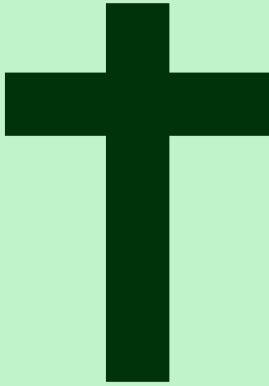

KİLƏ-MİNDİ Kİ
SİĞİ

New Testament in Bedjond (CD:bjv:Bedjond)

KILƏ-MINDI KI SIGI

New Testament in Bedjond (CD:bjv:Bedjond)

copyright © 2011 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Bedjond

Translation by: Wycliffe Bible Translators, Inc.

Copyright Information

© 2011, Wycliffe Bible Translators, Inc. All rights reserved.

This translation text is made available to you under the terms of the Creative Commons License: Attribution-Noncommercial-No Derivative Works. (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/>) In addition, you have permission to port the text to different file formats, as long as you do not change any of the text or punctuation of the Bible.

You may share, copy, distribute, transmit, and extract portions or quotations from this work, provided that you include the above copyright information:

You must give Attribution to the work.

You do not sell this work for a profit.

You do not make any derivative works that change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.

Permissions beyond the scope of this license may be available if you contact us with your request.

The New Testament

in Bedjond

© 2011, Wycliffe Bible Translators, Inc. All rights reserved.

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2021-11-01

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 11 Nov 2022 from source files dated 29 Jan 2022

a4f34a03-c89e-55e0-bc3f-22f7829df823

Contents

Matiye	1
Marki	56
Luki	93
Ja	152
Kilə lə NJé kaw	
kilə je	194
Rom je	248
1 Koreti je	274
2 Koreti je	298
Galati je	314
Epəji je	324
Pilipi je	334
Kolosi je	341
1 Təsaloniki je	348
2 Təsaloniki je	354
1 Timote	358
2 Timote	366
Titi	372
Piləmo	376
Ebirə je	378
Jaki	400
1 Piyər	407
2 Piyər	415
1 Ja	420
2 Ja	427
3 Ja	429
Judi	431
Nə ki tēē ki dæ	434

Poy Ta ki Maji læ Jøju ki Matiye ndangi

*Ta ki dɔ Poy ta ti ki Maji læ
Jøju ki Matiye ndangi*

Poy Ta ki Maji læ Jøju ki
Matiye ndangi e ki kare dan
Poy Ta je ti ki Maji ki sɔ, adi e
Matiye, Marki, Luki ki Jā. NGA
ningə, ta je ngay ki Matiye əl,
toi me Poy Ta ti ki Maji læ Jøju
ki Marki ndangi nɔɔ tɔ. J-a j-
ingə:

MBɛ læ Jā Batisi ki ilə (3.1-
12);

Batəm læ Jøju ki na ki su na-e
(3.13-4.11);

Kilə je ki Jøju ra-de dɔnangi
Galile ti, adi e kilə mbɛ
Poy Ta ki Maji, ndo kosi
dije nɛ, ki kaji njé mɔy je
(4.12-18.35);

Kosi dɔ rəbi ti mba kaw ki
Jorijaləm (19-20);

Jorijaləm ti, Jøju ra ndɔ
ngay əl, ra ndɔ ki asi
dimasi kare be par, ningə
təl ta ndɔ je læne ki ta ki
gangi ki dije gangi dɔe ti,
təli-e-n, 6a go ti, j̄ taa lo
koy, tɛɛ adi dije ooi-e ki
lo lo (21-28).

Nɛ kare ki to ta dangi,
Matiye ilə ngirə makitibi læne
ki kər gin ka læ Jøju nim, koji
Jøju nim, taa dɔkagilo ki Jøju
e-n ngon bəy nim tɔ. Ta ki
ilə-n ngirə makitibi læne kin
əl adi goe ngal (1-2), ningə
mee ti nɔɔ, tɔji dəw ki e Jøju
ki n-aw tə n-ndangi Poy Ta

ki Maji lie kin kadi dije gəri-
e təkɛ e ə e NGar ki nje kaji dije
ki Luwə ə nə n-a n-ilə sie, e tɔ
ə e Emanuwəl ki kər mee nə
Luwə e səje, taa e tɔ ə Luwə a
un-e kadi təl-n ta kɔji ra læne
ki un mindine dɔ ti kəte nu kin
tɔ.

Nɛ kare ki to ta dangi bəy tɔ
me makitibi ti læ Matiye, e kosi
ki əsi dɔ nɛ ndo je læ Jøju ngay
naa ti, asi gin mi, adi e:

Nɛ ndo ki dɔ mbal ti (5-7)
ki əl ta ki dɔ pa njiyə ti ki
dana ki Luwə isi nginə tae
ki rɔ dije ti lie ki e ngar
dɔde ti.

NDU je ki e ki kadi dije ki
sɔbi kadi a iləi mbɛ ki
kɔbe ki e basi (10).

Kɔbe læ Luwə ki e ki kəl tae
me kuji ta ti asi gin siri, e
kɔbe ki to lo bəyɔ ti basine,
nə ndɔ ree a to ki taga pay
(13).

Go rəbi kisi naa ti læ
ngakonaa je me bəkɔ ti
ki sigi kin (18).

Go rəbi kisi dɔ nja ti nginə-n
rɔ ki tati ki dɔbəy ti ki kɔbe
ki sigi kin a re-n (24-25).

Makitibi læ Matiye tɔji Jøju tɔ
Baɓe ki a re kadi adi ndune dɔ
bəkɔ ti læne ki sigi, tɛɛ-n tae.
Bəy tɔ adi dije ki a uri me ti ne
ndo ki awi ki ndooe kadi mai
naji lie ki rɔ ndəgi dije ti tɔ.

*Gin ka læ Jøju
(Lk 3.23-38)*

¹ Gin ka læ Jøju Kirisi ki
ngon ka *Dabidi, ki ngon
ka *Abirakam ə to kin:
² Abirakam oji *Isaki, Isaki
oji *Jakobi, Jakobi oji Juda
ki ngakɔe je. ³ Juda əi ki
Tamar oji Parəsi əi ki Jara,

Parəsi oji Əsirom, Əsirom oji Aram, ⁴ Aram oji Aminadabi, Aminadabi oji Naso, Naso oji Salmo, ⁵ Salmo əi ki Rakabi oji Bowaji, Bowaji əi ki Ruti oji Obədi, Obədi oji Jəse, ⁶ Jəse oji ngar Dabidi.

Dabidi taa ne Uri oji-n Salomo, ⁷ *Salomo oji Robowam, Robowam oji Abiya, Abiya oji Aja, ⁸ Aja oji Jojapa, Jojapa oji Joram, Joram oji Ojyasi, ⁹ Ojyasi oji Jowatam, Jowatam oji Akaji, Akaji oji Ejəkiyasi, ¹⁰ Ejəkiyasi Oji Manasi, Manasi oji Amo, Amo oji Jojyasi, ¹¹ Jojyasi oji Jəkoniyasi ki ngakoe je. Dəkagiloe ti kin ə uwəi dije ki Jorijaləm awi səde bəə *Babilon ti*.

¹² Loki awi səde Babilon ti, Jəkoniyasi oji Salatıyəl, Salatıyəl oji Jorobabəl, ¹³ Jorobabəl oji Abiyudi, Abiyudi oji Eliyakim, Eliyakim oji Ajər, ¹⁴ Ajər oji Sadoki, Sadoki oji Akim, Akim oji Eliyudi, ¹⁵ Eliyudi oji Eliyajar, Eliyajar oji Mata, Mata oji Jakobi, ¹⁶ Jakobi oji Jisəpi ki ngaw mari. Ningə Mari oji Jəju ki bari-e Kirisi ki e dəw ki Luwə mbəte. ¹⁷ Hə ngire də Abirakam ti biti də Dabidi ti, gin koji e dəgi gide sə, ə i də Dabidi ti biti kaw bəə Babilon e gin koji dəgi gide sə, taa i də kaw bəə Babilon ti biti koji Kirisi ti, e gin koji dəgi gide sə tə.

¹⁸ Go rəbi koji Jəju Kirisi ə to kin. Koe Mari e nje nongı lə Jisəpi ki uwə dəe. Ningə, loki ingəi-naa dəne ki dingəm al bəy ə, Mari i səm ki təgi lə NDil Luwə. ¹⁹ Lo kin ti noo be, Jisəpi ki nje nongı lə Mari, ki e dəw ki dana, ndigı kadi n-əl ta kin ki taga n-ilə-n rəsəl də Mari ti al, adi oji mene ti kadi n-iyəi-naa ki Mari gidi ngəy par. ²⁰ Loki oji ta kin be mene ti ningə, malayka lə Bəbe tēə həy me ni ti əl-e ə nə: «Jisəpi, ngon ka *Dabidi, ibəl al kadi itaa Mari nei ti, tadə ngon ki to mee ti kin, e ngon ki re ki go rəbi lə NDil Luwə. ²¹ Mari a oji ngon ki dingəm, ningə a ində təe nə Jəju, tadə e ə e dəw ki a aji dije ləne me majal je ti ləde.»

²² Ne je kin pəti a rai ne be mba kadi ta ki Bəbe əl ki ta nje kəl ta ki tae ti kəte nu kin təl tane:

²³ Bəbe əl ta ki ta nje kəl ta ki tae ti ə nə:

«Oi ngon ki mandı ki gər dingəm al bəy a i səm,

A oji ngon ki dingəm, Ningə a bari-e nə Emanuwəl, Ki kər gine nə: “Luwə e səje”*»

²⁴ Loki Jisəpi ndəl də bi ti, ra təki malayka əl-e-n, adi taa Mari nene ti, re sie kəy. ²⁵ Nə gər-e ki dəne ki dingəm ti al, biti kadi Mari oji-n ngon Oji ngon ki dingəm, adi Jisəpi ində təe nə Jəju.

2

Ta ki də nje ne gər je ki də mee je ti ki koji Jəju

*Koji Jəju
(Lk 2.1-7)*

1 Oji Jəju Bətiləhəm[☆], dənangi ki Jude ti, dəkagilo kəbe ti lə ngar Erodi. Go koje ti, njé nē gər je ki dō mee je ti, jii lo kibə kadi ti rəi Jorijaləm, ² ningə dəji əi nā: «NGar lə *Jipi je ki oji-e kin e ra be ə? J-o mee lie tēē lo kibə kadi ti ə ji re kadi j-osi məkəsije nangi nōe ti.» ³ Loki NGar *Erodi oo ta kin, mee gangi man, naa ti ki dije ki Jorijaləm ti ba pəti. ⁴ Be ə, ngar kaw ki bo je lə njé kijə nē məsi kadi-kare je, ki njé ndo ndu-kun je lə Luwə, dəji-de se lo ki ra be ə a oji Kirisi ki e *Dəw ki Luwə mbəte titi wa? ⁵ Ə əli-e əi nā: «A oji-e Bətiləhəm, dənangi ki Jude ti, tadə ta ki nje kəl ta ki ta Luwə ti əl ə to kin:

⁶ «Səi dije ki Bətiləhəm ki dənangi ti ki Jude,

Kadi igəri təkəi rəjeti,

Be ləsi e ki ndae goto al jagi dan be bo je ti ki dənangi ki Jude ti, ki ndade to ti,

Tadə ngar ki nje kər nō dije ləm, je a tēē dansi ti.»[☆]

⁷ Lo kin ti, Erodi ba njé nē gər je ki dō mee je ti gidi ngəy, dəji-de se dəkagilo ki ra wa bangi ə mee tēē-n wa? ⁸ Ba go ti, ilə-de Bətiləhəm ti ə nā: «Awi idəji ta ki rəjeti dō ngon ti kin. Lo ki ingəi-e ba, irəi əli-mi adi mi ka m-aw m-osi məkəsīm nangi nōe ti tə.»

⁹ Go ta ti lə ngar kin ba, njé nē gər je osi dō rəbi ti isi awi. Ə loki isi awi ningə yə ooi mee ka ki ooi-e lo kibə kadi ti ka kin ə a njiyə nōde ti. Njiyə re tēē dō kəy ti ki ngon to ti ba, a lo

ka ti. ¹⁰ Loki ooi mee kin, rəde nəl-de ngay. ¹¹ Ə uri me kəy ti ningə, ooi ngon əi ki kəe Mari, ba əsi məkəsīde nangi, piti-e. Go ti, tēēi ta bəl je ləde, adi-e ər, ki nduji kagi ki əti maji, ki nom kagi. ¹² Go nē je ti kin, Luwə əl-de me ni ti kadi təli gogi ki rəbi ki dō Erodi ti al. Be ə, təli awi be ləde ki rəbi ki rangi.

Ayi-naa ki Jəju awi sie Ejipi ti

¹³ Loki njé nē gər je awi ningə, malayka lə Bəbe tēē me ni ti əl Jisəpi ə nā: «I taa un ngon əi ki kəe, ə ay aw səde Ejipi ti. Aw isi ti nōo biti kadi mi wa m-adi ndum bəy taa itəl ire səde, tadə *Erodi a sangi kadi n-təl ngon kin.»

¹⁴ Jisəpi j taa kondə nōo, un ngon əi ki kəe, ba ay aw səde Ejipi ti. ¹⁵ Isi ti nōo biti koy Erodi, adi ta ki Bəbe əl ki ndu nje kəl ta ki tae ti ə nā: «M-bar ngonm kadi tēē me be ti ki Ejipi kə»[☆] kin təl tane.

Erodi təl ngan je ki kasi me be ti ki Bətiləhəm

¹⁶ Loki *Erodi oo kadi njé nē gər je ədi-e, wongi ra-e ngay. Wongi ra-e adi un ndune kadi təli ngan je ki kasi ki j dō bəl ki joo ti təl ki nangi ne pəti me be ti ki Bətiləhəm, ki ngan be je ki gidi ti. Bəl kin e ki go dəkagilo ti ki njé nē gər je oji-e-n. ¹⁷ Be ə, ta lə nje kəl ta ki ta Luwə ti Jərəmi, ki əl təl-n tane. Jərəmi ə nā:

¹⁸ «NDU dəw ba me be ti ki Rama, Nō je, ki ndingə rə ki əti bəl ngay je.

Adi e Rasəl ə nɔŋ ngane je, NDigi kadi dəw səl mene al, Tado gotoi.»^{*}

Jisəpi təl Ejipi ti aw Najarəti

19 Loki *Erodi oy ngata 6a, go koye ti, malayka lə Bəbe tēē ki rɔ Jisəpi ti, Ejipi ti me ni ti, əl-e ə nə: 20 «I taa, un ngon ki kɔe, ə itəl i awi dɔnangi Isirayəl ti gogi, tado dije ki isi sangi kadi n-təli ngon ka oyi ngata.» 21 Jisəpi i taa, un ngon ki kɔe, ə təl i awi dɔnangi *Isirayəl ti gogi. 22 Nə loki oo kadi Arkəlosi ɔ 6e dɔ Jude ti to bawne Erodi ti, 6əl ra-e kadi aw Jude ti. Be ə, Luwə əl-e me ni ti ade aw Galile ti yo. 23 Aw isi me 6e bo ti ki 6ari-e nə Najarəti. Be kadi ta ki njé kəl ta je ki ta Luwə ti əli əi nə: «A 6ari-e dəw ki Najarəti ti kin təl-n tane.»

3

Jə ki nje ra dije batəm

(Mk 1.2-6; Lk 3.1-6; Jə 1.19-23)

1 Bal je də go ti, Jə Batisi tēē, ilə mbe dilə lo ti ki Jude ə nə: 2 «Iyəi go rəbi njiyəsi je ki majal kɔ, tado kɔbe lə Luwə e 6asi.» 3 Jə Batisi ə, e dəw ki nje kəl ta ki ta Luwə ti Ejay əl ta dɔe ti ə nə: «NDu dəw madi 6a dilə lo ti ə nə:

“Irai go rəbi lə Bəbe! Irai go rəbi lie adi a nju-ruru^{*}!”

4 Jə ilə kibi ki ra ki b i jambal rone ti, ningə dɔ mene ki nda tɔ. Nə kusoe e gibiri je ki təji je. 5 Dije ki 6e bo Jorijaləm ti, ki dɔnangi Jude ti pəti, ki dɔnangi ki kadi ba Jurde ti

pəti, rəi rɔ Jə ti, 6 rəi təri ndude dɔ majal je ti ləde, adi Jə ra-de batəm me ba Jurde ti.

7 Loki Jə oo adi *Parisi je, ki *Sadusi je ngay rəi kadi ra-de batəm 6a, əl-de ə nə: «Səi njé man majal tə li je be kam, nə ə əl səsi kadi ayi-naa wongi lə Luwə ki a re ə? 8 Maji kadi kilə rasi təji kadi səi dije ki iyəi pa njiyəsi je ki majal kɔ. 9 Ningə, kadi iyəi ta kəji mesi ti kə nə: “Je ngan ka *Abirakam.” MBata, Luwə asi kadi a təl gəji mbal je kam ngan ka Abirakam ti kare. 10 Ki ne kin, kingə e 6asi kadi tigə ngirə kagi je gangi ngata. Kagi ki ra ki andi maji al ə, a tigəi-e kadi iləi-e me por ti kɔ. 11 Mi, m-ra səsi batəm me man ti, mba kadi təji tək i iyəi pa njiyəsi je ki majal kɔ, nə dəw ki a re gom ti, e nje təgi ki əti 6əl, ki itə-m say. M-asi kadi sa ki njae ti ka m-ər al. E a ra səi batəm, me NDil Luwə ti, ki me por ti. 12 Uwə kee to nə jine ti kadi to-n kə ko ki maji, ɔy me dam ti, 6a ilə tise por. E por ki a oy al ratata.»

Jəju ra batəm

(Mk 1.9-11; Lk 3.21-22; Jə 1.29-34)

13 Lo kin ti nɔɔ, Jəju i Galile ti, re ta ba Jurde ti rɔ Jə ti, kadi Jə ra-e batəm. 14 Nə Jə ge kɔdi al, adi əl Jəju ə nə: «E mi ə kadi i, ira-m batəm, ningə i taa itəl ire rəm ti kadi m-ra-i batəm 6əy tɔ a?» 15 Nə Jəju əl-e ə nə: «Ki 6asine kin, ira be, tado e ki goe kin ə j-a ji təl-n ta ndigi lə Luwə.» Be ə, Jə ndigi

^{*} 2:18 Jərəmi 31.15 ^{*} 3:3 Ejay 40.3

dɔ ti, ra-e-n batəm. ¹⁶ Loki Jəju ra batəm taa par, ə tɛɛ me man ti ningə, loe ti nɔɔ, ta dɔrə tɛɛ, adi oo NDil Luwə risi tə də dum be re isi dɔe ti. ¹⁷ Ningə, ndu ta madi tɛɛ dɔrə ti, ə nə: «E kam e NGonm, nje ndigi ləm, ki rəm nəl-m dɔe ti ngay*».

4

Su na Jəju

(Mk 1.12-13; Lk 4.1-13)

¹ Go ti, NDil Luwə ɔr nɔ Jəju aw sie dilə lo ti, mba kadi su na-e. ² Jəju ɔgi rəne kuso nɛ, kondɔ ki kada, ndɔ kuti sɔ, ə go ti 6o ra-e. ³ Lo kin ti, su, nje na dije ɔti re rəe ti, əl-e ə nə: «Re j NGon lə Luwə ə, adi mbal je kin təli mapa adi m-o.» ⁴ Jəju ile ti ə nə: «NDangi me makitibi ti lə Luwə əi nə: “Dəw a isi ki dɔne taa ki takul nɛ kuso par al, nə ki takul ta je pəti ki tɛɛ ta Luwə ti tɔ”».*

⁵ Go ti, su aw ki Jəju me be ti ki Jorijaləm, ki e be bo lə Luwə, aw sie jam dɔ kəy ti lə Luwə taa, ⁶ 6a əl-e ə nə: «Re j NGon lə Luwə ə, iyə jii taa osi adi m-o, tado ndangi me makitibi ti lə Luwə əi nə: “Luwə a adi ndune malayka je ləne kadi a lai-ni dajide ti, mba kadi njai tigə mbal al*».* ⁷ Jəju təl əl-e ə nə: «NDangi me makitibi ti lə Luwə tɔ əi nə: A na Bəbe Luwə ləi al.»

⁸ Su təl aw ki Jəju dɔ mbal ti ki ngal taa ngay 6əy, ɔje kɔbe je ki dɔnangi ti ne pəti, ki nɛ kingə je ki me ti, ⁹ ningə əl-e ə nə: «M-a m-adi nɛ je kin pəti,

loki re ɔsi məkəsi nangi nɔm ti, ə ilə tɔji dɔm.» ¹⁰ Jəju təl əl-e ə nə: «I *Sata, ɔti kɔ say. Tado ndangi me makitibi ti lə Luwə əi nə: “A ɔsi məkəsi nangi nɔ Bəbe Luwə ti ləi, ningə e ki karne ba par ə a re nɔe ti kadi igose.”*»

¹¹ Be ə, su iyə Jəju ə ɔti aw. Ba malayka je rəi rɔ Jəju ti, rəi rai sie.

Jəju ilə mbɛ Poy Ta ki Maji Galile ti

(Mk 1.14-15; Lk 4.14-15)

¹² Dɔkagilo madi uwəi Jə dangay ti, ə Jəju oo tae 6a, təl ɔr rəne aw Galile ti. ¹³ Nə ke ə, iyə be bo ki Najarəti, ə aw isi Kapərnayim ti yo. Kapərnayim ki e be bo ki a kadi ba ti ki Galile, dɔnangi ti lə Jabilo je, ki Nəpitali je. ¹⁴ Be kadi təl ta ta ki nje kəl ta ki ta Luwə ti Ejay əl ə nə:

¹⁵ «Səi dije ki Dɔnangi Jabilo ti ki dɔnangi Nəpitali ti, Ki isi basi kadi ba ti, Gidi ba Jurde ti, Səi dije ki dɔnangi Galile ti, Ki səi dije ki səi Jipi je al! Uri mbisi oi:

¹⁶ Dije ki kəte isi lo ki ndul ti, OOi kunji ki bo, Ningə dije ki kəte isi be lə yo, Ki e lo ki ndul kururu, Lo kunji tɛɛ dɔde ti.»*

¹⁷ Dɔ gangi loe ti kin, Jəju ilə ngirə kilə mbɛ ə nə: «ɤyəl go rəbi njiyəsi je ki majal kɔ, tado kɔbe lə Luwə e basi rəsi ti.»

Njé ndo je ki dɔsay ki Jəju bar-de

(Mk 1.16-20; Lk 5.1-11)

* 3:17 Pa je 2.7; Ejay 42.1 * 4:4 Dətərənəm 8.3 * 4:6 Pa je 91.11-12 * 4:7 Dətərənəm 6.16 * 4:10 Dətərənəm 6.13 * 4:16 Ejay 8.23; 9.1

18 NDɔ kare, Jəju a njiyə kadi ba bo ti ki Galile, ningə oo ngakonaa je joo, adi e Simo ki bari-e Piyər əi ki ngokone Andire ki əi njé ndo kanji je, a iləi bandi me man ti. 19 Jəju əl-de ə nə: «İrəi gom ti adi m-ndo səsi, kadi səi njé ndo dije kadi ingəi kaji.» 20 Kalangi ba, iyəi bandi je ləde, ə awi uni go Jəju tə njé ndo je lie. 21 Jəju ətə ki kəte say ndəy ningə, oo ngakonaa je ki rangi joo: Jaki əi ki Jə ki əi nğan lə Jəbəde, isi me to ti ki bawde, isi rai go bandi je ləde, 6a bar-de. 22 Loki Jəju bar-de ningə, kalangi ba, iyəi bawde Jəbəde ki to, ə awi uni go Jəju.

23 Jəju njiyə dɔnangi Galile ti ba pəti, ndo ne dije me kəy kaw-naa je ti lə *Jipi je, ilə mbe Poy Ta ki Maji ki əji dɔ kɔbe lə Luwə, taa aji njé moy je ki njé rɔ to je ki dan dije ti tɔ. 24 Tɔba lie sane dɔnangi ti ki Siri ba pəti, adi rəi ki dije pəti ki rɔde ra-de, njé rɔ to je ki dangi dangi, njé ki ndil je ki majal rai-de je, njé damsil je, ki njé rɔ koy je, adi aji-de. 25 Kosi dije ngay rəi go Jəju ti. Njé ki dɔnangi Galile ti je, dɔnangi Be bo je ti ki Dɔgi je, 6e bo Jorijaləm je, ki dɔnangi Jude ti je, ki dɔnangi ki gidi ba Jurde ti je.

5

Jəju ndo ne njé ndo je ləne dɔ mbal ti

1 Loki Jəju oo kosi dije kin 6a, ətə aw dɔ mbal ti, isi nangi, ningə njé ndo je lie rəi rɔe ti.

2 Lo kin ti, Jəju ilə rəne ndo ne dije ə nə:

*Maji ki rɔjeti
(Lk 6.20-26)*

- 3 «Maji-kur e lə njé ki ooi rɔde kadi n-asi al ta kəm Luwə ti, tadɔ kɔbe lə Luwə e yade.
- 4 Maji-kur e lə njé ki isi noj 6one, tadɔ lo ti ə Luwə a sɔl mede.
- 5 Maji-kur e lə njé ki sɔli ləm ləm, tadɔ Luwə a adi-de dɔnangi kadi-kare ti.
- 6 Maji-kur e lə njé ki 6o ra ne ki go ndu Luwə ti e mede ti, tadɔ lo ti ə a ingəi tɔgi.
- 7 Maji-kur e lə njé ki isi ooi kəm-to-ndoo lə dije, tadɔ Luwə a ra səde maji.
- 8 Maji-kur e lə njé ki mede e kare dɔ Luwə ti, tadɔ a ooi Luwə ki kəmdə.
- 9 Maji-kur e lə njé ki isi sangi rəbi lapiya, tadɔ a bari-de nğan lə Luwə.
- 10 Maji-kur e lə njé ki dije isi adi-de kɔ mbata ne ra ki dana, tadɔ kɔbe lə Luwə e yade.
- 11 Maji-kur e ləsi loki dije isi taji səsi je, isi adi səsi kɔ je, isi təti ta dɔsi ti je mbata ləm. 12 İrai rənəl, itiləi kole, tadɔ ne kigə go jisi e ngay dɔrə ti. *Njé kəl ta je ki ta Luwə ti, ki rai kilə kəte noji ti, ingəi kɔ kin be to.

Nje kun go Kirisi e kati ki kunji ki dɔnangi ti

13 «Səi ə səi kati ki dɔnangi ti. Ningə kin ə mbə kati goto ə, dəw a ra ban ə kadi a təl ade mbə gogə 6əy ə? Maje goto

ngata; a buki-e kə gidi lo ti kadi dije njiyæi də ti par ngata.

¹⁴ «Sæi ə sæi kunjɪ ki dɔnangi ti. Ningə be bo ki indæi-e də mbal ti taa, asi kadi a bɔyɔ rɔne al. ¹⁵ Dəw a re ki lambi kəy ə dæbi ngo də ti al. A ində də ne ti taa mba kadi dije ki me kəy ti pæti ooi lo. ¹⁶ Be tɔ ə, sɔbi kadi adi dije pæti ooi kunjisi me ne ra ki maji ti. Loki ooi ne rasi ki maji ningə, a ilæi tɔji də Bawsi Luwə ti ki isi dɔrɔ ti.

Ne ndo ki də ndu-kun ti lə Luwə

¹⁷ «Sɔbi kadi igai tæki m-re kadi m-buji ndu-kun je lə *Moji ə se ta lə njé kəl ta je ki ta Luwə ti al. M-re mba bujide al, nə m-re mba təl tade yo. ¹⁸ Tæki rɔjeti, m-əl sæsi, kəte nɔ kadi dɔrɔ əi ki dɔnangi kin a gotoi kə, ngon ku ta ki ndəy be, ə se ngon ndaji madi ki me ndu-kun ti lə Luwə ki ndangi ki dəw a ɔr kə goto. A to be biti kadi ne je pæti ki ndangi me ti rai ne. ¹⁹ Dəw ki al də ngon ndu-kun ki ndəy be dan made je ti, ə ndo dije kadi rai tæki e ra-n be tɔ ba, a e ki du ngay me beko ti ki dɔrɔ ti tɔ. Nə dəw ki təl rɔne go ti, ə ndo dije, a e ki bo me beko ti ki dɔrɔ ti. ²⁰ Adi m-əl sæsi: kin ə ne ra ki dana læsi itə yə njé ndo ndu-kun je ki *Parisi je al ə, a uri me beko ti ki dɔrɔ ti al.

Ne ndo ki də wongi ti

²¹ «Sæi, igəri maji tæki ndu ta əl kaje je ə nə: “A itəl dəw al, ✧ dəw ki təl madine ba, sɔbi kadi

awi sie nɔ njé gangi ta je ti.”» ²² Nə mi m-əl sæsi: «Dəw ki ra wongi ki ngokone, sɔbi kadi awi sie lo gangi ta ti; dəw ki taji ngokone “mbə”, sɔbi kadi awi sie lo gangi ta ti ki bo lə Jipi je, ə dəw ki ba ngokone “ma”, sɔbi kadi ilæi-e me por ti lə su. ²³ Kin ə aw ki kadi-kare læi dingiri lo kilə kadi-kare ti kadi Luwə, ə mei ole də ti kadi ngokoi aw sæi ki ta madi ba, ²⁴ maji kadi iyə kadi-kare kin nɔɔ, ə ire aw ilə noji naa ti sie bəy taa itəl ire un kadi-kare læi adi Luwə.

²⁵ «Kin ə isi awi lo gangi ta ti ki nje ta læi ba, loki sæi də ræbi ti bəy kin ə, isangi ræbi kadi ndusi osi go-naa ti sie kalangi, nə tə aw sæi ilæi ji nje gangi ta ti, adi nje gangi ta uni ilæi ji asigar je ti, adi asigar je awi sæi ilæi-ni dangay ti. ²⁶ Tæki rɔjeti, adi m-æli, a iteɛ lo kin ti al biti kadi ugə dɔbəy sisi bəy taa a iyæi-ni taa.

Ne ndo ki də kuwə marim ti

²⁷ «Igeri ndu ki əl ə nə: “A uwə marim al, ✧” kin maji. ²⁸ Nə mi m-əl sæsi: “Dəw ki gɔ dæne ki kəm-nda ba, uwə sie marim mene ti ngata.” ²⁹ Kin ə kəmi ki də ji kɔ ti rai adi osi me majal ti ə, ɔr-e ile kə. Tado e soti kadi ngon rɔi kare goto, itə kadi ilæi darɔi ba pu me por ti lə su. ³⁰ Kin ə ji kɔi rai adi osi me majal ti ə, igange ile kə. Tado, e soti kadi ngon rɔi kare goto, itə kadi ilæi rɔi ba pu me por ti lə su.

✧ 5:21 Teɛ ki taga 20.13; Dətərənom 5.17 5.18

✧ 5:27 Teɛ ki taga 20.14; Dətərənom

Ta ki dɔ gangi-naa ti lə dɔne ki dɔngəm

³¹ «Ʒgəri kadi ndu-kun əl bəy tɔ nə: “Re dɔw tuwə nene ɓa, kadi ade makitibi gangi-naa.»[✱] ³² Nə mi m-əl səsi: “Dɔw ki ra ki tuwə nene mbata ne ki rangi, ɓi e ta lə kaya ki ra, al ə, dɔwe kin sur-e ta kuwə marim ti. A re dɔw taa dɔne ki ngawe tuwe ɓa, dɔwe kin təl nje kuwə marim tɔ.”

Ta ki dɔ kibi rɔ ti

³³ «NDu ta əl kaje je kəte bəy tɔ ə nə: “Re ibi rɔi dɔ ne madi ti ə, a dɔ ti, kadi ira ne ki ibi rɔi dɔ ti nɔ ʔaɓe ti”.[✱] ³⁴ Nə mi m-əl səsi təkɪ a ibi rɔi al tə kibi al. A ibi rɔi ki dɔrɔ al, tado dɔrɔ e kimbər kisi Luwə; ³⁵ a ibi rɔi ki dɔnangi al, tado dɔnangi e kimbər kində njae; a ibi rɔi ki Jorijaləm al, tado Jorijaləm e ɓe bo lə NGar ki bo; ³⁶ a ibi rɔi ki jam dɔi al, tado j asi kadi itəl bɔ dɔi kare be ki nda ti ə se ki ndul ti al. ³⁷ Re ta ləsi e oyo ɓa, ai dɔ oyo ti, re ta ləsi e jagi ɓa, ai dɔ jagi ti par tɔ. NDəgi ta je ki a re go ti kin j rɔ su ti.

Ta ki dɔ dal bɔ ti

³⁸ «Ʒgəri kadi ndu ta əl ə nə: “Re dɔw tɔ kəm madine ɓa, tɔ kadi e ki tɔ kəme tɔ, a re dɔw tətɪ ngangɪ madine ɓa, tɔ kadi e tətɪ ngange tɔ.»[✱] ³⁹ Nə mi m-əl səsi kadi itai rɔ nje me ndul al. Re dɔw ində dam mbɔi ki kɔ ə, iyətɪ dame ki gəl ade ində bəy. ⁴⁰ Re dɔw aw səi nɔ nje gangɪ ta ti kadi taa kibi ki gɔji ləi ə, ade e ki ngal dɔ ti. ⁴¹ Re dɔw ində gu dɔi ti kadi injiyə

njai dibi ə, injiyə sie njay dibi joo. ⁴² Dɔw ki ra ki dɔji ne ə ade, ningə re dɔw ndiməi ne ə ɔge al tɔ.

Ta ki dɔ ndigi njé bɔ je ti

⁴³ «Ʒgəri təkɪ ndu ta əl ə nə: “A indigi dɔw madi, nə a ɔsi ta nje bɔ ləi”.[✱] ⁴⁴ Nə mi, m-əl səsi kadi indigi njé bɔ je ləsi, ə əli ta ki Luwə mbata lə njé ki isi adi səsi kɔ. ⁴⁵ Ƴrai be ningə, a səi ngan lə Luwə ki e Bawsi ki isi dɔrɔ ti. Tado adi kadi ɔsi dɔ njé me maji ti ki njé me majal. Adi ndi ədi dɔ njé ra ne ti ki dana, ki njé ra ne ti ki dana al. ⁴⁶ Kin ə indigi njé ki ndigi səsi tɔ par ə, ne kigə go ji ri ə Luwə a adi səsi ə? *NJé taa lamɓə je ka rai be tɔ. ⁴⁷ Kin ə Ƴrai lapɪya ngakɔsi je par ə, ri ki tɔ ta dangi ə Ƴrai ə? Tado njé gər Luwə al ka rai be tɔ. ⁴⁸ Ningə səi, sɔbi kadi indigi dije adi osi taga pɔy təkɪ Bawsi Luwə ki isi dɔrɔ ti ndigi-n dije adi osi taga pɔy kin be tɔ.»

6

Ta ki dɔ ra ki njé ndoo je ti

¹ «Kadi oi maji, kin ə re isi rai ne ki ndu Luwə ndigi kadi Ƴrai ɓa, kadi Ƴrai ta kəm dije ti ki kadi dije ooi səsi al. Re Ƴrai be ɓa, Bawsi ki isi dɔrɔ ti, a adi səsi ne kigə go ji ləsi al. ² Kin ə Ƴra ki nje ndoo ə, kadi ində gəngɪ dɔ ti kadi dije ooi, al. Ƴrai təkɪ nje kədi kəm dije isi rai gin kəy kaw-naa ti lə *Jɪpi je, ki go rəbi ti je kin al. Rai be mba kadi dije piti-de. Nə ki rɔjeti,

✱ 5:31 Dətarənom 24.1 ✱ 5:33 Ləbətiki 19.12; Kər Isirayal je 30.3 ✱ 5:38 Tɛɛ ki taga 21.24; Ləbətiki 24.20; Dətarənom 19.21 ✱ 5:43 Ləbətiki 19.18

adi m-al səsi, ingəi ne kigə go ji ləde ngata. ³ Nə j, loki ira maji ki njé ndoo je, maji kadi ji gəli gər ne ki ji kəi adi al. ⁴ Be ningə, ne ləi ki adi kin to lo bəyo ti, ba Luwə ki oo ne je ki to lo bəyo ti, a igəi kire.»

Ta ki də kəl ta ti ki Luwə

⁵ «Loki isi əli ta ki Luwə ba, kadi irai təkəi njé kədi kəm dije isi rai kin be al. Njé kədi kəm dije ki nəl-de ngay kadi ai taa me kəy ti lə *Jipi je, ki sil rəbi je, taa əli ta ki Luwə kin. Əi je rai be mba kadi dije ooi-de. Nə ki rəjeti, adi m-al səsi, ingəi ne kigə go ji ləde ngata. ⁶ Nə j, loki igə kəl ta ki Luwə ba, maji kadi ur kəy toi ti, uti ta kəy dəi ti, ba əl ta ki Luwə lo bəyo rə ti kin, ningə Bawi Luwə ki isi lo ki bəyo ti, a oo, ə a adi ne ki idə-je.

⁷ «Loki isi əli ta ki Luwə ba, əli ta ki də-naa ti, də-naa ti tə dije ki njé gər Luwə al be, al. Əi je ooi ə nə me ta ti ki kəl ngay kin ə Luwə a oo-n də ndude. ⁸ Maji kadi irai təkəi əi je isi rai kin be al, tadə Bawsi Luwə gər ne je ki awi ki ndooe, kəte bəy taa kadi əli sie ta də ti.

Kuji kəl ta ki Luwə

⁹ «Səi ba, kadi əli ta ki Luwə əli əi nə:

“Bawje ki isi me dərə ti taa, Kadi dəw ki ra gər təi təkəi j Luwə,

¹⁰ Kadi kəbe ləi re.

Kadi dije rai ndigəi ləi dənangi ti ne,

Təkəi njé ki dərə ti isi rai kin be tə.

¹¹ Adi-je ne kusoje ki asi taje me ndə ti ki bone.

¹² İyə go majal je ləje kə,

Təkəi je wa ka j-iyə-n go majal je lə dije ki rai səje majal kə kin be tə.

¹³ İyə-je adi j-osi me ne na ti al, Nə kadi ər-je ji nje majal ti kə. [MBata j ə, kəbe, ki təgi, ki təba e ləi biti ki nə ti.]”

¹⁴ Kin ə re iyəi go majal je lə dije kə ba, Bawsi ki isi dərə ti a iyə go majal je ləsi kə tə. ¹⁵ A kin ə re iyəi go majal je ki dije rai səsi kə al ba, Bawsi a iyə go majal je ləsi kə al tə.

Kəgi rə ne kuso

¹⁶ «Loki əgi rəsi ne kuso ba, maji kadi isikiti kəmsi sikiti sikiti tə yə njé kədi kəm dije be al. Əi, sikiti kəmde mba kadi dije ooi-de təkəi n-əgi rəde ne kuso. Nə ki rəjeti, adi m-al səsi, ingəi ne kigə go ji ləde ngata. ¹⁷ Ningə j, loki əgi rəi ne kuso ba, maji kadi itogəi ta kəmi suki, ə indu dəi. ¹⁸ MBa kadi dije gəri, təkəi əgi rəi ne kuso, al. Ningə, Bawi ki isi lo ki bəyo ti par ə oo, e ki gər ne ki to lo bəyo ti a adi səsi ne ki idəji-e.

Ne kingə ki dərə ti

(Lk 12.33-34)

¹⁹ «İmbəi ne kingə je mbata ləsi dənangi ti ne al. Dənangi ki e lo ki ne ki titi a ndusi je, yə je a əi je, taa njé bogəi je a mbuti bole bər kadi bogii je. ²⁰ Nə kadi imbəi ne kingə je ləsi dərə ti taa, ki e lo ki ne ki titi a ndusi al nim, yə je a əi al nim, taa njé bogəi je a mbuti bole bər ba a bogii al nim tə. ²¹ Tadə lo ki ne kingə ləi e titi ə mei a e titi tə.»

Kəm e lambi lə darə

(Lk 11.34-36)

²² «Kəm dəw ə e lambi lə darə. Kın ə re kəmi oo lo maji 6a, darəi pəti e me kunjı ti. ²³ A kın ə re kəmi oo lo maji al tə 6a, darəi pəti e me til ti tə. A kın ə re kunjı ki to rəi ti kın təl til ningə, a e til ki dum kəl tae.

Me ka sururu
(Lk 16.13; 12.22-31)

²⁴ «Dəw ki a ra kilə bəə lə ngar je joo goto: re əsi ta ki kare ə, a ndigi ki nungi, re kidi ki kare ə, a uwə ki ki nungi tə. A asi kadi irai bəə lə Luwə nim, bəə lə la nim al.

²⁵ «E mbata kın ə, m-əl səsi kadi adi mesı a sururu də ne kusosi ti, ki man kaysi ti, ki kadi isi ki dəsi taa al, taa də kibi kəsi ti al nim tə. Tado kisi ki də taa itə ne kuso, taa darə dəw itə kibi ki kə tə. ²⁶ Igəi yəl je ki a nali dan nəl ti kın oi, dibi ko al nim, təti ko al nim, taa kawı ne me dam ti al nim tə, nə Bawsi ki isi dərə ti taa, adi-de ne usoi maji. Ə se, səi je, itəi yəl je kın gidi bay bay al wa? ²⁷ Nə dansi ti ə asi kadi a ilə ngon kadi ki ndəy be də ndəne ti ki takul me ka sururu ləne ə? ²⁸ Asi al, nga ra ban be ə mesı a sururu də kibi kəsi ti ə? Igəi puti kam je ki ai me wale ti kın oi. Rai kilə madi al nim, oji kibi al nim tə, ²⁹ nə ngar *Salomə ki təe 6a ngay me ne kingə ti kın ka ə kibi ki ndole asi naa səde al*. ³⁰ Ə kın ə Luwə ilə kibi rə ngan kagi je ti ki wale, ki j-o-de 6one, ə lo ti par ə a ɔi por kın be ningə, səi dije taa a ilə kibi rəsi ti al a? Səi tə je me kadi-me ti. ³¹ Adi mesı a sururu kadi əli ə nə: «Ri ə j-a j-uso wa? Ri ə j-a j-ay wa?

J-a j-ingə kibi ra ə j-a j-ə wa?» al. ³² Ne je kın pəti, e dije ki gəri Luwə al, ə isi sangi ki nə kəmde ti. Ningə Bawsi ki isi me dərə ti gər maji kadi awi ki ndooe tə. ³³ Isangi kəbe lə Luwə ki ndigi lie kəte, ningə a adi səsi ndəgi ne je kın pəti də ti. ³⁴ Adi mesı a sururu də ndə ki lo ti ti al. Tado ndə ki lo ti ti aw ki me ka sururu ləne. NDə je pəti awi ki ne to rə ki səbi dəde, bi awi ki made də ti al.»

7

Gangı ta də-naa ti
(Lk 6.37-38, 41-42)

¹ Igangı ta də dəw ti al, kadi Luwə gangı ta dəsi ti al tə. ² Tado Luwə a gangı ta dəsi ti təkı igangii də madisi je ti be tə. Ningə kadi igəri təkı go rəbi ki igangii ta də dije kın ə Luwə a gangi-n ta dəsi ti tə. ³ Ra ban be ə, oo burim wale ki to kəm ngokəi ti yo, ə oo kagi ki boy ki to yai ti kın al ə? ⁴ Kagi ki boy ə to kəmi ti ne tə kın, nga ki go rəbi ki ban ə a əl ngokəi ə nə: «Adi m-un burim wale ki to kəmi ti kın,» ə? ⁵ I nje kədi kəm dije, un kagi ki boy ki kəmi ti kın ningə tə, a o lo ay njay kadi un-n burim wale ki kəm ngokəi ti.

⁶ «Oti kadi iləi ne ki ay njay adi bisi je, nə tə a ii təli ki dəsi ti tə təi səsi. Taa i6uki madi-kəsi je ləsi nə kəsongi je ti al, nə tə a ii njiyəi də ti, tibəi ki njade.»

Dəji ne Luwə
(Lk 11.9-13)

⁷ «İdəji, ə a adi səsi, isangi ə a ingəi, indəi ta kəy ə a tēi adi səsi. ⁸ Tado dəw ki dəji ə

a adi-e, dāw ki sangi ə a ingə, dāw ki ində ta kəy ə a tēēi adie tō. ⁹ Nā dansi ti ə ngone daje mapa ningə a un mbal taa ade ə? ¹⁰ Ə se daje kanji ningə a un li taa ade ə? ¹¹ A kin ə səi ki səi dije ki kilə rasi majal kin mindi ə igəri rəbi kadi ne ki maji ngansi je ningə, ra ban be ə, Bawsi ki isi me dərā ti taa kin taa a adi ne ki maji dije ki daji-e al ə?

¹² «Nē je pəti ki indigi kadi dije rai adi səsi kin ə irai adide tō. Tado e wa kin ə e ne ndo ki to me ndu-kun je ti lə *Moj nim, me ta je ti ki njé kəl ta je ki ta Luwə ti ndangi nim tō.

Ta rəbi je ki joo
(13.23-24)

¹³ «Uri kəy ki ta rəbi ki mbəngirə, tado ta rəbi ki boy, tati pandangi, rəbi ki kun-e o al, e rəbi ki nje kaw ki dije tuji ti. NGata ningə, e rəbe kin ə dije ngay uni. ¹⁴ Ningə ta rəbi ki nje kaw ki dije kaji ti taa e mbəngirə ba, ibə dije. Ba rəbe kin, njé kun-e je əi ngay al tō.

Njé bar rəde njé kəl ta ki ta Luwə ti ki əi njé ngom je
(Lk 6.43-44)

¹⁵ «Indəi kəm-kədi dō rōsi ti ki rō njé bar rəde njé kəl ta ki ta Luwə ti ki əi njé ngom je. A rəi rōsi ti, a oi gidide taga ne əi bati je, nə mede ti kəy, əi jagim je ki njé kuwə ne kul je. ¹⁶ A e ki go kilə ra njé ngom je ki njé kəl kə nə n-əi njé kəl ta ki ta Luwə ti ə a igəri-de. Dəw a ijə kandi nju dō kon pa ti al, taa dəw a ijə kandi mbay-kote dō kon ngā ti al tō. ¹⁷ Kagi ki maji,

ba a andi kandi ki maji, ə kagi ki majal, a andi kandi ki majal tō. ¹⁸ Kagi ki maji a asi kadi a andi kandi ki majal al, taa kagi ki majal a asi kadi a andi kandi ki maji al tō. ¹⁹ Kagi ki ra ki andi kandi ki majal, a tigəi-e kadi iləi-e me por ti kō. ²⁰ Adi, a e ki go kilə ra njé ngom je ki njé kəl kə nə n-əi njé kəl ta ki ta Luwə ti, ə a igəri-de.

Njé ndo je ki rəjeti
(Lk 6.46; 13.25-27)

²¹ «E njé ki isi bari-mi “Babe, Babe!” tade ti ne par kin ə a uri kəbe ti lə Luwə al, nə e njé ki isi rai go ndigi ti lə Bai ki isi me dərā ti taa. ²² NDō gangi ta ti ə, dije ngay a əi nə: “Babe, Babe! e me tōi ti al ə j-əl-n ta ki ta Luwə ti a? E me tōi ti al ə ji tuwə-n ndil je ki majal a? E me tōi ti al ə ji ra-n ne kəji je ngay ki əti bəl bəl a?” ²³ Ba lo kin ti, m-a m-əl-de ki taga wangi m-ə nə: “Awi say nu, m-gər səsi ndō kare al, səi ki səi njé ra majal je*!”

Kəy je joo
(Lk 6.47-49)

²⁴ «Be ə, dāw ki ra ki oo ta je ki m-əl kin, ə təl rəne go ti ningə, to tə dāw ki nje kəm-kədi, ki ra kəy ləne dō dii ti be. ²⁵ Adi loki ndi ədi ningə, man kō lo re un kəy ka kin, nim taa nəl ka osi ki dō ti tō, nə kəy budi nangi al, tado ngire e dō dii ti. ²⁶ Nə dəw ki ra ki oo ta je ki m-əl kin, ə təl rəne go ti al ningə, to tə dəw ki mbə, ki ra kəy ləne dō yangira ti be. ²⁷ Adi loki ndi ədi ningə, man kō lo re un kəy ka kin, nim taa nəl ka osi ki

dɔ ti tɔ, ɓa kəy budi nangi mur mur, adi toe to dilə yiw.»

Tɔgi neŋ ndo la Jəju
(Mk 1.22; Lk 4.32)

²⁸ Loki Jəju tɔl ta ta ləne, neŋ ndo lie əti kosi je ɓəl to ti ki dum. ²⁹ MBata ndo neŋ tɔ dəw ki aw ki tɔgi ki i rɔ Luwə ti, ɓi ndo neŋ tɔ njé ndo-de ndu-kun je la Luwə al.

8

Jəju aji nje banji
(Mk 1.40-45; Lk 5.12-14)

¹ Loki Jəju i ki dɔ mbal ti isi risi ki nangi, kosi dije ngay əi goe ti. ² Nje banji kare tee re rɔ Jəju ti, ɔsi məkəsine nangi noe ti, ningə əl-e ə nə: «Babe, re indigi ə, a adi banji ləm ur, kadi rəm ay njay.» ³ Jəju ilə jine, ɔde-n, ningə əl-e ə nə: «Mndigi, ə kadi banji lai ur, adi rəi ay njay.» Ba ta naa ti noo banji lie ur, adi rəe ay njay. ⁴ Go ti Jəju əl-e ə nə: «Onoi kadi əl tae dəw madi, ə aw ɔji rəi nje kijə neŋ məsi kadi-kare, ningə adi kadi-kare ki go ndu-kun ti la *Moji. Ira be mba kadi gəri təki banji lai ur adi ingə rɔ nga.»*

Jəju aji ngon nje kilə la nje kun dɔ buti asigar je ki bu
(Lk 7.1-10; Jə 4.43-54)

⁵ Loki Jəju isi ur ki me ɓe ki Kapərnayim ti ningə, dəw ki Rom ti kare ki nje kun dɔ buti asigar je ki bu, re rəe ti, no ki dɔe ti ə nə: ⁶ «Babe, ngon nje kilə ləm kare to moy ɓe noo, njae oy ta gine ti, adi ingə ko

ngay.» ⁷ Ə Jəju əl-e ə nə: «M-a m-aw kadi m-aje.» ⁸ Nə nje kun dɔ buti asigar je ki bu əl-e ə nə: «Babe, mi m-asi kadi ində njai ta kəy ti ləm al, ə əl ta kare par ə ngon nje kilə ləm a ingə rɔ nga. ⁹ M-əl be tado, mi ki dɔm mi gin tɔgi ti la njé ki dɔm ti, ningə m-aw ki asigar je ki əi gin tɔgi ti ləm tɔ. Adi re m-əl asigar kare m-ə nə: “Aw!” ɓa aw; kin ə m-əl ki nungə m-ə nə: “Ire!” ɓa re; kin ə m-əl ngon nje kilə ləm m-ə nə: “Ira neŋ ki be!” ɓa ra neŋ kin tɔ.» ¹⁰ Loki Jəju oo ta kin tae ti, pite, ə əl njé ki ai sie ə nə: «Təki rɔjeti adi m-əl səsi, ko kadi-me ki be kin, m-ingə rɔ dəw madi ti dɔnangi ki *Isirayəl ti al ɓəy. ¹¹ NGa ningə, m-əl səsi ɓəy tɔ, dije ngay ki əi *Jipi je al, a ii ki lo kibə kadi ti je, lo kur kadi ti je, kadi rəi isi ta neŋ kuso ti ki *Abirakam je, ki *Isaki je, ki *Jakobi je me ɓekɔ ti ki dɔrɔ ti. ¹² Nə njé ki kəte ɓekɔ ki dɔrɔ ti sɔbi dɔde, a tuwəi-de, ɓuki-de kɔ taga, me til ti. Loki a noj je, a ngəi ngangide je titi.» ¹³ Ba, Jəju tɔl əl nje kun dɔ buti asigar je ki bu ka kin ə nə: «Maji, aw! Ningə kadi ngon nje kilə lai aji ki go kadi-me ti lai kin.» Ningə dɔ kade ti noo, ngon nje kilə lie ingə rɔ ki nga tɔ.

Jəju aji njé moy je ngay
(Mk 1.29-34; Lk 4.38-41)

¹⁴ Go ti, Jəju aw me kəy ti la Piyər ɓa, oo məme ki dəne to nangi, rəe o por rigi rigi. ¹⁵ Ə Jəju ɔdi jie, ningə, rəe ki kəte

* 8:4 Ki go jibal ra-e ti la Jipi je, nje banji e dəw ki dije ooi-e kadi ay njay al, adi asi kadi aw lo neŋ ra je ti ki ɓa tɔ Luwə al, Ləbətiki 14.2-32.

tingə ngay ka kin, təl səl, adi ingə rə nga. Go ti, j̄ taa ra ne kuso adi Jəju.

¹⁶ Loki lo səl, dije rai ki njé moy je ngay ki ndil je ki majal rai-de, rə Jəju ti. Adi Jəju tuwə ndil je ki majal ka kin dəde ti kə ki ta ki tane ti, taa aji njé moy je pəti tə. ¹⁷ Be mba kadi ta ki nje kəl ta ki ta Luwə ti Ejay əl ka kin təl tane. Ejay ə nə:
«Oy tuji je,
Ki moy je ləje ki dəne ti*»

*Kun go Jəju
(Lk 9.57-60)*

¹⁸ NDə kare, Jəju oo kosi dije ngay iləi-naa gəi gide, ningə əl njé ndo je ləne kadi n-gangi ba n-awi dame ti ki kare. ¹⁹ Lo kin ti, nje ndo ndu-kun lə Luwə kare re rə Jəju ti əl-e ə nə: «Nje ndo dije, m-a m-un goi lo je pəti ki a aw ti.» ²⁰ Ə Jəju əl-e ə nə: «NJə je ai ki 6e tode, ə yəl je ai ki kəyde tə, nə *mi NGon dəw m-aw ki lo ki kadi m-ilə dəm ti al.» ²¹ Dəw kare dan njé ndo je ti lə Jəju əl-e ə nə: «Bəbe, adi-m ta rəbi adi m-aw m-dibi bawm bəy taa.» ²² Ə Jəju əl-e ə nə: «Un gom, ə iyə njé koy je adi dibi njé koy je ləde.»

*Jəju ndangi nəl ade a lo ka ti
(Mk 4.35-41; Lk 8.22-25)*

²³ Jəju al me to ti, 6a njé ndo je lie ali goe. ²⁴ Ningə yə, nəl ki bo ngay ibə səde busi də ba ti, adi to aw tə nduy man. Lo ti kin, Jəju isi to 6i. ²⁵ NGa ə, njé ndo je lie rai ki rəe ti, ndəli-e ki nq tade ti əi nə: «Bəbe, aji-je, nə j-isi j-oy.» ²⁶ Ə Jəju əl-de ə

nə: «Ra ban ə ibəli be ə? Səi dije ki kadi-me ləsi e ndikiri ba.» Ningə, j̄ taa, ndangi nəl əi ki man ba, adi lo təl to jiji. ²⁷ Ne kin əti dije bəl ngay, adi əli əi nə: «Dəw ə wa kam e dəw ki ban ə, nəl je ki ba je ka oi ta lie be ə?*»

*Jəju tuwə ndil je ki majal də
dingəm je ti joo
(Mk 5.1-20; Lk 8.26-39)*

²⁸ Loki Jəju re tee gidi ba ti, dənangi ti lə dije ki Gadara, dingəm je joo, ki ndil je ki majal rai-de teei ki də badi je ti rai ingəi-e. Dije kin rai ne majal ngay, adi dəw ki kadi un rəbi kin goto.

²⁹ Lo kin ti, iləi rəde uri kəl əi nə: «NGon lə Luwə, e ri ə ige rəje ti ə? Ire ne mba kadi adije kə kəte nq dəkagiloe ti a?» ³⁰ NGa ningə, kosi kəsongi je ngay a usoi ne kadi lo ti nqə say ndəy. ³¹ Ə NDil je ki majal nqi də Jəju ti əli-e əi nə: «Re ituwə-je ə, adi j-aw me kəsongi je ti kam.» ³² NGa ə, Jəju əl-de ə nə: «Awil!» Ba teei, awi uri me kəsongi je ti, adi kosi kəsongi je bingəi-naa kadi mbal ti taa, tosi me ba ti, ayi-naa man oyi. ³³ NJé ngəm kəsongi je ayi-naa awi me 6e bo ti, ər̄i poy ne ki ra ne, ki ne ki tee də dingəm je ti ki joo ki ndil je ki majal rai-de ka kin, pəti adi dije ooi. ³⁴ Dije pəti ki me 6e bo ti teei awi kadi ingəi Jəju, ə loki ooi-e 6a, dəji-e kadi iyə dənangi ləde ə aw.

9

*Jəju aji nje rɔ koy njururu
(Mk 2.1-12; Lk 5.17-25)*

¹ Jəju al me to ti, ində ba gangi, aw me be bo ti ləne. ² Dije madi oti dəw ki rɔe oy njururu, me ne koti njé moy je ti, rəi sie rɔ Jəju ti. Loki Jəju oo kadi-me ləde ningə, əl dəw ki rɔe oy njururu ka kin ə nə: «NGonm, uwə tɔgi ba, majal je ləi e ki kiyə go kɔ.» ³ Lo kin ti, njé ndo ndu-kun je lə Luwə ki nɔ je əli ta mede ti əi nə: «Dəw kam əl ta ki mal dɔ Luwə ti!» ⁴ Nə Jəju gər mər ta ləde, adi əl-de ə nə: «Ra ban ə isi iməri ta je ki majal mesi ti ə? ⁵ Kəl dəw kə nə: «Majal je ləi e ki kiyə go kɔ» ɓa ngə ngay al, ə se kəl-e kə nə: «I taa, ə injiyə» ə ngə ngay al ə? ⁶ Re e be ɓa, m-a m-ɔji səi təkɪ mi NGon Dəw, m-aw ki tɔgi dɔnangi ti ne, mba kadi m-iyə-n go majal je lə dije kɔ.» Ningə, Jəju əl nje rɔ koy njururu ə nə: «I taa, un tuwə ləi, ə aw be.» ⁷ Ba dɪngəm j taa, ə un rəbi, aw be. ⁸ Loki kəm kosi je oo ne kin, ra-de ɓəl ki dum, adi iləi tɔji dɔ Luwə ti, ki adi dije tɔgi ki əti ɓəl be kin.

*Jəju ɓar Matiye kadi un goe
(Mk 2.13-17; Lk 5.27-32)*

⁹ Loki Jəju ɔti nɔɔ isi aw ningə, lo də ti ki isi də, oo dɪngəm ki ɓari-e nə Matiye, isi me kəy taa la-mbə ti. Ə Jəju əl-e ə nə: «Un gom.» ɓa Matiye j taa, un go Jəju. ¹⁰ Go ti, Jəju isi ta ne kuso ti me kəy ti lə Matiye. NGA ningə njé taa la-mbə je, ki ndəgi njé ra majal je, ngay, rəi isi naa ti ki Jəju,

ki njé ndo je lie ta ne kuso ti. ¹¹ Loki *Parisi je ooi Jəju isi uso ne ki dije kin ningə, əli njé ndo je lie əi nə: «Ra ban ə Nje ndo səsi ne isi uso ne ki njé taa la-mbə je, ki njé ra majal je ə?» ¹² Ə Jəju oo ndude, adi əl-de ə nə: «E dije ki njé moy je ə a sangi dəw ki nje ra moy, ɓi e njé rɔ nga je ə a sangi dəw ki nje ra moy, al. ¹³ Awi isangi kadi igəri me ta ki Luwə əl ə nə: «E ra maji ə m-ge, ɓi m-ge kijə məsi kadi-kare al». Tado, m-re mba ɓar njé ka dana je al, nə m-re mba njé ra majal je yo».»

*Jəju əl ta dɔ kiyə ta ne kuso
(Mk 2.18-22; Lk 5.33-39)*

¹⁴ *Njé ndo je lə Jə Batisi rəi ingəi Jəju əli-e əi nə: «Ra ban ə je ki *Parisi je j-iyə ta ne kuso, ə njé ndo je ləi rəi al ə?» ¹⁵ Ə Jəju ilə-de ti ə nə: «Oi kadi dije ki ɓari-de lo ne kuso taa-naa ti, a əi ki rɔnəl al, dɔkagilo ti ki nje taa dəne isi-n səde naa ti a? NDɔ je a rəi nɔɔ kadi a uni-e tade ti ningə, dɔkagiloe ti kin ə a iyəi ta ne kuso. ¹⁶ Dəw a un ta kibi ki sigi kadi ilə-n kəm kibi ki kɔke al. Re e be ə, ta kibi ki sigi ka kin a j ki ki kɔke raki raki, kadi bole a to wororo itə ki kəte ɓəy. ¹⁷ Taa, dəw a un kasi kandi nju ki j al ɓəy uti me mbu nda je ti ki kɔke al tɔ. Re e be ningə, loki kasi a j ɓa, mbu nda je a ndui, kadi kasi kandi nju a lo kɔ nim, taa mbu nda je ka təli ne ki tuji kɔ nim tɔ. Be ə, re kasi kandi nju j al ɓəy ɓa, maji kadi mbu nda je əi ki sigi taa. Be ɓa, mbu a ndu al nim,

kasi ki me ti ka a lo kə al nim tə.»

Jəju aji ngon ki dāne əi ki dāne ki nje moy məsi

(Mk 5.21-43; Lk 8.40-56)

18 Loki Jəju a əl-de ta kin ningə, nje kun də *Jipi je kare, re əsi məkəsi ne nangi nje ti, əl-e ə nə: «NGonm ki dāne ki du oy taji naa ti ne bəy. Nə re ire ində jii dəe ti ə, a təl təsi ndəl.»
19 Jəju j taa, un goe əi ki njé ndo je ləne.

20 Ningə, dāne kare ki moy məsi ade kə bəl dəgi gide e joo, re bəsi rə Jəju ti, ki rəbi ki gide ti, ədi ta kibi lie. 21 MBata əl mene ti ə nə: «Kin ə re ta kibi lie wa par mindi ə m-ədi ka, rəm a nga.» 22 Jəju ilə rəti oo-e, bə əl-e ə nə: «Uwə təgi ba ngonm, kadi-me ləi aji.» Ningə də kade ti wa kin par, dāne ingə rə nga.

23 Loki Jəju re tē me kəy ti lə ki bo lə Jipi je ka kin ningə, oo njé kəl nal je, ki kosi dije singəi sokito də-naa ti, ə əl-de ə nə: 24 «Ōri rəsi gogi, ngon oy al, nə to bi kare.» Dije ibəi Jəju kogii. 25 Loki adi kosi dije tēi taga ningə, Jəju ur kəy, uwə ji ngon, bə ngon ki dāne j taa. 26 Poy nje kin sane ki dənangi ki nō bə pəti.

Jəju adi njé kəm tə je joo oi lo

27 Loki Jəju isi aw, njé kəm tə je joo uni goe, əli ta ki ndude ki boy əi nə: «NGon ka Dabidi*, o kəm-to-ndoo ləje.»

28 Jəju re bə ningə, njé kəm tə je ki joo ka kin rəi rəe ti bəsi,

ə Jəju əl-de ə nə: «Oi kadi m-asi kadi m-ra nje kin wa kare wa?» Ə njé kəm tə je iləi-e ti əi nə: «Oyo, j-o kadi asi, Babe.»
29 Lo kin ti, Jəju ədi kəmde, ə əl-de ə nə: «Maji, kadi nje je rai nje ki go kadi-me ti ləsi!»
30 Ba, kəmde oo lo. Ningə, go ti, Jəju ndəji-de ki təgine ə nə: «Oi maji, kadi dəw madi gər nje ki ra nje kin al.» 31 Nə loki tēi ki taga bə par ə, iləi ngirə kəl ta ki dəe ti ki go nangi ki nō pəti.

Jəju tuwə ndil ki majal də dəw ti ki əl ta al

32 Loki njé kəm tə je tēi awi ningə, dije rai ki dingəm kare ki ndil ki majal ra-e adi əl ta al. 33 Jəju tuwə ndil ki majal bə, dingəm ki kəte əl ta al ka kin, təl əl ta. Ningə nje kin əti kosi dije bəl ngay, adi əli əi nə: «J-o nje ki bə kin dənangi *Isirayəl ti nja kare al bəy!»
34 Nə *Parisi je əli əi nə: «E ki təgi lə ngar lə ndil je ki majal, ə isi tuwə-n ndil je ki majal.»

Jəju oo kəm-to-ndoo lə kosi je

35 Jəju aw ki bə bo je, ki ngan bə je, ndo nje me kəy kaw-naa ti lə *Jipi je, ilə mbə Poy Ta ki Maji əji də kəbe lə Luwə, taa aji njé moy je, ki njé rə to je pəti tə. 36 Loki Jəju oo kosi je, oo kəm-to-ndoo ləde, tadə kə rade, təgide goto, awi tə bati je ki nje kul-de goto bə*. 37 Bə ə, Jəju əl njé ndo je ləne ə nə: «Ko ki asi kijə, dile e ngay, nə njé kije je əi ngay al. 38 Ə əli ta ki Ba nje ko, adi ilə ki njé ra ko je me ko ti ləne.»

* 9:27 Iğoi Mk 10.47 ki ta ki də ti gin makitibi ti nangi. ✱ 9:36 Kər Isirayəl je 27.17; 1 NGar je 22.17

10

Njé ndo je la Jaju ki dɔgi gide e joo

(Mk 3.16-19; Lk 6.14-16)

¹ Jaju bar njé ndo je ləne ki dɔgi gide e joo, adi-de tɔgi kadi tuwəai ndil je ki majal je, ajii njé moy je, ki njé rɔ to je, pəti. ² Tɔ njé kaw kilə je ki dɔgi gide e joo ə to kin: E ki dəsəy e Simo, ki ɓari-e nə Piyər əi ki ngokone Andire; Jaki əi ki Ja ki ngan la Jəbədə; ³ Pilipi əi ki Batiləmi, Tomasi əi ki Matiye ki nje taa la-mbə; Jaki ki ngon la Alpe əi ki Tade; ⁴ Simo ki e mbɔ njé rɔ mbata kingə dɔ la be ləde ti əi ki Judasi Isikariyoti ki nje kun dɔ Jaju.

Jaju ilə njé kaw kilə je ləne ki dɔgi gide joo

(Mk 6.7-11; Lk 9.2-5; Lk 10.3-12)

⁵ Jaju ilə njé kaw kilə je ləne ki dɔgi gide joo ki ndu kin ə nə: «Awi rɔ dije ti ki əi *Jipi je al, al, taa awi me be bo je ti ki *Samariti al tɔ. ⁶ Awi ki rɔ gin koji ti ki *Isirayəl, ki toi tɔ bati je ki ndəmi be kin yo. ⁷ Dɔ rəbi ti, iləi mbɛ təkɪ kɔbe la Luwə e basi. ⁸ Ə aji njé moy je, adi njé koy je jii lo koy ti, adi banji ur kɔ rɔ njé banji je ti adi rɔde ay, ə ituwəai ndil je ki majal dɔ dije ti tɔ. E ne ki ingəi kare, ə adi dije kare tɔ. ⁹ Uni ɔr al nim, la al nim, silə al nim, iləi dɔ nda ti ki ɓədisi ti al. ¹⁰ Taa, uni ɓəl kaw mba al nim, ɔyi kibɪ joo al nim, ɔyi sa al nim, uni kagi tɔsi al nim tɔ. Tado səbi kadi nje ra kilə ingə

ne kusone ji dije ti ki ra kilə dande ti. ¹¹ Loka uri me ngon be ti, ə se me be bo ti ə, idəji ta, ə re ingəi dəw ki asi kadi uwə səsi rəne ti ɓa, isi be lie noo biti kadi awii. ¹² Loka uri me kəy ti ningə, irai dije ki me ti lapiya. ¹³ Kin ə re uwəi səsi ki rɔde ti ɓa, kadi lapiya ləsi aw ki dɔde ti, a kin ə re uwəi səsi ki rɔde ti al tɔ ɓa, kadi itəli itaai lapiya ləsi gogi. ¹⁴ A kin ə re, me kəy ti, ə se me be ti, dije mbati kuwəi səsi ki rɔde ti, ə se mbati koo dɔ ta ləsi ɓa, loka isi tɛɛi me be ti kin ki taga ə, indəi bu ki njasi ti kɔ. * ¹⁵ M-əl səsi təkɪ rɔjeti, ndɔ gangi ta ti ə, ta ki gangi ki dɔ be ti kin a itə ya Sodom ki Gomɔr ɓəy☆.

Ko ki a ingə njé ndo je la Jaju
(Mk 13.9-13; Lk 12.11-12; 21.12-19)

¹⁶ «Ki ne kin, mi, m-ilə səsi tɔ bati je dan jagim je ti. Maji kadi indəi kəm-kədi dɔ rɔsi ti tɔ li je be, ə isəli ləm ləm tɔ də dum je be tɔ. ¹⁷ Adi kəmsi ədi dɔ rɔsi ti ki rɔ dije ti, tado a awi səsi lo gangi ta je ti, a tindəi səsi ki ndəy kabilay gin kəy kaw-naa je ti. ¹⁸ A awi səsi no njé kɔbe je ti, ki no ngar je ti ki boy ki mbata ləm. Lo kin ti, əi je, ki dije ki əi *Jipi je al, a e ta rəbi ki kadi a ingəəi naji ki ma ki dɔm ti rɔsi ti. ¹⁹ Loka a uwəi səsi kadi a awi səsi lo gangi ta ti, onosi kadi mesɪ ɓəl, kə nə se ta ri ə a əli-de wa, ə se a əli-de ki kuje ki ban wa. Ta ki kadi a əli-de ɓa, Luwə a ində tasi ti loe ti noo. ²⁰ Tado e səi je

* **10:14** Ki go kuji rae ti la Jipi je, kində bu ki nja ti kɔ, toji təkɪ lo ki n-ji ti, ə se be ki n-itɛɛi me ti ki taga kin, ne kare ki dɔɔ-de sie naa ti goto. ☆ **10:15** Kilə ngirə ne je 18-19

wa ə a əli ta al, nə e NDil Bawsi Luwə ə a un səsi kadi əl-n ta.

²¹ «NGakonaa je a uni dɔ-naa awii lo təl-naa ti, baw ngon a aw ki ngon kadi tɔli-e kɔ, ningə ngan je, mede a majal ki njé koji-de je, ə a uni dɔde awi kadi tɔli-de tɔ. ²² Dije pəti mede a majal səsi ki mbata ləm, nə dɔw ki uwə rɔne ba bitɪ ta təl tae ti, ə a ingə kaji. ²³ Loki a adi səsi kɔ me ɓe bo ti ki kare ə, ayi-naa awi ki nungɪ ti. Ningə təkɪ rɔjeti, adi m-əl səsi, a iləi ta nja ɓe bo je ki *Isirayəl ti naa ti al ɓəy ə mi *NGon dɔw m-a m-re. ²⁴ Nje ndo itə nje ndo-e nɛ al, taa ɓəə itə ɓane al tɔ. ²⁵ Nje ndo, re asi ki nje ndo-e nɛ be ɓa, e ngay; ə ɓəə, re asi ki ɓane ɓa e ngay tɔ. Kin ə, ɓa nje kəy wa mindi ə, dije ɓari-e Bəljəbul ki e ngar lə ndil je ki majal ningə, njé ki me kəy ti lie yadə a to ban?

Luwə ki karne ba ə e dɔw ki sɔbi ɓəl-e
(Mk 8.38; Lk 9.26; 12.2-9)

²⁶ «İbəlɪ-de al, tadɔ nɛ ra ki gidi ngəy ti ki gine a tɛɛ al goto, taa nɛ ki to lo ɓəyɔ ti, ki dɔw a gər al ka goto tɔ. ²⁷ Nɛ ki m-əl səsi lo ki ndul ti, əli tae kada wangi, ə nɛ ki dije kɔti mbisi ti ngun ngun ngun, iləi mɓeɛ dɔ kagi ti taa tɔ. ²⁸ İbəlɪ dije ki a tɔli darɔsi par, ɓi asi təl ndilsɪ al kin, al. Nə kadi İbəlɪ Luwə ki asi kadi tujɪ ndilsɪ əi ki darɔsi naa ti me por ti lə su kin. ²⁹ Dije isɪ gati ki ngan yəl je joo ə gusi kare adi oi ne, nə ki kare dande ti ki kadi osi nangɪ ki kanjɪ kadi Bawsi Luwə ndigɪ goto. ³⁰ Ki ɔji dɔsi,

bɪ dɔsi wa kin ka Luwə tidə kare kare gər kərə. ³¹ İbəlɪ nɛ madi al, səi je, Luwə oo ndasi itəi ngan yəl je ki ngay.

³² «Dɔw ki ra ki un ndune ta kəm dije ti wangi, təkɪ n-e dɔw ləm, mi ka m-a m-un ndum nɔ Bai ti, ki isɪ dɔrɔ ti, təkɪ e dɔw ləm tɔ. ³³ Nə dɔw ki najɪ ta kəm dije təkɪ, n-gər-m al, mi ka m-a m-najɪ ta kəm Bai ti, ki isɪ dɔrɔ ti təkɪ m-gər-e al tɔ.»

Jəju ə nə n-re ki rɔ dan dije ti
(Lk 12.51-53; 14.26-27)

³⁴ «İgai mesi ti təkɪ m-re ki lapiya dɔnangi ti al; m-re ki lapiya al, nə m-re ki rɔ dan dije ti. ³⁵ M-re ki gangi-naa dan ngon ki dingəm ti əi ki bawne, m-re ki gangi-naa dan ngon ki dəne ti əi ki kone, m-re ki gangi-naa dan ngon ki dəne ti əi ki məmne ki dəne. ³⁶ Dɔw madi, dije ki me kəy ti lie e wa, a tɔli njé bə je lie».

³⁷ «Dɔw ki ndigɪ kone, ə se bawne itə-m, dəwe kin asi kadi e dɔw ləm al. Dɔw ki ndigɪ ngonne ki dingəm, ə se ki dəne itə-m, dəwe kin asi ta kadi e dɔw ləm al. ³⁸ Dɔw ki un kagi-dəsi ləne dəne ti, ə un gom, al, dəwe kin asi ta kadi e dɔw ləm al. ³⁹ Dɔw ki ge ngəm rɔne ne wa, a tɪ tae, nə dɔw ki ilə rɔne kɔ ki mbata ləm, ta rɔe a tɪ al.

Ta ki dɔ nɛ kigə go ji ti
(Mk 9.41)

⁴⁰ «Dɔw ki uwə səsi ki rɔne ti, e mi ə dəwe uwə-m ki rɔne ti. Ningə dɔw ki uwə-m ki rɔne ti, e nje kilə-m ə uwe ki rɔne ti tɔ. ⁴¹ Dɔw ki uwə nje kəl ta ki ta Luwə ti ki rɔne ti, mbata ke

ki e nje kəl ta ki ta Luwə ti 6a, a ingə ne kigə go ji ki asi naa ki ya nje kəl ta ki ta Luwə ti wa kin be tɔ. Dəw ki uwə dəw ki dana ki rone ti, mbata ke ki e dəw ki dana 6a, a ingə ne kigə go ji ki asi naa ki ya dəw ki dana wa kin be tɔ. ⁴² M-əl səsi təkɪ rɔjeti, dəw ki adi man ki səl wa kin par me ngon kal man ti, ki kare dan njé ki du ti ki dan njé ndo je ti ləm kin, mbata ke ki e nje ndo ləm 6a, dəwe kin, təkɪ rɔjeti, adi m-əl səsi, a nal ne kigə go ji ləne al.»

11

Jə Batisi əi ki Jəju (Lk 7.18-35)

¹ Loki Jəju adi ndu kin njé ndo je ləne ki dɔgi gide e joo, gine gangi 6a, ɔti noo, aw ndo ne je, ilə mbə Poy Ta ki Maji je me 6e bo je ti ki dɔnangi ti ki noo. ² Lo kin ti, Jə Batisi ki to kəy dangay ti, oo poy ne je ki Kirisi ra, adi ilə njé ndo je ləne, kadi dəji ta Jəju əi nə: ³ «I ə j dəw ki Luwə mbəte, ki sɔbi kadi a re ka kin ə se, e nay noo bəy kadi tə ji ngəm tae ə?» ⁴ Ə Jəju ilə-de ti ə nə: «Awi əli Jə ne je ki oi ki mbisi je, ki kəmsi je kin: ⁵ Njé kəm tɔ je ooi lo, njé məti je njiyəi maji, njé banji je ingi rə nga, njé mbi bəy je ooi ta, njé koy je ii taa lo koy ti, taa njé ndoo je ka, e ki kilə-de mbə Poy Ta ki Maji tɔ. ⁶ Maji-kur e lə dəw ki m-təl gin kosi lie, al.»

⁷ Loki ɔti awi, Jəju ilə ngirə kəl kosi je ta ki dɔ Jə ti ə nə: «E ri ə awi isi oi dilə lo ti ə? E gakira ki nal isi aw sie ki yo

je, ki ne je kin a? ⁸ A re e e al ə, e ri wa bangi awi isi oi ə? E dəw ki ɔ kibi ki ndole ngay 6a awi oi-e ma? NGa njé ki ɔi kibi je ki ndole ngay ka, isi me kəy je ti ki ngar je isi ti. ⁹ Ə se e ri wa ə awi oi wa? E nje kəl ta ki ta Luwə ti ə awi oi-e ma? Re e e ə, m-əl səsi m-ə nə oyo, e nje kəl ta ki ta Luwə ti ki itə njé kəl ta je ki ta Luwə ti bəy. ¹⁰ E e ə makitibi lə Luwə əl ta ki dɔe ti kəte ə nə: “M-a m-ilə ki nje kaw kilə ləm kəte kadi ra go rəbi noj ti*.” ¹¹ Təkɪ rɔjeti, adi m-əl səsi, dan dije ti pəti ki dəne je oji-de kin, dəw ki bo itə Jə Batisi goto. Nə ki basine kin, dəw ki e ki du ngay me bəkɔ ti ki dɔrə ti, bo ite. ¹² Lo kilə ngire dəkagilo ti lə Jə Batisi, bitɪ bone, kɔbe lə Luwə e gin ne ra ki ki tɔgi ti, ningə njé tɔgi je sangi kadi n-taai-e gin tɔgide ti. ¹³ Makitibi je lə njé kəl ta je ki ta Luwə ti pəti, ki ndu-kun je lə *Moji, əli ta ki dɔ ne je ti ki a rai ne bitɪ tɔeɪ dɔ Jə Batisi ti. ¹⁴ Re indigi kadi igəri gine maji 6a, Jə e nje kəl ta ki ta Luwə ti, Eli ki kadi a təl re. ¹⁵ Ə dəw ki aw ki mbine mba koo-n dɔ ta 6a, kadi oo ta kin maji!

¹⁶ «M-o dəw ki kadi m-un-e m-ɔji-n dije ki dəkagilo ti ki bone kin al. M-a m-ə nə toi tə ngan je ki du ki isi ta mbalo je ti, bari-naa ki yo je ki ne je əi nə: ¹⁷ “Ji kəl nal kadi indamii, ə imbati ndam, j-osi pa yo kadi inoɪ, ə imbati no.” ¹⁸ E be ə, Jə re, uso ne al nim, əy man al nim 6a, dije əli əi nə: “Dəe majal”, ¹⁹ NGa ə, mi

*NGon dāw m-re, ə m-uso ne je, m-ay man je ba, dije əli əi nā: “Mi nje kuso ne kədi, mi nje kay ne, mi madi njé taa lam-bə je, ki njé ra majal je,” bəy tō! Nə njé ki ndigi gosi lə Luwə, gəri kadi gosi lə Luwə e gosi ki dana ki go kilə rae ti ki to ki taga.»

Be je ki mbati kiyə rəbi ne rade je ki majal kə
(Mt 10.15; Lk 10.12-15)

²⁰ Lo kin ti, Jəju ilə rone, kəl ki dije ki me be bo je ti, ki əi ə əi dije ki, ra ne kəji je ngay dande ti, nə iyəi rəbi ne rade je ki majal kə al, ə nā: ²¹ «Kəm-to-ndoo e ləsi, səi dije ki Korajē! Kəm-to-ndoo e ləsi səi dije ki Bətisayda! Ne kəji je ki əti bəl, ki Luwə oji dansi ti kin, re ne je kin rai ne me be bo Tir ti, ki be bo Sidō ti be ə, re dije ki me ti a iyəi rəbi ne rade je ki majal mari nu. Re a iyəi rəbi ne rade je ki majal kə, ki go rəbi kilə kibi kuwə ndoo rō ti, kəy-n bu por ki dō ti. ²² E be ə, m-əl səsi kadi igəri təki, ndō gangi ta ti ə, ta ki gangi ki dō Tir ti ki Sidō, yəsi a ngə ite. ²³ NGa ningə i Kapərnayim, o kadi a un dōi taa biti kadi ədi ra, nə Luwə a təl səi biti kaw səi koo. Tado ne kəji je ki rai ne Kapərnayim ti kin, re rai ne Sodom ti be ə, re bone kin be bo ki Sodom a a ki dōne taa ne bəy. ²⁴ E be ə, m-əl səsi kadi igəri təki, ndō gangi ta ti ə, ta ki gangi ki dō dije ti ki Sodom a ngə ngay tə yəsi be al.»

Jəju əi ki Bawne Luwə
(Lk 10.21-22)

²⁵ Dō gangi loe ti kin, Jəju un ta, əl ə nā: «Bai, ki i Ba dərə ki dōnangi, m-ilə tōji dōi ti, təki i bōyō ne je kin njé tər je, ki njé ne gər je, ə iteē ki dōe adi ngan je ki du gəri. ²⁶ Oyo, Bai, e ndigi ləi kadi ne kin ra ne be.»

²⁷ Ba, Jəju əl dije ki ai nōq ə nā: «Bai, adi-m ne je pəti, ningə dəw kare ki gər-m, mi NGon, goto, e Bai ki karne ba par, taa dəw kare ki gər Bai ka goto tō, e mi NGon ki karm ba par, ningə e dije ki mi wa ə m-ndigi kadi m-adi gəri-mi par tō.

²⁸ «Irai ki rōm ti, səi pəti ki əi rōgōgō gin ne koti ti ki əy, ə m-a m-adi səsi ərī kəə. ²⁹ Uni jugi ləm, ə itaai ne ndo ləm, tado mi dəw ki səl ləm ləm, taa mi nje kilə dōm nangi nim tō. Re irai be ə, a ingəi lo kər kəə lə ndilsi. ³⁰ Mi, jugi ləm əy al, taa ne ki madi səsi kadi oti ka əle pəl pəl tō.»

12

Ta lə Jəju dō ndō taa kəə ti
(Mk 2.23-28; Lk 6.1-5)

¹ NDō kare, Jəju ində də me ndər gəme je ti, ndō taa kəə ti lə *Jipi je. *NJé ndo je lie ki əi sie, bo ra-de adi gangi dō ko je, usoi. ² Ə loki *Parisi je ooi-de ningə, əli Jəju əi nā: «O njé ndo je ləi rai ne ki kadi dəw ra ndō taa kəə ti al.» ³ Ə Jəju təl əl-de ə nā: «Itidəi ne ki ngar *Dabidi ra loki bo ra-de ki dije ki goe ti kin al a? ⁴ Dabidi ur me kəy ti lə Luwə ki ra ki kibi, əi ki dije ki gone ti, usoi mapa ki dije adi Luwə kadi-kare ti. E mapa ki kuso-e səbi dōe al nim, səbi dō njé ki goe ti al nim, nə e njé kijə

ne məsi kadi-kare par ə səbi dəde kadi usoi[☆]. ⁵ Ə se ta ki ndu-kun lə *Moji ndangi əl ə nə: ndə taa kəə ti, njé kijə ne məsi kadi-kare je, rai kilə ki e ne ki kadi dəw ra ndə taa kəə ti al, gin kəy ti lə Luwə, nə dəw tidə dəde ti kadi e majal al kin, itidəi al a? ⁶ NGa ningə kadi m-əl səsi, lo ki j-a ti ne kin, ne ki bo ngay itə kəy lə Luwə to ti ne. ⁷ Ningə kin ə re igəri me ta ki ə nə: “E koo kəm-to-ndoo ə m-ge, bi e kilə məsi kadi-kare par al[☆]” kin ə, re a igangi ta də dije ti ki ta ləde goto kin al. ⁸ Tadə mi *NGon dəw, m-aw ki təgi də ndə taa kəə ti.»

Jəju adi rə nga dingəm ki jie oy njururu
(Mk 3.1-6; Lk 6.6-11)

⁹ Jəju j nqo, aw kəy kaw-naa ti lə *Jipi je. ¹⁰ Ningə dingəm kare ki jie oy njururu e me kəy kaw-naa ti nqo. Ba, dije sangi rəbi ki kadi n-indəi ta də Jəju, adi dəji-e ta əi nə: «NDu-kun adi ta rəbi kadi dəw aji madine ndə taa kəə ti ə se aje al ə?» ¹¹ Ə Jəju ilə-de ti ə nə: «Nə dansi ti ə, aw ki bati kare ba, ə bati ka kin osi be ti ndə taa kəə ti, ə aw un-e tē sie taga al ə? ¹² NGa ningə re e dəw ba, itə bati gidi bay bay! ƏƏ m-əl səsi təkəi ndu-kun adi ta rəbi kadi dəw ra maji ndə taa kəə ti.» ¹³ Lo kin ti nqo, Jəju əl dingəm ka kin ə nə: «tsurə jii.» Ə dingəm surə jine ba, jie təl to maji asi-naa ki ki nungi. ¹⁴ Ə loki *Parisi je tēi taga ba, awi əli-naa ta ki də Jəju ti, kadi

n-ooi se n-a n-rai ban ə n-a n-təli-e wa.

Jəju e bəə kilə lə Luwə

¹⁵ Loki Jəju oo poy ne ki gei ra sie, əti lo kin ti nqo kə. Dije ngay uni goe, ningə aji njé moy je pəti tə. ¹⁶ Ba, ndəji-de ki təgine, kadi rai adi dəw gər-ne al. ¹⁷ Ningə ne kin ra ne be kadi ta ki Luwə əl ki ta nje kəl ta ki tae ti, Ejay kin[☆], təl tane. Luwə əl ə nə: ¹⁸ «Oi bəə kilə ləm ki m-kəte, Nje ndigi ləm, ki rəm nəl-m ngay kadi m-ilə jim dəe ti.

M-a m-ində NDilm dəe ti, Ningə a ilə mbə ne ra ki dana rə gin be je ti ki dangi dangi[☆].

¹⁹ A kəli-naa ki dəw al nim, a ində ndu al nim.

Dəw a oo ndue əl ta ta mbalo ti al[☆].

²⁰ A budi gakira ki to ki mbəne nangi al,

Taa, a təl lambi ki isi oy al nim tə.

A ra be biti kadi tə ne ra ki dana o be[☆].

²¹ Gin be je ki dangi dangi a indəi mede dəe ti.»

Dije əi nə Jəju e ngar lə ndil je ki majal

(Mk 3.22-30; Lk 11.14-23)

²² Dije rəi ki dingəm kare ki ndil ki majal ra-e adi kəme oo lo al nim, əl ta al nim, ə Jəju ade əl ta je, oo lo je. ²³ Ne kin əti kosi dije bəl ngay, adi dəji-naa ta əli əi nə: «Dəw kam e *NGon ka Dabidi al ma?» ²⁴ Nə loki *Parisi je ooi ta kin ningə, əli əi nə: «E kam isi tuwə ndil je ki majal ki təgi lə

☆ 12:4 1 Samiyəl 21.2-7; Ləbətiki 24.9

☆ 12:18 Ejay 42.1 ☆ 12:19 Ejay 42.2

☆ 12:7 Oje 6.6 ☆ 12:17 Ejay 42.1-4

☆ 12:20 Ejay 42.3

Bəljəbul, ki e ngar lə ndil je ki majal.»²⁵ Jəju gər mər ta ləde adi əl-de ə nə: «Kin ə, dije ki me bəkə ti ki kare ba, təli də-naa ti rəi-naa ə, 6e kəe kin a tuji. Taa, 6e bo, ə se me kəy ki dije ki me ti təli də-naa ti, rəi-naa, ki kadi a a taa ka goto tə.²⁶ Kin ə re *Satə wa tuwə dije lə Satə, e wa adi dije lie təli də-naa ti rəi-naa ə, lo kadi kəbe lie a aw ki kəte goto.²⁷ Kin ə re e ki təgi lə Bəljəbul ə m-tuwə-n ndil je ki majal ə, dije ki gosi ti tuwəi-de ki təgi lə nə ə? Dije ki gosi ti wa a təji kadi ta ləsi e ta ki go ti al.²⁸ A re e ki təgi lə NDil Luwə ə m-isi m-tuwə-n ndil je ki majal tə ningə, təji kadi kəbe lə Luwə re tēē rəsi ti ngata.

²⁹ «Ningə təkə rəjeti, re dəw uwə dəw ki nje təgi dəe kəte al ə, a asi kur me kəy ti lie, kadi ndur nē kingə lie al. Loki dəe ngata ningə, a ndur nē ki me kəy ti lie təkə mene ge.³⁰ Ningə kadi igəri, dəw ki e səm al, e nje kəsi-m ta, taa dəw ki kaw səm nē ki naa ti al, e nje tində ti tə.³¹ Be ə, m-əl səsi təkə, majal je pəti ki dije a rai-de, ə se ta je ki mal pəti ki dije a əli də Luwə ti, Luwə a iyə goe kə adi-de, nə ta ki mal ki kəl də NDil Luwə ti, Luwə a iyə go kə adi-de al ratata.³² Kin ə re dəw əl ta ki majal əsi-n tam, mi *NGon dəw ə, Luwə a iyə go kə ade, nə re əl ta ki mal əsi-n ta NDil Luwə ə, Luwə a iyə go kə ade ki bone ti al nim, ki lo ti ti al nim, ratata.

Ta ki tēē ta dəw ti ki ngame

☆ 12:40 Jonasi 2.1 ☆ 12:41 Jonasi 3.5

dəw

(Mt 7.16-17; Lk 6.44-45)

³³ «Kin ə re kəgi maji 6a, kande maji tə, a re kəgi majal 6a, kande majal tə. Tadə e ki kandi kəgi ə dəw a gər-n kəgi.³⁴ Səi njé man majal tə li je be kam, a rai ban be ə ta ki maji a tēē tasi ti, səi ki səi dije ki majal ə? Tadə e nē je ki rosi me dəw kin ə isi tēē tae ti.³⁵ Dəw ki maji, kilə rae je tēē me nē ra ti ki maji ki uwə mee. Ningə dəw ki majal, kilə rae je tēē me nē ra ti ki majal ki uwə mee tə.³⁶ M-əl səsi, ngan ta je ki galala pəti ki isi tēē ta dije ti kin, a əli gine ndə gangi ta ti.³⁷ Tadə e ki ta ki tai ti ə a əri ta dəi ti, ə e ki ta ki tai ti tə ə ta a uwəi.»

Parisi je dəji Jəju nē kəji

(Mt 16.1-4; Mk 8.11-12; Lk 11.16, 29-32)

³⁸ Njé ndo ndu-kun je ki *Parisi je uni ta əli Jəju əi nə: «Nje ndo dije, ji ndigi kadi ira nē kəji madi kare adi j-o.»³⁹ Ə Jəju ilə-de ti ə nə: «Dije ki dəkagilo ti ki bone, əi dije ki majal, ki njé kuwə marim, ndigi kadi n-ooi nē kəji, nə nē kəji madi ki rangi ki kadi a oi ore də nē kəji lə nje kəl ta ki ta Luwə ti Jonasi, goto ngata.⁴⁰ Tadə, tə ka ki Jonasi ra kondə mitə, kadi mitə me kanji ti ki boy ka kin ə, mi *NGon dəw m-a m-ra kondə mitə, kadi mitə gin nangi ti tə☆.⁴¹ NDə gangi ta ti ə, dije ki Ninibi ti a j taa ta kəm dije ti ki dəkagilo ti ki bone kin kadi a iləi ta dəde ti. MBata, loki Jonasi ilə mbe Poy Ta ki

Maji, dije ki Ninibi ti iyəi rəbi ne rade je ki majal kə[☆]. NGA ningə, ki basine kin, dəw ki itə Jonasi say e ne. ⁴² NDə gangi ta ti ə, ngar ki dəne ki j gin be ti, a j taa ta kəm dije ti ki dəkagilo ti ki bone kin kadi a ilə ta dəde ti. MBata, j soy dənangi ti nu ə ndə ki re kadi oo gosi ta lə Salomə[☆]. NGA ningə, ki basine kin, dəw ki itə Salomə say e ne.

NDil ki majal ki təl re tone ti gogi

(Lk 11.24-26)

⁴³ «Loki ndil ki majal tē me dəw ti, aw ilə ki dilə lo ki tuti mba kadi n-ingə lo kisi ki rangi kadi n-ər kəə ti, nə ingə al 6a, ⁴⁴ əl ə nə: “M-a m-təl kadi m-aw lo kisi-m ti ki kəte m-isi ti ə m-tē ka kin gogi.” Loki təl aw gogi ningə, ingə me lo ka kin to kare, utəi, rai adi maji. ⁴⁵ NGA ə, təl aw, oy ndil je ki majal itəi-e e wa bəy siri, 6a rəi uri me dəw ti ka kin isi. Lo kin ti, ji kisi dəw kin ki dəe taa a majal ngay itə e ki kəte bəy. Be ə, dije ki majal ki dəkagilo ti ki bone ka a toi be tə.»

Jəju əl ta lə kone je ki ngakone je ki rəjeti

(Mk 3.31-35; Lk 8.19-21)

⁴⁶ Jəju isi əl ta kosi je ba bəy ningə, kəe je ki ngakəe je rəi ai taga, sangi kadi n-əli sie ta. ⁴⁷ NGA ə dəw madi əl-e ə nə: «O kəi je ki ngakəi je ai taga noə, a sangi kadi n-əli səi ta.» ⁴⁸ Ə Jəju təl əl dəw ka kin ə nə: «Nə je ə əi kom je, ki ngakom je ə?» ⁴⁹ Ba un jine toji-n njé ndo je ləne, ə ə nə: «Oi kom je, ki ngakom je ə isi kin. ⁵⁰ Tadə

dəw ki nje ra ndigi lə Bawm ki isi me dərə ti ə, e ngokom je, e konanm je, ki kom je.»

13

Kuji ta ki də nje dibi ne ti

(Mk 4.1-9; Lk 8.4-8)

¹ NDəe ti kin, Jəju tē me kəy ti, aw isi kadi ba bo ti. ² Kosi dije ngay kawina-gəi gide, adi aw al isi me to ti. Ba kosi dije pəti, ai ngangi ba ti ne. ³ Jəju əl-de ne je ngay me kuji ta je ti ə nə: «Nje ndə kare aw kadi dibi ne, ⁴ ningə dəkagilo ti ki a ilə ko ne, kə ko je madi tosi ngangi rəbi ti adi yəl je rəi oji maki. ⁵ Kə ko madi je, tosi dənangi njəkirə ti, adi lo kadi ingəi dənangi asi tam iləi ngirəde ti goto. Nə ke ə, təgi kalangi ba, tadə ngirəde to taa ne. ⁶ Loki kadi əsi ningə, ngan ko je ka kin ndoləi mbaw, 6a go ti, tuti kurim, tadə ngirəde aw nangi boy al. ⁷ Kə ko je ki nungi, tosi dan kon je ti, adi kon je təgi ndəmi-de mbəl. ⁸ Nə kə ko je madi, tosi dənangi ti ki maji, adi andi. Ki nə je andi asi bu kare, njé ki nungi andi asi kuti mehe, taa njé ki nungi bəy andi asi kuti mitə tə.» ⁹ Jəju ilə də ti ə nə: «Dəw ki aw ki mbine mba koon də ta 6a, kadi oo də ta kin maji!»

Gin ne ki Jəju ndo-n ne ki kuji ta je

(Mk 4.10-12; Lk 10.9-10)

¹⁰ *NJé ndo je lə Jəju rəi rəe ti dəji-e əi nə: «Mba ri ə əl-de ta ki kuji ta je ə?» ¹¹ Ə Jəju əl-de ə nə: «M-əl-de ta ki kuji ta

[☆] 12:42 1 NGar je 10.1-10

tadɔ səi, Luwə tɛɛ ki dɔ nɛ ki to lo ɔyɔ ti ki ɔji dɔ kɔɓe lie adi igəri, nə əi je, Luwə tɛɛ ki dɔe adi-de al. ¹² Tadɔ dɔw ki aw ki nɛ jine ti, a adi-e dɔ ti ɔəy, kadi to mbar mbar jie ti, nə dɔw ki nɛ lie goto, e ki ndikiri wa ki aw-n jine ti kin ka, a taai jie ti wa ɔəy. ¹³ E mbata kin ə, m-əl-n-de ta ki kuji ta, tadɔ goi lo maji ka, ooi nɛ al nim, ooi ta maji ka, gəri me al nim. ¹⁴ E be kadi ta ki Luwə əl ki nje kəl ta ki tae ti Ejay kin təl tane. Ejay[☆] əl ə nə:

“A ooi dɔ ta maji, nə a igəri me al nim,

A igoi lo maji, nə a ooi lo al nim,

¹⁵ Tadɔ me dije kin təl nga ngororo.

Uti mbide,

NDəmi kəmde,

NDigi kadi kəmde oo lo al nim,

Kadi mbide oo ta al nim,

Taa kadi n-gəri nɛ madi kare al nim tɔ,

Nə təkɪ ne n-ii n-rəi rəm ti,

Adi m-aji-de[☆].”

¹⁶ «Nə səi, səi njé maji-kur, tadɔ kəmsi oo nɛ je maji nim, mbisi oo ta maji nim. ¹⁷ Təkɪ rɔjeti, adi m-əl səsi, njé kəl ta je ki ta Luwə ti, ngay, ki njé ra nɛ je ki dana ngay, ndigi kadi kəmde oo nɛ ki səi je, kəmsi oo kin, nə asi koo al, ndigi kadi mbide oo dɔ ta ki səi je, mbisi oo kin, nə asi koo al tɔ.

Jəju ɔr me kuji ta ki ɔji dɔ nje kilə ko

(Mk 4.13-20; Lk 8.11-15)

¹⁸ «Səi, maji kadi gəri me kuji ta lə nje kilə ko kin maji.

¹⁹ NGangi rəbi ki kə ko je tosi

ti, e dɔw ki oo ta ki dɔ kɔɓe ti lə Luwə, nə gər me al, ə su re ɔr ta ki dibi mee ti ka kin kɔ. ²⁰ Dɔnangi njəkirə ki kə ko je tosi ti, e dɔw ki oo ta lə Luwə ningə, taa langisi ba ki rənəl, ²¹ nə ta kin, ilə ngirəne mee ti al. E dɔw ki nje kuwə ki ta lə Luwə dəkagilo ki ndəy be par. Dəkagilo ki kɔ je, ə se kində kəm-ndoo ki mbata ta lə Luwə re ɔa, iyə kadi-me ləne kɔ kalangi ba. ²² Kə ko je ki tosi dan kon ti, e dɔw ki oo ta lə Luwə, nə me ka sururu dɔ nɛ je ti ki dɔnangi ti, ki ra ta nɛ maji je uti dɔ ta ki oo, adi lo kadi andi goto. ²³ Ningə, dɔnangi ki maji ki kə ko je tosi ti, e dɔw ki oo ta lə Luwə, gər mee, adi andi maji. Dɔe ki madi je andi ɔu kare je, ki nungi andi kuti mehe je, kuti mitə je.»

Kuji ta ki dɔ jəne ti

²⁴ Jəju ində kuji ta ki rangi nɔde ti ɔəy ə nə: «Kɔɓe lə Luwə, to tə dɔw ki dibi kandi nɛ ki maji me ndɔr ti ləne, ²⁵ ə kondɔ, loki dije toi ɔi ɔa, nje bə lie re dibi jəne dɔ nɛ ti ki maji ki dibi ka kin, ɔa ɔti aw. ²⁶ Loki kandi nɛ ki maji ka kin ibə tɔgi, ə kande je isi tɛɛi ɔa, jəne ka kande tɛɛ tɔ. ²⁷ Lo kin ti, njé ra kilə je awi əli bade əi nə: “Baje, e kandi nɛ ki maji ə idibi me ndɔr ti ləi tɔ, nga jəne je kin tɛɛi ra ə?” ²⁸ Ə bade əl-de ə nə: “E nje bə ə ra nɛ kin.” NGa ə njé ra kilə je dəji-e əi nə: “Indigi kadi ji rəy-de kɔ a?” ²⁹ Nə ɔa nje ndɔr əl-de ə nə: “Jagi, lo rəy jəne je ti kin, a rəyi

ki ko ki maji ba. ³⁰ Ə iyəi-de adi təgi naa ti biti kagi lo kijə ko ti, ningə ndə kije ti 6a, m-a m-əl njé kije je m-ə nə: Irəyi jəne je kin idəol ki dəe dəe kadi tə iləi por 6əy taa, ijəi wa ki me dam ti ləm.”»

Kuji ta də kə kagi ti ki bari-e mutadi

(Mk 4.30-32; Lk 13.18-19)

³¹ Jəju ində kuji ta ki rangi nədə ti 6əy ə nə: «Kəbe lə Luwə to tə kə kagi madi ki bari-e nə mutadi ki dəw madi un dibi me ndər ti ləne kin be. ³² Kə mutadi ə e kandi ne ki du itə ndəgi kandi ne je pəti, nə lo ki təgi 6a, təl kagi təy ki bo itə kam təy je pəti ki me ndər ti. Təl kagi ki bo, adi yəl je rəi rai kəy tode bajie je ti.»

Kuji ta də əm ti

(Lk 13.20-21)

³³ Jəju əl-de kuji ta ki rangi 6əy ə nə: «Kəbe ki dərə ti to titi-naa ki əm ki dəne madi un ləy-n nduji ki me kee joo, adi nduji ki ləy ba pəti i kin be.»

Jəju əl ta je pəti ki kuji ta

(Mk 4.33-34)

³⁴ Ta je kin pəti, Jəju əl kosi je ki kuji ta. Ta ki kadi əl-de ki kuji ta al, goto. ³⁵ E be kadi ta je ki Luwə əl ki ta nje kəl ta ki tae ti kin təl tane. Nje kəl ta ki ta Luwə ti əl ə nə: «M-a m-təe tam kadi m-əl kuji ta je, m-a m-ilə mbe ne je ki toi lo 6əy ti lo kilə ngirə dərə ti ki dənangi ti nu kin[☆].»

Kər gin kuji ta ki də jəne ti

³⁶ Jəju iyə kosi je ə aw 6e. Loka rəi 6e, njé ndo je lie rəi rəe ti, dəji-e əi nə: «Ər-je gin

kuji ta ki də jəne ti ki a me ndər ti kin adi j-o.» ³⁷ Ə Jəju ilə-de ti ə nə: «Dəw ki nje dibi ko ne ki maji kin, e mi NGon dəw; ³⁸ ningə ndər, e dənangi; ə kandi ko ki maji, e njé je ki ndigi kadi Luwə o 6e dəde ti; jəne, e njé je ki uni go nje majal; ³⁹ nje bə ki nje dibe, e su; kagi lo kijə ko e dəbəy ndə; 6a njé kijə ko je əi malayka je to. ⁴⁰ Tə ka ki, e ki rəy-n jəne 6uki poro, dəbəy ndə a to be to. ⁴¹ *Mi NGon dəw m-a m-ilə ki malayka je ləm kadi tuji dije pəti ki njé kəsi madide je kadi osi me majal ti, ki dije ki njé ra majal. ⁴² *Malayka je a 6uki-de me por ti ki dum kəl tae, ki e lo ki a nəi je a ngəi ngangide je titi. ⁴³ Lo kin ti, njé ra ne ki dana a unji tə kadi be me 6eko ti lə Bawde Luwə. Dəw ki aw ki mbine kadi oo-n də ta 6a, kadi oo də ta kin maji.

Kuji ta ki də ne kingə ti ki to lo 6əy ti ki madi-kəsi

⁴⁴ «Kəbe ki dərə ti to tə ne kingə ki 6əy ti me ndər ti, ə dəw madi aw tēe də ti kin be. Dəw ka kin təl 6əy gogi, 6a rəe nəl-e ngay, adi aw gati ki ne maji je ləne pəti, ə iyə lae re ndogin ndər ka kin. ⁴⁵ Kəbe ki dərə ti to tə nje ra gati ki isi sangi madi-kəsi ki ndole be. ⁴⁶ Loka ingə e ki gate e ngay, təl aw gati ki ne kingə je ləne pəti, ə iyə lae re ndogin madi-kəsi ka kin.

Kuji ta ki də bandi ti

⁴⁷ «Kəbe lə Luwə to tə bandi ki dəw a ilə me ba ti ə a əy də kə kanji je ki dangi dangi kam

be. ⁴⁸ Loki bandi ka kin rosi 6a, nje ndo ndor re-n ngang'i ba ti, isi nang'i, ninga tor nje ki maji maji me sukim ti, a iyə njé ki teji ne al buki-de ko. ⁴⁹ Kae ti ka kin ə, dɔbəy ndo a e be to. *Malayka je a rai kadi ori kam dije ki njé ra ne je ki dana ki njé ra ne je ki dana al, naa ti. ⁵⁰ A buki dije ki njé ra ne je ki majal me por ti ki dum kəl tae, ki e lo ki a noi je a ngai ngang'ide je titi.»

⁵¹ Lo kin ti noo, Jəju daji njé ndo je lane ə nə: «fgəri me ta je kin pəti a?» Ə iləi-e ti əi nə: «Oyo, ji gər.» ⁵² Ningə Jəju əl-de ə nə: «E be ə, nje ndo dije ndu-kun ki təl nje taa ne ndo ki dɔ kɔbe ti lə Luwə, to tə 6a nje kəy ki ingə ne je ki sigi ki ne je ki kəke lo ngəm ne ti lane kin be.»

Dije ki Najarəti ti adi mede Jəju al

(Mk 6.1-6; Lk 4.16-30)

⁵³ Loki Jəju əl kuji ta je gine gangi 6a, əti lo ki a ti kin ko. ⁵⁴ Əti noo, aw 6e bo ti ki togi ti. Jəju ndo ne dije gin kəy kawnaa ti lə *Jipi je. NDo-de ne ndo ki əti-de 6əl, adi əli əi nə: «Gosi ta je ki ne kəji je kin iin ra ə? ⁵⁵ Ma ngon lə nje ragi kagi dɔ kəy ti wa ka am wa? Kɔe al ə e Mari a? Ə Jaki je, ki Jisəpi je, ki Simo je ki Judi je to al ə əi ngakɔe je a? ⁵⁶ Taa, konane je ka isi səje ne to al a? NGa ne je kin pəti ingə ra dana?» ⁵⁷ Ta ki daji kin ogi-de kadi adi mede Jəju, ə Jəju əl-de ə nə: «Nje kəl ta ki ta Luwə ti 6a, e me 6e koje ti, ki me kəy

ti lie ə dije a kidi-e ti.» ⁵⁸ Lo kin ti, Jəju ra ne kəji je ngay al mbata mbati kadi-e mede.

14

Koy Ja Batisi

(Mk 6.14-19; Lk 9.7-9; 3.19-20)

¹ Dəkagiloe ti kin, *Erodi ki e nje kɔbe dənangi ti ki Galile, oo ta tɔba lə Jəju. ² Ə əl njé ra kilə je lane ə nə: «Dəw kin e Ja Batisi! E e ə i taa dan njé koy je ti. Gine kin ə, aw-n ki togi mba ra-n ne je ki əti 6əl 6əl.» ³ Erodi əl be, tadɔ ndo ki adi uwəi Ja, dɔəi-e ki sən, iləi-e dangay ti, mbata lə Erodiyadi, ki ne ngokɔe Pilipi, ⁴ ki Ja əl-e ta dɔ ti ə nə: «E go ti al kadi itaa-e nei ti*.» ⁵ Me ta ti kin, Erodi ndigi təl Ja, nə 6əl kosi je, tadɔ kosi je ooi Ja kadi e nje kəl ta ki ta Luwə ti. ⁶ NGa ə, ndo rənəl koji Erodi ti, ngon lə Erodiyadi ki dəne, teɛ ndam no dije ti ki bari-de lo ne kuso ti, ə nəl Erodi ngay, ⁷ adi Erodi un ndune ki kibi rɔ kadi n-ade ne je pəti ki daji-ne. ⁸ Lo kin ti, kɔe sule, adi əl ə nə: «Adi-m, təkɔ j-a-n wa kin, dɔ Ja Batisi me supira ti.» ⁹ Me ngar tuji oji-n dɔ ne ki ngon ki dəne daje kin, nə ki mbata kun mindi ki un, taa ki mbata dije ki 6arde lo ne kuso ti kin to 6a, un ndune kadi adi-e dɔ Ja. ¹⁰ Be ə, adi dəw madi aw gangi dɔ Ja kəy dangay ti, ¹¹ re-n me supira ti, adi ngon ki dəne ka kin, adi aw-n adi kone. ¹² *NJé ndo je lə Ja rai uni nine awi dibi, 6a awi ori poye Jəju ade oo.

Jəju adi ne kuso dibi dije usoi
(Mk 6.30-44; Lk 9.10-17; Jq 6.1-15)

¹³ Loki Jəju oo ta kin ɓa, un to ə aw ɔsi rone ngərangi ki karne ba, lo ki dije gotoi ti. Loki kosi je ooi tae ɓa, ɔi ki ɓe bo je ki dangi dangi awi ki njade goe ti. ¹⁴ Loki Jəju ur nangi me to ti, oo kosi dije ngay. Loki oo-de, oo kəm-to-ndoo ləde, adi aji njé moy je ləde. ¹⁵ Loki kadi aw tə ur ɓa, njé ndo je ɔti ki rɔ Jəju ti əli-e əi nə: «Lo ki j-ai ti ne kin, e lo ki dije gotoi ti, ningə kadi isi ur tɔ ngata, ə ituwə kosi dije kam adi awi ki ngan ɓe je ti, ndogi ne kuso usoi.» ¹⁶ Nə Jəju əl-de ə nə: «Awi ki ndoo kadi awi lo al, sai je wa adi-de ne usoi.» ¹⁷ Ə əli Jəju əi nə: «Ki j-a-n ne kin, j-aw ki mapa mi ə kanji joo tɔ par.» ¹⁸ Ba Jəju əl-de ə nə: «Ɔrəi adi-mi m-o.» ¹⁹ Ningə go ti, adi ndune kadi kosi dije ka kin isi nangi dɔ wale je ti. Ba ɔy mapa ki mi ki kanji ki joo ka kin, un kəmne ki taa, əl ta ki Luwə mba kadi njangi dɔe, ningə uwə gangi naa ti, adi njé ndo je, adi adi kosi je. ²⁰ Dije pəti usoi ne ndani maji, adi njé ndo je ɔyi gindi mapa je, ki kanji je ki nay, kare dɔgi gide e joo ɓəy. ²¹ Dije ki usoi ne kin asi dingəm je dibi mi, ki kanji tidə dāne je ki ngan je.

Jəju njiyə dɔ man ti
(Mk 6.45-52; Jq 6.16-21)

²² NDəy ba go ti, Jəju ɔsi njé ndo je ləne kadi ali me to ti, awi gidi ba ti kəte nɔne ti, dɔkagilo ti ki e a tuwə-n kosi

je. ²³ Loki Jəju tuwə-de adi awi ningə, ɔti aw dɔ mbal ti, ɔsi rone ki karne, mba kəl ta ki Luwə. Loki kadi ur, Jəju isi loe ti nɔɔ ki karne ba. ²⁴ Dɔ gangi loe ti kin, to lə njé ndo je e dan ba ti, say ki ngangi ba ngata. Nəl ilə, sur to ki gogi gogi, adi pungɔ ba ra-de majal. ²⁵ Dan lo ti ɓa, Jəju ɔ a njiyə dɔ man ti, isi aw ki rɔ njé ndo je ti. ²⁶ Ə loki njé ndo je ooi-e a njiyə dɔ man ti ningə, dɔde majal, adi əli əi nə: «E muwə dəw,» ɓa ɓəl tɔl-de, adi uri kəl. ²⁷ Nə kalangi ba, Jəju əl-de ə nə: «Adi mesi osi nangi nə e mi, ə iɓəli al!» ²⁸ Lo kin ti, Piyər ilə Jəju ti ə nə: «Babe, re e ɔ, adi-m ndui adi m-njiyə dɔ man ti m-aw rɔi ti.» ²⁹ Ə Jəju əl-e ə nə: «Ɔre!» Ba Piyər ɔ me to ti, ur dɔ man ti, njiyə dɔ ti isi re ki rɔ Jəju ti. ³⁰ Nə loki Piyər oo nəl ki isi ilə ɓa, ɓəl ra-e adi ilə ngirə nduy man, adi nɔ ə nə: «Babe, aji-m!» ³¹ Ə kalangi ba, Jəju ilə jine uwə-n Piyər, ɓa əl-e ə nə: «ɔ dəw ki kadi-me lai e ndikiri ba, ra ban ə iɓadi ə?» ³² Ningə loki ali taa me to ti ɓa, gin nəl gangi. ³³ Ə njé ki isi me to ti ɔsi məkəside nangi nɔe ti, ɓa əli-e əi nə: «Təki rɔjeti, ɔ NGon lə Luwə wa!»

Jəju nga njé moy je dɔnangi Gənəjarəti ti
(Mk 6.53-56)

³⁴ Loki Jəju əi ki njé ndo je ləne indəi ba gangi ningə, tɛɛi dɔnangi Gənəjarəti ti. ³⁵ Dije ki loe ti gəri Jəju, adi iləi kilə ki lo lo, dɔnangi ki Gənəjarəti ti ba pəti, ə dije rəi ki njé moy je pəti rɔe ti. ³⁶ Dije nɔi dɔ Jəju ti kadi

iyə njé moy je adi ɔdi ta kibi lie par ə a ingəi rə nga, ɓa dije pəti ki ɔdi ta kibi lie ingəi rə nga tɔ.

15

*Jəju əl ta ki dɔ ne jibəl be ti
(Mk 7.1-13)*

1 *Parisi je ki njé ndo ndu-kun je lə Luwə ki madi je j Jorijaləm ti, rəi ingəi Jəju daji-e əi nə: 2 «MBA ri ə njé ndo je ləi təli rɔde go ne jibəl be ti lə kaje je al ə? Ji daji be tadɔ togɔ jide al par ə usoi ne.» 3 Ə Jəju ilə-de ti ə nə: «NGa səi, mba ri ə itəli rɔsi go ndu-kun ti lə Luwə al mbata ne jibəl be ləsi ə? 4 Təki rɔjeti, Luwə əl ə nə: “Ɔsi gon bawi ki kɔi.” Taa əl ɓəy ə nə: “Dəw ki taji bawne ə se kone asi ta koy*.” 5 Nə səi, əli əi nə: “Dəw ki əl bawne ə se kone ə nə: «Nə maji je ki re m-a m-ɔsi-n səli e kadi-kare ki m-ində ta dangi mbata lə Luwə ngata,» ɓa, 6 dəwe kin aw ki ndoo kadi ɔsi gon bawne al ngata. Lo kin ti, isi tuji ki ta lə Luwə mbata ne jibəl be ləsi.” 7 Səi njé kədi kəm dije, ta ki Luwə əl ki ta nje kəl ta ki tane ti Ejay ɔsi ti e ta ki rɔjeti. Luwə əl ə nə:

8 “Gin dije kin ɔsi gonm ki nda tade kare,

Nə mede e say səm.

9 Tɔji ki isi iləi dəm ti, ndae goto,

Tadɔ ne ndo je ki isi ndoi dije ka,

E kəm-kədi ki j rɔ dije ti tɔ*.”»

*Ne ki nje təl dəw ne ki to nje
ti
(Mk 7.14-23)*

10 Go ti, Jəju ɓar kosi dije ki rɔne ti, ə əl-de ə nə: «Uri mbisi maji oi ta ləm, ə kadi igəri mee tɔ. 11 Ne madi ki j taga aw ta dəw ti ki a təl-e ne ki to nje ti ta kəm Luwə ti goto. Nə ne ki tɛɛ ta dəw ti ə a təl dəw ki ne ki to nje ti.» 12 Lo kin ti, njé ndo je lə Jəju rəi rəe ti əli-e əi nə: «Ta ki əl kin to me *Parisi je ngay, kin igər ma?» 13 Ə Jəju ilə-de ti ə nə: «Kagi ki ra ki Bai mə-e al, a ɔri-e kɔ. 14 Iyɔi-de, əi njé kəm tɔ je ki isi ndəri njé kəm tɔ je. NGA ningə, re nje kəm tɔ ndər nje kəm tɔ ɓa, joo pu a osi me be ti.» 15 Ə Piyər un ta əl-e ə nə: «Ɔr me kuji ta kin adi j-o.» 16 Ba Jəju əl ə nə: «Adi səi je wa ka igəri ne al tɔ a? 17 Adi m-əl səsi, ne je pəti ki ɔdi ta dəw, a aw tɛɛ kandae ti, ɓa go ti ə, tɛɛ kɔ, aw be sɔ ti. 18 Nə ne ki tɛɛ ta dəw ti, e ne ki j ngame dəw ti, ningə e kin ə e ne ki nje təl dəw ne ki to nje ti. 19 NGA me dəw ə e lo ki mər ta je ki majal isi tɛɛ ti, ki təl-naa, ki kuwə marim, ki kaya ki ra, ki ɓogi, ki ma naji ki ngom, ki kəl ta ki majal d-naa ti. 20 Əi je kin ə əi ne je ki isi təli dəw ne ki to nje ti; nə kuso ne, ki kanji togɔ ji, a təl dəw ne ki to nje ti al.»

*Dəne ki Kana ti adi mene
Jəju*

(Mk 7.24-30)

21 Jəju j loe ti noo, ɔr rɔne aw dɔnangi ti ki Tɪr ki Sidɔ.

22 Ningə yə, dəne ki Kana ti kare tɛɛ noo re, ɓa un ndune ki taa əl ə nə: «Babe, *NGon ka Dabidi, o kəm-to-ndoo ləm! tadɔ ndil ki majal

adi kɔ ngonm ki dāne ngay.»
²³ Nə Jəju ile ta ti al. Ba njé ndo je lie rai rəe ti, əli-e əi nə: «Ituwe kɔ goje ti, tadɔ a ində ndu goje ti.»
²⁴ Ə Jəju ilə ti ə nə: «E ngan *Isirayəl je, ki toi tə bati je ki nayi-naa be kam par ə Luwə ilə-m ki rɔde ti.»
²⁵ Nə dāne re ɔsi məkəsi ne nangi nɔe ti ə nə: «Babe, ire ira səm!»
²⁶ Ə Jəju ile ti ə nə: «E go ti al kadi dəw un nɛ kuso lə ngan je, ilə adi ngan bisi je.»
²⁷ Ba dāne əl Jəju ə nə: «E rɔjeti Babe, nga ke ə, ngan bisi je ki ai gin tabilə ti, a usoi yongirɔ nɛ je ki tɛɛ ta bade je ti tosi nangi tɔ.»
²⁸ Lo kin ti, Jəju əl-e ə nə: «Dāne, kadi-me ləi bo ngay! Ningə kadi ingə nɛ ki to rɔi kin, təkɪ idəji-n.» Ba ngone ki dāne ka kin, ingə rɔ nga dɔ kade ti wa kin nɔɔ tɔ.

Jəju aji njé moy je ngay
 (Mk 7.31-37)

²⁹ Jəju ɔti loe ti nɔɔ, aw ta ba ti ki Galile. Al aw dɔ mbal ti, isi nangi.
³⁰ Kosi dije ngay rai rɔ Jəju ti ki njé mətɪ je, ki njé kəm tɔ je, ki njé kingə tuji je, ki njé mbi bəy je, taa njé moy je ki rangi ngay nɔɔ bəy. Rai ki njé moy je kin buki-de nɔ Jəju ti, ba Jəju aji-de.
³¹ E nɛ ki ɔti kosi je bəl ngay, kadi njé mbi bəy je əli ta nim, njé kingə tuji je ingəi rɔ nga nim, njé mətɪ je njiyəi nim, taa njé kəm tɔ je ka ooi lo nim tɔ, adi iləi tɔji dɔ Luwə ti lə *Isirayəl je.

Jəju adi nɛ kuso dibi dije usoi bəy

(Mk 8.1-10; Mt 14.13-21)

³² Jəju bar njé ndo je ləne əl-de ə nə: «M-o kəm-to-ndoo

lə kosi dije kin, tadɔ ndɔ mitə bone ə əi səm naa ti, ningə, nɛ ki kadi usoi goto. Ba mge kadi m-tuwə-de ki mede ki bɔ ba al, nə tə bɔ j̄ taa tɔgide rəbə.»
³³ Ə njé ndo je lie daji-e əi nə: «J-a j̄-ji ki mapa ra dilə lo ti ne, ə kosi dije ki ɔti bəl be kin a usoi asi-de ə?»
³⁴ Ba Jəju daji-de ə nə: «Mapa ki jisi ti e ban ə?»
 Ə əli-e əi nə: «Mapa e siri ki ngan kanji je ndəy dɔ ti.»
³⁵ Ə Jəju əl kosi dije kadi isi nangi.
³⁶ Ba ɔy mapa ki siri ki ngan kanji je ka kin jine ti, ra oyo Luwə dɔ ti, ningə gangi naa ti, adi njé ndo je ləne, adi adi kosi dije usoi.
³⁷ Dije pəti usoi nɛ ndani, adi njé ndo je kawi ginde je ki nay, kare siri.
³⁸ Dije ki usoi nɛ, asi dingəm je dibi sɔ, ki kanji tidə dāne je ki ngan je.
³⁹ Go ti, Jəju tuwə kosi je adi awi, ba al me to ti, aw dɔnangi Magadə ti.

16

Parisi je ki Sadusi je, daji nɛ kɔji Jəju

(Mk 8.11-13; Lk 12.54-56)

¹ *Parisi je ki *Sadusi je rai rɔ Jəju ti, daji-e kadi ra nɛ kɔji ki j̄ dɔrə ti adi-de n-ooi. Daji-e be tə kulə ki kiyə mba kuwə-n dəw.
² Ə Jəju ilə-de ti ə nə: «Loki kadi aw tə ur ningə əli əi nə: “Lo a to maji, mbata dɔrə kər jɔ.”
³ Loki lo ti ki s̄i bati ningə, əli əi nə: “Bone ndi a ədi, mbata dɔrə kər wuu.” E be ə, asi kadi igəri kəm nɛ je ki a rai nɛ dɔrə ti, nə nɛ je ki isi rai nɛ dɔkagilo ti ki bone taa asi gər al!
⁴ Dije ki dɔkagilo ti ki bone, əi dije ki majal, ki

njé kuwə marim, ndigi kadi n-ooi ne kəji, nə ne kəji madi ki rangi ki kadi a ooi ore də ne kəji lə Jonasi, goto ngata.» Ba iyə-de, ə ət aw.

Əm lə Parisi je ki lə Sadusi je (Mk 8.14-21; Lk 12.1-6)

⁵ Loki isi awi dam ba ti ki kare, me njé ndo je oy də mapa ti ki kadi ɔyi. ⁶ NGA ningə Jəju əl-de ə nə: «Oi maji! İndəi kəm-kədi də rəsi ti, ɔj-in də əm lə *Parisi je, ki əm lə *Sadusi je.» ⁷ Nə əi je isi məri ta kin yo dədə ti əi nə: «E mbata kəy ki j-ɔy mapa al!» ⁸ Nə Jəju gər ta ki mede ti, adi əl-de ə nə: «Səi dije ki kadi-me ləsi e ndikiri ba, mba ri ə isi məri ta ki də mapa ti ki ɔyi al ə? ⁹ İgəri me ne je al ka bəy a? Mesi ole də mapa ti ki mi ki dıngəm je dibi mi usoi kin al a? NDə ki ɔyi ndəge ki nay kare ban ə itəli ə? ¹⁰ Taa mapa ki siri ki dıngəm je dibi sə usoi kin ka mesi ole də ti al nim tə a? NDə ki ɔyi ndəge ki nay kare ban ə itəli ə? ¹¹ Ta ki m-əl m-ə nə: İndəi kəm-kədi də rəsi ti, ɔji də əm lə Parisi je, ki əm lə Sadusi je kin, e ta ki səbi də mapa al, kin ra ban be ə asi kadi igəri mee al ə?» ¹² Lo kin ti ngata ə gəri təkı əl-de kadi n-ındəi kəm-kədi də rəde ti, ɔji də əm ra mapa al, nə ɔji də ne ndo lə Parisi je ki Sadusi je.

Piyər əl təkı Jəju e dəw ki Luwə mbəte (Mk 8.27-30; Lk 9.18-21)

¹³ Loki Jəju aw tē Səjare ti ki Pilipi ti, dəji njé ndo je ləne ta ə nə: «Dije isi əli ta ki dəm ti təkı mi *NGon dəw mi nə ə?» ¹⁴ Ə njé ndo je əli-e əi nə:

«Dije madi əli əi nə i Jə Batisi; njé ki nungı əi nə i nje kəl ta ki ta Luwə ti Eli; njé ki rangı bəy əi nə i nje kəl ta ki ta Luwə ti Jərəmi al ə ki kare dan njé kəl ta je ti ki ta Luwə ti.» ¹⁵ Lo kin ti, Jəju əl-de ə nə: «NGa səi je wa ki dəsi, əli əi nə mi nə ə?» ¹⁶ Ə Simo Piyər ile ti ə nə: «İ Kirisi, ki Luwə mbəte, NGon lə Luwə ki nje kisi kəm ba!» ¹⁷ Ba Jəju əl Simo ə nə: «İ nje maji-kur, Simo ki ngon Jonasi, tadə e dəw bə tē ki də ne kin adi igər al, nə e Bai ki nje kisi me dərə ti taa ə tē ki dəe adi. ¹⁸ NGA ningə m-a m-əli m-ə nə i Piyər (ki kər mee nə MBal), ningə də mbal ti kin ə m-a m-ındə ngirə njé kaw-naa je ləm də ti. Təgi koy a ra sie ne madi al. ¹⁹ M-a m-adi lakəle kəbe ki dərə ti. Ningə ne je pəti ki a də dənangi ti ne, a dəi dərə ti tə, ə ne je pəti ki a tuti dənangi ti ne, a tuti dərə ti tə.» ²⁰ Ba ndəji njé ndo je ki təgine təkı ke n-e Kirisi ki Luwə mbəte kin, kadi əli tae dəw madi al.

Jəju əl ta koyne ki kine lo koy ti

(Mk 8.31-9.1; Lk 9.22-27)

²¹ İ dəkagiloe ti nəo, Jəju ilə ngirə təji njé ndo je adi gəri təkı, səbi kadi n-aw Jorijaləm, n-ingə kə ngay ji ngatəgi je ti lə *Jipi je, ki ki bo je lə njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki njé ndo ndu-kun je. A təli-ne, nə ndo ki kə mitə lə ndə koyne bə, n-a n-tē lo koy ti. ²² Nə də ta ti kin, Piyər ər Jəju aw sie dəbi kare, ningə ilə ngirə kəl sie ə nə: «Bəbe! Luwə a ngəm-i, ne kin a rai al!» ²³ Nə Jəju təl rəne,

əl Piyər ə nə: «Itəl gogi *Sata, ər rəi kə gom ti! I jigi ki nje tigəm, tadə mər ta ləi e mər ta ki i rə Luwə ti al, nə e mər ta lə dije.»

²⁴ Ningə go ti, Jəju əl njé ndo je ləne ə nə: «Re dəw madi ndigi njiyə gom ti ningə, kadi oo rəne tə ne madi al, kadi e wa un kagi-dəsi koy ləne, ə re un gom. ²⁵ Təki rəjeti, dəw ki ge kaji rəne ne wa dənangi ti ne a ti ta rəne. Nə dəw ki ti ta rəne ki mbata ləm, a isi ki dəne taa gogi. ²⁶ Kin ə re dəw ingə ne maji je ki dənangi ti ne pəti tigə, nə ndile tuji ə, maje to ra be ə? Ne madi ki dəw a adi ər-n to ndilne to noo a? ²⁷ Mi *NGon dəw m-a m-re ki malayka je ləm me təba lə Bai Luwə, ningə m-a m-igə dəw ki ra go jie ki go kilə rae ti. ²⁸ Təki rəjeti, adi m-əl səsi: dije madi dansi ti ne a oyi al bəy ə, a ooi-mi NGon dəw ki m-a m-re tə NGar kin.»

17

*Jəju mbəl rəne
(Mk 9.2-3; Lk 9.28-36)*

¹ NDə mehe go ti ningə, Jəju ər Piyər nim, Jaki nim, taa Ja ki ngokə Jaki nim tə, ə aw səde də mbal ti ki ngal, say ki ndəge je.

² Loe ti noo, Jəju mbəl rəne ta kəmde ti. Ta kəme unji tə kadi be, taa kibi ki rəe ti ka unji tə kadi be tə. ³ Ningə loe ti noo, *Moji əi ki Eli tēēi ki rəde ti həy, a əli ta ki Jəju. ⁴ Ə Piyər un ta əl Jəju ə nə: «Bəbe, kin ə j-isi lo kin ti ne be par ə maji ngay. Re ige ə, m-a m-ra kəy-lo mitə: kare e yai, kare e ya Moji, ə ki

kare e ya Eli tə.» ⁵ Loki Piyər a əl ta tane ti ba bəy ningə yə, kil ndi ki kunje to, i səbi dəde liti. Ba ndu ta madi tēē me kil ndi ti ə nə: «E kam e NGonm ki m-ndige ngay, e ki nəl-m ngay kadi m-kəte, ə oi ta lie.» ⁶ Loki njé ndo je ooi də ta kin bə, osi ki ta kəmde nangi, bəl təl-de. ⁷ Ə Jəju re rəde ti, ədi-de ə əl-de ə nə: «I taa, ə adi bəl ra səsi al.» ⁸ NGa ningə, loki əi nə n-uni kəmde ki taa bə, ooi dəw madi ki rangi al, ooi Jəju ki karne ba par.

⁹ Loki ii də mbal ti isi uri ki nangi, Jəju ində ndu kin nōde ti ə nə: «Əli ne ki ra ne adi oi kin dəw madi al, biti kadi mi *NGon dəw m-tēē dan njé koy je ti.» ¹⁰ Go ti, njé ndo je dəji-e əi nə: «MBarī wa bangi ə, njé ndo ndu-kun je əi nə səbi kadi Eli re kəte taa ə?» ¹¹ Ə ilə-de ti ə nə: «E ki rəjeti kadi Eli a re kadi ra go ne je pəti adi asi-naa gogi.» ¹² Ningə mi, adi m-əl səsi madi oi, Eli re ngata, nə dije gəri al, adi rai sie ne ki mede ge. Be tə ə, mi NGon dəw ka m-a m-ingə-n kə jide ti. ¹³ Lo kin ti, njé ndo je gəri kadi ta ki Jəju əl-de kin səbi də Ja Batisi.

*Jəju nga ngon ki nje damsil
(Mk 9.14-29; Lk 9.37-43)*

¹⁴ Loki təli isi rəi ki rə kosi dije ti, dingəm madi kare re rə Jəju ti, əsi məkəsine nangi nōe ti, əl-e ə nə: ¹⁵ «Bəbe, o kəm-to-ndoo lə ngonm ki dingəm, ki damsil ra-e adi ingə kə ngay kin. Taa taa, isi tosi ki poro je, ki me man ti je. ¹⁶ M-re sie rə

njé ndo je lai, nà asi kadi adie ingə rə nga, al.»¹⁷ Lo kin ti, Jəju un ta əl ə nà: «Səi dije ki dəkagilo ti ki bone ki səi njé me ngə je, səi njé ra ne ki majal, kadi tə m-isi səsi dəkagilo ban bəy taa adi mesi ə? Kadi m-a m-əsi ginsi dəkagilo ban bəy taa ə? Irəi ki ngon rəm ti ne.»¹⁸ Ba Jəju ndangi ndil ki majal ade tē rə ngon ti, par ə ta naa ti nō, ngon ingə rə nga.

¹⁹ Go ti, njé ndo je rəi rə Jəju ti, loki əi sie ki karde ba, dəji-e əi nà: «MBari ə je j-asi kadi ji tuwə ndil ki majal kin al ə?»

²⁰ Ə Jəju ilə-de ti ə nà: «Asi al, mbata kadi-me ləsi e ndikiri ba. Ningə kadi m-əl səsi təkiri rojeti, re awi ki kadi-me ki e ndikiri ba tə kə kagi ki bari-e mutadi kin be mindi ka, a əli mbal kam əi nà: “Əti, aw a nu be” ə, a əti kadi aw a. Ne ki a dum dəsi goto. [²¹ Taa ko ndil je ki be kin, dəw a tuwə-de ki takul kəl ta ki Luwə ki kəgi rə ne kuso par.】

Jəju təl əl ta ki də koyne ti ki kine lo koy ti bəy

(Mk 9.30-32; Lk 9.43-45)

²² NDə kare njé ndo isi naa ti pəti Galile ti, ə Jəju əl-de ə nà: «A iləi-mi *NGon dəw ji dije ti, ²³ kadi a təli-mi, nə ndə ki kə mitə lə ndə koym ə, m-a m-ı taa lo koy ti.» Ta kin ə r təgi njé ndo je ə təl ə r bəy.

Jəju əi ki Piyər igəi la-mbə ki me kəy ti lə Luwə

²⁴ Loki Jəju əi ki njé ndo je rəi tēi Kapərnayim ti, njé ki isi taai la-mbə me kəy ti lə Luwə rəi rə Piyər ti dəji-e əi nà:

«NJe ndo səsi ne igə la-mbə ki me kəy ti lə Luwə al a?»²⁵ Ə Piyər ilə-de ti ə nà: «Oyo, igə la-mbə.» Ningə loki Piyər re tē bə ba, Jəju un ta kəte əl-e ə nà: «Mər ta lai e ri ə Simo? Na je ə əi njé kigə la-mbə je ki njé kigə ne ki ngar je ki dənangi ti ne gangi də dije ti ə? E ngan njé bə je ə se e mba je ə?»²⁶ Ə Piyər əl-e ə nà: «E mba je.» Loki ə nà: «MBa je», Jəju ə nà: «Re e bə ə, ngan njé bə je, ai kare ən. ²⁷ Nə re e bə ka, kadi je ji təl jigi tigə dije kam al, ə aw baa, ilə kuy, uwə-n kanji ki dəsəy ki a re un kuy, ningə itē tae, bə a ingə silə kare mbəe ti, kadi igə-n la-mbə lai tə, yəm tə.»

18

Dəw ki e ki bo me bəkə ti lə Luwə

(Mk 9.33-37; Lk 9.46-48)

¹ Də kade ti wa kin, njé ndo je rəi dəji Jəju əi nà: «Na ə e ki bo me bəkə ti lə Luwə ə?»

² Ə Jəju bar ngon ki du ade re a dande ti, ³ ningə əl-de ə nà: «Təkiri rojeti, adi m-əl səsi, re itəli itoi tə ngan je ki du be al ə, a uri me kəbe ti lə Luwə al jagi. ⁴ Dəw ki sol dəne ləm ləm tə ngon bə ə, dəwe kin a e ki bo ngay me bəkə ti lə Luwə. ⁵ Re dəw uwə ngon ki be kin rəne ti, me təm ti ə, e mi wa ə dəwe kin uwə-m rəne ti.

Jəju ndəji dije də majal ti

(Mk 9.42-48; Lk 17.1-2)

⁶ «Kin ə təkiri dəw madi ra adi ki kare dan njé ki du ti ki adi-mi mede, osi me majal ti ə, e soti ngay bəy mbata ti lie kadi

dɔɔi mbal ki bo ngay minde ti, ə ɔsi-e, iləi-e bul ba ti. ⁷ Kəm-to-ndoo ki dɔ dije ti ki dɔnangi ti ki njé re ki ne je ki isi tigəi madide je jigəi ti adi osi. Təki rɔjeti, sɔbi kadi ne je ki njé tigə dije jigəi ti toi, nə kəm-to-ndoo e lə dəw ki nje ra kadi dəw osi. ⁸ Kin ə jii, ə se njai rai-ni adi osi me majal ti ə, igangi-de ilə-de kɔ say. Tado, e soti ngay kadi ingə kaji ki jii ki kare, ə se ki njai kare wa, itə kadi ingəm jii je joo pu, ə se njai je joo pu wa, ə iləi-ni me por ti ki gine a gangi al kin. ⁹ Kin ə kəmi kare rai adi osi majal ti ə, ɔr-e ile kɔ say. Tado, e soti kadi ingə kaji ki kəmi ki kare, itə kadi ingəm kə kəmi je joo pu, ə iləi-ni me dilə por ti lə su. ¹⁰ Oi maji! Kadi ikidi ki kare dan ngan je ti kin al, tado, təki rɔjeti, malayka je ləde isi ki dɔkagilo je pəti, ta kəm Bai ti ki isi dɔrə ti taa. [¹¹ MBata mi *NGon dəw m-re mba kaji dije ki tade ti.] *

Kuji ta dɔ bati ti ki nay
(Lk 15.3-7)

¹² «Dəw madi aw ki bati je bu, ə e ki kare nay ningə, iyə ndəge je ki dɔ jikare gide jikare dɔ wale ti, ə aw sangi e ki nay ka kin. Ə se ki go koe ti ləsi, ta ri ə a əli dɔ lo kin ti wa? ¹³ Təki rɔjeti, adi m-əl səsi, re ingə bati ki nay kin ə, rɔe a nəl-e ngay dɔe ti itə njé ki dɔ jikare gide jikare ki nayi-naa al kin. ¹⁴ Be tɔ ə, Bawsi ki isi me dɔrə ti, ge kadi ki kare ka tae ti dan ngan je ti kin al.»

Rəbi kingə dəw ki ra majal

¹⁵ «Loki ngokoi ra majal ə, aw inge, səi sie joo ba, ba ilə ji dɔ majal ti lie ki ra, ade gər. Re oo ta ləi ba, i ingə ngokoi gogi. ¹⁶ A re oo ta ləi al ba, aw un dəw ki rangi kare, ə se dije joo wa səi, aw inge-n bəy. İra be mba kadi “ne je pəti e ki kundu dɔ ti ki go ta ti lə dije joo ə se mitə ki kadi mai naje*.” ¹⁷ Kin ə re mbati koo ta ləde ə, əl njé kaw-naa je. Ə re mbati koo ta lə njé kaw-naa je bəy tɔ ningə, kadi o-e tə dəw ki gər Luwə al, ə se tə nje taa la-mbə be. ¹⁸ Təki rɔjeti, adi m-əl səsi: ne je pəti ki a dɔɔi dɔnangi ti ne, a dɔɔi dɔrə ti tɔ, ə ne je pəti ki a tuti dɔnangi ti ne, a tuti dɔrə ti tɔ.»

¹⁹ «Təki rɔjeti, m-əl səsi m-adi igəri bəy təki re dije joo dansi ti, indəi ndude naa ti dɔnangi ti ne, kadi dəji ne ri ki uwə mede ə, Bai ki isi me dɔrə ti a adi-de. ²⁰ Tado lo ki dije joo ə se mitə kaw-naa ti, me tɔm ti ə, mi dande ti nɔɔ.»

Kiyə go majal je lə naa kɔ

²¹ Lo kin ti, Piyər ɔti ki rɔ Jəju ti dəje ə nə: «Bəbe, kin ə ngokom ra səm majal ə, kadi m-iyə go kɔ nja ban m-ade ə? Kadi m-iyə go kɔ biti nja siri a?» ²² Ə Jəju əl-e ə nə: «M-əl m-ə nə biti nja siri al, nə biti nja dɔsiri nja siri.

²³ «E be ə, kɔbe lə Luwə tɔ tə ta kin be. NDɔ kare ngar madi ge kadi njé ra kilə je ləne idəi kɔr ne je ləne nɔne ti adi n-oo. ²⁴ Ə ilə ngire, adi rəi ki

* **18:11** Bar ta kin goto me makitibi je ti madi ki ndangi kəte nu ki ndon ta girəki.

☆ **18:16** Dətərənɔm 19.15

e ki kadi a ade la ki dum kidə kərə. ²⁵ Nə dingəm ka kin aw ki ne ki kadi igə-n kirə kin al, adi ɓae un ndune kadi gati sie ki nee, ki ngane je, ki ne maji je lie ba pəti to kirə ti kin. ²⁶ Ə nje ra kilə osi nangi nɔ ɓane ti, nɔ uwə njae ə nə: “Isi səm dɔ ti, ə m-a m-igə-i kirə kin pəti.” ²⁷ NGA ə, lo kin ti, ɓae oo kəm-to-ndoo lie, adi iyə kirə ki dɛe ti kin kɔ, ə iyə adi aw kare.

²⁸ «Loki dəw ki kirə e dɛe ti ka kin ə nə n-tɛɛ ki taga ɓa, ingə madi-kilə lie kare ki e, aw ki kirə ləne ki ndəy be par dɛe ti, ə osi sie uwe, səngirə minde, ningə əl-e ə nə: “Igə-m kirə ki dɔi ti!” ²⁹ Ə made osi nangi nɔe ti, nɔ dɛe ti ə nə: “Isi səm dɔ ti, ə m-a m-igə-i kirə kin.” ³⁰ Nə mbati, adi aw sie biti ile dangay ti, nginə-n ta kirə ki kadi igə-ne. ³¹ Loki madi kile je ooi ne ki ra kin ɓa, to rɔde ngay adi awi ɔri poy ne je kin pəti ɓade adi-e oo. ³² Ə ngar ɓar-e ade re, ɓa əl-e ə nə: “I nje ra kilə ki majal, m-iyə go kirə ki dɔi ti pəti kɔ mbata nɔ ki inɔ dɔm ti. ³³ NGA j, ri ə ɔgi kadi o kəm-to-ndoo lə madi təkɪ mi m-o-n kəm-to-ndoo ləi kin be tɔ ə? ³⁴ Lo kin ti, wongi ra ɓae dɛe ti ngay, adi ilə sie dangay ti, lo ra kilə ti ki kɔ, biti kadi igə-n kirə ki dɛne ti pəti tigə. ³⁵ Ningə Jəju ilə dɔ ti ə nə: E be tɔ ə, Bai ki isi me dɔrɔ ti taa, a ra-n səsi, loki dəw madi dansi ti, iyə go majal kɔ kiyə ki j ngame ti adi ngokone, al.”»

19

Ta ki dɔ gangi-naa ti lə dɛne ki dingəm

(Mk 10.1-12)

¹ Loki Jəju təl ta ta je ɓa, ɔti Galile ti, aw dɔnangi Jude ti, gidɪ ba Jurde ti. ² Kosi dije ngay uni goe, adi aji-de dɔ mɔy je ti ləde. ³ *Parisi je ɔti rəi rɔ Jəju ti, dəji-e ta tə kulə ki kiyə mba kuwə-n dəw əi nə: «NDu-kun adi ta rəbi kadi dingəm tuwə-n nene, ɔji dɔ ne ki ra ki ra adi nəl-e al ə se adi ta rəbi al ə?» ⁴ Ə Jəju ilə-de ti ə nə: «Itidai ndu Luwə ki ndangi kin al biti a? NDU Luwə əl ə nə: “Lo kilə ngirə kində ne je ti, NJe kində ne je ra dingəm əi ki dɛne*, ⁵ ningə əl ə nə: E be ə, dingəm a iyə kone je ki bawne je, ə a tiyəi-naa ki nene, kadi təli darɔ ki kare*. ⁶ Lo kin ti, a əi joo al ngata, nə əi darɔ ki kare ba. Ningə ne ki Luwə dɔɔ naa ti, maji kadi dəw gangi naa ti al.”» ⁷ Ba əli Jəju əi nə: «NGA ra ban be ə *Mojɪ adi ndu ə nə re dingəm tuwə nene ɓa maji kadi ade makitibi gangi-naa jie ti ə?» ⁸ Ə Jəju təl əl-de ə nə: «E ki mbata me ngə ləsi ə Moji adi-n səsi ta rəbi kadi ituwəi nesi je, nə lo kilə ngirə ne je ti, e be al. ⁹ NGA ningə, adi m-əl səsi, re dəw tuwə nene, mbata ne ki rangi, ɓi e ta lə kaya ki ra, al, ə taa dɛne ki rangi ə, dəwe kin təl nje kuwə marim.»

¹⁰ Lo kin ti, njé ndo je əli-e əi nə: «Re e kin ə e ndu ki to dɔ dingəm ti ki rɔ dɛne ti ə, taa dɛne al e soti.» ¹¹ Ə Jəju əl-de ə nə: «Dije pəti gəri me ta kin al, nə njé ki Luwə adi-de ta rəbe

* 19:4 Kilə ngirə ne je 1.27; 5.2 * 19:5 Kilə ngirə ne je 2.24 * 19:7 Dətərənəm 24.1

par. ¹² Dije madi əi nɔɔ, taai dəne al, mbata tɔgide sangi dəne goto, ningə e ne ki teji me kode ti nu; njé ki madi je e mbata kər ki ɔri-de kuji, ə njé ki nungɪ, mbati taa dəne mbata kɔbe lə Luwə tɔ. Dəw ki asi kadi gər me ta kin ba kadi gər.»

*Jəju njangi dɔ ngan je ki du
(Mk 10.13-16; Lk 18.15-17)*

¹³ Dije rəi ki ngan je ki du rɔ Jəju ti kadi njangi dɔde, ə əl ta ki Luwə ki mbata ti ləde, nə njé ndo je kəli səde. ¹⁴ Ə Jəju əl ə nə: «tyəi ngan je du adi-de rəi ki rəm ti, bi ɔgi-de ta rəbi al, tadɔ kɔbe ki dɔrə ti e yə dije ki toi tə ngan je ki du be.» ¹⁵ Go ti, Jəju njangi dɔde, ba ɔti ilə dəne aw lo ki rangi ti.

*Ta ki dɔ ngon ki basa ti kin je
ne kingə*

(Mk 10.17-31; Lk 18.18-30)

¹⁶ NDɔ kare, ngon ki basa kare re rɔ Jəju ti, ningə dəje ə nə: «Nje ndo dije, e ri ki maji, ə kadi m-ra, ə m-a m-ingə-n kaji ki a to biti ki nɔ ti ə?» ¹⁷ Ə Jəju əl-e ə nə: «MBA ri ə idəji-m ta dɔ ne ki maji ti ə? Dəw ki maji e kare ba. Re ige kadi ingə kaji ba, itəl rəi go ndu-kun je ti.» ¹⁸ Ə ngon ki basa ka kin dəji Jəju ə nə: «NDu-kun je ki ra ə?» Ba Jəju ile ti ə nə: «A təl dəw al, a uwə marim al, a ɔogi al, a ma naji ki ngom dɔ madi ti al*, ¹⁹ ɔsi gon bawi əi ki kɔi, taa a ndigi dəw madi tə darəi j wa be tɔ*.» ²⁰ Ningə ngon basa ə nə: «Ne je kin pəti, m-təl rəm go ti. NGA ki ne kin,

e ri bəy ə nay-m kadi m-ra ə?» ²¹ Ə Jəju əl-e ə nə: «Re ige kadi asi-naa tapi ta kəm Luwə ti ba, aw, igati ki ne maji je ləi pəti, adi lae njé ndoo je, ba a aw ki ne kingə ngay me dɔrə ti, ə ire un gom.» ²² Nə loki ngon basa oo ta je kin ba, ɔti aw ki rənəl al, tadɔ e dəw ki aw ki ne kingə ngay.

²³ Ə Jəju əl njé ndo je ləne ə nə: «Təki rɔjeti, adi m-əl səsi, a ngə ngay ki rɔ nje ne kingə ti kadi ur me bəkɔ ti ki dɔrə ti, ²⁴ ningə m-təl m-əl səsi bəy, e ne ki ngə ngay kadi jambal ki oi-e kin ur bole kon ku ne ti, nə a ngə ngay itə e kin bəy kadi nje ne kingə ur me bəkɔ ti lə Luwə.» ²⁵ Ta kin əti njé ndo je bəl ngay, adi əli əi nə: «NGa kin ə e be ningə, na wa bangi ə asi kadi ingə kaji ə?» ²⁶ Ə Jəju ində manjide ba ningə əl-de ə nə: «Ki rɔ dije ti ba, dəw ki asi goto, nə Luwə ba, asi ra ne je pəti.» ²⁷ Ə Piyər un ta əl-e ə nə: «NGa o je ki, j-iyə ne je laje pəti kɔ, ə j-un goi kin, ri ə j-a j-ingə ə?» ²⁸ Ə Jəju ile ti ə nə: «Təki rɔjeti, adi m-əl səsi: ndɔ ki ne je pəti a indəi ngirəde kində ki sigi, ə mi *NGon dəw m-a m-isi dɔ kimbər kɔbe ti ləm, ki dije a iləi tɔji dɔm ti kin ba, səi ki uni gom kin, səi ka a isi dɔ kimbər kɔbe ti ki dɔgi gide joo kadi igangi ta dɔ gin ka *Isirayəl ti ki dɔgi gide joo. ²⁹ Ningə re dəw madi, iyə kəy ləne, ki ngakone je, ki konane je, ki kone, ki bawne, ki ngane je ə se dɔnangi ləne ki mbata ləm ə, a ingə ne je ki al dɔ e kin,

taa a ingə kaji ki a to biti ki no ti to, tə ne ki səbi dəne. ³⁰ NGA ningə, dije ngay ki kəte, a təli njé ki gogi, ə njé ki gogi, a təli njé ki kəte to.»

20

Kuji ta do njé ra kilə me ndər nju ti

¹ «Kəbe lə Luwə to tə 6a njé ndər nju, ki tēē ki sī 6ati ba kadi n-əy njé ra kilə je kadi rai kilə me ndər nju ti ləne kin be.

² NDude osi naa ti ki njé ra kilə je, kadi adi-de la ki lo ra kilə ti ki ndo kare, 6a adi-de awi me ndər nju ti. ³ Loki tēē ki kadi ki jikare ningə, oo njé ra kilə je ki rangi 6əy, ki rai ai ta mbalo ti ki kanji ra kilə, ⁴ ə əl-de ə nə: “Səi ka, awi me ndu ti ləm irai kilə, ə m-a m-adi səsi ne kigə go ji ki asi go rəbe ti.” ⁵ Ba ətə awi. Loki tēē taga ki kadi ki jam do 6e ti nim, ki kadi ki mbə 6e ti nim 6a, ra kae ti ka kin 6əy. ⁶ Go ti, tēē re ki kadi ki kadi ra biyə bilə ningə, oo njé ra kilə je ki rangi 6əy, ki rai ai noo, ə əl-de ə nə: “Ra ban ə isi lo kin ti lo səl, ki kanji ra kilə ə?” ⁷ Ə iləi-e ti əi nə: “Dəw ki un-je kilə ti goto.” Ə əl-de ə nə: “Səi ka, awi me ndu ti ləm irai kilə to.”

⁸ «Loki kadi ur ningə, 6a nje ndər nju əl nje ngəm ne lie kare ə nə: “Ibar njé ra kilə je, ə adi-de ne kigə go jide, ilə ngire do njé re gogi ti, itəl tae do njé re kəte ti.” ⁹ Njé re ki kadi ra biyə bilə, nə nə ka ingə la ki lo kilə ti ki ndo kare. ¹⁰ Lo kin ti, njé re do kəte rai yade ngata 6a, məri kadi n-a n-ingəi la ki itə yə madide je, nə əi ka, ingəi

la ki lo kilə ti ki ndo kare wa ka kin to. ¹¹ Loki isi taai la kin, 6ai ta ki nje ndər ¹² əli əi nə: “Njé ki rai gogi ne kin, rai kilə kadi-kare ba par, ningə i adi-de la ki asi-naa ki yaje, je ki ji ra kilə sī biti j-ilə kadi, adi kadi ndabi-je.” ¹³ Lo kin ti, nje ndər əl ta ki kare dande ti ə nə: “Madim, ne madi kare ki majal ki m-ra səi go. NDuje səi osi naa ti do la ti ki lo kilə ti ki ndo kare al ma? ¹⁴ İtaa ne ləi, ə aw. M-ge kadi m-adi e ki re gogi ne kin, təkə m-adi kin be to. ¹⁵ E ta ləm mi wa kadi ne ki mem ndigi ə m-ra ki ne kingə ləm al a? Ə se e ta ləi kadi mei ɔi mbata maji ki m-ra a?” ¹⁶ NGA ningə Jəju ilə ti ə nə: E be ə, njé ki gogi a təlii njé ki kəte, ə njé ki kəte a təlii njé ki gogi to.»

Jəju əl ta do koyne ti ki kine lo koy ti 6əy

(Mk 10.32-34; Lk 18.31-34)

¹⁷ Ta kaw ki Jorijaləm ti, loki əi do rəbi ti, Jəju ijə rəne ki njé ndo je ki dəgi gide e joo dəbi kare, ningə əl-de ə nə: ¹⁸ «Oi, j-isi j-awi ki Jorijaləm ti, ningə a iləi-mi *NGon dəw ji njé kun do njé kijə ne məsi kadi-kare je ti ki njé ndo ndu-kun je. A gangi ta koy dəm ti, ¹⁹ ningə a iləi-mi ji dije ti ki əi *Jipi je al, kadi kogi dəm ti je, tindəi-mi ki ndəy kabilay je, 6əi-mi kagi-dəsi ti je. Nə ndo mitə lə ndo koy m 6a, m-a m-tēē lo koy ti.»

Ko Jaki əi ki Ja dəji ne Jəju (Mk 10.35-45)

²⁰ Go ti, ko ngan lə Jəbədə rai ki ngane je rə Jəju ti, 6a ko ngan je ɔsi məkəsine nangi no Jəju ti mba dəje ne kare. ²¹ Ə

Jəju dəje ə nə: «E ri ə ige ə?»
 Ningə, əl ə nə: «Un ndui kadi
 nganm je ki joo kam, dəw
 kare isi dɔ ji kɔi ti, ə e ki nungɪ
 isi dɔ ji gəli ti tɔ, loki a isi dɔ
 kimbər kɔbe ti ləi.»²² Lo kin
 ti nɔɔ, Jəju ile ti ə nə: «Ƨgəri
 me ne dəji ləsi kin al. A asi
 kadi ingəi kɔ ki m-aw tə m-
 ingə kam kare mindi wa?» Ba
 əli əi nə: «Oyo, j-a j-asi kare.»
²³ Ə Jəju əl-de ə nə: «Kɔ ki m-
 aw tə m-ingə kam ə a ingəi
 kare, nə ta ki oji dɔ kisi dɔ ji
 kɔm ti, ki dɔ ji gəlm ti; e ta ləm
 kadi mi ə m-adi səsi al. Lo je
 kin to mba dije ki Bai Luwə ra
 goe kəte nu ki mbata ti ləde.»
²⁴ NDəgi njé ndo je ki dɔgi, loki
 oi ta je kin, rɔde nəl-de ki ngan
 lə Jəbədə ki joo ka kin al.²⁵ Ə
 Jəju bar-de pəti ki rəne ti, əl-
 de ə nə: «Ƨgəri kadi njé kɔbe
 je dɔ gin dije ti ki dangi dangi
 ki dɔnangi ti ne, isi tə jɔgi dɔ
 dije ti, adi-de kɔ, taa dije ki
 njé tɔba, ɔi be dɔde ti bəy tɔ.
²⁶ Nə maji kadi to be dansi ti
 al. Re dəw madi dansi ti, ndigi
 kadi n-e ki bo ningə, kadi təl
 nje ra kilə ləsi pəti.²⁷ Taa re
 dəw madi ndigi kadi n-e dəw
 ki dɔ kəte dansi ti ningə, kadi
 təl bəə kilə ləsi tɔ.²⁸ E be tɔ
 ə, mi *NGon dəw m-re mba
 kadi dije rai kilə adi-mi al, nə
 kadi mi ə m-ra kilə m-adi-de
 nim, taa m-adi rəm kadi m-
 taa-n kosi dije ngay m-ilə-de
 taa nim tɔ.»

Jəju aji njé kəm tɔ je joo
(Mk 10.46-52; Lk 18.35-43)

²⁹ Loki Jəju əi ki njé ndo je
 ləne isi tɔɔi me be ti ki Jəriko

ki taga, kosi dije ngay njiyɪ
 gode ti muki muki.³⁰ Ningə
 njé kəm tɔ je joo isi ngangɪ rabi
 ti. Loki ooi kadi e Jəju ə isi ində
 də ningə, uni ndune ki taa əli
 əi nə: «Babe, NGon ka Dabidi*,
 o kəm-to-ndoo ləje!»³¹ Kosi je
 kəngi-de kəngi kadi uti tade,
 nə njé kəm tɔ je uni ndude
 ki taa wa bəy əi nə: «Babe,
 *NGon ka Dabidi, o kəm-to-
 ndoo ləje!»³² Lo kin ti, Jəju a
 lo ka ti, bar-de, ba dəji-de ə nə:
 «E ri ə, igei kadi m-ra madi səsi
 ə?»³³ Ə əli-e əi nə: «Babe, ji ge
 kadi kəmje tɔɔ, adi j-o-n lo!»
³⁴ Jəju oo kəm-to-ndoo ləde, ə
 ɔdi kəmde, par ə ta naa ti nɔɔ,
 kəmde oo lo, adi uni goe.

21

*Jəju ur Jorijaləm ti ki kəsi-
 gon*

*(Mk 11.1-11; Lk 19.28-40;
 Jə 12.12-19)*

¹ Loki Jəju əi ki njé ndo
 je ləne rəi, indəi dɔ be ki
 Jorijaləm bəsi, gidi be ti ki
 Bətipaje, ki kadi mbal kagi
 bini je ti, ilə njé ndo je joo,² əl-
 de ə nə: «Awi me ngon be ti ki
 a nɔsi ti kam. Lo kur ə wa ki a
 uri ki me be ti par ə, a ingəi kɔ
 koro əi ki ngon koro ki dɔɔi-de
 adi ai, ba ituti-de, irəi səde adi-
 mi.³ A re dəw madi dəji səsi ta
 dɔ ti ə, əli-e əi nə: “Babe ə ge-
 de”, ə a iyə-de kalangi ba kadi
 ituti-de.

⁴ «Nɔ kin a ra ne be mba
 kadi ta ki nje kəl ta ki ta Luwə
 ti əl kin təl tane:

⁵ “Əli dije ki *Siyɔ ti əli əi nə:

Oi ngar ləsi a re dəsi ti,
 E dəw ki səl ləm ləm,

* 20:30 Igoi Mk 10.47 ki ta ki dɔ ti gin makitibi ti nangi.

Isi dɔ kɔ koro ti əi ki ngon koro[☆].”»

⁶ *NJé ndo je awi, rai təkɪ Jəju əl-n-de. ⁷ Rəi ki kɔ koro əi ki ngon koro ka kin ningə, labi kibi je ləde gidide ti, ɓa Jəju al isi dɔ ti. ⁸ Kosi dije ngay labi kibi je ləde go rəbi ti. NJé ki na je tətɪ mbi kam je ə tiləi dɔ rəbi ti. ⁹ Nje njiyə nɔ Jəju ti, ki njé njiyə goe ti, uni ndude ki taa əli əi nə:

«Tɔji e ki dɔ NGon ka Dabidi ti! Ningə kadi Luwə njangi dɔ dəw ki re ki tɔ Bəbe! Tɔji e ki dɔ Nje kisi dɔrɔ ti taa[☆]!»

¹⁰ Loki Jəju ur Jorijaləm ti, lo ki me ɓe ti ba pəti ndigi ɓir ɓir. Adi dije dɔji rɔde ta əi nə: «E dəw ki ban ə?» ¹¹ Ə kosi je iləi-de ti əi nə: «E Jəju, nje kəl ta ki ta Luwə ti, ki Najarəti, dɔnangi Galile ti.»

Jəju tuwə njé ra gati je nati kəy ti lə Luwə

(Mk 11.15-19; Lk 19.45-48; Jɔ 2.13-16)

¹² Go ti, Jəju aw ur nati kəy ti lə Luwə, ningə tuwə njé labi ne je kinjé ndogi ne je nati kəy ti lə Luwə kɔ. Jəju sur tabilə je lə njé mbəl la je tilə, naa ti ki ne kisi lə njé gati dɔ dum je.

¹³ Ningə əl-de ə nə: «NDangi me makitibi ti lə Luwə əi nə: “Kəy ləm a ɓari-e kəy kəl ta ki Luwə, nə səi, itəli-e lo ɓɔyɔ rɔ ti lə njé ɓogi je yo[☆]!”» ¹⁴ Lo kin ti nɔɔ, njé kəm tɔ je ki njé məti je, rai rəe ti nati kəy ti lə Luwə, adi adi-de rɔ nga. ¹⁵ Loki njé kun dɔ njé kijə ne məsi kadi-kare je ki njé ndo ndu-kun je ooi ne

je ki əti ɓəl ki Jəju ra-de, ki ndu ngan je ki isi ɓa ə nə: «Tɔji e ki dɔ *NGon ka Dabidi ti,» kin ɓa, mede ɔ-de, ¹⁶ adi əli Jəju əi nə: «O ta ki ngan je a əli kam ta?» Ə Jəju ilə-de ti ə nə: «Oyo, m-o, nə se itidəi ndu Luwə ki ndangi əi nə:

“Ira adi ngan je ki du, ki njé to ta mba ti ka, tade ilə tɔji dɔi ti,» kin al wa[☆]?»

¹⁷ Ningə lo kin ti, Jəju iyə-de nɔɔ, ə tɛɛ me ɓe bo ti kɔ, aw Bətani ti, aw to nu.

Jəju man kagi mbay-kote (Mk 11.12-14, 20-24)

¹⁸ Lo ti ki sɪ, Jəju təl isi re me ɓe bo ti, ningə ɓo ra-e. ¹⁹ Ə oo kagi mbay-kote ki a kadi rəbi ti, tɔ kadi n-aw gin ti, nə loki re ɓasi ɓa, oo mbie je par ɓi oo kande al. Ə Jəju əl mbay-kote ka kin ə nə: «A andi gogi al biti ki nɔ ti.» Ba loe ti nɔɔ, mbay-kote tuti. ²⁰ Loki njé ndo je ooi ne kin ɓa, əti-de ɓəl ngay, adi dɔji ta əi nə: «Ra ban ə loe ti ne par ə kagi tuti ə?» ²¹ Ə Jəju ilə-de ti ə nə: «Təkɪ rɔjeti, adi m-əl səsi, re awi ki kadi-me, ə mesi tɔsi al ə, e ne ki m-ra ki mbay-kote kin par ə a rai al, nə re əli mbal kam əi nə: “Oti lo kin ti rangi, aw osi me ba ti,» ka ne kin a ra ne. ²² NGA ningə, ne je pəti ki a idɔji ki kadi-me, me kəl ta ti ki Luwə ə, a ingəi.»

Ta ki dɔji dɔ tɔgi ti ki Jəju aw-n

(Mk 11.27-33; Lk 20.1-8)

²³ Jəju ur nati kəy ti lə Luwə, isi ndo ne dije ningə, njé kun dɔ njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki ngatɔgi je lə *Jipi je, rai

ki rœe ti, dæji-e æi næ: «E ki tœgi ki j̄ ra æ is̄i ra-n ne je kin be æ? ð n̄a t̄o æ adi ndune æ is̄i ira-n wa æl-je adi j̄-o?» ²⁴ ð J̄aju t̄al æl-de æ n̄a: «Mi ka m-a m-dæji s̄asi ta kare ba be t̄o. Re il̄ai-mi ti ninḡa, m-a m-æl s̄asi d̄aw ki adi-m ndune kadi m-ra-n ne je kin t̄o. ²⁵ N̄a æ il̄a J̄a kadi ra dije bat̄em æ? E Luw̄a æ se e dije æ?» N̄a t̄ali a æli-naa ta dande ti æi n̄a: «Re j̄-æl-e j̄-æ n̄a: “E Luw̄a æ il̄e” æ, a dæji-je æ n̄a se ra ban æ j̄-adi J̄a meje al wa? ²⁶ A kin æ re j̄-æl j̄-æ n̄a: “E dije æ il̄ai J̄a” æ, e ta ki r̄o kosi je ti t̄o, tad̄o dije p̄æti ooi J̄a kadi e nje k̄al ta ki ta Luw̄a ti.» ²⁷ Be æ, t̄ali æli J̄aju æi n̄a: «J̄i ḡær al.» ð J̄aju ka t̄al il̄a-de ti æ n̄a: «Re iḡæri al æ, mi ka m-a m-æl s̄asi tœgi ki m-is̄i m-ra-n ne je kin al t̄o.»

Kuji ta d̄o ngakonaa je ti ki joo

²⁸ J̄aju æl ta ki rangi b̄æy æ n̄a: «Æli-mi ta læsi d̄o ta ti kin adi-mi m-o. Dinḡam kare aw ki ngan dinḡam je joo, æ un ta æl ki d̄os̄ay æ n̄a: “NGonm, aw ira kil̄a me nd̄or nju ti b̄one.” ²⁹ Ba ngon ka kin il̄a bawne ti æ n̄a: “M-a m-aw al,” æ is̄i ba biti ninḡa me uwe ki ta, adi j̄ aw. ³⁰ Dinḡam re r̄o ngon ti ki k̄o joo, æl-e ka ta ki æl ngok̄œ ka kin, ninḡa e æl æ n̄a: “Oyo, m-a m-aw bawm,” b̄a aw al. ³¹ ð se dan ngan je ti ki joo kin e ki ra æ ra go ndigi ti læ bawne wa?» Ba il̄ai J̄aju ti æi n̄a: «E ki d̄os̄ay.» ð J̄aju æl-de æ n̄a: «T̄æki r̄œjeti, adi m-æl s̄asi, nj̄e taa la-mb̄æ je ki d̄æne je ki nj̄e ra kaya je a t̄œji k̄œbe ti læ Luw̄a n̄osi ti. ³² Tad̄o J̄a Batisi re r̄osi ti,

t̄oji s̄asi r̄æbi ki dana, n̄a itaaï mee al, n̄a nj̄e taa la-mb̄æ je ki d̄æne je ki nj̄e ra kaya je taaï mee. ð s̄ai je, oi ne kin be ka, mesi uw̄a s̄asi ki ta go gogi b̄a adi iȳæi ne rasi je ki majal k̄o, æ itaaï mee al.»

Kuji ta d̄o nj̄e ra kil̄a me nd̄or nju ti, ki nj̄e me majal

(Mk 12.1-12; Lk 20.9-19)

³³ Go ti, J̄aju æl-de æ n̄a: «Uri mbisi oi kuji ta ki rangi b̄æy. D̄aw kare ki nje nd̄or nju e n̄o, ninḡa ind̄a sinḡa gugi gide wuki. Ur b̄e kadi t̄a mbor̄æi man nju ti, ninḡa ur ne t̄a ta kagi be, kadi dije is̄i d̄o ti nḡami nd̄or ka kin. Ba go ti, d̄oï ta naa ti ki dije ki nj̄e ra kil̄a nju, kadi t̄a rai kile adie, æ kagi loe ti b̄a, a kayi-naa nee, ninḡa e wa œti aw mba. ³⁴ Loki kagi lo kij̄a kandi nju asi ninḡa, il̄a b̄æa je læne kadi awi taaï kandi ne nd̄or ka kin, ki yane ji nj̄e ra kile ti adi-ne. ³⁵ N̄a loki b̄æa je awi ninḡa, nj̄e ra kil̄a je uw̄ai-de. Tind̄ai ki kare ngay, t̄ali ki nungi, b̄a ki k̄o mit̄a, til̄ai-e ki mbal t̄ali-e t̄o. ³⁶ Nje nd̄or t̄al il̄a ki b̄æa je ki rangi, ngay it̄a e ki k̄æte wa kin b̄æy. N̄a rai s̄æde ko ne wa ki rai ki nj̄e ki k̄æte ka kin b̄æy. ³⁷ Ta t̄al tae ti, dinḡam t̄al il̄a ngonne wa r̄æde ti, æ n̄a: “A b̄æli gidi ngonm.” ³⁸ N̄a nj̄e ra kil̄a nju, loki ooi ngon ka kin b̄a æli-naa dande ti æi n̄a: “Dar̄æ æ wa kam æ a e nje ne nduw̄a, ir̄æi adi ji t̄ali-e, ninḡa j̄-a j̄-uw̄ai nd̄or nju kin yaje ti.” ³⁹ E be æ, uw̄ai ngon ka kin, nd̄ari-e, awi sie gidi nd̄or ti taga, t̄ali-e. ⁴⁰ ð se nd̄o ki dinḡam ki b̄a nje nd̄or kin a re æ, ri æ a ra

ki njé ra kilə ndər je kin wa?»
 41 Ningə əi je əli Jəju əi nə: «A
 tə kode, 6a a adi ndər ləne njé
 ki rangi, ki kadi a adi-e kande
 ki dəkagilo ki əji.» 42 Ningə Jəju
 əl-de ə nə: «Hidəi me makitibi
 ti lə Luwə oi al a?

“MBal ki njé ra kəy je mbati-e,
 E ə təl mbal ki e tagi kəy.

E kin e kilə ra Ba6e.

E ne kəji ki əti 6əl ə to ta kəmje
 ti kin*.”»

43 Ningə adi m-əl səsi 6əy tə:
 «A taai kəbe lə Luwə jisi ti,
 kadi təli adi gin dije ki rangi ki
 kadi a raii kilə ki maji. 44 NGa
 ningə, dəw ki osi də mbal ti
 kin ə, a təti njəki njəki, a re e
 ə mbal kin osi dəe ti tə ningə,
 a rəkite rəkite rəkite.» 45 Loki
 njé kun də njé kijə ne məsi
 kadi-kare je ki *Parisi je ooi
 kuji ta kin 6a, gəri mee kadi
 e ta ki dəde ti ə Jəju a əl. 46 Ə
 sangi rəbi kadi n-uwəi-e, nə
 6əli kosi je, tadə kosi je ooi Jəju
 tə nje kəl ta ki ta Luwə ti.

22

*Kuji ta ki əji də bar dije lo ne
 kuso taa-naa ti
 (Lk 14.15-24)*

1 Jəju ilə rəne əl-de ta ki kuji
 ta 6əy ə nə: 2 «Kəbe ki dərə ti to
 tə ta lə ngar ki ra ne kuso ki bo
 mbata ngone ki aw tə taa dəne
 kin be. 3 NGar ilə njé kilə je
 ləne adi awi əli dije ki 6ari-de
 lo ne kuso ti, kadi rəi, nə dije
 ka kin mbati. 4 NGar təl ində
 ta ta njé kilə je ti ki rangi 6əy
 ə nə: “Ki 6asine kin, ne kuso
 oy ngata, m-təl baw mənği je,
 ki biyə je ki bati je ləm, ki əməi
 maji, ne je pəti asi-naa, ə irəi lo

ne kuso taa-naa ti.” 5 Nə dije
 ki 6ari-de ka kin, rai kilə ki ta
 lie kin al, njé ki madi awi ki
 wale je ləde, njé ki nə je awi ki
 lo gati je ti ləde, 6 ə njé ki nungi
 6əy, uwəi njé kilə je adi-de kə
 je, təli-de je.

7 «Lo kin ti, wongi təl ngar,
 adi ilə ki asigar je ləne adi
 awi təli njé təl ne je ka kin
 nim, tiləi 6e je ləde por nim tə.

8 Ningə go ti, ngar əl njé kilə
 je ləne ə nə: “Ne kuso taa-naa
 oy ngata, nə dije ki e ki 6ar-
 de, əi dije ki asi ta tēē loe ti al.

9 Awi ki ta tə rəbi je, i6ari dije
 pəti ki ingəi-de, adi-de rəi lo ne
 kuso taa-naa ti.” 10 NJé kilə je
 awi ki go rəbi je, kawı dije pəti
 ki ingəi-de, ki maji je, ki majal
 je, adi dije rosi me kəy ki kadi
 dije usoi ne taa-naa ti. 11 Loki

ngar ə nə n-ur kəy kadi n-oo
 dije ki 6ari-de ka kin ningə, oo
 dingəm madi kare ki isi ki kibi
 kuso ne taa-naa rəne ti al. 12 Ə

ngar əl-e ə nə: “Madim, ira
 ban ə ur kəy ne ki kanji kibi
 kuso ne taa-naa rəi ti ə?” Ba

dingəm ka kin ilə ti al. 13 NGa
 ə ngar əl njé kilə je ləne ə nə:
 “Idəi jie je ki njəe, ə iləi-e taga
 lo ki ndul ti, ki e lo ki a nə je,
 a ngə ngangine je titi.” 14 Təki

rəjeti, Luwə 6ar dije ngay, nə
 njé ki mbəti je əi ngay al.»

*Ta də kigə la-mbə nje kəbe ki
 bo Səjar ti*

(Mk 12.13-17; Lk 20.20-26)

15 *Parisi je ingəi-naa, əli-
 naa ta, kadi n-iyəi kulə n-uwəi
 Jəju me ta ti ki n-a n-dəji-e ə a
 tēē tae ti. 16 Be ə, iləi njé ndo je
 ləde əi ki dije madi ki me buti

ti læ *Erodi, adi awi əli-e əi nə: «Nje ndo dije, ji gər kadi j nje kəl ta ki rəjeti, j nje ndo dije rəbi ki rəjeti ki nəl Luwə nim, iβəl kəm dəw al nim, tadə j o ne ra ki gidi ti taga ne kam al. 17 Ə əl-je adi j-o ta ki mei ti: e loe ti ə se e loe ti al kadi dəw igə la-mbə nje kəbe ki bo Səjar ə?» 18 Nə Jəju, təkı gər-n me majal ləde, əl-de ə nə: «Səi njé kədi kəm dije! MBa ri ə iyəi kulə kadi uwəi-mi ə? 19 Cji-mi silə ki kadi dəw a igə-n la-mbə adi-mi m-o.» Ba cji-e silə kare. 20 NGa ə dəji-de ə nə: «Də nə ə indəi, ə tə nə tə ə ndangi silə ti kin ə?» 21 Ə iləi-e ti əi nə: «E nje kəbe ki bo Səjar.» Ə Jəju təl əl-de ə nə: «Nə lə Səjar ə adi Səjar, nə lə Luwə ə adi Luwə tə.» 22 Ta ki Jəju əl-de kin dum dəde, adi iyəi-e ə ətı awi.

*Ta də ki njé koy je lo koy ti
(Mk 12.18-27; Lk 20.27-38)*

23 NDəe ti nqə, *Sadusi je ki əi dije ki ooi kadi njé koy je a jii taa lo koy ti al, rəi rə Jəju ti dəji-e əi nə: 24 «Nje ndo dije, *Moji əl ə nə: “Re dəw madi oy, ki kanji kiyə ngan je tone ti ba, səbi kadi ngokəe taa dəne nduwə kin, oji-n ngan je, kadi tēēi to nje goto ti*.” 25 Ki cji də ta kin, ndə ki to danje ti nqə. NGakonaa je əi siri, ki dəsəy taa dəne, ningə oji-n ngon ki kadi tə ər toe al bəy ə oy, adi iyə dəne nduwə adi ngokone. 26 Nə kin ra nə be, jii-n də ki kə joo ti, ki ki kə mitə ti, biti tēē-n də ki kə siri ti. 27 Gode ti pəti, darə dəne wa re oy tə.

28 NGa ə se ndə ki njé koy je a jii taa lo koy ti ə, nə dandə ki siri kin ə dəne kin a e nee wa? Tadə əi pəti taai-e nede ti.» 29 Ə Jəju ilə-de ti ə nə: «Səi dije ki indəmi rəbi, tadə igəri makitibi læ Luwə al nim, taa igəri tōgi læ Luwə al nim tə. 30 NDə ki njé koy je a jii taa lo koy ti, dingəm je ki dəne je a taai-naa al ngata. Pəti a toi tə *Malayka je be me dərə ti. 31 Ki cji də ki taa lo koy ti læ njé koy je, itidəi ta ki Luwə əl səsi kin al a? 32 Luwə əl ə nə: “Mi Luwə lə *Abirakam, mi Luwə lə *Isaki, ki Luwə lə *Jakobi.” Luwə e Luwə lə dije ki njé kisi kəm ba, bi e Luwə lə njé koy je al*.” 33 Kosi je ki ooi ta lə Jəju, nə ndo lie əti-de bəl ngay.

NDu-kun ki itə ndəgi ndu-kun je

(Mk 12.28-34; Lk 10.25-28)

34 Loki *Parisi je ooi kadi Jəju dum də *Sadusi je ba, əi je kawinaa. 35 Ə ki kare dandə ti, ki e nje ndo ndu-kun je, iyə kulə me ta ti, dəji Jəju ə nə: 36 «Nje ndo, dan ndu-kun je ti læ Luwə pəti kin, e ki ra ə e də madine je ti ə?» 37 Ə Jəju ile ti ə nə: «A indigi Bəbe Luwə ləi ki ngamei ba pəti, ki ndili ba pəti, taa ki mər ta ləi ba pəti tə*.” 38 E kin ə e ndu-kun ki dəsəy ki itə ndu-kun je pəti. 39 Ningə ndu-kun ki kə joo ki e ndu-kun ki ngə ngay tə ə to kin: A indigi dəw madi tə darəi j wa be tə*.” 40 *NDu-kun je lə *Moji ba pəti, ki ta je læ njé kəl ta ki ta Luwə ti, ngirəde e də ndu-kun je ti ki joo kin.»

☆ 22:24 Dətarənom 25.5 ☆ 22:32 Tēē ki taga 3.6, 15 ☆ 22:37 Dətarənom 6.5

☆ 22:39 Ləbatiki 19.18

Dəw ki Luwə mbəte tə Dabidi tə

(Mk 12.35-37; Lk 20.41-44)

41 Loki *Parisi je kawinaa ka kin, Jəju dəji-de ta ə nə: 42 «Ki go mər ta ti ləsi də Kirisi ti ki e *Dəw ki Luwə mbəte kin, oi kadi e gin koji ti lə nə ə?» Ə əli-e əi nə: «E ngon ka *Dabidi.» 43 Ə Jəju əl-de ə nə: «Ra ban be ə Dabidi ki NDil Luwə e mee ti bar-e “Bam” ə? 44 Tadə Dabidi əl ə nə: “Bəbe Luwə əl Bəbe ləm ə nə: «İre isi də ji kəm ti ne, Biti kadi m-ilə njé bə je ləi gin tōgi ti»».

45 «Ə re Dabidi bar-e Bane ə, ra ban taa Kirisi, ki e dəw ki Luwə mbəte a e ngon ka Dabidi ə?» 46 Lo kin ti, dəw ki asi kadi ile ta ti kare be goto. Nینگə j də ndəe ti nu kin, dəw ka sangi kadi n-dəje ta al ngata.

23

Jəju gangi ta də njé ndo ndu-kun je ti ki Parisi je

(Mk 12.38-40; Lk 11.39-52; 20.45-47)

1 Jəju əl kosi je ki njé ndo je ləne ə nə: 2 «Njé ndo ndu-kun je ki *Parisi je, kilə ləde e kər gin ndu-kun lə *Moji. 3 NGA nینگə səi, maji kadi itəli rəsi go ne je ti ki əli səsi, nə indaji kilə rade je al, tadə rai ne ki əi je wa isi əli ki tade kin, al. 4 Dəoi ne ki əy indəi də dije ti, nə mbati kun ngon jide taa ndəy be kuwə-n səde tae. 5 Kilə rade je pəti, rai ki kadi dije ooi gidide. NGA ndu-kun je ki ndangi iləi me ngan buwati je

ti, ə dije dəoi nati nōde ti ə sə jide ti wa kin, rai yadə adi boy, taa kulə je ki dije əsi sil kibi je ti kin ka, rai yadə adi ngal tə. 6 Əi dije ki gei lo kisi ki kəte nō dije ti, lo ne kuso ti, ki ne kisi ki kəte nō dije ti, gin kəy kaw-naa je ti. 7 Taa gei kadi dije rai-de lapiya ki buki-naa ti lo kingə-naa je ti lə kosi je nim, kadi dije bari-de “Njé ndo dije” nim tə. 8 Nə səi, adi dəw bar səsi “Nje ndo dije”, al, tadə pəti, səi ngakonaa je, nینگə Nje ndo səsi e kare ba tə. 9 İbəri dəw madi dənangi ti ne “Bawsi” al, tadə Bawsi e kare ba, ə isi dərə ti taa. 10 Taa adi dəw bar səsi “Dije ki bo”, al tə, tadə Dəw ki bo ləsi e kare ba, ə e Kirisi ki e dəw ki Luwə mbəte. 11 Dəw ki bo dansi ti, a e nje ra kilə bəə ləsi. 12 Dəw ki un dəne ki taa, a iləi dəe ki nangi, ə dəw ki ilə dəne ki nangi, a uni dəe taa tə.

Kəm-to-ndoo e lə Parisi je ki njé ndo ndu-kun je

13 «Kəm-to-ndoo e ləsi, səi njé ndo ndu-kun je, ki *Parisi je. Səi njé kədi kəm dije! İsi uti ta rəbi ki kaw kəbe ti ki dərə ti də dije ti. Səi je wa uri me ti al, nینگə dije ki gei kur me ti ka, əgi-de nim tə.

[14 «Kəm-to-ndoo e ləsi, səi njé ndo ndu-kun je ki Parisi je. İtaai ne maji je lə njé ngaw koy je pəti pəti jide ti, nینگə ədi kəm dije ki kəl ta ki Luwə ki gine gangi al, kadi dije ooi səsi, təki səi dije ki maji. Go kilə ra je ti ki be kin, Luwə

☆ 22:44 Pa je 110.1 ☆ 23:5 Kər İsrayəl je 15.38-41 * 23:14 Bar ta je ki me ne je ti kin [] goto me makitibi je ti ki njé ndange ndangi kəte.

a gangi-n ta ki nga ngay dasi ti*.]

15 «Kam-to-ndoo e ləsi, səi njé ndo ndu-kun je ki Parisi je, səi njé kədi kəm dije! Awi mba, ayi-naa ngədi dənangi rai je ti ki lo lo, də ba ti je mba kadi ingəi dəw kare gosi ti. Ə loki ingəi-e ningə, irai-e adi təl asi ta kaw me por ti nja joo itə səi je wa bəy tə.

16 «Kam-to-ndoo e ləsi, səi njé kər dije ta rəbi, ki kəmsi tə! İsi əli əi nə: “Re dəw ibi rəne ki kəy lə Luwə 6a, to kare, a re ibi rəne ki lər ki kəy lə Luwə ə, səbi kadi ra ne ki ibi-n rəne.” 17 Səi mbə dije, dije ki kəmsi oo lo al! Lər e ne ki kəy lə Luwə, adi e ya Luwə. Ə se lər 6a e ki bo ngay ə se, kəy lə Luwə ki təl lər ne ki kində ta dangi ti kin wa? 18 İtəli əli bəy əi nə: “Re dəw ibi rəne ki dingiri lo kində kadi-kare 6a, to kare, a re ibi rəne ki kadi-kare ə, səbi kadi ra ne ki ibi-n rəne.” 19 Səi njé kəm tə je! E ri ə e ki bo ngay ə? E kadi-kare ə se e dingiri lo kində kadi-kare ki təl kadi-kare ne ki kində ta dangi ti kin ə? 20 Dəw ki ibi rəne ki lo kində kadi-kare 6a, ibi rəne ki dingiri lo kində kadi-kare nim, ki ne je pəti ki isi də ti nim tə. 21 Dəw ki ibi rəne ki kəy lə Luwə 6a, ibi rəne ki kəy lə Luwə nim, ki Luwə ki isi me ti nim. 22 Dəw ki ibi rəne ki dərə 6a, ibi rəne ki kimbər ngar lə Luwə nim, ki Luwə ki isi də ti nim*.

23 «Kam-to-ndoo e ləsi, səi njé ndo ndu-kun je, ki Parisi je, səi njé kədi kəm dije. Ɔri ne kare dan ki dəgi ti, me mbi

kam je ti ki əti maji, ki me mbi kam ndir təy je ti, ki me ngan ne ndir təy je ti, adi Luwə, ningə indəi njasi də ne je ti ki rəjeti me ndu-kun ti lə Luwə, tə ne ra ki dana, ki koo kam-to-ndoo, ki ra go ti. Ki rəjeti, e kin ə e ne je ki səbi kadi re a indəi kəmsi go ti irai, ki kanji kiyə ndəge je. 24 Səi njé kər dije ta rəbi, ki kəmsi tə! İsi iləi ne ta ngoo man ti itaai man mbata ngan ku je ki du, ə isi tiwi kədi mesi ti.

25 «Kam-to-ndoo e ləsi, səi njé ndo ndu-kun je, ki Parisi je, səi njé kədi kəm dije! İtogi gidi ka man, ki gidi ka kuso ne adi ay, nə mee kəy rosi ki ne bogi je, ki ne ki ingəi ki go rəbi ngur ne ra ki majal. 26 İ Parisi ki nje kəm tə! İtogi me ka man, ningə gide a ay tə.

27 «Kam-to-ndoo e ləsi, səi njé ndo ndu-kun je ki Parisi je, səi njé kədi kəm dije! İtoi tə də badi je ki dije lati pə gidi ti adi ndai kam be: re o gide taga ne 6a, ndole, nə mee ki kəy rosi ki singə dije, ki ne je ki ndum. 28 E be tə ə, gidisi ti taga ne, itəji adi dije ooi təki səi njé təl rəsi go ndu Luwə ti, nə mesi ti kəy 6a, kədi kəm dije ki majal ki ra, rosi.

29 «Kam-to-ndoo e ləsi, səi njé ndo ndu-kun je ki Parisi je, səi njé kədi kəm dije! İndəi badi njé kəl ta ki ta Luwə ti adi maji, irai badi dije ki dana adi ndole, 30 ningə əli əi nə: “Re dəkagilo ti lə kaje je kin je noə ə, re j-a j-ində rəje naa ti səde kadi ji təl-n njé kəl ta je ki ta Luwə ti, al.” 31 Lo kin ti, səi je

wa isi tɔji kadi sɛi ngan ka njé tɔl njé kɛl ta ki ta Luwə ti. ³² E ən ə, irai ki nɔsi ti, itɔlii ta ne ki kasi je iləi ngire!

³³ «Səi dije ki mansi majal tə li pi je be, ra ban ə iməri kadi a ayi-naa, ta ta ki gangi ti lə por ə? ³⁴ E mbata kin ə, m-a m-ilə-n ki njé kɛl ta je ki ta Luwə ti, ki njé gosi je, ki njé ndo dije ta lə Luwə, rəsi ti. A tɔli-de je, a bəi-de kagi-dəsi ti je, a tindəi-de ki ndəy kabilay gin kəy kaw-naa ti je, taa a ngədi-de, ii səde be bo ti ki kare ə igangi səde be bo ti ki nungi ki kəte kəte. ³⁵ Lo kin ti, dije ki dana ki məside e ki buki kə, ilə ngire də Abəl ti, tɛɛ-n də Jakari ti ki ngon lə Barasi kin, ta məside a e dəsi ti. E Jakari ki ndə ki itɔli-e dadan lo ti ki j kəy ti lə Luwə re lo dingiri kadi-kare ti kin[☆]. ³⁶ Təki rɔjeti, adi m-əl səsi, ta ne tɔl je kin pəti a e də dije ti ki dəkagilo ti ki ɔone.

Jəju əl ta də be bo Jorijaləm ti
(Lk 13.34-35)

³⁷ «Səi dije ki Jorijaləm ti, səi dije ki Jorijaləm ti, səi njé tɔl njé kɛl ta je ki ta Luwə ti, səi njé tilə dije ki Luwə ilə səde adi səsi ki mbal tɔli-de. Nja ngay, m-sangi kadi m-kaw səsi təki kɔ kinjə a kaw-n ngane je gin bagine ti kin be, nə ɔdi al. ³⁸ Ningə ki ne kin, Luwə a iyə kəy kaw-naa ləsi kə jisi ti. ³⁹ Tado a oi-mi al ngata, bitɔ ndə ki a əli əi nə: “Njangi də e də dəw ti ki re me tɔ Bəbe ti[☆].”»

24

Jəju əl təki kəy lə Luwə a tuji
(Mk 13.1-4; Lk 21.5-7)

¹ Jəju tɛɛ me kəy ti lə Luwə ki taga, isi aw ningə, njé ndo je lie, rəi rəe ti, əli-e kadi oo kəy lə Luwə ki dije indəi adi əti bəl kin! ² Ə Jəju un ta əl-de ə nə: «Nə je kin pəti, kəmsi oo maji, nə təki rɔjeti, adi m-əl səsi m-adi oi, mbal kare ki a nay kadi isi də made ti ne goto; a budi-de nangi mur mur.»

Nə je ki a rai ne kəte nɔ dɔbəy ndə ti

(Mk 13.3-13; Lk 21.7-19)

³ Go ti, loki Jəju aw isi də mbal kagi bini je ti, njé ndo je lie rəi rəe ti, əli-e ta loki əi sie ki karde ba əi nə: «Əl-je adi j-o, dəkagilo ki ra ti ə ne je kin a rai ne ə? Ə ne kɔji ki ban ə a tɔji kadi ji gər təki e dəkagilo ki kadi tə ire-n nim, e dɔbəy ndə nim tɔ ə?» ⁴ Ə Jəju ilə-de ə nə: «İndəi kəm-kədi də rəsi ti, adi dəw ədi səsi al. ⁵ Tado dije ngay a rəi ki tɔm, a əli əi nə: “Mi ə mi Kirisi ki e Dəw ki Luwə mbəte”, ningə a buki dije ngay wale tɔ. ⁶ A oi ka rɔ je ki e səsi basi, ki poy rɔ je ki e say, nə oi maji! Adi bəl ra səsi al. Ri ri ka ne je kin a rəi, nə e dɔbəy ndə al bəy. ⁷ Gin be madi a aw rɔ də gin be madine ti, kɔbe madi a aw rɔ də kɔbe madine ti; ɔo a ɔ je, dɔnangi a yəki je, ki lo je ki dangi dangi, ⁸ nə ne je kin pəti a toi tə lo kilə ngirə to ndoo ki a ra dəne kin be bəy. ⁹ Dije a uni dəsi, awi səsi kadi ingəi kɔ je, kadi tɔli səsi je. Dije pəti

☆ 23:35 Kilə ngirə ne je 4.8; 2 Poy ta je 24.20-22 ☆ 23:39 Pa je 118.26

ki əi *Jipi je al, mede a majal səsi ki mbata ləm. ¹⁰ Lo kin ti, dije ngay a iyəi kadi-me je ləde kə. A uni də-naa ki yo je ki ne je, a əsi-naa ta. ¹¹ Njé kəl ta ngom kə nə n-əi njé kəl ta ki ta Luwə ti, a tēei, ədi dije ngay buki-de wale. ¹² Majal a taa dənangi taa ki kadi, dije ngay ndigi-naa ləde a təl gogi. ¹³ Nə dəw ki uwə təgine ba biti dəbəy ti, a ingə kaji. ¹⁴ Poy Ta ki Maji ki də kəbe ti lə Luwə kin, dije a iləi mbee ki dənangi pəti, kadi dije pəti ki gəri Luwə al ooi naji ki ma ki də ti. Ningə go ti, dəbəy ndə a re.

Ko ki bo ngay ki a re

(Mk 13.14-23; Lk 21.20-24)

¹⁵ «Ningə loki a oi dəw ki nje ra ne ki kəbi, dəw ki nje tuji lo, ki nje kəl ta ki ta Luwə ti Daniyəl əl ta lie kin[☆], a uwə lo kisi lo ki ay njay ti kin 6a, maji kadi dəw ki nje tidə ne je kin, gər gine maji. ¹⁶ Ningə njé ki isi Jude ti a ayi-naa ki də mbal je ti. ¹⁷ Dəw ki isi də kəy ti, a ur nangi kadi aw me kəy ti un ne madi tēe-n al. ¹⁸ Dəw ki a e me ndər ti, a asi kadi təl re 6e un kibə rəne al. ¹⁹ NDəe ti nqo kin, kəm-to-ndoo ki gəe goto a e lə dəne je ki njé səm, ki njé kadi mba ngan je. ²⁰ Əli ta ki Luwə kadi ayi-naa ngədi kin 6ara al, taa kadi e ndə taa kəə ti al tə. ²¹ Tadə dəkagiloe ti kin, kə ki dije a ingəi, e kə ki dəw oo ndə kare al 6əy. Lo kilə ngirə dərə ki dənangi ti nu, biti 6one, dəw oo ko kə kin nja kare al, taa dəw a oo ko kə kin gogi al tə. ²² Re Ba6e uwə ta

ndə je kin gangi al ə, dəw kare ki a isi ki dəne taa goto. Nə ki mbata lə dije ki e wa mbəti-de ə, a uwə-n ta ndə je kin gangi. ²³ NGa ningə, re dəw əl səsi ə nə: “Kirisə ki e *Dəw ki Luwə mbəte ə e yo 6o, e ə e ne 6o” ə, onosi kadi-e mesi. ²⁴ MBata kirisə je ki ngom, ki njé kəl kə nə n-əi njé kəl ta je ki ta Luwə ti, a rəi nqo tə rai ne kəji je ki əti 6əl ki ne je ki dum kəl tae. A rai ra ki kadi tə njé wa ki Luwə mbəti-de kin ka, n-6uki-de wale. ²⁵ E be ə, m-əl səsi ne je kin kəte be kadi igəri.

NDə re NGon dəw

(Mk 13.24-31; Lk 21.25-31)

²⁶ «Kin ə re dəw əl səsi ə nə: “Dəw ki Luwə mbəte ə a dilə lo ti yo am” ə, awi al. Re əl səsi ə nə: “E ə 6əyə rəne mbə lo ti gogi nu am” ə adi-e mesi al. ²⁷ Ningə, təkə ndi təl i-n lo kibə kadi ti, aw-n lo kur kadi ti ka kin, kirem mi *NGon dəw ka e be tə. ²⁸ Ləkə nin to ti ə mal je a kawinaa ti. ²⁹ NGay al par go kə je ti ki dəkagiloe ti kin 6a, kadi a tēe kəmne al, nay a nda al, mee je a ii ki dərə ti tosi ki nangi, ningə təgi je ki dərə ti a yəki. ³⁰ Lo kin ti, ne kəji ki dəm ti mi NGon dəw a tēe dərə ti, ningə gin kəji je pəti ki dənangi ti ne a ndigəi rəde. NGa ningə, a oi-mi NGon dəw m-a m-re me kil ndi ti ki təgi, me kunjə ti ki əti 6əl[☆]. ³¹ M-a m-ilə malayka je ləm ki təbi ki 6a ər lo də kum dənangi ti ki sə kadi kawə njé ki Luwə mbəti-de ki naa ti. A kawide ii ngangi dənangi ti ki kare tēei e ki nungə ti.

☆ 24:15 Daniyəl 9.27; 11.31; 12.11 ☆ 24:30 Daniyəl 7.13

Nę ndo ki ɔji dɔ kagi mbay-kote

(Mk 13.28-31; Lk 21.29-33)

³² «Maji kadi igəri nę ndo ki dɔ kagi mbay-kote ti kin maji. Loki bajie je indai rungiru, ə mbie iti kin ningə, igəri kadi nay ɓa e basi ngata. ³³ Be tɔ ə, loki oi nę je kin pəti rai nę ningə, maji kadi igəri təkɪ mi *NGon dəw mi ta kəy ti basi rɔsi ti. ³⁴ Ningə təkɪ rɔjeti, adi m-əl səsi, dije ki isi ki dɔde taa ne kin a oyi tigə al ɓəy ə nę je kin a rai nę. ³⁵ Dɔrɔ ki dɔnangi a gotoi ndɔ madi, nə ta ləm a to lo tone ti ba bitɪ ki nɔ ti.

Luwə ki karne ba ə gər ndɔ ki dɔbɔy ti

(Mk 13.32-37; Lk 17.26-30, 34-36; 12.39-40)

³⁶ «Dəw kare ki gər ndɔ əi ki dɔ kadi ki nę je kin a rai nę ti goto. *Malayka je ki dɔrɔ ti al nim, mi NGon lə Luwə ə wa al nim. Dəw ɓa e Bawje Luwə ki karne ba par ə gər. ³⁷ Ningə, nę ki ra nę dɔkagilo ti lə Nuwe kin ə, nęe a ra nę ndɔ rem ti mi *NGon dəw tɔ. ³⁸ Kəte nɔ kadi man kɔ ki bo kin re, dije usoi je, ɔyi-naa je, taai-naa je, ilai ngande je ngaw ti je, bitɪ ndɔ ti ki Nuwe ur-n me bato ti[☆]. ³⁹ Me dije uwə-de ki ta al, bitɪ kadi man ki bo re ɔ-n-de[☆]. E be ə, kirem mi NGon dəw ka a to be tɔ. ⁴⁰ Dingəm je joo a ai me ndɔr ti ɓa, a uni kare ə a iyɔi ki nungi. ⁴¹ Dəne je joo a uri nę me bir ti ki kare, a uni ki kare ə a iyɔi ki nungi. ⁴² Ə maji kadi isi dɔgi ti, tadɔ igəri dɔ kadi ki Bəbe ləsi a re-n al. ⁴³ Igəri maji kadi re ɓa nje kəy

gər dɔ kadi ki nje ɓogi a re-n dan lo ti ə, a isi kəm ba, ɓi a iyɔ nje ɓogi kadi ur kəy al. ⁴⁴ E mbata kin ə, səi ka, isi dɔ njasi ti tɔ, tadɔ mi NGon dəw m-a m-re dɔ kadi ti ki igəri al.

Bəə kilə ki nje ra nę ki dana
(Lk 12.42-46)

⁴⁵ «Bəə kilə ki dana, ki kəme ədi, ə e dəw ki ɓae a inde dɔ dije ti ki me kəy ti ləne kadi adi-de nę kuso ki dɔ kadi ki kadi adi-n-de. ⁴⁶ Nje ra kilə kin a e nje maji-kur, lo ki ɓae təl ə inge ta kilə ti kin, a ra. ⁴⁷ Təkɪ rɔjeti adi m-əl səsi, a inde dɔ nę maji je ti ləne pəti. ⁴⁸ A kin ə re e nje ra kilə ki majal ə, a əl mene ti ə nɔ: “Bam a re law al ɓəy”, ⁴⁹ ɓa a a ta tində madi-kiləne je ti, a uso je, a ɔy je ki njé kasi ra je. ⁵⁰ Lo kin ti, ɓa nje kəy a re ki ndɔ ki e ində mene dɔ ti al, ki dɔ kadi ki gər al. ⁵¹ Bae a tuwe kɔ, kadi oo nę kɔ ki a ra dije ki njé kədi kəm dije, lo nɔ ti ki lo ngə ngangɪ ti.»

25

Kuji ta dɔ ngan mandije ti ki dɔgi

¹ «Kɔbe ki dɔrɔ ti a to tə ta lə ngan mandije ki dɔgi ki ɔyi lambi je ləde ə awi kadi tilai kəm dəw ki aw tə taa dəne kin be. ² Njé ki mi əi mbə je ə njé ki mi əi njé kəm-kaa je tɔ. ³ Njé ki mbə je ɔyi lambi je ləde nə uni yibi ki rangi dɔ made ti al, ⁴ nə njé kəm-kaa je, ɔyi lambi je ləde ki yibi ki rangi dɔ made ti. ⁵ NGa ningə, loki dəw ki aw tə taa dəne ka

☆ 24:38 Kilə ngirə nę je 6.9-7.6 ☆ 24:39 Kilə ngirə nę je 7.7-24

kin re law al, bi rade adi toi bi. ⁶ Ə dan lo ti, ndu dəw 6a ə nə: “Oi nje taa dāne ka ə am, iteēi itiləi kəme.” ⁷ Lo kin ti, ngan mandı je ka kin pəti ndəli dō bi ti, indəi dō lambi je ləde dana. ⁸ Nıngə njé ki mbə je əli njé kəm-kaa je əi nə: “Adi-je yibi lambi ləsi ndəy, nə lambi je ləje isi oyi.” ⁹ Ə njé kəm-kaa je əli-de əi nə: “Jagi, a asi kadi j-əi səsi dō ti al, ə awi rō njé gati ne ti indogi yəsi.” ¹⁰ Ə loki mbə je awi lo ndogi yibi lambi ti nıngə, nje taa dāne re teē. Njé ki isi dō njade ti, uri sie kəy taa-naa ti, adi uti ta kəy dōde ti. ¹¹ Go ti gogi bəy taa njé ki nungı ka kin iı nōō rəi yəde, əli əi nə: “Bəbe, Bəbe, iteē ta kəy adi-je!” ¹² Nə nje taa dāne ilə-de ti ə nə: “Təki rəjeti, adi m-əl səsi, m-gər səsi al.” ¹³ Lo kin ti, Jəju ilə dō ti ə nə: «E be ə, maji kadi isi dō njasi ti, tado igəri dō ndəe ə se dō kade al.

Kuji ta dō njé kilə je ti ki mitə (Lk 19.12-27)

¹⁴ «Ta ki dō Kōbe ti lə Luwə to tə ta lə dıngəm ki isi aw mba ə 6a njé kilə je ləne adi-de ne kıngə ləne kin be. ¹⁵ Adi dəw kare saki la mi, adi ki nungı saki la joo, nıngə adi ki nungı bəy saki la kare tō. Adi dəw ki ra ki go tōge ti, 6a ətı aw mba. ¹⁶ Be ə, nje kilə ki ingə saki la mi, aw ra-n gati, ingə saki la mi dō ti. ¹⁷ Be tō ə, e ki ingə joo, ra, ingə joo dō ti. ¹⁸ Nə e ki ingə saki la kare, aw ur bə, dibi la ti ki 6ae ade ka kin.

¹⁹ «NGata nıngə, dəkagilo ngay go ti, 6a njé kilə je ka kin j nōō re. Loki re 6a, dəji-de

kadi əji kandi kilə je ləde ki rai nōne ti kadi n-oo. ²⁰ Lo kin ti, e ki ingə saki la mi ka kin, re nō 6ane ti ki saki la ki rangı mi dō ti, nıngə əl-e ə nə: “Bam, saki la ki mi ki adi-m ka, yə m-ra be m-ingə mi dō ti kin.” ²¹ Ə Bae əl-e ə nə: “Maji ngay, j nje kilə ki maji ki a dana. Təki a-n dana me ne ti ki ndəy be ka kin ə, m-a m-ində-i dō ne je ti ki ngay tō. İre, ira səm rənəl.” ²² E ki ingə saki la joo ka kin, re nō 6ane ti ki saki la ki rangı joo dō ti nıngə əl-e ə nə: “Bam, saki la ki joo ki adi-m ka, yə m-ra be m-ingə joo dō ti kin.” ²³ Ə Bae əl-e ə nə: “Maji ngay, j nje kilə ki maji ki a dana. Nıngə təki a-n dana me ne ti ki ndəy be ka kin ə, m-a m-ində-i dō ne je ti ki ngay tō. İre, ira səm rənəl.” ²⁴ Ta təl tae ti, e ki ingə saki la kare ka kin, re nō 6ane ti əl-e ə nə: “Bam, m-gər kadi j dəw ki ngə ngay: lo ki idibi ne ti al ka itəti nim, lo ki inaji ne ti al ka əy nim. ²⁵ Ne kin ə m-6əl, adi m-aw m-6əyō la ki adi-m ka kin nangı. Nıngə ki 6asine kin, ne ləi ə to kin.” ²⁶ Lo kin ti, 6ae əl-e ə nə: “J nje kilə ki majal, j nje dabi! J igər maji kadi lo ki m-dibi ne ti al ka m-təti nim, lo ki m-naji ne ti al ka m-əy nim. ²⁷ NGa ə re be kin 6a, re a ində la ləm rō njé ngəm la je ti, ə təki m-təl kin 6a, re m-a m-taa ki mane dō ti. ²⁸ İtaai saki la ki kare ki jie ti kin adi e ki aw ki saki la dōgi kin. ²⁹ Tado dəw ki aw ki ne jine ti, a adi-e dō ti kadi to-e mbar mbar, nə dəw ki ne lie goto, e ki ndikiri wa ki aw-n kin ka a taai jie ti wa bəy.

³⁰ Ningə e ki e nje kilə ki ndae goto, iləi-e taga lo ki ndul ti ki kadi a nō ti je, a ngə ngangine ti je.”»

Ta ki gangi ki dobay ti

³¹ Jəju əl bəy ə nə: «Loki mi *NGon dəw m-a m-re me təgi ti ki əti bəl, ki malayka je pəti gom ti kin 6a, m-a m-isi də kimbər ngar ti ləm me təba ti. ³² Ningə gin 6e je ki dangi dangi a kawinaa ki nōm ti. M-a m-ər kəm dije naa ti tək nje nē kul je a ər-n kəm bati je ki biyə je naa ti kin be. ³³ M-ində bati je də ji kōm ti, ə m-a m-ində biyə je də ji gəlm ti tə. ³⁴ Lo kin ti, ngar a əl njé ki də ji kone ti ə nə: “İrai, səi ki Bai ində jine dəsi ti kin, ə itaai kəbe ki Luwə ində dəe naa ti mbata ti ləsi lo kilə ngirə dərə ki dənangi ti nu kin. ³⁵ MBata 6o ra-m ə adi-mi nē m-uso; kində ra-m ə adi-mi man m-ay; mi mba ə uwəi-mi ki rəsi ti; ³⁶ m-a ki rəm kare ə adi-mi kibi m-ilə rəm ti; rəm to-m ə irai səm; m-to dangay ti ə irəi oi-mi.” ³⁷ NGa ə njé ra go ndu Luwə ti a iləi-e ti əi nə: “Babe, kadi ban ti ə j-o-i 6o ra-i ə j-adi nē uso ə? Kində ra-i ə j-adi man ay ə? ³⁸ İ mba ə j-uwəi ki rəje ti ə? A ki rəi kare ə j-adi kibi ilə rəi ti ə? ³⁹ Rəi to-i ə ji ra səi ə? İto dangay ti ə ji re j-o-i ə?” ⁴⁰ Ə ngar əl njé ra go ti je ə nə: “Təki rəjeti, adi m-əl səsi, dəkagilo je pəti ki irai nē je kin ki ki du ngay dan ngakom je ti ki oi-de kam 6a, e mi ə irai səm.”

⁴¹ «Ningə go ti, ngar a əl njé ki ai də ji gəlne ti ə nə: “Əti

say kə rəm ti, səi dije ki ndəl e dəsi ti! Awi me por ti ki gine a gangi al, ki Luwə ində dəe dana mbata ti lə su əi ki malayka je ləne kin. ⁴² MBata 6o ra-m, ə adi-mi nē m-uso al; kində ra-m, ə adi-mi man m-ay al; ⁴³ mi mba ə uwəi-mi ki rəsi ti al; m-a ki rəm kare ə adi-mi kibi m-ilə rəm ti al; rəm to-m ə irai səm al; m-to dangay ti ə irəi oi-mi al.” ⁴⁴ Ba əi je ka a iləi-e ti əi nə: “NGa Babe, kadi ban ti ə j-o-i 6o ra-i ə j-adi nē uso al, ə se kində ra-i ə j-adi man ay al ə? İ mba, ə se a ki rəi kare, ə se rəi to-i, ə se ito dangay ti ə ji mbati ra səi ə?” ⁴⁵ Ə ngar a ilə-de ti ə nə: “Təki rəjeti, adi m-əl səsi, dəkagilo je pəti ki irai nē je kin ki ki du ngay dan ngakom je ti ki oi-de kam, al 6a, mi ka irai səm al jagi tə.” ⁴⁶ Lo kin ti, njé ra go ti al, a awi lo kə ti ki gine a gangi al, ə njé ra go ndu Luwə ti je a awi lo kaji ti ki biti ki nō ti*».

26

Kində də ta naa ti mba təl Jəju

(Mk 14.1-2; Lk 22.1-2; Jə 11.45-53)

¹ Loki Jəju təl ta nē ndo je ləne 6a, əl njé ndo je ləne ə nə: ² «İgəri kadi ndə joo par ə, ndə ra nay Paki a asi, kadi dije a iləi-mi *NGon dəw ji dije ti kadi a bəi-mi kagi-dəsi ti.»

³ Lo kin ti nōo, njé kun də njé kijə nē məsi kadi-kare je, ki ngatəgi je lə *Jipi je, kawinaa nati lo ti lə Kayipi ki e ki boy lə njé kijə nē məsi kadi-kare je. ⁴ Ningə indəi ndude

naa ti kadi n-uwai Jaju gidi ngay n-tali-e. ⁵ Ba aeli-naa ai na: «Adi j-uwai-e ndo ra nay ti al, na ta j-ii j-osi me wongi ti la dije.»

Dane madi ur yibi ki ati maji do Jaju ti

(Mk 14.3-9; Jq 12.1-8)

⁶ Jaju e me be ti ki Bətani, me kay ti la Simo ki kate e nje banji, ⁷ ninga dane madi re ro Jaju ti ki ku mbal ki bari-e albatir ki yibi ki ati maji rosi. E yibi ki gate e ngay. Ninga loki Jaju isi uso ne ba, ur yibi ka kin do Jaju ti. ⁸ Ə loki njé ndo je ooi ne kin be ba, nal-de al, adi əli əi na: «Kam tuji yibi kin ka be e ri ə? ⁹ Asi kadi daw iyə taa-n la ki ngay ə un ra-n ki njé ndoo je!» ¹⁰ Jaju oo ta ki isi əli be ba, əl-de ə na: «MBa ri ə isi njibəi dane kin ə? Ne ki ra dəm ti kin e kilə ki maji.» ¹¹ NJé ndoo je kam, isi səsi ne ki ndo je pəti, na mi m-a m-isi səsi ki no ti al. ¹² Yibi ki ati maji ki ur dəm ti kin, ur ra-n go darəm ki a aw bada. ¹³ Ninga adi m-əl səsi ta ki rojeti: lo je pəti dənangi ti ne, ki dije a iləi mbe Poy Ta ki Maji kin titi, a ori poy ne ki dane ra kin kadi mede ole-n dœ ti.

Judası un do Jaju

(Mk 14.10-11; Lk 22.3-6)

¹⁴ Daw kare ki mbə njé ndo je ti la Jaju ki dɔgi gide joo, ki tœ na Judası Isikariyoti aw inga njé kun do njé kijə ne məsi kadi-kare je, ¹⁵ əl-de ə na: «Kin ə m-ilə Jaju jisi ti ə a adimi ri ə?» Ba əi je tidaı la silə kuti mitə adi-e*. ¹⁶ Flə ngire

loe ti kin noo, Judası isi sangi dɔkagilo ki to kadi ilə-n Jaju jide ti.

Jaju uso ne Paki ki njé ndo je ləne

(Mk 14.12-16; Lk 22.7-13)

¹⁷ NDə ki dəsəy lə ra nay kuso mapa ki əm əde al, njé ndo je lə Jaju rai daji-e əi na: «Lo ki ra be ə indigi kadi j-aw ji ra ne kuso Paki titi j-adi ə?» ¹⁸ Ə Jaju əl-de ə na: «Awi me be bo ti kam, be lə daw ki be, ə əli-e əi na: “Nje ndo dije ə na: «Dɔkagilo ləm e basi, ninga e be ləi ə m-a m-ra paki ti ki njé ndo je ləm.»» ¹⁹ *NJé ndo je awi rai təkı Jaju əl-n-de, adi rai ne kuso Paki.

Jaju əl təkı nje ndo kare a un dœne

²⁰ Loki kadi ur, Jaju isi ta ne kuso ti ki njé ndo je ləne ki dɔgi gide e joo. ²¹ Loki isi usoi ne, Jaju əl-de ə na: «Təkı rojeti, adi m-əl səsi, daw kare dansi ti ne a ilə-m ji dije ti.» ²² Lo kin ti, me njé ndo je tasi-de, adi daji ta Jaju kare kare əi na: «E mi be, Babe?» ²³ Ə Jaju ilə-de ti ə na: «Daw ki ilə jine səm naa ti me ka ti kin ə, dawə a ilə-m ji dije ti. ²⁴ Mi *NGon daw m-a m-oy təkı ndangi me makitibi ti la Luwə, na kəm-to-ndoo e lə daw ki a ilə-m mi NGon daw ji dije ti. Dawə kin, koje al wa ka e soti ngay*.» ²⁵ Judası ki a ilə Jaju ji dije ti ka kin, daji Jaju ə na: «E mi be, Nje ndo dije?» Ə Jaju ile ti ə na: «Teə tai ti.»

Ne kuso la Babe

(Mk 14.22-25; Lk 22.14-20; 1Kor 11.23-25)

26 Loki isi ta ne kuso ti, Jəju un mapa, ra oyo Luwə dɔ ti, uwə tətɪ naa ti, təl-n adi njé ndo je, ningə əl-de ə nə: «Itaai usoi, e kin e darəm.» 27 Go mapa ti, Jəju un kɔpɪ kasi kandi nju, ra oyo Luwə dɔ ti, ningə təl-n adi njé ndo je ə nə: «Itaai, ayɪ-naa pətɪ. 28 E kin e məsim, məsi kun mindi ki sigi ki a ay mbata kosi dije, mba kiyə go majal je ləde kɔ. 29 Ningə adi m-əl səsi, m-a m-ay kasi kandi nju ki rangi al, bitɪ kadi m-a m-ay səsi ki sigi me beko ti lə Bai.»

Jəju əl təkɪ Piyər a najɪ ta gər-ne
(Mk 14.27-31; Lk 22.31-34; Jq 13.36-38)

30 Loki osi pa kilə tɔji dɔ Luwə ti gine gangi*, tɛɛi awi dɔ mbal kagi bini je ti. 31 Ningə Jəju əl njé ndo je ləne ə nə: «Kondɔ ne wa kin, a imbati-mi pətɪ, tadɔ ndangi me makitibi ti lə Luwə əi nə: “M-a m-təl ɓa bati je, ningə kosi bati je a sanəi-naa ki lo lo*.” 32 Nə loki m-a m-ɪ lo koy ti, m-a m-aw kəte nɔsi ti, tə ngəm səsi Galile ti.» 33 Lo kin ti, Piyər un ta əl Jəju ə nə: «Re dije pətɪ ə iyəi-ni kɔ ka, mi m-a m-iyəi kɔ al jagi.» 34 Ə Jəju təl əl-e ə nə: «Təkɪ rɔjeti, adi m-əli, me kondɔ ti ne wa kin, kəte ɓəy taa kadi kunə kinjə nɔ, a najɪ ta nja mitə ə nə igər-m al.» 35 Nə Piyər əl-e ə nə: «Re e-n koy ka m-a m-oy səi, ɓi m-a najɪ ta gəri, al ratata.» Ningə ndəgi njé ndo je pətɪ əli ko ta wa ki Piyər əl ka kin tɔ.

Jəju əl ta ki Luwə Jətisəmane
ti
(Mk 14.32-42; Lk 22.39-46)

36 Go ti, Jəju əi ki njé ndo je ləne ɔti rəi lo ti madi ki ɓari-e nə Jətisəmane. Jəju əl-de ə nə: «Isi lo kin ti ne be ingəmi-mi, dəkagilo ti ki m-a m-aw nu kadi m-əl ta ki Luwə.» 37 Jəju adi Piyər əi ki ngan lə Jəbədə ki joo awi sie. Lo kin ti, meko ki ɓəl ki me ndil ti ilə ngirə ra Jəju, 38 adi əl-de ə nə: «Me-ko rosi mem rosi ki asi koy. Isi lo kin ne be, isi səm kəm ɓi itoi ɓi al.» 39 Jəju ɔti ki kəte ndəy ningə, osi ki ta kəmne nangi, əl ta Luwə ə nə: «Bai, re to ban ə, ɔsi kɔ kin adi də ngərangi rəm ti! Nə ke ə kadi e ki go ndigi ti ləm al, nə ki go ndigi ti ləi yo taa.» 40 Jəju təl re rɔ njé ndo je ti ningə ingə-de, isi toi ɓi, adi əl Piyər ə nə: «Kin ka asi kadi isi səm kəm dɔ kadi ki kare be al bitɪ a? 41 Isi kəm ba, əli ta ki Luwə, kadi osi me ne na ti al. NDil ndigi ra ne ki maji, nə darɔ e ki tɔ.» 42 Təl ɔr ndəne səde ki kɔ joo, ɓa əl ta ki Luwə ə nə: «Bai, kin ə re kɔ kin, səbi kadi m-ingə ɓi lo kəse ngərangi rəm ti goto ɓa, kadi ira ndigi ləi.» 43 Loki təl re rɔ njé ndo je ti ningə, ingə-de isi toi ɓi ɓəy, kəmde ɔy diriri. 44 Jəju iyə-de ə təl ɔr ndəne ɓəy, əl ta ki Luwə ki kɔ mitə, un go mindine ki kəte ka kin ɓəy. 45 Go ti, təl re rɔde ti əl-de ə nə: «Itoi ta ɓi ti ne, isi ɔri kəɔ ɓəy a? Dɔ kadi kilə-m mi *NGon dəw ji njé ra majal je ti asi ngata. 46 II taai adi j-awi, nje kilə-m ji dije ti ə re am!»

Kuwə Jəju

(*Mk 14.43-52; Lk 22.47-53; Jq 18.3-12*)

⁴⁷ Loki ta nay ki ta Jəju ti ba 6əy ningə, Judasi, ki e ki kare dan njé ndo je ti ki dɔgi gide e joo isi re. Re ki kosi dije ngay gone ti. Dije ki njé kuwə kiyə kasigar je, njé kuwə gəl jide ti je. Kosi je kin, e njé kun dɔ njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki ngatɔgi je lə *Jipi je ə iləi-de. ⁴⁸ Judasi ki nje kun dɔ Jəju, əl-de ne ki n-a n-ra kadi tə gəri Jəju ə nə: «Dəw ki m-a m-uwe rəm ti rututu kin 6a, e darəe ə wa ən ə, uwəi-e.» ⁴⁹ E be ə, re tɛɛ taa par ə, sɔbi Jəju əl-e ə nə: «M-uwə ji, Nje ndo dije!» Ningə, uwe rututu ki rəne ti. ⁵⁰ Ə Jəju əl-e ə nə: «Madim, ira ne ki ire kadi ira.» Ba loe ti noo, dije indəi jide dɔ Jəju ti uwəi-e. ⁵¹ Ningə yə, ki kare dan njé ki əi naa ti ki Jəju, ində jine dɔ kiyə kasigar ləne, ɔr tigə-n paja lə ki bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je, 6a tigə mbie lati gangi. ⁵² Nə Jəju əl-e ə nə: «Ilə kiyə kasigar ləi toe ti gogi, mbata dije ki njé rɔ ki kiyə kasigar a tuji-de ki kiyə kasigar tɔ. ⁵³ Se o kadi m-asi kadi m-dəji tɔgi Bai, ə a ilə ki kosi malayka je dibi kuti bay bay kadi rəi rɔ ləm al wa? ⁵⁴ Nə kin ə re e be ə, lo kadi makitibi lə Luwə ki əl ə nə ne je a rai ne be kin tɔl ta ne goto.»

⁵⁵ Go ti, Jəju əl kosi je ə nə: «To tə ne ki mi nje bogi, ə irəi ki kiyə kasigar je, ki gəl je taa kadi uwəi-mi be? NDɔ je pəti, mi səsi naa ti gin kəy ti lə Luwə, m-ndo dije ne, ka uwəi-mi al. ⁵⁶ Nə ne je kin pəti rai ne

be 6one mba kadi ta lə njé kal ta ki ta Luwə ti ki ndangi, tɔli tade.» Lo kin ti, njé ndo je lie pəti ayi-naa ə iyəi-e.

Jəju a nɔ njé gangi ta je ti lə Jipi je

(*Mk 14.53-65; Lk 22.54-55, 63-71; Jq 18.12-18*)

⁵⁷ Njé kuwə Jəju je, awi sie nɔ ki bo ti lə njé kijə ne məsi kadi-kare je ki tɔe nə Kayipi. E lo ki njé ndo ndu-kun je, ki ngatɔgi je lə *Jipi je kawinaa ti. ⁵⁸ Piyər ə yə adi ndəe ngal, 6a njiyə-n go Jəju ti, ndəy, ndəy, biti re ur-n gode ti, nati lo ti lə ki bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je ka kin. Re isi naa ti ki paja je kadi n-oo se ne kin a tɔl tane ban wa.

⁵⁹ Njé kun dɔ njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki njé gangi ta je lə Jipi je ba pəti, sangi rəbi kadi n-ingəi dije ki njé təti ta ki ngom dɔ Jəju ti, kadi n-gangii ta koy dɔe ti, ⁶⁰ nə ingəi-de al. Dije ngay ki njé təti ta rəi əli ta ki ngom dɔe ti kin ka, asinaa ti al. Ta tɔl tae ti, dije joo rəi əli əi nə: ⁶¹ «Dingəm kin əl ə nə: “M-asi kadi m-tuji kəy lə Luwə kɔ, ə m-təl m-ində gogi me ndɔ ti ki mitə.”» ⁶² Ə ki bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je j taa əl Jəju ə nə: «Ta madi ki kadi əl dɔ ta ti ki dije a əli dɔi ti kam goto a?» ⁶³ Nə Jəju a tane mbə. Ə ki bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je əl Jəju ə nə: «Ki tɔ Luwə ki nje kisi kəm ba, m-dəji kadi əl-je se j, ə j Kirisi ki Luwə mbəte, ki e NGon lə Luwə wa?» ⁶⁴ Ə Jəju əl-e ə nə: «Tɛɛ tai ti! NGA ningə m-əl səsi taga wangi m-adi oi təki kaw ki kəte noo, a oi-mi

*NGon dæw m-isi dɔ̄ ji kɔ̄ Luwə ti ki nje tɔ̄gi, m-a m-ɨ dɔ̄rɔ̄ ti m-re me kil ndi ti[☆].» ⁶⁵ Lo kin ti, ki bo lə njé kijə nɛ məsi kadi-kare je tɨl kibɨ je ki rɔ̄ne ti, ɓa əl ə nɔ̄: «əl ta ki mal dɔ̄ Luwə ti. E kin, ji sangi kadi dæw madi ki rangi taa əl ta dɔ̄e ti ɓəy a? Səi je wa oi ndue ki əl-n ta ki mal dɔ̄ Luwə ti adi oi ki mbisi ne. ⁶⁶ Ta ləsi ki dɔ̄e ti e ri ə?» Ba dije iləi-e ti əi nɔ̄: «E dæw ki sɔ̄bi koy.» ⁶⁷ Ningə tibi man tade kəme ti je, ɓiri jide ɔ̄si-e-n je. Taa njé ki nɔ̄ je tɨndəi mbɔ̄e je tɔ̄, ⁶⁸ ɓa əli-e əi nɔ̄: «Je ɓa, ji dɔ̄ji, ɨ Kirisi ki Luwə mbəte, kadi ira nje ndɔ̄ ndil, ə iɓa tɔ̄ dæw ki indəi adi j-o.»

Piyər naji ta gər Jəju

(Mk 14.66-72; Lk 22.56-62; Jə 18.15-18, 25-27)

⁶⁹ Loki Piyər isi nangi ta mbalo ti, tagane ningə, dəne kare ki dan dəne je ti ki njé ra kilə me kəy ti lə ki bo lə njé kijə nɛ məsi kadi-kare je re rɔ̄ Piyər ti əl-e ə nɔ̄: «ɨ ka, ɨ ki Jəju, dɨngəm ki Galile ti kin tɔ̄.» ⁷⁰ Nə Piyər naji ta kəm dije pəti ə nɔ̄: «Jagi, m-gər me ta ləi ki ige kəl kin al.» ⁷¹ Go ti, Piyər ɔ̄ti isi aw ki ta ndogi ti be, ningə dəne ki rangi kare, ki nje ra kilə me kəy ti lə ki bo lə njé kijə nɛ məsi kadi-kare je oo-e, ɓa əl njé ki ai loe ti nɔ̄ ə nɔ̄: «Dæw kam e ki Jəju ki Najarəti ti tɔ̄.» ⁷² Ə nja kare ɓəy Piyər naji ə nɔ̄: «Jagi, təkɨ rɔ̄jeti, m-gər dɨngəm kin al!» ⁷³ Ba njaba go ti ə, dije ki ai səde nɔ̄, ɔ̄ti ki rɔ̄ Piyər ti əli əi nɔ̄: «Təkɨ rɔ̄jeti, ɨ ka, ɨ ki kare dan dije ti lie tɔ̄, taa ndui ki

isi əl-n ta wa kin ka tɔ̄ji kadi ɨ dæw lie.» ⁷⁴ Ə lo kin ti, Piyər ibi rɔ̄ne ki ta ki ngə ngay ə nɔ̄: «M-ibi rɔ̄m kadi Luwə ra səm nɛ ki ngə, re m-əl ta ki ngom. M-gər dɨngəm kin al.» Ba ta naa ti nɔ̄, kunə kinjə nɔ̄. ⁷⁵ NGa ningə me Piyər ole dɔ̄ ta ti ki Jəju əl-e ə nɔ̄: «Kəte taa kadi kunə kinjə nɔ̄, a naji ta nja mitə ə nə igər-m al,» ka kin, adi Piyər ində lo tɛɛ taga, nɔ̄ ki man kəmne.

27

Awi ki Jəju nɔ̄ Pɨlati ti ki e nje kɔ̄be

(Mk 15.1-2, 11-14; Lk 23.1-5; Jə 18.28-38)

¹ Loki lo ti, njé kun dɔ̄ njé kijə nɛ məsi kadi-kare je pəti, ki ngatɔ̄gi je lə *Jipi je, ingəi-naa, uni ndude kadi n-təli Jəju. ² Be ə, dɔ̄i Jəju, awi sie iləi-e ji *Pɨlati ti, dæw ki Rom ti ki e nje kɔ̄be dənangi Jude ti.

Koy Judasi

(Knjk 1.8-9)

³ Loki Judasi ki nje kun dɔ̄ Jəju kadi-de oo kadi gangi ta koy dɔ̄ Jəju ti ɓa, me uwe ki ta adi təl ki la ki silə kuti mitə aw-n adi njé kun dɔ̄ njé kijə nɛ məsi kadi-kare je, ki ngatɔ̄gi je lə *Jipi je, ka kin, ⁴ ningə əl-de ə nɔ̄: «M-ra majal, m-un dɔ̄ dæw ki ra nɛ madi al.» Ə əi je əli-e əi nɔ̄: «Ta kare ki usi-je ti nɔ̄ goto. E kin e ta ləi ɨ.» ⁵ Lo kin ti nɔ̄, Judasi ɔ̄ti ilə la ki adi-e ka kin me kəy ti lə Luwə, ə aw ilə kilə. ⁶ Njé kun dɔ̄ njé kijə nɛ məsi kadi-kare je ɔ̄yi la ka kin ningə əli əi nɔ̄: «E go rəbe ti al

☆ 26:64 Pa je 110.1; Daniyal 7.13

kadi ji buki la kin do made ti ki me kay ti la Luwə, tado e la məsi.»⁷ Be ə, go ndude ti ki osi go-naa ti, uni la ka kin ndogi lo ndər la nje kibə ngoo, rai tə lo dibi mba je.⁸ E mbata kin ə, biti bone ka isi bari lo ka kin «lo məsi».⁹ Lo kin ti, ta ki nje kəl ta ki ta Luwə ti Jərəmi əl ə nə: «Taa silə kuti mitə ba par tə la ki ngan *Isirayal je oji dœe ti.¹⁰ Adi la kin ndogi lo la nje kibə ngoo, təki Babe əl-m*.»

Jəju a nō ngar Pilati ti

(Mk 15.2-5, 11-14; Lk 23.1-5; Jq 18.28-38)

¹¹ Jəju a nō nje kōbe, *Pilati ti, ə nje kōbe dəje ə nə: «I ngar la *Jipi je a?» Ə Jəju əl-e ə nə: «E ta ki tēē tai ti.»¹² Me ta je ti la njé kun do njé kijə ne məsi kadi-kare je ki ngatōgi je ki isi tətə do Jəju ti kin, Jəju tēē tane ilə-de ti al.¹³ Ə nōq be, Pilati əl Jəju ə nə: «O ta je pətə ki dije a indəi dōi ti kam al a?»¹⁴ Ka Jəju tēē tane ile ti al, adi ndəje ngay.

Dije gangi ta koy do Jəju ti

(Mk 15.6-14; Lk 23.13-23; Jq 18.39-40)

¹⁵ Də bal je pətə, lo ra nay Paki ti, nje kōbe a ər dangay kare ile taa, adi e dəw ki kosi je dəji-e kadi ər-e dangay ti.¹⁶ Ningə dəkagiloe ti kin, dangay madi kare ki dije əli ta lie ngay ki tœ nə Barabasi e nōq.¹⁷ *Pilati dəji kosi je ki kawinaa nōq ə nə: «Nə ə igei kadi m-iyē taa m-adi səsi ə? Jəju Barabasi ə se Jəju ki e *Dəw ki Luwə mbətə ə?»¹⁸ Pilati dəji ta kin be mbata gər maji kadi e

ni ə ra-de do Jəju ti ə iləi-e jine ti.¹⁹ Lokə Pilati isi lo gangi ta ti, nee adi əli-e ə nə: «Ində rai me ta ti la dəw ki dana kam al, tado kondə ne m-ingə kō ngay me ni ti mbata lie.»

²⁰ Njé kun do njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki ngatōgi je la *Jipi je suləi kosi je adi dəji Pilati kadi ər Barabasi adi-de ə təl Jəju kə.²¹ Njé kōbe təl un ta dəji-de ə nə: «Nə dan dije ti ki joo kin ə igei kadi m-ər-e dangay ti m-adi səsi ə?» Ba iləi-e ti əi nə: «Barabasi!»²² Ə Pilati, dəji-de ə nə: «NGa ri ə kadi m-ra ki Jəju ki bari-e Dəw ki Luwə mbətə ə?» Ba pətə əli əi nə: «E ba, sōbi be kagi-dəsi ti!»²³ Ə Pilati təl dəji-de ə nə: «E ri ki majal ə ra ə?» Nə uni ndude ki taa ngay bəy əli əi nə: «Sōbi be kagi-dəsi ti!»²⁴ Lokə Pilati oo kadi ne madi ki kadi n-a n-ra goto, taa dije isi rai adi ngə ki do made ti bəy, un man togi-n jine ta kəm kosi je ti, ningə əl-de ə nə: «Ta məsi dəw ki dana kam e dəm ti al. E ta ləsi*.»²⁵ Ningə dije pətə iləi-e ti əi nə: «Kadi ta məse e doje ti ki do nga ləje je ti!»²⁶ Be ə, Pilati ər Barabasi adi-de, nga ningə Jəju taa adi indəi-e ki ndəy kabilay, ba ile ji asigar je ti kadi bəi-e kagi-dəsi ti.

Asigar je ibəi Jəju kogii

(Mk 15.16-20; Lk 23.11; Jq 19.2-3)

²⁷ Asigar je la *Pilati awi ki Jəju me lo ti ki boy ki Pilati isi ti wa kin, lo ti ki bari-e pirətuwar, ningə kawī ndəgi asigar je pətə ki dœe ti.²⁸ MBA

kadi tə ibəi-e kogii, ɔri kibi lie, ə iləi kibi ngal ki kər rəe ti. ²⁹ Oji jɔgi kon iləi dəe ti, ə iləi gakira ji kɔe ti tɔ, ɓa ɔsi məkəside nangi nɔe ti ə mbəi sie əi nə: «Lapiya ngar lə *Jipi je!» ³⁰ Tibi man tade dəe ti, taai gakira jie ti, indəii dəe. ³¹ Loki ibəi-e kogii asi-de ningə, ɔri kibi ngal ki kər ka kin rəe ti kɔ, ə təli iləi kibi je lie wa rəe ti gogi, ɓa awi sie kadi ɓəi-e kagi-dəsi ti.

Bəi Jəju kagi-dəsi ti

(Mk 15.21-32; Lk 23.26-43; Jq 19.17-27)

³² Loki asigar je isi tɛɛi me ɓe bo ti ki taga ningə, ingəi dɪngəm kare ki Sirən ti, ki tɔe nə Simɔ. Uwəi-e, indəi tɔgi dəe ti adi oti kagi-dəsi lə Jəju. ³³ Awi tɛɛi lo madi ti kare to nɔɔ, ɓari-e nə Golgota, ki kər me nə: «Lo ki to tə ka dɔ dəw be.» ³⁴ Adi-e kasi kandi nju ki bui naa ti ki nɛ ki ati kadi Jəju ay, ə loki ɔdi tane ti ɓa, mbati kəy. ³⁵ Asigar je ka kin ɓəi Jəju kagi-dəsi ti, ningə tigəi kir (mbare) dɔ kibi je ti lie, ləbi-naa*. ³⁶ Go ti, təli isi nɔɔ, isi ngəmi tae.

³⁷ NDangi me bati, nɛ ki ra ə n-ɓəi-e-n kagi-dəsi ti, indəi dəe ti taa əi nə: «Dəw kam e Jəju, ngar lə *Jipi je.» ³⁸ Loe ti nɔɔ, ɓəi njé ɓogi je joo kagi-dəsi ti. Ki kare dɔ ji kɔe ti ə ki nungi dɔ ji gəle ti tɔ*. ³⁹ Dijje ki nje də rəbə, tigəi dəde, ningə taji-e, ⁴⁰ əi nə: «ɿ ki nje tuji kəy lə Luwə, ə təl ra e ki rangi me ndɔ ti ki mitə ka kin, re ɿ NGon lə Luwə ə, aji rɔi ɿ wa, ə ɿ taa dɔ

kagi-dəsi ti ur nangi adi j-o!» ⁴¹ Be tɔ ə, njé kun dɔ njé kijə nɛ məsi kadi-kare je, ki njé ndo ndu-kun je, ki ngatɔgi je lə Jipi je ibəi Jəju kogii əi nə: ⁴² «Aji dije ki rangi, nə e wa asi kaji rɔne al! NGar lə *Isirayəl je ka kam, kaje ə wa ki j-a ne kin, kadi ɿ taa dɔ kagi-dəsi ti ur nangi adi j-o, ningə j-a j-o ta lie tɔ ta ki rɔjeti!» ⁴³ Uwə kul Luwə ən ə, re Luwə ndige ə, kadi taa-e ile taa adi j-o. MBata əl ə nə: «Mi NGon lə Luwə».» ⁴⁴ Taa baw kaya je ki ɓəi-de kagi-dəsi ti naa ti sie ka kin ka taji-e kae ti wa kin tɔ.

Koy Jəju

(Mk 15.33-39; Lk 23.44-49; Jq 19.28-30)

⁴⁵ Hə ngire kadi ti ki a jam dɔ ɓe ti, lo ndul dɔnangi ti ba pəti, biti kadi ki mitə ki lo sɔlɔ. ⁴⁶ Dɔ kadi ti ki mitə, Jəju nɔ ki ndune ki bo ə nə: «Eli, Eli, lama sabatani?» Kər me nə: «Luwə ləm, Luwə ləm, mbari ə iyə-m kə ə*?» ⁴⁷ Dijje madi dan njé ti ki ai nɔɔ, ooi ndue, ningə əli əi nə: «Oi dəw ka yə a ɓar Eli!» ⁴⁸ Ningə kalangi ba, dəw kare dande ti, ay ngɔdi, un nɛ ki to hom hom, ilə me man kandi ndu ti ki masi, ningə ilə ta gakira ti adi Jəju kadi ay. ⁴⁹ Nə ndəge je əli əi nə: «ɿngəm adi j-o se Eli a re aje wa?» ⁵⁰ Lo kin ti nɔɔ be, Jəju təl nɔ ki ndune ki bo ɓəy, ningə kəəe tɛɛ. ⁵¹ Ba go ti, kibi gangi lo ki a me kəy ti lə Luwə, til dana joo, ɿ taa nu biti re nangi. Dɔnangi yəki, taa mbal je ka taji dana tɔ. ⁵² Ta dɔ ɓadi je

tēēi, adi dije ngay ki adi mede Luwə̄ īi taa lo koy ti. ⁵³ Go ti gogi, loki Jə̄ju tēē lo koy ti 6a, dije ka kin awi me 6e ti ki Jori-jaləm ki e 6e bo ki ay njay. Dije ngay ooi-de ki kəmde. ⁵⁴ Loki ki bo ki dō buti asigar je ti ki 6u əi ki asigar je ki njé ngəm Jə̄ju ki əi sie ooi dənangi ki yə̄ki, ki nē ki ra nē kin 6a, 6əl təl-de adi ə̄li əi nə: «Tə̄ki rə̄jeti, dəw kin e NGon lə̄ Luwə̄.»

Dibi Jə̄ju

(Mt 27.57-61; Lk 23.50-55; Jə̄ 19.38-42)

⁵⁵ Də̄ne je ngay ai nō̄o, ai say, ində̄i kəmde a ooi nē je ki isi rai nē. Əi də̄ne je ki uni go Jə̄ju Galile ti nu, mba kadi rai sie. ⁵⁶ Dande ti, Mari ki Magidala e nō̄o nim, Mari ki kō̄ Jaki əi Jisə̄pi nim e nō̄o, taa kō̄ ngan lə̄ Jə̄bə̄de ka e nō̄o nim tō. ⁵⁷ Loki kadi aw tə̄ ur, dingəm ki nje nē kingə̄ kare ki Arimate ti, ki tōe nə̄ Jisə̄pi ī nō̄o re. E ka e dəw ki təl rō̄ne nje ndo ti lə̄ Jə̄ju tō. ⁵⁸ Jisə̄pi aw rō̄ *Pilati ti də̄je nin Jə̄ju, ə̄ Pilati adi ndune kadi adie. ⁵⁹ Jisə̄pi un nin Jə̄ju, dole ki ta kibi ki sigi, ⁶⁰ 6a ile me 6e nin ti ki adi uri me mbal ti 6asine 6ə̄y mbata lə̄ne wa, ningə̄ nduguru mbal ki bo ilə̄ ta ti, ə̄ ət̄i aw. ⁶¹ Loe ti kin, Mari ki Magidala əi ki Mari ki nungi əi nō̄o, isi nangi sə̄bi nō̄ badi.

Asigar je ngə̄mi ta badi Jə̄ju

⁶² Lo ti go ti, ki e ndo ki re go ndo kində̄ dō nē je dana mba ndo taa kə̄ə̄ ti 6a, njé kun dō njé kijə̄ nē mə̄si kadi-kare je awi naa ti 6e lə̄ *Pilati, ⁶³ ə̄li-e əi nə: «Dəw ki bo lə̄je, meje ole dō ti tə̄ki ndo ki nje ngom

də̄we kin ə̄l, dəkagilo ti ki a-n ki də̄ne taa 6ə̄y ə̄l ə̄ nə: “NDo ki kō̄ mitə̄ lə̄ ndo koym 6a, m-a m-ī taa lo koy ti.” ⁶⁴ Ə̄ adi ndui adi dije ngə̄mi dō badi biti ndo ki kō̄ mitə̄, nə̄ tə̄ njé ndo je lie rə̄i bogi nine, ə̄ tə̄li ə̄li əi nə: “I lo koy ti.” Lo kin ti, a rai kadi ta ngom kin a itə̄ ki kə̄te 6ə̄y.» ⁶⁵ Ə̄ Pilati ə̄l-de ə̄ nə: «Asigar je ki kadi ngə̄mi ta lo ə̄ ai am, ə̄ awi sə̄de adi ngə̄mi dō badi tə̄ki igei.» ⁶⁶ Lo kin ti, awi dō badi ti, tiyə̄i tae, ningə̄ ində̄i asigar je kadi ngə̄mi tae.

28

Jə̄ju i lo koy ti

(Mk 16.1-8; Lk 24.1-11; Jə̄ 20.1-2)

¹ Go ndo taa kə̄ə̄ ti, adi e ndo dimasi ki gin lo, Mari ki Magidala əi ki Mari ki nungi awi kadi n-ooi dō badi. ² Lo kin ti nō̄o be, dənangi yə̄ki yə̄ki ki ə̄ti 6əl ngay, tado malayka kare re nduguru mbal ta badi ti kō̄, 6a təl isi dō ti. ³ Rō̄e unji tə̄ kadi be, taa kibi ki rō̄e ti nda tə̄ buy be tō. ⁴ Loki asigar je ki njé ngəm dō badi ooi-e, 6əl təl-de adi tə̄li toi tə̄ nin je be. ⁵ Nə̄ malayka un ta ə̄l də̄ne je ə̄ nə: «Sə̄i, i6ə̄li al, tado m-gər kadi isi sangi Jə̄ju ki dije 6ə̄i-e kagi-də̄si ti. ⁶ E goto ne, ī taa lo koy ti tə̄ki e wa ə̄l-n. İ̄rə̄i oi lo ki to ti ə̄ to kare kin. ⁷ Ningə̄ kadi awi law ə̄li njé ndo je lie tə̄ki “ī taa dan njé koy je ti, 6a aw kadi a nginə̄ sə̄si Galile ti. Lo kin ə̄ a oi-e ti.” E kin ə̄ e ta ki kadi m-ə̄l sə̄si.»

⁸ Də̄ne je ət̄i ta badi ti ki ngə̄di njade ti, 6əl ra-de, nə̄

rɔde nəl-de ngay. Awi ɔri poy ne ki ra ne kin adi njé ndo je lie ooi. ⁹ NDəy ba go ti, Jəju aw ingə-de, əl-de ə nə: «M-uwə jisi!» Ningə əi je ɔti ki rɔ Jəju ti, uwəi njae, ɔsi məkəsɪde nangɪ nɔe ti. ¹⁰ Ə Jəju əl-de ə nə: «ɪbəli al; ə awi əli ngakom je kadi awi Galile ti. Lo kin ə a ooi-mi ti.»

Ta je ki tɛɛ ta asigar je ti

¹¹ Loki dənə je njiyəi dɔ rəbi ti isi awi, asigar je madi ki dan njé ngəm dɔ badi ti, awi me be bo ti, əli njé kun dɔ njé kijə ne məsi kadi-kare je ne je pəti ki ra ne kin adi ooi. ¹² Be ə, njé kun dɔ njé kijə ne məsi kadi-kare je kawɪ-naa ki ngatɔgi je lə *Jipi je, uni ndude. Ba go kun-ndu ti, adi asigar je la ngay, ¹³ ə əli-de əi nə: «Ta ki kadi əli ə to kin; əli əi nə: “NJé ndo je lie ə rəi bogi nine kondɔ, loki j-isi ji to bi.” ¹⁴ Ə re ta kin osi mbi njé kɔbe ki bo ti ə, je wa j-a gər lo tā ki kadi j-əl-e kadi j-ɔr-n ta dɔsi ti.» ¹⁵ Be ə, asigar je taai la ka kin, ɔa rai ki go ndu ti ki adi-de. E be ə, ta kə nə njé ndo je bogi nin Jəju kin, isi njiyə-n dan Jipi je ti bitɪ bone.

Jəju ilə njé ndo je ləne

¹⁶ *NJé ndo je ki dɔgi giɔde kare awi Galile, dɔ mbal ti ki Jəju əl-de kadi awi ti. ¹⁷ Loki awi ə ooi-e ningə, ɔsi məkəsɪde nangɪ nɔe ti, nə ki madi je badi kadi e Jəju. ¹⁸ Ə Jəju ɔti basɪ ki rɔde ti, əl-de ta je kin ə nə: «Luwə adi-m tɔgi je pəti me dɔrɔ ti, ki dɔ dɔnangɪ ti. ¹⁹ Awi ki rɔ gin dije ti ki dɔnangɪ ti

ne pəti, itəli-de njé ndo je ti ləm, irai-de batəm me tɔ Baw ti, ki NGon ti, ki NDil Luwə ti[☆]. ²⁰ Ningə indoi-de kadi ngəmi go ne je pəti ki m-dəji səsi kadi irai. NGA ningə, mi, m-a mi səsi naa ti ki ndɔ je pəti, bitɪ dɔbɔy ndɔ ti.»

☆ 28:19 Mk 16.15; Knjk 1.8

Poy Ta ki Maji læ Jøju ki Marki ndangi

Ta ki dō Poy ta ti ki Maji læ Jøju ki Marki ndangi

Poy Ta ki Maji læ Jøju ki Marki ndangi, e ki kare dan Poy Ta je ti ki Maji læ Jøju Kirisi ki ndangi sō. Adi e Matiye, Marki, Luki, ki Ja. Dande ti ki sō kin, Marki ə nje ndange ndangi adi gōji. Taa, go ndər gine ti 6a, tōji kadi Marki ə ndange a e kəte tō.

Təki j-o-n tæ dō ti, e Marki ki ngon læ Mari ki noji Barn-abasi (Knjk 12.12; 13.5; Kolosi je 4.10) ə e nje ndangi Poy Ta ki Maji kin.

Lo kilə ngirə ta ti wa 6əy, Marki tōji Jøju tə «NGon Luwə». Nə Jøju ndigi kadi tō kin to lo 6əyō ti biti kagi-dəsi ti 6əy taa kadi dije gəri. A gəri təki nje kun dō 6uti asigar je ki 6u əl-n lo koo ti ki oo Jøju lo koy ti ki oy kin be.

Kəte taa kadi Jøju, NGon Luwə re, maji kadi dəw madi re nqə ti ra rəbi lie. E be ə Ja Batisi re ra-n rəbi læ Jøju, ningə ra-e-n batəm tō (1.2-11).

Go na ti ki su na Jøju dilə lo ti, go batəm ti ki Ja Batisi ra-e, Jøju ilə ngirə kilə læne ki taga ta kəm dije ti. Lo kin ti, Marki tōji tōgi kōbe ki Jøju aw-n, ki go rəbi 6ar ki 6ar dije kadi uni goe, ki go rəbi nqə ndo ki ndo kosi je, ki go rəbi nqə kōji je ki əti 6əl, ki nga ki nga njé moy je (1.14-8.30).

Go ti, Marki tōji Jøju ki un rəbi ki Jorijaləm, lo kō ti, ki lo koy ti, ki lo kī lo koy ti (8.31-10.52). NJa mitə, Jøju əl njé ndo je læne ta dō koy ti ki n-a n-oy, nə gəri me ta lie al. Taa, dəkagilo je pəti, əl ta sōbi-n dəne tə «NGon dəw», nə dije gəri-e al tō.

Jøju ur Jorijaləm ki kəsi-gon, nə ingə ndor ki rō njé kun dō Jipi je ti, loki tuwə njé ra gati je me kəy ti læ Luwə kō. Ningə lo kin ti, e ta rəbi ki Jøju ingə kadi ndo-n dōbəy nqə ndo njé ndor-e je, ki kosi je, ki njé ndo je læne (11-13). Bəy tō, Marki tōji ndō ki dōbəy ti ki joo ki e dōbəy ndō læ Jøju. Me ndō ti ki dōbəy ti ki joo kin ə j-ingə nqə kuso ki dōbəy ti ki Jøju uso ki njé ndo je læne, ki ta ki əl ki Luwə Jətisəmane ti, ki kuwə ki uwəi-e, ki gangi ki gangi ta koy dō ti, ki 6ə ki 6əi-e kagi-dəsi ti, ki kilə ki iləi-e 6e nin ti (14-15).

Go ti, lo təl tae ti, Jøju j lo koy ti ndō ki kō mitə læ ndō koye, adi dəne je ki awi dō 6adi ti, ingəi 6e nin to kare. Be ə, dəne je əyi-naa kadi awi ərri poye njé ndo je lie adi-de ooi (16.1-8).

Ningə se, loki j itidə Poy Ta ki Maji læ Jøju Kirisi ki Marki ndangi kin ilə nangi ə, igər maji təki Jøju e «NGon Luwə» ki rōjeti wa wa? Se igər təki nje kun dō 6uti asigar je ki 6u əl-n lo koo ti ki oo Jøju lo koy ti ki oy be tō wa?

Ja ki nje ra dije batəm

(Mt 3.1-12; Lk 3.1-18; Ja 1.19-28)

¹ Poy Ta ki Maji ki oji dɔ Jəju Kirisi, ki NGon lə Luwə, ə kulə ngire to kin. ² NDangi me makitibi ti lə nje kəl ta ki ta Luwə ti, Ejay, əi nə:

«Mi Luwə m-a m-ilə ki nje kaw kilə ləm kəte nɔi ti, Kadi ra go rəbi nɔi ti.

³ NDU dəw madi ɓa dilə lo ti ə nə:

Irai go rəbi lə Babel!

Irai go rəbi lie adi a njururu!»*

⁴ Jə Batisi tɛɛ ilə mbe dilə lo ti ə nə: «Iyɛi go rəbi njiyəsi je ki majal kɔ, adi rai səsi batəm, mba kadi Luwə iyə-n go majal je ləsi kɔ.» ⁵ Dije pəti ki dɔnangi Jude ti ki ɓe bo Jorijaləm ti, rəi rɔ Jə ti, tɔri ndude dɔ majal je ti ləde, adi Jə ra-de batəm me ba Jurde ti. ⁶ Kibi ki Jə ilə rəne ti, e ki ra ki bi jambal, ningə dɔ mene ki nda tɔ. Nɛ kusoe e gibiri je ki tɔji je par. ⁷ Jə əl kosi dije ə nə: «Dəw madi ki nje tɔgi ki əti ɓəl, ki itə-m say, a re gom ti nɔɔ. E dəw ki kilə sa lie ka m-asi kilə dɔm nangi tuti al. ⁸ Mi, m-ra səi batəm me man ti, nə e, a ra səi batəm, me NDil Luwə ti.»

Jə ra batəm Jəju

(Mt 3.13-17; Lk 3.21-22; Jə 1.29-34)

⁹ Dɔkagiloe ti kin, Jəju i Najarəti ti, ki e ngon beko ki Galile ti, re adi Jə ra-e batəm, me ba Jurde ti. ¹⁰ Loki Jəju isi tɛɛ me man ti, oo dɔrɔ tɛɛ tane, ningə oo NDil Luwə, risi tɔ dɔ dum be re isi dɔe ti. ¹¹ Ningə, ndu ta madi tɛɛ dɔrɔ ti, ə nə: «I NGonm ki nje ndigi ləm, ki i nɛ rɔnəl ləm ki bo ngay*.»

¹² Kalangi ba go ti, NDil Luwə əsi Jəju aw sie dilə lo ti. ¹³ Jəju ra ndɔ dɔsɔ dilə lo ti. *Sata re rəe ti, na-e. Jəju e naa ti ki da je ki wale, malayka je rai sie.

Jəju lə mbe Poy Ta ki Maji Galile ti

(Mk 1.12-17; Lk 4.14-15)

¹⁴ Go kuwə ti ki uwəi Jə dan-gay ti, Jəju aw Galile ti, ilə mbe Poy Ta ki Maji lə Luwə ə nə: ¹⁵ «Dɔkagilo ki Luwə oji ka re nga, ningə koɓe lə Luwə ka, e basi rəsi ti tɔ. Iyɛi go rəbi njiyəsi je ki majal kɔ, ə adi mesi Poy Ta ki Maji.»

Dije ki dɔsɔy ki Jəju bar-de

(Mt 4.18-22; Lk 5.1-11)

¹⁶ NDɔ kare, Jəju a dɔ kadi ba bo ti ki Galile ningə, oo Simo əi ki ngokone Andire ki əi njé ndo kanji je, a iləi bandi me man ti. ¹⁷ Jəju əl-de ə nə: «Irai gom ti adi m-ndo səsi, kadi itəli njé ndo dije kadi ingəi kaji.» ¹⁸ Kalangi ba, iyɛi bandi je ləde, ə awi uni go Jəju tɔ njé ndo je lie. ¹⁹ Jəju ɔti ndəy kəte ningə, oo Jaki əi ki Jə ki əi ngan lə Jəbəde, isi me to ti, isi rai go bandi je ləde. ²⁰ Kalangi ba, Jəju bar-de, ningə iyɛi bawde Jəbəde ki njé ra sie kilə je, me to ti, ə awi ki Jəju.

Jəju aji dəw ki ndil ki majal ra-e

(Lk 4.31-37)

²¹ Jəju əi ki njé ndo je ləne awi Kapərnayim ti. Jəju ur kəy kaw-naa ti lə *Jipi je, ki ndɔ taa kəɔ ləde, ningə ilə ngirə ndo nɛ. ²² Nɛ ndo lie, əti

dije ki isi ooi dæ bæl ki dum, mbata ndo ne ki tɔgi ki ingæ rɔ Luwæ ti, bi ndo ne tæ njé ndo ndu-kun je al. ²³ Ningæ, dæw madi kare ki ndil ki majal ræe, isi me kəy kaw-naa ti læde nɔɔ, nɔ ki ndune ki bo ə næ: ²⁴ «Jəju ki Najarəti, ri ə, ige rɔje ti ə? Ire mba kadi ituji-je a? M-gər-i maji: i ki Kay njay læ Luwæ.» ²⁵ Jəju ndangi ndil ki majal ki tɔgine ə næ: «Uti tai, ə iteɛ kɔ rɔ dingəm ti kam.» ²⁶ Lo kin ti, ndil ki majal, ndaji dingəm rururu, ki tɔgine, ningæ teɛ ræe ti ki nɔ tane ti. ²⁷ Ne kin əti dije bæl, adi dəji-naa ta dande ti əi næ: «Ri ə ra ne be ə? Oi ne ndo ki sigi, ki aw ki tɔgine ngay kin! Ningæ, ndil je ki majal ka, ilæ-de gin tɔgine ti, adi tæli ræde go ndue ti bəy tɔ.» ²⁸ E be ə, dije sanəinaa ki tɔba læ Jəju, dɔnangi ki Galile ti kalangi ba.

Jəju adi rɔ nga njé moy je ngay

(Mt 8.14-17; Lk 4.38-41)

²⁹ Loki teɛi kəy kaw-naa ti læ *Jipi je ka kin ningæ, Jəju əi ki Jaki nim, Ja nim, awi me kəy ti læ Simɔ əi ki Andire. ³⁰ Məm Simɔ ki dæne, ræe ɔ por rigi rigi, adi to nangi. Be ə, loki Jəju ur me kəy ti ningæ, kalangi ba, əli-e ta rɔ to lie. ³¹ Jəju re ræe ti, uwæ jie, un-e ki taa, ningæ, ræe ki kæte tingæ ngay ka kin, tæl sɔl, adi ingæ rɔ nga. Go ti, ra ne kuso adi-de.

³² Loki lo sɔl, go kadi kur ti, dije ræi ki njé moy je, ki dije pæti ki ndil je ki majal, rai-de, rɔ Jəju ti. ³³ Dije pæti ki me be bo ti kawinaa ki ta kəy ti,

ta kəy ti. ³⁴ Jəju adi rɔ nga, njé moy je ki dangi dangi, taa tuwæ ndil je ki majal dæde ti kɔ tɔ. Ningæ, adi ta ræbi, ndil je ki majal kadi əli ta al, tadɔ gəri-e bəti.

Jəju ilæ mbɛ Poy Ta ki Maji Galile ti
(Lk 4.42-44)

³⁵ Ta gin lo ti, loki lo tijə al bəy, Jəju i taa, teɛ me kəy ti aw dilæ lo ti, ningæ loe ti nɔɔ, ilæ ngiræ kæl ta ki Bawne. ³⁶ Simɔ əi ki ndəgi dije ki əi sie, awi sangi Jəju. ³⁷ Loki ingəie ningæ, əli-e əi næ: «Dije pæti a sangi-ni.» ³⁸ Ə Jəju əl-de ə næ: «Adi j-awi ngan be je ti, ki kadi ti kin ngata, tadɔ, sɔbi kadi m-ilæ mbɛ Poy Ta ki Maji nu tɔ. MBata, m-re kadi m-ra kilæ kin.» ³⁹ E be ə, Jəju njiyə dɔnangi Galile ti ba pæti, ilæ mbɛ Poy Ta ki Maji me kəy kaw-naa je ti læ *Jipi je, ningæ tuwæ ndil je ki majal tɔ.

Jəju nga nje banji
(Mt 8.1-4; Lk 5.12-16)

⁴⁰ Nje banji əti re rɔ Jəju ti, əsi məkəsine nangi nɔe ti, ningæ nɔ dæe ti ə næ: «Re indigi ə, a adi banji læm ur, kadi rɔm ay njay.» ⁴¹ Jəju oo kəmto-ndoo lie, adi ilæ jine əden, ningæ, əl-e ə næ: «M-ndigi, ə kadi banji læi ur, adi rɔi ay njay.» ⁴² Ta naa ti nɔɔ banji lie ur, adi ræe nga. ⁴³ Ningæ kæte bəy taa kadi Jəju iyə adi aw, ndəje ki tɔgine ngay, ⁴⁴ ə əl-e ə næ: «Onoi kadi əl tæe dæw madi, ə aw əji rɔi nje kijə ne məsi kadi-kare, ningæ adi kadi-kare ki ndu-kun læ *Moji dəji. Ira be mba kadi gəri tæki

banji lai ur adi ingə rə nga.»*[☆]
⁴⁵ Nə loki dingəm ka kin ətə aw
 ningə, ilə mbe də ne ti ki Jəju
 ra sie kin, adi dije pətə ooi. Ne
 kin ra adi Jəju asi kadi ur me
 be bo ti ki rangi, ta kəm dije ti
 ja ja al ngata. Be ə, isi gidi be
 ti, dilə lo ti, ningə dije j ki lo je
 ki dangi dangi, rəi rəe ti.

2

*Jəju adi rə nga dəw ki rəe oy
 njururu*

(Mt 9.1-8; Lk 5.17-26)

¹ NDə ngay al go ti, Jəju təl
 aw Kapərnayim ti. Dije gəri
 kadi e me kəy ti nōō. ² Dije
 kawi-naa ngay, adi lo ibə-de
 ndingi ndingi, lo ki kadi dəw
 ilə njane ti ka goto, bitə ki ta
 kəy ti taga. Lo kin ti, Jəju
 ndo-de Poy Ta ki Maji lə Luwə.
³ Dije madi oti dəw ki rəe
 oy njururu rəi sie rə Jəju ti.
 Dingəm je sə, ə oti-e. ⁴ Lo
 kadi awi sie, iləi-e nō Jəju ti
 goto, mbata, dije ibəi lo ndingi
 ndingi. E be ə, ali taa, ndui
 də kəy*, səbi də lo ki Jəju e ti,
 ningə ki bole ka kin ə, iləi nje
 moy ki ne kotə njé moy je, ki
 dōoi kulə ti, nō Jəju ti. ⁵ Loki
 Jəju oo kadi-me ləde ningə, əl
 dəw ki rəe oy njururu ka kin
 ə nə: «NGonm, majal je lai e ki
 kiyə go kə.» ⁶ Njé ndo ndu-
 kun je lə Luwə ki nə je isi me
 kəy ti nōō, isi məri ta əi nə:
⁷ «Ra ban ə dəwe kam, əl ta
 be ə? Əl ta ki mal də Luwə
 ti. Luwə ki karne ba par ə
 asi kiyə go majal lə dije kə,

dəw ki rangi goto.» ⁸ Ta naa
 ti nōō, Jəju gər mər ta je ləde
 kin, adi əl-de ə nə: «Ra ban isi
 iməri ta je ki be kin mesi ti ə?
⁹ Kəl nje rə koy njururu kə nə:
 «Majal je lai e ki kiyə go kə»
 ba ngə ngay al ə se, kəl-e kə
 nə: «J taa, un tuwə lai, ə injiyə,
 ə ngə ngay al ə? ¹⁰ Re e be
 ba, m-a m-əji səi təkə mi NGon
 Dəw, m-aw ki tōgi dənangi ti
 ne, mba kadi m-iyə-n go majal
 je lə dije kə.» Ningə, Jəju əl nje
 rə koy njururu ə nə: ¹¹ «J taa,
 un tuwə lai, ə aw be.» ¹² Ba
 dingəm j taa ta naa ti nōō, un
 tuwə ləne, ə tēē ta kəm dije ti
 aw. Bəl ra dije pətə, adi iləi tōji
 də Luwə ti əi nə: «Jagi, j-o ne ki
 be kin kəte al bəy!»

Jəju bar Ləbi

(Mt 9.9-13; Lk 5.27-32)

¹³ Jəju təl aw kadi ba bo ti
 gogi. Dije pətə rəi rəe ti, ningə
 ndo-de ne. ¹⁴ Loki Jəju isi
 də ningə, oo *Ləbi ki ngon lə
 Alpe, isi me kəy taa la-mbə ti.
 Jəju əl-e ə nə: «Un gom.» Ningə
 Ləbi j taa, un go Jəju. ¹⁵ Go ti,
 Jəju isi ta ne kuso ti me kəy ti
 lə Ləbi. *Njé taa la-mbə je, ki
 njé ra majal je, ngay, isi naa
 ti ki Jəju ki njé ndo je lie ta
 ne kuso ti, mbata ko dije ki be
 kin ngay ə njiyəi goe ti, muki
 muki. ¹⁶ Loki njé ndo ndu-
 kun je ki me buti ti lə *Parisəi je
 ooi Jəju isi uso ne ki njé taa la-
 mbə je ki njé ra majal je ningə,
 əli njé ndo je lie əi nə: «Tə, Basi
 isi uso ne ki njé taa la-mbə je
 ki njé ra majal je a?» ¹⁷ Jəju oo

* **1:44** Ki go jibəl ra-e ti lə Jipi je, nje banji e dəw ki dije ooi-e kadi ay njay al, adi asi
 kadi aw lo ne ra je ti ki 6a tō Luwə al. ☆ **1:44** Ləbatiki 14.2-32 * **2:4** Kəy ki əli
 ta də ti e kəy ki rai adi dəe lay. E kuji ra kəy ki dənangi Paləsitin ti.

ndude, adi əl-de ə nə: «E dije ki njé moy je ə a sangi dəw ki nje ra moy, bi e njé rə nga je ə a sangi dəw ki nje ra moy, al. Ningə, m-re mba bar dije ki dana al, nə m-re mba dije ki nje ra majal je yo.»

Kəl ta ki Luwə ki kiyə ta ne kuso
(Mt 9.14-17; Lk 5.33-39)

18 NDə kare njé ndo je lə Jə Batisi əi ki *Parisi je iyəi ta ne kuso. Dəkagilo ti kin ə dije rəi rə Jəju ti dəji-e əi nə: «Ra ban ə njé ndo je lə Jə əi ki njé ndo je lə Parisi je, isi iyəi ta ne kuso, ə yəi je, rai al ə?» 19 Jəju ilə-de ti ə nə: «Oi kadi e go rəbe ti kadi dije ki bari-de lo ne kuso taa-naa ti, a iyəi ta ne kuso dəkagilo ti ki nje taa dəne isi-n səde naa ti a? Jagi dəkagilo ti ki nje taa dəne isi-n səde naa ti, a asi kiyə ta ne kuso, al. 20 NDə je a rəi noo kadi a uni-e tade ti ningə, dəkagiloe ti kin ə a iyəi ta ne kuso. 21 Dəw a un ta kibi ki sigi kadi ilə-n kəm kibi ki kəke al. Re e be ə, ta kibi ki sigi ka kin, a i ki ki kəke raki raki, kadi bole a to wororo itə ki kəte bəy. 22 Taa, dəw a un kasi kandi nju ki i al bəy uti me mbu nda je ti ki kəke al tə. Re e be ningə, loki kasi a i ba, mbu nda je a ndui. Ningə mbu nda je ki kasi kandi nju je pəti a təli ne ki tuji kə. Be ə, re kasi kandi nju i al bəy ba, maji kadi mbu nda je əi ki sigi taa.»

Ta lə Jəju də ndə ta kəə ti
(Mt 12.1-8; Lk 6.1-5)

23 Jəju ində də me ndə r gəme je ti, ndə taa kəə ti lə *Jipi je. *Njé ndo je lie ki əi sie,

gangi də ko je də njiyə ti usoi. 24 Ningə *Parisi je əi Jəju əi nə: «O ne ki to kin: njé ndo je lai rai ne ki kadi dəw ra ndə taa kəə ti al.» 25 Jəju əl-de ə nə: «Itidəi ne ki ngar *Dabidi ra loki ne ngə səde, ə 60 ra-de ki dije ki goe ti kin ndə kare al bitə a? 26 Dabidi ur me kəy ti lə Luwə, dəkagilo ti ki Abiyatar ə e nje kijə ne məsi kadi-kare ki bo. Dabidi un mapa ki dije adi Luwə kadi-kare ti, ki njé kijə ne məsi kadi-kare par ə səbi dəde kadi usoi, uso, ə adi dije ki gone ti usoi tə.» 27 Jəju təl əl-de bəy ə nə: «Luwə ə r ndə ta kəə ində ta dangi mba maji lə dəw, bi ra dəw mbata ndə ta kəə al. 28 E be ə, mi *NGon dəw, ndə taa kəə wa ka m-aw ki təgi də ti.»

3

Jəju adi rə nga dingəm ki jie oy njururu

(Mt 12.9-14; Lk 6.6-11)

1 Jəju təl aw kəy kaw-naa ti gogi bəy. Ningə dingəm kare ki jie oy njururu e me kəy kaw-naa ti noo. 2 Dije isi jəke isi indəi kəmde kadi n-ooi se Jəju a adi dingəm kin rə nga ndə ta kəə ti wa? E ta bole ki isi sangi kadi n-indəi ta dəe ti. 3 Jəju əl dingəm ki jie oy njururu ka kin ə nə: «I taa ire dana ne, ta kəm dije ti pəti.» 4 Ningə Jəju təl dəji ndəgi dije ə nə: «Ri ə maji mba kadi dəw ra ndə ta kəə ti ə? Kadi dəw ra maji ə se kadi dəw ra majal ə? Kadi dəw nagə madine ta yo ti ə se kadi iyə adi tuji kə ə?» Lo to jijji, dəw kare ka əl ta al. 5 Jəju ində kəmne go-n-de ba pəti, ki

wongi, mee tinge dode ti ngay mbata me nga lade. Ningə əl dingəm ka kin ə nə: «tsurə jii.» Dingəm surə jine ningə, jie təl to maji kare. ⁶ Ə loki *Parisi je tjeji taga ba, awi kalangi ba ingəi njé ki gin *Erodi ti əli-naa səde ta ki dō Jəju ti kadi n-ooi se n-a n-rai ban ə n-a n-təli-e wa.

Kosi dije rai rə Jəju ti

(Mt 4.25; 12.15-16; Lk 6.17-19)

⁷ Jəju əti aw ki njé ndo je ləne ta ba Galile ti. Ningə kosi dije ngay rai goe ti. Kosi dije ka kin i dənangi Galile ti je, dənangi Jude ti je, ⁸ be bo Jorijaləm ti je, dənangi Idume ti je, dənangi ki gidi ba Jurde ti je, taa dije ki isi gəi gidi be bo ki Tir ki Sidə ba pəti ka rai goe ti tō. Kosi dije kin rai rə Jəju ti, mbata oy poy ne je ki ra. ⁹ Jəju əl njé ndo je ləne kadi indəi dō to madi dana dangi adi-ne, mba kadi kosi dije mborəi-ne al. ¹⁰ Təki rəjeti, Jəju adi rə nga dije ngay, adi dije pəti ki awi ki moy rəde ti, nagi rəde mba kadi n-ədi rəe. ¹¹ Loki dije ki ndil je ki majal uwəi-de gin təgide ti ooi-e ningə, əsi məkəsəide nangi nəe ti, uni ndude ki taa nqi əi nə: «I NGon lə Luwə!» ¹² Nə, ndəji-de ki təgine kadi rai adi dəw gər-ne al.

Jəju mbəti njé ndo je ləne ki dəgi gide e joo

(Mt 10.1-4; Lk 6.12-16)

¹³ Go ne je ti kin, Jəju aw dō mbal ti, bar njé ki ge-de, ningə rai rəe ti. ¹⁴ MBQ dije ti ki bar-de kin ə Jəju mbəti njé ndo je ləne ki dəgi gide e joo ki kadi əi sie naa ti ki dəkagilo je pəti. Əi sie naa ti, mba kadi ilə-de adi awi iləi mbe Poy Ta ki Maji. ¹⁵ Taa awi ki təgi kadi tuwəi ndil je ki majal tō. ¹⁶ Tō dije ki dəgi gide e joo ki Jəju mbəti-de ə to kin: Simo, ki Jəju ində təe nə Piyər, ¹⁷ Jaki, ki ngon lə Jəbəde əi ki ngokone Ja, ki Jəju bar-de joo pu nə Bowanərjəsi, ki kər me nə «ngan lə ndangindi*», ¹⁸ ki Andire, ki Pilipi, ki Batiləmi, ki Matiye, ki Tomasi, ki Jaki ki ngon lə Alpe, ki Tade, ki Simo ki e mbə njé rə mbata kingə dō lə be lade ti, ¹⁹ taa Judasi Isikariyoti ki nje kun dō Jəju tō.

Jəju ki nojine je

²⁰ Jəju aw be ningə, kosi dije rai uti kəm lo ka ka bəy, adi lo kadi əi ki njé ndo je ləne ingəi dəkagilo kadi usoi ne ka goto. ²¹ Loki noje je ooi poy ta kin ningə, rai mba kadi n-əri-e n-awi sie be, tadə əli əi nə: «Dəe isi dana al.»

(Mt 12.24-29; Lk 11.15-22)

²² Njé ndo ndu-kun je lə Luwə ki i Jorijaləm ti əli əi nə: «Bəljəbul isi mee ti. Ningə e ki təgi lə ngar lə ndil je ki majal, ə isi tuwə-n ndil je ki majal.»

²³ Be ə Jəju bar-de ki rəne ti ningə, ər-de gin ne je me kuji ta je ti ə nə: «Oi kadi *Satə a

* **3:17** Bowanərjəsi (ngan lə ndangindi) e tō ki Jəju ində dō Jaki əi ki Ja. Dəw gər ne ki ində-n tō kin dode ti al, nə dije madi ndəri gine ningə əli əi nə Jəju bar-de ngan lə ndangindi mbata əi dije ki ne ra ki ki təgi to məside ti.

tuwə dije lə Satə ban? ²⁴ Kin ə, dije ki me bəkə ti ki kare ba, təli də-naa ti rəi-naa ə, bəkə kin a a taa al. ²⁵ Loki dije ki me kəy ti ki kare ba təli də-naa ti, rəi-naa, me kəye kin a ra təgi kaw kəte al. ²⁶ Re Satə ə wa adi dije lie təli də-naa ti ki rə, adi gangi-naa dana joo ə, kəbe lie a ra təgi kaw ki kəte al, gine a gangi. ²⁷ Təki rəjeti, adi m-əl səsi, kin ə re dəw uwə dəw ki nje təgi dəw-e kəte al ə, a asi kur me kəy ti lie, kadi ndur ne kingə lie al. Loki dəw-e ngata ningə, a ndur ne ki me kəy ti lie təki mene ge. ²⁸ M-əl səsi təki rəjeti: Majal je pəti ki dije rai, se ne taji je pəti ki a tē tade ti ki də Luwə ti, Luwə a iyə goe kə adi-de. ²⁹ Nə re dəw əl ta ki mal də NDil Luwə ti ningə, Luwə a iyə go kə ade al ratata. Dəw kin a oti kəy majal ləne kin ki nəne ti.» ³⁰ Jəju əl-de ta kin be mbata njé ndo ndu-kun je əli əi nə: «Aw ki ndil ki majal rəne ti.»

*Kə Jəju ki ngakəe je ki rəjeti
(Mt 12.46-50; Lk 8.19-21)*

³¹ Kə Jəju ki ngakəe je rəi ai taga, ningə iləi dəw kare kadi bar-e adi-de. ³² Kosi dije ngay gəi gide wuki. Loki rəi əli-e əi nə: «O kəi je, ki ngakəi je ai taga noq, a sangi-ni.» ³³ Ningə Jəju təl əl-de ə nə: «Nə je ə əi kom je ki ngakom je ə?» ³⁴ Ba gə dije ki isi gəi dəe wuki ka kin, ningə əl ə nə: «Oi kom je, ki ngakom je ə isi kin. ³⁵ Tado dəw ki nje ra ndigə lə Luwə ə, e ngokom je, e konanm je, ki kom je.»

4

*Kuji ta ki də nje dibi ne ti
(Mt 13.1-9; Lk 8.4-8)*

¹ Jəju ilə ngirə kadi ndo dije ne kadi ba bo ti bəy. Kosi dije ngay kawina gəi gide, adi aw, al isi me to ti, nangə də ba ti. Kosi dije ai ngangə ba ti ne, təli kəmdə ki dəe ti. ² Jəju ndo-de ne je ngay me kuji ta je ti. Me ne ndo ti lie, əl-de ə nə: ³ «Nje ndər kare aw kadi dibi ne, ⁴ ningə dəkagilo ti ki a ilə ko, kə ko je madi tosi ngangə rəbi ti adi yəl je rəi qə maki. ⁵ Kə ko je ki nungə tosi dənangə njəkirə ti, adi lo kadi ingəi dənangə asi tam iləi ngirəde ti goto. Nə ke ə təgi kalangə ba, tado ngirəde to tane. ⁶ Loki kadi əsi ningə, ngan ko je ka kin ndoləi mbaw, 6a go ti, tuti kurim, tado ngirəde aw nangə boy al. ⁷ Kə ko je ki nungə, tosi dan kon je ti, adi kon je təgi ndəmi-de mbəl, lo kadi andi goto. ⁸ Nə kə ko je madi tosi dənangə ti ki maji. Be ə, təgi kalangə ba, adi andi. Ki nə je andi asi kuti mitə, njé ki nungə andi asi kuti mehe, taa njé ki nungə bəy andi asi bu kare tə.» ⁹ Go ti ningə, Jəju əl-de ə nə: «Dəw ki aw ki mbine mba koon də ta 6a, kadi oo də ta kin maji!»

*MBa ri ə Jəju ndo ne ki kuji
ta je ə?*

(Mt 13.10-15; Lk 8.9-10)

¹⁰ Loki kosi dije awi ningə, njé ki njé nay sie, ki njé ndo je lie ki dəgi gide e joo, dəji-e kadi ər-de gin kuji ta je ki ndon ne kadi n-gəri. ¹¹ Ə əl-de ə nə: «Səi, Luwə tēe ki də ne ki

to lo bəyɔ ti ki ɔji dɔ kɔbe lie adi səsi. Nə ndəgi dije ki ai taga, ingai ne ndo je pəti ki kuji ta.

12 E be mba kadi,

“Re goi lo maji ka ooi ne al nim,

Re ooi dɔ ta maji ka gəri me al nim,

Tadɔ re gəri me ningə,

A təli rɔde go Luwə ti kadi Luwə iyə go majal je ləde kɔ”.✠»

Jəju ɔr me kuji ta ki ɔji dɔ nje dibi ko

(Mt 13.18-23; Lk 8.11-15)

13 Jəju əl-de ə nə: «igəri me kuji ta kin al a? A re igəri me kuji ta kin al ə a rai ban ə a igəri ndəge je ə?» 14 Nje kilə ko, ne kilə lie e Poy Ta ki Maji lə Luwə. 15 Ka ko ki tosi ngangri rəbi ti, ɔji dɔ dije madi ki ooi ta lə Luwə, ningə *Sata re ɔr ta ki ooi ka kin mede ti kalangi ba kɔ. 16 NGa ningə, əi je ki tosi dɔnangi njəkirə ti, əi dije ki ooi ta lə Luwə ningə, taai langisi ba ki rənəl, 17 nə ta kin, ilə ngirəne mede ti al. Əi dije ki njé kuwə ki ta lə Luwə dɔkagilo ki ndəy be par. Dɔkagilo ki kɔ je, ə se kində kəm-ndoo ki mbata ta lə Luwə re ɔa, iyəi kadi-me ləde kɔ kalangi ba. 18 Ka ko ki tosi dan kon je ti, əi dije ki ooi ta lə Luwə, 19 nə me ka sururu dɔ ne je ti ki dɔnangi ti, ki ra ta ne maji je ki dɔnangi ti, taa ɔo ne je ki rangi ki dangi dangi, uti dɔ ta ki ooi, adi lo kadi andi goto. 20 Ningə, ndəgi ka ko je ki tosi dɔnangi ki maji ti, ɔji dɔ dije ki ooi Poy Ta ki Maji, ningə taai mede ti, ə tɛɛi ki

kandide tɔ. Ki madi je andi kuti mitə je, kuti mehe je, ki ɔu kare je.

Kuji ta ki ɔji dɔ lambi (Lk 8.16-18)

21 Ningə Jəju təl əl-de bəy ə nə: «Dəw a re ki lambi kəy ə dəbi ngo dɔ ti, ə se ində gin tirə ti a? A ində dɔ ne ti taa. 22 Ne je pəti ki e ki ra gidi ngəy ti, a to taga ta kəm dije, ə ne je ki e ki ra lo bəyɔ ti, a to ki taga pəy tɔ. 23 Re dəw aw ki mbine mba koo-n dɔ ta ningə, kadi oo maji.» 24 Jəju təl əl-de bəy ə nə: «Maji kadi uri mbisi maji oi dɔ ta, ɔi oy ki noo be al. Ba kadi igəri təki go rəbi ki igangii ta dɔ dije kin ə Luwə a gangi-n ta dɔsi ti tɔ. Ningə ta ki gangi ki dɔsi ti a itə e ki səi igangi dɔde ti kin bəy. 25 Be ə, dəw ki aw ki ne jine ti, a adi-e dɔ ti bəy. Nə dəw ki ne lie goto, e ki ndikiri wa ki aw-n jine ti kin ka, a taai jie ti wa bəy.»

Kuji ta ki ɔji dɔ kandi ne ki dibi

26 Jəju təl əl-de bəy ə nə: «Kɔbe lə Luwə to tə dəw ki aw dibi ne me ndər ti ləne be. 27 Go ne dibi ti kin, re nje ndər to ɔi ə se, to ɔi al ka, kondɔ ki kada, ne ki dibi, ibə ə isi tɔgi tɔ, ki kanji kadi nje dibe gər-n rəbi ki isi tɔgi-n. 28 Nangi wa ki dərəne, ra adi ko ibə ə tɔgi, kade tɛɛ, ningə go ti gogi, ɔr dɔne, ə andi. 29 Ningə dɔkagilo ki dɔ ko kər asi lo kijə ti, dəw re ijə ko tadɔ nayə asi✠.»

Kuji ta ki dɔ kɔ kagi ti ki bari-e mutadi

(Mt 13.31-32; Lk 13.18-19)

³⁰ Jəju əl-de bəy ə nə: «Ri ə j-a j-uni kadi j-ɔjii kɔbe lə Luwə ə? Ə se kuji ta ki ban ə j-a j-un kadi j-əl-n ta ki dɔ ti ə? ³¹ Kɔbe lə Luwə to tə kandi nɛ ki bari-e mutadi kin be. E kandi nɛ ki du itə kandi nɛ je pəti ki dəw isi dibi dɔnangi ti ne. ³² Loki dəw dibe ningə, tɔgi ə təl kagi tɔy ki bo, itə ndəgi kagi tɔy je pəti. Bajie je ki tɔi, boyi ngay, kadi yəl je uwəi lo kisi dɔ ti.» ³³ Ki kuji ta je ngay ki toi be, ki dije asi kadi gəri, ə Jəju ndo-n-de ta lə Luwə. ³⁴ Ta ki kadi əl-de ki kuji ta al, goto. Ningə dɔkagilo ki nayi ki njé ndo je ləne wa par ɓa, ɔr-de me pəti.

Jəju ndangi nəl ade a lo ka ti

(Mt 8.18, 23-27; Lk 8.22-25)

³⁵ Me ndəe ti nɔɔ, dɔ ji lo səl ti ningə, Jəju əl njé ndo je ləne ə nə: «Adi ji gangi ba, j-awi dame ti ki kare.» ³⁶ Iyɔi kosi dije, ningə njé ndo je awi ki Jəju me to ti ki re e ti kəte. To je ki rangi dani-e. ³⁷ Ningə, nəl ki bo ngay bə səde busi dɔ bati. Pulum ta man ində kadi to bigim bigim adi man isi rosi to. ³⁸ Jəju lə nɛ gəti-n dɔne, ə to mongi to ti, isi to bi. *Njé ndo je lie ndəli-e ki nɔ tade ti əi nə: «Nje ndo, j-isi j-oy be ka oo al a?» ³⁹ Jəju ndəl dɔ bi ti, ndangi nəl, ə əl man ba ə nə: «A lo ka ti! Adi lo to jijiji!» Loe ti nɔɔ, nəl ta kɔɔ adi lo təl to jijiji. ⁴⁰ Ningə, Jəju əl njé ndo je ləne ə nə: «Ra ban ə iɓəli be ə? Biti ɓone ka adi mesi al bəy

a?» ⁴¹ Bəl rade ngay, adi dəjinaa ta dande ti əi nə: «Dəw ə wa kam e nɔ ə, nəl je ki ba je ka ooi ta lie be ə*?»

5

Jəju tuwə ndil je ki majal dɔ dingəm ti dɔnangi Gərasa ti

(Mt 8.28-34; Lk 8.26-39)

¹ Jəju əi ki njé ndo je ləne tɛɛi gidi ba ti, dɔnangi ti lə dije ki Gərasa ti. ² Loki Jəju j me to ti ur nangi ningə, taji naa ti nɔɔ, dəw madi kare ki aw ki ndil ki majal rɔne ti, tɛɛ dɔ badi je ti re inge. ³ Dəw ka kin ra ɓe dɔ badi je ti. Re e ki kulə gindi ka, dəw kare ki asi dəe lo ka ti goto. ⁴ Dɔɔi-e ki kulə gindi nja bay bay, taa iləi kangila gindi njae ti tɔ. Nə gangi kulə gindi riw riw, taa təti gindi nɔsi nɔsi tɔ. Dəw ki asi kuwe gin tɔgine ti goto. ⁵ Dɔkagilo je pəti, kondɔ ki kada, lo njiye e dɔ badi je ti ki dan mbal je ti ki wuy ki kur tane ti. Ningə tijə rɔne gangi bati bati ki gaji mbal je. ⁶ Loki oo Jəju say nu bəy ningə, ay ki ngədi re ɔsi məkəsine nangi nɔe ti. ⁷ Ningə ur kəl ki tɔgine ngay ə nə: «Jəju ki NGon lə Luwə ki nje kisi dɔrɔ ti taa nu, e ri ə ige rɔm ti ə? M-uwə njai me tɔ Luwə ti, adi-m kɔ al!» ⁸ Əl ta kin be tadɔ ta ki Jəju əl-e ə nə: «I ndil ki majal, itɛɛ kɔ rɔ dingəm ti kin.» ⁹ Jəju dəje ə nə: «Tɔi nə na?» E təl əl-e ə nə: «Tɔm nə “kosi njé rɔ je”, mbata ji bay ngay.» ¹⁰ Nɔ ki dɔ Jəju ki nja naa ti nja naa ti kadi tuwə-de kɔ me ɓe ti kin al.

11 Dəkagiloe ti kin, kosi kəsongi je ngay a usoi ne kadi mbal ti noo. 12 NDil je ki majal noi do Jəju ti əli-e əi nə: «Ituwə-je adi j-aw dan kəsongi je ti kam, j-ur mede ti.» 13 Jəju ndigi səde do ti, adi teji me dingəm ti ka kin, ə awi uri me kəsongi je ti. Taji naa ti noo, kosi kəsongi je ki asi dibi joo kare, bingəi-naa kadi mbal ti taa, tosi me ba ti, adi ayi-naa man oyi. 14 NJé ngəm kəsongi je ayi-naa awi me be bo ti, ki me ndr je, əri poy ne ki ra ne kin dije, adi dije awi kadi nooi ne ki ra ne ka kin. 15 Loki dije ka kin rəi teji ro Jəju ti ningə, ooi dingəm ki aw ki ndil je ki majal ka kin isi rəe ti. Ooi-e kadi isi ki angal ki maji, taa isi ki kibi rəne ti to. Ne je kin ra adi bəl rade ngay. 16 Ningə dije ki awi lo ne je ti ki Jəju ra, əri madide je poy ne ki tee do dingəm ti ki aw ki ndil je ki majal, ki ne ki tee do kəsongi je ti. 17 Be ə, iləi ngirə kadi noi do Jəju əi nə: «NJai ba, iyə dənangi ləje, ə aw.» 18 Dəkagilo ti ki Jəju isi al me to ti gogi ningə, dingəm ki Jəju tuwə ndil je ki majal me ti ka kin dəje kadi n-aw sie. 19 Nə Jəju ədi al, ə əl-e ə nə: «Oti aw be dan noji je ti, ər-de poy ne ki Bəfe ra səi ki koo kəm-tondoo ki əti bəl ki əji do ti kin.» 20 E be ə, dingəm ka kin əti aw dənangi be bo je ti ki dəgi, ər poy ne je ki Jəju ra sie. Dije pəti ki oy ta kin, əti-de bəl.

*Ta lə ngon lə Jayrusi ki ta lə dəne ki nje moy məsi
(Mt 9.18-26; Lk 8.40-56)*

21 Loki Jəju təl aw gidi ba ti ki to ningə, kosi dije ngay kawinaa rəe ti kadi ba ti. 22 Ningə dingəm kare ki dan njé kun do kəy kaw-naa ti lə *Jipi je, ki təe nə Jayrusi re. Loki oo Jəju ningə, osi nangi njae ti, 23 no dəe ti ki man kəmne ə nə: «NGonm ki dəne ki du isi oy. NJai ba, kadi aw ində jii dəe ti adi ingə ro nga, ə oy al.» 24 Jəju əti aw sie, ningə kosi dije ngay njiyəi goe ti, mborəi-e ki yo je ki ne je.

25 Dəne kare ki moy məsi ade ko bəl dəgi gide e joo e dan kosi dije ti noo. 26 Moy kin ade ko ngay, adi ay ngədi ngay to go dije ti ki njé ra dije moy, nə tuji ne kingə ləne do ti ko kare, ningə ingə ko jide ti tə kingə yo. Moy aw ki kəte tə kaw par par, ne ki to soti goto. 27 Dəne ka kin oo ta lə Jəju. Be ə, dan kosi dije ti, re ki rəbi ki gidi Jəju ti, ədi ta kibi lie. 28 MBata əl mene ti ə nə: «Kin ə re ta kibi lie par ə m-ədi ə, rəm a nga.» 29 Ningə taji naa ti noo par gin məsi lie gangi, adi gər me rəne ti təkə rəne nga ngata. 30 Loe ti noo, Jəju gər me angalne ti təkə təgi tee rəne ti. Be ə, təl kəmne gogi dan kosi je ti, dəjide ə nə: «Nə ə ədi ta kibi ləm ə?» 31 *Ə njé ndo je lie əli-e əi nə: «I wa igər maji kadi kosi je mborəi-ni ki yo je ki ne je, ə itəl idəji ə nə: “Nə ədi-m bəy a?”» 32 Nə Jəju nay ki lo go lo ti gə gidine kadi n-oo dəne ə wa ki ra ne kin. 33 Bəl ra dəne ka kin ngay, adi dadi par par, mbata gər ne ki ra-e me rəe ti. Be ə, re osi nangi nja Jəju ti, əl-e ta je ki rəjeti pəti ki to mee

ti. ³⁴ Nə Jəju əl-e ə nə: «NGonm, kadi-me ləi aji. Aw ki lapiya, ə kadi ingə rə nga də moy ti ləi.»

³⁵ Loki Jəju a əl ta ba 6əy ningə, dije madi ij me kəy ti lə Jayrusi, ki e ki bo də kəy kaw-naa ti lə Jipi je, rəi əli Jayrusi əi nə: «NGoni oy, itapi NJe ndo, al ngata.» ³⁶ Loki Jəju oo ta kəlde be ningə, use də ti al, ə əl ki bo ki də kəy kaw-naa ti ə nə: «Adi 6əl rai al, adi mei par!» ³⁷ Jəju ɔgi kadi dije awi sie, nə iyə Piyər nim, Jaki nim, Jə ki ngokɔ Jaki nim par ə adi awi sie. ³⁸ Loki rəi tɛɛi 6e lə ki bo ki də kəy kaw-naa ti ningə, Jəju oo dije ki isi singəi sokito, isi noji je, uri wuy je. ³⁹ Jəju ur me kəy ti ningə, əl-de ə nə: «Ra ban ə dije singəi də-naa ti sokito ki nɔ be ə? NGon oy al, nə to 6i kare.» ⁴⁰ Dije ibəi Jəju kogii. Be ə, Jəju adi dije pəti tɛɛ taga, ningə baw ngon nim, kɔ ngon nim, njé ndo je lie ki dani-e nim par ə awi sie me kəy ti ki ngon to ti. ⁴¹ Jəju uwə ji ngon, əl-e ə nə: «Talita kumi!»* Adi kər me nə: «NGon ki dəne, m-əli m-ə nə, j taa!»

⁴² Taji naa ti nɔɔ, ngon ki dəne j taa, njiyə, tadɔ bale e dɔgi gide e joo. Nɛ ki Jəju ra kin əti dije 6əl ki dum. ⁴³ Lo kin ti, Jəju dəji-de kadi əli ta nɛ ki ra nɛ kin dəw madi al. Ningə, əl-de kadi adi nɛ kuso ngon ki dəne ka kin uso.

6

Dije ki Najarəti ti taai me

* **5:41** Talita kumi: e ta arame ki Jipi je isi əli tɔ dəkagilo ti lə Jəju. * **6:1** Be ki Jəju tɔgi ti e Najarəti, dənangi ti ki Galile.

Jəju al

(Mt 13.53-58; Lk 4.16-30)

¹ Jəju j loe ti nɔɔ, aw 6e bo ti ki tɔgi ti*, naa ti ki njé ndo je ləne. ² Loki ndo ta kəə lə *Jipi je asi ningə, Jəju ilə ngirə ndo dije nɛ me kəy kaw-naa ti lə Jipi je. Dije ngay ki oi nɛ ndo lie, nɛ ndo kin əti-de 6əl, adi əli əi nə: «Dəw kam, ingə nɛ ndo kin ra ə? Ə nə ə ade gosi ta ki əti 6əl be kin ə? Tɔgi ki ra-n nɛ kɔji je ki əti 6əl be kin ingə ra ə? ³ Ma nje kijə kagi wa ka am wa? E ngon lə Mari al a? Jaki je, ki Jose je, ki Judi je, ki Simɔ je, əi ngakɔe je al a? Taa, konane je ka isi səje ne tɔ al a?» Ta ki dəji kin ɔgi-de kadi adi mede Jəju. ⁴ Be ə, Jəju əl-de ə nə: «Nje kəl ta ki ta Luwə ti 6a, e me 6e koje ti, ki dan noje je ti, ki me kəy ti lie ə dije a kidi-e ti.» ⁵ Lo kadi Jəju ra nɛ kɔji ki əti 6əl me 6e ti ki Najarəti ti goto, nə ində jine də njé moy je ti ki nə je gandi gandi par, adi-de ingəi rə nga. ⁶ NDəji Jəju ngay ki mbata mbati ki mbati kadi-e mede.

Jəju ilə njé ndo je ləne ki dɔgi gide e joo

(Mt 9.35; 10.1, 5-14; Lk 9.1-6)

Jəju njiyə ki ngan 6e je ki gugi də Najarəti, ndo dije nɛ. ⁷ Ningə, Jəju 6ar njé ndo je ləne ki dɔgi gide e joo, ə ilə-de joo joo. Adi-de tɔgi də ndil je ti ki majal tɔ. ⁸ Jəju ndər mbide kadi uni nɛ kare mbata də

rəbi al, nə gəl kare ba par. Əl-de ə nə: «A uni ne kuso al nim, bəl al nim, taa a ɓigiri la me kulə dɔ bədisi ti al nim tɔ. ⁹ Həi sa njasi ti, ə awi ki kibi kare ba.» ¹⁰ Kin ə uri me kəy ti madi, ə uwə səsi rəne ti ə, isi ti ratata ndɔ kawsi ti. ¹¹ Ə re lo madi ti, ə dije mbati kuwəi səsi ki rɔde ti, ə se mbati koo dɔ ta ləsi, loki isi tɛɛi me ɓe ti kin ki taga ningə, indəi bu ki njasi ti kɔ†, mba kadi to tə ne ndəji ndude. ¹² *NJé ndo je awi iləi mbe Poy Ta ki Maji mba kadi dije iyəi kalde ki majal kɔ. ¹³ Tuwəi ndil je ki majal ngay taa uri yibi dɔ njé moy je ti ngay adi ingəi rɔ nga tɔ.

Koy Ja Batisi

(Mt 14.1-12; Lk 9.1-6)

¹⁴ NGar *Erodi oo ta lə Jəju, tado tɔba lie asi lo je naki naki. Dije ki nə je əi nə: «Ja Batisi j taa dan njé koy je ti. Gine kin ə aw-n ki tɔgi mba ra-n ne je ki əti bəl bəl.» ¹⁵ NJe ki nungɔ əli əi nə: «E Eli ki nje kəl ta ki ta Luwə ti.» NJé ki nə je ɓəy əli əi nə: «E nje kəl ta ki ta Luwə ti tə njé ki rəi kəte kin be tɔ.» ¹⁶ Loki Erodi oo ta kin ningə, əl ə nə: «E Ja ki ndɔ ki madi gangi dɔe ka ə j lo koy ti.»

¹⁷ Erodi əl be, tado ndɔ ki adi uwəi Ja, dɔɔi-e ki sən, iləi-e dangay ti, mbata lə Erodiyadi, ki ne ngokɔe Pilipi, ki tae nene ti, ¹⁸ ə Ja əl-e ta dɔ ti ə nə: «E go ti al kadi itaa ne ngokɔi, nei ti*.» ¹⁹ Wongi ra Erodiyadi dɔ Ja ti ngay, adi sangi rəbi təl-e, nə asi təl-e al. ²⁰ Tado Erodi bəl Ja, gər kadi e dəw ki nje

ra ne ki dana, taa e dəw ki ay njay tɔ. Be ə, Erodi ngəm-en maji. Loki Erodi oo ta kəl Ja ningə, ta kin uwe ki ta, nə be ka, Erodi ge koo ta kəl Ja par par. ²¹ NDɔ ki maji ki Erodiyadi isi sangi kəte kəte ka re nga. Adi e ndɔ rɔnəl koji Erodi, ə Erodi adi rai ne kuso. Ningə ndɔe ti kin, Erodi ɓar ki bo je ləne nim, ɓar njé kun dɔ njé rɔ je ləne nim, taa ɓar njé tɔba je ki dɔnangɔ Galile ti tɔ. ²² Dɔkagilo kuso ne ti, ngon lə Erodiyadi ki dəne, ur kəy gode ti, ndam. NDam lə ngon ki dəne kin nəl Erodi ngay, taa nəl dije ki ɓar-de lo ne kuso ti ngay tɔ, adi ngar əl ngon ki dəne ka kin ə nə: «ɪdəji-m ne ki mei ge par ə m-a m-adi.» ²³ Erodi aw biti un ndune ki kibi rɔ ade ə nə: «Ne je pəti ki idəji-m, ə m-a m-adi. Re e dəbi kɔbe ləm ka a ingə.» ²⁴ NGon ki dəne tɛɛ aw taga, aw dəji kone ə nə: «E ri ə kadi m-daje ə?» Ə kɔe əl-e ə nə: «ɪdə-je dɔ Ja Batisi.» ²⁵ NGon ki dəne təl langisi ba aw rɔ ngar ti əl-e ə nə: «Təki j-a-n taji-naa ti ne wa kin, kadi adi-m dɔ Ja Batisi me supira ti.» ²⁶ Me ngar tuji ɔji-n dɔ ne ki ngon ki dəne dəje kin, nə lo kadi ɔge goto ki mbata kun mindi ki un, taa ki mbata dije ki ɓar-de lo ne kuso ti tɔ kin. ²⁷ Be ə, taji-naa ti nɔɔ, ngar un ndune adi asigar kare ki nje ngəm-e kadi aw kəy dangay ti gangi dɔ Ja re-n. ²⁸ Asigar aw gangi dɔ Ja me supira ti, re-n adi ngon ki dəne, ningə ngon ki dəne ka

† 6:11 Ta lə kində bu ki nja ti kɔ ɓa, igɔi Mt 10.14 ki ta ki dɔ ti ki e gin ti nangi.

* 6:18 Ləbatiki 18.16; 20.21

kin täl-n adi kone. ²⁹ Loki njé ndo je lä Jä oi poye ningə, räi uni nine awi dibi.

Jəju adi ne kuso dingəm je dibi mi usoi

(Mt 14.13-21; Lk 9.10-17; Jq 6.1-15)

³⁰ Loki njé kaw kilə je təli lo kilə je ti ləde ningə, kawinaa rə Jəju ti, ərī-e poy ne je ki rai ki ne je ki ne je ki ndoi dije adi-e oo. ³¹ Kosi dije ngay awi nim, təli nim adi lo kadi njé ndo je ingəi ngon dəkagilo ndi be kadi usoi ne ka goto. Be ə, Jəju əl-de ə nə: «frəi adi j-awi lo ki dije gotoi ti mba kadi ərī kəə ndəy.» ³² Be ə, ali me to ti mba kaw kəsi rəde ngərəngi, lo ki dije gotoi ti. ³³ Dije ngay ooi-de lo kawde ti, ə gərī-de bəti tə. Dije ii be bo je ti ki dangi dangi, əyi-naa ki njade bur bur awi kəte, lo ki Jəju ki njé ndo je isi awi ti.

³⁴ Loki Jəju ur nangi me to ti ningə, oo kosi dije ngay. Loki oo-de, oo kəm-to-ndoo ləde, tadə ai tə bati je ki nje kulde goto be. E be ə, Jəju un dəkagilo ngay ndo-n-de ne. ³⁵ Loki kadi yəti rəne ki bəlme taa njé ndo je əti ki rə Jəju ti əli-e əi nə: «Lo ki j-ai me ti ne kin, e lo ki dije gotoi ti, ningə kadi isi ur tə. ³⁶ Maji kadi ituwə dije kam adi awi ki lo ndər je ti, ki ngan be je ti, ndogi ne kuso usoi.» ³⁷ Nə Jəju təl əl-de ə nə: «Səi je wa adi-de ne usoi.» Ningə, njé ndo je dəji-e əi nə: «Kadi j-aw ji ndogi mapa asi silə bu joo† j-adi-de

usoi wa?» ³⁸ Jəju təl əl-de ə nə: «Mapa ki jisi ti e ban ə? Awi dan dije ooi.» Loki awi dan dije ti, dəji ningə, təli əli-e əi nə: «Mapa e mi, ə kanji joo tə.» ³⁹ Jəju un ndune adi-de kadi dije isi nangi ki kute kute də wale ti ki mbəl. ⁴⁰ Be ə, dije uwəi-naa bu bu je, kuti mi kuti mi je, ə isi nangi ki bare bare. ⁴¹ Jəju əy mapa ki mi ki kanji ki joo, un kəmne ki taa, əl ta ki Luwə mba kadi njangi də ne kuso kin. Go ti, Jəju uwə mapa je ka kin gangi naa ti ə adi njé ndo je kadi ləbi kosi dije. Kanji je ki joo ka, Jəju ləbi dije pəti tə. ⁴² Dije pəti usoi ne ndani maji. ⁴³ Ningə, njé ndo je əyi gindi mapa je, ki kanji je ki nay, kare dəgi gide e joo bəy. ⁴⁴ Dije ki usoi ne kin asi dingəm je dibi mi.

Jəju njiyə də man ti

(Mt 14.22-33; Jq 6.16-21)

⁴⁵ NDəy ba go ti, Jəju əsi njé ndo je ləne kadi ali me to ti, awi gidi ba ti kəte nəne ti, ki kaw ki be bo Bətisayda ti nu. Ningə dəkagiloe ti kin, e a tuwə kosi je kadi awi. ⁴⁶ Loki Jəju adi-de awi ningə, əti aw də mbal ti mba kəl ta ki Luwə. ⁴⁷ Loki lo ndul ngata ningə, to e dan bati, ə Jəju e ki karne ba ə nay nangi gogi. ⁴⁸ Jəju oo kadi njé ndo je ləne ingəi kə ngay lo kəsi to ti, tadə nəl ilə, sur to ki gogi gogi, adi pungi ba ra-de majal. Dan lo ti bə, Jəju i a njiyə də man ti, isi aw ki rəde ti, ningə ge kadi n-də tade bəy. ⁴⁹ Ə loki ooi-e a njiyə də

† 6:37 Silə kare, dəkagilo ti lä Jəju, e la ki lo ra kilə ndə ti ndə kare. Adi silə bu joo e la ki lo ra kilə ndə ti ndə bu joo.

man ti ningə, ooi kadi e muwə dəw yo, adi uri kəl. ⁵⁰ Əi je wa pəti ooi-e, adi bəl rade ngay. Nə kalangi ba, Jəju əl-de ə nə: «Adi mesi osi nangi nə e mi, ə i bəli al!» ⁵¹ Jəju al gode ti me to ti ningə, gin nəl gangi. Ne je kin əti-de bəl ngay. ⁵² Tado ki rəjeti, njé ndo je gəri kəm ne ki Jəju ra oji də mapa kin al, ki mba me ngə ləde.

Jəju adi rə nga njé moy je dənangi Gənarəti ti
(Mt 14.34-36)

⁵³ Loki Jəju əi ki njé ndo je ləne indəi ba gangi ningə, tēēi dənangi Gənarəti ti, indəi to ləde nangi. ⁵⁴ Loki uri nangi taa par ə, dije gəri Jəju; ⁵⁵ adi ayi-naa ngədi asi bə je ki dənangi Gənarəti ti naki, naki. Dije iləi rəde, oyi njé moy je ləde me ne koti njé moy je ti, rəi səde rə Jəju ti. ⁵⁶ Lo je pəti ki aw ti, ngan bə je, ki bə bo je, ki lo ndər je, dije rəi ki njé moy je buki-de ta mbalo ti, ə nəi də Jəju ti kadi iyə njé moy je adi ədi ta kibi lie par ə a ingəi rə nga. Ningə, njé ki ədi ta kibi lie, ingəi rə nga tə.

7

Jəju ki ne jibəl bə
(Mt 15.1-9)

¹ *Parisi je ki njé ndo ndukun je madi ii Jorijaləm ti, kawinaa də Jəju ti. ² Ningə ooi kadi njé ndo je lie ki madi je usoi ne ki jide ki yoro, ki kanji togi ki go jibəl rae ti. ³ NGA ningə təki rəjeti, Parisi je əi ki *Jipi je ba pəti, a usoi ne ki

kanji kadi a togi jide kadi ay njay al. Adi e kində kəm go ne jibəl bə ti lə kade je. ⁴ Bə tə ə, re təli suki ti ningə, a ndogi man rəde suki suki bəy taa a usoi ne. Awi ki ne jibəl bə je ki rangi ngay ki indəi kəmde go ti bəy tə togi ne kay man je ki ngo je ki ngoo ningə-kasi je, ki go rəbi ra-e ti.

⁵ Parisi je ki njé ndo ndukun je dəji Jəju əi nə: «MBa ri ə njé ndo je ləi təli rəde go ne jibəl bə ti lə kaje je al ə? Usoi ne ki jide ki yoro ki kanji togi kin me nə ri ə?» ⁶ Jəju ilə-de ti ə nə: «Ta ki Luwə əl ki ta nje kəl ta ki tane ti Ejay dəsi ti e ta ki rəjeti. Səi njé kədi kəm dije, tado Luwə adi Ejay ndangi ə nə: «Gin dije kin əsi gonm ki nda tade kare, Nə mede e say səm.

⁷ Təji ki isi iləi dəm ti, ndae goto, Tado ne ndo je ki isi ndoi dije ka, E kəm-kədi ki i rə dije ti tə.»*

⁸ Jəju əl-de ə nə: «Iyəi ndukun lə Luwə dəbi kare, ə itəli rəsi go ne jibəl bə ti lə dije yo.»

⁹ Ningə, Jəju əl bəy ə nə: «To rəsi al kadi iyəi go ndukun lə Luwə kalangi ba mba kadi ingəmi go ne jibəl bə ləsi! ¹⁰ Təki rəjeti, *Moji ə nə: «Əsi gon bawı ki kəi.» Taa əl bəy ə nə: «Dəw ki taji bawne ə se kone asi ta koy.»* ¹¹ Nə səi, əli əi nə: «Re dəw madi əl bawne ə se kone ə nə: «Ne maji je ki re m-a m-əsi-n səli ə e kərbə,» adi e kadi-kare lə Luwə.» ¹² E kin oji kadi uti ta rəbi kadi dəw

* 7:7 Ejay 29.13

* 7:10 Tēē ki taga 20.12; Dətərənom 5.16

madi ra ne ʔsi-n səl bawne ʔ se kone. ¹³ Igəi tuji ki isi tuji ta lə Luwə ki ne jibəl ʔe ləsi, ki isi indoi dije ki kəte kəte kin oi! Taa ne je ki rangi ki toi be ngay ki isi rai e nɔɔ ʔəy.»

*Ne je ki a ra dəw adi ay njay
al ta kəm Luwə ti
(Mt 15.10-20)*

¹⁴ Go ti ningə, Jəju ʔar kosi dije ki rəne ti ʔəy ʔ əl-de ʔ nə: «Səi pəti, uri mbisi maji oi ta ləm, ʔ kadi igəri mee tɔ.» ¹⁵ Ne madi ki j taga aw me dəw ti, ki a təl-e ne ki to nje ti goto. Nə ne ki j me dəw ti ʔ a təl dəw ne ki to nje ti. ¹⁶ [Re dəw madi aw ki mbine kadi oo-n dɔ ta ningə, kadi oo.] ¹⁷ Loki Jəju iyə kosi dije, ʔ təl aw me kəy ti ningə, njé ndo je lie daji-e kadi ʔr-de gin kuji ta ka kin. ¹⁸ Jəju əl-de ʔ nə: «Adi səi je wa ka igəri ne al tɔ a? Igəri me ta ki m-ge kəl kin al a? Ne pəti ki j taga ki aw me dəw ti, ne kare ki a təl-e ki nje ti goto. ¹⁹ Təki rəjeti, ne je kin pəti awi ngame ti al, nə awi kandae ti yo, ʔa go ti, tjei kɔ.» Ta lə Jəju kin tɔji kadi ne kuso je pəti əi ki kay njay. ²⁰ Ningə Jəju əl-de ʔəy ʔ nə: «Ne ki j me dəw ti ʔ e ne ki nje təl dəw ne ki to nje ti. ²¹ E me dəw ti kəy, e ngame dəw ti ʔ, mər ta je ki majal isi tje ti, ki kaya ki ra, ki ʔogi, ki təl-naa, ²² ki kuwə marim, ki ra kəm-nda ne, ki me ndul, ki kədi-naa, ki ne ra ki go rəbe ti al, ki kɔji rɔ, taa kilə ra je ki to mbə tɔ. ²³ Ne je kin pəti j me dəw ti, ningə əi ʔ təli-e ne ki to nje ti.»

*Dəne ki mba adi mene Jəju
(Mt 15.21-28)*

²⁴ Jəju j loe ti nɔɔ ningə, aw dənangi ti ki Tir. Aw ur me kəy ti madi, ge kadi dije gəri gone al, nə loe goto. ²⁵ Təki rəjeti, re wa ki Jəju re tje ʔəy par ʔ, dəne madi ki ndil ki majal isi adi kɔ ngone ki dəne oo ta lie, ʔ əy re osi nangi njae ti. ²⁶ E dəne ki e Jipi al, ʔe koje e Pənəsi, dənangi Siri ti. Nɔ ki dɔ Jəju ti kadi tuwə ndil ki majal ki isi adi kɔ ngonne kin kɔ. ²⁷ Nə Jəju əl-e ʔ nə: «Iyə adi ngan je ki me kəy ti usoi asi-de ʔəy taa. Tado e go ti al kadi dəw un ne kuso lə ngan je, ilə adi ngan bisi je.» ²⁸ ʔ dəne ka kin ilə ti ʔ nə: «E rəjeti ʔəbe, nə ke ʔ, ngan bisi je ki ai gin tabilə ti, a usoi yongirɔ ne je ki tje ta ngan je ti tosi nangi tɔ.» ²⁹ Ningə Jəju əl-e ʔ nə: «Ta kul ta ki tje tai ti kin, ʔti aw ʔe ləi, tado ndil ki majal tje me ngoni ti ki dəne kɔ ngata.» ³⁰ Dəne ka kin təl aw ʔe ningə, ingə ngonne, to dɔ tirə ti kare, mbata ndil ki majal ka kin tje rɔe ti kɔ.

Jəju adi nje mbi ʔəy oo ta

³¹ Jəju j dənangi Tir, gangi Sidɔ, ningə ində dənangi ʔe bo je ki dɔgi gangi ʔəy taa re tje ta ʔa Galile ti. ³² Dije rəi ki dingəm kare ki mbie ʔəy, ki lo kəl ta to rɔe, rɔ Jəju ti, daji-e kadi ində jine dəe ti, kadi ingə rɔ nga. ³³ Jəju ʔr-e ki kare ʔa aw sie say ki kosi dije. Loki tilə ngan jine je mbi nje moy ti ningə, tibi man tane ʔdi-n ndon dingəm ka kin. ³⁴ Go ti ningə, Jəju un kəmne ki dərə

ti, ilə kəə puu, ə əl ə nə: «Epaata» (kər me ta kin nə: imbuti).
³⁵ Taji naa ti noo par ə mbi dingəm ka kin mbuti, ə ndone tuti adi əl ta ay njay njay.
³⁶ Jəju ndər mbi dije ki oy ne kin kadi dəw əl tae kəte adi dəw ki rangi oo al. Loki ndər mbide ki nja naa ti naa ti kadi dəw ər poy ne kin al ningə, kadi be bəy ə dije ərri poy ne rae ki kəte kəte. ³⁷ Ne ra Jəju əti kosi dije bəl ngay adi əli əi nə: «Ne rae je pəti maji: Ra njé je ki mbide bəy adi ooi də ta, taa ra mbiki je adi əli ta tə.»

8

Jəju adi ne kuso dije dibi sə (Mt 15.32-39)

¹ Me ndə je ti kin, kosi dije ngay kawi-naa təkiri rangi bəy də Jəju ti. Ningə, ne ki kadi usoi goto. Be ə Jəju bar njé ndo je ləne əl-de ə nə: ² «M-o kəmt-to-ndoo lə kosi dije kin, tado ndə mitə bəne ə əi səm naa ti, ningə ne ki kadi usoi goto. ³ Re m-tuwə-de madi awi be ki mede ki bə ba ə, bə a taa təgide rəbə, tado njé ki madi dande ti jii say ə rəi.» ⁴ *NJé ndo je lie təli əli-e əi nə: «J-a j-ingə mapa ra dilə lo ti ne, ə a usoi asi-de ə?» ⁵ Jəju dəji-de ə nə: «Mapa ki jisi ti e ban ə?» Ə əli-e əi nə: «Mapa e siri.» ⁶ Go ti ningə, Jəju əl kosi dije kadi isi nangi. Oj mapa ki siri ka kin jine ti, ra oyo Luwə də ti ningə, gangi naa ti, ə adi njé ndo je ləne, kadi adi kosi dije. Be ə, njé ndo je taai ləbi kosi dije tə. ⁷ Awi ki ngan kanji je

jide ti tə. Jəju ra oyo Luwə də ti ə adi njé ndo je ləne kadi ləbi dije tə. ⁸ Dije usoi ne ndani, adi, njé ndo je kawi ginde je ki nay, kare siri. ⁹ Dije ki usoi ne, asi dibi sə. Go ti ningə, Jəju iyə-de adi awi. ¹⁰ Kalangi ba go ti, Jəju əi ki njé ndo je ləne ali me to ti, awi dənangi Dalmanuta ti.

Parisi je dəji ne kəji Jəju (Mt 16.1-4)

¹¹ *Parisi je jii noo rəi ningə, iləi ngirə naji ta ti ki Jəju, bə dəji-e kadi ra ne kəji madi ki jii dərə ti adi-de n-ooi. Dəji-e be tə kulə ki kiyə mba kuwə-n dəw. ¹² Jəju ilə mene puu, ə əl-de ə nə: «MBari ə dije ki dəkagilo ti ki bəne dəji mba kadi n-ooi ne kəji ki əti bəl ə? Təki rəjeti, adi m-əl səsi madi oi, ne kəji madi ki kadi dəw a ra ki mbata ləde goto.» ¹³ Be ə, Jəju iyə-de, ə al me to ti mba kaw dam ba ti ki kare.

Əm lə Parisi je nim, əm lə Erodinim (Mt 16.5-12)

¹⁴ Me njé ndo je oy də mapa ti ki kadi oyi. E ki jide ti ki isi me to ti e kare ba par. ¹⁵ Jəju ndəji-de, ə əl-de ə nə: «Oi maji! Adi kəmsi ədi də rəsi ti, oji-n də əm lə *Parisi je, ki əm lə Erodinim*.» ¹⁶ *NJé ndo je naji-naa ta dande ti əi nə: «Jəju əl be tado jii rəi ki mapa al!» ¹⁷ Jəju gər ta ki mede ti, adi əl-de ə nə: «MBari ə isi naji-naa ta dansi ti də mapa ti ki oyi al ə? İgəri me ne je al ka bəy a? Kəmsi tē də ne je ti madi al

* **8:15** Əm lə Parisi je e ne ndo ləde ki ngom, ningə əm lə Erodinim e mbati kun me kadi Jəju tə.

ka bəy a? Səi dije ki ku dəsi goto a? ¹⁸ Kəmsi to mba kadi oi lo al a? Rai mbisi kadi oi dɔ ta al a? Mesi ole dɔ ti al a? ¹⁹ NDɔ ki m-ləbi mapa mi, dɪngəm je dibi mi kin, gindi mapa ki nay, ɔyi kare ban ə?» Ningə əli əi nə: «J-ɔy kare dɔgi gide e joo.» ²⁰ «NGa ndɔ ki, m-ləbi mapa siri dɪngəm je dibi sɔ kin, ginde je ki nay, ndɔ ki ɔyi kare ban ə?» Ningə əli-e əi nə: «J-ɔy kare siri.» ²¹ Lo kin ti, Jəju əl-de ə nə: «tɔgəri al bəy a?»

Jəju adi nje kəm tɔ kare oo lo me be ti ki Bətisayda

²² Loki Jəju əi ki njé ndo je ləne rəi tɛɛi me be ti ki Bətisayda ti ningə, dije rəi ki nje kəm tɔ kare rɔ Jəju ti. Dije ka kin nɔi dɔ Jəju ti kadi ɔde. ²³ Jəju uwə ji nje kəm tɔ ka kin, ə aw sie gidi be ti. Loki yom kəme ki man tane ningə, ində jine dæ ti ə dəje ə nə: «O ne madi a?» ²⁴ Nje kəm tɔ gɔ lo ningə ə nə: «M-o dije, nə to ə toi tə kagi je ə a njiyəi be.» ²⁵ Jəju təl ində jine dɔ kəme ti nja kare bəy adi oo lo ay njay njay ngata. Ingə rɔ nga, ta oo ne je pəti ay njay njay tɔ. ²⁶ Go ti ningə, Jəju iyɛ adi aw be ləne, ə əl-e ə nə: «Oti təl kaw me be ti kin gogi.»

Piyər gər kadi Jəju e Kirisi, ki MBəti lə Luwə
(Mt 8.13-20; Lk 9.18-21)

²⁷ Jəju ɔti loe ti nɔɔ ningə, awi ki njé ndo je ləne ngan be je ti ki gidi Səjare ti, ki Pilipi. Loki əi dɔ rəbi ti, Jəju dəji-de ə nə: «Dije isi əli ta ki dəm ti təkɪ mi nɔ ə?» ²⁸ Ə njé ndo

je əli-e əi nə: «Dije madi əi nə i Jə Bətisi; njé ki nungɪ əi nə i nje kəl ta ki ta Luwə ti Eli; njé ki rangi bəy əi nə i ki kare dan njé kəl ta je ki ta Luwə ti.» ²⁹ Ningə, Jəju təl re dəji-de əi je wa ə nə: «NGa səi wa ki dəsi, əli əi nə mi nɔ ə?» Ə Piyər ile ti ə nə: «I Kirisi, ki Luwə mbəte.» ³⁰ Jəju ndəji-de ki tɔgine kadi əli ta kin kəte kadi dəw ki rangi oo al.

Jəju al ta koyne ki kine lo koy ti

(Mt 16.21-28; Lk 9.22-27)

³¹ Go ta je ti kin ningə, Jəju ilə ngirə kadi ndo-de taki ne *NGon dəw n-a n-ingə kɔ ngay. *NGatɔgi je lə *Jipi je, ki ki bo je lə njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki njé ndo ndu-kun je a mbati-ne. Dije a tɔli-ne, nə ndɔ ki kɔ mitə lə ndɔ koyne ɔa, n-a n-tɛɛ lo koy ti. ³² Əl-de ta je kin pəti ay njay. Piyər ɔr Jəju aw sie dəbi kare, ningə ilə ngirə kəl sie. ³³ Nə Jəju təl rɔne, gɔ njé ndo je ləne ningə ndangi Piyər ki tɔgine ngay ə nə: «Itəl gogi *Sata, ɔr rɔi kɔ gom ti! tado mər ta ləi e mər ta ki i rɔ Luwə ti al, nə e mər ta lə dije.»

³⁴ Go ti ningə, Jəju ɔar kosi dije ki njé ndo je ləne, ningə əl-de ə nə: «Re dəw madi ndigi njiyə gom ti ningə, kadi oo rɔne tə ne madi al, kadi e wa un kagi-dəsi koy ləne, ə re un gom. ³⁵ Təkɪ rɔjeti, dəw ki ge kaji rɔne ne wa dɔnangi ti ne a ti ta rɔne. Nə dəw ki ti ta rɔne ki mbata ləm, ə se ki mbata Poy Ta ki Maji, a aji rɔne tɔ. ³⁶ Kin ə re dəw ingə ne maji

je ki dɔnangi ti ne pəti tigə, nə ndile tuji ə, maje to ra be ə?
³⁷ Nə madi ki dəw a adi ɔr-n to ndilne to nɔɔ a? ³⁸ Təki rɔjeti, re rɔ dəw madi səl-e ki mbata ləm, ə se ki mbata ta ləm ta kəm dije ti ki njé ra kaya ki njé ra majal ki dɔkagilo ti kin, mi NGon dəw m-a m-ra rɔsəl dɔe ti tɔ, ndɔe ti ki m-a m-re-n me kɔsi-gon ti lə Bawm, naa ti ki malayka je ki ayi njay.»

9

¹ Jəju əl-de bəy ə nə: «Təki rɔjeti, adi m-əl səsi: dije madi dansi ti ne a oyi al bəy ə, a ooi kɔbe lə Luwə ki a re ki tɔgine kin.»

Jəju mbəl rɔne

(Mt 17.1-13; Lk 9.28-36)

² NDɔ mehe go ti ningə, Jəju ɔr Piyər nim, Jaki nim, taa Ja nim tɔ, ə al aw səde dɔ mbal ti ki ngal, ki karde ba, səy ki ndəge je. Loe ti kin nɔɔ, Jəju mbəl rɔne ta kəmde ti. ³ Kibi je lie ndoləi kəy kəy, taa ndai nda ki dəw ki dɔnangi ti ne ki kadi a togi kibi adi nda be goto. ⁴ Ningə lo kin ti nɔɔ, Eli əi ki *Moji tɛɛi ki rɔde ti hɔy, a əli ta ki Jəju. ⁵ Ə Piyər un ta əl Jəju ə nə: «Nje ndo dije, kin ə j-isi lo kin ti ne be par ə maji ngay. J-a ra kəy-lo mitə: kare e yəi, kare e yə Moji, ə ki kare e yə Eli tɔ.» ⁶ Piyər gər ta wa bangi ki kadi əl al, tadɔ əi ki madine je ki joo pu, bəl rade ngay. ⁷ Ningə, taji naa ti nɔɔ, kil ndi j səbi dɔde liti. Ndu ta madi tɛɛ me kil ndi ti ə nə: «E kam e NGonm ki m-ndige ngay, ə oi ta lie.» ⁸ Ki kəm ki

kində jipi, njé ndo je goi lo gə gidide, nə dəw kare ka ooi-e al. Jəju ki karne ba par ə ooi-e rɔde ti. ⁹ Loki jii dɔ mbal ti isi uri ki nangi ningə, Jəju ndəji-de kadi ɔri poy nə ki ra nə ə ooi kin dəw madi al, biti kadi ne *NGon dəw n-tɛɛ dan njé koy je ti. ¹⁰ *NJé ndo je təli rɔde go ta ti ki Jəju əl-de, nə ke ə, gəri me ta ki nə: «Kɪ taa dan njé koy je ti kin» al, adi naji-naa ta dɔ ti dande ti.

¹¹ Go ti, njé ndo je dəji-e əi nə: «MBarı ə, njé ndo ndu-kun je əi nə sɔbi kadi Eli re kəte taa ə?» ¹² Jəju ilə-de ti ə nə: «E ki rɔjeti kadi Eli a re kəte bəy taa, mba kadi ra go nə je pəti adi asi-naa gogi. NGA ra ban ə, ndangi me makitibi ti lə Luwə, sɔbi dɔm mi NGon dəw bəy əi nə: “NGon dəw a ingə kɔ ngay, taa dije a kidi-e tɔ» ə? ¹³ Təki rɔjeti, adi m-əl səsi madi oi, Eli re, ə dije rai sie nə ki mede ge, təki ndangi me makitibi ti sɔbi-n dɔe.»

Jəju nga ngon ki ndil ki majal ade kɔ

(Mt 17.14-21; Lk 9.37-43)

¹⁴ Loki təli rəi rɔ ndəgi njé ndo je ti ningə, oi kosi dije iləinaa gəi dɔde wuki, ningə njé ndo ndu-kun je ə isi naji-naa ta ti səde tɔ. ¹⁵ Loki kosi dije ooi Jəju ningə, ndəji-de ngay, adi ayi-naa bur bur ki rɔe ti, uwəi jie rai-e lapiya. ¹⁶ Jəju dəji njé ndo je ləne ə nə: «Ta ri ə isi naji-naa ta dɔ ti səde ə?» ¹⁷ Dəw madi kare dan kosi dije ti əl-e ə nə: «Nje ndo dije, m-re ki ngonm rɔi ti, tadɔ e gin

tōgi ti lə ndil ki ra-e adi əl ta al.
 18 Lo je pəti ki ndil kin i sie ti ningə, ige ile nangi, adi kulum tae ibə jugi jugi, ngə ngangine gururu gururu, ningə nda-je ray, ade to tə kagi be. Be ə, m-dəji njé ndo je lai kadi tuwəi ndil ki majal kin dəe ti kə, nə asi tōgi al.» 19 Lo kin ti, Jəju un ta əl njé ndo je ləne ə nə: «Səi dije ki dəkagilo ti ki bone ki səi njé me ngə je, kadi tə m-isi səsi dəkagilo ban bəy taa adi mesi ə? Kadi m-a m-əsi ginsi dəkagilo ban bəy taa ə? İrai ki ngon rəm ti ne.» 20 Loki rai ki ngon rəe ti ningə, taji naa ti noo wa ki ndil ki majal oo Jəju par ə, dadi ngon ka kin nangi nangi, 6a man tae i kulum mbuki mbuki, ningə bi-e ile nangi, ade nduguru nangi. 21 Jəju dəji Bawe ə nə: «Dəkagilo ki ra ti ə ne kin ilə sie ngire ə?» Ə Baw ngon ile ti ə nə: «İlə ngire lo ki ngon to du ba bəy. 22 Ningə, taa taa ndil ki majal kin, isi sur-e tile ki poro je, ki me man ti je, kadi təl-e, ə re asi ra ne madi ə, oo kəm-tondoo ləje, ira səje.» 23 Ə Jəju təl əl-e ə nə: «Re asi... kin əl be ki mba ri ə? Dəw ki adi mene, asi ra ne je pəti.» 24 Ta naa ti noo, baw ngon əl ta ki ndune ki bo ə nə: «M-adi mem, nə kadi-me ləm ə e ngay al, ə ira səm!» 25 Loki Jəju oo kadi kosi dije isi ayi-naa bur bur ki rəe ti ningə, ndangi ndil ki majal ə nə: «İ ndil ki majal ki nje bəy mbi dije ki nje kadi dije əli ta al, m-un ndum kadi iteə rə ngon ti ki kə, ə ire gogi al ratata!» 26 NDil ki majal ka kin ur kəl, ra ngon adi dadi nangi nangi

ki tōgine ngay, ningə tēe rəe ti kə. NGon təl to təkə oy be, adi dije pəti ki ooi ne ki ra ne, əli əi nə: «Oy ngata.» 27 Nə Jəju uwə ji ngon un-e ur-e taa. 28 Loki Jəju ur me kəy ti, ə njé ndo je lie isi sie ki karde ba, dəji-e əi nə: «MBarı ə je j-asi kadi ji tuwə ndil ki majal kin al ə?» 29 Jəju təl əl-de ə nə: «Kə ndil je ki be kin, dəw a tuwə-de ki go rəbi kəl ta ki Luwə taa.»

Jəju təl əl ta ki də koyne ti ki kine lo koy ti bəy

(Mt 17.22-23; Lk 9.43-45)

30 Əi, əti loe ti noo ningə, indəi dənangi Galilə gangi. Jəju ge kadi dəw madi gər gone al. 31 Tadə un dəkagilo mba kadi ndo-n ne njé ndo je ləne. Be ə əl-de ə nə: «A iləi-mi *mi NGon dəw ji dije ti kadi a təli-mi, ningə loki təli-mi oy 6a, ndə ki kə mitə lə ndə koym ə, m-a m-i taa lo koy ti.» 32 *NJé ndo je gəri me ta lie kin al, ningə bəli kadi dəji-e ta də ti tə.

Jəju un ta lə ngan je ki du ndo-n ne njé ndo je ləne

(Mt 18.1-5; Lk 9.46-48)

33 Loki rai tēe me 6e ti ki Kapərnayim, ə uri me kəy ti ningə, Jəju un ta dəji-de ə nə: «Ta ri ə kəte isi naji-naa ta də ti də rəbi ti ə?» 34 Nə təli isi kekeke, tadə, də rəbi ti, naji-naa ta, kadi n-gəri se nə ə e ki bo wa? 35 Jəju isi nangi, ningə 6ar njé ndo je ləne ki dəgi gide e joo, əl-de ə nə: «Re dəw madi ge kadi n-e dəw ki dəsəy ningə, maji kadi təl rəne dəw ki dəbəy ti nim, nje ra kilə 6əə kadi ndəge je pəti nim tə.»

³⁶ Go ti, Jəju un ngon ki du, ur-e dande ti, ə loki ore rəne ti 6a, əl-de ə nə: ³⁷ «Re dəw madi uwə ngon ki be kin rəne ti me təm ti ə, e mi wa ə dəwe kin uwə-m rəne ti. Nینگə, dəw ki uwə-m ki rəne ti, e mi ə uwə-m ki rəne ti al, nə e nje kilə-m ə uwe ki rəne ti.»

Dəw ki e nje kəsi-m ta al e dəw ləm
(Lk 9.49-50)

³⁸ Jə əl Jəju ə nə: «NJe ndo dije, j-o dəw madi ki a tuwə ndil je ki majal me təi ti, ə ji ndigi kadi j-əge də ra ne kin, tado e njiyə səje goi ti al.» ³⁹ Jəju ilə-de ti ə nə: «Oti kadi əgi-e də, tado dəw kare ki a ra ne ki əti 6əl me təm ti ki kadi a təl kalangi ba əl ta ki majal dəm ti goto. ⁴⁰ Təki rəjeti, dəw ki əsi-je ta al e dəw ləje. ⁴¹ Taa re dəw madi adi səi man kay me ngon kal man ti par, mbata ke ki səi dije lə Kirisi ka, dəwe kin, təki rəjeti, adi m-əl səsi, a nal ne kigə go ji ləne al.

NDəji-naa də majal ti
(Mt 18.6-9; Lk 17.1-2)

⁴² «Kin ə təki dəw madi ra adi ki kare dan njé ki du ti ki adi-mi mede, osi me majal ti ə, e soti ngay 6əy mbata ti lie kadi dəəi mbal ki bo ngay minde ti, ə iləi-e me ba ti. ⁴³ Kin ə jii kare rai adi osi me majal ti ə, igange ile kə. Tado, e soti kadi ingə kaji ki jii ki kare, itə kadi ingəm jii je joo pu, ə iləi-ni me por ti lə su, me por ti ki a oy al ratata kin. [44] * ⁴⁵ Kin ə njai kare rai adi

osi me majal ti ə, igange ile kə. Tado, e soti kadi ingə kaji ki njai ki kare, itə kadi ingəm njai je joo pu, ə iləi-ni me por ti lə su. [⁴⁶] ⁴⁷ Kin ə kəmi kare rai adi osi me majal ti ə, ər-e ile kə. Tado, e soti kadi ur kəbe ti lə Luwə ki kəmi ki kare, itə kadi ingəm kəmi joo pu, ə iləi-ni me por ti lə su. ⁴⁸ Loki kode je ki me ti oyi al, taa por ki səm ti ka oy al ratata tə. ⁴⁹ Təki rəjeti, dəw ki ra ka por kə je a ra-e adi ay njay, təki kati a ra-n ne kuso adi nəl be. ⁵⁰ Kati e ne ki maji, nə loki nələ goto ə, ri ə a rai kadi a təl nəl gogi ə? Ne ki kadi dəw a ra-n goto. Nینگə maji kadi itəji hal ki maji ki rə-naa ti, ə isi ki naa ki lapiya dansi ti.»

10

Ta ki də gangi-naa ti lə dəne ki dingəm

(Mt 19.1-9; Lk 16.18)

¹ Jəju j loe ti nəə, aw dənangi Jude ti, gidi ba Jurde ti. Kosi dije kawī-naa gəi gide wuki 6əy. Ki go jibəl ra-e ti lə Jəju, ilə ngirə ndo-de ne. ² *Parisi je əti rəi rə Jəju ti, nینگə kadi tə iyəi kulə uwəi-e-n me ta ti, dəji-e əi nə: «NDu-kun adi ta rəbi kadi dingəm tuwə-n nene ə se adi ta rəbi al ə?» ³ Jəju dəji-de ə nə: «NDu-kun ri ə *Moji adi səi də ti ə?» ⁴ Əi təli əli-e əi nə: «Moji adi ta rəbi kadi dingəm tuwə nene, nə ke ə, kadi ade makitibi gangi-naa jie ti*.» ⁵ Ə Jəju təl əl-de ə nə: «E ki mbata me nga ləsi ə Moji ndangi-n ndu-kun

* **9:44** Bar ta ki joo kin, dije madi əli təki goto me makitibi je ti ki njé ndange ki kəte ndangi. ☆ **10:4** Dətəranom 24.1

kin adi səsi. ⁶ Nə lo kilə ngirə kində ne je ti, Luwə ra dingəm əi ki dəne. ⁷ E be ə, dingəm a iyə kone je ki bawne je, ə a tiyəi-naa ki nene, ⁸ kadi təli daro ki kare. Lo kin ti, a əi joo al ngata, nə a əi daro ki kare ba.* ⁹ Ningə ne ki Luwə doo naa ti, maji kadi dəw gangi naa ti al.» ¹⁰ Loki təli rəi 6e, njé ndo je lie daji-e ta do ti bəy. ¹¹ Ə Jəju əl-de ə nə: «Re dəw tuwə nene, ə taa dəne ki rangi ə, dəwe kin təl nje kuwə marim, tado nee ki kəte isi noo bəy. ¹² A re e dəne ə mbati ngawne ə taa dingəm ki rangi ka, e nje kuwə marim to.»

*Jəju njangi do ngan je ki du
(Mt 19.13-15; Lk 18.15-17)*

¹³ Dije rəi ki ngan je ki du ro Jəju ti kadi njangi dode, nə njé ndo je kəli səde. ¹⁴ Loki Jəju oo kilə ra njé ndo je ləne ningə, nəl-e al adi əl-de ə nə: «tyəi ngan je ki du adi rəi rəm ti, oti kadi əgi-de ta rəbi, tado kəbe lə Luwə e ya dije ki toi tə ngan je ki du be. ¹⁵ Təki rəjeti, adi m-əl səsi, dəw ki ndigi kadi Luwə o 6e dəe ti tə ngon ki du be al, a ur kəbe ti lə Luwə al ratata.» ¹⁶ Go ti, Jəju uwə ngan je ki du ka kin ki rəne ti, ində jine dode ti, njangi dode.

*Ta lə Jəju əi ki dəw ki nje ne
kingə
(Mt 19.16-30; Lk 18.18-30)*

¹⁷ Loki Jəju əti osi do rəbi ti ningə, dingəm madi kare ay re osi nangi njae ti, ningə dəje ə nə: «Nje ndo ki maji, e ri ə m-a m-ra ə m-a m-ingə-n kaji ki

a to biti ki no ti ə?» ¹⁸ Jəju əl-e ə nə: «MBa ri ə iɓar-m dəw ki maji ə? Dəw kare ki maji goto, nə Luwə ki karne ba par ə e dəw ki maji. ¹⁹ I igər ndu-kun je lə Luwə ki ə nə: “A təl dəw al, a uwə marim al, a bogi al, a ma naji ki ngom do madi ti al, a ra ne ki majal ki dəw madi al, əsi gon bawi əi ki kəi kin maji.”»* ²⁰ Dingəm ka kin əl-e ə nə: «Nje ndo, ne je kin pəti m-təl rəm go ti do kagilo kilə ngirə basam ti nu.» ²¹ Jəju go dingəm ka kin ki rənəl, ningə əl-e ə nə: «Ne kare be ə nayi kadi ira. Aw, igati ki ne maji je ləi pəti, adi lae njé ndoo je, 6a a aw ki ne kingə ngay me dora ti, ə ire un gom.» ²² Nə loki dingəm ka kin oo ta je kin ningə, kəme il kiriri, ə əti aw ki rənəl al, tado e dəw ki aw ki ne kingə ngay.

²³ Jəju go njé ndo je ləne ki gəi gide, ningə əl-de ə nə: «A e ne ki ngə ngay ro njé ne kingə je ti kadi uri me beko ti lə Luwə!» ²⁴ Ta lə Jəju kin ndəji-de, nə Jəju a do ti gərərə ba ə nə: «NGanm je, e ne ki ngə ngay kadi dəw ur me beko ti lə Luwə. ²⁵ E ne ki ngə ngay kadi jambal ki oi-e kin ur bole kon ku ne ti, nə a ngə ngay itə e kin bəy kadi nje ne kingə ur me beko ti lə Luwə.» ²⁶ Ta kin əti-de bəl do made ti bəy, adi daji-naa dande ti əi nə: «NGa kin ə e be ningə, nə ə asi kadi ingə kaji ə?» ²⁷ Jəju ində manjide ba, ningə əl-de ə nə: «Ki ro dije ti 6a, dəw ki asi goto, nə ki ro Luwə ti 6a,

* 10:8 Kilə ngirə ne je 1.27; 2.24 * 10:19 Teɓe ki taga 20.12-16; Dətərənom 5.16-20

ne ki dum-e goto, tado asi ra ne je pæti.» ²⁸ Ə Piyær ilə rone əl-e ə nə: «NGa o je ki, j-iyə ne je ləje pæti kə, mba kadi j-un-n goi kin.» ²⁹ Jəju ile ti ə nə: «Təki rəjeti, adi m-əl səsi, re dəw madi, iyə kəy ləne, ki ngakone je, ki konane je, ki kone, ki bawne, ki ngane je ə se dənangi ləne ki mbata ləm, ə se ki mbata Poy Ta ki Maji ningə, ³⁰ dəwe kin a ingə kəy je, ki ngakone je, ki konane je, ki kone je, ki ngane je, ki dənangi, nja bu do ti. A ingə ne je kin, naa ti ki kə dəkagilo ti ki bone, taa dəkagilo ti ki a re, a ingə kaji ki a to biti ki nə ti tə. ³¹ NGa ningə, dije ngay ki kəte, a təli njé ki gogi, ə njé ki gogi, a təli njé ki kəte tə.»

Jəju əl ta do koyne ti ki kine lo koy ti bəy

(Mt 20.17-19; Lk 18.31-34)

³² Jəju əi ki njé ndo je ləne əi do rəbi ti, isi awi ki Jorijaləm. Jəju njiyə node ti node ti. Lo kin ti, bəl ra njé ndo je lie ngay, taa njé njiyə gode ti ka bəl rade tə. Jəju təl bar njé ndo je ki dəgi gide e joo rone ti, ningə ilə ngirə kadi əl-de ne je ki a ra-e Jorijaləm ti ə nə: ³³ «Oi, j-isi j-awi ki Jorijaləm, ningə a iləi-mi *mi NGon dəw ji njé kun do njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki njé ndo ndukun je ti. A gangi ta koy dəm ti, ningə go ti, a iləi-mi ji dije ti ki əi *Jipi je al. ³⁴ A kogi dəm ti je, a tibi man tade dəm ti je, a tindəi-mi ki ndəy kabilay je, taa a təli-mi tə. Nə ndo ki kə mitə lə ndo koym bə, m-a m-təe lo koy ti.»

*Nə dəji lə Jaki əi ki Ja
(Mt 20.20-28)*

³⁵ Go ta je ti kin ningə, Jaki əi ki Ja ki əi ngan lə Jəbədə, rai ro Jəju ti bəsi, əli-e əi nə: «Nje ndo, ji ndigi kadi ira ne ki jaw tə dəji kam adi-je.» ³⁶ Jəju dəji-de ə nə: «Ri ə igəi kadi m-ra madi səsi ə?» ³⁷ Ningə, təli əli-e əi nə: «Re indigi do ti səje ə, adi dəw kare isi do ji kəi ti, ə e ki nungi isi do ji gəli ti tə, loki a isi do kəbe ti ə dije a iləi təji dəi ti kin.» ³⁸ Jəju əl-de ə nə: «Təgəri me ne dəji ləsi kin al. A asi kadi ingəi kə ki m-aw tə m-ingə kam kare mindi wa? Taa, batəm ki to kə ngay ki m-aw tə m-ingə kam a ingəi kare tə wa?» ³⁹ Bə əli əi nə: «Oyo, j-a j-asi kare.» Ə Jəju əl-de ə nə: «Təki rəjeti, a asi kadi ingəi kə ki m-aw tə m-ingə kam kare, taa batəm ki to kə ngay ki m-aw tə m-ingə kam a ingəi kare tə. ⁴⁰ Nə ta ki əji do kisi do ji kom ti ə se do ji gəlm ti; e ta ləm kadi mi ə m-adi səsi al. Lo je kin to ki mba dije ki rai goe kəte nu ki mbata ləde.» ⁴¹ Loki ndəgi njé ndo je ki dəgi ooi ta je kin bə, rəde ilə ngirə nəl-de al ki Jaki əi ki Ja. ⁴² Bə ə, Jəju bar-de pæti ki rone ti, əl-de ə nə: «Təgəri kadi njé je ki indəi-de tə njé kəbe do gin dije ti ki dangi dangi ki dənangi ti ne, isi tə jəgi do dije ti, adi-de kə, taa dije ki njé təbə, qi bə dəde ti bəy tə. ⁴³ Nə a e be dansi ti al. Re dəw madi dansi ti, ndigi kadi n-e ki bo ningə, kadi təl nje ra kilə ləsi pæti. ⁴⁴ Taa re dəw madi ndigi kadi n-e dəw ki do kəte dansi ti ningə, kadi təl bəə kilə ləsi pæti

tə. ⁴⁵ Tadə mi *NGon dəw m-re mba kadi dije rai kilə adi-mi al, nə kadi mi ə m-ra kilə m-adi-de nim, taa m-adi rəm kadi m-taa-n kosi dije ngay m-ilə-de taa nim tə.»

Jəju tēē kəm Bartime ki nje kəm tə

(Mt 20.29-34; Lk 18.35-43)

⁴⁶ Jəju əi ki njé ndo je ləne rai tēēi Jəriko ti. Loki isi tēēi me bə bo ti ki taga ki kosi dije ngay gode ti, nje kəm tə kare ki təe nə Bartime, e ngon lə Time, isi ngangı rəbi ti nōō, isi kəy nē. ⁴⁷ Loki oo kadi e Jəju ki Najarəti ti ə isi ində də ningə, un ndune ki taa nō ə nə: «Jəju ki *NGon ka Dabidi, o kəm-to-ndoo ləm!»* ⁴⁸ Dije ngay kəngi-e kəngi kadi uti tane, nə nje kəm tə un ndune ki taa də made ti wa bəy ə nə: «NGon ka *Dabidi, o kəm-to-ndoo ləm!» ⁴⁹ Lo kin ti, Jəju a lo ka ti, ə nə: «fbari-e adi-mi.» Ningə bari nje kəm tə ka kin, ə əli-e əi nə: «Uwə rəi ba, i taa, nə isi bari.» ⁵⁰ Loki oo də ta je kin ningə, bi kibi ləne, ilə kə, ə i taa rati aw rə Jəju ti. ⁵¹ Jəju dəje ə nə: «E ri ə, ige kadi m-ra madi ə?» Ə nje kəm tə əl-e ə nə: «NJe ndo, m-ge kadi kəm oo lo!» ⁵² Ə Jəju əl-e ə nə: «Aw! tadə kadi-me ləi əji.» Par ə, ta naa ti nōō, kəme oo lo, adi un go Jəju də rəbi njiy ti.

11

Jəju ur Jorijaləm ti ki kəsi-gon

(Mt 21.1-11; Lk 19.28-40;

Ja 12.12-19)

¹ Loki Jəju əi ki njé ndo je ləne indəi də bə ki Jorijaləm bəsi, gidi ngan bə je ti ki Bətipaje ki Bətani, ki kaw kadi mbal kagi bini je ti, ilə njé ndo je ləne joo. ² Jəju əl-de ə nə: «Awi me ngon bə ti ki a nōsi ti kam. Lo kur ə wa ki a uri ki me bə ti par ə, a ingəi ngon koro ki dəəi-e adi a. E ngon koro ki dəw al gide ti al bəy. Ituti-e, irəi sie adi-mi. ³ A re dəw madi dəji səsi ə nə: «MBa ri ə a rai nē bə,» wa ə, əli-e əi nə: «Bəbə ə ge-e, ə a təl ilə sie basine ba.»»

⁴ *NJé ndo je awi ningə yə ingəi ngon koro ki dəw dəe taga ta kəy ti, kadi rəbi ti. Adi tuti-e. ⁵ Dije madi ki ooi-de lo tuti koro ti dəji-de əi nə: «E ri ə a irai-e bə ə? Ituti ngon koro kin mba ri ə?» ⁶ Ningə njé ndo je iləi-de ti təkı Jəju əl-n-de, bə iyəi-de adi awi. ⁷ Loki rəi ki ngon koro ka kin ningə, labi kibi je ləde gide ti, bə Jəju al isi də ti. ⁸ Dije ngay labi kibi je ləde go rəbi ti. Nje ki madi je, e mbi kam je ki wale ə təti tiləi ti. ⁹ NJé njiyə nō Jəju ti ki njé njiyə goe ti uni ndude ki taa əli əi nə: «Təji e ki də Luwə ti! Ningə kadi Luwə njangi də dəw ki re ki tə Bəbə. ¹⁰ Kadi Luwə njangi də kəbə ki a re, adi e kəbə lə kaje *Dabidi.* Təji e ki də Luwə ti, me dərə ti taa.»

¹¹ Jəju ur Jorijaləm ti, aw me kəy ti lə Luwə. Loki ində kəmne oo nē je pəti ki gə gide

* **10:47** NGar Dabidi ra 6al asi dibi kare bəy taa oji Jəju, adi 6a Jəju kə nə “NGon ka Dabidi”, me ə nə dəw ki gin koji ti lə Dabidi. * **11:10** Kaje Dabidi, kər me ə nə Dabidi ki je dije ki gin koji ti lie. MBata Dabidi ra 6al asi dibi kare bəy taa oji Jəju Kirisi.

ningə, əi ki njé ndo je læne ki dɔgi gide e joo tɛɛi awi Bətani ti, tadɔ lo sɔl ngata.

Jəju man kagi mbay-kote
(Mt 21.18-19)

¹² Loki lo ti go ti, Jəju əi ki njé ndo je tɛɛi Bətani ti ki taga, ningə ɔo ra-e. ¹³ Jəju oo kagi mbay-kote ki mbie to dɔ ti, a say nu, ningə ɔti aw gin ti kadi n-oo se n-a n-ingə kande dɔ ti kadi n-uso wa? Nə loki re basi rɔ kagi ti ningə, oo mbie je par, ɔi oo kande al, tadɔ e nay kandi mbay-kote al ɔəy. ¹⁴ Be ə Jəju əl mbay-kote ə nə: «Kadi dəw uso kandi gogi al biti ki nɔ ti.» *NJé ndo je lie ooi ndu ta ki əl.

Jəju tuwə njé ra gati je me kəy ti læ Luwə
(Mt 21.10-17; Lk 19.45-48; Jə 2.13-16)

¹⁵ Loki rəi tɛɛi Jorijaləm, Jəju aw ur nati kəy ti læ Luwə, ningə ilə rəne tuwə njé labi ne je ki njé ndogi ne je nati kəy ti læ Luwə kɔ. Jəju sur tabilə je læ njé mbəl la je tilə, naa ti ki ne kisi læ njé gati də dum je. ¹⁶ İyə dəw madi adi un ne də-n me kəy ti læ Luwə al. ¹⁷ Ningə ndo-de ne ə nə: «NDangi me makitibi ti læ Luwə əi nə: “Kəy ləm a ɔbari-e kəy kəl ta ki Luwə ki to ki mbata læ gin dije pəti, nə səi, itəli-e lo ɔəyɔ rɔ ti læ njé ɔogi je yo.”»* ¹⁸ Loki ki njé kun dɔ njé kijə ne məsi kadi-kare je ki njé ndo ndu-kun je ooi ta je kin ningə, sangi rəbi kadi n-təli Jəju, nə ɔəli tadɔ kosi je ndigi ne ndo lie ngay.

¹⁹ Loki lo sɔl ningə, Jəju əi ki njé ndo je tɛɛi me ɔe bo ti kɔ.

Kadi-me ki kəl ta ki Luwə

²⁰ Loki lo ti ki sɔ, Jəju əi ki njé ndo je isi indəi də ningə, njé ndo je ooi kagi mbay-kote ki tuti dɔe ti ratata ki ngire ti. ²¹ Loe ti nɔɔ, me Piyər ole dɔ ne ti ki ndɔ ki ra ne, adi əl Jəju ə nə: «Nje ndo ki bo, o kagi ki ndɔ ki iman-e ka tuti am.» ²² Ningə Jəju təl əl njé ndo je læne ə nə: «Maji kadi adi mesi Luwə. ²³ Təki rɔjeti, adi m-əl səsi, re dəw madi əl mbal kam ə nə: “ɔti lo kin ti rangi, aw osi me ba ti”, ki kadi-me, ki kanji ɔadi, ə gər təki ta ki n-əl kin a ra ne ɔa, Luwə a ra ade. ²⁴ E be ə, m-əl səsi madi igəri təki, ne je pəti ki idəji Luwə me kəl sie ta ti, maji kadi indəi dəsi ti təki ingəi ki bəlme, ningə Luwə a ra adi səsi. ²⁵ Loki j̄ taa kadi əli ta ki Luwə, re ta to dansi ti ki dəw madi ə, maji kadi iyəi goe kɔ adi-e, kadi Bawsi ki isi dɔrə ti, iyə-n go majal je læsi kɔ adi səsi tɔ. [²⁶ MBata, re iyəi go majal je læ dije ki rangi kɔ al ningə, Bawsi ki isi me dɔrə ti, a iyə go majal je læsi kɔ al tɔ.]†

Ta ki dəji dɔ tɔgi ti læ Jəju
(Mt 21.23-27; Lk 20.1-8)

²⁷ Jəju əi ki njé ndo je læne təli rəi Jorijaləm ti ɔəy. Loki Jəju isi njiyə nati kəy ti læ Luwə, njé kun dɔ njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki njé ndo ndu-kun je, ki ngatəgi je, ²⁸ rəi dəji-e əi nə: «E ki tɔgi ki j̄ ra ə isi ra-n ne je kin be ə? Ə nə tɔ ə adi ndune kadi ira-n-de wa

* 11:17 Ejay 56.7; Jərəmi 7.11 † 11:26 Bar ta kin dije madi əli təki goto me makitibi je ti ki njé ndange ki kəte ndangi.

əl-je adi j-o?»²⁹ Jəju təl əl-de ə nə: «M-a m-dəji səsi ta kare be par. Re iləi-mi ti ningə, m-a m-əl səsi dəw ki adi-m ndune kadi m-ra-n ne je kin tə. ³⁰ Nə ə ilə Jə kadi ra dije batəm ə? E Luwə ə se e dije wa əli-mi adi m-o.»³¹ Nə təli a əli-naa ta dande ti əi nə: «Re j-əl-e j-ə nə: “E Luwə ə ile” ə, a dəji-je ə nə se ra ban ə j-ade meje al wa?»³² Ə j-a j-əl j-ə nə: E dije ə iləi Jə al tə...» Təki rəjeti, bəli kosi je, tadə dije pəti gəri dəde ti kadi Jə e nje kəl ta ki ta Luwə ti ki rəjeti. ³³ Be ə təli əli Jəju əi nə: «Ji gər al.» Ə Jəju təl ilə-de ti ə nə: «Re igəri al ə, mi ka m-a m-əl səsi təgi ki m-isi m-ra-n ne je kin al tə.»

12

Kuji ta də njé ra kilə me ndər nju ti, ki njé me majal

(Mt 21.33-46; Lk 20.9-19)

¹ Go ti Jəju lə rəne əl-de ta ki kuji ta ə nə: «Dingəm kare ndər nju, ningə ində singə gugū gide wuki. Ur bə kadi tə mborəi man nju ti, ningə ur ne tə ta kagi be, kadi dije isi də ti ngəmi ndər ka kin. Ba go ti, dəi ta naa ti ki dije ki njé ra kilə nju, kadi tə rai kilə adi-e, ə kagi loe ti ba, a kəyi-naa nee, ningə e wa əti aw mba. ² Loki kagi lo kijə kandi nju asi ningə, ilə bəə ləne kare kadi aw taa kandi ne ndor ka kin, ki yəne ji njé ra kilə ti adi-ne. ³ Nə loki bəə aw ningə, njé ra kilə je uwəi-e, tindəi-e ngay, ə tuwəi-e adi təl ki jine kare aw. ⁴ Nje ndər təl ilə bəə ki rangi bəy. E ka, tindəi

dəe mbuki mbuki je, taji-e je tə. ⁵ Be ka, dingəm ka kin təl ilə bəə ki rangi bəy. Bəə kin uwəi-e təli-e, taa njé ki goe ti ka, tindəi-de je, təli-de je wa bəy tə. ⁶ Lo kin ti, ngonne ki dingəm ki ndige ngay, par ə nay ki karne sie. Ə un-e ile tə dəbəy dəw rəde ti, tadə əl ə nə: “A bəli gidi ngonm.” ⁷ Nə njé ra kilə nju ka kin əli-naa dande ti əi nə: “Darə ə wa kam ə a e nje ne nduwə, ə adi ji təli-e, ningə ndər nju kin a e ne ləje.” ⁸ E be ə, uwəi ngon ka kin təli-e, iləi nine gidi ndər ti taga. ⁹ Ə se dingəm nje ndər kin a ra ban wa? A re kadi təl njé ra kilə je kin kə, ə sangi njé ki rangi ində-de ta ndər ti. ¹⁰ Itidəi ta kin me makitibi ti lə Luwə oi al a?

“MBal ki njé ra kəy je mbati-e, E ə təl mbal ki e təgi kəy.

¹¹ E kin e kilə ra Bəbe.

E ne kəji ki əti bəl ə to ta kəmje ti kin.»*

¹² Lo kin ti, ki bo je ki də *Jipi je ti, sangi rəbi kadi nuwəi Jəju, tadə gəri maji kadi kuji ta ki Jəju əl kin səbi dəde, nə bəli kosi je, adi iyəi-e, ə əti awi lo ləde.

Ta də kigə la-mbə Sajar ti ki e ngar ki bo

(Mt 22.15-22; Lk 20.20-26)

¹³ Ki bo ki də *Jipi je ti ilai *Parisi je madi ki dije madi ki me bəti ti lə *Erodi ti rə Jəju ti mba kadi tə n-iyəi kulə nuwəi-e-n ki ta ki tae ti. ¹⁴ Rəi əli-e əi nə: «Nje ndo, ji gər kadi j nje kəl ta ki rəjeti, taa ibəl kəm dəw al nim. I o ne ra ki gidi ti taga ne kam al, taa j nje

ndo dije rəbi lə Luwə ki goe ki rəjeti. Ə əl-je adi j-o: e loe ti ə se e loe ti al kadi dəw igə la-mbə nje kəbe ki bo Səjar ə? Kadi tə j-igə la-mbə ə se j-igə al ə?»¹⁵ Nə Jəju gər kədi kəm dije ləde adi əl-de ə nə: «MBa ri ə iyəi kulə kadi uwəi-mi ə? İrəi ki silə kare adi-mi m-o.»¹⁶ Ə rəi ki silə kare adi-e, ningə dəji-de ə nə: «Də nə ə indəi, ə tə nə tə ə ndangi silə ti kin ə?» Ə iləi-e ti əi nə: «E nje kəbe ki bo Səjar.»¹⁷ Jəju təl əl-de ə nə: «Nə lə Səjar ə adi Səjar, nə lə Luwə ə adi Luwə tə.» Lo kin ti, ta lə Jəju dum dəde ngay.

*Ta də ki njé koy je lo koy ti
(Mt 22.23-33; Lk 20.27-38)*

¹⁸ *Sadusi je ki əi dije ki ooi kadi njé koy je a ii taa lo koy ti al, rəi rə Jəju ti dəji-e əi nə:¹⁹ «Nje ndo dije, *Moji ndangi ndu kin me makitibi ti adi-je ə nə: “Re dəw madi, ngokəe taa dəne, ə ngokəe ka kin oji ngon ki dəne ka kin al bəy ə oy ningə, kadi taa dəne nduwə kin, oji-n ngan je kadi tēēi to nje goto ti.”²⁰ Ki oji də ta kin, ngakonaa je əi siri. Ki dəsəy taa dəne, ə oji-n ngon ki kadi tə ər toe al bəy par ə ətəi oy.²¹ Ki kə joo re taa dəne nduwə ka kin, ningə oji sie ngon bə ər to nje goto ka kin al bəy ə re oy ka bəy. Ki kə mitə re ə kae ti ə wa ka kin bəy.²² Adi ngakonaa je ki siri kin, taai dəne ki kare kin pəti tīgə, ka dəw kare ki dənde ti ki oji sie ngon bəy taa kadi oy goto. Gode ti pəti, darə dəne wa re oy tə.²³ Ə

se ndə ki njé koy je a ii taa lo koy ti, ə əi je a ii lo koy ti ə, nə dənde ti ə dəne kin a e nee ə? Tadə əi siri pəti taai-e nede ti.»²⁴ Jəju əl-de ə nə: «Səi dije ki indəmi rəbi, ningə kadi igəri təkə indəmi rəbi tadə igəri makitibi lə Luwə al nim, taa igəri təgi lə Luwə al nim tə.²⁵ Təkə rəjeti, ndə dije a ii taa lo koy ti, dīgəm je ki dəne je a taai-naa al ngata. Pəti a toi tə *Malayka je be me dərə ti.²⁶ Ta ki oji də ki njé koy je a ii taa lo koy ti, itidəi ta ki oji də por ki o me ngə ti, ə e ki kəl tae me makitibi ti lə Moji kin al a? Luwə əl Moji ta lo kin ti ə nə: “Mi Luwə lə *Abirakam, mi Luwə lə *Isaki, ki Luwə lə *Jakobi.”²⁷ Luwə e Luwə lə dije ki njé kisi kəm ba, bi e Luwə lə njé koy je al. İndəmi rəbi ndəm ki də gangi.»

*Ndu-kun ki itə ndu-kun je
(Mt 22.34-40; Lk 10.25-28)*

²⁸ Nje ndo ndu-kun kare ki oo ndude lo naji-naa ta ti, lo ki oo adi Jəju ilə ta *Sadusi je ti maji ngay, ətəi aw rə Jəju ti dəje ə nə: «Dan ndu-kun je ti pəti kin, e ki rə ə e ki dəsəy dan ti ə?»²⁹ Jəju əl-e ə nə: «NDu-kun ki dəsəy ki itə ndu-kun je pəti ə to kin: “O *İsrayəl! Bəbe Luwə ləje e Bəbe ki e karne ba.³⁰ A indigi Bəbe Luwə ləi ki ngamei ba pəti, ki ndili ba pəti, ki mər ta ləi ba pəti, taa ki təgi ba pəti tə.”³¹ Ningə ndu-kun ki kə joo ə to kin: “A indigi dəw madi tə darəi i wa be tə.”

☆ **12:19** Kilə ngirə nə je 38.8; Dəterənom 25.5-10

☆ **12:26** Tēē ki taga 3.2, 6

☆ **12:30** Dəterənom 6.4-5 ☆ **12:31** Ləbətiki 19.18

*NDu-kun ki rangi ki itə ndu-kun je ki joo kin goto.»[☆] 32 Njé ndo ndu-kun je lə Luwə əl Jəju ə nə: «Maji ngay Nje ndo! ta ki əl e ta ki rəjeti: Bəbe Luwə ləje e karne ba par ə e Luwə, Luwə ki rangi goto. 33 Ningə, kadi dəw ndige ki ngamene ba pəti, ki nē gər ki dəne ba pəti, ki təgine ba pəti, taa kadi dəw ndigi dəw madine tə darəne wa be tə. E kin e soti ngay itə da je ki kijə məside kadi-kare ti, kilə por də ti tə kadi-kare, ki kijə məsi kadi-kare je ki dangi dangi ki kadi Luwə.» 34 Loki Jəju oo kadi nje ndo ndu-kun kin ilə ta ti ki kəm-kədi, ningə əl-e ə nə: «I say al ki kəbe lə Luwə.» Gə ta je ti kin, dəw ka sangi kadi n-dəji ta Jəju al ngata.

Kirisi ki Dabidi

(Mt 22.41-46; Lk 20.41-44)

35 Loki Jəju isi ndo dije nē gin kəy ti lə Luwə, dəji-de ta ə nə: «Ra ban be ə njé ndo ndu-kun je əli par əi nə Kirisi ki e *Dəw ki Luwə mbəte e ngon ka *Dabidi ə? 36 Dabidi ə wa ki dəne, loki NDil Luwə ra kilə mee ti, əl ə nə:

“Bəbe Luwə əl Bəbe ləm ə nə: ƒre isi də ji kəm ti ne, Biti kadi m-ilə njé bə je ləi gin təgi ti.”[☆]

37 «Dabidi ə wa ki dəne bəre Bane, nga ki go rəbi ki ban taa Kirisi e-n ngon ka Dabidi* ə?» Kosi dije ngay ooi ta lə Jəju ki rənəl.

Jəju gangi ta də njé ndo ndu-kun je ti lə Luwə
(Mt 23.1-12; Lk 20.45-47)

38 Me nē ndo ti lə Jəju ki isi ndo kosi je, əl-de ə nə: «ƒndai kəm-kədi də rəsi ti ki rə njé ndo ndu-kun je ti. Əi dije ki gei njiyə ki kibi ngal, taa gei kadi dije rai-de lapiya ki buki-naa ti lo kingə-naa je ti lə kosi je tə. 39 Gin kəy kaw-naa je ti, ə se lo nē kuso ti, a gei lo kisi dije ki bo, kəte nə dije ti. 40 Taa nē maji je lə nje ngaw koy je pəti pəti jide ti, ningə ədi kəm dije ki kəl ta ki Luwə ki gine gangi al, kadi dije ooi-de taki n-əi dije ki maji. Go kilə ra je ti ki be kin, Luwə a gangi-n ta ki ngə ngay dəde ti itə ndəgi dije.»

Kadi kare lə nje ngaw koy ki nje ndoo

(Lk 21.1-4)

41 Jəju isi səbi nə lo kilə kadi-kare, isi isi oo kilə ki dije isi ləi kadi-kare. Njé nē kingə je ngay adi la ngay ngay. 42 Ningə nje ngaw koy ki nje ndoo kare re ki ngan silə joo, tə nē ki tē nē al ilə tə. 43 Adi Jəju bər njé ndo je ləne əl-de ə nə: «M-əl səsi təkəi rəjeti, nje ngaw koy ki nje ndoo kam ilə kadi-kare itə ndəgi dije pəti. 44 Tadə ndəgi dije adi burim la je ləde, nə nje ngaw koy kin adi nē kingə ki me kəy ti ləne ba pu. E bay nē ki nay jie ti kadi ra-n ki rəne ə un adi kin.»

13

Jəju əl ta lə kəy kaw-naa ki a tuji

(Mt 24.1-3; Lk 21.5-7)

☆ 12:36 Pa je 110.1
Dabidi (10.47; 11.10).

* 12:37 NGon ka Dabidi, kər me ə nə dəw ki gin koji ti lə

¹ Loki Jəju isi tēē me kəy ti lə Luwə isi aw ningə, nje ndo lie kare ə-l-e ə nə: «Nje ndo dije, oo mbal je ki rai kəy, ki kəy je ki boy boy ki əti bəl ki dum kam!» ² Jəju təl ə-l-e ə nə: «O kəy je ki boy boy kam maji, mbal kare ki a nay kadi isi də made ti goto; a budi-de nangi mur mur.»

Nə je ki a rai nə kəte nə dəbəy ndə ti

(Mt 24.3-13; Lk 21.7-19)

³ Go ti, loki Jəju aw isi də mbal kagi bini je ti, səbi də kəy lə Luwə. Piyər nim, Jaki nim, Jə nim, Andire nim, dəji-e ta loki əi sie ki karde əi nə: ⁴ «Ə-l-je adi j-o, dəkagilo ki ra ti ə nə je kin a rai nə ə? Ə nə kəji ki ban ə a təji kadi ji gər təkəi nə je kin pəti a indəi ngangide ə?»

⁵ Lo kin ti Jəju lə rəne ə-l-de ə nə: «İndəi kəm-kədi də rəsi ti, adi dəw ədi səsi al. ⁶ Dije ngay a rai ki təm, a əli əi nə: “Mi ə mi Kirisi”, ningə a buki dije ngay wale tə. ⁷ Loki a oi kə rə je ki e səsi basi, ki poy rə je ki e say, adi bəl ra səsi al. Re e ri ri ka nə je kin a rai, nə e dəbəy ndə al bəy. ⁸ Gin be madi a aw rə də gin be madine, kəbe madi a aw rə də kəbe madine ti; dənangi a yəki je, 60 a o je ki lo je ki dangi dangi, nə nə je kin a toi tə lo kilə ngirə to ndoo ki a ra dəne kin be bəy. ⁹ Ningə ki əji dəsi səi je wa, maji kadi isi də njasi ti maji, tadə dije a awi səsi lo gangi ta je ti, a tindəi səsi gin kəy kaw-naa je ti. A awi səsi kadi ai nə njé

kəbe je ti, ki nə ngar je ti ki boy ki mbata ləm. Lo kin ti a e ta rəbi ki kadi a ingəəi naji ki ma ki dəm ti rəsi ti. ¹⁰ NGata ningə, nə ki dəsəy, səbi kadi Poy Ta ki Maji osi mbi dije ti ki dənangi ti ne pəti. ¹¹ Loki a uwəi səsi kadi a awi səsi lo gangi ta ti, onosi kadi mesi bəl, kə nə se ta ri ə a əli nə njé gangi ta je ti wa? Ta wa ki Luwə a ində tasi ti loe ti nōo kin ə əli-de par. Tadə e səi je wa ə a əli ta al, nə e NDil Luwə ə a ində tasi ti kadi əli. ¹² NGakonaa je a uni də-naa awii lo təl-naa ti, baw ngon a aw ki ngon kadi təli-e kə, ningə ngan je, mede a majal ki njé kəji-de je, ə a uni dəde awi kadi təli-de tə. ¹³ Dije pəti mede a majal səsi ki mbata ləm, nə dəw ki uwə təgine ba bitəi dəbəy ti a ingə kaji.

Kə ki bo ngay ki a re

(Mt 24.15-25; Lk 21.20-24)

¹⁴ «Ningə loki a oi dəw ki nje ra nə ki kəbi, ki nje tuji lo, ki a uwə lo kisi lo ti ki e lo ki səbi kadi e ti al*». Maji kadi dəw ki nje tidə nə je kin gər gine maji. Ningə njé ki isi Jude ti a ayi-naa ki də mbal je ti. ¹⁵ Dəw ki isi də kəy ti a ur nangi 6a a aw me kəy ti kadi tə un nə madi tēē-n al. ¹⁶ Dəw ki a e me ndər ti, a asi kadi təl re be un kibi rəne al. ¹⁷ NDəe ti nōo kin, kəm-to-ndoo ki gəe goto a e lə dəne je ki njé səm, ki njé kadi mba ngan je. ¹⁸ Əli ta ki Luwə kadi nə kin ra nə bəra al. ¹⁹ Ki rəjeti, a e dəkagilo kə

* **13:14** Lo ki səbi kadi e ti al: E kəy lə Luwə. ✱ **13:14** Daniyəl 9.27; 11.31; 12.11

† **13:15** Dənangi Paləsitin ti, dije rai kəy adi dəe ki taa lay, ningə dəe ki taa ki lay ka kin ə e lo kisi kər kəə. Mt 24.17.

ki dāw oo ndo kare al 6ay. Lo kilā ngirā dōrā ki dōnangi ti, ki Luwā indā-n ne je nu, biti bone, dāw oo ko kō kin nja kare al, taa dāw a oo ko kō kin gogi al tō. ²⁰ Re Bābe uwā ta ndo je kin gangi al ə, dāw kare ki a isi ki dōne taa goto. Nə ki mbata lə dije ki e wa mbāti-de, tə dije lāne kin ə, uwā-n ta ndo je kin gangi ²¹ NGa ningə, re dāw əl səsi ə nā: “Kirisi, ki e *Dāw ki Luwā mbāte ə aw yo am, e ə aw ne am” ə, adie mesi al. ²² MBata kirisi je ki ngom, ki njé kəl kə nə n-əi njé kəl ta je ki ta Luwā ti, a rai nōō tə rai ne kōji ki ne je ki əti 6əl 6əl ki dum kəl tae. A rai kadi tə re to ban ə njé wa ki Luwā mbāti-de kin ka n-6uki-de wale. ²³ E be ə, kadi, səi isi dō njasi ti, m-əl səsi ne je kin pəti kadi igəri.

NDo re NGon dāw

(Mt 24.29-31; Lk 21.25-28)

²⁴ «Ningə, dōkagiloe ti ka kin, go kō je ti kin 6a, kadi a teē kāmne al, nay a nda al, ²⁵ mee je a ii ki dōrā ti tosi ki nangi, ningə tōgi je ki me dōrā ti a yāki. ²⁶ Lo kin ti ə yə a oimī *NGon dāw m-a m-re me kil ndi ti. M-a m-re ki tōgi, me kunji ti ki əti 6əl. ²⁷ M-a m-ilə malayka je lām kadi tə dō kum dōnangi ti ki sō, a kawī njé ki mbāti-de ki naa ti. A kawī-de ii ngangi dōnangi ti ki kare teēi e ki nungi ti.

Nə ndo ki əji dō kagi mbay-kote

(Mt 24.32-36; Lk 21.29-33)

²⁸ «Maji kadi igəri ne ndo ki dō kagi mbay-kote ti kin maji. Loki bajie je indāi rungīru, ə

mbie iti kin ningə, igəri kadi nay 6a e basi ngata. ²⁹ Be tō ə, loki oi ne je kin rai ne ningə, maji kadi igəri tēki mī *NGon dāw mi ta kəy ti, basi rōsi ti. ³⁰ Ningə tēki rōjeti, adi m-əl səsi, dije ki isi ki dōde taa ne kin a oyi tīgə al 6ay ə ne je kin a rai ne. ³¹ Dōrā ki dōnangi a gotoi ndo madi, nə ta lām a to lo tone ti ba ratata ki nō ti.

Luwā ki karne ba ə gər ndo ki dōbāy ti

(Mt 24.42; 25.13-15; Lk 12.36-38; 19.12-13)

³² «Dāw kare ki gər ndo ə se dō kadi ki ne je kin a rai ne ti goto. *Malayka je ki dōrā ti al nim, mi NGon lə Luwā ə wa al nim. Dāw 6a, e Bawje Luwā ba par ə gər. ³³ Maji kadi oi go rōsi, isi dōgi ti, tado igəri dō kade kin al. ³⁴ A to tə ta lə dingəm kare ki iyə me kəy lāne ə aw mba kin be. Kəte 6ay taa kadi aw, iyə kilə je ki me kəy ti ji njé kilə je ti lāne. Adi nā nā kilə ki sōbi dōe kadi ra, ningə ndəji nje ngəm ta kəy kadi isi dōgi ti. ³⁵ Ə maji kadi isi dōgi ti, tado igəri ndo ki 6a nje kəy a re-n al. A re lo sōlō, ə se dan lo ti, ə se ndu nō kinjə ti, ə se ki sī, igəri al. ³⁶ Re teē pati ningə, kadi ingə səi dō 6i ti al. ³⁷ Ta ki m-əl səsi kin, e dije pəti ə m-əl-de. Isi dō njasi ti.»

14

Ta kōji ki dō təl Jaju ti

(Mt 26.1-5; Lk 22.1-2; Ja 11.47, 49, 53)

¹ Nay ndo joo kəte kadi ndo ra nay Paki, ki nay mapa ki əm əde al asi. Njé kun dō njé

kijə ne məsi kadi-kare je, ki njé ndo ndu-kun je, sangi rəbi kadi n-uwəi Jəju gidi ngəy n-təli-e. ² Be ə, əli-naa əi nə: «Adi j-uwəi-e ndo ra nay ti al nə dije a ii tə rai wongi.»

Dəne madi ur yibi ki əti maji do Jəju ti

(Mt 26.6-13; Jq 12.1-8)

³ Jəju e me be ti ki Bətani, me kəy ti lə Simo ki kəte e nje banji. Loki Jəju isi uso ne, dəne madi re ki ku mbal ki bari-e albatir ki yibi ki əti maji rosi. Yibi kin gate e ngay, rai ki man kagi ki bari-e nar. Dəne tō ku, ningə ur yibi ka kin do Jəju ti. ⁴ Dije madi dan njé ki əi loe ti noo, rōde nəl-de al adi əli-naa dande ti əi nə: «Kəm tuji yibi kin kə be par kin nə ri ə? ⁵ Asi kadi dəw taa-n la ki al do kilə ti ki ndo bu mitə be ka e ki ra-n ki njé ndoo je!» To rōde adi əli ta dəne ka kin ngay. ⁶ Nə Jəju əl-de ə nə: «tyəi dəne kin jəke. MBari ə isi njibəi-e ə? Ne ki ra dəm ti kin e kilə ki maji. ⁷ NJé ndoo je kam, isi səsi ne ki ndo je pəti, adi ndo ki mesi ndigi par ə a rai səde, nə mi, m-a m-isi səsi ki no ti al. ⁸ Dəne kin ra ne ki asi go təgine: Oj yibi rəm ti kəte kadi tə darəm aw-n bəda. ⁹ Ningə adi m-əl səsi ta ki rojeti: lo je pəti dənangi ti ne, ki dije a iləi mbe Poy Ta ki Maji titi, a ori poy ne ki dəne ra kin kadi mede ole-n dəe ti.»

Judası un do Jəju

(Mt 26.14-16; Lk 22.3-6)

¹⁰ Judası Isikariyoti ki e ki kare mbə njé ndo je ti lə Jəju ki dəgi gide joo, aw ində do ta naa ti ki njé kun do njé kijə ne

məsi kadi-kare je, mba kadi ilə-n Jəju jide ti. ¹¹ Loki ki bo je ooi ta ki ta Judası ti, rōde nəl-de ngay adi uni mindide kadi n-adi-e la. Loe ti noo, Judası ilə ngirə sangi kadi n-oo se n-a n-ra ban ə n-a n-ingə dokagilo ki to kadi n-ilə-n Jəju jide ti wa.

Jəju uso ne Paki ki njé ndo je ləne

(Mt 26.17-19; Lk 22.7-13)

¹² NDō ki dəsəy lə ra nay kuso mapa ki əm əde al, ki e ndo ki dije isi təli ngan dəgi bati je mbata ne kuso Paki, njé ndo je lə Jəju dəji-e əi nə: «Lo ki ra be ə indigi kadi j-aw ji ra ne kuso Paki titi, j-ində dəe dana j-adi uso ə?» ¹³ Ningə Jəju ilə njé ndo je ləne joo, əl-de ə nə: «Awı me be bo ti kam ba, a ingəi dingəm kare ki oti gum man dəne ti ningə uni goe. ¹⁴ Me kəy ki ur ti ə, əli ba nje kəy kin əi nə: “Nje ndo dije ə nə se me kəy ki ra ə kadi n-re n-uso ne Paki ti ki njé ndo je ləne wa?” ¹⁵ A oji səsi me kəy ki boy. Me kəy kin to taa, e ki ra oy, ki ne je ki me ti pəti. Lo kin ə a rai ne kuso Paki titi kadi j-usoi. ¹⁶ *NJé ndo je ii taai, awı me be bo ti ka kin ningə, ingəi ne je pəti asi naa təkı wa ki Jəju əl-n-de, adi rai ne kuso Paki, indəi dəe dana.»

Nje ndo kare ki a un do Jəju

¹⁷ Loki kadi ur, Jəju re ki njé ndo je ləne ki dəgi gide e joo. ¹⁸ Ningə loki isi ta ne kuso ti, Jəju əl-de ə nə: «Təkı rojeti, adi m-əl səsi, dəw kare dansi ti ki isi usoi səm ne ne kin, a iləm ji dije ti.» ¹⁹ Me njé ndo je ilə ngirə təsi-de, adi dəji ta Jəju

ki bare bare ai na: «E mi be?»
 20 Jaju al-de a na: «E daw kare dansi ti sai ki dogi gide e joo wa kin. E ki isi ila jine sam naa ti me ka ti wa kin. 21 Mi *NGon daw m-a m-oy taki ndangi me makitibi ti la Luwa^o, na kam-to-ndoo e la daw ki a ila-m mi NGon daw ji dije ti. Dawe kin, koje al e soti ngay.»

Ne kuso la Babe

(Mt 26.26-30; Lk 22.14-20; 1Kor 11.23-25)

22 Loki isi ta ne kuso ti, Jaju un mapa, ra oyo Luwa do ti, uwə tati naa ti, tal-n adi njé ndo je, ningə əl-de ə na: «Itaai, e kin e darom.» 23 Go mapa ti, Jaju un kəpi kasi kandi nju, ra oyo Luwa do ti, ningə tal-n adi njé ndo je ayi-naa pəti dande ti, 24 ningə əl-de ə na: «E kin e məsim, məsi kun mindi ki sigi ki a ay mbata kosi dije. 25 Ningə taki rəjeti, adi m-əl səsi m-a m-ay kasi kandi nju ki rangi al, biti kadi m-a m-ay ki sigi me beko ti la Luwa.» 26 Loki osi pa kilə taji do Luwa ti gine gangi, tēēi awi do mbal kagi bini je ti.

Jaju al taki Piyər a naji ta gər-ne

(Mt 26.31-35; Lk 22.31-34; Jq 13.36-38)

27 Jaju əl njé ndo je ləne ə na: «A imbati-mi pəti, tado ndangi me makitibi ti la Luwa ai na: “M-a m-təl ba bati je, ningə bati je a sanai-naa ki lo lo”^o. 28 Nə loki m-a m-i lo koy ti, m-a m-aw kəte nōsi ti, tə ngəm səsi Galile ti.» 29 Piyər əl Jaju ə na: «Re dije pəti ə iyəi-ni kə ka, ne kin a ra ne rəm ti mi

Piyər al.» 30 Jaju təl əl-e ə na: «I, taki rəjeti, adi m-əli, bone, me kondə ti wa kin, kunə kinjə nō nja joo al bəy ə a naji ta nja mitə ə nə igər-m al.» 31 Nə Piyər a do ndune ə na: «Re e-n koy ka m-a m-oy sai, bi m-a naji ta gəri, al ratata.» Ningə ndəgi njé ndo je pəti əli ko ta wa ki Piyər əl ka kin tə.

Jaju al ta ki Luwa Jəti samane ti

(Mt 26.36-46; Lk 22.39-46)

32 Go ti, Jaju ai ki njé ndo je ləne əti rəi lo ti madi ki təe nə Jəti samane. Jaju əl-de ə na: «Isi lo kin ti ne be inginai-mi, dokagilo ti ki m-a m-əl ta ki Luwa.» 33 Jaju adi Piyər nim, Jaki nim, Ja nim awi sie. Lo kin ti, dadi ki bəl ki me ndil ti ilə ngirə ra Jaju. 34 Adi Jaju əl-de ə na: «Me-ko rosi mem rosi ki asi koy. Isi lo kin ti ne be, isi kəm bi itoi bi al.» 35 Jaju əti ki kəte ndəy, ningə osi ki nangi, dəji Luwa kadi re to ban ə, əsi do kadi kə kin ngərəngi rəne ti. 36 Jaju ə na: «Aba! Bai, ne ki dum təgi goto, ə əsi kə kin ngərəngi kə rəm ti! Nə ke ə kadi e ndigi ləm al, nə kadi e ndigi ləi yo taa.» 37 Jaju təl re rə njé ndo je ti ki mitə, ningə ingə-de, isi toi bi, adi əl Piyər ə na: «Simə, isi to bi wa biti a? Asi kadi isi kəm do kadi ki kare be al biti a? 38 Isi kəm ba, əli ta ki Luwa, kadi osi me ne na ti al. NDil ndigi ra ne ki maji, nə darə e ki tə.» 39 Ningə təl ər ndəne səde ki rangi bəy, əl ta ki Luwa, un go mindine ki kəte wa ka kin bəy. 40 Loki təl re rə

njé ndo je ti ningə, ingə-de isi toi bi bəy, kəmdə əy diriri, lo ta ki kadi əli ka gəri al. ⁴¹ Jəju təl aw, re ki kə mitə, əl-de ə nə: «ttoi ta bi ti ne, isi əri kəə bəy a? Asi be nga! Dəkagilo re kadi a iləi-mi *NGon dəw ji njé ra majal je ti ngata. ⁴² II taai adi j-awi, nje kilə-m jide ti ə re am!»

Kuwə Jəju

(Mt 26.47-56; Lk 22.47-53; Jq 18.3-12)

⁴³ Loe ti noo, loki ta nay ki ta Jəju ti ba bəy ningə, Judasi, ki e ki kare dan njé ndo je ti ki dəgi gide e joo, ə tēē isi re. Re ki kosi dije ngay gone ti. Dije ki njé kuwə kiyə kasigar je, njé kuwə gəl jide ti je. Kosi je kin, e njé kun də njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki njé ndo ndu-kun je, ki ngatəgi je, ə iləi-de. ⁴⁴ Judasi ki nje kun də Jəju, əli-naa səde ne ki n-a n-ra kadi tə gəri Jəju ə nə: «Dəw ki m-a m-uwe rəm ti rututu kin 6a, e darəe ə wa ən ə, uwəi-e, indəi kəmsi goe ti awi sie!» ⁴⁵ E be ə, tēē ə wa ki Judasi re tēē par ə, səbi Jəju əl-e ə nə: «Nje ndo dije!» Ningə, uwe rututu ki rəne ti. ⁴⁶ Ba loe ti noo dije, ki rəi ki Judasi ka kin indəi jide də Jəju ti uwəi-e. ⁴⁷ Loka uwəi-e, ki kare dan njé ki əi sie naa ti, əri kiyə kasigar, tigə-n paja lə ki bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je, 6a tigə mbie lati gangi. ⁴⁸ NGa ningə Jəju un ta əl-de ə nə: «To tə ne ki mi nje bogi, ə irəi ki kiyə kasigar je, ki gəl je taa kadi uwəi-mi be? ⁴⁹ NDə je pəti, mi dansi ti gin kəy ti lə Luwə, m-ndo dije ne, ka uwəi-mi al, nə e

kin to be 6one mba kadi ta je ki ndangi me makitibi ti lə Luwə təli tade.» ⁵⁰ Lo kin ti, njé ndo je lie pəti əyi-naa ə iyəi-e ⁵¹ NGon ki basa kare, ki dole rəne ki ta kibi ə wa par, un go Jəju. Dije uwəi ngon ki basa ka kin, ⁵² nə, iyə ta kibi ki dolə-n rəne ka kin jide ti, ə ay ki rəne kare aw.

Jəju a nə njé gangi ta je ti lə Jipi je

(Mt 26.57-68; Lk 22.54-55, 63-71; Jq 18.12-18)

⁵³ NJé kuwə Jəju, awi sie nə ki bo ti lə njé kijə ne məsi kadi-kare je. E lo ki njé kun də njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki ngatəgi je, ki njé ndo ndu-kun je, pəti kawinaa ti. ⁵⁴ Piyər adi ndəe ngal, ə njiyə-n go Jəju ti, ndəy, ndəy, re ur-n gode ti kəy, nati lo ti lə ki bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je ka kin. Re isi naa ti ki paja je ta por ti, isi ndibi. ⁵⁵ NJé kun də njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki njé gangi ta je lə *Jipi je, ba pəti, sangi rəbi ta madi kadi n-gangii ta koy də Jəju ti, nə ingəi al. ⁵⁶ Dije ngay təti ta je ki ngom dəe ti, nə ta ki təti je ləde aw go-naa ti al. ⁵⁷ NJé ki nə je ii ai taa ki njade, taa təti ta je ki ngom minde ti əi nə: ⁵⁸ «J-o tae ti əl ə nə: «M-a m-tuji kəy lə Luwə ki dije rai ki jide kam kə, ningə me ndə ti ki mitə, m-a m-təl m-ində e ki rangi gogi. A e kəy ki dəw a ra ki jine al.» ⁵⁹ Də ta ti wa kin ka, ndu njé təti ta je osi gonaa ti al. ⁶⁰ Ə ki bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je j taa dan dije ti, dəji Jəju ə nə: «Ta ki dije a əli dəi ti kam, a əl ta madi də

ti al a?» ⁶¹ Nə Jəju a tane mbə, tē tane ilə-de ti al. Ə ki bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je dəji Jəju ta ki rangi bəy ə nə: «E j, ə j Kirisi ki Luwə mbəte, ki e NGon lə Luwə ki dije isi iləi toji dəe ti kin a?» ⁶² Ə Jəju əl-e ə nə: «E mi wa, ningə a oi-mi *NGon dəw m-isi dəji kə Luwə ti ki nje togi, m-a m-j dora ti mre me kil ndi ti.» ⁶³ Ki bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je til kibi je ki rone ti, ba əl ə nə: «E kin, ji sangi kadi dəw madi ki rangi əl ta dəe ti bəy a?» ⁶⁴ Səi je wa oi ndue ki əl-n ta ki mal də Luwə ti ki mbisi ne. Ta ri ə iməri dəe ti ə?» Ə dije pəti gangi ta də Jəju ti, kadi e dəw ki səbi koy. ⁶⁵ Njé ki nə je, iləi gin tibi man tade dəe ti, ndəmi ta kəme, ningə biri jide əsi-e-n, ə əli-e ə nə: «Ində ndil, ə iəba to dəw ki indəi adi j-o.» Loe ti noo, paja je taai Jəju, ba agi ki ta tində mbəe ti.

Piyər naji ta gər Jəju

(Mt 26.69-75; Lk 22.56-62; Jq 18.15-18, 25-27)

⁶⁶ Loki Piyər e ta mbalo ti, nangi ne bəy, dəne kare ki dan dəne je ti ki njé ra kilə me kəy ti lə ki bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je j noo re. ⁶⁷ Ə loki oo Piyər isi ndibi por ningə, ində manje ba, ba əl-e ə nə: «J ka, j ki Jəju ki Najarəti ti to al a?» ⁶⁸ Nə Piyər naji ə nə: «Jagi m-gər-e al, taa m-gər me ta ləi ki iğe kəl kin al to.» Go ti Piyər əti njiyə isi aw ki ta ndogə ti, [ningə kunə kinjə nq.] ⁶⁹ Dəne ka kin ilə kəmne oo-n Piyər, ningə təl re də ta ti ka kin bəy, əl dije ki ai loe ti noo ə nə: «Dingəm kam e ki kare dan

dije ti lie to.» ⁷⁰ Piyər təl naji nja kare bəy, ə nə n-gər-e al. Ningə njaba go ti ə, dije ki ai səde noo, rəi əli Piyər bəy əi nə: «Təki rəjeti, j ka, j ki kare dan dije ti lie to, tadə j dəw ki Galile ti.» ⁷¹ Ə lo kin ti, Piyər ibi rone ki ta ki ngə ngay ə nə: «M-ibi rəm kadi Luwə ra səm ne ki ngə, re m-əl ta ki ngom. M-gər dingəm ki a əli ta lie kam al.» ⁷² Ba ta naa ti noo, kunə kinjə nq ki kə joo. NGa ningə, me Piyər ole də ta ti ki Jəju əl-e ə nə: «Kəte taa kadi kunə kinjə nq nja joo, a naji ta nja mitə ə nə iğər-m al,» ka kin, adi Piyər ində lo tē taga ki ngədi njane ti, nq ki man kəmne.

15

Awi ki Jəju nq ngar Pilati ti

(Mt 27.1-2, 11-14; Lk 23.1-5; Jq 18.28-38)

¹ Ki s j bati ba, njé kun də njé kijə ne məsi kadi-kare je, ingəi-naa ki ngatəgi je, ki njé ndo ndu-kun je, ki njé gangi ta je lə *Jipi je ba pəti, uni ndude, ba dəi Jəju, awi sie iləi-e ji *Pilati ti. ² Ə Pilati dəji Jəju ə nə: «J ngar lə Jipi je a?» Ba Jəju ile ti ə nə: «E ta ki tē tai ti.» ³ Njé kun də njé kijə ne məsi kadi-kare je təti ta je ngay də Jəju ti. ⁴ Ə Pilati təl dəji Jəju ta ki rangi bəy ə nə: «A əl ta madi al a? O ta je pəti ki dije a indəi dəi ti kam!» ⁵ Nə Jəju tē tane ilə ti al, adi ndəji Pilati ki dum.

Gangi ta koy də Jəju ti

(Mt 27.15-26; Lk 23.13-25; Jq 18.39-19.16)

⁶ Dɔ ɔal je pɛti, lo ra nay Paki ti, *Pilati ɔr dangay kare ile taa, adi e dɔw ki kosi je dɛji-e kadi ɔr-e dangay ti adi-de. ⁷ NGa ningɔ dingɛm kare ki bari-e nɛ Barabasi e dangay ti nɔɔ tɔ. Uwɛi-de dangay ti ɛi ki madine je ɔji-n dɔ tɔl ki tɔli dɔw, lo wongi ti ki ra-de dɔ njɛ kɔɔbe je ti. ⁸ Kosi je awi rɔ Pilati ti, ningɔ dɛji-e kadi ra ne ki isi ra kɛte kɛte ka kin adi-de. ⁹ NGata ɔ Pilati dɛji-de ɔ nɛ: «ƒgɛi kadi m-iyɛ ngar lɔ *Jipi je taa madi sɛsi wa?» ¹⁰ Pilati dɛji ta kin be, mbata gɛr maji kadi e ni ɔ ra njɛ kun dɔ njɛ kijɔ ne mɛsi kadi-kare je dɔ Jɛju ti ɔ ilɛi-e jine ti. ¹¹ Nɛ njɛ kun dɔ njɛ kijɔ ne mɛsi kadi-kare sulɛi kosi je adi dɛji Pilati kadi ɔr Barabasi yo adi-de bi Jɛju al. ¹² Pilati dɛji-de bɛy ɔ nɛ: «ƒgei kadi m-ra ri ki e ki bari-e ngar lɔ Jipi je ɔ?» ¹³ Ba ɛi je tɛli uni ndude ki taa ɛli Pilati ɛi nɛ: «ƒbe kagi-dɛsi ti!» ¹⁴ Pilati dɛji-de ɔ nɛ: «E ri ki majal ɔ ra ɔ?» Ningɔ uni ndude ki taa ngay bɛy, ɛli ɛi nɛ: «ƒbe kagi-dɛsi ti!» ¹⁵ E be ɔ, mba kadi rɔ kosi je nɛl-n-de, Pilati ɔr Barabasi adi-de. Ningɔ go ti, adi indɛi Jɛju ki ndɛy kabilay, ɔ ile ji asigar je ti kadi bɛi-e kagi-dɛsi ti.

Asigar je ibɛi Jɛju kogii
(Mt 27.27-31; Jɛ 19.2-3)

¹⁶ Asigar je ɔri Jɛju awi sie dana, lo ti ki bari-e pirɛtuwar, me lo ti ki boy ki *Pilati isi ti

wa kin nɔɔ, ningɔ bari ndɛgi asigar je pɛti adi-de rɛi. ¹⁷ Loe ti nɔɔ, ilɛi kibi ki kɛr pir pir* rɔ Jɛju ti, ɔ oji jɔgi kon ilɛi dɛe ti tɔ. ¹⁸ Ningɔ, ilɛi rɔde rai-e lapiya ɛi nɛ: «Lapiya ngar lɔ *Jipi je!» ¹⁹ Indɛi dɛe ki gakira, tibi man tade dɛe ti, ɔ ɔsi mɛkɛside nangi, rai tɔ ne ki isi ɔsi gone be. ²⁰ Loki ibɛi-e kogii asi-de ningɔ, ɔri kibi ki kɛr pir pir ka kin rɛe ti kɔ, ɔ tɛli ilɛi kibi je lie wa rɛe ti gogi, ba tɛɛi sie taga kadi awi bɛi-e kagi-dɛsi ti.

Bɛi Jɛju kagi-dɛsi ti
(Mt 27.32-44; Lk 23.26-43; Jɛ 19.17-27)

²¹ Dingɛm kare ki Sirɛn ti, tɛe nɛ Simɔ, e baw Alɛgijandir ɛi ki Rupusi, j wale, ningɔ asigar je uwɛi-e indɛi tɔgi dɛe ti adi oti kagi-dɛsi lɔ Jɛju. ²² Awi ki Jɛju lo madi ti kare to nɔɔ, bari-e nɛ Golgota, ki kɛr me nɛ: «Lo ki to tɔ ka dɔ dɔw be.» ²³ Gei kadi n-adi-e kasi kandi nju ki bui naa ti ki ne ki bari-e nɛ mir†, kadi ay, nɛ Jɛju mbati kay. ²⁴ Go ti, asigar je bɛi-e kagi-dɛsi ti, ba tigɛi kir (mbare) dɔ kibi ti lie, kadi n-ooi ne ki dɔw ki ra dande ti a ingɔ*. ²⁵ E ki kadi ki jikare, ɔ bɛi-e-n kagi-dɛsi ti. ²⁶ NDangi me bati, ne ki ra ɔ n-bɛi-e-n kagi-dɛsi ti ɛi nɛ: «NGar lɔ *Jipi je.» ²⁷ Bɛi njɛ bogi je joo naa ti sie kagi-dɛsi ti. Ki kare dɔ ji kɔe ti, ki nungi dɔ ji gɛle ti tɔ. [²⁸ Be kadi ta ki ndangi

* **15:17** Dɔkagiloe ti kin, kibi ki kɛr pir pir, sɔbi dɔ ngar je par ɔ kadi oy. † **15:23** Mir e yibi ki rai ki nɔm kagi madi dɔnangi Palɛsitin ti nɔɔ. Gate e ngay, ningɔ lo ki dɔw oy ɔa, ɔ ɔyi rɔ nin ti bɛy taa a dibi. Taa lo ki rɔ dɔw to-e ngay ningɔ, rai adi ɔa rɛe yogiro ndɛy. * **15:24** Pa je 22.19

me makitibi ti læ Luwə əi nə: «Tidəi-e dan njé ra majal je ti» kin təl-n tane.† 29 Dije ki njé də rəbə, tigəi dōde, ningə taji-e, ə əli əi nə: «Ma, i ki nje tuji kəy læ Luwə, ə təl ra e ki rangi me ndo ti ki mitə ka kam! 30 Aji roi i wa, ə i taa dō kagi-dəsi ti ur nangi adi j-o!» 31 Be tō ə, njé kun dō njé kijə nē məsi kadi-kare je, ki njé ndo ndu-kun je, ibəi Jəju kogii dande ti əi nə: «Aji dije ki rangi, nə e wa asi kaji rəne al! 32 Kirisi, ki Luwə mbəte, ngar læ *Isirayəl je ka kam, kaje ə wa ki j-a ne kin, kadi i taa dō kagi-dəsi ti ur nangi adi j-o, adi tə j-o-n ta lie tə ta ki rəjeti!» Njé ki bəi-de kagi-dəsi ti naa ti sie ka kin ka taji-e tō.

Koy Jəju

(Mt 27.45-56; Lk 23.44-49; Jq 19.28-30)

33 Loki kadi a jam dō 6e ti, lo ndul dənangi ti ba pəti, biti kadi ki mitə ki lo səl. 34 Ningə kadi ti ki mitə, Jəju nō ki ndune ki bo ə nə: «Eloyi, Eloyi, lama sabatani?» Kər me nə: «Luwə ləm, Luwə ləm, mbari ə iyə-m kə ə?» 35 Dije madi dan njé ti ki ai nō, ooi ndue, ningə əli əi nə: «Oi dəw ka a 6ar Eli!» 36 Dəw kare dande ti ay ngədi, un nē ki to hom hom, ilə me man kandi ndu ti ki masi, ningə ilə ta gakira ti adi Jəju kadi ay, 6a əl ə nə: «Ingəmi adi j-oi se Eli a re rise nangi dō kagi-dəsi ti

wa?» 37 Lo kin ti nō be, Jəju nō ki ndune ki bo, ningə kəəe tē. 38 Go ti, kibi gangi lo ki a me kəy ti læ Luwə, til dana joo, i taa nu biti re nangi. § 39 Ki bo læ buti asigar je ki 6u, ki a ta kəm Jəju ti, oo-e lo koy ti ki oy, əl ə nə: «Təki rəjeti, dəw kin e NGon læ Luwə.» 40 Dəne je madi ai nō tō, ai say, indəi kəmde a ooi nē je ki isi rai nē. Dande ti, Mari ki Magidala e nō nim, Mari ki kō Jaki ki ibari-e ngon ki e kō Jose e nō nim, taa Salome e nō nim tō. 41 E əi je kin ə ndoləi go Jəju, ta rai sie me nē ge je ti lie loki e-n Galile ti. Ningə, dəne je ki rangi ngay ki rəi sie Jorijaləm ti ka əi nō 6əy tō.

Jisəpi un nin Jəju dibi

(Mt 27.57-61; Lk 23.50-55; Jq 19.38-42)

42 NDəe ti kin, e ndo ki dije a əsi nja nē je naa ti indəi, adi e ndo ki nō ndo ta kəə ti. 43 Loki lo səl, Jisəpi ki Arimate ti, ki e dəw kare ki dije 6uki-e ti ngay dan njé gangi ta je ti læ *Jipi je re. E wa ka isi nginə ta kōbe læ Luwə ki kadi a re kin tō. Bəl ra-e al, adi aw rō *Pilati ti daje nin Jəju. 44 Loki Pilati oo kadi Jəju oy 6a, əte 6əl, adi ilə go nje kisi dō buti asigar je ki 6u, ade re, ningə daje ə nə se Jəju oy mari nu wa? 45 Loki oo ta ki ta nje kisi dō asigar je ti ningə, adi ta rəbi Jisəpi kadi un nin Jəju. 46 Jisəpi ndogə ta

† 15:28 Bar ta kin dije madi əli təki goto me makitibi je ti ki njé ndange kəte ndangi.

§ 15:38 Kibi gangi lo kin gangi lo ki kay njay ki lo ki kay njay njay naa ti. Lo ki kay njay njay, e ki bo læ njé kijə nē məsi kadi-kare je par ə a un majal læ kosi je kadi aw-n me ti nō Luwə ti. Loki Jəju oy, kibi ka kin til dana joo, adi ta rəbi to mbata læ dije pəti kadi awi nō Luwə ti. Tē ki taga 26.31-33.

kibi, risi nin Jəju dɔ kagi-dəsi ti re-n nangi, dole, ile me 6e nin ti ki uri me mbal ti, ningə nduguru mbal ilə ta ti. ⁴⁷ Mari ki Magidala əi ki Mari ki kə Jose ai, a oi lo ki iləi Jəju ti.

16

Jəju i lo koy ti

(Mt 28.1-8; Lk 24.1-11; Jə 20.1-2)

¹ Loki ndɔ taa kəə də, Mari ki Magidala nim, ki Mari ki kə Jaki nim, Salome nim, ndogɪ yibi kagi ki əti mbi, mba kaw kəy rɔ nin Jəju ti. ² NDɔ dimasi, ki sɪ ɓati ba, loki kadi isi bə kin, ə yə awi dɔ ɓadi ti. ³ Loki isi awi ningə, əli-naa dande ti əi nə: «NGa kin, naa ə tə nduguru mbal ta ɓadi ti rangi adi-je ə?» ⁴ Nə loki uni kəmde ningə, ooi kadi mbal ka kin, dəw nduguru-e rangi. ⁵ Dəne je kin uri me 6e ɓadi ti ningə, oi ngon ki basa madi kare, ilə kibi ngal ki nda rone ti, isi-n ki dɔ ji kə ti. Lo kin ti, ɓəl ra dəne je. ⁶ Nə, ngon ki basa ka kin əl-de ə nə: «fɓəli al. Isi sangi Jəju ki Najarəti ti, ki dije ɓəi-e kagi-dəsi ti, nə e goto ne, i taa lo koy ti. Oi lo ki iləi-e ti ə to kare kin. ⁷ Ningə ki ɓasine kin, awi əli Piyər əi ki ndəgi njé ndo je lə Jəju təkɪ a aw kadi nginə səsi Galile ti. Lo kin ə a oi-e ti, təkɪ əl-n səsi kəte.» ⁸ Dəne je tɛɛi, ɔri ngədi ta ɓadi ti isi awi, dadi par par ki ɓəl, gəri rəbi rəde al. Ta ka əli dəw al, mbata ɓəl təl-de.*

Jəju ɔji rone Mari ki Magidala

⁹ [Jəju i lo koy ti ki ndɔ dimasi, sɪ ɓati ba. Loki i lo koy ti, dəw ki dəsəy ki tɔje rone e Mari ki Magidala, ki ndɔ ki tuwə ndil je ki majal siri dɔe ti kɔ. ¹⁰ Ningə, Mari ə e nje kaw kəl njé ndo je lie ki isi ta kuwə ndoo ti ki ta nɔ ti. ¹¹ Nə loki Mari əl-de təkɪ Jəju i lo koy ti, adi ne wa n-oo-e ki kəmne, njé ndo je taai me al.

Jəju ɔji rone njé ndo je joo

¹² Go ti, Jəju ɔji rone kəji ki to-n ta dangi njé ndo je joo ki əi dɔ rəbi ti, isi awi ki ngan 6e je ti. ¹³ Loki Jəju ingə-de, təli awi ɔri poye ndəge je, nə ndəge je taai mede al tɔ.

Jəju ɔji rone njé ndo je ki dəgi gide kare

¹⁴ Ta təl tae ti, Jəju ɔji rone njé ndo je ki dəgi gide e kare loki isi usoi nɛ. Lo kin ti, Jəju kəl səde dɔ me ngə ti, ki kəm kuti ləde, mbata mbati taai me njé ki ooi-e təkɪ i lo koy ti. ¹⁵ Go ti, əl-de ə nə: «Awi ki dɔ 6e je ki dɔnangi ti ne pəti, iləi mbe Poy Ta ki Maji mbi dije ti pəti. ¹⁶ Dəw ki un mene, ə rai-e batəm, ningə a ingə kaji, nə dəw ki mbati kun mene, ta ki gangi a e dɔe ti. ¹⁷ Nɛ kəji je ki njé ki uni mede adi Luwə a ɔji ə to kin: me təm ti, a tuwəi ndil je ki majal, a əli ndon ta je ki mba. ¹⁸ A uwəi li je ki jide, ningə re ayi-naa nɛ ki nje təl dəw ka, a ra səde nɛ madi al. A indəi jide dɔ njé moy je ti, adi njé moy je ingəi rɔ nga.»

* **16:8** Be nin ləde dɔnangi Paləsitin ti e mbal ə uri kade tə 6e ningə, ləi nin ti, 6a ndugugui mbal ki rangi uti tae.

Jəju təl aw dərɑ̃ ti

¹⁹ Go ta je ti ki Bafe Jəju əl-
de, uni-e awi sie dərɑ̃ ti, adi isi
dɔ̃ ji kɔ̃ Luwə ti. ²⁰ Go kawe
dərɑ̃ ti, njé ndo je awi iləi mbe
Poy Ta ki Maji. Bafe e səde
naa ti, adi-de tɔ̃gi adi rai nɛ̃ je
ki əti ɔ̃l ɔ̃l. Nɛ̃ kɔ̃ji je kin to
be, kadi tɔ̃ji təkɪ ta lə njé ndo
je e ta ki rɔ̃jeti.]†

† **16:20** Bar ta je kin dije madi əli təkɪ goto me makitibi je ti ki njé ndange kəte ndangi.

Poy Ta ki Maji la Jəju ki Luki ndangi

*Ta ki do Poy Ta ti ki Maji la
Jəju ki Luki ndangi*

Poy Ta ki Maji la Jəju ki Luki ndangi e ki kare dan Poy ta je ti ki Maji ki ndangi so, adi e Matiyee, Marki, Luki ki Ja. Ningə kae ti wa ki j-o-n me makitibi ti la Matiyee ka kin ə, ta je ngay ki Luki əl, toi me Poy Ta ti ki Maji la Jəju ki Marki ndangi noo to. J-a j-ingə:

Ja Batisi ki tee ilə mbe tə dəw ki nje ra rəbi nq Jəju ti (3.1-20);

Batəm la Jəju ki na ki Su na-e (3.21-4.13);

Kilə je ki Jəju ra-de ki taga ta kəm dije ti donangi Galile ti, adi e kilə mbe Poy Ta ki Maji, ki kaji njé moy je (4.14-9.50);

Jəju osi do rəbi ti, i Galile aw Jorijaləm ti (9.51-19.28). Nə ne kare, Luki tee ki ngan ta je ki rangi ngay ki Marki əl al, tə kuji ta ki do dingəm ti ki Samari ki nje me-maji, kuji ta ki do nje ne kingə ti ki mbə, kuji ta ki do ngon ti ki nje koo maji rəne ki tae ti ə təl re kin, taa ngan ta je ki rangi ngay tə ta kaw Jəju 6e la Marti əi ki Mari kin je.

Ne je ki Jəju ra-de Jorijaləm ti (19.29-21.38), ki awi biti təli tade do ko je ti ki inge, ki do koye ti (22-23).

Luki təl ta makitibi ləne ki ra nay Paki (24), ningə lo kin ti, əl ta ki do Jəju ti ki, go tee lo koy ti, ingə njé ndo je joo do rəbi ti ki kaw Emawusi nim, əl ta ki do kawee dərə ti nim.

Ne ki me makitibi ti la Luki ki to dangi ki ya Marki, e ta ki Luki əl do kate ndəy be, ə əl-n ta la dəw ki makitibi kin səbi dəe nim, gin ne ki ndangi-n makitibi kin nim to (1.1-4). Go ngon ta ti kin, Luki ilə ngirə ndangi Poy Ta ki Maji la Jəju kin ki kər gin ne je ki rai ne dəkagilo koji Jəju ti əi ki Ja Batisi (1-2). Lo kin ti ə j-a j-ingə ta ki malayka əl ki Mari nim, ta ki do koji Ja batisi ti nim, ta ki do njé kul da je ti ki awi oi Jəju, taa j-a j-ingə pa la Mari ki osi nim, la Jakari nim, la Siməyo nim to. Lo kilə ngirə ta ti kin 6əy 6a, Luki əl nga dan ta ləne ki ma naje kin ki taga ngata: adi e ngirə Jəju ki i ro Luwə ti nim, kee gin koji ti ki rəjeti la Isirayəl je nim, kire ki re mbata la gin dije pəti ki donangi ti ne kin nim to. Lo kin ti, Luki təji ndigi ki Luwə ndigi dije ki madide je ooi tode al (njé do səl, ki njé ki dije əsi-de ngərəngi, ki dəne je, ki njé ndoo je, ki mba je) nim, təji rənəl ki bo ki njiyə naa ti Poy Ta ki Maji nim to.

Dan Poy Ta je ti ki Maji ki so, Luki ə ta girəki lie ki ndangi-n makitibi kin to ay njay ngay.

Luki dangi makitibi kin adi dije ki əi girəki je ki gəri ne madi ngay dō ne jibəl 6e ti lə Isirayəl je al, adi ər gin ta ləne njəti njəti kadi ne madi to mba rōde ti al. Ki rō dije ti ki 6one kin 6a, Luki ə e Poy Ta ki Maji ki dəw tidə 6a gər maji ngay nim, a ingə kadi Jəju e NJe kaji dije pəti nim tō.

Kilə ngirə ta

¹ Təwopil, dije ngay adi rōde, ndangi ne je ki rai ne danje ti ne kin ki goe goe[☆]. ² NDangi tək, njé ki ooi ne je kin ki kəmdə əli-je. OOi ki kəmdə lo kilə ngire ti nu, ə təli njé kilə mbe Poy Ta ki Maji lə Luwə. ³ Be ə, mi ka, m-sangi gin ne je pəti ki rai ne kin, lo kilə ngire ti nu kəre kəre kadi m-o. Ningə go sange ti ki m-sangi, m-o maji ngay kadi, m-ndangi me makitibi ti ki goe goe madi j ki bo Təwopil. ⁴ Lo kin ti, a gər kadi ne ndo je ki ingə-de e ne ndo ki rəjeti.

Ta koji Ja Batisi

⁵ Dəkagilo ti ki *Erodi e-n ngar ki Jude ti, dingəm kare isi nō təe nə Jakari. Jakari e ki kare me 6uti ti lə nje kijə ne məsi kadi-kare ki 6ari-e Abiya. Tō nee nə Elijabəti. E ngon dāne ki gin koji ti lə *Aro. ⁶ Jakari əi ki Elijabəti joo pu əi dije ki dana ta kəm Luwə ti. Təli rōde maji ngay go ndu-kun je ti ki go rəbi je ti lə Bəbe pəti. ⁷ Nə ingəi ngon al, tadə Elijabəti e kuji. Ningə e dəkagilo ki, əi joo pu, 6ugəi ngata. ⁸ NDō kare Jakari isi

ra kilə kijə məsi kadi-kare ta kəm Luwə ti, tadə e ndō ra kilə lə 6uti lie. ⁹ Ningə, ki go rae ti lə njé kijə ne məsi kadi-kare je, kir osi dō Jakari ti kadi ur me kəy ti lə Luwə. Ur kəy kadi 6uki nduji kagi ki əti mbi poro[☆]. ¹⁰ Loki Jakari a 6uki nduji kagi ki əti mbi poro kin, kosi dije ngay ai taga ne a əli ta ki Luwə. ¹¹ Loe ti nōq, malayka lə Bəbe tēe hōy ki rō Jakari ti, a ki dō ji kō lo 6uki nduji kagi ti be. ¹² Loki Jakari oo malayka ka kin ningə, ndile tēe ay nay sar, 6əl təl-e. ¹³ Nə Malayka əl-e ə nə: «təl al Jakari, tadə Luwə oo dō ndu ta ki əl sie. Nei Elijabəti a oji ngon adi, a ində təe nə Ja. ¹⁴ A e ne rənəl ləi ki bo ngay, taa dije ngay a rai rənəl dō koje ti tō. ¹⁵ Tadə a e dəw ki bo ta kəm Bəbe ti. A ay kasi nju al nim, a ay ndəgi kasi je ki əm ɔde al nim tō. Loki to me kone ti 6əy, NDil Luwə a rose. ¹⁶ A təl ki ngan *Isirayəl je ngay re səde rō Bəbe Luwə ti ləde. ¹⁷ A njiyə ta kəm Bəbe ti ki NDil nim, ki təgi lə nje kəl ta ki ta Luwə ti, Eli nim tō. A njiyə ki NDil nim ki təgi nim mba kadi ilə noji ngan je ki bawde je naa ti. Taa kadi njé dō ngə je təli njé kaw ki hal lə dije ki dana, mba kadi dije indəi dō rōde dana mbata lə Bəbe.» ¹⁸ Jakari dəji malayka ə nə: «Ki go rəbi ki ban ə m-a m-gər-n kadi e ta ki rəjeti ə? Tadə mi ki dəm m-6igə, taa nem ka 6ale al dō lo tō ngata.» ¹⁹ Ba malayka təl əl-e ə nə: «Mi Gabiriyəl, ki nje ra kilə ta kəm

Luwə ti. Luwə ilə-m kadi m-əli ta, m-ilə Poy Ta ki Maji kin mbi ti. ²⁰ O maji, a təl mbiki, adi a asi kəl ta madi al, biti kadi ndə ki ne je ki m-əli tae kin rai ne bəy taa. A e be, tado adi mei də ta je ti ki m-əli kin al. Ne je kin a rai ne dəkagiloe ti ki Luwə oji.»

²¹ Me lo kin ti, kosi je toi ta ngəm ta Jakari ti, ta ndəji-de, tado Jakari un dəkagilo ngay me kəy ti lə Luwə. ²² Loki ində lo tēē ki taga ki rə kosi je ti ningə, asi kadi əl-de ta al. Loki əl-de ta al, gəri kadi oo ne me ndil ti me kəy ti lə Luwə. Jakari əl-de ta ki jine par, ə isi ki mbiki ti.

²³ Loki təl ta kilə ningə, təl aw me kəy ti ləne. ²⁴ Ba ngay al go ti, nee Elijabəti j səm. Elijabəti bəy rone kəy, adi dəw oo-e al, asi nay mi, ə əl ə nə: ²⁵ «Oi maji ki Bəbe ra səm kin. Bəbe ində kəmne gom ti, ər rəsəl dəm ti dan dije ti.»

Ta koji Jəju Kirisi

²⁶ Me nay ti ki kə mehe, Luwə ilə malayka Gabiriyəl me be bo ti ki təe nə Najarəti, dənangi ti ki Galile. ²⁷ He rə ngon mandi ti madi ki gər ngaw al bəy, ki dingəm kare ki təe nə Jisəpi, ki gin koji ti lə *Dabidi uwə dəe. Tə ngon mandi ka kin nə Mari. ²⁸ Malayka ur kəy go Mari ti əl-e ə nə: «M-uwə jii Mari, j ki ingə me-maji ta kəm Luwə ti, Bəbe e naa ti səi.» ²⁹ Ta kin əti Mari bəl, adi dəji rone ta ə nə se gin kuwə ji kin e ri wa? ³⁰ Malayka əl-e ə nə: «fəəl al Mari, tado ingə maji ta kəm Luwə ti. ³¹ A j səm, a oji ngon

ki dingəm, a ində təe nə Jəju. ³² A e ki bo, a bəri-e NGon lə nje ke də ne je ti pəti. Ningə, Bəbe Luwə a ade kimbər ngar lə kae Dabidi. ³³ A o be də gin koji ti lə *Jakobi biti ki nə ti. Ningə kəbe lie a ində ngangine al tə.» ³⁴ Mari əl malayka ə nə: «Go rəbi ki ban ə ne je kin a rai ne ə? Tado m-gər ngaw al bəy.» ³⁵ Malayka əl-e ə nə: «NDil Luwə a re dāi ti, Luwə ki e də ne je ti pəti a buki təgine dāi ti. E mbata kin ə, ngon ki a oje j rə Luwə ti, a bəri-e NGon Luwə. ³⁶ O noji Elijabəti ki bīgə wa kin ka j səm tə. E ki dije bəri-e kuji ka ə yə j səm ra nay mehe kin. ³⁷ J səm tado ne ki dum Luwə goto.» ³⁸ Mari ə nə: «Mi bəe lə Bəbe, maji kadi Luwə ra səm təkə tēē-n tai ti.» Loe ti kin, malayka iyə Mari ə əti aw.

Mari aw mba də Elijabəti ti

³⁹ Me ndə je ti ki go ti, Mari j taa, aw law law ki dənangi ki mbal je əi ti, me be ti ki Jude. ⁴⁰ Aw ur me kəy ti lə Jakari, uwə ji Elijabəti. ⁴¹ Loki Elijabəti oo ndu Mari ningə, NGon ki mee ti ədi rone ndur kuti kuti. Ningə NDil Luwə rose tə. ⁴² Lo kin ti, Elijabəti un ndune ki taa, əl Mari ə nə: «Luwə adi maji uri dan dəne je ti pəti. Ningə NGon ki to mei ti ka maji ur-e tə. ⁴³ Ra ban ə mi kin par, Luwə buki-m ti kədi be biti, adi kə Bam re me kəy ti ləm ə? ⁴⁴ Loki m-o ndui ki uwə-n jim, ngon ki mem ti ədi rone ndur ki rənəl. ⁴⁵ J nje maji-kur, tado adi mei kadi ne je ki Bəbe əli tae a təli tade.»

Pa lə Mari

46 Be ə Mari ə nə:

«NGa mem osi pa ilə tōji də
Baβe ti.

47 NDilm ra rənəl də Luwə ti ki
nje kaji-m.

48 Tado Luwə təl kəmne oo-n
bəə ləne ki dəne ki asi ne
madi al.

E be ə, kaw ki kəte noo,

Dije pəti a bari-mi nje maji-
kur ki də lo je ki dangi
dangi.

49 MBata Luwə ki nje tōgi pəti,
Ra ne je ki əti bəl bəl mbata ti
ləm.

Maji kadi təe e ki kay njay.

50 Ningə, kadi me-maji lie to ki
də bal je də bal je də dije
ti ki njé bəl NDile.

51 Luwə oji tōgine pəti ki taga,
NJé ki ngamede rosi ki kōji rə,
Luwə tində-de sane-de.

52 Sur njé tōgi je tilə-de də
kimbər ngar je ti ləde,
Ningə njé də səl, un dəde ki taa
tə.

53 Adi ne kingə rosi ji njé ndoo
je,

ə tuwə njé ne je jide kare adi
awi.

54 Ōsi sil *Isirayəl ki bəə kilə lie,
Adi mee ole də me-maji ti ki
mbata dije lie.

55 Me ole də ti təkī un-n
mindine adi kaje je
kəte nu.

Un adi Abirakam ki gin koji lie
ba pəti ki no ti.»

56 Mari isi ki Elijabəti asi nay
mitə, ningə təl aw βe.

Koji Ja Batisi

57 Dəkagilo koji ngon lə Eli-
jabəti asi, ə oji ngon ki dingəm.

58 NJé gədi kəy je lie ki noje
je ooi poy maji ki Luwə ra sie

adi rai sie rənəl. 59 Loki ndə
ki kō jijoo go koji ngon ti asi
ningə, rai kadi ijəi mətə*. Dije
ndigi kadi n-bari-e ki tō bawe
ki Jakari. 60 Nə kōe əl-de ə nə:
«Jagi, a bari-e nə Ja.» 61 Ə dije
əli Elijabəti əi nə: «Dəw ki gin
koji ti ləi ki təe to be goto.»
62 Lo kin ti, dəji bawe ta ki jide
əi nə se ge kadi n-bari ngon ka
kin nə nā wa? 63 Jakari dəji
adi rai ki ba ndangi ne adi-
e, ningə ndangi ne ti: «Təe e
Ja.» Lo kin ti, ta ndəji dije
pəti. 64 Loe ti noo, ta Jakari
teə, ndone tuti adi əl ta ilə-n
tōji də Luwə ti. 65 Ne kin ra
bəl dije pəti ki me βe je ti ki də
lo ti ki noo, taa go nangi mbal
je ti ki Juda pəti, dije əli tae ki
lo lo. 66 Dije pəti ki ooi poy
ta kin ngəmi mede ti, ə əli əi
nə: «NGon kin a təl ri ə?» Təki
rəjeti, ji Baβe e dəe ti.

Pa lə Jakari

67 NDil rosi Jakari ki baw
ngon, adi əl ta ki ta Luwə ti ə
nə:

68 Tōji ki də Baβe ti, ki Luwə lə
*Isirayəl,

MBata re oo dije ləne, taa-de
ilə-de taa.

69 E ə teə ki Nje kaji ki Nje tōgi
gin koji ti lə *Dabidi adi-
je.

70 Teə sie təkī ilə-n mβeə ki ta
njé kəl ta je ki tae ti ki
ayi njay, dəkagilo ti ki
mari nu.

71 Nje kaji ki a taa-je ji njé bə je
ti ləje ki njé koo kəmje
je al pəti.

72 E be ə, Luwə tōji-n me-maji
ləne ki rə kaje je ti,

Nim taa, me ole dɔ kilə mɪndi
ti ki ay njay nim tɔ.

⁷³ Kilə-mɪndi ki go mɪnde
ti ki un adi ka je
*Abirakam.

⁷⁴ Kun mɪndi ki a ra kadi ji ra
kilə bəə lie ki kanji bəl,

Loki a taa-je ji njé bə je ti ləje.

⁷⁵ Kadi ji njiyə ta kame ti, me
kay njay ti nim, me ka
dana ti nim,

Dɔkagilo pəti ki je-n ki dɔje
taa.

⁷⁶ ǀngonm, a bari-ni nje kəl ta
ki ta Luwə ti ki e dɔ ne
je ti pəti,

MBata a njiyə nɔ Babe ti kadi
ira rəbi lie.

⁷⁷ Lo kin ti, dije lie a gəri kaji ki
aji-de ki go rəbi kiyə go
majal je ti ləde kɔ.

⁷⁸ Luwə e nje me-maji.

Ki takul me-maji ki koo kəm-
to-ndoo lie ə,

Kunji ki dɔrə ti unji-n dɔje ti tə
kadi be.

⁷⁹ Kunji kin unji dɔ dije ti ki isi
me til ti nim,

Me ndil koy ti nim,

MBa kadi ndɔr-je ta rəbi, aw
səje dɔ rəbi kisi-maje ti.

⁸⁰ NGon ka kin tɔgi, təl dəw
ki mbuji me ndil ti. Ra be dilə
mbo ti, biti ndɔ ki tɛɛ-n taga ta
kəm Isirayəl ti.

2

Koji Jəju

(Mt 1.18-25)

¹ Dɔkagiloe ti kin, nje kɔbe
ki bo Səjar Ogusiti un ndune
kadi rai kər dije ki dɔnangi ti
pəti me makitibi ti. ² Kində
tɔ ki dɔsəy kin e dɔkagilo
ti ki Kiriniwusi e-n nje kɔbe
dɔnangi ti ki Siri. ³ Dije pəti
awi kadi ndangi tɔde, Nə nə

ka aw be koji-ne ti. ⁴ E be
ə, Jisəpi ka ǀ be bo Najarəti ti,
dɔnangi Galile ti, isi aw be bo ti
lə *Dabidi, ki bari-e Bətiləhəm,
dɔnangi Jude ti. MBata Jisəpi
e dəw ki gin koji ti lə Dabidi.
⁵ Awi kadi indai tɔde naa ti ki
Mari ki nje nongɪ lie, ki a ki
səm.

⁶ Loki əi Bətiləhəm ti nɔɔ bəy
ningə, ndɔ koji ngon lə Mari
asi. ⁷ Mari oji ngonne ki dɔsəy
tə ngon ki dɪngəm. Bir ngon
ka kin ki kibɪ, ile me ne ngəm
ne kuso ti lə da je, tɔdɔ lo ki
kadi adi-de toi ti goto me kəy
to mba je ti.

Njé kul da je

⁸ Njé kul da je əi me mu
ti, dɔ lo ti ki nɔɔ, indai bi taa
isi ngəmi da je ləde kondɔ.

⁹ Ningə yə ooi malayka lə Babe
tɛɛ hɔy ki rɔde ti. Tɔbɔ lə Babe
unji gugɪ dɔde, adi bəl təl-de.

¹⁰ Nə malayka əl-de ə nə: «tɔbɔ
al, mbata m-re ki Poy Ta ki
Maji kadi madi səsi. Poy Ta
ki Maji kin a e ne rənəl ki bo
ngay mbata ti lə dije pəti ki
dɔnangi ti ne. ¹¹ E bone ə oji
nje kaji me be ti lə *Dabidi
adi səsi. Nje kaji ki e Kirisi,
Babe. ¹² Ningə ne ki a igəri-e-
n ə to kin: A ingəi ngon ki kasi
ki bəri-e ki kibɪ, ə iləi-e me ne
ngəm ne kuso ti lə da je.»

¹³ Ta naa ti nɔɔ, kosi njé rɔ
je ki dɔrə ti, tɛɛi, indai rɔde
naa ti ki malayka ki kare ka
kin, ningə osi pa tɔji Luwə əi
nə: ¹⁴ «Tɔbɔ e ki dɔ Luwə ti ki
nje kisi dɔrə ti taa nu. Taa, kisi
maji ki dɔ dɔnangi ti, ki rɔ dije
ti ki Luwə ndigi-de tɔ.»

¹⁵ Loki malayka je iyəi-de ə
təli awi dɔrə ti gogɪ, njé ngəm

da je əli-naa dande ti əi nə: «Adi j-awi bitı ki Bətiləhəm ti j-oi ne ki ra ne ə Babe teē ki dæ adi-je kin.»¹⁶ II taai kalangi awi ningə yə, ingəi Mari əi ki Jisəpi, naa ti ki ngon ki kasi ki iləi-e me ne ngəm ne kuso ti lə da je.¹⁷ Loki ooi ngon ki kasi ka kin ningə, go ti ərı gin ne je ki əli-de ɔji dɔ ngon ki kasi kin.¹⁸ Dije pəti ki ooi ta ki njé ngəm da je ərı goe, əti-de bəl.¹⁹ Mari ngəm ne je kin pəti mene ti, mər ta dɔ ti ki goe goe.²⁰ Njé ngəm da je təli gogi ki pa, ki kilə tɔji dɔ Luwə ti tade ti. MBata Luwə adi-de ooi ne je ki mbide je, ki kəmde je. Ningə ne je ka kin rai ne ki go rəbe ə wa ki malayka ilə-n-de mbəe ka kin tɔ.

Kəji Jəju me kəy kaw-naa ti

²¹ Loki ndɔ ki kɔ jıjoo go koji ngon ti asi, ijəi mətə[☆], ningə indəi tæ nə Jəju. E tɔ ki malayka əl-de, loki kɔe a ki səme al bəy, kadi tə bari-e-n.²² Ningə, loki ndɔ ki e ndɔ kay rɔ ki go ndu-kun ti lə *Mojı asi[☆], Jisəpi əi ki Mari awi ki ngon ka kin Jorijaləm ti kadi tɔji-e Babe,²³ ki go ndange ti ki ndangi me ndu-kun ti lə Babe əi nə: «NGan dər je ki dıngəm pəti a əi ki kində ji dɔde ti mbata lə Babe[☆].»²⁴ Nım taa, rəi kadi adi də kərməsi je joo ə se ngan də dum je joo kadi-kare ti, ki go ndange ti ki ndangi me ndu-kun ti lə Babe[☆].

Pa lə Sıməyɔ

²⁵ Dıngəm kare e Jorijaləm ti nɔɔ tæ nə Sıməyɔ. E dəw ki dana taa e dəw ki nje ra go ndigi ti lə Luwə tɔ. İsi ngınə ta nje kaji *İsırayəl mari nu ba. Ningə NDıl Luwə e dæ ti tɔ.²⁶ NDıl Luwə əl-e kəte ade gər təkı n-a n-oy al bitı kadi n-oo Kırısı ki Babe kəte ki kəme bəy taa n-a n-oy.²⁷ NDıl ɔse kadi aw gin kəy ti lə Luwə, ningə təkı njé koji Jəju awi sie gin kəy ti kadi rai ki go ndu-kun ti lə Babe,²⁸ Sıməyɔ taa Jəju jine ti, ningə ilə tɔji dɔ Luwə ə nə:²⁹ «Basine, Babe, iyə bəə ləi ade aw maje, ki go ta ti ləi ngata,³⁰ MBata ka kəmm oo nje kaji dije ngata.³¹ Kaji ki ində dæ dana ta kəm kosi je ti pəti.³² E kunji ki kadi unji dɔ gin dije ti pəti, taa a e tɔji ki dɔ dije ti ləi, İsırayəl tɔ.»

³³ Ta ki Sıməyɔ əl dɔ Jəju ti əti kɔe je ki bawe je bəl.³⁴ Sıməyɔ tər ndune dɔde ti, ningə əl Mari ə nə: «Maji kadi igər maji, ngon ki oje kin a e rəbi kosi nım rəbi kı taa nım lə dije ngay dənangi İsırayəl ti. Taa, re tə ne ki nje re ki ta kasi-naa al tɔ.³⁵ A adi gir ta ki ngəme dije ti ngay, gine a teē taga. Ningə rəi j wa ti, kiyə rɔ a gangı ndılı dana tɔ.»

An ra oyo Luwə mbata Jəju

³⁶ Dəne kare ki nje kəl ta ki ta Luwə ti isi nɔɔ, tæ nə An. E ngon lə Panuwəl, gin koji ti lə Ajər. Loki taa dıngəm mandine ti, isi sie asi bəl siri ba par ə ngawe oy. Ningə ki basine kin, An tɔgi ngay ngata.

37 Bale e dɔ jijoo gide e sɔ. Nje ngaw koy kin e me kəy ti lə Luwə ki dɔkagilo je pəti. Kondɔ ki kada e me kəy ti lə Luwə, əl sie ta, ɔgi rɔne ne kuso. 38 E be ə, dɔkagiloe ti kin, e ka tɛɛ nɔɔ re tɔ. Osi pa ilə-n tɔji dɔ Luwə ti, taa əl ta ki dɔ ngon ti kin dije pəti ki isi nginai kadi Luwə taa Jorijaləm ji njé bə je ti tɔ.

39 Loki njé koji Jəju je rai ne je pəti ki go ndu Babe ti ningə, təli awi Galile me 6e bo ti ləde ki Najarəti ti gogi. 40 Ningə, ngon ka kin tɔgi, aw ki singəne. Rosi ki tər, ta me-maji lə Luwə e sie naa ti tɔ.

Jəju e me kəy ti lə Luwə loki bale e dɔgi gide e joo

41 Dɔ bal je pəti, njé koji Jəju awi lo ra nay ti ki bari-e nay paki. 42 Loki Jəju ra bal dɔgi gide e joo ningə, awi ki njé koji-ne je lo ra nay ti təkɪ isi rai kəte kəte go kuji rae ti[☆]. 43 Ningə, loki ndɔ ra nay tigə 6a, njé koji Jəju je isi təli gogi, nə Jəju nay gogi Jorijaləm ti, ki kanji kadi njé koje je gəri go. 44 Njé koji Jəju je ooi nə Jəju nay nja madide je ti ki uni səde rəbi, adi njiyəi ndɔ kare 6əy taa iləi ngirə sange dan nojide je ti ki madide je. 45 Sangi-e, nə sangi-e pi ingəi-e al. Loki ingəi-e al, təli tui dɔde awi Jorijaləm ti gogi sange ti. 46 Sangi-e biti ndɔ ki kɔ mitə ningə yə, ingəi-e, isi gin kəy ti lə Luwə dan njé ndo ndu-kun je. Isi dande ti, isi ur mbine oo-n ta je ki isi əli tɔ, dəji-n-de ta tɔ. 47 Dije pəti ki

ooi ta kəl Jəju kin, ne gər lie, ki ta ki tur lie, əti-de 6əl ngay. 48 Loki njé koje je ooi-e, əti-de 6əl ngay, adi kɔe əl-e ə nə: «NGonm, ra ban ə ira səje ne be ə? O je ki bawi, j-a ta sangi ti ki nɔ kəmje ti.» 49 Ningə əl-de ə nə: «tsangi-mi ki mba ri ə? Səbi kadi m-ra kilə gin kəy ti lə Bai kin, igəri ə se igəri al ə?» 50 Nə njé koje je gəri me ta lie kin al.

51 Ningə go ti, Jəju təl aw səde Najarəti ti gogi. Jəju təl rɔne go ta ti lə njé koji-ne je. Kɔe ngəm ne je pəti ki rai ne kin mene ti. 52 Jəju tɔgi darɔne ti nim, me gosi ti nim tɔ, adi ingə maji ta kəm Luwə ti nim, ta kəm dije ti nim pəti.

3

Ja ilə mbə Poy Ta ki Maji (Mt 3.1-12; Mk 1.1-8; Ja 1.19-28)

1 Dɔkagiloe ti kin, nje kɔbe ki bo Səjar, ki bari-e nə Tibər ɔ 6e bal dɔgi gide e mi. Ningə Pəsi *Pilati ə e nje kɔbe dɔnangi ti ki Juda, *Erodi e ngar dɔnangi ti ki Galile, Pilipi ki ngon kɔ Erodi e ngar dɔnangi ti ki Iture ki dɔnangi ki Tirakonitidi, ningə Lisaniyasi e ngar dɔnangi ti ki Abilən tɔ. 2 An əi ki Kayipi ə əi njé kijə ne məsi kadi-kare je ki bo ki dɔkagiloe ti nɔɔ. Ningə, dɔkagiloe ti nɔɔ kin, Ja ki ngon lə Jakari e dilə lo ti ə Luwə əl-e ta. 3 Ja aw dɔnangi Jurde ti pəti, ilə mbə ə nə: «tyəi go rəbi njiyəsi je ki majal kɔ, adi rai səsi batəm, mba kadi Luwə iyə-n go majal je ləsi kɔ.»

☆ 2:42 Tɛɛ ki taga 12.1-27; Dətərənom 16.1-8

⁴ Ra tæki ndangi me makitibi ti læ nje kæl ta ki ta Luwæ ti, Ejay, æi næ:

«NDu dæw madi 6a dilæ lo ti æ næ:

Irai go ræbi læ Bæbe!

Irai go ræbi lie adi a njururu.

⁵ Uti bole 6e je adi asi naa,

Ikæsi dæ mbal je ki dæ gadi je adi asi ta nangi bære;

Irai ræbi je ki rugi gændi gændi adi a njururu;

Irai ræbi kækiræ je adi osi naa ti lay.

⁶ Lo kin ti, dije pæti a gæri kaji ki Luwæ aji-je*.»

⁷ Kosi dije ki ræi kadi Jæ rade batæm, Jæ æl-de æ næ: «Sæi njé man majal tæ li je be kam, næ æ æl sæsi kadi ayyi-naa wongi læ Luwæ ki a re æ? ⁸ Maji kadi kilæ rasi tæji kadi sæi dije ki iyæi pa njiyæsi je ki majal kæ. Ningæ oti kadi æli mesi ti æi næ: “Je ngan ka *Abirakam.” MBata, Luwæ asi kadi a tæl gæji mbal je kam ngan ka Abirakam ti kare. ⁹ Ki basine kin, kingæ e basi kadi tigæ ngiræ kagi je gangi ngata. Kagi ki ra ki andi maji al æ, a tigæi-e kadi ilæi-e me por ti kæ.»

¹⁰ Kosi dije dæji Jæ æi næ: «E ri æ kadi ji ra æ?» ¹¹ Æ Jæ æl-de æ næ: «Dæw ki aw ki kibi joo æ, maji kadi adi kare dæw ki aw-n al, ningæ dæw ki aw ki næ kuso æ, maji kadi ra-n ki e ki aw-n al tæ.»

¹² *NJé taa la-mbæ je ka, ræi kadi Jæ rade batæm tæ. Ningæ dæji Jæ æi næ: «NJe ndo, e ri æ kadi ji ra æ?» ¹³ Ba Jæ æl-de æ næ: «Itaai la al dæ e ki dæji sæsi kadi itaai kin al.»

¹⁴ Asigar je ka dæji æi næ: «NGa je, e ri æ kadi ji ra æ?» Jæ æl-de æ næ: «Indæi tægi dæ dæw ti itaai la lie al, taa, itæti ta ngom indæi dæe ti al tæ. Ai dæ la nay ti læsi wa kin par.»

Jæ ilæ mbæ læ dæw ki a re gone ti

¹⁵ Dækagiloe ti kin, dije isi nginæi dæw ki a re, adi dæji ræde ta se Jæ e Kirisi ki Luwæ kote al biti wa? ¹⁶ Æ Jæ æl dije pæti æ næ: «Mi, m-ra sæsi batæm me man ti, næ dæw madi a re gom ti nõõ, a ra sæi batæm me NDil Luwæ, ki me por ti. E dæw ki tæge æti bæl, itæ-m say, kilæ sa lie ka m-asi tuti al. ¹⁷ Dæw kin uwæ kee to næ jine ti kadi ton kæ ko ki maji, oy me dam ti, 6a ilæ tise por. E por ki a oy al ratata.»

¹⁸ Jæ adi dije ta kæji je ki rangi ngay, ilæ-n-de mbæ Poy Ta ki Maji.

¹⁹ Næ kare 6æy, Jæ kæl ki *Erodi ki e nje kæbe dænanngi ti ki Galile, mbata taa ki taa Erodiyadi ki ne ngokone nim, taa ra næ je ki rangi ki majal ngay nim tæ. ²⁰ Næ, næ je ki go ti al pæti ki Erodi ra kin ka, tæl uwæ Jæ dangay ti dæ ti 6æy.

Jæju ra batæm

(Mt 3.13-17; Mk 1.9-11)

²¹ Loki dije pæti rai batæm ningæ, Jæju ka ra batæm tæ. Æ Loki isi æl ta ki Luwæ 6a, ta dæra tæ. ²² NDil Luwæ, risi tæ dæ dum be isi dæe ti. Ningæ, ndu ta madi tæ dæra ti, æ næ: «Jæ NGonm ki nje ndigi læm, ki j næ rænæl læm ki bo ngay.»

* 3:6 Tæ ki taga 40.3-5

Gin ka la Jaju
(Mt 1.1-17)

²³ Jaju ila ngirə kilə ləne, loki bale e kuti mitə. Ki go gər-e ti ki dije gəri, Jaju e ngon la Jisəpi, Jisəpi ki ngon la Əli, ²⁴ Ningə Əli e ngon la Mata, Mata e ngon la *Ləbi, Ləbi e ngon la Məlsi, Məlsi e ngon la Yanay, Yanay e ngon la Jisəpi, ²⁵ Jisəpi e ngon la Matatiyasi, Matatiyasi e ngon la Amosi, Amosi e ngon la Nawim, Nawim e ngon la Əsili, Əsili e ngon la Nagay, ²⁶ Nagay e ngon la Mati, Mati e ngon la Matatiyasi, Matatiyasi e ngon la Səməyin, Səməyin e ngon la Yosəki, Yosəki e ngon la Yoda, ²⁷ Yoda e ngon la Yowana, Yowana e ngon la Rəsa, Rəsa e ngon la Jorobabəl, Jorobabəl e ngon la Salatiyəl, Salatiyəl e ngon la Nəri, ²⁸ Nəri e ngon la Məlki, Məlki e ngon la Adi, Adi e ngon la Kosam, Kosam e ngon la Elmadam, Elmadam e ngon la Ər, ²⁹ Ər e ngon la Jaju, Jaju e ngon la Eliyəjar, Eliyəjar e ngon la Yorim, Yorim e ngon la Mata, Mata e ngon la Ləbi, ³⁰ Ləbi e ngon la Siməyo, Siməyo e ngon la Juda, Juda e ngon la Jisəpi, Jisəpi e ngon la Yonam, Yonam e ngon la Eliyakim, ³¹ Eliyakim e ngon la Mələya, Mələya e ngon la Məna, Məna e ngon la Matata, Matata e ngon la Nata, Nata e ngon la *Dabidi, ³² Dabidi e ngon la Jəse, Jəse e ngon la Obədi, Obədi e ngon la Bowaji, Bowaji e ngon la

Sala, Sala e ngon la Naso, ³³ Naso e ngon la Aminadabi, Aminadabi e ngon la Adimin, Adimin e ngon la Arni, Arni e ngon la Əsirom, Əsirom e ngon la Pərəsi, Pərəsi e ngon la Juda, ³⁴ Juda e ngon la *Jakobi, Jakobi e ngon la *Isaki, Isaki e ngon la *Abirakam, Abirakam e ngon la Təra, Təra e ngon la Nawor, ³⁵ Nawor e ngon la Sərugı, Sərugı e ngon la Rəwu, Rəwu e ngon la Peləgi, Peləgi e ngon la Ebər, Ebər e ngon la Səla, ³⁶ Səla e ngon la Kaynam, Kaynam e ngon la Arpasadi, Arpasadi e ngon la Səm, Səm e ngon la Nuwe, Nuwe e ngon la Ləməki, ³⁷ Ləməki e ngon la Matusaləm, Matusaləm e ngon la Ənəki, Ənəki e ngon la Yərədi, Yərədi e ngon la Malələl, Malələl e ngon la Kaynam, ³⁸ Kaynam e ngon la Ənosi, Ənosi e ngon la Səti, Səti ki ngon la Adam, Adam ki ngon la Luwə.

4

Su na Jaju
(Mt 4.1-11; Mk 1.12-13)

¹ Go NDil Luwə ti ki rosi Jaju, Jaju təl ta ba Jurde ti re. Təl re ningə, NDil Luwə ər nge aw sie dilə lo ti. ² Su na-e ndo dso dilə lo ti. NDə ki Jaju ra dso kin, uso ne madi al, adi 60 ra-e. ³ Noq be, su əl-e ə nə: «Re jı NGoŋ la Luwə ə, adi mbal kin adi təl mapa adi m-o.» ⁴ Ə Jaju təl əl-e ə nə: «NDangi me makitibi ti la Luwə əi nə: Dəw a isi ki dne taa ki takul ne kuso par al*.»

⁵ Su aw ki Jəju dɔ lo ti taa, 6a ki kəm ki kində jipi, ɔje kɔbe je ki dɔnangi ti ne pəti ade oo.

⁶ Loki ɔje ningə, təl əl-e ə nə: «M-a m-adi tɔgi dɔ kɔbe je ti kin ki ne kingə je ki me ti pəti. Tadɔ e ne ki adi-mi me jim ti, ningə dəw ki mem ndigi ə m-ade. ⁷ Re j, ɔsi məkəsi nangi nɔm ti ə, m-a m-adi ba pəti tə yai.» ⁸ Jəju təl əl-e ə nə: «NDangi me makitibi ti lə Luwə əi nə: “A ɔsi məkəsi nangi nɔ Babe Luwə ti lai, ningə e ki karne ba par ə a re nɔe ti kadi igose.”»

⁹ Go ti gogi, su aw ki Jəju Jorijaləm ti, aw sie jam dɔ kəy ti lə Luwə taa. Loki aw sie taa, ningə əl-e ə nə: «Re j NGon lə Luwə ə, iyə jii taa osi adi m-o, ¹⁰ tadɔ ndangi me makitibi ti lə Luwə əi nə: Luwə a adi ndune malayka je ləne kadi tə indəi kəmde goi ti. ¹¹ Bəy taa, a lai-ni dajide ti, mba kadi njai tigə mbal al*.» ¹² Jəju təl əl-e ə nə: «NDangi me makitibi ti lə Luwə əi nə: “A na Babe Luwə lai al*.”» ¹³ Loki su tigə ki ne na je ki kadi n-nan Jəju 6a, ɔr rone gogi say rɔe ti. ɔr rone nginə-n dəkagilo ki rangi.

Jəju ilə ngirə kilə Galile ti
(Mt 4.12-17; Mk 1.14-15)

¹⁴ Lo kin ti, Jəju təl Galile. Re ki tɔgi ki j rɔ NDil Luwə ti. Tɔ Jəju 6a ki dɔ lo je ki nɔɔ pəti. ¹⁵ NDo ne me kəy kaw-naa je ti lə *Jipi je. Dije pəti iləi tɔji dɔe ti.

Dije ki Najarəti ti mbati taai ne ndo lə Jəju

(Mt 13.54-58; Mk 6.1-6)

¹⁶ Jəju aw Najarəti ti, ki e be ki tɔgi ti. Təki isi ra-n kəte kəte, loki ndɔ taa kəɔ asi ningə, Jəju aw kəy kaw-naa ti lə *Jipi je. Jəju j taa kadi n-tidə makitibi. ¹⁷ Loki j taa, adi-e makitibi lə nje kəl ta ki ta Luwə ti Ejay, ki kəi. Jəju rirə makitibi ka kin ningə, ingə ta ki ndangi əi nə: ¹⁸ «NDil lə Babe e dɔm ti, Babe kəti-m kadi m-ilə mbɛ Poy Ta ki Maji njé ndoo je.

Babe ilə-m kadi m-əl dangay je ta tɛɛde kəy dangay ti, Kadi m-əl njé kəm tɔ je təkɪ, kəmde a oo lo. Kadi m-taa njé ki dije isi indəi kəmde ndoo m-ilə-de taa.

¹⁹ Kadi m-ilə mbɛ 6al me-maji lə Babe kin.»

²⁰ Go ti, Jəju kə makitibi ka kin, ningə təl-n adi nje kilə ki me kəy ti, ə isi nangi kadi əl ta. Dije pəti ki me kəy kaw-naa ti buki kəmde ki dɔe ti.

²¹ Lo kin ti, Jəju əl-de ə nə: «Ta ki oi kin, təl tane dɔsi ti 6one.» ²² Dije pəti mai naji lə Jəju, taa mbɛ me-maji ki tɛɛ tae ti əti-de 6əl ki dum tɔ, adi əli-naa əi nə: «Ma, e ngon lə Jisəpi rɔje ti ne al a?» ²³ Be ə Jəju əl-de ə nə: «M-gər kadi a əli-mi kuji ta ki ə nə: “I nje ra dije moy, aji rɔi j wa,” kin. A əli-mi əi nə: “J-o poy ne je pəti ki ira Kapərnayim ti kin, ə ira 6e koji ti ne be tɔ adi j-o.”» ²⁴ Jəju təl əl-de 6əy ə nə: «M-əl səsi ta ki rɔjeti, nje kəl

ta ki ta Luwə ti ki 6e koje uwe rone ti maji goto. ²⁵ Ki rojeti, dəkagilo ti lə nje kəl ta ki ta Luwə ti Eli, njé ngaw koy je əi ngay *Isirayəl ti. Nə loki ndi ədi dənangi ti al 6al mitə ki nusi, ə 6o ɔ ki dənangi pəti[☆], ²⁶ dəw kare dande ti ki Luwə ilə Eli rəe ti goto. E nje ngaw koy ki Sarəpita ti, dənangi ki Sidə ti yo ə Luwə ilə Eli ki rəe ti[☆]. ²⁷ Njé banji je ka əi ngay Isirayəl ti dəkagilo ti lə Elije tə, nə e ki kare ki kadi Luwə ɔr banji rəe ti goto. E Nama ki Siri ti yo ə Luwə ɔr banji rəe ti[☆].» ²⁸ Loki dije ki isi gin kəy kaw-naa ti ooi ta kin, wongɔ təl-de pəti. ²⁹ Lo kin ti, ii taai tuwəi Jəju me 6e bo ti kə, ningə awi sie jam də mbal ti ki indəi 6e bo ti. Awi sie ti mba kadi n-suri-e n-ləi-e n-təli-e kə. ³⁰ Nə Jəju ur dande ti aw.

*Dingəm ki ndil ki majal ra-e
(Mk 1.21-28)*

³¹ Jəju aw Kapərnayim ti, ki e 6e bo ki dənangi Galile ti. Jəju ndo ne dije ndə taa kəə ti. ³² Ne ndo lie əti dije 6əl ki dum. Əti-de 6əl ki dum tadə əl ta ki tɔgi ki i rə Luwə ti. ³³ Ningə, dəw madi kare ki ndil ki majal ra-e, isi me kəy kaw-naa ti ləde noo, nɔ ki ndune ki bo ə nə: ³⁴ «Jəju ki Najarəti, ri ə ige roje ti ə? Ire mba kadi ituji-je a? M-gər-i maji: i ki Kay njay lə Luwə.» ³⁵ Jəju ndangi ndil ki majal ki tɔgine ə nə: «Uti tai, ə iteɛ kə rə dingəm ti kin.» Lo kin ti, ndil ki majal bi dingəm ile dande ti, ningə teɛ rəe ti ki kanji kade kɔ. ³⁶ Ne kin əti dije

pəti 6əl, adi dəji-naa ta dande ti əi nə: «Ta kin e ta ki ban ə əti 6əl be ə? Dəw kam aw ki tɔgi kɔbe də ndil je ti ki majal, ndangi-de ki tɔgi ki i rə Luwə ti adi teɛi kə!» ³⁷ E be ə, tɔba lə Jəju sane ki dənangi ki noo pəti.

Jəju adi rə nga njé moy je ngay

(Mt 8.14-17; Mk 1.29-34)

³⁸ Loki Jəju i kəy kaw-naa ti lə *Jipi je, aw me kəy ti lə Simo. Məm Simo ki dəne, moy ra-e, rəe tingə ngay. Be ə, əli Jəju kadi ra ne madi mbata ti lie. ³⁹ Jəju rugi rone dəe ti, ndangi rə ki tingə ngay ka kin adi iye. Kalangi ba go ti, məm Simo i taa ra ne kuso adi-de.

⁴⁰ Lo səlɔ, ta kadi kur ti, dije pəti ki awi ki dije ki moy je ki dangi dangi rai-de, rəi səde rə Jəju ti. Jəju ində jine dəde ti kare kare pəti adi ingəi rə nga. ⁴¹ NDil je ki majal ka teɛi rə dije ti ngay ki nɔ tade ti əi nə: «i NGon lə Luwə!» Nə Jəju ində tɔgi dəde ti, adi-de ta rəbi kadi əli ta al, tadə gəri-e 6əti kadi e Kirisi.

Jəju ilə mbə Poy ta ki Maji me kəy kaw-naa je ti

(Mk 1.35-39)

⁴² Loki lo ti, Jəju teɛ me 6e bo ti aw dilə lo ti. Kosi dije ngay sangi-e, awi ingəi-e. Loki ingəi-e, ndigi kadi n-uwəi-e nangi rəde ti kadi tə aw lo al. ⁴³ Nə Jəju əl-de ə nə: «Səbi kadi m-ilə mbə Poy Ta ki Maji ki ɔji də kɔbe lə Luwə ndəgi 6e bo je ti tə, tadə e ki mbata ta kin ə Luwə ilə-m.» ⁴⁴ E be ə,

☆ 4:25 1 NGar je 17.1

☆ 4:26 1 NGar je 17.8-16

☆ 4:27 2 NGar je 5.1-14

Jəju ilə-n mbə Poy Ta ki Maji me kəy kaw-naa je ti lə *Jipi je dɔnangi Jude ti.

5

Dije ki dɔsəy ki Jəju bar-de
(Mt 4.18-22; Mk 1.16-20; Jə 21.1-11)

¹ NDɔ kare, Jəju e basi kadi ba bo ti ki Gənəjarəti ti. Kosi dije uwəi-naa gəi gide mba kadi n-ooi ta lə Luwə. ² Lo kin ti, Jəju oo to je joo ki isi ngangɪ ba ti. Əi to je ki njé ndo je ki me ti indəi-de ə awi a togi bandi je ləde. ³ Jəju al me to ti ki kare ki e yə Simo, ningə əl Simo ade iyə ngangɪ ba ə aw ki dana ndəy. Go ti, Jəju isi nangɪ me to ti ndo ne kosi dije. ⁴ Loki əl ta oy ningə, əl Simo ə nə: «Aw ki dana lo ki man u ti, ə iləi bandi je ləsi indoi kanji je.» ⁵ Simo təl əl-e ə nə: «Babe, j-ilə bandi ndo biti lo ti, nə kanji kare ka j-ingə al. Nə təkɪ e j ə idəji-m, m-a m-ilə bandi təkɪ əl-m.» ⁶ Loki iləi bandi je ləde, oyi kanji kəy ki to bəl, adi bandi je ləde ka ge gangɪ. ⁷ Lo kin ti, dəji madide je ki əi me to ti ki nungɪ kadi rəi rai səde. Madide je rəi, adi oyi kanji ka kin rosi to je ki joo. Kanji rosi to je adi to je awi tə ndui man. ⁸ Loki Simo oo ne kin, osi, əsi məkəsine nangɪ nɔ Jəju ti əl-e ə nə: «Babe, əsi rəi ngərangi rəm ti, tadɔ mi nje ra majal.» ⁹ Simo ki made je ki əi sie, bəl rade əji-n go kanji ki oyi me bandi ti to bəl ngay. ¹⁰ Jaki ki Jə ki ngan lə Jəbəde

ki əi ki Simo ka bəl rade tɔ. Ə Jəju əl Simo ə nə: «Adi bəl rai al, kaw ki kəte nɔo, e dije ngata ə a isa-de.» ¹¹ Lo kin ti, təlɪ rəi ki to je ngangɪ ba ti, ningə iyəi ne je pəti ə uni go Jəju tə njé ndo je lie.

Jəju nga nje banji kare
(Mt 8.1-4; Mk 1.40-45)

¹² NDɔ ki rangɪ, Jəju e me be bo ti kare, ningə dɪngəm kare ki banji ra-e tɛɛ nɔo re. Loki oo Jəju ningə, osi ki ta kəmne nangɪ nɔe ti, nɔ ki dɔe ti ə nə: «Babe, re indigi ə a adi banji ləm ur, kadi rəm ay njay.» ¹³ Jəju ilə jine əde-n ningə əl-e ə nə: «M-ndigi, ə kadi banji ləi ur, adi rəi ay njay.» Ba ta naa ti nɔo par ə banji ur, adi rɔe ay njay. ¹⁴ Go ti, Jəju ade ndune kadi əl tae dəw madi al, ningə əl-e ə nə: «Nje kijə ne məsi kadi-kare yo ə aw əje rəi, ningə adi kadi-kare təkɪ ndukun ti lə *Moji dəji-n*. İra be mba kadi gəri təkɪ banji ləi ur adi ingə rɔ nga.»* ¹⁵ Tɔba lə Jəju sane ki lo lo adi dije rəi kosi kosi mba kadi n-ooi ta lie je kadi əji-n-de dɔ moy je ti ləde je. ¹⁶ Nə Jəju ər rəne aw lo je ti ki to dilə mba kəl ta ki Luwə.

Jəju nga dəw ki nje rɔ koy njururu

(Mt 9.1-8; Mk 2.1-12)

¹⁷ NDɔ kare Jəju isi ndo ne dije ningə, *Parisi je ki njé ndo ndu-kun je isi dan dije ti nɔo tɔ. Dije jii ki ngan be je pəti ki dɔnangi Galile ti, ki dɔnangi Jude, ki be bo Jorijaləm. Babe

* 5:14 Ləbatiki 14.2-32 * 5:14 Ki go jibəl ra-e ti lə Jipi je, nje banji e dəw ki dije ooi-e kadi ay njay al, adi asi kadi aw lo ne ra je ti ki ba tɔ Luwə al.

oji tɔgine me kaji njé moy je ti. ¹⁸ Lo kin ti, dije madi oti dɔw kare ki rɔe oy njururu, me ne koti njé moy je ti, rai sie rɔ Jəju ti. Sangi rabi kadi n-awi sie kəy n-ilai-e nɔ Jəju ti. ¹⁹ Nə gəri rabi ki kadi awi sie al, tado dije ai ngay. Be ə, ali taa, rai bole dɔ kəy ti ningə, ilai nje moy ki ne koti njé moy je, ilai-e dan kosi dije ti nɔ Jəju ti. ²⁰ Lokɪ Jəju oo kadi-me lade ningə, əl dingəm ə nə: «Majal je lai e ki kiyə go kɔ.» ²¹ Njé ndo ndu-kun je lə Luwə ki Parisi je ilai rɔde məri ta ningə əli əi nə: «Dəwe kam e nɔ ə əl ta ki mal dɔ Luwə ti be ə? Luwə ki karne ba par ə asi kiyə go majal je lə dije kɔ, dɔw ki rangi goto.» ²² Jəju gər mər ta je lade ki mede ti adi əl-de ə nə: «Ra ban ə isi iməri ta je ki be kin mesi ti ə? ²³ Kəl dɔw kə nə: «Majal je lai e ki kiyə go kɔ» ba ngə ngay al ə se, kəl-e kə nə: «I taa ə injiyə» ba ngə ngay al ə? ²⁴ Re e be ɓa, m-a m-ɔji səi təkɪ mi NGon Dəw, m-aw ki tɔgi dɔnangi ti ne, mba kadi m-iyə-n go majal je lə dije kɔ.» Ningə, Jəju əl nje rɔ koy njururu ə nə: «I taa, un tuwə lai, ə aw ɓe.» ²⁵ Ta naa ti nɔɔ, dingəm ka kin i taa ta kəm dije ti pəti, un tirə ki kəte to ti, ə tɛɛ aw ɓe ki kilə toji dɔ Luwə ti tane ti. ²⁶ Dije pəti, ne kin əti-de ɓal adi ilai toji dɔ Luwə ti. Bəl rosi mede adi əli əi nə: «J-o ne ki mba ɓone.»

Jəju bar Ləbi

(Mt 9.9-13; Mk 2.13-17)

²⁷ Go ti Jəju tɛɛ ningə yə oo dɔw kare ki nje taa la-mbə kadi njé kɔbe je ki ɓari-e nə

*Ləbi, isi me kəy taa la-mbə ti. Lokɪ oo Ləbi ningə əl-e ə nə: «Un gom.» ²⁸ Ningə Ləbi iyə ne je pəti, ə i taa un go Jəju.

²⁹ Go ti, Ləbi ra ne kuso ki bo ngay me kəy ti ləne, ɓar-n Jəju. Lo ne kuso ti kin, njé taa la-mbə je, ki ndəgi dije ki rangi əi sɔde titi nɔɔ. ³⁰ *Parisi je ki njé ndo ndu-kun je ɓai ta, əli njé ndo je lie əi nə: «Ra ban ə isi usoi ne je, ayi-naa je ki njé taa la-mbə je, ki njé ra majal je ə?» ³¹ Jəju un ta əl-de ə nə: «E dije ki njé moy je ə a sangi dɔw ki nje ra moy, ɓi e njé rɔ nga je ə a sangi dɔw ki nje ra moy, al. ³² Ningə, m-re mba ɓar dije ki dana al, nə m-re mba dije ki njé ra majal je yo mba kadi iyəi kilə rade je ki majal.»

Jəju əl ta ki dɔ kɔgi rɔ ne kuso ti

(Mt 9.14-15; Mk 2.18-20)

³³ Njé ki madi je əli Jəju əi nə: «Taa taa, njé ndo je lə Jə Batisi əi ki njé ndo je lə *Parisi je isi iyəi ta ne kuso, taa isi əli ta ki Luwə tɔ, ə njé ki yai je, isi usoi ne je, ayi-naa man je.»

³⁴ Ə Jəju əl-de ə nə: «A asi kadi ɔgi dije ki ɓari-de lo ne kuso taa-naa ti kuso ne a? Dɔkagilo ki nje taa dəne isi-n sɔde naa ti kin, a asi kɔgi-de kuso ne al.»

³⁵ NDɔ je a rai nɔɔ kadi a uni-e tade ti ningə tə, a iyəi ta ne kuso.

Ne ndo lə Jəju aw naa ti ki kɔki ne ndo lə Parisi je al

(Mt 9.16-17; Mk 2.21-22)

³⁶ Jəju əl-de kuji ta kare ə nə: «Dəw a gangi ta kibi ki sigi kadi ilə-n kəm e ki kəke al. Re e be ə, kibi ki sigi a e ki gangi kɔ, ningə

ta kibi ki sigi ka kin uwai naa ki ki koke al bəy tɔ, adi joo pu təl ne ki tuji. ³⁷ Taa, dəw a un kasi kandi nju ki ki j̄ al bəy uti me mbu nda je ti ki koke al. Re e be ningə, loki kasi a j̄ ɓa mbu nda je a ndui, kadi kasi lo kɔ. Ningə mbu nda je tɔli ne ki tuji kɔ. ³⁸ Be ə, re kasi kandi nju j̄ al bəy ɓa, maji kadi mbu nda je əi ki sigi taa. ³⁹ Loki dəw ay kasi kandi nju ki j̄ ningə, a ge e ki j̄ al bəy al ngata. Tado dije əli əi nə: “Kasi ki j̄ ə maji.”»

6

Ta lə Jəju dɔ ndɔ taa kəə ti
(Mt 12.1-8; Mk 2.23-28)

¹ NDɔ kare, Jəju ində də me ndər gəme je ti. E ndɔ taa kəə lə *Jipi je. Ningə, njé ndo je lie ki əi sie, gangi dɔ ko je jide ti, tami usoi. ² Ə *Parisi je madi əli-de əi nə: «Ra ban ə irai ne ki kadi dəw ra ndɔ taa kəə ti al be ə?» ³ Jəju əl-de ə nə: «tidai ne ki ngar *Dabidi ra loki ɓo ra-de ki dije ki goe ti kin al biti a? ⁴ Dabidi ur me kəy ti lə Luwə, un mapa ki dije adi Luwə kadi-kare ti uso, ningə təl-n adi dije ki goe ti usoi tɔ. Usoi mapa ki e ne ki sɔbi kadi njé kijə ne məsi kadi-kare je par ə usoi.» ⁵ Jəju təl əl-de bəy ə nə: «Mi *NGon dəw m-aw ki tɔgi dɔ ndɔ taa kəə ti.»

Jəju adi rɔ nga dingəm ki jie
oy njururu

(Mt 12.9-14; Mk 3.1-6)

⁶ *NDɔ taa kəə ki rangi, Jəju aw kəy kaw-naa ti lə *Jipi je, ndo ne dije. Ningə dingəm kare ki ji kɔe oy njururu, e me

kəy kaw-naa ti nɔɔ. ⁷ NJé ndo ndu-kun je ki *Parisi je isi jəke isi indəi kənde kadi n-ooi se Jəju a adi dingəm kin rɔ nga ndɔ ta kəə ti lə Jipi je wa? E ta bole ki isi sangi kadi n-ingəi ɓa n-indəi ta dɔe ti. ⁸ Nə Jəju gər mər ta je ləde, adi əl dingəm ki jie oy njururu ka kin ə nə: «J̄ taa, a dana ta kəm dije ti pəti.» Dingəm j̄ a taa. ⁹ Ningə Jəju təl dəji ndəgi dije ə nə: «M-dəji səsi m-o, e ri ə maji kadi dəw ra ndɔ ta kəə ti ə? Kadi dəw ra maji ə se kadi ra majal ə? Kadi dəw nagi madine ta yo ti ə se kadi iyɛ adi tuji kɔ ə?» ¹⁰ Jəju ində kəmne go-n-de ba pəti, ningə əl dingəm ka kin ə nə: «tsurə jii.» Dingəm surə jine, ningə jie təl to maji kare. ¹¹ Wongi təl njé ndo ndu-kun je ki Parisi je, adi əli-naa ta dande ti dɔ ne ti ki kadi n-rai ki Jəju.

Jəju mbəti njé ndo je ləne ki
dəgi gide e joo

(Mt 10.1-4; Mk 3.13-19)

¹² Me ndəe je ti kin, Jəju aw dɔ mbal ti mba kəl ta ki Luwə. Əl ta ki Luwə kondɔ biti lo ti. ¹³ Loki lo ti, Jəju ɓar njé ndo je ləne. Ningə mbɔ njé ndo je ti kin ə, mbəti-de dəgi gide e joo, ɓar-de njé kaw kilə je. ¹⁴ Adi e Simɔ, ki ində tɔe nə Piyər əi ki ngokone Andire, ki Jaki, ki Ja, ki Pilipi, ki Batiləmi, ¹⁵ ki Matiye, ki Tomasi, ki Jaki, ki ngon lə Alpe, ki Simɔ ki ɓari-e dəw ki e mbɔ njé rɔ mbata kingə dɔ lə ɓe ləde ti, ¹⁶ ki Judi ki ngon lə Jaki, taa Judasi

✧ 6:2 Tɛɛ ki taga 34.21

✧ 6:4 1 Samiyəl 21.2-7

✧ 6:4 Ləbətiki 24.9

Isikariyoti ki təl nje kun dɔ Jəju tɔ.

Jəju aji njé moy je dan kosi dije ti

(Mt 4.23-25)

17 Jəju j̄ ki njé kaw kilə je dɔ mbal ti re tɛɛ lo ti ki gide asi naa maji ningə, ingə kosi njé ndo je ləne, ki kosi dije ngay ki j̄ dɔnangi Jude ti je, njé ki 6e bo Jorijaləm ti je, njé ki 6e bo je ti ki kadi ba ti ki Tir je ki Sidɔ je. Rəi mba koo ta lə Jəju je mba kadi aji-de dɔ moy je ti ləde je. 18 Njé ki ndil je ki majal yəti angalde ingəi rɔ nga tɔ. 19 Ningə kosi dije pəti sangi kadi n-ɔdi rɔe, tado tɔgi madi isi tɛɛ rɔe ti adi-de rɔ nga.

Maji-kur ki kəm-to-ndoo

(Mt 5.1-12)

20 Jəju un kəmne oo-n njé ndo je ləne ningə əl-de ə nə:

Səi njé ndoo je, səi njé maji-kur, tado kɔbe lə Luwə e yəsi.

21 Səi ki 6o isi ra səsi 6one, səi njé maji-kur, tado lo ti ə a indani.

Səi ki isi nɔi 6one, səi njé maji-kur, tado lo ti ə a kogi.

22 Maji-kur e ləsi loki dije isi mbati səsi, dije isi tuwəi səsi, dije isi taji səsi, dije isi əli ta je ki majal dɔsi ti, mbata ti ləm mi *NGon dəw. 23 NDɔ ki nɛ je kin tɛɛ dɔsi ti ə, maji kadi irai rɔnəl, itji bal, tado nɛ kigə go jisi e ngay dərɔ ti. Tado e be ə kade je adii kɔ njé kəl ta je ki ta Luwə ti, kəte.

24 Nə səi njé nɛ kingə, səi njé kəm-to-ndoo. Səi njé kəm-to-ndoo tado ingəi nɛ səl me ləsi ngata.

25 Səi ki 6one indani, səi njé kəm-to-ndoo, tado lo ti ə 6o a ra səsi.

Səi ki 6one isi kogi, səi njé kəm-to-ndoo, tado lo ti ə a uwəi ndoo je a nɔi je.

26 Səi ki dije isi əli ta ki maji maji dɔsi ti, səi njé kəm-to-ndoo, tado e be ə kade je rai ki njé kəl ta ki ta Luwə ti ki njé ngom je.

NDigi njé bə je

(Mt 5.39-47)

27 Ningə səi ki isi oi ta ləm, m-əl səsi kadi indigi njé bə je ləsi, irai maji ki njé ki isi ɔsi səsi ta. 28 Injangi dɔ njé ki isi mani səsi, ə əli ta ki Luwə mbata lə njé ki isi əli ta je ki majal dɔsi ti.

29 Re dəw ində dam mbəi ki kare ə, iyəti dame ki nungɔ ade ində 6əy. Re dəw taa kibi ki ngal ləi ə, ade e ki gɔji dɔ ti.

30 Dəw ki ra ki dəji nɛ ə ade, ningə dəw taa nɛ ləi ə idəji goe al tɔ. 31 Nɛ je ki indigi kadi dije rai adi səsi kin ə, irai kae ti wa kin adi-de tɔ. 32 Kin ə indigi njé ki ndigi səsi tɔ par ə, oyo ri ə kadi dəw ra səsi ə? Dəw a ra səsi oyo al, tado njé ra majal je ka ndigi njé ki ndigi-de tɔ.

33 Kin ə irai maji ki njé ki rai səsi maji par ningə, oyo ri ə kadi dəw ra səsi ə? Dəw a ra səsi oyo al, tado njé ra majal je ka rai təkɔ irai kin be tɔ. 34 Kin ə adi njé ki igəri maji kadi a ugəi səsi 6angi par ə tunəi səsi

ne ningə, oyo ri ə kadi dəw ra səsi ə? Dəw a ra səsi oyo al, tadə njé ra majal je ka, adi njé ki gəri maji kadi a ugəi-de kər ne ləde gogi par ə tunəi-de ne tə. ³⁵ Maji kadi indigi njé bə je ləsi, irai maji ki nōō par, ə adi dije tunəi səsi ne ki kanji kadi indəi mesi də kinge ti gogi. E be ə a ingəi ne kigə go ji ki bo, taa a səi ngan lə nje kisi də ne je ti pəti tə. Tadə e nje ra maji ki dije ki gəri ra oyo al ki dije ki nje me majal.

Igangi ta də dije ti al

³⁶ Maji kadi səi njé ra maji ki ngay təkəi Bawsi Luwə e-n nje ra maji ki ngay kin be tə. ³⁷ Igangi ta də dəw ti al, ningə Luwə a gangi ta dəsi ti al tə. Uwəi dəw ki ta al, ningə Luwə a uwə səsi ki ta al tə. Iyəi go majal lə dəw kə, ningə Luwə a iyə go majal ləsi kə tə. ³⁸ Adi, ə Luwə a adi səsi tə. Luwə a buki posi kibi ti ləsi kadi rosi maji: a yəki, mbisi digi digi, buki kadi rosi re puu kə. Tadə go rəbi ki igangii ta də dije kin ə Luwə a gangi-n ta dəsi ti tə.

³⁹ Ningə Jəju təl əl-de ta kare me kuji ta ti bəy ə nə: «Nje kəm tə a ndər nje kəm tə madine ban ə? A ndər-e al, tadə re ndər-e ə a osi joo pu me be ti. ⁴⁰ Nje ndo itə nje ndo-e ne al, re e nje ndo ki bae ndo-e ne bərəre bərəre maji ningə, a to tə bane be.

⁴¹ «Ra ban be ə, o burim wale ki to kəm ngokoi ti yo, ə o kagi ki boy ki to yai ti i wa kin al ə? ⁴² Kagi ki boy ki to kəmi ti i wa kin o al ningə, ki go rəbi ki ban ə a asi kadi əl

ngokoi ə nə: “NGokom, adi m-un burim wale ki to kəmi ti kin,” ə? I nje kədi kəm dije, un kagi ki boy ki kəmi ti kin ningə tə, a o lo ay njay kadi un burim wale ki kəm ngokoi ti.

Kagi ki kande

(Mt 7.16-20; 12.33-35)

⁴³ «Kagi ki maji ki kadi a andi kandi ki majal goto, taa kagi ki majal ki kadi a andi kandi ki maji ka goto tə. ⁴⁴ E ki kandi kagi ki sobi də kage kin ə a gəri-e-n. Dəw a ijə kandi mbaykote də kon pa ti al, taa dəw a ijə kandi nju də kon bər ti al tə. ⁴⁵ Dəw ki maji, kilə rae tēē me ne ra ti ki maji ki uwə mee. Ningə dəw ki majal, kilə rae tēē me ne ra ti ki majal ki uwə mee tə. Tadə e ne je ki rosi me dəw kin ə isi tēē tae ti.

Təl rə go ndu ti

(Mt 7.24-27)

⁴⁶ «Ra ban ə ibari-mi “Babe, Babe”, ə irai ne ki m-əl səsi al ə? ⁴⁷ Dəw ki ra ki re rəm ti, oo ta ləm, ə təl rəne go ti ningə, e dəw ki to tə dəw ki m-a m-əl səsi ta lie kam be. ⁴⁸ To tə dəw ki nje ra kəy, ki ur be də dii ti adi əbi maji, bəy taa, ində gin kəy ti kin be. Loki man i ningə, man kə lo re un kəy ka kin, nə asi kadi tə kəy ka kin al, tadə ində adi ngə maji. ⁴⁹ Nə dəw ki oo ta ləm, ə təl rəne go ti al, to tə dəw ki ində kəy ləne dənangi ti taa ne kare, ki kanji kur be kində gine ti be. Loki man kə re un kəy ka kin ningə, ndəy ba bəy par ə kəy budi nangi mur mur kə.»

7

*Jəju aji ngon nje kilə lə ki bo
ki dɔ asigar je ki bu*

(Mt 8.5-13)

¹ Loki Jəju əl ta je kin pəti kosi dije ɓa, ɔti aw Kapərnayim ti. ² Me ɓe ti kin, dəw kare ki nje kun dɔ buti asigar je ki bu, aw ki ngon nje kilə ləne kare ki e moy, to ta koy ti. Ningə e ngon nje kilə ki ɓae ge ta lie ngay. ³ Be ə, loki ki bo lə asigar je ka kin oo ta lə Jəju ningə, ilə ngatɔgi je madi, ki əi ngatɔgi lə *Jipi je, adi-de awi ingəi Jəju kadi dəji-e adi re səde aji ngon nje kilə ləne kin. ⁴ Loki rəi ingəi Jəju ningə, nɔi dɔe ti ki nja naa ti naa ti əi nə: «Dingəm kin, e dəw ki asi kadi ira sie me ne dəji ti lie kin, ⁵ tado ndigi-je je Jipi je ngay, taa e e tɔ ə ra kəy kawnaa ləje adi-je.» ⁶ Ə Jəju ɔti aw səde. Awi, ə loki indəi dɔ kəy ɓasi ningə, ki bo lə asigar je ka kin ilə madine je madi adi awi əli Jəju əi nə: «Babe, itapi rɔi al, tado mi m-asi kadi ində njai ta kəy ti ləm al. ⁷ E mbata kin ə, mi wa m-aw-n ki rɔm rɔi ti al. NGa ningə, m-dəji kadi əl ta kare par ə ngon nje kilə ləm a ingə rɔ nga. ⁸ M-əl be tado, mi ki dɔm mi gin tɔgi ti lə njé ki dɔm ti, ningə m-aw ki asigar je ki əi gin tɔgi ti ləm tɔ. Adi re m-əl asigar kare m-ə nə: “Aw!” ɓa aw; kin ə m-əl ki nungɔ m-ə nə: “Ire!” ɓa re; kin ə m-əl ngon nje kilə ləm m-ə nə: “Ira ne ki be!” ɓa ra nee kin tɔ.»

⁹ Loki Jəju oo ta je kin ɓa, piti ki bo lə asigar je ka kin, ningə

təl kəmne ki dɔ kosi dije ti ki a njiyəi goe ti, əl-de ə nə: «Adi m-əl səsi, ko kadi-me ki be kin, dɔnangi ki *Isirayəl ti wa ka m-ingə al ɓəy.» ¹⁰ Lokɔ njé kaw kilə je əi nə n-təli ɓe ningə yə ingəi ngon nje kilə ka kin, rəe nga adi isi kare.

*Jəju adi ngon basa ki Nayim
ti tɔsi ndəl*

¹¹ Jəju ɔti nɔɔ aw ɓe bo ti ki tɔe nə Nayim. *NJé ndo je lie ki kosi dije ngay uni goe awi sie. ¹² Loki rəi tɛɛi ɓasi ki ta rəbi ki ur ki me ɓe ti ka kin ningə, dije isi awi ki dəw ki oy kadi dibi-e. Dəw ki oy ka kin e ngon lə dəne ki nje ngaw koy kare be. E ngone ki dingəm ki kare ba be, adi kosi dije ngay ki me ɓe ti, isi dani dəne ka kin lo dibi ngone ti. ¹³ Loki Jəju o dəne ka kin ningə, kəm kɔ ra e ngay mbata ti lə dəne ka kin, adi əl-e ə nə: «tɔɔ al.» ¹⁴ Jəju aw kadi kəsi yo ti, ilə jine ɔdi-n. NJé koti nin je ai nangi, ɓa Jəju əl ə nə: «Basa, m-əli kadi j taa!» ¹⁵ Ningə nje koy j isi taa, ə ilə ngirə kəl ta. Jəju təl ule ji kɔe ti. ¹⁶ Dije pəti, ne je kin əti-de ɓəl, adi iləi tɔji dɔ Luwə ti əi nə: «Nje kəl ta ki ta Luwə ti kare ki bo tɛɛ danje ti ne: Luwə re ra ki dije ləne.» ¹⁷ Ne ki ra ne kin, poye rosi dɔnangi ki Jude ti pəti ki ngan ɓe je ki gəi gide.

*Jə Batisi dəji ta ki dɔ Jəju ti
(Mt 11.2-6)*

¹⁸ *NJé ndo je lə Jə ɔri-e poy ne ki ra ne kin adi-e oo, ə Jə ɓar njé ndo je ləne joo, ¹⁹ ilə-de rɔ Babe ti adi dəji-e əi nə: «J ə j dəw ki Luwə mbəte, ki ɔbi kadi a re ka kin ə se, e nay

noo bəy kadi tə ji ngəm tae ə?»
 20 Luki rai tēēi rə Jəju ti, əli-e əi «E Jə Batisi ə ilə-je ki rai ti kadi ji dəji se «jə j dəw ki Luwə mbəte, ki səbi kadi a re ka kin ə se, e nay noo bəy kadi tə ji ngəm tae wa?»»

21 Dəkagiloe ti wa ki isi dəji-e ta kin, Jəju isi əji njé moy je ngay nim, njé mətə je nim, isi tuwə ndil je ki majal də dije ti nim, taa adi njé kəm tə je ngay ooi lo nim tə. 22 Ningə ilə njé kilə je ti lə Jə ə nə: «Awi əli Jə nē je ki oi ki mbisi je, ki kəmsi je kin: Njé kəm tə je ooi lo, njé mətə je njiyəi maji, njé banji je ingəi rə nga, njé mbi bəy je ooi ta, njé koy je jii taa lo koy ti, taa njé ndoo je ka, e ki kilə-de mbē Poy Ta ki Maji tə. 23 Maji-kur e lə dəw ki m-təl gin kosi lie, al.»

*Jəju əl ta ki də Jə ti
 (Mt 11.7-11)*

24 Luki njé ndo je lə Jə təli awi, Jəju ilə ngirə kəl kosi je ta ki də Jə ti ə nə: «E ri ə awi isi oi dilə lo ti ə? E gakira ki nəl isi aw sie ki yo je, ki ne je kin a? 25 A re e e al ə, e ri wa bangi awi isi oi ə? E dəw ki ɔ kibi ki ndole ngay ɔa awi oi-e ma? NGa njé ki ɔi kibi je ki gate e ngay ka, isi lo je ti ki səl lum, isi me kəy je ti ki boy ki ngar je isi ti. 26 Ə se e ri wa ə awi oi wa? E nje kəl ta ki ta Luwə ti ə awi oi-e ma? Re e e ə, m-əl səsi m-ə nə oyo, e nje kəl ta ki ta Luwə ti ki itə njé kəl ta je ki ta Luwə ti bəy. 27 E e ə makitibi lə Luwə əl ta ki dəe ti kəte ə nə: «M-a m-ilə ki nje kaw kilə ləm kəte kadi

ra go rəbi noi ti».* 28 Ningə adi m-əl səsi, dan dije ti pəti ki dəne je oji-de kin, dəw ki bo itə Jə goto. Nə ki basine kin, dəw ki e ki du ngay me bəko ti lə Luwə bo ite. 29 Dije pəti ki ooi ta lie, naa ti ki njé taa lambə je gəri kadi Luwə ra nē ki dana, adi adi Jə ra-de batəm. 30 Nə *Parisi je ki njé ndo ndukun je ɔsi nē ki Luwə ində dəe dana mbata ti ləde ngərəngi, adi mbati kadi Jə ra-de batəm. 31 M-o dəw ki kadi m-un-e m-ɔji-n dije ki dəkagilo ti ki ɔone kin al. Toi tə nə wa ka m-gər al. 32 M-a m-ə nə toi tə ngan je ki du ki isi ta mbalo ti, ɔari-naa ki yo je, ki ne je əi nə: «Ji kəl nal kadi indamii, ə imbati ndam, j-osi pa yo kadi inqi, ə imbati nq.» 33 E be ə, Jə Batisi re, ə uso mapa al nim, ay kasi nju al nim ɔa, əli əi nə: «Dəe majal.» 34 NGa ə, mi *NGon dəw m-re, ə m-uso nē je, m-ay man je ɔa, səi əli əi nə: «Mi nje kuso nē kədi, mi nje kəy nē, mi madi njé taa lambə je, ki njé ra majal je,» bəy tə! 35 Nə ngan lə Luwə pəti ki ndigi gosi lie, gəri kadi gosi lie e gosi ki dana.»

*Jəju aw me kəy ti lə Parisi
 kare ki ɔari-e nə Simo*

36 Parisi kare ɔa Jəju kadi aw uso səne ne. Be ə, Jəju aw isi sie ta nē kuso ti. 37 Lo kin ti, dəne kare ki me ɔe ti kin tēē noo re. E dəne ki nje ra kaya, ə gər kadi Jəju isi ɔe lə Parisi ki ɔari-e Simo kin noo, isi uso nē. Dəne re ki ku mbal ki ɔari-e albatir ki yibi ki əti

maji rosi. ³⁸ Re isi go Jəju ti, njae ti, isi nɔ, ningə yom nja Jəju ki man kəmne, ɓa bɔr ki bisi dāne. Go ti, təl tən nja Jəju, ɓa ɓuki yibi ti ka kin. ³⁹ Lo kin ti, Parisi ki ɓa Jəju ɓe lāne ka kin əl mene ti ə nā: «Kin ə re dingəm kin e nje kəl ta ki ta Luwə ti təkɪ rɔjeti ə, asi kadi a gər dāne ki isi ɔde kin, asi kadi a gər kilə ra-e je ki majal kin.»

⁴⁰ Ə Jəju əl-e ə nā: «Simɔ, m-aw ki ta kare ne kadi m-əli.» NGA ə Simɔ ilə Jəju ti ə nā: «Nje ndo dije, əl-m.» ⁴¹ Ba Jəju əl-e ə nā: «Dingəm kare adi la dije joo, ində kirə ti. Ki kare kadi a uge kirə ki lo kilə ki ndo ɓu mi, ə ki nungɪ kadi a uge kirə ki lo kilə ti ki ndo kuti mi tɔ. ⁴² Nə loki asi kadi ugəi kirə ka kin dode ti al, dingəm ki nje la ka kin iyə kɔ ki go me-maji ti adi-de joo pu. Ə se dan dije ti ki joo kin, e ki ra a ndigi dingəm ki nje la kin ngay ə?» ⁴³ Ningə Simɔ ilə Jəju ti ə nā: «M-o kadi e e ki la ki dɔe ti e ngay ə ɓae iyə kɔ kin ə a ndigi nje la kin ngay.» Ə Jəju əl-e ə nā: «Ta ləi e ta ki rɔjeti.»

⁴⁴ Ningə təl kəmne ki dɔ dāne ti ka kin, ɓa əl Simɔ ə nā: «O dāne kin a? M-re ɓe ləi, ə man ki kare ka imbəl dɔ njam ti al, nə e, yom njam ki man kəmne, taa bɔr ki bisi dāne ɓəy. ⁴⁵ I uwə-m ki rɔi ti jururu al, nə e, loki m-ur kəy nu, ra kilə kəy njam jururu ki rone ti. ⁴⁶ I iɓuki yibi dɔ njam ti al, nə e, ɓuki yibi ki əti maji dɔ njam ti pɔ pɔ. ⁴⁷ Be ə, m-a m-əli təkɪ e ki go rəbi majal je lie ki ngay ki kiyə kin ə, oji-n ndigi-naa ki əti ɓəl kin. Ningə dəw ki majal je lie e ki kiyə go kɔ ngay al, a tɔji

ndigi-naa ki ngay al tɔ.» ⁴⁸ Ba Jəju əl dāne ka kin ə nā: «Majal je ləi e ki kiyə go kɔ kadi.» ⁴⁹ Lo kin ti, dije madi ki isi sie ta ne kuso ti iləi ngirə kəl mede ti əi nā: «Dəw kin e nā ə aw biti kadi iyə go majal lə dije kɔ ə?» ⁵⁰ Nə Jəju əl dāne ə nā: «Kadi-me ləi aji, aw ki lapɪya.»

8

Dāne je ki njiyəi go Jəju ti

¹ Go ti, Jəju aw ki ɓe bo je, ki ngan ɓe je, əl ta, ilə-n mɓe Poy Ta ki Maji ki oji dɔ kɔɓe lə Luwə. *NJé ndo je lie ki dɔgi gide joo əi sie naa ti. ² Taa, dāne je madi ki ndo ki Jəju tuwə ndil je ki majal dode ti kɔ je, e ki adi-de rɔ nga dɔ moy je ti lade je kin ka əi nɔɔ tɔ. Adi e Mari ki Magidala ki ndo ki Jəju tuwə ndil je ki majal siri dɔe ti kɔ kin nim, ³ Jan ki ne Suja, ki e dingəm ki nje ngəm ne lə *Erodi kin nim, Sujan nim, taa ndəgi dāne je ki rangi ngay ɓəy tɔ. Əi kin ə əi dāne je ki njé ra ki Jəju ki ne kingə je lade.

Kuji ta ki dɔ nje dibi ne ti (Mt 13.1-9; Mk 4.1-9)

⁴ Kosi dije ki ij ki ɓe bo je ki dangi dangi, kawɪ-naa ki dɔ Jəju ti, ə Jəju əl-de kuji ta madi ə nā: ⁵ «Nje ndɔr kare aw kadi dibi ne, ningə dɔkagilo ki a ilə ko ne, kə ko je madi tosi ngangɪ rəbi ti, adi dije njiyəi dɔ ti, yəl je rəi oɪ maki. ⁶ Kə ko je madi tosi dɔnangi njəkɪrə ti, adi loki mbie je əi nə n-tɛɛi ɓa, təli tuti kurim, mbata lo ki səl ki kadi iləi ngirəde ti goto. ⁷ Kə ko je ki nungɪ, tosi dan kon je ti, adi kon je tɔgi sɔde naa

ti, tæli ndæmi-de mbəl. ⁸ Nə kə ko je madi, tosi dɔnangi ti ki maji, adi tɔgi, kandide tɛɛ. Dɔe kare andi asi bu, bu.» NGA ningə, Jəju təl dɔ ta ləne kin ə nə: «Dəw ki aw ki mbine mba koo-n dɔ ta ɔa, kadi oo dɔ ta kin maji!»

Gin ne ki Jəju əl-n ta me kuji ta ti

(Mt 13.10-17; Mk 4.10-12)

⁹ *NJé ndo je lə Jəju dəji-e əi nə se kuji ta kin me nə ri wa? ¹⁰ Ə Jəju ilə-de ti ə nə: «Səi, Luwə tɛɛ ki dɔ ne ki to lo ɔɔyɔ ti ki ɔji dɔ kɔbe lie adi igəri, nə ndəge je, ne kin e ki kɔji-de ki kuji ta, mba kadi:

“Re kəmde oo lo maji ka, ooi ne al,
MBide oo dɔ ta maji ka gəri me al”[☆].»

Jəju ɔr me kuji ta ki dɔ nje dibi ne ti

(Mt 13.18-23; Mk 4.13-20)

¹¹ Jəju əl njé ndo je ləne ə nə: «Kuji ta kin, me ə to kin: kə ko, e ta lə Luwə. ¹² E ki tosi ngangɔ rəbi ti, e dije madi ki ooi ta lə Luwə, ningə su re ɔr ta ki oi ka kin mede ti kɔ, nə tə pa ne ta jii adi mede Jəju kadi jii ingəi kaji.

¹³ Kə ko ki tosi dɔnangi njəkirə ti, əi dije ki ooi ta lə Luwə ɔa, taai ki rɔnəl, nə lo kadi ta kin ilə ngirəne mede ti ngə goto. Adi mede ngon kagi lo ki ndəy be par, nə loki kɔ je tɛɛ dɔde ti ɔa, iyəi go kadi-me ləde kɔ.

¹⁴ Kə ko ki tosi dan kon ti, əi dije ki ooi ta lə Luwə, nə go ti, me ka sururu, ki ne maji je, ki koo maji rɔ ki dɔnangi ti ne ɔgi-de kadi tɔgi me kadi-me ti ləde. ¹⁵ Ningə kə ko ki

tosi dɔnangi ti ki maji, əi dije ki ooi ta lə Luwə ki ngamede ki maji, ngame ki rɔjeti, ningə ngəmi mede ti, uwəi tɔgide ba, adi kandi kilə ləde tɛɛ.»

Kuji ta ki dɔ kunji ti

(Mk 4.21-25)

¹⁶ «Dəw a ində por lambi ti kadi dəbi ngo dɔ ti al, taa ində gin tirə ti al tɔ. A ində dɔ ne ti taa, kadi dije uri kəy ɔa, oi lo ki kunje. ¹⁷ Tadɔ ne ki to lo ɔɔyɔ ti, ki gine a tɛɛ al goto, taa ne ki to lo ɔɔyɔ ti, ki a to taga kadi dije gəri al ka goto tɔ. ¹⁸ Maji kadi uri mbisi maji oi dɔ ta ki isi oi, ɔi kadi oi ki nɔɔ be al. Tadɔ dəw ki aw ki ne jine ti, a adi-e dɔ ti ɔəy. Nə dəw ki ne lie goto, e ki ndikiri wa ki ində mene dɔ ti kin ka, a taai jie ti wa ɔəy.»

Kɔ Jəju ki ngakɔe je

(Mt 12.46-50; Mk 3.31-35)

¹⁹ Kɔ Jəju ki ngakɔe je rai kadi n-ooi-e, nə lo kadi tɛɛi rɔe ti goto mbata kosi dije ki əi ngay. ²⁰ Ə əli-e əi nə: «O kɔi je, ki ngakɔi je ai taga nɔɔ, a sangi kadi n-ooi-ni.» ²¹ Ningə Jəju təl əl-de ə nə: «Kom je, ki ngakom je ə əi dije ki ooi ta lə Luwə, ɔa tæli rɔde go ti, rai kilə.»

Jəju ndangi nəl adi a lo ka ti

(Mt 8.18, 23-27; Mk 4.35-41)

²² NDɔ kare, Jəju al me to ti əi ki njé ndo je ləne, ningə əl-de ə nə: «Adi ji gangi ba j-awi dame ti ki kare.» Ba awi. ²³ Loki isi ɔsi to isi gangi ba kin ɔa, Jəju to ɔi maki. Ə nəl ki bo ngay osi dɔ ba ti, ra adi man

rosi to, əi ta yo ti. ²⁴ Lo kin ti, njé ndo je rəi ki rəe Jəju ti, ndəli-e ki nō tade ti əi nə: «Nje ndo dije, Nje ndo dije, j-isi j-oy!» Loki Jəju ndəl, ndangi nəl je ki pungi man je adi təli toi jəke, lo to jijiji. ²⁵ Ba təl əl njé ndo je ə nə: «Kadi-me ləsi to ra be təy ə?» NGa ningə bəl ra-de, ne kin əti-de bəl ngay, adi dəjinaa ta dande ti əi nə: «Dəw ə wa kam e nə ə nəl je ki man je ka əl-de ta par ə təli rəde goe ti be ə?»

Jəju tuwə ndil je ki majal də dɪngəm madi ti

(Mt 8.28-34; Mk 5.1-20)

²⁶ Jəju əi ki njé ndo je ləne rəi tēēi dənangi ti ki Gərasa, ki a ta be ti ki Galile. ²⁷ Loki Jəju j me to ti ur ki nangi ningə, dɪngəm kare ki me be ti ki Gərasa, j nōq re ki rə Jəju ti. E dɪngəm ki ndil je ki majal rai-e. Asi dəkagilo ngay, dɪngəm kin ilə kibi rəne ti al nim, isi be me kəy ti al nim. Lo kise e də badi je ti par. ²⁸ Loki oo Jəju ningə, osi nangi njae ti, ba əl ta ki ndune ki boy ə nə: «Jəju ki NGon lə Luwə ki nje kisi dərə ti taa nu, e ri ə ige rəm ti ə? NJai ba, adi-m kə al.» ²⁹ Əl be tadə Jəju adi ndune ndil ki majal kadi tēē rə dɪngəm ti kin kə. NJa ngay ndil ki majal kin j ki dɪngəm ka kin ba rae. Dije dəi-e ki kulə gindi je, iləi kangila gindi njae ti je, nə gangi kulə gindi je kin riw riw ə tətəi kangila gindi je kin nusi nusi rəne ti kə, ba ndil je ki majal əsi-e adi aw ki dilə lo dilə lo. ³⁰ Ə Jəju dəje ə nə: «Təi nə na?» Ba e ilə Jəju ti ə nə: «Təm nə kosi njé rə je.» Tadə ndil je

ki majal ngay uri me ti. ³¹ Lo kin ti, ndil je ki majal ka kin nōi də Jəju ti kadi adi-de n-awi lo dangay ti lə ndil je ki majal al. ³² Kosi kəsongi je ai lo ti kin nōq a usoi ne də mbal ti, ə ndil je ki majal ka kin nōi də Jəju ti kadi adi-de n-awi mede ti. Ba Jəju adi-de ta rəbi kadi awi mede ti. ³³ NDil je ki majal tēēi me dɪngəm ti, awi uri me kəsongi je ti ka kin. Ningə yə, kəsongi je bɪngəi-naa kadi mbal ti taa, tosi me ba ti, ayinaa man oyi. ³⁴ Loki dije ki njé ngəm kəsongi je ooi ne ki ra ne kin ba, ayi-naa awi me be bo ti ki ngan be je, əri poy ne ki ra ne kin dije. ³⁵ Dije tēēi awi kadi n-ooi ne ki ra ne kin. Be ə, loki rəi tēēi rə Jəju ti ningə, ooi dɪngəm ki ndil je ki majal tēēi me ti ka kin, isi nja Jəju ti. OOi-e kadi isi ki kibi rəne ti, ki angal ki maji, adi ra-de bəl. ³⁶ NJé ki ai lo ne ti ki ra ne kin, əri madide je poye, təji rəbi ki dɪngəm ki aw ki ndil je ki majal kin ingə-n rə nga. ³⁷ Lo kin ti nōq be, dije ki dənangi Gərasa ti, bəl təl-de, adi dəji Jəju kadi iyə dənangi ləde ə aw. Ə Jəju al me to ti, təl gogi. ³⁸ Dɪngəm ki Jəju tuwə ndil je ki majal dəe ti kə ka kin dəji Jəju kadi n-aw sie, nə Jəju tuwe ³⁹ ə nə: «Təl aw be, ər poy ne je pəti ki Luwə ra səi kin adi dije ooi.» Be ə, dɪngəm aw ilə mbe ne ki Jəju ra sie kin me be bo ti ki tae ba.

Ta lə ngon lə Jayrusi ki dāne ki ta lə dāne ki nje moy məsi
(Mt 9.18-26; Mk 5.21-43)

40 Loki Jəju təl re, kosi dəji uwəi-e ki rəde maji, tadə pəti isi nginai tae. 41 Ningə yə dingəm kare ki təe nə Jayrusi, ki e nje kun də kəy kaw-naa lə *Jipi je i nōō re. Re osi nja Jəju ti, nō dəe ti kadi re aw 6e ləne. 42 Kadi aw 6e ləne mbata ngone ki dāne ki e kare ba, 6ale e dəgi gide joo to ta koy ti. Loki Jəju isi aw, kosi dije mborəi-e ki yo je ki ne je, lo kər kəə goto. 43 Dan kosi dije ti kin, dāne kare ki moy məsi ade kə 6al dəgi gide joo e nōō. Dāne kin tuji ne kingə ləne kə pəti ji njé ra dije moy ti, nə dəw ki kadi ade rə nga goto. 44 Dāne re 6asi rə Jəju ti, ki rəbi ki gide ti, ədi ta kibi lə Jəju par ə, ta naa ti nōō, məsi gangi rəe ti. 45 Loe ti nōō Jəju dəji ə nə: «Nə ə ədi-m ə?» Ningə dije pəti naji-e ti əi nə n-ədi-e al. NGA ə Piyər əl-e ə nə: «Bə6e, e dije ki rəsi gidi, mborəi-ni ki yo je ki ne je kin ə ədi-ni.» 46 Nə Jəju ə nə: «Dəw madi ədi-m, m-gər kadi təgi tēē rəm ti.» 47 Loki dāne oo kadi ne ki n-ra kin Jəju gər 6a, dadi par par, osi nja Jəju ti. Ningə ər go ne ki ra ə adi n-ədi-n Jəju kin ta kəm dije ti pəti. Taa, ər-de go kingə ki ingə rə nga ta ji naa ti nōō par kin tə. 48 Ə Jəju əl-e ə nə: «NGonm, kadi-me ləi aji. Aw ki lapiya.»

49 Loki Jəju a əl ta ba 6əy ningə, dəw kare i 6e lə nje kun də kəy kaw-naa lə Jipi je re. Re əl Jayrusi ə nə: «NGoni oy, itapi Nje ndo dije al ngata.» 50 Nə Jəju ki oo də ta kin əl Jayrusi

ə nə: «Adi rai 6əl al, adi mei par, ə a aji.» 51 Loki rəi tēēi me kəy ti, Jəju iyə ta rəbi adi dəw ur kəy go ngon ti al. Adi Piyər nim, Ja nim, Jaki nim, baw ngon əi ki kə ngon nim tə par ə uri sie kəy go ngon ti. 52 Dije pəti nōi je, ndingəi rəde je mbata ti lə ngon, nə Jəju əl-de ə nə: «təni al, ngon oy al, nə to 6i kare.» 53 Ba ibəi Jəju kogii, mbata gəri kadi ngon oy. 54 Nə Jəju uwə ji ngon, 6a əl-e ta ki ndune ki boy ə nə: «NGonm, i taa.» 55 Lo kin ti, ngon təsi ndəl, adi i taa ta ji naa ti nōō. Ba Jəju dəji-de kadi adi-e ne uso. 56 Ne kin ra 6əl njé koje je ngay. Nə Jəju adi-de ndune kadi əli tae dəw madi al.

9

Jəju ilə njé ndo je ləne ki dəgi gide e joo

(Mt 10.1-9, 11-14; Mk 6.6-13)

1 Jəju 6ar njé ndo je ki dəgi gide joo, adi-de təgi, ki kə6e də ndil je ti ki majal pəti, taa kadi ajii njé moy je tə. 2 Jəju ilə-de kadi iləi mbə Poy Ta ki Maji ki əji də kə6e lə Luwə, taa kadi adi rə ngə dije tə. 3 Ningə əl-de ə nə: «Uni ne madi mbata də rəbi al nim, uni kagi təsi al nim, uni 6əl al nim, uni mapa al nim, uni la al nim, taa kadi awi ki kibi rəsi joo al nim tə. 4 Ə me kəy ki ra ki uri ti 6a, a isi titi nōō biti kadi awii. 5 A kin ə re, me 6e ti, dije mbati kuwai səsi ki rəde ti 6a, loki isi tēēi me 6e ti kin ki taga ə, indəi bu

* 9:5 Ta lə kində bu ki nja ti kə 6a, igoi Mt 10.14 ki ta ki də ti ki e gin ti nangi.

ki njasi ti kɔ*, mba kadi to tɔ nɛ ndɔ̄ji ndude.»⁶ *NJé ndo je ilai dɔ̄de awi ki ɓe ɓe, ilai mbe Poy Ta ki Maji, taa aji njé moy je ki lo lo tɔ.

Ta ndɔ̄ji Erod̄i dɔ̄ Jəju ti
(Mt 14.1-2; Mk 6.14-16)

⁷ Loki *Erod̄i ki e nje kɔ̄be dɔ̄nangi ti ki Galile, oo poy nɛ je ki isi rai nɛ kin ɓa, ta ndɔ̄je dɔ̄ Jəju ti, tadɔ̄ dije madi əli əi nɔ̄: «E J̄a Batisi ə̄ i taa dan njé koy je ti.»⁸ NJé ki nungi əli əi nɔ̄: «E Eli ki nje kəl ta ki ta Luwə ti ə tɛɛ.» NJé je ki n̄a je ɓəy əli əi nɔ̄: «E njé kəl ta je ki ta Luwə ti ki kəte je kin ə ki kare i dan njé koy je ti.»⁹ Lo kin ti Erod̄i ə̄ ə nɔ̄: «J̄a, e mi wa ə ndɔ̄ ki madi gangi dɔ̄e, nga e na ɓəy ə m-isi m-o ta je ki be kin dɔ̄e ti wa ka m-gər al.» Ba sangi kadi n-oo Jəju.

Jəju adi nɛ kuso d̄ingəm je dibi mi usoi
(Mt 14.13-21; Mk 6.30-44; J̄a 6.1-15)

¹⁰ Loki njé kaw kilə je təli nɔ̄q̄ rai ɓa, ɔ̄ri Jəju poy nɛ je ki rai adi-e oo. Ə Jəju ɔ̄r-de, aw sɔ̄de kadi ɓe bo ti ki ɓari-e Batisayda.¹¹ Nə kosi je gəri gode, adi awi gode ti. Jəju uwə-de ki rɔ̄ne ti, əl-de ta ki dɔ̄ kɔ̄be ti lə Luwə, taa aji njé je ki sangi rɔ̄ nga tɔ.¹² Ningə loki kadi aw tə ur, njé ndo je ki dɔ̄gi gide e joo, rai rɔ̄ Jəju ti əli-e əi nɔ̄: «tuwə kosi dije kam adi awi ki ngan ɓe je ti, ki lo ndɔ̄r je ti, sangi lo to je ki nɛ kuso je, tadɔ̄ lo ki j-ai ti ne kin, e lo ki dije gotoi ti.»¹³ Nə Jəju əl-de ə nɔ̄: «Səi je wa adi-de nɛ usoi.» Ə njé ndo je əli əi

nə: «J-aw ki mapa mi ə kanji joo wa be tɔ par, adi re e be al wa ningə kadi je wa j-aw ji ndogi mapa mbata ti lə kosi dije kin pəti wa ta.»¹⁴ D̄ingəm je asi dibi mi loe ti nɔ̄q̄. Nə Jəju əl njé ndo je ə nɔ̄: «Adi-de isi nangi, uwəi-naa asi kuti mi, kuti mi be.»¹⁵ *NJé ndo je rai tək̄i Jəju əl-n-de, adi adi-de isi nangi pəti.¹⁶ Ə Jəju ɔ̄y mapa ki mi ki kanji ki joo ka kin, ɓa un kəmne ki taa, əl ta ki Luwə mba kadi njangi dɔ̄ nɛ kuso kin. Go ti, Jəju uwə mapa je ka kin gangi naa ti, ə təl-n adi njé ndo je kadi ləbi kosi dije.¹⁷ Dije pəti usoi nɛ ndani maji. Ningə, njé ndo je ɔ̄yi ḡindi mapa je ki nay, kare dɔ̄gi gide e joo ɓəy.

Piyər gər kadi Jəju e Kirisi ki Luwə mbəte
(Mt 16.13-20; Mk 8.27-30; J̄a 6.67-71)

¹⁸ NDɔ̄ kare Jəju isi əl ta ki Luwə gidi lo ti gogi, njé ndo je lie əi sie naa ti, ə Jəju d̄əji-de ə nɔ̄: «Kosi je isi əli ta ki dɔ̄m ti tək̄i mi n̄a ə?»¹⁹ Ə ilai-e ti əi nɔ̄: «Dije madi əli əi nɔ̄ i J̄a Batisi, njé ki nungi əi nɔ̄ i nje kəl ta ki ta Luwə ti Eli; njé ki rangi ɓəy əi nɔ̄ e njé kəl ta ki ta Luwə ti ki kəte je kin ə e ki kare dande ti ə̄ i dan njé koy je ti.»²⁰ Ningə Jəju əl-de ə nɔ̄: «NGa səi wa ki d̄osi, əli əi nɔ̄ mi n̄a ə?» «Ba Piyər ile ti ə nɔ̄: «i Kirisi ki Luwə mbəte.»²¹ Jəju ndɔ̄ji njé ndo je ki tɔ̄gine ngay kadi əli ta kin dɔ̄w madi al.

Jəju əl ta koyne ki kine lo koy ti
(Mt 16.24-28; Mk 8.34-9.1)

22 Jəju ilə dɔ ta ti kin ə nə: «Səbi kadi mi *NGon dəw m-a m-ingə kɔ ngay. *NGatəgi je lə *Jipi je, ki ki bo je lə njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki njé ndo ndu-kun je a mbati-mi. Dije a təli-mi, nə ndo ki kɔ mitə lə ndo koym ɓa, m-a m-tɛɛ lo koy ti.» 23 Go ti, Jəju əl dije pəti ə nə: «Re dəw madi ndigi njiyə gom ti ningə, kadi oo rone tə ne madi al, kadi ndo je kare kare pəti, e wa un kagi-dəsi koy ləne, ə re un gom. 24 Təki rəjeti, dəw ki ge kaji rone ne wa dənangi ti ne a ti ta rone. Nə dəw ki ti ta rone ki mbata ləm, a aji rone tɔ. 25 Kin ə re dəw ingə ne maji je ki dənangi ti ne pəti tigə, nə kadi e wa ti ta rone, ə se tuji rone ə, maje to ra be ə? 26 Təki rəjeti, re rɔ dəw madi sɔl-e ki mbata ləm, ə se ki mbata ta ləm ningə, mi NGon dəw ka, m-a m-ra rɔsɔl dɔe ti tɔ, ndɔe ti ki m-a m-re-n me kəsi-gon ti ləm, ki me kəsi-gon ti lə Bawm, ki me kəsi-gon ti lə malayka je ki ayi njay.» 27 Təki rəjeti, adi m-əl səsi: dije madi dansi ti ne a oyi al ɓəy ə, a oi kɔɓe lə Luwə ki kəmde.

Jəju mbəl rone

(Mt 17.1-8; Mk 9.2-8)

28 NDɔ jijoo go ta je ti kin ningə, Jəju ɔr Piyər nim, Ja nim, taa Jaki nim tɔ, ə al aw sɔde dɔ mbal ti kadi n-əli ta ki Luwə. 29 Loki Jəju isi əl ta ki Luwə ningə, ta kəme mbəl, taa kibi lie təl nda bal bal tɔ. 30 Ningə loe ti nɔɔ, dingəm je joo a əli sie ta. Dingəm je ka kin e *Moji əi ki Eli. 31 Tɛɛi me tɔ ɓa ti, a əli sie ta ɔji dɔ kaw ki a aw Jorijaləm ti kadi

oy, təl-n ta kilə ləne. 32 Piyər əi ki madine je, ɓi təl-de maki. Ə loki ə nə n-ndəli ningə, ooi kunji Jəju ki dingəm je ki joo ki ai sie. 33 Loki dingəm je ka kin iyəi Jəju ə isi awi ɓa, Piyər əl Jəju ə nə: «Bəɓe, kin ə j-isi lo kin ti ne be par ə maji ngay. J-a ra kəy-lo mitə: kare e yai, kare e ya Moji, ə ki kare e ya Eli tɔ.» Piyər gər me ta ki isi əl kin al. 34 Ə loki a əl ta tə kəl ba ɓəy ningə, kil ndi j re səbi dɔde liti. Loki kil ndi isi səbi dɔde kin, ɓəl təl njé ndo je. 35 Lo kin ti, ndu ta madi tɛɛ me kil ndi ti ə nə: «E kam e NGonm, e ə e dəw ki m-kɔte, ə oi ta lie.» 36 Go ndu ta ti kin, Jəju təl nay ki karne ba, dəw oo dəw madi ki rangi kade ti al. *NJé ndo je ngəmi tade, ta kare ka əli dəw madi ndɔe ti nɔɔ dɔ ne je ti ki ooi kin, al.

Jəju aji ngon ki ndil ki majal ra-e

(Mt 17.14-18; Mk 9.14-27)

37 Lo ti go ti, Jəju əi ki njé ndo je ləne ki mitə jii dɔ mbal ti isi rəi ki nangi ɓa, kosi dije ngay tiləi kəme. 38 Ningə dan kosi dije ti ka kin, dingəm kare un ndune ki taa ə nə: «Nje ndo dije, m-nɔ ki dɔi ti kadi igɔ ngonm kin adi-m, tadɔ e ki karne ba jim ti. 39 Dɔkagilo je madi ɓa, ndil ki majal a uwə, ra-e adi ur kəl, ə yəke ki tɔgine, adi kulum tae ibə jugi jugi. A ade kɔ ratata, tə ne ki a iyɛ al be ɓəy taa təl iyɛ. 40 Be ə, m-dəji njé ndo je ləi kadi tuwəi ndil ki majal kin dɔe ti kɔ, nə asi kadi tuwəi-e al.» 41 Lo kin ti, Jəju un ta əl ə nə: «Səi dije ki dɔkagilo ti ki ɓone ki səi njé

me nga je, səi njé ra ne ki majal, kadi tə m-isi səsi dəkagilo ban bəy taa ə? Kadi m-a m-əsi ginsi dəkagilo ban bəy taa ə? İre ki ngonı rəm ti ne.» ⁴² Loki ngon isi re basi ki rə Jəju ti ningə, ndil ki majal ka kin un-e, ətə nangi, yəke ki təgine, nə Jəju ndangi ndil ki majal ade tē rə ngon ti, adi ngon ingə rə nga, 6a təl sie adi bawe. ⁴³ Lo kin ti, dije pəti, ta ndəji-de də təgi Luwə ti ki əti bəl kin.

*Jəju təl əl bəy kadi n-a n-oy
(Mt 17.22-23; Mk 9.30-32)*

Loki ne je pəti ki Jəju ra, əti dije pəti bəl, Jəju əl njé ndo je ləne ə nə: ⁴⁴ «Oı ta ki m-aw tə m-əl səsi kin maji: A iləi-mi *NGon dəw ji dije ti.» ⁴⁵ Nə njé ndo je gəri me ta kin al. Ta kin to ki ndəme ba mba kadi gəri me al. Ningə bəli kadi dəji ta Jəju də ti tə.

*Jəju un ta lə ngan je ki du
ndo-n ne njé ndo je ləne
(Mt 18.1-5; Mk 9.33-37)*

⁴⁶ *NJé ndo je iləi ngirə naji-naa ta ti kadi n-gəri se na dande ti ə e ki bo wa? ⁴⁷ Jəju gər ta ki mede ti, adi un ngon ki du, ur-e ade a gəđine ti, ⁴⁸ ningə əl-de ə nə: «Re dəw madi uwə ngon kin ki rəne ti me təm ti ə, e mi wa ə dəwe kin uwə-m ki rəne ti. Ningə, dəw ki uwə-m ki rəne ti, e nje kilə-m ə uwe ki rəne ti.» Təki rəjeti, dəw ki e ə e ki du ngay dansi ti, e dəwe kin ə e ki bo dansi ti.

*Dəw ki e nje kəsi-m ta al e
dəw ləm
(Mk 9.38-41)*

⁴⁹ Jə un ta əl Jəju ə nə: «Nje ndo dije, j-ə dəw madi ki a

tuwə ndil je ki majal me təi ti, ə ji ndigi kadi j-əge də ra ne kin, tado e njiyə səje goi ti al.» ⁵⁰ Nə Jəju ile ti ə nə: «Əgi-e də al, tado dəw ki əsi səsi ta al, e dəw ləsi.»

*NGon be kare ki Samari ti
mbati kuwə Jəju ki rəne ti*

⁵¹ Loki dəkagilo nay basi kadi a uni Jəju awi sie dərə ti, Jəju ilə ndune kadi gar n-aw Jorijaləm ti. ⁵² Be ə, ilə njé kaw kilə je nəne ti kəte. *NJé kaw kilə je awi, uri me ngon be ti ki *Samari mba kadi indəi də re lə Jəju naa ti kəte. ⁵³ Nə dije ki ngon be ti ka kin mbati kuwə Jəju ki rəde ti tado isi aw ki Jorijaləm. ⁵⁴ Loki njé ndo je lie, Jaki əi ki Jə ooi ta kin 6a, əli Jəju ə nə: «Babe, indigi kadi ji dəji por j-adi j dərə ti, osi dəde ti, ro-de kə a?» ⁵⁵ Ə Jəju təl kəmne, kəl səde. ⁵⁶ Ba uni rəbi, awi ngon be ti ki rangi.

*Kun go Jəju
(Mt 8.19-22)*

⁵⁷ Loki əi də rəbi ti, dəw madi əl Jəju ə nə: «M-a m-un goi lo je pəti ki a aw ti.» ⁵⁸ Ə Jəju əl-e ə nə: «NJə je ai ki be tode, ə yəl je ai ki kəyde tə, nə *mi NGon dəw m-aw ki lo ki kadi m-ilə dəm ti al.»

⁵⁹ Go ti, Jəju əl dəw ki rangi ə nə: «Un gom.» Ningə dəw ka kin əl-e ə nə: «Babe, adi-m ta rəbi adi m-aw m-dibi bawm bəy taa.» ⁶⁰ Nə Jəju əl-e ə nə: «İyə njé koy je adi dibi njé koy je ləde, nə j aw ilə mbə kəbe lə Luwə.» ⁶¹ E ki rangi bəy əl ə nə: «Babe, m-a m-un goi, nə m-dəji kadi adi-m ta rəbi adi m-aw m-əl ta ki kadi j-iyə-n-naa ki njé ki me kəy ti ləm bəy taa.» ⁶² Ə Jəju əl-e ə nə: «Dəw ki

uwə dɔ kɔsi mangi, ə təl ilə rəti gogi ɓa, dəwe kin kɔbe lə Luwə e ki ta tɔe al.»

10

Jəju ilə njé ndo je kuti siri gide joo

(Mt 9.37-38; 10.7-16; Mk 6.8-11; Lk 9.3-5)

¹ Go ne je ti kin, Jəju mbəti njé ndo je ki rangi kuti siri gide joo, ɓa ilə-de joo joo ki be bo je ki lo je ki dangi dangi ki ɔji kadi re e wa a aw ti. ² Ningə əl-de ə nə: «Ko ki asi kijə, dile e ngay, nə njé kije je əi ngay al. Ə əli ta ki Ba nje ko, adi ilə ki njé ra ko je me ko ti lie. ³ Ningə ki ɓasine kin, osi dɔ rəbi ti awi! M-ilə səsi tə ngan bati je dan jagim je ti. ⁴ Uni la al nim, uni ɓol al nim, uni sa njasi al nim tɔ. Taa ai rəbə ta lapiya ki ra ti al nim tɔ. ⁵ Kin ə awi kadi uri me kəy ti madi ɓa, ne ki dɔsəy, əli əi nə: “Lapiya ki dɔ me kəy ti kin.” ⁶ Ningə kin ə re dəw ki nje ndigi lapiya isi me kəye ti kin nɔɔ ɓa, lapiya ləsi a aw ki dɔe ti. A re dəw goto ɓa, lapiya ləsi a təl ki rəsi ti tɔ. ⁷ Isi me kəy ti ki uwə səsi ki rone ti kin nɔɔ, ne kuso ki adi səsi ə usoi, man ki adi səsi ə ayi-naa. Tado sɔbi kadi nje ra kilə ingə ne kigə go ji ləne, ji dije ti ki ra kilə dande ti. Ifii kəy joo al. ⁸ Kin ə re uri me be ti, ə be uwə səsi ki rone ti ɓa, ne ki adi səsi ə usoi par. ⁹ Re dije ki moy ra-de əi me be ti kin nɔɔ ə, aji-de. Ba əli dije ki me bee ti əi nə: “Kɔbe lə Luwə e ɓasi ki rəsi ti.” ¹⁰ A re uri me be ti, ə dije ki me bee ti kin uwəi səsi ki rɔde ti al ɓa,

iteji ki taga ta mbalo ti, ə əli əi nə: ¹¹ “Bu ki me be ti ləsi ki nay gin sa njaje ti ka, j-ində kɔ gogi j-adi səsi. Ningə kadi igəri təkɔ kɔbe lə Luwə e ɓasi.” ¹² Ə adi m-əl səsi m-adi igəri təkɔ ndo gangi ta ti ə, ta ki gangi ki dɔ bee ti kin a itə yə Sodom ɓəy*.

¹³ «Kəm-to-ndoo e ləsi, sai dije ki Koraje! Kəm-to-ndoo e ləsi sai dije ki Bətisayda! Ne kɔji je ki əti ɓəl, ki Luwə ɔji dansi ti kin, re ne je kin rai ne me be ɓo Tir ti ki be bo Sidɔ ti be ə, re dije ki me ti a iyəi rəbi ne rade je ki majal mari nu. Re a iyəi rəbi ne rade je ki majal kɔ, ki go rəbi kilə kibi kuwə ndoo rɔ ti, kisi-n bu por ti. ¹⁴ E be ə, kadi igəri təkɔ, dɔkagilo gangi ta ti ə, ta ki gangi ki dɔ Tir ti ki Sidɔ, yəsi a ngə ite. ¹⁵ NGa ningə j Kapərnayim, o kadi a un dɔi taa biti kadi ɔdi rə, nə Luwə a təl səi biti kaw səi koo*.»

¹⁶ Jəju təl əl njé ndo je ləne ɓəy ə nə: «Dəw ki oo ta ləsi, e mi ə dəwe kin oo ta ləm. Ə dəw ki ɔsi səsi ngərangi ɓa, e mi ə dəwe kin ɔsi-m ngərangi. Ningə dəw ki ɔsi-m ngərangi ɓa, e nje kilə-m tɔ ə ɔse ngərangi.»

Təl njé ndo je ki kuti siri gide joo

¹⁷ *NJé ndo je ki kuti siri gide joo ki Jəju ilə-de, təli lo kilə ti ki rənəl, ningə əli Jəju əi nə: «Babe, ndil je ki majal ka, lo ki ji ɓa tɔi ɓa, iləi dɔde gin tɔgije ti.» ¹⁸ Jəju əl-de ə nə: «M-o *Sata j dɔrə ti osi ki dɔnangi ti tɔ təl ndi be. ¹⁹ Ningə m-adi

səsi tōgi kadi injiyai dō li je ti, dō ni je ti, ki dō tōgi je ti pəti ki nje bā aw-n. Ne madi kare ki kadi a ra səsi majal goto. 20 NGa ningə kadi irai rənəl mbata kilə ki ndil je ki majal iləi dōde gin tōgisi ti kin al, nə kadi irai rənəl mbata tōsi ki e ki ndangi me dōrə ti taa.»

*Rənəl lə Jəju
(Mt 11.25-27)*

21 Dəkagiloe ti nōō, NDil Luwə ra adi rənəl rosi me Jəju, ə Jəju əl ə nə: «Bai, ki i Ba dōrə ki dōnangi, m-ilə tōji dōi ti, tək i bōyo ne je kin njé tər je, ki njé ne gər je, ə iteē ki dōe adi ngan je ki du gəri. Oyo, Bai, e ndigi ləi kadi ne kin ra ne be.» 22 Ba, Jəju əl dije ki ai nōō ə nə: «Bai, adi-m ne je pəti, ningə dəw kare ki gər-m, mi NGon, goto, e Bai ki karne ba par, taa dəw kare ki gər Bai ka goto tō, e mi NGon ki karm ba par, ningə e dije ki mi wa ə m-ndigi kadi m-adi gəri-mi par tō.» 23 Go ti, Jəju təl kəmne ki dō njé ndo je ti əl-de ki karde ba ə nə: «Səi njé maji-kur mbata ne ki kəmsi oo kin! 24 *NJé kəl ta je ki ta Luwə ti ngay ki ngar je ngay ndigi kadi kəmde oo ne ki səi je, kəmsi oo kin, nə asi koo al, ndigi kadi mbide oo dō ta ki səi je, mbisi oo kin, nə asi koo al tō.»

Kuji ta dō dəw ki Samari ti ki nje me-maji

25 Nje ndo ndu-kun kare əsi nangi i taa, ningə dəji ta kare Jəju tə ta kuwə-naa ki ta ə nə: «Nje ndo dije, e ri ə sōbi kadi m-ra kadi tə m-ingə-n kaji ki

biti ki nō ti ə?» 26 Ə Jəju əl-e ə nə: «E ta ri ə ndangi me ndu-kun ti? Ə go gər-e ləi e ban?» 27 Ba nje ndo ndu-kun ka kin ilə Jəju ti ə nə: «A indigi Babe Luwə ləi ki ngamei ba pəti, ki ndili ba pəti, ki tōgi ba pəti, ki mər ta ləi ba pəti. Ningə a ndigi dəw madi tə darəi i wa be tō*.» 28 Ə Jəju əl-e ə nə: «Ta ki m-dəji, ilə-m ti maji ki dum. Ə ira be, ba a ingə kaji.» 29 Nje ndo ndu-kun sangi kadi n-tōji tək i ne dəw ki dana, adi təl dəji Jəju ə nə: «Nə ə e dəw madim ə?» 30 Ə Jəju əl-e ə nə: «Dingəm kare i Jorijaləm isi aw Jəriko, ba osi ji kaya je ti ki njé gangi rəbi, adi taai ne je lie pəti jie ti, tindəi-e adi to ta koy ti, ningə iyəi-e ə tti awi. 31 Go ti ba, nje kijə ne məsi kadi-kare i nōō re tēē dōe ti, nə loki oo-e, gangi say aw lo ləne. 32 Go ti, dəw ki gin koji ti lə *Ləbi kare i nōō re tō, nə loki oo dingəm ka kin ba, gangi say aw lo ləne. 33 Go ti ningə, dəw ki *Samari ti kare ki isi aw mba i nōō re tēē dō dingəm ti ka kin. Lōki oo-e, oo kəm-to-ndoo lie ki rōjeti. 34 Be ə, re rōe ti, ur yibi kasi nju ta dō ti, dōō-n, ningə un-e inde dō koro ti ləne, aw sie lo to mba je ti, ində kəmne goe ti. 35 Lo ti go ti, dingəm ki Samari ti ka kin ər la ki asi ra kilə ndō joo adi nje kində kəmne go kəy mba je ti, ningə əl-e dō ti ə nə: “Ində kəmi goe ti maji, a re ne ki ində-n kəmi goe ti, al dō e ki madi kin ba, ndō təlm ə, mi wa m-a m-igə-i.”» 36 Ningə Jəju dəje ta dō ti ə nə: «Dan dije ti

* 10:27 Dətərənom 6.5; Ləbətiki 19.18

ki mitə kin, e ki ra ə e madi dingəm ki kaya je ki njé gangi rəbi gangi-e kin ə?» ³⁷ Ba, nje ndo ndu-kun ə nā: «E e ki oo kəm-to-ndoo lie kin.» Ngā ə Jəju əl-e ə nā: «Re e be ningə, j ka kadi aw, ə ira be tɔ.»

Jəju aw be la Marti ai ki Mari

³⁸ Jəju ai ki njé ndo je ləne j dɔ rəbi ti rai tɛɛi ngon be ti kare be ningə, dəne madi ki tɔe nā Marti uwə Jəju rone ti me kəy ti. ³⁹ Marti aw ki ngokone ki dəne ki tɔe nā Mari nɔɔ. Ə ngokɔe ka kin re isi nangi nja Babe Jəju ti, isi oo dɔ ta ki Jəju isi əl. ⁴⁰ Nə Marti a ta ngan kilə je ti ki njae ɔdi nangi al, aw yo je ki ne je. Ningə tɛɛ pati, re əl Jəju ə nā: «Babe, ra ban ə ngokom Mari iyə-m adi m-a ta kilə je ti ki karm ba be ka usi al par ə? Əl-e adi re ra səm kilə je.» ⁴¹ Ə Babe əl Marti ə nā: «Marti, Marti, mei osi nangi al, adi aw ki yo je ki ne je mbata ne je ngay. ⁴² Nə ne ki soti e kare ba. Ningə Mari un ne ki maji itə ne je pəti. E ne ki dəw a taa jie ti al.»

11

Jəju ndo njé ndo je ləne rəbi kəl ta ki Luwə (Mt 6.9-13)

¹ NDɔ kare Jəju isi əl ta ki Luwə lo madi ti. Loki əl ta ki Luwə gine gangi ningə, nje ndo lie kare əl-e ə nā: «Babe, indo-je kəl ta ki Luwə təkɔ Jə Batisi ndo-n njé ndo je ləne kin be tɔ.» ² Ə Jəju əl-de ə nā: «Loki isi əli ta ki Luwə ningə, kadi əli ai nā: “Bawje,

Kadi dəw ki ra gər tɔi təkɔ j Luwə,

Kadi kɔbe lai re.

³ Adi-je ne kusoje ki asi taje ki ndɔ je ndɔ je.

⁴ Iyə go majal je ləje kɔ, tado je wa ka,

J-iyə go majal lə dije pəti ki rai səje majal kɔ tɔ.

Iyə-je adi j-osi me ne na ti al”.

⁵ Ba Jəju təl əl-de bəy ə nā: «Kin ə, dəw kare dansi ti je be, aw ki madine nɔɔ, ə j dan lo ti aw ində ta kəy dɔe ti ə nā: “Madim, itunə-m mapa mitə, ⁶ mbata madim kare j mba ti re tɛɛ dəm ti, nə ne ki kadi m-ra-e-n mba goto.” ⁷ Ə re made ka kin to ki kəy nɔɔ ə nā: “Itapi-m al, ta kəy e ki kuti ngata, ningə je ki nganm je ji to nangi tɔ, bi lo kadi m-a m-j taa m-adi mapa goto.” ⁸ M-əl səsi kadi igəri, kin ə re j taa ade mapa kin mbata ke madi-naa ləde al ka, a j kadi ade ne je pəti ki ge, mbata ta kəy ki a ində ki naa ti naa ti kin. ⁹ Ningə mi, m-əl səsi: Idəji, ə a adi səsi, isangi ə a ingəi, indəi ta kəy ə a tɛɛi adi səsi. ¹⁰ Tado dəw ki dəji ə a adi-e, dəw ki sangi ə a ingə, dəw ki ində ta kəy ə a tɛɛi adi-e tɔ. ¹¹ Baw ngon ki ra dansi ti ə ngone dəje kanji, ningə a un li yo taa ade ə? ¹² Ə se ngone dəje kaw, ningə a un ni yo taa ade ə? ¹³ A kin ə səi ki səi dije ki kilə rasi majal kin mindi ə igəri rəbi kadi ne ki maji ngansi je ningə, ra ban be ə, Bawje ki isi dɔrə ti taa kin taa, a adi NDilne dije ki dəji-e al ə?»

Jəju əi ki ndil je ki majal
(Mt 12.22-30; Mk 3.22-27)

14 NDə kare Jəju tuwə ndil ki majal də dingəm kare ti ki ndil ka kin ra-e adi əl ta al. Loki ndil ki majal tēē 6a, dingəm ki kəte əl ta al ka kin, təl əl ta, adi əti kosi dije 6əl ngay.

15 Ningə dije madi əli əi nə: «E ki tōgi lə Bəljəbul ki e ngar lə ndil je ki majal, ə isi tuwə-n ndil je ki majal.» 16 Ə njé ki nung, kadi nai-e-n 6a, dəji-e kadi ra ne kōji madi kare ki j dōrə ti adi-de n-ooi. 17 Nə Jəju gər mər ta ləde 6əti, adi əl-de ə nə: «Kin ə, dije ki me 6ekō ti ki kare ba, təli də-naa ti rəi-naa ə, 6e kōe kin a tuji, ningə kəy je a budi də-naa ti mur mur tō.

18 Kin ə re *Sata ə wa adi dije lie təli də-naa ti rəi-naa ə, lo kadi kōbe lie a aw ki kəte goto. M-əl be mbata əli əi nə e ki tōgi lə Bəljəbul ki e ngar lə ndil je ki majal ə m-isi m-tuwə-n ndil je ki majal. 19 Kin ə re e ki tōgi lə Bəljəbul ə m-tuwə-n ndil je ki majal ə, dije ki gosi ti tuwəi-de ki tōgi lə nə ə? Dije ki gosi ti wa a tōji kadi ta ləsi e ta ki go ti al. 20 A re e ki tōgi lə Luwə ə m-isi m-tuwə-n ndil je ki majal tō ningə, tōji kadi kōbe lə Luwə re tēē rōsi ti ngata. 21 Kin ə dəw ki tōge e ngay, ki aw ki ne rō je, ngəm ta kəy ləne ə, ne kare ki a ɔdi kadi ne kingə lie goto.

22 A re dəw madi ki tōge ite re ur goe ti ə tətə rō ə, a ɔy ne rō je lie ki ində mene dō ti kin pəti, taa a sane ne kingə je lie tō. 23 Ningə kadi igəri, dəw ki e səm al, e nje kōsi-m ta, taa dəw ki kaw səm ne ki naa ti al, e nje

tində ti tō.»

Loki ndil ki majal təl re me dəw ti gogi

(Mt 12.43-45)

24 «Loki ndil ki majal tēē me dəw ti, aw ilə ki dilə lo ki tuti mba kadi n-ingə lo kisi ki rangi kadi n-ɔr kəə ti, nə ingə al 6a, əl ə nə: “M-a m-təl kadi m-aw lo kisi-m ti ki kəte m-isi ti ə m-tēē ka kin gogi.” 25 Loki təl aw gogi ningə, ingə me lo ka kin, utai, rai adi maji. 26 NGa ə, təl aw, ɔy ndil je ki majal itəi-e e wa 6əy siri, 6a rəi uri me dəw ti ka kin isi. Lo kin ti, ji kisi dəw kin ki dōe taa a majal ngay itə e ki kəte 6əy.»

Maji ki rəjeti

27 Loki Jəju a əl ta kin ba ningə, dəne kare ilə ndune dan kosi je ti ə nə: «Maji-kur e dō dəne ti ki nje koji ki nje kadi mba.» 28 Nə Jəju ile ti ə nə: «Maji-kur 6a e dō dije ti ki njé koo ndu Luwə ə təl rōde go ti kin yo taa.»

Dije dəji ne kōji

(Mt 12.38-42)

29 Dije uwəi naa muki muki gidi Jəju ti, adi Jəju əl-de ə nə: «Dije ki dəkagilo ti ki 6one kin əi dije ki maji al. Dəji kadi tə n-ooi ne kōji madi, nə ne kōji madi ki rangi ki kadi dəw a ra ore-n dō ne kōji lə Jonasi, goto ngata. 30 MBata, tək, Jonasi e-n ne kōji mbata ti lə dije ki Ninibi ti ka kin ə[☆], mi NGon dəw m-a mi-n ne kōji mbata lə dije ki 6one tō. 31 NDə gangi ta ti ə, ngar ki dəne ki j gin 6e ti, a j taa ta kəm dije ti ki dəkagilo ti ki 6one kin kadi a

ilə ta dəde ti. MBata, i soy dənangi ti nu ə ndə ki re kadi oo gosi ta lə Salomq[☆]. NGA ningə, ki basine kin, dəw ki itə Salomq say e ne. ³² NDə gangi ta ti ə, dije ki Ninibi ti a i taa ta kəm dije ti ki dəkagilo ti ki bone kin kadi a iləi ta dəde ti. MBata, loki Jonasi ilə mbe Poy Ta ki Maji, dije ki Ninibi ti iyəi rəbi ne rade je ki majal kə[☆]. NGA ningə, ki basine kin, dəw ki itə Jonasi say e ne.

Njiyə me kunji ti

(Mt 5.15; Mk 4.21; Lk 8.16)

³³ «Dəw a ində por lambi ti kadi bəy ə se dəbi ngo də ti al, nə a ində də ne ti taa, kadi dije uri kəy ba, oo i lo ki kunje.

³⁴ Kəm dəw ə e lambi lə darəe, re kəmi oo lo maji ba, darəi ba pəti e me kunji ti tə. A kin ə re kəmi oo lo maji al ningə, darəi e me til ti tə. ³⁵ Ə ində manji rəi adi kunji ki aw-n rəi ti təl til al.

³⁶ Kin ə re darəi pəti e me kunji ti ki kanji kadi ngon til ndəti kade ba, darəi a unji njay njay tək i lambi a unji-n dəi ti kin be tə.»

Jəju gangi ta də Parisi je ti ki njé ndo ndu-kun je ti

(Mt 23.4-36)

³⁷ Loki Jəju əl ta oy ningə, Parisi kare bar-e kadi aw uso ne be ləne. Be ə, Jəju aw isi sie ta ne kuso ti. ³⁸ Lo kin ti, ta ndəji Parisi ka kin ngay kadi Jəju togi jine kəte nq ne kuso ti al. ³⁹ Nə Jəju əl-e ə nə: «Səi *Parisi je, ki ne kin, isi itogi gidi ka man, ki gidi ka kuso ne adi ay, nə ngur bogi, ki me ndul rosi mesi. ⁴⁰ Səi

dije ki mbə, Luwə ra gidi ne, ə ra me ne tə. ⁴¹ Maji kadi adi njé ndoo je ne ki e me ka ti, ə ne je pəti a ayi njay ki rəsi ti.

⁴² «Kəm-to-ndoo e ləsi səi Parisi je. Ori ne kare dan ki dəgi ti, me mbi kam je ti ki əti maji, ki me mbi kam je ti ki dangi dangi ki mba ndir tay, adi Luwə[☆], ningə indəi njasi də ne ra ki dana ti ki də ndiginaa ti lə Luwə. Ki rəjeti, e kin ə e ne je ki səbi kadi re a indəi kəmsi go ti irai, ki kanji kər kəm ndəge je. ⁴³ Kəm-to-ndoo e ləsi, səi Parisi je, mbata igei lo kisi ki kəte nq dije ti gin kəy kaw-naa je ti, taa igei kadi dije rai səsi lapiya lo kingə-naa je ti lə kosi je tə. ⁴⁴ Kəm-to-ndoo e ləsi səi, mbata itoi tə də badi je ki ne ki toji kadi dəw gər-nde goto, adi dije njiyəi dəde ti ki nq be par kin be.»

⁴⁵ Lo kin ti, nje ndo ndu-kun kare əl Jəju ə nə: «Nje ndo dije, me ta ti ləi ki isi əl kin, e je tə ə isi itaji-je!» ⁴⁶ Ə Jəju ilə ti ə nə: «Oyo, kəm-to-ndoo e ləsi, səi njé ndo ndu-kun je tə, tado indəi ne ki oy ngay də dije ti, nə ngon jisi ki ndəy be ka uni taa, uwəi səde ne ki kəy kin al. ⁴⁷ Kəm-to-ndoo e ləsi! Indəi badi njé kəl ta ki ta Luwə ti ki e bawsi je wa ə təli-de. ⁴⁸ Lo kin ti, isi toji tək i indəgi ki bawsi je də kilə rade ti ki rai, mbata əi je əi njé təl njé kəl ta ki ta Luwə ti, ningə səi je səi njé kində badide tə. ⁴⁹ E mbata kin ə, Luwə əl ta me tər ti ə nə: “M-a m-ilə ki njé kəl ta je ki tam ti, ki njé kaw kilə je, m-adi-de,

☆ 11:31 1 NGar je 10.1-10 ☆ 11:32 Jonasi 3.5, 8, 10 ☆ 11:42 Ləbatiki 27.30; Dətəranom 14.22

6a a tɔli-de je, a adi-de kɔ je.”
⁵⁰ E be mba kadi dɔjii dije ki dɔkagilo ti ki ɓone, mɛsi njɛ kɛl ta je ki tam ti ki ɓuki kɔ lo kilɛ ngirɛ dɔrɔ ki dɔnangi ti nu biti ɓone. ⁵¹ Mɛsi ki ilɛ ngire dɔ Abɛl ti nu biti tɛɛ-n dɔ Jakari ti, ki ndɔ ki tɔli-e dadan lo ti ki j dɔngiri kadi-kare ti re kɛy ti lɛ Luwɛ*. Ki rɔjeti, adi m-ɛl sɛsi tɛki dije ki dɔkagilo ti ki ɓone a ugɛi kirɛ nɛ je ki ra nɛ kin. ⁵² Kɛm-to-ndoo e lɛsi, sɛi njɛ ndo ndu-kun je ki ta rɛbi nɛ gɛr e jisi ti, ɛ sɛi wa uri me ti al nim, taa dije ki gei kadi tɛ n-uri me ti ka ɔgi-de nim tɔ.»

⁵³ Loki Jɔju tɛɛ me kɛy ti ka kin ɓa, njɛ ndo ndu-kun je ki Parisi je ilɛi ngirɛ ra tɔgi dɔ Jɔju ti je, dɔji-e ta je ki dangi dangi. ⁵⁴ Sangi rɛbi me ta je ti kadi tɛ n-ingɛi ta ki go ti al tae ti ɓa n-uwɛi-e-n.

12

Kal ta ay njay tɛki Jɔju e NGon dɔw
 (Mt 10.26-33, 19-20)

¹ Dɔkagiloe ti kin, dibi dije ki bay bay ɛ kawinaa dɔ Jɔju ti, adi mbisɛi-naa ki yo je, ki ne je. Lo kin ti, Jɔju ɛl njɛ ndo je lɛne ɛ nɛ: «Nɛ ki dɔ kɛte, maji kadi indɛi kɛm-kɛdi dɔ rɔsi ti ɔji-n dɔ ɛm lɛ *Parisi je, adi e kɛdi kɛm-naa lɛde. ² Nɛ ra ki gidi ngɛy ti ki gine a tɛɛ al goto, taa nɛ ki to lo ɓɔyɔ ti, ki dɔw a gɛr al ka goto tɔ. ³ MBata, ta je pɛti ki ɛli lo ki ndul ti, dije a oi dɛe kada

wangi, ɛ ta je ki uwɛi tasi mbi-naa ti taa ɛli kɛy kɔrɔki, dije a ilɛi mbeɛ dɔ kagi ti taa tɔ.»

⁴ Sɛi ki sɛi madim je, m-ɛl sɛsi kadi iɓɛli dije ki a tɔli darɔsi par, ɛ go ti asi ra nɛ ki rangi al, kin al. ⁵ M-a m-tɔji sɛsi dɔw ki sɔbi kadi iɓɛli-e. Dɔw ki sɔbi kadi iɓɛli-e e Luwɛ ki a tɔl darɔsi, ɓa tɛl a dɔ ti nɔɔ kadi ilɛ sɛsi me por ti lɛ su ɓɛy kin. Tɛki rɔjeti, e ɛ sɔbi kadi iɓɛli-e. ⁶ Dije isi gati ki ngan yɛl je mi ɛ gusi joo adi oi ne, nɛ ki kare dande ti ki kadi me Luwɛ oy dɛe ti goto. ⁷ Ki ɛti ɓɛl ngay wa ɓɛy ki kadi igɛri, bi dɔsi wa kin ka Luwɛ tidɛ kare kare gɛr kɛre. Iɓɛli nɛ madi al, sɛi je, Luwɛ oo ndasi itɛi ngan yɛl je ki ngay. ⁸ M-ɛl sɛsi ta ki rɔjeti kadi igɛri tɛki, dɔw ki ra ki un ndune ta kɛm dije ti wangi tɛki n-e dɔw lɛm, mi *NGon dɔw m-a m-ɛl ta wangi ta kɛm malayka je ti lɛ Luwɛ tɛki e dɔw lɛm tɔ. ⁹ Nɛ dɔw ki naji ta ta kɛm dije ti tɛki n-gɛr-m al, mi NGon dɔw m-a m-naji ta ta kɛm malayka je ti tɛki m-gɛr-e al tɔ. ¹⁰ Dɔw ki ɛl ta ki majal ɔsi-n tam mi NGon dɔw ɛ, Luwɛ a iyɛ go majal je lie kɔ, nɛ dɔw ki ɛl ta ki mal ɔsi-n ta NDil Luwɛ, Luwɛ a iyɛ go majal lie kɔ al ratata. ¹¹ Loki a uwɛi sɛsi kadi awi sɛsi lo kawinaa je ti lɛ *Jipi je kadi gangi ta dɔsi ti, a awi sɛsi nɔ ngar je ti, ki nɔ njɛ kɔɓe je ti, onosi kadi meɓi ɓɛl kɛ nɛ se a asi kadi inaji ta dɔsi ti wa, se ta ri ɛ a ɛli wa. ¹² Tada, loe ti wa nɔɔ kin, NDil Luwɛ a ndo sɛsi ta ki kadi ɛli.

* 11:51 Kilɛ ngirɛ nɛ je 4.8; 2 Poy ta je 24.20-22

Kuji ta dɔ nje ne kingə ti ki mbə

¹³ Dəw kare dan kosi dije ti əl Jəju ə nə: «Nje ndo dije, əl ngokom adi, ne nduwə ki bawje iyə adi-je kin, kay yam adi-m.» ¹⁴ Ə Jəju əl-e ə nə: «Dəw ki ində-m kadi tə mi nje ngangı ta dansi ti ə se kadi tə mi nje kay səsi ne kingə goto.» ¹⁵ Ba təl əl dije pəti ə nə: «Maji kadi indəi kəm-kədi dɔ rɔsi ti oji-n dɔ mal ne kingə ki duniya ti. Tado re dəw ingə-n ne tə ri, tə ri ka, ne kingə lie kin ə a ra adi isi-n ki dɔne taa al.»

¹⁶ Ba Jəju təl əl-de kuji ta madi ə nə: «Dingəm madi kare ki nje ne kingə isi noo, lo ndɔr je lie, ingə ne me ti ngay. ¹⁷ Ə dəji rone ta ə nə: “E ri ə kadi tə m-ra dana? Lo ki kadi tə m-kaw ne ndɔr ti ləm goto.” ¹⁸ Ningə təl əl ə nə: “Maji, ne ki m-a m-ra ə to kin: m-a m-ndu dam je ləm ki kəte kin kɔ, ɓa m-a m-ur dam je ki boyi ngay kadi tə m-kaw ne ko je ləm ti pəti, naa ti ki ndəgi ne maji je ləm. ¹⁹ Ningə m-a m-əl mem ti m-ə nə: ‘Basine m-aw ki ne kingə ki to mbar mbar kadi m-ra-n ɓal bay bay, ə kadi m-uwə kɔ rəm, m-uso je, m-ay je, m-o-n maji rəm.’” ²⁰ Nə Luwə əl-e ə nə: “I mbə dəw ki isi əl ta kin, kondɔ ki ne wa kin ndɔi a asi. Ə se ne je ki isi kaw ki dɔnaa ti kin, a e ya nā wa?” ²¹ E kin ə e ne ki a tɛɛ dɔ dəw ti ki nje kaw ne kingə je ki naa ti mbata lə rone wa, ɓi mbata ti lə Luwə al.»

*Kində me dɔ Luwə ti
(Mt 6.25-33)*

²² Jəju əl njé ndo je ləne ə nə: «E mbata kin ə, m-əl səsi kadi adi mesi a sururu dɔ ne kusosi ti, ki kadi isi ki dɔsi taa al, taa dɔ kibi kɔsi ti al nim tɔ. ²³ Tado kisi ki dɔ taa itə ne kuso, taa darɔ dəw itə kibi ki kɔ tɔ. ²⁴ Igɔi kaga je oi, dibi ko al nim, tətı al nim, taa awi ki lo madi ki kadi ngəmi ne ti mba ndɔ ki lo ti ti al nim, dam ləde ka goto nim tɔ, nə Luwə isi adide ne usoi maji. Ningə səi, oi kadi Luwə oo ndasi itə yəl je al a? ²⁵ Nā dansi ti ə asi kadi a ilə ngon kadi ki ndəy be dɔ ndɔne ti ki takul me ka sururu ləne ə? ²⁶ Kin ə ne ki ndəy be kin ka asi kadi irai ki dɔrɔsi al ə, ra ban be ə mesi osi nangi dɔ ndəgi ne je ti al ə? ²⁷ Igɔi puti kam je ki ai me wale ti kin oi. Rai kilə madi al nim, oji kibi al nim tɔ, nə ngar *Salomɔ ki tɔe ɓa ngay me ne kingə ti kin ka o kibi ki ndole asi naa səde al^o. ²⁸ Ə kin ə Luwə ilə kibi rɔ ngan kagi je ti ki wale, ki j-ode ɓone, ə lo ti par ə a oı por kin be ningə, ra ban ə səi dije taa a ilə kibi rɔsi ti al ə? Səi tɔ je me kadi-me ti. ²⁹ Adi ta ga al dɔsi oji-n dɔ ne kusosi ə se man kaysi al. ³⁰ Ne je kin pəti, e dije ki gəri Luwə al ki dɔnangi ti ne kin ə isi sangi ki nɔ kəmde ti, nə səi, Bawsi gər maji kadi awi ki ndooe tɔ. ³¹ Ne ki kadi isangi, e kɔɓe lie, ningə a adi səsi ndəgi ne je kin dɔ ti. ³² Səi ki itoi tə ne kul je ki ngay al, ki isi uni go ɓade be kin, adi ɓəl ra səsi al, mbata Bawsi oo maji ngay kadi adi səsi ɓekɔ ləne.

Kində ne kingə rə Luwə ti
(Mt 6.19-21)

³³ «İgati ki ne maji je ləsi, ə adi lae njé ndoo je. İrai bəlla ki a tuji al, ikawi ne kingə je ləsi dərə ti, ki e lo ki nje bogi a tē ti al nim, e lo ki yō goto ti nim kin. ³⁴ Tadə lo ki ne kingə ləsi e titi ə mesi a e ti tə.

Kuji ta də kisi də nja ti

³⁵ «İsi də njasi ti ki kibi ra kilə, adi por lambi je ləsi o maji. ³⁶ Ningə kadi itoi tə dije ki isi ngəmi ta təl bade ki aw lo taa naa ti be. İsi ngəmi tae kadi re təl taa, ə ində ta kəy bə tēi adi-e. ³⁷ Maji-kur e də bəə kilə je ti ki, bade təl bə ingə-de isi də njade ti. Təki rəjeti, adi m-əl səsi, bade a un kibi kilə ləne ilə rəne ti, ə a adi-de isi nangi kadi adi-de ne usoi. ³⁸ Kin ə re təl dan lo ti, ə se ta gin lo ti, ə ingə-de isi də njade ti ə, maji a ur-de.

³⁹ «İgəri maji kadi re bə nje kəy gər də kadi ki nje bogi a ren ə, a iyə nje bogi kadi ur kəy al. ⁴⁰ Ə səi ka, isi də njasi ti tə, tadə mi *NGon dəw m-a m-re də kadi ti ki igəri al.»

⁴¹ Lo kin ti, Piyər dəji Jəju ə nə: «Bəbe, kuji ta ki əl kin səbi dəje je par ə se səbi də dije pəti ə?» ⁴² Ə Bəbe əl-e ə nə: «Nje ngəm ne ki e dəw ki dana, ki kəme ədi, ə e dəw ki bae a inde də me kəy ti kadi ləbi ne kuso dije ki kadi ki kadi adi-n-de. ⁴³ Nje ra kilə kin a e nje maji-kur, lo ki bae təl ə inge ta kilə ti kin, a ra. ⁴⁴ Təki rəjeti kadi m-əl səsi, a inde də ne maji je ti ləne pəti. ⁴⁵ A kin ə re nje ra kilə kin əl mene ti ə nə: «Bam

a re law al bəy” ə, a a ta tində ndəgi njé kilə je ti ki dəne ki ki dingəm, a ta kuso ti, ki ta kəy ti, ra-n kasi ra. ⁴⁶ Lo kin ti, bə nje kəy a re ki ndə ki e ində mene də ti al, ki də kadi ki e gər al. Bae a tuwe kə, kadi oo ne kə ki a ra dije ki nje ra ne ki dana al. ⁴⁷ Bəə kilə ki gər ndigi ra lə bane maji, nə ində rəne ta ndigi ra ti kin ra al, a ingə ndəy ta bəy bəy. ⁴⁸ NGa ningə, bəə kilə ki gər ndigi ra lə bane al, ə ra ne ki asi ta kində ə, a ingə kində ngay al. İgəri kadi dəw ki adi-e ngay, a dəji-e ngay tə, ə dəw ki adi-e ne ngay kadi ngəm, a gei ne ngay jie ti tə.

Jəju re ki gangi-naa

⁴⁹ «M-re ki por dənangi ti; ningə kin, m-ndigi kadi por ka kin o ngata! ⁵⁰ Səbi kadi mnduy me kə ti təki dəw a ran batəm kin be. Ningə e ne ki adi-m kə me ndilm ti, biti kadi ne je təli tade. ⁵¹ Kadi igai mesi ti təki m-re ki lapiya dənangi ti, al. M-əl səsi, m-re ki lapiya al jagi, nə m-re ki gangi-naa yo. ⁵² Ningə ki basine kin, dije mi ki isi me kəy ti ki kare a gangi-naa, dije ki mitə a əsi ta njé ki joo, ə dije ki joo a əsi ta njé ki mitə. ⁵³ Baw ngon a əsi ta ngonne ki dingəm, ngon ki dingəm a əsi ta bawne; kə ngon a əsi ta ngonne ki dəne, ngon ki dəne a əsi ta kone; kə ngon ki dingəm a əsi ta məmne; ngon ki dəne a əsi ta məmne ki dəne*.»

Ta də dəkagilo ti
(Mt 16.2-3)

⁵⁴ Jəju əl kosi je ə nə: «Loki oi ndi i lo kibə kadi ti ningə, ta naa ti nɔɔ əli əi nə: “NDi a ədi”, 6a ndi ədi tɔ. ⁵⁵ A re oi nəl ki i gin 6e ti ə isi ilə ningə, əli əi nə: “Lo a tingə”, 6a lo tingə ka tɔ. ⁵⁶ Səi dije ki njé me nga, asi kadi igəri kəm ne je ki a rai ne dɔnangi ti ne, ə se dɔrɔ ti, ningə dəkagilo ki 6one kin 6a, asi kadi igəri ne je isi ra ne titi al!

*Kində dɔ ta naa ti kinje ta ləi
(Mt 5.25-26)*

⁵⁷ «Ra ban be ə səi je wa, ne ki to kadi igangi ta ki dana dɔ ti ə, igangi al ə? ⁵⁸ Kin ə isi awi lo gangi ta ti ki nje ta ləi 6a, loki səi dɔ rəbi ti 6əy ə, isangi rəbi kadi ndusi osi go-naa ti sie, nə tə aw səi iləi ji nje gangi ta ti, adi nje gangi ta uni iləi ji asigar je ti, adi asigar je iləi-ni dangay ti. ⁵⁹ Ningə adi m-əli, a iteɛ lo kin ti al biti kadi ugə dɔbəy sisi 6əy taa a iyəi-ni taa.»

13

Maji kiyə pa njiyə ki majal kɔ

¹ Dəkagiloe ti nɔɔ ə, dije madi rəi əli Jəju ta lə dije ki Galile ti ki ndɔ ki *Pilatı ki nje kɔbe adi tɔli-de dəkagilo ti ki isi ijəi məsi kadi-kare adi Luwə. ² Ə Jəju ilə-de ti ə nə: «İgiri kadi dije ki Galile ti ki ingi ne ki to ki əti 6əl be kin e mbata ke ə əi njé ra majal je ki ngay itəi ndəgi dije ki Galile ti a? ³ Jagi e be al. Ningə səi je wa ka adi m-əl səsi, re iyəi pa njiyəsi je ki majal kɔ al ə, kosi a tɔ pəti be tɔ. ⁴ Se oi kadi dije ki dəgi gide e jijoo ki ndogi bər

ki Silowe ti osi dɔde ti tɔl-de kin, majal ləde itə ndəgi dije ki Jorijaləm ti pəti tigə a? ⁵ Jagi e be al. Ningə səi je wa ka adi m-əl səsi, re iyəi pa njiyəsi je ki majal kɔ al ə, kosi a tɔ pəti be tɔ.»

Kuji ta dɔ kagi mbay-kote ti ki andi al

⁶ Go ta je ti kin, Jəju əl kuji ta kare ə nə: «Dingəm kare aw ki kagi mbay-kote kare ki m-ə me ndər nju ti ləne, ə ndɔ kare aw kadi tə n-ijə kande 6a ingə kande dɔ ti al. ⁷ Ə əl nje ngəm ndər ləne ə nə: “O, asi 6al mitə ngata ə m-sangi kadi m-ijə kandi mbay-kote kam m-uso, nə m-ingə kande al. Maji kadi itige kɔ, tadɔ kəme ki kadi a uti-n lo kare goto.” ⁸ Nə nje ngəm ndɔ ka kin ile ti ə nə: “Bam, iyə adi a 6al kare 6əy. M-a m-ər gine kadi m-6uki si ne je njae ti. ⁹ Dəmaji ə 6al ki rangi ə a andi. A re 6al ki rangi ə andi al 6əy ə tə adi m-tige kɔ mindi.”»

Jəju ki ndɔ taa kəɔ

¹⁰ NDɔ kare Jəju isi ndo ne dije kəy kaw-naa ti madi kare ndɔ ta kəɔ ti. ¹¹ Ningə me kəy kaw-naa ti ka kin, dəne kare ki ndil ki majal uwə, ilə tae nangi, asi 6al dəgi gide jijoo isi me ti nɔɔ. NDil ki majal ka kin dɔɔ-e ngən, lo kadi ndaji taa maji goto tə goto. ¹² Loki Jəju oo-e ningə 6ar-e ə əl-e ə nə: «Dəne i ki taa kiyə taa dɔ tɔ ti ləi.» ¹³ Jəju ində jine dɔe ti, 6a ta ji naa ti nɔɔ par ə, dəne ndaji rəne taa maji, ningə ilə ngirə kilə tɔji dɔ Luwə ti. ¹⁴ Lo kin ti, ki bo ki dɔ kəy kaw-naa lə Jipi je ka kin, mee ɔ-e mbata

kadi ki Jəju adi dəw rə nga ndə taa kəə ti, adi əl kosi dije ə nə: «NDə ki kadi dije rai kilə e mehe^{*}, ə irəi ndəe je ti ki mehe kin adi adi səsi rə nga, bi e ndə taa kəə ti al!»¹⁵ Bəbe əl-e ə nə: «Səi njé kədi kəm dije! dəw ki ra dansi ti ə tuti mangi ləne ə se koro ləne ndə ta kəə ti, lo kuso ne ti aw sie lo kəy man ti al ə?»¹⁶ NGa dəne kam ki e ngon ka *Abirakam, ki *Sata uwe gin təgi ti ləne asi bal dəgi gide e jijoo be kin ə, kadi m-tute m-ile taa al mba ke ki e ndə ta kəə a?»¹⁷ Dəkagiloe ti ki Jəju isi əl ta kin ningə, rə njé bə je lie səl-de ngay. Nə rə kosi dije nəl-de ngay mbata ne je ki əti bəl ki Jəju isi ra.

Kuji ta ki də kə kagi ti ki bari-e mutadi

(Mt 13.31-33; Mk 4.30-32)

¹⁸ Go ti ningə Jəju ə nə: «M-a m-əji səsi ne ki titi-naa ki kəbe lə Luwə, m-a m-un ne kare kadi m-əji-n səsi.¹⁹ To titi-naa ki kandi kagi madi ki a bari-e nə mutadi ki dəw madi un dibi me ndər ti ləne kin be. Kandi kagi ka kin ibə, təgi, adi yəl je uwəi lo kisi bajie je ti.»²⁰ Jəju təl əl bəy ə nə: «M-a m-un ne ki rangi kare kadi m-əji-n səsi kəbe lə Luwə.²¹ To titi-naa ki əm ki dəne madi un ləy-n nduji ki me kee joo, adi nduji ki ləy ba pəti i kin be.»

Ta də rəbi ti ki mbəngirə

(Mt 7.13-14)

²² Luki Jəju isi aw Jorijaləm ti, ndo ne dije be bo je ti ki ngan be je ki ində man titi.²³ Ningə dəw madi dəje ə nə:

«Bəbe, dije ngay al ba par ə a aji a?» Ə Jəju əl-de ə nə:²⁴ «Uwəi təgisi ba kadi uri kəy ki ta rəbi ki mbəngirə, tado adi m-əl səsi, dije ngay a sangi kadi n-urii nə a asi al.²⁵ Luki bə nje kəy a i taa, ə a uti ta kəy ningə, səi je inayi-naa taga, iləi ngirə kində ta kəy əi nə: “Bəbe, iteə ta kəy adi-je!” kin bə, e a əl səsi ə nə: “Səi, m-gər lo ki i ti al.”²⁶ Lo kin ti, a əli əi nə: “J-uso səi nim, j-ay səi nim, taa ta mbalo je ləje ə indo ne dije ti nim tə.”²⁷ Nə, a əl səsi ə nə: “M-gər lo ki i ti al, əri rəsi kə rəm ti. Səi pəti səi njé ra majal je.”²⁸ Loe ti kin, a nəi je, a ingəi ngangisi je, luki a oi *Abirakam je, ki *Isaki je, ki *Jakobi je, ki njé kəl ta ki ta Luwə ti pəti me bəko ti lə Luwə. Ningə səi je, a tuwəi səsi buki səsi kə taga.²⁹ Dije a i ki lo kibə kadi ti je, lo kur kadi ti je, jam də be ti je, gin be ti je, kadi rəi isi ta ne kuso ti bəko ti lə Luwə.³⁰ Lo kin ti, dije madi ki əi njé ki gogi a təli njé ki kəte, ə dije ki madi ki əi njé ki kəte a təli njé ki gogi tə.»

Jəju əl ta ki də Jorijaləm ti

³¹ Dəkagiloe ti wa kin, *Parisi je madi rəi rə Jəju ti əli-e əi nə: «Əti lo kin ti kə, aw lo ki rangi ti, tado *Erodi ge kadi n-təli.»³² Ə Jəju əl-de ə nə: «Awi əli njə dəw kam, təkə bone ki lo ti, m-a m-tuwə ndil je ki majal nim, m-a madi dije rə nga nim tə, bə ndə ki kə mitə ə m-a təl ta kilə ləm.³³ Ningə səbi kadi m-un ta rəbi ləm me ndə ti ki bone nim, lo ti nim, lo ti ki go

* 13:14 Təe ki taga 20.9-10; Dətərənom 5.13-14

ti nim, tado e ne ki go rabe ti al kadi nje kal ta ki ta Luwa ti, oy lo ki rangi ti, bi oy Jorijalam ti al.

³⁴ «Sai dije ki Jorijalam ti, oyo, sai ki Jorijalam ti, sai ki sai nje tal nje kal ta je ki ta Luwa ti, sai nje tila dije ki Luwa ila sade adi sasi ki mbal talide. Nja ngay, m-sangi kadi mkaw sasi taki ko kinja a kaw-nngane je ki tade gin bagine ti kin be, na adi al. ³⁵ Ninga ki ne kin, Luwa a iyə kay kaw-naa lasi ko jisi ti. Ə adi m-al sasi madi oi taki a oi-mi al biti kadi dokagilo madi a re ki a ali ai na: «Njangi do e do daw ti ki re me to Babe ti.»»

14

Jəju nga daw ndo ta kəə ti

¹ NDə kare, Jəju aw me kay ti la nje kor no *Parisi je kare mba kuso ne, ndo taa kəə ti. Dije ki isi noo, isi indai manji Jəju ba ooi-e. ² Dingəm kare ki moy ti-e a no Jəju ti noo. ³ Ə Jəju daji nje ndo ndu-kun je ki Parisi je ə na: «Ta rabi to kadi daw nga-n daw ndo ta kəə ti ə se goto ə?» ⁴ Na daw ila Jəju ta ti al. Ə Jəju tal rone ki ro nje moy ti, ade ro nga ningə əl-e ade aw. ⁵ Go ti Jəju əl-de ə na: «Na dansi ti ə, ngone, ə se mangi lie wa osi be man ti ndo taa kəə ti, ə un-e taji-naa ti noo al ə?» ⁶ Ningə lo kadi ilai-e ta ti ki daji kin goto.

Ta ki do kaji ro ti

⁷ Loki Jəju oo kadi dije ki bari-de lo ne kuso ti kin sangi lo kisi ki kate no dije ti ba, əl-de kuji ta madi ə na: ⁸ «Loki

daw madi bari lo ne kuso taa-naa ti ə, oti kadi aw igangi roi isi kate no dije ti. Domajal ə, bari daw ki itai loe ti noo to, ⁹ ningə kadi nje bar sasi joo pu ka kin re, əli ə na: «I taa ə iyə lo kisi kin adi madi,» ba a e ki rosol ki bo ngay ə a aw kadi isin lo ki gogi ti. ¹⁰ Na loki daw madi bari, maji kadi aw isi loki gogi ti, adi nje bar-i ə wa loki re ningə əli ə na: «Madim, i taa ire isi kate yo be.» Lo kin ti, a e kosi-gon lai ta kam madi je ti pəti ki bari-de lo ne kuso ti kin. ¹¹ Taki rojeti, daw ki ra ki un done taa, ə a ilai dce nangi, ningə daw ki nje kulə done nangi ə, a uni dce taa to.»

Ba nje ndoo je lo ne kuso ti

¹² Go ti Jəju əl daw ki nje bar-e ka kin ə na: «Loki ira ne kuso ki be kin, ki kada ə se ki lo səlo, oti kadi ibar madi je ki ngakoi je ki noji je, ə se nje gadi kay be je lai ki nje ne kingə je. Tado ai je ka a bari-ni ndo madi ti to, ningə a igai-ni ne ki ndo ki ira adi-de ka kin gogi. ¹³ Na loki ira ne kuso ronəl ki ngay be kin, maji kadi ibar nje ndoo je ki nje je ki ta rəde asi-naa al, ki nje məti je, ki nje kam to je. ¹⁴ Ningə roi a nəl-i, tado a ingai ne kadi a igai-ni gogi al. Taki rojeti, Luwa a igai ndo ki a tee ki nje ra ne je ki dana lo koy ti.»

Bar dije ki bo lo ne kuso ti

(Mt 22.1-10)

¹⁵ Loki oi ta kin ningə, daw kare mbo dije ti ki isi lo ne kuso ti əl Jəju ə na: «Ronəl e la daw ki a uso ne me beko ti la Luwa!» ¹⁶ Ningə Jəju tal əl-e ə

nə: «NDɔ kare, dingəm madi ra ne kuso ki bo ngay ɓar-n dije ngay. ¹⁷ Dɔkagilo kuso ne ti ningə, ilə nje kilə ləne adi aw əl dije ki ɓar-de ka kin ə nə: “Nə kuso oy ngata ə irəi.” ¹⁸ Nə dije pəti ki ɓari-de ka kin, kare, kare, iləi ngirə kadi dəji me-səl. E ki dɔsəy əl-e ə nə: “M-ndogɪ lo ndɔr ngɔsine ɓəy, m-isi m-aw kadi m-o; ə m-dəji kadi adi mei səl dɔm ti.” ¹⁹ E ki rangi ə nə: “M-ndogɪ mangi je dɔgi ngɔsine ɓəy, m-a m-aw kadi m-na-de m-o; ə m-dəji kadi adi mei səl dɔm ti.” ²⁰ E ki rangi ə nə: “M-taa dəne ngɔsine ɓəy, adi lo kadi m-a m-aw goto.” ²¹ NJe kilə təl aw rɔ ɓane ti, əl-e ta je pəti ki əli-e kin ade oo. Lo kin ti, wongɪ təl ɓa nje kəy ka kin, adi əl nje kilə ləne ə nə: “I taa kalangi, aw ta mbalo je ti, ki go rəbi je, iɓar njé ndoo je, ki dije ki ta rɔde asi-naa al, ki njé kəm tɔ je, ki dije ki njé məti je, ire səde.” ²² NDəy go ti ningə, nje kaw kilə re əl ɓane ə nə: “Bam, ji ra ne je ki idəji ka kin, nə lo kisi nay nɔ ɓəy.” ²³ Ə ɓae əl-e ə nə: “Ɔti aw taga dɔ rəbi je ti, ki lo ndɔr je, ində tɔgi dɔ dije ti adi-de rəi mba kadi-me kəy ləm rosi.” ²⁴ Təki rɔjeti adi m-əl səi, dəw kare mbɔ dije ti ki m-ɓar-de kəte kin ki a ɔdi ne kuso ləm kin tane ti goto.»

Kiyə ne je pəti mba kun go Jəju

(Mt 10.37-38)

²⁵ Kosi dije ngay isi njiyəi ki Jəju dɔ rəbi ti. Jəju təl ilə rəti ningə əl-de ə nə: ²⁶ «Re dəw madi re rɔm ti ə ge-m

itə bawne ki kone al, nene ki ngane je al, ngakone je ki konane je, ə se darəne wa al ə, a asi ke nje ndo ləm al.» ²⁷ Taa dəw ki un kagi-dəsi ləne ə njiyə gom ti, al, a asi ke nje ndo ləm al tɔ. ²⁸ Təki rɔjeti, nɔ dansi ti ə loki aw tə kində ndogɪ ɓɔr ki ngal ningə, isi nangi ilə kɔr ne ra kilə je naa ti, mba kadi n-oo se n-a n-asi təl ta kilə kin kare wa al ə? ²⁹ Nə re ində gin kəy ə təl tae al ə, dije pəti ki a oy gin kəy ki ində kin, a kogi dɔe ti. ³⁰ A əli əi nə: «Oi, dingəm ki ilə ngirə kadi ində kəy, nə tɔge asi kadi təl tae al kin!» ³¹ Ə se ngar ki ra ə loki isi aw kadi rɔ ki ngar madine ki rangi ningə, isi nangi ə dəji ta rɔne oo se ki njé rɔ je ləne ki dibi kuti kin n-a n-aw n-ilə-n rɔ madine ki isi re ki njé rɔ je ləne ki əi dibi kuti joo kin kare wa al ə? ³² Re oo kadi tɔgine a asi al ningə, a ilə dəji ta ngar madine, mba sangi rəbi lapiya, loki ndəe ngal ɓəy. ³³ Ta ki dəsi ti ka to be tɔ. Iməri ta maji oi taa, adi rɔsi, tadd dəw ki e ɓasi mba kiyə ne kingə je ləne al, a asi ke nje ndo ləm al.

Kati ki nəle goto

(Mt 5.13; Mk 9.50)

³⁴ «Iɓəri kadi kati e ne je maji, nə loki nəle goto, ə se ri ə dəw a ra-n kadi təl nəl gogɪ ə? ³⁵ Nə ki kadi dəw a ra-n goto. A maji mba dɔnangi al nim, a maji mba ne ki a adi tɔgi dɔnangi kin al nim tɔ. A ɓuki-e kɔ gidɪ lo ti. Dəw ki aw ki mbine kadi oo-n ta, ningə kadi oo ta kin maji.»

15

Kuji ta ki oji do ne ki kare ki nay

(Mt 18.12-14)

¹ *NJé taa la-mbæ je, ki njé ra majal je, ræi ki rø Jøju ti mba kadi n-ooi ta ki isi æl. ² *Parisi je, ki njé ndo ndukun je, indæi ngæne ki Jøju æ æli æi næ: «Oi! Dæw ka uwæ njé ra majal je rone ti nim, uso sæde ne nim!» ³ Æ Jøju æl-de kuji ta madi kare æ næ: ⁴ Næ dansi ti æ re aw ki bati je bu, æ e ki kare nay ningæ, a iyæ ndæge je ki do jikare gide jikare do wale ti, æ aw sangi e ki nay kin, ratata kadi inge bæy taa al æ? ⁵ Loki inge ningæ, ki rønæl un-e ile bagine ti. ⁶ Ningæ tæl aw bæ, bæ madine je ki njé gædi kæy bæ je læne, æl-de æ næ: «Ærai irai rønæl sæm tadø m-ingæ ngon bati læm ki nay ka!» ⁷ Be tø æ adi m-æl sæsi, rønæl a e ngay me døræ ti mbata læ nje ra majal kare ki iyæ go ræbi njiyæne ki majal kø, itæ njé je ki dana ki do jikare gide jikare ki ta ki do mbæl pa njiyæ ti, e ta læde al kin al. ⁸ Dæne madi kare aw ki ne mbi ki gate e ngay asi dægi, æ e ki kare nay. Loki e ki kare nay, dæne indæ por lambi ti je, itæ me kæy je, sangi-n ne mbi læne ka kin, biti ingæ bæy taa, taa kææ. ⁹ Loki ingæ ngata ningæ, bæ madine je, ki njé gædi kæy bæ je læne, æl-de æ næ: «Ærai sæm rønæl, tadø m-ingæ ne mbi læm ki nay ka kin!» ¹⁰ Be tø æ, adi m-æl sæsi, rønæl e ngay mbø malayka je ti læ Luwæ, mbata nje ra majal kare ki iyæ ræbi pa njiyæne ki majal kø.

Kuji ta ki oji do ngon ki nje kaw kaya

¹¹ Jøju tæl æl bæy æ næ: «Dingæm kare aw ki ngan je joo. ¹² Æ e ki du æl bawne æ næ: “Bai, adi-m ne nduwæ læm.” Be æ bawe læbi ne kingæ læne ngane je ki joo. ¹³ NDø ngay al go ti ningæ, e ki du gati ki ne je pæti ki ingæ, æ aw mba me bæ ti ki say. Me bæ ti ka kin æ tuji ki la læne kø me kaya ti ki ra. ¹⁴ Loki tuji ki la læne ka kin pæti tigæ ningæ, bo ki bo osi me bæ ti ka kin. Ningæ ilæ ngiræ kadi ne je pæti to røe ngata. ¹⁵ Aw ra kilæ bæ læ dæw madi kare me bæ ti kin noø. Dingæm ka kin ade kilæ ngæm kəsongi je wale. ¹⁶ Bø kuso ne kuso læ kəsongi je to me ti, næ dæw ki ade goto. ¹⁷ Be æ ilæ ngiræ kadi mæ r ta, ningæ æl rone æ næ: “NJé ra kilæ je æi ban bæ læ bai, æ usoi ne dum-de dum-de, æ mi ta m-isi m-oy yo bo be æ! ¹⁸ M-a m-i taa æ m-aw rø bai ti m-a m-æl-e m-æ næ: «M-ra majal m-osi-n ta Luwæ, taa m-osi ta tø. ¹⁹ M-asi ta kadi i-bar-m ngoni al. Æra-m tæki kare mbø njé ra kilæ je ti læi be.»” ²⁰ Be æ, i taa osi ræbæ mba tæl kaw rø bawne ti. Loki nay say ki kæy bæy ningæ, bawe oo-e. Loki oo-e, aw ki me-kø ki ngay mbata lie, adi ay ngædi tilæ tæe, uwe rututu, ore njarara rone ti. ²¹ NGon æl bawne æ næ: “Bai m-ra majal m-osi-n ta Luwæ nim, m-osi-i i wa ta nim tø, m-asi ta kadi i-bar-m ngoni al.” ²² Næ bawe æl njé ra kilæ je æ næ: “Ærai ki kibi ki maji itæ ndæge je kalangi ilæi rø ngonm ti. Hæi ningæ ngon jie ti æ ilæi sa njæe

ti tɔ. ²³ Iræi ki ngon mangi ki bo mbul mbul itɔli-e adi j-usoi ji rai rɔnəl. ²⁴ Tado ngonm kin oy ə təl isi ki dɔne ta. Nay ə e ki kinge!” Ningə ilæi ngirə kadi rai rɔnəl. ²⁵ Dɔkagiloe ti kin, ngokɔe ki ngatɔgi e wale. Loki isi təl wale ə e ngɔsi ki kəy ningə oo ndu ne kində je ki ndam je. ²⁶ Bar nje ra kilə kare, ə dəje nə se ri ə isi ra ne wa. ²⁷ Nje ra kilə ka kin əl-e ə nə: “NGokɔi ə re ə bawi adi tɔli ngon mangi ki bo mbul mbul tado təl ki lapiya.” ²⁸ Ngon ki ngatɔgi ra wongi adi mbati kaw kəy. Bawe tɛɛ taga mba kadi səl me ade ur kəy. ²⁹ Nə əl bawne ə nə: “O ɔal ngay ə m-isi m-ra kilə madi, ndɔ kare ki m-mbati təl rɔm go ta ti ləi goto. Nə ndɔ kare ki adi-m ngon biyə be adi-m m-ra-n rɔnəl ki madim je goto. ³⁰ Nə loki ngoni ki tuji ne kingə ləi dɔ kaya dəne je ti kin re ningə, itəl ngon mangi ki bo mbul mbul ade.” ³¹ Ningə bawe əl-e ə nə: “I, ngonm, j səm ne naa ti ki ndɔ je pəti, adi ne je pəti ki e yam e yai. ³² Nə e go ti kadi ji ra ne kuso ji ra-n rɔnəl, tado ngokɔi kam oy ə təl isi ki dɔne taa, nay ə e ki kinge!”»

16

Kuji ta ki oji dɔ nje ngəm ne ki e nje ra ne ki dana al

¹ Go ti ningə Jəju əl njé ndo je ləne ə nə: «Dingəm kare ki nje ne kingə aw ki nje kində kəmne go ne je ti ki me kəy ti ləne nɔɔ. Dije rəi əli-e əi nə: “Nje ngəm ne je ləi isi tuji ki ne kingə ləi tigə.” ² Nje kəy ɔar

nje ra kilə ləne əl-e ə nə: “Ta ri ə m-isi m-o dɔi ti ba ə? Oji-m go ne je ki oji dɔ kilə ləi ki me kəy ti adi-m m-o. Tado kaw ki kəte nɔɔ kin, a asi kində kəmi go ne je ti ləm al ngata!” ³ Nje ngəm ne əl rɔne ə nə: “Bam ge kadi m-ində kəm go ne kingə je ti ki me kəy ti al ngata kam, m-a m-ra ri nga am ə? NDɔr dɔnangi ə, tɔgim asi kadi m-ndɔr-n al. Kaw kəy ne ə, rɔm a səl-m tɔ. ⁴ M-gər ne ki m-a m-ra mba kadi dije a uwəimi ki rɔde ti me kəy ti ləde loki ɔam tuwə-m kilə ti.” ⁵ Be ə, ɔar njé kirə je lə ɔane kare kare. Əl nje kirə ki dɔsəy ə nə: “Kirə lə ɔam e ban dɔi ti ə?” ⁶ Nje kirə ki dɔsəy ka kin ə nə: “Ku yibi ɔu kare.” Ningə əl-e ə nə: “Makitibi kirə ləi ən, isi nangi kalangi, indangi me ti kuti mi.” ⁷ Go ti ningə əl ki nungi ə nə: “I yai e ban ə?” Nje kirə ki kɔ joo əl-e ə nə: “Yam e saki gəme ɔu kare.” Ningə əl-e ə nə: “Makitibi kirə ləi ən, indangi me ti dɔ jijoo.” ⁸ Lo kin ti, ɔa nje ne ilə tɔji dɔ nje ngəm ne ti ki majal ka kin, tado ra ne ki kəm-kədi. Dije ki gəri Luwə al rai ne ki kəm-kədi ngay me kilə rade ti dande ti itə ngan je lə lo kunji.»

Luwə əi ki la

⁹ Go ti, Jəju əl ə nə: «Adi m-əl səsi, uwəi madi ki ne kingə ki go rəbe ti al ki dɔnangi ti ne kin, mba kadi ndɔ ki goto jisi ti ə, madisi je ka kin uwai səsi rɔde ti lo kisi ti ki ratata. ¹⁰ Dəw ki ra ki asi ta kadi dəw ade mene dɔ ne ti ki ndəy, a asi kadi dəw ade mene dɔ ne

ti ki boy tɔ. Dəw ki nje ra ne ki dana al me ne ki ndəy ti, a ra ne ki dana al me ne ki boy ti tɔ. ¹¹ E be ə, re dəw asi kadi mene al dɔ ne kingə ki go rəbe ti al ki dɔnangi ti ne kin ə, nɔ ə a adi ne kingə ki rɔjeti ə? ¹² Re dəw asi kadi adi mene al dɔ ne ti lə dəw ki rangi ə, na ə a adi yai ki sɔbi dɔi ə?. ¹³ NJe ra kilə madi, ki a ra kilə bəə lə ngar je joo goto: re ɔsi ta ki kare ə, a ndigi ki nungi, re kidi ki kare ə, a uwə ki nungi tɔ. A asi kadi irai bəə lə Luwə nim, bəə lə la nim al.» ¹⁴ *Parisi je ki njé ge ta lə la, ibəi Jəju kogii loki ooi ta je kin pəti. ¹⁵ Ningə Jəju əl-de ə nə: «Irai rɔsi tə dije ki njé ra ne ki dana be ta kəm dije ti, nə Luwə gər mesi. Tadɔ ne ki dije ooi tə ne ki nga ngay ta kəmde ti kin, e ne to koo al ta kəm Luwə ti.

NDu-kun ai ki kɔbe lə Luwə

¹⁶ «NDu-kun ilə ngire dɔ *Mojɔ ti, ki njé kəl ta je ki ta Luwə ti, bitɔ dɔkagilo ti lə Jə Batisi, nə go ti nu kin bə, dije iləi mbɛ Poy Ta ki Maji lə kɔbe lə Luwə, ningə dəw ki ra, ində tɔgine kadi ur-n me ti. ¹⁷ Dɔrə əi ki dɔnangi a dɔi kɔ təkɔ ɔ al be par, nə a ngə ngay kadi dəw ɔr ngon ku ta ki me ndu-kun ti lə Luwə kɔ. ¹⁸ Dɔngəm ki ra ki tuwə nene, ə taa e ki rangi, e nje kuwə marim. Taa dəw ki nje taa dəne ki ngawe tuwe ka təl nje kuwə marim tɔ.

NJe ne kingə ai ki Lajar

¹⁹ «Dɔngəm kare ki nje ne kingə ki nje kilə kibi ki ndole pir pir ki gate e ngay e nɔɔ.

NDɔ je kare kare pəti, isi ra rɔnəl mbata isi maji. ²⁰ NJe ndoo kare ki tɔe nə Lajar ki dɔ bay ində rɔe yəngi yəngi, re to ta kəy ti lie. ²¹ Ge kadi n-uso burim ne kuso je ki tosi nangi ta tabilə kuso ne ti lə nje maji. Nə bisi je yo ta rəi tɔni ta dɔ bay lie. ²² NDɔ kare nje ndoo ka kin oy, adi malayka je rəi uni-e awi sie kadi *Abirakam ti. Nje maji ka re oy tɔ, adi dibi-e. ²³ Loki e koo, ingə kɔ ngay. Ningə loki un kəmne taa bə, oo Abirakam say nu be ki Lajar kade ti. ²⁴ NJe maji ka kin un ndune ki taa nɔ ə nə: “Bai Abirakam, o kəm-to-ndoo ləm, əl Lajar adi ilə ta ngon jine man ti, kadi re səl-n ndonm mbata m-ingə kɔ ngay me por ti.” ²⁵ Ə Abirakam əl-e ə nə: “NGonm, adi mei ole dɔ ti təkɔ ndɔ ki ingə maji me duniya ti, ə Lajar ingə ne ki to tɔ. NGɔsine, bəri man nɔ kəme ti, nə j, j me ne ki to ti tɔ ngata. ²⁶ Ningə ki bo tɔy, ngɔsine bole bə ki bo to danje ti səsi, adi dəw ki ge kadi n-aw rɔsi ti ka, a asi kadi a man dɔ ti aw rɔsi ti al, taa dəw a asi kadi a man dɔ ti re rɔjeti al nim tɔ.” ²⁷ Ə nje maji əl ə nə: “Re e be ningə, njai ba, bawm, ilə Lajar ade aw əl njé ki me kəy ti lə bai. ²⁸ Tadɔ ndəgi ngakom je nayɔ nɔɔ əi mi bəy, ə kadi aw ndər mbide kadi rəi, tɛɛi lo kɔ ti kin al ngata.” ²⁹ Ə Abirakam əl-e ə nə: “NGakɔi je awi ki ndu-kun ki *Mojɔ ndangi ki ta je ki njé kəl ta ki ta Luwə ti ndangi nɔɔ. Maji kadi ooi dɔ ndude.” ³⁰ NJe maji ə nə: “E kin asi al bawm Abirakam. Re

dəw madi j̄ dan nje koy je ti ne ə aw ingə-de ə, a mbəli pa njiyəde.”³¹ Ə Abirakam təl əl-e ə nə: “Re ooi ta lə Moji al nim, ta lə njé kəl ta je ki ta Luwə ti al nim ə, kin ə dəw j̄-n dan njé koy je ti aw rəde ti ka, a ooi tə ta ki rəjeti al wa kin.”»

17

*Ta də kosi me majal ti
(Mt 18.7, 6; Mk 9.42)*

¹ Jəju əl njé ndo je ləne ə nə: «Lo kadi dije a osi me majal ti al goto. Nə kəm-to-ndoo e də dəw ti ki majal re ki takule. ² A e soti ngay bəy mbata ti lie kadi dəsi mbal ki bo ngay minde ti, ə iləi-e me ba ti, itə kadi ra adi ki kare be par dan ngan je ti ki du ngay kin, osi, adi Luwə gangi ta dəe ti.»³ İndəi kəm-kədi də rəsi ti! Re ngokəi ra majal ə, maji kadi indange də ti, re tu kalne ə, iyə go majal lie kə ade. ⁴ Re ra majal səi nja siri me ndə ti ki kare ka, re re rəi ti nja siri dəji kiyə go kə ə, iyə go kə ade.

Təgi kadi-me

⁵ *Njé kaw kilə je əli Bəbe əi nə: «Hə kadi-me də made ti ləje adi-je.»⁶ Ə Bəbe əl-de ə nə: «Təki rəjeti, re awi ki kadi-me ki e ndikiri ba tə kə kagi ki bari-e mutadi kin be mindi ka, asi kadi əli kagi mbay-kote kam əi nə: “Ər ki ngirəi ba ə aw imə rəi me ba ti”, ə a təl rəne go ta ti ləsi.

Kilə lə bəə kilə

⁷ «Re dəw madi dansi ti aw ki nje ra kilə madi ki e nje ndə ə se e nje kul da je, ə nje kilə kin təl wale re ə, a əl-e ə nə:

“İre kalangi isi nangi uso ne a?” Jagi a əl-e ba al. ⁸ Ta ki a əl-e bə, a əl-e ə nə: “İra rəi maji, ira go ne kuso ləm, ire-n adi-m. Ningə loki m-isi m-uso ne je, m-ay je kin ningə, tə go ti j̄ uso yəi je, ay je tə.”⁹ NGa ningə, ne kare, dəw kin a ra oyo nje kilə ləne mbata təl ki təl rəne go ndu je ti lie kin, al. ¹⁰ Be ə, ta ki dəsi ti ka e be tə. Loki irai ne je pəti ki Luwə un ndune kadi irai ningə, maji kadi əli əi nə: “Je njé ra kilə je ki nda je goto, ji ra kilə ki səbi kadi ji ra par.”»

Jəju nga njé banji je dəgi

¹¹ Loki Jəju isi aw Jorijaləm ti, ində man mbə dənangi *Samari ti ki dənangi ki Galile ti. ¹² Loki isi ur me ngon be ti ningə, njé banji je dəgi rəi langi tae, bə ai nangi say jə, ¹³ uni ndude ki taa əli-e əi nə: «Jəju, nje ndo dije, oo kəm-to-ndoo ləje!»¹⁴ Loki oode ningə əl-de ə nə: «Awi cji rəsi njé kijə ne məsi kadi-kare je».¹⁵ Ningə də rəbi kawde ti bəy par ə, ingəi rə nga. ¹⁵ Ki kare dande ti, loki oo kadi ingə rə nga ningə, təl də njane ti, ki kilə təji də Luwə ti, ki ndune ki bo. ¹⁶ Re osi ki ta kəmne nangi nə Jəju ti, ra-e oyo. E dīgəm ki Samari ti. ¹⁷ Ə Jəju əl ə nə: «Njé banji je ki dəgi pəti ingəi rə nga, ə njé ki jikare awi ra ə?»¹⁸ MBəde ti pəti, dəw kare ki təl re ilə təji də Luwə ti goto. Dəw bə, e dəw ki Samari ti kin ki karne ba par. ¹⁹ Ningə Jəju əl dəw ki Samari

ti ka kin ə nə: «I taa aw, tado kadi-me lai aji.»

Koʒe la Luwə
(Mt 24.23-28, 37-41)

²⁰ ND_o kare *Parisi je daji Jaju ta ki oji do dokagilo re koʒe la Luwə. Ə Jaju əl-de ə nə: «Koʒe la Luwə a re tə ne ki dije a ooi-e ki kəmde nja nja al. ²¹ A e ki kəl kə nə: “E yo 60”, “E ne 60”, al. Təki rojeti, koʒe la Luwə e dansi ti ne ngata.» ²² Go ti ningə əl njé ndo je ə nə: «ND_o madi a re noo ki a ndingəi ngay kadi oi ndo kare me ndo je ti la NGon Dəw, nə lo kadi a oi goto. ²³ Ningə a əli səsi əi nə: “Kirisī e yo”, “Kirisī e ne”, nə awi al, ayi-naa ngodi awi loe ti al. ²⁴ Ningə, təki ndi təl ə lo ay njay njay, j dam dənangi ti ki kare teɛ-n dame ti ki nungi ka kin ə, ndo rem mi *NGon dəw ka a to be to. ²⁵ Nə kəte no ti, sobi kadi mi NGon Dəw m-ingə ko ngay, kadi dije ki dokagilo ti ki bone kin mbati-mi 6əy taa. ²⁶ Ningə, ko ne ki ra ne dokagilo ti la Nuwe kin ə, nee a ra ne ndo ki mi NGon dəw m-a m-re-n ti to. ²⁷ Dije usoi je, ayi-naa je, taai-naa ki yo je ki ne je, biti ndo ti ki Nuwe ur-n me bato ti. Go ti ningə man ko ki bo re tuji dije pəti[☆]. ²⁸ A to tə ne ki ra ne dokagilo ti la Loti be to: Dije usoi je, ayi-naa je, ndogi ne je nim, gati ki ne je nim, məi kagi je nim, rai kəy je nim to. ²⁹ Nə ndo ki Loti teɛ-n me 6e bo ti ki Sodom, Luwə adi ndi por ki ne je ki njé taa por j dora

ti o dije təl-de pəti[☆]. ³⁰ ND_o ki mi NGon dəw m-a m-teɛ hoɣ ka, ne je a rai ne be to. ³¹ Me ndoe ti kin, dəw ki isi do kəy ti, a ur nangi kadi oɣ ne je ləne ki me kəy ti teɛ-n taga al. Be to ə, dəw ki a e me ndor ti ka, a təl re 6e al to. ³² Adi mesi ole do ne ti ki teɛ do ne Loti ti, ki ilə rəti ə ingə yo kin[☆]. ³³ Dəw ki sangi kadi n-ngəm rone ki no ti, a ti ta rone. Nə dəw ki ti ta rone mbata ləm ə, a ngəm rone ki no ti to. ³⁴ Adi m-əl səsi, me kondoe ti kin, dije joo a toi do tirə ti ningə, a uni ki kare, a iyəi ki nungi. ³⁵ Dəne je joo, a uri ne naa ti, a uni ki kare ə, a iyəi ki nungi. ³⁶ [Dingəm je joo, a rai kilə me ndor ti ki kare ə, a uni ki kare ə a iyəi ki nungi.]» ³⁷ Ningə, njé ndo je daji Jaju əi nə: «Bəbe, lo ki ra ti ə, ne je kin a rai ne ə?» Ə əl-de ə nə: «Loki nin a to ti, e ə mal je a kawī-naa ti.»

18

Nje gangi ta əi ki dāne ki nje ngaw koy

¹ Jaju əl kuji ta madi njé ndo je ləne, toji-n-de kadi əli ta ki Luwə taa taa, 6i kadi toɣide goto ta ti al, ² ə nə: «Nje gangi ta kare isi 6e bo ti madi noo. E dəw ki 6əl Luwə al nim, taa ilə koji do dəw ti al nim to. ³ Ningə me 6e bo ti ka kin, dāne kare ki nje ngaw koy isi ti noo to. Dəne ka kin re ki dokagilo je pəti əl-e ə nə: “Igangi ta ka ki to danje ti ki nje ta ləm ka kin adi-m.” ⁴ Nje gangi ta ka kin mbati dokagilo ngay. Nə

☆ 17:27 Kilə ngirə ne je 6.9-7.24

☆ 17:29 Kilə ngirə ne je 18.20-19.25

☆ 17:32

Kilə ngirə ne je 19.26

təl əl ta rone ə nə: “Re m-6əl Luwə al nim, taa m-ilə koji dō dəw madi ti kare al ka, ⁵ dəne ki nje ngaw koy kam tapi-m ngay. Səbi kadi m-gangi ta lie made, mba kadi təl re gogi ndō ki rangi ti, tapi-m bəy al ngata.” ⁶ Bəbe ilə dō ti bəy ə nə: «Maji kadi oi ta ki nje gangi ta ki dana al, əl kin maji. ⁷ Səi oi kadi Luwə a gangi ta ki dana adi dije lie ki isi nōi dōe ti kondō je ki kada je kin al a? A isi gərərə ba bi a ra səde al a? ⁸ Adi m-əl səsi, a gangi ta ki dana kalangi ba adi-de. Nə ne kare ba, se ndō ki mi NGon Dəw m-a m-təl m-re ə, m-a m-ingə dije ki adi mede dōnangi ti wa mindi wa?»

Parisi əi ki nje taa la-mbə

⁹ Jəju əl kuji ta ki dō njé je ti ki ooi rōde tə dije ki dana ə kidi ndəgi dije ¹⁰ ə nə: «Dingəm je joo, awi kəy kaw-naa ti mba kəl ta ki Luwə; ki kare e Parisi, ki nungi e nje taa la-mbə tō. ¹¹ Parisi j a taa ə əl ta ki oji dō rone mene ti ə nə: “Luwə ləm, m-ra-i oyo tado mi m-to tə ndəgi dije ki njé bogi je ə se njé ra ne je ki go ti al, ki njé kuwə marim, taa tə nje taa la-mbə kam al tō. ¹² Me ndō je ti ki siri, m-əgi rəm ne kuso ti nja joo, madi Luwə ne kare me ki dōgi ti, me ne kingə je ti ləm pəti.” ¹³ Nə nje taa la-mbə ba, əsi rone ngərangi nu, kun ka ge kun kəmne ki dōrə ti al, ra rone ndoo, ə əl ə nə: “Luwə ləm, oo kəm-to-ndoo ləm tado mi nje ra majal!” ¹⁴ Adi m-əl səsi, e nje taa la-mbə ə təl aw

bə ləne ki ta ki kər dō ti nōo Luwə ti, bi e Parisi al. Tado dəw ki un dōne taa ə, a iləi dōe nangi, ningə dəw ki ilə dōne nangi, a uni dōe taa tō.»

Jəju ində jine dō ngan je ti ki du

(Mt 19.13-15; Mk 10.13-16)

¹⁵ NGan je ki kasi wa kin ka, dije rəi səde rō Jəju ti mba kadi njangi dōde. Nə loki njé ndo je ooi ne kin ba, kəli səde. ¹⁶ Nə Jəju adi rəi ki ngan je ki du rōe ti ba əl ə nə: «tyəi ngan je ki du adi rəi rəm ti, oti kadi əgi-de ta rəbi, tado kōbe lə Luwə e yə dije ki toi tə ngan je ki du be. ¹⁷ Təki rojeti, adi m-əl səsi, dəw ki ndigi kadi Luwə o bə dōe ti tə ngon ki du be, al, a ur kōbe ti lə Luwə al ratata.»

Nje ne kingə

(Mt 19.16-30; Mk 10.17-31)

¹⁸ Ki bo lə *Jipi je kare, dəji Jəju ə nə: «Nje ndo ki maji, e ri ə m-a m-ra ə m-a m-ingə-n kaji ki a to biti ki nō ti ə?» ¹⁹ Ə Jəju əl-e ə nə: «Mba ri ə iɓar-m dəw ki maji ə? Dəw kare ki maji goto, nə Luwə ki karne ba par ə e dəw ki maji. ²⁰ J igər ndu-kun je lə Luwə ki ə nə: “A uwə marim al, a təl dəw al, a bogi al, a ma naji ki ngom dō madi ti al, a əsi gon bawi ki kōi*.” ²¹ Ningə dingəm təl əl Jəju ə nə: «Nə je kin pəti m-təl rəm go ti dəkagilo kilə ngirə basam ti nu.» ²² Go ta je ti kin Jəju əl-e ə nə: «Nə kare be ə nayji kadi ira bəy. Aw igati ki ne kingə je ləi pəti, iləbi lae njé ndoo je, ba a aw ki ne kingə ngay me dōrə ti, ə ire un gom.» ²³ Nə loki ta

* 18:20 Tee ki taga 20.12-16; Dətarənom 5.16-20

kin osi mbi dingəm ti ka kin, rəe təl nəl-e al, tadə e dəw ki ne kingə lie e ngay. ²⁴ Loki Jəju oo-e kadi mee ɔ-e ningə əl ə nā: «E ne ki nga ngay rə njé ne kingə je ti kadi uri me beko ti lə Luwə. ²⁵ E ne ki nga ngay wa kadi jambal ki oi-e kin ur bole kon ku ne ti, nə a nga ngay itə e kin bəy kadi nje ne kingə ur me beko ti lə Luwə.» ²⁶ Njé ki isi ooi də ta lə Jəju əli əi nā: «NGa kin ə e be ningə, nā ə asi kadi ingə kaji ə?» ²⁷ Jəju ilə-de ti ə nā: «Nə ki dəw asi al, Luwə asi ra.» ²⁸ Piyər əl-e ə nā: «NGa je kin, j-iyə ne kingə je ləje pəti kə, ə j-un goi kin.» ²⁹ Jəju əl-de ə nā: «Təki rəjeti, adi m-əl səsi, re dəw madi, iyə kəy ləne, ki nene, ki ngane je, ki ngakone je, ki nojine je, ki mbata kəbe lə Luwə ə, ³⁰ a ingə ne je al də e kin, dəkagilo ti ki bone, taa dəkagilo ti ki a re, a ingə kaji ki a to biti ki nq ti tə.»

Jəju əl ta ki də koyne ti ki kiñe lo koy ti

(Mt 20.17-19; Mk 10.32-34)

³¹ Jəju ɓar njé ndo je ləne ki dəgi gide e joo ki rəne ti, ningə əl-de ə nā: «Oi, j-isi j-awi ki Jorijaləm ti, ne je pəti ki njé kəl ta je ki ta Luwə ti ndangi ɔji dəm mi *NGon dəw, a təli tade. ³² Tadə a iləi-mi ji dije ti ki əi *Jipi je al kadi tə kogi dəm ti je, taji-mi je, taa a tibi man tade dəm nim tə. ³³ Go ti, loki tindəi-mi ki ndəy kabilay ningə, a təli-mi. Nə ndə mitə lə ndə koym ɓa, m-a m-teɛ lo koy ti.» ³⁴ Nə ne kare ki njé ndo je gəri me ta ti kin goto. E ta ki to

lo bəyə ti rəde ti. Gəri me ta ki Jəju ge kəl-de al.

Jəju adi nje kəm tə oo lo Jəriko ti

(Mt 20.29-34; Mk 10.46-52)

³⁵ Loki Jəju e ɓasi ki ɓe ki Jəriko ningə, nje kəm tə madi isi ngangi rəbi ti nq, isi kəy ne. ³⁶ Loki nje kəm tə oo ka kosi dije ki isi indəi də bur bur ningə, dəji ta se ri ə isi ra ne wa. ³⁷ Ə əli-e əi nā: «Jəju ki Najarəti ə isi ində də.» ³⁸ Nje kəm tə ilə ngirə kadi un ndune ki taa, ə nq ki təgine, ə nā: «Jəju ki NGon ka Dabidi*, o kəm-to-ndoo ləm!» ³⁹ Dije ki njé njiyə kəte nq dije ti kəngi-e kəngi kadi uti tane, nə nje kəm tə un ndune ki taa də made ti ɓəy ə nā: «NGon ka *Dabidi, o kəm-to-ndoo ləm!» ⁴⁰ Jəju a lo ka ti, ɓa un ndune kadi rəi sie rəne ti ne. Loki re rəe ti ɓasi ningə, Jəju dəje ə nā: ⁴¹ «E ri ə iɓe kadi m-ra madi ə?» Ə nje kəm tə əl-e ə nā: «Bəbe, m-ge kadi kəm oo lo!» ⁴² Jəju əl-e ə nā: «O lo! Kadi-me ləi aji.» ⁴³ Par ə, loe ti nq, kəme oo lo, adi un go Jəju ki kilə təji də Luwə ti tane ti. Loki kosi dije ooi ne kin ningə, iləi ngirə kəsi-gon Luwə.

19

Jəju əi ki Jase

¹ Loki Jəju ur me ɓe ti ki Jəriko ə isi ində də ningə, ² dingəm ki nje ne kingə kare ki təe nə Jase, ki e boy də njé taa la-mbə je ti isi nq. ³ Dingəm kin sangi kadi n-oo se Jəju e nā dana wa, nə lo

* 18:38 Igoi Mk 10.47 ki ta ki də ti gin makitibi ti nangi.

kadi oo Jəju goto, mbata kosi dije, tado e daw ki gəji. ⁴ Be ə, ay ngədi kəte, aw al do kagi mbay-kote ti, kadi n-oo Jəju ki a man ki rəbi ki loe ti kin. ⁵ Loki Jəju re teə loe ti ka kin ningə, un kəmne ki taa, əl Jase ə nə: «Jase, ur nangi ne law, tado səbi kadi m-isi me kəy ti lai bone.» ⁶ Lo kin ti, Jase ur nangi law, uwə Jəju rone ti ki ronəl.

⁷ Dije pəti ki ooi ne kin, bai ta do Jəju ti əli əi nə: «Aw isi be la nje ra majal.» ⁸ Nə Jase a taa, əl Babe ə nə: «Babe, m-a m-adi nusi ne kingə ləm njé ndoo je. A kin ə re m-taa ne la daw ki al do maji ə, m-a m-təl m-ige kire gogi nja so.» ⁹ Lo kin ti, Jəju əl-e ə nə: «Bone səi ki njé ki me kəy ti lai ingəi kaji, tado i ka i ngon ka *Abirakam to. ¹⁰ Tado ki rəjeti, mi *NGon daw m-re mba kadi m-sangi dije ki tade ti, m-aji-de.»

Daw ki aw kadi indəi jəgi ngar dəe ti

(Mt 25.14-30)

¹¹ Jəju e basi ki Jorijaləm adi dije ooi kadi kəbe la Luwə a ədi rone loe ti noo. Loki dije uri mbide isi oi ta ki Jəju isi əl-de ba bəy ningə, Jəju un kuji ta kare tane ti kadi ¹² əl-de ə nə: «Dingəm kare ki oji-e me maji ti isi aw be madi ti ki say kadi indəi jagi ngar dəe ti bəy taa tə təl. ¹³ Be ə, kəte bəy taa kadi aw, bar njé kilə je ləne dəgi, adi daw ki ra dande ti mbal ər kare, ningə əl-de ə nə: «Itaai, irai gati biti kadi m-təl m-re m-ingə-n səsi.» ¹⁴ Nə dije ki me be ti lie iji gine ti, ə iləi dije goe ti əli əi nə: «Ji ndigi al kadi daw

kin re isi ngar dəje ti.» ¹⁵ Be ka, indəi jəgi ngar dəe ti. Be ə, loki təl re be ningə, bar njé kilə je ləne ki adi-de la ka kin kadi n-oo se e ri ə rai wa. ¹⁶ Daw ki do kəte re, ningə əl ə nə: «Bam, mbal ər ki kare ki adi-m ka, yə m-ingə dəgi do ti kin.» ¹⁷ Ə ngar əl-e ə nə: «Maji ngay, i nje kilə ki maji. Ningə təkəi a-n dana me kində kəm go ne ti ki ndəy be, m-ində-i nje kəbe do be bo je ti dəgi.» ¹⁸ Daw ki kə joo re, ningə əl ə nə: «Bam, mbal ər ki kare ki adi-m ka, yə m-ingə mi do ti kin.» ¹⁹ Ə ngar əl-e ko ta wa ka kin to ə nə: «I, isi tə nje kəbe do be bo je ti mi.» ²⁰ E ki rangi re ningə əl ə nə: «Bam, mbal ər ki kare ki adi-m ka yə to kin, m-aw m-bəy-e ta kibi ti m-ade to. ²¹ Tado m-bəli. I, i daw ki ngə ngay, ne ki ində al ka un nim, ne ki idibi al ka itəti nim.» ²² Lo kin ti ngar əl-e ə nə: «I nje kilə ki majal. Ningə m-a m-gangi ta do ti ki ta ki teə tai ti i wa. I igər maji kadi mi daw ki ngə ngay, ne ki m-ində al ka m-un nim, ne ki m-dibi al ka m-təti nim. ²³ NGA ra ban be ə re a ində la ləm lo ngəm la ti al ə? Re ində lo ngəm la ti ə, m-təl kin re m-a m-taa ki mane do ti.» ²⁴ Go ti ngar əl dije ki ai loe ti noo ə nə: «Itaai mbal ər ki kare ki jie ti kin adi e ki aw ki mbal ər dəgi kin.» ²⁵ Ə dije əli ngar əi nə: «E kam aw ki mbal ər dəgi ngata.» ²⁶ Nə ngar əl-de ə nə: «M-əl səsi təkəi, daw ki aw ki ne jine ti, a adi-e do ti, nə daw ki ne lie goto, e ki ndikiri wa ki aw-n kin ka a taai jie ti wa bəy. ²⁷ Ningə njé bə je ləm, ki mbati kadi mi ngar do ti, irəi

sæde, itæli-de ta kəm ti ne.”»

Jəju ur Jorijaləm ti ki kəsi-gon

(Mt 21.1-11; Mk 11.1-10; Jə 12.12-16)

28 Go ta je ti kin, Jəju gangi kəte nɔ kosi je ti, un rəbi ki kaw ki Jorijaləm. 29 Loki Jəju re tɛɛ ɓasi ki ɓe ki Bətipaje əi ki ɓe ki Bətani, ki kaw ki kadi mbal je ti ki ɓari-de mbal kagi ɓini je kin ɓa, ilə njé ndo je ləne joo 30 ə nə: «Awi me ngon ɓe ti ki a nɔsi ti kam. Loki a uri ki me ɓe ti, a ingai ngon koro ki dɔɔi-e adi a. E ngon koro ki dəw al gide ti nja kare al ɓəy. Ituti-e, irai sie adi-mi. 31 A re dəw madi daji səsi ə nə: “MBa ri ə isi ituti ngon koro kin” ə, əli-e əi nə: “E Bəbe ə ge-e.”»

32 Njé ki Jəju ilə-de ka kin awi ningə yə, ingai ne je təkɪ wa ki Jəju əl-n-de. 33 Be ə, tuti ngon koro ka kin ningə, ɓa njé koro je daji-de əi nə: «MBa ri ə ituti ngon koro kin ə?» 34 Ningə njé ndo je ilai-de ti əi nə: «Bəbe ə ge-e.» 35 Loki rai ki ngon koro ka kin adi Jəju ɓa, labi kibi je ləde gide ti, ə adi Jəju al isi dɔ ti. 36 Kati wa ki isi ɔti kəte kəte kin ɓa, dije labi kibi je ləde dɔ rəbi ti adie njiyə dɔ ti. 37 Loki Jəju isi re ɓasi ki Jorijaləm ti ki rəbi ki j̄ ki dɔ mbal kagi ɓini je ti kin ɓa, kosi njé ndo je lie, rɔde nəl-de ngay adi uni ndude ki taa, pitii Luwə mbata ne kaji je pəti ki ra adi oi ki kəmde, 38 əi nə:

«Kadi Luwə njangi dɔ ngar ki re ki tɔ Bəbe!

Kadi Lapiya re ki dɔ dɔrə ti, ə tɔɓa e ki dɔ Luwə ti ki isi taa dɔ dɔrə ti tɔ.»

39 *Parisi je madi ki əi dan kosi je ti əli Jəju əi nə: «Bəbe, əl njé ndo je lai adi uri tade naa ti.» 40 Ə Jəju əl-de ə nə: «M-əl səsi m-adi oi, re əi je uri tade naa ti ə, gaji mbal je a singəi.»

Jəju nɔ mbata ɓe bo Jorijaləm

41 Loki Jəju ində dɔ ɓe ki Jorijaləm ɓasi ə un kəmne oo-e-n ningə, man nɔ re kəme ti. 42 Man nɔ re kəme ti adi əl ə nə: «Kin ə re dɔkagilo ki je ti ɓone kin, j̄ wa igar rəbi lapiya kin ə re a e soti səi, nə kəmi tɛɛ dɔ ti al. 43 NDɔ je ki ngə a rai nɔɔ kadi njé ɓa je lai a ilai-naa gəi dɔi, a ilai-naa ki ta tɔ rəbi je pəti, a uti-ni nguy lo kadi itɛɛ goto. 44 A budi-ni nangi mur mur ki dije lai. MBal madi ki kadi dəw a iyə adi isi dɔ made ti goto. Tado kəmi tɛɛ dɔ dɔkagilo ti ki Luwə re-n kadi ra-n səi kin al.»

Jəju tuwə njé ra gati je kəme kəy ti lə Luwə

45 Go ti, Jəju aw ur nati kəy ti lə Luwə, ningə ilə rone tuwə njé labi ne je titi kɔ. 46 Ningə əl-de ə nə: «NDangi me makitibi ti lə Luwə əi nə: “Kəy ləm a ibari-e kəy kəl ta ki Luwə, nə səi, itæli-e lo ɓɔyɔ rɔ ti lə njé ɓogi je yo.”»

47 NDɔ je pəti, Jəju ndo dije ne gin kəy ti lə Luwə. Lo kin ti, njé kun dɔ njé kijə ne məsi kadi-kare je ki njé ndo ndukun je, ki njé kun dɔ dije me ɓe, sangi rəbi kadi n-təli Jəju, 48 nə gəri rəbe al, tado kosi je

indai mbide maji ngay go ta ti la Jaju.

20

Ta ki daji do togi ti ki Jaju aw-
n

(Mt 21.23-27; Mk 11.27-33)

¹ ND_o kare, Jaju isi ndo dije ne me kay ti la Luwa, ila-n mbe Poy Ta ki Maji ninga, nje kun do nje kijə ne masi kadi-kare je, ki nje ndo ndu-kun je, ki ngatogi je, teji noo rai. ² Loki rai ninga əli-e ai na: «əl-je adi j-o, e ki togi ki i ra ə isi ra-n ne je kin be ə? Ə na to ə adi ndune ə isi ira-n ə?» ³ Ə Jaju tal əl-de ə na: «Mi ka m-a m-daji sasi ta kare kadi əli-mi adi m-o to. ⁴ Na ə ila Ja kadi ra dije batəm ə? E Luwa ə se e dije?» ⁵ Nə tali a məri ta dande ti ai na: «Re j-əl-e j-ə na: “E Luwa ə ile” ə, a daji-je ə na se ra ban ə j-ade meje al wa? ⁶ A kin ə re j-əl j-ə na: “E dije ə ilai Ja” ə, kosi je ba pəti a tilai-je ki mbal tali-je, tado gəri maji ngay kadi Ja e nje kal ta ki ta Luwa ti.» ⁷ Be ə, tali əli Jaju təkī n-gəri dəw ki ile al. ⁸ Ə Jaju ila-de ti ə na: «Re igəri al ə, mi ka m-a m-əl sasi togi ki m-isi m-ra-n ne je kin al to.»

Kuji ta do dije ti ki nje ra kilə
ndor nju, ki nje me majal

(Mt 21.33-46; Mk 12.1-12)

⁹ Go ti, Jaju ila rone əl ta *Jipi je me kuji ta ti ə na: «Dingəm kare ndor nju, ninga dooi ta naa ti ki dije ki nje ra kilə nju, kadi tə rai kile adi-e, ə kagi loe ti ba, a kayi-naa nee, ninga e wa əti aw mba ki goe ngal. ¹⁰ Loki kagi lo kijə kandi

nju asi ninga, ila bəə ləne kare kadi aw taa kandi ne ndor ka kin, ki yane ji nje ra kilə je ti adi-ne. Nə loki bəə aw ninga, nje ra kilə je, tindai-e ngay, ə tuwai-e adi tal ki jine kare aw.

¹¹ Nje ndor tal ila bəə ki rangi bəy. Nə e ka, tindai-e je, taji-e je, ə tuwai-e adi tal ki jine kare aw. ¹² Be ka dingəm ka kin tal ila bəə ki nje ko mitə bəy. Ba e ki nje ko mitə kin, nje ra kilə je ka kin tindai-e, adi-e do, ə tuwai-e adi-e aw. ¹³ Lo kin ti, nje ndor daji ta rone ə na: “E ri ə kadi m-ra ə? M-a m-ilə ki ngonm ki dingəm ki m-ndige ngay kin. E ə, a bəli gide.” ¹⁴ Nə nje ra kilə nju, loki kəmde osi do ngone ti ba, əli-naa ta kin dande ti ai na: “Darə e wa kam ə a e nje ne nduwə. Ji tali-e j-adi ndor nju kin tal ne laje!” ¹⁵ Be ə, ndori ngon ka kin, awi sie gidi ndor ti taga, tali-e. Ə se dingəm ki nje ndor kin a ra səde ban wa? ¹⁶ A re kadi tal nje ra kilə je kin ko, ə sangi nje ki rangi ində-de ta ndor ti.» Loki dije ooi ta ki Jaju əl kin ba, əli ai na: «Jagi, ne kin a re ne ba al.» ¹⁷ Nə Jaju go-de ba ninga əl-de ə na: «Ta ki makitibi la Luwa əl ə na “MBal ki nje ra kay je mbati-e, E ə tal mbal ki e togi kay[☆],” kin me nə ri ə?

¹⁸ «Dəw ki ra ki osi do mbal ti kin ə, a təti njəki njəki, a re e ə mbal kin ə osi dəe ti to ninga, a rəkite rəkite rəkite to.»

Ta do kiga la-mbə nje kobe ki
bo Sajar ti

(Mt 22.15-22; Mk 12.13-17)

19 NJé ndo ndu-kun je, ki ki bo je ki dɔ njé kijə ne məsi kadi-kare je ti, sangi rəbi kadi n-uwəi Jəju loe ti wa kin nɔɔ, tadɔ gəri maji kadi kuji ta ki Jəju əl kin sɔbi dɔde, nə bəli kosi je. 20 Be ə, indəi kəmdə go Jəju ti, 6a iləi dije madi ki rai rɔde tə dije ki dana be rəe. Həi-de rəe ti mba kadi tə me ta ti ki a tɛɛ tae ti kin 6a, n-uwəi-e-n, n-iləi-e ji njé kɔbe je ti. 21 Dije ka kin dəji Jəju əi nə: «Nje ndo dije, ji gər kadi j nje kəl ta ki rɔjeti, taa j nje ndo ne ki rɔjeti tɔ. Kər kəm dəw dana goto rəi ti, isi indo dije rəbi ki rɔjeti ki nəl Luwə. 22 Ə əl-je adi j-o: e loe ti ə se e loe ti al kadi j-igə la-mbə nje kɔbe ki bo Səjar ə?» 23 Nə Jəju ki gər kadi isi ədi kəme, əl-de ə nə: 24 «Adi-mi silə kare adi-mi m-o, se dɔ nə ə indəi ti, ə tɔ nə tɔ ə ndangi ti wa?» Ningə əli əi nə: «E nje kɔbe ki bo Səjar.» 25 NGata ə Jəju əl-de ə nə: «Nɛ lə Səjar ə adi Səjar, nɛ lə Luwə ə adi Luwə tɔ.» 26 Lo kin ti, lo kadi uwəi Jəju ki ta ki tae ti nɔ kosi je ti goto. Ta ki turde ti kin dum dɔde, adi ai tade mbə.

Ta ki dəji lə Sadusi je dɔ ki njé koy je lo koy ti

(Mt 22.23-33; Mk 12.18-27)

27 Ba go ti, *Sadusi je ki əi dije ki njé maji təki njé koy je a j̄i taa lo koy ti al, ki madi je dandə ti, rəi rɔ Jəju ti dəji-e əi nə: 28 «Nje ndo dije, *Moji ndangi ndu kin me makitibi ti adi-je ə nə: “Re dəw madi, ngokɔe taa dəne, ə ngokɔe

ka kin oji ngan je ki dəne ka kin al bəy ə oy ningə, sɔbi kadi taa dəne nduwə kin oji-n ngan je kadi tɛɛi to nje goto ti.”* 29 Ningə ki oji dɔ ta kin, ngakonaa je əi siri. Ki dɔsəy taa dəne, ə oji-n ngon al bəy par ə oy. 30 Ki kɔ joo re taa dəne nduwə ka kin, 6a kae ti wa bəy. 31 Re tɛɛ dɔ ki kɔ mitə be, adi ngakonaa je ki siri kin, taai dəne ki kare kin pəti, 6a oyi ki kanji kadi dəw kare dandə ti oji sie ngon. 32 Ta təl tae ə, darɔ dəne wa re oy tɔ. 33 NGa ə se ndɔ ki njé koy je a j̄i taa lo koy ti ə, nə dandə ti ə dəne ka kin a e nee wa? Tadɔ əi siri pəti taai-e nede ti.» 34 Ə Jəju əl-de ə nə: «Dɔnangi ti ne kin ə dingəm je ki dəne je isi taai-naa. 35 Nə dije ki Luwə oo-de kadi asi kadi a j̄i taai lo koy ti, kadi isi me bəkɔ ti ki sigi, a taai-naa al ngata. 36 Taa a oyi al tɔ, tadɔ a toi tə malayka je be. Əi ngan lə Luwə tadɔ Luwə adi-de j̄i lo koy ti. 37 Ningə ta k̄i ki nə njé koy a j̄i taa lo koy ti, Moji wa əl ta ay njay dɔ ti kadi njé koy je a j̄i taa lo koy. Loki əl ta oji-n dɔ por ki ɔ me ngə ti, Moji 6ar Luwə ə nə: “Luwə lə *Abirakam, Luwə lə *Isaki, ki Luwə lə Jakobi*.” 38 Ningə Jəju ilə dɔ ti təki Luwə e Luwə lə dije ki njé kisi kəm ba, 6i e Luwə lə njé koy je al. Tadɔ ta kəm Luwə ti, dije pəti isi ki dɔde taa.» 39 Lo kin ti, njé ndo dije ndu-kun ki nə je əli Jəju əi nə: «Nje ndo dije, əl ta maji ngay.» 40 Ningə sangi kadi n-

* 20:28 Kila ngirə ne je 38.8; Dətərənom 25.5-10 * 20:37 Tɛɛ ki taga 3.2, 6

dəji-e ta ki rangi al ngata.

Kirisi əi ki Dabidi
(Mt 22.41-45; Mk 12.35-37)

41 Jəju dəji-de ta ə nə: «Ra ban be ə dije əli par əi nə Kirisi ki e *Dəw ki Luwə mbəte e ngon ka *Dabidi ə? 42 Tado Dabidi ə wa ki dəne əl me makitibi Pa je ti ə nə:

“Bəbe Luwə əl Bəbe ləm ə nə: ƒre isi də ji kəm ti ne,

43 Biti kadi m-aw ki njé bə je ləi m-ilə-de gin təgi ti[☆].”

44 «Ə re Dabidi ƒar Kirisi Bane ə, ra ban taa Kirisi a e ngon ka Dabidi ə?»

Jəju gangi ta də njé ndo ndu-kun je ti

(Mt 23.37-39; Mk 12.38-40)

45 Jəju əl njé ndo je ləne ta kəm kosi je ti ki isi oi də ne ndo lie 46 ə nə: «ƒndəi kəm-kədi də rəsi ti ki rə njé ndo ndu-kun je ti. Əi dije ki gei njiyə ki kibi ngal, taa gei kadi dije rai-de lapiya ki ƒuki-naa ti lo kingə-naa je ti lə kosi je tə. Gin kəy kaw-naa je ti, ə se lo ne kuso je ti, a gei lo kisi dije ki bo, kəte nə dije ti. 47 Taa ne maji je lə njé ngaw koy je pəti pəti jide ti, ningə ədi kəm dije ki kəl ta ki Luwə ki gine gangi al, kadi dije ooi-de təkini-əi dije ki maji. Go kilə rade je ti ki be kin, Luwə a gangi-n ta ki ngə ngay dəde ti itə ndəgi dije.»

21

Kadi kare lə nje ngaw koy ki nje ndoo

(Mk 12.41-44)

1 Jəju un kəmne isi oo-n njé ne kingə je ki isi iləi kadi-kare ləde me ne kadi-kare ti.

2 Ningə oo nje ngaw koy ki nje kəm-to-ndoo kare re ki ngan silə joo ilə tə. 3 Ə Jəju əl ə nə: «M-əl səsi təkini rəjeti, nje ngaw koy ki nje ndoo kam ilə kadi-kare itə ndəgi dije pəti. 4 Tado ndəgi dije pəti kam, adi burim la je ləde, nə nje ngaw koy kin, me ndoo ti lie, ne ki nay jie ti kadi ra-n ki rəne ə un ba pu adi.»

Jəju əl ta lə kəy kaw-naa ki a tuji

(Mt 24.1-2; Mk 13.1-2)

5 Go ti, dije madi isi əli ta də kəy ti lə Luwə, əli əi nə: mbal je ki ndole ki rai, ki ne je ki dije adi Luwə kin ra adi kəy kin əti ƒəl ki dum biti. Nə Jəju əl-de ə nə: 6 «Ne je pəti ki oi-de kin, ndə madi a re nəq ki mbal kare ki a nay kadi isi də made ti goto; a budi-de nangi mur mur.»

Ne kəji je ki a təji dəkagilo ki kə ki a re

(Mt 24.3-8; Mk 13.3-8)

7 Lo kin ti, dije ka kin dəji Jəju əi nə: «Nje ndo dije, dəkagilo ti ki ra bangi ə ne je kin a rai ne ə? Ə ne kəji ki ban ə a təji kadi dije gərii dəkagiloe kin ə?» 8 Ə Jəju əl-de ə nə: «ƒndəi kəm-kədi də rəsi ti, iyəi ta rəbi adi dəw ədi səsi al. Tado dije ngay a rai ki təm əi nə: “Mi ə mi Kirisi”, taa a əli tə əi nə: “Dəkagilo re ngata”, nə maji kadi uni gode al. 9 Loki a oi ka rə je, dije a ii ki naa ki rə je kin, adi ƒəl ra səsi al. Tado ri ri ka ne je kin a rai ƒəy taa, nə e dəbəy ndə ta ji naa ti nəq al ƒəy.»

¹⁰ Ba Jəju əl-de bəy ə nə: «Gin be madi a aw rə də gin be madine, kəbe madi a aw rə də kəbe madine ti. ¹¹ Dənangi a yəki, yəki ki əti bəl, taa ki lo je ki dangi dangi, moy je ki njé tə ko dije a osi je, bo a o je. Ningə ne je ki əti bəl ngay a ii ki dərə ti rai ki ne kəji je ki to bəl.

Dəkagilo kində kəm-ndoo

¹² «Nə kəte nə ne je ti kin piti, dije a indəi jide dəsi ti, a adi səsi kə. A awi səsi lo kaw-naa je ti, a buki səsi dangay ti, a awi səsi nə ngar je ti ki boy, ki nə njé kəbe je ti ki mbata ləm. ¹³ Lo kin ti, e ta rəbi ki a ingəi kadi imai naji ləm ki rəde ti. ¹⁴ Ningə ne ki kadi indəi dəsi ti ə to kin. Onosi kadi isangi ta madi indəi dəsi ti kəte kadi tə əli-de inajii ta dəsi ti. ¹⁵ Tadə mi wa m-a m-adi səsi ta ki gosi ki kadi əli-de. Ningə njé kəsi səsi ta a asi kadi awi ki ta madi ki kadi əsi kəm yəsi ə se kadi najii al. ¹⁶ A oi kadi kəsi je, ki bawsi je, ki ngakəsi je, nojisi je ba pəti, ki madisi je a uni dəsi kadi adi dije. Ningə a gangi ta koy də dije ti ngay dansi ti. ¹⁷ Dije pəti mede a majal səsi ki mbata ləm. ¹⁸ Nə bisi dəsi kare ka a osi kə al. ¹⁹ Ningə e me kuwə təgi ba ti ə yə a ingəi kaji.

Tuji ki a tē də be bo Jorijaləm ti

(Mt 24.15-21; Mk 13.14-19)

²⁰ «Loki a oi njé rə je iləi-naa gəi də Jorijaləm kin ba, kadi igəri təkəi dəkagilo tuje asi ngata. ²¹ Be ə, dije ki isi Jude ti a ayi-naa ki də mbal

je ti, ə kadi njé ki isi me be bo Jorijaləm ti, tēi ki taga kə, ningə kadi dije ki awi wale, təli me be bo ti al. ²² Tadə a e ndə gangi ta ki kadi ne je pəti ki Makitibi lə Luwə əl tae a rai ne. ²³ NDəe ti kin, kəm-to-ndoo ki gəe goto a e lə dəne je ki njé səm, ki njé kadi mba ngan je. Tadə kəm-to-ndoo ki ngay a ra dije, taa wongi lə Luwə a re dəde ti me be ti kin tə. ²⁴ Dije a təli-de ki kiyə kasigar, a uwəi-de awi səde bəə ti də be je ti ki dangi dangi. Dije ki gəri Luwə al a njiyəi də Jorijaləm mbisəi-e mbaraki mbaraki, biti kadi dəkagilo ləde ki Luwə oji ində ngangine.

Re NGon dəw

(Mt 24.29-31; Mk 13.24-27)

²⁵ «Dəkagiloe ti kin, ne je ki to bəl a tēi kəm kadi ti je, ki nay je, ki mee je*. Man ba a j, kae a ba ki taa, adi dije ki gin be je ti ki dangi dangi, bəl a təl-de. ²⁶ Bəl a təl-de adi dadi par par, isi nginəi ta ne ki a tē dəde ti dənangi ti. Tadə təgi je ki dərə ti a yəki. ²⁷ Lo kin ti ə yə a oi-mi *NGon dəw m-a m-re me kil ndi ti. M-a m-re ki təgi, me kunji ti ki əti bəl*. ²⁸ Loki ne je kin rai ne ningə, maji kadi irai rəsi, əri dəsi taa, tadə kagi lo kingə də ləsi e bəsi.» ²⁹ Ningə Jəju un ne kare ndo-n-de ne ə nə: «Igoi kagi mbay-kote ki ndəgi kagi je oi. ³⁰ Loki mbie ilə ngirə kiti kin ningə, igəri kadi nay ba e bəsi ngata. ³¹ Be tə ə, loki oi ne je kin rai ne ningə, maji

* 21:25 Ejay 13.10; Ejəkəl 32.7; Juwəl 3.3-4 * 21:27 Daniyəl 7.13

kadi igəri tæki kɔbe læ Luwə e basi. ³² Ningə tæki rɔjeti, adi m-əl səsi, dije ki isi ki dɔde taa ne kin a oyi tigə al bəy ə ne je kin a rai ne. ³³ Dɔrə ki dɔnangi a gotoi ndo madi, nə ta ləm a to lo tone ti ba ratata ki nɔ ti.

Kisi dɔgi ti

³⁴ «Maji kadi isi dɔgi ti, bi adi gɔ ne kuso ki gɔ ne kəy, ki taga ki dɔ ne ki duniya ti ne uwə mesi adi ndo kin uwə səsi nangi busi al. ³⁵ Kadi uwə səsi nangi tæki bandi a osi-n dɔ kanji je ti kin be al. Tadɔ e ne ki a osi dɔ dije ti pəti ki dɔnangi ti. ³⁶ Ningə kadi itoi bi al, əli ta ki Luwə ki dɔkagilo je pəti kadi tə ingəi tɔgi idumi dɔ ne je pəti ki a rai ne kin, ə kadi iteɛi ai taa ta kəmm *mi NGon dəw ti.»

³⁷ Re kada ba, Jəju ndo ne dije gin kəy ti læ Luwə. A re kondɔ tɔ ningə, teɛ aw dɔ mbal ti ki bari-e dɔ mbal kagi bini je ti. ³⁸ Loki lo ti njay tɔ ba, kosi je rəi gin kəy ti kadi ooi dɔ ta lie.

22

Judası un dɔ Jəju

(Mt 26.1-5, 14-16; Mk 14.1-2, 10-11)

¹ Nay mapa ki əm ɔde al, ki bari-e nay Paki e basi*. ² Njé kun dɔ njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki njé ndo ndu-kun je, sangi rəbi kadi n-uwəi Jəju n-tali-e, nə bəli kosi je. ³ Ningə *Satə ur me Judası ti ki bari-e Isikariyoti ki e ki kare mbɔ njé ndo je ti læ Jəju ki dɔgi gide joo. ⁴ Ur me ti ade aw ində ta naa ti ki njé kun dɔ njé kijə ne məsi

kadi-kare je ki njé kun dɔ njé ngəm ta kəy læ Luwə, dɔ rəbi ti ki kadi ilə-n Jəju jide ti. ⁵ Lo kin ti, rɔ njé je ki Judası aw ingə-de ka kin nəl-de ngay adi ndude osi naa ti kadi n-adi-e la. ⁶ Judası ndigi dɔ ti, nga ningə ilə ngirə sangi rəbi ki to kadi ilə-n Jəju jide ti ki kanji kadi kosi je ooi loe.

Jəju adi indəi dɔ ne kuso Paki naa ti

(Mt 26.17-19; Mk 14.12-16)

⁷ NDɔ kuso mapa ki əm ɔde al, ki e ndo ki kadi dije tɔli ngan dɔgi bati je mbata ne kuso Paki asi. ⁸ Ə Jəju ilə Piyər əi ki Jə ə nə: «Awi indəi dɔ ne kuso Paki dana kadi j-usoi.» ⁹ Ba əi je tɔli dɔji-e əi nə: «Lo ki ra be ə indigi kadi j-aw ji ra ne kuso titi ə?» ¹⁰ Ningə Jəju ilə-de ti ə nə: «Awi, loki isi uri ki me be ti ba, a ingəi dingəm kare ki oti gum man dɔne ti ningə uni goe, uri me kəy ti ki ur ti. ¹¹ Loki uri goe ti ba, əli ba nje kəy kin əi nə: “Nje ndo dije ə nə kadi ji dɔji se me kəy ki ra ə kadi n-uso ne Paki ti ki njé ndo je ləne wa?” ¹² Lo kin ti, a ɔji səsi me kəy ki boy. Me kəy kin to taa, ki ne je pəti me ti. Lo kin ə a rai ne kuso ti kadi j-usoi. ¹³ Piyər əi ki Jə awi ningə, ingəi ne je pəti asi naa tæki wa ki Jəju əl-n-de ka kin, adi rai ne kuso Paki, indəi dɔe dana.»

Ne kuso læ Babe

(Mt 26.26-29; Mk 14.22-25; 1Kor 11.23-26)

¹⁴ Loki dɔ kadi asi, Jəju əi ki njé kaw kilə je isi ta ne kuso

* 22:1 Teɛ ki taga 12.1-27

ti. ¹⁵ Ɖ Jəju əl-de ə nə: «M-ndigi ngay kadi m-uso ne Paki kin səsi bəy taa kadi m-ingə kɔ. ¹⁶ Ningə m-əl səsi, m-a m-uso səsi ki rangi gogi al, biti kadi ne kuso kin təl tane me beko ti lə Luwə.» ¹⁷ Go ti, Jəju taa kəpi kasi kandi nju, ra oyo Luwə dɔ ti, ningə təl-n adi njé kaw kilə je ə əl-de ə nə: «Itaai ayi-naa dansi ti, ¹⁸ Tado, m-a m-ay kasi kandi nju ki rangi al, biti kadi beko lə Luwə re-n.» ¹⁹ Go ti, Jəju un mapa, ra oyo Luwə dɔ ti, uwə tətɪ naa ti, təl-n adi njé ndo je, ningə əl-de ə nə: «E kin e darəm, ki e ki kun kadi mbata ləsi. Itaai usoi kadi mesi ole-n dəm ti.» ²⁰ Go ne kuso ti, Jəju un kəpi kasi kandi nju, ra təkɪ ra-n kəte ka kin be bəy, ningə əl-de ə nə: «Kəpi kin e kun mindi ki sigi me məsim ti ki a ay mbata ləsi*».

²¹ «Ningə kadi igəri təkɪ dəw ki a ilə-m ji dije ti, isi səm ta ne kuso ti ki ne wa kin. ²² Mi *NGon dəw m-a m-oy təkɪ Luwə ɔji-n, nə kəm-tondoo e lə dəw ki a ilə-m mi NGon dəw ji dije ti.» ²³ Lo kin ti, njé kaw kilə je iləi rɔde isi dəji-naa ta dande ti se naa dande ti ə kadi a ra ne ki be kin wa?

Dəw ki e ki bo

(Mt 20.24-28; 19.28; Mk 10.41-45)

²⁴ Go ti, njé kaw kilə je iləi ngirə naji-naa ta ti ki tɔgide əi nə se nə ə a e ki bo dande ti wa? ²⁵ Ɖ Jəju əl-de ə nə: «NGar je ki ɔi be dɔ gin dije ti ki dangi dangi ki dɔnangi ti ne, rai rɔde kadi n-əi bəbe je dɔ dije ti, taa

njé ki tɔgi kɔbe e jide ti, indəi tɔgi dɔ dije ti adi bari-de njé ra maji je tɔ. ²⁶ Nə səi, maji kadi irai təkɪ əi je isi rai kin be al. Dəw ki e ki tɔgi dansi ti, maji kadi təl rone dəw ki dɔ du ti, ningə kadi dəw ki nje kun dəsi, təl nje ra kilə ləsi tɔ. ²⁷ Tado dəw ki nje kisi ta ne kuso ti nim, dəw ki nje re ki ne kuso nim, dande ti ki joo kin, e ki nje kisi ta ne kuso ti ə e ki bo al a? Ningə mi, m-isi dansi ti tə nje re ki ne kuso kadi səsi. ²⁸ Səi ə səi dije ki uwəi tɔgisi ba səm me kɔ ti. ²⁹ Ningə təkɪ Luwə ki Bai adi-m kɔbe ka kin ə, mi m-adi-n səsi tɔ. ³⁰ A usoi je, a ayi-naa je səm me beko ti ləm. Ningə a isi dɔ kimbər kɔbe ti kadi igangi ta dɔ gin ka *Isirayəl ti ki dɔgi gide joo.»

Jəju əl təkɪ Piyər a naji ta gər-ne

(Mt 26.31-35; Mk 14.27-31; Ja 13.37-38)

³¹ Jəju əl Simɔ ə nə: «Simɔ, Simɔ, Su dəji ta rəbi kadi n-siyə səsi təkɪ dəw a siyə-n ko me kee ti be. ³² Nə mi, m-əl ta ki Luwə mbata ti ləi, kadi ilə kadi-me ləi kɔ al. Ningə loki a təl ki rəm ti, maji kadi ilə dingəm me ngakɔi je ti.» ³³ Ɖ Piyər əl Jəju ə nə: «Bəbe, mi basi kadi re e dangay ka m-a m-aw ti səi. A re e-n koy ka m-a m-oy səi.» ³⁴ Ɖ Jəju təl əl-e ə nə: «Piyər, adi m-əli, bɔne wa kin, kunə kinjə nɔ al bəy ə, a naji ta nja mitə təkɪ igər-m al.»

La, ki bəl, ki sa nja

³⁵ Jəju əl njé ndo je ə nə: «Loki kəte m-ilə səsi ki kanji

* 22:20 Teɛ ki taga 24.8; Jərəmi 31.31-34

kadi uni la, ə se ɓɔl, ə se sa njasi kin ne madi du səsi ma?» Ə iləi Jəju ti əi nə: «Jagi, ne madi du-je al.» ³⁶ NGa ə Jəju əl-de ə nə: «Ningə ki ngəsine kin, dəw ki aw ki la ɓa kadi un jine ti, e ki aw ki ɓɔl ə kadi un jine ti. A kin ə re dəw madi aw ki ne kati al ə kadi ɔr kibi ki rone ti gati-n ə iyə lae ndogin ne kati kare uwə jine ti tɔ. ³⁷ Adi m-əl səsi, sɔbi kadi ne ki makitibi lə Luwə əl tae ə nə: «Tidəi-e dan njé ra majal je ti», kin ra ne dɔm ti. Ningə ne ki sɔbi kadi a re dɔm ti kin, a ra ne.» ³⁸ Ə njé ndoo je əli-e əi nə: «Babe, ne kati ə e joo kin.» Ba əl-de ə nə: «E wa kin asi.»

Jəju əl ta ki Luwə dɔ mbal kagi bini je ti

(Mt 26.36-41; Mk 14.32-38)

³⁹ Go ti Jəju tee, ningə təkisi isi ra-n kəte kəte, un ta rəbi isi aw ki dɔ mbal kagi bini je ti. *NJé ndo je lie uni goe. ⁴⁰ Loki rəi tee dɔ mbal ti, Jəju əl njé ndo je ə nə: «Əli ta ki Luwə, kadi osi me ne na ti al.» ⁴¹ Ba ɔr rone say ndəy, ningə ɔsi makəsine nangi, əl ta ki Luwə ə nə: ⁴² «Bai, re indigi ə, ɔsi kɔ kin ngərangi kɔ rɔm ti. Nə ke ə kadi e ndigi ləm mi al, nə kadi e ndigi ləi j wa ə tɔl tane.» ⁴³ Lo kin ti nɔɔ be, malayka kare j dɔrə ti re ade tɔgi. ⁴⁴ Bəl ra Jəju, NDile isi nangi al, adi əl ta ki Luwə ki tɔgine, tətə tosi nangi təkər məsi be.

⁴⁵ Go kəl ta ti ki Luwə, Jəju j taa, təl re rɔnjé ndo je ti ningə, ingə-de, isi toi bi ki me-kɔ. ⁴⁶ Ə əl-de ə nə: «Wa! isi itoi bi wa

biti a? Jj taai, ə əli ta ki Luwə, kadi osi me ne na ti al.»

Kuwə Jəju

(Mt 26.47-55; Mk 14.43-49; Jə 18.3-11)

⁴⁷ Loki Jəju a əl ta ba ɓəy ningə, kosi dije tee nɔɔ isi rəi. Judasi, ki e ki kare dan njé ndo je ti lə Jəju ki dɔgi gide e joo ə e nɔde ti. Re ki rɔ Jəju ti kadi n-uwe ki rone ti. ⁴⁸ Ə Jəju əl-e ə nə: «E ki kuwə ki a uwə-m mi *NGon dəw ki rɔi ti ə a ilə-m ji dije ti!»

⁴⁹ Loki njé njiyə ki Jəju ooi ne je ki isi ra ne kin be ɓa, daji Jəju əi nə: «Babe, sɔbi kadi ji tigə-de ki ne kati ə se kadi ji ra ban ə?» ⁵⁰ Ningə loe ti nɔɔ, ki kare dande ti ɔr kiyə tigə-n paja lə ki bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je, ɓa tigə mbie ki dɔ ji kɔ ti lati gangi. ⁵¹ Nə Jəju əl-de ə nə: «Asi be ngata, iyəi-de adi rai.» Ningə ilə jine ɔdi-n mbi paja ka kin, ɓa mbie təl to maji gogi. ⁵² Go ti, Jəju un ta əl ki bo je lə njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki njé je ki njé ngəm ta kəy lə Luwə, ki ngatɔgi je ə nə: «To tə ne ki mi nje ɓogi, ə irəi ki kiyə kasigar je, ki gɔl je taa kadi uwəi-mi be? ⁵³ NDɔ je pəti, mi səsi naa ti gin kəy ti lə Luwə, nə jisi ɔdi-m al, ningə e ndɔ ləsi ɓone, e ndɔ ki kadi tɔgi je ki majal ɔdi rɔde me til ti.»

Piyər naji ta gər Jəju

(Mt 26.57-27.1; Mk 14.53-15.1; Jə 18.13-27)

⁵⁴ Lo kin ti, uwəi Jəju, awi sie, uri sie kəy lə ki bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je. Piyər adi ndəe ngal ndəy,

ningə un gode isi aw səde.
⁵⁵ Dije iləi por dana nati lo ti, isi ta ti, adi Piyər aw isi ta ti səde. ⁵⁶ Ningə ngon dəne kare ki nje ra kilə me kəyti, oo Piyər isi kunji por ti, ə ində manje ba, ningə əl ə nə: «E ki isi kin ka, kəte e sie tə.» ⁵⁷ Nə Piyər naji ə nə: «Dəne, m-gər-e al.» ⁵⁸ Ba ndəy go ti ə dəw ki rangi oo Piyər, ningə təl əl bəy ə nə: «İ ka, j dan dije ti lie tə.» Nə Piyər ilə dəw ti ka kin ə nə: «Jagi, mi səde al.» ⁵⁹ Biti asi kadi-kare go ti, ningə dəw ki rangi təl re də ti bəy ə nə: «Ki rəjeti, dingəm kin kəte e sie tə, tadə e dəw ki Galile ti.» ⁶⁰ Ə Piyər ile ti ə nə: «Dingəm, m-gər me ta ləi ki ige kadi əl kin al.» Ba ta naa ti noq wa ki Piyər isi əl ta tane ti ba bəy ningə, kunə kinjə nq. ⁶¹ Loe ti noq, Jəju ilə rəti go Piyər, ba me Piyər ole də ta ti ki Jəju əl-e ə nə: «Bone wa kin, kəte bəy taa kadi kunə kinjə nq, a naji ta nja mitə ə nə igər-m al*,» ka kin. ⁶² Piyər ində lo tē taga, nq ki man kəmne.

Dije taji Jəju, tindəi-e
 (Mt 26.67-68; Mk 14.65)

⁶³ Dije ki njə ngəm Jəju, mbəi sie je, tindəi-e je. ⁶⁴ Ba dəi kəme ə əli əi nə: «Nə ə indəi wa igər dəwe adi j-o!» ⁶⁵ Taa ne taji je ki rangi ngay tē tade ti ki rəe ti tə.

Jəju a nq njə gangi ta je ti lə Jipi je

(Mt 26.59-66; Mk 14.55-64; Jq 18.19-24)

⁶⁶ Loki lo ti ningə, ngatəgi je lə *Jipi je, ki njə kun də njə kijə ne məsi kadi-kare je, ki

njə ndo ndu-kun je, ingəi-naa, awi ki Jəju nq njə gangi ta je ti lə Jipi je. ⁶⁷ Ningə əli-e əi nə: «Re e j ə j Kirisi ki Luwə mbəte ə əl-je adi j-o.» Ə Jəju ilə-de ti ə nə: «Re m-əl səsi ka a taai mem al. ⁶⁸ Taa re m-dəji səsi ta ka a iləi-mi ti al tə. ⁶⁹ Ningə ki j-ai ta jije ti ne kin, ilə ngire bone kin, mi *NGon dəw m-a m-isi də ji kq Luwə ti ki nje təgi ngata.» ⁷⁰ Ba pəti dəji-e əi nə: «Adi j ngon lə Luwə ta?» Ə Jəju əl-de ə nə: «Səi je wa əli ki tasi təki, mi NGon lə Luwə.» ⁷¹ Lo kin ti, əli əi nə: «E kin, jı sangi kadi dəw madi ki rangi əl ta dəe ti bəy a? J-əi je wa j-oi ta ka tae ti ki mbije ne ngata kin.»

23

Jəju a nq ngar Pilati ti
 (Mt 27.2, 11-14; Mk 15.1-5; Jq 18.28-38)

¹ Go ti, jı taai pəti awi ki Jəju nq *Pilati ti. ² Ningə lo kin ti, iləi rəde isi indəi ta də Jəju ti əi nə: «Dingəm kam j-inge isi sulə dije kadi buki-de wale. Əl-de kadi ugəi la-mbə nje kq ki bo Səjar al. Taa a də ti noq əl bəy təki n-e Kirisi, n-e ngar.» ³ Ə Pilati dəji Jəju ə nə: «İ ngar lə *Jipi je a?» Ba Jəju ile ti ə nə: «E ta ki tē tai ti.» ⁴ Lo kin ti, Pilati əl ki bo je lə njə kijə ne məsi kadi-kare je ki kosi je ə nə: «M-ingə ne madi ki asi kadi m-gangi-n ta də dingəm ti kin al.» ⁵ Nə uwəi tade ngə əi nə: «E nje sulə dije ki ne ndo ləne kadi taji rə. Hə ngire Galile ti, un-n dənangi ki Jude ba pəti, biti ə tē-n rəjeti ne kin.»

Jəju a nɔ̄ Erodi ti

⁶ Loki *Pilati oo ta kin ningə dəji ə nə se dingəm kin e dəw ki Galile ti wa? ⁷ Ə loki oo kadi Jəju i gin beko ti lə *Erodi ningə, ilə sie adi Erodi ki dəkagiloe ti kin e Jorijaləm ti nɔ̄ tɔ. ⁸ Loki Erodi oo Jəju ɓa, rɔe nəl-e ngay tadɔ mari nu ba ə isi sangi kadi n-oo Jəju oji-n dɔ ta lie ki dije isi əli. Erodi ində mene ti kadi Jəju a ra ne kɔji je kadi n-oo. ⁹ Ə dəje ta je ngay, nə Jəju ile ti al. ¹⁰ Ki bo je lə njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki njé ndo ndukun je əi nɔ̄, isi səki dɔ Jəju ki tɔgide. ¹¹ Erodi əi ki asigar je ləne kidi Jəju, mbəi sie, ɓa iləi kibi ki ndole rɔe ti, ə təli iləi sie adi Pilati gogi. ¹² NDɔe ti nɔ̄, Erodi əi ki Pilati ki kəte əi njé ɓa je lə naa, təli madi-naa je.

Gangi ta koy dɔ Jəju ti

(Mt 27.11-26; Mk 15.1-15; Jq 18.39-19.16)

¹³ *Pilati ɓar ki bo je lə njé kijə ne məsi kadi-kare je ki njé kun dɔ kosi je, ¹⁴ əl-de ə nə: «Iɔ̄i ki dingəm kin adi-mi əi nə e nje sulə dije ɓuki-de wale, nə me ta ti ki m-dəje nɔ̄si ti ne kin, m-ingə ne ki majal ki isəki-e-n, ki asi kadi m-gangi-n ta dɔe ti al. ¹⁵ *Erodi ka ingə ne madi al tɔ, tadɔ təl ilə sie rɔjeti gogi. Ne ki asi kadi dəw təl-e-n goto. ¹⁶ Be ə, m-a m-adi indəi-e par ə m-a m-iyɛ taa.» [¹⁷ Pilati əl be mbata dɔ ɓal je pəti, lo ra nay paki ti, sɔbi kadi Pilati ɔr dəw kare dangay ti adi-de.]

¹⁸ Nə dije pəti uni ndude ki taa əli əi nə: «Iɔ̄l-e kɔ ə ɔr Barabasi adi-je.» ¹⁹ Barabasi

e dəw ki uwəi-e dangay ti mbata e dan dije ti ki wongi ra-de dɔ njé kɔbe je ti me ɓe ti nim, təli dəw nim.

²⁰ Ningə təki Pilati ndigi-n kadi n-iyə Jəju taa, təl dəji-de ta dɔ ti ɓəy. ²¹ Nə əi je əli ta ki ndu ki ngə ngay əi nə: «Iɓe kagi-dəsi ti, iɓe kagi-dəsi ti.»

²² Pilati re səde dɔ ti ɓəy ki kɔ mitə ə nə: «E ri ki majal ə dingəm kin ra ə? Ne ki asi kadi dəw təl-e-n goto, adi m-a m-adi indəi-e par ə m-a m-iyɛ taa.» ²³ Nə əi je ai dɔ ndude ti, uni ndude ki taa, əli ta ki tɔgide ngay itə ki kəte kadi ɓe kagi-dəsi ti tə ɓə wa. ²⁴ Be ə, Pilati un ndune kadi n-ra ne ki kosi je ndigi. ²⁵ Adi ɔr Barabasi ki ndigi kadi ɔr-e adide. Barabasi e dəw ki uwəi-e dangay ti mbata e dan dije ti ki rai wongi dɔ njé kɔbe je ti nim, taa təli dəw nim. NGa ningə ndigi kadi tə Jəju taa nule ji asigar je ti kadi rai sie ne ki go ndigi ti ləde əi kosi je.

Awi ki Jəju ki lo be kagi-dəsi ti

(Mt 27.32; Mk 15.21)

²⁶ Loki asigar je isi awi ki Jəju ningə, ingəi Simo, dəw ki Sirən ti, ki i wale, ɓa indəi kagi-dəsi lə Jəju dɔe ti, adi oti goe ti. ²⁷ Kosi dije ngay uni go Jəju. Dəne je indəi kadide nɔ̄i, ndingəi rɔde mbata lie. ²⁸ Be ə, Jəju yəti kəmne ki dɔde ti, əl-de ə nə: «Dəne je ki Jorijaləm, inɔ̄i-mi al, nə kadi inɔ̄i rɔsi səi je wa, ə inɔ̄i ngansi je. ²⁹ MBata ndɔ a re nɔ̄ kadi dije a əli əi nə: “Maji-kur ə dɔ kuji dəne je ti, e dɔ njé je ti ki oji ngon ndɔ kare al, ki iləi

mba ta ngon ti al.»³⁰ Lo kin ti noo be, dije a əli mbal je əi nə: «Osi dəje ti!» Ə a əli dii je əi nə: «İbəyoi-je!»³¹ Kin ə dəw ra kagi mbəl be ningə, kagi ki tuti taa yəe a to ban ə?»

³² Lo kin ti, rəi ki baw kaya je ki njé təl ne joo kadi təli-de naa ti ki Jəju.

Dije bəi Jəju kagi-dəsi ti

(Mt 27.33-44; Mk 15.22-32; Jə 19.17-24)

³³ Loki rəi tēēi lo ti ki bari-e «Ka də dəw» ba, asigar je bəi Jəju kagi-dəsi ti, loe ti noo, taa bəi baw kaya je ki joo ka kin naa ti ki Jəju də kagi-dəsi ti tə. Bəi ki kare də ji kəe ti, ə bəi ki nungə də ji gəle ti tə. ³⁴ Ningə Jəju əl ə nə: «Bai, adi mei səl dəde ti, tadə gəri ne ki a rai kam al.» Noo be, asigar je tigəi kir (mbare) də kibi ti lie, ləbi-naa. ³⁵ Kosi dije ai noo a goi-de, ningə njé kun də *Jipi je ibəi Jəju kogii əi nə: «Aji dije ki rangi, ən ə, kadi aji rəne e wa adi j-o tə, təkə re e Kirisi lə Luwə ki Luwə mbəte.»³⁶ Asigar je ka kin agi ki rə Jəju ti, mbəi sie, ba adi-e kasi ki masi kade ay.³⁷ Ningə əli-e əi nə: «Re j ngar lə Jipi je ə, aji rəi j wa adi j-o.»³⁸ Ba ndangi ne madi bəy tə me ba ti, indəi taa də Jəju ti əi nə: «Dəw kam e ngar lə Jipi je.»

³⁹ Ningə baw kaya kare ki bəi-e də kagi-dəsi ti taji Jəju ə nə: «İ al ə ə nə j Kirisi ki Luwə mbəte a? Aji rəi j wa, ə aji-je səi.»⁴⁰ Nə e ki nungə kəl ki madine ə nə: «İ ki ta ki gangi ki

kare wa kin isi dəi ti tə kin, ibəl Luwə al a?»⁴¹ Ki əji dəje, e go ti, tadə e ne ki je wa ji dibi ə ji tətə kande, nə e, ne madi kare ki majal ki ra goto.»⁴² Ba e ki nje kəl ki madine ka kin təl əl Jəju ə nə: «Jəju, ndə ki a re tə ngar ə, adi mei ole dəm ti.»⁴³ Ə Jəju ile ti ə nə: «Təkə rəjeti, adi m-əli, bəne wa kin a j səm naa ti me be rənəl ti.»

Koy Jəju

(Mt 27.45-56; Mk 15.33-41; Jə 19.28-30)

⁴⁴ Ki kadi ki kaw ki jam də be ti be, ə lo ndul dənangi ti bitə kadi ki mitə ki lo sələ.⁴⁵ Kadi ur dana, dəw oo-e al. NGa ningə, kibi ki gangi lo ki me kəy ti lə Luwə gangi dana lə naa je joo.⁴⁶ Ba Jəju un ndune ki taa ə nə: «Bai, m-iyə ndilm me jii ti.» Ningə go ta ti kin ba kəe tēē. ⁴⁷ Loki ki bo lə asigar je oo ne je ki rai ne kin be ba, ilə toji də Luwə ti ə əl ə nə: «E ki rəjeti, dəw kin e dəw ki dana.»⁴⁸ Kosi dije ki əi lo ne ti kin, loki ooi ne ki ra kin ba, təli be je ki kadide ki kində, ndingəi rəde.⁴⁹ Dije pəti ki gəri Jəju, ki dəne je ki j sie Galile ti, ai say indəi kəmde a ooi ne je ki isi rai ne.

Kilə Jəju be nin ti

(Mt 27.57-61; Mk 15.42-47; Jə 19.38-42)

⁵⁰ Lo kin ti noo be ə, dingəm kare ki təe nə Jisəpi j noo re. Jisəpi e ki kare dan njé gangi ta je ti lə *Jipi je, e dəw ki maji, e dəw ki dana,⁵¹ adi ne je ki made je dəi naa ti ə rai kin, e ndigəi səde də ti al. Jisəpi e dəw

☆ 23:30 Oje 10.8 ☆ 23:35 Pa je 22.8-9 taga 26.31-33

☆ 23:36 Pa je 69.22 ☆ 23:45 Tēē ki

ki Arimate ti, ki e be la Jipi je. E isi nginə ta koḅe la Luwə ki kadi a re. ⁵² Jisəpi aw rə *Pilati ti, daje nin Jəju. ⁵³ Be ə, aw risi nin Jəju də kagi-dəsi ti, ren nangi, dole ki kibi, 6a aw ile me be nin ti ki rai kadi mbal ti. E be ki dəw ilə nin ti al 6əy. ⁵⁴ NDəe ti kin, e ndə ki dije isi əsi nja ne je naa ti, tadə lo ti par ə e ndə taa kəə. ⁵⁵ Dəne je ki j ki Jəju Galile ti nu, rəi sie, awi naa ti ki Jisəpi. Awi goi be nin ki kadi iləi Jəju ti ka kin, ə ooi kuji kilə ki iləi nine. ⁵⁶ Go ti, təli awi be, indəi də yibi kagi ki əti mbi, naa ti, mba kəy rə nin Jəju ti. Ningə ndə kər kəə, uwəl kə rəde tək i ndu-kun əl-n*.

24

Jəju j lo koy ti

(Mt 28.1-8; Mk 16.1-8; Jə 20.1-13)

¹ NDə dimasi ki sji 6ati ba 6a, dəne je awi də 6adi ti ki yibi kagi ki əti mbi ki indəi dəe dana mba kəy rə nin Jəju ti. ² Loki awi ningə, ingəi mbal ki uti ta 6adi ka kin dəw nduguru-e rangi. ³ Loki uri me 6adi ti 6a, oi nin Babe Jəju, al. ⁴ Loe ti noḅ be, gəri ne ki kadi rai al, ningə yə dīgəm je joo ki iləi kibi ki ndoy rəde ti, tēji həy ki rəde ti. ⁵ Bəl təl-de, adi iləi dəde ki nangi, nə dīgəm je ka kin əli-de əi nə: «Ra ban ə isi sangi dəw ki isi kəm dan njé koy je ti ə? ⁶ E goto ne ngata, j taa lo koy ti. Ningə maji kadi adi mesi ole də ta ti ki əl səsi loki e-n Galile ti 6əy kin.» ⁷ Əl ə nə: «Səbi kadi

dije a iləi-mi *mi NGon dəw ji njé ra majal je ti kadi 6ai-mi kagi-dəsi ti, 6a go ti, m-a m-j taa lo koy ti ki ndə ki kə mitə go koym ti.» ⁸ Lo kin ti, mede ole də ta ti ki Jəju əl. ⁹ Be ə, loki təli də 6adi ti, rəi ərri poy ne je kin njé ndo je ki dəgi gide kare əi ki ndəge je pəti adi-de oi. ¹⁰ NJé kər poy ne kin njé kaw kilə je e Mari ki Magidala nim, Jan nim, Mari ki kə Jaki nim, ki ndəgi dəne je ki əi səde. ¹¹ Nə njé kaw kilə je ooi ta kin tə ta ni adi taa ta la dəne je ka kin al. ¹² Lo kin ti noḅ, Piyər ə j ki ngədi, aw ilə mbəne be nin ti ningə, oo ta kibi je ki doləi nin par ə a nangi. Ne kin ndəji Piyər ngay, loki isi təl ki be.

Jəju əi ki njé ndo je joo də rəbi ti ki kaw Emawusi
(Mk 16.12-13)

¹³ NDəe ti wa ka kin, njé ndo je joo isi awi ngon be ti kare ki 6ari-e Emawusi, ki a asi kulə mətər dəgi gide kare ki be bo ki Jorijaləm. ¹⁴ *NJé ndo je ki joo ka kin, a əli-naa ta də ne je ti ki ra ne kin. ¹⁵ Ningə loki a əli-naa ta, a naji-naa ti ka kin ningə, Jəju tēj uwə səde rəbi. ¹⁶ Nə kəmde uti dəe ti adi gəri-e al. ¹⁷ Ə Jəju dəji-de ə nə: «E ri ə a naji-naa ta ti də rəbi ti be ə?» Ningə təli ai lo ka ti, kəmde il kiriri. ¹⁸ Ba ki kare dande ti ki təe nə Kiləwopasi əl Jəju ə nə: «J ki kari ba par ə j dəw ki isi Jorijaləm ti ne ki kanji kadi oo ka ne je ki rai ne me ndə je ki ne kin!» ¹⁹ Ə təl dəji-de ə nə: «E ri ə ra ne ə?» Ningə iləi-e ti əi nə: «Ne ki ra ne ərri-n də Jəju

* 23:56 Tēj ki taga 20.10; Dətərənom 5.14

ki Najarəti ti, ki e nje kəl ta ki ta Luwə ti ki aw ki tōgi ngay. Aw ki tōgi me kilə rane ti nim, me ta kəlne ti nim, nō Luwə ti ki nō dije me ti pəti. ²⁰ Nə ki bo je ki dō njé kijə ne məsi kadi-kare ti, ki njé kun dō Jipi je, uwəi-e, iləi-e ji dije ti kadi gangi ta koy dōe ti, ə bəi-e dō kagi-dəsi ti. ²¹ Je j-o kadi e ə e dəw ki kadi a taa *Isirayəl je ilə-de taa. Ningə me ne je ti kin pəti, bōne ə e ndō ki kō mitə ki ne je kin rai ne. ²² Nə ne kare, dāne je ki me buti ti ləje əli-je ne ki ndōji-je ngay. Teei ki sji bati ba awi dō badi ti, ²³ nə oi nīne al, ba təli rəi əli-je təkī malayka je teei rōde ti əli-de təkī a ki dāne taa. ²⁴ Ə madije je madi awi dō badi ti ba, oi ne je təkī wa ki dāne je əlii. Ningə e wa taa, dəw oo-e al.» ²⁵ Lo kin ti, Jəju əl-de ə nə: «Səi dije ki ne gər ləsi goto, ngə səsi kadi adi mesī kalangi ba nje kəl ta ki ta Luwə ti! ²⁶ Səbi kadi Kirisi a ingə kō be taa kadi a ingə-n tōba ləne.» ²⁷ Be ə, ər-n-de gin makitibi je pəti ki əl ta ki dōe ti, ilə ngire dō ndu-kun ti lə *Moji tee-n dō njé kəl ta je ki ta Luwə ti pəti.

²⁸ Loki indəi dō be ki isi awi ti bəsi ba, Jəju ra dō kəmne ti tə ne ki a aw ki kəte be. ²⁹ Ə gangi-e əi nə: «Kadi ur ngata, adi lo dibi, ə nə isi nangi rōjeti.» Be ə, tō aw səde lo kiside ti. ³⁰ Loki isi ta ne kuso ti səde, un mapa, ra oyo Luwə dō ti, uwə təti naa ti, ba təl-n adi-de. ³¹ Lo kin ti ngata ə, kəmde tee adi gəri-e təkī e Jəju, nə loe ti nōo, Jəju tən jipi adi ooi-e al. ³² Ə təli isi əli-naa

əi nə: «Loki isi əl-je ta dō rəbi ti, isi ər-n-je gin ne je ki ndangi me makitibi je kin, to tə ne ki e por ə isi o meje ti be.»

³³ Ba loe ti nōo, ii taai, təli iləi dōde kaw Jorijaləm gogi. Awi ingəi njé ndo je ki dōgi gide kare ki ndəge je ki gode ti kawī-naa isi. ³⁴ Ə pəti əli njé ndo je ki joo ka kin əi nə: «E ta ki rōjeti kadi Bəbe i lo koy ti! Tee ingə Simo, adi Simo oo-e ki kəmne!» ³⁵ Lo kin ti, njé ndo je ki joo, iləi rōde əri-de gin ne je ki ingə-de dō rəbi ti, ki gər ki gəri Jəju lo təti mapa ti.

*Jəju əji rəne njé ndo je ləne
(Ja 20.19-23)*

³⁶ Loki isi əli-naa ta ba bəy ningə, Jəju wa tee hōy dande ti, əl-de ə nə: «Lapiya e səsi.» ³⁷ Lo kin ti, bəl təl-de, ndilde tee. Gai kadi e ndil ə ooi-e. ³⁸ Ə Jəju əl-de ə nə: «Ra ban ə ndilsi goto je, mesi tōsi je be ə? ³⁹ Igoi jim je, ki njam je kin oi, e mi wa. NDil aw ki dane je, ki singəne je təkī oi-mi kin al.» ⁴⁰ Lo kin ti, tōji-de jine je, ki njane je adi-de ooi. ⁴¹ Rənal dum dō njé ndo je, e ne ki əti-de bəl ki dum, adi lo kadi ooi tə e ne ki rōjeti ngə. Ə Jəju dəji-de ə nə: «Awi ki ngon ne kuso ne a?» ⁴² Ba adi-e ngon dam kanji ki ndaw. ⁴³ Ə Jəju taa, uso ta kəmde ti.

⁴⁴ Ningə go ti, əl-de ə nə: «Ta je ki ndō ki m-əl səsi loki mi-n səsi bəy ə to kin: NDō ki m-əl səsi təkī, ne je pəti ki ndangi me ndu-kun ti lə *Moji je, ki me ta ti lə njé kəl ta je ki ta Luwə ti, ki me pa kosi je ti kin, səbi kadi a təli tade be.»

⁴⁵ Lo kin ti nga ə, Jəju adi-de ku dəde, kadi gəri me makitibi lə Luwə. ⁴⁶ Ningə əl-de ə nə: «E ta ki ndangi kəte, təki mi Kirisi m-a m-ingə kə, dije a təli-mi, 6a go ti, m-a m-ı̄ taa dan njé koy je ti ki ndə ki kə mitə lə ndə koy m[☆]. ⁴⁷ Dije a iləi mbə ki təm, ilə ngire Jorijaləm ti, bitı̄ ki rə gin dije ti pəti, kadi dije iyəi go rəbi ne rade je ki majal kə, kadi Luwə iyə-n go majal je ləde kə tə. ⁴⁸ Ningə səi ə səi njé ma najı̄ kin. ⁴⁹ Ki ɔ̄ji dəm, m-a m-ilə ki ne ki Bai un mindine də ti kadi n-a n-adi səsi kin. Ningə a isi 6e bo ti ne bitı̄ kadi təgi ki ı̄ dərə ti kin re dəsi ti 6əy taa.»

Jəju aw dərə ti

(Mk 16.19-20; Knjk 1.9-14)

⁵⁰ Go ti, Jəju aw ki njé ndo je ləne 6asi kadi 6e ti ki Bətani, 6a ɔy jine ki taa, njangi dəde. ⁵¹ Loki njangi dəde ningə, iyə-de ə ɔr rəne kə rəde ti, 6a uni-e awi sie dərə ti. ⁵² Lo kin ti nɔɔ, njé ndo je ɔsi məkəsı̄de nangı̄ nɔe ti, 6a təli gogi Jorijaləm ti ki rənəl ngay. ⁵³ Dəkagilo je pəti, əi gin kəy ti lə Luwə, iləi təji də Luwə ti.

☆ 24:46 Ejay 53; Oje 6.2

Poy Ta ki Maji la Jəju

ki Ja ndangi

*Ta ki do Poy ta ti ki Maji la
Jəju ki Ja ndangi*

Poy Ta ki Maji la Jəju ki Ja ndangi e ki kare dan Poy ta je ti ki Maji ki so (Matiye, Marki, Luki ki Ja). NGa ningə ta je ki aw naa ti ki njé ki mitə e ngay al. Ta je ki aw naa ti səde, e ta ki do koy Jəju Kirisi ti ki kaw ki ta təl ta makitibi ti kin par. Ne je madi ki Ja əl tae, made je əli al, tə ta la taa-naa ki Kana ti (2.1-12), ki ta la Nikodəm ki aw ingə Jəju (3.1-21), ki ta la dəne ki Samari ti əi ki Jəju (4.1-12), ki ta la dɪngəm ki rəe oy njururu ki Jəju aje (5.1-18), taa ta la dəw ki kəme tə lo koje ti nu ə Jəju adi kəme oo lo (9.1-41) je kin. Ne ki rə Jəju ti ki Ja a do ti ngay, e ne ndo je lie ki ndo dije.

Me ta ti ki Ja ilə-n ngirə makitibi ləne kin (1.1-18), təji Jəju kadi e Ta la Luwə. Ta ki təl rəne dəw ti, re dan dije ti ki dɔnangi ti ne. Poy Ta ki Maji la Jəju ki Ja ndangi kin asi kadi dəw gangi kəy kəme asi joo:

Kəy kəme ki dɔsəy (1.19-12.50) əl ta ki do naji ki ma ti ki dije ki dangi dangi (Ja Batisi, Andire, Pilipi ki Nataniyəl) mai do Jəju ti, nə nə ma ki go lo kooe ti ləne. Taa əl ta do dije ti ki dangi dangi ki Jəju ingə-de nim, ne kəji je ki asi gin siri ki Jəju ra nim tə, ki kadi dije sangi gine gəri maji. Ja təl ta

kəy kəm ta ləne ki dɔsəy kin ki kəsi do ta je ki dangi dangi ki Jəju əl naa ti (12.37-50).

Kəy kəme ki kə joo, əl ta la Jəju ki tɛɛ ki ta je ki tɔgide to, ki rai rəde tə ta je ki dəw a əl nginə-n ndəne kam be, ki rə njé ndo je ti ləne (13-16). Lo kin ti, Jəju əl ta ki Bawne, ningə me kəl ta ti ki Bawe Luwə, ində do rəne dana kadi ngəm-n koy ki a re dəe ti, ba dəji Bawne kadi ində kəme go njé kun gone ti ki n-a n-iyə-de tone ti kin maji (17). Ta la Ja təl osi go ndəgi Poy ta je ti ki Maji ki mitə, loki əl-n ta kuwə ki uwəi Jəju, ki gangi ki gangi ta koy dəe ti, bəi-e kagi-dəsi ti, ningə go ti tɛɛ dan njé koy je ti kin (18-20). NDə ra nay Paki ti, Jəju tɛɛ ingə Mari ki Magidala nim, ingə njé ndo je ləne nim. Taa go ti, təl tɛɛ ingə-de kingə ki rangi bəy mbata la Tomasi ki made je əli-e ta la Jəju ki tɛɛ lo koy ti ə naji kin kadi tə e ka oo-e tə. To tə ne ki Ja əl gin ne ki ndangi-n Poy Ta ki Maji kin (20.30-31), təl-n ta makitibi ləne ngata be, bəy taa təl re do tɛɛ ti ki Jəju tɛɛ ingə njé ndo je siri ta ba ti kin.

Gin ne ki Ja ndangi-n Poy Ta ki Maji kin (20.30-31) ə ilə jine do ti kin ə a ra kadi dəw ki tidə makitibi kin ba, a gər ay njay təkə Jəju e darə Kirisi wa ki Luwə mbəte ki səbi kadi a re ka kin nim, e NGon la Luwə nim. E lo kin ti ə dəw ki ra a ingə-n kaji təkə Jəju wa əl-n ə nə: «Mi rəbi, mi ta ki rəjeti, mi kisi ki do taa...» (14.6).

Jəju e ta ki i rə Luwə ti

1 Lo kilə ngirə ne je ti pəti, dəw
ki e ta e noo ngata,
Dəw ki e ta e naa ti ki Luwə,
Dəw ki e ta e Luwə.
2 Lo kilə ngirə ne ti, dəw ki e ta
e naa ti ki Luwə.
3 E ə Luwə un-e ra-n ne je pəti.
Ne ki Luwə ra-e ki kanje e
goto[☆].
4 Dəw ki e ta ka kin ə e nje kadi
dije isi ki dode taa.
Ningə kisi ki do taa ki j rəe ti
kin ə e kunji do dije ti ki
donangi ti ne.
5 Kunji unji do til ti,
Nə til uwə kunji ka kin ki rone
ti al.
6 Luwə ilə dəw kare ki təe nə
Ja ade re.
7 Re tə nje ma naji kadi ma naji
lə kunji,
Kadi dije pəti adi mede kunji
ki takule.
8 Ja e kunji al, nə e nje ma naji
lə kunji.
9 Dəw ki e ta kin e ə e kunji ki
rəjeti.
Kunji ki rəjeti ki re donangi ti
ne,
Unji do dije ti pəti.
10 Dəw ki e ta e donangi ti ne.
Ningə e ə Luwə un-e ra-n dije
ki donangi ti ne,
Nə dije ki donangi ti ne gəri-e
al.
11 Dəw ki e ta kin re dan dije ti
lie,
Nə dije lie uwəi-e ki rəde ti al.
12 NGa ningə, njé ki uwəi-e
ki rəde ti,
Adi e njé ki adi-e mede, adi-de
ta rəbi kadi təli ngan lə
Luwə.
13 Təli ngan lə Luwə, ki go koji
ti ki məsi təki dije isi
ojii-naa kin al nim,

Ki go ndigi ti lə dəw al nim, nə
e Luwə wa ə ra adi təli
ngane je.
14 Dəw ki e ta, təl darə dəw ki
rəjeti,
Uwə lo kisi danje ti.
Me-maji, ki ne ki rəjeti rosi
mee.
Je j-o təba lie. E təba ki NGon
ki kare ba ingə ki rə
Bawne ti.
15 Ja un ndune ki taa, ma-n
naji lie ə nə:
«E ə e dəw ki m-al ta lie kəte m-
al m-ə nə:
“Dəw ki re gom ti, e ki bo dəm
ti,
Tadə e isi ki dəne taa kəte nəm
ti.”
16 «Je pəti, j-ingə ne maji ki j
rəe ti, ki go me-maji ti lie.
Adi-je maji-kur ki əsi go naa
go naa.
17 Luwə adi-je ndu-kun ki go
rəbi lə Moji[☆],
Nə me-maji ki ne ki rəjeti rəi ki
go rəbi lə Jəju Kiriisi.
18 Dəw ki oo Luwə goto, nə
NGon ki kare ba,
Ki e Luwə ə isi kadi Bawne ti, ə
ra adi ji gər-e.»

*Ta ki Ja Batisi əl do rone ti
(Mt 3.1-12; Mk 1.2-8; Lk
3.15-17)*

19 Loki *Jipi je ki Jorijaləm ti
iləi njé kijə ne məsi kadi-kare
je ki njé je ki gin koji ti lə *Ləbi
ki rə Ja ti dəji-e ə nə: «I nə ə?»
20 Ba, Ja əl-de wangi ki taga, ki
kanji yəti ta ə nə: «Mi Kiriisi al.»
21 Njé ki iləi-de ka kin təli dəji-
e əi nə: «NGa j nə dana? I nje
kəl ta ki ta Luwə ti Eli a?» Ə Ja
ilə-de ti ə nə: «Jagi, mi Eli al.»
Təli dəji-e bəy əi nə: «I Nje kəl
ta ki ta Luwə ti ki j-isi ji ngəm-e

☆ 1:3 Kilə ngirə ne je 1.3; Pa je 33.6, 9

☆ 1:17 Təe ki taga 31.18; 34.28

a?» Ja ə nə: «Jagi, mi Nje kəl ta ki ta Luwə ti al[☆].» ²² Lo kin ti nqo, əli-e əi nə: «NGa j nā dana bangi wa əl-je adi j-o, tadə səbi kadi j-a ji təl ki ta madi kadi j-aw-n ki rə njé je ti ki iləi-je. Ta ri ə əl də rəi ti j wa ə?» ²³ Nqo be ngata ə Ja ilə-de ti ə nə:

«Mi ə mi dəw ki ndue ba dilə lo ti ə nə:

“İrai go rəbi lə Bəbe adi a nju-ruru!”[☆]

Təki nje kəl ta ki ta Luwə ti Ejay əl-n.»

²⁴ Njé ki iləi-de ka kin əi *Parisi je. ²⁵ Ə təli dəji Ja Batisi bəy əi nə: «A kin ə re j Kirisi al nim, j Eli al nim, taa j Nje kəl ta ki ta Luwə ti ki j-isi ji ngəm-e kin al nim tə ə, ra ban ə isi ira dije batəm ə?» ²⁶ Ə Ja əl-de ə nə: «Mi m-ra dije batəm me man ti, nə dəw madi e mbəsi ti nqo ki igəri-e al. ²⁷ E re gom ti, nə kilə sa ki njae ti ka mi m-asi kadi m-tuti al.» ²⁸ Ne je kin pəti rai ne Bətani ti, dam ba Jurde ti, ki Ja ra dije batəm ti.

Ta ki Ja Batisi əl də Jəju ti

²⁹ Lo ti də ti, Ja oo Jəju ki isi re ki rəe ti ningə əl ə nə: «Oi *NGon dəgi bati lə Luwə ki nje kər majal lə dije ki dənangi ti ne kə. ³⁰ E ə e dəw ki m-əl ta lie kəte m-əl m-ə nə: “Dəw ki re gom ti, e ki bo dəm ti, tadə e isi ki dəne taa kəte nqm ti.” ³¹ Mi ki dəm m-gər-e kəte al, nə m-re m-ra dije batəm me man ti mba kadi m-adi *Isirayəl je gəri-e-n.» ³² Ja ma naji ə nə: «M-o NDil Luwə j taa, risi tə də dum be re isi dəe ti. ³³ Mi m-gər-e al, nə Luwə ki ilə-m adi m-re m-ra dije batəm me

man ti ə əl-m ə nə: “Dəw ki a o NDil j taa risi re isi dəe ti kin ə, a ra dije batəm me NDil ti.”

³⁴ Ningə mi, m-o ne kin ki kəm, adi m-ma naje təki dəw kin e NGon Luwə.» ³⁵ Lo ti ki go ti, Ja təl re loe ti ka kin bəy, əi ki njé ndo je ləne joo. ³⁶ Be ə, loki Jəju isi də, adi kəme e ki dəe ti oo-e-n, ningə əl ə nə: «Oi NGon dəgi bati lə Luwə.» ³⁷ Loki njé ndo je lə Ja ooi də ta kin ningə, uni go Jəju. ³⁸ Loki Jəju ilə rəti ningə, oo-de kadi isi uni goe, ə dəji-de ə nə: «Ə ri ə isi sangi ə?» Ə əi je iləi-e ti əi nə: «Rabi, lo ki isi ti e ra be ə?» («Rabi» kər me nə: Nje ndo dije) ³⁹ Jəju əl-de ə nə: «İrai, ə a oi.» Be ə, awi, ooi loki Jəju isi ti. Ba isi, təli ta ndə ləde rəe ti nqo. Də kadi, e kadi ki sə ki lo səlo.

⁴⁰ Andire ki ngokə Simo Piyər e dəw kare dan dije ti ki joo ki ooi ta ta Ja ti ə uni go Jəju. ⁴¹ Dəw ki dəsəy ki Andire inge, e ngokəe Simo. Ə əl-e ə nə: «J-ingə Məsi.» («Məsi» kər me nə «Kirisi, ki e dəw ki Luwə mbəte.») ⁴² Ba, aw ki Simo rə Jəju ti. Ə Jəju go Simo ba ningə əl Simo ə nə: «J Simo, ki ngon lə Jonasi. A bari-ni Səpasi», («Səpasi», kər me nə «Piyər».)

Pilipi əi ki Nataniyəl

⁴³ Lo ti ki go ti, Jəju un ndune kadi n-aw dənangi Galile ti. Də rəbi ti, ingə Pilipi, ningə əl-e ə nə: «Un gom.» ⁴⁴ Pilipi e dəw ki Bətisayda ti, ki e bə lə Andire əi ki Piyər. ⁴⁵ Go ti, Pilipi aw ingə Nataniyəl, ningə əl-e ə nə: «J-ingə dəw ki *Moji əl ta lie me

☆ 1:21 Malasi 3.23; Dətarənom 18.15, 18

☆ 1:23 Ejay 40.3

ndu-kun ti, taa njé kəl ta je ki ta Luwə ti ka əli ta lie tɔ ka kin. E Jəju ki ngon lə Jisəpi ki Najarəti ti.» ⁴⁶ Ə Nataniyəl əl-e ə nə: «Be ki Najarəti ti kam kadi ne ki maji a tɛɛ ti tɔ ma?» Ə Pilipi əl-e ə nə: «Ire o.» ⁴⁷ Loki Jəju oo Nataniyəl isi re ki rəe ti, əl ta dəe ti ə nə: «Oi *Isirayəl ki rəjeti, ki dəw asi kingə ne ki majal rəe ti al.» ⁴⁸ Lo kin ti noo, Nataniyəl dəji Jəju ə nə: «Ira ban ə igər-m ə?» Ə Jəju əl-e ə nə: «Kəte bəy taa kadi Pilipi bar-i, loki isi gin kagi mbay-kote ti kin m-o-i.» ⁴⁹ NGata ə Nataniyəl əl Jəju ə nə: «Nje ndo dije, j NGon lə Luwə, j ngar lə Isirayəl je.» ⁵⁰ Jəju ile ti ə nə: «MBata kəl ki m-əli m-ə nə m-o-i gin kagi mbay-kote ti kin ə adi-m mei, nə a o ne je ki əti bəl itə e kin bəy.» ⁵¹ Taa Jəju təl ilə dɔ ta ti kin bəy ə nə: «Təki rəjeti, m-əl səsi, a oi dərə tɛɛ tane, ningə malayka je lə Luwə a awi ki taa je, təlɪ ki nangi je dəm ti mi *NGon dəw.»

2

Jəju ra man adi təl kasi lo taa-naa ti ki Kana

¹ NDɔ joo go ti, taa-naa to Kana ti ki Galile. Kɔ Jəju e loe ti noo, ² ningə bari Jəju əi ki njé ndo je ləne loe ti tɔ. ³ Dɔ gangi lo madi ba, kasi goto. Ə kɔ Jəju əl-e ə nə: «Dije ayi-naa kasi tigə.» ⁴ Nə Jəju ile ti ə nə: «E ri ə ige rəm ti ə dəne? Dɔ kadi ləm asi al bəy.» ⁵ Ba kɔe əl njé ləbi ne je ə nə: «Ne ri ki əl səsi ə irai.» ⁶ NGa ningə gum je mehe ki kibə ki mbal

isi noo, tə gum je ki *Jipi je isi ɔdi man ki mee ti ndogi rəde ki go kuji ne ra je ti ləde kadi tə awi ki ta dəde al, ta kəm Luwə ti. Gum je ka kin, ki kare mee a asi mbul joo je mitə je kare. ⁷ Jəju əl njé ra kilə je ə nə: «Uti man me gum je ti kin adi rosi,» ningə uti man me ti adi rosi bututu. ⁸ Ba Jəju əl-de ə nə: «ɔdi ngata, ə awii adi nje kində kəmne go ne kuso je ti,» ba ɔdi awii adi-e. ⁹ Nje kində kəmne go ne kuso ti ɔdi man ki təl kasi ka kin tane ti. Gər lo ki kasi kin tɛɛ ti al, nə njé ra kilə je ki ɔdi kasi kin gəri maji. Nje kində kəmne go ne kuso ti bar nje taa dəne ¹⁰ əl-e ə nə: «Dije əi njé kadi kasi ki nəl dije ayi-naa kəte, adi loki dije ayi-naa adi rade bəy taa təlɪ dɔ e ki nəl al ti, nga j ra ban ə ingəm kasi ki nəl adi isi bitɪ dɔ kadi ki ne kin ə?» ¹¹ E kin ə e ne kɔji lə Jəju ki dɔ kəte ki ra Kana ti, dənangi Galile ti. Ra ɔji-n tɔgine, ningə njé ndo je lie adie mede. ¹² Go ne je ti kin, Jəju aw Kapərnayim ti, əi ki kone je, ki ngakone je, ki njé ndo je ləne; nə ke ə isi Kapərnayim ti ndo ngay al.

Jəju tuwə njé ra gati je me kəy ti lə Luwə

(Mt 21.12-17; Mk 11.15-17; Lk 19.45-46)

¹³ NDɔ ra nay Paki lə *Jipi je e basi ə Jəju aw Jorijaləm ti. ¹⁴ Jorijaləm ti, Jəju ingə njé gati mangi je, njé gati bati je, ki njé gati ki də dum je natikəy ti lə Luwə, taa njé mbəl la je ka isi mbəli la je ləde noo tɔ. ¹⁵ Lo

kin ti, Jəju ra ndəy kulə, tuwə-n-de pəti nati kəy ti lə Luwə kə, naa ti ki mangi je, ki bati je, taa njé mbəl la je ka, sane la je ləde kə, tində tabilə je ləde tilə tə. ¹⁶ Ningə əl njé gati də je ə nə: «Ɔyi ne je kin pəti kə lo kin ti rangi, ningə kadi irai me kəy lə Bai tə lo gati ləsi al.» ¹⁷ Lo kin ti, me njé ndo je ole də ta ti ki ndangi me makitibi ti əi nə: «Ta lə kəy ləi uwə mem kuwə ki a təl-m.»^{*} ¹⁸ Nə Jipi je uni ta əli-e əi nə: «Ne kəji ri ə a təji kadi ji gər-n təkı aw ki təgi kadi ira-n ne je ki ira kin ə?» ¹⁹ Ə Jəju əl-de ə nə: «Htəi kəy lə Luwə kam, ə me ndə ti ki mitə, m-a m-təl m-ində taa gogi.» ²⁰ Ə Jipi je əli-e əi nə: «Ji ra bəl kuti sə gide mehə bə ji ra kəy lə Luwə kam oy, ningə j a təl ində rangi me ndə ti ki mitə a?» ²¹ Kəy ki Jəju əl tae kin e darəe. ²² NGa ningə, ndə ki Jəju ii-n taa dan njé koy je ti kin, me njé ndo je ole də ti təkı ndə ki əl ta kin, bə adi mede ta lə Luwə ki ndangi nim, adi mede ta ki Jəju əl ka kin nim.

Jəju gər ne je pəti ki me dəw ti

²³ Loki Jəju e-n Jorijaləm ti, dəkagilo ra nay paki ti, dije ngay adi-e mede, loki oi ne kəji je ki ra adi ooi ki kəmdə. ²⁴ Nə Jəju ə, taa mede al, tadə gər-de pəti maji ngay, ²⁵ taa aw ki ndoo kadi dəw ma naji də dəw ti ade al tə, tadə e wa gər ne je pəti ki to me dəw ti.

3

Jəju əi ki Nikodəm

¹ Me buti ti lə *Parisi je, dingəm kare e noq, təe nə Nikodəm. E ki kare dan ki boy je ti lə *Jipi je. ² Dingəm kin re rə Jəju ti kondə əl-e ə nə: «Nje ndo dije, ji gər kadi Luwə iləi kadi ire indo-je ne, tadə dəw ki asi kadi ra ne je ki əti bəl təkı isi ira-n kin be ki kanji kadi Luwə e sie goto.» ³ Jəju əl-e ə nə: «Təkı rəjeti, adi m-əli, dəw ki asi kadi a oo kəbe lə Luwə ki kanji kadi oji-e kəji ki sigi goto.» ⁴ Lo kin ti, Nikodəm dəji Jəju ə nə: «Dəw a ra ban be ə a təli oji-e kəji ki sigi, loki təgi ngata kin ə? A asi kadi təl aw me kone ti gogi bəy kadi oji-e ki kə joo a?» ⁵ Jəju ile ti ə nə: «Təkı rəjeti, adi m-əli, dəw ki asi kadi a ur kəbe ti lə Luwə ki kanji kadi oji-e me man ti, ki me NDil ti goto. ⁶ Darə dəw ki koo ki kəm, e ki kəji me məsi ti, ningə darə ki ndil, e NDil Luwə ə oje tə. ⁷ Ta ki m-əli m-ə nə: “Səbi kadi oji səsi kəji ki sigi” kin, adi əti bəl al. ⁸ Tadə nəl ilə lo ti ki me ndigi, ningə j o kae ki isi bə, nə igər lo ki j ti al nim, igər lo ki isi aw ti al nim tə. Be ə, dəw ki NDil oje ka e be tə.» ⁹ Lo kin ti, Nikodəm dəji Jəju ə nə: «Ne kin a ra ne ki go rəbi ki ban ə?» ¹⁰ Ə Jəju əl-e ə nə: «I ki j nje ndo dije ndu-kun ki dije gəri dəi *Isirayəl ti ka igər ne je kin al bəy a? ¹¹ Təkı rəjeti, adi m-əli, j-əl ta də ne ti ki ji gər, taa ji ma naji də ne ti ki j-o ki kəmje tə, nə səi, indigi naji ki ma ləje al. ¹² Loki m-əl səsi ta də ne je ti ki dənangi ti ne ə adi-mi mesı al, ə ra ban

be a adi-mi mesi dō ne je ti ki dōra ti ki m-a m-əl səsi tae ə? ¹³ Dəw ki aw dōra ti goto. Re e dəw ə, e mi *NGon dəw ki karm ba par ə m-ɨ dōra ti m-re dōnangi ti. ¹⁴ Ningə təkɨ *Moji ilə-n li ki rai-e ki ningə-kasi ta kagi ti dilə lo ti ka kin ə[☆], sɔbi kadi ɓəi-mi mi NGon dəw taa dō kagi-dəsi ti tɔ. ¹⁵ MBa kadi dəw ki adi-m mene ɓa, dəwe isi ki dōne taa biti ki nō ti. ¹⁶ Tadɔ Luwə ndigi dije ki dōnangi ti ne ngay, ə adi-de NGone ki kɔji kare be, mba kadi dəw ki ade mene ɓa, kadi dəwe kin tujɨ kɔ al, nə kadi isi ki dōne taa biti ki nōne ti. ¹⁷ Ne ki kadi dəw gər, Luwə ilə NGonne dōnangi ti mba kadi gangi-n ta dō dije ti ki dōnangi ti al, nə ilə sie mba kadi aji-de. ¹⁸ Dəw ki adi mene NGon Luwə, Luwə a gangi ta dɔe ti al, nə dəw ki ade mene al, dəwe kin Luwə gangi ta dɔe ti ngata. Tadɔ mbati kadi mene NGon Luwə ki kare ba kin. ¹⁹ Go rəbi ki ta ki gangi re-n ə to kin: Kunji re dōnangi ti, nə dije ki dōnangi ti ndigi til yo ə mbati kunji, mbata kilə rade je e ki majal. ²⁰ Dije pəti ki əi njé ra majal, mbati kunji, awi ki rɔe ti al. Ningə ki rɔjeti, ɓəli kaw rɔ kunji ti, nə tə kunji tɔji ne rade je ki majal ki taga. ²¹ Nə dije ki njé təl rɔde go ndu Luwə ti, əi rəi ki rɔ kunji ti, mba kadi kunji tɔji kilə rade je ki taga wangi. Əi kilə je ki rai-de ki go ndu Luwə ti.»

Ja Batisi əi ki Jəju

²² Go ne je ti kin, Jəju əi ki njé ndo je ləne ɔti awi dōnangi

Jude ti. Isi ti sɔde nōo ba, ran dije batəm. ²³ Ja ka a ra dije batəm Enō ti, ki e ɓasi kadi Salim ti nōo tɔ. Tadɔ e lo ki man e ti ngay. Ningə dije rəi ki rɔe ti adi rade batəm. ²⁴ Dəkagiloe ti kin, uwəi Ja dangay ti al ɓəy.

²⁵ Be ə, njé ndo je lə Ja ki na je, naji-naa ta ti ki Jipi kare be, dō togɨ rɔ mba kadi Luwə ɔr-n ta dō dəw ti kɔ. ²⁶ Go ti, awi ingəi Ja əli əi nə: «Baje, dəw ki ndo ki ai sie dam ba Jurde ti ki kare, ki ndo ki ima naji lie ka kin, e ka a ra dije batəm tɔ, adi dije pəti awi ki rɔe ti.» ²⁷ Ə Ja ilə-de ti ə nə: «Dəw ki asi kadi ingə ne madi ki rangi ki dōne dō e ti ki Luwə wa ade kin goto. ²⁸ Səi je wa ka asi kadi imai naji ləm dō ta ti ki m-əl m-ə nə: “Mi, mi Kirisi al, nə mi dəw ki iləi-mi kadi m-re kəte nɔe ti.” ²⁹ Kadi igəri təkɨ, dəw ki nje taa dəne ə e ngaw dəne, ningə ki ɔji dō basa madi ngaw dəne, e, e kadi basa madine ti kadi oo ta lie, ə loki basa made əl ta ə osi mbie ti ɓa, rɔe nəl-e ngay dō ti. NGA ningə, e kin ə e rɔnəl ləm, ningə e rɔnəl ki tae asi-naa ɓərərə. ³⁰ Sɔbi kadi tɔɓa lie aw ki dō made ti dō made ti, ə kadi mi, m-təl ki gogi gogi.

Dəw ki ɨ dōra ti

³¹ «Dəw ki ɨ dōra ti e dō ne je ti pəti, ningə dəw ki dōnangi ti ne e ne ki dōnangi ti, adi əl ta dō ne je ti ki dōnangi ti ne par. Nə dəw ki ɨ dōra ti e dō ne je ti pəti. ³² Ma naji dō ne je ti ki oo ki kəmne je ki mbine je. Nə dəw ki ndigi naji ki ma lie goto. ³³ Dəw ki ndigi naji ki ma

☆ 3:14 Kər Isirayəl je 21.9

lie 6a, dawe tɔji kadi Luwə əl ta ki rɔjeti. ³⁴ Təki rɔjeti, dəw ki Luwə ile, əl ta je ki ta Luwə ti, tadɔ Luwə rose ki NDilne. ³⁵ Baw NGon ndigi NGon, adi iyə ne je pəti me jie ti. ³⁶ Dəw ki adi mene NGon, a isi ki dɔne taa biti ki nɔne ti, nə dəw ki təl rəne go ndu ti lə NGon al, kisi ki dɔ taa lie goto, wongi lə Luwə a e dæ ti.»

4

Jəju əi ki dəne ki Samari ti

¹ Dije əli adi *Parisi je ooi təkɪ Jəju əi njé ndo je gone ti itə Ja, taa rade batəm ite tɔ. ² NGa ningə təkɪ rɔjeti 6a, Jəju wa ra dije batəm al, nə e njé ndo je lie. ³ Ə loki Jəju oo kadi Parisi je ooi ta kin be 6a, iyə dɔnangi Jude ə təl aw Galile ti. ⁴ NGa ningə kadi aw Galile ti, sɔbi kadi a ində dɔnangi ki *Samari ti gangi. ⁵ E be ə aw tɛɛ 6e bo ti ki 6ari-e Sisar ki e say al ki lo ndər ki ndɔ ki *Jakobi adi ngonne Jisəpi[☆]. ⁶ E loe ti wa kin ə bilə man lə Jakobi to ti. Ə Jəju njiyə ɔ 6a, təl isi nangi ta man ti ka kin. E dɔ kadi ti ki kaw ki jam dɔ 6e ti be.

⁷ Lo kin ti noo, dəne ki Samari ti kare re kadi ɔdi man ə Jəju əl-e ə nə: «Adi-m man m-ay.» ⁸ *NJé ndo je lie 6a awi me 6e ti kadi ndogi ne kuso. ⁹ Nə dəne ki Samari ti ka kin əl Jəju ə nə: «E ta kin ban ə? I Jipi tɔ, ra ban be ə a dəji-m mi ki mi dəne ki Samari ti man kadi ay ə?.» Dəne əl be mbata *Jipi je gei kadi n-əi ki Samari je n-indəi rɔde naa ti dɔ ne madi ti

kare al. ¹⁰ Jəju ile ti ə nə: «Kin ə re kəte igər kadi-kare lə Luwə nim, dəw ki nje dəji man kay kin nim ə, re i ə re a dəje kadi adi man kaji kadi ay.» ¹¹ Dəne əl-e ə nə: «Babe! Aw ki ne kodi man al tɔ, taa bilə man əbi tɔ, nga a ra ban be ə a ingə man kaji kin ə? ¹² I o rɔi kadi itə bawje Jakobi ki adi-je man kin nim taa e wa əi ki nganne je ayi-naa ki da je ləne nim kin a?.» ¹³ Jəju ile ti ə nə: «Dəw ki ay man ki j-a-n ne kin, kində a ra-e 6əy; ¹⁴ nə dəw ki a ay man ki m-a m-ade kin, kində a ra-e gogi al ratata. Man ki m-a m-ade kin yo ə a təl ta 6e man ki man kaji a tɛɛ ti.» ¹⁵ Dəne əl ə nə: «Babe, adi-m man ki a əl tae kin kadi kində ra-m gogi al, taa kadi m-təl m-re-n ne be gogi m-ɔdi man al ngata tɔ.» ¹⁶ Ə Jəju əl-e ə nə: «Aw, i6ar ngawi ə itəl ire ne.» ¹⁷ Ba dəne əl Jəju ə nə: «Dəw oo ngawm al.» Ningə Jəju əl-e ə nə: «Ta ləi e ki rɔjeti kadi əl ə nə dəw oo ngawi al, ¹⁸ tadɔ itaa dingəm je mi, nə e ki isi sie 6asine kin e ngawi al. Lo kin ti e ta ki rɔjeti ə əl.» ¹⁹ Noo be ngata ə dəne əl ə nə: «Babe, m-gər kadi i nje kəl ta ki ta Luwə ti. ²⁰ Bawje je ɔsi məkəside nangi no Luwə ti dɔ mbal ti kin, ningə səi əli əi nə lo kəsi məkəsi nangi no Luwə ti e Jorijaləm.» ²¹ Jəju əl-e ə nə: «Dəne, itaa mem. Dəkagilo re ki kadi a ɔsi məkəsis nangi no Bawje Luwə ti dɔ mbal ti kam al nim, Jorijaləm ti al nim. ²² Səi dije ki Samari ti, ɔsi məkəsis nangi no Luwə ti ki igəri-e al,

☆ 4:5 Kilə ngirə ne je 33.19; Jojuwe 24.32

nə je, j-əsi məkəsiye nangi nɔ Luwə ti ki ji gər-e, tadɔ kaji j rɔje ti je Jipi je. ²³ NGa ningə ndɔ re, ɓa e ndɔ ki kadi njé kəsi məkəsi ki rɔjeti nangi nɔ Luwə ti a ɔsi məkəsiye nangi nɔ Bawje Luwə ti me NDil ti ki me ne ra ti ki rɔjeti. Əi je kin ə əi njé kəsi məkəsi ki rɔjeti nangi nɔ Luwə ti ki Bawje isi sangi-de. ²⁴ Luwə e NDil, ningə kadi njé kəsi məkəsiye nangi nɔe ti ɔsi me NDil ti ki me ne ra ti ki rɔjeti.» ²⁵ Ə dāne əl-e ə nā: «M-gər kadi Dəw ki mbəti lə Luwə ki ɓari-e Kirisi kin a re. Ningə ndɔ ki a re ɓa, a ɔr-je me ne je pəti.» ²⁶ Ə Jəju əl-e ə nā: «E darəm mi wa ə m-a m-əli ta am.»

²⁷ Lo kin ti nɔɔ be, njé ndo je lə Jəju tɛɛi nɔɔ rai, ningə ndɔji-de ngay kadi ooi Jəju a əl ta ki dāne dəw, nə dəw ki kadi əl-e ə nā: «E ri ə ige jie ti ə?» Ə se «mba ri ə əl-e ta ə?» goto. ²⁸ Dāne iyə gum man lāne nɔɔ be, ə ay aw me ɓe bo ti əl ə dije ə nā: ²⁹ «ɪrai oi dəw ki əl-m ne je pəti ki m-ra kin. A e Kirisi al bitɪ a?» ³⁰ Ba dije tɛɛi me ɓe bo ti ki taga awi ki rɔ Jəju ti. ³¹ Loki dāne ɔti aw kin ə njé ndo je əli Jəju əi nā: «NJe ndo dije, uso ne!» ³² Nə Jəju əl-de ə nā: «Mi m-aw ki ne kuso ki kadi m-uso ki e ne kuso ki igəri al.» ³³ Dɔ ta ti kin njé ndo je dəji-naa ta dande ti əi nā: «Dəw madi ade ne uso ma?» ³⁴ Ə Jəju əl-de ə nā: «Ne kuso ləm e ra go ndigi ti lə NJe kiləm, ki təl ta kilə lie. ³⁵ Səi əli mesi ti əi nā: “Nay sɔ ɓəy ə ko a asi təti,” nə mi m-a m-əl səsi m-ə nā: uni kəmsi ki taa igɔi

ndər oi; ko tuti asi kijə ngata! ³⁶ Ki j-a ne kin, dəw ki nje təti ko ingə ne kigə go ji lāne ningə kaw kandi ne ki dɔ-naa ti mba kisi ki dɔ taa ki bitɪ ki nɔ ti kadi tə dəw ki nje dibi ne nim nje təte nim rai rənəl naa ti. ³⁷ Tadɔ kuji ta ki ə nā: “Dəw kare dibi ə e ki nungi təti” kin e ki rɔjeti. ³⁸ M-ilə səsi m-adi awi təti ko me ndər ti ki səi je irai kile al. NJé ki rangi ingəi kɔe, ningə səi irai təti kandi kilə lade.» ³⁹ Dije ki dɔnangi Samari ti pəti ki me ɓe bo ti kin adi mede Jəju dɔ naji ki ma ti ki dāne ma dɔe ti ə nā: «əl-m ne je pəti ki m-ra.» ⁴⁰ NGa ningə loki rai tɛɛi rɔe ti, dəji-e kadi isi səde, ə Jəju isi səde ndɔ joo. ⁴¹ Ki takul ta ki tae ti, dije ki njé kade mede əi ngay wa ɓəy; ⁴² ningə əli dāne əi nā: «E ki mbata ta je ki əl-je wa kin par ɓa j-ade-n meje al, nə je wa j-o ta ki tae ti ki mbije, ningə ji gər kadi e nje kaji dije təki rɔjeti.»

Nə kəji ki kɔ joo ki me ɓe ti ki Kana

⁴³ NDɔ joo go ti, Jəju ɔti nɔɔ təl aw dɔnangi Galile ti gogi. ⁴⁴ Ningə e wa ma naji ə nā: «Dəw ki nje kəl ta ki ta Luwə ti ki ingə kəsi-gon me ɓe kɔji-ne ti goto.» ⁴⁵ Nə loki re tɛɛ Galile ti, dije ki dɔnangi Galile ti uwəi-e ki rɔde ti maji ngay, tadɔ əi je wa ka awi lo ra nay ti ki Jorijaləm tɔ adi ooi ne je pəti ki Jəju ra lo ra nay ti ki kəmde.

⁴⁶ Jəju təl re Kana ki Galile ti ki ndɔ ki ra man adi təl kasi ti. Ningə dingəm kare ki e dəw ki bo lə asigar je ki isi ra kilə ki

ngar, ə rə ngone ki dingəm to-
e Kapərnayim ti e noo. ⁴⁷ Loki
dingəm ka kin oo kadi Jəju i
Jude ti re dənangi Galile ti,
re inge, no ki dəe ti kadi aw
Kapərnayim ti aji ngonne ki to
ta koy ti kin. ⁴⁸ Ə Jəju əl-e ə nə:
«Kin ə re oi ne kəji je, ki ne je ki
ətə bəl ki kəmsi al ə a asi kadi a
adi mesi al ratata.» ⁴⁹ Dəw ki
bo ki nje ra kilə ki ngar ka kin
əl Jəju ə nə: «Bəbe, təkəi ngonm
oy al bəy kin ire be ləm.» ⁵⁰ Nə
Jəju əl-e ə nə: «Aw, ngoni aji
ngata.» Ba dingəm taa me Jəju
də ta ti ki əl, adi osi də rəbi ti
aw. ⁵¹ Ə loki e də rəbi ti isi təl,
bəə je lie awi tiləi kəme əli-e əi
nə: «NGoni aji!» ⁵² Ningə dəji-
de se kadi ki ban ə rə ngon to-
n soti wa? Ba əli-e əi nə: «E
tagine ki kadi ki dəgi gide mitə
ə rəe ki tingə ngay kəte ka kin
təl səl.» ⁵³ Lo kin ti, baw ngon
oo kadi e də kadi ti wa ki Jəju
əl-e-n ə nə: «NGoni aji ngata»
kin. Loe ti noo, dingəm adi
mene Jəju, naa ti ki dije ki me
kəy ti lie ba pəti. ⁵⁴ E kin ə e ne
kəji ki kə joo ki Jəju ra loki təl-
n Jude ti re Galile ti.

5

*Jəju aji dingəm ki rəe oy nju-
ruru*

¹ Go ne je ti kin, *Jipi je rai
nay ləde adi Jəju aw Jorijaləm
ti. ² NGa ningə Jorijaləm ti, lo
ndogi man ki bari-e ki ta ebirə
nə Bətisata to noo, bəsi kadi ta
rəbi ndogi bər ti ki dije isi awii
ki ne kul je me be bo ti. Pal
je əi mi ta lo ndogi man ti ka
kin, ³ ningə gin pal je ti ka kin
njé moy je toi ti mbar mbar:
njé kəm tə je, njé məti je, ki

njé rə koy njururu je. [Toi isi
nginəi ta man ki kadi ədi rəne;
⁴ tadə malayka lə Bəbe kare a
ur me man ti kadi buu. Nje
moy ki dəsəy ki osi me man
ti ki buu ka kin bə, re moy lie
to-n ban ban ka ingə rə nga.]
⁵ Loe ti kin, dəw ki moy ra-e
bəl kuti mitə gide jijoo e ti noo.
⁶ Jəju oo-e to nangi, ningə loki
əli-e təkəi to me kə ti kin be bəl
ngay, dəje ə nə: «Ige kingə rə
nga a?» ⁷ Ə nje moy ile ti nə:
«Bəbe, dəw ki kadi un-m ilə-m
me man ti loki man isi ədi rəne
kin goto. Loki m-ə nə m-aw
bə, dəw ki rangi ur me ti nom
ti.» ⁸ Ə Jəju əl-e ə nə: «I taa, un
tuwə ləi ə injiyə aw.» ⁹ Ningə ta
naa ti noo, dingəm ingə rə nga
adi un tuwə ləne ə njiyə aw.

NGa ningə ndəe ti kin e ndə
taa kəə. ¹⁰ Ə Jipi je əli dingəm
ki ingə rə nga ka kin əi nə:
«Bone e ndə taa kəə, e go ti
al kadi oti tuwə ləi injiyə-n.»
¹¹ Nə əl-de ə nə: «E dəw wa ki
adi-m rə nga kin ə əl-m ə nə:
“Un tuwə ləi ə aw.”» ¹² Ə dəji-
e ta əi nə: «Dəw ə wa ki əli ə
nə: “Un tuwə ləi ə aw kin e nə
ə”?» ¹³ Nə dəw ki ingə rə nga
gər-e al, tadə Jəju ur kaki dan
kosi dije ti ki ai loe ti noo kin.
¹⁴ NGan kadi je go ti, Jəju təl
inge nati kəy ti lə Luwə bə əl-e
ə nə: «O, bəsi ne kin ingə rə nga
ngata. Ningə kadi ira majal
al ratata nə tə ne madi ki ngə
ngay tēə dəi ti bəy.» ¹⁵ Lo kin
ti, dingəm aw əl Jipi je təkəi e
Jəju ə adi-ne rə nga. ¹⁶ E be ə,
Jipi je awii ki ta ki Jəju ki ra ne
kin ndə taa kəə ti. ¹⁷ Nə Jəju əl-
de: «Biti bəne ka Bai isi ta ra
ki dije ti, ningə mi ka səbi kadi

m-ra ki dije tɔ.»¹⁸ Ki mbata ta ki Jəju əl kin, njé kun dɔ Jipi je sangi rəbi ki rangi dɔ made ti kadi n-tɔli-e; tadɔ əli əi nə Jəju ra ne buji-n ndɔ taa kəə par al, nə əl bəy tɔ ə nə Luwə e Bawne ki oji-ne, adi ra rɔne kadi ne dəw ki n-asi-naa ki Luwə.

Tɔgi kɔbe ki NGon lə Luwə aw-n

¹⁹ Jəju təl un ta əl-de ə nə: «Oyo, təkɪ rɔjeti, adi m-əl səsi, mi NGon lə Luwə m-asi kadi m-ra ne dɔ rɔm al. E ne ki m-o Bai ra ə mi m-ra. Ne ki Bai ra ba, mi NGone m-ra kae ti wa kin tɔ. ²⁰ Tadɔ Bai ndigi-m mi NGone adi tɔji-m ne je pəti ki e wa ra. A tɔji-m kilə ra je ki əti bəl bəl ngay bəy ki kadi a ra səsi bəl. ²¹ Tadɔ tə ka ki Bai un-n njé koy je lo koy ti adi isi kəm ka kin ə, mi NGone, m-ge ba, m-a m-ade isi kəm tɔ. ²² Bai gangi ta dɔ dəw ti al, nə adi-m tɔgi mi NGone kadi m-gangi ta dɔ dije ti, ²³ kadi dije pəti ɔsi gonm təkɪ ɔsi gon Bai be tɔ. Dəw ki ɔsi gonm mi NGon al, ɔsi gon Bai ki nje kilə-m al jagi tɔ. ²⁴ Təkɪ rɔjeti, adi m-əl səsi, dəw ki oo ta ləm, taa adi mene nje kilə-m nim tɔ ba, dəwe kin a ingə kaji ki bitɪ ki nɔ ti. Ta ki gangi a osi dɔe ti al, nə də dɔ koy ngata adi e me kaji ti. ²⁵ Təkɪ rɔjeti, adi m-əl səsi, ndɔ a re, ningə ndɔe re ngata ki kadi njé koy je a ooi dɔ ndum mi NGon lə Luwə. NGa ningə dije ki a oi dɔ ndum a isi kəm ba. ²⁶ Tadɔ tə ka ki Bai ə e nje kadi dije kaji ka kin ə, adi-m mi NGone tɔgi kadi m-adi dije kaji tɔ. ²⁷ Adi-m

mi NGone tɔgi kadi m-gangi-n ta dɔ dije ti, mbata mi *NGon dəw. ²⁸ Ningə kadi adi əti səsi bəl al, tadɔ ndɔ re ngata ki kadi dije pəti ki toi be nin ti a ooi dɔ ndum. ²⁹ NJé ki rai ne ki maji a tɔeɪ lo koy ti mba kaw ki kaji ti, ə njé ra ne ki majal a tɔeɪ lo koy ti mba kaw ki lo gangi ta ti tɔ*.³⁰ Mi m-asi kadi m-ra ne madi dɔ rɔm al. Mi m-gangi ta ki go ndu ti ki m-ingə rɔ Luwə ti. NGa ningə, ta ki gangi ləm e ta ki gangi ki dana tadɔ m-isi m-sangi ndigi ləm al nə m-isi m-sangi ndigi lə nje kilə-m.»

Naji ki ma dɔ Jəju ti

³¹ Jəju əl ə nə: «Kin ə re e mi wa ə m-ma naji dɔ rɔm ti ə re dəw ki a ndigi səm dɔ naji ki ma ti ləm goto. ³² Nə e dəw ki rangi ə ma naji dɔm ti, ningə m-gər kadi naji ki ma dɔm ti kin e ta ki rɔjeti. ³³ Səi iləi ki dije rɔ Jə Batisi ti, ə Jə ma naji ki rɔjeti dɔm ti. ³⁴ Mi m-aw ki ndoo kadi dəw ma naji dɔm ti al, nə m-əl be mba kadi ingəi kaji. ³⁵ Jə Batisi e lambi ki kində por ti mba koo lo, ningə indigi kadi irai rɔnəl kunje ti ngon kagi lo kare. ³⁶ NGa ningə mi naji ki kadi dije mai dɔm ti itə yə Jə say. Kilə je ki m-ra-de, adi e kilə je ki Bai adi-m kadi m-ra kin əl ta dɔm ti taa tɔji kadi Bai ilə-m tɔ. ³⁷ Bai wa ki ilə-m, ma naji dɔm ti. Nə ke ə səi oi ndue ndɔ kare al nim, oi ta kəme al nim. ³⁸ Ingəmi ta lie mesi ti al tadɔ mi ki ilə-m kin adi-mi mesi al. ³⁹ Isi sangi gin ta lə Luwə maje maje tadɔ oi

kadi a ingəi kaji ki biti ki nq̄ ti me ti; nga ningə e ta lə Luwə wa kin ə e nje ma naji dəm ti. ⁴⁰ Nə səi imbati rəi rəm ti kadi ingəi kaji ki biti ki nq̄ ti. ⁴¹ Mi m-sangi kadi dije piti-mi al. ⁴² Ningə ne kare ki m-o rəsi ti, m-gər kadi indigi Luwə al. ⁴³ Mi m-re ki tə Bai, nə imbati kadi uwəi-mi ki rəsi ti. Ningə kin ə dəw ki rangi re ki təne wa 6a, a uwəi-e ki rəsi ti maji. ⁴⁴ Səi ki isi sangi kadi ingəi tōji ki kadi səi je wa iləi də-naa ti ki yo je ki ne je yo, 6i isangi kadi ingəi tōji ki j̄ rə Luwə ti ki e ki karne ba ə e Luwə kin al, ningə a rai ban be ə a adi-mi mesi ə? ⁴⁵ Kadi oi tək̄i e mi 6a m-a m-ində ta dəsi ti nq̄ Bai ti al, nə e *Moji ki indəi mesi dəe ti kin ə a ində ta dəsi ti. ⁴⁶ Ningə kin ə re adi mesi Moji tək̄i rəjeti də ta ti ki ndangi ə re a adi-mi mesi tə, nə e kadi ki adi-e mesi al ə adi-mi mesi al tə, tadə e ta ki dəm ti ə Moji ndangi[☆]. ⁴⁷ Ə re oi ta ki ndangi kin tə ta ki rəjeti al ə ra ban be ə a adi-mi mesi də ta ti ki m-əl ə?»

6

Jəju adi ne kuso dije dibi mi usoi
(Mt 14.13-21; Mk 6.30-44; Lk 9.10-17)

¹ Go ne je ti kin, Jəju əti nq̄q̄, aw gidi ba ti ki Galile, ki 6ari-e ba ki Tibəriyadi. ² Kosi dije ngay uni goe, tadə dije ooi ne kōji je ki əti 6əl ki Jəju ra də njé moy je ti aji-n-de. ³ Jəju al də mbal ti taa, ningə isi nangi ki njé ndo je ləne. ⁴ Dəkagiloe ti

kin, nay lə *Jipi je ki 6ari-e nay Paki e 6asi.

⁵ Loki Jəju un kəmne ningə, oo kosi dije ngay ki isi rəi ki rəe ti. Ə dəji Pilipi ə nə: «J-a j-ingə mapa ra ə j-a ji ndogi kadi kosi dije kin pəti usoi ə?» ⁶ Jəju dəji ta kin be mba kadi oo-n ta ki me Pilipi ti, tadə e wa gər ne ki kadi a ra 6əti. ⁷ Ə Pilipi ile ti ə nə: «Kin ə re ji ndogi mapa ki la kilə ki ndə 6u joo mindi ka asi kadi a ədi tade ndəy ndəy pəti al.» ⁸ Lo kin ti, nje ndo lə Jəju kare ki təe nə Andire, ki e ngokō Simq̄ Piyər, əl Jəju ə nə: ⁹ «NGon ki dingəm kare, aw ki mapa mi, ki e mapa ki rai ki ko ki 6ari-e ərji, taa ngan kanji je joo tə. Nə e kin e ne ki kadi dəw əl tae kadi dije ti ki bore be kin al[☆].» ¹⁰ Ə Jəju ə nə: «Adi dije pəti isi nangi.» Loe ti kin, wale e ngay titi, adi dije uwəi lo isi ti nangi. Dije kin asi dingəm je dibi mi. ¹¹ Be ə, Jəju un mapa, ra oyo Luwə də ti, 6a ləbi dije pəti ki ai loe ti nq̄q̄ kin. Un kanji ləbi-de kae ti ka kin tə. Adi-de ki go me ge ti ləde. ¹² Loki usoi asi-de ngata 6a, Jəju əl njé ndo je ləne ə nə: «tkawi ginde je ki nay kin, kadi dəw iyə ne madi kə al.» ¹³ Be ə, mapa ki mi ki dije usoi, njé ndo je kawi ginde ki nay kare dōgi gide e joo. ¹⁴ Loki dije ooi ne kōji ki əti 6əl ki Jəju ra kin ningə əli əi nə: «Ki rəjeti, dəw kin e Nje kəl ta ki ta Luwə ti ki sōbi kadi tə re dənangi ti ka kin ə wa.» ¹⁵ NGA ningə, Jəju gər kadi a rəi tə uni-e awi indəi-e ngar, adi təl ər rəne aw gogi də

☆ 5:46 Dətarənom 18.15 ☆ 6:9 2 NGar je 4.42-44

mbal ti, ki karne ba.

Jəju njiyə dɔ man ti
(Mt 14.22-27; Mk 6.45-52)

¹⁶ Loki lo səl, njé ndo je lə Jəju awi kadi ba ti. ¹⁷ Awi ali me to ti, uni tade kaw ki Kapərnayim ti, ki e dam ba ti ki kare. Lo kin ti, lo ndul dɔde ti, taa Jəju ka təl re rɔde ti al ɔəy tɔ. ¹⁸ Nəl ilə ki tɔgine ngay, adi man j pu pu. ¹⁹ *NJé ndo je ɔsi to asi kulə mətər mi be ningə, oi Jəju ka a njiyə dɔ man ti isi re ki rɔ to ti. Loki ooi Jəju a njiyə dɔ man ti, ɔəl ra-de ngay. ²⁰ Nə Jəju əl-de ə nə: «E mi, ə iɔəli al!» ²¹ Lo kin ti, ndigi kadi n-uni Jəju me to ti, nə ta naa ti nɔɔ par ə, to ɔdi nangi lo ki isi awi ti.

Kosi je sangi Jəju

²² Lo ti go ti, kosi je ki nayi-naa gidi ba ti, oi kadi tagine to e kare ba par ə njé ndo je lə Jəju ali me ti awi dɔ rɔde, ɔi Jəju al me ti sɔde al. ²³ Lo kin ti nɔɔ, to je ki rangi j̄j̄ Tibəriyadi ti rəi, ai lo ka ti, ɔasi kadi lo ti ki Bəɔe əl ta dɔ mapa ti titi ə tɛɛ bay bay adi-de usoi ka kin. ²⁴ Loki kosi je ooi Jəju al nim, njé ndo je lie al nim ɔa, ali me to je ti awi ki Kapərnayim sangi Jəju ti.

Jəju e mapa kuso koy al

²⁵ Loki ingəi Jəju dam ba ti ki kare, daji-e əi nə: «NJe ndo dije, ire itɛɛ ne kadi ban ti ə?» ²⁶ Ə Jəju təl əl-de ə nə: «Adi m-əl səsi ta ki rɔjeti, isi sangi-mi mbata mapa ki usoi ndan mesi, ɔi e mbata gər ɔa igəri me ne kɔji je ki m-ra kin al.

²⁷ Maji kadi irai kilə mba ne kuso ki a ndum kin al, nə mba ne kuso ki a to biti ki nɔ ti. E ne kuso ki mi *NGon dəw m-a m-adi səsi, mbata Luwə ki Bawje ra ndaji kare rɔm ti mba taji-m təki mi dəw ləne.» ²⁸ Lo kin ti, kosi je təli daji-e əi nə: «E ri ə sɔbi kadi ji ra taa kadi ji ran kilə ki Luwə ndigi ə?» ²⁹ Ə Jəju təl əl-de ə nə: «Nɛ ki Luwə ge rɔsi ti, e kadi adi mesi dəw ki ile.» ³⁰ Be ə əli-e əi nə: «Nɛ kɔji ri ə a ra taa kadi j-o ə j-adi-n me je ə? Kilə ri ə a ra ə?» ³¹ Kaje je usoi ne kuso ki j̄ dɔrɔ ti ki ɔari-e nə man. Be ə ndangi me makitibi ti əli ə nə: «Adi-de usoi mapa ki j̄ dɔrɔ ti taa*.» ³² Lo kin ti, Jəju təl əl-de ə nə: «Təki rɔjeti, adi m-əl səsi, e *Moji ə adi səsi mapa ki j̄ dɔrɔ ti al, nə e Bai Luwə ə adi səsi mapa ki rɔjeti ki j̄ dɔrɔ ti taa. ³³ MBata mapa lə Luwə ki adi dije, e mapa ki j̄ dɔrɔ ti taa ki nje kadi dije ki dɔnangi ti ne isi ki dɔde taa.» ³⁴ Be ə, təli əli-e əi nə: «Bəɔe, adi-je mapa kin ki ndə ndə adi j-uso.»

³⁵ Jəju əl-de ay njay ə nə: «Mi mapa ki dəw uso ə a oy al. Dəw ki re rɔm ti ɔo a ra-e al nim, dəw ki adi-m me ne ka, kində a ra-e al nim tɔ.» ³⁶ Ningə m-əl səsi təki oi-mi, nə adi-mi mesi al. ³⁷ NJé ki Bai adi-m-de a rəi rɔm ti. Ningə dəw ki re rɔm ti, m-a m-tuwe al jagi. ³⁸ MBata m-j̄ dɔrɔ ti, m-re dɔnangi ti mba ra ndigi ləm al, nə kadi m-ra ndigi lə nje kilə-m. ³⁹ Ningə ne ki nje kilə-m ki ilə-m ndigi kadi m-ra ə to kin: ndigi kadi tə m-ti ta

* 6:31 Tɛɛ ki taga 16.4, 15; Pa je 78.24

dəw kare dan dije ti ki adi-m-de kin al, nə kadi m-teɛ səde ji koy ti dɔbəy ndɔ ti. ⁴⁰ E kin ə e ne ki Bai ndigi: ndigi kadi dije pəti ki ooi-mi NGon lə Luwə ə adi-mi mede, ingəi kaji ki to biti ki nɔ ti, ə kadi m-teɛ səde ji koy ti dɔbəy ndɔ ti.

⁴¹ *Jipi je ɓai ta dɔ Jəju ti mbata əl ə nə: «Mi mapa ki j̄ dɔrɔ ti taa.» ⁴² Ningə əli-naa dande əi nə: «Jəju kam, e ngon lə Jisəpi al a? Ji gər kɔe je ki bawe je maji tɔ, nga ra ban be ə əl ə nə n-j̄ dɔrɔ ti taa ə n-re ə?» ⁴³ Jəju təl əl-de ə nə: «ɪɓai ta dansi ti al. ⁴⁴ Dəw ki asi kadi re rɔm ti ki kanji kadi Bai ki iləm, ɔr-e ta rəbi goto. Ningə re Bai teɛ ta rəbi ade ɓa, mi m-a teɛ sie ji koy ti dɔbəy ndɔ ti. ⁴⁵ NDangi me makitibi ti lə ki kare dan NJé kəl ta ki ta Luwə ti əi nə: “Pəti, Luwə a ndo-de ne[✱],” ningə dəw ki ra ki oo ndu Luwə ki Bai ə taa ne ndo lie, dəwe kin re rɔm ti. ⁴⁶ E kin ɓa tɔji kadi dəw oo Bai Luwə al; e nje ki rɔ Luwə ti ki karne ba ə oo Bai Luwə. ⁴⁷ Ki rɔjeti, m-əl səsi, dəw ki un mene adi-m, ingə kaji ki to biti ki nɔ ti. ⁴⁸ Mi mapa ki dəw uso ə a oy al. ⁴⁹ Dilə mbo ti, kasi je usoi ne kuso ki j̄ dɔrɔ ti ki ɓari-e nə man, ka oyi. ⁵⁰ Nə mapa ki j̄ dɔrɔ ti kin, e mapa ki kadi re dəw uso ɓa, dəwe a oy al. ⁵¹ Mi mapa kisi kəm ba ki j̄ dɔrɔ ti taa. Re dəw uso mapa kin ɓa, dəwe a oy al. Mapa ki m-a m-adi, e darɔm ki kadi dije isii kəm ba.»

⁵² Lo kin ti, Jipi je naji-naa ta ngay dande ti əi nə: «Dəw kin

a ra ban ta kadi a adi-je darɔe kadi j-uso ə?» ⁵³ Ə Jəju əl-de ə nə: «Ki rɔjeti, adi m-əl səsi, re usoi darɔm mi NGon dəw al nim, ayi-naa məsim al nim ə, a ingəi kaji al. ⁵⁴ Dəw ki uso darɔm ə ay məsim tɔ ningə, dəwe kin a ingə kaji ki to biti ki nɔ ti, ningə m-a m-teɛ sie ji koy ti dɔbəy ndɔ ti. ⁵⁵ MBata darɔm e ne kuso ki rɔjeti, ə məsim e ne kay ki rɔjeti tɔ. ⁵⁶ Dəw ki uso darɔm nim, ay məsim nim tɔ ɓa, je sie je naa ti kare ba. ⁵⁷ Bai ki iləm isii kəm ba adi mi m-isi kəm ba ki takule. Be ə, dəw ki uso darɔm a isi kəm ba ki ta kulm tɔ. ⁵⁸ E kin ə e mapa ki j̄ dɔrɔ ti taa. E tə mapa ki kasi je usoi ə oyi kin al, nə e mapa ki dəw uso ɓa, dəwe kin a oy al, a isi ki dɔne taa ki ndɔe ndɔe.» ⁵⁹ Ta je kin teɛ ta Jəju ti lo ki isi ndo-n ne dije gin kay kaw-naa ti lə Jipi je, me ɓe ti ki Kapərnayim.

Ta ki nje kadi kaji ki biti ki nɔ ti

⁶⁰ Dije ngay dan njé ndo je ti lə Jəju, loki ooi ta kin ta Jəju ti ningə, əli əi nə: «Ta kin e ta ki ngə ngay, dəw ki asi kadi a ində mbine go ti goto.» ⁶¹ Jəju gər mene ti kadi njé ndo je lie isi ɓai ta dɔ ta ti lie. Be ə əl-de ə nə: «Ta kin tigə səsi jigi ti a? ⁶² A kin ə re oi-mi *NGon dəw m-təl m-aw taa lo kisi ti ki m-isi ti kəte kin ə a rai ban ə? ⁶³ E NDil ə e nje kadi dəw isi ki dɔne taa. Dəw ki dɔrɔne e ne madi al. Ningə ta je ki m-əl səsi kəte kin e NDil nim e kisi ki dɔ taa nim. ⁶⁴ Nə dije madi dansi ti adi-mi mede al.» Jəju əl be, tado lo kilə ngire ti ɓəy,

gær dije ki a adi-e mede al, taa gær dæw ki nje kile ji njé bā je ti tō. ⁶⁵ Jəju ilā dō ti bəy ə nā: «E mbata kin ə m-əl səsi m-ə nā: “Dæw ki Bai ade ta rəbi al, asi kadi a re rōm ti dōrōne al.”» ⁶⁶ I dō ndōe ti nōō kin, ngay je dan njé ndo je ti lie təli goe ti, mbati njiyəi sie. ⁶⁷ Ə Jəju tu rōne ki rō njé ki dōgi gide joo ti əl-de ə nā: «NGa səi, a awi al yəne ma?» ⁶⁸ Nə Piyər əl Jəju ə nā: «Babe, j-a j-aw ki rō naa ti ə? I ə ta kaji e me ji ti. ⁶⁹ Je, meje pəti e dāi ti. Ningə ji gær kadi i Nje kay njay ki Luwə ile.» ⁷⁰ Jəju təl əl-de ə nā: «E mi ə m-mbəti səsi səi ki dōgi gide e joo kin, nə dæw kare dansi ti, ndil su e mee ti.» ⁷¹ Lo kin ti, Jəju isi əl ta ki dō Judasi ti ki ngon lə Simō Isikariyoti ti. Tado e ə e dæw kare dan njé ndo je ti ki dōgi gide e joo ki a ilə Jəju ji njé bā je ti.

7

NGakō Jəju je adi mede Jəju al

¹ Go ti, Jəju nay ki lo njiyə ti dōnangi Galile ti, ge al kadi n-njiyə n-aw ə n-təl dōnangi Jude ti, tado njé kun dō *Jipi je isi sangi kadi n-təli-e. ² NGa ningə dəkagilo ra nay lə Jipi je ki kadi isi gin Kəy lo ti e bəsi[☆], ³ ə ngakō Jəju je əli-e əi nā: «I ne ə aw dōnangi Jude ti adi njé ndo je ləi ka ooi ne je ki isi ra-de kin tō. ⁴ Dæw ki ndigi kadi dije ooi-ne kam a ra ne je kuti lo ti al. NGa ningə, təkisi isi ra ne je ki əti bəl kin, maji kadi ira adi dije pəti ooi-ni.» ⁵ Nə təkisi rōjeti, ngakōe je wa

adi-e mede al. ⁶ Ə Jəju əl-de ə nā: «NDō ləm re al bəy; nə səi je, ndō je pəti to maji mbata ti ləsi. ⁷ Dije ki dōnangi ti ne kin a awi səsi ki ta al, nə mi bə, mede majal səm mbata m-əl kilə rade je ki majal ki taga. ⁸ Səi ə awi lo ra nay ti kin. Mi bə, m-a m-aw al, tado ndō ləm nay bəy.» ⁹ Go ta je ti ki əl kin, isi Galile ti bə. ¹⁰ Nə loki ngakōe je awi lo ra nay ti, e ka əti osi dō rəbi ti tō ki kanji kadi dæw oo-e. Aw tə lo kaw ki lo bəyō ti bə.

Nə ndo ki lo ra nay kisi gin Kəy lo ti

¹¹ Dəkagilo ra nay ti, njé kun dō *Jipi je sangi Jəju ningə dəji əi nā: «E lo ti ki ra bə ə?» ¹² Dije naji-naa ta ti ngay dōe ti dan kosi je ti; njé ki nā je əli əi nā: «E dæw ki maji,» ə njé ki nungi əli əi nā: «Jagi, isi buki kosi dije wale,» tō. ¹³ E bə ka dæw ki kadi əl ta lie ki taga wangi goto, bəli njé kun dō Jipi je.

¹⁴ NDō je ki mba ra nay də tēē dana ngata bə Jəju aw gin kəy ti lə Luwə, isi ndo ne dije. ¹⁵ E ne ki ndōji Jipi je ngay adi dəji-naa ta əi nā: «E kam dæw ndo-e ne əl tō, nga ra ban ə gær ne əti bəl bə ə?» ¹⁶ Ə Jəju ilə-de ti ə nā: «Nə ki m-isi m-ndo kin ngire i rōm ti al, nə ngire i rō Luwə ti ki nje kilə-m. ¹⁷ Kin ə re dæw ndigi kadi n-ra ne ki Luwə ndigi bə, lo kin ti ə a gær ay njay se ne ki m-isi m-ndo kin ngire i rō Luwə ti ə se e mi wa ə m-ində ngire wa. ¹⁸ Dæw ki nje kəl ta ki tōne wa

☆ 7:2 Ləbatiki 23.34-36; Dətərənom 16.13

isi sangi tɔba ləne wa. Nə dəw ki nje sangi tɔba lə nje kilə-ne a əl ta ki rɔjeti, ningə ne ki dana al goto rɔe ti tɔ. ¹⁹ *Moji adi səsi ndu-kun adi itaai maji, nə dəw ki təl rone go ti goto. NGA ra ban ə isi sangi kadi itɔli-mi ə?» ²⁰ Ə kosi je əli-e əi nə: «I aw ki ndil ki majal mei ti! Nə ə isi sangi kadi n-tɔli ə?» ²¹ Ə Jəju təl un ta ilə-de ti ə nə: «M-ra ne kare ba be, ə səi pəti əti səsi bəl! ²² Moji adi səsi ndu kadi ijəi mətɔi ngan je (ningə e ndu ki tɛɛ rɔ Moji ti ne par al, nə e kaje je ki kəte nu ə adi ndu kin) ba səi isi ijəi mətɔi ngan je ndɔ taa kəə ti[☆]. ²³ Kin ə re ijəi mətɔi ngon ndɔ taa kəə ti kadi tə dəw kidi ndu-kun lə Moji al ə, ra ban ə mesi to səsi dɔm ti mi ki m-aji darɔ dəw ba pəti ndɔ taa kəə ti ə? ²⁴ Iyɔi ta gangi ta ki go lo koo ti ləsi, ə igangi ta ki dana.»

Jəju e Kirisi ki Luwə mbəte

²⁵ Dije ki Jorijaləm ti əli əi nə: «Dəw kam al ə dije isi sangi kadi n-tɔli-e a? ²⁶ NGA yə a əl ta taga wangi am, ə dəw əl-e ta madi al! Njé kun dɔje je ooi kadi e Kirisi ə se? ²⁷ Ki ne kin, ji gər lo ki dəw kin j̄ ti maji, nə ndɔ ki Kirisi ki e dəw ki Luwə mbəte a tɛɛ hɔy ba, dəw kare ka a gər loki j̄ ti al.» ²⁸ Lo kin ti, Jəju ki isi ndo dije ne gin kəy ti lə Luwə un ndune ki taa ə nə: «tɔgai kadi igəri-mi maji, taa igəri lo ki m-j̄ ti tɔ! Ningə e mi wa ba m-ilə rɔm al, nə Luwə ki nje kilə-m e dəw ki asi kadi dəw ində mene dɔe ti. Səi, igəri-e maji al. ²⁹ Mi m-gər-e

maji tado m-j̄ rɔe ti, taa e e ə ilə-m tɔ.» ³⁰ Lo kin ti, dije isi sangi kadi n-uwəi Jəju, nə dəw ki kadi ində jine dɔe ti goto, tado ndɔ lie asi al bəy. ³¹ Ningə dan kosi je ti, dije ngay adi-e mede ba əli əi nə: «Dɔkagilo ki Kirisi a re ə a ra ne kɔji je ki itə yə dingəm kin wa?» ³² Ə ta ki kosi je isi kɔti gin mɔndide ti oji dɔ Jəju kin osi mbi *Parisi je ti, adi Parisi je, ki njé kun dɔ njé kijə ne məsi kadi-kare je iləi njé ngəm dɔ lo je ləde kadi awi uwəi Jəju. ³³ Ə Jəju əl ə nə: «M-a mi səsi ngan ndɔ je ndəy bəy, ba m-a m-aw ki rɔ nje kilə-m ti. ³⁴ A sangi-mi nə a ingəi-mi al, tado lo ki m-a mi ti kin a asi kadi a awi ti al.» ³⁵ Ə dɔ ta ti kin *Jipi je dɔji-naa ta əi nə: «Lo ki ra be ə a aw ti ə kadi j-a j-inge al ə? A aw go ngakone je ti ki sanəi-naa dan Girəki je ti kin kadi aw ndo ne Girəki je ma? ³⁶ Ta ki əl ə nə: “A sangi-mi nə a ingəi-mi al, tado lo ki m-a mi ti kin a asi kadi a awi ti al,” kin me nə ri ə?»

Dəbəy ndɔ ra nay

³⁷ Dəbəy ndɔ ra nay, ki e ndɔ ki bo ngay bə[☆], Jəju j̄ a taa un ndune əl ə nə: «Kin ə re dəw madi kində ra-e ə, kadi re rɔm ti ay man. ³⁸ Dəw ki adi-m mene ba, “ndəə man ki nje kadi dije isi ki dɔde taa a tɛɛ ngamee ti,” təkɔi Makitibi lə Luwə əl-n.» ³⁹ Lo kin ti; Jəju isi əl ta lə NDil Luwə ki kadi dije ki adi-e mede a ingəi, mbata dɔkagiloe ti kin NDil Luwə re dɔ dije ti al bəy, tado Jəju ingə kɔsi-gon al bəy.

☆ 7:22 Ləbatiki 12.3; Kilə ngirə ne je 17.10-13 ☆ 7:37 Ləbatiki 23.36

Kosi je gangi-naa mbata la Jəju

⁴⁰ Dan kosi je ti, dije madi ki ooi ta kəl Jəju əli əi nə: «Təki rojeti, dəw kam e Nje kəl ta ki ta Luwə ti ki səbi kadi a re ka kin ə wa!» ⁴¹ Njé ki na je əli əi nə: «E Kirisi ki Luwə mbəte.» Nə njé ki nungi bəy naji əi nə: «Kadi Kirisi e dəw ki Galile ti a? ⁴² Makitibi la Luwə əl təki Kirisi a e dəw ki gin koji ti la *Dabidi, ningə a tēē ki ta rəbi ki Bətiləhəm ti, ki e ngon bə koji Dabidi*.» ⁴³ E be ə, kosi je gangi-naa mbata la Jəju. ⁴⁴ Dije madi dande ti ndigi kuwe, nə dəw ki kadi ində jine dəe ti goto.

Me ngə la njé kun do Jipi je

⁴⁵ Njé ngəm ta lo la *Jipi je ki awi kadi uwai Jəju ka kin, təli rəi rə njé kun do njé kijə ne məsi kadi-kare je ti əi ki *Parisi je, ə njé kun do njé kijə ne məsi kadi-kare je ki Parisi je dəji-de əi nə: «Ra ban ə irəi sie al ə?» ⁴⁶ Ə njé ngəm lo je əli əi nə: «NDə kare j-o dəw əl ta təki dingəm kin isi əl-n al.» ⁴⁷ Ə Parisi je dəji-de əi nə: «Səi je ka iyəi rəsi adi ədi səsi tə a? ⁴⁸ Oi dəw kare be dan njé ki boy je ti ə se dan Parisi je ti ade mene noo a? ⁴⁹ Kosi je kam əi dije ki gəri ndu-kun la *Mojj al, əi dije ki Luwə a tuji-de kəl!»

⁵⁰ Nikodəm ki e ki kare dan Parisi je ti ki kəte aw rə Jəju ti un ta əl-de ə nə: ⁵¹ «Kin ə re dəw oo ta ki ta dəw ti al nim, taa oo ne ki ra al nim ə, ndu-kun ləje a gangi ta dəe ti al*.» ⁵² Nə iləi-e ti əi nə: «I ka j dəw ki

Galile ti tə a? Isangi gine maji o, nje kəl ta ki ta Luwə ti ki kadi e dəw ki Galile ti goto.» ⁵³ [Go ti, dəw ki ra ka əti aw bə ləne.

8

Jəju əi ki dāne ki nje kuwə marim

¹ Jəju əti noo aw do mbal kagi bini je ti. ² Nə loki lo ti njay par ə təl re nati kəy ti la Luwə. Dije pəti rəi ki rəe ti, ə isi nangi isi ndo-de ne. ³ Lo kin ti, njé ndo ndu-kun je, ki *Parisi je rəi ki dāne ki indəi jide dəe ti lo kuwə marim ti, adi-e a ta kəm dije ti, ⁴ ningə əli Jəju əi nə: «Nje ndo dije, dāne kam j-ində jije dəe ti lo kuwə marim ti. ⁵ NGa ningə, *Mojj əl-je me ndu-kun* ti kadi ko dāne je ki be kin ji tilə-de ki mbal ji təl-de kə, ə se j, ta ləi e ri wa?» ⁶ Əli ta kin be tə kulə ki kiyə kadi uwai Jəju tə indəi ta dəe ti. Nə Jəju ilə dāne nangi ə isi ndangi ne ki ngon jine nangi. ⁷ Ə loki nayj-naa ki la dəje ta ti, Jəju ər dāne taa əl-de ə nə: «Dəw ki dansi ti ne ki ra majal nja kare al ba, kadi ile ki mbal dəsəy.» ⁸ Jəju əl ta be ba təl ilə dāne nangi gogi, isi ndangi ne nangi. ⁹ Ə loki ooi ta kin ba, əti kare kare, ilə ngire do njé ki təgi ti, təl-n do njé ki du ti. Ta təl tae ti, Jəju nay ki karne ba. Dāne ka kin ə a dadan lo ti; ¹⁰ ə Jəju un dāne ki taa əl-e ə nə: «Dāne, dije ka awi ra? Dəw kare ka gangi ta dəi ti al a?» ¹¹ Ba dāne ile ti ə nə: «Bəbe, dəw kare ka gangi ta dəm ti

* 7:42 2 Samiyəl 7.12; Mise 5.1; Mt 2.5 20.10; Dətərənom 22.22-24

* 7:51 Dətərənom 1.16 * 8:5 Ləbətiki

al,» ə Jəju əl-e ə nə: «Mi ka m-gangi ta dəi ti al jagi tə, nga ningə aw, ə ira majal gogi al.»
*

Jəju e kunji ki dənangi ti

¹² Jəju təl əl-de bəy ə nə: «Mi kunji ki dənangi ti, dəw ki un gom, a njiyə me til ti al, kunji ki nje kadi dije isi ki dode taa a unji dəe ti.» ¹³ Lo kin ti, *Parisi je əli-e əi nə: «İ wa ə isi ma naji ki dəi ti ba, naji ki ma ləi e ki rojeti al.» ¹⁴ Ə Jəju ilə-de ti ə nə: «Re mi wa m-ma naji də rəm ti ka m-gər kadi naji ki ma ləm e ta ki rojeti, tadə mi m-gər lo ki m-ı ti nim, m-gər lo ki m-isi m-aw ti nim, nə səi je, igəri lo ki m-ı ti al nim, igəri lo ki m-isi m-aw ti al nim tə. ¹⁵ Səi isi gangi ta ki go lo koo ti lə dəw, nə mi m-gangi ta də dəw ti al. ¹⁶ A kin ə re m-gangi ta nōō bə, e ta ki gangi ki go rəbe ti, tadə mi ki karm ə m-gangi ta al, Bai ki nje kilə-m e səm naa ti. ¹⁷ Ningə me ndu-kun ti ləsi wa ka ndangi əi nə: “Kin ə re dije joo mai naji, ə naji ki ma ləde aw go-naa ti bə, ta ləde e ta ki rojeti.”* ¹⁸ Mi wa m-ma naji də rəm ti, ningə Bai ki ilə-m ka ma naji ləne dəm ti tə.» ¹⁹ Ningə dəji-e əi nə: «Bawi e lo ki ra ti dana?» Ə Jəju ilə-de ti ə nə: «İgəri-mi al, taa igəri Bai al tə. Kin ə re igəri-mi ə re a igəri Bai tə.» ²⁰ Ta je kin tēē ta Jəju ti loki isi ndo-n dije ne nati kəy ti lə Luwə. İsi lo ti ki ne je ki dije isi iləi kadi-kare titi adi Luwə isi ti. NGa ningə dəw uwe al, tadə ndə lie asi al bəy.

Jəju əl ta də kawnerə Bawne ti

²¹ Jəju əl-de ta ki rangi bəy ə nə: «M-a m-aw, ningə a sangi-mi, nə a oyi me majal je ti ləsi. Lo ki m-a m-aw ti kin a asi kadi a awi ti al.» ²² Lo kin ti, *Jipi je əli-naa əi nə: «A təl rəne ə se ra ban ə əl ə nə: “Lo ki m-a m-aw ti kin a asi kadi a awi ti al ə?”» ²³ Ə Jəju əl-de ə nə: «Səi, səi dije ki dənangi ti nangi ne, ə mi, mi dəw ki dərə ti taa nu tə; səi dije lə dənangi, nə mi, mi dəw lə dənangi al. ²⁴ Ningə e mbata kin ə m-əl-n səsi m-ə nə: “A oyi me majal je ti ləsi.” Kin ə re adi-mi mesi təkimi “NJe kisi nōō” al ə, a oyi me majal je ti ləsi.» ²⁵ Ə dəji-e əi nə: «İ wa kam ı nə ə?» Ba Jəju ilə-de ti ə nə: «Mi dəw ki m-əl səsi lo kilə ngire ti nu wa kin. ²⁶ NGa ningə, ki oji dəsi, m-aw ki ta ngay kadi m-əl je, m-gangi je; nə ta ki m-ingə rə nje kilə-m ti kin par ə m-a m-ilə mbəe rə dije ti ki dənangi ti ne. E, ta lie e ta ki rojeti.» ²⁷ Jəju isi əl-de ta ki də Bawne Luwə ti nə əi je gəri me ta kin al. ²⁸ Ə Jəju əl-de ə nə: «NDə ki a bəi-mi *mi NGon dəw taa kagi-dəsi ti kin bə, a gəri kadi mi “NJe kisi nōō”; taa a gəri kadi m-ra ne madi də rəm al tə, nə e ne ki Bai ndo-m ə m-isi m-əl. ²⁹ NJe kilə-m e səm naa ti; iyə-m ki karm al, tadə dəkagilo je pəti m-ra ne ki nəle.» ³⁰ Loki Jəju əl ta kin be, dije ngay adi-e mede.

NGan ka Abirakam

* **8:11** [] Bar ta je kin goto me makitibi je ti ki mari kəte ki e ta lə Luwə ki ndangi tə kun mindi ki sigi. ☆ **8:17** Dətərənəm 19.15; 17.6

³¹ Jəju əl *Jipi je ki adie mede ə nə: «Kin ə re ai dɔ njasi ti me ta ti ləm ɓa, səi njé ndo je ləm ki rɔjeti. ³² A gəri ne ki rɔjeti, ningə ne ki rɔjeti kin a taa səsi ilə səsi taa ji ɓəə ti.» ³³ Ə əi je əli Jəju əi nə: «Je ngan ka *Abirakam, ningə ji ra ɓəə lə dəw ndɔ kare al tɔ, nga ra ban be ə j əl ə nə ne ki rɔjeti a taa-je ilə-je taa ji ɓəə ti ə?» ³⁴ Ə Jəju ilə-de ti ə nə: «Təki rɔjeti, adi m-əl səsi: dəw ki ra ki ra majal, e ɓəə lə majal. ³⁵ Bəə a isi ki dije ki isi ra ɓəə ləde kin biti ki nɔ ti al, nə ngon koji-de a isi səde biti ki nɔ ti. ³⁶ Adi re NGon lə Luwə taa səsi ji ɓəə ti ilə səsi taa ɓa, a səi dije ki taa kilə taa ki rɔjeti ji ɓəə ti. ³⁷ NGa ningə, m-gər kadi səi ngan ka Abirakam; nə isi sangi kadi itəli-mi tadɔ imbati ta ləm. ³⁸ Mi m-isi m-əl ne ki m-o rɔ Bai ti, nə səi ɓa, isi rai ne ki bawsi əl səsi tɔ.» ³⁹ Ningə iləi Jəju ti əi nə: «Kaje e Abirakam.» Ə Jəju əl-de ə nə: «Kin ə re səi ngan ka Abirakam təki rɔjeti ə re a rai kilə ra Abirakam. ⁴⁰ Mi m-əl səsi ne ki rɔjeti ki m-ingə rɔ Luwə ti, ningə ki ɓasine kin isi sangi kadi itəli-mi. E kin e kilə ki Abirakam ra al jagi. ⁴¹ Səi isi rai kilə ra bawsi.» Ningə iləi Jəju ti əi nə: «Je ngan je ki koji gin kaya ti al; Bawje e kare ba ə e Luwə.» ⁴² Ə Jəju əl-de ə nə: «Kin ə re Luwə e Bawsi ə re a indigi-mi, tadɔ m-tɛɛ rɔe ti ə m-re lo kin ti. E mi wa ə m-re ki dɔm al, nə e e ə ilə-m. ⁴³ MBata ri ə igəri me ta ləm al ə? Igəri al tadɔ asi kadi uri mbisi go ta ti ləm al. ⁴⁴ Su ə

e bawsi, ningə indigi kadi irai ndigi lə bawsi. E dəw ki e nje tɔl dije lo kilə ngirə kosi ti lie nu. E a me ne ra ti ki rɔjeti nja kare al, tadɔ ne ki rɔjeti goto rɔe ti. Kin ə re əl ta ki ngom ɓa, e kin ə e ta ki osi ɓoe ti, tadɔ e nje ngom nim, e baw ne ra ki ngom nim. ⁴⁵ Mi ɓa, mi nje kəl ta ki rɔjeti ə imbati kadi adi-mi mesi. ⁴⁶ Nə dansi ti ə asi kadi tɔji təki m-ra majal ə? A kin ə re m-əl ta ki rɔjeti ə, ra ban ə imbati kadi-mi mesi ə? ⁴⁷ Dəw ki e yə Luwə, a oo ta lə Luwə, ningə səi, oi ta lie al, mbata səi yəe je al.»

Jəju əi ki Abirakam

⁴⁸ Lo kin ti, *Jipi je əli Jəju əi nə: «E go rəbe ti kadi j-əl j-ə nə: j dəw ki *Samar ti, taa ndil ki majal isi mei ti tɔ.» ⁴⁹ Ə Jəju əl-de ə nə: «Jagi, ndil ki majal goto mem ti, nə ne kare ki m-o ɓa, mi m-əsi gon Bai, ə səi imbati kəsi gonm tɔ par. ⁵⁰ Mi m-isi m-sangi kadi dije iləi tɔji dɔm ti al. Dəw ki isi sangi kadi dije iləi tɔji dɔm ti e nɔɔ, e ə a gangi ta kin adim. ⁵¹ Ningə təki rɔjeti, adi m-əl səsi, dəw ki təl rɔne go ta ti ləm ɓa, dəwe kin a oy al ratata.» ⁵² Lo kin ti nɔɔ, Jipi je əli-e əi nə: «Ki ne kin, ji gər maji ngata təki ndil ki majal isi mei ti. *Abirakam oy, taa njé kəl ta je ki ta Luwə ti ka oyi tɔ, ningə j əl ə nə: “Dəw ki təl rɔne go ta ti ləi ɓa, dəwe kin a oy al ratata.” ⁵³ J itə kaje Abirakam ki oy kin a? Taa njé kəl ta ki ta Luwə ti ka oyi tɔ! J o rɔi kadi j nə ə?» ⁵⁴ Ba Jəju ilə-de ti ə nə: «Kin ə re m-tɔji rɔm mi

wa ningə, e tɔji ki ndae goto. NGa ningə, dəw ki nje kilə tɔji dɔm ti e Bai. E ki isi əli ta lie əi nə e Luwə ləsi, ⁵⁵ nə igəri-e al. Mi m-gər-e. Kin ə re m-əl m-ə nə m-gər-e al ə, re m-a mi nje ngom tə səi je be tɔ. Nə mi m-gər-e, taa m-təl rəm go ta ti lie tɔ. ⁵⁶ Kasi Abirakam ra rənəl ngay mbata ində mene ti kadi n-a n-oo ndɔ ki m-a mre-n. NGa ningə oo ndɔ rem, adi rəe nəl-e ngay.» ⁵⁷ Lo kin ti, Jipi je dəji Jəju əi nə: «tra bal kuti mi al bəy ə kəmi oo Abirakam a?» ⁵⁸ Ə Jəju ilə-de ti ə nə: «Təki rɔjeti, adi m-əl səsi, kəte nɔ koji Abirakam ti, «Mi m-isi nɔɔ.»» ⁵⁹ Lo kin ti nɔɔ be, kəi mbal kadi n-tiləi Jəju, nə ur dan kosi je, ə tɛɛ gin kəy ti lə Luwə kɔ, aw.

9

Jəju əji nje kəm tɔ kare

¹ Loki Jəju isi ində də ningə, oo dəw ki kəme tɔ lo koje ti nu isi. ² *NJé ndo je lie dəji-e əi nə: «Nje ndo dije, dingəm ki kəme tɔ lo koje ti nu kin, kəme tɔ oji-n dɔ majal lie e wa ə se, oji-n dɔ majal lə njé koje je ə?» ³ Ə Jəju əl-de ə nə: «E ta lə majal lie al nim, e ta lə majal lə njé koje je al nim, nə kəme tɔ be mba kadi Luwə oji-n təgine taga kadi dije gəri. ⁴ Dəkagilo ki kadi to bəy, səbi kadi ji rai kilə lə dəw ki nje kilə-m, tadɔ lo a ndul ba, lo kadi dəw a ra kilə goto. ⁵ Təki mi-n dɔnangi ti ne bəy, mi kunjɔ ki dɔnangi ti.» ⁶ Loki Jəju əl ta je kin be ba,

go ti, tibi man tane nangi, ləy-n nangi, ər gidi kəm nje kəm tɔ ti ka kin. ⁷ Ningə, əl nje kəm tɔ ə nə: «Aw itogi kəmi lo ndogi man ti ki Silowe*.» «Silowe» kər me nə «nje kaw kilə». Be ə, nje kəm tɔ aw togi kəmne loe ti ka kin, ba ta təl-e, kəme oo lo maji. ⁸ NJé gədi kəy je lie, ki njé je ki kəte isi ooi-e lo kəy ne ti, əli əi nə: «Ma, e kam e dəw ki nje kisi nangi, kəy ne ka kin al a?» ⁹ Ningə njé ki nɔ je əli əi nə: «E darəe e wa.» Ə njé ki nungi əli əi nə: «Jagi e e al, nə e dəw ki nje titi naa sie.» Ningə e wa ki dɔne əl ə nə: «E darəm mi wa.» ¹⁰ NGata ə dəji-e ta əi nə: «Re e j wa ə, ra ban be ə kəmi oo lo ə?» ¹¹ Ə əl-de ə nə: «Dingəm ki tɔe nə Jəju ə ləy nangi ər gidi kəm ti, ə əl-m ə nə: «Aw Silowe ti itogi kəmi», ə m-aw m-togi kəmm, par ə kəmm oo lo maji.» ¹² Ningə dəji-e əi nə: «Dingəm kin e ra be ə?» Ə əl-de ə nə: «M-gər al.»

Parisi je dəji ta dingəm ki kəte kəme tɔ ka kin

¹³ Lo kin ti, əri dingəm ki kəte kəme tɔ ka kin awi sie rɔ *Parisi je ti. ¹⁴ Ningə, ndəe ti ki Jəju ləy-n nangi ki man tane ər gidi kəme ti adi kəme oo lo ka kin e ndɔ taa kəɔ. ¹⁵ Ə Parisi je dəji-e ta ki yəde rangi bəy se n-ra ban ə n-oo lo wa? Ə əl-de ə nə: «Jəju ər nangi ki ləy kəmm ti, ə m-aw m-togi kəmm, ə ngɔsine kəmm oo lo.» ¹⁶ Lo kin ti, Parisi je ki madi əli əi nə: «Dəw ki ra ne kin e dəw ki j rɔ Luwə ti al, tadɔ ində kəmne go ndɔ taa kəɔ ti al.» Nə njé ki nungi əli əi nə: «Ra ban

* 9:2 Tɛɛ ki taga 20.5 ✱ 9:7 2 NGar je 20.20; Ejay 8.6

be ə, dəw ki nje ra majal par a aw ki tɔgi kadi ra-n ne kɔji je ki əti bəl be kin ə?» Be ə, ta kin re ki gangi-naa dande ti. ¹⁷ Ningə tɔli dɔji nje kəm tɔ ka kin bəy əi nə: «NGa j wa ki dɔi, ta ri ə əl dɔ dəw ti ki tɛɛ kəmi adi kəmi oo lo kin ə?» Ə nje kəm tɔ əl ə nə: «E nje kəl ta ki ta Luwə ti.» ¹⁸ *Jipi je mbati kadi mede təkɪ e dəw ki kəte kəme tɔ, ə ngəsine dəw tɛɛ kəme adi kəme oo lo. Rai b̄iti adi njé koje je rəi. ¹⁹ Ə dɔji-de ta əi nə: «Dəw kam e ngonsi wa təkɪ rɔjeti a? A re e ngonsi wa ə, kəme tɔ lo koje ti wa a? A re kəme tɔ lo koje ti ə, ra ban be ə ngəsine kəme oo lo ə?» ²⁰ Ə njé koje je əli əi nə: «Ji gər maji kadi e ngonje wa, taa kəme tɔ lo koje ti nu tɔ. ²¹ Nə ki ɔji dɔ kəme ki ngəsine oo lo, ə se nə ə tɛɛ kəme adi kəme oo lo wa kin ə, ji gər ne kare me ti al. Ningə e wa tɔgi gangi ə nə idəji-e, ə a əl ta ki dɔ rɔne ti.» ²² Njé koje je əli ta kin be mbata bəl ki bəli Jipi je. Tado Jipi je dɔɔi ta naa ti kadi tə dəw ki re əl ə nə Jəju e Kirisi ki Luwə mbəte bə, sɔbi tuwe gin kəy kaw-naa ti ləde kɔ. ²³ E mbata kin ə, njé koje je əli əi nə: «E wa tɔgi gangi ə nə, idəji-e.» ²⁴ Ə Parisi je bari dəw ki kəte kəme tɔ ka kin adi-e re ki kɔ joo, ningə əli-e əi nə: «əl ta ki rɔjeti, ɔsi-n gon Luwə. Ji gər kadi dɪngəm kin e nje ra majal.» ²⁵ Lo kin ti, dɪngəm ki kəte kəme tɔ ka kin əl-de ə nə: «E nje ra maji, ə se e nje ra majal wa ka m-gər ne kare me ti al, ne kare ki m-gər maji ən: kəte kəm tɔ, ningə ngəsine kəmm oo lo.» ²⁶ Ningə

təli əli-e əi nə: «E ri ə ra səi ə? Ə ra ban tɔ ə adi kəmi oo lo ə?» ²⁷ Lo kin ti əl-de ə nə: «Ta kin m-əl səsi kəte ngata, ə imbati koo ta ləm, ə ra ban ə igei kadi m-təl m-əl səsi bəy ə? Indigi kadi itəli njé ndo je lie tɔ a?» ²⁸ Lokɪ əl Parisi je ta be bə, əi je taji-e ə əli-e əi nə: «I ə j nje ndo lie, nə je, je njé ndo je lə *Moji. ²⁹ Ji gər kadi Luwə əl ta ki Moji, nə dəw ləi kin, ji gər lo ki tɛɛ ti al.» ³⁰ Ə dɪngəm ka kin əl Parisi je ə nə: «E ne ki əti bəl ngay kadi dəw ki səi, igəri loki tɛɛ ti al tɔ, ə dəwe ka kin taa adi kəmm oo lo. ³¹ Ji gəri maji kadi dije ki njé ra majal, re əli ta ki Luwə ə, Luwə oo dɔ ta ləde al, nə dəw ki nje bəl Luwə, ki nje təl rɔne go ndue ti, Luwə oo dɔ ta lie. ³² Ki mari nu wa kin, ndɔ kare kadi j-o nə dəw madi ə adi kəm dəw ki tɔ lo koje ti nu oo lo be kin, m-o al bəy. ³³ Kin ə re dɪngəm kin j rɔ Luwə ti al ə, ne madi kare ki asi kadi ra goto.» ³⁴ Lo kin ti, əli-e əi nə: «I dəw ki a me majal ti lo koji ti nu kam ə, ige kadi j ə indo-je ne!» Ba tuwəi-e adi tɛɛ taga. ³⁵ Jəju oo kadi tuwəi-e, ə loki inge, dəje ə nə: «I adi mei *NGon dəw a?» ³⁶ Ə əl Jəju ə nə: «Bəbe, NGon dəw ə e na wa əl-m adi tə m-ade mem.» ³⁷ Ningə Jəju əl-e ə nə: «I o-e ki kəmi, e darɔe e wa əisi əli ta kin.» ³⁸ Be ə, dɪngəm ka kin əl Jəju ə nə: «Bəbe, m-adi mem.» Ba ɔsi məkəsine nangi nɔe ti. ³⁹ Jəju əl-e ə nə: «M-re dɔnangi ti ne mba gangi ta, m-re mba kadi dije ki kəmdə tɔ, ooi lo, ə kadi njé ki kəmdə oo lo, tɔli njé kəm tɔ je tɔ.» ⁴⁰ Lokɪ

Parisi je madi ki ai ki Jəju noo, ooi do ta ki Jəju əl kin ningə, dəji-e əi nə: «Je ka je njé kəm to je to a?»⁴¹ Ə Jəju ilə-de ti ə nə: «Kin ə re səi njé kəm to je təkı rojeti ə, re majal ləsi a goto, nə təkı j-isi-n, ə oi rəsi kadi kəmsi oo lo kin 6a, majal ləsi to lo tone ti ba.»

10

Kuji ta ki do 6a bati je ti

¹ Jəju əl ə nə: «Təkı rojeti adi m-əl səsi. Kin ə re dəw madi ur go bati je ti ki ta kəy al, nə j bal ki do bər ki rəbi ki rangi 6a, dəwe kin e nje 6ogi, e baw kaya. ² Nə dəw ki ur kəy go bati je ti ki ta kəy, e ə e 6a bati je. ³ Nje ngəm ta kəy bati je tēē ta kəy ade, 6a bati je ooi do ndue. Ningə 6ar bati je ləne kare kare ki tōde, tēē səde taga. ⁴ Loki tēē ki bati je ləne pəti taga ningə, əti njiyə nođe ti, 6a bati je uni goe, tado gəri ndue. ⁵ Bati je a uni go dəw ki rangi al. Re ooi dəw ki rangi 6a, a ayi-naa say kə kade ti, tado gəri ndu dije ki rangi al.» ⁶ Jəju əl-de kuji ta kin, nə gəri ne ki əl-de ta do ti kin al. ⁷ Ə təl əl-de bəy ə nə: «Təkı rojeti, adi m-əl səsi, mi ta kəy bati je. ⁸ Dije pəti ki rəi noəm ti, əi njé 6ogi je, ki baw kaya je, adi bati je ooi ta ləde al[☆]. ⁹ Mi ta kəy, re dəw ur kəy ki rəbi ki rəm ti 6a, dəwe a ingə kaji. A ur kəy nim, a tēē nim, taa a ingə ne kusone nim to. ¹⁰ Nje 6ogi re 6a, re mba 6ogi, re mba təl ne, ə re mba tuji ne to par. Nə mi, m-re mba kadi

dije ingəi kaji. Ningə kadi e kaji ki to mbar mbar.

¹¹ «Mi 6a bati je ki m-ul bati je maji. Dəw ki ul bati je maji, adi rəne mbata bati je ləne. ¹² Nə dəw ki e nje ngəm bati je mba kingə la par 6i e 6ade al, loki oo jagim isi re ki do bati je 6a, iyə bati je ə ay, adi jagim re uwə-de je, sane-de je. ¹³ Nje ngəm bati je mbata kingə-n la kin ay, tado ne lie e la par ə isi sangi, adi oo lo kadi ində rəne kə ti mbata lə bati je al. Mi, mi 6a bati je ki m-ində kəmm go bati je ti maji. ¹⁴ M-gər bati je ləm, ə bati je ləm gəri-mi to. ¹⁵ Gəri-mi təkı Bai gər-m ə mi m-gər-n Bai kin be to. Be ə, m-adi rəm mbata bati je ləm. ¹⁶ M-aw ki bati je ki rangi noo bəy ki əi me kəy ti ne al. Əi je ka, səbi kadi m-re səde me kəy ti to. A ooi ndum 6a, a təli ne kul je ki kare ba gin 6ade ti ki kare ba. ¹⁷ Bai ndigi-m, mbata m-ilə rəm kə kadi tə m-təl m-ingə kingə ki rangi. ¹⁸ Dəw ki a ində tōgi dəm ti kadi m-ilə rəm kə goto. E mi wa ə m-adi ki me ndigi ləm. M-aw ki tōgi kadi m-adi-n nim, kadi m-taa-n nim. E kin ə e ndu ki m-gər ki ro Bai ti.» ¹⁹ Ta lə Jəju kin təl re ki gangi-naa ki rangi dan *Jipi je ti bəy. ²⁰ NGay je dande ti əli əi nə: «NDil ki majal isi mee ti, dəe a dana al, ə ra ban ə isi oi ta lie ə?» ²¹ Ə njé ki nungi əli əi nə: «Dəw ki ndil ki majal isi mee ti əl ta be al. Dəw ki ndil ki majal isi mee ti asi kadi a tēē kəm njé kəm to je al.»

Jipi je mbati koo mbide ti

☆ 10:8 Jərəmi 23.1-2; Ejəkəl 34.2-3

taki Jaju e NGon Luwə

22 Dəkagiloe ti kin, *Jipi je isi rai nay tər ndu dō kəy ti lə Luwə Jorijaləm ti. E dəkagilo kul ti. 23 Jəju ilə lo aw je təl je gin pal ti lə *Salomō, nati kəy ti lə Luwə. 24 Jipi je iləi-naa gəi gide, ningə əli-e əi nə: «Kadi ban ti ə a əl-je ta ki kadi meje osi nangi ə? Kin ə re j Kirisi ki Luwə mbəte ə, əl-je wangī adi j-o.» 25 Ə Jəju əl-de ə nə: «Ta kin m-əl səsi kəte ngata, nə imbati kadi itaai ta ləm. Ne je ki m-isi m-ra-de me tō Bai ti kin mai naji dəm ti. 26 Nə səi, imbati kadi-mi mesī. Imbati tadō səi dan bati je ti ləm al. 27 Bati je ləm ooi ndum, m-gər-de, ningə əi je uni gom tō. 28 M-adi-de kaji ki to biti ki nō ti, bi tade a t̄i al. Taa dəw ki kadi ində tōgine taa-n-de jim ti ka goto tō. 29 Bai ki nje kadi-m-de aw ki tōgi dō dije ti pəti, adi dəw madi ki asi kadi ində tōgi taa-n-de ji Bai ti goto. 30 Je ki Bai je dije ki kare ba.» 31 Lo kin ti, Jipi je təli kəi mbal bəy kadi n-tiləi Jəju n-təli-e. 32 Ə Jəju əl-de ə nə: «M-ra ne je ki maji maji ngay ta kəmsi ti ki tōgi ki j rō Bai ti, nga e ki ra ə igei kadi itiləi-mi ki mbal itəli-mi ki mbae ə?» 33 Ə Jipi je əli-e əi nə: «E mbata ne maji ki ira ə ji ge kadi ji tiləi ki mbal ji təli al, nə e ki mbata ta ki mal. Tadō j ki j dəw kare par əl ə nə j Luwə*.» 34 Jəju əl-de ə nə: «Luwə əl me ndu-kun ti ləsi ə nə: “Mi m-əl səsi, səi luwə je”. 35 Dije ki Luwə əl-de ta ləne ə Luwə bar-de luwə je kin. Ningə igəri maji kadi

dəw asi tōgi buji ta lə Luwə al. 36 Mi, e Luwə ə mbəti-m, ilə-m dənangi ti, ə m-əl-n m-ə nə mi NGon Luwə, ningə səi əli əi nə se mi nə ə m-əl m-ə nə mi NGon Luwə wa ba, mi nje kəl ta ki mal dō tō Luwə ti, kin e mba ri ə? 37 Kin ə re m-ra kilə lə Bai al ningə tə adi-mi mesī al! 38 A kin ə re m-isi m-ra kilə lə Bai ningə, re adi-mi mesī al ka, adi mesī kilə je ki m-ra-de ka kin ndəy taa. Adi mesī kadi igəri təkī Bai isi mem ti, ə mi m-isi me Bai ti tō.» 39 Lo kin ti, sangi rəbi nja kare bəy kadi nuwəi Jəju, nə tēē mbode ti aw.

40 Jəju təl aw gidi ba Jurde ti, lo ti ki kəte Ja ra dije batəm ti. Jəju aw isi loe ti kin nōq. 41 Dije ngay awi rəe ti, ningə əli-naa əi nə: «Ja ra ne madi kare ki əti bəl al, nə ne je pəti ki əl əji-n dō dingəm kin e ne je ki rəjeti.» 42 Lo kin ti nōq be dije ngay adi mede Jəju.

11

Ki Lajar lo koy ti

1 Dingəm kare ki nje moy e nōq, təe nə Lajar. Isi me be ti ki Bətani ki e ngon be lə Mari əi ki ngokone Marti. 2 E darō Mari wa kin ə a əy yibi ki əti maji nja Babe ti nim, bər njae ki bisi dəne nim. NGA ningə e ngokəe Lajar ə rəe to-e. 3 NGakonaa je ki dəne ki joo kin iləi dəw madi ade aw əl Jəju ə nə: «Babe, basa madi e moy.» 4 Loki Jəju oo ta kin ningə əl ə nə: «Moy lə Lajar kin a təl-e al, nə e moy ki re kadi tōji tōgi Luwə, taa kadi dije iləi tōji dəm ti mi NGon Luwə tō.»

⁵ Jəju ndigi Marti əi ki ngokəe Mari, taa ndigi Lajar tə. ⁶ Jəju oo maji kadi Lajar e moy, nə isi lo ti ki isi ti kin ba ndə joo bəy. ⁷ Go ti, əl njé ndo je ləne ə nə: «Adi ji təli j-awi Jude ti gogi.» ⁸ Ə *Njé ndo je lie əli-e əi nə: «Nje ndo dije, ndə ngay al ne bəy ə *Jipi je sangi kadi n-tiləi-ni ki mbal n-təli-ni ka kin ə, ige kadi itəl aw Jude ti bəy a?» ⁹ Jəju ilə-de ti ə nə: «NGan kadi e dəgi gide joo me kadi ti ki kare. Ningə kin ə re dəw njiyə kada ə a osi al, tadə oo lo maji. ¹⁰ A re njiyə kondə ə a osi, tadə oo lo maji al.» ¹¹ Go ta ti kin, Jəju ilə ta ki rangi də ti ə nə: «Madije Lajar to bi, ningə m-a m-aw kadi m-ndəl-e.» ¹² Ə njé ndo je əli-e əi nə: «Babe, re e bi ə to ə a ndəl bəy.» ¹³ Jəju əl ta lə koy Lajar, nə njé ndo je ooi təkə e ta lə bi ki kare. ¹⁴ Ə Jəju əl-de ay njay ə nə: «Lajar oy. ¹⁵ NGa ningə ki oji dəsi, rəm nəl-m ngay kadi m-goto loe ti, kadi tə səi je adii-mi mesi. Ba ki ne kin, adi j-awi dəe ti.» ¹⁶ Ə Tomasi ki isi bari-e «NDingə» əl ndəgi njé ndo je ə nə: «J-əi ka adi j-awi sie tə j-oyi sie.»

Jəju e nje kadi dije təli isi ki dəde taa

¹⁷ Loki Jəju re tē Bətani ti, oo kadi dibi Lajar ra ndə sə ngata. ¹⁸ Bətani e bəsi ki Jori-jaləm, asi kulə mətər mītə be par, ¹⁹ adi *Jipi je ngay rəi rə Marti ti əi ki Mari kadi səli mede oji-n də koy lə ngokode. ²⁰ Loki Marti oo kadi Jəju a re nō, j aw tilə kəme, ningə

Mari taa isi yəne nangi me kəy ti. ²¹ Marti ki aw tilə kəm Jəju, əl Jəju ə nə: «Babe, kin ə re j səje ne ə re ngokom a oy al. ²² Nə ki ne wa kin ka m-gər kadi ne je pəti ki idəji Luwə ə a adi.» ²³ Ə Jəju əl-e ə nə: «NGokoi a j lo koy ti.» ²⁴ Ningə Marti ile ti ə nə: «E ki rəjeti, m-gər kadi ndə ki njé koy je a j taa lo koy ti dəbəy ndə ti ə, Lajar a j taa lo koy ti tə.» ²⁵ Lo kin ti, Jəju əl-e ə nə: «Mi nje kadi dije j taa lo koy ti, ki nje kadi dije isi ki dəde taa. Dəw ki adi-m mene, re oy mindi ka, a təl isi ki dənə taa. ²⁶ NGa ningə, dəw ki isi ki dənə taa, ə adi-m mene ba, dəwe kin a oy al ratata. M-dəji se oo be wa?» ²⁷ Ba Marti ile ti ə nə: «Oyo, Babe, m-adi mem təkə j ə j Kirisi ki Luwə mbəte, j ə j NGon lə Luwə, j ə j dəw ki səbi kadi a re dənangi ti.»

Jəju nō mbata koy lə Lajar

²⁸ Go ta ti ki Marti əl kin ba, oti aw bə ngokone Mari, əl-e ta nangi yəgərə be ə nə: «Nje ndo dije a nō, ə isi dəji kadi aw.» ²⁹ Loki Mari oo ta kin taa par ə j taa kalangi aw ki rə Jəju ti. ³⁰ Jəju ur me bəe ti al bəy, e lo ti wa ki Marti aw inge ti kəte ka kin bəy. ³¹ *Jipi je ki isi me kəy ti ki Mari, isi səli mee, loki ooi-e j taa kalangi, tē taga, ooi ə nə isi aw ki də badi ti kadi nō wa, adi j taai goe ti. ³² Loki Mari aw tē lo ti ki Jəju a ti, ə oo Jəju ba, osi nangi njəe ti, ningə əl-e ə nə: «Babe, kin ə re j səje ne ə re ngokom a oy al.» ³³ Loki Jəju oo kadi Mari isi nō, taa Jipi je ki j goe ti ka isi nōi

tə ɓa, mee ur made, taa ndile isi nangi al tɔ. ³⁴ Ə dɔji-de ə nɔ: «lɔi-e ra be ə?» Ba əli-e əi nɔ: «Babe, ire ə a o.» ³⁵ Lo kin ti, Jəju nɔ. ³⁶ Ə Jipi je əli əi nɔ: «Oi tɔji ki tɔji ndigi ki ndige kin.» ³⁷ Nə njé ki nungɔ əli əi nɔ: «Tɛɛ kəm nje kəm tɔ, nga ra ban ə asi kadi ɔgi Lajar koy al tɔy?»

Jəju adi Lajar i lo koy ti

³⁸ Lo kin ti, me Jəju təl ur made kur ki rangi ɓəy, adi ɔti aw ki dɔ ɓadi ti. Ningə e bole mbal ə indəi mbal made utii tae. ³⁹ Jəju əl-de ə nɔ: «Ōri mbal kin kɔ», nə Marti ki konan nje goto əl Jəju ə nɔ: «Babe, ra ndɔ sɔ ngata, adi a əti.» ⁴⁰ Ə Jəju əl-e ə nɔ: «M-əli m-ə nɔ ri ə? M-əli m-ə nɔ re adi mei ə a o tɔgi Luwə.» ⁴¹ Lo kin ti, ɔri mbal kɔ, ə Jəju un kəmne ki taa ningə əl ə nɔ: «Bai, m-ra-i oyo tɔki o dɔ ndum. ⁴² M-gər kadi ta je ki m-isi m-əl səi kin o dɔ ndum dɔrɔ, nə m-əl ta kin be mbata kosi dije ki gəi gidim kin, kadi adi-mi mede tɔki e j ə ilə-m.» ⁴³ Go ta ti kin ɓa, Jəju un ndune ki taa əl ta ki tɔgine ə nɔ: «Lajar, itɛɛ taga!» ⁴⁴ Ningə nje goto Lajar ində lo tɛɛ taga. Jie je ki njae je e ki ragi ki ta kibi, taa ta kəme e ki dole ki kibi tɔ. Ə Jəju əl-de ə nɔ: «tuti-e, ə iyəi-e adi aw.»

Dije dɔi ta naa ti kadi n-təli Jəju

(Mt 26.1-5; Mk 14.1-2; Lk 22.1-2)

⁴⁵ *Jipi je ngay ki awi rɔ Mari ti, ə ooi ne ki Jəju ra, adi mede Jəju. ⁴⁶ Nə njé ki nɔ je awi ingəi *Parisi je, əli-de ne ki Jəju ra. ⁴⁷ Lo kin ti, njé kun

dɔ njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki Parisi je, ɔsi dɔ njé gangi ta je lə Jipi je naa ti, ningə dɔji-naa əi nɔ: «E ri dana ə kadi ji rai ə? Dingəm kin ra ne je ki əti ɓəl ɓəl ngay!» ⁴⁸ Kin ə re j-iyəi-e j-adi ra ne je ləne kin ki nɔne ti ə, dije pəti a adi-e mede, ningə dije ki Rom ti a rəi kadi tuji kəy lə Luwə, taa a tuji gin ɓe ləje tɔ!» ⁴⁹ Ə Kayipi ki e ki kare dan njé kun dɔ Jipi je ti, ki ɓale ti nɔɔ e ki bo dɔ njé kijə ne məsi kadi-kare je ti, un ta əl-de ə nɔ: «tɔgəri ne kare me ne ti ki isi ra ne kin al!» ⁵⁰ Iməri ta maji oi! E soti ngay mbata ti ləsi kadi ba kal dəw kare oy mbata lə gin dije kosi, ə gin ɓe ki tae ba ingə tuji al.» ⁵¹ NGa ningə e ta ki Kayipi wa ɓa əl ki dɔne al, nə tɔki ɓale ti nɔɔ e ki bo dɔ njé kijə ne məsi kadi-kare je ti, Luwə ində ta tae ti adi ilə mbee kəte tɔki sɔbi kadi Jəju a oy mbata lə gin ɓe lə Jipi je. ⁵² Ningə a oy mbata lə gin ɓe lə Jipi je par al, nə a oy mba kadi kaw-n ngan lə Luwə ki sanəi-naa ki lo je dangi dangi kin kadi təli gin dije ki kare ba. ⁵³ I dɔ ndɔe ti nɔɔ kin, njé kun dɔ Jipi je uni ndude kadi n-təli Jəju. ⁵⁴ E be ə, Jəju ində ngangɔ njiyə taga ta kəm Jipi je ti. Ōr rɔne aw ɓasi kadi dilə lo ti, me ngon ɓe ti ki ɓari-e Epirayim. Aw isi ti nɔɔ ki njé ndo je ləne.

⁵⁵ Dɔkagilo ra nay lə Jipi je ki ɓari-e Paki e ɓasi, adi dije ngay awi Jorijaləm ti kəte nɔ ti kadi tə rai ne je ki go kuje ti ləde əi Jipi je kadi Luwə oo-nde tɔ dije ki kanji majal. ⁵⁶ Dije ka kin əi gin kəy ti lə Luwə,

ningə isi sangi Jəju, ə dəji-naa ta dande ti əi nə: «Mər ta ləsi e ri ə? Kadi a re lo ra nay ti al a?»⁵⁷ Nə kare 6a, njé kun dɔ njé kijə nə məsi kadi-kare je, ki Parisi je adi ndu kadi re dəw madi oo lo ki Jəju e ti 6a, kadi əl-de adi n-awi n-uwəi-e.

12

Mari buki yibi ki əti maji nja Jəju ti

(Mt 26.6-13; Mk 14.3-9; Lk 7.36-50)

¹ NDɔ mehe kəte nɔ ra nay Paki ti, Jəju aw Bətani ti ki Lajar isi ti. Lajar ki ndɔ ki ade j taa lo koy ti. ² Lo kin ti nɔɔ, rai nə kuso ki tɔ Jəju. Marti ə e nje kadi-de nə kuso, ningə Lajar e ki kare dan njé kisi ta nə kuso ti ki Jəju. ³ Mari un yibi ki rai ki man kagi ki 6ari-e nar, a rosi ngon ku be, buki nja Jəju ti, ningə go ti, bər njae ki bisi dɔne. E yibi nar dərɔe ki gate e ngay. Baye taa me kəy. ⁴ Lo kin ti, Judasi Isikariyoti ki e ki kare dan njé ndo je ti lə Jəju, e ki a un dɔ Jəju, əl ə nə: ⁵ «MBa ri ə e ki gati ki yibi kin, taa-n la ki lo kilə ti ki ndɔ bu mitə be ka e ki ra-n ki njé ndoo je al ə?»⁶ Judasi əl ta kin be mba to 6a ta lə njé ndoo je to rəe al, nə mbata e nje 6ogi. E ə 6əll a e jie ti, adi isi 6ogi la ki isi buki me ti ndəy ndəy. ⁷ Nə Jəju əl ə nə: «təyi Mari jəke! Ra nə kin be nginə-n ndɔ ki kadi darəm a aw-n 6ada. ⁸ Njé ndoo je kam, isi səsi ne ki ndɔ je pəti, nə mi m-a m-isi səsi ki nɔ ti al.»

Dije dəi ta naa ti kadi n-təli Lajar

⁹ Kosi *Jipi je ngay ooi kadi Jəju e Bətani ti, adi rəi. Ningə rəi mbata lə Jəju par al, nə rai mba koo Lajar ki Jəju ade j taa lo koy ti ka kin tɔ. ¹⁰ E be ə, njé kun dɔ njé kijə nə məsi kadi-kare je uni ndude kadi n-təli Lajar kɔ, ¹¹ mbata e ta lie ə ra adi Jipi je ngay iyəi-de ə adi mede Jəju.

Jəju ur me 6e ti ki Jorijaləm ki kəsi-gon

(Mt 21.1-11; Mk 11.1-11; Lk 19.28-40)

¹² Lo ti go ti, kosi dije ki ngay ki rəi Jorijaləm, ooi kadi Jəju isi re Jorijaləm, ¹³ ə yibi baji tan je, ə tēi taga gidi 6e ti, awi tilə kəme. Ningə lo kin ti, uni ndude ki taa əli əi nə: «Təji e ki dɔ Luwə ti! Ningə kadi Luwə ində jine dɔ dəw ti ki re ki tɔ Bə6e, kadi Luwə ində jine dɔ ngar ti lə *Isirayəl je!»¹⁴ Jəju ingə ngon koro, ningə al isi dɔe ti təkiki ndangi me makitibi ti lə Luwə əi nə:

¹⁵ «təl al, 6e bo *Siyo!

Igo lo o, ngar ləi isi re, isi dɔ ngon koro ti.✧»

¹⁶ Dəsəy ba, njé ndo je lie gəri me nə je ki isi rai kin al, nə loki dije isi iləi təji dɔ Jəju ti ngata 6a kadi mede ole dɔ ti təkiki makitibi lə Luwə əl ta lie kadi nə kin a ra nə dɔe ti be. Ningə e nəe ka ə isi ra nə dɔe ti kin.

¹⁷ Dije ngay ki ndɔ ki əi sie naa ti loki ndəl Lajar ade tēe 6ada, dan njé koy je ti, mai naji lie. ¹⁸ Ningə e naji ki ma ləde kin ə ra adi kosi dije awi tiləi kəme, tadɔ ooi kadi ra nə kɔji ki əti 6əl ngay kin. ¹⁹ Lo kin

ti, *Parisi je əli-naa dande ti əi nə: «Oi to ki taga ta kəmsi ti ne kadi asi ra ne madi al; dije pəti buki-naa ki goe ti!»

Girəki je sangi kadi n-ooi Jəju

²⁰ Girəki je madi əi dan dije ti ki rəi Jorijaləm lo ra nay ti kadi əsi məkəside nangi nō Luwə ti. ²¹ Girəki je ka kin rəi bəsi rə Pilipi ti ki e dəw ki ngon 6e ti ki Bətisayda ki Galile ti, dəji-e əi nə: «Ji ndigi kadi j-o Jəju.» ²² Ə Pilipi aw əl Andire, nga ə indəi rəde naa ti joo pu awi əli Jəju. ²³ Jəju ilə-de ti ə nə: «Ki ne kin 6a, ndə asi kadi Luwə təji təgim mi *NGon dəw ki taga ngata. ²⁴ Ningə ki rəjeti, adi m-əl səsi, kə ko ki kare ki osi nangi kin re oy əl ə, a to ki karne ba par, a re oy tə 6a, a tēē ki kə ko je ki rangi ngay. ²⁵ Dəw ki ndigi koo maji rəne, a tji tae, nə dəw ki iyə ta koo maji rəne dənangi ti ne, a ngəm rəne kadi kaji ki biti ki nō ti. ²⁶ Kin ə re dəw madi ge ra kilə 6əə ləm 6a, səbi kadi un gom, nga ningə nje kilə 6əə ləm kin a e səm lo ti ki m-a m-ji ti. Dəw ki nje ra kilə 6əə ləm, Bai Luwə a əsi gone.»

Jəju əl ta ki də koyne ti

²⁷ Jəju əl ə nə: «Ki ne kin, ndilm isi nangi al, ə se ta ri ə kadi m-əl wa? Kadi m-əl m-ə nə: “Bai, aji-m ta də kadi ti ki ngə ki a re dəm ti kin a?” NGA e mbata də kadi wa kin ə m-re biti m-tēē-n ne kin. ²⁸ Bai, itəji adi dije gəri təba ləi.» Ningə ndu dəw 6a j ki dərə ti ə nə: «M-adi dije gəri tə

6a ləm ngata, nə m-a m-adi-de gəri 6əy.» ²⁹ Kosi dije ki ai loe ti nōə ə ooi ndu ta kin ki mbide əli əi nə: «E ndi ə ndangi ne.» Ningə njé ki nungi əli əi nə: «Malayka kare ə əl-e ta.» ³⁰ Ə Jəju əl-de ə nə: «NDu ta ki 6a ə oi kin tēē mbata ləm mi al, nə tēē ki mbata ləsi səi je. ³¹ Ki ne kin, e dəkagilo ki kadi Luwə a gangi-n ta də dije ti ki dənangi ti ne ngata, e dəkagilo ki kadi Luwə a uwə-n nje majal ki isi ində təgine də dije ti ki dənangi ti ne, ile gidi lo ti kə ngata. ³² NGA ningə mi, ndə ki dije a 6əi-mi taa də kagi-dəsi ti kin 6a, m-a m-ndər dije pəti ki rəm ti.» ³³ Me ta ti kin, Jəju təji kadi gəri se go rəbi ki ban ə a oy-n wa?. ³⁴ Ə kosi je əli-e əi nə: «J-ingə me makitibi ndu-kun je ti ləje təki Kirisi ki e dəw ki Luwə mbəte, a isi biti ki nōne ti 6i a oy əl*, nga ra ban be ə j əl ə nə: “Səbi kadi a 6əi Ngon dəw taa də kagi-dəsi ti ə?” Ə Ngon dəw ə wa kin e nə dana ə?» ³⁵ Ba Jəju əl-de ə nə: «Kunji e dansi ti ne dəkagilo ndəy 6əy. Ningə kadi injiyəi ki nōsi ti loki kunji isi unji dəsi ti kin, kadi tə til ingə səsi də rəbi ti al. Tadə dəw ki njiyə me til ti, gər lo ki isi aw ti al. ³⁶ Dəkagilo ki kunji e səsi kin 6a, adi mesi kunji, kadi tə itəli dije ki me kunji ti.» Loki Jəju əl-de ta be ningə, əti aw 6əyə rəne say ta kəmde ti.

Jipi je mbati kadi mede Jəju

³⁷ Jəju ra ne kəji je ki əti 6əl 6əl ta kəm *Jipi je ti ka, mbati kadi-e mede. ³⁸ E kin təji ta ki

* 12:34 Pa je 110; Ejay 9.6; Daniyal 7.14

nje kəl ta ki ta Luwə ti Ejay əl ə nə:

«Babe, nā ə taa ta ki tē taje ti osi mbide ti kin ə?

E nā je ə Babe tōji-de tōgine ə*?»

39 Ningə darə Ejay ə wa təl a nōq ər gin ne ki asii kadi mede al ə nə:

40 «Luwə tō kəmde,

Kadi tə ooi lo al,

Adi mede ngā ngororo,

Kadi tə gəri ne madi kare al,

Kadi tə təl kəmde rə Luwə ti al,

Nə tə Luwə j aji-de.*»

41 Ejay əl ta kin be mbata kunji Jəju ki oo kəte nu ə əl-n ta dəe ti.

42 Ne kare ba, dan njé kun dō Jipi je ti wa kin, ngay je adi mede Jəju, nə mbati kəli ki taga mbata lə *Parisi je ki kadi a tuwəi-de kō gin kəy kaw-naa ti ləde əi Jipi je*. 43 Oi maji ngay kadi dije ə piti-de ə e soti itə kadi Luwə ə piti-de.

Ta ki ta Jəju ti ə a gangi ta

44 Jəju əl ta ki ndune ki boy ə nə: «Dəw ki adi-m mene ba, e mi ə adi-m mene al, nə e nje kilə-m ə ade mene; 45 ningə dəw ki oo-m ə, oo nje kilə-m tō.

46 Mi, mi kunji, ə m-re dōnangi ti ne mba kadi dəw ki adi-m mene ba, dəwe njiyə me til ti al. 47 Kin ə re ta ləm osi mbi dəw ti, ə dəwe ra-n kilə al ə, e mi ba m-gangi ta dəe ti al, tadō m-re dōnangi ti ne kadi m-aji dije bi kadi m-gangi ta dōde ti al. 48 Dəw ki mbati-m nim, taa ta ləm al nim ə, aw ki nje gangi ta dōne ti ngata. Tadō e ne je ki m-ndo dije wa kin ə, a gangi ta dəe ti dōbəy ndō ti. 49 Təki

rōjeti, m-əl ta ki dō rəm al, nə e Bai ki nje kilə-m ə adi-m ndu je ki kadi m-əl nim, m-ndo nim. 50 NGa ningə, m-gər kadi ndu ki Luwə adi kin ə, e nje re ki kaji ki biti ki nō ti. Ta je ki m-əl, m-əl-de təki Bai əl-m.»

13

Jəju tog i nja njé ndo je ləne

1 Kəte nō ra nay Paki ti, Jəju gər kadi ndō re nga kadi tə iyə dōnangi ə aw rə Bawne ti. Jəju ki ndigi njé ki yəne je ki dōnangi ti ne mari nu, ndigide biti kadi təl tae. 2 Jəju əi ki njé ndo je ləne isi ta ne kuso ti lo səlō. Ningə dəkagiloe ti kin, su ində ta ga kulə Jəju ji njé bə je ti me Judasi ti ki ngon lə Simō Isikariyoti ngata. 3 Jəju wa ki dōne gər kadi Bawne Luwə ilə ne je pəti jine ti, ningə gər təki n-j rəe ti ə n-re, adi n-a n-təl n-aw rəe ti gogi. 4 Jəju j taa ta ne kuso ti, ər kibi ləne ki ilə dō made ti, ba un ta kibi dōn bədine. 5 Go ti, mbəl man me ne ti, ba ilə rəne togi nja njé ndo je ləne, ə bər njade ki ta kibi ki kəte dōn bədine ka kin. 6 Loki Jəju re tē dō Simō Piyər ti ba, Simō Piyər əl-e ə nə: «Babe, j ə kadi itogi njam a?» 7 Ə Jəju əl-e ə nə: «Ne ki m-isi m-ra kin, ta ji naa ti ne igər al, nə a gər mee ki bəy ti.»

8 Be ka Piyər əl Jəju ə nə: «Jagi, j a togi njam al.» Ə Jəju ile ti ə nə: «Kin ə re m-togi njay al ba, ne madi ki bəw-je naa ti səi goto.» 9 Ningə Piyər əl ə nə: «Babe, re e be ba, itogi njam par al, nə kadi itogi jim

* 12:38 Ejay 53.1

* 12:40 Ejay 6.9-10

* 12:42 9.22

je, ki dōm je tō.»¹⁰ Ə Jəju əl-e ə nə: «Dəw ki ndogı man, aw ki ndoo togı njane par, ɓi rəe je pəti al, tadō ndəgi rəe je ay njay. NGa ningə səi je, rəsi ay njay, nə e dije pəti ɓa rəde ay, al ɓəy tō.»¹¹ Lo kin ti, Jəju gər dəw ki a ule ji njé ɓa je ti, ə əl-n ə nə: «E səi pəti ɓa rəsi ay, al.»¹² Loki Jəju togı njade gine gangı ningə, un kibi ləne ilə rone ti, ə təl aw isi ta ne kuso ti gogi, ɓa əl-de ə nə: «İgəri me ne ki m-ra səsi kin a?»¹³ Isi ɓari-mi NJe ndo dije je, Babe je, ningə e go rəbe ti, tadō e mi ə wa.¹⁴ NGa ningə re mi ki mi NJe ndo dije je, mi Babe je ə m-togı njasi ningə, səi ka sɓi kadi itogı njanaa ki yo je ki ne je tō.¹⁵ E ne ə m-ɔji səsi, kadi səi ka indaji, irai təkı m-ra səsi kin be tō.¹⁶ Təkı rojeti, adi m-əl səsi, ɓəə itə ɓane al, taa ngon nje kaw kilə itə nje kile al tō.¹⁷ Təkı igəri ngata kin ə, irai kile ə, rəsi a nəl səsi ngay.¹⁸ E səi pəti ɓa m-isi m-əl ta ləsi al; m-gər dije ki m-mbəti-de. NGa ningə, sɓi kadi ta ki makitibi lə Luwə əl kin ra ne. Makitibi əl ə nə: «Dəw ki isi uso səm ne, tu gajine ɔsi-m*»¹⁹ M-əl səsi ta kin ɓasine, kadi tə ndo ki nee a ra ne ɓa, igəri təkı «Mi NJe kisi nɔɔ.»²⁰ Təkı rojeti, adi m-əl səsi, dəw ki uwə dəw ki m-ile ki rone ti, uwə-m ki rone ti, ə dəw ki uwə-m ki rone ti, uwə nje kilə-m ki rone ti tō.»

Jəju əl təkı Judasi a un dōne
(Mt 26.21-25; Mk 14.18-21;
Lk 22.21-23)

²¹ Go ta je ti kin, ndil Jəju isi nangi al, adi ta tēe tae ti ki

taga ə nə: «Təkı rəjeti, adi m-əl səsi, dəw kare dansi ti ne a ilə-m ji dije ti.»²² Lo kin ti, njé ndo je lie gōi kəm-naa, ningə dəji-naa se nā dana ə isi əl ta lie wa.²³ Ki kare dan njé ndo je ti, ki e dəw ki Jəju ndige, isi kadi Jəju ti ɓasi.²⁴ Ə Simo Piyər ra ne yəgıro nangi əl-e-n kadi dəji Jəju se isi əl ta lə nā dana wa.²⁵ NJe ndo ka kin ɔy ki dō Jəju ti, ningə dəje ə nə: «Babe, dəwe e nā ə?»²⁶ Ə Jəju ile ti ə nə: «E dəw ki m-a m-ade mapa ki m-gangı, m-ilə me tayı ti kin.» Ningə Jəju gangı mapa ilə me tayı ti, adi Judasi ki ngon lə Simo Isikariyoti.²⁷ Loki Judasi taa mapa ka kin taa par ə, *Sata ur mee ti. Ə Jəju əl-e ə nə: «Ne ki to mei ti kadi ira ka kin, ira law!»²⁸ Dan dije ti ki isi sie ta ne kuso ti kin, dəw ki kadi gər se mba ri ə əl-e ta kin be wa goto.²⁹ Tə ka ki Judasi e-n nje koti ɓəl la ka kin, ngay je ooi təkı Jəju dəje kadi aw ndogı ne ki kadi n-rai nay Paki, ə se kadi aw adi ne madi njé ndoo je wa be.³⁰ Judasi taa mapa ki Jəju ade ka kin taa par ə tēe taga. Dō kade ti kin, lo ndul ngata.³¹ Loki Judasi tēe ɓa, Jəju əl ə nə: «Ki ɓasine kin, dije iləi tōji dōm ti mi *NGon dəw, ningə mi NGon dəw m-ra m-adi dije iləi tōji dō Luwə ti tō.³² Kin ə re m-ra m-adi dije iləi tōji dō Luwə ti ɓa, Luwə wa ki dōne a adi dije iləi tōji dōm ti mi NGon dəw tō. NGa ningə e ne ki a ra ne ɓasine.³³ NGanm je, mi səsi ne, naa ti dəkagilo ki ndəy be par. A sangı-mi, ningə təkı

m-əl-n *Jipi je, m-əl səsi ɓone tɔ tɔki: “Lo ki m-a m-aw ti, a asi kadi awi ti al.” ³⁴ M-adi səsi ndu-kun ki sigi ki e ta kadi indigi-naa dansi ti ki yo je ki ne je. Maji kadi indigi-naa dansi ti ki yo je ki ne je tɔki mi m-ndigi-n səsi kin be tɔ. ³⁵ Kin ə re indigi-naa dansi ti ki yo je ki ne je ɓa, dije pɔti a gəri tɔki səi njé ndo je ləm.»

Jəju əl tɔki Piyər a naji ta gər-ne

(Mt 26.33-35; Mk 14.29-31; Lk 22.31-34)

³⁶ Simo Piyər dɔji Jəju ə nɔ: «Babe, a aw ra ə?» Ə Jəju ile ti ə nɔ: «Lo ki m-a m-aw ti, a asi kadi un gom ki ɓasine kin al, nɔ a un gom ki ɓəy ti.» ³⁷ Ba Piyər dɔji Jəju ə nɔ: «Babe, mba ri ə m-a m-asi kadi m-un goi ki ɓasine kin al ə? Mi ɓasi ngay kadi m-ilə rɔm kɔ mbata ləi!» ³⁸ Lo kin ti, Jəju ilə Piyər ti ə nɔ: «Adi j ɓasi ngay kadi ilə rɔi kɔ mbata ləm wa ta? Tɔki rɔjeti, adi m-əli, kunə kinjə nɔ al ɓəy ə, a naji ta nja mitə ə nɔ igər-m al.»

14

Jəju e rəbi ki kaw ki rɔ Luwə ti

¹ Jəju əl njé ndo je ləne ə nɔ: «Sɔbi kadi mesɔ ɓəl al, adi mesɔ Luwə, ə adi-mi mesɔ tɔ. ² Me ɓe ti lə Bai, kəy je e ngay nɔɔ. Kin ə re e ne ki rɔjeti al ə, re m-a m-əl səsi, tadɔ m-aw kadi m-ində dɔ lo dana mbata ti ləsi. ³ Lokɔ m-aw, ə m-ində dɔ lo dana gine gangi ningə, m-a m-təl tɔ m-re kadi m-ɔy səsi, m-aw səsi rɔm ti, kadi tɔ lo ki mi ti, səi ka səi ti tɔ. ⁴ Səi, igəri rəbi ki kaw lo ti ki m-isi m-aw

ti.» ⁵ Lo kin ti, Tomasi əl Jəju ə nɔ: «Babe, ji gər lo ki isi aw ti al tɔ, ə ra ban be ə j-a ji gər rəbi ki kaw ti ə?» ⁶ Ə Jəju əl-e ə nɔ: «Mi rəbi, mi ta ki rɔjeti, mi kisi ki dɔ taa. Rəbi ki rangi ki kadi dəw asi kaw-n rɔ Bai Luwə ti goto. ⁷ Re igəri-mi ɓa, a igəri Bai tɔ. NGa ningə, tɔki j-a-n ne wa kin, igəri-e nim, oi-e nim tɔ.» ⁸ Ningə Pilipi əl Jəju ə nɔ: «Babe, itɔji-je Bawje Luwə adi j-o-e par ə, e wa kin asi-je naki.» ⁹ Ə Jəju ile ti ə nɔ: «Pilipi, e mari nu ba ə m-a səsi ne kin ka igər-m al ɓəy a? Dəw ki oo-m ɓa, oo Bai Luwə tɔ. Ra ban be ə əl ə nɔ: “Itɔji-je Bawje Luwə adi j-o-e?” ¹⁰ O tɔ ta ki rɔjeti al kadi mi m-isi me Bai ti, ə Bai isi mem ti a? Ta je ki m-isi m-əl səsi kin, e mi wa ki dɔm ɓa m-isi m-əl al; e Bai ki isi mem ti ə isi ra kilə je ləne. ¹¹ Adi-mi mesɔ tɔki mi m-isi me Bai ti, ə Bai isi mem ti tɔ kin. A re adi-mi mesɔ dɔ ta je ti ki m-isi m-əl al ə, kilə ra je lə Luwə ki oi ki kəmsi kin yo ə, adii mesɔ ndəy. ¹² Tɔki rɔjeti, adi m-əl səsi, dəw ki adi-m mene ɓa, e ka a ra ne je ki m-isi m-ra-de kin tɔ. A ra ne je ki əti ɓəl ngay ɓəy, mbata mi m-isi m-aw rɔ Bai ti. ¹³ NGa ningə, ne je pɔti ki idəji me tɔm ti ə, m-a m-ra m-adi səsi, mba kadi mi NGon, m-ra m-adi dije iləi tɔji dɔ Bai Luwə ti. ¹⁴ Kin ə re idəji ne madi me tɔm ti ə, m-a m-ra m-adi səsi.»

Jəju un ndune kadi n-a n-ilə ki NDil Luwə

¹⁵ Jəju ilə ta ki rangi dɔ ti ɓəy ə nɔ: «Kin ə re indigi-mi ə, a tɔli rɔsi go ndu-kun je ti

lām. ¹⁶ Ningə mi, m-a m-dəji Bai Luwə kadi ilə ki NJe ra səsi ki rangi, ki a isi səsi bitī ki nō ti. ¹⁷ E ə e NDil ki nje ra ne ki rōjeti, ki dije ki dōnangi ti ne asi kadi taai-e mede ti al, tadō ooi-e al, taa gəri-e al tō, nə səi je, igəri-e, mbata isi kadisi ti ne, taa a isi mesī ti tō. ¹⁸ M-a m-iyə səsi ki karsi tə ngan kal je be al, nə m-a m-təl kadi m-re rōsi ti. ¹⁹ Nay ngay al kadi dije ki dōnangi ti ne a ooi-mi al ratata, nə səi je, a oi-mi, tadō m-isi ki dōm taa, taa səi je ka a isi ki dōsi taa tō. ²⁰ NDōe ti kin ə, a oi kadi mi me Bai ti, ningə səi, səi mem ti, ə mi, mi mesī ti tō. ²¹ Dəw ki nje ndigim, e dəw ki ngəm go ndu-kun je lām maji nim, təl rōne go ti nim. Bai a ndigī dəw ki nje ndigim, ningə mi ka m-a m-ndige tō, taa m-a m-tōje rōm ki taga kadi gər-m tō.» ²² Judi (ki Judasi Isikariyoti al) əl Jəju ə nə: «Babe, ra ban be ə je par ə a tōji-je rōi ki taga kadi ji gəri-i, bi a tōji rōi ki taga kadi ndagī dije ki dōnangi ti ne kin gəri-ni al ə?» ²³ Jəju ile ti ə nə: «Dəw ki ndigim ə, a ngəm go ta je lām. Bai a ndige, ningə je ki Bai Luwə joo pu j-a ji re rōe ti, j-a j-ındə be naa ti sie. ²⁴ Dəw ki ndigim al, təl rōne go ta je ti lām al. Ta je ki isi tē tam ti ə isi oi kin, e ta je ki mi wa m-əl ki dōm al, nə e ta je ki j rō Bai ti ki nje kilə-m. ²⁵ M-əl səsi ta je kin dōkagilo ki mi səsi naa ti ne bəy kin. ²⁶ NJe ra səsi, NDil ki Bai a ilə sie adi səsi me tōm ti kin, a ndo səsi ne je pəti, taa a ole mesī dō ne je ti pəti ki m-əl səsi tō. ²⁷ M-iyə lapiya

m-adi səsi, m-adi səsi lapiya. Ningə mi m-adi səsi tēki dije ki dōnangi ti ne adii səsi al. Adi mesī osi nangi, ibəli al. ²⁸ Oi tē tam ti m-əl m-ə nə: «M-a m-aw, ə m-a m-təl m-re rōsi ti». Ningə kin ə re indigim-ə, a irai rōnəl dō kaw ti ki m-isi m-aw rō Bai ti, tadō e, e ki bo itə-m. ²⁹ M-əl səsi ta kin basine, kəte taa kadi ne je rai ne, kadi tō lōki a rai ne bə, adii mesī. ³⁰ M-a m-əl səsi ta gogī al ngata, tadō, nje majal ki isi ındə tōgine dō dije ti ki dōnangi ti ne, re. Ningə e aw ki tōgī madi dōm ti al, ³¹ nə a ingə ta rəbi kadi ra adi dije gəri tēki m-ndigī Bai, ə m-ra ne je tēki Bai dəji-m kadi m-ra. II taa lo kin ti adi j-awi.»

15

Jəju e kagi nju ki rōjeti

¹ Jəju əl ə nə: «Mi, mi kagi nju ki rōjeti, ningə Bai e bə nje ndōr nju tō. ² Baji nju ki j rōm ti, ə andi al ə, Bai a tige kō, nə e ki andi maji bə, a tigə ngan bajie je ki majal kō kadi andi ki kəte dō made ti. ³ Ningə səi, ne ndo ki m-ndo səsi, ra adi səi dije ki ayi njay ngata. ⁴ Ə re uwəi rōsi rōm ti ngə bə, mi m-a m-uwə səsi rōm ti ngə tō. NGa ningə, tə ka ki baji kagi a asi kadi andi ki kanji kagi al ka kin ə, səi ka a asi kadi irai ne madi ki kanji kadi uwəi rōsi rōm ti, al tō. ⁵ Mi kagi nju, ə səi bajim je tō. Dəw ki uwə rōne rōm ti ngə, ə mi m-uwe rōm ti tō bə, a ra ne je ki maji maji ngay, tadō a asi kadi irai ne madi ki maji kanjim al. ⁶ Dəw ki uwə rōne ngə rōm ti al, a

iläi-e kɔ gidi lo ti tɔ baji kagi be. Baji kagi je ki tuti, a kãide kadi ɓuki-de poro kadi ɔi por kɔ. ⁷ Kin ə re uwai rɔsi rɔm ti nga, ə ta ləm isi mesi ti tɔ ɓa, idəji ne ki indigi ə a ingəi. ⁸ Ne ki a ra kadi dije iläi tɔji dɔ Luwə ti ki taga, e ta kadi irai kilə je ki maji maji, ki dɔ-naa ti, dɔ-naa ti nim, kadi itɔji tãki sai njé ndo je ləm ki rɔjeti nim tɔ. ⁹ Mi m-ndigi sãsi tãki Bai ndigi-m be tɔ. NGa ningə, maji kadi ai dɔ njasi ti, me ndigi ti ki m-ndigi sãsi. ¹⁰ Kin ə re itəli rɔsi go ndu-kun je ti ləm ə, a ai dɔ njasi ti, me ndigi ti ki m-ndigi sãsi, tãki m-təl-n rɔm go ndu-kun je ti lə Bai Luwə, ə m-a-n dɔ njam ti, me ndigi ti ki e ndigi-m kin be tɔ.

¹¹ «M-əl sãsi ta je kin be mba kadi rɔnəl ki mem ti e rɔnəl ləsi tɔ, ningə kadi rɔnəl ləsi e rɔnəl ki asi-naa tapi. ¹² *NDu-kun ləm ə to kin: Indigi-naa ki yo je ki ne je dansi ti, tãki m-ndigi-n sãsi kin be tɔ. ¹³ Kin ə re dɔw un rɔne ilə kɔ mbata lə madine je ə, ne madi ki rangi ki kadi a ra, tɔji-n ndigi-naa ki itə e kin goto ngata. ¹⁴ Kin ə re irai ne ki m-dəji sãsi kadi irai ɓa, sai madim je. ¹⁵ M-ɓar sãsi ɓəə kilə je al ratata, tado ɓəə kilə gər ne ki ɓae isi ra al. NGa ningə mi, m-ɓar sãsi madim je, mbata m-adi sai igəri ne je pəti ki m-ingə rɔ Bai Luwə ti. ¹⁶ E sai je ɓa imbəti-mi al, nə e mi ə m-mbəti sãsi. Ningə, m-adi sãsi kilə kadi awi, irai kilə je ki maji maji, ki a to ratata. Ba lo kin ti, Bai a adi sãsi ne je pəti ki idəji-e ki tɔm. ¹⁷ Ne kare

ki m-dəji sãsi, e ta kadi indigi-naa ki yo je ki ne je dansi ti.»

Dije ki dɔnangi ti ne, mede majal ki Jaju ai ki njé ndo je ləne

¹⁸ Jaju əl ɓəy ə nɔ: «Kin ə re dije ki dɔnangi ti ne ɔsi sãsi ta ə, kadi igər tãki e mi ə ɔsi-mi ta kəte nɔsi ti. ¹⁹ NGa ningə, kin ə re sai uwai ki dije ki dɔnangi ti ne ɓa, re dije ki dɔnangi ti ne a ndigi sãsi; nə ki ne kin, sai uwai sɔde al, tado m-mbəti sãsi, m-tee sãsi kɔ dande ti. Ningə e mbata kin ə, ɔsi sãsi ta. ²⁰ Ə adi mesi ole dɔ ta ti ki m-əl sãsi kəte m-ə nɔ: “Bəə itə ɓane al” kin. Kin ə re adi-mi kɔ ɓa, a adi sãsi kɔ tɔ, a re təli rɔde go ta ti ləm ɓa, a təli rɔde go ta ti ləsi tɔ. ²¹ Ki ne kin, a adi sãsi kɔ mbata ləm, tado gəri dɔw ki nje kilə-m al. ²² Kin ə re m-re al, re m-əl-de ta al ə, re dɔw a tidə majal je ləde dɔde ti al; nə ki ne kin, lo kadi a əli əi nɔ: “Gər ə ji gər al,” kadi dɔw iyə-n go majal je ləde kɔ goto. ²³ Dɔw ki mee majal sɔm ɓa, mee majal ki Bai Luwə tɔ. ²⁴ Kin ə re m-ra kilə madi ki dɔw madi ki rangi ra nja kare al, dande ti al ə, re dɔw a tidə majal je ləde dɔde ti al; nə ki ne kin, ooi kilə ram je ki kəmde. Be ka, mede majal sɔm nim, majal ki Bai nim. ²⁵ Ningə, e ne ki ra ne be mba kadi ta ki ndangi me makitibi ti lə Luwə əi nɔ: “Mede majal sɔm ki kanji ta madi,» kin nee ra ne.

²⁶ «NJe ra sãsi ki m-a m-ilə sie ki tɔ Bai Luwə, a re. Ningə e ə e NDil ki nje kəl ne je ki rɔjeti dɔ Luwə, ki a j rɔ Luwə ti. E ə a

ma naji dɔm ti. ²⁷ NGa ningə, səi ka a mai naji ləm tɔ, tado səi sɛm naa ti lo kilə ngirə ne je ti nu.»

16

¹ «M-əl səsi ta je kin be pəti mba kadi tə iyəi ta kadi-me ləsi al. ² Dije a tuwəi səsi kɔ gin kəy kaw-naa je ti. Ningə ndɔ je a rəi wa bəy ki kadi njé ki a təli səsi, a əli mede ti əi nə e kilə lə Luwə ə yə n-isi n-rai. ³ A rai be, mbata gəri Bai al nim, gəri-mi al nim. ⁴ NGa ningə, m-əl səsi ta je kin be kəte, kadi tə ndɔ ki nee je a rai ne ɓa, mesi ole dɔ ti təkɪ ndɔ ki m-əl səsi. M-əl səsi ta je kin lo kilə ngire ti nu al, tado mi səsi naa ti ne.

Kilə ra NDil Luwə

⁵ «Ki basine kin, m-isi m-aw ki rɔ nje kilə-m ti, nə dəw kare dansi ti ki kadi dəji-m ə nə: “Isi aw ra wa ka,” goto. ⁶ Mesi ur made mbata ta je ki m-əl səsi. ⁷ NGa ningə, e ta ki rɔjeti ə m-əl səsi: maji ngay mbata ti ləsi kadi m-aw, tado re m-aw al ə, dəw ki nje ra səsi ki sɔbi kadi a re kin, a re al. A re m-aw tɔ ɓa, m-a m-ilə sie m-adi səsi. ⁸ Ə loki a re ɓa, a ra kadi dije ki dɔnangi ti ne gəri ne ki e majal ki ra, ki ne ra ki dana, ki ta ki gangi. ⁹ Kadi gəri ne ki e majal ki ra, tado mbati kadi-mi mede, ¹⁰ kadi gəri ne ra ki dana, tado m-isi m-aw rɔ Bai ti, ningə səi a oi-mi gogɪ al ratata, ¹¹ kadi gəri ta ki gangi, tado gangi ta dɔ nje majal ti ngata. Adi e nje majal ki isi ində tɔgine dɔ dije ti ki dɔnangi ti ne.

¹² «M-aw ki ta je ngay bəy kadi m-əl səsi, nə ki basine

kin, a al dəsi. ¹³ NGa ningə, dɔkagilo ki NDil ki nje kɔji ne je ki rɔjeti a re ɓa, a ra kadi igəri ne je pəti ki rɔjeti. A əl ta ki tɔne wa al, nə a əl ne je pəti ki ingə rɔ Luwə ti, ningə a ilə səsi mbɛ ne je ki a rai ne lo ti ti tɔ. ¹⁴ E tɔji tɔɓa ləm ki taga, tado e ta je ləm, ə a ilə səsi mbɛe. ¹⁵ Ne je pəti ki e yə Bai, e yam tɔ. E mbata kin ə, m-əl-n m-ə nə: E ta je ləm, ə NDil a ilə səsi mbɛe.»

Me kɔ təl rɔnəl

¹⁶ Jəju əl ə nə: «Nay dɔkagilo ndəy ba kadi a oi-mi al, ningə dɔkagilo ndəy go ti ə, a təli oi-mi gogɪ.» ¹⁷ Ə njé ndo je madi əli-naa dande ti əi nə: «Ta ki əl-je ə nə: “Nay dɔkagilo ndəy ba kadi a oi-mi al, ningə dɔkagilo ndəy go ti ə, a təli oi-mi gogɪ,” kin mee nə ri ə? Taa əl ta ki kare bəy ə nə: “Tado m-isi m-aw rɔ Bai ti.” ¹⁸ Ə “dɔkagilo ndəy” ki əl tae kin me nə ri tɔ ə? Ji gər me ta ki ge kəl-je kin al!» ¹⁹ Loki Jəju gər kadi njé ndo je lie isi sangi kadi dəji-e ta ɓa, əl-de ə nə: «Isi dəji-naa ta dansi ti oji dɔ ta ki m-əl səsi m-ə nə: “Nay dɔkagilo ndəy ba kadi a oi-mi al, ningə dɔkagilo ndəy go ti ə, a təli oi-mi gogɪ,” kin. ²⁰ NGa ningə, təkɪ rɔjeti, adi m-əl səsi: A nɔi je, a ndigəi ndoo je, nə dije ki dɔnangi ti ne a rai rɔnəl. Me kɔ a ra səsi, nə me-kɔ ləsi kin a təl rɔnəl. ²¹ Loki dəne aw tə oji ngon ɓa, e me kɔ ti, tado dɔkagilo kɔ lie re, nə loki ngon tɛɛ rɔe ti ngata ɓa, mee oy dɔ kɔ ti, mbata rɔnəl dəw ki oje ile dɔnangi ti. ²² Ningə, səi ka, ki basine kin, səi me kɔ

ti, nə m-a m-təl m-o səsi, kadi rənəl a rosi mesī, ningə e rənəl ki dəw a ɔr mesī ti goto al. ²³ NDəe ti kin, a dəji-mi ta do ne madi ti al ngata. Ningə, təki rəjeti, adi m-əl səsi, Bai a adi səsi ne je pəti ki idəji-e ki tōm. ²⁴ Biti ɓone ka, idəji ne madi ki tōm al ɓəy. Idəji ə a ingəi, kadi rənəl ləsi asi-naa tapi.

Jəju tətī rə dije ki dənangi ti ne

²⁵ «M-əl səsi ta je kin me kuji ta ti, nə ndə je a rəi nɔɔ kadi m-a m-əl səsi ta me kuji ta ti al ngata, nə m-a m-əl səsi ta ki do Bai Luwə ti wangi taga. ²⁶ I do ndəe ti kin, a dəji ne Bai ki tōm, ningə m-a m-əl səsi al, təki m-isi m-əl ta ki Bai mbata ti ləsi, ²⁷ tadə Bai Luwə ə wa ndigi səsi. Luwə ndigi səsi, mbata indigi-mi, taa adi mesī təki m-ı rəe ti ə m-re tə. ²⁸ M-ı rə Bai ti ə m-re dənangi ti ne, ningə ki ɓasine kin, m-a m-iyə dənangi ə m-təl m-aw rə Bai ti gogi.» ²⁹ Ə njé ndo je lie əli əi nə: «O, ki ne kin, yə əl-je ta ay njay, ki kanji kəl me kuji ta ti kin. ³⁰ Ningə ki ɓasine kin, ji gər kadi igər ne je pəti, taa ta je ki to me dəw ti ɓəy, kadi tə dəw dəji ka igər kəte. Lo kin ti, j-adi meje kadi ı rə Luwə ti.» ³¹ Ə Jəju ilə-de ti ə nə: «Adi mesī ngata a? ³² Oi, do kadi isi re, ningə ki ne kin, re tɛɛ ne ngata ki kadi dije a sanəi səsi ki lo kare kare. A iyəi-mi ki karm, nə mi ki karm al, tadə Bai Luwə e səm naa ti ne. ³³ M-əl səsi ta je kin pəti be, mba kadi lapiya e mesī ti, me kində rə naa ti səm. A ingəi kə dənangi ti ne, nə kadi uwəi

təgisi ba, tadə m-təti rə njé təgi je ki dənangi ti ne ngata.»

17

Jəju əl ta ki Luwə mbata ləne wa nim, mbata lə njé ndo je ləne nim

¹ Go ta ti ki Jəju əl kin ɓa, un kəmne ki taa dərə ti, ningə əl ə nə: «Bai, ndə re nga. Itəji təba ləm, mi NGoni ki taga adi dije gəri, kadi tə mi NGoni, m-təji təba ləi ki taga madi dije gəri tə. ² I, adi-m təgi do dije ti pəti, kadi tə m-adi njé ki iyə-de jim ti, isi ki dəde taa biti ki nɔ ti. ³ Kisi ki do taa biti ki nɔ ti, e ta kadi dəw gəri, ı ki ı ki kari ba ə ı Luwə ki rəjeti kin nim, kadi gər Jəju Kirisi ki e dəw ki ile kin nim. ⁴ M-təji təba ləi m-adi dije ki dənangi ti ne pəti gəri, ningə kilə ki adi-m kadi m-ra ka m-təl tae maji tə. ⁵ Ki ɓasine kin, Bai, m-dəji kadi adi-m m-ingə kəsi-gon ta kəmi ti təki ndə ki adi-m kəte nɔ kində dərə ti, ki dənangi ti kin.

⁶ «M-ra m-adi dije ki əy-de dan madije je ti ki dənangi ne, adi-m kin gəri-ni. Əi dije ləi, ə iyə-de me jim ti, ningə təli rəde maji go ta ti ləi. ⁷ Ki ɓasine kin, gəri kadi ne je pəti ki adi-m, ı rəi ti. ⁸ Tadə m-adi-de ta je ki adi-m, ningə taai. Loki taai ɓa, gəri kadi m-ı rəi ti, adi adi-mi mede təki e ı ə ilə-m. ⁹ Ningə e mbata ti ləde ə m-əl səi ta. M-əl səi ta mbata lə dije ki dənangi ti ne al, nə mbata lə njé ki iyə-de me jim ti, tadə njé ki iyə-de me jim ti kin əi dije ləi. ¹⁰ Ningə ne je pəti ki e yəm, e yəi, ə ne je pəti ki e yəi, e yəm tə. NGa ningə,

əi je, təji təba ləm ki taga adi dije ooi. ¹¹ Mi, m-a mi dənangi ti ne al ngata, m-isi m-aw ki rəi ti, nə əi je, isi dənangi ti ne bəy. Be ə, Bai Luwə ki njé kay njay, m-dəji kadi ində kəmi gode ti maji. Ində kəmi gode ti ki təgi ləi, ki e təgi ki adi-m m-ra-n kilə kin, kadi tə əi kare ba təkə je səi je kare ba kin be tə. ¹² Dəkagilo ki mi səde, m-ində kəm gode ti maji ki təgi ləi ki adi-m. M-dəbi bagim dəde ti, adi dəw kare ka tae tji al. Dəw 6a, e e ki səbi kadi tae a tji kadi tə ta ki ndangi me makitibi ti lə Luwə təl-n tane ka kin par*. ¹³ NGa ningə, ki basine kin, m-isi m-aw ki rəi ti, ə m-əl ta kin be təkə mi-n səde dənangi ti ne bəy kin, kadi tə əi wa ingəi rənəl ki mem ti, ki e rənəl ki asi-naa tapi kin. ¹⁴ M-adi-de ta ləi ningə, dije ki dənangi ti ne əsi-de ta mbata ke ki əi dije ki dənangi ti ne al, təkə mi mi-n dəw ki dənangi ti ne al kin be tə. ¹⁵ NGa ningə, m-dəji kadi əy-de kə dənangi ti ne al, nə kadi əsi Nje majal ngərəngi dəde ti. ¹⁶ Əi dije ki dənangi ti ne al, təkə mi mi-n dəw ki dənangi ti ne al kin be tə. ¹⁷ Maji kadi un-de ki ta ki rəjeti, ində-de ta dangi tə dije ləi. Ta ləi e ta ki rəjeti. ¹⁸ Ningə, mi ka, m-ilə-de dənangi ti, təkə ilə-m dənangi ti ka kin be tə. ¹⁹ Mi wa, m-un rəm m-ində ta dangi tə dəw ləi mbata ti ləde, kadi tə əi je ka, əi ki kində ta dangi me ta ki rəjeti tə dije ləi tə.

Jəju əl ta ki Luwə mbata ti lə dije pəti ki a adi-e mede

* 17:12 Pa je 41.10

²⁰ «M-əl səi ta mbata ti lə njé ki m-ilə-de kin par al, nə mbata ti lə dije pəti ki a adi-mi mede, ki go rəbi lə ta ki a tēē ta njé je ti ki m-ilə-de. ²¹ M-dəji kadi pəti, təli dije ki kare, təkə j Bai, ində rəi naa ti səm, ə mi m-ində rəm naa ti səi kin be. Kadi əi ka indəi rəde naa ti səje tə, kadi tə dije ki dənangi ti ne adi mede təkə e j ə ilə-m. ²² Mi m-adi-de kəsi-gon ki adi-m, kadi tə əi dije ki kare, təkə je səi je-n dije ki kare kin be tə. ²³ Mi m-ində rəm naa ti səde, ningə j, ində rəi naa ti səm tə; 6a lo kin ti, a asi kadi əi dije ki kare ba ki rəjeti, kadi dije ki dənangi ti ne gəri təkə e j ə ilə-m nim, indigi-de təkə indigi-m be nim tə. ²⁴ Oyo, Bai, njé ki adi-m-de kin, m-ndigi ngay kadi əi səm naa ti, lo ti ki m-a mi ti, kadi oi kəsi-gon ki m-aw-n, kəsi-gon ki j adi-m. M-əl m-ə nə adi-m kəsi-gon, mbata indigi-m kəte nə kində dərə ti ki dənangi. ²⁵ Bai ki nje ra ne ki dana, dije ki dənangi ti ne gəri-ni al, nə mi m-gər-i, taa njé ki adi-m-de ka gəri təkə e j ə ilə-m tə. ²⁶ M-ra m-adi gəri-ni, ningə m-a m-adi gəri-ni ki kəte bəy, kadi tə ko ndigi ki indigi-m kin to mede ti nim, kadi mi wa mi naa ti səde nim tə.»

18

Kuwə Jəju
(Mt 26.47-56; Mk 14.43-50;
Lk 22.47-53)

¹ Go ta ti ki Jəju əl ki Luwə kin 6a, əti ki njé ndo je ləne, ali də lo, awi dam ngon man ti madi ki 6ari-e Sədirə. Loe ti

kin, lo ndər ki dəw mə kagi je ti to noo, ə uri me ti. ² Judasi ki nje kun dɔ Jəju, gər lo kin maji, mbata e lo ki Jəju əi ki njé ndo je ləne isi rəi ti taa taa. ³ E be ə, Judasi un dɔ buti asigar je lə kɔbe ki Rom, aw səde loe ti ka kin. Taa njé kun dɔ njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki *Parisi je, iləi njé ngəm ta kəy lə Luwə adi əi səde noo tɔ. Dije ki go Judasi ti kin oti kiyə kasigar je, ki lambi je, ki por ngəl je. ⁴ Lo kin ti, Jəju ki gər ne pəti ki a re dɔe ti, ɔti ki rɔde ti, dəji-de ə nə: «İsi sangi nə ə?» ⁵ Ba əi je iləi-e ti əi nə: «J-isi ji sangi Jəju ki Najarəti ti.» Ə Jəju əl-de ə nə: «E mi wa ə m-a am.» Judasi wa ki nje kun dɔ Jəju ka kin ka a səde noo tɔ. ⁶ Loki Jəju əl-de ə nə: «E mi wa ə m-a am» kin ɔa, gədi gogi, ningə tɛɛi tosi. ⁷ Jəju təl dəji-de bəy ə nə: «İsi sangi nə wa?» Ba əi je iləi-e ti əi nə: «J-isi ji sangi Jəju ki Najarəti ti.» ⁸ Ə Jəju əl-de ə nə: «M-əl səsi m-ə nə, e mi wa ə m-a am. Ə re e mi ə isi isangi-mi ɔa, iyəi ndəgi dije kam adi awi.» ⁹ To be kadi ta ki tɛɛ ta Jəju ti ki rɔ Bawe Luwə ti ə nə: «Njé ki adi-m-de, dəw kare ka m-ti tae al» kin, təl tane. ¹⁰ Simo Piyər ki oti kiyə kasigar rəne ti, ɔr tigə-n paja lə ki bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je, ɔa ɔdi mbie ki dɔ ji kɔ ti, tigə lati gangi. Tɔ paja ka kin nə Malkusi. ¹¹ Ə Jəju əl Piyər ə nə: «İlə kiyə ləi sawe ti gogi. O kadi m-a m-ingə kɔ ki Bai ində dɔe dana

mbata ti ləm kin al a?»

Jəju a no An ti
(Mt 26.57-58; Mk 14.53-54;
Lk 22.54)

¹² Buti asigar je lə kɔbe ki Rom, naa ti ki nje kun dɔde nim, ki njé ngəm ta kəy lə Luwə ki *Jipi je iləi-de ka kin nim, uwəi Jəju dɔəi-e. ¹³ Dɔ kəte, awi sie ɔe lə An* ki e məm Kayipi. Kayipi ə e ki bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je ɔale ti kin. ¹⁴ NGa ningə e darɔ Kayipi wa kin ə e nje kəl kə nə: «E soti ngay mbata ti ləsi kadi ba kal dəw kare oy mbata lə gin dije kosi*.»

Piyər naji ta gər Jəju
(Mt 26.69-70; Mk 14.66-68;
Lk 22.55-57)

¹⁵ Simo Piyər əi ki nje ndo kare ki dan njé ndo je ti lə Jəju, uni go Jəju. Nje ndo kare ki əi ki Piyər ka kin e dəw ki ki bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je gər-e, adi ur nati kəy ti lə ki bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je, naa ti ki Jəju ki uri sie kəy. ¹⁶ Piyər ə isi yəne taga, ɔasi ta kəy ti. Lo kin ti, nje ndo ki ki bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je gər-e ka kin, tɛɛ taga, əl ta ki dəne ki nje ngəm ta kəy, ɔa go ti, dəne iyə Piyər ade ur kəy. ¹⁷ Dəne ki nje ngəm ta kəy ka kin əl Piyər ə nə: «İ ka j dan njé ndo je ti lə dingəm kin tɔ al a?» Ə Piyər ile ti ə nə: «Jagi, mi səde al.» ¹⁸ Kul ɔ, adi njé ra kilə je, ki njé ngəm ta lo je, iləi por a ndibi. Piyər ka a səde ta

* **18:13** An ka ndɔ ki e bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je tɔ ki ɔal ki 6 tɛɛ 15 ti go Kirisi ti. Go ti gogi ka, Jipi je ɔuki-e ti təkɔ bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je wa ka kin ɔəy. Lo ta ki gangi je ti lə Jipi je ɔa, e ə dije ooi ta lie ngay. ✨ **18:14** Ja 11.49

por ti ka kin noo, a ndibi sæde tɔ.

An dæji ta Jəju

19 Ki bo læ njé kijə ne məsi kadi-kare je dæji ta Jəju dɔ njé ndo je ti lie ki dɔ ne ndo ti lie ki isi ndo dije. 20 Ə Jəju ilə ti ə nə: «M-əl ta dije taga wangi, taa ki ndɔ je, ndɔ je, m-isi m-ndo ne dije gin kəy kaw-naa je ti læ *Jipi je nim, gin kəy ti læ Luwə nim, ki e lo je ki dɔ Jipi je pəti isi əsi-naa ti. Ne madi ki m-əl lo bəyɔ ti goto. 21 NGa ra ban ə idæji-m ta bəy ə? Idæji ta njé ki isi ooi-mi lo kəl ta ti kin o, gəri ta ki m-isi m-əl-de maji ngay.» 22 Dɔ ta ti kin, nje ngəm ta lo kare ki a sæde noo, ində mbɔ Jəju, ə əl-e ə nə: «Adi e be ə kadi tur-n ta ki bo læ njé kijə ne məsi kadi-kare je ti a?» 23 Ə Jəju ile ti ə nə: «Kin ə re ta ki m-əl kin, majal ə, oji maje al adim m-o, a re m-əl maji tɔ ə, ra ban be ə ində-m ə?» 24 Lo kin ti, An adi awi ki Jəju ki dɔɔ ki dɔɔi-e kin be be læ Kayipi, ki e ki bo læ njé kijə ne məsi kadi-kare je.

Piyər təl naji bəy təkɪ n-gər Jəju al

(Mt 26.71-75; Mk 14.69-72; Lk 22.58-62)

25 Piyər isi ta por ti noo, isi ndibi por, ə əli-e əi nə: «Ma, i ka i dan njé ndo je ti lie tɔ al a?» Nə Piyər naji ə nə: «Jagi, mi sæde al.» 26 Ki kare dan njé ra kilə je ti læ ki bo læ njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki e noji dingəm ki Piyər tigə mbie gangi, əl Piyər ə nə: «Dəw ki m-o-e sie, lo ndɔr ti ki mæi kagi je ti kin, e j al ə nə ə?» 27 Nə Piyər

naji wa bəy. Ba ta ji naa ti noo, kunə kinjə nɔ.

Jəju a nɔ Pilati ti

(Mt 27.1-2, 11-14; Mk 15.1-5; Lk 23.1-5)

28 Loki i j ki Jəju be læ Kayipi ba, awi sie kəy ti ki boy ki *Pilati ki e nje kɔbe ki ngar ki Rom ti inde dɔ dɔnangi ti ki Jude ti isi titi. E si bati ba bəy. Ningə njé kun dɔ *Jipi je mbati kur me kəy ki boy ti, kadi tə n-awi ki ta dɔde ti al, ta kəm Luwə ti, kadi tə n-usoii ne lo ra nay Paki ti. 29 E mbata kin ə, Pilati tee ingə-de taga, ningə dæji-de ə nə: «E ri ə isəkii dingəm kam ə?» 30 Ba, əi je iləi-e ti əi nə: «Kin ə re e dəw ki nje ra ne ki majal al ə, re j-a ji re sie, j-u le jii ti al.» 31 Ə Pilati əl-de ə nə: «Səi je wa, itaai-e, awi gangi ta dɔe ti ki go ndu-kun je ti læsi, səi Jipi je.» Nə əli Pilati əi nə: «Je, dəw adi-je ta rəbi ki kadi ji gangi-n ta koy dɔ dəw ti al.» 32 E be ə, ta ki Jəju wa əl kadi tɔji-n ko koy ki a oy kin təl tane. 33 Pilati təl ur me kəy ti ki boy, bar Jəju, ningə dæje ə nə: «I ngar læ Jipi je a?» 34 Ə Jəju təl dæji Pilati ə nə: «Ta kin, e j wa ə əl ə se, e dije ki rangi ə əli-ni ta ki dɔm ti ə?» 35 Ba Pilati əl Jəju ə nə: «Mi ki o-m kin mi Jipi a? E dije ki gin be ti læi ə wa nim, njé kun dɔ njé kijə ne məsi kadi-kare je nim, ə rəi səi iləi-ni jim ti! NGa ningə m-dæji se e ri ə ira wa?» 36 Ə Jəju ile ti ə nə: «Mi ngar ki dɔnangi ti ne al, re mi ngar ki dɔnangi ti ne ə, re dije ki gom ti, a rəi dɔm ti kadi dəw ilə-m ji njé kun dɔ Jipi je ti al; nə ke ə mi ngar ki dɔnangi

ti ne al.» ³⁷ Ningə Pilati dəje ə nə: «Adi j̄ ngar ta?» Ba Jəju ile ti ə nə: «E ta ki j̄ ə t̄e t̄ai ə nə mi ngar. Mi, oji-mi, ningə m-re dənangi ti ne mba kadi m-ma naji d̄o n̄e ki r̄ojeti. NGA ningə, d̄aw ki e me n̄e ki r̄ojeti, t̄əl r̄one go ta ti l̄əm.» ³⁸ Lo kin ti, Pilati dəje ə nə: «E ri ə e n̄e ki r̄ojeti ə?»

Gangi ta koy d̄o Jəju ti

(Mt 27.15-31; Mk 15.6-20; Lk 23.13-25)

Go ta ti ki Pilati d̄əji kin 6a, t̄əl t̄e taga r̄o Jipi je ti əl-de ə nə: «M-ingə ta madi kare ki kadi m-gangi-n ta d̄o d̄aw ti kin al. ³⁹ NGA ningə, ki go jib̄əl rae ti ki isi rai k̄əte, k̄əte, ə d̄okagilo ra nay Paki 6a, m-iȳə dangay kare taa m-adi s̄əsi kin, indigi d̄o ti kadi m-iȳə ngar l̄ə *Jipi je taa madi s̄əsi a?» ⁴⁰ Nə əi je, uni ndude ki taa əli əi nə: «Jagi, e al, e Barabasi ə ji ndigi kadi iȳe taa.» Barabasi ki əli ta lie kin, e baw kaya.

19

¹ *Pilati adi ndune asigar je kadi awi ki Jəju, ningə kadi ind̄ai-e ki nd̄əy kabilay. ² Asigar je oji j̄oɡi kon il̄ai d̄əe ti, ningə il̄ai kibi ngal ki k̄ər p̄ir p̄ir r̄əe ti t̄o. ³ Nj̄iȳəi r̄ai r̄əe ti, ningə əli-e əi nə: «Lapiya, ngar l̄ə Jipi je!» Ba 6uki jide mb̄əe ti, ind̄ai-e. ⁴ Nja kare 6̄əy, Pilati t̄e r̄o kosi je ti əl-de ə nə: «Maji, m-a m-re sie taga r̄osi ti ne, kadi iḡəri t̄əki m-ingə ta madi kare ki kadi m-gangi-n ta d̄əe ti al.» ⁵ Lo kin ti n̄oq be, Jəju

t̄e taga ki j̄oɡi kon d̄əne ti nim, ki kibi ngal ki k̄ər p̄ir p̄ir r̄əne ti nim. Ningə Pilati əl-de ə nə: «Dingəm ka ȳə a am!» ⁶ Nə loki, nj̄e kun d̄o nj̄e kij̄ə n̄e m̄əsi kadi-kare je, ki nj̄e ngəm ta lo je l̄ə Jipi je, ooi-e 6a, il̄ai ngir̄ə k̄əl ta ki ndude ki boy əi nə: «İ̄be kagi-d̄əsi ti! İ̄be kagi-d̄əsi ti!» Ə Pilati əl-de ə nə: «S̄əi je wa, itaai-e, awi İ̄b̄ai-e kagi-d̄əsi ti, t̄ad̄o mi, m-ingə ta madi ki kadi m-gangi-n ta koy d̄əe ti al.» ⁷ Ningə Jipi je əli Pilati əi nə: «J-aw ki ndu-kun kare n̄oq, 6a ki go ndu-kun ti ka kin, e d̄aw ki s̄əbi kadi a oy, t̄ad̄o əl ə nə n-e NGon l̄ə Luwə[☆]» ⁸ Loki Pilati oo ta kin 6a, ade 6̄əl ki d̄o made ti 6̄əy, ⁹ ə t̄əl ur me k̄əy ti ki boy, ningə d̄əji Jəju ə nə: «İ̄, j̄ ra ə?» Nə Jəju ile ta ti al. ¹⁰ Ə Pilati əl Jəju ə nə: «Mi ə m-d̄əji ta ə il̄ə-m ti al a? İḡər kadi m-aw ki t̄oɡi kadi m-ge ə m-iȳə-i taa nim, m-ge ə m-6̄ə-i kagi-d̄əsi ti nim, ə se iḡər al ə?» ¹¹ Jəju ile ti ə nə: «Kin ə re e t̄oɡi ki Luwə wa ə adi d̄əra ti nu kin al ə, aw ki t̄oɡi madi kare d̄əm ti al. Ba e mbata kin ə, d̄aw ki nje kil̄ə-m j̄ii ti, majal lie e ngay it̄ə ȳəi.» ¹² D̄o ta ti wa kin 6a, Pilati sangi kadi n-iȳə Jəju, nə Jipi je il̄ai k̄əl, ə əli-e əi nə: «Kin ə re iȳe taa 6a, j̄ madi S̄əjar ki e ngar ki bo kin al. D̄aw ki ə nə n-e ngar 6a, d̄əwe kin e nje ta l̄ə S̄əjar.» ¹³ Loki Pilati oo ta kin 6a, adi awi ki Jəju taga, ningə e wa isi d̄o kimb̄ər ngar ti, lo ti ki 6ari-e Gaji mbal je ki kind̄ə nangi, ki ta eb̄ir̄ə ə nə «Gabata». ¹⁴ E nd̄o ki kadi lo ti par ə e kil̄ə ngir̄ə ra

☆ 19:7 Ləbatiki 24.16

nay Paki, ningə e kadi ki jam dɔ be ti be. Ə Pilati əl Jipi je ə nə: «Oi ngar ləsi.» ¹⁵ Nə uni ndude ki taa əli əi nə: «Kadi oy kɔ! kadi oy kɔ! İbe kagi-dəsi ti!» Ə Pilati əl-de ə nə: «Kadi tə m-bə ngar ləsi kagi-dəsi ti a?» Ba njé kun dɔ njé kijə ne məsi kadi-kare je əli əi nə: «Dəw oo ngar ləje ki rangi al, ngar ləje e Səjar par.» ¹⁶ Lo kin ti, Pilati ilə Jəju ji asigar je ti kadi bəi-e kagi-dəsi ti.

Dije bəi Jəju kagi-dəsi ti

(Mt 27.32-44; Mk 15.21-32;

Lk 23.26-43)

Asigar je uwəi Jəju awi sie. ¹⁷ E wa oti kagi-dəsi ləne, teɛn gidi be bo ti ki taga, kadi awn lo ti ki bari-e «Ka dɔ dəw», ki ta ebirə nə «Golgota». ¹⁸ E loe ti kin ə asigar je bəi Jəju ti, kagi-dəsi ti. Bəi dije joo kagi-dəsi ti sie, ki kare dɔ ji kɔe ti, ə ki kare dɔ ji gəle ti tɔ, ningə e wa a dana. ¹⁹ *Pilati adi rai ngon ba, ndangi ne me ti, indəi taa dɔ kagi-dəsi ki Jəju a ti. Ne ki ndangi me ti nə: «Jəju ki Najarəti ti, ngar lə *Jipi je.» ²⁰ Loki bəi Jəju ti, kagi-dəsi ti ka kin e bəsi ki be bo, adi Jipi je ngay tidi ne ki ndangi kin. NDangi ki ta ebirə nim, ki ta late nim, taa ki ta girəki nim tɔ. ²¹ Ə njé kun dɔ njé kijə ne kadi-kare je əli Pilati əi nə: «Ne kin, səbi kadi re a ndangi “ngar lə Jipi” be al, nə re a ndangi “dingəm kam əl ə nə ne ngar lə Jipi je” taa e go rəbe ti.» ²² Nə Pilati əl-de ə nə: «Ne ki m-ndangi ba, ndange ka m-ndangi kin.» ²³ Loki asigar je

bəi Jəju kagi-dəsi ti gine gangi ba, kəi kibi je lie, kayi gin sɔ, səbi dɔde kare kare. Ningə nay kibi ngal ki dəw uu al, nə oji ta naa ti be par, i taa re nangi. ²⁴ Ə asigar je əli-naa əi nə: «Adi ji tili kibi ngal kin al, nə adi ji tigəi kir (mbare) dɔ ti j-oi se nə ə a e yə wa.» Ningə e ne ki a to be kadi ta ki ndangi me makitibi ti lə Luwə əi nə: «Kayi-naa kibi je lie, Ə tigəi kir dɔ kibi ngal ti lie tɔ» kin tɔl tane[☆].

Ningə e nee ka yə asigar je rai kin.

²⁵ Kɔ Jəju əi ki ngokone ki dənə nim, Mari ki ne Kiləwopasi nim, taa Mari ki Magidala nim ai nɔɔ, bəsi kadi kagi-dəsi ti ki bəi Jəju ti. ²⁶ Loki Jəju oo kone, ə oo nje ndo ləne ki e Jəju ndigi, a gədi kɔe ti ba, əl kone ə nə: «Dəne, o ngonni ə a am.» ²⁷ Ba go ti, əl nje ndo ləne ka kin ə nə: «O kɔi ə a am.» Ningə, ndəe ti nɔɔ, nje ndo ka kin aw ki kɔ Jəju rəne ti.

Koy Jəju

(Mt 27.45-56; Mk 15.33-41;

Lk 23.44-49)

²⁸ Go ne je ti kin, Jəju gər kadi gin ne je pəti gangi ngata ba, əl ta kin kadi tɔl ta ta ki ndangi me makitibi ti lə Luwə ə nə: «Kində ra-m[☆].» ²⁹ NGoo ki kasi nju ki masi rosi isi nɔɔ, ə asigar je ndui ne ki to hom hom me kasi nju ti ki masi ka kin, iləi ta kagi ti ki bari-e ijopi, ba iləi ta Jəju ti. ³⁰ Ə loki Jəju njibi kasi ki masi ka kin ningə, əl ə nə: «Gin ne je

pæti gangi ngata», 6a ilə dəne nangi, ningə kəæ tē.

Asigar kare əsi kadi Jəju ki ningə

³¹ E ndo ki kadi lo ti do ti ə, e ndo taa kəæ. E ndo taa kəæ ki to ta dangi, ə, kadi tə nin je ai do kagi-dəsi ti ba ndo taa kəæ ti al[☆], Jipi je awi dəji Pilati kadi adi budi njade, ə ɔri-de ko do kagi-dəsi ti. ³² Lo kin ti, asigar je awi budi nja dəw ki dəsəy nim, e ki ko joo nim, ki bəi-de kagi-dəsi ti naa ti ki Jəju. ³³ Lok i rai tēi do Jəju ti 6a, oi kadi e oy ngata, adi budi njae al. ³⁴ Ningə asigar kare ə əsi kade ki ningə, 6a ta naa ti noo, məsi əi ki man tēi ta do ningə ti ka kin. ³⁵ Dəw ki ɔr go ne je kin, oo ki kəmne, ningə naji ki ma lie e ki rəjeti, taa e wa gər kadi e ta ki rəjeti ə n-əl tə, mba kadi tə sai ka adii mesi[☆]. ³⁶ Təki rəjeti, ne je kin rai ne be mba kadi tə ta ki ndangi me makitibi ti lə Luwə əi nə: «Singe kare ka dəw a təti al[☆]», kin təl tane. ³⁷ Taa ndangi ta ki rangi bəy me makitibi ti lə Luwə əi nə: «A goi lo ki rə dəw ti ki əsi kade ki ningə[☆].»

Iləi Jəju be nin ti

(Mt 27.57-61; Mk 15.42-47; Lk 23.50-56)

³⁸ Go ne je ti kin, Jisəpi ki e dəw ki Arimate ti, aw dəji ta rəbi *Pilati kadi n-ɔr nin Jəju. Jisəpi e nje ndo lə Jəju ki ra rəne lo bəyɔ ti, mbata bəl *Jipi je. Pilati ade ta rəbi, adi aw ɔr nin Jəju. ³⁹ Nikodəm ki ndo ki aw ingə Jəju kondə ka kin

ka, aw ki nduji kagi je ki əti maji joo ki mba kəy rə nin ti. NDUji kagi je ki bari-de mir əi ki alowəsi, poləi-de naa ti asi kiləw kuti mitə be. ⁴⁰ Dije ki joo kin, uni nin Jəju, doləi ki ta kibi lə. Lo dole ti, buki nduji kagi ki əti maji titi ndəy, ndəy, taa doləi, ki go kuji rae ti lə Jipi je ki isi rai ki nin je ləde bəy taa iləi be ti. ⁴¹ Lo ki bəi Jəju ti, kagi-dəsi ti ka kin, lo ndər ki məi kagi je ti to noo, ningə me ndər ti ka kin, be ki to sigi, ki dəw ilə nin ti al bəy to ti noo. ⁴² NGa ningə, tə ka ki lo ti ə a e ndo taa kəæ lə Jipi je, iləi Jəju me be ti ka kin, tadə e basi kade ti.

20

Jəju i lo koy ti

(Mt 28.1-10; Mk 16.1-8; Lk 24.1-12)

¹ NDə dimasi ki gin lo, lo ki lo to piti piti ba bəy, Mari ki Magidala isi aw do badi ti ningə, oo kadi mbal ki uti ta badi ka kin, dəw uwə ɔr. ² Ə Mari ay ngədi, aw ingə Piyər əi ki nje ndo kare ki Jəju ndige, əl-de ə nə: «Uwəi Bəbe ɔri-e bada, ningə ji gər lo ki iləi-e ti al.» ³ Piyər əi ki nje ndo ki kare ka kin tēi, isi awi ki do badi ti. ⁴ Ayi-naa ngədi joo pu, nə nje ndo ki kare ka kin ay ngədi itə Piyər, adi aw tēe do badi ti kəte noe ti. ⁵ Lok i aw tēe, ilə mbəne, go lo ningə, oo ta kibi je ki doləi nin ə a, nə ur me be ti al. ⁶ Piyər ki e goe ti, i yane noo re 6a, ur me be ti, oo ta kibi je ki doləi nin ə a, ⁷ taa oo

☆ 19:31 Dətəranom 21.22-23 ☆ 19:35 Ja 20.31 ☆ 19:36 Tēe ki taga 12.46; Pa je 34.21 ☆ 19:37 Jakari 12.10

ta kibi ki ilai jam do Jəju ti to ə to. Ta kibe kin to naa ti ki ai je ki dolai nin kin al, na daw bindi adi to yane dangi. ⁸ Go ti, nje ndo ki kare ki re kate ka kin, ur me be ti to, adi oo ne je ki kamne nim, adi mene kadi e ne ki rojeti nim to. ⁹ NGa ningə, biti tee loe ti kin ka, tijə-de ti kadi Jəju a j taa dan njé koy ti, təkiki makitibi lə Luwə əl-n tae kate kin, al bəy[☆]. ¹⁰ E be ə, njé ndo je ki joo, təli ilai dode awi be.

Jəju təji rəne Mari ki Magidala

(Mk 16.9-11)

¹¹ Loki njé ndo je awi, Mari a taga, kadi badi ti basi, a no. Loki a no, ilə mbəne go-n lo be nin ti ba, ¹² oo malayka je joo ki ai kibi ki nda, ə isi lo ti ki kate ilai nin Jəju ti. Ki kare isi toe ti, kaw ki dæ ti, ə e ki nungi isi kaw ki njæ ti to. ¹³ *Malayka je dəji-e ai na: «Dəne, ra ban ə a no ə?» Ə Mari ilə-de ti ə na: «Ōri Babe ləm, ningə m-gər lo ki ilai-e ti al.» ¹⁴ Loki əl ta be ningə, ilə rəti ba, oo Jəju, na gər kadi e Jəju al. ¹⁵ Ə Jəju dəje ə na: «Dəne, ra ban ə a no ə? İsi sangi nā ə?» Ningə Mari oo ə na e nje ra kilə me ndr ti ki to noo ka kin wa, adi əl-e ə na: «Bam, re e j ə r-e ə, oji-m lo ki ile ti, adi m-aw m-un-e.» ¹⁶ Jəju bar-e: «Mari!» Ə Mari yəti rəne ki rəe ti, un ndune ki taa, əl-e ə na: «Rabuni!» ki ta ebira, ki kər me na «Nje ndo dije!» ¹⁷ Lo kin ti, Jəju əl-e ə na: «Ōdi rəm al, tadə m-aw dərə ti rə Bai ti al bəy. NGa ningə, ki basine kin ba, aw rə ngakom

je ti, əl-de təkiki m-aw rə Bai ti ki e Bawsi to kin, m-aw rə Luwə ti ləm ki e Luwə ləsi to kin.» ¹⁸ Ə Mari ki Magidala aw ingə njé ndo je əl-de ə na: «M-o Babe ki kəm!» Ningə əl-de ta je ki Jəju əl-e ka kin adi-de ooi.

Jəju təji rəne njé ndo je
(Mt 28.16-20; Mk 16.14-18;
Lk 24.36-49)

¹⁹ NDə dimasi ti wa noo lo solə, njé ndo je kawinaa me kəy ti madi, ningə uti ta kəy mbuki dode ti, mbata bəli njé kun do *Jipi je. Ə Jəju re, a taa dande ti, əl-de ə na: «M-dəji kadi lapiya e səsi!» ²⁰ Ba lo kin ti, təji-de to do ki jie ti je, kade ti je adi-de ooi. Rə njé ndo je nəl-de ngay, loki ooi Babe. ²¹ Jəju təl əl-de bəy ə na: «M-dəji kadi lapiya e səsi! NGa ningə, təkiki Bai ilə-m, mi ka m-ilə səsi to.» ²² Ba go ta je ti kin, Jəju to kəəne do njé ndo je ti, ə əl-de ə na: «İtaai NDil Luwə mesi ti. ²³ Dije ki a iyə go majal je ləde kə, Luwə a iyə go majal je ləde kə to, ə njé ki a mbati kiyə go majal je ləde kə, Luwə a tidə majal je ləde dode ti ba to.»

Jəju ai ki Tomasi

²⁴ Loki Jəju re rə njé ndo je ti kin, Tomasi ki bari-e NDigə, ki e ki kare dan njé ndo je ti e səde loe ti al. ²⁵ Ə ndəgi njé ndo je əli-e ai na: «J-o Babe ki kəmje.» Nə Tomasi əl-de ə na: «Kin ə m-o to do poyti ki bəi jie kin al nim, m-ilə ngon jim to poyti ti kin al nim, taa m-ilə jim m-ədi-n to do ningə ki

osi kade kin al nim ə, m-a m-adi səsi mem al jagi.» ²⁶ NDō jijoo go ti, njé ndo je tɔli ingəinaa me kəy ti bəy, ningə e kin Tomasi e səde ngata. Uti ta kəy mbuki dōde ti, ə Jəju re, a taa dande ti, əl-de ə nə: «M-dəji kadi lapiya e səsi!» ²⁷ Ningə əl Tomasi ə nə: «Tomasi, ilə ngon jii lo kin ti, ə igō jim je kin oo, taa ilə jii ədi-n to do ningə ki kadim ti kin o tō. Onoi kadi mei ngə, maji kadi adi mei.» ²⁸ Lo kin ti nōq, Tomasi əl Jəju ə nə: «Babe ləm! Luwə Ləm!» ²⁹ Ə Jəju əl-e ə nə: «E koo ki o-m ki kəmi ne kin ə adi-n mei. Ningə adi m-əli m-adi igər təkɪ njé rənəl je ə əi dije ki adi mede ki kanji koo ne ki kəmde*.»

Gin ndangi makitibi kin

³⁰ Jəju ra ne kəji je ki rangi ngay wa bəy ta kəm njé ndo je ti ləne, ki e ki ndangi me makitibi ti kin al. ³¹ Nə e je kin e ki ndangi-de be mba kadi adii mesi təkɪ Jəju e Kirisi ki Luwə mbəte, e NGon lə Luwə. Ningə loki adi mesi kin ba a ingəi kaji ki biti ki nōq ti ki takule.

21

Jəju təji rəne njé ndo je siri ta ba ti ki Tibəriyadi (Lk 5.1-11)

¹ Go ti gogi, Jəju təl tē ingə njé ndo je bəy taa ba ti ki Tibəriyadi. Rəbi ki tē ingənde ə to kin: ² NDō madi, Simō Piyər nim, Tomasi ki bari-e NDingə nim, Nataniyəl nim ki əi dije ki Kana ti ki Galile tō, ngan lə Jəbədə ki joo tō, njé

ndo je lə Jəju ki rangi əi joo tō isi naa ti. ³ Ə Simō əl-de ə nə: «M-a m-aw baa kadi m-ndō kanji je.» Ba ndəge je əli-e əi nə: «Je ka j-a j-aw səi tō.» Ningə tēēi, ali me to ti awi, nə kondəe ti kin, ngon kanji kare ka uwəi al. ⁴ Lōki lo ti, Jəju re a ta ba ti nōq, nə njé ndo je gəri təkɪ e Jəju al. ⁵ Ə Jəju əl-de ə nə: «NGan je, uwəi kanji ndəy al a?» Ba iləi-e ti əi nə: «Jagi, ngon kanji kare ka j-uwə al.» ⁶ Ningə, Jəju əl-de ə nə: «fɫai bandi dam to ti, ki dō ji kosi ti kin, ə a uwəi kanji je.» Ə lōki iləi bandi ba, bandi əy kanji kəy ki asi kadi ndəri tēēi taga al. ⁷ Lo kin ti, nje ndo ki Jəju ndige əl Piyər ə nə: «E Babe.» Ə lōki ta ki əl ə nə: «E Babe», kin osi mbi Piyər ti taa par ə, Piyər ilə kibi ləne rəne ti, tado kəte a ki rəne kare, ningə osi me man ti. ⁸ Lo ki ai ti kin, e səy al ki ngangɪ ba, ai asi kulə bi kare be par, adi ndəgi njé ndo je awi ki to ndəy ndəy ki ngangɪ ba ti, ndərii bandi ki kanji rosi ka kin gode ti.

⁹ Lōki uri nangi ningə, ooi por ki dəw ilə kanji ti, taa mapa ka to nōq tō. ¹⁰ Jəju əl-de ə nə: «fɫrəi ki kanji je ki uwəi-de ka kin ne adi j-o.» ¹¹ Ə Simō Piyər al me to ti, ndrər bandi ki kanji rosi ka kin nangi. E kanji je ki boy boy wa ə əi bu ki kuti mi gide mitə (153). Kərde wa ki to bəl kin nə, bandi gangɪ al. ¹² Jəju əl-de ə nə: «fɫrəi usoi ne.» NGA ningə, dəw kare dan njé ndo je ti ki kadi dəji Jəju ə nə: «I nə wa?» goto, tado gəri maji kadi e Babe. ¹³ Jəju əti

rɔde ti, un mapa adi-de, ningə adi-de kanji tɔ. ¹⁴ Loki Jəju ɨ taa dan njé koy je ti kin, e tɛɛ ki kɔ mitə ngata ə tɛɛ ki rɔ njé ndo je ti ləne kin.

Jəju əi ki Piyər

¹⁵ Go ne kuso ti, Jəju dəji Simo Piyər ə nə: «Simo ki ngon lə Jonasi, indigi-m itə njé je ki isi kin a?» Ə Simo ile ti ə nə: «Oyo, Babe, igər kadi m-ndigi.» Ningə Jəju əl-e ə nə: «Ul bati je ləm.» ¹⁶ Jəju təl dəji Simo bəy ki kɔ joo ə nə: «Simo ki ngon lə Ja, indigi-m a?» Ə Simo ile ti ə nə: «Oyo, Babe, igər kadi m-ndigi.» Ningə Jəju əl-e ə nə: «Ul bati je ləm.» ¹⁷ Jəju təl dəji Simo bəy ki kɔ mitə ə nə: «Simo ki ngon lə Ja, indigi-m a?» Ba lo kin ti, me Piyər o-e dɔ təl ti ki Jəju təl dəje bəy ki kɔ mitə ə nə: «Indigi-m a?» kin, adi ile ti ə nə: «Babe, igər ne je pəti, igər kadi m-ndigi.» Ningə Jəju əl-e ə nə: «Ul bati je ləm.» ¹⁸ NGa ningə, təkɨ rɔjeti, adi m-əli: dəkagilo basai ti, ɨ wa idɔɔ nda bədi ti, ə aw lo ki mei ndigi, nə dəkagilo ki a biɡə ba, a ɔy jii taa kadi dəw ki rangi ə a dɔɔ nda bədi ti, ə aw səi lo ti ki mei ndigi al.» ¹⁹ Ta je kin Jəju əl be kadi tɔji-n go rəbi koy ki Piyər a oy kadi ilə-n tɔji dɔ Luwə ti. Go ti, Jəju əl-e ə nə: «Un gom.»

Nje ndo ki Jəju ndige

²⁰ Piyər ilə rəti gogi ningə, oo nje ndo ki Jəju ndige, e ki ndo ki, lo ne kuso ti, ɔy ki dɔ Jəju ti, dəje ə nə: «Babe, nə ə a iləi ji dije ti ə?» ka kin. ²¹ Loki Piyər oo-e ba, dəji Jəju ə nə: «Babe, ə e kam, e ri ə a ra-e ə?» ²² Ə Jəju

əl Piyər ə nə: «Kin ə re m-ndigi kadi isi ki dɔne taa bitɨ kadi tə m-təl m-re m-inge-n ka, e kin ta ləi goto ti. ɨ, ta ləi e ta kadi un gom par.» ²³ Ta kin sane dan njé kadi-me je ti təkɨ nje ndo kam a oy al. Nə ki rɔjeti, kadi Jəju əl Piyər ə nə: «A oy al» kin, əl-e be al. Ta ki əl-e ba, əl-e ə nə: «Kin ə re m-ndigi kadi isi ki dɔne taa bitɨ kadi tə m-təl m-re m-inge-n ka, e kin ta ləi goto ti.»

²⁴ E darɔ nje ndo-e ə wa kin ə ma naji dɔ ne je ti, ndangi-de me makitibi ti kin. NGa ningə ji gər kadi naji ki ma lie e ta ki rɔjeti.

²⁵ Jəju ra ne je ki rangi ngay wa bəy. Re dəw ə nə n-ində tane wa nəm n-ndangi-de pəti me makitibi je ti ə, m-ga kadi dɔnangi wa kin pəti, makitibi je kin a ibə.

Kilə lə NJé kaw kilə je

Ta ki də kilə ti lə NJé kaw kilə je

Makitibi Kilə lə njé kaw kilə je e makitibi ki kə joo ki Luki ndangi. Ningə əi ki Poy Ta ki Maji lə Jəju ki Luki ndangi, rai rəde tə makitibi ki kare ba ə dəw gangi gin joo be. Me e ki dəsəy ti ki e Poy Ta ki Maji, Luki a də dəkagilo ti ki Jəju ra dənangi ti ne (1.1), ningə j də kawə dərə ti (1.11), ki kilə ki ra ki NDilne dan njé ndo je ti, ki kində ngirə njé kaw-naa je, Luki əl tae me makitibi ti lə njé kaw kilə je.

E makitibi ki adi təgi njé kaw-naa je lə Kirisi, tado əl ta ki də kində ngirə njé kaw-naa je ti dan Jipi je ti təkə to-n Jorijaləm kin nim, kində ngirə njé kaw-naa je dan dije ti ki əi Jipi je al təkə to-n Aṭiyosi, ki Pilipi, ki Korəti... kin nim tə. Lo kin ti, j-o də nja Pol me kilə mbə Poy Ta ti ki Maji ki də be je, də be je nim, j-o rə ki kadi a ingə njé kaw-naa lə Kirisi kin nim tə, nə dumi də rə kin ki təgi lə NDil Luwə.

Luki ki nje ndangi makitibi kin təji kadi oo lo ne je madi ki kəmne, tado kṭ Tirowasi kaw Pilipi ti, Luki əl ə nə: «Ji sangi rəbi kadi J-aw...» (16.10-40) Ningə kaw tē Jorijaləm ki dije a uwəi Pol kin nim (20.5-21.18), taa kaw ki ta təl ta ta ti, kṭ Səjare kaw Rom ti ki Pol nginə bal joo bəy taa kadi dije

gangi ta lie kin ka Luki təji təkə əi naa ti tə (27-28). Lo kilə ngirə makitibi ti wa bəy, Luki təji lo je ki a əl ta tə tē-n titi adi ay njay kəte (1.8). J-ingə:

Kində ngirə njé kaw-naa je ki dəsəy Jorijaləm ti (1.1-8.3);

Poy Ta ki Maji ki sane ki ndəgi lo je ki dənangi Isirayəl ti (8.4-12.25);

Poy Ta ki Maji ki sane ki ndəgi be je ki kadi ba Məditərane ti tē Rom ti (13.1-28.31).

Ta lə Luwə ki dije sanəi ki lo je ki j-əl tae kin, j-ingə me ta ti ki njé kaw kilə je iləi mbəe je əli tae je, ə e ki ndangi me makitibi ti kin. NGa ningə, Jəju Kirisi ki njé kaw kilə je əli ta lie ki rə Jipi je ti je, ki rə dije ti ki əi Jipi je al je kin, e darə Jəju wa ki oji-e dənangi Paləsitin ti, ə təgi ti, njiyə ti kin. NDil əsi njé ndo je lie adi əli ta ki dəe ti, də kilə rae ti, ki də ne ndo je ti lie.

Makitibi kilə lə njé kaw kilə je təji rəbi kilə ki kadi njé kaw-naa je ki dəkagilo je ti pəti rai, adi e kilə kilə mbə poy ta ki Maji lə Jəju Kirisi ki rə dije ti pəti, bitə ki ta soy dənangi ti.

Kaw Jəju dərə ti

1 Təwopil, me makitibi ti ləm ki dəsəy[☆], m-ndangi ta je ki əji də ne je ki Jəju ilə ngire ra je, ndo dije je. 2 Ne je ki ra bitə tē-n me ndə ti ki Luwə un-e-n aw sie dərə ti. Ningə kəte bəy taa kadi aw dərə ti, Jəju mbəti njé kaw kilə je ləne, adi-de ndu-kun je ləne ki go rəbi lə NDil Luwə. 3 Go koye

☆ 1:1 Lk 1.1-4

ti, Jəju ɔji rəne njé kaw kilə je ləne. Ɔji-de ki rəbi je ki dangi dangi kadi gəri təki n-a ki dəne taa. NDɔ kuti sɔ go ti ningə, tɛɛ hɔy ki rɔde ti əl-de ta dɔ kɔbe ti lə Luwə. ⁴ NDɔ kare ki isi uso ne səde, Jəju əl-de kadi tɛɛi gidi be bo Jorijaləm ti al. Nə kadi ngəmi biti kadi Bawne adi-de kadi-kare ki un mindine dɔ ti kadi n-a n-ade kin bəy taa*. Ningə əl-de ə nə: «E kadi-kare ki mi wa m-əl səsi tae kəte ngata. ⁵ Jə ra dije batəm me man ti, nə səi je, me ndɔ je ti ki ngay al ne ə, a rai səsi batəm me NDil Luwə ti.»

⁶ *NJé kaw kilə je lə Jəju ki kawinaa rəe ti dəji-e əi nə: «Bəbe, e dəkagilo ti ki ngəsine wa kin ə a taa kɔbe adi *Isirayəl a?» ⁷ Ə əl-de ə nə: «E ta ləsi kadi igəri dɔ kade ə se dɔ gangi lo je ki Bai ɔji ki go lo kɔbe ti ləne al.» ⁸ Nə a ingəi tɔgi loki NDil Luwə a re dəsi ti. A təli njé ma naji ləm me be bo Jorijaləm ti nim, dənangi Jude ti ba pəti nim, *Samari ti nim, ratata ki ta soy dənangi ti.

⁹ Loki Jəju əl-de ta je kin gine gangi ningə, ooi-e isi aw ki taa me nəl ti. Ningə kil ndi re uti kəmde adi ooi-e al. ¹⁰ Kəmde naa ki taa dərə ti, lo koo go Jəju lo kawə ti, ningə, dɔngəm je joo ki iləi kibi je ki nda bal bal tɛɛi hɔy ki rɔde ti, ningə əli-de əi nə: ¹¹ «Dije ki Galile ti, mba ri ə ai a igəi lo ki taa dərə ti be ə? Darɔ Jəju wa ki uni-e tasi ti awi sie dərə ti kin ə, a təl re təki oi goe lo kawə dərə ti kin be tɔ.»

¹² Be ə njé kaw kilə je lə Jəju təli dɔ mbal kagi bini ti awi Jorijaləm ti gogi. MBal kagi bini kin e bəsi ki be bo Jorijaləm. ¹³ Loki rəi tɛɛi Jorijaləm ti ningə, ali aw me kəy ti kare ki e dɔ made ti taa, lo ki rai tə lo kiside kəte kəte. Adi e Piyər nim, Jə nim, Jaki əi ki Andire nim, Pilipi əi ki Tomasi nim, Batiləmi əi ki Matiyə nim, Jaki ki ngon lə Alpe nim, Simɔ ki nje rɔ mbata ta kingə dɔ lə be ləne nim, taa Judi ki ngon lə Jaki nim tɔ. ¹⁴ Əi pəti, ki mede ki kare ba, kawinaa nəm nəm mba kadi əli ta ki Luwə, naa ti ki dəne je madi. Mari ki kɔ Jəju e dande ti nim taa ngakɔ Jəju je nim tɔ.

Matiyasi un to Judasi

¹⁵ Me ndɔ je ti kin, njé kadi-me je kawinaa asi bu ki kuti joo. Ningə Piyər j taa dan ngakone je ti əl ə nə: ¹⁶ «NGakom je, sɔbi kadi ne ki NDil Luwə əl tae me Makitibi ti lə Luwə təl tane. Tado NDil Luwə, əl ta kəte ki ta *Dabidi, ɔji-n dɔ Judasi ki ɔr nɔ dije ki rəi uwəi Jəju. ¹⁷ Judasi e ki kare danje ti, ningə aw ki kilə ləne ki sɔbi dəne kadi ra danje ti tɔ. ¹⁸ Ki la ki adi-e mba kigə-n go ji kilə ki majal ki ra kin ə, Judasi aw ndogi-n lo ndɔr. Me ndɔr ti ki ndogi ka kin ə, j taa osi ti, dɔe su ki nangi, me ndu adi tie ale mba dənangi ti. ¹⁹ Dije pəti ki dənangi Jorijaləm ti ooi ta kin. Be ə bari lo ndɔr ka kin ki ta be ləde ə nə: “Akəldama”, kər me ta kin nə: “Lo ndɔr məsi.” ²⁰ Ningə

Buti lə njé kaw kilə je

ndangi me makitibi Pa je ti əi nə:

“Kadi kəy lie e ki kiyə kə nim, Kadi dəw kare ka isi me ti al nim[☆],”

Taa ndangi bəy əi nə:

“Kadi dəw ki rangi un toe.”

²¹ «Be ə, maji kadi ji mbəti dəw kare mbə dije ti wa ki njiyəi səje naa ti ki ndə je pəti ki Bəbe Jəju aw-n səje nim təl-n səje nim wa kin. ²² Hə ngire də batəm ti lə Jə, ratata tēē-n də ndə ti ki Luwə un-n Jəju taje ti awi sie dərə ti. Kadi dəw kare dande ti, e nje ma naji, naa ti səje təkə Jəju j lo koy ti.»

²³ Lo kin ti, rəi ki dije joo oji-de, ki dəsəy e Jisəpi ki bari-e nə Barsabasi, ki indəi təe ki rangi nə Jusitusi, ningə ki kə joo e Matiyasi. ²⁴ Ningə əli Bəbe əi nə: «Bəbe, j igər ngəme dije pəti tigə, ə oji-je se mbə dije ti ki joo kin, e ki ra ə imbəte wa? ²⁵ MBəte kadi un ta kilə bəə lə njé kaw kilə je ki Judasi iyə tae ə aw lo ti ləne ki səbi dəe kadi aw ti kin.» ²⁶ Rai yuki, ningə yuki osi də Matiyasi ti, adi Matiyasi ore kadi njé kaw kilə je ki dəgi gide e kare.

2

Re lə NDil Luwə

¹ Loki ndə nay Pətəkoti asi ningə[☆], njé kadi-me je pəti kawinaa lo kare ba. ² Ta naa ti noo, ka ne madi j dərə ti, bə tə nəl bo ki ilə ki təgine kin be. Ka ne ka kin taa lo me kəy ti ki isi ti. ³ Ooi ne je ki toi tə por ə ndone je tēēi bilim bilim be, tēēi, kayi-naa dəde ti kare kare. ⁴ NDil Luwə rosi mede

pəti, adi iləi ngirə kəl ndon ta je ki rangi ki dəw gər me al, ki go kində ti ki NDil Luwə ində-n tade ti kadi əli.

⁵ Ningə me ndəe je ti kin, *Jipi je ki njé bəl Luwə, j ki də bə je je ki dangi dangi ki dənangi ti ne pəti, rəi kawinaa Jorijaləm ti. ⁶ Loki ooi ka ne kin ningə, ayi-naa ngədi rəi kawinaa, kosi kosi, bəl rade tado nə nə, dande ti, oo də ndu njé kadi-me je ki isi əli ta ki ndon ta bə ləne. ⁷ Ne kin əti-de bəl ngay adi ndilde ay ur kaki, ooi kadi e ne ki rəjeti al, adi əli əi nə: «Dije ki isi əli ta kin pəti əi dije ki j Galile ti, ⁸ nga ban be ə nə nə danje ti, oo ta ki tēē tade ti ki ndon ta bə ləne ə? ⁹ Je dije ki Partəji ti, ki Medi ti, ki Elamiti ti, ki njé kə dənangi Mejopotami ti nim, ki Jude ti nim, Kapadosi ti nim, taa Pə ti ki e ngon bə ki dənangi Aji ti nim, ¹⁰ Piriji ti nim, Pampili ti nim, Ejipi ti, ki dənangi Libi ti ki e bəsi ki Sirən, ə se njé kə dənangi Rom ti. ¹¹ Je pəti je Jipi koji je ki Jipi təl je. J-j Kirəti ti ki Arabi ti. Be ka, joo də ndude ki əli ta ki ndon ta bə ləje, oji də ne je ki əti bəl ki Luwə ra.» ¹² Əi pəti ndilde ay ur kaki adi gəri ta wa ki kadi əli al, ningə əlinaa mbəde ti əi nə: «Kər me ne ki ra ne kin nə ri ə?» ¹³ Nə njé ki nə je kogi də njé kəl ndon ta je ti ki dangi dangi ki dəw gər dəe al, əi nə: «E kasi nju ə ayi-naa ngay ə rade.»

Piyər əl ta kosi dije

¹⁴ Piyər j a taa ki ndəgi njé kaw kilə je ki dəgi gide e kare,

ningə un ndune ki taa əl ta kosi dije ə nə: «Uri mbisi maji oi də ta ləm səi *Jipi je, ki səi pəti ki isi Jorijaləm ti ne. Səbi kadi igəri ne ki isi ra ne kin tə.
 15 Dije madi dansi ti ooi kadi e kasi ə ra dije kam. Nə Jagi kasi rade all! J-a sji kadi nda ti bəy!
 16 Nə ngəsinə ne ki ndə ki nje kəl ta ki ta Luwə ti Juwəl əl tae ka kin ə ra ne:

17 “Nə je ki Luwə əl tae kadi a rai ne me ndə je ti ki dəbəy ti ka ə toi kin:

M-a m-ilə ki NDilm də dije ti pəti.

NGansi je ki dingəm ki njé ki dənə a təlɪ njé kəl ta ki ta Luwə ti,

Basa je ləsi a ooi ne je me ndil ti,

Bigə je ləsi, a ooi ne je ki to lo bəyɔ ti me ni ti.

18 Oyo me ndə je ti kin,

M-a m-ilə ki NDilm də ngan njé kilə je ti ləm ki dingəm ki njé ki dənə.

A əi njé kəl ta ki tam ti.

19 M-a m-ra ne je ki dəw asi ra al me dərə ti taa nu,

Ningə dənangi ti ne, m-a m ra ne kəji je ki əti bəl,

Adi e: məsi nim, por nim, sa ki su luy luy nim tə,

20 Kəte bəy taa kadi ndə ki bo ngay, ki rosi ki təba lə Bəbe kin a re,

Lo ki kada a təl lo ki ndul, ningə nay a təl məsi.

21 Ningə me ndə ti kin, dije pəti ki bəi tə Bəbe a ingəi kajɪ*.”

22 «Səi *Isirayəl je, uri mbisi maji oi ta ki m-a m-əl səsi.

Igəri pəti kadi Jəju ki Najarəti, dingəm kin ki Luwə ɔje ki taga kadi n-ndige, ə Luwə ra ne je ki dəw asi ra al ki ne kəji je ki əti bəl ki takule dansi ti ne.
 23 Dingəm kin, iləi-e jisi ti ki go ndu-kun ti ki Luwə un, ə se ki go kəji ta ra ti lie ki to kəte. Ningə səi adi dije ki gəri Luwə al təlɪ-e ki rəbi bə ki bəi-e kagidəsi ti. 24 Nə Luwə gangi kulə yo rəe ti kə ade j lo koy ti, tadə koy aw ki təgi kadi uwe gin təgine ti bə nin ti al. 25 *Dabidi əl ta ɔji-n dəe ə nə:

“M-o Bəbe ki dəkagilo je pəti nəm ti,

Tadə e də ji kom ti mba kadi m-təe m-osi al.

26 E mbata kin ə rənəl rosi mem adi m-osi-n pa tə.

Be ə, bə nin ti ka, darəm a ər kəə ki kində me də ti,

27 J Bəbe, a iyə-m kə koo al,

A iyə bəə ləi ki a də njane ti ade ndum bada al tə.

28 J ə ɔji-m rəbi kadi m-təl m-isi-n ki dəm taa,

Ningə a adi-m rənəl me kei naa ti səm*.”

29 Piyər təl əl bəy ə nə: «NGakom je, adi m-əl səsi ta ki rəjeti: Kaje Dabidi oy təkɪ rəjeti adi dibi-e. Də bade to danje ti ne bitɪ bəne. 30 E nje kəl ta ki ta Luwə ti, ə gər kadi Luwə un mindine ade ki kibi rə kadi n-a n-adi dəw kare ki gin ka ti lie a ɔ bə toe ti*.” 31 Dabidi gər ne ki a ra ne lo ti ti, adi əl ta kɪ lo koy ti lə Kirisi kin kəte. E ta lie ə Dabidi ə nə Luwə a iyə lo ki koo ti al, taa a iyə darəe adi ndum bə nin ti al tə. 32 Jəju ki

m-isi m-əl ta lie kin, Luwə ade j dan njé koy je ti, j-əi pəti ji gəri maji. ³³ Go ti ningə, Luwə un-e aw sie dərə ti adi isi do ji kəe ti. Ningə ngəsine Luwə ade NDilne təkı un-n mindine. NDil kin ə, Luwə buki dəje ti, təkı oi ngəsine ki kəmsi je, ki mbisi je kin. ³⁴ Təkı rəjeti, Dabidi aw dərə ti al, nə əl ə nə: “Bəbe əl Bəbe ləm ə nə: d're isi do ji kom ti, ³⁵ ratata kadi m-ilə njé bə je ləi gin təgi ti^{*}”. ³⁶ E be ə, rə Jəju wa ki ibəi-e kagi-dəsi ti kin ə, Luwə ade e Bəbe nim, Kirisi nim tə. E kin ə e ne ki səbi kadi dije pəti ki Isirayəl ti gəri maji.»

NJé ki adi mede Kirisi dəsəy

³⁷ Loki dije ooi ta kin ningə, mede ole wuti wuti adi dəji Piyər əi ki ndəgi njé kaw kilə je əi nə: «NGakəje je, e ri ə kadi ji ra ə?» ³⁸ Ə Piyər təl əl-de ə nə: «tyəi rəbi ne rasi je ki majal kə, ningə kadi dəw ki ra dansi ti adi rai-e batəm me tə Jəju Kirisi ti, mba kadi majal je ləsi e ki kiyə go kə. Ba a ingəi NDil Luwə. ³⁹ Təkı rəjeti, kən mindi lə Luwə e ki mbata ləsi nim, mbata lə ngansi je nim, ki mbata dije ki isi say nim. Səbi do dije pəti ki Bəbe Luwə ləje a 6ar-de.» ⁴⁰ Piyər əl-de ta je ki rangi ngay go ti bəy mba kadi ma-n naji, ningə ilə dıngəm mede ti ə əl-de ə nə: «təangi-naa ki gin dije ki majal ki bone kin, mba kadi Luwə aji-n səsi.» ⁴¹ Dije pəti ki taai ta lə Piyər, rai-de batəm. NDəe ti ka kin, dije asi dibi mıtə rəi orəi kadi njé kadi-me je ki kəte.

⁴² Hə ngire dəkagiloe ti kin, rəi nəm nəm mba koo do ne ndo lə njé kaw kilə je nim, lo ra madi-naa ti nim, lo tətı mapa ti nim, ta lo kəl ta ti ki Luwə nim tə. ⁴³ *NJé kaw kilə je rai ne je ki dəw asi ra al ki ne kəji je ki əti bəl ngay adi dije pəti isi ki bəl mede ti. ⁴⁴ NJé kadi-me je indəi rəde naa ti kare ba ə kawı ne kingə je ləde do-naa ti kare ba tə. ⁴⁵ Gati ki ne kingə je ki ne maji je ləde ə ləbi-naa lae ki go ne ge ti lə dəw ki ra. ⁴⁶ NDə je kare kare pəti, ki me ki kare ba, ingəi-naa me kəy ti lə Luwə. Ningə awi ki me kəy je ti lənaa usoi ne kuso lə Bəbe nim, taa usoi ne je ləde ki rənəl nim, ki me ki səl ləm ləm. ⁴⁷ Osi pa je ilai təji do Luwə ti, ningə dije pəti ndıgi ta ləde tə. NDə je kare kare pəti, Bəbe adi kər dije ki aji-de, re do made ti par par.

3

Piyər adi rə nga dəw ki njae oy

¹ NDə kare Piyər əi ki Jə isi awi kəy kaw-naa ti mba kəl ta ki Luwə do kadi ti ki mıtə ki lo səl. ² Dəkagiloe ti kin ə dije awi ki dəw ki njae oy lo kəje ti nu, indəi-e ta kəy kaw-naa ti. Dəw ka kin, ndə je kare kare pəti, a indəi-e ta kəy kaw-naa ti ki 6ari-e nə: «Ta Kəy ki NDole». Indəi-e mba kadi kəy ne dije ki isi uri kəy kaw-naa ti. ³ Loki oo Piyər əi ki Jə ki isi uri ki kəy kaw-naa ti ningə, kəy-de ne. ⁴ Piyər əi ki Jə uri kəmde ki dəe ti, ningə Piyər əl-e ə nə: «təgo-je ne!» ⁵ Nje nja

koy go-de, ga mene ti kadi n-a ningə ne madi jide ti. ⁶ Nə Piyər əl-e ə nə: «M-aw ki la al nim, ki ər al nim kadi m-adi. Nə ne ki m-aw jim ti e tōgi Jəju Kirisi. Be ə kadi-me tō Jəju Kirisi ki Najarəti ti, j taa ə njiyə!» ⁷ Piyər uwə taji kəe, 6a un-e ki taa. Ta naa ti noo par ə njae je ki gul njae je təli toi maji kare. ⁸ j bal a taa ə ilə ngirə njiyə. Aw səde naa ti kəy kaw-naa ti. Tj bal ki rənəl nim ilə tōji dō Luwə ti nim tō. ⁹ Dije pəti ooi-e lo njiyə ti nim, lo kilə tōji dō Luwə ti nim tō. ¹⁰ Dije gəri-e maji kadi e nje məti ki kəte e nje kisi ta kəy kaw-naa ti ki bəri-e nə: «Ta Kəy ki NDole», isi kəy ne wa ka am. Loki dije ooi ne ki tēē dəe ti kin ningə, ndilde ay ur kaki adi bəl rade ngay.

Piyər əl ta kosi dije

¹¹ Nje nja koy ka kin iyə go Piyər əi ki Ja al. Ne kin ra adi ndil dije pəti ay ur kaki. Be ə, dije pəti ayi-naa ngədi kawinaa ki dode ti dode ti lo ti ki bəri-e nə: «Pal lə Salomō». ¹² Loki Piyər oo ne kin ningə, əl kosi dije ə nə: «NGan *Isirayəl je, ban ə ne ki ra ne kin əti səsi bəl kədi be ə? Ban ə uri kəmsi ki dje ti tə ne ki e je wa ki tōgije, ə se e ki takul kaw ki j-aw ki bəl Luwə meje ə j-adin dingəm kam njiyə-n be ə? ¹³ Jagi, e Luwə lə *Abirakam, lə *Isaki, lə *Jakobi, Luwə lə kaje je ə ilə tōji dō bəə kilə ti ləne Jəju, ki iləi-e ji *Pilati ti, Pilati un ndune kadi n-ile taa, nə səi imbati. ¹⁴ Oyo, səi inaji

ta gər nje kay njay ki nje ra ne ki dana. Ningə idəji kadi iləi dəw ki nje təl dije taa toe ti. ¹⁵ E be ə, adi təli e ki e nje kadi dije isi ki dode taa. Nə Luwə ade j dan njé koy je ti, j-əi pəti ji gəri maji. ¹⁶ E mbata kadi ki j-adi meje Jəju kin ə, tōgi ki to me tōe ti, adi tōgi dingəm ki oi-e, taa igəri-e kin, kadi j a-n taa. Oyo, kadi-me ki tōge to, ki takul Jəju, adi dingəm kin rō nga ki rōjeti, e ne ki ra ne ta kəmsi ti pəti adi oi ne. ¹⁷ NGəsine ngakom je, m-gər maji ngay kadi ne ki irai kin, e ki go gər-e ti al, səi je ki njé kər nōsi je pəti. ¹⁸ Nə, e ki rəbi kin ə, Luwə təl-n ta ne ki ilə mbə kəte ki takul njé kəl ta je ki tae ti pəti ə nə: Kirisi ki n-un ndune kadi n-a-n-ile, a ingə kō. ¹⁹ NGəsine, iyəi go rəbi njiyəsi je ki majal kō, ə təli irai rō Luwə ti mba kadi iyə-n go majal je ləsi kō. ²⁰ Ningə Bəbe a adi səi dəkagilo kər kəə, a ilə ki e ki ində dje naa ti kəte tə Kirisi, adi e Jəju, adi səi. ²¹ Nə ngəsine kin, səbi kadi Jəju isi dərə ti, biti kadi Luwə təl ne je pəti ki dənangi ti ki sigi gogi, təkə ilə-n mbə me bəl je ti ki man, ki takul njé kəl ta je ki tae ti ki ayi njay. ²² Be ə, *Mojə ə nə: «Bəbe Luwə ləsi a adi nje kəl ta ki tae ti, ki to tə mi be, a j dan ngakōsi je ti, ki mbata ləsi, a oi dō ta je pəti ki a əl səsi. ²³ Dəw ki mbati təl rōne go ta ti ki nje kəl ta ki ta Luwə ti kin a əl ningə, Luwə a tuje kō dan dije ti ləne ki koy.» ²⁴ *NJé kəl ta je ki ta Luwə ti pəti, ilə

ngire də Samiyəl ti nu ki njé re goe ti, əli ta də dəkagilo ti ki jisi me ti bone kin kəte. ²⁵ Səi, ə səi dije ki ta ki Luwə əl ki ta njé kəl ta je ki tae ti kin səbi dəsi, taa kun mindi ki Luwə un adi kaje je loki un ndune adi Abirakam kin səbi dəsi tə. Luwə un mindine ə nə: “Gin koji je ki dənangi ti ne pəti a ingəi ndu ki tər də ti ki takul gin ka ləi*.” ²⁶ E ki mbata ləsi kəte, ə Luwə tēē-n ki bəə ləne, ile adi səsi mba kadi njangi dəsi, ki takul ra ki ra adi nā nā iyə go rəbi njiyə je ləne ki majal kə.»

4

Piyər əi ki Ja ai nq njé gangi ta je ti lə Jipi je

¹ Loki Piyər əi ki Ja isi əli ta kosi dije tə kəl ba bəy ə, njé kijə ne məsi kadi-kare je ki madi nim, ki bo ki də kəy kaw-naa ti nim ta ki dije madi ki mbə buti ti lə *Sadusi je, tēēi ki rəde ti həy. ² Wongi ra njé kər nq *Jipi je ngay mbata ooi Piyər əi ki Ja isi ndoi ne kosi dije, ningə əli-de əi nə: «Təki Jəju ii-n lo koy ti wa kin ə, njé koy je ka a ii lo koy ti tə.» ³ Uwəi-de iləi-de kəy dangay ti ratata lo ti, tadə lo səl ngata, adi lo kadi gangi ta dəde ti goto. ⁴ Ningə mbə njé je ti ki ooi ta ləde, ngay je dande ti adi mede. Be ə, ra adi kər dingəm je re də made ti adi asi dibi mi kare. ⁵ Lo ti də ti ningə, njé kər nq Jipi je nim, ngatəgi je nim ta njé ndo ndu-kun je nim, kawinaa me bə bo ti ki Jorijaləm. ⁶ Lo kawnaa ti kin, An ki e ki bo lə njé

kijə ne məsi kadi-kare je e ti nq, taa Kayipi nim, Ja nim, Aləgijandır ki ndəgi dije pəti ki me kəy ti lə nje kijə ne məsi kadi-kare ti ki bo ka kin nim ka əi nq tə. ⁷ Adi rəi ki Piyər əi ki Ja nqde ti ki nq njé kawnaa je ti, bə dəji-de ta əi nə: «Ki təgi ki i ra, ə se me tə nā ti ə irai ne kin ə?» ⁸ Ningə Piyər, NDil Luwə rosi mee, adi əl-de ə nə: «Səi njé kəbə je ki ngatəgi je, ⁹ dəji-je ta bone əji də ne ki maji ki ji ra ki dəw ki njəe oy ki kuji ne ki ji ra ə ingə-n rə nga. ¹⁰ Maji kadi səi pəti igəri ay njay, taa dije pəti ki *Isirayal ti ka, kadi gəri maji tə. E me tə Jəju Kirisi ki Najarəti ti ə ji ra-n ne kin. E ki takul Jəju wa ki bəi-e də kagi-dəsi ti ə Luwə ade i taa dan njé koy je ti wa kin ə, dingəm kin a-n ta nqsi ti, ki rə ki nga. ¹¹ E mbal ki səi njé ra kəy je imbatie, nə e ə təl mbal ki ndae itə made je pəti, e mbal ki nje kadi təgi kəy*.
¹² Kaji e me təe ti ki karne ba. Tə ki rangi ki Luwə adi dəw dənangi ti ne mbə dije ti ki mba kadi j-ingəi kaji goto.»
¹³ NDəji njé gangi ta je ki ki bo lə Jipi je ngay loki oi Piyər əi Ja əli ta ki kanji bəl, tadə gəri-de kadi əi dije ki kare ki kanji ne ndo. Nə ke ə gəri kadi əi dije ki əi naa ti ki Jəju mari nu.
¹⁴ Nə loki ooi dingəm ki ngai-e ka kin a gədide ti ningə, gəri lo ta ki kadi əli-de al. ¹⁵ Be ə uni ndude adi Piyər əi ki Ja, taa dingəm ka kin nim kadi tēēi taga, ningə naji-naa ta mbəde ti ə əi nə: ¹⁶ «Ri ə j-a rai ki dije

kam ə? Tado rai ne kəji ki əti bəl ki to ndalo ti ay njay adi dije ki Jorijaləm ooi poye. Lo kadi ji naji goto. ¹⁷ Nə ke ə kadi poy ta kin aw ki kəte kəte mbə dije ti al ngata. Adi j-iləi jije kəmde ti kadi kaw ki kəte noo kam, əli dəw madi ta ki tə Jəju al ngata.» ¹⁸ Go ta je ti kin, awi ki Piyər əi ki Jə kəy gogi ə əgi-de ki təgi-de kadi əli ta ə se ndoi ne ki tə Jəju al ngata. ¹⁹ Nə Piyər əi ki Jə əli-de əi nə: «əli-je adi joo, se e go rəbe ti, ta kəm Luwə ti, kadi ji təl rəje go ta ti ləsi yo ə j-iyə ta lə Luwə wa? ²⁰ Ki əji dəje, j-a j-asi kuti taje də ne ti ki j-o ki kəmje nim, ki mbije nim kin al.» ²¹ Loki iləi jide kəmde ti ki kə joo bəy ningə, iyəi-de adi awi. Təki rəjeti, ingəi ne madi rəde ti ki asi kuwə-n-de dangay ti al, tado dije pəti piti Luwə mba ne ki ra ne kin. ²² Bal dingəm ki ingə rə nga ki takul ne kəji ki əti bəl kin, itə kuti sə.

NJé kadi-me je əli ta ki Luwə

²³ Go kiyə-de ti, Piyər əi ki Jə awi ingəi madide je ki njé kadi-me je, əri-de poy ne je pəti ki ki bo je lə njé kijə ne məsi kadi-kare je ki ngatəgi je əli-de. ²⁴ Loki madide je ooi ta ləde gine gangi ngata ningə, pəti ki me ki kare, əli ta ki Luwə əi nə: «Bəbe, j ə ira dərə ki dənangi, taa ira ba bo ki ne je pəti ki me ti tə». ²⁵ E j ə adi NDili əl ta ki ta kaje *Dabidi ki bəə ləi ə nə: «Gin be je ki dangi dangi təi rə ki ndangi kare be. Taa kəji ta ra je ləde to rəde

ti kare! ²⁶ NGar je ki dənangi ti ne indəi də rəde dana mba kaw rə, NJé kəbe je indəi rəde naa ti, əsi ta Bəbe ki dəw lie ki mbəte tə NGar». ²⁷ Təki rəjeti, e me be bo ti kin ə, *Erodi əi ki Pəsi *Pilati, naa ti ki gin be je ki dangi dangi ki ngan *Isirayal je indəi rəde naa ti əsi ta bəə kilə ləi ki ay njay, ki e Jəju ki imbəte tə Kirisi». ²⁸ Ne je ləde ki rai kin, e təl ə təl ta kəji ra je ləi pəti ki əji kəte, ki təgi, me ndigi ti ləi. ²⁹ Basine Bəbe, oo jide ki isi iləi kəmje ti kadi indəi je bəl ti kin! Adi bəə je ləi təgi kadi iləi mbə ta ləi ki me ki ti kati. ³⁰ Ningə, kadi əji təgi me tə bəə kilə ti ləi ki ay njay Jəju, kadi njé moy je ingəi rə nga nim, taa kadi ne kəji je ki ne je ki dəw asi ra al rai ne nim tə. ³¹ Loki tai kəə ta kəl ta ti ki Luwə ningə, dənangi yəki yikiti yikiti gin njade ti, loki ki kawinaa ti. Ba NDil ki kay njay rosi mede pəti adi iləi mbə ta lə Luwə ki rə ki ti kati.»

NJé kadi-me je indəi rəde naa ti

³² NJé kadi-me je pəti indəi rəde naa ti ki ngame ki kare ki gir ta ki kare. Dəw kare ki ində gune ki ne kingə ləne ki səbi dəne goto, ne je pəti e yəde. ³³ Ki təgi ki əti bəl ngay ə njé kaw kilə je mai naji ki lo koy ti lə Bəbe Jəju. Ningə, kare kare pəti, Luwə jangi dəde jangi də ki əti bəl ngay. ³⁴ Be ə dəw kare dande ti ki ne to rəe goto. Tado njé je ki ay ki lo ndər je ki kəy je, uni gati ə rəi ki lae, ³⁵ adi njé kaw kilə je. Ningə njé kaw

kilə je ləbi la ka kin dande ti pəti, 6a nā nā ingə ki go ne ge je ti lie.

³⁶ Dəw madi kare ki təe nə Jisəpi, ki e gin koji ti lə *Ləbi, ki dənangi Sipiir ti, ki njé kaw kilə je indəi təe nə Barnabasi, kər me nə: «Dəw ki nje kilə dingəm me dije ti,» ³⁷ e ka, aw ki lo ndər, ə un lo ndər ləne ka kin gati-n, ə re ki lae adi njé kaw kilə je.

5

Ta ki ngom lə Ananiyasi əi ki Sapira

¹ Dingəm madi kare ki təe nə Ananiyasi əi ki dəne ləne Sapira, gati ki ne kingə ləde kare tə. ² Ananiyasi əi ki dəne ləne Sapira indəi ndude naa ti, 6əyoi nusi la, ə awi ki ndəge adi njé kaw kilə je. ³ Piyər əl-e ə nə: «Ananiyasi, ra ban ə iyə *Satə adi ur mei ti bore be ə? Ɔr nusi la lo ndər ləi ingəm, ə əl ta ki ngom NDil ki kay njay! ⁴ Ri ə ɔgi kadi ingəm ne kingə ləi ə? A re gati-n ə bəlme ka, ri ə ɔgi kadi la ki ingə kin, iran ne ki mei ge ə? Ne ki iga mei ti kin e ne ki majal. E dije ə əl-de ta ki ngom al, nə e Luwə ə əl-e ta ki ngom.» ⁵ Loki Ananiyasi oo ta kin par ə, osi nangi, oy. Dije pəti ki ooi poy ta kin, 6əl ra-de ngay. ⁶ Basa je rəi rəgi nine, 6a uni-e, awi dibi-e. ⁷ Asi ngirə kadi mitə go ti, dəne lie re ur kəy ki kanji kadi gər ne ki ra ne. ⁸ Piyər dəje ə nə: «əl-m adi-m m-o, se kər la ki igati ki lo ndər ləsi wa ə n wa?» Ə dəne əl-e ə nə: «Oyo, kər la ki j-ingə wa ən.» ⁹ Lo kin ti, Piyər əl-e ə nə: «Ra

ban ə indəi ndusi naa ti mba kadi soki NDil ki kay njay lə 'Bəbe ə?» O ka nja dije ki awi ki ngawi dibi-e ə 6a ta kəy ti kin, j ka a awi səi tə. ¹⁰ Ta naa ti nɔɔ par ə Sapira osi nja Piyər ti nangi, oy. Loki basa je ki njé kaw dibi ngawe uri kəy ningə, ingəi nine adi uni-e awi sie dibi-e kadi ngawe ti. ¹¹ Ne ki ra ne kin, ra adi njé kaw-naa je pəti, 6əl rade ngay, taa dije pəti ki ooi poy ta kin ka, 6əl rade ngay tə.

NJé kaw kilə je rai ne je ki əti 6əl 6əl

¹² *NJé kaw kilə je rai ne je ki əti 6əl ki ne je ki dəw asi ra al ngay dan dije ti. NJé kadi-me je pəti, kawinaa lo kare ba, gin pal ti lə *Salomə, ta kəy ti lə Luwə. ¹³ Dije ki rangi ki adi mede Luwə al 6əy 6əli kadi rəi rəde ti. Be ka, piti njé kadi-me je ngay. ¹⁴ Dingəm je ki dəne je ngay ngay adi mede Bəbe, adi kərde ore də njé kadi-me je ki də ti də ti. ¹⁵ Dije awi biti ɔyi njé moy je ki taga kadi rəbi ti, tiləi-de də tirə je ti ə se də kagi ti ki otii-de, mba kadi re Piyər man ningə, ndile ur də e ki ra ti wa kare dande ti. ¹⁶ Dije ngay j 6e je ti ki gidi 6e bo Jorijaləm ti, rəi bur bur ki njé moy je ki dije ki ndil je ki majal yəti dəde. Ningə pəti ingəi rə nga.

Uwəi njé kaw kilə je dangay ti

¹⁷ Go ne je ti kin, ki bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki dije ki goe ti ki əi me buti ti lə *Sadusi je, jangi ra-de ngay də njé kaw kilə je ti. Adi uni ndude kadi n-a rai ne madi.

18 Be ə, uwəi njé kaw kilə je iləi-de kəy dangay ti. 19 Nə dan kondə ti, malayka lə Bəbe re tēj ta kəy dangay, loki adi tēji taga ningə, əl-de ə nə: 20 «Awi me kəy kaw-naa ti, iləi mbe ta ki nje kadi dəw təl isi ki dəne taa kin adi dije pəti ooi!» 21 *NJé kaw kilə je təl rəde go ti, adi lo ti ki sji bati ba par ə, awi kəy kaw-naa ti, iləi ngirə kadi ndoi ne dije. Ki bo ki də njé kijə ne məsi kadi-kare je ti ki dije ki goe ti, bari ngatəgi je ki njé gangi ta, ki ngatəgi je lə ngan *Isirayəl je pəti. Ningə iləi kəy dangay ti mba kadi rəi ki njé kaw kilə je tə. 22 Nə loki njé kilə je awi ningə, ingəi-de kəy dangay ti al, adi təl rəi ərīde poye əi nə: 23 «J-ingə ta kəy dangay e ki kuti mbuki maji nim, njé ngəm ta kəy je ka ai ta kəy ti nōō nim tə, nə loki j-ur me kəy ti ningə, j-ingə dəw madi al.» 24 Loki ki bo ki də njé ngəm ta kəy kaw-naa ti əi ki ki bo ki də njé kijə ne məsi kadi-kare ti ooi ta kin ningə, ndilde əy ur kaki, adi dəji-naa ta də ne ti ki a ra ne go ne ti kin. 25 Ba dəw madi re əl-de ə nə: «Dingəm je ki adi uwəi-de dangay ti ka kin, ai kəy kaw-naa ti nōō, isi ndoi ne dije.» 26 Ki bo ki də kəy kaw-naa ti aw ki dije ləne uwə-n njé kaw kilə je re səde, nə ke ə indəi gu dəde ti al tadə bəli kadi kosi dije ki kawī-naa də ne ndo ti lə njé kaw kilə je a tiləi-de ki mbal təlī-de. 27 Loki rəi səde ningə, awi səde kəy ngangī ta ti ki bo. Ə ki bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je əl-de ə nə: 28 «J-əgi səsi ki təgi je kadi

indoi ne kosi dije ki tə dingəm kin. Ə səi itəli rəsi go ta ti ləje al, asi dənangi Jorijaləm naki ki ne ndo ləsi, ningə igei kadi məse e dəje ti bəy.» 29 Nə Piyər əi ki ndəgi njé kaw kilə je əli-de əi nə: «Təl rə go ta ti lə Luwə e soti itə təl rə go ta ti lə dije. 30 Luwə lə kaje je adi Jəju ki itəli-e ki rəbi bə-e də kagi-dəsi ti kin, tēj lo koy ti. 31 E ə Luwə un-e, inde ade isi taa, də ji kone ti tə NGar ki itə ngar je pəti, taa nje kaji dije tə. Luwə inde kadi, ki ta rəbi lie, Isirayəl je iyəi rəbi ne rade je ki majal kə, adi n-iyə-n go majal je ləde kə tə. 32 Je njé ma naji də ne je ti ki rai ne kin, naa ti ki NDil ki kay njay ki Luwə adi njé je ki təl rəde go ta ti lie.» 33 Loki njé gangi ta je ooi ta kin ningə, wongī rade ngay də njé kaw kilə je ti, adi ndigi təlī-de. 34 Nə e ki kare ki mbəde ti ki təe nə Gamaliyəl əsi nangi j taa. E Parisi ki nje ndo dije ndu-kun, e dəw ki dije pəti gei ta lie ngay. Loki j taa dandə ti ningə, dəji mba kadi adi njé kaw kilə je ijəi rəde dəbi kare jə. 35 Ba go ti, əl-de ə nə: «Isirayəl je, indəi manji ne ki igəi kadi rai ki dije kam maji oi taa. 36 Dəkagilo ngay al ne bəy ə, dəw madi ki təe nə Təda təji rəne kadi ne dəw ki nga. Ər dije asi bu sə gone ti. Nə dije rəi təlī-e adi dije ki goe ti ka kin sanəi-naa. Dəw oo ta lie al bəne. 37 Goe ti ningə, Juda ki Galile ti, tēj dəkagilo ndangi tə dije me makitibi ti, əy dije ngay gone ti ra-n wongī. Nə e wa ka dije təlī-e tə, adi dije ki goe

ti sanəi-naa kə. ³⁸ NGosine, ta ləm ə to kin: Oti kadi irai ne madi ki dije kam, iyəi-de adi awi lo ləde. Ne ki kadi igəri ə to kin, re kəji ta ra je ləde ki kilə rade je j rə dije ti ə, gin ne je kin a gangi tə ya ndəge je be tə. ³⁹ Nə re ne je kin j rə Luwə ti ə, lo kadi səi a əgi də goto. Oti kadi inai rə ki Luwə.»

Lo kin ti, njé gangi ta je ndigi goe ti. ⁴⁰ Be ə, təli bari njé kaw kilə je kəy gogi, 6a, adi tindəi-de, ə ndəri mbide kadi əli ta ki tə Jəju al, ningə iyəi-de adi awi. ⁴¹ NJé kaw kilə je tēi lo gangi ta ti ki rənəl mba koo ki Luwə oo-de adi asi naki kadi ingəi kə mbata lə Jəju. ⁴² Ningə ki ndə je kare kare pəti, me kəy kaw-naa ti ə se me kəy je ti madi, njé kaw kilə je nayi ki lo ndo ne dije ti nim, ki lo kilə mbe Poy Ta ki Maji ti, təkə Jəju e Kirisi.

6

Kində njé koo go njé kaw-naa je

¹ Dəkagiloe ti kin, kər njé ndo je j ki də made ti ki kəte kəte. Be ə, ra adi *Jipi je ki njé kəl ta Girəki 6ai ta də Jipi je ti ki njé kəl ta Ebirə. NJé kəl ta Girəki 6ai ta mbata njé ngaw koy je ləde ingəi ne kuso ki dije isi ləbi ki ndə je kare kare pəti kin, tə ndəge je al. ² Be ə, njé kaw kilə je ki dəgi gide e joo kaw i njé ndo je ki naa ti, əli-de əi nə: «A e ne ki go ti al kadi j-iyə ta kəl ta lə Luwə, ə ji təl ji nay ta ne ləbi ti. ³ MBata kin ə, ngakə je je, maji kadi ikəti dije siri dansi ti, ki dije mai naji

ləde maji nim, NDil Luwə rosi mede nim, taa awi ki kəm-kədi nim tə, mba kadi j-ilə kilə kin jide ti. ⁴ Be mba kadi j-un-rə je j-ində ta dangi mbata kəl ta ki Luwə ki mbata ndo ne dije.» ⁵ Ta kəji je kin nəl njé ndo je pəti. Be ə, mbəti Etiyən ki e dəw ki rosi ki kadi-me nim, ki NDil ki kay njay nim tə. Taa mbəti Pilipi nim, Pirokər nim, Nikanər nim, Timə nim, Parmənasi nim, taa Nikola ki e dəw ki Aṭiyosi ti, ki təl Jipi nim tə. ⁶ Rəi səde əji-de njé kaw kilə je, adi əli ta ki Luwə mbata ləde, indəi jide dəde ti nim, njangi dəde nim tə. ⁷ Ta lə Luwə aw ki kəte par par. Kər njé ndo je j də made ti ngay me 6e bo ti ki Jorijaləm. Taa njé kijə ne məsi kadi-kare je wa ngay ka adi mede Jəju tə.

Awi ki Etiyən lo gangi ta ti

⁸ Etiyən e dəw ki rosi ki me-maji nim, ki təgi lə Luwə nim, taa ra ne je ki dum ra ki ne kəji je ki əti 6əl 6əl dan dije ti nim tə. ⁹ Ningə dije madi iləi ngirə kadi naji ta ki Etiyən. Dije kin əi njé ki me kəy kaw-naa ti lə *Jipi je. Əi njé je ki bari rəde: «Dije ki taa kiyə taa.» Adi əi Jipi je ki jji Sirən ti nim, Aləgijandiri ti nim, ki njé ki jji Silisi ti nim, taa ki dənangi Aji ti nim tə, ¹⁰ nə təgi ta kəlde asi go ya Etiyən ti al, tadə Etiyən əl ta ki kəm-kədi ki NDil Luwə ade. ¹¹ Lo kin ti, awi ndogi dije ki la ki jide ti kadi əli əi nə: «Je wa j-o ki mbije kadi Etiyən əl ta ki mal də *Moj i nim, də Luwə nim tə.» ¹² Be ə, suləi kosi dije nim, ngatəgi je nim, taa njé ndo ndu-kun

je nim adi rai uwəi Etiyən də jie ti, awi sie lo gangi ta ti ki bo. ¹³ Indai njé ma naji je ki ngom adi tati ta dœ ti, əli əi nə: «Dingəm kam ta kəə ta kəl ta ki mal də kəy ti lə Luwə ki e lo ki ay njay kin al nim, taa də ndu-kun ti lə Moji al nim tə.» ¹⁴ Təki rojeti, je wa j-o ndue ki əl-n kadi Jəju ki Najarəti ti a tuji kəy kin, ə a yəti ne kagi be je ki Moji adi-je. ¹⁵ Dijə pəti ki lo gangi ta ti ki bo, uri kəmde pəti də Etiyən ti, ningə ooi kadi ta kəme to tə yə malayka be.

7

Etiyən əl ta nə njé gangi ta je ti

¹ Ki bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je dəji ta Etiyən ə nə: «Ta je ki dije əli dəi ti kin, e ki rojeti wa ta?» ² Etiyən ile ti ə nə: «Səi bawm je ngakom je ki, uri mbisi oi də ta ki m-a m-əl səsi kam maji. Me ndə je ti ki kəte, Luwə ki nje piti oji rəne kaje *Abirakam, dəkagilo ti ki isi-n me be ti ki Mejopotami ti bəy, kəte bəy taa kadi aw uwə lo kisi dənangi Aram ti. ³ Luwə əl-e ə nə: “I taa iyə be ləi ki njé koji je ə aw me be ti ki m-a m-əji.” ⁴ E be ə, Abirakam iyə me be ki Kalde ə re uwə lo kisi Aram ti. Ningə go koy bawe ti, Luwə ade j taa re me be ti ki isi ti ngəsine kin.” ⁵ Ne nduwə ki Luwə adi Abirakam me be ti kin goto. NGon nusi lo ki ndikiri be ka ade al. Nə un ndune ade kadi

n-a n-ade be kam ba pəti. Taa n-a n-adi ngan kae je toe ti to. Dəkagilo ti ki Luwə isi əl ta Abirakam kin, Abirakam oji ngon al bəy.” ⁶ Ta ki Luwə əl-e ə to kin: “NGan kai je a isi tə mba je dənangi ti ki rangi nim, dije a rai-de bəə ti nim, ta dije a adi-de kə asi bəl bu sə nim tə.” ⁷ Go ta je ti kin, Luwə əl ə nə: “Gin dije ki rai-de bəə ti kin, mi wa m-a m-gangi ta dəde ti. Go ti ningə, a tēi me be mba ti ki rade bəə ti kin kə, ə a təli rai me be ti ki j ti ə awi bəə ti kin mba kadi rai əsi məkəsidi nangi nəm ti.” ⁸ Ba Luwə ade ne kilə mindi ki e kijə məti. Be ə, loki Abirakam oji *Isaki ningə ndə jijoo go ti par ə ijə məte. Isaki ra be tə mbata ngone *Jakobi. Jakobi ka ra be tə mbata ngane je ki əi gin *Isirayəl je ki dəgi gide e joo.”

⁹ «Ningə ni ki me ngan lə Jakobi ti ra adi gati ki ngokode Jisəpi adi awi sie tə bəə me be ti ki Ejipi ti. Nə Luwə e sie naa ti.” ¹⁰ Be ə, ər-e me kə je ti pəti. Ningə me-maji lə Luwə ki e sie, ade kəm-kədi ta kəm Parawo ti ki e ngar ki Ejipi ti. Adi Parawo un-e inde tə nje kəbe dənangi ki Ejipi ti, taa də me kəy ti ləne pəti tə.” ¹¹ Dəkagiloe ti kin ə, bə ki bo osi dənangi Ejipi ti ba pəti, taa dənangi Kana ti tə. E dəkagilo kəm-to-ndoo ki əti bəl ngay. Lo kadi bawje je ingəi ne ndikiri usoi goto.”

☆ 7:3 Kilə ngirə ne je 12.1 ☆ 7:4 Kilə ngirə ne je 11.32; 12.5 ☆ 7:5 Kilə ngirə ne je 12.7; 13.15; 17.8 ☆ 7:7 Tēi ki taga 3.12 ☆ 7:8 Kilə ngirə ne je 17.10-14; 21.4 ☆ 7:9 Kilə ngirə ne je 37.11, 28; 39.2, 21 ☆ 7:10 Kilə ngirə ne je 41.39-41 ☆ 7:11 Kilə ngirə ne je 41.54-57

12 Loki Jakobi oo kadi ne kuso to me be ti ki Ejipi ti ningə, ilə nganne je ki əi kaje je adi awi ki dəsəy. 13 Loki təl ilə-de ki kə joo ningə, Jisəpi ra adi ngakəe je gəri-e. Lo kin ti, Parawo ka, gər-n gin koji lə Jisəpi tə[☆]. 14 Go ti ningə, Jisəpi ilə go bawne Jakobi ti ade re ki gin koji lie ba pəti, asi dije dəsiri gide e mi[☆]. 15 Jakobi aw Ejipi ti ningə oy ki kəte nōo. Kaje je ka oyi nōo nim tə[☆]. 16 Təli ki singəde rəi dənangi Kana ti, me be bo ti ki təe nə Sisəm. Dibi-de be nin ti ki Abirakam ndogi ki la ji ngan lə Amər ti me be ti ki Sisəm[☆].

17 «Dəkagilo təl kon kun mindi ki Luwə un adi Abirakam e bəsi. Ningə kər ngan Isirayəl je bəy ki də made ti də made ti dənangi Ejipi ti, 18 biti dəkagilo ti ki ngar ki rangi ki gər Jisəpi al o-n be dənangi Ejipi ti[☆]. 19 NGar ka kin uwə dije ləje ra-n kilə ki al də maji nim, adi-de kə nim, ta ində gu dəde ti adi iyəi ngande je ki kasi kə, biti kadi oyi[☆]. 20 Dəkagilo ti kin ə, oji *Mojiki me-maji lə Luwə e dəe ti adi oti-e me kəy ti lə bawe asi nay mitə[☆]. 21 Ningə loki dum dəde adi iləi-e kə, ngon lə Parawo ki dəne tēe dəe ti, ə un-e otə tə ngonne wa be[☆]. 22 Be ə Moji ingə-n ne ndo ki oji də kəm-kədi pəti ki dənangi Ejipi ti. Adi aw ki təgi me ta kəl-e ti nim, me kilə rae ti nim tə.

23 «Loki bəle e kuti sə ningə, mər ta re dəe ti mba kadi n-aw n-oo ngakone je ki əi ngan Isirayəl je. 24 Dəkagilo ti ki e-n ki ngakone je ə, oo dəw kare ki Ejipi ti isi adi kə ki kare dande ti. Be ə, re rə də ngokone ti adi ində dəw ki Ejipi ti ka kin təl-e. 25 Moji gir kadi ngakone je a gəri təki Luwə ə ilə səne mba kadi n-taa dəde. Nə ngakəe je gəri al. 26 NDə ki go ti, oo ngakone je joo ki əi Isirayəl je isi rəi-naa. Ire a dande ti mba kadi gangi-de naa ti. Əl-de ə nə: “Səi ngakonaa je tə, ə ban ə isi rai na majal be ə?” 27 Ningə e ki nje tində ngokone ka kin əse ngərəngi, ə əl-e ə nə: “Nə ə indəi dəje ti tə ngar ləje, ə se nje gangi ta danje ti ə? 28 Ige təl-m təki tagine itəl-n dəw ki Ejipi ti ka kin be a?” 29 Loki Moji oo də ta kin ningə, bəl rae, adi aw uwə lo kisi tə mba dənangi Madiyə ti. Dənangi Madiyə ti ə Moji taa dəne oji-n ngan je joo[☆].

30 «Bal kuti sə go ti ningə, malayka tēe həy rəe ti dilə lo ti, bəsi ki də mbal Sinay, dan ndon por ti me gu ti ki isi o por. 31 Loki Moji oo ne kin ningə, ndile əy ur kaki. Moji ge kadi n-oo ne kin maji adi əti re bəsi rə ti. Loe ti nōo ə oo də ndu Bəbe ə nə: 32 “Mi Luwə lə kai je, Luwə lə Abirakam, Luwə lə Isaki, Luwə lə Jakobi.” Moji bəl dadi par par, lo kadi un kəmne ki taa goto. 33 Ə Bəbe əl-e ə nə: “Ər sa njai ti

☆ 7:13 Kilə ngirə ne je 45.1-4, 16 ☆ 7:14 Kilə ngirə ne je 45.9-10, 17-18 ☆ 7:15 Kilə ngirə ne je 46.1-7 ☆ 7:16 Kilə ngirə ne je 23.3-16; Jojuwe 24.32 ☆ 7:18 Tēe ki taga 1.7-8 ☆ 7:19 Tēe ki taga 1.10-11, 22 ☆ 7:20 Tēe ki taga 2.2 ☆ 7:21 Tēe ki taga 2.3, 5, 10 ☆ 7:29 23-29: Tēe ki taga 2.11-15, 21-22; 18.3-4

tadə lo ki a ti kam e lo ki ay njay. ³⁴ M-o kəm kə lə dije ləm me be ti ki Ejipi ti. M-o də timə ki isi timəi rusi rusi, ə m-ur nangi m-re kadi m-taa-de m-ilə-de taa. Ningə ki basine kin, ire adi m-ilə-i Ejipi ti gogi*.”

³⁵ «Oi maji! E Moji ki ngakəe je əsi-e ngərangi, ə əli-e əi nə: “Nə indəi dəje ti tə ngar ləje ə se nje gangi ta danje ti ə”, wa kin ə, Luwə ile tə ngar nim, taa nje taa-de kilə-de taa nim, ki takul təgi lə malayka ki tēē sie həy me gu ti, kin nim tə. ³⁶ E ə tēē səde ki takul ne ra je ki dəw əsi ra al nim, ki takul ne kəji je nim, me be ti ki Ejipi ti. Taa dəkagilo ti ki isi indəi ba bo kasi gangi nim, dəkagilo ti ki rai bal kuti sə dilə lo ti kin nim tə*.” ³⁷ E darə Moji ki kare wa kin bəy ə tə ə əl ngan Isirayəl je ə nə: “Luwə a tēē ki nje kəl ta ki tane ti kare dansi ti səi je wa, ki a to tə mi be*.” ³⁸ Loki ngan Isirayəl je kawinaa dilə lo ti ka, e Moji wa kin ə taa ta ta malayka ti də mbal Sinay ti, əl kaje je. E ə taa ta kaji kin rə Luwə ti, mba kadi adi-je*.” ³⁹ Nə kaje je mbati kadi təli rəde go ta je ti lie. Ningə ki bo təy, əsi-e ngərangi. Mede e də təl kaw dənangi Ejipi ti gogi. ⁴⁰ Dəkagilo ti ki Moji nay də mbal Sinay ti bəy, rəi rə *Arq ti əli-e əi nə: “İra kagi yo je ki kadi əri noje, tadə ji gər ne ki ra Moji ki nje tēē səje me be

ti ki Ejipi ti kin al.” ⁴¹ Be ə me ndə je ti kin, ibəi ngon yo madi ki to tə ngon baw mangi be, ə iləi kadi-kare adi-e. Ba rai rənəl ngay əsi gon ne ki əi je wa ibəi ki jide kin*.” ⁴² Nə Luwə təl gidine adi-de, iyə-de kə adi isi ta ra yo ti, ki kəsi-gon ne je ki dərə ti tə nay je ki kadi je ki mee je tə kagi yo je ləde, təkəi ndangi me makitibi ti lə nje kəl ta ki ta Luwə ti: “Səi dije ki Isirayəl, bal kuti sə ki irai dilə lo ti kin se da je ki itəli-de ki ndəgi kadi-kare je adi, e mi ə adi-mi a? ⁴³ Jagi, səi oti kəy yo lə kagi yo ləsi Moloki yo, ki mee lə kagi yo ləsi Rəpə, yo je ki səi wa irai-de ki jisi mba kadi əsi məkəsi si nəde ti. MBata ne rasi je kin ə, m-a m-adi njé bə je ləsi a uwəi səsi, awi səsi say tə mba je gidi *Babilon ti bəy*.”

⁴⁴ «Me dilə lo ti, kaje je ai ki kəy kibi kingə-naa ki Luwə. Moji ra kəy kibi ka kin təkəi Luwə un-n ndune ade. Ra go kuje ti ki oo. ⁴⁵ İyəi kəy kibi ka kin adi gin kəji je ləde ki rangi, ki əi kaje je ki rəi gode ti. Kəy kibi kin e jide ti, ləki Jojuwe ər nəde adi rəi taai dənangi lə gin dije ki dangi dangi ki Luwə tuwə-de nəde ti. Kəy kibi ka kin, to bitəi dəkagilo ti lə Dabidi*.” ⁴⁶ Me-maji lə Luwə e ki *Dabidi adi dəji ta rəbi mba kadi n-ra kəy n-adi Luwə lə Jakobi*.” ⁴⁷ Nə e *Salomq yo ə ra kəy adi Luwə*.”

* 7:34 30-34: Tēē ki taga 3.1-10 * 7:36 35-36: Tēē ki taga 2.14; 7.3; 14.21 * 7:37 Dətarənom 18.15-18 * 7:38 Tēē ki taga 19.1-20.17; Dətarənom 5.1-33 * 7:41 39-41: Kər Isirayəl je 14.3; Tēē ki taga 32.1-6 * 7:43 42-43: Amosi 5.25-27 * 7:45 44-45: Tēē ki taga 25.9, 40; Jojuwe 3.14-17 * 7:46 2 Samiyəl 7.1-16; 1 Poy ta je 17.1-14 * 7:47 1 NGar je 6.1-38; 2 Poy ta je 3.1-17

48 «NGa ningə Luwə ki e ki dəkagilo je ti pəti, a isi me kəy ti ki dəw ra ki jine al. Təki nje kəl ta ki tae ti ə nə: 49 “Dəra e kimbər ngar ləm, ningə dənangi e ne kində njam.” Bəbe əl bəy ə nə: “Kəy ki ban ə, a irai adi-mi ə? Lo ki ra a e lo kuwə rə ləm ə? 50 Se e mi al ə, nə təy ə, ra ne je kin pəti ə?”

51 «Səi dije ki njé tə rə je, iteəi mesi al nim, ibəyi mbisi nim də ta ti lə Luwə tə dije ki njé gər Luwə al be. Itoi tə bawsi je wa be. Ne kin ə ra adi, isi ta rə ki NDil Luwə ti, ki dəkagilo je pəti. 52 Nje kəl ta ki ta Luwə ti ki ra ə bawsi je adi-e kə al ə? Əi je ə təli njé kilə mbə kəte, ki oji də re lə dəw ki e kare ba, ki e dəw ki dana. Ningə ngəsine, loki Kirisi re, səi je uni dəe, ə təli-e tə. 53 Oyo, səi ingəi ndu-kun lə Luwə ki takul malayka je, nə lo kadi itəli rəsi ti go ti goto.»

Tiləi Etiyən ki mbal təli-e

54 Loki njé gangi ta je ki bo lə *Jipi je ooi də ta ki Etiyən əl ningə, wongi rade ngay adi ngəi ngangide mur mur dəe ti. 55 Nə Etiyən ki NDil Luwə rose, un kəmne taa ki dərə ti ningə oo kunji Luwə nim, taa oo Jəju ki a taa də ji kə Luwə ti nim tə. 56 Əl ə nə: «Oi, m-o dərə tē tane, ningə m-o NGon Dəw a taa də ji kə Luwə ti.» 57 Loki ooi də ta kin ningə, uri kəl ki ndude ki bo ə uti mbide də ta ti lie, ə buki-naa dəe ti.

58 NDəri-e awi sie taga gidi be bo ti, ə tiləi-e ki mbal təli-e. Dije ka kin iyəi kibi je ləde

rə ngon ki basa ti ki təe nə Sol. 59 Dəkagilo ti ki isi tiləi-e ki mbal, Etiyən əl ta ə nə: «Bəbe Jəju, itaa ndilm ki rəi ti.» 60 Go ti ningə əsi məkəsine nangi, ə əl ta ki ndune ki bo ə nə: «tyə go majal kin kə adi-de!» Go ta je kin ti, ningə Etiyən oy.

8

Kində kəm-ndoo ki ra njé kaw-naa je

1 Sol e mbə dije ti ki ndigi kadi təli Etiyən. Də ndəe ti kin kində kəm-ndoo ki bo ngay tē də njé kaw-naa je ti ki Jorijaləm. Adi njé kadi-me je pəti sanəi-naa ki go lo je. Awi ki Jude ti je ki *Samari ti je. *NJé kaw kilə je wa par ə nayi-naa Jorijaləm ti. 2 Dije ki njé bəl Luwə dibi Etiyən, nqi-e ngay. 3 Nə Sol 6a, ər njé kaw-naa je njə. Aw ki ta kəy ta kəy uwə dīgəm je ki dəne je buki-de dangay ti. 4 NJé ki sanəi-naa ka kin awi ki lo lo iləi mbə Poy Ta ki Maji.

Pilipi me be ti ki Samari

5 E be ə, Pilipi ki aw me be bo ti ki *Samari, ilə dije mbə Poy Ta ki Maji lə Kirisi. 6 Kosi dije ba pəti, loki ooi ta je ki Pilipi əl je ki ne kəji je ki ra adi ooi ki kəmde ningə, uri mbide ki də ta ti lie. 7 Tadə ndil je ki majal tēi me njé moy je ti ngay ki nə ki boy tade ti. Taa, dije ki rəde oy ki njé məti je ngay ingəi rə nga tə. 8 Rənəl ki bo ngay to me be bo ti kin. 9 Kəte taa kadi Pilipi re, dīgəm madi ki təe nə Simə isi me be bo ti kin nqə. E

nje ra mbəli, adi ər ndil dije ki me 6e ti ki Samari ngay. Ra rəne kadi ne dəw madi ki əti bəl ngay. ¹⁰ Adi dije pəti, i də ngan je ki du ti, bitə ki də dije ki tōgi ti, angalde e ki dəe ti. Əli əi nə dingəm kam aw ki tōgi lə Luwə ki e tōgi ki əti bəl ngay. ¹¹ Angal dije e ki dəe ti, tado e mari nu ba ə isi ər ndilde ki mbəli ki ra ləne. ¹² Nə loki dije adi mede Pilipi ki ilə-de mbe Poy Ta ki Maji ki oji də kəbe lə Luwə nim, ki Jəju Kirisi nim tə ningə, dingəm je ki dəne je adi Pilipi ra-de batəm. ¹³ Simo wa ki dəne ka adi mene tə. Loki Pilipi ra-e batəm ningə, iyə go Pilipi al. Loki oo ne kəji je ki ne je ki əti bəl ngay ka kin ningə, e wa təl re əte bəl ngay bəy tə.

Piyər əi ki Jə me 6e ti ki Samari

¹⁴ Loki njé kaw kilə je ki isi Jorijaləm ti ooi kadi dije ki *Samari ti taai ta lə Luwə ningə, iləl Piyər əi ki Jə ki rəde ti. ¹⁵ Loki rəi tēji Samari ti ningə, əli ta ki Luwə mba kadi njé kadi-me je ingəi NDil Luwə. ¹⁶ Tado NDil re də dəw madi ti kare dande ti al bəy. E batəm par ə rai-de me tə Bəbe Jəju ti. ¹⁷ E be ə, Piyər əi ki Jə indəi jide dəde ti kadi ingəi NDil Luwə. ¹⁸ Loki Simo oo kadi e ki go rəbi lə ji ki kində də ti lə njé kaw kilə je ə NDil re-n də njé kadi-me je ti ningə, adi Piyər əi ki Jə la, ¹⁹ ə əl-de ə nə: «Mi ka adi-mi tōgi kin tə kadi tə dəw ki m-a m-ində jim dəe ti 6a, ingə NDil Luwə tə.» ²⁰ Ə Piyər əl-e ə nə: «Kadi la ləi kin tujjə naa ti ki darəi. Tado ində mei ti kadi a ndogi kadi-kare

lə Luwə ki la. ²¹ Ne ki 6a təi, ə se ne ki səbi dəi goto me ne ti ki j-a-n kam, tado mei e dana nə Luwə ti al. ²² Maji kadi itər ndui də majal ti ləi, ə əl ta ki Bəbe adi re to ban ə, iyə go kəji ta je ki mei ti kin kə. ²³ Tado m-o kadi mei atə kanana, taa majal doləi dole tə.» ²⁴ NGa ə, Simo əl Piyər əi ki Jə ə nə: «Kadi səi je wa əli ta ki Bəbe mbata ləm, kadi ne madi kare me ne je ti ki əli tae kin tējə dəm ti al.» ²⁵ Loki Piyər əi ki Jə mai naji, ə ndoi ta lə Bəbe tə ningə, təli ki Jorijaləm ti gogi. Həi mbe Poy Ta ki Maji me ngan 6e je ti ki Samari ngay ki go rəbi go rəbi.

Ta lə Pilipi əi ki kuji dingəm ki e dəw ki boy ki Etiyopi ti

²⁶ NDə kare Malayka lə Bəbe əl Pilipi ə nə: «I taa aw ki gin 6e ti be, də rəbi ti ki i Jorijaləm aw ki Gaja ti, ki e rəbi ki dilə lo ti kin.» ²⁷ Pilipi i taa kalangi aw ningə, ingə dingəm kare ki dənangi Etiyopi, ki e ki boy, ki nje ngəm ne maji je lə ngar ki dəne ki Etiyopi ti, ki təe nə Kandasi. Dingəm kin aw Jorijaləm ti əsi dəne nangi nə Luwə ti ə isi təl ki 6e gogi. ²⁸ İsi me pusi ti ləne, isi tidə makitibi lə nje kəl ta ki ta Luwə ti Ejay. ²⁹ Lo kin ti, NDil Luwə əl Pilipi ə nə: «Əti aw 6asi ki rə pusi ti kin.» ³⁰ Pilipi ay ngədi aw ningə, oo ndu dingəm ki Etiyopi ti ka kin isi tidə makitibi lə nje kəl ta ki ta Luwə ti Ejay. Pilipi dəje ə nə: «İgər me ta ki isi tidə kin maji wa a?» ³¹ Dingəm ka kin əl-e ə nə: «Re nje kər mee kadi-m

goto ə m-a m-gər ban ə?» Ba dəji Pilipi adi al taa goe ti, isi gəde ti me pusi ti. ³² Ta ki isi tidə ə to kin:

«Ori-e tə bati ki dəw isi aw sie kadi təl-e be;

Tə ngon bati ki a tane mbə nō nje kijə bje ti be.

E be ə, tēē-n tane al.

³³ Həi rəsəl dəe ti, gangi ta lie ki go rəbi ki dana al.

Nə ə a ər gin koji lie ə?

Tadə indəi ngangı ndə kisi ki də taa lie*.»

³⁴ Ningə, kuji dingəm un ta əl Pilipi ə nə: «M-dəji kadi əl-m adi m-o, nə ə nje kəl ta ki ta Luwə ti isi əl ta lie be ə? İsi əl ta ki də rəne ti wa ə se isi əl ta də dəw madi ti ki rangi ə?» ³⁵ Lo kin ti nga ə, Pilipi ingə rəbi adi un ta tane ti, ningə ki rəbi lə makitibi lə nje kəl ta ki ta Luwə ti Ejay kin, ile-n mbə Poy ta ki ki Maji lə Jəju.

³⁶ Loki njiyəi isi awi ningə, tēēi ta man ti, ə kuji dingəm ka kin əl ə nə: «Man ə am, nga ri ə ɔgi kadi m-ra batəm ə?» ³⁷ [Pilipi əl-e ə nə: «Re adi mei Luwə təkı rəjeti ə, nē ki ɔgi ra batəm goto.» Kuji dingəm ə nə: «M-adi mem təkı Jəju Kirisi e NGon Luwə.»] ³⁸ Lo kin ti, adi pusi a nangı, ningə əi ki Pilipi joo pu, uri me man ti adi Pilipi rae batəm. ³⁹ Loki tēēi me man ti ki taga ningə, NDil Babe un Pilipi aw sie adi kuji dingəm oo-e al. Nə e ilə rəbi ləne ki rənəl aw. ⁴⁰ Pilipi aw tēē me be ti ki Ajoti, ilə mbə Poy Ta ki Maji me be bo je ti pəti ki tēē ti, bitı tēē-n Səjare ti.

* 8:33 32-33: Ejay 53.7-8

9

Sol adi mene Babe Jəju (Knjk 22.6-16; 26.12-18)

¹ Dəkagiloe ti kin, gir ta ki də kadi kə njé ndo je ti lə Babe ki də təl-de ti to də Sol ti bəy. ² Be ə, aw rə ki boy ti lə njé kijə nē məsi kadi-kare je, dəje makitibi mba kadi n-aw-n lo kaw-naa je ti lə *Jipi je ki me be ti ki Damasi, kadi re n-ingə dingəm je ki dəne je ki njé ndole go nē ndo ki sigi kin ə ndə-de n-re səde Jorijalam ti.

³ Loki Sol e də rəbi ti, ində də be ki Damasi bəsi ningə, kunji madi tēē pati, jı ki dərə ti, unji gə dəe. ⁴ Tēē osi nangı ningə, oo də ndu ta madi əl-e ə nə: «Sol, Sol, mbata ri ə isi adi-m kə be ə?» ⁵ Sol dəje ə nə: «jı nə ə Babe?» Ningə, Babe əl-e ə nə: «E mi Jəju ki isi adi-m kə.» ⁶ jı taa aw me be bo ti ə, a əli-ni nē ki kadi a ira. ⁷ NJé ki isi awi ki Sol təli ai lo ka ti. Bəl təl-de adi lo kadi əli ta goto. OOi də ndu ta, nə ooi dəw madi al. ⁸ Sol jı taa, tēē kəmne maji, nə oo lo al, adi made je uwəi jie, ndəri-e tə ndər, ə awi sie Damasi. ⁹ İsi loe ti nōq ndə mitə ki kanji kadi oo lo. Uso nē al nim, ay man al nim tə. ¹⁰ Ningə nje ndo lə Jəju kare isi Damasi ti nōq, təe nə Ananiyasi. Babe bəre me nē koo me ndil ti ə nə: «Ananiyasi», ningə Ananiyasi ndigi ə nə: «Mi ne Babe». ¹¹ Babe təl un ta əl-e ə nə: «Aw un rəbi ki bəri-e rəbi ki kə ti, ə idəji me kəy ti lə Judasi, dəw ki təe nə Sol ki Tarsi ti, isi nōq isi əl ta ki Luwə. ¹² OO dəw

madi ki tœ nə Ananiyasi me ne koo me ndil ti, ur kəy goe ti ningə, ində jine dœ ti kadi oo lo gogi.»¹³ Ə Ananiyasi əl ə nə: «Bəbe, m-o ta lə dəw kin ta dije ti ngay, ɔji dɔ kɔ je pəti ki adi dije ləi ki me be ti ki Jorijaləm.¹⁴ Ningə, ki ne kin, re ki tɔgi ki ingə rɔ ki boy je ti lə njé kijə ne məsi kadi kare je, kadi uwə dije ki isi əli səi ta, dɔɔ-de.»¹⁵ Nə Bəbe əl-e ə nə: «Aw, tado dingəm kin e ne ra kilə ki m-kəte kadi əl ta ləm nɔ gin dije ti ki duniya ti, ki nɔ ngar je ti, ki nɔ *Isirayəl je ti.¹⁶ Mi wa m-a m-je kɔ je pəti ki a tɛɛ dœ ti ki mbata ləm.»¹⁷ Ananiyasi aw, ur kəy ində jine dœ ti, ningə əl-e ə nə: «NGokom Sol, e Bəbe ə ilə-m, e Jəju ka ki tɛɛ ingəi dɔ rəbi ti ki isi re-n ka kin ə ilə-m kadi m-adi o lo. Ningə kadi NDil Luwə rɔsi tɔ.»¹⁸ Ta naa ti nɔɔ, ne je ki toi tə ngɔy kanji je be tɛɛi kəm Sol ti tosi, adi təl oo lo gogi, ningə j taa adi rai-e batəm.¹⁹ Go ti, uso ne ɔa, təl ingə tɔgi ne gogi. Sol təl isi ki njé ndo je lə Jəju ki me be ti ki Damasi ngan ndo je jɔ bəy.

Sol ndo ta lə Luwə Damasi ti

²⁰ Ta naa ti nɔɔ, Sol aw ilə mbe me kəy kaw-naa je ti lə *Jipi je ə nə: «Jəju e NGon Luwə.»²¹ Dije pəti ki ooi dɔ ta kin ta Sol ti, ndɔji-de ngay adi əli əi nə: «E kam al ə e nje kadi kɔ dije ki Jorijaləm ti ki njé ɔa tɔ kin a? Re ne a un girə mba kadi uwə-de, dɔɔ-de aw səde rɔ ki boy je ti lə njé kijə ne məsi kadi-kare je al biti a?»²² Nə Sol uwə rəne ngə adi kəme e kəte me kadi-me ti lie. Jipi je

ki Damasi ti gəri lo ta ki kadi əli-e al, loki tɔji-de kadi Jəju e Kirisi.

²³ Ra ndo je go ti ɔa, Jipi je ɔji-naa ta mba kadi n-təli-e²⁴ Nə ta kɔji ləde tɛɛ mbi Sol ti. NGəmi ta rəbi kada je kondɔ je mba kadi n-təli-e.²⁵ Be ə, me kondɔ ti madi, njé ndo je lə Sol, uni-e me kare ti, tuyi-e adi osi gidi ndogi bər ti.

Sol me be ti ki Jorijaləm

²⁶ Go ti, Sol aw tɛɛ me be ti ki Jorijaləm ɔa, sangi kadi n-ində rəne naa ti ki njé ndo je, nə pəti bəli-e, tado dəw ki taa mee kadi e nje ndo ki rɔjeti goto.²⁷ Be ə, Barnabasi un-e me jine ti, aw sie rɔ njé kaw kilə je ti, ɔr-de go kingə ki Jəju ingə Sol dɔ rəbi ti, ki koo ki oo Jəju əl-e ta, ki ta ki əl ki taga wangi Damasi ti me tɔ Jəju ti.²⁸ Dɔ gangi loe ti nɔɔ, Sol aw səde je, təl səde je naa ti me be ti ki Jorijaləm. Əl ta ki kadi-me me tɔ Bəbe ti.²⁹ Əl ta ki *Jipi je ki njé kəl ta Girəki, naji-naa səde ta ti. Nə sangi rəbi kadi n-təli-e.³⁰ Loki ngakoje je ooi tae ningə, ɔri-e awi sie Səjare ti. Ningə adi-e aw me be ti ki Tarsi.

³¹ *NJé kaw-naa je pəti ki dɔnangi Jude ti ki tae ba, ki dɔnangi Galile ti, ki dɔnangi *Samari ti, isi ki Lapiya. Ingəi tɔgi, njiyəi me bəl Bəbe ti, taa kərde j ki dɔ ti dɔ ti ki takul tɔgi lə NDil Luwə tɔ.

Piyər aji dingəm ki tœ nə Ene

³² Təki Piyər a njiyə-n ki lo je pəti oo-n dije lə Luwə, ndo kare aw tɛɛ rɔ njé ti ki me be

ti ki Lida. ³³ Lo kin ti, ingə dingəm kare ki tœ nə Ene, ki to dɔ tirə moy ti ra ɓal jijoo. Tado rœ oy. ³⁴ Piyər əl-e ə nə: «Ene, Jəju Kirisi adi rɔ nga, j̄ taa, ikaw ne toi.» Ningə Ene j̄ taa ta naa ti noo. ³⁵ Dije pəti ki me ɓe ti ki Lida ki Saro ooi-e, ɓa adi mede Baɓe.

Piyər ndal Dorkasi lo koy ti

³⁶ Dəne madi e dan njé ndo je ti ki me ɓe bo ti ki Jope noo, tœ nə Tabita. To kin ki ta Girəki nə Dorkasi. E dəne ki njé ra kilə je ki maji maji ngay, taa e nje ra ki njé ndoo je ki ne ki me jine ti to. ³⁷ Moy rae dəkagiloe ti kin adi oy. Loki ndogi-e man ningə, awi iləi-e me kəy ti ki kare taa. ³⁸ Be ki Lida e ɓasi ki Jope. Be ə, loki njé ndo je ooi kadi Piyər e me ɓe ti ki Lida noo ningə, iləi dingəm je joo rœ ti kadi re kalangi ingə-de. ³⁹ Piyər j̄ taa aw səde. Loki re tɛɛ rɔde ti ningə, ɔri-e awi sie me kəy ti ki taa. NJé ngaw koy je pəti iləi-naa gəl dœ ki no, ningə toji kibi je ki dangi dangi ki koji ta naa ti ki Dorkasi oji dəkagilo ti ki isi-n səde ki dœne taa ɓəy. ⁴⁰ Piyər adi dije pəti tɛɛ taga, ɓa ɔsi məkəsiɓe nangi əl ta ki Luwə, ningə tu rœne ki rɔ nin ti əl ə nə: «Tabita j̄ taa.» Loki tɛɛ kəmne oo Piyər ningə, ndu rœne, j̄ isi taa. ⁴¹ Piyər ilə jine un-e-n ki taa, ɓa, ɓa dije lə Luwə ki njé ngaw koy je, ɔji-de Tabita ki dœ taa. ⁴² Poy ne kin sane ki dɔnangi ki Jope ba pəti, adi dije ngay adi mede Baɓe. ⁴³ Piyər ra ndo asi tati

me ɓe ti ki Jope, me kəy ti lə nje kər gidi ngirə ki tœ nə Simo.

10

Körnəy ki e dəw ki Rom ti oo ne me ndil

¹ Dingəm madi isi me ɓe ti ki Səjare noo, tœ nə Körnəy. E ki boy dɔ ɓuti asigar je ti ki ɓu kare, ki ɓari-e «ɓuti ki Itali ti». ² E dəw ki nje ra ne ki go ndu Luwə ti, taa, naa ti ki dije pəti ki me kəy ti lie, əi njé kəsi dɔde nangi no Luwə ti to. Ra maji ki njé ndoo je ngay, taa əl ta ki Luwə taa taa to. ³ NDɔ kare, ki kadi ki mitə ki lo sɔɔ, oo malayka lə Luwə me ne koo me ndil ti ur me kəy ti lie, ningə ɓar-e ə nə: «Körnəy.» ⁴ Körnəy ur kəmne dœ ti ki ɓəl, ningə əl-e ə nə: «E ri ə Baɓe?» NGA ə malayka əl-e ə nə: «Kəl ta ki Luwə ləi ki maji ki isi ra ki njé ndoo je kin tɛɛ rɔ Luwə ti, ə Luwə ga dɔi ti. ⁵ Ningə ki ngəsiɓe kin, ilə dingəm je me ɓe ti ki Jope adi ɓari Simo ki ɓari-e nə Piyər ade re. ⁶ Isi me kəy ti lə Simo ki nje kər gidi ngirə ki kəy lie e kadi bati. ⁷ Loki malayka ki əl-e ta kin ɔti ningə, Körnəy ɓa ngan njé kilə je ləne joo ki nje rɔ ləne kare ki nje ɓəl Luwə mbɔ njé ki əi naa ti sie ki dəkagilo je pəti adi-de rəi. ⁸ Rəi adi ɔr-de go ne je pəti ki ra ne adi-de ooi ningə, ilə-de adi awi Jope ti.»

Piyər oo ne me ndil ti me ɓe ti ki Jope

⁹ Lo ti go ti, loki əi dɔ rəbə isi awi, indəi dɔ ɓe bo ɓasi ningə, Piyər al dɔ kəy ti ki taa, ki kadi ki dan ɓe ti mba kəl

ta ki Babe. ¹⁰ Bo ra-e adi ge kuso ne. Ningə loki isi rai ne kuso mba kadi uso 6a, oo ne me ndil ti. ¹¹ OO ta dora a tagira, ningə oo ne madi ki to ta ta kibi ki tati ki daw uwə sile je ki so be ə i ki taa isi re ki nangi. ¹² Me ne ti ka kin, da je ki dangi dangi ai titi: da je ki njade e so je, ki njé kagi nangi je, ki yal je. ¹³ Ningə, ndu ta madi tee əl-e ə nə: «Piyər, i taa itəl uso.» ¹⁴ Nə Piyər ə nə: «Jagi Babe, mi m-uso ne ki ne ki majal əde, ə se ne ki to nje nja kare al*.» ¹⁵ NDU ta təl re əl Piyər kəl ki kə joo 6əy ə nə: «Ne ki Luwə təl-e ki kay njay ti, kadi i o-e tə e ne ki to nje al.» ¹⁶ Ne kin ra ne be nja mitə, ningə ta naa ti noo təli ndəri-e ki dora ti gogi. ¹⁷ Piyər gər me ne ki oo me ndil ti kin al, adi isi dəji rone ta do ti, ningə yə dingəm je ki Kərnəy ilə-de ki a sangi kəy lə Simo rəi ai ta kəy ti. ¹⁸ Ba dəji ta ki ndude ki boy ə nə: «E me kəy kin ə Simo ki bari-e nə Piyər isi ti ti a?» ¹⁹ Piyər isi mər ta do ne ti ki oo me ndil ti kin ba 6əy ningə, NDil Luwə əl-e ə nə: «O dingəm je mitə a sangi-ni. ²⁰ I taa, ur nangi, ə aw səde ki kanji kadi mei təsi, tadə e mi ə m-ilə-de.» ²¹ Piyər re rə dingəm je ti ka kin əl-de ə nə: «E mi ə mi daw ki isi isangi-e, ə se e ri ə isi isangi-mi wa?» ²² Əli-e ai nə: «E Kərnəy ki e ki boy do buti asigar je ti ki bu, ki e daw ki dana, taa e nje 6əl Luwə tə kin ə ilə-je. E daw ki *Jipi je pəti əli ta lie maji.

Malayka lə Luwə re tee ki do ta rəe ti əl-e kadi ilə goi ti kadi ire me kəy ti lie kadi oo do ta ki tai ti.» ²³ Piyər aw səde ra-de mba, adi-de lo toi. Loki lo ti go ti ningə, i taa aw səde. NGakoje je madi ki me 6e ti ki Jope dani-e. ²⁴ Lo ti ki rangi ningə tee Səjare ti. Kərnəy 6ar nojine je ki madine je isi nginə-n-de kəte. ²⁵ Loki Piyər ur me kəy ti ningə, Kərnəy i taa tilə kəme, 6a osi nanga njae ti, ilə dəne nangi. ²⁶ Nə Piyər əl-e ə nə: «I taa, tadə mi ka mi daw tə.» Ningə əsi sole un-e-n ki taa. ²⁷ Wali-naa taa urii ki kəy ningə, Piyər oo kosi dije ngay kawinaa isi. ²⁸ Lo kin ti Piyər əl-de ə nə: «Səi je, igəri maji təkə ndu-kun ləje əgi kadi daw ki e Jipi ində rone naa ti ki daw ki e Jipi al, ə se kadi ur me kəy ti lie. Nə Luwə əl-m kadi m-o daw madi tə ne ki majal, ə se ne ki to nje al. ²⁹ E mbata kin ə, m-mbati-n 6a ləsi al, m-re ki kanji kəl ta madi ki rangi. Ningə təkə ibari-mi, m-dəji səsi kadi m-o se e ri ə iləi gom ti wa?» ³⁰ Kərnəy ə nə: «Asi ndə so 6one, ki do kadi ki təkə made wa kin be, adi e kadi ki mitə ki lo solə, ə m-isi m-əl ta ki Luwə me kəy ti ləm, ningə dingəm madi ki ilə kibi ki nda bal bal tee a noḡm ti, əl-m ə nə: ³¹ «Kərnəy, Luwə oo do ta ki isi əl sie, taa ga do maji ti ki isi ra ki njé ndoo je kin tə. ³² Ə kadi ilə daw madi Jope ti, ibar Simo ki bari-e nə Piyər adi re. Isi me kəy ti lə Simo ki nje ra kilə ngirə, ki isi kadi ba ti 6asi.» ³³ Be ə, ta naa ti noo par,

* 10:14 Ləbatiki 11.1-47; Ejəkəl 4.14

m-ilə-de rəi ti, ə yə ira maji adi ire tə kin. Ningə ki ngəsine kin, je pəti j-isi nqi ti ne kadi j-o də ta je pəti ki Bəbe ində tai ti kadi əl-je.»

Piyər əl ta lə Luwə me kəy ti lə Kərnəy

³⁴ Lo kin ti, Piyər un ta tane ti əl ə nə: «Tə ki rəjeti, m-gər kadi kər kəm dəw dana goto rə Luwə ti. ³⁵ Dəw ki ra ra, dan gin dije ti ki dangi dangi, ki e nje bəl ndile, ki nje ra ne ki dana ba, uwe ki rəne ti. ³⁶ Hə ki ta ləne ki rə ngan *Isirayəl je ti, ilə-n-de mbe lapiya ki takul Jəju Kiri si ki e Bəbe lə dije pəti.

³⁷ Təki igəri, e ne ki ilə ngirəne Galile ti, go batəm ti ki Jə ilə mbeə ə ra ne dənangi Jude ti ba pəti. ³⁸ Igəri kadi ki Luwə adi Jəju ki Najarəti ti NDilne, ki təgi kin maji. Jəju aw ki lo lo, ra maji ki dije, taa aji dije pəti ki isi gin təgi ti lə su tə. Tadə Luwə e sie naa ti. ³⁹ Je ə je njé ma naji də ne je ti pəti ki ra dənangi ti lə *Jipi je ki Jorijaləm ti. Bəi-e kagi-dəsi ti, təli-e. ⁴⁰ Nə Luwə ade j lo koy ti ndə ki kə mitə lə ndə koye. Ade ta rəbi adi təji rəne taga, ⁴¹ ki rə dije ti pəti al, nə ki rə njé ma naji je ti ki Luwə kəti-de kəte. Adi e je ki j-uso sie je, j-ay sie je, go tēē dan njé koy je ti[☆]. ⁴² Jəju un ndune adi-je kadi j-ilə mbe ki rə gin dije ti, ə kadi ji təji təkə e ne ə yə Luwə ində-ne tə nje gangi ta də njé kisi ki dəde taa ti ki njé koy je. ⁴³ *NJé kəl ta je ki ta Luwə ti pəti mai naji dəe ti əli əi nə: «Dəw ki ra ki ade mene

ba, Luwə a iyə go majal je lie kə me təe ti[☆].» ⁴⁴ Loki Piyər isi əl ta je kin ba bəy ningə, NDil ki kay njay risi ki də dije ti ki isi ooi də ta lie. ⁴⁵ Ne kin əti bəl njé kadi mede Luwə ki əi Jipi je ki dani Piyər, loki ooi kadi Luwə buki NDilne də gin dije ti ki əi Jipi je al tə. ⁴⁶ Tadə ooi ndude isi əli ta ki ta bə je ki dangi dangi iləi təji də Luwə ti. ⁴⁷ Ningə Piyər əl ə nə: «Ki təkə ingəi NDil Luwə tə je be tə kin, ne ki əgi-de də ra batəm goto.» ⁴⁸ Bə ə Piyər un ndune adi rai-de batəm me tə Bəbe ti, bə go ti, dəji Piyər kadi isi səde ngan ndə je bəy taa kadi tə təl.

11

Jorijaləm ti, Piyər əji ne je ki rai ne

¹ *NJé kaw kilə je ki ngako je ki isi Jude ti ooi kadi dije ki əi *Jipi je al ka oi ta lə Luwə tə. ² Loki Piyər aw Jorijaləm ti, njé kadi mede Luwə, ki əi njé kijə mətide je gaki-e ngay, ³ əi nə: «Aw rə dije ti ki ijəi mətide al, aw uso səde ne!» ⁴ Lo kin ti, Piyər ilə rəne ər-de go ne je ki rai ne ki goe goe adi-de ooi.

⁵ Piyər əl ə nə: «Mi me bə bo ti ki Jope, ningə loki m-isi m-əl ta ki Luwə, m-o ne me ndil ti. E ne madi ki to tə ta kibi ki tati ki dəw uwə sile je ki sə bə ə j dərə ti, risi biti re nəm ti. ⁶ M-ur kəm ki də ta kibi ti ka kin m-isi m-go, ningə m-o da je ki njade e sə, ki njé kagi nangi, ki da je ki wale ki yəl je ki njé nal kadi rə ti. ⁷ Ningə m-o ndu ta madi əl-m ə nə:

☆ 10:41 Lk 24.30, 42 ☆ 10:43 Ejay 53.5-6; Jərəmi 31.34

“Piyər, j̄ taa, itəl uso.”⁸ Ə m-əl m-ə nə: “Jagi Babe, ne ki to nje ədi tam nja kare al.”⁹ Kə joo, ndu ta təl tē dərā ti bəy əl-m ə nə: “Ne ki Luwə təl-e ki kay njay ti 6a, kadi o-e tə ne ki to nje al.”¹⁰ Ne kin ra ne be asi nja mitə, ningə təli tuyi-e dərā ti.¹¹ Ningə ta naa ti noo, d̄ngəm je mitə ki ilai-de me be ki Səjare ti, ki rəm ti rəi ay ta kəy ti ki m-isi ti.¹² NDil əl-m kadi m-aw səde 6i m-mbat̄i al. E be ə d̄ngəm je ki mehe kam dani-mi, ə j-ur-n me kəy ti lə Kərnəy.¹³ Kərnəy oji-je go rəbi ki n-oo-n malayka ki tē ki rəne ti, me kəy ti ləne, əl ə nə: “Flə dəw madi me be ti ki Jope kadi əl Simo ki bari-e Piyər kadi re.”¹⁴ A əli ne je ki a ra səi kadi ingə kaji naa ti ki njé ki me kəy ti ləi.”¹⁵ Loki m-a m-əl ta ba bəy ningə, NDil Luwə risi re dəde ti tək̄i ndə ki re-n dəje ti lo kilə ngire ti ka kin be.¹⁶ Ra adi mem ole də ta ti lə Babe ki ə nə: “Jā ra batəm me man ti, nə səi je, a rai səsi batəm me NDil Luwə ti*.”¹⁷ Ə se, tək̄i Luwə adi-nde kadi-kare ki kare wa tək̄i adi-n-je, j-əi ki j-adi meje Babe Jəju Kirisi kin, kadi mi m-ndor Luwə wa?»¹⁸ Loki ooi də ta kin ningə, angalde osi nangi adi ilai təji də Luwə ti əi nə: «Gin dije ki duniya ti ka Luwə adi-de kaji ki go rəbi kiyə go majal kə tə.»

Kində gin njé kaw-naa je me be ti ki Aṭiyosi

¹⁹ Kində kəm-ndoo ki tē də Etiyən ti ra adi njé ndo je sanəi-naa*, awi bit̄i tēji me

be ti ki Pənəsi, ki Sipir, ki Aṭiyosi. Lok̄i awi, əli ta lə Luwə Jipi je par 6i dəw ki rangi al.²⁰ MBode ti noo, dije ki na je ki əi gin koji ti ki Sipir, ki Sirən ki awi Aṭiyosi ti, əli ta ki maji lə Baje Jəju gin dije ki əi *Jipi je al ki bari-de Girəki je tə.²¹ Təgi Babe e səde naa ti adi dije ngay təli ki rə Babe ti adi-e mede.²² Poy ne je ki ra ne kin tē rə njé kaw-naa je ti ki isi Jorijaləm, adi ilai Barnabasi adi-e aw Aṭiyosi ti.²³ Lok̄i aw tē rəde ti, ə oo me-maji lə Luwə ki ra kilə ningə, rəe nəl-e ngay adi əsi ginde pəti ki ta lə Luwə kadi ai də njade me kində rə naa ti ki Babe.²⁴ Barnabasi e dəw ki dana, NDil Luwə rose, taa aw ki kadi-me tə, adi kosi dije ngay rəi ki rə Babe ti.²⁵ Barnabasi aw me be ti ki Tarsi mba kadi sangi Sol.²⁶ Lok̄i inge ningə, aw sie Aṭiyosi ti, rai 6al kare titi. Kawi-naa ki njé kaw-naa je, ndoi ta lə Luwə kosi dije ngay. E me be ti ki Aṭiyosi ə yə dije ilai ngirə bar njé ndo je ti, dije lə Kirisi (kirətiye je).²⁷ Dəkagiloe ti noo, njé kəl ta je ki ta Luwə ti j̄ Jorijaləm awi bit̄i ki Aṭiyosi.²⁸ E ki kare dande ti, təe nə Agabusi*, j̄ taa ningə əl ta ki takul NDil tək̄i 6o ki bo ngay a o dənangi ti ki tae ba. Ningə ne ka kin ra ne dəkagilo ti lə nje kəbe ki bo ki bari-e nə Kilodi tə.²⁹ *NJé ndo je uni ndude kadi n-ilai ki ne ki jide ti, nə nə ki go təge ti kadi n-d̄j̄ ngakode je ki isi Jude ti.³⁰ Adi ne maji je ləde ka kin Barnabasi əi ki Sol adi

awi adi ngatɔgi je.

12

Kində kəm-ndoo ki ra njé kaw-naa je ki Jorijaləm ti

¹ Dɔkagiloe ti wa kin ə ngar *Erodi ilə ngirə kadi kɔ njé kaw-naa je ki n̄a je ti. ² Təl Jaki ki ngokɔ J̄a ki kiyə kasigar. ³ Nə Loki oo kadi nəl *Jipi je ngay, ningə təl adi uwəi Piyər bəy. E dɔkagilo ra pəti mapa ki kanji əm[☆]. ⁴ Loki uwe ile dangay ti ningə, adi njé rɔ je sɔ sɔ nja sɔ ngəmi-e. Ra be kadi tə n-teɛ sie taga nɔ kosi je ti go pəti paki ti. ⁵ Piyər to dangay ti, nə njé kaw-naa je iyəi ta kəl ta ki Luwə al ki mbata lie.

⁶ Me kondəe ti ki kadi re lo ti ə, Erodi teɛ sie nɔ kosi je ti ka kin ningə, Piyər to bi mbɔ asigar je, dɔɔi-e ki kulə gindi joo. Ningə njé ngəm lo je, ai ta kəy ti, a ngəmi ta kəy dangay tɔ. ⁷ Lo kin ti, malayka lə Bəbe kare teɛ pati, adi kunje taa lo me kəy dangay ti, lo ki Piyər to ti. Malayka ində Piyər kade ti ndəl-e-n ə nə: «*ɪ taa kalangi!*» Ba kulə gindi je ki jie ti teɛi tosi. ⁸ Malayka əl-e ə nə: «*ɪ dɔ nda ki bədi ti, ə itilə sa njay ti.*» Ningə Piyər ra təkɪ əl-e-n. Malayka əl-e bəy ə nə: «*ɪ lə kibi ləi rəi ti ə un gom.*» ⁹ Piyər teɛ goe ti, nə gər təkɪ e malayka ə re teɛ sie təkɪ rɔjeti, al. OO təkɪ e n̄e ki oo me ndil ti. ¹⁰ Loki indəi nje ngəm lo ki dɔ kəte, ki ki kɔ joo dəi ningə, rəi teɛi ta ta rəbi gindi ti ki aw ki bə bo ti, ta rəbi wa teɛ dərɔne ba nɔde ti, adi teɛi taga awi dɔ rəbi ti.

Loki teɛi dɔ rəbi ti ningə, ta naa ti nɔɔ, malayka iyə ə aw. ¹¹ Loki angale re rɔe ti ningə əl ə nə: «*M-o ay njay ngata təkɪ e Bəbe ə ilə ki malayka ləne adi re teɛ səm ji Erodi ti, ki ta n̄e je ti ki majal pəti ki kosi Jipi je ɔji kadi rai səm.*» ¹² Loki ga ta be ningə, ilə dəne aw bə lə Mari ki kɔ J̄a ki bari-e nə Marki. Dije ngay kawinaa me kəy ti nɔɔ isi əli ta ki Luwə. ¹³ Loki ində ta kəy ningə, ngon nje kilə ki dəne ki tɔe nə Rodi ɔti re kadi n-oo. ¹⁴ Gər ndu Piyər adi ta rəbi ka teɛ al par ə, rɔe nəl-e ngay adi təl ki ngədi aw əl-de ə nə Piyər a ta kəy ti nɔɔ. ¹⁵ Əli-e əi nə: «*ɪ nje kone.*» Nə a dɔ ndune ti təkɪ e ta ki rɔjeti. NGA ə təli əli əi nə: «*E malayka lie.*» ¹⁶ Loe ti kin, Piyər a ta kində ta kəy ti par par. Ə loki rəi teɛi ta kəy ningə, e Piyər ə wa, adi gəri lo ta ki kadi əli al. ¹⁷ Əl-de ta ki jine kadi əli ta al, ningə ɔr-de go teɛ ki Bəbe teɛ sie dangay ti adi gəri. Go ti, əl-de ə nə: «*Awi əli Jaki ki ndəgi ngakoje je adi ooi.*» Ningə teɛ aw lo ki rangi ti.

¹⁸ Loki lo ti ningə, dɔ asigar je isi dana al. Dəji-naa se ri dana ə Piyər təl wa? ¹⁹ NGA Erodi sange ngay nə inge al. Go ti, dəji ta asigar je, bə un ndune kadi tɔli-de kɔ. Piyər iyə dənangi Jude ə ɪ aw Səjare ti, aw isi tili nu.

Koy lə ngar Erodi

²⁰ *Erodi aw ki ta ki dije ki Tir ti, ki Sidɔ. Ə dije ki Tir ki Sidɔ indəi ndude naa ti rəi ingəi-e. Loki ndogi me

[☆] 12:3 Teɛ ki taga 12.1-27

Bilasitusi ki nje koo go ta lə ngar Erodi taai ningə, dəji kadi lapiya to dande ti. Kadi lapiya to mbata ne maji je ki dɔnangi ti ləde ngire e me be ti lə ngar Erodi. ²¹ Loki tee me ndo ti ki oji ningə, Erodi ilə kibi kobe ləne rone ti, isi do kimbər ngar ti ləne, əl kosi dije ta kongi kongi. ²² Kosi dije iləi tɔji dɔe ti əi nə: «E ndu luwə madi bi e ndu dəw al.» ²³ Loe ti noo malayka lə Babe inde oje mbata adi kosi-gon Luwə al. Go ti, kode je indəi rəe yəngi yəngi adi oy. ²⁴ Nə ta lə Luwə taa lo aw ki kəte kəte, adi kər njé ndo je re ki do made ti. ²⁵ Loki Barnabasi əi ki Sol təli kon kilə ləde ki awi ki mba kadi rai ningə, iyəi be bo ki Jorijaləm ə awi. Uni Ja ki bari-e Marki naa ti səde ə təli awi me be ti ki Atiyosi gogi.

13

NJé kaw-naa je indəi Barnabasi əi ki Sol ta dangi mbata kilə lə Babe

¹ *NJé kəl ta je ki ta Luwə ti ki njé ndo ne je lə Luwə isi dan njé kaw-naa je ti ki Atiyosi ti noo. Adi e: Barnabasi ki Simo ki bari-e Nijər, ki Lisiyusi ki be lie e Sirən ti, ki Manaye ki oti-de naa ti ki *Erodi ki isi do dɔnangi ti ki Galile^o, ki Sol tɔ. ² NDɔ kare be əsi məkəsɪde nangi nɔ Luwə ti ə əli ta sie ki kogi rɔ ne kuso tɔ. Ningə NDil ki kay njay əl-de nə: «Kadi ɔri Barnabasi əi ki Sol indəi-de ta dangi mbata kilə ki m-bər-de kadi rai.» ³ NGata ə, loki ogi rɔde ne kuso ə əli ta ki Luwə

ningə, indəi jide dɔde ti ə iyəi-de adi awi, ⁴ təkɪ NDil ki kay njay əl-n-de. E be ə, Barnabasi əi ki Sol awi me be ti ki Sələsi. Ningə ai noo gangi awi Sipir ti. ⁵ Loki ki teei Salamin ti ningə, əli ta lə Luwə me kəy kaw-naa ti lə *Jipi je. Ja Marki e kadide ti tə nje ra səde tɔ. ⁶ Loki indəi do dər je ki be ti ki Sipir ti gangi ningə, awi teei me be ti ki Paposi. Loe ti noo, ingəi Jipi kare be ki tɔe nə Bar-Jəju ki e nje ra mbəli, ki ə nə ne nje kəl ta ki ta Luwə ti. ⁷ Isi naa ti ki dəw ki boy ki tɔe nə Sərjijusi Polusi ki e nje ne gər. Sərjijusi Polusi bər Barnabasi əi ki Sol oji-de adi gəri təkɪ n-aw ki bo koo ta lə Luwə tade ti. ⁸ Nə Elimasi ki kər gin tɔe nə nje mbəli tɔ-de rɔ. Ge kadi dəw ki boy kin adi mene Kirisi al. ⁹ Be ə, Sol ki bari-e Pol NDil Luwə rose adi ur kəmne ki dɔe ti, ¹⁰ əl-e ə nə: «I ngon lə su, tə dəw ki kədi kəm dije rosi mei. I nje kəsi ta ne ra je ki dana pəti. A iyə go rəbi ndor ta lə Luwə al a?» ¹¹ Ki basine kin, Babe a indəi oji, kəmi a oo lo al, ningə a o kəm kadi al biti dəkagilo madi. Ningə ta naa ti noo par ə kəme ndul kururu adi oo lo al, a mam lo. Sangi dəw ki kadi ɔr-e ta rəbi. ¹² Loki dəw ki boy oo ne ki ra ne kin ningə, adi mene, mbata ne ndo ki do Babe ti ki adi-e, əte bəl ngay.

Pol əl ta Lə Luwə me be ti ki Atiyosi ki Pisidi ti

¹³ Pol əi ki madine je ali me bato ti me be ti ki Paposi, awi me be ti ki Pərji ki Pampili ti,

ningə Jā Marki[☆] iyə-de ə təl aw Jorijaləm ti gogi. ¹⁴ Loki ətə me be ti ki Pərji ningə, awi tēēi me be ti ki Aṭiyosi ki Pisiḍi ti, awi me kəy kaw-naa ti lə *Jipi je ki ndə taa kəə, isi nangi. ¹⁵ Loki njé tidə makitibi je, tidəi makitibi ndu-kun ki makitibi lə njé kəl ta je ki ta Luwə ti ningə, ki boy je ki njé ngəm kəy kaw-naa iləi əli-de əi nə: «NGakoje je, kin ə awi ki ta kadi əli dije, ə kadi əli.» ¹⁶ Ə Pol i taa, yəki jine tade ti kadi isi kekeke, ningə əl-de ə nə: «Səi *Isirayəl je ki dije ki njé bəl Luwə, kadi oi də ta ləm. ¹⁷ Luwə ləje, j-əi kosi Isirayəl je, kəti bawje je, ningə ra səde adi oji naa ki kəte kəte, loki isi me be ti ki Ejipi ti. Ɔr-de tēē səde ki taga ki takul təge ki ngay. ¹⁸ Asi bəl dəsə ki adide ne usoi dilə lo ti[☆]. ¹⁹ Loki tə kə gin dije siri ki dənangi ti ki Kana nōde ti ningə, təl ki dənangi ka kin adi-de tə ne nduwə[☆]. ²⁰ Ne je pəti ki ra ne kin, a ra bəl asi bu sə ki dəmi. Go ti ningə, adi-de njé gangi ta je bitə tēē-n də nje kəl ta ki ta Luwə ti Samiyəl. ²¹ Ningə, dəji ngar adi Luwə adi-de Sawul ki ngon lə Kisi, ki e gin ka ti lə Bənjame, adi o be dəde ti bəl dəsə. ²² Loki Ɔr-e kə ningə, ində *Dabidi ngar ti toe ti. Dabidi ki ma naji lie ə nə: “M-ingə Dabidi ki e ngon lə Jəse, ki e dəw ki go me ndigi ti ləm. A təl kon ne je pəti ki

mem ndigi[☆].” ²³ E gin ka ti lie ə, Luwə adi Jəju ki nje kaji Isirayəl tēē ti, ki go kun mindi ti lie. ²⁴ Kəte nə re Jəju ti, Jā ilə mbe kadi dije tərī ndude, ningə kadi rai batəm. Flə mbe kin ki rə kosi Isirayəl je ti ba pəti. ²⁵ Loki Jā aw kadi təl ta kilə ləne ningə, əl ə nə: “Mi dəw ki isi igai ta dəe ti kin al. Nə e a re gom ti nōo ki kilə sa ki njae ti ka mi m-asi tuti al[☆].”

²⁶ «NGakom je ki gin ka ti lə *Abirakam, ki njé bəl Luwə ki dansi ti, e j-əi je ə Luwə ilə ki ta kaji kin rəje ti. ²⁷ Dije ki njé kisi Jorijaləm ti əi ki ki boy je ləde gəri dəw ki e Jəju kin al, taa gəri me ta je lə njé kəl ta je ki ta Luwə ti, ki isi tidəi ki ndə taa kəə je pəti kin al tə. Be ə loki gangi ta də Jəju ti, təli ta ta je ki njé kəl ta ki ta Luwə ti ndangi. ²⁸ Ingəi ne madi kare ki asi kadi təli-e-n al, nə dəji *Pilati kadi təl-e par. ²⁹ Loki təli kon ne je pəti ki ndangi me makitibi ti oji dəe ningə, adi risi-e də kagi-dəsi ti nangi, ile me be nin ti[☆]. ³⁰ Nə Luwə ade j dan njé koy je ti. ³¹ Asi ndə ngay ki tēē ki rə dije ti ki jii sie dənangi Galile ti nu, ə rəi sie bitə Jorijaləm ti, əi je kin ə əi njé ma naji lie ki nə kosi dije ti[☆]. ³² Je ka j-isi j-ilə səsi mbe Poy Ta ki Maji kin tə. Poy Ta ki Maji ki e ta kun mindi ki Luwə un mindine də ti adi bawje je. ³³ Luwə təl ta kun mindi kin ki rəje ti j-əi ngande je ki go rəbi

☆ 13:18 17-18: Tēē ki taga 1.7; 12.51; Kər Isirayəl je 14.34; Dətarənom 1.31

☆ 13:19 Dətarənom 7.1; Jojuwe 14.1 ☆ 13:22 21-22: 1 Samiyəl 8.5, 19; 10.21; 13.14; 16.12 ☆ 13:25 Jā 1.20, 27; Mt 3.11; Mk 1.7; Lk 3.16 ☆ 13:29 28-29: Mt 27.22-23, 57-61; Mk 15.13-14, 42-47; Lk 23.21-23, 50-56; Jā 19.15, 38, 42 ☆ 13:31

teḡ ki adi Jəju teḡ lo koy ti təkɪ ndangi me makitibi pa je ti əi nə:

“I NGonm,
Ki m-oji ɓone☆.”

³⁴ «Luwə ade j lo koy ti ɓi ade ndum me ɓe ti al, təkɪ əl-n ə nə: “M-a m-adi səsi ne,
Ki m-un mindim dɔ ti m-adi Dabidi,
Ki e ne ki asi kadi indəi mesi dɔ ti☆.”

³⁵ «E mbata kin ə, əl-n me makitibi ti lo madi ti ɓəy ə nə: “A iyə dəw ləi ki ay njay kadi ndum al☆.” ³⁶ Nə Dabidi, loki ra kilə dəkagilo ti ləne ki go kɔji ta ra ti lə Luwə ningə, oy adi dibi-e gədi kae je ti, ningə ndum me ɓe ti. ³⁷ Nə e ki Luwə ade j lo koy ti ndum me ɓe ti al.

³⁸ «Kadi igəri maji ngakom je, təkɪ e ki takule ə isi oi dɔ Poy Ta ki Maji ki oji dɔ kiyə go majal kɔ, ki kər ta dɔ ti ki asi kadi ingəi me ndu-kun lə *Moji ti al. ³⁹ E ki takule tɔ ə, re dəw ki adi mene ningə, a ingə ta ki kər dɔ ti. ⁴⁰ MBata kin ə, kadi oi go rɔsi maji nə tə ta ki njé kəl ta ki ta Luwə ti əli kin tae tɔl dɔsi ti:

⁴¹ *NJé kəl ta je ki ta Luwə ti əli əi nə:

“Səi njé kɔji rɔsi,
Kadi oi go rɔsi maji,
A oi ne ki a əti səsi ɓəl biti kadi a gotoi kɔ.
Tadɔ dəkagilo ti ləsi, m-a m-ra ne madi.

Ne ki re dəw ɔr səsi poye ka, a adi mesi dɔ ti al☆.”

⁴² Loki Pol əi ki Barnabasi isi teḡi taga ningə, dəji-de kadi ndɔ taa kəə ki gogi ə kadi təli

rəi ndoi-de ta kin ɓəy. ⁴³ Loki kosi njé kaw-naa je sanəi-naa ningə, Jipi je ki dije ki təli Jipi je, dani Pol əi ki Barnabasi, a wali-naa ta səde. Ningə Pol əi ki Barnabasi iləi dɪngəm mede ti kadi uwəi rɔde ba me me-maji ti lə Luwə kin.

Pol əi ki Barnabasi yəti rɔde ki rɔ gin dije ti ki əi Jipi je ti

⁴⁴ *NDɔ taa kəə ti ki gogi ningə, kosi dije ngay ki me ɓe bo ti kawinaa ki naa ti kadi nooi dɔ ta lə ʔabə. ⁴⁵ Loki *Jipi je ooi kosi dije ningə, ni ra-de adi taji Pol, ə əli ta je ki mal dɔ ta ti lie. ⁴⁶ Pol əi ki Barnabasi əli-de ki me ki ti kati əi nə: «E səi je ə kadi j-ilə səsi mbe ta kin kəte, nə təkɪ imbati ə oi təkɪ səi je asi ta kaji ki biti kin al, je j-a ji təl ji yəti rɔje ki rɔ gin dije ti ki əi Jipi je al ti. ⁴⁷ Tadɔ ʔabə ləje un ndune adi-je ə nə:

“M-ində-i kadi j kunji ki mbata gin dije ki dɔnangi ti,

Ki mbata kadi aw ki ta kaji biti ki dɔbəy dɔnangi ti☆.”

⁴⁸ Loki gin dije ki əi Jipi je al ooi dɔ ta kin ningə, rai rɔnəl ngay dɔ ti, adi iləi tɔji dɔ ta ti lə ʔabə, adi dije pəti ki Luwə kəti-de ki mbata kaji ki biti ki nɔ ti, adi mede. ⁴⁹ Ta lə ʔabə sane ki dɔnangi ki Aṭiyosi ti ki tae ba. ⁵⁰ Nə Jipi je suləi dəne je ki əi dəne je ki njé tɔba ki me ɓe ti, ki njé kəsi məkəsɪde nangi nɔ Luwə ti, ki dije ki boy ki me ɓe ti adi indəi kəm Pol əi ki Barnabasi ndoo, ningə tibəide me ɓe ti ləde kɔ. ⁵¹ Pol əi ki Barnabasi indəi bu ki njade

☆ 13:33 Pa je 2.7 ☆ 13:34 Ejay 55.3

☆ 13:35 Pa je 16.10

☆ 13:41 Abakuki

1.5 ☆ 13:47 Ejay 49.6 ☆ 13:51 Mk 6.11

ti ki də be ti ləde ningə, ətə awi me be ti ki Ikoniyom[☆]. ⁵² Ki rə njé ndo je ti lə Jəju 6a, rəde nəl-de ngay, taa NDil Luwə ka rosi mede tə.

14

Pol əi ki Barnabasi me be ti ki Ikoniyom

¹ Loki Pol əi ki Barnabasi awi Ikoniyom ti, awi me kəy kaw-naa ti lə *Jipi je ki Ikoniyom ti tə. Awi əli dije ta lə Luwə kəl ki ra adi dije ngay ki əi Jipi je ki njé ki əi Girəki je adi mede Luwə. ² Nə Jipi je madi ki njé me nga, indəi ta ki majal me dije ti ki əi Jipi je al, suləi-de də ngakoje je ti. ³ Be ka, Pol əi ki Barnabasi isi Ikoniyom ti ndə bay bay. Əli ta lə Luwə ki me ki tı kati, indəi təgide də Bəbe ti ki ma naji də me-maji ti lie ki isi iləi mbe, adi-de təgi adi rai ne kəji je ki ne je ki əti 6əl. ⁴ Lo kin ti, dije ki me be bo ti gangi naa lo joo, njé ki madi je əi go Jipi je ti, njé ki nungi əi go njé kaw kilə je ti tə. ⁵ NJé ki əi Jipi je al, ki njé ki əi Jipi je, ki ki bo je ləde indəi də rəde dana kadi n-adi kə Pol əi ki Barnabasi, kadi n-tiləi-de ki mbal n-təli-de. ⁶ Nə Pol əi ki Barnabasi ooi ta kin, adi ayi-naa awi 6əyəi rəde be bo je ti ki Likawoni, ki Lisitir, ki Dərbi, ki ngan lo je ki gidi ti. ⁷ Lo je ti kin ka, iləi mbe Poy Ta ki Maji titi tə.

Pol əi ki Barnabasi me be ti ki Lisitir

⁸ Me be ti ki Lisitir, dingəm kare ki njae oy ta gine ti isi noo. Njae oy lo koje ti nu,

adi njiyə nja kare al. ⁹ Ə ndə kare, ur mbine isi oo-n ta ki Pol a əl. Ba, Pol uwə kəmne ki dəe ti oo-e-n ba ningə, oo kadi aw ki kadi-me ki kadi ingə-n kaji. ¹⁰ Lo kin ti, Pol əl-e ta ki təgine ə nə: «I, a taa də njai ti!» Ba Dingəm ibə nangi j a taa, a njiyə.

¹¹ Lo ki kosi dije ooi ne ki Pol ra kin ningə, uni ndude ki taa, əli ta ki ta likawoni əi nə: «Yo je təli rəde dije ti, rai uri nangi danje ti.» ¹² Be ə, bari Barnabasi «Jəsi», ə bari Pol «ərməsi» tə, mbata Pol ə e nje kəl ta. ¹³ Nje kijə ne məsi kadi-kare lə Jəsi, ki isi ta lo ti taga gidi be bo ti, re ki baw mangi je ki təy ne je ki ndole rəde ti. Re səde, ningə, ndude e naa ti ki kosi je, kadi n-iləi məsi n-adi Pol əi ki Barnabasi. ¹⁴ Nə loki, njé kaw kilə je, Pol əi ki Barnabasi ooi poy ta kin, gangi kibi rəde ti, 6a ayi-naa ki rə kosi je ti, uni ndude ki taa, əli-de əi nə: ¹⁵ «Madije je, ra ban ə a rai ne be ə? Je ka je dije tə səi be tə, ningə, re j-ilə səsi mbe Poy Ta ki Maji ningə, e mba kadi iyəi kagi yo je ki ndade goto ki isi rai-de, ə kadi itəli rəsi go Luwə ti ki nje kisi kəm ba, Luwə ki nje ra dərə ki dənangi ki ne je pəti ki me ti[☆]. ¹⁶ Dəkagilo je ti ki man kəte, Luwə iyə dije pəti adi uni rəbi ki mede ndigi. ¹⁷ Be wa kin ka iyə ta təji me-maji ləne, al. Hə ki man ndi dərə ti adi səsi je, adi səsi dəkagilo ki maji adi ingəi kandi ne je, adi səsi ne kuso ki to mbar je, adi rənəl rosi mesi je.» ¹⁸ Ta je wa ki əli

☆ 14:15 Təe ki taga 20.11; Pa je 146.6

kin ka, nga səde ngay kadi əgi kosi je kilə məsi nangi kadi-de.

¹⁹ Lo kin ti, *Jipi je ki ii Aṭiyosi ki Pisidi ti, ki İkoniyom, rai, sulai kosi dije ka kin, ɓuki-de gode ti, adi tɔlai Pol ki mbal kadi n-tɔli-e, ɓa ndori-e, awi sie, ilai-e gidi ɓe ti, ooi ə nə oy. ²⁰ Nə loki njé ndo je kawinaa ki dɔe ti, i taa, tɔl aw me ɓe bo ti gogi. Ba lo ti ki go ti, əi ki Barnabasi awi ki Dərbi ti.

Pol əi ki Barnabasi tɔli gogi ki Aṭiyosi ti ki Siri

²¹ Loki Pol əi ki Barnabasi ilai mbe Poy Ta ki Maji Dərbi ti, dije ngay tɔli njé ndo je lə Kirisi. Ba əi je, tɔli uni dɔ njade, tɛɛi Lisitir, ki İkoniyom, ki Aṭiyosi ki Pisidi ti. ²² Hlai dingəm me njé ndo je ti, adi-de ta kɔji kadi uwai tɔgide ba me kadi-me ti lade. Ba, ai dɔ ti nɔɔ əli-de ə nə: «E ki kɔ ki ngay ə j-a j-o-n kɔbe lə Luwə.» ²³ Pol əi ki Barnabasi indai njé kər nɔɔ njé kawinaa je dɔ njé kawinaa je ti pəti ki tɛɛi dande ti. Əgi rɔde nɛ kuso, əli ta ki Luwə, ɓa go ti, iyai-de ji Bəbe ti ki uni mede adi-e. ²⁴ II nɔɔ, indai me ɓe ki Pisidi gangi, awi tɛɛi Pampili ti*. ²⁵ Hlai mbe Poy ta lə Luwə me ɓe ti ki Pərji, ɓa awi tɛɛi ta ba ti ki Atali. ²⁶ Lo kin ti nɔɔ, uni bato ki kaw Aṭiyosi ti. Aṭiyosi ki e ɓe ki ndɔ ki njé kər nɔ njé kawinaa je ki me ti, iyai-de ji Luwə ti. Iyai-de ji Luwə ti kadi me-maji lie e dɔde ti mbata kilə ki ii lo ra-e ti kin. ²⁷ Loki tɛɛi Aṭiyosi

ti, kawinaa je, əli-de nɛ je pəti ki Luwə un-de ra-n. Əji-de tɛɛ ki Luwə tɛɛ ta rəbi kadi-me adi dije ki əi *Jipi je al. ²⁸ İsi ki njé ndo je dɔkagilo ngay Aṭiyosi ti.

15

Kingə-naa ki Jorijaləm dɔ ta kijə mɔti ti

¹ Dije ki nɔ je ii Jude ti rai Aṭiyosi ti, ndoi ngakoje je nɛ əi nə: «Kin ə re adi ijai mətisi ki go ndu ti lə *Moji al ə, a ingəi kaji al*.» ² Nɛ ndo kin re ki ta kasi-naa al, ki gaki-naa ki bo ngay mbɔ njé ndo-e ti je ki Pol əi ki Barnabasi. Lo kin ti nɔɔ be, uni tade kadi Pol əi ki Barnabasi, naa ti ki ngakoje je madi, awi Jorijaləm ti ingəi njé kaw kilə je ki ki boy je lə njé kawinaa je mbata ta kin. ³ *NJé kawinaa je ki Aṭiyosi adi-de nɛ ki kadi ra səde dɔ rəbi mba ti. Uni rəbi, tɛɛi Pənəsi ti əi ki *Samarı, ɔri dije gin nɛ je ki goe goe, go rəbi ki dije ki əi *Jipi je al tɔli adii mede Kirisi. Ta kin adi rɔnəl ngakɔ je pəti. ⁴ Loki rai tɛɛi Jorijaləm ti, njé kawinaa je, ki njé kaw kilə je, ki ngatɔgi je lə njé kawinaa je uwai-de ki rɔde ti. Pol əi ki Barnabasi əli poy nɛ ki Luwə ra səde adi-de ooi. ⁵ Nə dije ki nɔ je, ki adi mede dan *Parisi je ti uni ta əli əi nə: «Maji kadi dije ki əi Jipi je al, adi-de ijai mətide ə ngəmi go ndu-kun je lə Moji ɓəy tɔ taa.» ⁶ Lo kin ti, njé kaw kilə je ki ngatɔgi je lə njé kawinaa je kawinaa mba kadi indai manji ta kin. ⁷ Loki

naji-naa ta adi dande ngal 6a, Piyər əsi nangi j taa əl-de ə nə: «NGakom je, təkı igərii, e mari nu ə Luwə mbəti-m dansi ti mba kadı m-ilə mbə Poy ta ki Majı rə dije ti ki əi Jipi je al, kadı ooi ə adi mede. ⁸ Luwə ki gər me dije, ma najı ləde majı ki go rəbi NDil Luwə ki adi-de təkı adi-n-je be tə[☆]. ⁹ Əi je ə je tə, Luwə ər kəm dəw dana al, mbata e ki takul kadı-me ləde ə Luwə adi ngamede ay-n njay. ¹⁰ Nıngə ki 6asine kin, mba ri ə isi sangı ta Luwə ki ne kində ki əy mindi njé kadı-me je ti ə? Ne ki je wa ə se bawje je ka j-awı ki təgi kadı j-otii al. ¹¹ Ne ki j-adi meje də ti ə to kin: E ki takul me-majı lə Bəbe Jəju ə yə j-ıngəi kajı, j-əi ki j-əi Jipi je, kae ti ləde əi Jipi je al ka kin tə.»

¹² Ba, dije pəti uti tade, uri mbide kadı ooi də ta lə Barnabasi əi ki Pol ki a əli-de əji də poy ne kəji je ki ne je ki əti 6əl je ki Luwə rade ki takul Pol əi ki Barnabasi dan dije ti ki əi Jipi je al. ¹³ Loki iləi ta nangi nıngə, Jaki un ta əl ə nə: «NGakom je, uri mbisi oi ta ləm 6asine[☆]. ¹⁴ Simə j taa əl-je ne, adi j-oi rəbi ki lo kilə ngire ti wa nu, Luwə ində-n kəmne go ti majı, kadı ər dije ki nə je dan dije ti ki əi Jipi je al, ində-de dangı tə dije ləne. ¹⁵ Ta je lə njé kəl ta je ki ta Luwə ti awı go-naa ti lo kare ba ki ta kin. Tadə ndangi me makitibi ti lə Luwə əi nə:

¹⁶ “Go ne je ti kin, m-a m-re kadı m-ra 6e lə *Dabidi

ki budi kin rangı.

M-a m-ra e ki sigı gogi, m-a m-ra toe ti gogi tə,

M-a m-ində taa gogi.

¹⁷ MBa kadı ndəgi dije sangı Bəbe,

Adi e gin dije pəti ki uni təm dəde ti.

Bəbe əl ta kin be.

¹⁸ Bəbe ki nje tee ki gin ne ki ində dəe naa ti mari nu adi dije gəri[☆].”

¹⁹ «E mbata kin ə, mi m-o majı ngay kadı j-iləi kagi nə dije ti ki əi Jipi je al ki adi mede Luwə kin, al. ²⁰ Adi jı ndangi makitibi par j-adi-de kadı usoi da ki dəw ilə kadı-kare ti adi yo je al, kadı sangı-naa lo kaya ti al, kadı usoi da ne ki dəw tu mində al, kadı usoi məsi da al tə[☆]. ²¹ NGA nıngə, ilə ngire mari nu ba bitı 6one, dije ki njé ndo madide je ndu-kun lə Moji əi me 6e bo je ti kare kare, nım ndə kare kare ki e ndə taa kəə lə Jipi je, dije a tidəi ndu-kun kin me kəy kaw-naa je ti tə.»

Makitibi mba kilə-n kadı njé kaw-naa je ki Atıyosi

²² Be ə, ngatəgi je lə njé kaw-naa je, ki njé kaw kilə je, ki njé kaw-naa je, ndigi kadı n-mbəti dije ki nə je dande ti kadı uni tode dani Pol əi ki Barnabasi awı səde Atıyosi ti. MBəti Judi ki 6ari-e nə Barsabasi əi ki Silasi. Əi joo pu, ngakode je taai mede majı. ²³ Ta ki ndangi Makitibi ti adi-de ə to kin:

«Je njé kaw kilə je ki ngatəgi je lə njé kaw-naa je, jı ndangi makitibi kin j-adi səi ngakoje

☆ 15:8 7-8: 10.44; 11.15 ☆ 15:13 12.17 ☆ 15:18 16-18: Amosi 9.11-12 ☆ 15:20 Tee ki taga 34.15-16; Ləbatiki 17.10-16; Ləbatiki 18.6-23

je ki isi 6e bo Atiyosi ti ki dɔnangi je ki Siri ti ki Silisi ki sai gin koji lə Jipi je al, ji ra səsi lapiya. ²⁴ J-o poy dije madi ii danje ti ne awi rəsi ti tuji mesi, tɔli səsi gogi ki ta je ləde, ningə e je 6a j-ilə-de al. ²⁵ Be ə, j-o maji kadi j-ində taje naa ti kare ba, ji mbəti dije j-ilə-de ki rəsi ti, naa ti ki Barnabasi əi ki Pol ki əi njé ndigi je ləje. ²⁶ Əi ki iləi rəde kə mbata tə Bəbe ləje Jəju Kirisi. ²⁷ E kin ə, j-ilə-n Judi əi ki Silasi. Dije ki joo kin a əli səsi ne je kin ki tade. ²⁸ MBata NDil Luwə nim, je wa nim, j-un nduje kadi dəw ində ne ki rangi gidi ne ti ki e ne ki ndae to ti kin, dəsi ti ki tɔgi al ngata. ²⁹ Ningə ne ki kadi irai ə to kin: kadi usoi da ki dəw ilə kadi-kare ti adi yo je al, usoi məsi da al, usoi da ki dəw tu minde al, isai-naa lo kaya ti al. Pəti itoi be ningə, a rai ne ki maji. Itai lapiya ləje, je ki je ngakosi je.»

³⁰ Iyəi njé ki mbəti-de ka kin adi awi Atiyosi ti. Loki awi tɛɛi Atiyosi ti, kawu njé kadi-me je ki naa ti, ə iləi makitibi ka kin jide ti. ³¹ Loki tidəi makitibi ka kin ningə, rəde nəl-de ngay tadə ingəi ta je ki adi-de tɔgi me ti. ³² Təki Judi əi ki Silasi wa əi njé kəl ta ki ta Luwə ti, uni dəkagilo ngay iləi dɔngəm me ngakə je ti, mbisi njade me kadi-me ti. ³³ Isi səde dəkagilo ndəy 6a, ngakə je uwəi jide, indəi-de ta rəbi ti kadi awi ki lapiya, tɔli ki rə njé kilə-de je ti gogi. ³⁴ [Nə Silasi oo maji ngay kadi n-isi Atiyosi ti.]

³⁵ Pol əi ki Barnabasi isi Atiyosi ti, naa ti ki ndəgi dije ki rangi, ndoi dije ne, iləi-de mbə Poy Ta ki Maji lə Bəbe.

Pol əi ki Barnabasi iyəi-naa

³⁶ NDəy go ti, Pol əl Barnabasi ə nə: «Adi ji təl j-un də njaje me 6e bo je ti pəti ki j-əl ta lə Bəbe titi kin, ə ji go ngakoje je j-o se tɔli toi ban wa?» ³⁷ Lo kin ti, Barnabasi ndigi kadi Jə Marki aw səde. ³⁸ Nə Pol oo kadi e loe ti al kadi Jə Marki ki ndə ki iyə-de Pampili ti, 6i aw səde lo kaw kilə ti al kin, kadi aw səde 6one 6əy[☆]. ³⁹ Mɔndi kasi-naa al ki bo ngay to dande ti adi iyəi-naa nɔɔ be. Barnabasi un Jə Marki, ə uni bato ki aw ki Sipir ti. ⁴⁰ NGa Pol ə un Silasi ə awi. NGakoje je iyəi-de ji Bəbe ti. ⁴¹ Pol je njiyəi dɔnangi Siri ti ki dɔnangi Silisi ti iləi dɔngəm me njé kaw-naa je ti ki lo lo.

16

Pol ingə Timote

¹ Pol re tɛɛ Dərbi ti, go ti aw Lisitir ti. Lo kin ti ə, ingə nje ndo kare ki təe nə Timote. Kəe e nje kadi-me ki e Jipi, ə bawe e Girəki tə[☆]. ² NGakoje je ki Lisitir ki Ikoniyom əli ta lie maji ngay. ³ Adi Pol ndigi kuwe jine ti kaw sie. Be ə, aw sie ijə məte, mbata *Jipi je ki rai 6e lo je ti kin, gəri-e 6əti kadi bawe e Girəki. ⁴ Be bo je pəti ki tɛɛi ti, ɔji ngakode je ndu-kun je ki njé kaw kilə je ki ngatɔgi je lə njé kaw-naa je ki Jorijaləm ti uni. Ba əli-de kadi rai go ndu je ti ka kin.

5 *NJé kaw-naa je ingəi təgi me kadi-me ti ləde, ningə kərde j də made ti ki ndəe ndəe.

Pol aw Masəduwan ti

6 NDil Luwə əgi-de kilə mbə Poy Ta ki Maji ngan be je ti ki Aji. Adi əti nōō, indəi dənangi Piriiji ki dənangi Galasi mani.

7 Loki rəi tēji bəsi ki Misi, sangi rəbi kadi n-awi Bitini ti, nə NDil Jəju əgi-de rəbi. 8 Be ə, indəi dənangi ki Misi gangi, awi tēji ta ba ti ki Tirowasi.

9 Loe ti kin ə, kondə 6a, Pol oo dəw kare ki Masəduwan ti me ndil ti re a dəe ti. Dəw ka kin əl Pol ə ə nə: «Njai ba, ire Masəduwan ti ira səje.» 10 Go ne koo me ndil ti lə Pol, ta naa ti nōō, ji sangi rəbi kadi j-aw Masəduwan ti, mbata ji gər maji təki Luwə ə wa ə bar-je kadi j-aw j-ilə mbə Poy Ta ki Maji titi. 11 J-al batə Tirowasi ti nōō, 6a j-əsi ji tēj də dər Samotirasi ti. Lo ti ki go ti ningə, ji tēj Nəyapolisi ti. 12 J-i loe ti nōō, j-aw Pilipi ti, ki e be bo ki dəsəy ki dənangi ti ki Masəduwan, ki e gin kəbe ti ki Rom. J-isi nōō, ji ra ngan ndə je asi tati. 13 Ningə ndə ta kəə ti lə *Jipi je, ji tēj gidi be bo ti taga, kadi j-aw kadi mbo ti.

J-aw ti mbata ji gir kadi j-a j-ingə lo kəl ta ki Luwə titi. Loki j-aw ningə, j-isi nangi rə dəne je ti ki kawinaa loe ti, j-əl-de ta. 14 Dan dəne je ti ka kin, e ki kare isi nōō, təe nə Lidi. E dəne ki be bo ti ki Tiyatir. E nje labi ta kibi ki kər pir pir. Ningə e dəw ki nje 6əl Luwə tə. Isi oo ta, 6a Babe tēj ngamee, adi ində mbine maji go ta je ti ki Pol isi əl. 15 Ra batəm naa ti ki

njé ki me kəy ti ləne. Ba bar-je kadi j-aw be ləne ə nə: «Kin ə re oi-mi kadi mi nje kadi mem Babe 6a, irəi isi be ləm.» A də ta ti kin ngə, kadi ji ndigi gone ti.

Uwəi Pol əi ki Silasi dangay ti Pilipi ti

16 NDə kare j-isi j-aw ki lo kəl ta ti ki Luwə 6a, dəne ki nje ra kilə me kəy ti kare re ingə-je. Dəne kin aw ki ndil ndə, adi lo ki ində gara 6a, ingə-n ne ngay adi 6ane je. 17 Un goje ki Pol je 6a, əl ta ki ndune ki boy ə nə: «Dije ki ai kam əi 6əə je lə Luwə ki e də ne je ti pəti. Rəi a əji səsi rəbi kaji.» 18 Dəne ra ne kin be ndəne bay bay goje ti. Be ə, ta təl tae ti, wongi ra Pol dəe ti, adi təl tane əl ndil ki isi me dəne ti ka kin ə nə: «Me tə Jəju Kirisi ti, m-əli kadi itēj kə me ti.» Ningə ta naa ti nōō, ndil tēj kə me dəne ti.

19 Loki 6ae je ooi kadi ne kingə ne ləde ka, ində ngangine 6a, uwəi Pol əi ki Silasi awi səde ta mbalo ti, nō njé kəbe je ti. 20 Awi səde nō njé gangi ta je ti əli-de əi nə: «Dije ki oi-de kam əi *Jipi je, ə rəi ki ndu ki majal me be bo ti ləje. 21 Rəi ki ne jibəl be je ki, je ki je Rom je, səbi dəje al, kadi tə ji taa, ji ra-n kilə.» 22 Kosi dije jii, buki-naa də Pol ti əi ki Silasi. Ba, njé gangi ta je, adi ngii kibi rəde ti, tindəi-de ki gəl. 23 Loki indəi-de maji 6a, awi buki-de dangay ti, ningə əli nje ngəm dangay je kadi ngəm-de maji. 24 Loki nje ngəm dangay je ingə ndu kin be 6a, aw səde kəy dangay ti ki

duni nu, taa ilə kangila njade ti.

²⁵ Kondə dan lo ti, Pol əi ki Silasi ii isi əli ta ki Luwə, osi pa iləi təji də Luwə, ə ndəgi dangay je ooi ndude. ²⁶ Ningə, ki kəm ki kində jipi, dənangi yəki ki təgine ngay. Yəki yəki ki ra adi ngirə kəy dangay ka j baki baki. Ba ki ta naa ti nōo, ta kəy je tēi nim, kulə gindi ki dəi dangay je pəti ka tuti nim tə. ²⁷ Lo kin ti nōo, nje ngəm dangay je j də bi ti. Loki j də bi ti ə oo ta kəy je a tagira, oo ə nə dangay je ayi-naa wa, adi ər kiyə ləne kadi tə n-təl-n rəne kə. ²⁸ Ə Pol Un ndune ki taa ngay əl-e ə nə: «tutu rəi al, nə j-a nē pəti.» ²⁹ Lo kin ti, nje ngəm dangay je dəji por, ba nagi rəne ur kəy, osi nō Pol ti ki Silasi ki dadi. ³⁰ Go ti, adi-de tēi taga, ningə dəji-de ə nə: «Bam je, e ri ə kadi m-ra ə m-a m-ingə-n kaji ə?» ³¹ Ə əli-e ə nə: «Adi mei Bəbe Jəju, ə a ingə kaji səi ki njé ki me kəy ti ləi.» ³² Lo kin ti, iləi-e mbe ta lə Bəbe, naa ti ki njé ki me kəy ti lie. ³³ Dan kondə ti wa kin nōo, nje ngəm dangay je aw ki Pol əi ki Silasi, togj do je ləde, ba kalangi ba go ti, adi rai-e batəm naa ti ki dije ki me kəy ti ləne. ³⁴ Go ti, təl aw səde me kəy ti ləne, adi-de nē kuso usoi, rai rənəl me kəy ti mbata kadi ki adi mede Luwə.

³⁵ Loki lo ti ningə, njé gangi ta je iləi paja je ləde ki rə nje ngəm dangay je ti əi nə: «tyə dije kin adi awi.» ³⁶ Ə nje ngəm dangay je re əl Pol ta kin ə nə: «NJé gangi ta je əi nə kadi

m-iyə səsi madi awi, ə nə itēi awi lo ləsi ki lapiya.» ³⁷ Nə Pol əl paja je ə nə: «Je dije ki Rom ti tə*, ə adi dije indəi je ta kəm kosi je ti, ki kanji gangi ta də je ti. Ə go ti, buki je dangay ti be par tə. Ningə basine, iyəi-je taa lo ngəy ti be par a? A e be al! Adi əi je wa rəi ki rəde iyəi-je taa!» ³⁸ Ə paja je təli ki ta kin awi rə njé gangi ta je ti, adi bəl ra njé gangi ta je ngay. Bəl ra-de, loki ooi kadi Pol je əi dije ki Rom ti. ³⁹ Be ə, ii, rəi rəde ti, dəji-de me-səl, ba iyəi-de kadi awi, ə dəji-de kadi tēi me be bo ti kin kə ngata. ⁴⁰ Loki Pol əi ki Silasi tēi dangay ti ba, awi be lə Lidi. Awi ooi ngakoje je ki njé kadi-me je, iləi dīgəm mede ti ba awi.

17

Pol əi ki Silasi me be ti ki Təsaloniki

¹ Pol əi ki Silasi indəi Ampipolisi ki Apoloni gangi, ba awi tēi Təsaloniki ti. Ningə Təsaloniki ti, *Jipi je awi ki lo kaw-naa ləde nōo. ² Be ə, Pol aw ti, təki isi ra-n ki lo je pəti. Asi ndə taa kəə mitə go-naa ti, Pol naji-naa ta ti ki Jipi je də ta je ti ki me makitibi ti lə Luwə. ³ Ɔr-de gin ta je, təji-de adi gəri təki, makitibi lə Luwə əl kadi Kirisi a oy, ba go ti, a təsi ndəl dan njé koy je ti. Ningə, Pol əl-de təki e darə Jəju wa ki n-isi n-əl-de ta lie kin ə e Kirisi. ⁴ Jipi je ki nə je, ta kin ra kilə rəde ti, adi indəi rəde naa ti ki Pol əi ki Silasi. Kosi Girəki je, ki dəne je ngay ki əi dəne je ki

njé tɔba je ka indəi rɔde naa ti səde tɔ. ⁵ Ə lo kin ti, jangi ra Jipi je, adi kawi dije ki a iləi lo ki go rəbi kare, adi ɔsi dɔ dije naa ti, rai ndu ki me ɓe. Awi tɛɛi me kəy ti lə Jasɔ, sangi Pol əi ki Silasi kadi n-uwəi-de, n-awi səde taga, nɔ kosi je ti. ⁶ Nə loki ingəi-de al, uwəi Jasɔ əi ki njé kadi-me je ki madi je, awi səde nɔ njé gangi ta je ti. Ba əli ta ki ndude ki boy əi nə: «Dije ki tuji dɔnangi ki tae ba ka, rai tɛɛi ne. ⁷ Rəi ə, Jasɔ uwə-de rɔne ti ɓe ləne. Dije kin pəti, nɛ rade e nɛ ra ki ɔsi ta ndu-kun je lə NJe kɔɓe ki bo Səjar. Əi əli təkɪ ngar madi ki rangi e nɔɔ tɔe nə Jəju.» ⁸ Ta kin adi wongi kosi je ki njé gangi ta je, ⁹ adi uwəi Jasɔ ki ndəgi njé kadi-me je adi ugəi la ɓəy taa iyəi-de taa.

Pol əi ki Silasi me ɓe ti ki Bəre

¹⁰ Loki lo ə nə n-gɔi par ə, njé kadi-me je adi Pol əi ki Silasi awi Bəre ti. Lo ki rai tɛɛi Bəre ti ɓa, awi kəy kaw-naa ti lə *Jipi je. ¹¹ Jipi je ki Bəre ti, awi ki mər ta ki maji ngay itə njé ki Təsaloniki ti. Taaɪ ta lə Luwə ki me ki maji ngay. NDəri gin ta lə Luwə ki ndɔ je pəti, kadi n-ooi se ta je ki Pol je əli-de kin e ta ki rɔjeti wa. ¹² Be ə, ngay je dande ti adi mede, taa dan Girəki je ti, dəne je ki njé tɔba, ki dɪngəm je ngay adi mede tɔ.

¹³ Nə loki Jipi je ki Təsaloniki ti, ooi kadi Pol isi ilə mɓe ta lə Luwə Bəre ti nɔɔ ningə, təli awi gode ti ɓəy, awi suləi kosi je adi rai ndu. ¹⁴ Lo kin ti, njé

kadi-me je sangi rəbi kalangi ba adi Pol aw ki kadi ba bo ti. NGA ningə, Silasi əi ki Timote ə nayi-naa Bəre ti. ¹⁵ NJé ki dani Pol, dani-e biti, awi tɛɛi sie Atən ti. NGata ɓa, loki isi təli, Pol adi-de ndune kadi Silasi əi ki Timote rai law ingəi-ne.

Pol me ɓe ti ki Atən

¹⁶ Loki Pol isi ngəm Silasi əi ki Timote, angale tuji mbata yo je ki dije isi rai-de, rəsi me ɓe bo kin. ¹⁷ Pol naji-naa ta ti ki *Jipi je, ki dije ki təli Jipi je, me kəy kaw-naa ti lə Jipi je, taa ki ndɔ je pəti, ta mbalo ti, ki dije ki ingə-de. ¹⁸ NJé nɛ gər je ki ɓari-de Əpikir je ki İsitoyisi je ka naji-naa ta ti səde tɔ. Ə njé ki madi je əli əi nə: «NJe ta je kam ta ri ə a əl ə?» Ningə njé ki nungi əli əi nə: «To tə nɛ ki e nje kəl ta ki dɔ yo je ti ki mba be ə am.» Əli be mbata ooi kadi Pol isi ilə mɓe Poy Ta ki Maji lə Jəju nim, isi ilə mɓe kje lo koy ti nim. ¹⁹ Be ə, uwəi Pol, awi sie rɔ njé gangi ta je ti, ɓa əli-e əi nə: «To kadi əl-je ta dɔ nɛ ndo ti ki sigi ki isi indo kin adi ji gər a? ²⁰ MBata isi əl-je ta je ki mbije oo nja kare al, ə kadi ər gine maji adi j-o.» ²¹ Ningə nɛ kare ki sɔbi gər, dije ki Atən ti pəti, ki mba je ki isi dande ti, dəkagilo ləde ki ngay e mba kəl-n ta je, koo-n ta je ki mba.

²² Lo kin ti, Pol j a taa, dan njé gangi ta je ti, ɓa un ta əl ə nə: «Səi dije ki Atən ti, m-o kadi səi dije ki, pole yo ləsi əti ɓəl ki dum. İpoləi yo me nɛ je ti pəti. ²³ Tado, loki m-njiyə me ɓe ti, m-o nɛ je ki isi

osi məkəsisisi nangi nqode ti. M-o lo gugi yo madi wa bəy ki indəi nē dō ti əi nə e lo lə “yo ki igəri-e al,” ningə e e ki isi osi məkəsisisi nangi nqə ti ki kanji gər-e ka kin ə m-isi m-ilə səsi mbə ta lie. ²⁴ E Luwə ki nje ra dōrə ki dōnangi ki nē je pəti ki me ti, e ki e Ba dōrə ki dōnangi. E nje kisi me kəy ti ki dəw ra ki jine al. ²⁵ Taa aw ki ndoo kadi dəw ra kilə madi ade al tō, tado e ə e nje kadi dəw isi kəm ba nim, nje kadi dəw kəə ki nē je pəti nim tō*. ²⁶ Ki dəw ki kare ba be ə ində-n dije pəti adi taai dōnangi. Ində dəkagilo adide nim, ində gangi lo kiside nim tō. ²⁷ Luwə ində nē je kin be mba kadi dije sangi-e-n. Dəmajə ə a ingəi-e me mam lo ti ləde. Ki rəjeti, Luwə e say al ki dəw ki ra danje ti. ²⁸ Tado kisi ki dō taa ləje e me jie ti. E ə e nje kadi j-ədi rəje, ki nje kadi j-isi kəm. E mbata kin ə njé gosi ta je ləsi ki madi je əli əi nə: “Je ka je ngane je tō.” ²⁹ Ə re je ngan Luwə je ba, səbi kadi j-o Luwə kadi e dəw ki to tə yo ər je, ki yo la je ki dije ləi-de, ə se yo mbal je ki dije təli-de ki gosi ki dəde ti kin be al. ³⁰ Luwə iyə go nē ki dije rai kəte dō day ti, dəkagilo ti ki gəri-e al bəy kin kō, nə ki ne kin, Luwə dəji dije pəti, ki lo je pəti, kadi iyəi rəbi nē rade je ki majal kō. ³¹ Tado ər ndō kare ində nqō kadi tə a gangi-n ta dō dije ki dōnangi ti ne pəti ki rəbi ki dana. A gangi ta kin ki rəbi lə dəw kare ki kəte mbata kilə kin, ə təje ki taga adi dije

pəti gəri-e ki rəbi kje dan njé koy je ti.»

³² Loki Pol əl ta ki lo koy ti, ə osi mbide ti ningə, njé ki madi je ibəi-e kogii, ə njé ki nungi əli əi nə: «J-a j-o ta ləi kin ndō ki rangi ti.» ³³ E be ə, Pol tēē-n dande ti, aw. ³⁴ Nə be ka, ki madi je dande ti nayinaa go Pol ti, adi mede Jəju Kirisi. Dande ti kin, Dənisi ki e ki kare dan njé gangi ta je ti e səde nqō, taa dənə ki bəri-e nə Damarisi ki ndəgi dije ki rangi ka əi səde nqō tō.

18

Pol me be ti ki Koreti

¹ Loki Pol j Atən ti ningə, aw Koreti ti. ² Lo kin ti nqō, ingə Jipi kare ki tōe nə Akilasi, ki gine e Po, j Itali ki nene Pirisil rəi ngəsi ne bəy. Rəi mbata nje kəbe ki bo ki Rom ti ki tōe nə Kilodi un ndune kadi *Jipi je pəti tēēi Rom ti kō. Pol aw ingə Akilasi je nqō, ³ ningə təkə kilə ki kadi rai ingəi nē e kilə ki kare ba, adi e kilə koji kibi ra kəy, Pol isi səde, adi rai kilə kin naa ti. ⁴ *NDō taa kəə je pəti, Pol un ta, əl me kəy kaw-naa ti lə Jipi je. Əl ki kuje ki sangi kadi Jipi je ki Girəki taai tə ta ki rəjeti.

⁵ Nə loki Silasi əi ki Timote j Masəduwan ti rəi ingəi-e*, Pol un dəkagilo ləne pəti mba kəl-n ta lə Luwə. Təji Jipi je kadi gəri təkə Jəju e Kirisi. ⁶ Nə Jipi je təi-e rō, taji-e, adi Pol jəngi bu kibi ləne tade ti, ə əl-de ə nə: «Ta məsisi e dōsi ti! mi m-goto me ti. Ningə ki basine kin, dije

ki əi Jipi je al ə m-a m-aw ki rəde ti ngata.» ⁷ Be ə, Pol i noo, aw 6e lə Titusi Jusitusi, ki e dəw kare ki nje kaw nq Luwə ti, ki kəy lie ndunəi-naa ki kəy kaw-naa lə Jipi je. ⁸ Kirisipusi, ki e ki boy də kəy kaw-naa ti lə Jipi je əi ki dije ki me kəy ti ləne ba pəti, adi mede Ba6e. Taa dije ki Korəti ti ngay, ki ooi ta lə Pol ka adi mede tə, adi rai-de batəm.

⁹ NDə kare kondə, Ba6e əl Pol ta me ni ti ə nə: «t6əl al, əl ta ki nqi ti, 6i uti tai al. ¹⁰ Tado mi səi naa ti, dəw madi kare ki a ilə jine kadi ədi təki majal goto. Dije ki əi dije ləm əi ngay me 6e bo ti kin ne.» ¹¹ Be ə Pol isi-n Korəti ti 6al kare ki nay mehe, ndo-n dije ta lə Luwə.

Pol a nq Galiyo ti

¹² Dəkagilo ti ki Galiyo e-n nje kə6e ki Akay, *Jipi je dəi ta naa ti də Pol ti, adi awi sie nq njé gangi ta je ti, ¹³ əi nə: «Dəw kam isi aw ki dije kadi əsi dəde nangi nq Luwə ti, ki go ndu-kun ti al.» ¹⁴ Pol ra kadi tə n-əl ta ningə, Galiyo un ta tane ti kəte əl Jipi je ə nə: «Kin ə re e ta lə ne təl, ə se ta lə majal madi ki ngə ngay ə to be ə, re m-a m-o ta ləsi, səi Jipi je. ¹⁵ Nə təki e ta ki naji-naa ti ki əji də ta je, ki tə je, ki ndu-kun je ləsi ki səbi dəsi kin 6a, ai dansi ti noo. Mi m-a m-gangi ta ki be kin al.» ¹⁶ Ba tuwə-de lo gangi ta ti kə. ¹⁷ Ə loe ti noo, dije pəti uwəi Sositən ki e ki boy də kəy kaw-naa ti lə Jipi je, indəi-e, nə usi Galiyo ne kare dəde ti al.

Pol təl aw Aṭiyosi ti

¹⁸ Pol təl isi Korəti ti noo dəkagilo asi ta ti 6əy. Ba go ti, iyə njé kadi-me je, ə un bato ki kaw ki Siri ti, naa ti ki Pirisil əi ki Akilasi. Pol adi ngisəi dəe Səki-re ti, mbata un mindine adi Luwə[☆]. ¹⁹ Awi tēēi Epəji ti, Pol iyə Pirisil əi ki Akilasi ə aw kəy kaw-naa ti lə *Jipi je, naji-naa ta ti səde. ²⁰ Jipi je kin dəji Pol kadi isi səde ngan ndə je 6əy, nə Pol ndigi al. ²¹ Ba əl-de ə nə: «NDə ki rangi, ə Luwə ndigi ə, m-a m-təl tə m-re rəsi ti 6əy,» ningə iyə-de ə aw. ²² Ba un bato Epəji ti, aw Səjare ti. Loki tēē Səjare ti, aw uwə ji njé kaw-naa je, 6a un rəbi aw Aṭiyosi ti. ²³ Pol ra ngan ndə je noo, 6a təl ilə dəne gogi. Aw tēē Galasi ti ki Pirijsi ti, adi təgi njé ndo je pəti.

Apolosi me 6e ti ki Epəji ki me 6e ti ki Korəti

²⁴ Jipi kare ki təe nə Apolosi, ki e dəw ki gine e Aləgijandiri ti re Epəji ti. E dəw ki 6al ta to tae ti, taa gər ta lə Luwə maji tə. ²⁵ NDOI-e rəbi ta lə Ba6e, adi ilə mbə ta lə Jəju ki rənəl ki ngay, ndo dije ne ki də Jəju ti ki go rəbe ti. Nə ke ə, gər batəm lə Jə par. ²⁶ Hə rəne, əl ta lə Luwə kəy kaw-naa ti lə *Jipi je ki me ki tji kati. Nə loki Pirisil əi ki Akilasi ooi-e lo kəl ta ti, 6ari-e rəde ti, əji-e go rəbi lə Luwə ay njay, adi-e gər. ²⁷ Go ti, ndigi kaw Akay ti, ə ngakoje je ndigi də ti sie, adi rai makitibi adi njé ndo je ki Akay ti kadi uwəi-e rəde maji. Loki aw tēē Akay ti, ki go me-maji ti lə Luwə, ra ki njé ki adi mede Luwə ngay.

☆ 18:18 Kər Isirayəl je 6.5-18

28 Tado dum do Jipi je ki togi ta ləne taga wangi ta kəm dije ti. Toji ki ta lə Luwə jine ti təkɪ Jəju e Kirisi.

19

Pol e me be ti ki Epəji

¹ Dəkagilo ti ki Apolosi e-n Korəti ti, Pol ində dənangi ki mbal je əi ti ki dənangi Aji ti gangi, 6a re tɛɛ Epəji ti. Ingə njé ndo je lə Jəju ki nə je ti nɔɔ. Adi dəji-de ə nə: ² «Loki adi mesi Jəju kin, ingəi NDil Luwə a?» Ə təli iləi-e ti əi nə: «Jagi, ko ka j-o kəte kadi NDil Luwə e nɔɔ al.» ³ Pol təl dəji-de bəy ə nə: «Batəm ki ban ə ingəi ə?» Ə əli-e əi nə: «J-ingə batəm lə Jə Batisi.» ⁴ Be ə, əl-de ə nə: «Oyo, Jə ra batəm *Isirayəl je mba kadi təri ndude do majal je ti ləde. Ə təl əl-de bəy kadi tə adi mede dəw ki a re gone ti nɔɔ, adi dəwe kin e Jəju*.» ⁵ Loki ooi ta je kin ningə, adi rai-de batəm me to Bəbe Jəju ti. ⁶ Be ə, Pol ində jine dode ti, ə NDil Luwə risi dode ti. Ningə iləi ngirə kadi əli ta ki ndon ta je ki dangi dangi nim, taa əli ta ki ta Luwə ti nim to. ⁷ Dingəm je pəti ki ai lo ne je ti kin asi dɔgi gide e joo. ⁸ Go ti, asi nay mitə go-naa ti, Pol tɛɛ ə aw kəy kaw-naa ti lə *Jipi je, əl-de ta ki kanji bəl. Hə mbe kɔbe lə Luwə, əl-de ki go rəbe, kadi ooi tə ta ki rəjeti mba kadi taai ta kin to. ⁹ Nə Jipi je ki nə je dande ti rai me ngə, adi mbati kadi adi mede. Əli ta kidii ne ndo lə Pol ki oji go rəbi ta lə Bəbe kin ta kəm kosi dije

ti. Be ə, Pol iyə-de ə əti aw ki njé ndo je me kəy ndo ne ti ki tɔe nə Tiranusi. Ningə ki ndo je kare kare pəti, ndo-de ne. ¹⁰ Ne ndo kin, Pol ra kile asi bəl joo. Be ə, ra adi Jipi ki dije ki ə Jipi je al ki isi dənangi Aji ti, ooi ta lə Bəbe. ¹¹ Luwə ra ne kəji je ki əti bəl ki takul Pol. ¹² Adi, dije əyi ta kibi ki kare je ki ta kibi leji je ki jie ədi, awi ədi njé moy je adi ingəi rə nga nim, ndil je ki majal ka iyəi-de nim to.

¹³ Jipi je ki nə je ki njé njiyə ki go be je, kadi n-tuwəi ndil je ki majal, əi je ka gei kadi n-bai to Bəbe Jəju do dije ti ki əi gin togi ti lə ndil je ki majal to. Adi əli əi nə: «Me to Jəju ti ki Pol isi ilə mbe ta lie, m-dəji səsi kadi itɛɛi kə.» ¹⁴ Dije ki njé ra ne be ka kin, əi siri. Əi ngan lə Jipi kare ki tɔe nə Səba. E ki bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je. ¹⁵ NDil ki majal təl ilə-de ti ə nə: «M-gər Jəju, taa m-gər dəw ki e Pol to, nə səi, səi nə je ə?» ¹⁶ Lo kin ti, dəw ki ndil je majal isi me ti ka kin i ur dode ti uwə-de tɔsɔsɔ. Ningə ində-de kində ki dəw oo go madine al, adi tɛɛi me kəy ti ki kəy ki rəde kare, ki kibi ki gangi rəde ti bati bati ki məsi. ¹⁷ Dije pəti ki be bo Epəji ti, ki Jipi je, naa ti ki dije ki əi Jipi je al, gəri go ne ki ra ne kin maji. Əi pəti bəl ra-de, adi əsi gon Bəbe Jəju. ¹⁸ Dije ngay ki əi njé kadi-me je rəi təri ndude, ə əli kilə rade je ki majal ki taga nɔ dije ti. ¹⁹ NJé ki nə je dan njé ra mbəli je ti, rəi ki makitibi ra mbəli je ləde, kawɪ ki do-naa ti ə iləi por

ta kəm dije ti. Gati makitibi je ləde kin asi silə dibi kuti mi nja dibi kare^{*}. ²⁰ E be ə, ki takul tōgi lə Babe, ta lə Luwə sane lo je ti ki kəte kəte ki tōgine tō. ²¹ Go ne je ti kin, NDil Luwə əsi Pol adi un ndune kadi n-aw be bo Jorijaləm ti. Də rəbi kawə ti, ində dōnangi Masəduwan ki Akay gangi. Ningə Pol əl ə nə: «Re m-aw m-tee be bo Jorijaləm ti ba, maji kadi m-aw m-o dōnangi Rom tō.» ²² Pol ilə ki njé ra sie kilə je joo, Timote əi ki Erasi adi-de awi dōnangi Masəduwan ti. Ningə e wa, isi dōnangi Aji ti ba njaba bəy.

Ne je ki rai ne Epəji ti

²³ Dəkagiloe ti kin, ta kasi-naa al ki bo ngay i də rəbi ta ti lə Babe me be ti ki Epəji. ²⁴ Dəw kare ki tōe nə Dəmetirusi, e kōdi ki nje ra ningə kasi je. E nje ra ngan kəy yo ki dāne ki a bari-e nə Artəmisī. Kilə kin ra adi e soti ki njé kilə je lie ngay. ²⁵ Be ə, Dəmetirusi kaw kōdi je ki dije pəti ki isi ki dōde taa ki takul kilə kin naa ti, ə əl-de ə nə: «Madim je, igəri kadi e ki takul kilə kin ə, j-isi j-ingəi ne maji. ²⁶ Səi je oi ki kəmsi taa ki mbisi tō, kadi e Epəji ti ne par al, nə dōnangi Aji ti ba pəti, ə dingəm ki tōe nə Pol kam təl də kosi dije basi. E əl-de ə nə: “Kagi yo je ki dije rai ki jide əi Luwə al.” ²⁷ E kilə je ki j-isi rai kin par ə dije a ooi tə ne ki kare al, ne kəy lə yo ki dāne ki bo ki e Artəmisī kin ka, dije a ooi-e ne madi ti al tō. Lo kadi dije a əli ə nə: “Artəmisī e yo ki dāne ki bo,” goto. Artəmisī

ki dije ki dōnangi Aji ti ki ndəgi dōnangi ba pəti əsi gone kin.» ²⁸ Lōki kōdi je ooi ta je kin ningə, wongi rade ngay, adi iləi ngirə kadi əli ta ki ndude ki boy əi nə: «Artəmisī lə Epəji je, e ki bo.» ²⁹ Kalangi ba go ti ningə, lo singə sokito ki ta tate ba me be bo ti. Dije ndəri Gayusi əi ki Arisitarki, dije ki Masəduwan ti, ki əi madi mba lə Pol je kəmde ti, ə ngədi təl-nde ki ta mbalo ti. ³⁰ Pol ndigi mba kadi n-təji rone kosi dije, nə njé ndo je əgi-e. ³¹ Ningə basa madi Pol je madi ki əi dije ki bo ki dōnangi Aji ti, iləi kilə rəe ti, əli-e kadi aw ta mbalo ti al. ³² Ta mbalo ti, ne ki to ay njay də dije ti goto. Ta je ki isi tee ta dije ti əi ta je ki dangi dangi. Ningə dije ngay dan madi je ti gəri gin ne ki kawī-naa al. ³³ Dije ki nə je dan kosi dije ti əri gin ne ki ra ne kin adi Aləgijandir ki *Jipi je indəi-e tə nje kun dōde kin ade oo. Aləgijandir ilə jine taa, dəji-n dije mba kadi ai kekeke, tadə ge kəl ta, ər-n ta dōde ti. ³⁴ Lōki gəri-e kadi e Jipi ningə, əi je pəti iləi bilə ki ndude ki bo asi ngirə kadi joo je be əi nə: «Artəmisī lə Epəji je, e ki bo.» ³⁵ Ta təl ta ti ningə, nje ndo ndu-kun ki me be bo ti, re ra adi lo to jijiji, bəy taa əl-de ə nə: «Səi dije ki Epəji ti, nə ə gər kadi be ki Epəji ti, e nje ngəm kəy lə Artəmisī ki e yo ki dāne ki e ki bo kin al ə, ə se nə ə gər kadi e nje ngəm mbal ki e bana kəme ki i dərə ti osi kin al ə?» ³⁶ E kin e ne

ki dum maji. Maji kadi uwəi angalsi indəi nangi, ə iməri ta taa irai ne. ³⁷ Səi je ə ɔri dije kam irai səde ne, nga, ne madi ki majal ki rai ɔsi ta kəy kin goto, taa əli ta ki mal dɔ yo ti ləje ki dənə Artəmisəi al tɔ. ³⁸ Re Dəmetirusəi əi ki dije ki njé ra kilə je ləne, ai ki ta ki dəw madi ningə, ndɔ gangi ta je to nɔɔ, ə maji kadi awi ooi njé gangi ta je. ³⁹ Re ne madi ki rangi to nɔɔ kadi idəji ə, ndɔ ki kadi njé kində manji ta je kin ki go rəbe ti to nɔɔ. ⁴⁰ Ne je ki rai ne ɓone kin, asi kadi dije iləi ta dəje ti tə njé kal dɔ ndu je, tadɔ ta madi ki j-a j-əli ə j-a j-ɔrii ta dɔ je ti, ki ɔji go kawnaa lə dije ki ɓone kin goto. Be ə, go ta je ti ki nje ndo ndu-kun əl, tuwə dije adi sanəi-naa.

20

Pol aw dənangi Masəduwan ti

¹ Loki wongi lə dije yogiro ningə, Pol ilə ɓar njé ndo je, ilə dingəm mede ti ɓəy taa rade lapiya ə ɔti aw Masəduwan ti. ² Pol ingə dəkagilo je ngay ilən dingəm me njé kadi-me je ti loki isi ində dənangi ka kin gangi. Ningə gangi ki kəte nɔɔ aw Girəki ti. ³ Pol isi ti nɔɔ nay mitə. Dəkagilo ti ki kadi un bato ki kaw ki dənangi Siri ti ningə, gər kadi *Jipi je ləi tade nangi kadi n-rai sie ne ki majal. Be ə, təl un rəbi ki Masəduwan ti. ⁴ MBɔ dije ti ki dani-e a ingə Sopatər ki ngon lə Pirusi ki Bəre ti nim, Arisitarki əi ki Səgɔdusi ki əi dije ki Təsaloniki ti nim, Gayusi ki Dərbi ti nim, Timote

nim, taa Tisiki əi ki Tiropim ki əi dije ki dənangi Aji ti nim tɔ. ⁵ Dije kin ɔti kəte noje ti, awi nginəi-je Tirowasi ti. ⁶ Je ɓa, go ndɔ je ti lə mapa ki ra ki kanji əm, ə j-al me bato ti me ɓe ti ki Pilipi j-isi j-aw. J-aw, ji ra ndɔ mi rəbə, ɓa j-aw j-ingə madije je Tirowasi ti, ji ra ndɔ siri.

Pol me ɓe ti ki Tirowasi

⁷ NDɔ dimasi, ji kaw-naa mba kuso mapa, Pol a aw lo ti ti, adi əl ta ki njé ndo je. Be ə, əl ta ratata dan lo dɔe ti. ⁸ Ji kawnaa me kəy ti ki e dɔ made ti taa. Ningə me kəy ti ka kin, lambi je ngay əi ti nɔɔ. ⁹ Loki Pol isi əl ta adi ngal, Basa kare ki tɔe nə Etikusəi isi pənətir ti, to ɓi maki, adi ɓi un-e, j kəy ti ki kɔ mitə dɔ made ti, tɛɛ osi. Loki dije əi nə n-uni-e ɓa, basa oy. ¹⁰ Pol ur nangi, dəbi rone dɔe ti ə un-e jine ti ɓa əl-de ə nə: «Kadi mesi gangi man al nə to kəm ɓəy!» ¹¹ Go ti, Pol təl al aw ta gogi, gangi mapa uso. Un ta ki tane ti gogi biti ta gin lo ti, ɓa ɔti aw. ¹² NGa ningə, dije ɔri basa awi sie ɓe kəm, adi dije pəti mede osi nangi.

Pol j Tirowasi ti aw Mile

¹³ Je j-aw kəte ki bato me ɓe ti ki Asosi. Me ɓee ti kin ə, j-a j-un Pol naa ti səje. Tadɔ ki go kɔji ta ti lie, ge kadi n-un rəbi ki njane. ¹⁴ Loki re ingə-je Asosi ti, j-un-e me bato ti naa ti səje ə j-aw Mitilən ti. ¹⁵ Lo ti go ti ningə, j-ɔti nɔɔ, ji re ji tɛɛ ta lo ti ki Kiyoy. NDɔ ki go ti ningə, ji tɛɛ Samosi. NDɔ ki kɔ sɔ ɓəy taa ji tɛɛ Mile ti. ¹⁶ Pol ndigi kadi n-a lo ka ti Epəji ti al

nə pane taa dəkagilo də dōne ti dōnangi Aji ti. Ge mba kadi n-aw kalangi kadi re to-n ban wa ka, ndo Patəkoti osi dōne ti Jorijaləm.

Pol al tangatəgi je me be ti ki Mile

¹⁷ Loki Pol e me be ti ki Mile 6a, ilə bar ngatəgi je lə njé kaw-naa je ki Epəji ti. ¹⁸ Loki rai tēji rəe ti ningə, əl-de ə nə: «igəri rəbi pa njiyəm dəkagilo je pəti ki mi-n səsi naa ti, ilə ngire dō ndo ki dōsay ti ki mre-n dōnangi Aji ti. ¹⁹ M-ra kilə bəə lə Bəbe ki dō ki səl ləm ləm, me man nō ti ki me ne na je ti ki m-ingə ki rəbi je ki dangi dangi ki go rəbi kilə ta nangi ki j rō *Jipi je ti ki madi. ²⁰ Səi igəri bəti, m-bəyo səsi dō ne madi kare al. M-ilə səsi mbə Poy Ta ki Maji ta m-ndo səsi ne je pəti ki a ra səsi maji tō, taga dan kosi dije ti nim, me kay je ti nim tō. ²¹ M-ilə mbə Jipi je nim, Girəki je nim kadi təli rəde go Luwə ti ə iyəi go rəbi ne rade je ki majal kin kō, taa kadi adi mede Bəbe ləje Jəju Kiri si tō. ²² Ki basine kin, NDil Luwə ində dōm ti, adi m-isi m-aw Jorijaləm ti ki kanji kadi m-gər ne ki a ram nu. ²³ Ne ki m-gər, me be bo je ti kare kare ki m-tēē ti, NDil Luwə adi-m m-gər təkī dangay je ki kō je isi nginəi-mi nōō. ²⁴ Ki oji dōm, kisi ki dō ta ləm e ne madi ta kəm ti al. Ne ge ləm e kadi m-aw ratata m-təl ta ngədi ləm, ə kadi m-ra kilə bəə ki m-ingə ji Bəbe ti kin maji. Adi e kilə kilə mbə Poy Ta ki Maji ki oji dō me-maji lə Luwə. ²⁵ Ningə basine, m-gər

kadi səi pəti ki m-njiyə dansi ti ə m-ilə səsi mbə Poy Ta ki Maji ki oji dō kōbe lə Luwə kin, a oi kəm gogi al ratata ngata. ²⁶ E be ə, m-əl ta ləm taga ay njay bōne, ta məsisi səi pəti goto dōm ti. ²⁷ Tadō kəji ta ra je lə Luwə pəti, m-ilə mbə dō ti madi oi. Ne ki m-bəyo dōe rōsi ti goto. ²⁸ Indəi kəm-kədi dō rōsi ti səi je wa, taa dō ne kul je ti ki NDil Luwə adi səsi kadi ingəmi-de kin tō. Maji kadi indəi kəmsi go njé kaw-naa je ti lə Luwə ki ndogi-de ki məsine, tə njé ngəm ne kul je ki maji. ²⁹ M-gər kadi loki m-a m-goto dansi ti, dije madi ki a toi tə jagim je ki njé me ndul, a rai uri dansi ti ə a rai njé kaw-naa je majal. ³⁰ Ningə mbōsi ti wa ka, dije madi a təli njé rugi ta ki rəjetī mba kadi təli njé kaw-naa madi je njé ndo je ti ləde. ³¹ Maji kadi isi dōgi ti, adi mesi ole dō ti, təkī me bal ti ki mitə ki m-ra dansi ti, kondō ki kada, kare kare pəti, m-iyə ta kilə dingəm mesi ti al, ki man nō kəm ti. ³² Ningə ngəsine, m-ilə səsi ji Luwə ti, taa m-ndəji səsi ki ta lie ki go me-maji ti lie tō. Ta kin aw ki tōgi mba kadi adi itōgii me kadi-me ti, taa Luwə a adi səsi ne maji je pəti ki isi ngəm mbata ti lə dije pəti ki əi yəe je tō. ³³ Lo ki mi dansi ti, m-ra kəm-nda la, ə se or ə se kibi lə dəw madi dansi ti al. ³⁴ Səi je wa igəri bəti, kadi ki oji dō kisi ki dō taa ləm, ə se ki yə madi-kiləm je, m-ra kilə ki jim mi wa. ³⁵ M-oji səsi ki lo je pəti, ə se ki dəkagilo je pəti kadi irai kilə be mba kadi indəi kəmsi go njé ndoo je ti. Ningə maji

kadi mesi ole dɔ ta ti ki Babe Jəju wa əl ki tane ə nə: «Majikur e ngay dɔ ji ti ki adi itə ji ki taa.»³⁶ Go ta je ti ki Pol əl kin ningə, ɔsi məkəsi ne nangi, ɓa əl ta ki Luwə ki mbata ti lade pəti.³⁷ Ba go ti, əi pəti, ɓuki-naa ki nɔ ti, tosi mindi Pol ti uwəi-e, orəi-e ki rɔde ti.³⁸ Ta lie ki əl-de ə nə: «A oi kəm gogi al, ngata» kin ɔr tɔgide ngay. Ningə dani-e biti awi sie ta bato ti.

21

Kaw Pol ki Jorijaləm ti

¹ Go kiyə-naa ti ki ngatɔgi je lə njé kaw-naa je ki Epəji ti, j-al me bato ti, ə j-aw njururu dɔ dər ti ki tɔe nə Kosi. Lo ti go ti ningə, ji tɛɛ me ɓe bo ti ki Rodi. J-ɔti Rodi ti ɓa j-aw ɓe bo ti ki Patara.² J-ingə bato ki isi aw Pənəsi ti adi j-al me ti j-aw sie.³ Loki j-o dɔ dər Sipir ki kəmje be ningə, j-iyɛ ki dɔ ji gəl je ti ə j-ɔr taa ki dɔnangi Siri ti. J-aw j-ur nangi Tir. Lo kin ti nɔɔ ki a ɔri ne je ki me bato ti nangi.⁴ J-ingə njé ndo je me ɓe ti ka kin nɔɔ, adi j-isi səde asi ndo siri. *NJé ndo je ka kin, NDil Luwə ɔsi-de adi əli Pol kadi aw Jorijaləm ti al.⁵ Nə loki dəkagilo ləje asi ningə, j-i taa, j-un ta rəbi ləje. NJé ndo je pəti, ki nede je, ki ngande je dani je biti tɛɛi sɔje gidi ɓe bo ti. Loe ti nɔɔ, j-ɔsi məkəsi je nangi ta ba ti, j-əl ta ki Luwə.⁶ Go ti, loki j-əl-naa ta je ki dɔbəy ti ki kadi j-iyə-n-naa ɓa, j-al me bato ti ə əi je təli ki ɓe je lade tɔ.⁷ J-ində ngangɔ kaw mba ləje ki

bato, lo ki j-i Tir ti ji re ji tɛɛ Toləmayisi ti. Me ɓe bo ti kin nɔɔ, j-uwə ji ngakoje je, ɓa j-isi səde ndɔ kare.⁸ Lo ti dɔ ti ningə, ji re ji tɛɛ Səjare ti. J-aw me kəy ti lə Pilipi ki e nje kilə mbɛ Poy Ta ki Maji, ki e mbɔ dije ti ki siri ki njé kində kəmde go ne maji je ti lə njé kaw-naa je ki Jorijaləm ti^ɔ. J-isi rəe ti nɔɔ.⁹ Me kəy ti lie, ngan dəne je sɔ ki gəri dɔngəm al ɓəy, ki əi njé kəl ta je ki ta Luwə ti isi səm ti nɔɔ.¹⁰ J-isi me kəy ti lə Pilipi ka kin ji ra ndɔ ngay nga ɓa kadi nje kəl ta ki ta Luwə ti ki tɔe nə Agabusi j Jude ti re ingə je nɔɔ^ɔ.¹¹ NJe kəl ta ki ta Luwə ti ka kin unnda dɔ ɓədi lə Pol dɔɔ-n jine je ki njane je, ningə əl ə nə: «NDil Luwə əl ə nə, me ɓe bo ti ki Jorijaləm, ki bo je lə *Jipi je a dɔɔi ɓa nje nda dɔɔ ɓədi kin be. Ningə a iləi-e ji dije ti ki əi Jipi je al.»¹² Loki j-o ta kin ningə je ki ngakoje je ki Səjare ti j-uwə nja Pol, ji dəje kadi aw Jorijaləm ti al.¹³ Nə Pol ilə-je ti ə nə: «Oti kadi inɔi adi mem gangɔ man. Mi Pol mi ɓasi kadi dije tɔi-mi par al, nə re ɔji dɔ koy ka, mi ɓasi kadi m-oy ki mbata tɔ Babe Jəju Jorijaləm ti.»¹⁴ Loki j-o kadi Pol yəti ndune go ta je ti ki j-əl-e, al, je ka ji təl ji ta kəɔ tɔ, ə ji təl ji dəji kadi Luwə ra ndigɔ ləne par.¹⁵ Go ndɔ je ti ki ban wa ki ji ra dɔnangi Səjare ti, ji ra go rɔje ə j-ɔti j-aw Jorijaləm ti.¹⁶ NJé ndo je ki madi ki Səjare ti awi sɔje naa ti Jorijaləm ti. Loki ji tɛɛ Jorijaləm ti ningə dani je me kəy ti ki dəw madi

ki tœ nə Minaso, adi j-isi ti. E dæw ki Sipir ti. E ki kare mbo njé ndo je ti ki dəsəy. 17 Loka ji re ji tee Jorijaləm ti, ngakoje je uwai-je røde ti ki rənəl ki əti bəl. 18 Lo ti dō ti, Pol aw səje me kəy ti lə Jaki. Lo kin ti ə, j-ingə ngatəgi je lə njé kaw-naa je pəti, titi noo. 19 Go kuwə ji ti ki Pol uwə jide ningə, ər-de poy ne je ki Luwə ra ki mbata gin dije ki əi Jipi je al, ki takul kilə lie kin, bəre bəre adi-de ooi. 20 Go ne je ti ki Pol ər-de poye kin ningə, iləi təji dō Luwə ti, 6a əli Pol əi nə: «NGokoje, ində kəmi o, Jipi je dibi bay bay ə adi mede Jəju, nə pəti uwai go ndu-kun lə *Mojī ngə. 21 Ningə ki basine kin ooi ta dōi ti təkisi isi indo Jipi pəti ki isi tə mba je dənangi je ti ki rangi kadi iyəi go ndu-kun je lə Moji kō nim, əl-de kadi ijəi mətide ngande je al nim, taa ne jibəl 6e je lə Jipi je ka kadi unī goe al nim tō. 22 Adi ji giri dō ne ti ki kadi ji rai, tadō a ooi poyi kadi ire ka par am! 23 Bə ə, maji kadi ira ne je ki j-a j-əli kam. J-aw ki dije sō mbo je ti ne ki uni mindide kadi n-indəi røde ta dangi mbata lə Luwə. 24 Maji kadi ər dije kin goi ti, ə ira səde ne jibəl 6e kay rō dō majal ti, ə igə dōde mba kadi ngisəi dōde[☆]. Ningə dije pəti a gəri kadi poy ta je pəti ki ooi əji dōi e ta je ki ngom. Tadō j wa ki dōi, itəl rəi go ndo kun je ti lə Moji. 25 Ki əji dō dije ki əi Jipi je al ki adi mede, ndu-kun je ki ji ndangi j-ilə-n j-adi-de, e kadi usoi da ki dæw gugi-n yo

al nim, kadi usoi məsi al nim, da ki dæw tu minde al nim, taa kadi sangi-naa ki go lo kaya ti ka goto dande ti tō[☆].» 26 E be ə, lo ti go ti ningə, Pol aw ki dije ki sō ka kin, ay rəne səde, 6a goto ur nati kəy ti lə Luwə, əji ndō ki gin kay rō ləde a gangin, ə kadi dæw ki ra dande ti a re-n ki kadi-kare, kadi adi Luwə.

Dije uwai Pol

27 Loka nay 6asi kadi gin ndō ki siri gangi, *Jipi je madi ki jī dənangi Aji ti, ooi Pol kəy kaw-naa ti, suləi kosi dije dōe ti ə osi sie uwai-e, 28 ningə əli ta ki ndude ki bo əi nə: «Səi dije ki *Isirayəl, irəi əsi gin je! Dæw kam ə, e nje ndo dije ki lo je pəti kadi əsi ta dije ləje nim, ndu-kun je ləje nim taa kəy kaw-naa kin nim tō. Ningə ki rangi 6əy, re ur ki dije ki ijəi mətide al nati kəy ti lə Luwə mba kadi təl-n lo ki ay njay kin, lo ki to nje ti.» 29 Əli ta kin be, mbata kəte ooi Tiropim, dæw ki 6e bo Epəji ti sie me 6e bo Jorijaləm ti. Adi giri kadi re ur sie kəy kaw-naa ti. 30 Dije awi pir pir dō-naa ti me 6e bo ti ki Jorijaləm ti ba pəti. Ningə dije teei ki lo njo njo isi rəi bur bur. Rəi uwai Pol teei sie kəy kaw-naa ti taga. Ningə taji naa ti noo uwai ta kəy je uti. 31 Dije sangi kadi n-təli Pol. Ningə kəte 6əy taa kadi təli-e, poy ta osi mbi ki bo ki dō asigar je ti ki Rom ti təkisi 6e bo Jorijaləm ba pəti a ki njane taa. 32 Taji naa ti noo par ə, j taa əy asigar je ki ki bo je ki dō buti asigar je ti ki 6u, ə ay ngodi

ki rə kosi dije ti. Loki kosi dije ka kin ooi ki bo ki də asigar je ti ki asigar je ningə, taai kəə ta kində Pol ti. ³³ Loki re tēē rə kosi dije ti, ki bo ki də asigar je ti ka kin ətə basi ki rə Pol ti, un ndune adi uwəi-e, ə adi dəwəi-e ki kulə gindi joo. Ningə təl dəji ta ə nə: «Nə e dingəm kam ə? Ə ri ə ra ə?» ³⁴ Ningə tur ta to dangi dangi dan kosi dije ti, ta ləde un go-naa al. Adi lo kadi ki bo ki də asigar je ti ka kin oo ta ki rəjeti goto. Be ə un ndune kadi awi ki Pol me ndogi bər ti ki ngal, lo kisi asigar je ti ³⁵ Loki Pol re tēē rigi lo njiyə je ti kin ningə, loe goto adi asigar je uni-e, tadə kosi dije bətirəi-e ki wongi ngay. ³⁶ Kosi dije ki isi njiyəi goe ti bur bur əli ki ndude ki boy əi nə: «Adi ji təl-e!»

Pol əl ta ngakone Jipi je

³⁷ Kəte bəy taa kadi asigar je awi sie me ndogi bər ti ki ngal ki lo kiside ti, Pol dəji ta ki bo ki də asigar je ti ə nə: «A adi-m ta rəbi kadi m-əl-n ta kare a?» Ningə ki bo ki də asigar je ti ka kin dəje ə nə: «tgar kəl ta Girəki bəti a?» ³⁸ M-gər al adi m-əji m-ə nə j dəw ki Ejipi ti ki ndə ki me ndə je ti ki gogi ne kin, sulə dije adi rai wongi, ə ər-de asi dije dibi sə ki bundungi je jide ti, ə ur-n wale kin.» ³⁹ Ə Pol ə nə: «Jagi, mi Jipi ki be bo ti ki Tarsi ki dənangi Silisi ti, mi dəw ki me be 60 ti ki təe 6a, ə njai ba iyə-m adi-m m-əl dije kin ta.» ⁴⁰ Be ə, ki bo ki də asigar je ti ade ta rəbi. Pol j a taa də rigi lo njiyə ti, əy jine dəji-n kosi dije

kadi uri mbide. Loki lo to jijiji ningə, əl-de ta ki ta ebirə.

22

¹ Pol əl ə nə: «NGakom je ki bawm je, uri mbisi maji kadi ooi ta ki m-aw tə m-əl səi basine kadi m-naji-n ta dəm ti kin.» ² Loki ooi kadi Pol əl-de ta ki ta Ebirə ningə, təli adi lo to jijiji wa bəy kadi n-ooi ta lie. ³ Be ə Pol əl-de ə nə: «Mi Jipi ki oji-mi Tarsi ti, ki dənangi Silisi ti. Nə oti-mi Jorijaləm ti ne. Gamaliyəl* ə e nje ndo-m ndu-kun lə kaje je kadi m-gər kəre kəre. Kəte m-tingə bil mbata lə Luwə taki ai basine kin be tə. ⁴ M-adi kə dije ki njé kun go ne ndo ki m-isi m-ndo kin kadi ki asi ta koyde. M-uwə-de, dəne je ki dingəm je, m-tə-de m-tilə-de dangay ti. ⁵ Ki bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je ki ngatəgi je pəti asi kadi a mai naji ləm də ta ti kin. Əi je wa ə m-taa makitibi jide ti je be kadi m-aw m-uwə-n ngakə je ki Damasi ti ki njé kun go ne ndo kin. M-uwə-de kadi m-re səde Jorijaləm ti ne m-buki-de dangay ti*.⁶ Loki mi də rəbi ti, m-re basi ki Damasi ti, ningə ki kadi ki e basi ki jam də be 6a, ta naa ti nqə par ə, kunji ki bo ngay j dərə ti re unji gə dəm. ⁷ M-osi ki ta kəm nangi, ningə m-o ndu ta madi əl-m ə nə: “Sol, Sol, mbata ri ə isi adi-m kə be ə?” ⁸ Ə m-ile ti m-ə nə: “Ji nə ə Babe?” Ningə təl əl-m ə nə: “E mi Jəju ki Najarəti ti ki isi adi-m kə.” ⁹ NJé ki əi səm ooi kunji ka kin maji, nə ooi ndu dəw ki isi əl-m ta al. ¹⁰ Lo kin

ti, m-dəje m-ə nə: “Babe, e ri ə kadi m-ra ə?” NGata ə Babe əl-m ə nə: “I taa aw Damasi ti nqo, ə a əli-ni ne je pəti ki kadi ira.”¹¹ Kunji ki əti bəl ngay ka kin ra adi kəmm oo lo al, adi dije ki əi səm ndərimi tə ndər ə awi səm Damasi ti.¹² Ningə Damasi ti, dīngəm kare ki bəri-e nə Ananiyasi isi nqo. E dəw ki nje ra go ndukun ti, adi Jipi je pəti ki Damasi ti ndigi ta lie ngay.¹³ E ə aw rəm ti əl-m ə nə: “NGokom Sol, kadi kəmi oo lo.” Ningə ta naa ti nqo par ə kəmm oo lo adi m-o-e.¹⁴ Ba əl-m ə nə: “Luwə lə kaje je mbəti kəte nu mba kadi igər ndigi lie, ə kadi o nje ka dana, taa kadi o ta ki tae ti tə.¹⁵ Tadə a i nje ma naji lie də ne je ti ki o ki kəmi nim, o ki mbii nim, ki rə dije ti pəti.¹⁶ Ningə ki basine kin, ne ki nay kadi dəw ra goto ngata. Ə I taa, i bə tə Luwə, ə ira batəm, adi majal je ləi e ki togi kə.”»

Pol əl ta də kilə ti ki ingə

¹⁷ «Loki m-təl m-re Jorijaləm ti, m-isi m-əl ta ki Luwə gin kəy ti lie ningə, m-o ne me ndil ti.¹⁸ M-o Babe əl-m ə nə: “I taa law kadi iteē kə Jorijaləm ti, tadə a taai naji ləi ki a ma dəm ti al.”¹⁹ Lo kin ti, m-əl-e m-ə nə: “Babe, dije kin gəri maji kadi e mi ə kəte mi nje kaw ki lo kaw-naa je lə *Jipi je, m-uwə njé ki adi-ni mede, m-tində-de je, m-tilə-de dangay ti je.²⁰ Taa loki ndə ki isi təli nje ma naji ləi Etiyən kin ka, mi loe ti nqo tə. Adi ndum e naa ti ki njé təl-e je, mi wa m-isi ta kibi je ti ləde m-ngəm*.”²¹ Nə

Babe əl-m ə nə: “Aw, tadə m-a m-ilə-i say rə dije ti ki əi Jipi je al.”»

Pol əl təkine dəw ki Rom ti

²² Loki uri mbide ooi ta lə Pol bəti teēi də ta ti kin bə, uni ndude ki taa əli əi nə: «Dəw ki be kin e dəw ki kadi goto kə dənangi ti. E dəw ki kadi isi ki dəne taa al.»²³ Uri kəl ningə, təri kibi je ləde tiləi kə, ə kai bu sanəi ki taa.²⁴ Lo kin ti, nje kun də asigar je un ndune kadi awi ki Pol me ndogi bər ti ki ngal kadi dəji-e ta ki ndəy kadi əl ne ki ra ne ə adi dije isi iləi bilə dəe ti kin.²⁵ Nə, loki dəi Pol kadi indəi-e bə, Pol əl ki bo lə asigar je kare ki a nqo ə nə: «Adi awi ki togi kadi indəii dəw ki Rom ti ki ta ka dəw gangi dəe ti al wa*?»²⁶ Loki ki bo lə asigar je oo ta kin ningə, aw əl ki bo ki dəde ti ə nə: «Ira ne ki aw tə ra kin al, dəw kam e dəw ki Rom ti.»²⁷ Lo kin ti, ki bo ki də asigar je ti re rə Pol ti dəje ə nə: «Əl-m adi m-o, i dəw ki Rom ti a?» Ə Pol əl-e ə nə: «Oyo, mi dəw ki Rom ti.»²⁸ Ə ki bo ki də asigar je ti əl Pol ə nə: «Mi m-adi la ngay bəy taa kadi m-təl-n dəw ki Rom ti.» Nə Pol əl-e ə nə: «Yəm mi, ojii-mi tə koji.»²⁹ Par ə, ta naa ti nqo, dije ki kəte kadi indəi Pol, dəji-e-n ta ka kin təri rəde gogi. Ki bo ki də asigar je ti wa ka bəl ra-e tə, loki oo kadi Pol e dəw ki Rom ti, ə n-adi dəi-e ki kulə gindi.

Pol a nq njé gangi ta je ti lə Jipi je

³⁰ Ki bo ki də asigar je ti sangi kadi n-gər ne wa ki *Jipi

je səki Pol kin ay njay. Be ə, lo ti dɔ ti ningə, adi tuti Pol, 6a adi ndune kadi ki bo je lə njé kijə ne məsi kadi-kare je ki njé gangi ta je lə Jipi je kawinaa, 6a aw ki Pol nde ti.

23

¹ Pol go njé gangi ta je lə Jipi je ba, 6a əl-de ə nə: «NGakom je, mem uwə-m ki ta ndəy al, dɔ ka-m nɔ Luwə ti bitɪ bone.»

² Ningə ki bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je ki ɓari-e nə Ananiyasi adi ndune dije ki ai kadi Pol ti kadi indəi tae. ³ Ə Pol əl-e ə nə: «E j ə Luwə a indəi, j bər ki kɔy pɔ gidi ti kadi nda kare. İsi ne kadi igangi ta dɔm ti ki go ndu-kun ti, ningə itəl al dɔ ndu-kun, adi ndui kadi indəi-mi ɓəy.»

⁴ NJé ki ai kadi Pol ti ɓasi əli-e əi nə: «Itaji ki bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je lə Luwə a?» ⁵ Pol əl-de ə nə: «NGakom je, m-gər kadi e ki bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je lə Luwə al. Tado ndangi me makitibi ti lə Luwə əi nə: “A əl ta ki majal dɔ ngar ti lə dije ləi al*.”»

⁶ Loki Pol gər kadi dije ki kawinaa kin, njé ki nə je əi *Sadusi je, ə njé ki nungi əi *Parisi je ningə, un ndune ki taa dan njé gangi ta je ti ə nə: «NGakom je, mi Parisi, nje koji-m e Parisi*. Ningə e ki mbata kində ki m-ində mem dɔ ki lo koy ti lə njé koy je kin ə rəi səm lo gangi ta ti.»

⁷ Loki Pol əl ta kin 6a, ta ki najinaa ti j dan Parisi je ti ki Sadusi je, adi dije ganginaa. ⁸ Tado Sadusi je əli əi nə dije a jii lo koy ti al, taa malayka je, ki

ndil je ka gotoi tɔ. Nə Parisi je əli təkɪ ne je kin toi nɔɔ*. ⁹ Lo singə sokito, ə njé ndangi ndu-kun je ki me ɓuti ti lə Parisi je jii taa əli ta ki tɔgide əli əi nə: «Je j-o ne madi kare ki majal rɔ dingəm ti kin al. Dɔmaji ə e ndil ə se malayka wa ə əl-e ta.»

¹⁰ Loki ta kasi-naa al aw ki kəte kəte, ki bo lə asigar je ɓəl kadi dije kin jii ribəi Pol. Be ə, un ndune adi asigar je kadi rəi ɔri Pol awi sie me ndogɪ bər ti ki ngal gogɪ. ¹¹ Kondɔ go ti 6a, ʔabə tɛɛ ɔy rɔ Pol ti əl-e ə nə: «Uwə tɔgi ba. Təkɪ ima-n naji ləm Jorijaləm ti, maji kadi ima naji kin Rom ti tɔ.»

Dije dɔɔi ta naa ti kadi n-tɔli

Pol

¹² Loki lo ti, *Jipi je uni mindide kadi n-usoi ne al nim, n-ayɪ-naa man al nim, bitɪ kadi n-tɔli Pol ɓəy taa. ¹³ NJé ki dɔɔi ta naa ti kin ali dɔ kuti sɔ kare. ¹⁴ Ningə awi əli ki bo je lə njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki ngatɔgi je əi nə: «J-un mindije ki ngə ngay kadi j-uso ne al nim, j-ay man al nim, bitɪ kadi jɪ tɔl Pol ɓəy taa.»

¹⁵ Ningə ki ɓasine kin, səi je kadi ndusi e naa ti ki njé gangi ta je, ə kadi awi ingəi ki bo lə asigar je, əli-e təkɪ igei kadi re ki Pol nɔsi ti kadi indəi manji ta lie maje maje oi. NGA ə, loki Pol a re 6a, tɛɛ rɔsi ti al ɓəy ə je j-a jɪ tɔl-e. ¹⁶ NGon lə konan Pol kare oo ta kin, adi aw go Pol ti me ndogɪ bər ti ki ngal əl-e. ¹⁷ Be ə, Pol ɓar nje kun dɔ ɓuti asigar je ki ɓu kare əl-e ə nə: «Aw ki ngon kin rɔ ki bo ti

* 23:5 Tɛɛ ki taga 22.27 * 23:6 26.5; Plp 3.5 * 23:8 Mt 22.23; Mk 12.18; Lk 20.27

lə asigar je. Aw ki ta kare noo kadi əl-e.»¹⁸ NJe kun də asigar je ki bu aw ki ngon ka kin rə ki bo ti ə əl-e ə nə: «Dangay ki bari-e Pol ə bar-m, ə nə m-re ki ngon kin rəi ti, tək i aw ki ta kare noo kadi əli.»¹⁹ Ki bo lə asigar je, uwə ngon ka kin jine ti, ər-e aw sie dam kare, ba dəje ə nə: «Ta ri ə aw-n kadi əl-m ə?»²⁰ NGon ka kin əl-e ə nə: «Jipi je dəoi ta naa ti kadi n-dəji-ni kadi iteē ki Pol lo ti ti, nō njé gangi ta je ti ləde, tək i gei kadi n-indəi manji ta lie maje maje n-ooi.²¹ Nə maji kadi o ta ləde al. Tadə dije ki itəi kuti sə kare a toi rəbə kadi uwəi-e. Uni mindide ki ngə ngay be kadi n-usoi ne al nim, n-ayi-naa man al nim, biti kadi n-təli-e bəy taa. Ki basine kin, isi də njade ti, isi nginəi ndu ləi par.»²² Ki bo lə asigar je, ndəji ngon ki basa ka kin kadi əl ta kin kəte adi dəw ki rangi oo al, ba iyə adi aw.²³ Go ti, ki bo lə asigar je, ba njé kun də asigar je ki bu əi joo əl-de ə nə: «Dsi nja asigar je bu joo naa ti, njé sində je də siri, ə njé ningə je bu joo tə. Ba isi də njasi ti kadi kadi ki kuti joo gide kare ba, uni ta rəbi ki kaw ki Səjare ti.²⁴ İndəi də sində je naa ti adi Pol tə. Ə kadi awi iteēi sie rə nje kəbe ti, Pəlisi ki kanji kadi ne madi rae.»²⁵ Ki bo lə asigar je ndangi makitibi kin be adi nje kəbe ə nə: «Mi Kilodi Lisiyasi ə m-ndangi makitibi kin m-adi ki bo ləm, nje kəbe Pəlisi. Ne ki dəsəy, m-uwə jii!»²⁷ Ningə dingəm kin, Jipi je uwəi-e kadi

re a təli-e, ə loki m-o kadi e dəw ki Rom ti, m-aw ki asigar je m-taa-e-n jide ti.²⁸ M-sangi kadi m-gər ne wa ki ra ə Jipi je səki-e-n, adi m-aw sie nō njé gangi ta je ti ləde əi Jipi je.²⁹ Lo kin ti ə, m-o kadi səki-e oji də ndu-kun je ləde, nə ne madi kare ki majal ki ra ki asi kadi dəw təl-e-n ə se uwe-n dangay ti goto.³⁰ Eli-mi kadi Jipi je isi sangi rəbi kadi n-təli-e, be ə, m-un-e law m-ilə sie m-adi. Ba m-əl-de kadi awi səki-e rəi ti nu.»³¹ Asigar je rai tək i ki bo ləde oji-n-de, adi awi ki Pol kondə ratata teēi sie Atipatirisi ti.³² Lo ti də ti, asigar je ki njé nja təli gogi lo kiside ti, ə iyəi njé sində je adi awi ki Pol.³³ Loki teēi Səjare ti, njé sində je adi makitibi nje kəbe, ə oji-e Pol tə.³⁴ Nje kəbe tidə makitibi ka kin, ba dəji Pol se e dəw ki dənangi ti ki ra wa? Ba oo kadi Pol e dəw ki Silisi ti.³⁵ Ə əl Pol ə nə: «M-a m-o ta ki tai ti, ndə ki njé səki-je wa a rəi.» Ningə adi ndune kadi ngəmi Pol me kəy ngar ti lə *Erodi.

24

Jipi je indəi ta də Pol ti

¹ NDə mi go ti, ki bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je ki bari-e nə Ananiyasi re Səjare ti. Dije ki dani-e rəi sie əi ngatəgi je taa nje naji ta də dije ti ki bari-e nə Tərtulusi tə. Ananiyasi ki dije ki goe ti kin awi səki Pol rə nje kəbe ti ki dənangi Səjare ti^ə.² Loki bari Pol ba, Tərtulusi ilə ngirə kində ta dəe ti noo nje kəbe

ti ə nə: ³ «I ki bo, Pəlisi, ki takuli, ki takul gosi kəbe ləi, ki takul ne je ki itu ginde ki mba maji lə dije me be ə, j-isi-n ki lapiya. E kin e maji ki ji gər ki lo je pəti me ne je ti pəti. ⁴ Ningə, kadi j-indəi kə ti ngay al, ji dəji kadi ur mbi, ki go me-maji ti ləi kadi o-n də ta ki j-a j-əli ta je kare joo. ⁵ J-o kadi dīgəm kam e nje tuji be. Re ki gangi-naa dan *Jipi je ti ki lo je pəti dənangi ti ne. E nje kun də buti lə dije ki Najarəti ti[☆]. ⁶ Aw biti kadi n-təl ki kəy lə Luwə lo ki to nje ti, ə j-uwe. [⁷ Ji ndigi kadi ji gangi ta dəe ti ki go ndu-kun ti ləje, nə nje kun də asigar je ki bari-e nə Lisiyasi, re ində təgi taa-e-n jije ti. ⁸ Ningə un ndune kadi njé kində ta dəe ti rəi nqi ti.] Kin ə idə-je ta ə, j wa a oo kadi ta je ki j-əli dəe ti kin e ta ki rəjeti.» ⁹ Jipi je indəi rəde naa ti ki Tərtulusi əi nə, ta je ki əl də Pol ti e ta ki rəjeti.

Pol un ta tane ti nq Pəlisi ti ki nje kəbe

¹⁰ NJé kəbe ra ne madi adin ta rəbi Pol kadi əl ta. Be ə, Pol un ta tane ti ə nə: «M-gər kadi asi bal ngay ə isi gangi ta me be ti ləje ne. Ningə, e ki go taa ki m-taa mei ə m-a m-naji-n ta dəm ti nqi ti. ¹¹ Asi kadi j wa isangi gine ə a igər maji. Kaw ki m-aw Jorijaləm ti m-əsi dəm nangi nq Luwə ti kin, man də ndə ki dəgi gide e joo al bəy. ¹² Ningə, loki m-aw kin, e gin kəy ti lə Luwə, ə se gin kəy kaw-naa ti lə *Jipi je, ə se lo madi ti ki rangi me

be bo ti nq, dəw ki oo-je, j-isi ji naji-naa ta ti ki dəw madi, ə se oo-m m-isi m-sulə dije goto. ¹³ Taa dije wa ki ai ne kam, asi kadi əji ne madi kare də ta ti ki indəi dəm ti kin, kadi e ta ki rəjeti, al tə. ¹⁴ Ningə, m-gər nqi ti ne təki, m-isi m-ra kilə bəə lə Luwə lə bawm je. M-ra kilə kin ki go rəbi ki əi je ki indəi ta dəm ti kin, ooi kadi e go rəbi ki loe ti al. Mi m-o kadi ne je pəti ki ndu-kun lə *Mojə əl tae, ki ne je pəti ki njé kəl ta je ki ta Luwə ti əli tae əi ne je ki rəjeti. ¹⁵ M-ində mem də ne ti kin rə Luwə ti. Ningə əi je ka, indəi mede də ti tə. Pəti, j-ində meje ti kadi dije ki njé ra ne ki dana ki njé ra ne ki dana al, a j lo koy ti. ¹⁶ E mbata kin ə, m-ində təgi də rəm ti mba kadi angalm uwə-m ki ta nq Luwə ti al nim, nq dije ti al nim tə. ¹⁷ Go bal je ti ki bay bay ki m-goto, m-re ki la kadi m-ran ki dije ləm, taa ki kadi-kare kadi m-adi Luwə tə. ¹⁸ Lo kin ti, e Jipi je ki Aji ti, ə ingəi-mi m-a m-ra kuji ne ra je ki mba kay rə njay gin kəy ti lə Luwə. Loki ingəi-mi kin, dije uwəinaa gidim ti al nim, taa dəw ra ne ki biriri al nim tə[☆]. ¹⁹ NGa ningə, e Jipi je ki Aji ti ka kin ə re a rəi nqi ti ne kadi tə indəi ta dəm ti, loki re awi səm ki ta madi. ²⁰ A re e be al tə ningə, njé kində ta dəm ti ki ai ne ka kin, əli ta ne ki m-təl ə ooi tae, loki m-a-n nq njé gangi ta ti lə Jipi je ka kin adi j-o. ²¹ Ta kare ki m-un ndum taa nqde ti m-əl m-ə nə: “E ki mba kadi ki m-adi mem kadi njé koy je a j lo

koy ti ə m-a-n nōsi ti lo gangi ta ti ne[☆]”, kin wa ə e ta ki kare ba ki ai dō ti wa taa.»

²² Pəlisi ki gər rəbi lə Kirisi maji[☆], or ndō kəte, ningə əl-de ə nə: «NDō ki Lisiyasi ki nje kun dō asigar je re ə tə m-ində manji ta ləsi kin bəy.» ²³ Ningə adi ndune adi ki bo lə asigar je ki bu, kare ki nje ngəm Pol kadi ngəm-e dangay ti. Nə ke ə kadi iyə Pol adi ilə rone, taa kadi iyə ta rəbi adi dəw lie ki ra ki ge kadi n-ra sie ka, kadi ra sie tō.

Pol a nō Pəlisi ti ai ki nee Dirusil

²⁴ Asi ndō je go ti, Pəlisi təl rəi ki nene Dirusil ki e Jipi. Loki rəi, ilə adi rəi ki Pol adi əl-e ta ki dō kadi-me Jəju Kirisi ti. ²⁵ Nə loki Pol əl ta tē-n dō nē ra ti ki dana, ki kuwə rō gin togi ti, ki ta ki gangi ki a re bə, bəl ra Pəlisi adi əl Pol ə nə: «Asi ngata, ə aw tə ndō ki m-ingə dəkagilo ki rangi ə m-a m-bari bəy.» ²⁶ Ningə ga mene ti təkī Pol a adi-ne la wa, adi taa taa, bə Pol adi re wal sie ta. ²⁷ Bal man joo dō Pol ti, ningə Pərsiyusi Pəsitusi or to Pəlisi. Pəlisi ndigi kadi n-ra nē ki nəl *Jipi je adi iyə Pol dangay ti ba.

25

Pol ndigi kadi n-aw nō nje kōbe ti ki bo ki Rom

¹ NDō mitə go ree dōnangi ti ki kadi a o bə dō ti, Pəsitusi j Səjare ti aw Jorijaləm. ² Lo kin ti, ki bo je lə njé kijə nē məsi kadi-kare je ki ki bo je lə *Jipi je, rəi səki dō Pol rəe ti. ³ Me səki ti, dəji Pəsitusi ki

nō kəmde ti kadi ra səde ə ilə ki Pol Jorijaləm. Nə ki rəjeti bə, indəi dō ta naa ti kadi tə gangi Pol dō rəbi ti tōli-e. ⁴ Nōq be, Pəsitusi əl-de ə nə: «Pol e dangay ti Səjare, taa mi wa ki dōm ka ndō ngay al ə m-a m-təl kadi m-aw Səjare ti. ⁵ Ə nə, re dingəm kin ra nē ki go ti al nōq bə, maji kadi ki bo je ləsi awi səm naa ti səki-e.»

⁶ Pəsitusi ra ndō ki asi Jijoo, a re ngay ə dōgi be par, ə təl aw Səjare ti gogi. Loki təl re ə, lo ti ki rangi go ti ningə, aw lo gangi ta ti, un ndune adi rəi ki Pol nōe ti. ⁷ Loki Pol re, Jipi je ki j Jorijaləm ti iləi-naa gəi dōe, indəi ta je ki ngə ngə ngay dōe ti. Nə asi kadi oji nē je ki rəjeti ki ay njay be dō ti al. ⁸ Be ə, Pol naji ta dōne ti ə nə: «M-ra nē madi ki majal ki ndu-kun lə Jipi je al nim, ki kəy lə Luwə al nim, taa m-əsi-n ta Səjar al nim tō.» ⁹ Pəsitusi ki ndigi ra nē ki nəl Jipi je, əl Pol ə nə: «Indigi kadi aw Jorijaləm ti kadi gangi ta dōi ti dō ta ti kin ta kəmm ti a?» ¹⁰ Ə Pol ə nə: «Jagi, e nō lo gangi ta ti lə nje kōbe ki bo Səjar ə ki m-a ti, ə e lo ki a gangi ta dōm ti titi. Təkī j wa igər-n maji, nē madi kare ki majal ki m-ra ki Jipi je goto. ¹¹ Kin ə re m-ra nē ki dana al, ə se m-təl nē ki asi koym, ə m-a mbati koy al. A re ta je ki indəi dōm ti e ta je ki rəjeti al ə, dəw ki a ilə-m jide ti goto. M-dəji kadi m-o Səjar.» ¹² Lo kin ti, Pəsitusi əli-naa ta ki njé kōji ta je ləne, bə go ti əl Pol ə nə: «Təji kadi o Səjar bə, a aw nō Səjar ti.»

Pol a nō Agiripa ti əi ki Bəranisi

13 Asi ndə je go ti, ngar Agiripa əi ki konane Bəranisi rəi Səjare ti mba kuwə ji Pəsitusi. 14 Rai ndə je asi ta ti rəe ti nō, adi Pəsitusi ində ta lə Pol nō ngar Agiripa ti əl-e ə nə: «Pəlisi iyə dingəm madi dangay ti nō. 15 Adi loki m-aw Jorijaləm ti, ki bo je lə njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki ki bo je lə *Jipi je rəi səki-e rəm ti, ə dəji-mi kadi m-gangi ta koy dəe ti. 16 Ə m-əl-de təkə rəbi ra-e lə dije ki Rom ti e be al. Dəw ki Rom ti a ilə dəw ji njé səke je ti ki kanji kadi dəwe ingə ta rəbi naji-n ta dəne ti nō njé səke je ti al. 17 Be ə, rəi ne, ningə, m-ndigi kadi ndə je man kare al, adi lo ti ki rangi go ti par ə m-aw lo gangi ta ti m-adi rəi ki dingəm ka kin. 18 M-ga mem ti kadi ne madi ki ngə ki ra to nō, nə loki njé səke je rəi ningə, dəw oo lo ne madi ki ngə ki ra ki kadi indəi ta dəe ti be al. 19 E ta ki naji par ə naji-naa ti səde oji də rəbi ra Luwə ləde əi je wa nim, oji də dəw madi ki təe nə Jəju ki oy ə Pol ə nə isi kəm ba. 20 Ta ləde kin, m-gər lo kuje ki kadi m-ra ti al, adi m-dəji Pol ə wa m-ə nə se ndigi kadi aw Jorijaləm ti kadi e ki gangi ta kin dəe ti wa. 21 Nə Pol ndigi kadi nje kəbe ki bo ki Rom ti taa oo ta ləne. Be ə, m-un ndum kadi ngəmi-e dangay ti, bitə kadi tə m-ilə sie madi nje kəbe ki bo ki Rom ti, Səjar.» 22 Agiripa əl Pəsitusi ə nə: «M-ndigi ngay kadi m-o ta lə dingəm kin tə.» Ə Pəsitusi əl-e ə nə: «Lo ti ə a oo ta ki tae ti.»

23 Lo ti ki rangi, Agiripa əi ki Bəranisi rəi ki dije ngay gode ti, urii lo gangi ta ti. Ki bo lə asigar je ki ki bo je ki me be bo ti əi səde. NGA ə, Pəsitusi un ndune adi rəi ki Pol. 24 Loki Pol re, Pəsitusi un ta əl ə nə: «I ngar Agiripa ki dije pəti ki isi ne, oi dəw kin. E ə kosi Jipi je ngay rəi səki-e rəm ti ne je, ki Jorijaləm ti je. Loki səki-e, uni ndude ki taa əi nə e dəw ki səbi kadi goto kə. 25 Ki rəm ti, mi m-o ne madi ki ngə ki ra ki asi koy al. Ningə, təkə e wa dəji kadi n-oo nje kəbe ki bo ki Rom ti, m-un ndum kadi m-ade aw. 26 M-gər ta wa ki kadi tə m-ndangi me makitibi ti m-adi nje kəbe ki bo ki Rom ti oji də ta lie kin al. E be ə, m-adi re nəsi ti ne, ki bo təy, m-adi re nəti ti j ngar Agiripa kadi tə go ta ti ki a idə-je ba, m-ingə ne ki kadi tə m-ndangi. 27 Tadə m-o kadi e ne ki go rəbe ti al kadi m-ilə ki dangay Rom ti, kanji kəl ta ki dije indəi dəe ti.»

26

Pol naji ta də rəne ti nō Agiripa ti

1 Agiripa əl Pol ə nə: «Ta rəbi e ləi kadi inaji-n ta də rəi ti.» Lo kin ti, Pol un jine ki taa, ningə ta ki əl də rəne ti ə to kin: 2 «NGar Agiripa, rəm nəl-m ngay kadi m-ingə ta rəbi bəne, m-əl-n ta də rəm ti oji-n də ta je pəti ki *Jipi je indəi dəm ti. 3 M-əl be tadə igər ne jibəl be je, ki ta ki naji je ləde pəti maji. Ningə, m-dəji kadi ilə mei nangi pə, kadi o-n ta ki m-a m-əli kin maji. 4 Jipi je pəti gəri ne ram je, lo kilə ngirə

basam ti. Gəri maji tadə m-
təgi dan dije ti ləm, Jorijaləm
ti. ⁵ Gəri-mi mari ngay, ningə
re ndigi ə, asi kadi a mai naje.
Mai naje təkə ne ram je e ki go
rəbi ra-e ti lə *Parisi je, ki e buti
ki ngə ngay dan buti je ti ki
njé ra ta lə Luwə ləje*. ⁶ Ningə
ki basine kin, rəi səm lo gangi
ta ti, tadə m-ində mem maji
də ne ti ki Luwə un ndune adi
kaje je kadi n-a n-adi-de. ⁷ Gin
kəji ləje ki dəgi gide joo, indəi
mede ti kadi kun-ndu kin a təl
tane. Be ə, rai kilə lə Luwə ki
təgide kondə ki kada. Ningə
e ki mbata kində me də ti kin
ə Jipi je indəi ta dəm ti, ngar!
⁸ Ra ban be ə səi Jipi je oi kadi
e ta ki rəjeti al kadi Luwə a təsi
njé koy je ndəl lo koy ti ə?

⁹ «Mi wa ki dəm, kəte m-o
kadi e go ti ngay, kadi m-rə ki
təgim, ki rəbi ki dangi dangi
kadi dəw 6a tə Jəju ki Najarəti
ti kin al. ¹⁰ Ningə e kin ə e kilə
ra-m ki m-ra Jorijaləm ti. Be
ə, ki təgi ki m-ingə ki rə ki bo
je ti lə njé kijə ne məsi kadi-
kare je, m-buki-n njé kadi-me
je ngay dangay ti. NGa ningə
loki gangi ta koy dəde ti 6a, m-
ndigi də ti. ¹¹ Taa taa, m-aw
ki lo kaw-naa je lə Jipi je pəti,
m-adi-de kə. Ningə m-ində gu
dəde ti kadi naji ta gər Kirişi.
Mem tingə-m ngay dəde ti, adi
m-aw biti gode ti, ki də 6e je
ki rangi, m-adi-de kə*. ¹² E
goe ti kin ə, m-ji-n m-isi m-aw
Damasi ti kadi m-uwə-de. Ki
bo je lə njé kijə ne məsi kadi-
kare je adi-mi təgi je, adi-mi
ndude je, kadi m-ra-n kilə kin.
¹³ NGar, loki mi də rəbi ti, ki

kadi ki jam də 6e ti, m-o kunji
madi ki unji itə kadi j dərə ti
re gə dəm, je ki njé ki gom ti.
¹⁴ Ji tēē j-osi nangi, ningə, m-o
ndu dəw madi əl-m ta ki ndon
ta Ebirə ə nə: “Sol, Sol, mbata
ri ə isi adi-m kə be ə?” MBa ri
ə uwə rəi ngə tə mangi ki uwə
rəne ngə ta kində ti lə 6ae be
ə? E ne ki ndangi kare! ¹⁵ Lo
kin ti m-dəje m-ə nə: “I naa
ə Babe?” Ningə, Babe əl-m ə
nə: “E mi Jəju ki isi adi-m kə.”
¹⁶ Ningə j a taa də njai ti. Ne
ki m-tēē m-ingə-i ə to kin: M-
kəti kadi itəl 6əə kilə ləm, ningə
kadi ima naji də koo ti ki o-m
kin je, də koo ti ki a o-m 6əy
je. ¹⁷ M-a m-dəbi bagim dəi ti
ji Jipi je ti ki ji ndəgi dije ti ki m-
a m-ilə-i ki rəde ti. ¹⁸ MBa kadi
itēē kənde, ər-de lo ki ndul ti,
itēē səde lo kunji ti. Kadi ər-
de kəbe ti lə su, ire səde kəbe
ti lə Luwə, kadi Luwə iyə go
majal je ləde kə, kadi ingəi lo
dan dije ti ki Luwə ər ta dəde
ti me kadi-me Jəju ti. ¹⁹ Lo
kin ti, NGar Agiripa, m-tə rə
ne koo me ndil ti ki j dərə ti
kin al. ²⁰ M-ilə mbē kadi-me
Kirişi, ki mbē kiyə go ne ra je
ki majal kə. M-ilə mbē kin ki
rə dije ti ki Damasi, ki rə dije
ti ki Jorijaləm, ki rə dije ti ki
dənangi Jude ti ba pəti, ki ki
rə dije ti ki əi Jipi je al. Ningə
m-dəji-de kadi kilə ra-de təji
təkə rəjeti, iyəi go ne rade je ki
majal kə. ²¹ E mbata kin ə, Jipi
je uwəi-mi gin kəy ti lə Luwə
kadi n-təli-mi. ²² Nə Luwə dəbi
bagine dəm ti biti 6one, adi m-
a ki dəm taa, m-isi ma naji ki
dəm ti noq dije ti ki boy ki no

dije ti ki du. M-ilə mbə ne ki rangi al, nə e mbə ne ki njé kəl ta je ki ta Luwə ti je ki *Moji je əli tae. ²³ Əli təkiri Kirisi a ingə kə, a e dəw ki dəsəy ki a j taa dan njé koy je ti tə. Ningə a j taa kadi ilə mbə kunji ki rə Jipi je ti ki ki rə dije ti ki əi Jipi je al.»

²⁴ Pol a ma naji ki dəne ti ba bəy ningə, Pəsitusi un ndune ki taa əl-e ə nə: «Pol, dəi majal! Ne gər ləi ki ngay tuji dəi kə.»

²⁵ Nə Pol əl-e ə nə: «Ki bo, dəm majal al, ta je ki m-əl, e ta ki rəjeti, ki kəme to. ²⁶ NGar Agiripa gər gin ne je kin maji, adi asi kadi m-ti rəm kati m-əl-e ta. M-gər kadi ne ki dum-e goto, tadə e ne je ki rai ne lo bəyət ti al. ²⁷ NGar Agiripa, adi mei də ta je ti ki njé kəl ta ki ta Luwə ti əli tae kin ə se adi al? M-gər kadi adi mei də ta je ti kin.» ²⁸ Ningə NGar Agiripa əl Pol ə nə: «Nay ngay al par ə a iyəti angalm kadi m-təl nje kun go Kirisi ə a am!» ²⁹ Pol ile ti ə nə: «Re e ki ngəsine ti, ə se ki bəy ti ka, m-dəji Luwə kadi ra be. Ningə kadi j ki kari par al, nə kadi səi ki dije pəti ki isi ooi ndum ne kin, itəli itoi tə mi be tə. Ke ə kadi ai me ka dangay ti kin al.» ³⁰ Lo kin ti, NGar Agiripa je, ki nje kəbe ki dənangi ti ki nə kin je, Bərənisi je, ki ndəgi dije pəti ki əi səde, ərri rəde gogi. ³¹ Loki isi ərri rəde gogi, əli-naa dande ti əi nə: «Dingəm kin ra ne madi kare ki asi kadi dəw təl-e-n ə se uwe-n dangay ti al.» ³² Ə ngar Agiripa əl Pəsitusi ə nə: «Dingəm kin, e dəji ki dəji kadi

n-aw nə Səjar ti kin al ə asi kadi iyə taa.»

27

Kaw Pol Rom ti

¹ Loki uni ndude kadi j-aw ki bato ki Itali ti, iyəi Pol əi ki ndəgi dangay je ki rangi ji nje kun də buti asigar je ki bu ki bari-e nə Juliyusi, me buti ti lə Ogusiti kadi ngəmdə. ² J-al me bato ti ki Adirami ti, ki a un rəbi ki ay ngangilo ki Aji ti. Loki j-ətəi j-isi j-aw, Arisitarki ki Təsaloniki ki dənangi Masəduwan ti e səje naa ti. ³ Lo ti go ti, ji re ji tē Sido. Lo kin ti nə, Juliyusi ki ində kəme go Pol ti maji ngay, iyə ta rəbi ade kadi aw rə made je ti kadi rai sie. ⁴ Go ti, j-j ilə dəje, j-un kadi dər ki bari-e nə Sipir. Ji təl be, tadə nəl un-je ki gogi gogi. ⁵ J-aw j-ində ba bo bəsi kadi Silisi ti əi ki Pampili gangi. J-aw ji tē Mira, dənangi ti ki Lisi. ⁶ Lo kin ti, nje kun də buti asigar je ki bu, ingə bato ki Aləgijandiri ti, ki isi aw Itali ti, ə adi j-al me ti.

⁷ Ji ra ndə ngay də ba ti. Bato ay ngədi ndəy ndəy ba be, ningə j-ingə kə ngay bəy taa ji tē be bo ti ki Nidi. Nəl əgi-je kaw ki kəte, adi ji tē ki rəbi ki gin dər ti ki Kirəti, kaw ki kadi Salmone ti. ⁸ Lo kəti kəte e lo təl naa. J-ətəi ndəy ndəy j-ində kadi lo bitə taa ji re ji tē lo ti madi ki bari-e nə: «Ta ba ki Maji», bəsi kadi be bo ti ki bari-e nə Lase.

⁹ Kagi lo man ngay dəje ti. Dəkagilo kəgi rə ne kuso ki

nay kul ti ka də tɔ[☆], adi kaw ki kəte lə bato ka təl re ngə ki asi koy dəw. ¹⁰ E mbata kin ə, Pol ndəji-de ə nə: «Kama je, m-o kadi kin ə re ji ndigi kadi j-uni ta mba ləje ki kəte ə, e mba ki ne je a tuji ti. Ningə e bato ki ne je ki me ti par ə a tuji al, darəje wa ka a tuji tɔ.» ¹¹ Nə nje kun dɔ buti asigar je ki bu oo ta lə Pol al, oo ta lə njé kuwə ngandi bato je əi ki ki bo ki dɔde ti yo. ¹² Ta ba kin maji kadi dəw isi titi dəkagilo kul ti al, adi dije ngay ndigi kadi n-awi tə re to ban wa ningə n-teei dɔ dər ti ki Kirəti, ki bari-e Pənisi. Ta ba kin tu rone ki lo kur kadi ti, j gin 6e ti biti ki dɔ 6e ti. E ə kadi n-isi ti kadi tə kagi lo kul gangi dɔde ti titi.

¹³ Lo kin ti, ngon nəl madi ilə, j ki gin 6e ti be re, adi oi kadi ndigi ra ləde a təl tane maji. Be ə, j taai tuti bato, ə iləi dɔde ki kadi dər ti ki Kirəti ngəsi ngəsi isi awi. ¹⁴ Nə ndəy ba go ti par ə, nəl ki bo madi ki bari-e nə Ərakilo j ki dɔ dər ti, re osi dɔde ti. ¹⁵ Nəl un bato dɔne ti. Lo kuwə bato nangi tae ti goto, j-iyə rəje ki jie ti adi aw səje ki noo par. ¹⁶ J-aw ji tee gin dər ti, ki bari-e nə Koda. Lo ka kin taa nəl dəje ti, adi j-ingə ta rəbi j-ində-n jije dɔ ngon bato ti. ¹⁷ Loki njé ra kilə me bato ti uni-e indəi me bato ti ki bo 6a, doləi bato ki bo ka kin ki kilə bindi bindi. Ji 6əl kadi j-aw j-osi dəje yangira ti ki Sirti, adi uni gindi ngə ki dɔi bato ti iləi-e dɔ man ti, go bato ti. E be ə, nəl aw səje ki noo. ¹⁸ Nəl rə səje ki təgine ngay, adi lo ti dɔ ti, dum dɔde

ə, buki ne je madi ki me bato ti kɔ. ¹⁹ NDɔ ki kɔ mitə go ti, ɔyi ne ki rə bato ti ki jide buki kɔ. ²⁰ NDɔ ngay, j-asi kadi j-o kadi al nim, j-asi kadi j-o mee je al nim. Nəl nay ki lo kilə ti ki təgine, adi dəw ki ində mene dɔ tee ti goto.

²¹ J-uso ne al kagi lo ngay, ə Pol j a taa dan dije ti, əl-de ə nə: «Kama je, kin ə re oi ta ləm ə j-isi Kirəti ti ba ə, ne je a tuji je, nay kɔ je be al. ²² Ningə ki basine kin, m-ilə dingəm mesi ti kadi uwəi təgisi ba, tado dəw ki a tuji dansi ti goto. Ne ki a tuji, e bato ki gin je ti. ²³ Luwə ləm ki m-isi m-ra kilə 6əə lie kin, malayka lie kare tee hɔy ki rəm ti kondɔ ne əl-m ə nə: ²⁴ “Pol, i6əl ne madi al. i6əl al tado, sɔbi kadi a a nɔ Səjar ti. Ningə Luwə a aji dije pəti ki əi səi me bato ti adi.” ²⁵ E be ə ngakom je, m-dəji səsi kadi iləi mesi nangi. Madi mem Luwə ləm kadi a tee səje təkəi əl-n. ²⁶ Nə j-a ji təlɔ taje majal dɔ dər ti.»

²⁷ Je me lo ki ndɔ ti ki kɔ dɔgi gide sɔ, nə nəl un je aw səje ki dɔ ba bo ti ki bari-e Adiriyatiki. Loki ji tee dan lo ti, njé ra kilə me bato ti ooi kadi je 6asi ki dənangi. ²⁸ Loki iləi ne ki kadi dəw gər-n ku man ningə, ədi nangi asi tati ji dəw kuti joo. Loki awi ki kəte say ndəy ningə, iləi 6əy 6a, ədi nangi lo tati ji dəw ti dɔgi gide mi. ²⁹ Bəli kadi j-aw j-osi rəje mbal madi ti, adi buki gindi ki dɔi bato sɔ kɔ, ə isi nginəi kadi lo ti law. ³⁰ NJé ra kilə me bato je ti sangi rəbi kiyə bato kadi n-ayj-naa, adi uni ngon

bato indəi də ba ti ningə, uni girə əi nə n-a n-awi kadi n-dəi go kilə gindi ki dəi nō bato ti. ³¹ Nə Pol əl nje kun də buti asigar je ki bu nim, asigar je wa nim ə nə: «Kin ə dije kin isi səje me bato ti ba al ə, dəw kare ka a tēj dansi ti al.» ³² Be ə, asigar je gangi kulə ngon bato ka kin ə iyəi-e adi aw.

³³ Kəte bəy taa kadi lo ti, Pol ilə dingəm me dije ti pəti ə nə: «Oi, ndə dəgi gide sə bone ki isi ingəmi, ki kanji kadi usoi ne. ³⁴ Ningə ki basine kin, m-dəji səsi kadi uni ne usoi, tadə e kin ə a ra səsi kadi tə itēji kaji ti. M-əl səsi təkəi ngon bisi də dəw kare dansi ti a osi kə al.» ³⁵ Loki Pol əl-de ta ba ningə, un mapa ra oyo Luwə də ti ta kəm dije ti pəti ba uso. ³⁶ Lo kin ti nōo nga ə, dije pəti uwəi rəde ngə usoi ne. ³⁷ Pəti, je dije bu joo ki də siri gide mehe me bato ti. ³⁸ Loki usoi ne dani maji ba, buki gəme kə kadi bato əle kəl.

³⁹ Loki lo ti, njé kuwə ngandi bato je gəri lo al. Nə ne ki ooi e sil ba ki aw təl ta ne də yangira ti par. Ə uni ndude kadi n-rai ndəy ndəy tə re to ban ə n-awi ki bato titi. ⁴⁰ Ningə tuti gindi je ki dəi bato ti, buki ba, ə ai də ti nōo tuti kilə ki dəi ne ləl bato je tə. Go ti, əyi kibi ki nje kuwə nəl taa. Əyi taa kadi tə nəl sur bato aw sie ki də yangira ti ka kin. ⁴¹ Loki isi awi ba, əsi bato dibi yangira ti ki təgi man ki jə yo je ne je re əsi naa ti adi a. Nō bato dibi yangira ti tuti tuti adi lo kadi əti kəte goto. Ningə goe ki gogi, man re ki

təgine ində tuji-n tə. ⁴² Asigar je adi ndude asi-naa kadi tə n-təli dangay je nə tə ki madi dande ti jə ur me man ti əy aw. ⁴³ Nə nje kun də buti asigar je ki bu ndigi kaji Pol, adi əgi-de də kadi rai ndigi ləde. Adi ndune kadi dije ki gəri kal man tosi me man ti kəte, awi ki də yangira ti. ⁴⁴ Ningə kadi ndəge je isi də kagi ti je, də nusi bato ti je, uni gode. E be ə, dije pəti awi tēji də yangira ti ki kanji kadi ne madi ra-de.

28

Pol me be ti ki Malti

¹ Go tēj ki ji tēj ta yo ti nga ba j-o kadi tə dər ki je ti ka kin nə Malti. ² Dije ki isi də dər ti ka kin uwəi-je ki rəde ti ki rənəl ki dəw oo gəe nja kare al. Rai por ki bo ngay adi j-a ta ti pəti, tadə ndi ədi adi kul o ngay. ³ Pol saa ngəngirə kadi n-buki poro ba, por ra adi li pi tēj ti naa jie ti. ⁴ Loki dije ki me be ti ooi li naa ji Pol ti ningə, əli-naa dande ti əi nə: «Ki rəjeti, dingəm kin e nje təl dije. Be ə, tēj ta man ti aji ka, ta ki gangi lə Luwə ndigi kadi a ki dəne taa al.» ⁵ Nə Pol siyə li ile me por ti, ə ngon rəe ki ndəy ka to-e al. ⁶ Dije pəti nginəi kadi rə Pol ti ə se osi wati oy wa be. Nə loki nginəi pi ne madi ra-e al, əli əi nə: «Dəw kam e yo.» ⁷ Lo lə ki bo ki də dər ti ka kin, ki təe nə Pibilusi, to kadi lo ti nōo ngəsi. Ə Pibilusi uwə-je ki rəne ti maji ngay, adi-je kəy ji to-n ndəje mitə. ⁸ Ningə baw Pibilusi to moy nangi: rəe tingə je, ndəgi məsi ki

je. Ə Pol i taa aw ində jine dœ ti adi ingə rə nga. ⁹ Go ti, ndəgi njé moy je ki me 6e ti rəi ingəi Pol adi adi-de rə nga tə. ¹⁰ Di je əsi gonje noo be. NGA ningə, loki kagi lo asi kadi j-aw ngata 6a, adi-je ne je ki j-aw ki ndooe kadi ra səje də rəbi mba ti.

Kaw Pol Rom ti

¹¹ Ji ra nay mitə noo be 6əy taa kadi j-ilə dəje ki bato ki i Aləgijandiri ti ki 6ari-e nə Kasitor nim, Polusi nim. Bato kin, kagi lo kul man dœ ti me 6e ti kin. ¹² Loki j-aw ji tēē Sirakusi, j-isi ti noo ndə mitə. ¹³ Lo kin ti noo, j-i j-un kadi ba, j-aw ji tēē Rəjiyo. Lo ti go ti, nəl ki i gin 6e ti ilə ngirə kulə, ə ji ra ndə joo 6a ji tēē Pujol. ¹⁴ Me 6e ti kin ə j-ingə ngakoje je ki dəji-je adi ji ra ndə siri səde 6əy taa j-aw. E be ə j-aw-n ki njaje kadi ji tēē-n Rom ti. ¹⁵ NGakoje je ki Rom ti ki ooi poyje, rəi tiləi kəmje biti lo suki ti ki Apiyusi ki e lo kəy kuso ne je ki mitə. Loki Pol oo-de, ra oyo Luwə, ə təl ingə təgi. ¹⁶ Go tēē je Rom ti, adi ta rəbi Pol kadi isi lo ləne ki asigar kare ki kadi ində kəmne goe ti.

Pol ma naji lə Jəju Kirisi Rom ti

¹⁷ NDə mitə go ti, Pol 6a ki bo je lə *Jipi je kadi rəi ingəi-e. Loki kaw-i-naa, Pol əl-de ə nə: «NGakom je, m-ra ne madi m-əsi-n ta di je ləje al nim, m-əsi-n ta ne jibəl 6e lə kaje je al nim tə. Nə Jipi je uwəi-mi Jorijaləm ti iləi-mi dangay ti ji Rom je ti. ¹⁸ Go ta ti ki Rom

je dəji-mi, ingəi ne madi ki asi kadi dəw gangi-n ta koy dəm ti al, adi ndigi kadi iyəi-mi. ¹⁹ Nə Jipi je ədi al. Lo kin ti, e gu dəm ti kadi m-dəji ka no Səjar ti, ki kanji kadi m-ində-n ta də di je ti ləm*. ²⁰ E mbata kin ə, m-dəji kadi m-ingə səsi, m-əl səsi ta. Tado e ki mbata ne kində me də ti lə *Isirayəl ə m-to-n dangay ti kin.» ²¹ Lo kin ti, Jipi je əli-e əi nə: «J-ingə makitibi madi ki i Jude ti ki əl ta ki dəi ti al, taa ngako je je madi ki kadi rəi əli-je ta je ki dəi ti ə se 6ari toi majal ka goto tə. ²² Nə ji ndigi kadi əl-je ta ləi ki oji də 6uti ki i me ti kin adi j-o. Tado ji gər kadi ki lo je pəti, di je ədi ta lə 6u ti kin al.»

²³ Be ə, oji-naa ndə 6a rəi ngay ingəi Pol lo kise ti. Pol ilə-de mbə kəbe lə Luwə. A də ndu-kun ti lə *Moji ki nje kəl ta ki ta Luwə ti, ma-n naji lə Jəju. Taa sangi kadi n-6uki-de gone ti oji də tə Jəju tə. Əli-naa ta si biti lo səl-de. ²⁴ Di je madi ooi kadi ta ki əl-de e ta ki rəjeti, nə njé ki nungə mbati kadi mede tə. ²⁵ Lo ki i sanəi-naa ki ndu kasi-naa al, Pol əl-de ə nə: «Ta ki NDil Luwə əl bawsi je ki ta nje kəl ta ki ta Luwə ti Ejay e ta ki rəjeti.

²⁶ NDil əl-e ə nə:

“Aw ingə di je kam ə əl-de ə nə: A oi ta ki mbisi, nə a igəri me al;

A igəi lo ki kəmsi, nə a oi lo al.

²⁷ Tado ngamede ilə mii.

Bəyi mbide je, ndəmi kəmde je,

MBa kadi kəmde oo lo al nim, mbide oo ta al nim.

MBa kadi n-gəri ne kare al, nə
tə n-ii n-təli rəde gom ti
adi m-aji-de☆.”»

²⁸ Pol təl ilə ti bəy ə nə: «Kadi
igəri tək, ta kaji lə Luwə kin,
ilə-n adi dije ki əi Jipi je al.
Ningə əi je a uri mbide kadi
ooi.» ²⁹ [Lok, Pol əl ta kin
ningə, Jipi je ii taa, awi ki ta
ki naji-naa dande ti.] ³⁰ Pol ra
bal joo ta kasi-naa me kəy ti
ki uwə. Ningə dije pəti ki rəi
rəe ti, uwə-de ki rəne ti. ³¹ Pol
ilə mbe kəbe lə Luwə nim, ndo
dije ta ki də Bəbe Jəju Kirisi ti
ki me ki kare ki kanji kadi ne
madi əge də nim tə.

☆ 28:27 26-27: Ejay 6.9-10

Makitibi ki Pol ndangi adi Rom je

*Ta ki dɔ makitibi ti ki Pol
ndangi adi Rom je*

Bal ngay al go koy Jəju ti, ki kje lo koy ti, dije əli təkɪ Jipi je madi ki təli njé kun go Kirisi, tə Akilasi je ki Pirisil je kin, iləi ngirə kilə mbə Poy Ta ki Maji Rom ti. Rom ə e 6e bo ki e dɔ made je ti dɔkagilo kɔbe ti lə dije ki Rom ti. E be ə, lo ki Pol isi ilə mbə Poy Ta ki Maji Siri ti, ki Girəsi ti, njé kaw-naa je indəi ngirəde Rom ti ngata. NGA ningə, təkɪ Luwə əl-n Pol kadi aw biti ki dɔbəy dɔnangi ti, Pol un ndune kadi n-aw Rom ti par al, nə kadi n-aw biti Esipay ti. Ningə Pol aw mba ləne kin ə se aw al wa ka dəw gər. Nə kadi ində-n dɔ mba ka kin dana, ndangi makitibi kin adi njé kaw-naa je madi ki isi kawinaa me kəy ti lə Akilasi əi ki Pirisil (1.7; 16.3-5).

Me makitibi ti ki Pol ndangi kin, ingə rəbi əl-n njé kaw-naa je ki Rom ti ay njay adi-de gəri kee nje kaw kilə ki rɔ dije ti ki əi Jipi je al. Ningə ta ki Pol əl-de ə nə: «Poy Ta ki Maji kin e tɔgi lə Luwə ki kadi aji dəw ki adi mene Jəju Kirisi. Kaji ki ilə ngirəne dɔ Jipi je ti kəte, taa re tɛɛ-n dɔ dije ti ki əi Jipi je al» (1.16) kin, kaw dɔ ta je pəti ki Pol əl dije ki dangi dangi naa ti.

Ta ki dɔ kulə noji ti ki kadi to dan Jipi je ti ki dije ki əi

Jipi je al ə e ta ki bo ngay ki rɔ dije ti ki dɔsəy ki njé kun go Kirisi. Ningə ta kin j-ingə me makitibi je ti ki rangi ki Pol ndangi tɔ, tə makitibi ki ndangi adi Galati je be kin. Pol ɔr go rəbi ki Luwə aji-n dəw ki ra ra ki tae tji ə un mene ade, adi ay njay tɔ (1.18; 8.39).

Go ti, Pol ilə jine dɔ mbati ti ki dam Isirayəl je madi mbati Kirisi ngon kagi lo ki ndəy be. Əl təkɪ mbati Kirisi ləde kin a asi kadi ilə kagi nɔ ndigi ra ti lə Luwə al (9-11). Ningə ki 6asine kin, maji lə Luwə ki tɔji ki rɔ dije ti ki əi Jipi je al kin, to kadi dije gəri təkɪ Luwə 6ar dəw ki ra kadi isi ki dɔne taa kisi ki ta dangi mbata ti lie (12.1-15.13).

Pol təl ta makitibi ləne ki ta kaw mba lie ki 6əy ti dɔnangi ti ki Rom nim ki ta kuwə ji-naa nim (15.14-16.27).

Dəw ki ilə rəne tidə makitibi kin maji, a oo ndigi ra lə Luwə ki mba kaji gin dije pəti ki dɔnangi ti kin kadi e ne ki əti 6əy ngay. Ningə a aw səde kadi əi ka awi nɔ Luwə ti ki ngame ki rɔjeti, ki sɔbi kadi j-aw-n nɔ Luwə ti.

Kuwə ji-naa

¹ Mi Pol ki 6əə kilə lə Jəju Kirisi ə m-ndangi ta kin m-adi səsi. Mi ki Luwə 6ar-m tə nje kaw kilə, ində-m ta dangi mba kadi m-ilə mbə Poy Ta ki Maji lie. ² Poy Ta ki Maji ki Luwə ində ta njé kəl ta ki tae ti kəte, adi əli tae me makitibi ti lie ki ay njay*. ³ E Poy Ta ki Maji ki oji dɔ NGone ki oji-e gin ka ti lə ngar Dabidi*. ⁴ Adi e Babe

læje, Jəju Kirisi, ki Luwə un dæ taa tə NGonne, ki tɔgi læ NDil Luwə, loki ii-n taa dan njé koy je ti. ⁵ E ki takul Jəju Kirisi ə, Luwə ra-n səm maji adi m-təl-n nje kaw kilə lie mba kadi dije pəti ki dɔnangi ti ne, adie-n mede, təli rɔde go ta ti lie kadi tɔe ɔa-n. ⁶ Səi ka səi mbɔ dije ti kin tɔ. Səi dije ki Luwə ɔar səsi kadi səi dije læ Jəju Kirisi.

⁷ Səi pəti ki isi Rom ti, ki Luwə ndigi səsi ə ɔar səsi tɔ dije ləne, kadi me-maji ki kisi-maje læ Luwə ki Bawje əi ki Babe læje Jəju Kirisi e səsi naa ti.

Pol ndigi ngay kadi n-aw n-oo njé kadi-me je ki Rom ti

⁸ Ne ki dɔsəy, m-ra oyo Luwə ləm me tɔ Jəju Kirisi ti ki mbata ti ləsi pəti. Tado dije əli ta ki dɔ kadi-me ti ləsi ki dɔ duniya ba pəti. ⁹ Luwə ki m-isi m-ra kilə ɔəə lie ki me ki kare, ki go rəbi kilə mbɛ Poy Ta ki Maji læ NGone, asi kadi a ma naji ləm. E gər maji tək m-isi m-əl ta ləsi ki dɔkagilo je pəti. ¹⁰ Ningə m-isi m-dəje ki ndɔ je pəti, kadi re e ndigi lie ə, kadi adi-m ta rəbi adi m-aw-n rɔsi ti. ¹¹ M-ndigi ngay kadi m-aw m-o səsi, m-adi səsi kadi-kare læ NDil Luwə ki kadi ra səsi adi ingai me kadi-me ti ləsi. ¹² Taa, kisije naa ti, a ra kadi kadi-me ki kare ki j-awi, j-a j-iləi dingəm me naa ti yo ki ne. ¹³ NGakom je ki dəne ki ki dingəm, m-ndigi kadi igəri tək, m-sangi rəbi ngay kadi

m-aw rɔsi ti, nə biti ɔone ka m-ingə rəbi al. M-ndigi kadi m-aw, adi m-ingə kandi kilə rɔsi ti tək m-ingə-n rɔ ndəgi dije ti ki dɔnangi ti ne kin be tɔ[☆]. ¹⁴ Səbi kadi m-ində kəmm go dije ti pəti, njé kəm tɛɛ je ki njé kəm tɛɛ al je, njé ne gər je ki njé ne gər al je. ¹⁵ E mbata kin ə, m-ndigi ngay kadi m-aw m-ilə səsi mbɛ Poy Ta ki Maji, səi ki isi Rom ti tɔ. ¹⁶ Tado mi Pol, rɔm səl-m al kadi m-ilə mbɛ Poy Ta ki Maji. Poy ta ki Maji kin e tɔgi læ Luwə ki kadi aji dəw ki adi mene Jəju Kirisi. Kaji ki ilə ngirəne dɔ *Jipi je ti kəte, taa re tɛɛ-n dɔ dije ti ki əi Jipi je al. ¹⁷ Ki rɔjeti, Poy Ta ki Maji tɔji rəbi ki Luwə tidə-n dije ki adi-e mede dije ti ləne. E ki go rəbi kadi-me tək makitibi læ Luwə əl-n ə nə: «Dəw ki Luwə tide dəw ti ləne ki go rəbi kadi-me lie, a isi ki dəne taa[☆].»

Majal læ dije ki əi Jipi je al

¹⁸ Luwə isi dɔrɔ ti taa nu, tɔji wongi ləne dɔ dije ti ki njé ra majal, njé ra ne ki go rəbe ti al. Kilə rade je ki majal uti dɔ ne ki rɔjeti. ¹⁹ Kilə ra Luwə to ki taga wangi kadi dəw gər. Luwə wa tɔji dije kilə rane ki taga. ²⁰ Tək rɔjeti, lo kilə ngirə kində ne je ti nu, ne je ki to rɔ Luwə ti, ki dəw oode ki kəmne al, ki tɔge ki biti ki nɔ ti, ki kee Luwə, ne je kin toi ki taga me kilə rae ti kadi dəw gər ki ne gər ki aw-n dəne ti. Adi ne ki kadi me Luwə a səl-n dɔ dəw ti goto. ²¹ Dije gəri Luwə maji, nə mbati kadi ɔsi kure nim, mbati təl ki oyo

kade nim, tæki sɔbi kadi raii. Tagade ur-de wale yo, ne gær læde goto, adi ilæi rɔde me lo ki ndul ti. ²² OOi rɔde tæ njé gosi je, næ tæli mbæ je. ²³ Kadi ɔsi mækaside nangi nɔ Luwæ ti ki nje koy al ningæ, ɔsi mækaside nangi nɔ ne je ti ki dije rai-de tæ bana kæm dije ti ki ndɔ madi æ a gotoi, tæli-de yæl je ti, tæli-de da je ti ki njade e sɔ, ki njé ki nje kagi nangi.

²⁴ E mbata kin æ, Luwæ iyæ-n-de me ne ra je ti ki majal ki mede ndigi, adi ilæi rɔsɔl dɔ rɔde ti æi je wa. ²⁵ Uni ne ki rɔjeti læ Luwæ mbæli ne ki ngom. Ningæ ɔsi dɔde nangi nɔ ne je ti ki Luwæ indæ-de kin yo, æ iyæi Luwæ ki nje kindæ ne je, ki kɔsi-gon e lie biti ki nɔ ti kin. *Amen.

²⁶ E mbata kin æ, Luwæ iyæ-n-de me ngur darɔ ti ki to rɔsɔl. Nede je, iyæi ta sangi-naa læ dæne ki dingæm ki go ræbe ti, æ tæli nayi-naa ta sangi-naa ti ki go ræbe ti al. ²⁷ Dingæm je ka iyæi taa sangi nede je, æ nayi-naa ta sangi-naa ti dande æi je wa. Rai ne ki kɔbi ki naa, adi ingæi ne kigæ go kilæ rade ki ur sæde wale.

²⁸ Loki mbati kadi n-gæri ræbi læ Luwæ, Luwæ iyæ-de adi uni ræbi ki go ne gær ti læde ki rugi, ki asi kadi ɔr-de ta ræbi al. Lo kin ti, isi ta ne ra ti ki kadi dæw ra al. ²⁹ Ne ra ki dana al rosi mede, æi njé ra majal je, æi njé ra kæm-nda ne læ dije, æi njé me ndul je, jangi rosi mede, æi njé tɔl dije, æi njé kɔl, njé kadi dije, ne rade e ki go ræbe ti al, æi njé tæti ta dɔ dije ti, ³⁰ æi je wa isi æli ta ki majal

dɔ-naa ti, æi njé bæ je læ Luwæ, njé ta ki to, njé kun dɔde taa, njé kɔji rɔde, mær ta læde pæti e dɔ majal ti ki ra, æi njé tæ rɔ njé kɔji-de je, ³¹ ne gær læde goto, æi dije ki ooi to mindide al, æi dije ki usi-de dɔ dæw ti al, taa ooi kæm-to-ndoo læ dæw al tɔ. ³² Gæri ta ki gangi læ Luwæ maji, kadi dije ki njé ra ne ki be kin, æi dije ki asi ta koy, næ toi ta ra ti par par. Ningæ e æi je wa par æ rai al, næ dije ki rangi ki isi rai ka, ndigi sæde dɔ ti tɔ.

2

Ta ki gangi læ Luwæ

¹ I ki isi gangi ta dɔ madi je ti, re ii-n nã nã ka, dæw a iyæ go kɔ adi al, tadɔ isi gangi ta dɔ dije ti ki njé ra ne je ki majal, næ kilæ rai to tæ kilæ rade be tɔ. Adi ta ki isi gangi kin, isi gangi ta dɔ rɔi ti i wa. ² Ji gær maji, kadi Luwæ isi gangi ta, ki go ræbi ki dana, dɔ dije ti ki njé ra ne je ki majal ki be kin. ³ NGa i ki isi gangi ta dɔ dije ti ki njé ra ne je ki majal, ningæ isi ra ne je ki isi rai ka kin tɔ kin, kadi o æ næ, i a goto me ta ki gangi ti læ Luwæ, al. ⁴ I, isi kidi ra maji læ Luwæ ki æti bæl, ki kore me lie, ki kisi dɔ ti lie, ki kanji kadi igær tæki, ra maji lie kin isi ɔsi kadi iyæ ræbi ne rai je ki majal kɔ. ⁵ Isi ta ra me ngæ ti, imbat i kiyæ ræbi ne ra ki majal kɔ. Lo kin ti, isi kaw wongi ki pangilæ al dɔi ti, isi nginæ-n ndɔ ki, Luwæ ki nje gangi ta ki dana, a re-n kadi ɔji-n wongi læne dɔ dije ti ki njé ra ne je ki majal. ⁶ Luwæ ki nje kigæ dæw ki ra kiræ kilæ

rae[☆]. ⁷ Dije ki uwai tōgide ba me ne ra ti ki maji, isi sangii tōba, ki kōsi-gon, ki isi sangi kadi n-oyi al, Luwə a adi-de kisi ki dō taa ki bitu ki nō ti. ⁸ Nə njé ki njé kur wale, njé tū rō ta ki rōjeti, ə tēli rōde go ne ra ti ki dana al, Luwə a mbati-de, a adi wongi lie ki bo osi dōde ti. ⁹ A adi me-kō ki bəl a ra dije pəti ki njé ra majal. A ilə ngire dō *Jipi je ti bəy taa re-n dō dije ti ki əi Jipi je al ti. ¹⁰ Ningə dije ki njé ra maji, Luwə a adi-de tōba, ki kōsi-gon, ki kisi-maje. A ilə ngire dō Jipi je ti bəy taa re-n dō dije ti ki əi Jipi je al. ¹¹ Tado kər kəm naa goto rō Luwə ti. ¹² Dije ki əi Jipi je al ki rai majal ki kanji gər ndu-kun lə *Moji, a tuji ki go lo gər-e ti al wa kin tō, nə Jipi je ki gəri ndu-kun lə Moji bəti ə rai majal, ndu-kun a gangi ta dōde ti tō. ¹³ Ningə, e njé ki isi ooi ndu-kun mbide ti be par ba Luwə isi ər ta dōde al, nə əi njé ki isi ooi, ə tēli rōde go ti ə, Luwə isi ər ta dōde ti. ¹⁴ Dije ki əi Jipi je al, ki gəri ndu-kun lə Moji al, nə isi rai ne ki ndu-kun dəji, ki kanji gər kin, əi je wa əi ndu-kun ki nje gangi ta dō rōde ti. ¹⁵ Me lo ti kin, tōji kadi, ne ki ndu-kun dəji kadi dəw ra kin, e ki ndangi ngamede ti. Ningə, mede ki isi uwə-de ki ta ka ma naji dō ta ti kin, taa gangi ki isi gangi ta dō rōde ti je, isi ər ta dō rōde ti je kin ka ma naje tō. ¹⁶ Ningə tēki mbə Poy Ta ki Maji ki m-isi m-ilə, əl-n, e kin ə e ne ki a ra ne ndō ti ki Luwə a un Jəju

Kirisikadi a gangi-n ta dō ne je ti pəti ki dije bəyōi mede ti.

Jipi je ki ndu-kun lə Moji

¹⁷ Ningə j̄ ki isi bar rōi Jipi, ki a dō ndu-kun ti nga, rōi isi nəl-i dō Luwə ti ləi; ¹⁸ ki igər ne ki e ndigi lie maji, ndu-kun ndoi ne kadi ikəti ne ki maji dan ki majal ti. ¹⁹ J̄ o rōi maji ngay kadi asi kər njé kəm tō je ta rəbi, o rōi kadi j̄ kunj̄i lə dije ki ai lo ki ndul ti, ²⁰ j̄ nje ndo ne njé ne gər al je, nje ndo ne ngan je ki du. J̄ isi ra ne je kin be, mbata o kadi me ndu-kun ti, ingə ne gər, ki ta ki rōjeti ngata. ²¹ J̄ isi indo ne dije, nə asi kadi indo rōi j̄ wa al, isi ilə mbə kadi dije bōgi al, ə j̄ wa isi bōgi. ²² Isi əl dije kadi sangi-naa kaya ti al, nə j̄ wa isi sangi dəne je ki lo kaya ti, isi əl ta lə yo je ki ra majal, ə isi ikə ne me kəy ti ləde. ²³ Isi ira rənəl dō ndu-kun ti, nə isi al dəe, adi imbatu kōsi-gon Luwə. ²⁴ Lo kin ti, tēki ndangi me makitibi ti lə Luwə, dije ki əi *Jipi je al isi əli ta ki mal dō Luwə ti mbata kilə rasi səi ki səi Jipi je[☆].

²⁵ Ningə kadi igəri maji tēki kijə mōti e ne ki ndae to, loki dəw isi təl rōne go ndu-kun ti, nə loki itəl rōi go ndu-kun ti al ə, səi ki dəw ki ijə mətine al, asi-naa. ²⁶ Kin ə dəw ki ijə mətine al, təl rōne go ndu-kun ti ə, Luwə a oo-e tə dəw ki ijə mətine. ²⁷ Dəwe ki ijə mətine ki go darō ti al, nə təl rōne go ndu-kun ti kin, a gangi ta dōi ti. A gangi ta dōi ti, j̄ ki aw ki ndu-kun ki ndangi me ji ti, taa

ijə mətɪ tɔ, nə itəl rɔi go ndu-
kun ti al kin. ²⁸ Təki rɔjeti, ke
Jipi, e ba gidi ti taga ne al, taa
kijə mətɪ e me ndaji ki rɔ ti kin
al tɔ, ²⁹ nə ke Jipi ki rɔjeti e me
ti kəy. Ningə kijə mətɪ, e kijə
mətɪ ki ngame ti. E kijə mətɪ
ki j rɔ NDil Luwə ti, bi me ndu-
kun ti ki ndangi al. Dəw ki ki
ijə mətine, e dəw ki ingə tɔji ki
rɔ Luwə ti bi rɔ dije ti al.

3

Dəw ki dana goto

¹ Ke Jipi, maje to ti, kijə mətɪ,
ndae to ti. ² Maje e ngay me
ne je ti pəti, tadɔ, e *Jipi je ə
Luwə ilə ta ləne jide ti kəte. ³ Ə
re ki madi je ai dɔ njade ti al
ə, ka dɔ nja ti al ləde a ra kadi
Luwə yəti ndune al. ⁴ Luwə a
yəti ndune al jagi! Ningə sɔbi
kadi Luwə e nje kəl ta ki rɔjeti,
ə dije pəti əi njé kəl ta ki ngom,
təki ndangi me makitibi ti əi
nə:

«Sɔbi kadi dije gəri ka dana ləi
me ta kəli ti,
A re awi kadi gangi ta dɔi ti ə,
Kadi ta uwəi al, kadi iteɛ me
ti*».

⁵ Kin ə re majal ki j-isi ra,
tɔji kadi Luwə e dəw ki dana
ə, dəw oo ta ki kadi j-əl al.
Kin ə re Luwə ingə tɔba me
majal raje ti, ə a nɔɔ ra səje
wongi ə, e dəw ki rɔjeti al. M-
əl ta kin be ki go koe ti lə dəw.
⁶ Ningə kadi igəri təki, Luwə e
dəw ki dana al, al jagi. Kin
ə Luwə e dəw ki dana al ə, a
asi kadi gangi ta dɔ duniya ti
al. ⁷ Ningə kin ə, kadi me ta
ngom ti ki isi teɛ tam ti, ta ki

rɔjeti lə Luwə teɛ ki taga, kadi
Luwə ingə-n tɔba ə, gine e ri ə
kadi dəw a gangi ta dɔm ti tə
nje ra majal bəy ə? ⁸ J-a j-əl ki
kəte par j-ə nə: «Ji rai majal j-
adi ne ki maji teɛ me ti.» Təki
dije madi indəi ta dɔm ti əi nə:
mi ə m-ə nə ji ra majal kadi
ne ki maji teɛ me ti ka kin be.
Dijee ki əli ta kin asi ta kadi
dəw gangi ta koy dɔde ti.

⁹ Ningə e ne ki kadi dəw əl-n
ə nə: je ki je Jipi je, j-itə ndəgi
dije al. J-itə-de al, ningə j-əl ta
dɔ ti ngata j-ə nə: Jipi je ki dije
ki əi Jipi je al, pəti, əi gin tɔgi
ti lə majal. ¹⁰ Təki makitibi lə
Luwə əl-n ə nə:
«Dəw kare be ki kadi e dəw ki
dana goto.

¹¹ Dəw kare be ki kadi gər ne
goto,
Dəw kare be ki kadi sangi
Luwə goto.
¹² Pəti iyəi rəbi ki maji, ndəmi
rəbi.

Dəw kare ki nje ra maji goto*.
¹³ Rəbi mindide to tə bə nin ki
tae to tagira be,
NDonde e ndon kəl ta ki
ngom,

NDa tade rosi ki kəngi li*,
¹⁴ Isi mani dije man ki to kəl
tae al,
Tade ati kanana dɔ dije ti*.

¹⁵ NJade e nja kay law ki lo təl
ne ti,
¹⁶ Lo ki dəi ti bə, dɔ njade e ne
ki tuji ki me-kɔ.

¹⁷ Əi dije ki gəri rəbi lapiya al*.
¹⁸ Bəl Luwə ki ndəy goto mede
ti*».

¹⁹ Ji gər kadi ne je pəti ki
ndu-kun əl, əl dije ki əi gin
ndu-kun ti, mba kadi ta dəw

* 3:4 Pa je 51.6 * 3:12 10-12: Pa je 14.1-3; 53.2-4 * 3:13 Pa je 5.10 * 3:14
Pa je 10.7 * 3:17 15-17: Ejay 59.7-8 * 3:18 Pa je 36.2

madi tɛɛ əl ta dɔ rɔe ti al, ə kadi dije pəti gəri go majal je ləde nɔ Luwə ti. ²⁰ E mbata kin ə, dəw ki Luwə a tide dəw ti ləne ki go rəbi təl rɔ go ndu-kun ti goto*. MBata ndu-kun to mba kadi ɔji dije adi gəri ne ki bari-e majal.

Luwə tidə dije, dije ti ləne ki go rəbi ka dɔ nja ti lə Jəju Kirisi

²¹ Ki ngəsine kin, Luwə tɔji-je go rəbi ki tidə-n dije, dije ti ləne* ki kanji ndu-kun. Ningə e, ndu-kun lə Moji ki njé kəl ta je ki ta Luwə ti mai naje.

²² Luwə tidə dije, dije ti ləne ki go rəbi ka dɔ nja ti lə Jəju Kirisi. Ta rəbi kin to mbata ti lə dije pəti ki adi mede Jəju Kirisi, tadɔ dije pəti asi-naa.

²³ Dije pəti əi njé ra majal je, adi tɔba lə Luwə nal-de. ²⁴ Nə Luwə tidə-de dije ti ləne kare, ki kanji kadi ugəi ne madi. E ki go me-maji ti lie, me tɔ Jəju Kirisi ti ki taa-de gin tɔgi ti lə majal ilə-de taa. ²⁵ E Jəju Kirisi ə, Luwə un-e tə ne kigə dɔ majal, me mase ti ki ay, ki go rəbi ka dɔ nja ti lie. Luwə ra be mba kadi tɔji-n ne ra ki dana ləne, mbata majal je ki dije rai-de kəte, tidə goe al,

²⁶ dɔkagilo kisi dɔ ti lie. Luwə tɔji ne ra ki dana ləne dɔkagilo ti ki ɔone, mba kadi e-n nje ka dana, taa kadi tidə-n dije ki indəi mede dɔ me-maji ti lə Kirisi, dije ti ləne tɔ. ²⁷ Ne kare ki kadi dəw ində-n gunə goto, mbata ne ki Luwə a dɔ ti, e təl rɔ go ndu-kun ti al, nə e kadi-me Jəju Kirisi. ²⁸ Ji gər maji kadi Luwə tidə dəw, dəw

ti ləne ki go rəbi kadi-me Jəju Kirisi, ɔi e ki go rəbi təl rɔ go ndu-kun ti al. ²⁹ Luwə e Luwə lə *Jipi je par al. Ki rɔjeti, e Luwə ləde par al, nə e Luwə lə ndəgi dije pəti tɔ. ³⁰ MBata Luwə e kare ba. E ə tidə Jipi je dije ti ləne ki go rəbi kadi-me Jəju Kirisi nim, a tidə ndəgi dije, dije ti ləne ki go rəbi kadi-me Jəju Kirisi nim tɔ. ³¹ Loki j-adi meje Kirisi kin, tɔji kadi nda ndu-kun goto al. Lo kin ti, ji tɔji kadi ndae e ngay tə ke yo.

4

Luwə tidə Abirakam dəw ti ləne

¹ Kadi j-əl ta lə kaje *Abirakam ɔa, ne madi ki ingə ki go tɔge ti e wa goto. ² Kin ə Luwə tidə Abirakam dəw ti ləne ki takul kilə rae je ə, asi kadi Abirakam a ində-n gunə wa, nə a ində gunə nɔ Luwə ti al. ³ Tadɔ, ta ki makitibi lə Luwə əl ə to kin: makitibi lə Luwə əl ə nə: «Abirakam adi mene Luwə, ə Luwə tide dəw ti ləne*.» ⁴ Ningə ne kare, dəw ki ra kilə ingə-n ne kigə go ji, ne ki ingə kin, ingə kare al, nə e ne ki ingə to kilə ti ki ra. ⁵ Kin ə dəw ra kilə madi al, nə adi mene kadi Luwə e nje tidə dəw ki nje ra majal dəw ti ləne ə, Luwə a tide dəw ti ləne, ki go kadi-me Luwə ti. ⁶ E be ə, *Dabidi un-n ndune ki taa əl-n ta lə maji ki j rɔ Luwə ti re ki dɔ dəw ti. Adi e dəw ki Luwə tide dəw ti ləne ki kanji go kilə rae je.

⁷ Dabidi ə nə: «Dije ki Luwə iyə ne rade je ki go ti al kə,

Luwə bər majal je ləde kə, əi
njé maji-kur je.

8 Dəw ki Luwə tidə majal lie
dəe ti al e nje maji-
kur[☆].»

9 Maji kin e mbata lə njé kijə
mōti par al, nə e mbata lə njé
kijə mōti al je tə. Tadə j-əl j-ə
nə: Luwə tidə Abirakam dəw
ti ləne ki takul kadi-me lie.
10 Ə se ne kin ra ne dəkagilo ti
ki ra wa? Se e kəte nō kijə mōti
Abirakam ti ə se e go ti wa?
Ne kin ra ne kəte nō ti, 6i e go
ti gogī al. 11-12 Ningə kijə mōti
re go ti gogī tə ndaji, ki kadi
təji təkī Luwə tidə Abirakam
dəw ti ləne, ki takul kadi-me
ki adi mene, dəkagilo ti ki ijə-
n mōtine al 6əy. Lo kin ti, dije
ki ijəi mōtide al ka Luwə tidə-
de dije ti ləne nim, dije ki ijəi
mōtide ka tidə-de dije ti ləne
nim tə. Ningə Abirakam təl
baw dije pəti ki ijəi mōtide al,
ki adi mede, taa təl baw dije
ki ijəi mōtide tə. Adi əi njé je
ki uwəi kul kijə mōti par al, nə
uni də nja bawje Abirakam ki
un, ə adi mene Luwə kəte nō
kijə mōtine ti kin[☆].

*Luwə un mindine mbata ti
lə dije pəti ki adi-e mede*

13 Luwə un mindine adi
*Abirakam ki dije ki gin koji
ti lie təkī dənangi e ne nduwə
ləde. Ningə e ki mbata təl
6a Abirakam təl rəne go ndu-
kun ti al, nə e ki mbata tidə ki
Luwə tide dəw ti ləne ki go rəbi
kadi-me Luwə[☆]. 14 Kin ə re ne
nduwə kin e mbata ti lə dije ki
njé təl rəde go ndu-kun ti par

ningə, nda kadi-me goto, taa
kun mindi lə Luwə ka təl ne ki
kəme goto tə. 15 Tadə ndu-kun
ə e nje re ki wongi lə Luwə.
MBata lo ki ndu-kun goto ti,
kal də ndu-kun ka goto ti tə.

16 Lo kin ti, ne maji ki Luwə
un mindine kadi n-a n-adi
dəw kin, dəw a ingə ki go rəbi
kadi-me Luwə. Be mba kadi
e ne kadi-kare ki Luwə adi,
ki ndae to ti mbata lə dije
pəti ki adi mede tə Abirakam
be, 6i mbata ti lə dije ki njé
təl rəde go ndu-kun ti par al.
Abirakam ki e bawje je dije
pəti. 17 Makitibi lə Luwə əl ta
də Abirakam ti ə nə: «M-ra-
i tə baw dije ngay ki dənangi
ti ne[☆].» Abirakam e bawje
ta kəm Luwə ti ki ade mene.
Luwə ki nje kadi njé koy je ii
lo koy ti, ki nje kadi ne je ki
kəte gotoi, toi. 18 Abirakam
adi mene Luwə, adi təl baw
dije ngay ki dənangi ti ne təkī
makitibi lə Luwə əl-n ə nə:
«Gin dije ləi a bayi-naa tə mee
je ki dərə ti be[☆].» Lo kin ti,
ne ki kadi dəw ində mene də
ti goto, nə Abirakam aw ki
kində me də ti. 19 Abirakam
aw ki 6al ki asi 6asi ki 6u kare,
ningə gər kadi n-təgi, təgine
goto, taa nene Sara ka e kuji
tə, nə go lo kin al, adi mene
kadi kun mindi lə Luwə ki un
kin a ra ne[☆]. 20 Abirakam ilə
kadi-me ləne kə al, taa mee
təsi də kun mindi ti lə Luwə al
tə. Ingə təgi tə kingə me kadi-
me ti ləne, ilə-n təji də Luwə ti.
21 Ningə gər dəne ti maji ngay
kadi ne ki Luwə un mindi kadi

☆ 4:8 Pa je 32.1-2 ☆ 4:11-12 Kilə ngirə ne je 17.9-14 ☆ 4:13 Kilə ngirə ne je 12.2-3; 17.4-6; 22.15-18 ☆ 4:17 Kilə ngirə ne je 17.5 ☆ 4:18 Kilə ngirə ne je 15.5

☆ 4:19 Kilə ngirə ne je 17.1, 15-22

n-ra kin, aw ki tɔgi kadi a ran. ²² E mbata kin ə, Luwə tidə-n Abirakam dəw ti ki dana. ²³ Ningə loki makitibi ə nə: «Luwə tidə Abirakam dəw ti ki dana,» kin, e ki mbata lə Abirakam ki karne par al. ²⁴ Nə e ta ki sɔbi dɔje tɔ. Je ki kadi Luwə a tidə-je dije ti ki dana, ki takul kadi-me ləje. J-adi meje Luwə ki i ki Babe ləje Jəju dan njé koy je ti. ²⁵ Jəju ki Luwə un-e adi koy mbata majal je ləje*, ningə un-e dan njé koy je ti tɛɛ sie mba kadi tidə-n-je dije ti ləne.

5

Kulə noji naa ti ki Luwə

¹ Loki Luwə tidə-je dije ti ləne ki go rəbi kadi-me ləje, danje sie e ki lapiya ki takul Babe ləje Jəju Kirisi. ² E ki takul Jəju Kirisi, ki go rəbi kadi-me ə, j-ingə-n maji-kur lə Luwə. Maji-kur ki j-a me ti, j-isi ji ra rənəl, tado j-ində meje dɔ ti kadi j-a je gin tɔba ti lə Luwə. ³ E ki bo ngay, me kɔ ti ka ji ra rənəl, tado ji gər kadi kɔ a re ki kore me, ⁴ ningə dəw ki nje kore mene, a a dɔ njane ti me nɛ je ti ki to, ə dəw ki nje ka dɔ nja ti, e dəw ki aw ki nɛ kində me dɔ ti, ⁵ ningə nɛ ki ində mene dɔ ti kin, a e nɛ ki ngom al. Tado Luwə tɔ-je biyə ti ki ndigi-naa ki ində ngameje ti ki go rəbi lə NDile ki adi-je. ⁶ Kirisi re oy mbata ti lə njé ra majal je, loki j-asi kadi ji ra nɛ madi ki dɔrɔje al. Ningə oy ki dɔkagilo ki Luwə wa oji. ⁷ Dəw ki dana

wa mindi ka, nga ngay kadi dəw a adi rəne koy ti mbata lie. Re dum wa ningə, dəw ki nje ra nɛ ki maji, ə dəw made ki rangi, a uwə rəne ba kadi oy mbata ti lie. ⁸ Lo kin ti, Luwə tɔji-je ndigi ki ndigi-je ki taga adi j-o. Luwə adi Kirisi re oy mbata ti ləje, dɔkagilo ti ki ji nay-n me majal ti ki ra bəy. ⁹ Ningə, təkɔ basine, kadi rɔ koy ti lə Kirisi, təl-je dije ti ki dana ta kəm Luwə ti kin ba, ki bo ngay bəy, Kirisi a aji-je ta wongi ti lə Luwə ki a re. ¹⁰ Kəte je njé bə je lə Luwə, nə e wa ilə-je noji naa ti sənə ki go rəbi koy NGone. Təkɔ ilə-je noji naa ti ki rəne, e wa a aji-je me kisi kəm ti lə NGone. ¹¹ Ningə e e kin par al, rɔje nəl-je ngay ta kəm Luwə ti, mbata lə Babe ləje Jəju Kirisi ki un-e ilə-n-je noji naa ti ki rəne.

Adam əi ki Kirisi

¹² E ki go rəbi lə dəw ki kare be ki e Adam, ə majal re-n dɔ duniya ti, ningə majal re-n ki koy, koy ɔdi dije pəti, tado dəw ki ra majal al goto, dije pəti rai majal*. ¹³ Ningə, kəte taa kadi Luwə tɛɛ ki dɔ ndukun adi *Moji, majal ki ra to me duniya ti ne ngata, nə təkɔ e dɔkagilo ti ki ndu-kun goto bəy, Luwə tidə majal je ki dije isi rai al. ¹⁴ Nɛ kare, yo ɔ bə dɔ dije ti pəti, ilə ngire dɔ Adam ti biti tɛɛ-n dɔ Moji ti. Njé ki ali dɔ ndu Luwə al, təkɔ Adam al dɔ ndu Luwə kin be ka, yo ɔ bə dɔde ti. Adam e bana kəm dəw ki sɔbi kadi a re. ¹⁵ NGa ningə, nɛ ki kadi

* 4:25 Ejay 53.4-6

* 5:12 Kilə ngirə nɛ je 2.17; 3.6, 17-19

dəw a oji-n majal lə Adam əi ki kadi-kare me-maji lə Luwə kin naa ti goto. E ki rəjeti kadi dije ngay oyi koy majal lə dəw ki kare ki e Adam kin, nə me-maji lə Luwə e ki bo ngay. Ningə ne ki Luwə adi kosi dije ngay kare, ki go rəbi lə dəw kare be par, ki e Jəju Kirisi kin, ndae e ngay. ¹⁶ Kadi kare lə Luwə ki adi kin, kande to ta dangi ki kandi majal lə dəw ki kare ba kin. Majal lə dəw ki kare kin, ndu ki osi dō ti e ta ki gangi, nə kadi-kare ki re go ne ra go ti al je ti ki ngay, kande e ta ki kər dō ti. ¹⁷ Kin ə re, ki ta rəbi lə dəw ki kare be par, ki ta rəbi majal lie, yo o-n be dō dije ti pəti ningə, ki ta rəbi lə Jəju Kirisi ki kare wa kin, j-a j-ingə-n ne ki maji ngay ki rə Luwə ti bəy. Dije pəti ki Luwə adi-de maji-kur ki to mbar, ki kadi-kare kər ta dō ti, a oī be ki takul Kirisi.

¹⁸ NGA ningə, təkī ki go rəbi majal lə dəw ki kare ba ki e Adam, ta ki gangi osi-n dō dije ti pəti ka kin ə, ki go rəbi ne ra ki dana lə dəw ki kare ba, ki e Jəju Kirisi, dije pəti Luwə a tidə-de dije ti ləne kadi isi ki dōde taa bitī ki nō ti. ¹⁹ Təkī, ki go rəbi təl rə go ta ti al lə dəw ki kare ba, dije pəti osi me majal ti ka kin ə, ki go rəbi təl rə go ta ti lə dəw ki kare ba, Luwə a ər-n ta dō kosi dije ti ngay tō.

²⁰ Loki ndu-kun tēē 6a, majal oji-n naa ki dō ti, nə loki majal oji naa ti 6a, me-maji lə Luwə to mbar mbar ti ti wa bəy. ²¹ Təkī majal o-n be ki koy ka kin ə, me-maji lə Luwə o be ki kaji mba kadi dije isi ki dōde

taa bitī ki nō ti, ki takul Bəbe ləje Jəju Kirisi tō.

6

Koy me majal ti, ə kisi kəm ba me Kirisi ti

¹ Ta ri ə kadi j-əli-naa me lo kin ti ə? Se kadi tə ji nayi-naa ki lo ra majal ti kadi tə me-maji lə Luwə to-n mbar mbar ki dōje ti wa? ² Jagi, e be al. Tado j-əi dije ki j-oyi, ji gangi-naa ki majal, nga ra ban be ə kadi tə ji təli j-isi me majal ti bəy ə? ³ Igəri maji kadi j-əi pəti ki ji rai batəm mbata ti lə Jəju Kirisi, batəm kin tōji kadi j-əi dije ki j-oyi naa ti ki Kirisi. ⁴ Ki go rəbi lə batəm kin, dibije naa ti sie, me koye ti. NGA ningə, təkī Kirisi ii-n taa dan njé koy je ti ki tōgi ki əti 6al ngay lə Bawje Luwə ka kin ə, je ka j-isi ki dōje taa kisi ki sigi tō.

⁵ Ningə, kin ə re, j-ində rəje naa ti ki Kirisi təkī rəjeti me koye ti ə, j-a j-ii taa lo koy ti, təkī ii-n lo koy ti kin be tō. ⁶ Kadi ji gər maji təkī, hal dəw ki to rəjeti kəte kin, e ki 6ə-e kagi-dəsi ti ki Kirisi ngata, mba kadi tə majal ki rəje ti e ki tuji kə, kadi je-n gin tōgi ti lə majal al ngata. ⁷ Tado dəw ki oy, majal o be dōe ti al ngata. ⁸ Kin ə re j-oyi naa ti ki Kirisi ə, j-adi meje kadi j-a j-isi ki dōje taa naa ti sie. ⁹ Ji gər kadi Kirisi ki i taa dan njé koy je ti kin, təl oy gogi al; koy aw ki tōgi dōe ti al ngata. ¹⁰ Kirisi ki oy, oy koy majal, ningə e koy ki nja kare par, mbata majal je pəti. Ningə ki 6asine kin, isi ki dōne taa mbata lə Luwə. ¹¹ Be

tə ə, səi ka, maji kadi oi rəsi tə dije ki oyi koy majal, ningə isi ki dəsi taa mbata lə Luwə, me njiyə naa ti ki Kirisi.

¹² Maji kadi adi majal o be də rəsi ti al. Kadi itəli rəsi go ndigi ti lə darə al. ¹³ Adi ngon rəsi madi kare ra ne ki majal al, kadi təl ne ra kilə ki go rəbe ti al, al. Nə kadi uni rəsi ba pəti mbata kilə lə Luwə, tə dije ki ii taa dan njé koy je ti. Kadi darəsi ba pəti e mbata kilə lə Luwə, kadi təl ne ra kilə ki dana. ¹⁴ Lo kin ti, majal a o be dəsi ti al, tado səi gin tōgi ti lə ndu-kun al, nə me-maji lə Luwə ə e dəsi ti.

Gangi-naa ki majal mba təl-n rə go ndu Luwə ti

¹⁵ Ta ri ə kadi j-əl də lo kin ti ə? Se j-a ji ra majal mbata ke ki je gin tōgi ti lə ndu-kun al, nə je gin tōgi ti lə me-maji lə Luwə yo wa? Jagi, e be al. ¹⁶ Igəri bəti kadi kin ə re un rəi kadi ira kilə adi dəw madi ba, itəl bəə lə dəwe kin. Adi re uni rəsi kadi irai majal ningə, səi bəə lə majal kadi aw səsi koy ti, a re itəli rəsi go ndu Luwə ti tə ningə, təl rə go ti kin a aw səsi me ne ra ti ki dana tə. ¹⁷ Ji ra oyo Luwə mbata kəte səi bəə lə majal, nə ki ngəsi ne kin, itəli rəsi ki me ki kare go rəbi ne ndo ti ki maji ki ingəi. ¹⁸ Luwə taa səsi ji majal ti ilə səsi taa, adi itəli, səi gin tōgi ti lə ne ra ki dana ngata. ¹⁹ M-əl ta lə bəə tə ne ki majal ə se ne ra ki dana əi dije ə isi rai bəə ləde be, mbata re e be al ə, kasi al ləsi a ra kadi igəri me ta kin al. Təki kəte uni rəsi ba pəti indəi ta ne ti ki to nje, ki ne ra ki majal,

ki a aw ki dəw kadi tə rə Luwə ka kin ə, maji kadi, ki ngəsi ne kin, uni rəsi indəi ta ne ra ti ki dana, ki a aw səsi adi ayi njay. ²⁰ Dəkagilo ti ki səi bəə lə majal kin, usi səsi də ne ra ti ki dana al. ²¹ NGa ningə, e ri ə kadi a ingəi me ne ti kin bəy ə? Ne kin e ne ki mesi ole də ti ə adi səsi rəsəl, tado ta təl tae e koy. ²² Ningə ki ngəsi ne kin, təki Luwə taa-n səsi ilə səsi taa, adi itəli bəə kilə je lie, kilə rasi a aw səsi me kay njay ti, kadi ta təl tae ə ingəi kaji ki biti ki nō ti. ²³ Tado ne kigə kirə majal e koy, ningə ne kadi ki Luwə adi-je kare e kaji ki biti ki nō ti, me njiyə naa ki Babe ləje Jəju Kirisi.

7

Nje kadi-me Kirisi e dəw ki e gin tōgi ti lə ndu-kun al

¹ NGakom je ki konanm je, igəri maji kadi ta ki m-isi m-əl səsi kin, m-əl səsi tə dije ki gəri ndu-kun maji. Ningə ndu-kun aw ki tōgi də dəw ti loki dəw isi-n ki dəne taa bəy kin par. ² E be ə, dəne ki taa ngaw, ndu-kun dəə-e naa ti ki ngawe, loki ngawe isi-n ki dəne taa bəy kin par. A kin ə re ngawe oy ba, ndu-kun ki dəə-e naa ti ki ngawe kin e dəe ti al ngata. ³ Re ngawe isi ki dəne taa bəy ə təl taa dingəm ki rangi ningə, dije a ooi-e tə nje kuwə marim. A re ngawe oy ba, ndu-kun e dəe ti al ngata, adi re taa dingəm ki rangi ka, dəw a oo-e tə nje kuwə marim al. ⁴ Ne kin to be ki rəsi ti tə. Səi dije ki oyi naa ti ki Kirisi,

me daro ti, igangi-naa ki ndu-kun, adi sai la daw ki rangi ngata. Dawe kin e Kirisi ki nje ki dan nje koy je ti, mba kadi kilə raje e ya Luwa. ⁵ Təki rojeti, dakagilo ti ki kate j-isi ji ra-n ndigi la daroje, ngur ne ra je ki majal, ki ndu-kun ndude ki taa, adi rone roje ti, adi ji ra ne ki aw saje ki koy ti. ⁶ Nə ki ngosine kin, ji goto gin ndu-kun ti, tado j-oy, ji gangi-naa ki ne ki kate uwə-je dangay ti. Adi ji ra kilə gin togi ti ki sigi, ki e togi la NDil Luwa, bi ji ra kilə gin togi ti ki kate ki e togi la ndu-kun ki ndangi kin al ngata.

⁷ Ta kin mee nə ri ə? Toji kadi ndu-kun e majal a? Jagi, ndu-kun e majal al, nə ke ə, e ndu-kun ə e nje kəji-m majal kadi m-gər-e. Kin ə re ndu-kun əl-m ə nə: «A ira kəm-nda al,» al ə, re m-a m-gər ne ki bari-e kəm-nda al[☆]. ⁸ Lo kin ti, majal ingə rəbi ki ndu-kun təl ade kin kadi ində-n kəm-nda je ki dangi dangi mem ti. Tado kin ə re ndu-kun goto ə, majal a təl ne ki koy kə. ⁹ Kəte loki ndu-kun goto bəy, m-isi kəm. Nə loki ndu-kun re, majal nga ə təl nje kisi kəm. ¹⁰ Ningə mi, m-oy, adi ndu-kun ki kadi aw səm ki kaji ti ka kin, ki oji dəm, təl aw səm koy ti yo. ¹¹ Tado majal, ingə rəbi ki ndu-kun təl ade ka kin, adi ədi-m ki go rəbi la ndu-kun, aw səm adi yo. ¹² Lo kin ti, ndu-kun ay njay, kun-ndu ay njay, e ne ki dana, e ne ki maji tə.

¹³ *NDu-kun ki e ne ki maji, a təl kadi e rəbi kingə yo ləm al jagi. Ningə e majal ə e nje re ki yo dəm ti, ki go rəbi la ne ki maji, mba kadi toji-n rone ki taga, taa kadi toji-n togi-ne ki rojeti ki e majal tə, ki go rəbi la kun-ndu. ¹⁴ Ji gər kadi ndu-kun e ne la NDil, nə mi, mi daw ki me daro ti, ki majal ndogi-m. ¹⁵ Təki rojeti, m-gər kəm ne je ki m-isi m-ra-de al. Ne ki m-ndigi ra kin ə, m-ra al, ningə ne ki nəl-m al kin taa m-ra tə. ¹⁶ Kin ə re e ne wa ki m-ndigi ra al kin taa m-ra ningə, m-ndigi do ti ki ndu-kun kadi e ne ki maji. ¹⁷ Lo kin ti, e mi ba m-isi ra ne al, nə e majal ki isi me rəm ti. ¹⁸ Tado m-gər kadi me rəm ti ki e daro ki to kin, ne ra ki maji a isi titi al. ¹⁹ Tado m-ra ne ki maji ki m-ndigi ra kin al, ə ne ki majal ki m-ndigi ra al kin yo taa m-ra. ²⁰ Kin ə, e ne ki m-ndigi ra al yo ə m-ra ningə, e mi ba m-isi ra al, nə e majal ki isi me rəm ti ə isi ra. ²¹ M-gər ndu kin kadi e be ngata: loki mi, m-ndigi kadi m-ra ne ki maji ba, ne ki majal yo ə re to ta kəm ti kadi m-ra. ²² Mem ti korəki ba, m-ingə rənəl me ndu-kun ti la Luwa. ²³ Nə m-gər me rəm ti kadi togi madi ki rangi isi no, isi ro ki ndigi ra ki e bom ti. Togi kin ra adi m-təl bəə la majal ki isi me rəm ti. ²⁴⁻²⁵ Ki ne gər ləm, m-isi m-ra kilə bəə la Luwa, nə me daro ti ki to, m-isi m-ra kilə bəə la majal ki ində togi-ne dəm ti. Mi daw ki nje kəm-to-ndoo, daw ki kadi a taa-m ji daro ti

Daw e gin togi ti la majal

☆ 7:7 Tee ki taga 20.17; Dəterənom 5.21

ki e ne læ yo kin goto. Tɔji e ki dɔ Luwə ti ki aji-m ki go rəbi læ Babe læje Jəju Kirisi!

8

Kisi ki dɔ taa ki tɔgi læ NDil Luwə

¹ Ki ɓasine kin, dije ki indəi rɔde naa ti ki Kirisi, ta ki gangi goto dɔde ti ngata. ² Tado tɔgi læ NDil Luwə ki nje kadi dəw isi ki dɔne taa me kində rɔ naa ti ki Kirisi, taa-je ilə-je taa ji tɔgi ti læ majal ki tɔgi læ koy.

³ E ne ki ndu-kun læ *Moji asi kadi ra al, mbata darɔ ki tɔ ra adi tɔge goto. Nə Luwə ra ne kin ki go rəbi læ NGone wa, ade kadi ɔr majal. Re ki darɔ ki titi-naa ki yə dəw ki nje ra majal, gangi-n ta dɔ majal ti ki aw ki tɔgi dɔ darɔ dəw ti.

⁴ Luwə ra be mba kadi ndigi ra ki dana læ ndu-kun læ Moji təl tane dɔje ti, je ki j-isi njiyə ki go ndigi ti læje al, nə j-isi njiyə ki go ndigi ti læ NDil Luwə yo kin. ⁵ Təki rɔjeti, dije ki isi gin tɔgi ti læ darɔde, isi rai ndigi læ darɔde, nə dije ki isi gin tɔgi læ NDil Luwə, isi rai ndigi læ NDil Luwə tɔ. ⁶ Ra ndigi læ darɔ, a aw ki dəw ɓe læ yo, nə ra ndigi læ NDil Luwə, a aw ki dəw ade ingə kaji, a ade ingə lapiya.

⁷ Ra ndigi læ darɔ, e təl dəw nje ɓa ti læ Luwə. Dəw ki nje ra ndigi læ darɔ, e dəw ki ilə dɔne gin ndu-kun ti læ Luwə al, tado asi kadi a ra al. ⁸ Dije ki isi gin tɔgi ti læ darɔde, asi kadi a rai ne ki nəl Luwə al. ⁹ NGA ningə səi je, isi gin tɔgi ti læ darɔsi al, nə isi gin tɔgi ti læ NDil Luwə. MBata NDil Luwə isi mesi ti.

Re dəw aw ki NDil Kirisi mene ti al ə, e dəw læ Kirisi al. ¹⁰ Re Kirisi isi mesi ti ə, darɔsi kin a oy ə wa, mbata læ majal, nə NDil Luwə e kisi ki dɔ taa læsi, mbata səi dije ki Luwə tidə səsi dije ti læne. ¹¹ A re NDil Luwə ki nje tɛɛ ki Jəju dan njé koy je ti isi mesi ti ə, Luwə ki nje tɛɛ ki Jəju dan njé koy je ti a adi darɔsi ki koy təl isi kəm ki takul NDile ki isi mesi ti.

¹² Lo kin ti, ngakom je ki dɔne ki ki dingəm, j-awi ki kirə dɔje ti, ningə e kirə læ darɔ kadi tə ji ra-n ndigi læ darɔ al. ¹³ Tado re isi ta ra ne ti ki go ndigi ti læ darɔsi ə a oyi. A re uni NDil Luwə, itəli kilə ra je læ darɔsi ɓa, a isi ki dɔsi taa tɔ. ¹⁴ MBata dije pəti ki NDil Luwə isi ɔr-de ta rəbi əi NGA læ Luwə. ¹⁵ Tado NDil ki ingəi-e, e NDil ki kadi ra səsi ɓəə ti al, taa e NDil ki kadi təl ində ɓəl mesi ti ɓəy al tɔ. Nə e NDil ki nje ra səsi ngan koti ti. E ki ta rəbi læ NDil kin ə j-isi ji ɓar-n ne ki nduje ki taa boy j-ə nə: «Aba, Bawje[☆].» ¹⁶ NDil wa kin ə e nje tɔji ndilje kadi gər təki je ngan læ Luwə. ¹⁷ Ə re je ngan læ Luwə ɓa, je ka j-a j-ingə ne maji je ki Luwə un ndune dɔ ti kadi n-a n-adi dije læne kin tɔ. J-a j-ingə ne maji je kin naa ti ki Kirisi, mbata j-ingə kɔ naa ti sie, kadi je-n naa ti sie me tɔba ti lie.

Tɔba ki a re

¹⁸ M-gər maji kadi kɔ ki dɔkagilo ti ki ɓone kin asi naa ki tɔba ki Luwə a tɛɛ ki dɔe kadi ji gər kin al. ¹⁹ Ne kində je pəti isi rəle, isi ngəmi dɔkagilo

ki Luwə a tɔji-n tɔba lə ngan ləne. ²⁰ Tado ne kində je osi gin tɔgi ti lə tɔgi je ki ndade goto. E ki me ndigi ləde wa al, nə e Luwə wa ə ndigi be kadi əi gin tɔgi je ti kin. ²¹ Ningə isi indəi mede dɔ ti tɔ kadi ndɔ kare ə, a tɛɛi gin tɔgi ti ki nje tuji-de ki uwə-de bəə ti kin. A tɛɛi gin ti kɔ mba kadi ingəi dɔde naa ti ki ngan lə Luwə, taa kadi əi me tɔba lə ngan lə Luwə tɔ. ²² Ki basine kin, ji gər kadi ne kində je kin pəti isi timəi rusi rusi tə dāne ki ndoo ra-e be. ²³ Ningə e ne kində je par dərɔde al, je ki j-ingə NDil Luwə tə ne ki dɔsəy dan kadi-kare je ti Luwə ka, ji timə rusi rusi tɔ, j-isi ji nginə kadi Luwə təl-je ngane ti, kadi taa-je ilə-je taa. ²⁴ Tado Luwə aji-je, nə e kin j-isi ji ngəm tae tə ngəm bəy. NGA ningə, re dəw oo ne ki isi ngəm tae ki kəmne ningə, e ne ki isi ngəm tae al ngata. Dəw ki kadi oo ne ki kəmne, ə təl isi ngəm tae tə ngəm bəy goto. ²⁵ A re ji ngəm ta ne ki j-o ki kəmje al ningə, ji ngəm tae ki kore me. ²⁶ E be tɔ ə, NDil Luwə isi re ra-n saje, me tɔgi goto ti ləje. Tado ji gər kəl ta ki Luwə təkɪ sɔbi kadi j-əl-e-n al, nə NDil Luwə wa isi əl sie ta toje ti ki ndu ki dəw asi gər me al. ²⁷ Ningə Luwə ki gər ngameje, gər ne ki NDil ndigi kadi əl-e, tado NDil isi əl ta ki Luwə, mbata maji lə dije lə Luwə, təkɪ Luwə wa ndigi-n.

²⁸ Ji gər kadi ne je pəti rai ne mba kadi maji ki dije ki ndigi Luwə, adi dije ki e wa bər-de ki go kɔji ti ləne.

²⁹ MBata njé ki Luwə gər-de kəte, ə un ndune dɔde ti kadi toi tə NGone Kirisi be, mba kadi Kirisi e-n ngon ki ngatɔgi lə kosi ngakɔe je. ³⁰ Adi e njé ki Luwə kəti-de kəte, Luwə bər-de tɔ, njé ki Luwə bər-de, ɔr ta dɔde ti tɔ, ningə njé ki ɔr ta dɔde ti, adi-de tɔba tɔ.

NDigi ki Luwə ndigi dəw, e ndigi ki bo ngay

³¹ Ta ki kadi j-əl dɔ lo ti kin goto. Re Luwə e saje ə, dəw ki kadi a ɔsi-je ta goto. ³² Luwə ki un kɔ dɔ NGone ti wa kɔ al, nə un-e ile kɔ mbata ti ləje pəti, a adi-je ne je pəti kare naa ti ki NGone. ³³ Dəw ki kadi a ində ta dɔ dije ti ki Luwə kəti-de goto, mbata e Luwə wa ə ɔr ta dɔde ti. ³⁴ Dəw ki kadi a gangi ta dɔde ti goto, mbata Kirisi e nje koy. Ki bo ngay, e ə j taa dan njé koy je ti, isi dɔ ji kɔ Luwə ti, isi əl ta ki Luwə ki mbata ləje. ³⁵ Dəw ki asi kadi a gangi-je naa ti ki ndigi ki Kirisi ndigi-je kin goto. E kəm-to-ndoo, ə se me-kɔ asi al, kində kəm-ndoo, ə se bɔ, ə se ndoo, ə se tuji, ə se koy, asi al. ³⁶ Makitibi lə Luwə əl ə nə:

«MBata ləi,
Koy e kadije ti bəsi ki sɪ je,
kada je, ki lo sɔlɔ je.

Dije ooi-je tə da je ki dəw isi aw
səde lo təl-de ti be*.»

³⁷ Nə me ne je ti kin pəti, j-a ji tətɪ rɔ ki tɔgi ki ngay ki nje ndigi-je adi-je. ³⁸ MBata m-gər maji, təkɪ rɔjeti, kadi e koy al nim, e kisi ki dɔ taa al nim, e malayka je al nim, e tɔgi lə ndil je ki majal al nim, e ne ki bəne al nim, ne ki lo ti ti al

nim, e tōgi je ki me duniya ti al nim, ³⁹ e tōgi je ki taa al nim, e ki nangi al nim, e ne kində madi al nim, ne madi kare ki kadi a gangi-je naa ti ki ndigi ki Luwə ndigi-je kin goto. E ndigi ki ndigi-je ki go rəbi lə Bəbe ləje Jəju Kirisi kin.

9

Luwə kəti ngan Isirayəl je tə dije ləne

¹ Me kində rə naa ti ki Kirisi, ta ki m-aw tə m-əl kin e ta ki rojeti bi e ta ngom al. NGA ningə, mem ki kəy wa ka, ki tōgi lə NDil Luwə, ma naji də ta ti kin kadi e ta ki rojeti.

² Me kə ki bo ngay ra-m, ningə mem to-m ki də ndə je mbata ti ³ lə ngakom je ki gin koji ti ləm. M-ndigi kadi darəm wa, Luwə man-m, kadi m-gangi-naa ki Kirisi mbata maji ləde.

⁴ Adi e ngan *Isirayəl je, ki Luwə təl-de ngane ti, tōji-de təba ləne adi gəri, un mindine adi-de, adi-de ndu-kun, adi isi kawi-naa nōe ti, ilə ndune adide[☆], ⁵ taa əi gin koji ti lə kade je ki Luwə bar-de kəte. E əi je ə Kirisi tēē gin koji ti ləde tə. Kirisi ki e də ne je ti pəti. Maji kadi tōji e də Luwə ti ki dəkagilo ki je ki dəkagilo je[☆].

⁶ E kin tōji kadi ndu Luwə təl ne ki ndae goto al. Təki rojeti, dije ki gin koji ti lə Isirayəl əi ngan Isirayəl je dərə al, ⁷ taa dije ki gin koji ti lə *Abirakam əi ngan tie je pəti al, tadə Luwə əl Abirakam ə nə: «E ki gin koji lə *Isaki ə

ji a ingə-n dije ki gin koji ti ləi[☆].» ⁸ Ne kin tōji kadi ngan ti Abirakam pəti ə əi ngan lə Luwə al, nə e ngan je ki oji-de ki go kun-ndu ti lə Luwə ki un adi Abirakam ə əi ngane je ki rojeti. ⁹ MBata Luwə un ndune be ə nə: «Dəkagiloe wa kin be ə, m-a m-re, ningə Sara a ingə ngon kare[☆].»

¹⁰ Lo kin ti, gine gangi al bəy, Rəbeka ka e nōq bəy tə. E ki Isaki ki kare wa ka kin tə ə oji-n nga ndingə je ki joo. ¹¹ NGA ningə, kəte nō koji ngan je ti kin, loki rai ne ki maji ki ne ki majal al bəy ə, Luwə kəti ki kare ki go me ndigi ti ləne mba kadi ndigi ra lie təl-n tane. ¹² Luwə kəti ngon kare ki go ndigi ti lə dəw madi al, nə e ki go ndigi ti lie e Luwə ki bar-de, ə əl-n Rəbeka ə nə: «NGon ki ngatōgi a ra bəə lə e ki du[☆].» ¹³ Ta kin tēē təkī makitibi lə Luwə əl-n ə nə: «M-ndigi *Jakobi, ə m-mbati Esuwa[☆].»

¹⁴ Ta ki kadi j-əl də lo kin ti goto, Luwə e nje ra ne ki dana, ne ra ki dana al goto rəe ti jagi. ¹⁵ Tadə əl *Moji ə nə: «M-a m-ra maji ki dəw ki kadi m-ra sie maji, ə m-a m-o kəm-to-ndoo lə dəw ki kadi m-o kəm-to-ndoo lie tə[☆].» ¹⁶ E kin e ki go ndigi ti lə dəw madi al, taa e ki go kilə ti ki ra ngay al tə, nə e ki go ndigi ti lə Luwə ki nje koo kəm-to-ndoo. ¹⁷ E be tə ə, Luwə əl-n ta ngar Parawo me makitibi ti ləne ə nə: «E mi wa ə m-ində-i lo kin ti mba

☆ 9:4 Tēē ki taga 4.22; Dətərənom 7.6; Oje 11.1 ngirə ne je 21.12 ☆ 9:9 Kilə ngirə ne je 18.10

☆ 9:13 Malasi 1.2-3 ☆ 9:15 Tēē ki taga 33.19

☆ 9:5 Knjk 2.29 ☆ 9:7 Kilə

☆ 9:12 Kilə ngirə ne je 25.23

kadi m-ɔji-n tɔgim ki rɔi ti, ə kadi tɔm ɓa-n ta dije ti pəti ki dɔnangi ti ne tɔ[☆].» ¹⁸ Lo kin ti, kadi ji gər təki Luwə oo kəm-to-ndoo lə dəw ki go me ge ti ləne, ə adi me dəw ngə ki go me ndigi ti ləne tɔ.

Wongi ki koo kəm-to-ndoo lə Luwə

¹⁹ Dəw madi a əl-m ə nə re Luwə ra ne ki mee ndigi ningə, se ra ban ə isi aw ki ta ki dije ɓəy wa? Tado dəw ki kadi tɔ rɔ ndigi lie goto. ²⁰ Nə j dəw kare par j nə ə kadi inaji ta Luwə ti ə? NGoo asi kadi a əl ɓane ə nə: «MBa ri ə ira-m adi m-to be,» wa al. ²¹ Nje kibə ngoo, asi kadi, ki wanji ki kare wa kin, ibə-n ngoo ki gate e ngay, ə ki wanji ki kare wa kin, ibə-n e ki gate e ngay al tɔ. ²² Lo kin ti, Luwə ndigi ngay kadi ɔji wongi ləne, ə adi dije gəri tɔge tɔ, nə ore mene ə təl ore ɓəy dɔ dije ti ki asi tuji, kadi ɓungi wongi ləne dɔde ti, tuji-n-de kɔ. ²³ Nə, Luwə ndigi ngay tɔ kadi n-tɔji tɔɓa ləne ki rɔ dije ti ki asi koo kəm-to-ndoo, ki ində dɔde dana kəte mba kadi isi səne me tɔɓa ti ləne. ²⁴ NGA ningə, dije kin e j-əi je ki Luwə ɓar-je. Bar-je dan *Jipi je ti par al, nə ɓar-je dan ndəgi dije ti ki əi Jipi je al tɔ. ²⁵ Ningə e ta ki Luwə wa əl me makitibi ti lə Oje ə nə:

«Dije ki kəte əi dije ləm al,
M-ɓar-de dije ləm ɓone,
Ə dije ki kəte əi njé ndigi je ləm al,
M-ɓar-de njé ndigi je ləm ɓone[☆].

²⁶ NGA ningə, lo ti wa ki dije əli-de ti əi nə:

“Səi dije lə Luwə al” kin,
A ɓari-de ti, ngan lə Luwə ki nje kisi kəm ba[☆].»

²⁷ Ejay ilə mbe ki yane tɔ, ɔji-n dɔ ngan *Isirayəl je ə nə: «Kin ə re ngan Isirayəl je ɓayi-naa tə yangira ki ta ba ti be ka, e njé ki madi je par ə a ingəi kaji. ²⁸ Tado ɓabe əl ə nə ta ləne n-a n-təl tae kadi osi taga rapɔ nim, kalangi ba nim tɔ dɔnangi ti ne[☆].» ²⁹ Ningə e tə ko ta ki Ejay wa ka əl ɓəy ə nə: «Kin ə re ɓabe ki nje tɔgi pəti, Iyə dije madi tə gin koji ləje al ə,

Re j-a ji to tə Sodom be,
Re j-a ji titi naa ki Gomər be[☆].»

Isirayəl əi ki kaji ki re ki go rəbi kadi-me Kirisi

³⁰ Ta ki kadi j-əl dɔ ta ti kin ə to kin: dije ki gəri Luwə al, ki sangi rəbi kadi n-əi dije ki dana al, nə Luwə ɔr ta dɔde ti adi təli dije ki dana. Təli dije ki dana ki go rəbi kadi-me Kirisi.

³¹ NGA ningə, ngan *Isirayəl je ki sangi kadi n-əi dije ki dana ki go rəbi lə ndu-kun taa, tɛɛi lo ndu-kun ti ka kin al. ³² Tɛɛi loe ti al mbata ooi kadi e ne ki n-a n-ingəi ki rəbi kilə ki ra yo ɓi ki rəbi kində me dɔ ra maji ti lə Kirisi al. Lo kin ti, awi tigəi njade mbal ti, awi tə kosi. ³³ Təki makitibi lə Luwə əl-n ə nə:

«Oi, me ɓe bo ti ki Siyo,
M-ində mbal ki nje tigə dəw nɔɔ,
E mbal ki nje tigə dəw kilə,

☆ 9:17 Tɛɛ ki taga 9.16 ☆ 9:25 Oje 2.25 ☆ 9:26 Oje 2.1 ☆ 9:28 27-28: Ejay 10.22-23 ☆ 9:29 Ejay 1.9 ☆ 9:33 Ejay 8.14-15

Nə dəw ki ade mene, ne a tule naa ti al[☆].»

10

Jipi je ki dije ki ai Jipi je al, Bade e kare ba

¹ NGakom je, ne ki uwə mem ngay ki m-isi m-dəji Luwə mbata ti lə *Jipi je, e kadi ingəi kaji. ² Tado m-asi kadi m-ma naji ləde, təkɪ tingəi bil mbata ti lə Luwə, nə ke ə e tingə ki ne gər goto me ti. ³ Təkɪ rəjeti, gəri rəbi ki Luwə isi ɔr-n ta dɔ dije ti al, adi isi sangi rəbi kin ki dɔde ai je wa. Lo kin ti, ai je, gotoi dɔ rəbi ti ki Luwə isi ɔr-n ta dɔ dije ti. ⁴ Tado Kirisi ə e ta təl ta ndu-kun, mba kadi dəw ki ade mene ba, Luwə ɔr ta dɔ dəwe ti.

Kaji to mbata dəw ki ra ki adi mene Babe

⁵ *Moji wa əl ta ɔji-n dɔ kər ta dɔ ti ki go rəbi lə ndu-kun ə nə: «Dəw ki təl rəne go ndu-kun ba, dəwe a aji ki rəbi lə ndu-kun ka kin[☆].» ⁶ Ningə ta ki ɔji dɔ kər ta dɔ ti ki rəbi kadi-me ə to kin: «Oti kadi əl mei ti ə nə: nə ə a aw dərɔ ti wa?» Tado Kirisi j dərɔ ti ə re. ⁷ Taa, nə ə a aw ko wa ka, əl be al tɔ, tado Kirisi j lo koy ti dan njé koy je ti. ⁸ Makitibi lə Luwə əl ə nə: «Ta lə Luwə e kadi ti basi, to tai ti kadi əl, e ngəmei ti. E ta kin ə j-isi j-ilə mbe[☆].» ⁹ Təkɪ rəjeti, re ta teɛ tai ti təkɪ Jəju e Babe, ə re adi ngəmei kadi Luwə un-e taa dan njé koy je ti ba, a ingə kaji. ¹⁰ Tado kadi-me ki j ngəme ti ə Luwə a ɔr

ta dɔ dəw ti, ningə ta ki teɛ ta dəw ti ə a aji dəw tɔ. ¹¹ Tado makitibi lə Luwə əl ə nə: «Dəw ki ra ki ade mene, ne a tule naa ti al[☆].» ¹² Lo kin ti, dangi dangi goto dan *Jipi je ti ki dije ki ai Jipi je al. Pəti Babe ki kare wa kin ə e Babe ləde. E ki nje kadi ne maji dije pəti ki bai tɔe. ¹³ Tado makitibi lə Luwə əl ə nə: «Dəw ki ra ki ba tɔ Babe a ingə kaji[☆].»

¹⁴ NGa ningə, kin ə dije adi-e mede al ə, lo kadi a bai tɔe goto, a kin ə dəw əl-de ta lie al ə, lo kadi a adi-e mede goto, a kin ə dəw ki nje kilə mbe ta lie goto ə, lo kadi a ooi ta lie goto tɔ. ¹⁵ A kin ə dije ki njé kaw kilə je gotoi ə, lo kadi dəw a ilə mbe ta lie goto tɔ. Makitibi lə Luwə əl ta dɔ ti be ə nə: «E ne ki to rənəl ngay kadi dəw oo nja njé kilə mbe Poy Ta ki Maji[☆].» ¹⁶ Nə dije madi mbati təlɪ rɔde go Poy ta ti ki Maji. NGa ningə, Ejay dəji ta dɔ lo kin ti ə nə: «Babe, dəw ki taa meje dɔ mbe ti ki j-ilə kin goto[☆].» ¹⁷ Ji gər təkɪ dəw a adi mene ki go rəbi lə Poy Ta ki Maji ki oo, nga ningə, Poy Ta ki Maji kin, e mbe ta lə Kirisi. ¹⁸ Ə kadi m-dəji m-o se Jipi je ooi ta kin al bitɪ wa? Ooi ta kin maji. Tado makitibi lə Luwə əl ta dɔ ti ə nə: «NDu njé kilə mbe Poy Ta ki Maji aw ki dɔ be je pəti, taa, dije ki isi dɔbəy lo je ti ki dɔnangi ti ne pəti ka, ta ki tade ti osi mbide ti tɔ[☆].»

¹⁹ Ə kadi m-dəji m-o se ngan *Isirayəl je gəri me ta ki ba kin

☆ 10:5 Ləbatiki 18.5 ☆ 10:8 6-8: Dətarənom 9.4; 30.12-14 ☆ 10:11 Ejay 28.16

☆ 10:13 Juwəl 3.5 ☆ 10:15 Ejay 52.7 ☆ 10:16 Ejay 53.1 ☆ 10:18 Pa je 19.5

al wa? Moji əl ta ki ta Luwə ti dɔ lo kin ti ə nə:

«M-a m-adi jangi ra səsi dɔ dije ti ki dəw gər ginde al,

M-a m-adi wongi ra səsi ngay dɔ dije ti ki əi dije ki ne gər ləde goto*».

20 Ejay aw biti əl ta ki ta Luwə ti ə nə:

«Dije ki sangi ka sangi-mi al, ingəi-mi,

M-tɛɛ ki dɔm taga m-adi dije ki dəji-mi ne madi al.»

21 Nə ki ɔji dɔ ngan Isirayəl je, Moji ilə dɔ ti ə nə:

«NDɔ je pəti, m-ilə jim m-adi dije ki njé təl rɔde go ta ti al,

Dije ki njé tə rɔ*».

11

Luwə mbati ngan Isirayəl je al

1 M-dəji kadi m-o se Luwə mbati dije ləne ki əi ngan *Isirayəl je kin wa? Jagi, Luwə mbati ngan Isirayəl je al. MBata mi ki dɔm, mi ngon Isirayəl, mi gin koji ti lə *Abirakam, me koji ti lə Bənjame. 2 Luwə mbati dije ləne al, əi dije ki kəti-de kəte mari nu. Səi je, ta ki nje kəl ta ki ta Luwə ti Eli, əl me makitibi ti lə Luwə, səki-n dɔ ngan Isirayəl je rɔ Luwə ti kin, igəri maji. 3 Eli əl ə nə: «Bəbe, təl njé kəl ta je ki tai ti pəti tigə, lo je ki dije isi iləi kadi-kare ti adi-ni kin, budi-de nangi mur mur, e mi ki karm par ə m-nay, ningə isi sangi kadi n-təli-mi tɔ.» 4 Nə ta ki Luwə tur-e ti ə to kin: «M-ngəm dije dibi

siri ta dangi, tə dije ləm, ki əsi məkəsidi nangi nɔ yo bal ti al*».

5 Be tɔ ə, dəkagilo ti ki bone, ngon buti ngan Isirayəl je madi nayi-naa, kadi isi tə dije ki Luwə kəti-de ki go me-maji ti ləne. 6 Luwə kəti-de ki go me-maji ti ləne, ɔi e ki go kilə rade ti al. Re e be al ningə, me-maji lə Luwə kin a e me-maji ki rɔjeti al. 7 Me ta kin nə ri ə? Mee nə ne ki ngan Isirayəl je sangi, ingəi nee al, ningə e dije ki Luwə wa kəti-de ə ingəi. Bə ndəge je, təl njé me ngə je. 8 NJé me ngə je təkəi makitibi lə Luwə əl-n ə nə:

«Luwə adi angalde oy njum,

Adi kəmde oo lo al,

Ningə adi mbide bəy ndəngirə tɔ.

Ne kin ra ne biti bone*».

9 NGa ningə *Dabidi ka əl ta dɔ lo kin ti tɔ ə nə:

«Kadi ne kuso rənəl ləde təl gum kuwə-de,

Kadi təl bandi ki kadi osi ti,

Kadi e rəbi kosi, kadi e kində koji.

10 Kadi kəmde tɔ adi ooi lo al, Adi kəi gidide ki dəkagilo je pəti*».

11 M-dəji kadi m-o se jigə ki tigə *Jipi je ilə-de kin kadi a ii taa al biti wa? Jagi, a ii taa, nə ki go rəbi lə ne ra ki go ti al ki rai, ə ndəgi dije ingəi kaji. Ingəi kaji kadi jangi ra-n Jipi je. 12 NGa ningə, kin ə re ne ra ki go ti al lə Jipi je ki rai, təl maji lə dije pəti ki dənangi ti ne, kin ə tɔ ləde təl maji lə dije ki əi Jipi je al ningə, tɔji kadi re

* 10:19 Dətərənom 32.21 * 10:21 Ejay 65.1-2 * 11:4 3-4: 1 NGar je 19.10, 18

* 11:8 Dətərənom 29.3; Ejay 6.10 * 11:10 9-10: Pa je 69.23-24

indəi rəde ta kaji ti ki rə tje
6a, maji ləde a to mbar mbar.

Kaji lə dije ki əi Jipi je al

¹³ Səi ki səi *Jipi je al, tək mi-
n nje kaw kilə ki rə dije ti ki
əi Jipi je al, m-əl səsi kadi igəri
təki m-piti kilə ki to jim ti. ¹⁴ M-
piti mba kadi se a əsi dije ki
gin koji ti ləm adi jangi ra-de,
kadi təki madi je ingəi kaji wa.
¹⁵ Kin ə kər ki Luwə ər Jipi je
gogi, e rəbi kulə noji naa ti lə
Luwə əi ki dije ki dənangi ti ne
ningə, təlde ki rə Luwə ti gogi
a e ne ki maje e ngay. A e ki lo
koy ti kaw lo kisi ki də taa ti.

¹⁶ Ningə kin ə re dam mapa
ki rai ki ko ki dəsəy e yə Luwə
6a, ndəgi mapa ba pəti e yə
tə, a kin ə ngirə kagi e yə
Luwə 6a, bajie je əi yə Luwə
tə. ¹⁷ Ningə *Isirayəl to tə kagi
bini ki 6e be. Luwə gangi ba-
jie je madi kə, ə uni-ni j ki j
gin koji lə Isirayəl al, ki j kagi
bini ki wale, re tiyəi-ni tode ti
dan ndəge je ti, adi a də ngirə
bini ti ki 6e, isi njibi bote tə.

¹⁸ Ningə j, e ne ki kadi ikidi-
n baji kagi je ki gangi-de kə
kin al. Kin ə ina kadi ikidi-de
ə, kadi mei ole də ti tək e j ə
a də ngirəde ti 6i e ngirəde 6a
a dəi ti al. ¹⁹ Dəmajə ə, a əl ə
nə: «Gangi bajie je ə tiyəi-mi
tode ti.» ²⁰ Ningə e ki rəjeti
kadi gangi-de mbata əi, ooi to
ra maji lə Kirisi al, 6a j, tiyəi-
ni tode ti mbata uwə kul ra
majj lə Kirisi. Nə re e be ka,
kadi ində gui al, adi 6əl rai tə
ra yo. ²¹ Tadə kin ə, kagi ki
6e wa mindi ka Luwə gangi
bajie je ningə, kadi o rəi maji

nə j taa a iyəi al jagi. ²² Kadi
igər tək i Luwə e nje ra maji
ə kadi igər tək i e dəw ki ngə
ngay tə. Luwə e dəw ki ngə
ki rə dije ti ki osi, ə e dəw ki
nje ra maji ki rəi ti j tə. Nə
ke ə, kadi a də njai ti me ra
majj ti lie kin. A re e be al ə,
a gangi ləi kə tə baji kagi ki 6e
kin be tə. ²³ NGa ningə, ki əji
də ngan Isirayəl je, kin ə iyəi
ta me ngə ləde ə, Luwə a təl
kadi tiyə-de tode ti gogi mbata
aw ki təgi kadi tiyə-n-de gogi.
²⁴ Kin ə j ki j baji kagi bini ki
wale mindi, ə Luwə gangi re
tiyəi ta kagi bini ti ki 6e ki e lo
ləi al kin ningə, ngan Isirayəl
je ki əi baji kagi bini ki 6e kin
6a, Luwə a təl tiyə-de majj gogi
lo tode ti.

*Ta ki də kaji ti lə ngan
Isirayəl je*

²⁵ NGakom je, m-ndigə kadi
igəri gin ta lə Luwə ki to lo
6əyə ti kin, 6i kadi isi day al.
Be al ə a oi rəsi tə njə gosi
ki ngay. Ningə kadi igəri tək i
dam *Isirayəl je madi, mede a
ngə bit i kadi dije ki gəri Luwə
al pəti, tēēi kaji ti. ²⁶ Lo kin ti
ngə ə yə Isirayəl je pəti a ingəi
kaji tək i makitibi lə Luwə əl-n
ə nə:

«NJe taa də dije a j Siyō ti ə a re,
A ər kal də ta lə dije ki gin koji
ti lə Jakobi kə.

²⁷ E kin ə e kun mindi ki a də-
je naa ti səde,

Loki m-a m-ər majal ləde
kə*».

²⁸ Kin ə ji gō mbati ki *Jipi
je mbati Poy Ta ki Maji kin 6a,
j-a j-ə nə əi njə bə je lə Luwə.
Ningə e kin ə e kaji ləsi. Nə re

ji go kəti ki Luwə kəti-de kin tə 6a, j-a j-ə nə Luwə ndigi-de 6əy mbata ti lə kade je tə. ²⁹ Tado Luwə adi dəw ne ə təl taa jie ti al, taa 6a dəw ə təl tuwe al tə. ³⁰ Kəte mari, ali ta ta Luwə ti, nə 6asine, Luwə oo kəm-to-ndoo ləsi, mbata kal ki Jipi je ali tae. ³¹ Be tə ə, əi ka ali tae 6one, mba kadi Luwə oo-n kəm-to-ndoo ləsi. Lo kin ti nga ningə, əi ka Luwə a oo kəm-to-ndoo ləde tə. ³² Tado Luwə adi ta rəbi dije pəti alii də ta, mba kadi ɔji-n-de me-maji ləne.

Təji ki də Luwə ti

³³ Ki rəjeti, ne kingə lə Luwə al də lo, gosi, ki ne gər lie əti 6əl ki dum! Dəw ki kadi gər me ta ki gangi lie goto, dəw ki kadi gər kəji ra lie goto.

³⁴ E ə Makitibi lə Luwə əl-n ə nə:
«Dəw ki gər ta ki me Babe ti goto,

Dəw ki kadi ɔje ta goto*»

³⁵ «Taa dəw ki kadi un ne adi Luwə kəte,
Kadi tə go ti ə Luwə ugə kire ka goto tə*»

³⁶ Tado e Luwə ə ində ne je pəti, ne je pəti toi ki takule, mbata ti lie. Kadi təba e lə Luwə ki dəkagilo je ki dəkagilo je! *Amen!

12

Njiyə ki nəl Kirisi

¹ NGakom je, təkɪ Luwə ɔji-n-je me-maji ləne ki taga adi ji gəri, m-ilə dingəm mesi ti kadi uni darəsi wa tə kadi-kare ki kəm, indəi ta dangi tə ne ki nəl Luwə, adi-e. E kin ə e kəsi-gon Luwə ki rəjeti ki kadi ɔsi gone.

² Ningə kadi uni go rəbi ne ra ki dije isi rai dəkagilo ti ki 6one kin al, nə kadi iyəi rəsi adi ne gər ki sigi ki Luwə adi səsi kin, mbəl səsi. Lo kin ti, a gəri kəm ne ki e ne ki Luwə ndigi: adi e ne ki maji, ne ki nəl-e, ne ki go rəbe ti.

³ Ki takul kadi-kare ki Luwə adi-m, m-əl dəw ki ra dansi ti kadi uni ta rəsi ki al də maji al, nə kadi oi ta rəsi ki go rəbe ti, dəw ki ra, ki go təgi kadi-me ti lie ki Luwə ade. ⁴ Daroje e kare ba, nə ngan rəje je əi dangi dangi. Ningə nə nə aw ki kilə ləne ki səbi dəne. ⁵ Be tə ə, ji bay, nə je kare ba me kində rə naa ti ki Kirisi. Je ki dəje dəje, nə je ngan rə-naa je. ⁶ Ningə, Luwə adi-je kadi-kare je ki dangi dangi ki go me-maji ti lie ki adi-n-je. Kin ə re e kadi-kare kəl ta ki tae ti ə adi ə, kadi ira-n kilə ki go kadi-me Kirisi ti. ⁷ Kin ə re dəw madi aw ki kadi-kare ra kilə dan dije ti ə, kadi ra kile; kin ə dəw madi aw ki kadi-kare ndo ne dije ə, kadi ndo-de ne. ⁸ Kin ə dəw madi aw ki kadi-kare kilə dingəm me dije ti ə, kadi ilə dingəm mede ti; kin ə dəw madi aw ki kadi-kare kadi ne dije ə, kadi adi ki me-nda; kin ə dəw madi aw ki kadi-kare kər nə dije ə, kadi ɔr nəde ki rə ki ti kati; kin ə dəw madi aw ki kadi-kare koo kəm-to-ndoo lə dije ə, kadi oo kəm-to-ndoo ləde ki rənəl.

⁹ Maji kadi ndigi-naa ki dansi ti e ndigi-naa ki rəjeti. Ningə kadi ɔsi ne ki majal ngərangi, ə kadi uwəi go ne ra ki maji ngə tə. ¹⁰ Maji kadi

indigi-naa dansi ti ndigi-naa lə ngakonaa je. Ningə kadi dəw ki ra sangi kadi n-e taa n-ɓuki madine je ti. ¹¹ Kadi səi dije ki njé ra kilə, ki dabi goto rɔsi ti, ə irai kilə lə ʔabe ki me ki kare tɔ. ¹² Ningə kadi irai rɔnəl dɔ ne ti ki isi ngəmi tae, kadi orəi mesi dɔ kɔ ti, ə uwəi tɔgisi ba me kəl ta ti ki Luwə tɔ. ¹³ Kadi irai ki ngakɔsi je me ne je ti ki to rɔde, ə kadi uwəi mba je ki rɔsi ti maje. ¹⁴ Injangi dɔ dije ki nje kadi səsi kɔ; injangi dɔde bi imani-de al. ¹⁵ Irai rɔnəl ki dije ki isi rai rɔnəl, ə inɔi ki dije ki isi nɔi tɔ. ¹⁶ Maji kadi ndusi osi go-naa ti. Isangi rəbi ne ra ki tɔba al, nə kadi isangi rəbi ne ra ki dɔe du. Ningə kadi oi rɔsi tɔ njé gosi ki ngay al tɔ.

¹⁷ Re dəw ra səsi majal ə, ugəi-e kirə majal ki ra səsi kin ki majal al. Indəi dɔ rɔsi ti kadi irai maji ta kəm dije ti pəti. ¹⁸ Kin ə re ta rəbi lapiya e rɔsi ti, ə to kadi isangi ə, isangi adi lapiya to dansi ti ki dije pəti. ¹⁹ NGakom je, kadi səi je wa ugəi kirə majal ki dəw ra səsi al, nə iyəi wongi lə Luwə adi ɔdi dəwe. Tado Luwə əl me makitibi ti ləne ə nə:
«Mi ə mi nje kigə kirə majal ki dəw ra ki madine.
Dəw ki ra ne ki majal ki madine,
Mi ə m-a m-ɔje kəme to ti».

²⁰ Luwə ilə dɔ ti ɓəy tɔ ə nə:
«Re ɓo ra nje bə ləi ə, ade ne uso,
Re kində ra-e ə, ade man ay.
Re ira be ningə,

A to tə yal por ə ɔy buki dɔe ti be».

²¹ Adi majal dum dɔi al, nə kadi idum dɔ majal ki maji ki ra.

13

Təl rɔ go ndu ti lə nje kɔbe je

¹ Kadi dəw ki ra ka təl rɔne go ndu ti lə njé kɔbe je ki isi dɔ be ti. Tado kɔbe ki to ban ban ka e Luwə ə e nje kadi dəw, ningə njé ki isi dɔ be ti, e Luwə ə ində-de. ² E mbata kin ə, dəw ki ində gune yə nje kɔbe ti, isi ɔsi ta ndu Luwə. NJé ki isi indəi gude yə nje kɔbe je ti, isi ndɔri ta ki gangi lə Luwə rəi ki dɔde ti. ³ Ningə, dije ki njé ra ne ki maji ɓa isi ɓəli njé kɔbe je al, nə e dije ki njé ra ne ki majal ə isi ɓəli-de. Ə re ige kadi iɓəl nje kɔbe al ɓa, ira ne ki maji par ə a piti. ⁴ Tado nje kɔbe e dəw ki isi ra kilə adi Luwə mba kadi kilə rasi e kilə ra ki maji. A kin ə re isi ira ne ki majal ɓa, iɓəl nje kɔbe, mbata e kare ɓa aw ki ne kati al. Lok i nje kɔbe gangi ta dɔ dəw ti ɓa, isi ra kilə lə Luwə, ɔji wongi lie dɔ dəw ti ki nje ra ne ki majal ade gər. ⁵ E mbata kin ə, maji ngay kadi dəw ilə dɔne gin tɔgi ti lə nje kɔbe je. Ningə kadi ilə dɔne gin tɔgi ti mbata ɓəl wongi lə Luwə al, nə mbata mər ta ki maji ki me dəw ti ndigi kadi dəw ra be. ⁶ E gine kin tɔ ə isi igəi la-mbə, tado dije ki isi taai la-mbə jisi ti, əi dije ki Luwə adi-de kilə kin kadi rai. ⁷ Lo kin ti, maji kadi adi dəw ki ra ne ki sɔbi kadi adi-e. Adi

la-mbə dəw ki sɔbi kadi adi-e la-mbə, adi ne ki gangi dɔsi ti dəw ki sɔbi kadi adi-e, iβəli dəw ki sɔbi kadi iβəli-e, ə ɔsi gon dəw ki sɔbi kadi ɔsi gone tɔ.

NDigi-naa ki yo je ki ne je

⁸ Adi kirə ne lə dəw madi to dɔsi ti al. Kirə ki kadi to dɔsi ti ɔa, kadi e kirə ndigi-naa ki kadi indigi-naa dansi ti ki yo je ki ne je par. Tado dəw ki nje ndigi madine, e dəw ki ra go ndu Luwə ti ilə taga pay. ⁹ M-əl be, mbata ndu-kun je lə Luwə əl ə nə: «A uwə marim al, a tɔl dəw al, a ɔogi al, a ndingə ne lə madi al.» Ningə ndu-kun je kin, ki ndəgi ndu-kun je ki rangi pəti, a ingə-de me ndu-kun ti ki kare ki ə nə: «A ndigi dəw madi tə darɔi j wa be» kin[☆]. ¹⁰ Dəw ki nje ndigi dəw, a ra ne madi kare ki majal ki dəw madine al. Tado dəw ki nje ndigi madine, e dəw ki ra go ndu Luwə ti ilə taga pay.

Kisi dɔ nja ti mba tɔl Kirisi

¹¹ Igəri dɔkagilo ki j-isi ti ne kin maji, kadi e dɔkagilo ki kadi indəli dɔ ɔi ti ngata. MBata dɔkagilo ki kəte j-ilə-n ngirə kində meje dɔ ra maji ti lə Luwə kin, kaji e say səje ɔəy, nə ki ɔasine kin, kaji e rɔjeti ɔasi ngata. ¹² Lo ki ndɔ nay ngay al ngata, lo ki ti e ɔasi, ə maji kadi j-ɔsi ne ra je ki me til ti ngərangi, ə adi j-oti ne rɔ je ki kadi ji rɔi kada. ¹³ Adi pa njiyəsi e ki go rəbi ti ki maji, tə dije ki njé njiyə kada wangi. Kadi səi dije ki njé kuso ne kədi al nim, go

kay kasi al nim, kadi səi njé kaya ki ra al nim, njé koo maji rɔde al nim, njé kəl ki njé ra jangi al nim. ¹⁴ Maji kadi oti Babe Jəju Kirisi rɔsi ti tə ne rɔ ləsi. Ningə kadi adi ndigi ra lə darɔ uwə mesi al, nə tə j j irai majal ki e ndigi ra lie.

14

Kadi dəw gangi ta dɔ ngokone ti al

¹ Dəw ki e tɔ me kadi-me Kirisi ti, maji kadi uwəi-e ki rɔsi ti ki kanji kadi igangi ta dɔ ne ti ki to mee ti. ² Dɔmaj i ə dəw madi, aw ki kadi-me ki uso-n ne je pəti kare, ki kanji kadi mee uwe ki ta, ningə e ki nungi, ki kadi-me lie e ki tɔ, ɔ mbi kam par tɔ. ³ Lo kin ti, sɔbi kadi dəw ki nje kuso ne je pəti, kidi dəw ki nje kuso ne je madi al kin al, ningə dəw ki nje kuso ne je madi al, maji kadi kidi dəw ki nje kuso ne je pəti al tɔ, tado e ka Luwə uwe ki rəne ti tɔ. ⁴ J nə ə kadi igangi ta dɔ njé ra kilə ti lə dəw ki rangi ə? Re uwə rəne ba ta kilə ti ə se osi nangi ka, e kin e ta lə ɔae. Ningə a uwə rəne ba taa, tado Babe aw ki tɔgi kadi ade uwə-n rəne ba.

⁵ Dəw madi a əl ə nə ndɔ je madi itə naa, ə dəw ki nungi a ə nə ndɔ je asi-naa pəti tɔ. Nə maji kadi dəw ki ra ka aw ki me ki kare dɔ ndu ti lie ki a dɔ ti. ⁶ Dəw ki ɔo kadi ndɔ madi itə ndəgi ndɔ je madi kin, əl mba kəsi-n gon Luwə, ə dəw ki uso ne je pəti, uso kadi ɔsi-n gon Luwə tɔ, mbata ra oyo

☆ 13:9 Təje ki taga 20.13-17; Dətərənom 5.17-21; Ləbətiki 19.18

Luwə dɔ ti. Taa dəw ki uso ne je pəti al ka, ra mbata kəsi-gon Luwə tɔ, tadɔ ra oyo Luwə dɔ ti tɔ. ⁷ Təki rɔjeti, dəw ki danje ti ki kadi isi ki dɔne taa kisi ləne wa goto, taa dəw ki danje ti ki kadi oy koy ləne wa ka goto tɔ. ⁸ Re j-isi ki dɔje taa ə e mbata lə Bəbe, a re j-oy ə j-oy mbata lə Bəbe tɔ. Adi kin ə re e-n kisi ki dɔ taa, ə se e-n koy ka, je ne lə Bəbe. ⁹ Tadɔ Kirisi oy, j lo koy ti mba kadi e-n Ba njé koy je ki njé kisi kəm je. ¹⁰ NGa j, ra ban ə isi gangi ta dɔ ngokɔi ti ə? Ra ban ə isi ikidi ngokɔi ə? Kare kare pəti, j-a ji tɛɛi j-ai ta kəm Luwə ti kadi a gangi ta dɔje ti. ¹¹ Tadɔ Bəbe əl me Makitibi ti ləne ə nə:

«Mi Bəbe, təki m-isi-n ki dɔm taa, m-əl səsi təki:

Dije pəti a ɔsi məkəsidi nangi nɔm ti,

Dije pəti a iləi tɔji dɔm ti*».

¹² Lo kin ti, dəw ki ra a idə kɔr kilə rane ki sɔbi dɔne wa nɔ Luwə ti.

¹³ Adi ji taai kəə ta gangi ta dɔ-naa ti. Ningə kadi isangi rəbi kadi iləi jigɔ nɔ ngokɔsi ti al. Həi jigɔ adi tige ile, ə se aw sie adi osi me ne ki majal ti al. ¹⁴ M-gər, to ay njay ki takul Bəbe Jəju, təki ne ki to nje goto. A re dəw madi oo kadi ne madi e ki to nje ɔa, to nje mbata ti lə dəwe wa kin. ¹⁵ Re ituji me ngokɔi mbata lə ne ki isi uso ningə, isi njiyə ki go rəbi ndigi-naa ti al jagi. Igɔ rɔi maji, kadi ta lə ne kuso par ə adi dəw ki Kirisi oy mbata ti lie kin aw-n tuji ti al. ¹⁶ Kadi ne ki e ne ki maji ki rɔsi ti, təl

ne ki kadi ndəgi dije əli ta ki majal dɔ ti al. ¹⁷ Tadɔ kɔbe lə Luwə e ta lə ne kuso ki ne kay al, nə e ta lə ne ra ki dana, ta lə lapiya ki rɔnəl ki NDil ki ay njay adi dəw. ¹⁸ Dəw ki isi ra kilə lə Kirisi ki go rəbe kin, e dəw ki nje ra ne ki nəl Luwə nim, dije ndigi ta lie nim tɔ.

¹⁹ Adi ji sangi rəbi ki kadi re ki lapiya nim, rəbi ki kadi ji tɔgi naa ti me kadi-me ti nim. ²⁰ Maji kadi ituji kilə lə Luwə mbata lə ne kuso al. E ki rɔjeti kadi ne kuso je pəti dəw a uso, nə e go rəbe ti al kadi dəw uso ne ki kadi təl jigɔ tigə ngokɔe ile me ne ki majal ti. ²¹ Maje ki ngay, e kadi dəw uso da al nim, ay kasi al nim, kadi ra ne madi kare ki kadi tigə ngokɔe ile al. ²² Kadi-me ləi ki a dɔ ti kin, ingəm tə yai nɔ Luwə ti. Maji-kur e dɔ dəw ti ki me uwe ki ta dɔ rəbi ti lie al. ²³ Nə dəw ki me uwe ki ta dɔ ne ti ki isi uso, ta ki gangi e dɔe ti, mbata e dəw ki kilə rae e ki go kadi-me ti al. NGa ningə, ji gər kadi ne je pəti ki dəw ra-de ki go kadi-me ti al, e majal.

15

Kadi dəw sangi rəbi ne ki kadi adi rɔnəl madine

¹ J-əi ki j-awi ki tɔgi me NDil ti, maji kadi ji gəti njé je ki əi tɔ je, ki kanji sangi rəbi ne ki nəl meje. ² Maji kadi dəw ki ra danje ti sangi kadi ra ne ki nəl ngokone. Ra ne ki nəl-e ki mba maji lie kadi tɔgi-n me ndil ti. ³ Kirisi ki dɔne, sangi ne ki nəl rɔne al, nə təki Makitibi lə Luwə əl-n: «Ne taji

je ki sɔbi kadi aw ki dɔi ti, təl ki dɔe ti yo[☆].» ⁴NGa ningə, ne je pəti ki ndangi me Makitibi ti dɔkagilo ti ki kəte kin, ndangi mba kadi tə təl ne ndo mbata ti ləje. Makitibi ndo-je kadi kore me ki kuwə tɔgi ba ləje re ki kində me dɔ ti. ⁵Maji kadi Luwə ki nje re ki kore me ki kuwə tɔgi ba ra adi tasi asinaa maji təkɪ Jəju Kirisi ndigin. ⁶Lo kin ti, a iləi tɔji dɔ Luwə ti ki e Baw Babe ləje Jəju Kirisi ki me ki kare ki ndu ki kare.

Poy Ta ki Maji mbata lə dije pəti

⁷Uwəi naa rɔ naa ti yo je ne je təkɪ Kirisi uwə-n səsi rone ti kin be, mba kadi Luwə ingə-n tɔba. ⁸Təkɪ rɔjeti, m-əl səsi, Kirisi təl nje ra kilə lə *Jipi je mba kadi təl-n ta ndu-kun ki Luwə un adi kade je. ⁹Taa re mba kadi dije ki əi Jipi je al, iləi tɔji dɔ Luwə ti mbata me-maji lie, təkɪ Makitibi lə Luwə əl-n ə: «M-a m-piti dan gin ɔe je ti ki dangi dangi,

Taa m-a m-osi pa m-ilə-n tɔji dɔi ti tɔ[☆].»

¹⁰Ningə təl əl ɔəy ə nə:

«Səi gin ɔe je ki dangi dangi, irai rənəl ki dije lə Babe[☆].»

¹¹Bəy tɔ:

«iləi tɔji dɔ Babe ti, səi gin ɔe je pəti,

Osi pa, ipiti-e-n, səi gin dije pəti^{☆!}»

¹²Nje kəl ta ki ta Luwə ti Ejay əl tɔ ə nə:

«Dəw ki gin koji ti lə Jəse kare a re,

E ə a j̄ taa kadi a ɔ ɔe dɔ gin ɔe je ti ki dangi dangi, Ningə e tɔ ə gin ɔee je kin a indəi mede dɔe ti[☆].»

¹³Kadi Luwə ki e nje re ki ne kində me dɔ ti, adi rənəl, ki lapɪya lie tɔ səsi biyə ti, me kadi-me ti. Ningə kadi tɔgi NDil Luwə adi kində me dɔ ti ləsi aw ki kəte kəte tɔ.

Kilə lə Pol

¹⁴NGakom je, ki ɔji dəsi, mi ki dəm, m-gər maji, kadi mər ta ki maji rosi mesi, ne gər ki dum səsi goto, taa asi gaki kadi adi-naa ta kɔji yo je ki ne je tɔ. ¹⁵Be ka, ki madi je, m-ndangi makitibi ki tɔge to m-adi səsi kadi m-ole-n mesi. Ningə m-ra be ɔji dɔ maji ki Luwə ra səm. ¹⁶Luwə ra adi m-un rəm m-ilə kɔ mbata kilə lə Jəju Kirisi ki rɔ dije ti ki əi *Jipi je al. Ində-m ta dangi kadi m-ilə mbe Poy Ta ki Maji lie, kadi dije ki əi Jipi je al təli kadi-kare ki nəl Luwə, kadi-kare ki NDil Luwə e dɔ ti. ¹⁷Asi kadi m-ində gum me tɔ Jəju Kirisi ti ɔji-n dɔ kilə lə Luwə. ¹⁸NGa ningə, re m-əl ta ɔa, m-əl ta dɔ ne ti kare ba par, adi e kun ki Kirisi un-m ra-n kilə adi dije ki əi Jipi je al təli rɔde go ndue ti kin. Kirisi ra kilə ki ta ki tam ti nim, ki kilə ram nim, ¹⁹taa ki tɔgi ne kɔji je, ki ne je ki əti ɔəl, ki tɔgi lə NDil Luwə. Be ə, j̄ Jorijaləm ti bitɪ tɛɛ-n Hiri ti, m-ilə mbe Poy Ta ki Maji lə Kirisi ki lo je pəti. ²⁰Ningə m-ndigi ngay kadi m-ilə mbe Poy Ta ki Maji lo ki tɔ Kirisi ɔa ti al ɔəy par, mba kadi m-ində ngirə kilə ləm dɔ kilə ti

☆ 15:9 Pa je 18.50; 2 Samiyəl 22.50 ☆ 15:12 Ejay 11.10

☆ 15:10 Dətərənom 32.43 ☆ 15:11 Pa je

ki dəw madi ində ngire kəte al.
²¹ Lok i m-ra be kin ɓa, m-ra
 tək i Makitibi lə Luwə əl-n ə nə:
 «Dije ki dəw ilə-de mbɛ ta lie al
 a ooi-e,
 Ə dije ki ta lie osi mbide ti al, a
 gəri me ta kin tɔ*»

Kɔji ra lə Pol

²² E kin ə e ne ki ɔgi-m ta
 rəbi ki dəkagilo je pəti kadi m-
 aw rəsi ti. ²³ Nə ki ɓasine kin,
 m-aw ki lo madi ki kadi m-ra
 kilə ti go lo je ti kin al ngata.
 E be ə, asi ɓal ngay ɓone, m-
 ndingə kadi m-aw rəsi ti. ²⁴ M-
 a m-aw dəkagilo ti ki m-a m-
 aw-n Isipay ti. Tado, m-ində
 mem ti kadi kawm ə, m-a m-
 tɛɛ dəsi ti kadi m-o səsi, ningə
 kadi irai səm adi m-aw m-tɛɛ
 titi. Nə ke ə, m-a m-o səsi kadi
 ngure ɔr dəm ti ndəy ɓəy taa
 m-a m-gangi m-aw. ²⁵ Ningə
 ki ɓasine kin, m-isi m-aw Jori-
 jaləm ti mba ra ki dije lə Luwə
 ki isi nu. ²⁶ Tado dije lə Luwə
 ki isi dɔnangi Masəduwan ti
 ki dɔnangi Akay ti uni ndude
 kawi ne kadi n-rai ki njé ndoo
 je ki dan dije ti lə Luwə ki isi
 Jorijaləm ti. ²⁷ Uni ndude rai
 ne kin, ningə e ne ki sɔbi kadi
 rai səde be wa. Tado kəte, dije
 ki əi *Jipi je al ingəi ne maji
 ki go NDil ti rɔde ti əi ki əi
 Jipi je, ningə ɓasine sɔbi kadi
 dije ki əi Jipi je al, rai ki Jipi
 je ki ne ki e ne maji lə darɔ
 ki to jide ti tɔ. ²⁸ Be ə, re m-
 ra kilə kin gine gangi, adi m-
 ilə kande ne kaw kin ji dije ti
 lə Luwə ki Jorijaləm ɓa, m-a
 m-aw Isipay ti ki rəbi ki dəsi

ti. ²⁹ M-gər kadi kawm ki m-
 a m-aw ki rəsi ti, m-a m-aw ki
 njangi dɔ lə Kirisi ki to mbar
 mbar.

³⁰ NGakom je, m-ilə dingəm
 mesi ti ki takul ʔaɓe ləje Jəju
 Kirisi, ki takul ndigi-naa lə
 NDil Luwə, kadi indəi rəsi naa
 ti səm, irəi ki kəl ta ki Luwə
 mbata ti ləm. ³¹ Əli ta ki Luwə
 mba kadi taa-m ji njé me nga
 je ti ki Jude, taa kadi tə kadi-
 kare ki m-a m-aw-n Jorijaləm
 kin ka, dije lə Luwə taai ki
 rɔnəl tɔ. ³² Lo kin ti, m-a m-aw
 m-tɛɛ rəsi ti ki rɔnəl, ningə re
 Luwə ndigi ɓa, m-a m-uwə-n
 kɔ rəm rəsi ti ndəy tɔ. ³³ Kadi
 Luwə ki nje kadi Lapiya e naa
 ti səsi pəti. *Amen!

16

Kuwə ji-naa

¹ M-ilə konanje Pəbe ki e
 diyakir dan njé kaw-naa je ti
 ki me ɓe ti ki Səkirə kin jisi ti*.
² M-dəji səsi kadi uwəi-e ki rəsi
 ti me tɔ ʔaɓe ti, uwəi-e rəsi ti
 kuwə ki asi ta tɔ dəw lə Luwə.
 Adi rəsi, irai sie me ne je ti pəti
 ki aw ki ndooe, tado e dəne ki
 ra ki dije ngay, taa mi wa ki
 dəm ka ra səm tɔ. ³ Uwəi ji
 Pirisika əi ki Akilasi adi-mi, əi
 madi-kiləm je me kilə ti lə Jəju
 Kirisi*. ⁴ Əi je ə uni rɔde, iləi
 kɔ, ajii-mi. Ningə e mi ki karm
 ə m-ra-de oyo al, nə e njé kaw-
 naa je pəti, ki əi *Jipi je al ə rai-
 de oyo. ⁵ Uwəi ji njé kaw-naa
 je ki isi me kəy ti ləde adi-mi tɔ.
 Uwəi ji nje ndigi ləm Epaynəti
 adi-mi, e ə e dəw ki dəsəy ki
 adi mene Kirisi dɔnangi Aji
 ti. ⁶ Uwəi ji Mari ki e dəw

ki ra kilə ngay mbata ti ləsi kin adi-mi. ⁷ Uwəi ji nojim je Andironikus i ai ki Juniyasi ki ai madi dangay je ləm kin adi-mi. Əi njé kaw kilə je ki dije gəri gode maji ngay dan madide je ti, taa adi mede Kirisi nöm ti wa bəy. ⁸ Uwəi ji nje ndigi ləm me tə Babe ti Ampilyatusi adi-mi. ⁹ Uwəi ji madi-kiləje me kilə ti lə Kirisi, Urbə ai ki nje ndigi ləm ki ngay Isitasi adi-mi. ¹⁰ Uwəi ji Apələsi ki e dəw ki taji kadi ki adi mene Kirisi ki taga kin adi-mi. Uwəi ji dije ki me kəy ti lə Arisitobul adi-mi tə. ¹¹ Uwəi ji nojim Erodiyō adi-mi, taa uwəi ji dije ki me kəy ti lə Narsisi ki adi mede Babe adi-mi tə. ¹² Uwəi ji Tirpən ai ki Tirpoji ki ai dəne je ki rai kilə lə Luwə ngay kin adi-mi, taa uwəi ji konanm Pərsidi ki e dəne ki ra kilə lə Luwə ngay tə kin adi-mi. ¹³ Uwəi ji Rupusi[☆] ki e dəw ki Luwə kəte kin adi-mi, taa uwəi ji kəe ki e kom tə kin adi-mi. ¹⁴ Uwəi ji Asekirti nim, Piləgō nim, Ərməsi nim, Patirobasi nim, Ərmasi nim, ki ndəgi ngakoje je ki ai səde kin adi-mi. ¹⁵ Uwəi ji Pilologi ai ki Juli adi-mi, uwəi ji Nəre ai ki konanne adi-mi, taa uwəi ji Olimpasi ki dije lə Luwə pəti ki ai sie adi-mi tə. ¹⁶ Uwəi ji-naa kare kare ki kuwə-naa rə naa ti ki taji kadi səi ngakonaa je ki me Kirisi ti. *NJé kaw-naa je lə Kirisi pəti uwəi jisi.

Ta ki dəbəy ti

¹⁷ NGakom je, m-ilə dingəm mesi ti kadi indəi kəm-kədi

dərəsi oji-n də dije ki njé re ki gangi-naa dansi ti, ki nje buki dije wale kadi taji rə nē ndo ki səi ingəi. Maji kadi əri rəsi rəde ti kə. ¹⁸ Tadə ko dije ki be kin, isi rai kilə lə Babe ləje Kirisi al, nə isi rai kilə mba kandade yo. Ki kuji ta je ki tade ti, ki to-naa pe pe, ə isi ədi dije ki kəmde tijə də nē ki majal ti al. ¹⁹ Ki oji dəsi, dije pəti gəri təl rə go ta ti ləsi. Lo kin ti, m-ra rənəl oji-n dəsi. NGA ningə m-ndigi kadi kəmsi tijə də nē ki maji ti, ə kadi kəmsi ay njay kadi əri rəsi kə me nē ki majal ti. ²⁰ Ningə Luwə ki nje re ki lapiya a rigiji də *Satagin njasi ti basine. Maji kadi me-maji lə Babe ləje Jəju Kirisi e naa ti səsi.

²¹ Madi kiləm Timote[☆] uwə jisi, taa nojim je Lusiyusi nim, Jasō ai ki Sosipatər nim uwə jisi. ²² Ningə mi Tərtiyusi ki nje ndangi makitibi lə Pol kin, m-uwə jisi me kində rə naa ti lə Babe. ²³ Gayusi[☆] ki m-isi be lie uwə jisi. Erasi[☆] ki e nje ngəm la ki me be bo ti ki ne uwə jisi, taa ngokoje Kartusi ka uwə jisi tə. [²⁴ Kadi me-maji lə Babe ləje Jəju Kirisi e naa ti səsi pəti.]

Kilə taji ki də Babe ti

²⁵ Taji ki də Luwə ti ki asi kadi adi səsi təgi ki go rəbi lə Poy Ta ki Maji lə Jəju Kirisi ki m-ilə səsi mbəe. Ki rəbi lə Poy Ta ki Maji kin, Luwə tēē ki də nē ki to lo bəyō ti lo kilə ngire ti nu, ²⁶ nə basine gine tēē taga wangi kin. Gine tēē

☆ 16:13 Mk 15.21

☆ 16:21 Knjk 16.1-3

☆ 16:23 Knjk 19.29; 1Kor 1.14

☆ 16:23 2Tim 4.20

ki taga wangi ki rɔ dije ti ki əi
 *Jipi je al, ki takul makitibi ki
 njé kəl ta ki ta Luwə ti ndangi.
 NDangi ki go ndu ti lə Luwə ki
 nje kisi biti ki nɔ ti kadi dije ki
 əi Jipi je al adii mede Luwə, ə
 kadi təli rɔde go ndue ti. ²⁷Tɔji
 ki dɔ Luwə ti ki e ki karne
 ba ə e nje gosi, ki dɔkagilo ki
 dɔkagilo me tɔ Jəju Kirisi ti.
 *Amen!

Makitibi ki dōsay ki Pol ndangi adi Korēti je

*Ta ki dō makitibi ti ki dōsay
ki Pol ndangi adi Korēti je*

MBa lə Pol ki kō joo ki mba kilə mbē Poy Ta ki Maji ki aw, aw tēē Korēti ti ki e 6e bo kare ki dōnangi Girəsi ti. Loki Pol aw tēē Korēti ti, isi ti nōō ra nay dōgi gide jijoo. Ningə njé kaw-naa je ki Pol ində ngirəde, əi dije ki əi Jipi je al, ki əi njé tō 6a je al.

Korēti e 6e bo ki ne kingə e ngay me ti ki takul toe kadi ba bo ti ki ra adi bato je rəi ngay titi. Njé ra gati je uwəi naa ti be, taa njé ne gər je ki dangi dangi ka əi ngay me ti tō. Nə ne kare ki majal, kaya ki ra rosi mee. Ra adi njé kaw-naa je ki əi ngə 6əy kin, ne je ngay tilə-de naa ti. Lo kin ti, Pol ga ta ngay dode ti, tado loki iyə-de ə aw lo ki rangi ti, nja naa ti naa ti, ingə poyde ki ade rənəl al. E be ə, ndangi-n makitibi ki asi sə be adi-de. Makitibi je ki joo ə j-ingə-de me Kilə-mindi ti ki sigi ne kin, nə njé ki joo dəw gər lo ki tade ti ti al. Pol əl ta ləde: ki kare me 1 Kor 5.9-13, ə e ki nungi me 2 Kor 2.3 tō. Ningə makitibi je ki joo ki j-ingə dan made je ti ne kin, Pol ndangi-de dəkagilo mba ti lie ki kō mitə ki mba kilə mbē Poy Ta ki Maji. Ki dōsay Pol ndange Epəji ti, ə e ki kō joo ndange Epəji ti wa tō ə se dōnangi Masəduwan ti wa be.

Me makitibi ti ki dōsay kin, go ta kuwə ji-naa ti, ki kəl ta ki Luwə ki mbata maji lie ki ra (1.1-9), Pol dəji njé kaw-naa je ki Korēti ti kadi indəi ngangigangi-naa ki to dande ti kin nim (1.10-4.21), kadi əsi kaya ki ra ngərangi nim (5), kadi iyəi ta kaw ki ndu kasi-naa al ki dande ti nō njé gangi ta je ti ki gəri Luwə al kin nim tō (6.1-11). Pol təl a nōō əl-de 6əy tō kadi gəri lo kində kəmde go darəde ti ki e kəy kisi NDil Luwə kin tō (6.12-20). Ningə go ta kōji je ti kin, Pol tur ta je ti ki dangi dangi ki njé kaw-naa je dəji-e me makitibi ti ki iləi adi-e. Adi e ta ki oji dō:

Taa-naa (7);

Ta ki dō kuso da je ti ki awi nō kagi yo je ti, ki ta ki dō pa njiyəde me ne je ti pəti ki aw naa ti ki yə Luwə al (8.1-11.1);

Ta ki dō njé kaw-naa je ti ki ne kuso lə Babe (11.2-34);

Ta ki dō kadi-kare je ti lə NDil Luwə (12-14);

Ki ta ki dō ki njé koy je lo koy ti (15).

Pol təl ta makitibi ləne ki poy ta je madi tō (ta ki dō ne kaw ti nim, ndigi ra je lə Pol nim...), kuwə ji-naa tō (16).

Me ne je ti pəti ki asi-naa al dan Korēti je ti kin, Pol əl-de təkəi təl rō go ndu ti lə Kirisi par ə a ra kadi ne je asi-naa. NGa ningə ndigi-naa ki rəjeti lə ngakonaa je ə e rəbi ki maji itə rəbi je pəti tō (13).

Kuwə ji-naa

¹ Mi Pol ki Luwə 6ar-m, ki go me ndigi ti lie kadi mi nje

kaw kilə lə Jəju Kirisi, naa ti ki ngokoje Sositan[☆], ² j-uwə jisi səi njé kaw-naa je ki isi Korēti[☆] ti, j-uwə jisi səi njé ki Luwə ɔr səsi me majal ti kə ki go rəbi kində rə naa ti ki Jəju Kirisi, j-uwə jisi səi njé ki Luwə ɔar səsi tə dije ki kay njay ləne, j-uwə jisi səi dije pəti ki, me lo je ti ki dangi dangi, isi ɔai tə Babe ləje Jəju Kirisi, Babe ləsi ki Babe ləje. ³ Kadi me-maji ki kisi-maje lə Bawje Luwə əi ki Babe Jəju Kirisi e dəsi ti.

Ra maji lə Luwə me Kirisi ti

⁴ M-ra oyo Luwə ləm ki ndə je ndə je ki mbata ləsi. M-ra-e oyo ɔji də me-maji lie ki to dəsi ti me kində rə naa ti ki Jəju Kirisi. ⁵ Tadə me kində rə naa ti ki Kirisi kin ə maji ur-n səsi me kuji ta ti ki me ne gər ti. ⁶ Naji ki ma ki də Kirisi ti e ki ma ki tɔgi dansi ti, ⁷ adi kadi-kare madi kare ki du səsi goto. Isi ingəmi ndə ki Babe ləje Jəju Kirisi a tɛɛ-n hɔy. ⁸ Kirisi wa ki dəne a adi səsi tɔgi kadi uwəi rəsi ba bitɪ dɔbɔy ndə ti. A adi uwəi rəsi ba mba kadi ndə təl-e ɔa səi ki tə dəsi ti al. ⁹ MBata Luwə ki nje ɔar səsi, ilə səsi naa ti ki NGone Jəju Kirisi ki Babe ləje, e Luwə ki nje ka də ndune ti. ¹⁰ NGakom je, m-ndəji səsi me tə Babe ti ləje Jəju Kirisi kadi adi ndusi e naa ti. Adi gangi-naa goto dansi ti. Maji kadi adi tagasi je ki angalsi je e naa ti kare ba. ¹¹ MBA ri ə m-əl ta kin be wa? M-əl be mbata dije ki Kolowe ti əli-mi ta ki dəsi ti adi-m m-o. ¹² Ningə ne ki

m-ge kadi m-əl səsi, m-o təkɪ dansi ti dəw madi ə nə: «Mi dəw lə Pol», ki nungi ə nə: «Mi dəw lə Apolosi[☆]», ki rangi ə nə: «Mi dəw lə Piyər», ə e ki rangi ɔəy ə nə: «Mi lə Kirisi». ¹³ Ə se Kirisi e ki gangi rəne dana wa? Se e Pol ə ɔəi-e də kagi-dəsi ti mbata ləsi wa? Se rai səsi batəm me tə Pol ti wa? ¹⁴ M-ra oyo Luwə təkɪ ra adi m-ra batəm dəw madi kare dansi ti al. Dije ki m-ra-de batəm e Kirisipusi[☆] əi ki Gayusi par. ¹⁵ Dəw madi kare ki a ə nə rai ne batəm me təm ti goto. ¹⁶ Dije ki m-ra-de batəm ɔəy tə ɔa, e njé ki me kəy ti lə Isitəpanasi. Ki rangi to nɔɔ ningə, m-o al ngata. ¹⁷ E ki mba kilə mbɛ Poy Ta ki Maji ə Kirisi ilə-m, ɔi e ki mba ra batəm al. Kilə mbɛ Poy Ta ki Maji kin e ki gosi ta ki ta ti al. Re e ki gosi ta ki ta ti ningə, koy Kirisi də kagi-dəsi ti a təl ne ki ndae goto.

Kirisi e tɔgi ki tər lə Luwə

¹⁸ MBɛ koy Kirisi də kagi-dəsi ti e ta mbə ki rə dije ti ki isi awi tuji ti. Nə ki rɔjeti je ki j-ingə kaji ningə e tɔgi lə Luwə. ¹⁹ Makitibi lə Luwə ə nə: «M-a m-tuji tər lə njé tər je, ningə njé ne gər je, m-a m-ro ta ne gər ləde kadi təl ne ki kare[☆].» ²⁰ Nje tər e ra be? Nje ndo ndu-kun e ra be? Nje naji ta e ra be? Tər lə dəw ki duniyā ti ə yə Luwə təl-e ne ki mbə ti. ²¹ E be mbata tər ki dənangi ti ne asi kadi aw ki dije adi gəri tər lə Luwə al. E

☆ 1:1 Knjk 18.17

☆ 1:2 Knjk 18.1

☆ 1:12 Knjk 18.24

☆ 1:14 Knjk 18.8

☆ 1:19 EJay 29.14

be ə Luwə ndigi ngay kadi n-aji dije ki adi-e mede. Dije ki adi-e mede ki go rəbi kilə mbe Poy Ta ki Maji ki dəw oo ə to tə ta mbə yo. ²² *Jipi je daji kadi n-ooi ne kəji, Girəki je sangi tər tō. ²³ Ki səbi dəje ningə, j-ilə mbe Kirisi ki bəi-e dō kagi-dəsi ti. MBe kin təl jigi tigə Jipi je, ə e ta mbə ki rō dije ti ki əi Jipi je al tō. ²⁴ Nə ki rō dije ti əi Jipi je ki dije ki əi Jipi je al, ki Luwə bar-de ningə, mbe lə Kirisi kin e tōgi ki tər lə Luwə mbata ti ləde. ²⁵ Tadō ta mbə lə Luwə kin e tər ki itə tər lə dije, ə tōgi goto lə Luwə kin e tōgi ki itə tōgi lə dije.

²⁶ NGakom je, indəi kəmsi maji oi. Dansi ti ki Luwə bar səsi kin, njé tər je ki go darō ti əi ngay al, njé tōgi je əi ngay al, njé tōba je əi ngay al tō. ²⁷ Ningə kadi igəri təkī Luwə kəti ne je ki njé tōgi al ki dənangi ti ne mba kadi ilə-n rəsəl dō ne je ti ki njé tōgi. ²⁸ Luwə kəti ne je ki kəme goto, ne je ki dije kidi-e dənangi, ne je ki əi ne madi al, mba rō-n ta ne je ki dije ooi ndade. ²⁹ Be mba kadi dəw madi indəi gune nō Luwə ti al. ³⁰ E Luwə ə ilə səsi naa ti ki Kirisi. Kirisi ki bone e tər ləje ki j rō Luwə ti. E ə, ki go rəbi lie, Luwə ər-n ta dəje ti, adi j-ayi njay, ugə dəje ji majal ti. ³¹ E be təkī makitibi lə Luwə əl-n ə nə: «Dəw ki ge kində gune ningə, maji kadi un Babe ə ində-n gune*»

2

Kilə mbe Poy Ta ki Maji lə

Pol

¹ NGakom je, loki m-aw dansi ti, m-ilə səsi mbe poy ta ki rəjeti lə Luwə, ki to lo bəyo ti, e ki ne gər ki al dəsi ə se ki tər ta ə m-ilə-n səsi mbe kin al. ² MBata loki mi dansi ti, ne ki rangi ki m-sangi goto. M-sangi kadi igəri Kirisi par kare ba. Adi e Kirisi ki bəi-e kagi-dəsi ti. ³ Loki mi dansi ti, mi me tōgi goto ti. M-al səsi ta me dadi ti ki bəl. ⁴ Ne ki m-ndo səsi ki mbe Poy Ta ki Maji ki m-ilə səsi kin, e ki ta ne gər lə dəw al. E ki go kəji tōgi ti lə NDil Luwə. ⁵ Be mba kadi kadi-me ləsi ilə ngirəne dō ne gər ti lə dəw al, nə dō tōgi ti lə Luwə yo ta. ⁶ Ningə, je ka ji ndo njé kadi-me je ki tōgi gangi me ndil ti ki me tər tō. Nə ke ə e tər lə dije ki dənangi ti ne al. Ta e tər lə njé tōgi je ki dənangi ti ne ki ndō madi ə a tuji kin al tō. ⁷ J-ilə mbe tər lə Luwə. Tər ki kuti gide ki to lo bəyo ti. E tər ki Luwə ində dəe dana kəte nō kində duniya ti mbata tōba ləje. ⁸ Tər ki dəw kare ki dan njé tōgi je ti ki dənangi ti ne ki gər goto. Re kənde tēē dō tər ti kin ə re a bəy Babe ki nje tōba kagi-dəsi ti al. ⁹ Ningə, təkī makitibi lə Luwə əl-n, e ne ki kəm dəw oo al, e ne ki mbi dəw oo al, e ne ki dəw ga mene ti al tō. E ne ki Luwə ində dəe dana mbata ti lə dije ki ndigie*. ¹⁰ NGa ningə, Luwə tēē ki dəe adi-je ki go rəbi lə NDil. MBata NDil oo gin ne je pəti. NDigi ra je lə Luwə ki to lo bəyo ti ka NDil oo. ¹¹ Ki oji dō dəw, dəw madi ki gər ne je ki to rō

madine ti goto. E ndil ki to rō dāw ti kin par ə gər nē je ki to rōe ti. E be ə, yā Luwə ka to be tō. NDil Luwə ki karne ba par ə gər nē je ki to rō Luwə ti. ¹² NGa ningə, ndil ki e meje ti je kin e NDil ki dānangi ti ne al, nə e NDil ki i taa rō Luwə ti nu, mba kadi ji gər-n nē je ki Luwə adi-je ki go me-maji ti lie. ¹³ Ningə, j-əl tae ki rəbi nē gər lə dāw al, nə ki rəbi lə NDil. E be ə, j-isi j-ər gin nē ki rōjeti lə NDil, j-adi dije ki go NDil ti. ¹⁴ Dāw ki aw ki NDil Luwə me nē ti al, asi kadi a ingə nē ki rōjeti ki i rō Luwə ti al. MBata e NDil Luwə par kare ba ə adi dāw gər nē je ki rōjeti kin. ¹⁵ Dāw ki aw ki NDil Luwə mene ti asi gangi ta dō nē je ti pəti, ningə dāw ki rangi asi gangi ta dōe ti al. ¹⁶ Makitibi əl ə nə: «Nə ə gər ta ga lə Babe wa? Se nə ə asi kōje ta wa*?» Dāwe goto, nə je, j-aw ki taga lə Kirisi.

3

Gangi-naa ki to dan njé kaw-naa je ti ki Korēti

¹ NGakom je, ki rōjeti 6a, ta ki m-əl səsi kəte kin m-əl səsi tə dije ki go darō ti, tə dije ki əi ngan je ki du me kadi-me Kirisi ti. M-əl səsi ta tə dije ki go ndil ti al. ² E mbata kin ə, m-adi-n səsi nē kuso ki ngā al, m-adi səsi mba yo. Tado tōgisi asi kadi usoi nē ki ngā al. Biti bone wa kin ka asi kadi usoi nē ki ngā al. ³ Asi al, tado səi dije ki go darō ti 6əy. Səi dije ki go darō ti, isi njiyə ki go darō ti. M-əl be mbata isi rai-naa ni

je, isi gaki-naa je. ⁴ Lok i dāw madi ə nə nē dāw lə Pol, ningə ki nungi ə nə nē dāw lə Apolosi kin se e njiyə ki go darō ti al ə se e ri wa? ⁵ Apolosi ki Pol əi nə je ə? Apolosi ki Pol əi 6əə kilə je lə Luwə. Əi 6əə kilə je ki go rəbi ləde ə adi mesi Babe. Dāw ki ra danje ti ra kilə ləne tək i Luwə ade-n. ⁶ Mi m-dibi ko, Apolosi e nje ra man dō ti, ningə Luwə ə e nje ra kadi ibə. ⁷ NJe mə ko ki nje ra man dō ti əi nē madi al. Dāw ki kadi tōe 6a dō ti e Luwə ki nje ra kadi tōgi. ⁸ NJe dibe ki nje ra man dō ti asi-naa. Ningə dāw ki ra dande ti a ingə nē kigə go ji ki asi ta kilə lie ki ra. ⁹ MBata je madi-kilə je lənaa me kilə ti lə Luwə. Ningə səi, səi ndō lə Luwə, səi kəy kində je lie. ¹⁰ Ki go me-maji ti lə Luwə ki ilə-n kilə ləne jim ti, m-ində ngirə kilə dansi ti tə nje kində ngirə kilə ki maji. Ningə ki basine kin dāw ki rangi ində ta jim. Ke ə, kadi dāw ki ində ta kilə kin 6a, ində kəmne go kinde ti ki a ində maji. ¹¹ Dāw a ində ngirə kilə kin rangi al ngata. NGirə kilə ka ə to ne ə e Jəju Kirisi par. ¹² NGa ningə re dāw ində ta kilə kin ki ər, ə se arja, ə se ki mbal ki ndole, ində ki kagi, ə se burim wale, ə se ki kadi nē ka, a to ki taga. ¹³ MBata ndō gangi ta ti ə, nē je pəti ginde a tēē, ningə por a naa tōgi kilə je pəti kadi dije a oy maje ki maje al. ¹⁴ Re kilə ki dāw ində dō ngire ti kin, ngā a taa ningə, 6ae a ingə nē kigə go jine. ¹⁵ A kin ə, kilə kin por

o-e to ninga, ba e inga ne kiga go jine al. Daw kin a inga kaji, na e kaji ki a tee-n ta por ti jati jati. ¹⁶ Sai ba sai kay kisi Luwa, na igari se igari al wa? ¹⁷ Re daw tuji kay kisi Luwa ninga, Luwa a tuje daw kin to. MBata kay la Luwa ay njay, ninga sai a, sai kay kisi Luwa. ¹⁸ Maji kadi daw ndam ki rone al. Kin a re dansi ti, daw madi oo rone ta nje tar ki go taga ti ki donangi ti ne ninga, maji kadi daw kin tal rone mbati. Tal rone mbati kadi ta inga-n tar ki rojeti. ¹⁹ Tado tar ki donangi ti ne Luwa oo kadi e do majal. Be a makitibi la Luwa a na: «Luwa uwa nje tar je ki ta me ta ngom je ti la de.» ²⁰ Taa tal al bay to a na: «Luwa gar taga la nje tar je, ninga oo kadi e ne madi al.» ²¹ Sobi kadi daw madi un dije inda-n gune al, mbata ne je pati e yasi. ²² E-n Pol, a se Apolosi, a se Piyar, a se donangi, a se kisi ki do taa, a se koy, a se ne je ki bone a se ki lo ti ti, ne je kin pati e yasi. ²³ Ninga sai, sai ya Kirisi, a Kirisi e ya Luwa to.

4

Kila ra nje kaw kila je

¹ Ninga, maji kadi oi-je ta ba kila je la Kirisi. Oi-je ta nje ngam ne je la Luwa, ne ki rojeti ki to lo bayo ti. ² Nga ninga, ne ki ba nje ne a ge ro nje ngam ne ti, e ka dana par. ³ Ki oji dom, ta kadi sai, a se nje gangi ta do dije ti, igangi ta dom ti ram bal al. Ta mi wa ki dom, m-gangi ta do rom ti al to. Tado m-ra ne ki majal al. ⁴ Ninga, e kin a a ra kadi mi daw ki dana

al. Babe wa a gangi ta dom ti. ⁵ MBata kin a, maji kadi igangi ta do daw ti kate no dakagiloe ti al. Ingami dakagilo ki Babe a re a, ne je ki toi lo bayo ti me til ti, a ila kunji dode ti kadi a toi taga wakisa ta kam dije ti. Ninga a tee ki gin ndigi ra la daw ki ra ki to me ti. Lo kin ti, Luwa a ila toji do daw ti ki ra, ki go kilae rae ti. ⁶ NGakom je, m-al sasi ta ki go kuje je ki dangi dangi oji do Apolosi nim, oji dom mi wa nim, mba kadi indoi ne roje ti. M-ra be mba kadi daw ra yane adi al do ndu ki makitibi la Luwa al kin al. Mba kadi uni daw indai gusi, indori-naa al. ⁷ Se na a e nje ra kadi ito dangi dan dije ti wa? Se e Luwa a e nje kadi ne je pati ki aw-n kin al wa? Nga a re e Luwa a adi ne je pati ki aw-n kin ninga, ra ban be a isi inda-n gui ta ne ki e j wa a inga ki darai be a? ⁸ Ki basine kin, inga ne asi sasi ngata, sai nje ne kinga je. Kin isi oi be ki kanji kadi je sasi do ti. M-ndigi kadi e beko ki rojeti wa a oi be, adi j-o-n sasi. ⁹ Ninga, to taki je ki madi je ki nje kaw kila je kin, Luwa inda-je go dije ti gogi be. Ji to ta dije ki gangi ta koy dode ti be. MBata Luwa iya-je ji dije ti adi ji tal ne koo ta kam dije ti pati. Ta kam malayka je ti ki ta kam dije ti. ¹⁰ Je, ji tal mbati je mbata ti la Kirisi, ninga sai, sai nje kam-kaa je me Kirisi ti. Je nje togi al, na sai, sai nje togi je. Je, dije isi kidi-je, ninga sai, dije isi buki sasi ti. ¹¹ Biti bone ka j-isi j-inga ko. Ne kusoje goto, man kayje goto, kibi koje goto. Dije

isi adi-je kɔ, j-ilə mbir mbir ki lo. ¹² Darɔje je wa, ji ra kilə j-ɔ rɔgɔgɔ taa j-ingə ne kusoje me ti[☆]. Dije taji-je ka, ji njangi dɔde, rai-je kɔ ka j-uwə tɔgi je ba. ¹³ Əli ta je ki majal dɔje ti ka, j-ilə dɪngəm me naa ti. Biti ɔone ka dije ooi-je tə sɪ ki kɔsi kilə kɔ. OOi-je tə tɔ dije ki ndade goto.

¹⁴ M-əl səsi ta tə nganm je ki njé ndigi ləm. E ki mba kulən rɔsəl dɔsi ti ɔa m-ndangi-n ta kin m-adi səsi al, nə e ki mba kadi m-tɛɛ-n kəmsi maji dɔ ne je ti. ¹⁵ Ningə, re njé kər nɔsi je ki me kadi-me Kirisi ti əi dibi kuti ka, bawsi ki go ndil ti e kare ba. MBata mi ə mi bawsi ki nje kilə səsi mbe Poy Ta ki Maji lə Kirisi. ¹⁶ E be ə, m-dəji səsi kadi oi go njam maji. ¹⁷ M-ilə Timote[☆] ki rɔsi ti ki mbata ta kin. Timote ki e ngonm ki nje ndigi ləm, ngonm ki dana me ta ti lə Babe. Timote a ole mesi dɔ ne ndo ti ləm me kisi ki dɔ taa ti ki Kirisi. Kuje ki m-isi m-ndon njé kaw-naa je ki lo je pəti. ¹⁸ Dije madi sii gidide, ooi təkɪ m-a m-təl tə m-tɛɛ rɔsi gogi al ngata. ¹⁹ Nə re Luwə ndigi ə dɔkagilo ngay al par ə m-a m-tɛɛ rɔsi ti nɔɔ. Ningə dije ki njé si gidide kin, m-a m-o-n ta kəlde par al, nə m-o-n kilə ki tɔgide asi ra tɔ. ²⁰ Tadɔ kɔbe lə Luwə e me ta ki kəl ti al, nə e me tɔgi ti. ²¹ E ri ə indigi dana? Indigi kadi m-aw rɔsi ti ki gəl jim ti ə se kadi m-aw ki ngame ki rɔsi ki ndigi-naa, ki e ngame ki səl ləm ləm ə.

5

Kaya ki to dan njé kaw-naa je ti ki Koreṭi

¹ Dije əli ki lo lo adi m-o təkɪ kaya ki to kəl tae al to dansi ti. Dije ki gəri Luwə al ka, dəw ingə ko kaya ki be kin dande ti al. J-o kadi dəw kare dansi ti isi sangi ne bawne[☆]. ² Ə səi, isi sii gidisi. Ne kin, e ne ki kadi a adi səsi ndingə rɔ. Ningə dəw ki be kin e dəw ki kadi a tuwəi-e dansi ti kɔ. ³ Ki ɔji dɔm, mi sɔy səsi, nə təkɪ mi səsi naa ti me ndil ti, m-gangi ta dɔ dəwe ti kin me tɔ Jəju Kirisi ti. M-gangi ta dɔe ti təkɪ mi səsi naa ti be. ⁴ Ningə loki a kawinaa ə mi səsi naa ti me ndil ti, tɔgi Babe ləje Jəju a e naa ti səje dɔ ta ki gangi ti kin. ⁵ Dəw ki be kin, sɔbi kadi iyəi-e ji Satɔ ti kadi tuji darɔe kɔ. *Satɔ tuji darɔe kɔ kadi ndile ingə kaji ndɔ təl Babe Jəju ti. ⁶ Ne ki kadi isii gidisi, mi m-o al jagi. Se igəri al wa? Əm ki ndəy be ki dəw lɔy-n nduji, a ra adi nduji j. ⁷ Sɔbi kadi ɔri əm ki kɔke dansi ti kɔ, mba kadi səi nduji ki lɔy ki sigi. Səi nduji ki lɔy ki sigi mbata əm goto dansi ti. Əm ki kɔke goto dansi ti, tadɔ ngon bati ra nay taa kilə taa ləje e ki kijə minde. ⁸ Adi ji rai nay taa kilə taa kin ki əm ki kɔke al. Adi ji rai ki əm majal al, adi ji rai ki əm me ndul al. Nə adi ji rai ki nduji ki lɔy ki əm goto me ti, ki e nduji ki ay njay, ki rɔjeti. ⁹ Me makitibi ti ki m-ndangi kəte madi səsi kin, m-əl səsi kadi indolai-naa ki dije ki njé ra kaya je al.

☆ 4:12 Knjk 18.3; 20.34

☆ 4:17 Knjk 16.1

☆ 5:1 Ləbətiki 18.8; Dətərənom 23.1

¹⁰ Ningə, m-əl be mbata lə dije pəti ki dɔnangi ti ne ki njé ra kaya je, ə se njé ra majal je, ə se njé bogi je, ə se njé kəsi dɔde nangi nɔ kagi yo je ti, al. Re e be ningə, a tɛɛi kɔ dande ti. ¹¹ Ne ki m-əl səsi, sɔbi dɔ dəw ki ə nə ne nje kadi-me, ningə isi ta ra kaya ti, isi ta ra mal la ti, isi ta kəsi dɔne nangi nɔ kagi yo je ti, isi ta ne taji ti, isi ta ra gɔ kasi ti, ki ta bogi ti. Dəw ki be kin ə kadi indəi rəsi naa ti sie al. ¹² E ta ləm mi ə kadi m-gangi ta dɔ dije ti ki əi njé kadi-me je al, al. Ningə, e njé ki əi dan njé kaw-naa je ti ə kadi a gangi ta dɔde ti. ¹³ Njé ki əi njé kadi-me je al, e Luwə ə a gangi ta dɔde ti. Ituwəi dəw ki nje me ndul dansi ti kɔ[☆].

6

Ta ki gangi ki dan njé kadi-me je ti

¹ Loki ta to dansi ti, səi ki adi mesi Jəju ningə, itəli uni awi nɔ njé kɔbe je ti ki gəri Luwə al bəy tɔ. Irai be ki mba ri wa ka dəw gər al? Uni ta awi nɔde ti, ə iyəi dije lə Luwə. ² Se igəri kadi dije ki kay njay lə Luwə ə a gangi ta dɔ dije ki dɔnangi ti ne al wa? Kin ə igəri kadi e səi je ə a igangi ta dɔ dije ti ki dɔnangi ti ne ningə, ra ban be ə asi kadi igangi ngan ta je ki majal be ki to dansi ti al ə? ³ Se igəri kadi e j-əi je ə j-a ji gangi ta dɔ malayka je ti al wa? Ə kin ə e be ningə, ra ban be ə j-asi kadi ji gangi ngan ta je ki toi danje ti bɔne kin al ə? ⁴ Gine e ri ə, loki ngan ta je ki be kin toi dansi ti ningə, uni

awi rɔ dije ti ki əi ne madi al dan njé kaw-naa je ti ə? ⁵ M-əl səsi ta kin be kadi rəsi səl səsi. Ningə, se dəw madi kare be ki nje kəm-kədi, ki kadi gangi ta dan ngakone je ti ki njé kadi-me je goto biti wa? ⁶ Ə kadi ngakonaa je ki me Kirisi ti uni-naa awi nɔ dije ti ki gəri Luwə al! ⁷ Ki rəjeti ɔa, kaw ə wa ki awi ki naa lo gangi ta ti kin, toji kasi al ləsi ki taga ngata. Se ra ban ə indigi kadi isi dɔ ti ki njé ki rai səsi ne ki go rəbe ti al kin al wa? Se ra ban ə iyəi adi tuji ne ləsi par al wa? ⁸ Ə, səi yo ta itəli isi rai ne ki go rəbe ti al, isi bogi ngakəsi je ki me Kirisi ti. ⁹ Igəri kadi njé ra ne je ki go rəbe ti al, a oy kɔbe lə Luwə al, ə se igəri al wa? Maji kadi ədi rəsi al, tadɔ njé ra kaya je, ki njé ra yo je, ki njé kuwə marim je, ¹⁰ ki dingəm je ki njé sangi-naa je, ki njé bogi je, ki njé kəm-nda je, ki njé kasi ra je, ki njé taji ne je, ki njé taa ne lə dije dɔ gu ti je, dije kin pəti a ooi kɔbe lə Luwə al. ¹¹ Ne je kin ə e kilə ra dije madi dansi ti kəte. Nə basine, səi dije ki Luwə togi səsi adi ayi njay, Luwə ində səsi ta dangi mbata ti lie, Luwə ɔr ta dɔsi ti ki tɔ Bəbe ləje Jəju Kirisi, taa ki takul NDil ki kay njay tɔ.

Darəje e Kəy kisi NDil Luwə

¹² Dije madi əli əi nə: «Ta rəbi to kadi m-ra ne je pəti ki mem ndigi kare.» E ki rəjeti, «ta rəbi to kadi m-ra ne je pəti ki mem ndigi kare,» nə ne je pəti maji səm dɔrɔ al. «Ta rəbi to kadi m-ra ne je pəti ki mem

ndigi kare.» Nə m-ndigi kadi ne madi aw ki tōgi dām ti al. ¹³ Nə kuso e ki mbata me dāw, ə me dāw to mbata ne kuso tō, nə Luwə a tuji-de joo pu kō. Nə darō dāw e mbata kaya al. Darō dāw e mbata Bābe, ningə Bābe ka isi mbata dāw tō. ¹⁴ Təki Luwə adi Bābe jii-ntaa lo koy ti ka kin ə, a adi je ka j-a j-ji taa lo koy ti tō. A adi j-ji taa lo koy ti ki takul tōge.

¹⁵ Se igəri kadi darōsi je əi ngan rō Kirisi al wa? Se m-a m-un ngan rō Kirisi kadi m-təl-e ngan rō kaya dāne ti wa? Jagi m-a m-ra be al. ¹⁶ Se igəri kadi dāw ki ilə rōne naa ti ki kaya dāne, təli darō ki kare ba sie al wa? Tado makitibi lə Luwə ə nə: «Dije ki joo kin a təli darō ki kare*.» ¹⁷ Nə, dāw ki ilə rōne naa ti ki Bābe, e naa ti sie kare ba me ndil ti tō. ¹⁸ E mbata kin ə, kadi imbati kaya sangi dāne je. Tado, ndəgi majal je ki dāw rade, əi gidi rōe ti tagane, nə dāw ki isi sangi dāne kaya ti, isi ra majal əsi-nta rōne e wa. ¹⁹ Se igəri kadi darōsi je e kəy kisi NDil Luwə al wa? NDil ki e mesi ti kin j rō Luwə ti, Luwə ə adi səsi. Darōsi e ya Luwə, 6i e ya si al. ²⁰ Maji kadi iləi tōji dō Luwə ti me darōsi ti, tado Luwə igə dōsi ki gati ki ngay.

7

Ta ki dō taa-naa ti

¹ Ta ki oji dō ta je madi ki əli-mi me makitibi ti ki indangi adi-mi. M-o maji ngay kadi dingəm tēj kadi dāne ti al. ² Nə mba kadi dāw osi me kaya ki

ra ti al, maji kadi dingəm ki ra ka aw ki dāne lāne ki oji dāne, ə dāne ki ra ka kadi aw ki dingəm lāne ki oji dāne tō. ³ Maji kadi dingəm ki ra ka adi nene ne ki sōbi kadi ade, ningə kadi dāne ka adi ngawne ne ki sōbi kadi ade tō. ⁴ MBata dāne aw ki tōgi dō rōne ti al, nə e ngawe ə aw ki tōgi dō ti. Be tō ə, dingəm ka aw ki tōgi dō rōne ti al, nə e nee ə aw ki tōgi dō ti. ⁵ Maji kadi oji-naa rōsi al. Re oji-naa rōsi ningə, kadi e ki go mindisi ki osi naa ti mba kadi uni rōsi əli ta ki Luwə. Ningə go ti ə, itəli awi naa ti gogi. Be mba kadi *Satə ingə rəbi nan səsi al. Ingə rəbi na səsi loki asi kuwə rōsi ngə al. ⁶ Ta ki m-əl səsi kin, e ndu 6a m-adi səsi al, nə e go rəbi madi ə m-oji səsi. ⁷ M-ndigi ngay kadi dingəm je pəti toi tə mi be, nə ke ə, nā nā ka aw ki kadi-kare lāne ki Luwə ade. *Kadi kare je əi dangi dangi: dāw kare aw ki kadi-kare ne madi, ə e ki nungi aw ki kadi-kare ne ki rangi tō.

⁸ M-əl buwə je ki njé ngaw koy je, təki to maji ngay kadi isi dərōde tə mi be. ⁹ Nə ke ə re, asi kadi uwai rōde ngə al 6a, maji kadi taai dāne, ə se taai dingəm ki rangi. Tado, taa-naa e soti kadi dāw ində gu dō ngur darō ti.

¹⁰ Ki oji dō dije ki taai-naa ki bəlme, maji kadi dāne tēj ji ngawne ti al. Ningə, ndu kin e mi ə m-un al, nə e Bābe ə un. ¹¹ A re dāne tēj ji ngawne ti 6a, a taa dingəm ki rangi al. Re e be al tō ningə, kadi təl aw ji

ngawne ti gogi. Ə kadi dingəm ka tuwə nene al tɔ[☆].

¹² Ki ɔji dɔ ndəgi dije ningə, e mi ə m-əl-de ta, bi e Babe al. M-əl kadi re, dingəm ki un mene adi Kirisi, aw ki dəne ki gər Kirisi al, ə dəne ka kin ndigi kadi n-isi sie ba, maji kadi tuwe al. ¹³ Ə re dəne ki un mene adi Kirisi, aw ki dingəm ki gər Luwə al, ə dingəm ka kin ndigi kadi n-isi sie ka, maji kadi mbate al tɔ. ¹⁴ Tado, dingəm ki gər Luwə al a e ki kay njay ki takul nene. Ningə dəne ki gər Luwə al ka, a e ki kay njay ki takul ngawne tɔ. Re e be al ningə, ngande je a əi ki kay njay al. Nə ki rojeti, əi ki kay njay. ¹⁵ A kin ə re, e ki gər Luwə al, ndigi mbati-naa ningə, ta rəbi to mbata ti lie. Tado goe ti kin, ne madi ki dɔɔ nje kun mene kadi Kirisi naa ti ki nje gər Luwə al goto. Luwə bar səsi kadi isi ki naa ki lapiya. ¹⁶ Dəw gər al, ki go rəbi kisi naa ti kin, dɔ maji ə, j dəne a aji ngawi, ə se j dingəm a aji nei.

Ka dɔ nja ti me bar ti ki Luwə bar dəw

¹⁷ Kadi ne ra dəw ki ra e ki go kadi-kare ti lie. Kadi kare ki Babe ade ki go kise ti ki dɔe taa, kəte taa kadi Luwə bar-e-n. E kin e ta ki m-ndangi madi njé kaw-naa je pəti. ¹⁸ Kin ə re dəw madi ijə mətine kəte taa kadi Luwə bar-e ningə, kadi təl ra rəne tə nje kijə mətə al bəy be al. A kin ə re dəw madi ijə mətine al bəy, ə Luwə bar-e ningə, kadi təl aw ijə mətine al ngata. ¹⁹ M-adi igəri təkijə mətə e ne madi kare al. Taa

kijə mətə al ka e ne madi al tɔ. Ne ki səbi kində kəm go ti, e ngəm go ndu-kun je lə Luwə. ²⁰ Maji kadi, nə nə ka isi me ji kisi ti ləne ki isi-n kəte taa kadi Luwə bar-e-n. ²¹ Kin ə j bəə kəte taa kadi Luwə bari ə, kadi iga ta dɔ kei bəə ti kin al. Re ta rəbi to mba kadi ɔr kulə bəə mindi ti mindi ka, maji kadi a me bəə ti wa kin ira-n kilə ki maji. ²² Tado bəə ki Babe bar-e, e dəw ki kulə bəə ɔr minde ti ngata, e dəw lə Babe. Be tɔ ə, dəw ki e ba rəne ki Luwə bar-e, təl bəə lə Kirisi. ²³ Kadi igəri təkijə igəi dəsi ki gati ki ngay, bi kadi itəli bəə je lə dije al. ²⁴ NGakom je, kadi nə nə ka, isi ki go ji kise ti ki isi-n kəte taa kadi Luwə bar-e-n.

Ta ki dɔ dije ti ki taai-naa al bəy, ki njé ngaw koy je

²⁵ Ki ɔji dɔ dije ki taai-naa al bəy, m-ingə ndu madi rə Babe ti kadi m-adi-de al. Ningə, m-a m-əl-de ta ki go koe ti ləm ki m-o. Mi ki Luwə o kəm-to-ndoo ləm, ə təl-m dəw ti ki asi kadi itaai mee.

²⁶ Ne ki mi m-o maji ngay kadi dəw ra ə to kin: dɔkagilo ki j-isi ti ne kin ə dingəm isi ki karne par ə, m-o kadi a e so-e ti, tado e dɔkagilo ki ngə ngay. ²⁷ Be ə, re itaa dəne ngata ba maji kadi isi sie par. A kin ə re itaa dəne al bəy ə, isi par bi isangi rəbi taa dəne al. ²⁸ Ningə, kin ə itaa dəne ə, e majal ə ira al. Taa re ngon ki mandə taa dingəm ka, e majal ə ra al tɔ. Nə dije ki njé taa-naa a ingəi kɔ ki ndɔ je pəti me kisi ki dɔ taa ti ləde. E be ə, m-ndigi kadi uri me kɔ ti kin al.

²⁹ NGakom je, ne ki kadi m-
al sasi ə to kin: dəkagilo ki noje
ti nay ngay al ngata. Ə kadi
kaw ki kate noo kam, njé taa
dane je toi tə dije ki taai dane
al be. ³⁰ Kadi njé ki isi noi-
naa toi tə dije ki noi-naa al be,
kadi njé ki isi rai rənəl toi tə
dije ki rai rənəl al be, kadi njé
ki ndogi ne je toi tə dije ki awi
ki ne madi al be, ³¹ kadi njé ki
isi maji ki ne kingə ki dōnangi
ne ti toi tə dije ki isi maji al be.
Tadō dōnangi ki ne maji ki me
ti ba pəti a gotoi.

³² Ningə, m-ndigi kadi isi ki
kanji ta ki ga. Tadō dəw ki
taa dane al bəy isi sol dō kilə
ti lə Bəbe. Isi sangi kadi n-
ra ne ki nəl Bəbe. ³³ Nə dəw
ki taa dane, isi sol mbata ne
je ki dōnangi ti ne. Isi sangi
kadi n-ra ne ki nəl nene yo
tə. Adi e dəw ki ta gae tə joo.
³⁴ Be tə ə, dane ki taa dingəm
al, ə se ngon ki mandi ka toi
be tə. Isi soli mbata kilə lə
Bəbe, kadi n-əi dije ki maji me
darode ti nim, me ndilde ti
nim. Nə dane ki taa dingəm,
isi sol mbata ne je ki dōnangi
ti ne. Isi sangi kadi n-ra ne
ki nəl ngawne yo tə. ³⁵ E ki
mbata maji ləsi ə m-əl-n sasi
ta kin bi e ki mba kadi m-əgi-n
sasi dō ne madi al. Ningə, m-
ndigi kadi irai e ki go rəbe ti
ki maji, mba kadi itj rəsi kati
me kində rō naa ti ki Bəbe, bi
ki me ki joo al. ³⁶ Kin ə re,
dingəm uwə dō ngon ki mandi
ngata, ə oo kadi re n-taa-e al
ə n-ra sie ne ki majal ba, maji
kadi taai-naa par bi e majal al.
³⁷ Nə kin ə re, go nongi ti, dəw

un ndune kadi n-taa dane al,
kanji gu ki kində dō ti, dəwe ra
maji. Ra maji, loki uwə rone
ngə sangi dane kin al. ³⁸ E be
ə, re dingəm uwə dō ngon ki
mandi ə taai-naa sie par ka
maji. A kin ə re, təl iyə goe adi
taai-naa al ə maji ngay bəy tə.

³⁹ Dəkagilo ki dingəm isi ki
dane taa bəy ba, kadi dane iyə
ngawne al. Nə re ngawe oy
ningə, kulə goto minde ti. Ta
rəbi to kadi taa dingəm ki me
ndigi. Nə ke ə kadi e dingəm
ki me Kirisi ti taa. ⁴⁰ Ningə, ki
go koe ti ləm, m-o kadi re nje
ngaw koy kin isi dane ti par
ə maji ngay. M-əl be mbata,
mi ka m-gər kadi m-aw ki NDil
Luwə mem ti tə.

8

Ta dō da ti ki gugi yo

¹ Ki əji dō da ki gugi yo ningə,
m-o kadi j-əi pəti, j-əi njé ne
gər təki rəjeti. Nə ne gər e nje
re ki kəji rō. NDigi-naa ə yə
e nje ra ki dəw kade təgi me
kadi-me ti lie. ² Re dəw madi
oo rone tə nje ne gər ningə,
dəwe kin gər ne ki rəjeti al bəy.
³ Nə re dəw ndigi Luwə ningə,
Luwə gər dəwe kin.

⁴ Ə se kadi dəw uso da ki
poli yo ə se kadi uso al wa? Ta
ki kadi j-əl ən: Ji gər kadi yo
madi kare goto dōnangi ti ne.
Taa, Luwə ki rangi goto, Luwə
e karne ba par ə isi noo. ⁵ Dije
isi bari ne je madi dərə ti, ə se
dōnangi ti ne luwə je. Ə re,
isi bari-de luwə je, ə adi luwə
je ki bəbe je bayi-naa ka*, ⁶ ki
rəje ti je ba, Luwə e karne ba ə
isi noo. Luwə ki Bawje, ki nje

kinda ne je pēti, ki j-isi ki dōje taa ki takule. Taa Bābe e kare ba tō. E ki go rābi lie a Luwā inda-n ne je pēti. Taa, j-isi ki dōje taa, ki go rābi lie tō.

⁷ Nā dije ki nā je gari ki be kin al. Ki madi je, rai yo je ki ndoe ndoe, adi ki bone wa kin ka, loki isi usoi da ki poli yo ninga, usoi taki e da la yo je ki rojeti ka kin tō. Taga lađe, tōge goto, adi ooi rōde tō dije ki to nje. ⁸ E ne kuso a e nje kaw saje rō Luwā ti al. Re j-usoi al a, ne kare ki du-je goto; a re j-usoi a, ne kare ki j-ingai dō made ti goto tō. ⁹ Re e be ka, kadi oi go rōsi maji. Oi go rōsi maji, kadi taa ki Kirisi taa sasi ila sasi taa kin, təl rābi ki kadi adii njé ki ai tō je, tosii me majal ti al. ¹⁰ Taki dāw ki tō, oo-i, j ki igar ne maji, isi uso ne kəy ra yo ti. Loki oo-i kin, se a ra kadi a aw ki kate kate me kuso da je ti ki Pali yo al wa? ¹¹ E be a, ngokoje ki tō, ki Kirisi oy mbata lie kin, a tuji ki go rābi ne gər lai. ¹² Majal ki isi irai osi ta ngakosi je, isi irai adi do taga je lađe ki tōge goto kin, e majal ki isi irai indori Kirisi tō. ¹³ E be a, re e ki mbata ne kuso a kadi ngokom osi-n me majal ti ba, m-a m-uso da al, mba kadi m-adi ngokom osi-n me majal ti al.

9

Ne ki sōbi kadi dāw ra ki ne ki sōbi kadi dāw inga

¹ M-ndaji sasi m-o se mi dāw dōrom al wa? Se mi nje kaw kilā al wa? Se m-o Jaju ki Bābe

lāje ki kām al wa? Se sai kandi kilā lām me tō Bābe ti al wa? ² Re ndagi dije a ooi mi tō nje kaw kilā al ka, ki rōsi ti mi nje kaw kilā. Tadō ne ki toji kadi mi nje kaw kilā, e kindā rō naa ti lāsi ki Kirisi kin.

³ Ta ki kadi m-rō-n ki njé kindā ta dōm ti a to kin: ⁴ Se sōbi kadi kilā ki j-isi ra kin, j-inga ne loe ti j-uso al wa? ⁵ Se sōbi kadi j-aw ki dāne madi tō neje taki ndagi njé kaw kilā je, ki ngako Bābe je, ki Piyar je isi rai al wa? ⁶ Se sōbi dōje je ki Barnabasi* par kadi tō ji ra kilā taa j-inga ne j-uso wa? ⁷ Əli-mi adi m-o, se ndō kare oi asigar ki ra kilā asigar lāne ki ne kinga lie e wa e noo wa? Ə se nā a ndor nju ninga uso kandi ne ndor ka kin al wa? Ə se nā a ul bati je ninga ay mbade al wa?

⁸ Ta kin m-əl ki go ta kəl dije ti par wa? *NDu-kun la *Moji ka əl ta kin be tō a nā: ⁹ «Dāw a dō ndugidu ta mangi ti al, dōkagilo ti ki a njiyā dō ko ti mba kadi kande tēē*.» E mbata la mangi je ki da wa kin a Luwā aw-n ki ta ki ga kin wa? ¹⁰ Se e mbata ti lāje je wa kin a Luwā əl-n ta kin al wa? Taki rojeti, e mbata ti lāje a əl-n ta kin. Tadō sōbi kadi dāw ki nje ndor, indā mene dō ti taki ndor kin n-a n-inga ne loe ti. Taa kadi dāw ki nje kindā ko gər taki n-a ninga ne dō jine. ¹¹ Taki ji dibi ne la ndil dansi ti kin, e go ti al kadi ji tati kande ki kadi maji ki daroje rōsi ti wa? ¹² Re dije madi ingai ne kin ninga, ra ban be a je kin

ḡəy taa kadi j-a j-ingə al ə?

Re e be ka, j-ində təgi kin dəsı ti al. J-ore meje də ne je ti pəti mba kadi j-ilə kagi nō poy ta ti ki maji kin al.

¹³ İgəri maji kadi dije ki njé ra kilə me kəy ti lə Luwə, usoi ne ki me kəy ti lə Luwə. İgəri maji kadi njé kijə ne məsi kadi-kare je, usoi ne kadi-kare kin[☆]. ¹⁴ Be tə ə, dije ki njé kilə mbə Poy Ta ki Maji, Babe un ndune kadi ingəi ne kusode me kilə kilə mbə Poy Ta ti ki Maji kin[☆].

¹⁵ Nə mi, m-ində təgi kin də dəw ti al. M-ndangi ta kin mba kadi m-dəji-n go ne madi al tə. Re e koy ka, m-ndigi koy par. E ne rənəl ləm, Dəw madi ki kadi a taa jim ti goto.

¹⁶ Ningə, Poy Ta ki Maji ki m-ilə mbəe kin e ne ki kadi m-a m-ində-n gum al. E kilə ki isi dəm ti, səbi kadi m-ra. Ningə kəm-to-ndoo e ləm, loki m-ilə mbə Poy Ta ki Maji kin al.

¹⁷ Re e kilə ki m-ra ki dəm mi wa ḡa, səbi kadi m-a m-ingə ne kigə go jim. Nə təki e kilə ki isi dəm ti kadi m-ra, m-ra təki isi-n dəm ti kadi m-ra-n ka kin. ¹⁸ Ne kigə go ji ləm e ri ə? Ne kigə go ji ləm e Poy Ta ki Maji ki m-ilə mbə. M-ilə mbə ki kanji kadi m-ingə ne ki səbi kadi m-ingə loe ti.

¹⁹ Mi dəw dərəm, mi ḡəə al. Nə be ka, m-ra rəm ḡəə ti lə dije pəti mba kadi m-ingə-n dije ngay m-adi Kirisi. ²⁰ Loki mi dan *Jipi je ə, m-təl rəm Jipi ti mba kadi m-ingə-n Jipi je. Mi gin ndu-kun ti lə Moji al, nə

loki mi dan dije ti ki əi gin ndu-kun ti lə Moji ə, m-ra rəm tə dəw ki e gin ndu-kun ti səde mba kadi m-ingə-n-de. ²¹ Re mi dan dije ti ki gəri ndu-kun lə Moji al ə, m-ra rəm tə dəw ki gər ndu-kun lə Moji al be mba kadi tə m-ingə-n-de. Nə ki rəjeti ḡa, mi gin ndu-kun ti lə Luwə, tadə m-təl rəm go ndu-kun ti lə Kirisi. ²² Re mi dan tō je ti ə, m-ra rəm tō ti mba kadi m-ingə-n tō je m-adi Kirisi. M-təl rəm ne je ti pəti rə dije ti pəti mba kadi tə dije madi ingəi kaji. ²³ M-ra ne je kin pəti mbata ti lə Poy Ta ki Maji. M-ra mba kadi m-ingə-n ne maji ki əl tae tə.

²⁴ İgəri kadi dije ki njé kay ngədi, pəti ayi-naa ngədi də bangi ti, nə kare ba dande ti par ə ingə ne kigə go njae, ə se igəri al? Maji kadi ayi-naa ngədi ki kuje ki kadi ingəi ne ngədi ləsi. ²⁵ Njé kay ngədi je, lo na rə ti ləde, dəw ki ra ka ində də rəne ti kadi tə n-ingə-n jəgi kəsi-gon. Ningə e jəgi kəsi-gon ki ndə madi ə a tuji, nə je, jəgi kəsi-gon ləje a tuji al ratata. ²⁶ E be ə, mi m-isi m-ay ngədi, ningə, m-ay ngədi lə njé kəm tə je ki nōḡ be al. Taa m-isi m-rə tə, ningə rə ki m-isi m-rə, m-ḡir jim m-ində-n nəl al tə. ²⁷ M-isi m-ində də darəm ti, kadi m-ułe gin təgim ti. M-ułe gin təgim ti mba kadi, mbə Poy Ta ki Maji ki m-isi m-ilə kin, lo ti ə ərı-mi kə al.

10

Nə kəji də Isırayəl ti dilə lo ti

☆ 9:13 Ləbatiki 6.9, 19; Dətərənom 18.1-3

☆ 9:14 Mt 10.10; Lk 10.7

1 NGakom je, m-ndigi kadi igəri tæki kaje je pæti njiyæi gin kil ndi ti[☆], taa gangi dan ba bo tæ[☆]. 2 Luwæ ra-de batæm me kil ndi ti nim, me ba bo ti nim, tadæ indæi ræde naa ti ki *Moji. 3 Pæti, usoi ne kuso ki j dæra ti[☆]. 4 Taa æi pæti, ayi-naa man ki j dæra ti tæ. Ayi-naa man ki tæ me mbal ti ki j dæra ti, ki isi dan gode[☆]. MBal ka kin e Kirisi. 5 Be ka, ngay je dande ti, kilæ rade næl Luwæ al, adi oyi, ninde a dæ-naa ti dilæ lo ti. 6 Ne je kin pæti rai ne be, mba kadi e ne ndo læje. E ne ndo mbata ti læje, mba kadi, bone ki majal ra-je tæki ra-nde kæte kin be al ngata[☆]. 7 Irai yo tæki dije madi dande ti rai kin al. Makitibi læ Luwæ æl æ næ: «Dije isi nangi usoi je ayi-naa je, ningæ go ti, ij taai ndami-naa[☆].» 8 Ifuki ræsi me kaya ti ki ra tæki dije madi dande rai kin be al. Kaya ki ra kin æ adi dije dibi kuti joo gide e mitæ oyi ndæ kare ba be[☆]. 9 Oti kadi ji nai Kirisi tæki njæ ki madi dan kaje je ti nai-e-n, æ adi li je toj-de tæli-de kin be al[☆]. 10 Oti kadi ji bæi ta tæki njæ ki madi je dande ti rai, adi malayka ki nje tuji dije, tæ-n kode kin be al[☆]. 11 Ne je kin tæe dæ kaje je ti be, mba kadi e ne ndo mbata ti læje. Ningæ, ndangi me makitibi ti be, mba kadi oji-je, je ki je bæsi ki dækagilo ki dæbæy ti. 12 E be, dæw ki oo kadi n-a dæ njane ti maji

ningæ, kadi indæ kæm-kædi dæ ræne ti. Indæ kæm-kædi mba kadi osi me majal ti al.

13 Ne na ki a tæe dæsi ti ki kadi a e ne na ki dæw asi kuwæ tægine ba me ti al goto. Ningæ, Luwæ ki nje ra ne ki dana, a iyæ ta ræbi kadi ne na ki al dæsi tæe dæsi ti al tæ. Dækagilo ki ne na tæe dæsi ti ningæ, a adi sæsi tægi kadi uwæi ræsi ba me ti. A ilæ ræbi kadi itæeji me ti kæ.

Kadi njæ kadi-me je rai madi-naa ki yo ki ra al

14 E be æ, njæ ndigi læm, maji kadi ayi-naa sæy kadi yo ti ki ra. 15 M-æ sæsi ta tæ njæ tæe je. Kadi sæi je wa indæi manji ta ki m-æ sæsi kin oi. 16 Loki j-isi j-ayi-naa man nju, ji rai oyo dæ ti taa j-ayi-naa. Æ se e kin, e ra madi-naa dæ mæsi Kirisi ti al wa? Æ se mapa ki j-isi ji læbi-naa danje ti j-usoi kin e madi-naa dæ daræ Kirisi ti al wa[☆]? 17 Be æ, mapa e kare ba, ningæ re ji bæy ka, ji tæli daræ ki kare me mapa ti ki ji ra madi-naa dæ ti. 18 Oi ta læ ngan *Isirayæl je ki go daræ ti: Njæ ki usoi da je ki kijæ mindide kadi-kare ti kin, se rai me kasi-naa ki Luwæ nõ dingiri ti ki adi kadi-kare titi kin al wa[☆]? 19 Ta ki m-ndigi kadi m-æ dæ lo kin ti æ to kin: da ki pole-n yo æ se yo wa ki dæne, se e ne madi wa? 20 E ne madi al. Ningæ, tæki dije adi kadi-kare kin ndil je ki majal[☆], bæi adi Luwæ al[☆], m-ndigi kadi irai me kasi-naa

☆ 10:1 Tæe ki taga 13.21-22; 14.19-20 ☆ 10:1 Tæe ki taga 14.22-29 ☆ 10:3 Tæe ki taga 16.35 ☆ 10:4 Kær Isirayæl je 20.8-11 ☆ 10:6 Kær Isirayæl je 11.4 ☆ 10:7 Tæe ki taga 32.6 ☆ 10:8 Kær Isirayæl je 25.1-18 ☆ 10:9 Kær Isirayæl je 21.5-6 ☆ 10:10 Kær Isirayæl je 17.6-14 ☆ 10:16 Mt 26.26-28; Mk 14.22-24; Lk 22.19-20 ☆ 10:18 Læbætiiki 7.6, 15-16 ☆ 10:20 1Tim 4.1 ☆ 10:20 Dæterænom 32.17

ki ndil je ki majal al. ²¹ E go ti al kadi ayi-naa me kōpi ti lə Babe, ningə itəli ayi-naa me kōpi ti lə ndil je ki majal bəy tō. Taa e go ti al kadi usoi naa ti ki Babe, ə itəli usoi ki ndil je ki majal bəy tō. ²² Se ji ndigi sangi ta Babe kadi jangi ra-e dōje ti wa? Ə se tōgije itə yə Babe wa?

Kadi Luwə ingə kōsi-gon me ne je ti pəti

²³ Dije madi əli əi nə: «Ta rəbi to mba kadi dəw ra ne je pəti ki mee ndigi kare.» E ki rōjeti, «ta rəbi to mba kadi dəw ra ne je pəti ki mee ndigi kare,» nə ne je pəti maji ki dəw dərō al. «Ta rəbi to mba kadi dəw ra ne je pəti ki mee ndigi kare.» Nə ne je pəti a ra maji ki njé kaw-naa je al. ²⁴ Kadi dəw madi dansi ti sangi maji lə rone par al, nə kadi sangi maji lə ndəge je tō taa.

²⁵ Ne je pəti ki dije isi gatii suki ti, kadi usoi ki kanji kadi mesi uwə səsi ki ta. ²⁶ Tadō, dōnangi ki ne je ki me ti pəti e yə Babe*. ²⁷ Re dəw ki nje kadi-me al, bar səsi ki ne kuso, ə awi loe ti ningə, kadi usoi ne je pəti ki adi səsi ki kanji dəji gine, nə tə mesi j uwə səsi ki ta dō ti. ²⁸ A re dəw madi əl səsi ə nə e da ki gugi yo ningə, kadi usoi al. Usoi al mbata ti lə dəw ki əl səsi, taa mbata lə me kuwə ki ta tō. ²⁹ Me kuwə ki ta ki m-əl tae kin, e səi je al, nə e me kuwə ki ta lə dəwe ki nje kəl ta kin. Ra ban be ə, me kuwə ki ta lə dəw kin rangi par a ilə kagi nō ne ti ki ta rəbi to kadi m-ra ə? ³⁰ Re ne kuso to, ə m-ra oyo dō ti taa m-uso ə, ra

ban be ə dəw a əl-m ta ki majal dō ti ə?

³¹ E be ə, re e ne kuso ə usoi, re e ne kay ə ayi, ə se ne ri ki irai, maji kadi irai adi Luwə ingə kōsi-gon me ti. ³² Maji kadi ne madi kare me kilə rasi ti, təl jigi tigə *Jipi je al nim, tigə dije ki əi Jipi je al, al nim, taa tigə njé kaw-naa je lə Luwə al nim tō. ³³ E mbata kin ə, mi wa ki dōm, m-ində tōgi dō rōm ti, kadi m-nəl dije pəti me ne ram je ti pəti.

11

¹ Indaji-mi təki mi ka m-ndaji-n Kirisi be tō.

Maji kadi dəne dō dōne dōkagilo kaw-naa ti.

² M-ilə tōji dōsi ti, tadō taa taa, mesi isi ole dōm ti. M-ilə tōji dōsi ti bəy tō, tadō ingəmi go ne je ki m-ndo səsi maji təki m-əl-n səsi. ³ Ningə ne ki m-ndigi kadi igəri ə to kin: Kirisi e dō dīngəm ti, dīngəm e dō dəne ti, ningə Luwə e dō Kirisi ti tō. ⁴ Ə re dīngəm ki ra, ki isi əl ta ki Luwə, ə se isi əl ta ki ta Luwə ti ki dōne ki dōo ningə, ilə rōsəl dō dəw ti ki isi dōe ti. ⁵ A kin ə re e dəne ki ra ki isi əl ta ki Luwə, ə se əl ta ki ta Luwə ki kanji dō dōne ningə, ilə rōsəl dō ngawne ti tō. Tadō to təki ngisə dōne be. ⁶ Re dəne dōo dōne al ningə, kadi ijə dōne. A re e ne ki to rōsəl kadi dəne ijə dōne ningə, maji kadi dōo dōne. ⁷ E go ti al kadi dīngəm dōo dōne, tadō e bana kəm Luwə, taa e ne kōsi-gon lie tō*. Ningə dəne e ne kōsi-gon lə dīngəm tō. ⁸ E be, tadō e dīngəm ə

* 10:26 Pa je 24.1 * 11:7 Kilə ngirə ne je 1.26-27

Luwə ɔr dam rɔe ra-n dāne bi e dāne ɓa Luwə ɔr dam rɔe ra-n dingəm al. ⁹ Ningə, Luwə ra dingəm mbata ti lə dāne al, nə e dāne ə Luwə ra-e mbata ti lə dingəm*. ¹⁰ E ki mbata kin ə, kadi dāne dɔɔ dōne mbata *Malayka je. Dɔ ki dɔɔ, tɔji kadi dāne e gin tɔgi ti. ¹¹ Ningə, ki ta kəm Babe ti, dāne a isi ki kanji dingəm al, taa dingəm a isi ki kanji dāne al nim tɔ. ¹² Tado Luwə ɔr dāne rɔ dingəm ti, ningə dāne ə oji dingəm tɔ. Ba ne je pəti j rɔ Luwə ti. ¹³ Ningə, səi je wa iməri ta dɔ ti oi se e go rəbe ti kadi dāne əl ta ki Luwə ki kanji dɔɔ dōne wa? ¹⁴ Se ji gəri kadi e ne ki go rəbe ti al kadi dingəm aw ki bj dɔ ki ngal al wa? ¹⁵ Nə ki rɔ dāne ti ɓa, yingə dɔ ki ngal e ne kəsi-gon mbata ti lie, tado Luwə ade yingə dɔ ki ngal mba kadi e ne kuti dæ. ¹⁶ A kin ə re, dəw madi naji ta ta kin ningə, kadi dəwe gər təkij-aw ki jibəl rae ki rangi al. Je wa al nim, njé kaw-naa je lə Luwə al nim tɔ.

Nə kuso lə Babe

¹⁷ M-aw tə m-ilə jim dɔ ne ti kare ki to kin. Ningə e ne ki m-a m-ilə-n tɔji dɔsi ti al. M-ilə tɔji dɔsi ti al, tado loki ikawi-naa ningə, ne je ki to ra al yo ə isi ta ti isi rai, bi irai ne ki kadi to səsi soti al. ¹⁸ Ne kare, m-o kadi loki ikawi-naa ɓa, gangi-naa to dansi ti. Ningə, m-gər kadi ta je ki m-o kin, e ki rɔjeti a to dan ti nɔɔ. ¹⁹ Maji kadi gangi-naa to dansi ti wa tɔ taa. Tado gangi-naa kin ə, a ra kadi dije gəri, njé je ki əi dije lə Luwə

təki rɔjeti dansi ti. ²⁰ Ningə, loki ikawi-naa, e ne kuso lə Babe ɓa isi usoi al. ²¹ E ne kuso lə Babe al tado, dɔkagilo kuso ne ti ɓa, na na bətirə ki ta ne kuso ti ləne ki ii-n be kadi uso. Ra adi njé ki na je isi ki ɓo, ə njé ki nungi, kasi rade tɔ. ²² Ə se ta kəy je ləsi ki kadi isi ti usoi je ayi-naa je goto wa? Se e koo ɓa oi nda njé kaw-naa je lə Luwə al wa? Se irai be mba kadi iləi rəsəl dɔ njé je ti ki ne ləde goto wa? Ta ri ə kadi tə m-əl səsi me lo kin ti ə? Kadi m-ilə tɔji dɔsi ti a? Jagi, ki oji dɔ lo kin ningə, m-a m-ilə tɔji dɔsi ti al.

²³ Tado ne ndo ki m-ingə rɔ Babe ti ə m-ndo səsi ə to kin: Me kondɔ ti ki kadi iləi Babe Jəju ji njé təl-e je ti, Jəju un mapa, ra oyo Luwə dɔ ti, ²⁴ uwə təti naa ti, təl-n adi njé ndo je, ningə əl-de ə nə: «E kin e darəm ki to mbata ti ləsi. Itaa usoi kadi mesi ole-n dəm ti.» ²⁵ Go ne kuso ti, Jəju un kɔpi kasi kandi nju, ra təkij ra-n kəte ka kin be ɓəy, ningə əl-de ə nə: «Kɔpi kin e kun mindi ki sigi me məsim ti. Dɔkagilo je pəti ki a ayi-naa ningə, kadi mesi ole-n dəm ti.» ²⁶ Ningə, dɔkagilo je pəti ki a usoi mapa kin, ə se a ayi-naa kɔpi kin ɓa, iləi mbe koy Babe biti kadi ren. ²⁷ E mbata kin ə, dəw ki uso mapa ə se ay kɔpi lə Babe ki kanji ndər gin rone ningə, aw ki ta dāne ti dɔ darɔ Babe ti ki dɔ məse ti. ²⁸ Be ə, maji kadi dəw ki ra ndər gin rone kəte ɓəy taa uso darɔ Babe nim ay məse nim. ²⁹ Tado dəw ki uso nim ay nim ki kanji gir

* 11:9 8-9: Kilə ngirə ne je 2.18-23

ta mene ti kadi e daro Babe ninga, e wa a isi or ta ki gangi re-n done ti. ³⁰ Ne kin a ra adi nje moy je ki nje tigi goto je ai ngay dansi ti. Ninga ki ngay je dansi ti oyi to. ³¹ Re j-ai je wa ji gangi ta do rojeti ninga, j-a j-osi me ta ki gangi ti la Luwa al. ³² Ninga, ki go rabi la ta ki gangi kin, Luwa inda-je oji-je mba kadi ta ki gangi osi doje ti naa ti ki dije ki gari Luwa al, al.

³³ E be a, ngakom je, loki ikawi-naa kadi usoi ne ninga, ingami-naa. ³⁴ Re daw madi bo ra-e a, maji kadi uso ne me kay ti lane. Be mba kadi kaw-naa lasi or ta ki gangi re-n dasi ti al. Ki oji do ndagi ta je, ndo ki m-tee dansi ti a m-a m-inda doe naa ti bay.

12

Kadi kare la NDil

¹ Ki ngosine kin ngakom je, m-ge kadi igari kadi-kare je ki dangi dangi la NDil, bi kadi isi day do ti al. ² Dokagilo ti ki igari Luwa al bay, injiyai ta nje kam to je go yo je ti ki mbi bay. ³ E be a, m-el sasi kadi ay njay. Daw kare ki NDil la Luwa or noe ki a a na: «NDol e do Jaju ti» goto. Ta daw madi ki a a na: «Jaju e Babe» ki kanji kadi NDil or noe ka goto to. ⁴ *Kadi-kare je e dangi dangi na NDil ki nje kadi-de e kare ba. ⁵ Kilə bay je to dangi dangi, na Babe e kare ba. ⁶ Kilə ra je to ta dangi dangi, na Babe ki kare ba a inda me nje ra-e ti pati. ⁷ Luwa adi kadi-kare ki go NDil ti daw ki ra mba kadi ra maji ki kosi dije pati. ⁸ E be a, ki go rabi la NDil ki kare

wa kin, Luwa adi daw madi kuji kal ta ki kam-kadi, a adi ki nungi kuji kal ta ki ne gar. ⁹ Ki madi, Luwa ade kadi-me, ninga ki nungi ade kadi-kare nga nje moy je ki go rabi la NDil ki kare wa kin. ¹⁰ Adi ki madi, kadi-kare ra ne je ki ati bal bal; adi ki nungi, kadi-kare kal ta ki ta Luwa ti; ki nungi, kadi-kare kor nin NDil Luwa ki ndil je ki ngom naa ti; adi ki nungi, kadi-kare kal ndon ta je ki dangi dangi; ninga adi ki nungi bay, kadi-kare kor gin ta je ki dangi dangi to. ¹¹ Kadi-kare je wa pati kin, e ki go rabi la NDil ki kare wa kin a Luwa adi-n daw ki ra ki go me ndigi ti lane.

¹² Taki daro daw e kare ba, na aw ki ngan roje je ngay, ngan roje je ki ngay kin, re bayi-naa ta ri ka, ai daro ki kare. Dije pati ki indai rode naa ti ki Kirisi ka toi be to. ¹³ Tado j-ai pati, *Jipi je ki gin dije ki dangi dangi; bay je ki dije ki ai ba rode je; j-ingai batam me NDil ti ki kare ba. Taa j-ayi-naa man me NDil ti ki kare wa kin to. ¹⁴ Daro daw e ngon roje ki kare ba al, na e ngan roje je ki dangi dangi. ¹⁵ Kin a re nja a na: «Mi ji al, adi mi ki kare dan ngan roje ti al», ninga kal-e ki be kin par a or nja ko dan ngan roje je ti al. ¹⁶ Kin a re mbi a na: «Mi kam al, adi mi ki kare dan ngan roje ti al», ninga kal-e ki be kin par a or mbi ko dan ngan roje je ti al. ¹⁷ Kin a re daro pati e kam a, daw a oo ta ban a? Kin a re daro pati e mbi a, daw a ati bay ne ban a? ¹⁸ Ki rojeti, Luwa inda ngan roje je kare

kare ki kilə ki sōbi dōde ki go ndigi ti ləne. ¹⁹ Kin ə re ngan rōje je pəti əi ngon rō ki kare ba ningə, dəw a əl ta lə darōje al. ²⁰ NGan rōje je əi ngay nə darōje e kare ba. ²¹ Ningə lo kadi kəm əl ji ə nə: «M-gər-i al», goto; taa lo kadi dō əl nja ə nə: «M-gər-i al», goto tō. ²² NGan rōje je madi ki toi tə ne ki tōgide goto be kin, awi ki ndade ngay. ²³ Ningə, ngan rōje je ki j-oi-de tə ne madi al me rōje ti kin ə, j-oi gode ngay. Ə njé ki j-oi-de tə ne ki maji kəl tae al kin ə ji ngəmi-de maji tō. ²⁴ NGan rōje je ki ingəi kōsi-gon, awi ki ndoo kōsi-gon al nga. Luwə ində-je ki ngan rōje je ki dangi dangi, ningə ngan rōje je ki kōsi-gon du-de, Luwə əsi gonde ngay. ²⁵ Luwə ra be mba kadi gangi-naa goto me darō ti. Ningə kadi ngan rōje je ki dangi dangi indəi kəmde go-naa ti pəti. ²⁶ Adi re ngon rō kare ingə kō ningə, ndəgi rōje je pəti ingəi kō sie naa ti. A re ngon rō kare ingə kōsi-gon ningə, ndəgi rōje je pəti ingəi kōsi-gon sie naa ti tō.

²⁷ NGəsi-ne səi nga rō Kirisi, ningə səi kare kare pəti, səi nga rō ki sōbi dōsi. ²⁸ E be ə, dan njé kaw-naa je ti, Luwə ində njé kaw kilə je tə dije ki dōsay dō njé kaw-naa je ti; ki kō joo, ində njé kəl ta je ki tae ti; ki kō mitə, ində njé ndo ne je. Ningə go ti, Luwə adi kadi-kare je ki dangi dangi, adi e kadi-kare ra ne kōji je ki əti bəl bəl, ki kadi-kare nga njé moy je, ki kadi-kare ra ki njé kaw-naa je, ki kadi-kare kər nō

dije, ki kadi-kare kəl ndon ta je ki dangi dangi. ²⁹ Pəti əi njé kaw kilə je al, pəti əi njé kəl ta ki ta Luwə ti al, pəti əi njé ndo ne je al, pəti əi njé ra ne kōji je ki əti bəl bəl al. ³⁰ Pəti awi ki kadi-kare nga njé moy je al, pəti awi ki kadi-kare kəl ndon ta je ki dangi dangi al, pəti əi njé kər gin ta je ki dangi dangi al. ³¹ Indəi tōgi dō rōsi ti kadi ingəi kadi-kare je ki ndade e ngay itə ndəge je, ningə m-a m-ōji səsi rəbi ki maji ngay itə ne je pəti.

13

NDigi-naa

¹ Kin ə m-əl ndon ta lə dije ki dangi dangi, ə se ndon ta lə malayka je mīndi ka, re ndigi-naa goto rōm ti ə m-to tə ningə-kasi ki bə kəy kəy, ə se gal ki siyə saki saki kam be par. ² Re m-aw ki kadi-kare kəl ta ki ta Luwə ti, ə se kadi-kare gər gin ne je ki to lo bōyo ti pəti tigə, ə se m-aw ki ne gər je pəti, ə se m-aw ki kadi-me ki tōge e ngay asi kadi m-ər-n mbal lo kae ti kəte ka, re m-aw ki ndigi-naa al ə mi ne madi al. ³ Re m-adi ne kingə je ləm pəti njé ndoo je, re m-ilə rōm por mbata kingə-n tōba ka, re ndigi-naa goto rōm ti ə, ne kare ki m-a m-ingə me ti gōto.

⁴ Dəw ki nje ndigi-naa aw ki kore me, e nje ra maji, e nje ra ta ne al, e nje tōji rōne al, e nje kində gunə al tō. ⁵ Nje ndigi-naa a ra ne ki to rōsəl al, a sa ne mbata maji lə rōne par al, a ra wongi kalangi al, taa a uwə

dəw mene ti al tɔ. ⁶ Nje ndigi-naa a ra rɔnəl dɔ ne ki go rəbe ti al, al, nə a ra rɔnəl dɔ ne ki rɔjeti yo. ⁷ Nje ndigi-naa e nje kiyə go majal kɔ, e nje ngəm go kadi-me, e nje kində me dɔ ti, e nje kore mene dɔ ne je ti pəti.

⁸ Kəl ta ki ta Luwə ti a goto ndɔ madi, kəl ta ki ndon ta je ki dangi dangi a goto ndɔ madi, gər gin ne je ki dangi dangi a goto ndɔ madi tɔ, nə ndigi-naa a to ratata. ⁹ Ningə, ne gər ləje asi-naa bərərə al, taa ta ki ta Luwə ti ki j-isi j-əl ka asi-naa bərərə al tɔ. ¹⁰ Loki nje kasi-naa pəti a tɛɛ hɔy ningə, ne je pəti ki asi-naa al a gotoi.

¹¹ Loki mi ngon bəy, ta kəlm e ta kəl ngon ki du, gir ta ləm e gir ta lə ngon ki du, ə se kɔji ta ləm e kɔji ta lə ngon ki du. Nə loki m-təl dəw ki tɔgi, m-iyə ne ra lə ngon ki du kɔ. ¹² Ki bone kin, j-isi j-oi ne je tə ne ki koo me kətirongi ti be, adi j-oi piti piti ba bəy, nə ndɔ madi a re noq kadi j-a j-oi-e ki kəmje ja ja. Dəkagilo ti ki bone m-gər ne je pəti al bəy, nə ndɔ madi a re noq kadi m-a m-gər ay njay njay təkɔ Luwə gər-m jeje kin be tɔ. ¹³ Ki bone kin ne je ki mitə kin toi lo tode ti, adi e: kadi-me nim, kində me dɔ ti nim, ndigi-naa nim tɔ, nə e ki bo ngay dande ti e ndigi-naa.

14

Kadi kare je ki dangi dangi ki Luwə adi njé kadi-me je

¹ Kəte nɔ ne je ti pəti, isai rəbi ndigi-naa ki rɔ ki tɔ kati. Ningə, kadi isai rəbi kadi-kare je ki go NDil ti tɔ. Ki bo toi, e

kadi-kare kəl ta ki ta Luwə ti. ² Dəw ki isi əl ta ki ndon ta je ki rangi ki dije gəri al, isi əl ta ki dije al, nə isi əl ta ki Luwə, tado dəw ki gər dɔ ta lie ki isi əl goto. E ki takul NDil Luwə ə isi əl-n ta ki to lo bɔyɔ ti kin. ³ Ningə, dəw ki isi əl ta ki ta Luwə ti, isi əl ta ki dije mba kadi awi ki kəte kəte me kadi-me ti ləde. Isi ilə dingəm mede ti taa isi səl mede tɔ. ⁴ Dəw ki nje kəl ta je ki dangi ki dəw gər dɔe al, isi mbusi rone e wa me kadi-me ti ləne, nə dəw ki nje kəl ta ki ta Luwə ti isi mbusi nja kosi njé kaw-naa je dɔ kadi-me ti ləde.

⁵ M-ndigi kadi səi pəti əli ndon ta je ki dangi dangi ki dəw gər dɔe al, nə ndigi ləm ki ngay e ki mba kadi əli ta ki ta Luwə ti. Tado dəw ki nje kəl ta ki ta Luwə ti, e dɔ dəw ti ki nje kəl ndon ta je ki rangi ki dəw gər dɔe al. A re dəw madi ɔr me ta lə nje kəl ndon ta je ki dangi dangi ka kin adi kosi njé kaw-naa je kadi mbusi-n njade wa taa. ⁶ NGakom je, kin ə bone m-re rɔsi ti ə m-əl ta ki ndon ta je ki igəri al ningə, maje e ri mbata ti ləsi ə? Kin ə re ta ləm ki m-əl, tɛɛ ki dɔ ne ki to lo bɔyɔ ti adi səsi al nim, adi səsi ne gər al nim, ɔji səsi ne ki a ra ne lo ti ti al nim, ta adi səsi ne ndo al nim tɔ ningə, ne kare ki maji ki m-ra mbata ti ləsi goto.

⁷ E kae ti lə ne kosi pa je tə nal je ki kənde je ka kin be tɔ. Kin ə ndude ba dangi dangi maji al ə, ra ban ə dəw a gər-n ndu nal ki ndu kənde ə? ⁸ Kin ə nje kəl təbi kəl adi ay njay al ə, nə ə a ində dɔ rone dana kadi a aw rɔ ə? ⁹ Be tɔ ə, səi njé

kəl ndon ta je ki dangi dangi ki dəw gər dɔe al ka itoi be tɔ. Kin ə ta ki əli, dəw gər dɔe al ə, ra ban be ə a gər me ə? A gər me al tadɔ isi əli ta ləsi me nəl ti kɔ kare. ¹⁰ Kadi igəri təkɪ ndon ta je əi ngay dɔnangi ti ne. Ningə ta je ki dangi dangi kin pəti, kər mede to nɔɔ. ¹¹ Kin ə re m-gər me ta ki dəw a əl-m al ningə, dəwe kin a oo-m tə mba rɔne ti, ə mi ka m-a m-o-e ti mba rɔm ti tɔ. ¹² Be tɔ ə, təkɪ isi sangi kadi-kare je ki go NDil ti, isangi ki rɔ ki tɪ kati, nə ke ə kadi e kadi-kare ki a mbusi nja kosi njé kaw-naa je taa.

¹³ Ningə dəw ki nje kəl ndon ta je ki dangi dangi ki dəw gər dɔe al kin, maji kadi dəji Luwə kəm-kədi kər gine kadi dije gəri. ¹⁴ MBata re m-əl ta ki Luwə ki ndon ta je ki dangi dangi ki dəw gər me al ɔa, me NDil ti mi ki Luwə, nə ne gər ləm ra kilə al. ¹⁵ Ningə ne ki kadi m-ra ə to kin: M-a m-əl ta ki Luwə me ndil ti, nə m-a m-əl ta ki ne gər tɔ. M-a m-osi pa me ndil ti, nə m-a m-osi pa ki ne gər tɔ. ¹⁶ Kin ə ira oyo Luwə me ndil ti par, ki kanji kadi dəw ki isi mbɔ njé kaw-naa je ti oo dɔ oyo ki isi ra Luwə kin ningə, ban be ə a ra «Amen» dɔ ti ə? ¹⁷ Re ira oyo Luwə ləi maji ngay ka, lo kadi ra maji ki dəw ki isi mbɔ njé kaw-naa je ti goto.

¹⁸ Ki takul Luwə ə yə m-gər-n kəl ndon ta je ki dangi dangi ki dəw gər dɔe al mitə səsi pəti. ¹⁹ Nə nɔ njé kaw-naa je ti ə, m-ndigi kəl ku ta je mi ki dije gəri dɔe kadi m-ndo-n ne njé kaw-

naa je, maji tɔy kadi m-əl ta ngay ki ndon ta je ki dəw gər dɔe al.

²⁰ NGakom je, oti kadi ta kəlsi to tə ta kəl ngan je ki du be. Re ɔji dɔ majal ningə, itoi tə ngan je ki du, nə re ɔji dɔ ta ki kəl ɔa, maji kadi ta kəlsi e ta kəl dije ki tɔgi gangi. ²¹ NDangi me makitibi ti lə Luwə əi nə: «M-a m-əl ta gin dije kin ki ndon ta ki mba, m-a m-ndumə ta mba je kadi m-əl-n-de ta. Be ka, a ooi dɔ ta ləm al.»

²² E be ə kadi-kare kəl ta ndon ta je ki dangi dangi ki dəw oo dɔe al e ne kɔji mbata dije ki gəri Luwə al, ɔi e mbata njé kadi-me je al. Ningə, kadi-kare kəl ta ki ta Luwə ti e ne kɔji mbata njé kadi-me je ɔi e ki mbata dije ki gəri Luwə al, al. ²³ Kin ə təkɪ njé kaw-naa je pəti kaw-naa, ningə əli ndon ta je ki dangi dangi ki dəw gər dɔe al, ə dije madi ki gəri ta lə Luwə maji al ɔəy, ə se njé ki adi mede Luwə al, rai lo kaw-naa ti kin ə a ɔari səsi mbə je al a? ²⁴ Kin ə re njé kadi-me je pəti əli ta ki ta Luwə ti, ə nje kadi-me al, ə se dəw ki gər ta lə Luwə maji al ɔəy ur kəy ka, ta je ki ta Luwə ti ki dije pəti əli kin a uwe ki ta, taa a ra kadi a gər təkɪ n-e nje ra majal tɔ. ²⁵ Gir ta je ki mee ti a kujəi ki taga. Ningə a osi nangi nɔ Luwə ti ə nə: «Ki rɔjeti, m-gər kadi Luwə e dansi ti ne.»

Maji kadi njé kadi-me je rai ne je ki rəbe rəbe lo kaw-naa je ti ləde

26 NGakom je, ri je ri je ə sɔbi ra lo kaw-naa je ti ləsi ə? Loki ikawi-naa, dəw madi osi pa, dəw madi ndo ne, dəw madi ɔr gin ne ki to lo ɔyɔ ti, dəw madi əl ndon ta je ki dəw gər dɔe al, ningə dəw madi ki rangi isi noo tə nje mbəl ta ka kin tɔ. Kadi ne je kin pəti mbisi nja njé kaw-naa je. 27 Re dije madi gei kəl ndon ta je ki dəw gər dɔe al ningə, sɔbi kadi əi joo al ə mitə be par taa. Ningə kadi əli ta ki go naa go naa, ə kadi nje kər gin ta ka kin to tɔ taa. 28 Re dəw ki kadi ɔr gin ta ləde kin goto dan njé kaw-naa je ti ningə, maji kadi isi tade mbə. Əli ta ki darɔde wa nim ki Luwə nim mede ti par. 29 Ki ɔji dɔ nje kəl ta ki ta Luwə ti, sɔbi kadi dije joo ə se mitə wa əli ta dande ti, ningə ndəge je indəi manji ta ləde ooi. 30 Re Luwə əl ta ki dəw madi ki rangi dan njé kaw-naa je ti ningə, sɔbi kadi nje kəl ta ki ta Luwə ti ki kəte taa kəə ta kəl ta ti. 31 MBata səi pəti, asi kadi əli ta ki ta Luwə ti ki go naa go naa kadi indoi-naa ne, iləi dingəm me naa ti. 32 NJé kəl ta je ki ta Luwə ti awi ki tɔgi dɔ kadi-kare ti ki Luwə adi-de. 33 Tado Luwə e Luwə ki nje ra ne ki tae ale mbə al, nə e Luwə ki nje kadi dije isi ki naa ki lapiya.

34 Təki njé kaw-naa je isi rai dande ti lo je ti ki dangi dangi, maji kadi dāne je isi ki tade ki mbə dan njé kaw-naa je ti. Dəw adi-de ta rəbi kadi əli ta al. Ningə, kadi iləi dɔde gin tɔgi ti təki ndu-kun əl-n. 35 Re

ne madi ki gəri gine ay njay al to ningə, kadi dəji ngawde je me kəy ti. Tado e ne ki go rəbe ti al kadi dāne əl ta dan njé kaw-naa je ti. 36 E səi ə ta lə Luwə ilə ngirəne rəsi kəte a? Ə se e səi par ə re tɛɛ dansi ti ə? 37 Re dəw madi gir mene ti kadi n-e nje kəl ta ki ta Luwə ti, ə se n-e nje kaw ki kadi-kare lə NDil ningə, maji kadi dəwe gər təki ne je ki m-ndangi m-adi səsi kin i rɔ Bəbe ti. 38 Re dəw madi mbati kadi gər ne je kin ningə, to taga kadi Luwə gər dəwe kin al tɔ.

39 Be ə, ngakom je, isangi rəbi kadi əli ta ki ta Luwə ti, ningə oti kadi ɔgi dɔ kəl ndon ta je ki dəw gər dɔe al. 40 Nə ke ə kadi ne je pəti rai ne go rəbi ki dana.

15

Ta ki Jəju Kirisi lo koy ti

1 NGakom je, m-ole mesi dɔ Poy Ta ti ki Maji ki ndɔ ki m-ilə səsi mbeə kəte ka kin. E ta ki itaai ə uwəi goe səm bitɔ bone. 2 E Poy Ta ki Maji kin ə adi səsi kaji, loki uwəi goe səm təki ndɔ ki m-ilə-n səsi mbeə. Re e be al ningə, kadi-me ləsi e ne ki ndangi kare.

3 Tado ne ndo ki dɔsəy ki madi səsi e ne ndo ki mi wa ə m-taa. Adi e Kirisi ki oy mbata majal je ləje təki makitibi lə Luwə əl-n*. 4 Dibibe ra ndɔ mitə ningə tɛɛ lo koy ti təki ndangi me makitibi ti lə Luwə*. 5 Tɛɛ hɔy ki rɔ Piyər ti taa ki rɔ njé ndo je ti ki dɔgi gide e joo tɔ*. 6 Go ti gogi

* 15:3 Ejay 53.5-12 * 15:4 Pa je 16.10; Oje 6.2 * 15:5 Lk 24.34, 36; Mt 28.16-17; Mk 16.14; Jə 20.19

ningə, tɛɛ hɔy ki rɔ ngakɔ je ti ki asi bu mi ki gide ki kawinaa. Dije ngay dan dije ti kin isi ki dɔde taa bəy. Ki madi je dande ti ə oyi. ⁷ Go ti bəy, tɛɛ hɔy ki rɔ Jaki ti taa ki rɔ njé kaw kilə je ti pəti tɔ. ⁸ Gode ti pəti ningə, tɛɛ ki rɔm ti hɔy, mi ki mi ngon ki kər☆. ⁹ Mi ki du dan njé kaw kilə je ti pəti, tadɔ m-asi kadi dəw bar-m nje kaw kilə al. M-asi al, tadɔ mi nje kadi kɔ njé kaw-naa je lə Luwə☆. ¹⁰ Nə e ki takul memaji lə Luwə ə m-təl-n dəw ki be kin bone. Ningə me-maji lie ki mbata ləm e ki ndangi al tɔ. Tadɔ m-ra kilə m-itə ndəgi njé kaw kilə je pəti. Ke ə e mi ki dɔm ə m-ra kilə kin al, nə e memaji lə Luwə ə e səm. ¹¹ E be ə, re e mi ə se ndəgi njé kaw kilə je ka, e Poy Ta ki Maji ki kare wa kin ə j-isi j-ilə səsi mbɛe.

Ta ki njé koy je lo koy ti

¹² Je j-isi j-ilə mbɛ ki Kirisi lo koy ti, ə dije madi dansi ti əi nə: «Njé koy je a ii lo koy ti al,» tɔ kin e ta ki ban dana? ¹³ Re njé koy je a ii lo koy ti al ningə, Kirisi ka i lo koy ti al tɔ. ¹⁴ Ə re Kirisi i lo koy ti al ningə, j-ilə mbɛ ki ndangi, taa kadi-me ləsi ka e ki ndangi tɔ. ¹⁵ Re e ki rɔjeti, kadi njé koy je a ii lo koy ti al, ə je j-əl j-ə nə: «Luwə tɛɛ ki Kirisi lo koy ti» ningə, lo kin ti, ji təl njé ma naji je ki ngom dɔ Luwə ti. Tadɔ Luwə tɛɛ ki Kirisi lo koy ti al. ¹⁶ Re njé koy je a ii lo koy ti al ningə, Kirisi ka i lo koy ti al tɔ. ¹⁷ Ə re Kirisi i lo koy

ti al ningə, kadi-me ləsi e ne ki ndangi kare, isi me majal ti ləsi ba bəy. ¹⁸ Ningə njé je ki oyi me Kirisi ti ka tade tɔ tɔ. ¹⁹ Re ne kində me dɔ ti ləje ki j-adi-n meje Kirisi e mbata ne je ki bone par ningə, je njé kəmto-ndoo ki itə ndəgi dije pəti.

²⁰ Nə ke ə, Kirisi i taa dan njé koy je ti təkɔ rɔjeti. E kandi ki dɔsay lə njé je ki oyi. ²¹ Ningə, təkɔ e ki go rəbi lə dəw ki kare ə yo re-n dɔ dije ti dɔnangi ti ka kin ə, ki go rəbi lə dəw ki kare, njé koy je a i taa lo koy ti tɔ. ²² Təkɔ koy ɔr-n go dije ti pəti ki go rəbi lə Adam ka kin ə, dije pəti a təlɔ kadi isi ki dɔde taa ki go rəbi lə Kirisi tɔ☆. ²³ Ke ə, kɔ lo koy ti kin a e ki go loe go loe. Kirisi a i kəte tə kandi ki dɔsay, ningə dəkagilo təl-e ti, njé je ki adi-e mede a ii taai lo koy ti tɔ. ²⁴ Go ne je ti kin pəti ningə dɔbəy ne je a re. Kirisi a tuji kɔbɛ je, ki tɔgi kɔbɛ je, ki tɔgi ndil je ki majal, bəy taa a təl ki kɔbɛ adi Luwə ki Bawje. ²⁵ Tadɔ, sɔbi kadi Kirisi a o bɛ bitɔ kadi Luwə ilə njé bəe je gin njae ti☆. ²⁶ Ningə, nje bə ki dɔbəy ti ki a tuje e koy. ²⁷ Tadɔ makitibi lə Luwə ə nə: «Luwə ilə ne je pəti gin tɔge ti☆.» Ningə kəl kə nə «ne je pəti əi gin tɔge ti» kin ɔji kadi Luwə e gin tɔgi ti lə Kirisi tɔ al. E Luwə ə ilə ne je pəti gin tɔgi ti lə Kirisi. ²⁸ Dəkagilo ki ne je pəti əi gin tɔgi ti lə Kirisi ningə, NGon wa ki dɔne a ilə dɔne gin tɔgi ti lə Luwə ki nje kulə ne je pəti gin tɔge ti, mba kadi Luwə

☆ 15:8 Knjk 9.3-6 ☆ 15:9 Knjk 8.3 ☆ 15:22 Kilə ngirə ne je 3.17-19; Rm 5.12-21

☆ 15:25 Pa je 110.1 ☆ 15:27 Pa je 8.7

e ne je pəti me ne je ti pəti tō.

²⁹ Re e be al ningə, njé je ki adi isi rai-de batəm to njé koy je ti kin, rai be mbata kingə ri me ti ə? A ingəi ri me ti loki njé koy je a ii taa lo koy ti al? ³⁰ Taa je wa ka, ki mba ri ə ki ndə je pəti j-ilə-n rəje ji koy ti ə? ³¹ Ki rəjeti, ngakom je, ki ndə je kare kare pəti m-a ta koy ti. Ningə m-ingə rənəl ki takulsi ki mbata kində rə naa ti ləje də kilə ti ki Jəju Kirisi, ki e Babe ləje. ³² Me be bo ti ki Epəji, m-rə ki da je ki wale. Ningə re e ki go rəbi ne ra lə darə par ə, e ri ə m-a m-ingə me ti ə? Re njé koy je a ii lo koy ti al ningə, adi «j-usoi je j-ay-i-naa je nə lo ti ə j-a j-oyi[☆]» ³³ Ədi rəsi al, «ndole-naa ki nje ra majal ə a təl nje ra majal tō.» ³⁴ Maji kadi itəli iməri ta ki maji, ə itaai kəə ta ra majal ti. MBata dije madi ngay dansi ti gəri Luwə al. M-əl ta kin be mba kadi adi səsi rəsəl.

Darə ki j lo koy ti

³⁵ Dije madi a dəji ta əi nə se ki go rəbi ki ban 6a dije a ii lo koy ti wa? Ə se a ii ki darə ki ban wa? ³⁶ I mbə dəw, kə ko ki idibi kin, re oy al ə, a ibə al tō. ³⁷ Ningə e darə ne wa ki idibi kin ə a bə al, nə e kande ki me ti. Dəmajj ə e kandi təy, ə se kandi ne madi ki rangi. ³⁸ Luwə wa ade kadi rə ki go me ndigi ti ləne. Ningə kandi ne ki ra ra ka, Luwə ade kadi rə ki səbi dəe.

³⁹ Ne je ki njé kədi rəde pəti, darəde to dangi dangi 6i titi-naa al. Darə dije to ta dangi,

darə da je to ta dangi, darə yəl je to ta dangi, taa darə kanji je to ta dangi tō. ⁴⁰ Ne kində je ki dərə ti, ndolede e dangi taa ne kində je ki dənangi ti ne ndolede e ta dangi tō. ⁴¹ Kadi əsi ta dangi, nay nda ta dangi, taa mee je ndoyde to ta dangi tō. Ningə darə mee je wa kin ka ndoyde to dangi dangi 6əy tō.

⁴² Be ə, ki lo koy ti lə njé koy je ka to be tō. Darə dəw ki dibi e darə ki a ndum, nə darə ki a j lo koy ti e darə ki a ndum al. ⁴³ Dibi-e tə darə ki dangi ti, nə a tēj lo koy ti ki darə ki kəsi-gon. Dibi-e tə darə ki təge goto, nə a tēj ki darə ki təgi. ⁴⁴ Dibi-e tə darə dəw, nə a tēj lo koy ti ki darə ki go NDil ti. Təki darə ki go lo dəw ti to ka kin ə, darə ki go ndil ti ka to nōō tō. ⁴⁵ E be ə, makitibi lə Luwə ə nə: «Adam ki dəsəy e dəw ki nje kisi ki dəne taa[☆]» ningə Adam ki dəbəy ti e NDil ki nje kadi dije kaji. ⁴⁶ E Adam ki go NDil ti ə re kəte al, nə e e ki go darə ti ə re kəte, ningə e ki go NDil ti uti goe. ⁴⁷ Adam ki dəsəy, e dəw ki dənangi ti ne, tadə e bu dənangi ə Luwə ibə. Nə Adam ki kə joo j dərə ti taa ə re. ⁴⁸ Be ə, dəw ki Luwə ra-e ki bu dənangi titi-naa ki ne kində je ki dənangi ti ne, ə dəw ki j dərə ti taa, titi-naa ki ne kində je ki dərə ti taa tō. ⁴⁹ Ningə, təkj ji titi-naa ki dəw ki rai-e ki bu dənangi ka kin ə, j-a titi-naa ki e ki j dərə ti taa tō.

⁵⁰ NGakom je, m-əl səsi madi oi təkj darə ki məsi asi

☆ 15:32 Ejay 22.13 ☆ 15:45 Kilə ngirə ne je 2.7

kadi a oo kōbe lə Luwə al, taa daro ki ndum asi kadi tee lo ti ki dum ndum, al to. ⁵¹ M-ge kadi igəri ne ki to lo ɔyɔ ti kin: J-ai pəti j-a j-oyi al, nə j-ai pəti j-a mbəli rəje. ⁵² Təbi ki dɔbəy ti a ɔa ningə, tə bəl kəm ki kində sipi be par ə dije pəti a mbəli. Lokɪ təbi a ɔa ningə, njé koy je a ij ki rɔ ki a dum ndum, ningə je, j-a mbəl rəje. ⁵³ Tado sɔbi kadi rɔ ki ndum un rɔ ki dum ndum, taa rɔ ki koy kadi un rɔ ki dum koy nim to. ⁵⁴ Lokɪ rɔ ki ndum a un rɔ ki dum ndum, ə rɔ ki koy a un rɔ ki dum koy kin ningə, ta ki makitibi lə Luwə ə nə:

«Rɔ tətɪ yo ratata[☆]» kin a təl tane.

⁵⁵ «I yo, tətɪ rɔ ləi e ra?

I yo, kəngi e ra[☆]?»

⁵⁶ Kəngi yo e majal, ningə tɔgi majal e ndu-kun to. ⁵⁷ Adɪ ji rai oyo Luwə ki adɪ ji tətɪ rɔ ki takul Bəbe ləje Jəju Kirisi.

⁵⁸ Lo kin ti, ngakom je ki njé ndigi ləm, uwəi tɔgisi ba, ai dɔ njasi ti me kilə ti lə Bəbe ki kanji kɔ. Tado kɔ ki isi ingəi me kilə ti lə Luwə kin e kare ki ndangi al.

16

Nə kaw mbatanjé kaw-naa je ki Jorijaləm

¹ Ki oji dɔ nə kaw ki mbata lə dije lə Luwə ki isi Jorijaləm ti[☆], m-dəji səsi kadi irai təkɪ m-oji-n njé kaw-naa je ki dɔnangi Galasi ti kin be to. ² M-əl səsi kadi ndɔ ki dɔ kəte lə ndɔ je ki siri pəti pəti, kadi dəw ki ra dansi ti, ɔr nə me nə ti

ləne ndəy ngəm dangi mbata kilə kin. Kadi ɔr ki go tɔge ti ki Luwə ade-n. Irai be mba kadi m-re ɔəy taa ikawi nə, al. ³ Ningə, dəkagilo ki m-a m-tee dansi ti ɔa, m-a m-ilə ki dije ki səi je wa imbəti-de, Jorijaləm ti. M-a m-adi-de makitibi jide ti kadi awi ki kadi-kare je ləsi. ⁴ A kin ə re to kadi mi wa m-aw ki rəm ningə, a awi səm naa ti to.

Kəji kaw mba lə Pol

⁵ M-a m-tee rəsi ti noo ki ta rəbi ki Masəduwan ti. Tado, m-a m-ində dɔnangi ki Masəduwan gangi[☆]. ⁶ Dəmaji ə, m-a m-ra ndɔ je rəsi ti. Maji ə ɔa ka a gangi dəm ti rəsi ti, kadi tə indəi-mi ta rəbi ti adɪ m-aw lo ki sɔbi kadi m-aw ti. ⁷ Kawm kin, m-ge kadi re Luwə ndigi səm dɔ ti ningə, m-ra səsi ngan ndɔ je ki asi tati. Kadi m-o səsi ki njam taa par al. ⁸ Ningə, m-a m-isi me ɔe bo ti ki Epəji ratata dəkagilo Pətəkoti ti. ⁹ Njé bə je ləm əi ngay Epəji ti, nə ta rəbi to tagira nɔm ti wətangi kadi m-ra-n kilə ləm[☆].

¹⁰ Re Timote re tee dansi ti ningə[☆], irai-e adɪ e ki rɔnəl dansi ti, tado e ka isi ra kilə lə Bəbe tə mi be to. ¹¹ Kadi dəw madi kare dansi ti kide al. Ningə kadi indəi-e ta rəbi ti kadi re tee rəm ti ki maje. Tado m-isi m-ngəm-e ki ndəgi ngako je ki a əi sie. ¹² Ki oji dɔ ngokoje Apolosi, m-ilə dingəm me ti ngay kadi aw rəsi ti, ində rone naa ti ki ngakoje je ki isi awi ki rəsi ti,

☆ 15:54 Ejay 25.8 ☆ 15:55 Oje 13.14 ☆ 16:1 Rm 15.25-26 ☆ 16:5 Knjk 19.21 ☆ 16:9 8-9: Knjk 19.8-10 ☆ 16:10 4.17 ☆ 16:12 Knjk 18.24

nə mee ndigi kaw ki basine ti kin al ɓəy[☆]. NDɔ ki ingə rəbi ə a aw ɓəy.

Ta ki kəji ki dɔbəy ti ki kuwə ji-naa

¹³ Isi dɔgi ti, ai dɔ njasi ti me kadi-me ti ləsi, ai dɪngəm ə uwəi tɔgisi ba. ¹⁴ Maji kadi irai kilə je pəti me ndigi-naa ti.

¹⁵ NGakom je, m-gər kadi igəri Isitəpanasi ki dije ki me kəy ti lie maji[☆]. Əi dije ki dɔsəy ki adi mede dɔnangi ti ki Akay. Ningə, ki go me ndigi ti ləde, uni rɔde kadi rai ki dije lə Luwə. Be ə, m-dəji səsi ne kare ɓəy. ¹⁶ Maji kadi, itəli rɔsi go ta ti lə dije ki be kin, ə itəli rɔsi go ta ti lə dije ki indəi rɔde ta kilə ti isi rai səde tɔ.

¹⁷ Rɔm nəl-m ngay dɔ re ti lə Isitəpanasi, ki Pɔrtunatusi, ki Akaykusi. Tada, rai ne je ngay adi-mi tosi ti. ¹⁸ Uwəi angalm indəi nangi təkai rai səsi ka kin be tɔ.

¹⁹ *NJé kaw-naa je ki dɔnangi Aji ti uwəi jisi. Akila əi ki Piriisil[☆], naa ti ki njé kaw-naa je ki isi me kəy ti ləde uwəi jisi ngay tɔ. ²⁰ NGakoje je pəti uwəi jisi. Maji kadi uwəi ji-naa mbɔsi ti ki rɔnəl.

²¹ Ningə, e mi Pol ə wa ə m-dangi ta kuwə ji kin ki jim. ²² Re dəw madi dansi ti ndigi Luwə al ningə, kadi Luwə man-e. «Marana ta», Bəbe re. ²³ Kadi me-maji lə Bəbe Jəju e naa ti səsi. ²⁴ M-ndigi səsi kare kare pəti me kində rɔ naa ti ki Jəju Kirisi.

Makitibi ki ko joo ki Pol ndangi adi Koreṭi je

*Ta ki do makitibi ti ki ko joo
ki Pol ndangi adi Koreṭi je*

Makitibi ti ki ko joo ki Pol ndangi adi Koreṭi je kin, ta ki me ti toji kadi dan Pol ai ki njé kaw-naa je ki Koreṭi ti maji boy al. Dije madi tuji me Pol ngay ki ta kælde je ki kilə rade je. Awi biti əli təki Pol aw ki togi ki kadi e-n nje kaw kilə lə Jəju Kirisi al. Lo kin ti, Pol əl ta ngay. Nə re Pol əl ta ngay mindi ka, toji njé kadi-me je ki Koreṭi ti təki n-ndigi-de wa kin nim, n-sangi rəbi kulə noji naa ti sade nim. E be ə, əl-n ta lə rəne ki nəl-ne ngay loki poyde ki maji re tē rəne ti (7.5-15).

Go ta je ti ki oji do ne je ki nga nga ki tē dəe ti dɔnangi Epəji ti (1.1-11), Pol ole me njé kadi-me je ki Koreṭi ti do ne je ti ki to ki n-ingə rəde ti me kulə noji ti ki to dande ti n-əi səde je, ningə toji nda kilə lə nje kaw kilə lə Jəju Kirisi adide gəri to. Pol ər-de gin ne ki n-əl-n-de ta je ki nga nga me makitibi ti ləne ki dəsəy ki n-adi-de, ningə əl-de təki n-ingə rənəl go ti, mbata ta ki nga ki n-əl-de, kandidate ki maji tē go ti (1.12-7.16).

NGa ningə, ki oji do ne kaw ki mba ra-n ki njé kadi-me je ki dɔnangi Jude ti (8-9), Pol dəji Koreṭi je kadi ai njé ra maji, ningə əl-de ə nə: «təgəri ra maji lə Bəbe ləje Jəju Kirisi

maji. Kirisi ki e nje ne kingə, nə ra rəne nje ndoo ti mbata ləsi, kadi me ndoo ti lie, səi, itəli njé ne kingə je» (8.9).

Me ndəgi ta je ti ki re go ti (10-13), Pol təl ilə jine kəm dije ti ki njé kəl kə nə e asi kadi e nje kaw kilə al kin. Ba təl ta makitibi ləne ki ngon ta ki ndəy be ki əl ki mindi ki maji (13.11-13).

NDu Pol ki j-ingə me makitibi ti lie ne kin, isi sangi maji lə darəne wa al, nə isi sangi kadi gəri təki e togi ki Luwə wa ə ade ə isi ra-n kilə lie, ningə kadi taai Poy Ta ki Maji kin tə ta ki rəjeti nim, kadi gəri Kirisi tə Bəbe ləde nim to.

Kuwəji-naa

¹ Mi Pol ki nje kaw kilə lə Jəju Kirisi ki go ndigi ti lə Luwə, naa ti ki ngokə je Timote, j-uwə jisi səi njé kaw-naa je lə Luwə ki isi Koreṭi ti, taa j-uwə ji dije lə Luwə ki isi dɔnangi ti ki Akay ti tae ba pəti to*. ² Kadi me-maji ki kisi-maje lə Bawje Luwə əl ki Bəbe Jəju Kirisi e naa ti səsi.

Pol ra oyo Luwə

³ J-ilə toji do Luwə ti ki Baw Bəbe ləje Jəju Kirisi. Bawje ki me-maji lie to mbar mbar, ki e Luwə ki nje səl me me ne je ti pəti. ⁴ E ə e nje səl me je do kə je ti ki dangi dangi, mba kadi je ka ji səl me dije ki kə je ki dangi dangi tē dəde ti to. Kadi ji səl mede ki me-səl ki j-ingə rəe ti. ⁵ Be to ə, təki j-ingə-n kə lə Kirisi ngay, Kirisi səl meje ngay to. ⁶ Re j-isi j-ingə kə

* 1:1 Knjk 18.1

6a, e ki mba kadi mesi sɔl-n, taa e mbata kaji ləsi tɔ. Re me je sɔl 6a, e ki mba kadi adi səsi me-sɔl tɔ. NGa ningə, me-sɔl kin a ra kadi tə uwai tɔgisi ba me kɔ ti təkɪ j-isi j-ingə kɔ kin be tɔ. ⁷ Lo kin ti, j-ində meje dɔsi ti njiriri, tado ji gər kadi loki isi indəi rɔsi naa ti səje dɔ kɔ ti, isi indəi rɔsi naa ti səje dɔ me-sɔl ti ki j-isi j-ingə tɔ.

⁸ NGakom je, ji ndigi kadi igəri go kɔ ki tɛɛ dɔje ti dɔnangi Aji ti kin. Dije adije kɔ kadi ki dum kəl tae, e kɔ ki al dɔ singəje. Dəw ki ində mene dɔ ti kadi n-a n-isi ki dɔne taa goto. ⁹ Je j-ində meje ti kadi je dije ki gangi ta koy dɔje ti ngata. Ningə e be mba kadi j-uwə-n kul roje je wa al, nə kadi j-uwə kul Luwə ki nje kadi njé koy je ɪi lo koy ti. ¹⁰ E e ə taa-je ta ko koy ti kin, ningə a nay ki lo taa-je tae ti. E ə j-ində meje dɔe ti, kadi a taa-je ta ko koy ti kin bəy. ¹¹ Ningə, səi wa ka isi indəi rɔsi ta ti tɔ, me kəl ta ti ki Luwə mbata ti ləje. Luwə a ra səje maji ki rəbi ne ki dije ngay dəji mbata ti ləje. Lo kin ti, maji kin a təl ne ra oyo lə dije ngay mbata ti ləje tɔ.

Pol yəti ndune ɔji dɔ kaw mba ləne

¹² Ne ki adi-je rɔnəl, meje uwə-je ki ta al, ji gər kadi njiyəje dan dije ti ki gəri Luwə al, e ki hal ki sɔl ləm ləm, ki ne ra ki rɔjeti ki j rɔ Luwə ti. Ningə e njiyə ki ji njiyə ki gosi lə dəw al, nə ki ra maji lə Luwə. Ki bo ngay, e ki pa njiyə kin ə ji njiyə-n ki rɔsi ti. ¹³ Ta ki

ji ndangi j-adi səsi kin, e ta madi ki rangi al, nə e ne ki itidəi ə igəri me wa kin par. NGa ningə, m-gər kadi a gəri me ay njay bəy. ¹⁴ Təkɪ igəri ndəy ngata kin, a igəri ay njay, ndɔ təl Babe Jəju ti ki j-a je ne rɔnəl ləsi təkɪ a səi ne rɔnəl ləje kin be tɔ. ¹⁵ Ki me ki tɪ kati kin ə, m-ndigi kadi səi ə m-tɛɛ dɔsi ti kate, kadi m-adi səsi ingəi ra maji ki kɔ joo. ¹⁶ NGa ningə kadi m-ɪ dɔsi ti taa m-aw dɔnangi Masəduwan ti, ə m-ɪ Masəduwan ti 6a[☆], m-təl m-re dɔsi ti gogi bəy kadi tə irai səm me ne ge je ti ləm kadi m-aw Jude ti. ¹⁷ NDum ki m-un kin, m-un ki noo be par al, taa ndigi ra je ləm e ki go mər ta ti lə dəw kadi tə m-əl m-ə nə «oyo» ə m-təl m-ə nə «jagi» al. ¹⁸ Luwə asi kadi ma naji ləm: ta je ki j-əl səsi e «oyo» nim «jagi» nim al. ¹⁹ Tado Jəju Kirisi, NGon lə Luwə ki je ki Silasi je ki Timote je[☆] j-ilə səsi mbɛ ta lie kin e «oyo» nim «jagi» nim al. E dəw ki ta ki a ingə rɔe ti e «oyo» par. ²⁰ Ningə kun mindi je lə Luwə pəti, Kirisi ə e nje tɔji-de kə nə «oyo» e ki rɔjeti, taa e ki go rəbi lie tɔ ə j-isi j-əl-n j-ə nə «Amen», mba kulə-n tɔji dɔ Luwə ti tɔ. ²¹ Ningə e Luwə ə e nje kadi-je nim, səi je nim, tɔgi me kində rɔ naa ti ki Kirisi. E ə mbəti-je ində-je ta dangi mbata ləne. ²² E e tɔ ə ində ndaji ləne roje ti tə ne ləne, taa ində NDilne meje ti tə ne ki adi-je dɔ kate dan ne maji je ti ki ində ta dangi mbata ləje, kadi a adi-

je.

²³ Mi m-dəji Luwə kadi gangi ta ndəm, re m-ngom: ningə e mba kadi m-tuji mesi al, ə m-təl m-re-n Koreṭi ti gogi al. ²⁴ Ningə ji sangi rəbi kadi j-ində tōgi dōsi ti kadi adi mesi al jagi, tado isi uwəi tōgisi ba me kadi-me ti ne ngata. Ne ki j-isi ji sangi, e kində rə naa ti səsi dō kilə ti mba kadi ingəi rənəl.

2

¹ Ki oji dəm, m-o maji ngay kadi m-təl m-aw rōsi ti gogi al, nə tə m-tuji mesi. ² Tado re m-tuji mesi ə, dəw ki a adi-m rənəl goto. Dəw ki a adi-m rənəl 6a, e səi ka ki m-a m-tuji mesi ka kin par. ³ Ningə, e gine kin ə, m-ndangi-n makitibi tə ndangi m-adi* səsi kadi tə m-aw ki rəm al. M-aw ki rəm al nə tə dije ki kadi adi-mi rənəl, təli tuji mem tə tuji yo. M-gər maji ngay, ki oji dōsi, kadi rənəl ləm e rənəl ləsi pəti. ⁴ E ki me-ko ki ngay, ki me ki ur made, ki man nō ki tō kəm ə m-ndangi-n makitibi m-adi səsi. Ningə e ki mba kadi m-tuji-n mesi al, nə kadi igəri ndigi ki m-ndigi səsi.

Me Pol səl dō dəw ti ki nje tuji mee

⁵ Re dəw madi e nje gin me ki tuji 6a, e mi ə tuji mem al, nə e səi pəti ə tuji mesi. Ki kadi j-əl j-adi al dō maji al 6a, tuji me dije madi dansi ti. ⁶ Ningə ko dəw ki be kin, ta kosi je ki kaw-naa ki dōe ti wa kin ase naki. ⁷ E be ə, ki 6asine kin, kadi adi

mesi səl dōe ti, ə iləi dingəm me ti, nə tə me tuji ki al dō maji j tōy dōe. ⁸ Lo kin ti, m-dəji səsi kadi oji-e ndigi ki indigi-e adi gər. ⁹ NGa ningə, gin ndangi ki m-ndangi makitibi m-adi səsi e kadi m-na mesi m-o se itəli rōsi go ta ti me ne je ti pəti wa. ¹⁰ Loki mesi səl dō dəw ti ki ra ne ki majal, mi ka mem a səl dōe ti tō. NGa ningə, re mem səl, loki ne madi to kadi mem səl dō ti 6a, e mbata ti ləsi ə mem səl-n ta kəm Kirisi ti. ¹¹ MBa kadi *Satə ingə ta rəbi dōje ti al, tado ji gəri ndigi ra je lie 6ati.

Me Pol a sururu

¹² Loki m-aw m-teeṭ Tirowasi ti kadi m-ilə mbə Poy Ta ki Maji lə Kirisi, m-o kadi Babe teeṭ ta rəbi pay adi-m, ¹³ nə mem a sururu, tado m-ingə ngokom Titi al. E be ə, m-iyə njé kadi-me je, ə m-un ta rəbi kaw Masəduwan ti*.

Təti rə me kində rə naa ti ki Kirisi

¹⁴ J-ilə tōji dō Luwə ki o-y-je ki dōkagilo je pəti adi-je me rə ti ki Kirisi təti kin. Luwə un-je ilə-n mbə lə Kirisi ki lo je pəti adi dije gəri-e tə nom kagi ki baye əti maji ki sane ki lo lo be. ¹⁵ Lo kin ti, ji to tə nom kagi ki baye əti maji, ki Kirisi un adi Luwə be. J-əti maji, mbata ti lə dije ki isi sangi kaji nim, mbata ti lə dije ki isi awi tuji ti nim tō. ¹⁶ Ki rə dije madi ti, e bay yo ki isi aw səde koy ti, nə ki rə njé ki nungti ti, e bay kaji ki isi aw səde kaji ti tō. Ə se nā ə asi kadi ra kilə kin wa? ¹⁷ Je ji to tə ndəgi dije ngay ki isi uni

ta lə Luwə tə ne ra gati kin al. J-əl ta ki rojeti, ki j rə Luwə ti, ta kəm Luwə ti me kində rə naa ti ki Kirisi.

3

Bəə kilə je ki me kilə mindi ti ki sigi

¹ Kadi m-dəji m-o se j-isi ji sangi kadi ji toji roje je wa ka bəy wa? Se kadi ji ra təkī dije madi isi rai, ə isi taai makitibi lo ki rangi ti kadi ma naji dode ti ki rəsi ti je taai jisi ti awi ki lo ki rangi ti je kin be wa?

² Makitibi ki kadi ma naji dje ti ba, e darəsi səi je wa. Səi makitibi ki ndangi ngame je ti, ki dije pəti gəri nim isi tidəi nim. ³ To ki taga kadi səi makitibi ki Kirisi ndangi adi-je jije ti, ilə-n-je. Kirisi ndangi ki man ndangi ne makitibi ti al, nə ndangi ki NDil Luwə ki nje kisi kəm ba; e makitibi ki ndangi də mbal ti al, nə ndangi ngame dəw ti[☆].

⁴ E kin ə e me je ki j-adi ta kəm Luwə ki takul Kirisi. ⁵ Ningə j-a j-əl j-ə nə e ki tōgije je wa ə ji ra-n ne madi al, nə e ki tōgi ki j rə Luwə ti. ⁶ E Luwə wa tə ə adi-je tōgi, adi ji təl-n njé ra kilə bəə je me kun mindi ti ki sigi. E kun mindi ki e gin *NDu-kun ti al, nə e gin NDil Luwə ti. Tado NDU-kun ki ndangi e nje re ki koy, nə NDil Luwə e nje re ki kaji.

⁷ Kəte ndu-kun e ki ndangi ki ku ta je kare kare go-naa ti də ba mbal ti, ba kunji Luwə unji də ti. *Moji ki nje re ki ndu-kun ka kin, ta kəme o

por wor wor, ki lo kadi ngan *Isirayəl je goi ta kəme goto[☆]. Ningə ta kəme ki o por kin, unji dəkagilo ndəy be par ə gine a gangi. Ə re ra kilə ki NDU-kun ki nje re ki koy adi tōba be ningə, ⁸ ra kilə ki NDil Luwə a əti bəl ki dum bəy. ⁹ Re kilə lə NDU-kun ki a aw ki dije me ta ki gangi ti adi tōba ningə, kilə ki kadi Luwə tidə-n dije dije ti ləne a adi tōba ki əti bəl ngay bəy. ¹⁰ J-asi kadi j-əl j-ə nə, tōba ki də kəte, tōge goto nō tōba ti ki bəne kin, ki e tōba ki itə e ki kəte say. ¹¹ Kin ə ne ki lo ti ə a ində də ə ingə tōba ningə, ne ki a to biti ki nō ti tōba lie a əti bəl ki dum. ¹² Ne ki j-isi ngəm tae kin ə ra adi j-aw ki me ki ti kati. ¹³ Je ji ra təkī Moji ra-n kin al. Moji ki ilə kibi ta kəmne ti kadi ngan Isirayəl je ooi ta təl ta kunji ki lo ti ə a goto kin al[☆]. ¹⁴ Ne gər lə ngan Isirayəl je goto, dode bəy bəy. Ningə biti bəne kin ka, loki isi tidəi Kun mindi ki kəke ba, kibi kin to ba wa bəy. To ba, dəw un kəmde ti al, tado e ki kində rə naa ti ki Kirisi ə kibi kin a goto-n kə ta kəmde ti. ¹⁵ Biti bəne kin ka, loki isi tidəi makitibi je ki Moji ndangi kin ə, kibi madi uti kəmde də ne gər ti wa bəy. ¹⁶ E ki go rəbi kadi-me Kirisi par ə kibi kin a goto-n ta kəm dəw ti[☆]. ¹⁷ Tado Bəbe e NDil, ningə loki NDil Bəbe e titi, loe ti kin ə taa kiyə taa e titi tə. ¹⁸ Ningə j-əi pəti, kibi e ki goto kəmje ti kə, adi ji toji tōba lə Bəbe roje ti təkī kətirongi a toji-n ndil dəw be.

☆ **3:3** Təe ki taga 24.12; Jərəmi 31.33; Ejəkəl 11.19; 36.26 ☆ **3:7** Təe ki taga 34.29

☆ **3:13** Təe ki taga 34.33 ☆ **3:16** Təe ki taga 34.34

Lo kin ti, ji mbəl ji to tə Babe wa be. Babe ki e NDil adi tɔba lie unji dɔje ti unji kunji ki ətɪ bəl ki dɔ made ti, dɔ made ti.

4

Kirisi e naa ti ki njé kaw kilə je

¹ Təki e kilə ki Luwə ə adi-je ki go me-maji ti lie, tɔgije goto ta ti al. ² Je ji mbati ne ra ki lo ɔyɔ ti, ki ne ki to rɔsəl ki dije isi rai. Pa njiyɔje e ki lo kədi kəm-naa ti al, taa ji mbir ta lə Luwə dam kare al tɔ. Loki ji tɔji ne ki rɔjeti ki taga ɔa, ji sangi kadi ji taa me dije ta kəm Luwə ti tə taa yo. ³ NGa ningə, re Poy Ta ki Maji ki j-isi j-ilə mbɛe kin, to lo ɔyɔ ti ɔa, to lo ɔyɔ ti mbata lə dije ki isi awi tuji ti, ⁴ mbata lə njé me nga je. Su ki nje kɔbe dɔ dɔnangi ti ne, bəy angalde bəy, ne gər ləde goto, adi lo kadi ooi kunji Poy Ta ki Maji ki nje tɔji tɔba lə Kirisi kin goto. Kirisi ki e bana kəm Luwə wa. ⁵ Təki rɔjeti, j-isi j-ilə mbɛe rɔje je wa al, nə e Jəju Kirisi ki Babe ə j-isi j-ilə mbɛe. NGa ningə je wa je ɔə ləsi mbata ti lə Jəju. ⁶ Tado Luwə ki nje kəl ə nə: «Kadi kunji unji dan til ti[☆]» kin ə adi kunje unji ngameje ti, mba kadi ji gər-n kəti bəl lie ki unji pal kəm Kirisi ti kin.

⁷ Ningə ne maji lə NDil kin, j-oti darɔje ti ki tɔ ki to tə ngoo ki kibə ki nangi be kin. E be kadi to ay njay təkɪ tɔgi ki ətɪ bəl kin j rɔ Luwə ti ɔi j rɔje ti je al. ⁸ Kɔ je ki dangi dangi kawinaa ki dɔje ti, nə budɪ singə je

al; meje gangi man, nə j-ore meje nga wa kin. ⁹ Dije indai kəmje ndoo, nə Luwə iyə-je kɔ al; tɔti-je nangi, nə tɔli-je al. ¹⁰ Darɔje isi oy ko koy lə Kirisi ki dɔkagilo je pəti, mba kadi dije ooi təkɪ Kirisi isi kəm ba darɔje ti. ¹¹ Tado je ki j-isi ki dɔje taa, j-isi ta koy ti ki dɔkagilo je pəti mbata ti lə Kirisi. E be kadi dije ooi təkɪ Kirisi isi kəm ba darɔje ti ki ndɔ madi ə a oy kin. ¹² Lo kin ti, je j-a je ta koy ti kadi tə səi isi kəm ba tɔ.

¹³ Təki e ndil kadi-me ki kare ba ə isi ra kilə meje ti, makitibi lə Luwə ə lə nə: «E mbata kadi ki m-adi mem Luwə ə m-əl ta lie[☆].» Ningə je ka e mbata kadi ki j-adi meje Luwə ə j-əl ta lie tɔ. ¹⁴ Tado ji gər kadi, Luwə ki tɛɛ ki Babe Jəju lo koy ti kin, a tɛɛ saje lo koy ti ki Kirisi tɔ. A tɛɛ saje kadi ində je nim, səi je nim kadine ti. ¹⁵ Ne je pəti ki tɛɛ dɔje ti e mbata maji ləsi. Ningə, lo kin ti, ra maji lə Luwə a to mbar mbar kadi aw ki dɔ dije ti ki kəte kəte. Aw ki kəte kəte kadi tə dije ki njé kəl ta ki Luwə, rai-e-n oyo je, piti-e-n je, toi mbar mbar ki dɔ ti.

¹⁶ E mbata kin ə, j-ingə-n tɔgi par par. Re darɔje ki koo ki kəm ne kin ə tɔge isi təl ki gogi ka, ndilje isi ingə tɔgi ki rangi ki ndɔ je ndɔ je. ¹⁷ Tado kɔ je ki j-isi j-ingə-de ɔone kin, e kɔ ki dɔkagilo lie e ndəy be par, taa ɔle kəl kare tɔ, loki j-un j-ində kadi tɔba ti ki ətɪ bəl, ki dɔbəye goto ki a re go kɔ je ti kin. ¹⁸ Ne ki j-isi j-ay ngɔde, e ne ki dəw

☆ 4:6 Kilə ngirə ne je 1.3 ☆ 4:13 Pa je 116.10

oo ki kāmne kin al, nā e ne ki dāw oo ki kāmne al yo. Ne ki dāw oo ki kāmne, ndāe e ngay al, nā ne ki dāw oo ki kāmne al, a to biti ki nō ti.

5

Darō ki sigi

¹ Ji gār maji kadi re darōje ki je me ti dānangi ti ne, ə ra rōne tā kəy-lo be kin tuji ə, j-aw ki darō ki sigi ki e kəy ki Luwə ra adi-je me dōrā ti nō, ki e kəy ki dāw ra ki jine al. E Kəy ki a to biti ki nō ti. ² Ningə ki basine kin, j-isi ji timə rusi rusi, ji ndigi ngay kadi j-aw j-ur me kəy ti ləje ki dōrā ti kin. ³ NGa ningə, re j-ur me kəy ti ki dōrā ti ki sigi kin ə, dāw a oo-je ki rōje kare al. ⁴ Tado kisije me darō ti, ki e kəy-lo kin, ji timə rusi rusi, ne al dō singəje. Ningə ji ndigi kadi j-ur rōje kō me darō ti kin al, nā ji ndigi kadi j-ilə darō ki dōrā ti dō ti, kadi darō ki kām dābi jine dō darō ti ki koy. ⁵ Ningə e Luwə wa ə ində kadi ne je kin a rai ne be dōje ti. E e ə ində NDilne meje ti tā ne ki adi-je dō kəte dan ne maji je ti ki ində ta dangi mbata ləje, kadi a adi-je.

⁶ Lo kin ti, j-uwə tōgije ba ki dōkagilo je pəti. Ningə ji gār kadi loki je me darō ti ki dānangi ti ne kin bəy ba, je gidi kəy ti ləje, say ki Bābe. ⁷ Təki rōjeti, e kadi-me Kirisi ə j-isi j-aw-n, bi e kəmje ba oo lo ə j-isi j-aw-n al. ⁸ J-uwə tōgi je ba ə j-isi j-aw-n, ningə ji ndigi ngay kadi j-iyə darō kin, ə j-aw j-ində be kadi Bābe ti. ⁹ NGa

ningə, re j-isi-n me darō ti kin, ə se ji tuse j-iyə, ne ki uwə meje, e ta kadi ji nəl Bābe. ¹⁰ Tado sōbi kadi j-a ji tē kare kare kadi j-a nō Kirisi ti, lo gangi ta ti lie. Dāw ki ra ka a ingə ne ki sōbi dōne, ki go kilə rae ti ki un darōne ra-n: ki re e-n kilə ki maji ə se kilə ki majal.

¹¹ Gin ne ki kadi ji bəl-n Bābe, ji gār maji, e ə j-isi sangi rəbi kadi ji buki-n dije goje ti. Luwə gār-je ay njay, ningə m-gār kadi səi je ka, ki kadi əli ta ki ngom al ba, igəri-mi ay njay tō. ¹² Ji ndigi kadi ji təl j-əl ta dō rōje ti rangi bəy taa kadi igəri-je, al, nā j-adi səsi ta rəbi kadi rōsi nəl səsi dōje ti. Lo kin ti, a ingəi ta ki kadi a turi dije ti ki isi indəi gude ki ne ra ki gidide ti ne kare, bi ne ra ki ngamede ti al kam. ¹³ Re e rōjeti kadi je dije ki dōje goto ba, e mbata ti lə Luwə ə dōje goto-n, a re je njé kəm-kaa je tō ba, e mbata ti ləsi ə je-n njé kəm-kaa je tō. ¹⁴ Təki rōjeti, ndigi-naa lə Kirisi o be dōje ti, je ki ji gār təki dāw kare ba oy mbata ti lə dije pəti, adi dije pəti oyi kin. ¹⁵ Oy mbata ti lə dije pəti, mba kadi dije ki isi ki dōde taa, isi ki mbata ləde əi je wa al ngata, nā mbata ti lə dāw ki oy ə j lo koy ti mbata ləde kin.

¹⁶ NGa ningə, j-a j-o dāw ki go koo-e ti lə dāw al biti ngata. Re kəte je, j-o Kirisi ki go koe ti lə dāw ka, ki basine kin, j-a j-o-e be al ratata ngata. ¹⁷ Re dāw ində rōne naa ti ki Kirisi ba, e ne kində ki sigi. Ne je ki kəke dāi kō, ne je ki rōe ti

pəti, təli ne ki sigi. ¹⁸ Ningə ne je kin pəti i rə Luwə ti, ki nje təl kulə-je noji naa ti səne, ki rəbi lə Kirisi. Luwə ki adi-je kilə kulə dije noji naa ti sie e wa. ¹⁹ Tado e Luwə ə, ki rəbi lə Kirisi, ilə-n dije ki duniya ti, noji naa ti səne, ki kanji tidə majal je ləde ki rai. NGa ningə, ində ta kulə noji naa ti taje ti kadi j-ilə mbeje.

²⁰ Je dije ki Luwə ilə-je tə nje ra kilə to Kirisi ti. NGa ningə, Luwə un-je bar-n səsi ki rəne ti. Me to Kirisi ti, j-uwə njasi ba, iləi noji naa ti ki Luwə. ²¹ Kirisi ki ra majal al, nə Luwə əy majal je ləje ki dəe ti. Əy ki dəe ti, mba kadi ki rəbi lie, Luwə tidə-n-je dije ti ləne.

6

¹ Təki je j-ində rəje naa ti ki Luwə də kilə ti, ji dəji səsi kadi ikidi ra maji lə Luwə ki ingəi kin al. ² Tado Luwə wa əl ə nə: «Dəkagilo ti ki maji, m-o də ndui, NDə ki e ndə kaji dije, m-re m-osi sili.»

NGa ningə, dəkagilo ki maji nga ə to kin, ndə kaji dije nga ə re kin[☆].

³ Kadi tə kilə ki j-isi ra kin ta goto də ti, ji sangi rəbi kadi ji tigə dəw madi jigi ti al. ⁴ Ne ki j-isi sangi, ji sangi kadi ji toji me ne je ti pəti, təki rəjeti, je bəə kilə je lə Luwə. J-uwə təgije ba ə ji təl j-uwə bəy, me kəje ti, me kəm-to-ndoo ti, me bəl ti, ⁵ gin kində ti lə dije, me dangay ti, ki me sulə ti ki dije suləi kosi je dəje ti. Me kilə ti ki al də singəje, lo to bi goto, lo kuso

ne goto, ka j-uwə təgije ba[☆]. ⁶ Ji toji kadi je bəə kilə lə Luwə me kay njay ti, me gər Luwə ti, me kore me ti, me ra maji ti. NDil Luwə e səje naa ti, ji ndigi dije ndigi ki rəjeti. ⁷ Ji toji kadi je bəə kilə lə Luwə me kilə mbeje ta ti ki rəjeti, ki j-ilə ki təgi lə Luwə. Ne kati ləje, ki də rə ləje, e ne ra ki dana ta kəm Luwə ti. ⁸ Dije əsi gonje je, iləi rəsol dəje ti je, əli ta ki majal dəje ti je, əli ta ki maji je. J-isi j-əl ta ki rəjeti kin ka ooi-je tə njə ngom je, ⁹ gəri-je bəti, nə ooi-je tə dije ki gəri-de al be, j-a ji njiyə ki dəje taa, nə ooi-je tə njə koy je. Uwəi-je dangay ti ki kanji təl-je, ¹⁰ tuji meje ka rəje nəl-je par par. Je njə ndoo je, nə ji təl dije ngay njə ne kingə ti, to tə ne ki ne ləje goto be, nə ki rəjeti bə, ne kingə je pəti e yaje.

¹¹ Səi dije ki Koreṭi ti, j-əl səsi ka kəm ta, ji tēje meje ki rəsi ti. ¹² Ji toji səsi ndigi ki ji ndigi səsi ki taga, nə e səi je ə iteje mesi adi-je al. ¹³ Lo kin ti, m-əl səsi ta təki baw ngan je a əl-n ngane je ta kin be. Ningə ji dəji səsi kadi səi ka, iteje mesi adi-je təki je ji tēje-n meje j-adi səsi ka kin be to.

Gangi naa ki majal

¹⁴ Maji kadi iləi dəsi ki noq be par gin jugi ti ki kare ba ki njə ki gəri Luwə al kam al. Ne ki rəjeti ki ne ki majal a indəi rəde naa ti al; kunji əi ki til asi kadi a indəi rəde naa ti al. ¹⁵ Lo kadi Kirisi əi ki Su tade asi naa goto; dəw ki gər Luwə əi ki dəw ki gər Luwə al, ne ki

a uwəi-naa dɔ ti goto. ¹⁶ Nə ki a ore kəy lə Luwə ki kagi yo je naa ti goto. Tado j-əi ɓa, j-əi kəy lə Luwə ki nje kisi kəm ba təkɪ Luwə wa əl-n ə nə:

«M-a m-ra ɓe dande ti, ə m-a m-njiyə səde naa ti,
M-a mi Luwə ləde, ə əi a əi dije ləm tɔ[☆].»

¹⁷ Embata kin ə, Babe əl-n ə nə: «İgangi-naa ki dije ki gəri-mi al, Ɔdi nə ki to nje al,

Ba mi m-a m-uwə səsi ki rəm ti[☆].»

¹⁸ Babe ki nje tɔgi pəti əl ɓəy ə nə:

«M-a mi Bawsi, ə səi, a səi ngan ləm ki dingəm ki ki dənə[☆].»

7

¹ Njé ndigi je ləm, təkɪ j-ingəi ndu-kun je ki Luwə un adi-je be kin, maji kadi j-əi je wa, j-ayi rɔje njay dɔ nə ti ki a tuji darɔje ki ndilje. Ningə adi j-indəi rɔje ta dangi me ɓəl Luwə ti.

Rənəl lə Pol

² İndəi-je dan ursi ti! Dəw madi ki ji ra sie majal goto, dəw ki ji tɔ ko nə lie goto, taa dəw ki j-əde ji taa nə lie ka goto tɔ. ³ Ningə m-əl ta kin be kadi m-gangi-n ta dɔsi ti al, tado m-əl kəte ngata təkɪ j-ində səsi dan urje ti kadi re e koy ə koy, kaji ə kaji. ⁴ M-ti mem kati ki rɔsi ti, rəm nəl-m ngay dɔsi ti. M-ingə tɔgi ngay, rənəl tɔi dɔm, me-kɔ je ti ki j-ingə-de.

⁵ Loki ji re ji tɛɛ dɔnangi Masəduwan ti nu kin, lo kər kəɛ goto, j-ingə kɔ je ki dangi

dangi, rɔ gə gidije, ɓəl rosi meje. ⁶ Nə Luwə ki nje kilə dingəm me dije ti ki njé səl dɔde, adi-je tɔgi ki rəbi re lə Titi. ⁷ NGa ningə, e re lə Titi par ə adi-je tɔgi al, nə e tɔgi ki adi-e kin tɔ ə adi-je tɔgi. Titi əl-je təkɪ indigi ngay kadi oi-mi, taa man nɔ re kəmsi ti nim, ta ɔ mesi nim mbata ti ləm. Lo kin ti, m-ingə rənəl ngay dɔ made ti ɓəy.

⁸ Re makitibi ki m-ndangi m-adi səsi kəte kin tuji mesi ka, m-ndingə rəm dɔ ti al. Re m-ndingə rəm dɔ ti ɓa, e mba koo ki m-o kadi tuji mesi dɔkagilo madi ti[☆]. ⁹ Ningə ki ɓasine kin, rəm nəl-m mbata mesi ki tuji kin al, nə mba ke ki me tuji ləsi aw səsi adi iyəi rəbi nə ra ki majal kɔ. Mesi ki tuji kin ə e nə ki Luwə ndigi, adi-je j-əl təkɪ nə madi ki majal kare ki ji ra səsi goto. ¹⁰ Tado me tuji ki nəl Luwə, re ki kiyə rəbi nə ra ki majal kɔ, mba kadi tɛɛ ki dəw kaji ti, ki kanji kadi dəw ndingə rəne dɔ mee ti ki tuji kin. Nə me tuji ki dəw iyə-n rəbi nə rane ki majal kɔ al, a re ki koy. ¹¹ Ki ɓasine kin, səi je wa oi kandi me tuji ki nəl Luwə kin ki kəmsi. Ra adi itoi ɓi dɔ rɔsi ti al! İdəji me-səl ki rɔ tisi nim, indingəi rɔsi ngay nim, ɓəl tɔl səsi nim, indigi ngay kadi oi-mi nim, ta ɔ mesi mbata ləm nim, taa tasi e dɔ dəw ti ki ra nə ki go rəbe ti al ka kin nim tɔ. İtɔji me nə je ti pəti təkɪ ta kin səi, igotoi me ti. ¹² NGa ningə, m-ndangi makitibi kin m-adi səsi

☆ 6:16 Ləbatiki 26.12; Ejəkəl 37.27 ☆ 6:17 Ejay 52.11; Ejəkəl 20.34 ☆ 6:18 2 Samiyəl 7.14; Ejay 43.6 ☆ 7:8 2.3

mbata lə dəw ki ra ne ki go rəbe ti al kin al nim, taa mbata lə dəw ki ne ki go rəbe ti al kin tuji me al nim tə. Nə e mba kadi səi je wa, oi tingə ki itingəi bil mbata ti ləje kin ki kəmsi, ta kəm Luwə ti. ¹³ E kin ə e ne ki adi-je tōgi. Ningə j-ingə tōgi par al, nə j-ingə rənəl ki bo ngay ə wa bəy tə, loki j-o nəl ki rə Titi nəl-e mbata kuwə ki səi pəti uwəi angale indai nangi me kalsi ti ki itōji. ¹⁴ Kində ki m-un səsi m-ində-n gum ki rəe ti kin, rəm səl-m al. Tə ka ki j-əl-n səsi ta ki rəjeti ki ndə je, piti ki ji piti səsi nō Titi ti tōji rone ki taga kadi e ta ki rəjeti. ¹⁵ Lo kin ti, rəe nəl-e ngay bəy dōsi ti, loki me ole də təl rə go ta ti ləsi pəti, ki kuwə ki uwəi-e ki rəsi ti ki buki-naa ti ki bəl. ¹⁶ Rəm nəl-m ngay adi m-ində mem dōsi ti me ne je ti pəti.

8

Kaw ne mba ra-n ki njé kadi-me je ki Jorijaləm

¹ NGakom je, ji ndigi kadi igəri maji ki Luwə ra ki njé kaw-naa je ki dənangi Masəduwan ti kin. ² Kō je ki dangi dangi tēē dode ti, nə be ka rəde nəl-de ki al də maji, adi me ndoo ti ləde ki ngay wa kin ka, adi ne maji je ləde ngay ki me ki kare. ³ M-ma naji ləde də ti təki adi ki go tōgide ti, ki madi je adi ki al də tōgide wa bəy. Ningə e ki me ndigi ləde wa ə adii. ⁴ Dəji-je ə təl dəji bəy, kadi j-adi-de ta rəbi kadi n-ai ka n-ilai jide me ne kaw ti ki mbata lə dije lə Luwə ki isi Jorijaləm ti kin

tə[☆]. ⁵ Rai ne ki al də e ki j-ində meje də ti kadi a rai. Uni rəde wa adi Bəbe kəte, ningə go ti, uni adi-je tə, ki go ndigi ti lə Luwə. ⁶ E mbata kin ə, j-ilə-n dingəm me Titi ti kadi təl aw təl ta kilə ne kaw ki mba ra maji kin, təki ilə-n ngire dansi ti ngata kin. ⁷ NGa ningə, təki səi njé ne ki to mbar me ne je ti pəti, adi e me kadi-me ti, me kuji kəl ta ti, me ne gər ti, me tingə bil ti ki kanji to bi də rə ti, ki me ndigi-naa ti ki ji tōji səsi rəbe, maji kadi itōji təki kilə ra maji kin e ne kingə ləsi ki awi mbar mbar tə. ⁸ Ningə e ne ki m-ində dōsi ti ki tōgi al; re m-əl səsi ta tingə bil lə madisi je bə, e mba kadi səi, oji ndigi-naa ləsi ki rəjeti adi dije gəri, me ne kaw ti kin. ⁹ Tadə igəri ra maji lə Bəbe ləje Jəju Kirisi maji. Kirisi ki e nje ne kingə, nə ra rone nje ndoo ti mbata ləsi, kadi me ndoo ti lie, səi, itəli njé ne je. ¹⁰ E ta ki go koe ti ləm ki m-o ə m-əl də ti. Ningə e ta ki səbi dōsi wa maji, mbata səi, ə səi dije ki dōsay ki irai kilə kin. Səi dije ki dōsay me ra-e ti par al, nə səi dije ki dōsay me kun-ndu ti ki mba ra-e. ¹¹ Ə ki bəsi ne kin, maji kadi itəli ta kilə kin, mba kadi, ki go tōgisi ti, kilə ki irai ngata nim, ndigi ra-e nim, isi naa ti lay. ¹² MBata, loki dəw adi ne ki me ki kare, Luwə taa ne lie ki adi kin ki go tōge ti ki me kəy ti, bi ne ki aw-n al par ə, Luwə a ində mene də ti al. ¹³ Ningə e ta kadi ji ra səsi kadi osi me ndoo ti al. Osi me ndoo ti kadi e so madisi je ti al, nə e ta kadi

asi-naa yo. ¹⁴ Ki basine kin, ki ne ləsi ki to mbar kin, asi kadi a rai ki njé ki ne isi to rōde, ningə ndo ki ne lade a to mbar ə ne to rōsi ba, a rai səsi to. Lo kin ti ə a asi-naa, ¹⁵ təkī makitibi lə Luwə əl-n ə nā:

«Dəw ki əy ngay, dəw oo pa ne lie al, ningə dəw ki əy ngay al, ne ki du-e goto[☆].»

Titi ki madine je madi awi Korēti ti

¹⁶ J-ilə tōji do Luwə ti ki ra adi ta ləsi to rō Titi təkī to-n rōm kin be to. ¹⁷ Titi ndigi ta ki j-ində nōe ti kadi təl aw rōsi ti. Ningə kəte bəy taa ka, e wa ki dōne to rōe ngay mbata ləsi, adi e ki me ndigi lie e wa ə isi aw-n rōsi ti. ¹⁸ J-ilə ngokoje kare j-adi aw sie. E ngokoje ki njé kaw-naa je ki dangi dangi əli ta lie maji oji-n do kadi rō lie mbata Poy Ta ki Maji. ¹⁹ Bəy to, e dəw ki njé kaw-naa je ki dangi dangi iləi jide dōe ti kadi aw səje mba ki mba kilə ne kaw ki mbata ra maji kin. E kilə ki j-adi rōje ki mbae mba kadi to Babe ingə-n kōsi-gon, taa kadi ji tōji-n ndigi ra maji ki rosi meje kin to. ²⁰ Ki oji do la ki dije adi-je ngay kadi je ə j-ində kəmje go kilə ti ki kadi ra, j-ində kəm-kədi do ti kadi dije ooi-je tə dije ki rōjeti al, al. ²¹ Ji sangi kadi ji ra ne ki nəl Luwə par al, nə ji sangi kadi ji ra ne ki nəl dije to. ²² Njé kaw ki rōsi ti kin, j-ilə ngokoje kare səde nō bəy. E dəw ki nja ngay, ji na-e, adi j-o tingə bil lie. Ningə

ki basine kin, to rōe ngay kadi n-e me kilə ti kin to, mbata taa ki taa mesī. ²³ Ningə ki oji do Titi, e madi njiyə ləm, taa e madi-kiləm ki rōsi ti to. Ba, ndəge je ki dani-e, əi ngan njé kilə je lə njé kaw-naa je ki dangi dangi ki mba kadi Kirisi ingə-n kōsi-gon to. ²⁴ Itōji dije kin adi gəri təkī indigi-de ndigi ki rōjeti. Lo kin ti, njé kaw-naa je ki dangi dangi a gəri təkī indigi-de ndigi ki rōjeti, taa tōji ki j-isi j-ilə dōsi ti ta kəmde ti kin ka e ki rōjeti to.

9

Luwə ndigi dəw ki adi ne ki rōnal

¹ Ki oji do ne kaw ki kadi ji ra-n ki dije lə Luwə ki isi Jorijaləm ti, kəm kadi m-ndangi ta do ti m-adi səsi, m-o al. ² M-gər ndigi ra maji ki rosi mesī kin, adi m-piti səsi ki taga ta kəm dije ti ki dōnangi Masəduwan ti[☆]. M-əl-de m-ə nā: «NGakoje je ki dōnangi Akay ti isi do njade ti kal ne kal.» Ningə tingə bil ləsi kin ra adi njé kaw-naa je ngay ndəli. ³ Lo kin ti, m-ilə ngakoje je ki rōsi ti kadi piti ki ji piti səsi oji-n do lo kin, təl ne ki kare al. Ningə təkī m-əl-n, m-ndigi ngay kadi isi do njasi ti təkī rōjeti wa to. ⁴ Tadō kin ə re dije ki dōnangi Masəduwan ti awi səm rōsi ti, ə isi do njasi ti al ningə, je ki ji taa mesī kin, j-a təl dije ki rōde səl-de, nga ningə, rōsəl ki bo ngay a e dōsi ti səi je wa. ⁵ E mbata kin ə, m-o maji ngay kadi m-dəji ngakoje je madi

☆ 8:15 Tēje ki taga 16.18 ☆ 9:2 1.16

kin kadi awi kate nom ti, rōsi ti, kadi kawi nja kadi-kare me ndigi ki uni ndusi dō ti kin. Loki e ki kōsi njae naa ti pēti ə dāw oo 6a, a e ne kadi ki me ndigi, 6i e ne ki dāw ində tōgi dō madine ti ə adi-n al. ⁶ Nīngə kadi igəri tēki:

«Dāw ki dibi ne ndəy be,
A tēti ndəy be tō;
Ə dāw ki dibi ne ngay,
Ə tēti ngay tō.»

⁷ Kadi dāw ki ra adi ki go kōje ti ki oji mene ti, 6i ki ndīngə rō ə se ki tōgi madi ki kində dō ti al. Tado Luwə ndigi dāw ki adi ki rōnəl. ⁸ Luwə aw ki tōgi kadi adi maji je ki dangi dangi ndogi səsi man ti. Lo kin ti, a awi ki ne je pēti ki kadi ra səsi ki dōkagilo je pēti. A to səsi mbar mbar kadi uni irai kilə je ki maji. ⁹ Tēki makitibi lə Luwə əl-n ə nə:

«Kāy ne kingə ləne ki me ndigi
adi njé ndoo je,
Ra maji lie to ki ndō je ndō
je[☆].»

¹⁰ Luwə ki nje kadi ko ne nje dibi ne ki nje kadi ne kuso dāw uso, a adi səsi ko ne ki to mbar mbar, taa a ra kadi tōgi tō. Lo kin ti, ra maji ləsi a tēj ki dōne ki taga wangi. ¹¹ NGa nīngə a sēi njé ne kingə je me ne je ti pēti, kadi iraii maji ki me ndigi ləsi ki kate kate. Nīngə a ra kadi dije ki a iləi jisi adi j-adi-de kin, a tēli ki oyo adi Luwə tō. ¹² Kadi kare ləsi kin, a ra ki njé kadi-me je par al, nə a ra kadi dije tēli ki oyo ngay adi Luwə tō. ¹³ Loki əi oi maji lə kilə kin 6a, a iləi tōji dō Luwə ti mbata təl ki itēli

rōsi go Poy ta ti ki Maji lə Kirisi, imai naje ki taga kin, ki maji ki irai səde ə ikāyi ne maji je ləsi adi-de nim adi ndəgi dije pēti nim kin tō. ¹⁴ A əli ta ki Luwə mbata ti ləsi, tōji ndiginaa ləde ki rōsi ti, oji-n dō maji lə Luwə ki ində nangi ripi ripi ki dōsi ti kin. ¹⁵ Tōji e ki dō Luwə ti mbata kadi-kare lie ki dāw oo gae al kin.

10

Pol rō dō kilə ti ki to me jie ti

¹ Dije əi nə mi Pol, loki m-o kəmsi 6a m-ilə dōm nangi, a re mi say tō nīngə, m-un dōm taa, m-ra madi ngā səsi. Nə m-dəji səsi ki takul səl ləm ləm ki me-maji lə Kirisi, ² kadi iraimi adi m-ra m-adi ngā səsi al, dōkagilo ti ki m-a m-re-n dansi ti. Tado m-ində dōm ti kadi m-a m-ra m-adi ngā ki dije madi ki isi əli əi nə j-isi ji ra kilə lə dije kare kin. ³ E ki rōjeti kadi je dije, nə j-isi rō ko rō ki dije isi rōi-naa kin al. ⁴ Ne rō je ki j-isi rō-n, e ne rō ki j rō dāw ti al, nə e ne rō ki tōge j rō Luwə ti, kadi tuji tōgi je ki ngā ngā. Ji tuji-n taga je lə dije ki e taga je ki go rəbe ti al, ⁵ ji budi ne je pēti ki re ki kun dō taa ogi gər Luwə kō. J-a ji ra kadi mər ta je lə dije e mər ta ki kadi təl re səde go ndu ti lə Kirisi. ⁶ NGa nīngə, je 6asi kadi j-ində ba kal dije madi ki a tēli rōde go ta ti al j-oji-de, ndō ti ki sēi pēti a tēli rōsi maji go ta ti.

⁷ Igōi ne je ki to ta kəmsi ti ne kin! Re dāw madi gər tijəne ti kadi ne dāw lə Kirisi

6a, sōbi kadi ində ne kare kin dōne ti tō: re e dəw lə Kirisi 6a, je ka je dije lə Kirisi tō. ⁸ A re m-ra rōnəl ki al dō lo ndəy, oji-n dō tōgi ki Bābe adi-je mba kadi j-osi-n ginsi ki kəte, 6i kadi ji tuji-n səsi al kin ka, rōm səl-m al. ⁹ M-ndigi kadi dəw oo-m m-to tə dəw ki nje kadi səsi bəl me makitibi je ti ləm ki m-ndangi m-adi səsi kin al. ¹⁰ Tado dije madi əli əi nā: «Pol, re o makitibi je ki ndangi 6a, e ta je ki ngā ngā, tōgide to, nə lo ki re ki rōne 6a, dəw oo tōge al, taa ta kəle ka ndae goto tō.» ¹¹ Ningə kadi dəw ki əl ta kin gər dōne ti maji təkī, kae ti wa ki oo-n-je me makitibi ti ki j-isi say ji ndangi ka kin ə, re ji re ki rōje ka, kilə ki j-a ji ra a to be tō.

¹² Təkī rōjeti 6a, je j-asi-naa ki dije madi ki njé kun ta rōde kin al, ə se j-a j-un rōje j-ōji kadide ti al. Ne kare, kun ki isi uni ndude əi je wa par ə rai kilə, isi goi lo ki rōde wa par kin, ra adi ne gər ləde goto. ¹³ NGa ningə, ki oji dōje, j-a j-ōji rōje ki al dō loe al, nə j-a j-ōji rōje ki go gangi kilə ti ki Luwə adi-je ə adi j-aw bitī ji tēē-n rōsi ti kin. ¹⁴ Tə kin ə re j-ə nə j-aw bitī ji tēē rōsi ti ə, ji tōji rōje ki al dō gangi loe al. Tado j-aw bitī ji tēē rōsi ti dōsay ki Poy Ta ki Maji lə Kirisi, təkī rōjeti. ¹⁵ Lo kin ti, ji tōji rōje ki al dō gangi kilə ləje al, j-ində guje ki kilə lə dije ki rangi al. Nə j-ində meje ti kadi kadi-me ləsi a aw ki dō made ti, kadi j-ingə rəbi ji ra-n kilə je ki əti

bəl ngay dansi ti. J-a ra ki go gange ti ki Luwə oji-je kadi ji ra. ¹⁶ J-a j-ilə mbe Poy Ta ki Maji go nangi je ti ki say gidisi ti, ki kanji kadi ji tōji rōje ki kilə lə dije ki rangi ki rai gangi lo ti ləde ki sōbi dōde. ¹⁷ Dəw ki ge kində gune ningə, maji kadi un Bābe ə ində-n gune*. ¹⁸ E dəw ki Bābe pite ə ndae to ti 6i e dəw ki nje kun ta rōne 6a ndae to ti al.

11

Pol əi ki njé kaw kilə je ki njé ngom

¹ Re asi kadi əsi ginm ndəy me dō majal ti ləm ningə, m-ə nə oyo əsi ginm be! ² Jangi ram mbata ti ləsi, ningə e jangi ki j rō Luwə ti. M-uwə dōsi mbata ti lə dingəm kare ba be, ki e Kirisi, kadi tə m-tēē səsi nōe ti tə ngon ki mandī ki ay njay, ki gər ngaw al 6əy. ³ Nə m-6əl kadi ne gər ləsi, təl ne gər ki majal, kadi gangi dōo ki idəoi-naa naa ti ki Kirisi maji, ə ai dana kin, naa ti. Gangi səsi naa ti, əsi səsi ngərangi, təkī Su ədi-n Awa ki ta ngom ləne kin be*. ⁴ Dəw madi ki rangi a j nōo kadi re ilə səsi mbe Jəju ki rangi ki e ki j-ilə səsi mbeē kəte, a adi səsi ndil ki rangi ki e ki ingəi kəte kin, ə se a adi səsi Poy Ta ki Maji ki rangi ki e ki itaai kəte kin ka, a jī kadi əsi gine ki tōgisi par. ⁵ Ne kare, mi m-o ne ki njé kaw kilə je ki ooi rōde təkī ngay kin itai-mi al. ⁶ Dəmajī ə m-aw ki kuji kəl ta ngay al, nə ki oji dō ne gər 6a, mi me ti nōo. E ne ki j-ōji

* 10:17 Jərəmi 9.23; 1Kor 1.31 * 11:3 Kilə ngirə ne je 3.1-6, 13

səsi taga wangī me ne je ti pəti
ki rəbi je ki dangi dangi.

7 Ningə kadi m-dəji səsi m-o
se Poy Ta ki Maji lə Luwə ki mi
wa m-ilə səsi mbeē ki dō ki kilə
nangī kadi m-un dōsi taa, taa
m-ilə səsi mbeē kare ki kanji
kingə ne loe kin, e ne ki loe ti
al ə m-ra wa? ⁸ M-taa ne ji njé
kaw-naa je ti ki rangī, ki əi je
ə rai səm ba m-ra-n kilə dansi
ti. ⁹ Dəkagilo ti ki m-ii-n dansi
ti, ə ne to-n rəm kin, dəw madi
ki m-oy-e goto. E ngakoje je ki
ii dōnangī Masəduwan ti ə rai
səm me ne je ti ki to rəm. Me
ne je ti pəti, m-uwə tōgim ba
kadi m-oy dəw madi al, ningə,
m-a m-nay ki lo kuwə tōgim
ba ti wa kin. ¹⁰ M-əl wangī
təki dəw madi ki kadi a ogi-m
kində gum ki ta kin dōnangī
Akay ti goto. Ningə m-əl ki
rəbi lə ta ki rōjeti ki i rō Kirisi
ti ə isi mem ti kin. ¹¹ MBa ri
ə m-əl ta kin be ə? M-əl be
mbata e ndigi ba m-ndigi səsi
al, al. Luwə gər maji kadi m-
ndigi səsi!

¹² Ne ki m-ra kin, m-a m-
nay ki lo ra ti ki nōm ti, kadi m-
ōgi-n dije madi kin rəbi. Dije ki
isi sangi rəbi kadi indai gude
təki n-asi-naa saje. ¹³ Ko dije
kin əi njé kaw kilə je, ki njé
ngom je, əi njé ra kilə je ki
rōjeti al, ki təli rōde njé kaw
kilə je ti lə Kirisi. ¹⁴ Ningə e ne
ki əti dəw bəl al, tadə *Satə wa
ki dōne ka isi təl rone malayka
ti ki aw ki kunji. ¹⁵ E ne ki mba
al, kadi njé ra kilə je lə Su təli
rōde njé ra kilə je ti lə Luwə ki
rōjeti. Nə a təli tade ki go kilə
rade ti ki majal.

Ko je ki ingə Pol

¹⁶ M-təl m-əl bəy, kadi dəw
oo-m tə dəw ki dōe goto al.
A re be al ningə, indigi kadi
mi dəw ki dōm goto, kadi mi
ka m-ində-n gum ndəy tō, təki
isi rai ki dije madi ki isi indai
gude, ə indigi səde kin be tō.
¹⁷ Ta ki m-aw tə m-əl kin, m-əl
ki go ndigi ti lə Babe al, nə m-
əl ki go dō majal ti ləm. Ningə
m-gər kadi e ne ki asi kində
gu. ¹⁸ MBata dije ngay isi indai
gude ki go koe ti lə dəw, adi mi
ka m-a m-ində gum tō. ¹⁹ Səi
ki səi dije ki kəmsi ay njay, ə
ki me ndigi ləsi wa, itəli isi osi
gin dije ki dōde majal. ²⁰ Osi
ginde adi isi rai səsi bəə ti, adi
isi usoi səsi, adi isi taai ne jisi
ti, ooi tosi al, buki jide kəmsi
ti indai səsi. ²¹ M-əl ta kin ki
rōsol, ningə e ne ki toji kadi je
dije ki tōgije goto. Lo kin ti, m-
əl ta tə dəw ki dōe majal be:
ne ki dije madi ooi tə ne kində
gude, mi ka m-ində-n gum tō.
²² Re əi nə n-əi Ebirə je ə? Mi ka
mi Ebirə tō. Re əi nə n-əi ngan
*Isirayəl je ə? Mi ka mi koji
Isirayəl tō. Re əi nə n-əi ngan
ka *Abirakam ə? Mi ka mi
ngon ka Abirakam tō. ²³ Re əi
nə n-əi njé kilə je lə Kirisi ə? M-
a m-əl ta tə dəw ki dōe goto be
m-ə nə m-itə-de me ti say. Tadə
m-ra kilə m-itə-de nim, m-ra
dangay m-itə-de nim, m-ingə
kində m-itə-de nim, mi ta yo
ti basi basi ki dəkagilo je pəti
nim tō. ²⁴ Asi nja mi, *Jipi je
indai-mi ta ndəy kuti mitə gide
jicare*, ²⁵ asi nja mitə, Rom
je tindai-mi ki gəl, dije tilai-mi

ki mbal nja kare kadi n-təli-mi, man uwə-m nja mitə, m-ra kondə kare ki kada kare gin man ti[☆]. ²⁶ Me kaw mba je ti ləm ki ngay, asi kadi man mbo a uwə-m, asi kadi kaya je ki njé gangi rəbi rai-mi, asi kadi ngakom Jipi je tēji tam ti ə rai-mi, asi kadi njé gər Luwə al tēji tam ti ə rai-mi, asi kadi me 6e bo ti, ne ki majal tēj dəm ti, asi kadi ne ra-m dilə lo ti, asi kadi ba uwə-m, asi kadi ngakom je, ki əi ngakom ki rəjeti al rai-mi[☆]. ²⁷ M-ra kilə je madi ki m-ə bəgəgə me ti, ne je ki ngə ingə-m; dəkagilo je ngay bi ədi kəm al, 6o ra-m nim, kində ra-m nim, taa taa m-ingə ne kuso al, kul o-m, m-a ki rəm kare. ²⁸ Ki kanji kəl ne je madi, ne ki uwə mem ki ndə je, m-mər ta də njé kaw-naa je ti ki dangi dangi pəti. ²⁹ Kin ə təgi dəw madi goto ə, mi ka təgim goto tə, kin ə dəw madi iyə rəbi lə Kirisi ə, usom singəm ti mur mur. ³⁰ Kin ə re e ta kində gu 6a, m-ində gum ki təgi goto ləm. ³¹ Ningə Luwə ki Baw Babe Jəju, Luwə ki kəsi-gon e dəe ti biti ki nq ti, gər kadi m-əl ta ngom al. ³² Loki m-tēj Damasi ti, nje kəbe ki gin ngar Arətasi ti adi dije toi ta rəbi je ti ki 6e bo ti kadi uwəi-mi. ³³ Nə uni-mi me kare ti, tuyi-mi ki bole bər adi m-ı taa ki ngal ndogi bər ki gəi gidi 6e bo m-osi nangi. E be ə m-tēj-n jie ti[☆].

12

Ne je ki Babe adi Pol oo me ndil ti

¹ Kində gu e ne ki ndae goto, nə m-a m-nay ki lo kində gum ti 6əy. Ningə m-a m-əl ta də ne je ti ki Babe adi m-o me ndil ti ki ne je ki tēj ki dəe adi m-gər. ² M-gər dingəm kare ki nje kadi mene Kirisi, ki asi 6al dəgi gide sə 6one, Luwə un-e awi sie biti me dərə ti ki kq mitə. Ningə dingəm kin, Luwə un-e ki darəe wa kin be ə se e me ndil ti wa ka m-gər al, nə Luwə gər[☆]. ³ M-gər kadi dingəm kin Luwə un-e, nə un-e ki darəe wa kin be ə se e me ndil ti wa ka m-gər al, nə Luwə gər 6əti. ⁴ Luwə un-e aw sie biti kəbe ti ləne, adi oo ta je ki dum kadi dəw əl ki tane. E ta je ki adi dəw madi ta rəbi kadi təl əl rangi al[☆]. ⁵ M-a m-ində gum ki oji də dəwe kin, nə ki oji dəm, m-a m-ində gum 6a, m-ində me təgi goto ti ləm kin par. ⁶ A re kadi m-ində gum ka, dəw a oo-m tə dəw ki dəe goto al, tadə e ta ki rəjeti ə m-a m-əl. Nə m-mbati kində gum, nə pane taa dəw oo-m tə dəw ki ngay ki al də ne ki oo-m m-isi m-ra ə se oo tam ti. ⁷ Ningə mba kadi m-ində gum ki ne koo me ndil ti ki əti 6əl kin al, m-ingə məti madi rəm ti. Nje kaw kilə lə *Satə kare ə ingə kilə kadi tə ində-m kadi m-ində gum al. ⁸ Asi nja mitə, m-nq də Babe ti kadi ər kq kin rəm ti kə. ⁹ Nə Babe əl-m ə nə: «Me-maji ləm asi naki, tadə m-isi m-oji təgim me təgi goto ti ləi.» Adi m-a m-ində gum ki təgi goto ləm, kadi təgi Kirisi

☆ 11:25 Knjk 16.22; 14.19 ☆ 11:26 Knjk 9.23; 14.5 ☆ 11:33 32-33: Knjk 9.23-25

☆ 12:2 Knjk 9.30; 11.25; Gal 1.21 ☆ 12:4 3-4: Lk 23.43

e dōm ti. ¹⁰ E mbata kin ə, tōgim goto ka m-ra rōnəl nim, dije taji-mi je, adi-mi me-kō je, indəi kəmm ndoo je, adi-mi kō je mbata ti lə Kirisi ka, m-ra rōnəl par, tadō loki tōgim goto kin 6a, e ə m-ingə tōgi ti.

Me Pol osi nangī al mbata ti lə Koreṭi je

¹¹ Basine m-təl dəw ki dōe majal, ningə e səi ə indəi tōgi dōm ti adi m-təl nje dō majal. Səi ə re a mai naji dōm ti, tadō re mi ne madi al ka, ne ki njé kaw kilé je ki ngai ngay kam itəi-mi goto. ¹² Ne je ki tōji kadi mi nje kaw kilə rai ne dansi ti adi oi. M-uwə tōgim ba me ne je ti ki nga, m-ra ne kōji je, ki ne je ki əti 6əl, ki tōgi je ta kəmsi ti. ¹³ E ri ə ndəgi njé kaw-naa je ki rangi ingəi itəi səsi ə? Ne kare ki m-gər 6a, e kōy ki mi ne ki kōy dōsi ti al kin par. NGa ningə, kadi mesi səl dōm ti ki oji dō ne ki go ti al kin!

¹⁴ Ki basine kin, njam e ta rəbi ti kadi m-aw m-o səsi ki kō mitə[☆]. Ningə kawm ki m-a m-aw kam, m-a mi ne ki kōy dōsi ti al, tadō e darōsi wa ə m-isi m-sangi, bi m-sangi ne kingə ləsi al. Təki rōjeti, e baw ngan je ə a ngəmi ne kingə mbata ti lə ngande je, bi e ngan je 6a a ngəmi ne kingə mbata ti lə bawde je al. ¹⁵ Ningə ki oji dōm, mi basi ngay kadi m-ra ne kō dōsi ti. Darəm ə wa ba pəti, mi basi ngay kadi m-ra kō mbata ti ləsi. M-gər kadi re m-ndigi səsi ngay be kin ə, səi a indigi-mi ngon ndigi al.

¹⁶ Dije madi a əli əi nə e ki rōjeti kadi mi ne kōy ki dōsi ti al, nə a əli təki mi nje kadi kəm dije, m-tə səsi ki ta ngom m-taa-n ne ləsi. ¹⁷ Ə se dan dije ti ki m-ilə-de ki rōsi ti kin, dəw madi ki m-un girə dōe ti m-taa-n ne jisi ti e nōo wa? ¹⁸ M-dəji Titi m-ade aw dansi ti, ningə m-ilə ngokoje kare m-adi aw sie tō[☆]. Ə se Titi un girə taa-n ne madi jisi ti wa? Titi a un girə taa-n ne jisi ti al, tadō je səde je kin, je dije ki ndil ki kare ba ə isi or-je ta rəbi, taa j-isi j-un go rəbi ki kare ba tō.

¹⁹ Mari nu ba, isi oi ə nə j-isi ji sangi kadi j-or ta dōje ti ki nōsi ti, nə jagi, e nō Luwə ti, me kində rō naa ti ki Kirisi ə j-isi j-əl-n ta. Ningə ne je kin pəti, e mba kadi əsi ginsi ki kəte me kadi-me ti ləsi. ²⁰ Təki rōjeti, m-6əl kadi loki m-aw m-tēē dansi ti 6a, m-ingə səsi ta ne ra ti ki nəl-m al. Ə re m-ingə səsi ta ne ra ti ki nəl-m al 6a, ne ki m-a m-ra a nəl səsi al tō. M-6əl kadi m-aw 6a, m-tor ta kəl-naa ti, ki ta jangi ki ra ti, ki ta wongi ti, ki ta ni ti, ki ne taji ti, ki ta kəl-naa ta ti, ki ta kōji rō ti, ki ta ne ra ki biriri ti. ²¹ M-6əl kadi kirem dansi ti me ndō je ti ki a re kin, Luwə ilə rōsəl dōm ti ta kəmsi ti. M-6əl kadi m-aw m-a ta nō ti mbata dije madi ngay ki kəte rai majal, nə iyəi rəbe kō al, ə isi ta ne kōbi ti, ki ta sangi-naa kaya ti, ki ta ne ki to ra al ti ba.

13

Ta kōji ki dōbəy ti ki kuwə ji-naa

☆ 12:14 Kawe ki dōsay tō e ki kō joo tō Knjk 18; 2Kor 13.2 ☆ 12:18 8.18 ☆ 13:1 12.14

¹ E kaw ki kō mitā[✧] ngata ə m-a m-aw dansi ti am. NGA ningə, j-a j-o go ta lə dije ki rai majal təkī makitibi lə Luwə əl-n ə nə: «Ta je pəti a e ki kundū dō ti ki naji ki ma lə dije joo ə se mitā[✧]» ka kin. ² Lo kin ti, m-əl dije ki ndō ki rai majal kəte ki njé je ki rangi pəti, təkī re m-təl m-aw dansi ti gogi ə, dəw ki m-a m-isi sie dō majal ti lie goto. Ningə ta kin e ta ki ndō ki m-əl kəte, kawm dansi ti ki kō joo kin ngata, nə ki bone mi say səsi kin ka, m-təl m-re dō ti bəy. ³ M-a m-isi səsi dō ti al, tadō isi sangi kadi oi ne ki toji kadi Kirisi əl ta ki rəbi ki rəm ti. Kirisi ki, ki rōsi ti aw ki tōgi, isi oji tōgine dansi ti. ⁴ E ki rojeti kadi dije bəi Kirisi kagidəsi ti mbata tōge ki goto, nə isi ki dōne taa ki tōgi lə Luwə. Be tō ə, je ka, tōgi je goto me kində rō naa ti ki Kirisi, nə j-a j-isi ki dōje taa, naa ti sie ki tōgi lə Luwə, ta kəm-naa ti.

⁵ Indəi manji rōsi səi je wa oi se isi njiyəi tə njé kadi-me je wa wa? A igəri kadi Kirisi e dansi ti noo. A re be al ningə, asi kadi oi lo wa ki ai ti dana me kində manji rō ti ləsi kin al tō ən. ⁶ M-gər maji kadi a igəri təkī je ji gər lo ki j-a titi. ⁷ J-əl ta ki Luwə kadi irai ne madi kare ki majal al. Ji sangi kadi j-oji təkī je ə j-ingə me ti al, nə ji sangi kadi j-o səsi irai ne ki maji. Təkī re to tə ne ki je j-osi ti be ka, kadi j-o səsi irai ne ki maji. ⁸ Tadō je j-aw ki tōgi madi ki kadi j-osi-n ta ta ki rojeti al. J-aw ki tōgi ki kadi ji ra-n kilə ki rojeti par. ⁹ Loki

tōgije goto, nə səi tōgisi e ngay bə, j-ingə rənəl. Ningə ne ki j-isi dəji Luwə, e ta kadi itōgi ki kəte. ¹⁰ E mbata kin ə, mi say səsi ka, m-ndangi makitibi kin m-adi səsi kadi tə re ndō ki m-tēe dansi ti bə, m-ra madi nga səsi ki tōgi ki Bəbe adi-m kin al. Tōgi ki Luwə adi-m kadi m-osi-n ginsi kadi awi ki kəte yo, bi kadi m-tuji-n səsi al.

¹¹ Ki ne kin, ngakom je, maji kadi isi ki rənəl, awi ki kəte kəte, kadi iləi dingəm me-naa ti, adi ndusi osi go-naa ti, ə isi ki lapiya, ningə Luwə ki nje ndigi dije ki nje kadi lapiya a e naa ti səsi.

¹² Uwəi ji-naa kare kare pəti ki kuwə-naa rō ti. Njé kadi-me je pəti uwəi jisi.

¹³ Kadi me-maji lə Bəbe Jəju Kirisi, lə Luwə ki nje ndigi dije, ki lə NDil Luwə ki nje kuwə dije naa ti, e naa ti səsi pəti. Amen!

✧ 13:1 Dətərənom 19.15; Mt 18.16; 1Tim 5.19; Eb 10.28

Makitibi ki Pol ndangi adi Galati je

*Ta ki dɔ makitibi ti ki Pol
ndangi adi Galati je*

Bal ɓu mitə kəte nɔ koji Jəju, dije ki ɓari-de Salti Gol je awi bitɪ tɛɛi Aji ti ki du (ɓone ɓari-e Turki ki Aji ti), ɓa uwəi lo kisi isi ti nɔɔ. NGa ningə dije madi ki gin koji ti ləde ə ɓari-de Galati je. Galati je isi dɔnangi ti ki e ɓasi kadi ɓe bo ti ki ɓone ɓari-e Akara.

Loki Pol aw mba ləne ki kɔ joo mba kilə mbe Poy Ta ki Maji ə tɛɛ rɔde ti (Knjk 16.6), ki madi je adi mede Jəju Kirisi. MBa ki kɔ mitə ka Pol aw tɛɛ rɔde ti ɓəy tɔ (Knjk 18.23).

Nɛ kare, go Pol ti, dije madi ki rangi awi tɛɛi rɔde ti, ndoi-de kadi əi ki əi Jipi je al, ə uni go Kirisi kin, maji kadi tɔli rɔde go ndu-kun ti lə Jipi je, ki bo ngay, maji kadi ijəi mɔtide. Nə Pol oo kadi e kin e nɛ ndo ki go rəbe ti al. Re e be ɓa, ki go ndil ti, a ra kadi Galati je ki njé kun go Kirisi kin a tɔli ɓəə lə ndu-kun ki ɓɔbi dɔ Jipi je. E be ə, loki Pol, dɔmaji ə a isi Epəji ti, ə oo kadi Galati je isi sangi kadi tɔli rɔde go nɛ ndo ti ki go rəbe ti al kin ɓa, to rɔɛ ngay adi ndangi makitibi kin adi-de.

NGa ningə, kadi tə Pol təl-n ki Galati je, re səde dɔ rəbi ti ki rɔjeti, ilə jine dɔ nɛ je ti mitə kadi gəri:

Əl-de ta ki dɔ rɔne ti e wa,
adi e kadi ki təl adi mene
Jəju Kirisi nim; ndu ki njé

kaw-naa je ki Jorijaləm adi-e təki e go rəbe ti al kadi dəw ində tɔgi dɔ njé kun go Kirisi ti ki əi Jipi je al kadi tɔli rɔde go ndu-kun ti lə Jipi je nim; ndu kasi-naa al ləde əi ki Piyər dɔ təl ti ki Piyər ge təl rɔne go ndu ti ləde ki adi kin nim. Pol əl Galati je adi gəri təki n-aw ki tɔgi mba kilə-n mbe Poy Ta ki Maji, ningə a dɔ ti nɔɔ əl-de təki e ɓaɓe Jəju Kirisi wa ə adine tɔgi kin, adi n-e nje kaw kilə lə Jəju Kirisi tɔ (1-2).

A dɔ ndu Luwə ti me Kilə-mindi ti ki kəke, əl-n-de təki e ki rəbi təl rɔ go ndu-kun ti ɓa dəw a ingə-n kaji al, nə e ki go rəbi kadi-me Jəju Kirisi ə dəw a ingə-n kaji (3-4).

Pol təl ta ta ləne ki dəji ki dəji-de kadi njiyai ki me ndigi ləde gin tɔgi ti lə NDil Luwə, tadɔ e NDil Luwə ə ində nɛ je ki sigi ki kadi dəw ra adi nəl Luwə (5-6).

ɓɔbi kadi njé kaw-naa je ki ra, ə se nje kun go Kirisi ki ra, oo dɔ ndu kin, ə un ra-n kilə ki ngame ki kare, kadi tɛɛ gin ɓəə ti lə ndu-kun je pəti.

Kuwə ji-naa

¹ Mi Pol ki nje kaw kilə lə Jəju Kirisi, ki nje kaw kilə lə Luwə ki Bawje ki adi Jəju Kirisi j taa dan njé koy je ti ə m-ndangi makitibi kin. Ki rɔjeti, mi nje kaw kilə ki go ndigi ti lə dije al, taa ki takul dəw madi al tɔ. ² Je ki ngakom

je pəti ki əi səm naa ti ne, j-uwə jisi səi njé kaw-naa je ki isi dɔnangi Galasi ti[☆]. ³ Ji dəji kadi Bawje Luwə əi ki Babe ləje Jəju Kirisi adi me-maji ki kisi-maje ləde e naa ti səsi. ⁴ Jəju ki, e wa ilə rone kə gangi-n dəje mba kadi Luwə iyə-n go majal je ləje kə, kadi tə taa-n-je gin təgi ti lə majal ki dɔnangi ti ne. Jəju Kirisi ra be mbata e go ndigi ti lə Bawje Luwə. ⁵ Kadi j-iləi təji də Luwə ti ki dəkagilo je ki dəkagilo je. *Amen!

Poy Ta ki Maji e kare ba

⁶ E Luwə ə ɔar səsi ki takul Kirisi ki ra səsi maji, nga ban be ə, itəli gidisi kalangi ba adie, ə itəli rəsi go poy ta ti ki rangi yo ə[☆]? E ne ki əti-m ɔəl ngay. ⁷ A oi təkiki Poy Ta ki Maji ki rangi to nɔɔ ɔəy, nə Poy Ta ki Maji ki rangi goto. E dije par ə isi yəti dəsi ki ne ndo je ləde ki rangi, mba kadi nyətii gin Poy Ta ki Maji lə Jəju Kirisi. ⁸ Kin ə re dəw madi ki rangi, ə se e-n je wa, ə se malayka ki dərə ti, re ilə səsi mbəe poy ta ki to ta dangi ki e ki j-ilə səsi mbəe kin ningə, kadi dəwe kin Luwə man-e. ⁹ Ta kin j-əl səsi ngata, nə m-təl m-re də ti ngəsine kadi m-əl səsi ɔəy: re dəw madi ilə səsi mbəe poy ta ki to ta dangi ki e ki ingəi kin ningə, kadi dəwe kin Luwə man-e.

¹⁰ Ningə ki ngəsine kin, m-isi m-sangi kadi m-ingə maji rə Luwə ti ɔi m-isi m-sangi kingə

maji rə dije ti al. M-isi m-sangi kadi m-nəl dije al. Re m-isi m-sangi kadi m-nəl dije ɔəy ningə, m-a mi nje ra kilə ɔəə lə Kirisi al.

Poy Ta ki Maji ki j rə Kirisi ti

¹¹ M-əl səsi madi igəri ngakom je, təkiki Poy Ta ki Maji ki m-ilə səsi mbəe kin e ta lə dəw al. ¹² Ningə e Jəju Kirisi ə tɛɛ ki dəe adi-m m-igər, ɔi e dəw madi ɔa adi-m al, taa e dəw madi ɔa ndo-m al tə.

¹³ M-gər kadi oi poy kilə ram je ki m-ra dəkagilo ti ki kəte mi-n me kuji ra ne ti lə Luwə, ki *Jipi je isi rai kin ɔəti. M-ində kəm njé kaw-naa je ndoo kində ki al də maji, taa m-sangi kadi m-tuji-de kə tə. ¹⁴ Me kuji ra Luwə ti, ki Jipi je isi rai, m-ra yəm madi əti ɔəl, itə yə madim Jipi je ki ɔəl koji-de e naa ti səm. M-ra m-itə-de tadə m-tingə bil mbata ne jibəl ɔe lə kam je[☆]. ¹⁵ Nə Luwə ki ər-m ində-m ta dangi loki mi-n me kom ti ɔəy, ɔar-m ki go me-maji ti lie. ¹⁶ Ningə, loki Luwə oo maji, ə tɛɛ ki də NGonne adi-m, mba kadi m-ilə mbəe gin dije ki əi Jipi je al, m-aw m-taa ta kəji rə dəw madi ti al[☆], ¹⁷ taa, m-aw Jorijaləm ti m-ingə njé je ki əi njé kaw kilə je ki kəte nɔm ti al nim tə. Kalangi ba, m-j taa m-aw dɔnangi Arabi ti, taa m-təl m-re Damasi ti. ¹⁸ Bal mitə go ti ɔəy taa, m-aw Jorijaləm ti kadi m-gər Piyər, m-isi rəe ti ndə dəgi gide e mi[☆]. ¹⁹ Ningə lo kin ti, m-o nje kaw kilə madi

☆ 1:2 Knjk 16.6 ☆ 1:6 2.3-5, 12-14

☆ 1:14 13-14: Knjk 8.3; 22.3-5; 26.9-11

☆ 1:16 15-16: Knjk 9.3-6; 22.6-10; 26.13-18

☆ 1:18 Knjk 9.26-30 ☆ 1:19 2.9;

Knjk 15.13

ki rangi al. Dəw ki m-o-e e Jaki[☆] ki ngokō Baḅe. ²⁰ Ki nō Luwə ti, ta ki m-ndangi m-adi səsi kin e ta ki rōjeti ḅi m-əl ta ngom al. ²¹ Go ti m-ətī m-aw dōnangi Siri ti ki dōnangi Silisi ti. ²² Nə dōkagiloe ti kin, njé kaw-naa je lə Kirisi ki dōnangi Jude ti ooi darəm ki kəmde al. ²³ Poy ta ləm par ə ooi ki ndu mḅe əi nə: «Dəw ki kəte isi ində kəmje ndo ka, ḅasine kin e wa nga ə a ilə mḅe Poy Ta ki Maji ki kadi dije adi mede Kirisi, ki ndo ki ndigi kadi n-tuji kō ka.» ²⁴ Lo kin ti, iləi tōji dō Luwə ti mbata ləm.

2

Kingə-naa lə njé kaw kilə je Jorijaləm ti

¹ Bal dōgi gide e sō go ti, m-təl m-aw Jorijaləm ti gogi ḅəy. J-aw naa ti ki Barnabasi. Madi Titi aw səje naa ti tō[☆]. ² M-təl m-aw Jorijaləm ti gogi tadō Luwə tēḅ ki dō adi-m kadi m-aw gogi. M-aw m-ḅar njé kər nō njé kaw-naa je ki Jorijaləm ti, ki dije ooi ta ləde, dam kare, m-ər-de gin Poy Ta ki Maji ki m-isi m-ilə mḅe dan dije ti ki əi *Jipi je al. M-ər-de gine be mba kadi kilə je ki m-ra kəte ki e ki nay kadi m-ra ḅəy kin e ki ndangi kare al. ³ Madi kiləm Titi ki e səm e Girəki, nə dəw madi ki ində gu dōe ti kadi ijə mətine goto. ⁴ Ta lə kijə məti, e ta lə ngakō je je ki ngom[☆], ki rəi uri danje ti ki go ngəy ə gei kadi tə Titi ijə mətine. Dəwe je kin rəi uri danje ti kadi n-gəri gin taa kiyə taa ləje ki Jəju

Kirisi taa-je iyə-je taa. NDigi kadi je ḅəə je gin ndu-kun ti. ⁵ Nə ngon dōkagilo ki ndəy be ka j-iyə j-adi-de kadi dumi dōje al. Be mba kadi ta ki rōjeti lə Poy Ta ki Maji kin to-n lo tone ti mbata ləsi. ⁶ Ningə dije ki əi njé kər nō njé kaw-naa je, ki əi je ə əi dije ki ndəge je isi ooi ta ləde, usi-m dō ke ki boy ti ləde al. Tadō Luwə oo dəw madi təki e ki ngay itə made al. Ningə dije ka kin indəi gu dōm ti kadi m-ra nē madi ki rangi al tō. ⁷ Nē kare ki gəri, gəri kadi Luwə ə adi-m kilə kilə mḅe Poy Ta ki Maji dan dije ti ki əi Jipi je al. Adi-m təki adin Piyər e nje kilə mḅe Poy Ta ki Maji dan Jipi je ti ka kin be tō. ⁸ Luwə ində Piyər adi e nje kaw kilə rō Jipi je ti, ə ində-m adi mi nje kaw kilə rō dije ti ki əi Jipi je al tō. ⁹ Jaki nim, Piyər nim, Jə nim ə əi dije ki ndəge je ooi-de kadi əi tōgi njé kaw-naa je. Ningə əi je wa kin ka gəri kadi ki rōjeti, Luwə ə ilə kilə kin jim ti, ki go me-maji ti lie. E be ə, adi-je ji kōde adi j-uwə təki ndude e naa ti səje kadi je j-aw rō dije ti ki əi Jipi je al ə əi je awi rō Jipi je ti tō. ¹⁰ Nē ki dəji-je, e kində kəm go njé ndoo je ti. Ningə e kin e nē ki m-ində kəm go ti maji m-isi m-ra tō[☆].

Pol ndangi Piyər me ḅe bo ti ki Aṭiyosi

¹¹ Loki Piyər re Aṭiyosi ti[☆], ra nē ki go rəbe ti al, adi m-ndange ta kəm dije ti. ¹² M-ndange, tadō, kəte nō kadi dije madi ki Jaki ilə-de rəi tēḅi

rɔde ti, Piyər uso ne naa ti ki dije ki əi *Jipi je al. Nə loki dije kin rəi teəi rɔde ti, Piyər ər rəne gogi, mbati kuso ne ki dije ki uso səde ne kəte ka kin. MBati kuso səde ne, tadɔ bəl njé kijə mətide ki oo-de. 13 Ra adi njé kaw-naa je ki na je ki əi Jipi je, ndaji Piyər me tulə rɔ naa ti kin tɔ. Biti kadi Barnabasi wa ki dɔne osi me hal kədi kəm-naa ti ləde ka kin tɔ. 14 Loki m-o kadi ne rade un go rəbi ki rɔjeti lə Poy Ta ki Maji al, m-əl Piyər ta kəm dije pəti m-ə nə: «Re i ki i Jipi, iyə ne ra Jipi je, ə ira ne lə Jipi je al, e go ti al kadi ində gu dɔ dije ti ki əi Jipi je al kadi rai ne lə Jipi je.» 15 J-əi ningə, j-əi Jipi koji be je, bi j-əi ndəgi dije ki njé ra majal je kam al. 16 Ji gər kadi Luwə tidə dəw dəw ti ləne ki takul kadi-me Jəju Kirisi par, bi ki go rəbi ra go ndu-kun ti lə *Moji al. E be ə, je wa ka, j-un meje j-adi Jəju Kirisi mba kadi Luwə ər-n ta dɔje ti. Ɔr ta dɔje ti ki go rəbi kadi-me Kirisi bi ki go rəbi təl rɔ go ndu-kun ti lə Moji al. Tadɔ dəw kare ki Luwə a ər ta dɔe ti ki go rəbi təl rɔ go ndu-kun ti lə Moji goto*. 17 Kin ə re, je Jipi je, ji sangi rəbi kadi Luwə ər-n ta dɔje ti ki go rəbi kadi-me Kirisi ningə, tɔji kadi je njé ra majal je tə ndəgi dije ki əi Jipi je al be tɔ. Ə se e kin tɔji kadi Kirisi e nje ra kilə lə majal wa? Jagi e be al. 18 Ningə, re m-təl m-aw go ndu-kun je ti ki m-iyə-de kə kəte kin bəy ə, mi wa m-tɔji kadi mi nje kal dɔ ndu-kun. 19 Ki ɔji dɔ ndu-kun, m-oy koy

ki e ndigi lə ndu-kun, mba kadi m-isi ki dɔm taa mbata lə Luwə. Mi ki bə kagi-dəsi ti naa ti ki Kirisi. 20 Ningə kisi-m ki dɔm taa, e mi ə m-isi ki dɔm taa al, nə e Kirisi ə isi me darəm ti. Kisi-m ki dɔm taa dəw ti, m-isi me kadi-me Ngon Luwə ti. Ngon Luwə ki ndigi-m ə adi rəne mbata ləm. 21 Ningə, m-ndigi kadi ra maji lə Luwə kin e ne ki kə kare al. Tadɔ re e ki go rəbi təl rɔ go ndu-kun ti lə Moji ə Luwə ər-n ta dɔ dəw ti ningə, koy lə Kirisi e ne ki ndangi kare ba.

3

NDu-kun ki kadi-me

1 Səi dije ki Galati, ti dəsi a dana al! Dəsi a dana al, tadɔ j-ər səsi gin koy lə Kirisi dɔ kagi-dəsi ti ay njay ta kəmsi ti adi oi, ə itəli adi dəw madi ki rangi re yəl səsi. 2 M-əl səsi ne kare madi igəri: E mbata Poy Ta ki Maji ki itaai, ə adi mesi kin, ə Luwə adi-n səsi NDil Luwə bi e mbata ra go ndu-kun ti lə *Moji al. 3 Dəsi a dana al! Lo kilə ngire ti, uwəi kul NDil Luwə, ningə ki basine kin igəi kadi uwəi kul rəsi ngata. 4 NGA kɔ ki ingəi bore be kin kadi e kare ki dangi a? A e go ti al kadi e kare ki ndangi. 5 Luwə adi səsi NDil ne ki ay njay taa ra ne kɔji je ki əti bəl dansi ti tɔ. Ə se ra be mbata təl ki itəli rəsi go ndu-kun ti lə Moji wa? Jagi e be al, ra mbata taa ki itaai Poy Ta ki Maji ki kadi-me.

Kadi-me lə Abirakam

* 2:16 Rm 1.17; 3.20, 22; Pa je 143.2

⁶ E be ə, Luwə tidə-n *Abirakam dəw ti ləne, bəre-n dəw ki dana, mbata adi mene Luwə[☆]. ⁷ Səbi kadi igəri maji tək dije ki uni mede adi Kirisi ə əi ngan lə Abirakam ki rojeti[☆]. ⁸ Makitibi lə Luwə əl ta bal ngay kəte tək dije ki əi *Jipi je al, Luwə a tidə-de dije ti ləne ki takul kadi-me ləde. Poy Ta ki Maji kin e ki kəl Abirakam tək Luwə a njangi dō dije pəti ki dōnangi ti ne ki takule[☆]. ⁹ E be ə, njé ki adi mede, Luwə a njangi dōde tək njangi-n dō Abirakam ki adi mene be.

¹⁰ Dije pəti ki gai kadi Luwə a ər ta dōde ti ki takul təl rō go ndu-kun ti lə *Moji, ndəl e dōde ti. NDəl e dōde ti, tadō makitibi lə Luwə ə nə: «Dəw ki ra ki ində kəmne go ndu-kun je ti pəti, ki e ki ndangi me makitibi ti lə Luwə kin ki dōkagilo je pəti al ningə, ndəl e dōe ti[☆].» ¹¹ Ji gər maji kadi dəw ki Luwə a təl-e dəw ti ləne ki takul təl rō go ndu-kun ti goto. Tadō makitibi lə Luwə ə nə: «Dəw ki adi mene Luwə ə e dəw ki dana, ningə ki takul kadi-me lie ə a isi-n ki dōne taa[☆].» ¹² Ki rojeti, ngirə ndu-kun e dō kadi-me ti al, əi ne je ki dangi dangi. Makitibi lə Luwə ə nə: «Dəw ki ra go ndu-kun je ti ba a ingə kaji ki go rəbi təl rō go ti[☆].» ¹³ Kirisi taa-je ilə-je taa ta ndəl ti lə ndu-kun. Kirisi ər to je, un ndəl ki dōje ti ki dōne ti. MBata makitibi lə Luwə ə nə: «Dəw ki bəi-e dō kagi-dəsi ti e dəw ki Luwə ndələ[☆].» ¹⁴ E be mba

kadi njangi dō ki Luwə un mindine kadi n-adi Abirakam kin, dije ki əi Jipi je al ka ingəi ki takul Jəju Kirisi, ə kadi ki go rəbi lə kadi-me, j-ingə NDil Luwə ki Luwə un ndune kadi n-adi-je.

NDu-kun əi ki kun mindi

¹⁵ NGakom je, m-a m-un ne kare ki j-isi j-oi ki ndō je pəti dōnangi ti ne mba kadi m-əji-n səsi ne kin: loki dəw un mindine, ndangi me makitibi ti, dəw made ki rangi ki asi kadi tuji kilə mindi lie kin, ə se kadi ilə ne ki rangi dō ti goto. ¹⁶ Ningə kun mindi ki Luwə un adi *Abirakam, ki dəw ki gin koji ti lie ka e be tō. Makitibi lə Luwə ə nə: «Luwə un mindine adi dəw ki gin koji ti lə Abirakam[☆],» adi e dəw kare ba, ki e Jəju Kirisi, bi makitibi ə nə: «Luwə un mindine adi dije ki gin koji ti lə Abirakam,» tə dije ki bayinaa, al. ¹⁷ Ne ki m-ge kadi m-əl ə to kin: Luwə un mindine adi Abirakam maji. Ningə asi bal bu sō ki kuti mitə go ti bəy taa, ndu-kun re. *NDu-kun ki re go gogi kin ra tōgi kadi tuji kun mindi ki Luwə un adi Abirakam kəte kin al. Re ndu-kun tuji kun mindi kin ningə, kun mindi lə Luwə a təl ne ki kō kare. ¹⁸ Re Luwə adi ne dije ki go rəbi təl rō go ndu-kun ti ningə, toji kadi e ki go kun mindi ti ə Luwə adi-n ne dije al. NGA je j-o kadi e ki go rəbi kun mindi ə Luwə adi maji-kur re-n dō Abirakam ti tō.

☆ 3:6 Kilə ngirə ne je 15.6; Rm 4.3 ☆ 3:7 Rm 4.16 ☆ 3:8 Kilə ngirə ne je 12.3

☆ 3:10 Dətarənom 27.26 ☆ 3:11 Abakuki 2.4 ☆ 3:12 Ləbətiki 18.5; Rm 10.5

☆ 3:13 Dətarənom 21.23 ☆ 3:16 Kilə ngirə ne je 12.7

Kilə lə ndu-kun

¹⁹ Re e be ningə, se kilə ra ndu-kun ki Luwə adi *Jipi je e ri wa? Luwə adi ndu-kun mba kadi gəri majal rade je ki isi rai ta kəm Luwə ti. *NDu-kun to be ki naa ti, biti kadi nginə-n dəw ki gin koji ti lə *Abirakam ki a re. Adi e dəw ki Luwə un ndune ade. Loki Luwə ndigi kadi ndu-kun, e malayka je ə Luwə ilə-n-de ki go rəbi lə dəw ki kare ki a mbə Luwə ti ki dije kadi ilə-de noji naa ti[☆]. ²⁰ Ningə nje ka mbə dije ti kadi ilə-de noji naa ti, a a mbə dije ti ki bayi-naa, nə Luwə e kare ba bi bay al. ²¹ Ə se e kin oji kadi ndu-kun əsi ta kun mindi lə Luwə wa? Jagi əse ta al. Re ndu-kun madi to nə, asi kadi adi dije kaji ningə, m-gər kadi re ndu-kun a ər ta də dije ti nə Luwə ti. Ke ə ndu-kun ki be kin goto. ²² Makitibi lə Luwə əl təkidi dije pəti ki dənangi ti əi gin təgi ti lə majal. To be mba kadi kun mindi ki Luwə un adi dije ki adi-e mede, təl tane me kadi-me Kirisi ti.

²³ Kəte taa kadi dəkagilo kadi-me Jəju Kirisi re, j-isi tə dangay je gin təgi ti lə ndu-kun. J-isi gin ti biti kadi Luwə tēē ki də kadi-me Jəju Kirisi adi-je. ²⁴ Dəkagiloe ti kin ndu-kun to tə nje kində kəmne goje ti biti kadi Kirisi re-n. Lo kin ti nga ə Luwə ər-n ta doje ti ki takul kadi-me Kirisi. ²⁵ Ningə loki dəkagilo kadi-me Kirisi re kin, je gin təgi ti lə ndu-kun ki kəte isi ində kəmne goje ti ka kin al ngata. ²⁶ MBata səi

pəti, səi ngan lə Luwə ki takul kadi-me Jəju Kirisi. ²⁷ Səi pəti, rai səsi batəm lə Kirisi, adi itoi tə Kirisi wa be. ²⁸ NGə sine, dangi dangi goto mbə dije ti. Jipi ə se Girəki goto; bəə ə se dəw ki e 6a rəne goto; dəne ə se dingəm goto. Pəti, səi kare ba me kində rə naa ti ki Jəju Kirisi. ²⁹ Re səi dije lə Jəju Kirisi ningə, səi gin koji lə Abirakam tə. A ingəi nje je pəti ki Luwə un ndune kadi n-adi Abirakam ki dije ki gin koji ti lie tə.

4

Njé kadi-me je əi bəə je al ngata

¹ Nə ki kadi m-adi igəri ə to kin: NGon ki bawe iyə nje nduwə ade, e ə e 6a nje kingə je pəti ki bawe iyə, nə loki nay ngon bəy, to ta dangi ki bəə al. ² To ta dangi al, tadə e gin təgi ti lə njé kote je ki njé ngəm nje maji lie, biti kadi dəkagilo ki bawe oji asi bəy taa, a adie nje nduwə lie. ³ J-əi ka to be tə. Loki ji gəri Jəju Kirisi al, j-əi bəə je gin təgi ti lə majal je ki dangi dangi ki dənangi ti ne[☆]. ⁴ Nə loki dəkagilo ki Luwə oji asi, Luwə ilə NGone adi re. NGon ki dəne oje gin ndu-kun ti lə *Jipi je. ⁵ Re mba kadi taa də dije ki isi gin təgi ti lə ndu-kun, taa kadi tə təl-je ngan lə Luwə ti tə. ⁶ Səi ngan lə Luwə ki rəjeti, be ə Luwə ilə-n NDil ngonne me je ti. NDil ki adi j-isi bəri Luwə Aba! ki kər me nə Bai[☆]. ⁷ E be ə, j bəə al ngata, nə j ngon lə Luwə. Ə re j ngon lə Luwə ningə, Luwə a adi nje

☆ 3:19 Knjk 7.53

☆ 4:3 4.9; Kol 2.8, 20

☆ 4:6 Mk 14.36; Rm 8.15

nduwə je pəti ki ngəm mbata lə nganne je ki go me-maji ti lie.

Pol 6al kadi Galati je teli awi gin ndu-kun ti gogi

⁸ Kəte, loki igəri Luwə al 6əy, isi irai 6əə lə luwə je ki dangi dangi, nə ki rəjeti 6a, əi luwə je al. ⁹ NGA ki 6asine igəri Luwə, taa Luwə gər səsi tə yəne je tə, ə igei təl kaw gin ne je ti ki tɔgide goto, taa ndade ka goto ka kin 6əy. Igei təl kaw ra 6əə ləde 6əy. ¹⁰ Isi indəi kəmsi go ndɔ je madi ti, go nay je ti, go dəkagilo je ti, ki go 6al je ti madi 6əy! ¹¹ M-6al kadi kilə ki m-ra dansi ti be kin to kare rəm ti ki ndangi.

¹² NGakom je, m-uwə njasi ki ngangi ti ba, itoi tə mi be, tadɔ mi ka m-to tə səi be tɔ. Igəri maji, ne madi ki majal kare ki irai səm goto. ¹³ Kadi mesi ole dɔ ti, təki e ki go rəbi lə moy ə m-ilə-n səsi mbə Poy Ta ki Maji ki m-ilə səsi dəsəy. ¹⁴ Me rɔ to ti ləm, rəm maji kadi dəw oo ki kəmne al, adi re a kidi-mi je, injei-mi je, nə irai ne kin səm al. Uwəi-mi rəsi ti tə kuwə yo. Ningə Oimi tə malayka lə Luwə ə se Jəju Kirisi wa ki dəne be yo. ¹⁵ Dəkagiloe ti kin rəsi nəl səsi ngay, nga 6asine rənəl ka kin goto ngata. M-gər maji kadi dəkagiloe ti kin re ingəi rəbi kadi ɔri kə kəmsi adi-mi ka re a ɔri adi-mi. ¹⁶ Ningə 6one m-təl nje bə ləsi mbata kəl ki m-əl səsi ta ki rəjeti. ¹⁷ Dije ki isi ədi səsi kin, rai ne tə ne ki ta ləsi to rəde ngay be,

nə ki rəjeti, gir ta ləde e gir ta ki majal. Isi ndigi kadi n-gangi səsi naa ti səm, kadi n-awi səsi gode ti yo. ¹⁸ Ne ki m-o maji ngay, e ta kadi itingəi bil me ne ra je ti ki maji ki dəkagilo je pəti. Dəkagilo ki m-goto səsi ka maji kadi uwəi ne ra ki maji ba 6i iyəi tae al. ¹⁹ NGANm je, m-ingə kɔ ki rangi 6əy ki mbata ləsi tə dəne ki nje ndoo be, biti kadi itəli dije ki tɔgi gangi me ta ti lə Kirisi. ²⁰ M-ndigi ngay kadi mi səsi naa ti ki 6asine wa kin, kadi m-əl səsi ta ki ndu ki səbi kəl-n səsi ta. Tadɔ m-gər ne wa ki kadi m-ra dana ki mbata ləsi, al.

Kun mindi je ki joo, Agar əi ki Sara

²¹ Səi ki indigi kadi isi gin tɔgi ti lə ndu-kun, təki rəjeti, igəri me ta ki ndu-kun əl kin al. ²² Makitibi lə Luwə əl ə nə: «Abirakam oji ngan je ki dingəm joo: ki kare, kɔe e 6əə ə ki nungi kɔe e 6əə al. Dəne ki 6əə tɔe nə Agar, ə e ki e dəw dərɔne tɔe nə Sara tɔɔ.» ²³ Ngon lə dəne ki 6əə, oje təki ojii ndəgi ngan je pəti ki dənangi ti, nə ngon lə dəne ki e dəw dərɔne, koje to ta dangi. Luwə un mindine adi kəte dɔ koje tiɔ. ²⁴ Me ta je ti kin Luwə oji-je ne kare kadi ji gər. Dəne je ki joo kin oji dɔ kun mindi je joo ki Luwə un: Kun mindi ki dɔ mbal Sınay ti e Agar ki a oji 6əə je. ²⁵ Agar e mbal Sınay ki Arabi ti, to tə 6e bo ki Jorijaləm ki dəkagilo ti ki 6one kin be. To be, mbata Jorijaləm ki dije ki me ti pəti

ai bəə je gin tɔgi ti lə ndu-kun.
²⁶ Nə Jorijaləm ki dərɔ ti, e bəə al. E ə e koje tɔ. ²⁷ Makitibi lə Luwə ə nə: «I kuji dāne, ira rɔnəl, i ki igər to ndoo ngon al, ur kəl rɔnəl. MBata dāne ki ngawe mbate a aw ki ngan je ngay itə e ki isi ki ngawne*.»
²⁸ NGakom je, səi, itoi tə *Isaki ki *Abirakam oje ki go kun mindi ti ki Luwə un ade kin be. ²⁹ Dəkagiloe ti kin, ngon ki oji-e tə ndəgi ngan je pəti ki dɔnangi ti adi kɔ e ki oji-e ki tɔgi lə NDil Luwə. Ko ne wa ki ra ne kin ə isi ra ne bone bəy. ³⁰ Ə se ta ri ə makitibi lə Luwə əl wa? Makitibi lə Luwə əl ə nə: «Ituwəi dāne ki bəə ki ngone kə, tadɔ ngon lə dāne ki bəə a i tə kingə ne nduwə naa ti ki ngon lə dāne ki e dəw dərɔne*.» ³¹ NGakom je, ki oji dɔje, j-əi ngan lə dāne ki bəə al, nə j-əi ngan lə dāne ki e dəw dərɔne yo taa.

5

Kirisi taa je iyə-je taa

¹ Kirisi taa-je iyə-je taa mba kadi j-əi ki taa kiyə taa ki dɔ gangi. Ai dɔ njasi ti, iyəi rəsi kadi dəw madi təl səsi bəə ti bəy al ngata. ² Oi maji, mi Pol m-əl səsi ta taga wangi. Re adi ijəi mətisi bəy ningə, Kirisi a təl ne ki kare ki rəsi ti. ³ M-ndər mbisi ki kɔ joo bəy, dəw ki ra ki adi ijəi mətə ningə, səbi kadi ində tane dəm go ndu-kun je ti. ⁴ Səi dije pəti ki isi sangi kadi Luwə ər ta dəsi ti ki go rəbi lə ndu-kun, səi ki gangi naa ti ki Kirisi. A asi kingə ra maji lə Luwə al ratata. ⁵ Ki

səbi dɔje, j-ində meje ti kadi Luwə a ər ta dɔje ti tadɔ j-adi meje Jəju Kirisi. E kin ə j-isi ji nginə kadi NDil Luwə a adi-je me tɔge ti. ⁶ Re dəw madi ində rɔne naa ti ki Jəju Kirisi, ə ijə mətine, ə se ijə mətine al ka, e ne ki ndae goto. Ne ki bo ngay e ta kadi dəwe kin adi mene, ningə kadi kadi-me kin aw sie adi ndigi dije. ⁷ Lo kilə ngire ti, irai kilə maji ki dum, ningə ki basine kin, dəw madi ilə kagi nɔsi ti, ɔgi səsi kadi itəli rəsi go ta ki rɔjeti ka kin ngata. ⁸ Dəw ki ɔgi səsi rəbi kin e dəw ki Luwə ki bar səsi ile al. ⁹ Dije əli əi nə: «NGon əm ki ndəy be ra nduji ki ləy ba pəti adi i.» ¹⁰ Ki rɔm ti, m-taa mesi me kində rɔ naa ti ki Bəbe. Ningə m-gər maji kadi səi ka iməri ta tə mi be tɔ. Nə dəw ki yəti dəsi kin, re dəwe e-n nə nə ka Luwə a gangi ta dɔe ti. ¹¹ NGakom je, ki səbi dəm, re m-isi m-ilə mbə kadi, gar, dəw ijə mətine bəy taa Luwə ər ta dɔe ti ningə, *Jipi je a indəi kəmm ndoo al ngata. A indəi kəmm ndoo al, taa re koy lə Kirisi dɔ kagi-dəsi ti a e ne kəbi mbata ti lə dəw al tɔ. ¹² Ki rɔ njé yəti dəsi ti, səbi kadi re a əri gəmde wa par.

Kilə lə darɔ ki kilə lə NDil Luwə

¹³ Səi ngakom je, Luwə bar səsi mba kadi səi ki taa kiyə taa. Ke ə, kadi taa ki Luwə taa səsi iyə səsi taa kin, uni girə dɔ ti irai ne lə darɔ təki mesi ndigi al. Nə kadi irai kilə bəə adi-naa ki yo ki ne ki ndigi-naa. ¹⁴ MBata ndu-kun je pəti

* 4:27 Ejay 54.1 * 4:30 29-30: Kilə ngirə ne je 21.9-10

osi dode naa ti me ndu-kun ti ki kare ki ə nə: «A indigi dəw madi tə darəi j wa be» kin[☆].
 15 Re idəi-naa je, iribəi-naa je tə da je ki wale be ə, igəi rəsi maji, ta təl tae ə a tuji-naa. 16 E be ə, m-əl səsi m-ə nə: İyəi NDil Luwə adi ər nəsi ningə a rai ndigi lə darə al. 17 NDigi ra je lə darə ka kin isi rəi ki NDil Luwə, ningə NDil Luwə isi rə ki ndigi ra je lə darə tə. Təgi je ki joo kin isi rəi-naa dande ti, adi lo kadi irai ne ki mesi ndigi goto. 18 Nə re NDil Luwə ər səsi ta rəbi 6a, ndu-kun aw ki təgi dəsi ti al. 19 Kilə ra je ki majal lə darə toi taga wangi: Adi e sangi-naa ki go rəbe ti al, ki ne ki to nje, ki sangi-naa ki lo kaya ti, 20 ki kəsi məkəsi nangi nə yo je ti, ki ra mbəli, ki kuwə-naa me ti, ki koo tanaa al, ki jangi, ki wongi, ki ni, ki gangi-naa, ki kər kəmnaa, 21 ki kəm-nda, ki gə kasi, ki kuso ne kədi, ki ndəgi koo kilə ra je ki be kin. M-ndəji səsi tək m-əl-n kəte: njé ra ne je ki be kin a ooi kəbe lə Luwə al.

22 Ningə, kilə ra lə NDil Luwə e: ndigi-naa, ki rənəl, ki kisi-maje, ki kisi də ti ki naa, ki memaji, ki ra maji, ki ka dana, 23 ki səl ləm ləm, ki kulə darə gin təgi ti. *NDu-kun osi ta kilə ra je kin al. 24 Dije pəti ki əi yə Kirisi, tət rə darə ki ndigi ra je lie pəti də kəgi-dəsi ti. 25 E NDil Luwə ə adi-je kisi ki də taa, ə maji kadi j-adi NDil ər-je ta rəbi. 26 Maji kadi j-əi njé kun də taa al. Səbi kadi j-adi-naa wongi al, taa kadi jangi ra-je də-naa ti al tə.

6

Kira ki naa yo ki ne

1 NGakom je, re uwəi dəw madi də ne ra ti ki go ti al, maji kadi səi ki awi ki NDil Luwə mesi ti, irai sie kadi təl re də rəbi ti ki maji. Nə ke ə kadi əji-e ki mindi ki səl ləm taa. Ningə kadi dəw ki ra dansi ti oo rəne maji, kadi osi me ko ne na ti kin al. 2 İrai kadi itaai ne ki kəy də-naa ti. Re irai be ningə, a səi njé təl rə go ta ti lə Kirisi. 3 Re dəw madi ki ndae goto, oo rəne kadi ne dəw ki nga ningə, dəwe kin isi ədi rəne. 4 Kadi nə nə ka ində maji kilə rane oo. Re ingə ne madi ki maji me ti ningə, kadi ra rənəl də kilə ti ki e wa ra ki kanji kadi un rəne ində kadi ndəgi dije ti. 5 Tado nə nə ka a a ta kilə je ləne ki ra.

6 Səbi kadi dəw ki nje taa ne ndo ki j rə Luwə ti, kay ne kingə je ləne pəti ki dəw ki nje ndo-e ne. 7 Dəw a mbə ki Luwə al, ə ədi rəsi al. Ne ki dəw dibi a tət kande. 8 Kin ə re dəw dibi ne ki go darə ti ningə, kande ki a tət e koy. A kin ə re dəw dibi ne ki go NDil Luwə ti tə ningə, kande ki a tət e kaji ki to ratata ki nə ti. 9 Lo kin ti, maji kadi ne madi ər təgije ta ra maji ti al. Loki j-uwəi rəje ba ta ra-e ti ningə, j-a ji tət kandi ki maji dəkagiloe ti. 10 E be ə, loki j-ingəi dəkagilo ra maji ningə, maji kadi ji rai maji ki dije pəti. Ki bo ngay e njé ki adi mede Jəju Kirisi.

Ta ki dəbəy ti ki kuwə ji-naa

11 Oi ne ki m-ndangi m-adi səsi kin. E mi wa ə m-ndangi

boy guri guri ki jim. ¹² Ɖi *Jipi je ki ndigi kadi n-nali ndage je ə yə isi indai gu dəsi ti kadi ijai mətisi. Rai be mba kadi dije adi-de kə mbata ta koy lə Kirisi də kagi-dəsi ti al. ¹³ Ɖi je wa ki njé kijə mətide kin, uni go ndu-kun je lə Jipi je ba pəti al. NDigi kadi səi je ə ijai mətisi kadi kijə məti ləsi e ne kində gu ləde. ¹⁴ Ningə mi, m-ində gum ki kagi-dəsi lə Babe ləje Jəju Kirisi, bi m-ində gum ki ne ki rangi al. MBata ki takul koy lə Jəju Kirisi də kagi-dəsi ti, ne je ki dənangi ti ne təli ne ki koy ki rəm ti, ə mi m-təl ne ki koy ki rə ne je ti ki dənangi ti ne tə. ¹⁵ Ningə re dəw ijə mətine, ə se ijə mətine al ka, e ne ki ndae goto. Ne ki bo ngay e ta kadi dəw təl ne kində ki sigi. ¹⁶ Kadi kisi-maje ki me-maji lə Luwə e də dije ti pəti ki uni go rəbi ki sigi, ki dije pəti ki əi dije lə Luwə.

¹⁷ Kaw ki kəte nqo kin, kadi dəw ra səm ne ki kə al ngata. Tadə m-aw ki ndunə do je ki oji go kə lə Jəju rəm ti. ¹⁸ NGakom je, kadi me-maji lə Babe ləje Jəju Kirisi e naa ti səsi. *Amen.

Makitibi ki Pol ndangi adi Epəji je

*Ta ki dō makitibi ti ki Pol
ndangi adi Epəji je*

Asi bal kuti mi go koji Kirisi ti, kalangi ba, njé kaw-naa je indəi ngirəde ki lo lo dōnangi Aji ti ki du (6one 6ari-e Turki ki Aji ti). NJé kaw-naa je ki dangi dangi kin, kulə noji to dande ti ki yo je ki ne je. Ningə njé ki Epəji ti, ji kiside to soti itə madide je. Loki Pol aw mba ləne ki kə mitə mba kilə mbe Poy Ta ki Maji, tē rəde ti, 6a ra 6al ki asi mitə me 6e bo ti ki Epəji ti (Knjk 19.1-20.1). Kin ə ji tidə Ep 3.1 əi ki 4.1 6a, j-a j-o kadi Pol to dangay ti ə ndangi makitibi kin. Ningə e mbata kin ə 6ari-e-n «makitibi ki ndange e dangay ti», orəi kadi e ki Pol ndangi adi Pilipi je nim, Piləmō nim, Kolosi je nim to.

Nə ndo ki me makitibi ti ki Pol ndangi adi Epəji je kin tōji kadi e makitibi ki un dije ki ta tate ba, 6i e makitibi ki sōbi dō njé kaw-naa je gin kare par al. Kə ta ki boy ki to me ti, e ta lə kōji ra lə Luwə ki kadi kaw dije pəti ki dōrə ti nim, dōnangi ti ne nim gin tōgi ti lə NGar kare ba be ki e Jəju Kirisi (1.10).

Kadi j-ində manji makitibi ki Pol ndangi kin maji 6a, j-ingə kadi ngon ta ki ilə-n ngirə ta e ndəy be nim (1.1-2), ta ki təl-n tae e ndəy be nim tō (6.21-24). Ba darə ngadan ta wa dəw a kəki gin joo:

Me kəy kəme ti ki dōsəy (1.3-3.21), Pol əl ta ki dō nə ti ki əti 6əl ki Luwə ra adi-je ki rəbi lə Kirisi, 6a go ti, tal əl ta ki dō kində rō naa ti adi goe ngal. Ningə ki oji dō kində rō naa ti, Pol tōji nə ki Luwə ra taa kadi Jipi je ki dije ki əi Jipi je al, təlīi dije ki kare ba, tə dije lie.

Me kəy kəme ti ki kə joo (4.1-6.20), Pol dəji Epəji je kadi pa njiyəde me kində rō naa ti kin tōji təkə əi dije ki koji sigi me kində rō naa ti ki Kirisi. NGA ningə sōbi kadi pa njiyə ki maji re ki kilə ra ki maji dande ti, me kəy je ti ləde, ki rō njé kaw-naa je ti ki rangi, ki ki rō ndəgi dije ti pəti.

Kadi tə tōji-n kində rō naa ti lə dije lə Luwə, Pol un nə asi gin mitə əl-n ta: un darə, adi e njé kaw-naa je ki Jəju Kirisi e jam dōde; un kəy ki Jəju Kirisi e mbal ki dō kume ti; un dəne əi ki dīngəm, adi e njé kaw-naa je ki əi dəne lə Kirisi. Nə kare, j-o kadi ki kanji kində rō naa ti ki rəjeti ki Bəbe, lo kadi kində rō naa ti ki rəjeti lə njé kun go Kirisi a to goto. E be ə, maji kadi kində rō naa ti ki rəjeti e naa ti ki Bəbe Jəju Kirisi ki dəkagilo je pəti.

Kuwəji-naa

¹ Mi Pol ki nje kaw kilə lə Jəju Kirisi ki go ndigi ti lə Luwə. M-ndangi makitibi kin m-ilə-n madi dije lə Luwə ki adi mede Jəju Kirisi, ki isi me 6e ti ki Epəji ti. ² M-kəy kadi Luwə ki Baw je ki Bəbe ləje

Jəju Kirisi adi me maji ki kisi-maje lade nay səsi.

Ra maji je ki Luwə isi adi-je ki takul Kirisi

³ Piti ki dɔ Luwə ti ki Baw Babe ləje Jəju Kirisi, ki adi-je maji-kur je, adi e ne maji je pəti ki adi-je ki go NDil ti, ki j dɔrə ti, ki takul kində rɔ naa ti ləje ki Kirisi. ⁴ Be ə, loki Luwə ra dɔrə ki dɔnangi ki ne je ki me ti al bəy ə, kəti je ki takul Kirisi ti tə dije ləne mba kadi j-ayi njay ki kanji ta madi dɔje ti ta kəme ti. Ne je kin tɔji kadi Luwə ndigi je. ⁵ Təki Luwə ndigi-n-je ka kin ə, ində-n je kəte nɔ dəkagilo je ti, mba kadi ji təli ngane je ki takul Jəju Kirisi. Luwə ge kin be ki go me-maji ti lie. ⁶ Adi ji piti Luwə, mbata me-maji lie ki əti bəl. Me-maji kin, adi-je kare ki takul NGone, ndigi ngone kin ngay. ⁷ Me Kirisi ti, ki takul məse ki ay dɔ kagi-dəsi ti go koye ti, je ki taa kilə taa, ningə majal je ləje e ki kiyə go kɔ tɔ. Be ə, Luwə ɔji-n je me maji ləne ki ngay. ⁸ Oyo, Luwə ɔji-je me-maji ləne kɔji ki əti bəl. Be ə, adi-n-je tər ki ne gər ki ngay. ⁹ Ningə ki go ra maji ti lə Luwə ki ngay, adi j-ingəi kɔji ta ra lie ki to lo bɔyɔ ti. Kɔji ta ra kin, ində dɔe naa ti kəte kadi n-a ra ki takul Kirisi. ¹⁰ Kɔji ta ra lə Luwə kin, e mba kadi kaw ne je ki dɔrə ti ki ne je ki dɔnangi ti ne pəti, gin tɔgi ti lə nje kɔbe ki kare ba ki e Kirisi. Ne kin, a ra ne dəkagilo ti ki Luwə wa ɔji.

¹¹ Luwə adi ne je pəti rai ne təkɪ e wa ɔji-n ə se ndigi-n kəte. Be ə, kəti-n-je kəte ki go

kɔji ta ra ti lie, adi ji təli dije lie ki go kində rɔ naa ti ləje ki Kirisi. Ningə adi-je ne ki un-n mindine mba kadi n-adi-je tɔ. ¹² Luwə ra be mba kadi j-osi pa j-iləi tɔji dɔ kəti bəl ti lie, Je je ki j-indəi me je dɔ kirisi ti dɔsəy.

¹³ E me Kirisi ti tɔ ə, səi ka, oi dɔ ta ki rɔjeti, ki e Poy Ta ki Maji ki aji səi. Ningə go ti, adi mesɪ Kirisi, ɔa Luwə ində ndunə ki sɔbi dɔne rɔsi ti. NDunə ka kin e NDil ki ay njay ki un-n mindine adi kəte dɔ ti. ¹⁴ NDil ki ay njay ki Luwə adi-je kin, tɔji kadi ja j-ingəi ndəgi ne maji je pəti ki Luwə a adi-je. Ne maji je kin ja j-ingəi pəti ndɔ ki Luwə a taa-je ilə-je taa ji majal ti ratata. Adi ji piti ndole lə Luwə ki əti bəl.

Pol əl ta ki Luwə ki mbata lə njé kadi-me je ki Epaji ti.

¹⁵ E ki mbata kin ə, mi ka loki m-o poy kadi me ləsi ki adi Babe Jəju, ki poy ndigi ləsi ki isi ndigi dije lə Luwə pəti, ¹⁶ ndɔ ki m-o-n ta wa kin nu, m-iyə ta ra oyo Luwə ki mbata ləsi al me kəl ta ti je ləm ki m-isi m-əl si-e. M-isi m-ɔa tɔsi taa taa. ¹⁷ M-dəji kadi Luwə lə Babe lə je Jəju Kirisi, Bawje ki nje tɔji, adi səi ki takul NDil ki ay njay, tər, ki gər gin ne ki to lo bɔyɔ ti, mba kadi igəri-e-n ay njay. ¹⁸ M-dəje kadi tɛɛ angalsi, mba kadi asi gər ne kində me dɔ ti ki adi səsi ki aw naa ti ki ɔar ki ɔar səsi. Taa a igəri ne je ki maji maji ki Luwə əl ta-e kadi n-a n-adi dije ləne. ¹⁹ Ningə a igəri tɔgi ki əti bəl itə tɔgi je pəti ki Luwə ɔji mbata ləje j-əi ki j-adi-e meje. Ningə tɔgi ka kin, Luwə ɔji ki taga me

togi ti ki ati bal. ²⁰ Togi ki ati bal kin, Luwə toji taga, dokagilo ti ki adi Jəju ii taa dan je koy je ti, ə ade isi do ji koe ti me dora ti. ²¹ Loe ti kin, Jəju e ki kində do njé kobe je ti ba pəti, do togi kobe je ti ba pəti, a e do togi je ti ba pəti, taa tae e do to je ti pəti to. E do ne kində je ti pəti mbata dokagilo ki ngosine kin par al, nə biti dokagilo ti ki are. ²² Oyo, Luwə ilə ne je pəti gin togi ti la Kirisi. Loki inde do ne je ti pəti ningə, kate ade e ki boy do njé kaw-naa je ti. ²³ *NJé kaw-naa je toi tə ngan roe je be. Kasi-naa bərəre la Kirisi rosi njé kaw-naa je ki dokagilo je pəti. Ningə Kirisi ka, kasi-naa bərəre la Luwə rose to.

2

Kaji e ki takul me-maji

¹ Səi ki kate, səi toi tə dije ki koy ki mbata majal je ləsi. ² Majal je ləsi kin ra adi mari go rəbi ne rasi je e go hal ne ra la dije ki duniya ti, uni go ki bo la togi je la ndil je ki majal ki me nal ti. NDil ki majal kin ə, isi ra kilə ngosine me dije ti ki njé kosi ta Luwə. ³ J-əi je ka, ndo ki mari j-əi mbo dije ti kin to. Adi ji njiyəi ki go ndigi ti la ngur daroje, j-isi ta ne ra ti ki kadi ji toli kon ndigi ra la daroje, ki mər ta je ləje ki majal yo. Be ə ki go jibəl kisije ki doje taa ti, ji toi tə ndəgi dije kin be, adi wongi la Luwə e doje ti to.

⁴ Nə Luwə e nje koo kəm-to-ndoo ki ati bal, adi ndigi-je ngay. ⁵ Be ə, j-əi je ki ndo ki j-əi dije ki koy ki takul majal je

ləje kin, təl-je adi j-əi njé kisi ki doje taa ki Kirisi. Oyo e ki takul me-maji la Luwə ə ingai kaji. ⁶ Ki takul kində ro naa ti ləje ki Jəju Kirisi, Luwə adi j-ji taa sie naa ti dan njé koy je ti, ə adi j-oi be naa ti sie me dora ti to. ⁷ Luwə ra be kadi oji-n kadi dije pəti gəri mbata ndo je ki a rəi, me-maji lie ki dəbəye goto, ki oji ki takul Jəju Kirisi ki go rəbi ra maji lie ki mbata ləje. ⁸ E takul me-maji ki go rəbi la kadi-me ə, ingai kaji bi e ki go togisi ti al. Nə e Luwə ə adi səsi kaji kin kare. ⁹ Kaji kin e ki takul kilə rasi madi ki maji al. E be al, mba kadi daw madi ində-n gune al. ¹⁰ Oyo, j-əi kilə ra ji Luwə. Ində-je ki go kində ro naa ti ləje ki Kirisi mbata kadi ji rai kilə je ki maji me kisi ki doje taa ti. Ningə kilə je ka kin, e wa ində dəe naa ti kate mba kadi ji rai-de.

Ke kare me Kirisi ti

¹¹ Adi mesi ole do ti, təkı ndo ki kate, səi Jipi koji je al, adi *Jipi je ki njé ba rəde njé kijə mətide, ki e ne ki dije rai ki jide adi awi ki ndune rəde ti, bari səsi njé kijə mətide je al. ¹² Kadi mesi ole do ti təkı dokagiloe ti kin, səi ki gangi-naa ti ki Kirisi. Səi mbo *Isirayəl je ti ki əi dije la Luwə kin al. Səi gotoi me kilə mindi je ti ki Luwə ilə ki dije ləne kin. Isi me duniya ti ki kanji ne kində me do ti ə se ki kanji Luwə. ¹³ Nə ngosine, ki takul kində ro naa ti ləsi ki Jəju Kirisi ti, səi ki ndo ki mari səi say, itəli dije ki basi ki takul məsi kadi-kare la Kirisi. ¹⁴ Tado e Kirisi wa ə re ki kisi ki naa ki

lapiya mbɔ je ti. E ə ra adi Jipi je ki dije ki əi Jipi je al tɔli dije ki kare ba. Koye dɔ kagi-dəsi ti ər bɔ ki to dande ti kɛte kɔ. ¹⁵ Jəju Kirisi tɔl ndu-kun je lə *Mojɔ ki rəbi ra kile je, ne je ki kare ti. Ningə, un gin dije ki joo kin tɔl ində-n gin dije ki kare ki sigi ki go rəbi kində rɔ ləde naa ti sie. Be ə, adi lapiya to-n mbode ti. ¹⁶ Ki takul koye dɔ kagi-dəsi ti, Jəju ində gin dije ki joo kin naa ti adi tɔli darɔ ki kare. Flə-de noji naa ti ki Luwə. Ningə ki takul koye dɔ kagi-dəsi ti, tuji-n ne ki ra adi əi njé bɔ je lə naa kin kɔ. ¹⁷ Re ilə mbɛ Poy Ta ki Maji ki ɔji dɔ lapiya adi səi ki səi say, ta mbata lə njé je ki əi basi tɔ. ¹⁸ E ki takul Jəju ə j-əi pəti ki j-əi, Jipi je ə se Jipi je al, j-asi kadi ji rəi ta kəm Luwə ti ki takul NDil ki ay njay ki kare ba wa kin.

¹⁹ Be ə, səi ki səi Jipi je al ka, səi mba je al, ə se njé dirə ki njade taa al ngata. Nə ngəsine, səi ngan njé 6e ki mbɔ dije ti lə Luwə. Səi ngan je ki me kəy ti lə Luwə. ²⁰ Səi toi tə mbal je ki Luwə ində-n kəy be. Ningə ngirə kəy ka kin e ki kində dɔ njé kaw kilə je ti ki əi njé kəl ta ki ta Luwə ti. Ba Kirisi wa ə e mbal ki e tɔgi kəy. ²¹ E me kində rɔ naa ti ləje ki Kirisi ti ə, mbal ra kəy je kare kare uwəi-naa maji. Ningə kəy ka kin bo ki ta made ti ki kɛte kɛte mba kadi tɔl kəy ki ay njay me Bəbe ti. ²² E me kində rɔ naa ti ki Jəju Kirisi ə, səi ki səi Jipi je al ka, indəi rəsi naa ti ki ndəgi dije lə Luwə kadi tɔli kəy ki Luwə isi

me ti ki takul NDile.

3

Pol nje kilə mbɛ Poy Ta ki Maji rɔ dije ti ki əi Jipi je al

¹ E ki mbata kin ə, mi Pol, misi m-əl ta ki Luwə. Mi dangay mbata Poy Ta ki Maji lə Jəju Kirisi, mbata ləsi səi dije ki səi Jipi je al... ² M-gər maji kadi oi poy kilə 6əə, ki go me-maji ti lə Luwə ilə jim ti, ki mbata maji ləsi. ³ Luwə tɛɛ ki dɔ ne je ki to lo ɔɔyɔ ti adi-m gər. E ne je kin ə m-ndangi ndəy m-ilə-n madi səsi. ⁴ Lokɔ itidai makitibi ki m-ndangi m-ilə-n madi səsi kin ningə, səi wa a oi ne gər ki ɔji dɔ Kirisi ki to lo ɔɔyɔ ti, ki Luwə tɛɛ ki dɔe adi m-gər ay njay kin. ⁵ Təki rɔjeti, ne je ki Luwə tɛɛ ki dɔe adi njé kaw kilə je, ki njé kəl ta ki tae ki takul NDil ki ay njay ki ində-de ta dangi tə njé ra kilə ləne, tɛɛ ki dɔe be adi kaje je ki kɛte al. ⁶ Ningə ne ki to lo ɔɔyɔ ti ka kin, ki takul kində rɔ naa ti ləde ki Jəju Kirisi ə, dije ki əi Jipi je al, a ingəi ne maji je ki Luwə un-n mindine kadi n-a n-adi-de naa ti səje j-əi ki j-əi Jipi je. Taa, əi səje naa ti me darɔ ti ki kare, ningə kun mindi ki kare wa kin to ki mbata ləde tɔ me Kirisi ti, ki takul Poy Ta ki Maji.

⁷ M-təl nje ra kilə 6əə lə Poy Ta ki Maji kin. E kin e kadi kare ki Luwə adi-m ki go me-maji lie ki takul kilə ra tɔge. ⁸ Mi ki ndam goto tɔi njé kadi mede Kirisi pəti tigə. Ningə re e be ka, Luwə oo maji ngay kadi mi ə, ilə kilə kilə mbɛ ne gər ki əti 6əl lə Kirisi jim ti

mbata dije ki əi Jipi je al. E ne gər lə Kirisi ki bo ki tøy ne gər lə dije pəti tigə. ⁹ Ningə m-ingə me-maji ki kadi m-təji-n dije pəti ay njay, se go rəbi ki ban ə, Luwə a təl-n ta ne ki un ndune də ti, ki to lo bəyə ti kin wa. Luwə ki nje ra ne je pəti, bəyə də ne kin ki dije ki dəkagilo ti ki kəte. ¹⁰ Ningə ngəsine ki takul njé-kaw-naa je, njé kəbe je ki njé təgi je ki me nəl ti taa, asi kadi gəri ne gər lə Luwə. Ne gər kin, Luwə təji ki rəbi je ki dangi dangi. ¹¹ Ne kin təl tane ki go kəji ta ti lə Luwə ki to ki nəne ti. Kəji ta ra ka kin, təl tae ki takul Bəbe ləje Jəju Kirisi. ¹² Me kində rə naa ti ləje ki Kirisi me kadi me ti ə, j-ingəi ta rəbi kadi ji ndətii ki rə Luwə ti ki me ki tji kati. ¹³ E be ə, m-dəji səsi mba kadi təgi si ər mbata lə kə je ki m-isi m-ingə ki mbata ləsi kin al. Nə kadi e gin kəsi-gon ləsi yo taa.

NDigi ki Kirisi ndigi je

¹⁴ MBata kin ə, m-isi m-əsəi məkəsım nangi nə Bawje ti ki dərə ti, ¹⁵ ki takule ki karne ba ə, gin koji je pəti ki dərə ti ə se ki dənangi ti ne isi ki dəde taa. ¹⁶ M-dəji Luwə kadi ki go maji-kur ti lie ki to mbar mbar ki go NDil ti ki ay njay, kadi adi səi njé kadi-me je itəgi gangi me ndilsı ti. ¹⁷ Kadi Kirisi ra lo kisi ləne ngəmesi ti ki takul kadi-me. Ne dəji ləm e mba kadi ndigi-naa ra səsi adi ngangı, ningə kadi gin si uwə nangi ngə me ndigi ti tə. ¹⁸ Be ə, a asi kadi igəri ki ndəgi dije lə Luwə pəti, kadi ndigi lə Kirisi e ndigi ki əti bəl, ki dəw asi kadi

a mbəji ngale je tate je kəbe je ki ngale ki taa je al ratata. ¹⁹ Oyo, a asi kadi igəri ndigi lə Kirisi ki itə ne gər je pəti, ningə kadi Luwə wa rosi səsi ki rosi ki bətəte ləne.

²⁰ Luwə aw ki təgi ki asi naki. Adi, loki ji dəji-e ne madi bə, ra tøy ne ki ji dəji-e, ə se, e ki j-isi giri tə gir bəy. ²¹ Kadi təji e dəe ti mbə njé kaw-naa je ti ki takul Jəju Kirisi, mbata dəkagilo je pəti ki a rəi, ki də bəl je ki də bəl je. *Amen!

4

Ke darə ki kare me Kirisi ti

¹ M-ilə dıngəm mesi ti, mi ki mi dangay ki mbata lə Bəbe, kadi go rəbi kisi ki də taa ləsi asi ta bər ki Luwə bər səsi. ² Kadi awi ki səl də, ki hal ki səl ləm ləm, ki kore me, ə kadi isi də ti ki naa me ndigi-naa ti. ³ Uwəi rəsi ngə kadi ingəmi go kesi kare me NDil ti, ki go rəbi lapıya ki də səsi naa ti. ⁴ Darə e kare ba, taa NDil ki ay njay ka, e kare ba tə. E be ə, Luwə bər səsi kadi awi ki ne kində me də ti ki kare ba tə. ⁵ Bəbe e kare ba, kadi-me e kare ba, taa batəm ka e kare ba tə. ⁶ Luwə e kare ba, ningə e ə, e Baw je pəti, taa e də ne je ti pəti, ra kilə ki takul dije pəti, ningə isi me ne je ti pəti tə.

⁷ Nə, dəw ki ra ra danje ti, ingə kadi-kare ra kilə ki səbi dəne, ki go kadi ti ki Jəju Kirisi ndıngi kadi-n-je. ⁸ E be ə, ndangi me makitibi ti lə Luwə əi nə:

«Loki j aw me lo je ti ki taa nu,
uwə dangay je,
Adi aw səde kəmne ti,
Ningə adi kadi-kare dije.»

⁹ Ningə kəl kə nə: «I aw me lo je ti ki taa», kin, to ay njay kadi kəte ɓəy taa kadi aw taa, Kirisi ur aw gin nangi ti, me lo je ti ki boo nu tɔ. ¹⁰ NJe kaw nangi wa kin ə, e nje kaw lo je ti ki taa gidi dɔrɔ je ti tɔ. Nɛ kin ra nɛ be mba kadi nɛ je pəti asi-naa bərərə me ti. ¹¹ E ə adi kadi-kare dije, njé ki nɔ je adi əi njé kaw kilə je, njé ki nɔ je kadi əi njé kəl ta ki ta Luwə ti, njé ki nɔ je kadi əi njé kilə mbe Poy Ta ki Maji, njé nɔ je kadi əi njé kul njé kaw-naa je, ningə kadi njé ki nɔ je əi njé ndo dije tɔ. ¹² Ki go rəbi kin ə, ra adi dije lə Luwə a asi kadi rai kilə lie, mba darɔ Kirisi ki tɔgi ki kəte kəte. Darɔ Kirisi e njé kaw-naa je. ¹³ Ki rəbi kin ə, j-əi pəti, j-a tɛɛi ke kare me kadi-me ti, ki gər NGon Luwə ti. Ningə j-a tɛli dije ki tɔgi gangi ə j-asi-naa bərərə tɔ Kirisi be. ¹⁴ Be ə, j-a to tɔ ngan je ki nəl nɛ ndo je ki ngom isi aw səde ki yo je ki ne je be, tɔ bato ə pugi man ba isi ra-e be al ngata. Ningə dije ki njé kədi dije ki ta je ki ngom je ləde kin, a asi kadi toi-je pe pe taa ədi-je ki takul nɛ ndo je ləde ki ngom kin al tɔ. ¹⁵ Nə me kəl ta ki rɔjeti me ndigi-naa ti, j-a tɔgi me nɛ je ti pəti, biti kadi ji toi tɔ Kirisi wa be, e ki e ki boy ki dɔ njé kaw-naa je ti. ¹⁶ Me Kirisi ti ə darɔ ba pəti e ki rɔti naa ti ki takul tɔgi lə ngirə ki ra. Lokin gon rɔ ki ra, ra kilə ləne maji ningə, a ra kadi darɔ ba pəti a tɔgi taa taa me ndigi naa ti.

Kisi ki dɔ taa me Kirisi ti

¹⁷ E be ə, m-əl səsi ta kin, ə m-təl m-re dɔ ti ɓəy me tɔ Babe

ti. Oti kadi rəbi nɛ rasi to tɔ yɔ dije ki gəri Luwə al kam be, tadɔ kilə rade e ki go gir ta je ti ləde ki ndae goto. ¹⁸ Loki ndul ɔ ɓe dɔ gir ta ti ləde. Əi say kadi kisi ki dɔ taa ti ki sigi ki Luwə adi. Təki rɔjeti, gəri al ki mbata me ngə ləde. ¹⁹ Əi dije ki rai kaya ka, rɔde a sɔl-de dɔ ti al. Dɔgakilo je ləde pəti e kadi rai nɛ je ki majal. Be ə, nɛ rade ki dangi dangi ki to nje kin, dəwe je kin, nayii ki lo ra ti ki nɔde ti kanji kadi mede uwə-de ki ta dɔ ti.

²⁰ Nə səi je, e ki go rəbi je ki be kin ə, indoyi kadi igəri Kirisi al. ²¹ Təki rɔjeti, səi ki səi njé kadi-me je, oi ta ki sɔbi dɔe. Ningə, ndoi səsi nɛ je ki awi naa ti ki ta ki rɔjeti ki dɔw a ingə rɔ Jəju ti. ²² Re e be ningə, sɔbi kadi imbati nɛ rasi je ki mari ki go lo kon dɔw ti, ki ndigi ra je lie ki majal ki a aw ki dɔw tuji ti. ²³ Maji kadi iyəi adi NDil Luwə yəti mər ta ləsi. ²⁴ Sɔbi kadi itəli dije ki sigi me ji kisisi ti. Dije ki Luwə ində-de ki go ndigi ti ləne, mba kadi kisi ki dɔ taa ləsi e me nɛ ra ti ki dana, ki me nɛ ra ti ki ay njay ki e kandi ta ki rɔjeti.

²⁵ MBata kin ə, kadi imbati kəl ta ki ngom, ə kadi dɔw ki ra, əl ta ki rɔjeti madine, tadɔ j-əi pəti j-əi ngan rɔ ki kare. ²⁶ Re wongi ra səsi ə, kadi wongi kin aw səsi adi irai majal al. Oti kadi isi me wongi ti ba biti kadi kadi ur dɔsi ti. ²⁷ Adi ta rəbi Su kadi na səsi al. ²⁸ Kadi dɔw ki e nje ɓogi kəte ə iyə ta ɓogi ləne, ningə kadi ra kilə ki jine mba kadi ingə-n nɛ ə ra-n ki dɔw ki nɛ to rɔe

²⁹ Kadi ta ki majal tee tasi ti al. Nə kadi ta ki maji (ki a ra ki njé kadi-me je ki rangi) ə tee ta si ti. Ta ki a ra maji ə se a ilə dingəm me njé ki rangi ti ki go ne ge je ti ləde. Ta ki be kin ə a ra maji ki dije ki njé koo dɔ ta ləsi. ³⁰ Oti kadi tuji me NDil Luwə ki Luwə adi səsi. NDil ki Luwə adi səsi kin ə a taji kadi ndɔ madi a re nɔ ki Luwə a taa səsi ilə səsi taa dɔ majal ti ratata.

³¹ Ori hal je ki kati bangi pəti mesi ti kɔ, (fngəmi majal madi mesi ti al), ki kəl-naa, ki wongi, ki taji-naa, ki kəl-naa ki ndu ki taa, ki kuso ndil-naa. Ningə kadi hal ra majal madi goto mesi ti tə goto. ³² Kadi səi irai maji ə indigi-naa ngay ki yo ki ne. Ningə kadi iyəi go majal ki madisi je rai səsi kɔ təkɪ Luwə iyə-n go majal je ləsi kɔ, me Kirisi ti be.

5

Kisi ki dɔ taa me kunjɪ ti

¹ Səi ngan je ki Luwə ndigi səsi ə, maji kadi indaji-e. ² Maji kadi isi ki dɔsi taa me ndigi-naa ti, təkɪ Kirisi ndigi-je ə adi rone Luwə koy ti mbata ləje, tə kadi kare ə se ne məsi ki əti Luwə maji be. ³ Səi ngan lə Luwə, be ə, e go ti al, kadi ta kaya ki ra madi ki ne ki to nje ə se kəm-nda e ki kəl tae dansi ti al tə kəl al. ⁴ E go ti al kadi ta je ki to nje ki ta ki to kəl al ki ta mone ki to nje madi je tee tasi ti. Nə kadi ta ki a tee tasi ti, e ta ra oyo Luwə yo taa. ⁵ Maji kadi igəri ne je kin maji: njé ra kaya je nim, njé ra ne je ki to nje nim, njé

ra kəm-nda ne je ki asi-naa ki yo ki ra nim kin, a əi mbo dije ti ki Kirisi əi ki Luwə a oɪ be dɔde ti kin al ratata. ⁶ Kadi adi dəw madi əl səsi ta je ki ndade goto adi indəmi ta rəbi al. Tado e ki takul ne je ki be kin ə, wongi lə Luwə isi re-n dɔ dije ti ki njé təl rɔde go ta ti lie al. ⁷ Indəi rɔsi naa ti səde dɔ ne madi ti al. ⁸ Təkɪ rɔjeti, ndɔ ki mari isi me lo ki ndul ti, nə ngosine, ki takul kində rɔ naa ti ləsi ki Babe, səi dije ki lo kunjɪ ti ə maji kadi ne rasi e ne ra lə ngan je ki lo kunjɪ ti. ⁹ Tado kandi lo kunjɪ e: ne ra je ki maji, ki ne ra je ki dana, ki ne ra je ki rɔjeti. ¹⁰ Təkɪ səi ngan je ki lo kunjɪ ti, maji kadi indəi tɔgi dɔ rɔsi ti mba kadi ori mbo ne ki nəl Babe ki ne ki nəl Luwə al naa ti. ¹¹ Kadi ne madi ki ore səsi naa ti dɔ ne ra je ki majal ki lo ndul ti ki ndae goto kin al. Nə iteei ki ginde taga tə tee yo taa. ¹² Tado ne je ki ko dije kin isi rai lo bɔyo ti, e ne je ki to rɔsəl ngay kadi dəw əl tae. ¹³ Ningə loki e ki kər gin ne je ki isi rai ba, kilə radeje ki majal to taga ay njay njay. ¹⁴ Tado ne je pəti ki ginde tee lo kunjɪ ti təli lo kunjɪ. E be ə, makitibi lə Luwə əl ə nə:

«Indəl dɔ bi ti, i nje to bi,
I taa dan nje koy je ti,
Ə Kirisi a adi kunjɪ ləne a unji
dɔi ti.»

¹⁵ Kadi indəi kəm-kadi dɔ rɔsi ti me ji kisi ki dɔ taa ti ləsi. Kadi ne rasi e ne ra lə dije ki njé tər je bi ne ra lə mbə je al. ¹⁶ Dəkagilo ki j-isi ti kin e dəkagilo ki majal, ə kadi dəkagilo je pəti ki Luwə

adi səsi 6a, irai ne je ki maji taa taa 6i adi dəkagilo kin man kare al. ¹⁷ MBata kin ə, kadi itoi tə dije ki ku dəde goto be al, nə kadi igəri ne ki Bəbe isi ngəm rəsi ti.

¹⁸ Adi kasi ra səsi al, kay kasi nju ki al də maji a aw ki dəw kaya ki ra ti. Nə kadi irosi ki NDil ki ay njay yo ta. ¹⁹ Maji kadi əli naa ta me pa je ti, osi pa je lə Luwə ki ndəgi pa je ki NDil adi səsi. Osi pa je kin iləi təji də Bəbe ti ki ngəmesi ba pəti. ²⁰ Maji kadi rai oyo Luwə ki Bawje ki dəkagilo je pəti, me ne je pəti me tə Bəbe ti ləje Jəju Kirisi.

Kulə noji ki to mbə dəne je ti ki dingəm je

²¹ Həi dəsi gin təgi ti lə nə ki yo ki ne, mbata koji ki kilə də Kirisi ti ki awi. ²² Səi dəne je, kadi nə nə ilə dəne gin təgi ti lə ngawne təki isi iləi dəsi gin təgi ti lə Bəbe be. ²³ Tadə ngaw e ki boy də dəne ti, təki Kirisi e ki boy də njé kaw-naa je ti kin be tə. Kirisi e nje kaji njé kaw-naa je ki əi darə je. ²⁴ Be ə, təki njé kaw-naa je iləi dəde gin təgi ti lə Kirisi ka kin ə, dəne je ka, kadi iləi dəde gin təgi ti lə ngawde je me ne je ti pəti tə.

²⁵ Ningə səi ngaw dəne je, maji kadi nə nə ndigi nene təki Kirisi ndigi-n njé kaw-naa je ə adi rəne koy ti ki mbata ləde kin be. ²⁶ Adi rəne koy ti mba kadi təl njé kaw-naa je dije ki asi ta kede dije ti lə Luwə, go togi ti ki togi-de ki man nim ki ta ləne nim tə. ²⁷ Jəju ge kadi n-təe ki njé

kaw-naa je ta kəmne ti ki kəsi-gon ki əti 6əl, ki kanji yoro nim, kadi ngirə rəde je tur ju ju al nim, kadi ne madi ki asi-naa al goto rəde ti nim tə. Ge kadi njé kaw-naa je ayi njay ki kanji ta madi dəde ti. ²⁸ Be tə ə, maji kadi ngaw dəne je ndigi nede je təki isi ndigi darəde əi je wa be. Dəw ki nje ndigi nene, ndigi darəne wa. ²⁹ Təki rəjeti, dəw ki səsi rəne ta nja kare goto. Nə j-əi pəti j-uli-de ki ne kuso, ə j-indəi kəm je gode ti tə kində yo taa. E be ə, Kirisi isi ra-n ki njé kaw-naa je, ³⁰ tadə j-əi ngan darə je. ³¹ MBata kin ə, dingəm a iyə-n me kəy lə bawne əi ki kəne, ningə tiyəi-naa ki nene, 6a əi joo pu təli darə ki kare. ³² Ta ki rəjeti ki bo e ki 6əyə me ta ti kin, nə m-əl səsi kadi e ta ki əji də Kirisi ki njé kaw-naa je. ³³ Nə ta kin əji dəsi tə, kadi ngaw dəne ki ra ndigi nene tə darəne wa be, 6a kadi dəne ilə koji də ngawne ti tə.

6

Ta lə ngan je ki bawde je

¹ NĞan je, ki mbata kesi dije lə Bəbe, maji kadi itəli rəsi go ta ti lə njé koji si je, tadə e kilə ra ki maji. ² Əsi ngən baw i əi ki kəi, tadə e kin e ndu-kun ki kəte ki Luwə adi ki kun mindi də ti. ³ «Be kadi isi maji me duniyə ti ningə ndəi a e ngay tə.»

⁴ Ningə səi baw je, kadi adi wong i ngansi je ki takul kilə rasi je al tə, nə kadi ingəmi-de me ne ndo ti ki maji, ki me kində kəji ti ki go ta ti lə Bəbe.

Ta la bəə je ki bade je

⁵ Səi bəə je, maji kadi itəli rəsi go ta ti lə basi je ki dənangi ti ne ki səl dɔ, ki kilə koji dɔ ti ki ngame ki ay njay təkɪ e Kirisi wa ə, isi təli rəsi go ta ti lie be. ⁶ Oti kadi irai kilə ləsi dəkagilo ti ki dije indəi kəmde gosi ti par, təkɪ isi irai kilə mba kadi ingi maji ta kəm dije ti yo be. Nə maji kadi irai kilə tə bəə je lə Kirisi ki isi rai ndigi lə Luwə ki mede ki kare ba be. ⁷ Maji kadi irai kilə ki me ndigi, tə ne ki e kilə lə Bəbe wa ə isi rai be, bi e kilə lə dije al. ⁸ Tado igəri bəti təkɪ nɔ nɔ a ingə ne kingə go ji ləne rɔ Bəbe ti ki go maji ti ki ra, re e-n bəə ə se e dəw dərone.

⁹ Səi ba bəə je, səi ka, kadi irai be tɔ ki bəə je ləsi. Maji kadi iyəi ta kində-de bəl ti kɔ, ə kadi igəri təkɪ bade nim, basi nim e kare ba, ə isi me dɔrɔ ti taa nu, ba kɔr kəm dije dana goto rɔe ti.

Rɔ dɔ kadi-me ti

¹⁰ Kadi ji təl-n ta ta je, maji kadi itəli dije ki njé tɔgi je ki takul kində rɔ naa ti ləsi ki Bəbe me tɔge ti ki ngay. ¹¹ Maji kadi ɔyi ne kati je ki Luwə adi-je ba pəti jisi ti, mba kadi ai dingəm nɔ kədi-naa je ti lə su. ¹² Tado e dije ki awi ki darɔ ki məsi ə j-a ji rɔi səde al, nə j-isi rɔi ki ndil je ki majal ki njé tɔgi me lo je ti ki taa dɔrɔ ti, ki njé kɔbe je, ki tɔgi kɔbe je, ə se j-isi rɔi ki nje kɔbe dənangi ti ki e me lo ki ndul ti. ¹³ MBata kin ə, maji kadi ɔyi ne kati je ki Luwə adi-je ba pəti jisi ti, mba kadi lo ki ndɔ je majal rəi ningə, ai gərərə ba. Ningə kadi

go rɔ ti ba, ai taa ba. ¹⁴ Maji kadi ai taa ba! Ningə kadi ta ki rɔjeti ə idɔi bədisi ti tə nda be, ə kadi ne ra ki dana to tə gindi ki kadi idɔi gusi ti be. ¹⁵ Maji kadi ki langisi kaw kilə mbe Poy Ta ki Maji ki nje kadi lapiya, to tə sa kilə nja ti ləsi be. ¹⁶ Me ne je ti pəti, maji kadi uni kadi-me adi to tə dɔ ləsi be, e ki takule ə a indəi ningə je lə nje ba ki tae isi tɔɔ por iləi kɔ. ¹⁷ Maji kadi itaai kaji ki Luwə adi-je iləi dəsi ti tə jɔgi rɔ be, ba kadi uni ta lə Luwə ki NDil adi-je tə kiyə kasigar be. ¹⁸ Ne je kin pəti, idəji Luwə me kəl si-e ta ti. Əli si-e ta ki dəkagilo je pəti ki takul NDil ki ay njay. Irai ki kisi dɔ nja ti, ə kadi inayi ki lo ra-e ti par par. Əli ta ki Luwə ki mbata lə dije lə dije lie pəti. ¹⁹ Əli ta ki Luwə ki mbata ləm tɔ, mba kadi Luwə wa ində ta tam ti, mbata kadi m-ilə-n mbe dɔ ne je ti ki kəte toi lo bɔyɔ ti ə Poy Ta ki Maji tɔɔ ki dɔe kin, ki me ki tɔ kati. ²⁰ E ki mbata Poy Ta ki Maji kin ə, m-taa-n to Kirisi m-to-n ki kulə gindi jim ti kəy dangay ti. Be ə, əli ta ki Luwə mba kadi m-əl ta ki me ki tɔ kati, təkɪ sɔbi kadi m-əli-n.

Kuwə ji-naa ki dɔbɔy ti

²¹ M-ndigi kadi igəri ne ki sɔbi dɔm, ki ne m-isi m-ra. E be ə, Tisiki ki e ngokom ki nje ndigi ləm, ki nje ra kilə ki rɔjeti me Bəbe ti, a əl səsi ne je pəti ki ɔji dɔm. ²² E mbata kin ə, m-ile rəsi ti mba kadi igəri ji kisi je, ningə kadi ilə dingəm mesi ti tɔ. ²³ Kadi Luwə ki Bawje ki Bəbe ləje Jəju kirisi

adi ngakoje je pəti, lapıya, ki
ndigi-naa, naa ti ki kadi-me.
²⁴ Kadi me-maji lə Luwə e naa
ti ki dije pəti ki njé ndigi Babe
ləje Jəju Kirisi ki ndigi ki a yəti
al. Amen!

Makitibi ki Pol ndangi adi Pilipi je

*Ta ki dɔ makitibi ti ki Pol
ndangi adi Pilipi je*

Pilipi e 6e bo ki dɔsɔy ki Eropi ti ki Pol ilə mbe Poy Ta ki Maji titi. Pilipi e kəki 6e madi kare ki Rom je isi titi, dɔnangi Masəduwan ti. Ningə e kaw mba ti lie ki kɔ joo ə Pol ində-n gin njé kaw-naa je ki Pilipi ti (Knjk 16.12-40). NGan 6al je go ti 6a Pol ndangi makitibi ki mindi ki səl ləm ləm adi-de. Dəkagiloe ti kin, Pol e dangay ti. Njé ki nɔ je əi nə e dangay ti Epəji ti, ə njé ki nungi əi nə e Sejare ti ə se e Rom ti wa be tɔ (Pilipi 1.7). Pol ra oyo Pilipi je mbata kadi-kare ki iləi Epapiroditɔ adi-e, dəkagilo ti ki ne je to rəe. Bəy tɔ, ilə dingəm mede ti kadi ai dɔ njade ti ki rɔ Kirisi ti, taa kadi iyəi rɔde adi njé ki a njiyəi ki ne ndo ki ngom dan njé kaw-naa je kin ədi-de al tɔ.

Lo kilə ngirə ta ti (1.1-11), Pol tɔji rənəl ki oyo ki ra ləne loki mee ole dɔ njé kun go Kirisi ti ki isi Pilipi ti. Go ti, adi-de ngan poy ta je ki dɔne ti adi-de ooi. Pol gər ta ki dɔne ti ki lo ti ti al, nə kində ki ində rəne naa ti ki Kirisi ra adi tɔ mene kati (1.12-26). Hə dingəm me Pilipi je ti kadi ai dɔ njade ti me kadi-me ti, taa kadi sangi rəbi lapiya ki rɔ naa ti, ki rəbi dɔ səl, ki kilə ra ki

maji ki j rɔ Jəju Kirisi ti (1.27-2.28). Bəy taa kadi ndɔ madi ə Pol əi ki Pilipi je a ooi-naa, Epapiroditɔ ki ngon nje kilə lə Pilipi je əi ki Timote ki madi-kilə lə Pol a rai kadi kulə noji ki dan Pol ti ki njé kaw-naa je ki Pilipi ti kin to lo tone ti (2.19-30).

Pol ndəji-de ki tɔgine kadi indəi kəm-kədi dɔ rɔde ti ki rɔ dije ti ki njé mbati rəbi go Poy ta ti ki Maji ki rɔjeti. Dəji njé kaw-naa je ki Pilipi ti kadi ndaji pa njiyəne, kadi kəmde e dɔ njiyə naa ti ki Kirisi, kadi toi tə Kirisi be (3). Pol təl ta makitibi ləne ki ta kilə dingəm me naa ti je ki dangi dangi, ki oyo ki ra tɔ kuwə ji-naa tɔ (4).

Makitibi ki Pol ndangi adi Pilipi je kin ɓari-e «makitibi rənəl», tado e kɔ ta kin ə j taa nu ilə nangi rapi. Rənəl kin e ta lə ka dɔ nja ti ki Kirisi. E Kirisi kin ə pa kilə tɔji dɔ kilə rae ti e me 2.6-11 ti. E ne ki səi je wa a tɛɛi dɔ ti lo tidə makitibi ti kin tɔ.

Kuwə ji-naa

¹ E mi Pol, naa ti ki Timote, je ki je ɓəə kilə je lə Jəju Kirisi ə ji ndangi makitibi kin j-adi səi dije lə Luwə ki me kində rɔ naa ti ki Kirisi, ki isi Pilipi ti[☆]. Makitibi kin sɔbi səsi, naa ti ki njé kər nɔsi je, ki diyakir je.

² Ningə kadi me-maji ki kisi-maje lə Bawje Luwə əi ki Babe ləje Jəju Kirisi e naa ti səsi.

*Pol əl ta ki Luwə mbata ti lə
njé kadi-me je ki Pilipi ti*

³ Dəkagilo je pəti ki mem ole dɔsi ti 6a, m-ra oyo Luwə.

☆ 1:1 4.15; Knjk 16.12

⁴ Taa dəkagilo je pəti ki kadi m-əl-n ta ki Luwə mbata ti ləsi pəti 6a, m-əl sie ki rənəl tō. ⁵ Rənəl ləm e ki mbata ra ki irai səm me kilə kilə mbe Poy Ta ki Maji ti, lo kulə ngire ti nu biti 6one*. ⁶ M-gər maji kadi Luwə ki ində ngirə kilə ki maji mesi ti kin, a aw-n bita ta təl tae ti, ndo təl Jəju Kirisi ti. ⁷ E go rəbe ti kadi m-aw ki mər ta ki be kin ki mbata ləsi pəti, tadō m-ində səi dan urm ti. Səi, indəi rəsi naa ti səm dō maji ti ki Luwə ra səm. Indəi rəsi naa ti səm pəti me keem dangay ti, ki me rō ti ki m-rō ki tōgim mbata Poy Ta ki Maji*. ⁸ Luwə asi kadi ma naji ləm təkī, səi pəti m-ndigi səsi ndigi lə Jəju Kirisi, m-ər man dō ti soti.

⁹ NGa ningə, ne ki m-dəji Luwə, e kadi ndigi-naa ləsi i ki dō made ti dō made ti, naa ti ki ne gər ki rōjeti ki me kər kəm ne ki maji ki ne ki majal naa ti kadi ay njay. ¹⁰ Lo kin ti, a gəri go ne ki maji ki sōbi ra. Ba a səi dije ki kay njay, ki ndo təl Kirisi ti, dəw asi kadi a aw ki ta madi dōsi ti al. ¹¹ Ningə a səi dije ki ne ra ki dana, ki i rō Kirisi ti a to mbar mbar rəsi ti, mbata tōba ki tōji lə Luwə.

Poy Ta ki Maji aw ki kate kate

¹² NGakom je, m-ndigi kadi igəri təkī ne ki teē dōm ti kin ra adi Poy Ta ki Maji aw ki kate təkaw yo. ¹³ E be ə, dije pəti ki njé ra kilə ki nje kōbe ki boy, ki ndəgi dije, gəri kadi e mbata kilə lə Kirisi ə m-to-n dangay

ti. ¹⁴ NGa ningə, tom dangay ti, ra adi ngakom je ngay, adi mede Babe, ə ingəi tōgi dō made ti kadi əli ta lə Luwə ki kanji 6əl. ¹⁵ E ki rōjeti kadi dije madi iləi mbe tō Kirisi ki hal ta ki ra, ki angal ni, nə dije ki nə je, iləi mbe ki angal ki maji tō. ¹⁶ Dije ki awi ki angal ki maji kin, rai kilə kin ki ndiginaa. Ningə gəri kadi mi lo kin ti ne, m-isi m-rō mbata Poy Ta ki Maji. ¹⁷ Nje ki awi ki hal ta ki ra, isi iləi mbe tō Kirisi ki ndigi ra ki sōbi dōde. Ningə ne ki mede ti ki əsi-de adi isi iləi mbe tō Kirisi kin e ne ki dana al. Sangi kadi n-adi-mi kō dō made ti, me dangay ti ki mi ti. ¹⁸ Ningə re e ki me ki maji ə se e ki majal ə isi iləi mbe tō Kirisi ə, e kin dəw aw go ti al. M-gər kadi isi iləi mbe tō Kirisi, ningə m-ra rənəl dō ti, ə m-nay ki lo ra rənəl dō ti. ¹⁹ Tadō m-gər kadi e ne ki isi ra ne kadi ta təl tae ə m-ingə-n kaji. M-ingə-n kaji ki takul kəl ki isi əli ta ki Luwə mbata ti ləm nim, ki takul tōgi ki NDil Jəju Kirisi adi-m nim. ²⁰ Ki oji go ne ki m-isi m-ngəm tae pərere, ki m-isi m-ində mem dō ti, ne ki rōm a səl-m goto. M-ti mem kati kadi re e-n 6one ə se ndo je pəti, m-a m-tōji ke ki bo lə Kirisi kadi dije ooi rōm ti. Re e-n me ka ki dōm taa ti ə se me koym ti. ²¹ Ki rōm ti, kisi-m ki dōm taa e mbata lə Kirisi, ə koym e maji ləm tō. ²² Ningə, re kisi-m ki dōm taa 6əy, a adi-m ta rəbi kadi m-ra kilə madi ki to soti 6a, lo kin ti, m-gər ne ki kadi m-kōti al, se e kisi ki dō taa ə se e koy wa ka m-

* 1:5 Knjk 16.13-15 * 1:7 1.13

gər al. ²³ Ne je joo isi ndəri-mi yana: m-ndigi kadi m-tusi duniya kin m-iyə, ə m-aw m-isi kadi Kirisi ti. E kin ə e ne ki to soti ngay. ²⁴ Ningə kisi-m dənangi ti ne, ndae to ti ngay mbata ti ləsi. ²⁵ NGa ningə, m-gər maji, tijə-m ti kadi m-a m-isi dənangi ti ne bəy, m-a mi kadisi ti ne pəti bəy mbata kaw kəte ləsi, mbata rənəl ləsi me kadi-me ti. ²⁶ Lo kin ti, loki m-təl m-teğ dansi ti ə, ki ta kulm, a gəri kəm təji ki isi iləi də Kirisi ti kin ay njay.

²⁷ Nə ke ə, kadi pa njiyəsi e ki go Poy ta ti ki Maji lə Kirisi, mba kadi re m-re dansi ti, ə se mi say səsi ka, m-o ta ki dəsi ti maji. Kadi m-o poysi təkı uwəi təgisi ba me ndil ti ki kare, indəi rəsi naa ti, irəi ki me ki kare ki go mesı ti ki adi də Poy ta ti ki Maji. ²⁸ Ningə iyəi ta rəbi adi njé ta je ləsi iləi bəl kare mesı ti al. Loki iyəi ta rəbi adi iləi bəl mesı ti al, a to taga kadi əi dije ki uni rəbi ki kaw tuji ti, ə səi, uni rəbi kaji tə. Ningə pəti, e ndigi lə Luwə kadi tə to be. ²⁹ Tadə ki oji də Kirisi, Luwə ra səsi maji adi adi-e mesı par al, nə adi ingəi kə mbata ti lie tə. ³⁰ Ningə ki basine kin, səi iləi rəsi me rə ti ki kəte m-isi m-rə ka kin tə. Rə kin, bəne je kin ka m-isi ta ti ne m-isi m-rə təkı igəri*.

2

Kirisi təl rəne bəə kilə ti

¹ Tə ka ki Kirisi ilə-n dıngəm mesı ti, təkı ingəi təgi me ndigi-naa ti, təkı NDil də-n səsi naa ti, təkı mesı to-n də-naa ti, isi

oji maji ləsi ki rə naa ti, ² m-dəji səsi kadi adi-mi rənəl me kuwə-naa məsi ti ləsi kin. Adi ndigi-naa ki kare wa kin ə uwə mesı, adi mesı e kare, indəi rəsi naa ti. ³ İrai ne madi kare ki hal ni ki ra al, taa hal kəji rə al tə. Nə ki də ki səl ləm, kadi dəw ki nungı oo madine təkı bo dəne ti. ⁴ Kadi dəw madi sangı maji lə rəne wa par al, nə kadi sangı maji lə ndəge je tə taa. ⁵ Kadi pa njiyəsi ki rə naa ti e pa njiyə dije ki njé kində rəde naa ti ki Kirisi.

⁶ Kirisi ki, lo kilə ngire ti nu, re o ne je ki rəe ti pəti ə, e Luwə wa par, nə sangı kadi n-uwə maji rəne ki ji kasi ki n-asi-naa ki Luwə kin al.

⁷ Or təba kin dəne ti kə tə kər yo,

Ra rəne bəə kilə ti,
Təl rəne tə dəw ti,
Adi dije gəri-e me ne je ti pəti təkı e dəw.

⁸ Hə dəne nangi,
Təl rəne go ta ti bitı oy-n,
Koy ki də kagi-dəsi ti.

⁹ E mbata kin ə, Luwə un-n dəe taa ade a ngaw,
Ade tə ki e də təje ti pəti.

¹⁰ MBa kadi me tə Jəju ti,
Ne kində je pəti ki dərə ti,
Dənangi ti, ki gin dənangi ti,
Csi məkəsıde nangi nəe ti,

¹¹ Ə kadi ta teğ ta dije ti pəti təkı Jəju Kirisi e Bəbe,
Kadi tə Luwə ki Bawje bə-n*.

Kilə lə njé kadi-me je me duniya ti

¹² NGakom je ki maji, tə ka ki irai go ndum ti ki ndə je ndə je, dəkagılo ki mi-n dansi ti,

kadi irai ki dɔkagilo ki oi-mi dansi ti par al, nɛ dɔkagilo ki m-goto-n dansi ti ne wa kin ka, kadi irai kilɛ dɔ kaji ti lɛsi ki ɓɛl Luwɛ, ki dɔ ki sɛl. ¹³Tadɔ Luwɛ wa ɛ indɛ ndigi ra mesi ti nim, ɔsi sɛsi adi irai nim, ki go kɔji ra ti lie. ¹⁴Irai nɛ je pɛti ki kanji ɓa ta, ki kanji kɔl, ¹⁵mba kadi dɛw aw ki ta madi dɔsi ti al, kadi sɛi dije ki kay njay, kadi sɛi ngan lɛ Luwɛ ki nɛ ki majal ɔdi kadisi al, ɛ isi dan dije ti ki rɔjeti al, dije ki kilɛ rade majal ki me duniya ti ne. Kadi unji tɔ por ki unji dɔ duniya ti[⊛], ¹⁶loki a ilɛi-de mbe ta kaji. Lo kin ti, m-a m-un sɛsi kadi m-indɛ-n gum, ndɔ tɛl Kirisi ti. MBata m-ay ngɔdi ki rɔm to-m ki ndangi kare al. ¹⁷Re kadi mɛsim osi nangi dɔ kilɛ ti ki m-ra, kadi ki m-un-n kadi-me lɛsi tɔ kadi-kare m-adi Luwɛ ɓa, m-ra rɔnɛl, ningɛ kadi rɔnɛl lɛm kin e rɔnɛl lɛsi pɛti. ¹⁸Ningɛ sɛi ka, kadi irai rɔnɛl tɔ, ɓa adi rɔnɛl lɛsi e rɔnɛl lɛm tɔ.

Pol sangi kadi Timote ai ki Epapiroditɛ awi Pilipi ti

¹⁹M-gɛr dɔm ti maji kadi me tɔ Babe Jɛju ti, nay ngay al kadi m-a m-ilɛ ki Timote rɔsi ti nɔɔ kadi re ki poysi adi-m kadi mi ka m-ingɛ-n tɔgi tɔ. ²⁰Timote ki karne ba par ɛ e dɛw ki aw ki mɛr ta lɛm, ta lɛsi uwɛ mee adi isi ga ta dɔsi ti. ²¹NDɛge je pɛti, ngɔdi ki mbata maji lɛ rɔde wa par ɛ uwɛ mede, ɓi ngɔdi lɛ Jɛju Kirisi al. ²²Nɛ e, tɔji ki taga adi dije gɛri-e tɔ ngon ki nje njiyɛ nja bawne ti. Indɛ rɔne ta kilɛ kilɛ mbe

Poy Ta ki Maji ti sɛm. ²³M-gɛr kadi e ɛ m-a ile ki rɔsi ti loki m-a m-o ta ki dɔm ti ay njay. ²⁴Taa m-gɛr dɔm ti maji, kadi-me tɔ Babe ti, dɔkagilo ngay al ɛ, darɔm mi wa, m-a m-re kadi m-o sɛsi.

²⁵Ningɛ ki ɓasine kin, m-o maji ngay kadi m-tɛl m-ilɛ ngokoje Epapiroditɛ, ki e madi-kilɛm ki madi rɔ lɛm rɔsi ti gogi. E ki ilɛi-e kadi re ki nɛ je ki m-aw ki ndooe, kadi ra sɛm[⊛]. ²⁶Epapiroditɛ ndigi ngay kadi n-oo sɛsi pɛti, ningɛ sangi ki rɔ tɛne, mbata moy ra-e, adi oi tɛe. ²⁷Moy ra-e, ki koye e ɓasi, nɛ Luwɛ oo kɛm-to-ndoo lie. Ningɛ e kɛm-to-ndoo lɛm tɔ ɛ Luwɛ oo, mba kadi m-ingɛ me-kɔ ki rangi dɔ made ti ɓɛy al. ²⁸M-sangi kadi m-ile rɔsi ti gogi law, kadi re oi-e ɓa, ingɛi rɔnɛl, ɛ kadi mi ka mem osi-n ki nangi tɔ. ²⁹Lo kin ti, maji kadi uwɛi-e ki rɔsi ti ki rɔnɛl ngay, me tɔ Babe ti. Ko dije ki tɔ e be kin, sɔbi kadi ɔsi gonde. ³⁰Tadɔ nay ndɛy ba kadi ingɛ yo mbata kilɛ lɛ Kirisi. Un rɔne ilɛ kɔ, kadi re ra sɛm tosi ti, me nɛ ti ki sɛi je wa asi kadi irai adi-mi al.

3

Rɔbi ka dana ki rɔjeti nɔ Luwɛ ti

¹Ki ɓasine kin ngakom je, maji kadi irai rɔnɛl me kindɛ rɔ naa ti ki Babe. Nɛ ki a ɔgi-m kadi m-tɛl m-ɛl sɛsi ko ta ki kare ki m-ɛl sɛsi kɛte ngata kin goto. Ningɛ ki rɔsi ti ɓa, e nɛ ki maji sɛsi tɔ maji. ²Maji

⊛ 2:15 Dɛtɛrɛnom 32.5 ⊛ 2:25 4.18

kadi indai kəm-kədi dō rōsi ti ki rō dije ti ki rai rōde tē bisi je be kam, ki rō dije ti ki ai njé ra kilā ki mede ki majal, ki rō dije ti ki njé koo mōti ki kijā tē ne ki ngay. ³ Njé kijā mōti je ki rōjeti e j-ai je, tado j-isi ji rai kilā bəə lə Luwə ki rəbi lə NDile, rōje nəl-je ngay kadi j-ində rōje naa ti ki Jəju Kirisi, ningə j-uwə kul rōje al tō. ⁴ Nə ki rōjeti, m-aw ki ta ki asi kadi m-uwə-n kul rōm. Kin ə dāw madi oo kadi n-asi kuwə kul rōne ba, mi m-asi kuwə kul rōm m-itə dāwe kin. ⁵ Fjəi mōtim ndō ki kō jijoo lə ndō koji-m, mi ngon *Isirayal, gin koji ti lə Bənjame, mi Ebirə ki me məsi ti, ningə ki oji dō ndu-kun, mi me buti ti lə *Parisi je. ⁶ Ki oji dō tingə bil, mi nje kində kəm njé kaw-naa je ndoo, ki oji dō təl rō go ndu-kun ti, ta ki kadi dāw ində dōm ti goto*. ⁷ NGa ningə, ne je kin ki kəte m-o-de tē ne ki ngay, basine m-o-de tē ne ki kə kare mbata ti lə Kirisi. ⁸ M-o-de tē ne ki kə kare, loki m-un-de m-ōji kadi ne maji ti ki əti bəl ki e gər ki m-gər Jəju Kirisi ki Babe ləm. MBata ti lə Kirisi, m-iyə ne je pəti kə, m-o-de tē ne ki dō yibi kare. M-ra be mba kadi mi-n naa ti ki Kirisi, ⁹ kadi mi me jie ti. Ningə kadi e ki takul ka ba m-a dana me *NDu-kun ti al, nə kadi e ki takul kilā ra Kirisi. Kadi e ki takul tidə ki Luwə tidə-m dāw ti ləne ki go rəbi kadi-me Kirisi. ¹⁰ Ne ki uwə mem, e ta kadi m-gər Kirisi, taa kadi m-gər tōgi ki j i lo koy ti. Ningə kadi m-ingə ko kō lie kin, ə kadi m-oy ko koy lie kin

tō. ¹¹ Be kadi tē re to ban ə, m-i-n taa lo koy ti, dan njé koy je ti.

Kay ngōdi sōbi dō ne ki j-isi j-ay ngōde

¹² Təki rōjeti, ne ki m-isi m-ay ngōdi ki mbae kin, m-ində jim dō ti al bəy, taa mi dāw ki mbuji girim al bəy tō. M-nay ki lo kay ngōdi ti mba kadi m-ində jim dō ti, tado mi wa ki dōm, Jəju Kirisi ində jine dōm ti. ¹³ NGakom je, m-gər kadi m-ində jim dō ne ti ki m-isi m-ay ngōde ka kin al bəy, ningə ne kare ki m-ra, mem oy dō ne je ti ki gom ti, m-ində tōgi dō rōm ti kadi jim ədi ne ki e nōm ti kin yo. ¹⁴ M-ay ngōdi sōbi dō ne ki e nōm ti, kadi m-ingə ne baji ki Luwə bar-je kadi adi-je dōrā ti ki go rəbi lə Kirisi. ¹⁵ J-ai ki ji tōgi gangi me NDil ti, sōbi kadi mər ta ləje a nangi dō lo ki m-əl ta ti kin. NGa ningə, kin ə re ne madi to, ə ndusi asi-naa dō ti al ba, Luwə a tēē kəmsi dō ti. ¹⁶ Re e ri ə ra ne ka, adi ji njiyāi naa ti tək i j-ji nu bit i ji tēēi ne kin. ¹⁷ NGakom je, maji kadi indaji-mi, ə kadi indai kəmsi go nja dije ti ki isi njiyāi ki go lo njiyəje ti tək i igəri. ¹⁸ Tado ngay je, njiyəde əsi ta koy Kirisi dō kagi-dəsi ti. Ningə e ta ki m-əl səsi ki dəkagilo je pəti, nə m-təl m-əl səsi bōne bəy, ki man nō kəm ti. ¹⁹ Əi dije ki ta təl tade e tuji, tado luwə ləde e kandade, taa tōba ləde e me ne ti ki to rōsol ti tō. Ningə ne ki uwə mede, e ne ki dōnangi ti ne par. ²⁰ Nə je ba, je ngan njé bē je ki dōrā

ti. Dɔrɑ ki e lo ki j-isi ji nginɑ nje kaji-je, Babe laje Jɔju Kirisi kadi a j ti tɑ re ingɑ-je. ²¹ Jɔju a mbɑl darɔje ki tɔge goto, ki a oy kin, kadi tɑl to tɑ darɔe ki ɛti bɑl kin be. A ra kilɑ kin ki tɔgi ki aw-n kadi uwɑ-n ne je pɑti gin tɔgine ti.

4

¹ NGakom je ki njɛ ndigi lɑm, m-ndigi ngay kadi m-tɑl m-o sɑsi. Sɑi, sɑi ne rɔnɑl lɑm, sɑi jɔgi kɑsi-gon ki isi dɑm ti. Lo kin ti, njɛ ndigi lɑm, maji kadi uwɑi tɔgisi ba tɑ kin be, injiyɑi naa ti ki Babe.

Ta kɔji mba kisi ki naa ki lapiya

² M-uwɑ nja Ebodi ɑi ki Sɛtisi, m-dɑji-de kadi adi mede e kare me kindɑ rɔ naa ti ki Babe. ³ NGA ningɑ j ki madi-kilɑm ki maji, m-dɑji kadi irɑ sɑde adi ndude osi gonaa ti, tadɔ ɑi dɑne je ki indɑi rɔde naa ti sɑm, rɔi mbata Poy Ta ki Maji. Rɑi, naa ti ki Kilɑma je ki ndɑgi madi-kilɑm je ki rangi pɑti ki Luwɑ indɑ tɔde me makitibi kaji ti.

⁴ Irai rɔnɑl ki dɔkagilo je pɑti me njiyɑ naa ti ki Babe. M-tɑl m-ɑl sɑsi bɑy, irai rɔnɑl! ⁵ Maji kadi dije pɑti gɑri ra maji lɑsi. Babe a re basine. ⁶ Ningɑ, kadi adi mesi a sururu dɔ ne madi ti al. Me ne je ti pɑti ki to rɑsi, maji kadi indɑi nɔ Luwɑ ti, ɑli sie ta, inɔi dɔe ti, ɑ irai-e oyo tɔ. ⁷ NGA ningɑ, lapiya lɑ Luwɑ ki itɑ ne gɑr lɑ dɑw, a ngɑm ngɑmesi ki taga

je lɑsi me kindɑ rɔ naa ti ki Jɔju Kirisi.

⁸ Ki basine kin ngakom je, maji kadi ne je pɑti ki e ne ki rɔjeti, ne ki dije pɑti, ne ki e ne ki dana, ne ki ay njay, ne ki nɑl dije, ne ki dije ɑsi-gone, ne ki tɔe bɑ, ne ki dije ilɑi tɔji dɔ ti, ɑ kadi uwɑ mesi. ⁹ Ne ki m-ndo sɑsi, ne ki ingɑi rɑm ti, ne ki oi tam ti, ki ne ki oi rɑm ti, maji kadi uni irai kilɑ. Ningɑ Luwɑ ki nje kadi lapiya a e naa ti sɑsi.

Polra oyo Pilipi je mbata ne ki ilɑi adi-e

¹⁰ Rɑm nɑl-m ngay me kindɑ rɔ naa ti ki Babe, loki m-o itɔji ki taga bɔne tɑki mesi to dɑm ti. Mesi kin to dɑm ti be mari nu, nɑ ta rɑbi ki kadi itɔji-mi adi m-gɑr ɑ ingɑi al. ¹¹ NGA ningɑ, m-ɑl ta kin be mbata ne ki to rɑm, al jagi. Tadɔ mi dɑw ki m-gɑr lo ra rɔnɑl dɔ ne ti ki to jim ti. ¹² M-gɑr kisi me ndoo ti, taa m-gɑr kisi me ne kingɑ ti tɔ. Me ne je ti pɑti, ki lo je pɑti, m-gɑr kisi me ndan ti ki me ɔo ti, me ne to mbar ti ki me ne to rɔ ti. ¹³ M-asi kadi m-dɔɔ urm me ne je ti pɑti ki takul Kirisi ki nje kadi-m tɔgi. ¹⁴ NGA ningɑ, e ne ki maji ɑ irai kadi indɑi rɑsi naa ti sɑm dɔ kɔ ti lɑm. ¹⁵ Sɑi Pilipi je, sɑi wa igɑri maji tɑki, lo kilɑ ngirɑ kilɑ mbɛ Poy Ta ki Maji ti, loki m-aw kadi m-iyɑ dɔnangi ki Masɑduwan ti[⊕], dɑw madi ki rangi ki kadi un ne adi-m to ne ti ki mi m-un m-adi kin goto. Dɑw bɑ, e sɑi je par. ¹⁶ Loki mi Tɑsaloniki ti, ilɑi ki ne ki m-aw ki ndooe asi nja

joo kare, irai sɛm[☆]. ¹⁷ Ningə e kadi-kare ɓa m-isi m-sangi jisi ti al, nə m-isi m-sangi kadi kər ra maji ləsi aw ki dɔ made ti dɔ made ti. ¹⁸ Ki ɓasine kin, nə je ki m-aw ki ndooe ka m-ingə pəti tɔ ngata. M-ingə ki to mbar mbar rɔm ti, nə ki dum goto loki Epapiroditɔ adi-m nə ki adi-e kadi adi-m kin. Nə ki adi-mi kin tɔ tə kadi-kare ki ɓayɛ ətɔ maji, ki Luwə taa, kadi-kare ki nəl-e. ¹⁹ Lo kin ti, Luwə a adi səsi nə je pəti ki awi ki ndooe, ki go nə kingə ti lie ki ətɔ ɓəl ki go rəbi lə Jəju Kirisi. ²⁰ Ningə kadi kəsi-gon e ki dɔ tɔ Luwə ti ki Bawje ki dəkagilo je ki dəkagilo je. *Amen!

Kuwə ji-naa ki dɔbɔy ti

²¹ Uwəi ji njé kadi-me je pəti me tɔ Jəju ti adi-mi. NGakom je ki ətɔ sɛm nə uwəi jisi. ²² Taa njé kadi-me je pəti uwəi jisi tɔ. Ki bo ngay e njé ki isi rai kilə me kəy ti lə nje kɔɓe ki boy Səjar.

²³ Kadi me-maji lə Babe Jəju Kirisi e naa ti səsi pəti. Amen!

Makitibi ki Pol ndangi adi Kolosi je

*Ta ki dɔ makitibi ti ki Pol
ndangi adi Kolosi je*

Kæte mari nu, Kolosi e ɓe bo kare ki dɔnangi Aji ti, ki a asi kulɛ mætɔr 200, kaw ki lo kibi kadi ti lɛ ɓe ki Epɔji ti be. Basine kin ɓari-e Turki ngata. Re ə nɔ o maji ɓa, a e ɓe ki Pol indɔ njane ti nja kare al. E madi-kilɔ Pol kare ki tɔe nɔ Epapirasi, ki e dɔw ki Kolosi ti wa nɔɔ ə e dɔw ki dɔsɔy ki aw ki Poy Ta ki Maji me ti (Kol 1.7; 4.12).

Dɔkagiloe ti kin Pol e dangay ti (4.3; 10, 18), dɔmaji ə a e Rom ti. Ə Epapirasi re rɔ Pol ti ɔr-e poy njɛ kaw-naa je ki Kolosi ti tɔki nɛ ndo ki go rɔbe ti al isi njiyɔ dande ti nɔɔ ki tɔgine ngay. Əl tɔki njɛ ndo nɛe je ka kin əli kadi dɔw gɔr Luwɔ ə ingɔ kaji ɓa, sɔbi kadi aw nɔ tɔgi je ti ki go ndil ti nim, kadi ilɔ dɔne gin nɛ jibɔl ɓe je ti madi tɔ kijɔ mɔti je, kindɔ kɔm go kuji kuso nɛ je ti ki kuji kay nɛ je ti. NGay al go poy ta ti kin ɓa, nje kaw kilɔ Pol ndangi makitibi adi njɛ kadi-me je ki Kolosi ti, ole mede tɔki kaji ki Luwɔ adi-je ki takul Jɔju Kirisi kin asi naki ngata. Makitibi kin, dɔmaji ə a ilɔ-n adi-de ki rɔbi lɔ Tisiki əi ki Onɔjim (4.7, 9). J-a j-ingɔ kɔy kɔm ta joo me ti:

Go ta kuwɔ ji-naa ti, ki oyo ki ra Luwɔ (1.1-14) me kɔy kɔm ta ti ki dɔsɔy, Pol tɔji Kirisi tɔ nje kisi dɔ nɛ je ti pɔti. Əl

tɔki Kirisi aw ki tɔgi dɔ tɔgi je ki go ndil ti pɔti, e ki karne ba ə e NGar dɔ njɛ kaw-naa je ti (1.15-2.3). Go ti ɓa, Pol ndɔji Kolosi je dɔ nɛ ndo ti ki loe al ki dije madi isi njiyɔi dande ti (2.4-25).

Me kɔy kɔm ta ti ki dɔbɔy ti, Pol ole me Kolosi je dɔ nɛ ti ki e njiyɔ me kisi ki dɔ taa ki sigi, naa ti ki Kirisi, dan njɛ kun go Kirisi je ti wa nim, dan dije ti ki me kɔy je ti lɔje ə se dan dije ti ki me ɓe ti ba pɔti (3.1-4.6). Nje kaw kilɔ Pol tɔl ta ta lɔne ki ta je ki dɔne ti wa, əl-n ta ndɔy be dɔ Tisiki ti nim dɔ Onɔjim ti nim, taa ta kuwɔ ji-naa ki e wa ndangi ki jine kin tɔ (4.7-18).

Nɛ ndo je ki go rɔbi ti al, toi dangi dangi ki dɔkagiloe, dɔkagiloe, nɔ nɛ kare ki njɛ ndo nɛe je kin pɔti isi sangi, e ta kadi njɛ kun go Kirisi je sɔli me kadi mede Kirisi ti ki e ki karne ba par ə aw ki tɔgi kin. E mbata kin ə, makitibi ki Pol ndangi adi Kolosi je kin, re isi tidɔ ɓa, a o kadi ta ki me ti sɔbi dɔ dɔkagilo ki je ti ɓone wa kin tɔ. Makitibi kin a dɔ Kirisi ti, tɔje kadi aw ki tɔgi dɔ tɔgi je ki go ndil ti pɔti, kadi taa-n dije ki isi gin tɔgide ti ilɔ-de taa.

Kuwɔ ji-naa

¹ Mi Pol ki nje kaw kilɔ lɔ Jɔju Kirisi ki go ndigi ti lɔ Luwɔ, naa ti ki ngokɔje Timote ə ji ndangi makitibi kin, ²j-adi sɔi dije lɔ Luwɔ ki isi me ɓe ti ki Kolosi, sɔi ngakɔje je ki adi mesi Kirisi. Kadi Luwɔ ki Bawje ra sɔsi maji ə kadi adi sɔsi lapiya tɔ.

*Pol ra oyo Luwə mbata lə
Kolosi je*

³ Ji ra oyo Luwə ki Baw Babe ləje Jəju Kirisi, dəkagilo je pəti ki j-isi j-əl sie ta ki mbata ləsi. ⁴ Ji ra-e oyo tadɔ j-o poy kadi-me ləsi ki adi Jəju Kirisi, ki ndigi ki indigi dije pəti ki əi dije lə Luwə. ⁵ Kadi-me əi ki ndigi-naa kin, ginde e dɔ ne kində me dɔ ti ləsi ki Luwə isi ngəm me dɔrɔ ti adi səsi. Igəri ne kində me dɔ ti kin ki takul kilə mbɛ Poy Ta ki Maji ki e ta ki rɔjeti. ⁶ Poy Ta ki Maji kin aw biti tee rəsi ti. Ningə asi dɔnangi ba pəti ki kandine, ə aw ki kəte kəte təkɪ to-n dansi ti kin be tɔ, ilə ngire me ndɔ ti wa ki oi poy ta ki ɔji dɔ memaji lə Luwə, taa igəri memaji kin tə ne ki rɔjeti. ⁷ E Eparisasi, ki e madije ki ngay me kilə ti ə ndo səsi ne je kin. E dəw ki dana ki nje ra kilə bəə lə Kirisi dansi ti. ⁸ Ningə e ə əl-je ta dɔ ndigi-naa ti ki NDil Luwə adi səsi.

*Kəl ta ki Luwə mbata ti lə
Kolosi je*

⁹ Be ə, je ka, ndɔ ti wa ki j-o-n poy ta ləsi kin, j-iyə ta kəl ta ki Luwə ki mbata ləsi al. Ji dəje kadi adi səsi igəri ndigi lie maji ki takul gosi ki ne gər ki NDile adi səsi. ¹⁰ Lo kin ti, pa njiyəsi a e pa njiyə dije lə Babe ki nəl-e me ne je ti pəti, a e pa njiyə ki aw ki kəte kəte me kilə ra ki maji ti, ə a itɔgi me gər Luwə ti par par tɔ. ¹¹ Ji dəji Luwə kadi adi səsi tɔgi me ne je ti pəti ki takul tɔge ki əti bəl, mba kadi uwəi tɔgisi ba me ne je ti pəti, ki kisi dɔ ti ki kore me tɔ. ¹² Irai oyo Luwə ki Bawje

ki rɔnəl təkɪ adi səsi asi kingə ne nduwə ki isi ngəm me bəkɔ ti lie ki ndole, mbata dije ki əi yəe je. ¹³ E ə, ɔr-je gin tɔgi ti lə til, re səje me bəkɔ ti lə NGone ki nje ndigi lie. ¹⁴ Ki takul NGone kin ə, je-n ki taa kiyə taa, ningə majal je ləje e ki kiyə go kɔ tɔ. ¹⁵ NGon kin, e bana kəm Luwə ki dəw asi koe al. E NGon dər ne kində je pəti. ¹⁶ Təkɪ rɔjeti, e ki takule ə Luwə ra-n ne je pəti ki me dɔrɔ ti nim, ki dɔnangi ti ne nim tɔ. Ne je ki dəw oo-de ki kəmne, ki ne je ki dəw oo-de ki kəmne al, re ən kɔbe je, ki tɔgi je, ə se njé kɔbe je ba pəti ka, e ki takule ə Luwə ra-n ne je kin pəti nim, ta e ki mbata lie nim tɔ. ¹⁷ Kirisi e nɔ ne kində je ti pəti. Ningə e ki takule ə, ne je pəti ki Luwə rade, ai ki dɔde taa tɔ. ¹⁸ Kirisi ə wa e ki bo dɔ njé kaw-naa je ti, ki əi darɔe. E wa ə e kilə ngirə ne, e dəw ki dɔ kəte ki tee dan njé koy je ti. Be mba kadi-me ne je ti pəti, e ki dɔ kəte. ¹⁹ Tadɔ Luwə ge kadi ne je pəti ki rɔne ti asinaa bərərə rɔ Kirisi ti. ²⁰ Ningə e ki takul Kirisi ə Luwə ndigi kadi dije pəti ki dɔnangi ti ne iləi noji naa ti səne. E ki takul məsi NGone ki ay dɔ kagi-dəsi ti kin ə, Luwə adi lapiya ren dɔnangi ti ne ə se dɔrɔ ti. ²¹ Ningə səi je ki kəte ɔri kagisi kɔ ta kəm Luwə ti, səi njé bə je lie ki mbata mər ta je ləsi, ki ne rasi je ki majal. ²² Nə ngəsine Luwə ilə noji naa ti səsi ki takul darɔ Kirisi ki go rəbi koye, mba kadi ra adi tee ta kəm Babe ti tə dije ki ayi njay nim, ki kanji yoro nim,

taa ki kanji ta madi dōsi ti nim tō. ²³ Ningə, maji kadi ai dō njasi ti me kadi-me ti. Kadi-me kin ə e gin kəy ki ngə ki ai dō ti, ki kanji kadi ne madi ɔr səsi aw səsi say ki ne kində me dō ti ləsi ki Poy Ta ki Maji adi səsi kin. Poy Ta ki Maji ki e ki kilə mbə kadi dije pəti ki dōnangi ti ne kin. Ningə e ə mi Pol mi nje ra kile.

Ko la Pol mba njé kaw-naa je

²⁴ NGosine, rəm nəl-m mbata ko je ki m-isi m-ingə mbata ləsi. Təki rōjeti, me rəm ti, ki mbata maji lə njé kaw-naa je ki əi daro Kirisi, m-təl ta ko je ki nay kadi Kirisi ingə. ²⁵ Ki mbata njé kaw-naa je ə m-təl-n nje ra kilə bəə ləde. E Luwə ə ilə kilə kin jim ti mba kadi m-ra-n səsi. Kilə kin e kadi m-ilə mbə Poy Ta ki Maji lə Luwə kin ba pəti madi səsi. ²⁶ E ne ki to lo bəyo ti ki rō gin dije ti pəti ki dəkagilo je pəti, nə ngosine tēj ki dōe adi dije ləne gəri. ²⁷ Tado Luwə ndigi kadi gəri ne ki oji kadi ra ə e ne ki maji ki əti bəl kin. E ne ki kində dōe dana mbata maji lə dije pəti. Ne ki to lo bəyo ti ki Luwə tēj ki dōe e Kirisi ki isi mesi ti, ə adi igəri ay njay təki a səi me tōba ti lə Luwə kin. ²⁸ E Kirisi kin ə, j-isi j-ilə mbə Poy Ta ki Maji lie ki rəbi ndor mbi dije pəti, ki rəbi ndo-de ne ki takul kəm-kədi ki Luwə adi-je. MBa kadi əi pəti təli dije ki tōgi gangi me Kirisi ti. ²⁹ MBata kin ə, m-isi m-ra-n kilə nim,

m-isi rō-n nim, ki tōgi Kirisi ki isi ədi rōne rəm ti.

2

¹ Təki rōjeti m-ndigi ngay kadi igəri rō ki ngə ngay ki m-isi m-rō mbata ti ləsi, ki mbata lə Lawodise je, taa ki mbata ti lə ndəge je pəti ki ooi mi ki kəmde al kin tō*. ² Rō kin, m-rō kadi m-ilə-n dingəm mede ti, ə kadi indəi rōde naa ti kare ba me ndigi-naa ti, taa kadi ingəi ne gər ki a adi-de me ki tji kati, kadi gəri ne lə Luwə ki to lo bəyo ti, ki e Kirisi kin nim tō. ³ E rō Kirisi ti kin ə dəw a ingə gosi je ki ne gər je ti. ⁴ M-əl ta kin be mba kadi dəw madi ədi səsi ki bəl ta ki tane ti al. ⁵ E ki rōjeti, kadi darəm e say səsi, nə ndilm e naa ti səsi. Ningə rəm nəl-m ngay kadi m-o səsi, ai dō njasi ti, taa uwəi tōgisi ngə me kadi-me Kirisi ti tō.

Ne je pəti e rō Kirisi ti

⁶ NGa ningə, təki itaai Jəju Kirisi, ki Bəbe mesi ti, maji kadi injiyəi sie naa ti. ⁷ Həi ngirəsi rōe ti, ə adi kisi ki dō taa ləsi e kəy ki indəi dōe ti tō. Ningə kadi ai dō njasi ti me kadi-me ti ki go ne ndo ti ki ingəi, ə kadi irai oyo Luwə ki dō-naa ti dō-naa ti tō. ⁸ Indəi kəm-kədi dō rōsi ti, kadi dəw madi ədi səsi ki ne gər ki ngom, ki ndae goto ki e ne gər lə dije ki dōnangi ti ne kin al. E ne gər ki ngire e dō ne jibəl bə ti lə dije ki dō tōgi ndil je ti ki majal ki dōnangi ti ne, bəi e dō Kirisi ti al*. ⁹ Tado ne je pəti ki rō Luwə ti, tade asi-naa bərəre rō Kirisi ti. ¹⁰ NGa ningə səi

ingai ne je pæti asi-naa rɔ Kirisi ti, ne ki du sæsi goto. Kirisi ki e ki bo dɔ tɔgi je ti, ki dɔ njé kɔbe je ti pæti.

11 E me kində rɔ naa ti ki Kirisi kin ə itəli dije ki njé kijə mətide. Ningə e kijə məti ki dəw ɓa ijə ki jine al, nə e kijə məti ki Kirisi wa ə ijə, mba kadi ɔr-n ngur darɔ ki isi aw sæsi ki majal ti kin kɔ. 12 Ki rəbi lə batəm ki irai, dibi sæsi naa ti ki Kirisi, ningə uni sæsi naa ti sie lo koy ti tɔ tado adi mesi dɔ tɔgi ti lə Luwə ki tɛɛ sie dan njé koy je ti. 13 Səi ki kəte, səi dije ki koy mbata majal je ləsi, səi dije ki səi *Jipi je al, ijəi mətisi al tɔ, nə ɓasine, Luwə təl adi isi kəm ba naa ti Kirisi. Luwə iyə go majal je laje pæti kɔ. 14 Luwə buji ne raje je ki to me makitibi, ki isi səki dɔje, taa ɔsi-je ta ki go rəbi lə ndu-kun je kin kɔ; Luwə tuji-de kɔ ki go rəbi ɓə-de dɔ kagi-dəsi ti. 15 E be ə, Luwə ɔr-n tɔgi ndil je ki majal ki tɔgi ki isi ɔi be kɔ[☆], ilə rɔsɔl dɔde ti ta kəm dije ti, adi me njiyə təti rɔ ti lə NGone, ki e Kirisi, əi je njiyəi tə dangay je. 16 Lo kin ti, adi dəw madi gangi ta dəsi ti mbata ne kuso ə se ne kəy al, taa ɔji dɔ ndɔ kə nay ə se ndɔ taa kəə lə Jipi je al. 17 Ne je kin pæti əi ndil ne je ki a rəi, nə ne ki rɔjeti, e darɔ Kirisi. 18 Oti kadi adi dəw madi təl rɔ ki təti ləsi kin yane ti. Adi e dije ki njé ra rɔde njé dɔ sɔl ti, isi ɔsi dɔde nangi nɔ malayka je ti, əi dije ki njé koo ne ki koo me ni ti tə ne ki ngay. Əi dije ki tagade e taga ki a dɔ dəw ti wa par,

adi isi indəi gude. 19 Dijee kin, mbati kuwə ki Kirisi ki e ə e dɔ kin. Nə təkɔ rɔjeti, e ki takul Kirisi ki e dɔ kin ə ngan rɔ je pæti ingai ne ki kadi a ra sɔde. E ki takule ə tal je ki singə je isii ta naa ti isi rai kilə. Ningə e Luwə ə e nje ra kadi darɔ kin tɔgi. 20 Səi ki koy naa ti ki Kirisi, adi səi ki taa kiyə taa ji tɔgi ndil je ti ki majal ki me duniya ti. NGA ra ban ə, to təkɔ ji kisisi ki dəsi taa, isi gin tɔgi ti lə ne je kin ɓəy be ə? MBa ri ə itəli rɔsi gin ndu je ti ki ə nə: 21 «Un ne kin al! Ɔdi ne kin tai ti al! adi ji ɔdi ne kin al!» 22 Ne je kin pæti əi ne je ki a tuji kɔ go kilə ti ki dəw ra-n. Ningə əi ndu-kun je ki ne ndo je ki go ne gər ti lə dije. 23 Təkɔ rɔjeti, kun-ndu je kin, təkɔ o ɓa, e ne ki tɔji gosi, mbata tɔji rəbi ra Luwə lə dəw ki ra, rəbi sɔl dɔ ki rəbi kində tɔgi dɔ darɔ rɔ ti, nə ke ə e ndu-kun je ki ndade goto, toi mbata təl ngur darɔ par.

3

Kisi ki dɔ taa ki sigi ki Kirisi

1 Təkɔ uni sæsi lo koy ti naa ti ki Kirisi, maji kadi isangi ne je ki taa dɔrɔ ti, ki e lo ki Kirisi isi ti, dɔ ji kɔ Luwə ti kin[☆]. 2 Iməri ta dɔ ne je ti ki dɔrɔ ti, ɓi dɔ ne je ti ki dɔnangi ti ne al. 3 Tado səi dije ki oyi, ningə kaji ləsi e ki ɓɔyɔ naa ti ki Kirisi rɔ Luwə ti. 4 Dɔkagilo ki Kirisi ki e kisi ki dɔ taa ləsi a tɛɛ ningə, səi je ka a tɛɛi sie me tɔba ti ki taa lo.

Kisi ki dɔ taa ki kəte ki e ki bone

⁵ Maji kadi idibi ne je pəti ki dɔnangi ti ne, ki to rɔsi ti: adi ə sangi-naa ki lo kaya ti, ki ne ra ki to nje, ki ngur darɔ ki əti bəl, ki ɔo ne je ki majal, ki ra ta ne kingə, ki e yo ki ra. ⁶ E ne je kin ə isi re ki wongi lə Luwə dɔ dije ti ki njé tɔ-e rɔ. ⁷ E kin ə, e pa njiyəsi je ki kəte, loki isi me majal ti bəy. ⁸ Nə ngɔsine, maji kadi imbati ne je kin pəti, adi e wongi ki ra, ki ne ra ki dɔ gu ti, ki me ndul, ki ne taji, ki ta je ki go rəbe ti al ki isi tɛɛ tasi ti. ⁹ Oti kadi əli-naa ta ngom. Tado səi dije ki ɔri kɔki dəw rɔsi ti kɔ, ki kilə rae je ngata. ¹⁰ Ningə ngɔsine iləi dəw ki sigi rɔsi ti, dəw ki Luwə ki nje kində ne je isi təl-e ki sigi ti taa taa, kadi titi-naa sie, kadi tɛɛ gər-e ti ki rɔjeti. ¹¹ Me kisi ki dɔ ta ti ki sigi kin, kər kəm-naa goto, mbɔ dije ti ki əi *Jipi je ə se njé je ki əi Jipi je al, mbɔ njé kijə mətide ki njé kijə mətide al. Kəl kə nə mba ə se dəw ki kəm tɛɛ al, goto, kəl kə nə bəə ə se dəw dərɔne, goto. E Kirisi par ə e ne je pəti me ne je ti pəti.

¹² Səi dije ki Luwə mbəti səsi, səi dije lie ki ndigi səsi. E mbata kin ə, maji kadi awi ki koo kəm-to-ndoo lənaa rɔsi ti, kadi səi njé ra maji, njé kilə dɔ nangi, kadi səi dije ki səl ləm ləm, dije ki njé kore me. ¹³ Maji kadi isi dɔ ti ki naa. A re dəw madi aw ki ta ki to rɔe dɔ ngokɔe ti ə, maji kadi iyəi go kɔ yo ki ne adi-naa, təki Kirisi iyə-n go majal je ləsi kɔ kin be tɔ. ¹⁴ Ne ki e dɔ ne je ti pəti, e kadi ndigi-naa e kibi rɔsi. E ə a ra kadi kində rɔ

naa ti ləsi a e ki rɔjeti. ¹⁵ Kadi lapiya lə Kirisi ɔ ɔe ngəmesi ti. E ki mbata lapiya kin ə Luwə ɔar-n səsi, kadi itəli darɔ ki kare. Ningə kadi səi njé ra oyo Luwə. ¹⁶ Maji kadi ta lə Kirisi rɔsi mesi. Ningə kadi indoi-naa ne je, indəji-naa je ki yo ki ne ki gosi ki ngay. NGA ningə, kadi osi pa, iləi tɔji dɔ Luwə ti ki oyo ki ra me Pa je ti ki me makitibi ti lə Luwə, ki me pa kilə dɔngəm me naa ti, ki me pa je ti ki NDil Luwə adi səsi. ¹⁷ Ne je pəti ki isi irai, ki ta je pəti ki isi əli, maji kadi e me tɔ Bəbe Jəju ti, nga ningə kadi irai oyo Luwə ki takule.

Kisi njé kadi-me je me kəy ti

¹⁸ Səi dəne je ki njé ngaw, maji kadi iləi dɔsi gin tɔgi ti lə ngawsi je təki sɔbi kadi irai ta kəm Bəbe ti. ¹⁹ Səi ngaw dəne je, maji kadi indigi nesi je. Adi rɔsi atɔ səsi dɔde ti al. ²⁰ Səi ngan je, maji kadi itəli rɔsi go ta ti lə njé kojisi je me ne je ti pəti, tado e ne ki nəl Bəbe. ²¹ Ningə səi baw ngan je, oti kadi irai adi wongi ra ngansi je, tado re e be ə, mede a tuji. ²² Səi bəə je, maji kadi itəli rɔsi go ta ti lə ɔasi je ki dɔnangi ti ne kin. Ningə, oti kadi irai tə kilə kədi kəm-naa taga ne par kadi nəl dəw, nə kadi irai ki me ki kare, ki ɔəl NDil Bəbe. ²³ Kilə ki to ban ki isi irai ɔa, kadi irai ki me ki maji tə kilə lə Bəbe ə isi irai, ɔi tə kilə lə dəw, al. ²⁴ Ningə kadi igəri təki Bəbe a adi səsi ne maji ki ngəm mbata lə dije ləne kin, tə ne kigə go jisi. Tado Bəbe ki rɔjeti e Jəju Kirisi. ²⁵ Ki rɔjeti,

dəw ki ra ne ki go rəbe ti al, a tətī kandi ne ra ki go ti al ləne kin, tadə kər dəw dana goto rə Luwə ti.

4

¹ Səi ki awi ki bəə je, maji kadi irai-de maji, ki go rəbi ki dana. Ningə kadi səi ka igəri təkī, awi ki Basi dərā ti noo tə.

Ta kəji ki də kaw kilə ti

² Maji kadi uwəi təgisi ba me kəl ta ti ki Luwə, kadi kəl ta ki Luwə ra adi isi dəgi ti, irai oyo Luwə ki də-naa ti də-naa ti. ³ NGa ningə, əli ta ki Luwə ki mbata ləje tə, kadi Luwə tēē ta rəbi noje ti kadi j-əl ta lie, kadi j-ilə-n mbe ne ki to lo bəyo ti oji də Kirisi, ki m-to-n dangay ti kin. ⁴ Əli ta ki Luwə kadi m-əl ta lə Kirisi kin ay njay, təkī səbi kadi m-əl-n. ⁵ Maji kadi kəmsi ədi də pa njiyəsi ti ki rə dije ti ki adi mede Kirisi, al. Ningə kadi dəkagilo ki Luwə adi səsi kin, irai kilə, 6i adi man kə kare al. ⁶ Maji kadi ta kəlsi e ta kəl ki maji ki dəkagilo je pəti, ki kadi dəw ingə ne ki to sie soti me ti. Kadi igəri lo kuji tur ta dije ti ki adi mede Kirisi, al.

⁷ NGokom ki nje ndigi ləm, Tisiki a əl səsi ta je pəti ki dəm ti adi oi. Tisiki[☆] e nje kilə bəə ki a də njane ti, taa e madi-kiləm me kilə ti lə Bəbe nim tə. ⁸ NGa ningə, m-ilə sie be mba kadi adi səsi poyje adi oi nim, taa ki mba kadi ilə dīgəm mesi ti nim tə. ⁹ Onəjim[☆] ki e ngokoje ki dana, ki ji ndige ngay kin,

a uwə sie rəbi. Onəjim e dəw rəsi. Əi ki Tisiki a əli səsi ne je pəti ki isi rai ne rəje ti ne adi oi.

Kuwə ji-naa ki dəbəy ti

¹⁰ Madi dangay ləm Arisitarki[☆] uwə jisi, taa Marki[☆] ki ngonan Barn-abasi[☆], ki ingəi ta kəji je ki oji dəe kin ka uwə jisi tə. Re aw tēē rəsi ti 6a, kadi uwəi-e ki rəsi ti maji. ¹¹ Jəju, ki isi bari-e Jusitusi uwə jisi tə. MBQ *Jipi je ti ki adi mede Kirisi kin, əi je kin par ə isi rai səm kilə ki oji kəbe lə Luwə ne. Əi je kin ə əi təgim ki ngay. ¹² Epapirasi[☆] ki e dəw ləsi uwə jisi tə. Epapirasi e bəə kilə lə Jəju Kirisi, ki iyə ta rə al ki mbata ləsi, me kəl ta ti ki Luwə. Əl ta ki Luwə mba kadi ai də njasi ti, kadi səi dije ki təgi gangi me NDil ti, taa kadi səi bəsi kadi irai ndigi ra je lə Luwə pəti tə. ¹³ M-ma naji lə Epapirasi təkī adi rəne kə ngay mbata ti ləsi, ki mbata lə njə kaw-naa je ki Lawodise ti nim, taa njə ki Iyerapolisi ti nim tə. ¹⁴ Madije ki ngay, Luki, ki e dəkitur əi ki Dəmasi uwəi jisi tə[☆]. ¹⁵ Uwəi ji ngakoje je ki Lawodise ti, naa ti ki Nimpa əi ki njə kaw-naa je me kəy ti lie adi-je tə. ¹⁶ Loki itidəi makitibi kin ningə, iləi adi njə kaw-naa je ki Lawodise ti ka tidəi tə. NGa ningə e ki njə ki Lawodise ti a iləi adi səsi kin, səi ka itidəi tə. ¹⁷ Ningə kadi əli Arsipi[☆] adi ində kəmne go kilə ti lə Bəbe ki ingə kin, kadi ra kile maji.

☆ 4:7 Knjk 20.4; Ep 6.21-22 ☆ 4:9 Plm 10-15 ☆ 4:10 Knjk 19.29; 27.2 ☆ 4:10 Knjk 12.12, 25; 13.13; 15.37-39 ☆ 4:10 Knjk 9.27; 11.22, 30 ☆ 4:12 1.7 ☆ 4:14 2Tim 4.10, 11; Plm 24 ☆ 4:17 Plm 2

18 Ta kuwə ji kin e mi Pol ə
wa ə m-ndangi. Kadi mesi oy
dɔm ti al, təkɪ m-to dangay ti
ne. Kadi me-maji lə Luwə e
naa ti səsi. Amen!

Makitibi ki dəsəy ki Pol ndangi adi Təsaloniki je

*Ta ki də makitibi ti ki dəsəy
ki Pol ndangi adi Təsaloniki je*

Təsaloniki e be ki kəte e be bo ki isi də made je ti, go nangi ti ki Masəduwan ki dije ki Rom isi də ti. Masəduwan ki a ki jam də be ti ki Girəsi, kaw ki lo kibə kadi ti be.

NGa ningə, e kaw mba ti lə Pol ki kə joo ki aw mba kilə mbe Poy Ta ki Maji kin ə, ətə Pilipi ti aw Təsaloniki, ində gin njé kaw-naa je ki Təsaloniki ti. Nə lo kadi Pol isi Təsaloniki ti ndə ngay goto, tadə Jipi je madi ki əsi-e ta. E be ə, ra adi Pol əi ki Silasi, tusi Təsaloniki iyəi, ə ətə law ba awi Bəre ti (Knjk 17.1-10). Dəkagilo ki rangi go ti nga 6a, Timote ki təl re Təsaloniki, aw ingə Pol Korəti ti, ade poy njé kaw-naa je ade oo (1Təsa 1.6). Lo kin ti ə, Pol a ndangi-n makitibi ki dəsəy kin, kaw ki 6al ti ki 51 je be go Jəju Kirisi ti. Njé sangi gin makitibi je əli təkə makitibi ti ki dəsəy ki Pol ndangi adi Təsaloniki je kin e makitibi ki ndange a e nq makitibi je ti ngay ki me Kilə-mindi ti ki Sigi.

Poy njé kaw-naa je ki Pol oo, ade rənəl ngay. Be ə, me makitibi ti ki Pol ndangi adide kin, ra oyo Luwə mbata njé kaw-naa je ki Təsaloniki ki təli ne ndaji ki maji mbata lə ndəgi njé kaw-naa je ki dənangi Masəduwan ti. Pol

ole mede də kilə ti ki e wa ra dande ti, ningə əl-de təkə ndigi ngay kadi n-təl n-oo-de tə (1.1-3.13). Pol ilə dingəm mede ti kadi uwəi təgide ba nim, kadi təgi ki kəte me njiyə naa ti ki Kirisi nim (4.1-12).

Ta ki rangi, Pol əl-de ta ki də ta ti ki isi dəji-naa əji-n də ki lo koy ti lə njé koy je, ki təl ki Kirisi a təl tə re me təba ti (4.13-5.11). Pol təl ta makitibi ləne ki ndu je ki kadi njé kaw-naa je ai də ti tə, ta kuwə ji-naa tə (5.12-28).

Makitibi ki Pol ndangi adi njé kaw-naa je ki Təsaloniki ti kin, re ki me kosi nangi adi dije pəti ki isi dəji rəde ta də dəkagilo ti ki dəbəy ti. Dije ki njé kun go Kirisi ingəi me makitibi ti kin təkə əi dije ki əi me kunji ti ngata, ningə kilə ləde e ta kadi tii mede kati, mai naji lə Kirisi dəkagilo ti ki əi dənangi ti ne bəy kin. NGA ningə, ki əji də ndə ki Kirisi a re-n, dəw ki gər goto. Nə ta ləde e kadi indəi mede ti təkə Kirisi a re nqə, ə ndə ki tēə pati 6a, a indəi be naa ti sie (4.17).

Kuwə ji-naa

¹ Mi Pol, naa ti ki Silasi əi ki Timote^ə, ə ji ndangi makitibi kin j-adi səi njé kaw-naa je lə Luwə ki Bawje əi ki Bəbe lə Jəju Kirisi, ki isi Təsaloniki ti^ə. Kadi me-maji ki kisi-maje lə Luwə e naa ti səsi.

*Pol ra oyo Luwə mbata
kadi-me lə Təsaloniki je*

² Ji ra oyo Luwə ki ndə je ndə je mbata ti ləsi pəti, loki j-isi j-əl ta ləsi Luwə taa taa, me

✱ 1:1 Knjk 15.22; 16.1 ✱ 1:1 Knjk 17.1-9; 1Təsa 2.1-2

kəl ta ti sie. ³ Ta kəm Luwə ti ki Bawje, meje isi ole dō kadi-me ti ləsi ki isi kəm, ki ndiginaa ləsi ti tingə bil, ki kuwə tōgi ba me kində me dō Babe ti ləje Jəju Kirisi[☆]. ⁴ Tado ji gər maji kadi Luwə kōti səsi, səi ngakoje je ki ndigi səsi. ⁵ Təki rōjeti, Poy Ta ki Maji ki j-ilə mbeə dansi ti, e me ta ki kəl ti par al, nə e ki tōgi, ki me ki kare ki NDil Luwə adi-je. Səi, igəri pa njiyəje ki ji njiyə-n dansi ti mbata maji ləsi kin bəti. ⁶ Ningə səi je, indaji-je nim, indaji Babe nim, tado itaai ta lə Luwə me kō je ti ki ngay. Itaai ki rənəl ki NDil Luwə adi səsi[☆]. ⁷ Lo kin ti, itəli ne ndaji mbata ti lə njé kadi-me je ki dōnangi Masəduwan ti[☆] ki dōnangi Akay ti[☆]. ⁸ Ka ta lə Babe ba j rōsi ti, tee dōnangi Masəduwan ti ki dōnangi Akay ti par al, nə poy kadi ki adi mesilə Luwə kin sanə ki lo je pəti. Sane sane ki j-aw ki ndoo kadi j-əl tae bəy taa al. ⁹ Dije kare kare əli ta ki dōje ti oji-n dō kuwə ki uwəi-je ki rōsi ti, ki təl ki itəli gidisi adi kagi yo je ləsi, ə itui kəmsi dō Luwə ti ki rōjeti, ki nje kisi kəm ba, kadi irai bəə lie kin. ¹⁰ Irai bəə lie, inginəi ngone ki j dōrə ti, ki un-e dan njé koy je ti taa. NGone Jəju ki nje taa je ta wongi ti ki a re.

2

Kilə ki Pol ra Təsaloniki ti

¹ NGakom je, səi je wa igəri maji kadi e kare ki ndangi ə j-aw-n rōsi ti al. ² Taa igəri maji

bəy tō kadi kəte nō kawje ki rōsi ti, dije adi-je kō je taji-je je Pilipi ti, nə be ka Luwə adi-je tōgi adi j-ilə-n səsi mbeə Poy Ta ki Maji me rō je ti ki ngay[☆].

³ Təki rōjeti, ta lə Luwə ki j-isi j-ilə səsi mbeə, ngire e dō ne ki go ti al ti al nim, e dō rəbi ne ki ay njay al ti al nim, taa ji sangi rəbi kadi ji tə dəw madi al nim tō. ⁴ Ningə, e Luwə ə oo-je kadi j-asi, ə ilə Poy Ta ki Maji jije ti kadi j-ilə mbeə. NGA ningə, j-ilə mbeə kilə ki kadi ji nəln dəw al, nə kadi nəl Luwə ki nje koo ngəme dəw kərə kərə.

⁵ Səi je wa igəri maji kadi ndō kare j-əl səsi ta ki ji to-n səsi pe pe al jagi, taa ji tə səsi ki taje kadi j-ingə-n ne madi jisi ti al nim tō. Lo kin ti, Luwə asi kadi ma naji ləje. ⁶ Ji sangi kadi dəw piti je al, ji sangi piti ləsi al nim, ji sangi piti lə dije madi ki rangi al nim tō. ⁷ Ningə ki rōjeti, ke je njé kaw kilə je lə Kirisi kin, asi kadi j-a j-ində-n tōgi dōsi ti, nə loki je dansi ti, ji təl ji səl ləm ləm. Ji ra rōje tə kō ngan je ki isi ində kəmne go ngane je ti, isi ngəm-de be. ⁸ Ji ndigi səsi ndigi ki je-n bəsi kadi j-adi səsi Poy Ta ki Maji lə Luwə par al, nə je bəsi kadi j-un rōje wa j-adi səsi. Səi, itəli ne ki gate e ngay ki rōje ti.

⁹ M-gər kadi mesilə a ole dō kō ti ki j-ingə me kilə ki ra ti ki dō kō rōgōgo ti ləje. Ji ra kilə kondō je, kada je kadi ji təl ne ki əy dō dəw madi ti dansi ti al. Ji ra be ə j-ilə-n səsi mbeə Poy Ta ki Maji lə Luwə. ¹⁰ Asi kadi imai naji ləje, taa Luwə ka asi kadi

☆ 1:3 1Kor 13.13 ☆ 1:6 Knjk 17.5-9 ☆ 1:7 2Kor 1.16 ☆ 1:7 2Kor 1.1 ☆ 2:2 Knjk 16.19-24; 17.1-9

ma naji ləje tə təkı, pa njiyəje ki rəsi ti səi ki adi mesi Kırısı, e pa njiyə ki ay njay, e pa njiyə ki dana, ne ki kadi dəw a indən ta dəje ti goto. ¹¹ İğəri kadi, kare, kare pəti, ji ra səsi təkı baw ngan je a ra-n ngane je be. ¹² J-ilə dingəm mesi ti, j-adi səsi təgi, taa ji dəji səsi ki nja naa ti ki nja naa ti kadi pa njiyəsi e pa njiyə ki təji kadi səi dije lə Luwə. Luwə ki bar səsi kadi indəi rəsi naa ti səne də kəbe ti ki də təba ti ləne.

Kadi-me ki kə ki ingə dije ki Təsaloniki ti

¹³ Gın ne ki j-isi ji ra-n oyo Luwə ki ndə je ndə je ə to kin: loki j-ilə səsi mbə ta lə Luwə ə osi mbisi ti, itaai ta kin tə ta lə dəw par kare al, nə itaai təkı e-n ta lə Luwə təkı rəjeti. Ningə ta kin isi ra kilə mesi ti səi ki adi mesi Kırısı. ¹⁴ NGakom je, səi uni də nja njə kaw-naa je lə Luwə, ki adi mede Jəju Kırısı, ki isi Jude ti. İngəi kə ji ngakəsi je ti ki be koji-si ti, kə kə ki əi je ingəi ji *Jipi je ti*. ¹⁵ Jipi je ki təli Bəbe Jəju ki njə kəl ta je ki ta Luwə ti, taa je ka adi-je kə tə. Kilə rade nəl Luwə al, ningə əi njə bə je lə dije pəti*. ¹⁶ J-ilə mbə Poy Ta ki Maji dije ki əi Jipi je al, kadi ingəi kəji, nə əgi-je. Ta təl tae ti, wongı lə Luwə osi dəde ti.

Pol ndigi kadi n-təl n-aw Təsaloniki ti bəy

¹⁷ NGakom je, ki əji dəje, j-iyə səsi dəkagilo ki ndəy be, ningə je say səsi, kəmje ə oo naa al, nə meje e naa ti. Ji

sangı ki rətije kadi ji təl j-o səsi, tadə j-aw ki bosi ngay. ¹⁸ E mbata kin ə, ji sangı kadi j-aw rəsi ti, ningə mi Pol wa ki dəm, m-sangı rəbi nja ngay, nə *Satə ilə kəgi noje ti. ¹⁹ Ne ki e ne kində me də ti ləje, ne rənəl ləje, jəgi kəsi-gon ki j-a j-indən guje nə Bəbe Jəju ti ndə re ti e səi kin. ²⁰ Təkı rəjeti, səi ə səi ne təba ləje ki ne rənəl ləje.

3

Timote aw kilə Təsaloniki ti

¹ J-asi kadi j-ore meje, ji nginə biti al, adi j-un nduje kadi j-isi ki karje ba Atən ti*, ² ə j-ilə ki ngokoje Timote, ki e madi-kiləje me kilə ti lə Luwə, əji-n də kilə mbə Poy Ta ki Maji lə Kırısı, kadi adi səsi təgi, ə ilə dingəm mesi ti me kadi-me ti ləsi. ³ E be mba kadi dəw madi dansi ti iyə rəne adi kə ki basine isi ingəi kin dum dəe al. Tadə səi je wa igəri maji kadi e ne ki səbi dəje kadi a ra-je. ⁴ Dəkagilo ki ndə ki je-n səsi bəy, j-əl səsi j-ə nə dije a indəi kəmje ndoo, ningə e nee ka kin ə isi ra ne kin, adi e ne ki igəri maji. ⁵ E mbata kin ə, tə ka ki m-asi kadi m-ore mem, m-nginə biti al, m-ilə Timote ki rəsi ti kadi dəji ta də kadi-me ti ləsi oo. M-əl kadi su ədi səsi, adi kə ləje təl ne ki kare rəje ti.

⁶ Ningə ki basine kin, Timote təl rəsi ti re tē rəje ti ne*, ə adi-je Poy Ta ki Maji ngay əji də kadi-me ləsi ki ndigi-naa ki to dansi ti adi j-o. Timote əl-je təkı mesi to dəje ti maji ngay ki ndə je pəti, taa əl-je bəy kadi

* 2:14 Knjk 17.5-6

* 2:15 Knjk 9.23-29; 13.45, 50; 14.2, 5, 19; 17.5, 13; 18.12

* 3:1 Knjk 17.15-16

* 3:6 Knjk 18.5

indigi ngay kadi oi-je təkı je ka j-isi sangi ngay kadi j-o-n səsi ka kin be tō. ⁷ Lo kin ti ngakom je, me ndingə rō je ti, ki me kō je ti ləje pəti, j-ingə tōgi rōsi ti ki takul kadi-me ləsi. ⁸ Ki 6asine kin, ji təl j-ingə tōgi kisi kəm, tadō uwəi tōgisi ba me kində rō naa ti ki Babe. ⁹ Ji gər ne wa ki kadi ji ra taa kadi ji ra-n oyo Luwə ngay mbata ti ləsi, oji dō rənəl ki adi j-ingə ta kəm Luwə ti kin, al. ¹⁰ Kondō ki kada, j-isi ji dəji Luwə ki rətije kadi adije ta rəbi adi ji təl j-o-n səsi, ə kadi ji təl-n ta ne ki du səsi me kadi-me ti ləsi tō.

¹¹ Kadi Luwə ki Bawje ə wa, əi ki Babe ləje Jəju Kirisi, tēji ta rəbi ki kaw rōsi adije. ¹² Ningə kadi Babe ra adi ndigi-naa ki to dansi ti, ki ndigi ki isi indigi dije pəti kin aw ki kəte kəte, to tə ndigi ki je j-isi ji ndigi səsi kin be tō. ¹³ Taa kadi Luwə adi səsi tōgi ngamesi ti, kadi ndō ki Babe Jəju a re ki dije ləne 6a, kadi ayi njay, ta goto dōsi ti noo Luwə ti ki Bawje.

4

Pa njiyə ki nəl Luwə

¹ NGakom je, dō ndəgi ta je ti, ji ndo səsi pa njiyə ki kadi injiyəi kadi nəl Luwə, ningə e pa njiyə ka kin tō ə isi injiyəi, nə ji təl ji dəji səsi 6əy, taa j-ilə dingəm mesı ti me tō Babe Jəju, kadi irai adi maji ki dō made ti 6əy. ² Səi, igəri ne ndo ki j rō Babe Jəju ti ki j-adi səsi kin maji. ³ Ne ki Luwə ndigi rōsi ti, e ta kadi ayi rōsi

njay, ogi rōsi sangi-naa kaya ti. ⁴ Kadi dəw ki ra dansi ti, gər lo kisi ki dəne ki go rəbi ki ay njay, ki adi kōsi-gon, ⁵ ki kanji kadi ngur darō aw sie adi ra ko ne ki dije ki gəri Luwə al isi rai kin. ⁶ Ki oji dō lo kin, kadi dəw madi ra majal ki ngokone ə se kadi əde al, tadō dije ki njé ra ne ki be kin, bəe a uwə-de ki rō Babe ti, adi j-əl səsi kəte, ə ji təl j-əl 6əy ngata. ⁷ Tadō Luwə 6ar-je kadi j-ayi njay, 6i 6ar-je mba kadi ji sangi-naa kaya ti al. ⁸ E be ə, dəw ki əsi ne ndo kin ngərəngi, e dəw ə əse ngərəngi al, nə e Luwə ə əse ngərəngi. Luwə wa ki nje kadi səsi NDilne kin.

⁹ Ki oji dō ndigi ki kadi ngakonaa je ndigi-naa, awi ki ndoo kadi ji ndangi makitibi dō ti j-adi səsi al, tadō səi je wa, Luwə oji səsi rəbi ndigi-naa dansi ti yo ki ne adi igəri. ¹⁰ Ningə e ka tō ə isi oji ki rō ngakoje je ti pəti ki dənangi Masəduwan ti ki tae ba kin[☆], nə ngakom je, j-ilə dingəm mesı ti kadi irai adi maji ki dō made ti wa 6əy. ¹¹ Kadi ne ki uwə mesı ngay, e kisi ki naa ki lapiya, kadi dəw ki ra dansi ti ore kəmne dō kilə je ti ləne, ningə kadi irai kilə ki jisi səi je wa ə ingəi ne. ¹² Lo kin ti, dije ki əi njé kadi-me je al, a piti səsi me kilə rasi ti, ningə a awi ki ndoo ne madi ki to rōsi ji dəw madi ti al tō.

Njé koy je ki njé kisi kəm je ndō təl Babe ti

¹³ NGakom je, ji ndigi kadi isi day dō ta ti ki dō njé koy je

ti al. Kadi isi day, indingəi rəsi tə ndəgi dije ki awi ki ne kində me də ti al kin al. ¹⁴ Tə ka ki j-adi-n meje kadi Jəju oy, ə j lo koy ti ka kin ə, j-adi meje kadi njé ki oyi me kində rə naa ti ki Jəju, Luwə a un-de lo koy ti ki Jəju. ¹⁵ Ningə ta ki kadi j-əl səsi ə to kin, e ta lə Bəbe. J-əi ki j-a j-isi kəm ba ndə təl Bəbe ti, j-a j-aw dərə ti noo njé ki oyi ti al. ¹⁶ Tadə loki ndu nje kundo malayka je, ki ndu təbi lə Luwə a ba ba, Bəbe wa a j dərə ti taa re, ningə dije ki adi mede Kirişi ki oyi, a j lo koy ti kəte, ¹⁷ nga ningə go ti ba, j-əi ki j-isi ki dəje taa bəy, Luwə a əy-je naa ti sədə me kil ndi ti, kadi j-ingə Bəbe me nəl ti, ngadan lo ti. Lo kin ti, j-a j-isi naa ti ki Bəbe ki ndə je ndə je[☆]. ¹⁸ Maji kadi iləi dīgəm me-naa ti yo je ki ne je ki ta je kin.

5

Kisi də nja ti nginə-n ndə təl Bəbe

¹ NGakom je, ki əji də də kadi ki dəkagilo ki kadi ne je kin a rai ne, awi ki ndoo kadi jindangi makitibi də ti j-adi səsi al. ² Səi je wa igəri maji ngay kadi ndə lə Bəbe a re tə nje bogi ki a re bogi ti kondə kin be. ³ Loki dije a əli əi nə: «Lapiya to ngata, j-isi maji ngata!» kin ba, e ə tuji a tēē ibə-de nangi busi, təkini ndoo ki a ra-n dəne ki nje səm kin be. Ningə dəw ki a asi kadi tēē ay ta ne ti kin goto. ⁴ Nə səi ki səi ngakom je, isi me til ti ba ne kin a ibə-n səsi nangi busi tə nje bogi ki a

re be al. ⁵ Tadə pəti, səi ngan je ki me kunjı ti, səi ngan je ki kada. J-əi dije lə lo ki kondə al nim, j-əi dije lə til al nim tə. ⁶ Ə adi jı toi bi tə ndəgi dije be al, adi j-isi kəm, j-adi kəmje aa. ⁷ NJé to bi je, toi bi kondə, ə njé kay kasi je, kasi ra-de kondə tə. ⁸ Nə j-əi ki j-əi dije lə lo ki kada, səbi kadi j-əi njé kəm-kaa je. Adi j-uni kadi-me əi ki ndigi-naa tə nda də bədi je, ə kində me də kaji ti tə jəgi taa ne kati dəje ti tə. ⁹ Tadə Luwə bəre je mba kadi wongi lie ində-je al, nə mba kadi j-ingəi kaji ki go rəbi lə Bəbe ləje Jəju Kirişi. ¹⁰ Kirişi ki oy mbata ti ləje, mba kadi re j-isi kəm ba, ə se j-oy ka, jı təl j-ində be naa ti sie. ¹¹ E mbata kin ə, maji kadi iləi dīgəm me-naa ti je, irai ki naa je kadi itəgi me kadi-me ti ləsi, ki yo je ki ne je, təkini isı irai ngata kin be.

Ta kəji ki dəbəy ti ki kuwə jinaa

¹² NGakom je, jı dəji səsi kadi oi to dije ki isi rai kilə dansi ti, adi e njé ki isi indəi kəmde gosi ti ki go ndu Bəbe ti, isi ndəji səsi kin. ¹³ Maji kadi itəji-de ge ki igei ta ləde ki taga wangi ki ndigi-naa adi-de gəri, mbata kilə ki isi rai. Maji kadi isi ki naa ki lapiya dansi ti.

¹⁴ NGakom je, jı dəji səsi kadi indəri mbi dije ki isi njıyəi biriri, iləi dīgəm me njé ki mede tuji ti, əsi gin njé ki təgide goto, ə isi də ti ki dije pəti. ¹⁵ Kadi oi maji, kadi dəw madi igə kirə majal ki made ra sie ki majal al, nə kadi adi

kəmsi e go maji ki ra ti ki ndo je pəti. İrai maji ki naa dansi ti səi je wa nim, ki rə dije ti pəti nim tə.

¹⁶ Adi rəsi nəl səsi ki ndo je pəti, ¹⁷ əli ta ki Luwə ki kanji kiyə tae, ¹⁸ irai-e oyo me ne je ti pəti. E kin ə e ne ki Luwə ge rəsi ti, səi ki indəi rəsi naa ti ki Jəju Kırısı.

¹⁹ Ningə maji kadi, NDil Luwə ki isi mesi ti kin, əgi-e al, kadi ər səsi ta rəbi, ²⁰ taa ta ki njé kəl ta je ki ta Luwə ti əli ka, kadi ikidi al tə. ²¹ Nə kadi indəi manji ne je pəti, 6a uni ki maji dan ti. ²² Əgi rəsi ra majal je ki dangi dangi.

²³ Maji kadi Luwə wa ki nje kadi dije lapıya, ər səsi ki tae ba, ində səsi ta dangi mbata ti lie. Ningə kadi ngəm ndilsi, ki rəsi, ki darəsi, kadi ndo təl Bəbe Jəju Kırısı ti ə, awi ki ta dəsi ti al. ²⁴ Luwə ki 6ar səsi a də njane ti, adi e e wa bəy ə a ra ne je kin.

²⁵ NGakom je, əli ta ki Luwə mbata ti ləje. ²⁶ Uwəi ji ngakoje je pəti ki kuwə-naa ki rə ti rututu.

²⁷ M-dəji səsi me tə Bəbe Jəju Kırısı ti, kadi itidəi makitibi kin mbi ngakoje je ti pəti.

²⁸ Ningə kadi me-maji lə Bəbe Jəju Kırısı e naa ti səsi pəti tə. Amen!

Makitibi ki kə joo ki Pol ndangi adi Təsaloniki je

*Ta ki də makitibi ti ki kə joo
ki Pol ndangi adi Təsaloniki je*

Me makitibi ti ki kə joo ki Pol ndangi adi njé kaw-naa ki Təsaloniki ti kin, təl re də ta ti kare ki e təl ki Kirisi a təl tə re me təba ti ka kin bəy. Tadə ta kin nay ki lo tilə njé kaw-naa je naa ti bəy. Dije madi əli əi nə Kirisi re ngata (2.2), ningə njé ki nungi əli əi nə dəbəy ndə e bəsi, adi kawi jide isi be par, mbati ra kilə (3.6-9). E be ə, Pol ndangi makitibi ki kə joo kin adi-de kadi ər-n ne ki go rəbe ti al ki isi njiyə dədə ti, isi tilə-de naa ti kin, kə.

Nje kaw kilə Pol ilə ngirə makitibi ki ndangi kin ki oyo ki ra Luwə ɔji-n də kadi-me, ki ndigi-naa lə njé ndole go Kirisi ki to ki taga, taa dəji Luwə kadi adi-de kuwə təgi ba me kilə ti ki adi rəde ki mbae kin tə (1.1-12). Go ta ti kin ba, Pol re də kə ta ti wa ki ndangi-n makitibi ki e təl Kirisi ki a təl re me təba ti. Pol əl təkə Kirisi a təl re kəte nə dəw madi ti ki ndəji ta ki e «nje majal» kin, al. E ki a ɔy dije kadi ilə-n rə dije lə Luwə, taa a ində gune yə Kirisi ti tə (2.1-12). ɔji-n də rə ki a re kin, maji ngay kadi njé kaw-naa lə Kirisi ai də njade ti me kadi-me ti, ningə kadi iyəi ta kəl ta ki Luwə al tə (2.13-3.5). Wongi ra Pol də dije ti ki njé daw, ki uni girə də dəbəy ndə ti ki e

bəsi, mbatii ra kilə kin. Pol təji-de maji lə kilə ki ra ki a ra kadi dəw təl ne ki kəy də dəw madine ti al (3.6-15), ba təl ta makitibi ləne ki njangi də tə, ta kuwə ji-naa tə (3.16-18).

Ta ki bo ngay ki Pol əl ə nə: «Re dəw madi ge ra kilə al ba, kadi uso ne al tə» kin, ilə jine kəm dije ti ki njé kər nun ne je naa ti al, adi əi nə dəbəy ndə e bəsi, ningə mbati ra kilə ki e ne ki Luwə adi dəw kadi ra ki ndə je pəti ki isi-n ki dəne taa kin.

Kuwə ji-naa

¹ Mi Pol, naa ti ki Silasi əi ki Timote, ə ji ndangi makitibi kin j-adi səi njé kaw-naa je lə Luwə ki Bawje, əi ki Bəbe ləje Jəju Kirisi, ki isi Təsaloniki ti*. ² Kadi me-maji ki lapiya lə Luwə ki Bawje əi ki Bəbe ləje Jəju Kirisi e naa ti səsi.

*Ta ki gangi ki a re ndə təl
Jəju ti*

³ NGakom je, səbi kadi ji ra oyo Luwə ki dəkagilo je pəti ki mbata ləsi. Ningə e go rəbe ti kadi ji ra be mbata kadi-me ləsi aw kəte ki təgine ngay, taa səi pəti, ndigi-naa ki dansi ti ka j ki də made ti də made ti tə. ⁴ Ningə, e mbata kin ə, j-un səsi j-isi j-ində-n guje ki rə ndəgi njé kaw-naa je ti lə Luwə, ɔji-n də kuwə təgi ba ki kadi-me ləsi me kində kəndoo ti ki me kə ti ki tē dəsi ti.

⁵ Kə je kin təji kadi Luwə e nje gangi ta ki dana, ningə a təji kadi səi dije ki asi ta kadi oi bəkə lə Luwə ki isi ingəi

kəe kin tə. ⁶ Təki rəjeti, Luwə e dəw ki dana, adi a adi kə dije ki njé kadi səsi kə kin tə, ⁷ ningə səi ki adi səsi kə, a ingəi lo kər kəə səje, lok i Bəbe Jəju a tēē dərə həy tə re ki malayka je ləne ki njé təgi. ⁸ A re me por ti ki o bilingi bilingi mba kadi adi kə dije ki gəri Luwə al, ki dije ki njé mbati Poy Ta ki Maji lie, e ki e Bəbe ləje Jəju. ⁹ Kə ki a ingə-de, e tuji ki dəbəye gəto. A əi say ngay ta kəm Bəbe ti, ki gidi təgi təba ti lie, ¹⁰ lok i a re ndəe ti kin kadi dije lie iləi təji dəe ti, kadi dije pəti ki a adi-e mede piti-e. NGA ningə, səi ka a səi dande ti nōo tə, mbata səi itaai naji ki ma ki ji ma dansi ti.

¹¹ E mbata kin ə, j-isi j-əl ta ki Luwə ki ndə je pəti mbata ti ləsi, kadi Luwə oo səsi tə dije ki asi ta kilə ki bar səsi ki mbae. Kadi Luwə ra səsi ki təgine kadi ndigi ra maji ki to mesi ti kin təl tane maji ə kadi kadi-me ləsi isi kəm ba tə. ¹² Lo kin ti, a iləi təji də Bəbe Jəju ti, ningə e a ilə təji dəsi ti tə, ki go me-maji ti lə Luwə ləje əi sie, e Bəbe Jəju Kirisi.

2

Nə ki a ra nə kəte nə re Bəbe ti

¹ NGakom je, ki əji də re lə Bəbe Jəju Kirisi, ki dəje ki a əsi-naa rəe ti, nə ki ji dəji səsi ə to kin: ² lok i dəw madi a əl səsi ta ə nə e ta ki j rə Luwə ti, ə se a əl səsi ə nə e ta ə se makitibi ki j rəje ti ə nə: ndə lə Bəbe re ngata ə, adi ta kin yəti dəsi al nim, adi ra səsi bəl al nim tə. ³ Adi dəw madi ədi səsi ki go rəbi madi al. Səbi kadi tə rə

Luwə, ki e tə rə ki dəbəy ti kin dəe tēē, taa dəw ki nje tə rə Luwə ki e dəw ki tuji səbi dəe kin ka, dəe tēē taga bəy tə taa ndə kin a re. ⁴ Dəw ki nje tə rə kin a j kadi rə ki nə je pəti ki tə Luwə bə də ti, ə se nə ki dije isi əsi məkəsidi nangi nōe ti. Dəw kin a aw bit i kadi isi me kəy ti lə Luwə, a ə nə ne wa ə ne Luwə. ⁵ M-gər kadi mes i a ole də ti təki ndə ki mi-n səsi naa ti bəy kin, m-əl səsi ta kin ngata. ⁶ NGA ningə, ki basine kin, igəri nə ki uwə dəw ki nje tə rə Luwə ka kin nangi kadi tə dəkagiloe bəy taa a tēē ki dəne taga. ⁷ Tadə təgi ki majal ki nje tə rə Luwə isi ra kilə ne lo bəyə ti, nə nay kadi dəw ki uwə nje tə rə kin nangi iyə rəbi ade bəy taa, ⁸ nje tə rə a tēē ki dəne taga. Ningə lo kin ti, Bəbe Jəju a to kəə ki tane ti tuje-n kə, a təl-e nə ki kə kare ti ki təgi ki a re-n. ⁹ Ki əji də nje tə rə Luwə, e a re ki təgi lə *Sata, a tēē ki təgi je ki dangi dangi, a ra nə kəji je, ki nə mbəli je ki ngom. ¹⁰ A ra nə je ki go rəbe ti al ki dangi dangi mba kədi-n kəm dije ki kadi a awi tuji ti. Dije ki kadi a awi tuji ti mbata mbati taa nə ki rəjeti, mbati ndigi nə ki rəjeti ki kadi a əji-de. ¹¹ E mbata kin ə, Luwə ilə ki təgi ki kadi ur səde wale, kadi adi mede nə ra ki ngom. ¹² Lo kin ti, ta ki gangi a əsi də dije ti pəti ki mbati taa ta ki rəjeti, ə ooi maji rəde me nə ra ki dana al ti yo kin.

Kuwə təgi ba me kadi-me ti

¹³ NGakom je ki njé ndigi lə Bəbe, ki əji dəje, səbi kadi

ji nay ki lo ra oyo Luwə ti ki mbata ləsi, mbata Luwə mbəti səsi lo kilə ngire ti nu mba kadi ingəi kajı ki rəbi lə NDil ki təl-je dije ti lə Luwə nim, ki rəbi lə kadi-me ta ki rəjeti nim tə. ¹⁴ E mbata ne kin ə Luwə ɓar-n səsi ki rəbi lə Poy Ta ki Maji ki j-ilə səsi mbee, kadi ingəi kəsi-gon lə ʔabe ləje Jəju Kirisi. ¹⁵ E be ə, ngakom je, maji kadi ai də njasi ti, ə kadi ingəmi ne ndo ki ji ndo səsi ki taje ə se ki makitibi ki ji ndangi j-adi səsi kin dəsi ti maji. ¹⁶ Maji kadi ʔabe ləje Jəju Kirisi ə wa əi ki Luwə ki Bawje, ki ndigi-je, ə adi-je mesəl ki dəbəye goto, ki kində me də ti ki maji, ki go rəbi me-maji lie kin, ¹⁷ səl mesi, ə kadi adi səsi təgi kadi irai maji me ne je ti pəti ki isi irai ki me ta je ti pəti ki isi əli.

3

Əli ta ki Luwə mbata ti ləje

¹ NGakom je, ki kadi ji təl-n tae, ji dəji səsi kadi əli ta ki Luwə mbata ti ləje, kadi ta lə ʔabe sane aw law law ki lo je pəti, ə kadi ingə kəsi-gon təkı ingə-n rəsi ti kin be tə. ² Əli ta ki Luwə ɓəy tə kadi taa-je ilə-je taa ji dije ti ki majal ki njé me ndul. Tadə e dije pəti ɓa awi ki kadi-me, al. ³ Ningə ʔabe e dəw ki a də ndune ti, adi a adi səsi togı nim, a ngəm nje majal dəsi ti nim. ⁴ Je ji taa mesi, me tə ʔabe ti kadi isi rai ne ki ji dəji səsi kadi irai, ningə isi ta ti isi irai ki kəte ɓəy tə. ⁵ Maji kadi ʔabe adi mesi e ki də ndigi Luwə ti nim ki də

kuwə təgi ba ti ki Kirisi adi səsi kin nim tə.

Səbi kadi dəw ki ra ra kilə

⁶ NGakom je, ji dəji səsi me tə ʔabe ti kadi əsi rəsi ngərangi, kadi ngakoje je ti pəti ki isi njiyə galala, təli rəde go ne ndo ti ki ji ndo səsi kin, al. ⁷ Səi igəri rəbi ki kadi indaji-je maji. Ji njiyə dansi ti tə njé dabi je al. ⁸ Dəw madi ki ji dəje kadi adi-je ne kusoje goto. Kondə ki kada, ji ra kilə me kə ti ki me kə rəgəgə ti, kadi je ne ki əy də dəw madi ti dansi ti al. ⁹ Təkı rəjeti, e ne ki səbi kadi j-ingə rəsi ti ə wa, ɓi səbi ɓa səbi dəje al, al. Nə ji ra be mba kadi je ne ndaji ki rəsi ti. ¹⁰ Ji gər kadi loki je dansi ti, j-adi səsi ndu kin, j-ə nə: re dəw madi ge ra kilə al ɓa, kadi uso ne al tə. ¹¹ NGa ningə j-o kadi dije madi dansi ti isi njiyə galala, mbati ra kilə, ə ai ka kində rəde me ne je ti lə madide je yo. ¹² Ko dije kin, ji dəji-de, ə j-adi-de ta kəji me tə ʔabe Jəju Kirisi ti kadi tı rəde, rai kilə təkı dije isi rai, kadi ingəi ne kuso me ti, usoi. ¹³ Ningə ki əji dəsi, ngakom je, kadi əi al ta ra maji ti. ¹⁴ Re dəw madi mbati təl rəne go ndu je ti ki j-adi səsi me makitibi ti kin ɓa, maji kadi oi dəwe kin maji, ə kadi dəw madi tēē kade ti al, adi rəe səl-e. ¹⁵ NGa ningə, kadi oi-e tə nje ɓə ləsi al, nə kadi indaji-e tə ngokəsi.

Ta je ki dəbəy ti

¹⁶ M-dəji kadi ʔabe ki nje lapiya, e wa adi səsi lapiya ki dəkagilo je pəti, ki go rəbi je ki

dangi dangi. Ningə kadi Bəbe e naa ti səsi pəti. ¹⁷ Ta kuwə ji-naa kin, e mi Pol ə wa ə m-dangi ki jim. E be ə m-isi m-ində-n jim gin makitibi je ti ləm pəti; e ne ndangi ləm mi wa. ¹⁸ Kadi me-maji lə Bəbe Jəju Kirisi e naa ti səsi pəti. Amen!

Makitibi ki dɔsay ki Pol ndangi adi Timote

*Ta ki dɔ makitibi ti ki dɔsay
ki Pol ndangi adi Timote*

Makitibi kin e makitibi ki dɔsay ki Pol ndangi adi Timote, loki Timote e-n dɔ njé kaw-naa je ti ki Epəji. A ndangi makitibi kin go dangay ti ki dɔsay ki ra me 6e ti ki Rom. Timote e ngon ki kɔe e Jipi ə bawe e Girəki tɔ. Kɔ Timote təl nje kun go Kirisi, adi Timote ka təl nje kun go Kirisi tɔ. NGa ningə, e kaw mba ti lə Pol ki kɔ joo ki aw mba kilə mbə Poy Ta ki Maji lə Kirisi kin ə ingəi-naa ki Timote dɔsay me 6e ti ki Lisitir, dɔnangi Aji ti ki du (6one kin 6ari-e Turki) (Knjk 16.1-3). Go kingə-naa ti ləde wa ki ingəi-naa kin 6a, Timote təl ki kare dan madi-kilə Pol je ti ki njé njiyə sie. Lo je ngay ki Pol aw ti, Timote e sie naa ti naa ti. Ki madi je, Pol iyə ngɔdi ki oji dɔ njé kaw-naa je ki lo je ti ki dangi dangi jie ti. E be ə, tɔe re-n nja ngay me makitibi ti lə NJé kaw kilə je (17.14-15; 18.5; 19.22) ə se me makitibi je ti ki Pol ndangi (1Kor 4.17; 16.10-11; Plp 2.19-24; 1Təsa 3.2-6). Makitibi je ki joo ki Pol ndangi adi Timote tɔ, e ki ndangi adi Titi tɔ kin, 6ari-de «makitibi lə 6əə kilə je», mbata əi makitibi je ki oji rəbi ra kilə 6əə lə Luwə, ə se rəbi kər nɔ njé kaw-naa je maji ngay.

✧ 1:2 Knjk 16.1

Makitibi ki dɔsay kin əl ta dɔ ne je ti mitə:

Nɛ ki dɔsay, me makitibi ti kin, Pol ndər mbi njé kaw-naa je dɔ ne ndo ti ki ngom nim, dɔ pole ne ndo lə Jipi je ki yə njé gər Luwə al, naa ti ki ne ndo lə Kirisi.

Nɛ ki kɔ joo, makitibi kin toji rəbi ra kaw-naa nim, kində kəm go njé kaw-naa je ti kadi njiyəi maji nim, njiyə lə njé kər nɔ njé kaw-naa je nim tɔ.

Ta təl ta ti, Pol adi ta kɔji Timote oji dɔ kilə 6əə ki Luwə ilə jie ti, taa ade gosi ki kadi gər-n lo kində kəmne go 6uti je ti ki dangi dangi ki toi dan njé kaw-naa je ti. Nɛ ki bo ngay, sɔbi kadi Timote e 6əə kilə ki maji lə Jəju Kirisi (4.6).

Makitibi ki Pol ndangi adi Timote kin, dəji njé kaw-naa je ki njé kər nɔde je kadi rɔi rɔ ki rɔjeti ki ngire e dɔ kilə toji ti, ki kɔsi məkəsi nangi nɔ Jəju Kirisi ti ki e nje taa dɔje ji majal ti (2.3-6).

Kuwə ji-naa

¹ Mi Pol ki nje kaw kilə lə Jəju Kirisi ki go ndigi ti lə Luwə ki NJe kaji-je, taa ki go ndigi ti lə Jəju Kirisi ki e ne kində me dɔ ti ləje. ² Ə m-ndangi makitibi kin m-ilə-n m-adi j Timote* ki j ngonm ki rɔjeti. J ngonm ki rɔjeti ki go rəbi kadi-me ki adi mei Jəju Kirisi. M-uwə ji, ningə kadi me-maji ki

koo kəm-to-ndoo ki kisi-maje
lə Bawje Luwə əi ki Bəbe ləje
Jəju Kirisī e səi naa ti.

Ta dɔ ne ndo ti ki ngom

³Təki ndo ki m-əli, loki m-un
ta rəbi ki dɔnangi Masəduwan
ti[☆], isi 6e bo Epəji ti noo[☆]. Isi
ti noo mba kadi indər mbi dije
madi ki njé ndo ne je ki ngom,
kadi tai kəə ta ti. ⁴Kadi ko dije
ka kin tai kəə ta su je ti ki kidə
ki kər gin noji[☆] ki gine gangi
al, tadɔ lo təl ta ne je kin pəti
e gaki-naa par. A ra səje maji
dɔ kilə ti ki Luwə ilə jije ti, ki
go rəbi kadi-me kin al. ⁵NDər
mbi kin a re ki ndigi-naa ki
ngame ti ki ay njay njay, ki
me ki maji ki uwə dəw ki ta al,
ki kadi-me ki rɔjeti tɔ. ⁶Dije
madi mbati go rəbi ta kɔji ki
maji kin ə təli nayi-naa ta ta
ki maji ti ki ndae goto. ⁷Rai
rɔde njé ndo dije ndu-kun ti lə
Luwə, nə təkī rɔjeti, əi je wa ka
gəri me ta ki isi əli al nim, taa
gəri gin ne ndo ki isi ndoi ki
təgide kin al nim tɔ.

⁸Ji gər kadi ndu-kun lə
Luwə e ndu-kun ki maji loki
dəw gər lo ra-n kilə ki go rəbe
ti. ⁹Maji kadi ji gəri ta kin
maji: E dije ki njé ra ne ki
dana ə ndu-kun re mbata ləde
al, nə re mbata lə njé kadi
dije kɔ, ki njé tɔ rɔ je, ki njé
mbati Luwə, ki njé ra majal
je, ki dije ki njé ra ne ki nəl
Luwə al, ki njé ki ooi tɔ Luwə
tə ne ki ay njay al, ki njé təl
bawde je ki kɔde je. Re mba
njé təl dije, ¹⁰njé ra kaya je,
ki dingəm je ki njé sangi-naa,

ki njé gati ki dije 6əə ti, ki njé
ngom je, ki dije ki njé tətī ta je.
Re ki mbata lə dije pəti ki njé
ra ne ki əsi ta ne ndo ki rɔjeti
lə Luwə. ¹¹Ne ndo kin e ki go
poy ta ti ki maji ki Luwə ilə jim
ti. E Poy Ta ki Maji ki tɔji tɔba
lə Luwə ki nje maji.

*Me-maji lə Luwə mbata lə
Pol*

¹²M-ra oyo Bəbe Jəju Kirisī
ki adi-m tɔgi kadi m-ra-n kilə
lie. M-ra-e oyo mbata koo ki
oo adi masi naki ə ilə kilə kin
jim ti. ¹³Mi ki kəte mi nje kəl
ta ki mal dɔ tɔ Luwə ti, mi nje
kadi kɔ dije lie, ki nje taje. Nə
Luwə, oo kəm-to-ndoo ləm,
tadɔ m-ra ne je kin pəti ki go
gər-e ti al. M-ra-de tadɔ m-adi
mem al[☆]. ¹⁴Bəbe ləje, ki go
me-maji ti lie ki to mbar mbar
ki mbata ləm adi-m kadi-me
ki ndigi-naa ki go rəbi kində
rɔ naa ti ki Jəju Kirisī. ¹⁵Ta
kin e ta ki rɔjeti ki maji kadi
dije pəti taai ki me ki kare ba.
Jəju Kirisī re dɔnangi ti mba
kaji njé ra majal je. Njé ra
majal je kin, mi majal ləm itə-
de pəti. ¹⁶Nə Luwə oo kəm-
to-ndoo ləm. Ra be kadi Jəju
Kirisī tɔji kisi dɔ ti lie səm, mi ki
majal ləm itə dije pəti. MBata
kadi e ne ndaji lə dije ki a adi-
e mede kadi ingəi kaji ki to bitī
ki nɔ ti.

¹⁷Kadi tɔji ki tɔba e

Lə NGar ki nje kisi ki dɔkagilo
ki dɔkagilo,

Lə Luwə ki nje koy al,

Lə Luwə ki dum koo ki kəm,

☆ 1:3 2Kor 1.16 ☆ 1:3 2Kor 1.8 ☆ 1:4 Kilə ngirə ne je 4-5; 9-11 ☆ 1:13 Knjk

8.3; 9.4-5 * 1:17 Amen e ta Ebirə ki kər me nə e rɔjeti, kadi e be!

Lə Luwə ki e karne ba e Luwə.
Amen.*

Pol ilə dingəm me Timote ti

¹⁸ Ngonm Timote, ta kəji ki m-adi ə to kin: Ki go ta je ti ki njé kəl ta je ki ta Luwə ti əli dəi ti kəte, m-ndigi kadi uwə ta je kin səm, irə-n rə ki maji. ¹⁹ Irə rə ki maji, ki kadi-me ki maji ki uwə dəw ki ta al. Dije madi mbati kadi mede uwə-de ki ta, adi kadi-me ləde tuji. ²⁰ Dan dije ti kin, Iməne əi ki Aləgijandir əi ti noo. M-ilə Iməne* əi ki Aləgijandir* ji Satə ti, kadi ndoi kəl ta ki mal də Luwə ti al ngata.

2

Nə ndo ki də kəl ta ti ki Luwə

¹ Kəte nə nə je ti pəti, m-ndəji kadi dije kəyi nə Luwə, kadi əli sie ta, kadi nqi dəe ti, kadi rai-e oyo ki mbata lə dije pəti. ² Maji kadi əli ta ki Luwə ki mbata lə ngar je, ki njé kəbe je pəti, kadi j-isi maji jəke me be ti, me bəl Luwə ti, ki buki-naa ti. ³ E kin ə e nə ki maji ki nəl Luwə ləje ki NJe kaji-je. ⁴ Tadə Luwə ləje ge kadi dije pəti ingəi kaji ə tēēi me gər ta ti ki rəjeti. ⁵ Təki rəjeti Luwə e kare ba, taa NJe ka mbə dije ti ki Luwə e kare ba tə. E dəw ki bari-e Jəju Kirisi. ⁶ E ki re adi rəne koy ti mba kadi gangi-n də dije pəti. E kin ə e naji ki ma ki Jəju ma də gangi lo ti ki Luwə əji. ⁷ E ki mbata kin ə, Luwə ində-m nje kilə mbə ki nje kaw kilə. Ta ki m-əl kin e ta ki rəjeti bi e ta ngom al.

Luwə ində-m mba kadi mi nje ndo ta ki əji də kadi-me ki ta ki rəjeti gin dije ki dangi dangi ki əi *Jipi je al.

Ta ki əji də dingəm je ki dəne je me kəy kaw-naa ti

⁸ E be ə, m-ndigi kadi dingəm je əli ta ki Luwə ki lo je pəti ki ji ki kəy taa* ki me ki ay njay, ki kanji ra wongi ki kanji gaki.

⁹ Be tə ə, maji kadi dəne je ka kibi kəde e ki go rəbi ti ki dana, kadi tuji me dəw al, ki ki ndəji ta al. Nینگə kadi də ki ra ki ndəji ta, or ki gate e ngay, mədi ki gate e ngay, ki kibi ki gate e ngay, e nə su rə ləde al.

¹⁰ Nə kadi sui rəde ki kilə ra je ki maji ki təji kadi əi dəne je ki njé ra kilə bəə lə Luwə yo taa.

¹¹ Dəkagilo nə ndo ti lə Luwə, maji kadi dəne isi jəke oo də nə ndo ki kanji kəl ta, ki kilə də gin təgi ti. ¹² Bəi taa, madi ta rəbi dəne kadi ndo nə dingəm al nim, kadi aw ki təgi dəe al nim, nə kadi isi jəke ki kanji kəl ta. ¹³ MBata Adam ə Luwə ra-e kəte bəy taa ra Ebi. ¹⁴ E Adam ə su əde al, nə e dəne ə su əde adi al do ndu Luwə*. ¹⁵ Be ka, dəne a əji ki go rəbi lə ngon ki koji, təki re uwə təgine ba me kadi-me ti, me ndigi-naa ti, ki me kay njay ti, ki hal ki ndəji ta al.

3

Njé kər nə njé kaw-naa je

¹ Ta ki m-aw tə m-əl kam e ta ki rəjeti: Re dəw madi sangi kadi n-ər nə njé kaw-naa je

* 1:20 2Tim 2.17 ☆ 1:20 2Tim 4.14

☆ 2:14 Kilə ngirə nə je 2.7-22; 3.1-6

☆ 2:8 Tēēi ki taga 9.29; 1 NGar je 8.22

ningə, e kilə ki maji ə ndigi ra.
² Ningə sɔbi kadi dəw ki nje kər nɔ njé kaw-naa je e dəw ki ta goto dɔe ti, e ngaw dəne ki kare ba, e dəw ki nje kuwə rone gin tɔgine ti, e dəw ki nje gosi ta, e nje ra ne ki go rəbe ti, e dəw ki nje ra mba, ta sɔbi kadi e dəw ki asi ndo ne dije tɔ. ³ Sɔbi kadi e go kasi al nim, e dəw ki nje tɔ rɔ al nim, nə e dəw ki sɔl ləm ləm, dəw ki nje ge kəl al. Taa kadi e nje ra ta la al tɔ. ⁴ Sɔbi kadi e dəw ki asi kində kəmne go me kəy ti ləne, ningə kadi ra adi nganne je əi njé təl rɔde go ta ti ki njé bʉki-naa ti. ⁵ Tado re dəw asi kində kəmne go me kəy ti ləne al ə, ra ban ə a ində kəmne maji go njé kaw-naa je ti ə?. ⁶ Sɔbi kadi e nje kadi-me ki sigi al, nə tə kɔji rɔ aw sie adi osi me ta ki gangi ti təki su osi-n me ti be. ⁷ Sɔbi kadi dije ki njé kadi-me je al ka, əli ta ki maji dɔe ti, mba kadi təl ne kidi al, ta kadi osi me gum ti lə su al tɔ.

Diyakir je

⁸ *Diyakir je ka, sɔbi kadi əi dije ki njé ra ne ki rɔjeti, sɔbi kadi əi dije ki njé kəl ta mindide joo al. A əi go kasi je al, taa a əi njé ra ta ne kingə ki go rəbe ti al, al tɔ. ⁹ Sɔbi kadi ngəmi ta lə Luwə ki tɛɛ ki dɔe me kadi-me ti kin ki ngame ki ay njay kanji kuwə-dɛ ki ta. ¹⁰ Kəte nɔ kilə ti, sɔbi kadi naidɛ oi taa. Go na koo ti, re ne ki ilə bəngirə nɔde ti goto ningə, asi kadi rai kilə diyakir kare.

¹¹ Dəne je ki njé ra kilə diyakir ka, sɔbi kadi əi njé ra ne ki rɔjeti tɔ. Sɔbi kadi əi njé

kəl dije ta ndilde ti al, taa kadi əi dije ki asi kuwəi rɔde gin tɔgide ti tɔ. A əi dije ki dana me kilə ra je ti pəti.

¹² Sɔbi kadi diyakir je əi njé dəne ki kare, kadi əi dije ki indəi kəmde go ngande je ti, ki go me kəy ti ləde maji. ¹³ MBata njé ki rai kilə diyakir maji, ingəi kɔsi-gon, taa asi kadi əli ta ki tɔgide dɔ kadi ti ki, adi mede Jəju Kirisi tɔ.

Ne ki Luwə tɛɛ ki dɔe

¹⁴ M-ində mem dɔ ti kadi me ndɔ je ti ki ngay al, m-a m-aw m-ingə-i. Nə m-ndangi makitibi kin m-ilə-n m-adi, ¹⁵ mba kadi re njam nay bəy ka, igər-n rəbi ra kilə ləi me kəy ti lə Luwə. Adi əi njé kaw-naa je lə Luwə ki nje kisi kəm ba. Təki kagi ngadan kəy əi ki ngirə kəy əi tɔgi kəy, be tɔ ə, njé kaw-naa je əi tɔgi ne ndo ki rɔjeti lə Luwə.

¹⁶ Ne ki Luwə tɛɛ ki dɔe e ne ki bo ngay ki dum maji, Adi e Jəju Kirisi ki j-ade meje. Jji rone tə dəw ki go darɔ ti, Ningə, NDil Luwə bar-e dəw ki dana, Malayka je ooi-e, Dije ləi mbɛ ki jji dɔe dan gin dije ti ki dangi dangi, Dije adi-e mede ki lo je pəti dɔnangi ti. Luwə un-e aw sie dɔrɔ ti me kɔsi-gon ti.

4

Ta dɔ njé ndo ne je ti ki ngom

¹ NDil Luwə əl ta ay njay təki dɔkagilo ki dɔbəy ti, dije madi a iyəi go kadi-me ləde kɔ, kadi

oi ta læ ndil je ki ngom. Taa a taai ngirə nē ndo ki j̄ rə ndil je ti ki majal tə. ² Njé ndo nē je ki ngom ki njé kədi kəm dije ki ta ki nda tade nē, ki mede uwə-de ki ta də majal ti al, a ədi-de kadi b̄uki-de wale. Njé ndo nē ki ngom ka kin əi dije ki mər ta ləde e ki tuji. ³ Ko dije ka kin əgi kadi dije taai-naa, ta əgi kadi dije usoi nē je madi. Nə Luwə ində nē kuso je pəti mba kadi dije ki adi-e mede ki gəri ta ki rəjeti, usoi nē je kin ki oyo ki ra. ⁴ Ki rəjeti, nē je pəti ki Luwə rade əi nē je ki maji. Nē ki kadi dəw mbati goto. Ke ə kadi kuso-e e ki oyo ki ra Luwə. ⁵ Tadə ta læ Luwə, ki kəl ta ki Luwə təli nē je kin pəti ki kay njay ti.

⁶ Loki re ər gin nē je kin ki taga adi ngakəi je ooi ningə, a j̄ nje ra kilə bəə ki maji læ Jəju Kirisi. A əji kadi j̄ dəw ki ul rəi ki ta je ki go ndil ti, ki nē ndo ki rəjeti ki ingə.

Pol ilə dingəm me Timote ti

⁷ Maji kadi əsi su je ki kidə ki kəme goto ngərəngi. Əi su je ki əsi ta ta læ Luwə. Ində də rəi ti kadi isi me bəl Luwə ti. ⁸ Kində də rəi ti mbata kingə nē me ti, tə ngədi ki kay je be kin maje e nō, nə ke ə, e ngay al. Nē ra ki go ndu Luwə ti a ra maji ki dəw me nē je ti pəti. Tadə a adi-je kaji ki dənangi ti ne ki e ki dərə ti. ⁹ Ta kin e ta ki rəjeti ki maji kadi dije pəti taai ki me ki kare. ¹⁰ Rəje ki j̄-isi j̄-adi kə, ki rə ki j̄-isi j̄i rəi, e ki mbata meje ki j̄-ində də Luwə ti ki nje kisi kəm ba. E ə e nje kaji dije

pəti ki dənangi ti ne, ki bo təi, e njé ki adi mede Jəju Kirisi.

¹¹ E kin ə e nē ki kadi indəji dije ə indo-de tə.

Nē ndaji mbata njé kadi-me je

¹² Adi dəw madi kidi mba ke ki j̄ basa al. Nə kadi j̄ nē ndaji mbata njé kadi-me je, me ta kəli ti, me pa njiyəi ti, me ndigi-naa ti, me kadi-me ti, ki me kay njay ti.

¹³ Kəte nō kadi m-re m-ingə-i ti, m-ndəji kadi ində rəi ta tidə makitibi ti læ Luwə nō kosi je ti, ki ta kəji ta ti, ki ta ndo dije ndu Luwə ti. ¹⁴ Oti kadi ikidi kadi-kare ki Luwə adi ki go me-maji ti lie kin. Adi ki go rəbi læ njé kəl ta je ki tae ti, ki əli ta dəi ti, ki go rəbi læ ngatəgi je ki njé kər nō njé kaw-naa je, ki indəi jide dəi ti. ¹⁵ Maji kadi ində rəi ta kilə ti kin ira ki me ki kare ba. Ira be kadi dije ooi kaw ki kəte læi taga ta kəmde ti. ¹⁶ M-ndəji kadi kəmi ədi də rəi ti j̄ wa, taa də nē ndo ti læi nim tə. Uwə təgi ba me ti. Re ira be ningə, a aji rəi j̄ wa taa a aji dije ki njé koo də nē ndo læi nim tə.

5

Kal Timote ki rə njé kaw-naa je ti

¹ Oti kadi indangi dəw ki təgi ki təgi ngay, nə kadi əl-e ta ki ndui ki səl tə bawi ə isi əl sie ta be. Ningə ngan basa je ka, səbi kadi ira-de tə ngakəi je ki me darə ti be tə. ² Ira ki dəne je ki təgi tə kəi je taa ngan mandi je tə konani je be tə. Ira nē je kin pəti ki mər ta ki ay njay nōde ti.

Njé ngaw koy je

³ Maji kadi ində kəmi maji go njé ngaw koy je ti ki rəjeti, ki dəw ki nje ra səde goto. ⁴ Re nje ngaw koy aw ki ngane je ə se ngan kane je noo ningə, səbi kadi, ngane je ə se ngan kae je ndoi ne ra ki go rəbi ti lə Luwə də nojide je ti. Səbide kadi ooi go njé koji-de je təkɪ njé koji-de je ooi gode kəte kin be tɔ. Tado ne ra ki be kin ə nəl Luwə. ⁵ NJe ngaw koy ki rəjeti, e e ki dəw ki nje ra sie goto, ki isi ki karne ba, ində mene də Luwə ti par. Dəkagilo je pəti, kondə ki kada, isi əl ta ki Luwə, dəje kadi ra səne. ⁶ Nə nje ngaw koy ki isi ta koo maji rəne ti me kaya ti ki ra, re a-n ki dəne ta noo ka, e dəw ki koy me ndil ti. ⁷ Indo-de ne je kin be, mba kadi isi ki dəde taa ki ta dəde ti al. ⁸ Re dəw madi oo go nojine je al, ki bo təy, oo go dije ki me kəy ti ləne al, e dəw ki ilə kadi-me ləne kə. Dəw ki gər Luwə al ka e soti ite bəy.

⁹ Onoi ndangi tɔ nje ngaw koy ki bale asi kuti mehe al nim, taa ki taa ngaw kare ba al nim, mbə njé je ti ki njé kaw-naa je isi ooi gode. ¹⁰ Maji kadi dije gəri-e oji go kilə rae ki maji. Maji kadi e dəw ki kəte e nje koti ngan je nim, nje ra mba je nim, nje togɪ nja dije ki kay njay lə Luwə nim*, e nje ra ki dije ki ne ki to tɛɛ dəde ti nim. Taa e nje ra kilə je ki maji ki go rəbi je ki dangɪ dangɪ nim tɔ. ¹¹ Onoi kadi indangi tɔ njé ngaw koy je ki rəde to mbəl bəy me makitibi ti. Indangi

təde al tado loki bo taa dingəm ra-de ningə, a iyəi kadi rə ləde mba kun go Kirisi kə, ə a taai ngaw. ¹² Ra-e ki be kin a re ki ta ki gangɪ dəde ti, tado naji ta kadi-me ləde ki kəte kə. ¹³ Ne ki rangɪ bəy a təli njé dabi je. Ningə kilə rade ki bo ngay e kilə lo mbə ki ta kəy lə dije par. Əi njé dabi je par al, nə indəi ta ba go dabi ti, taa əi njé kində gangɪ də ta ti lə dije tɔ. Ne ki lagide al ka, iləi tade me ti. Ningə ta kəde ka to biriri tɔ. ¹⁴ E mbata kilə ra je ki be kin ə, səbi kadi njé ngaw koy je ki rəde to mbəl bəy taai dingəm ki rangɪ. Kadi oji ngan je ə indəi kənde go me kəy ti ləde tɔ mba kadi nje bə ingə rəbi əl-n ta ki mal dəje ti al. ¹⁵ M-əl ta kin be mbata njé ngaw koy je ngay ki rəde to mbəl bəy iləi kadi-me ləde kə ə uni go *Satə. ¹⁶ Re nje kadi-me ki dəne madi aw ki njé ngaw koy je me kəy ti ləne noo ningə, səbi kadi e wa ngəm-de. Loki ra be ningə e ne koti ki əy ə un də njé kaw-naa je ti, kadi njé kaw-naa je rai ki njé ngaw koy je ki rəjeti ki dəw ki nje ra səde goto.

Njé kər nɔ njé kaw-naa je

¹⁷ Maji kadi ngatəgi je ki njé ra kilə maji dan njé kaw-naa je ti, ingəi kəsi-gon ki ne kigə go ji ki asi ta kilə ləde gidɪ joo. Ki bo təy, e njé je ki isi adi rəde kə mba kəji ta, ki ndo dije ta lə Luwə. ¹⁸ Tado ndangi me makitibi ti lə Luwə əi nə: «Dəw a də ndugidu ta mangɪ ti al, dəkagilo ti ki a njiyə də ko ti mba kadi kande tɛɛ.» Taa

makitibi læ Luwə əl bəy tɔ ə nə: «Maji kadi dəw ki nje ra kilə ingə ne kigə go ji ki asi ta kilə ki ra[☆]» 19 Re dəw madi əl ta ki majal dɔ ngatɔgi ti, ə dije joo ə se mitə mai naje al ningə, oti kadi indigi sie dɔ ti. 20 Njé je ki rai majal, sɔbi kadi indangide ta kəm kosi je ti mba kadi ndəge je bəli.

21 M-ndəji ta kəm Luwə ti ki ta kəm Jəju Kirisi ti, taa ta kəm malayka je ti ki Luwə mbəti-de, kadi itəl rɔi go ta je ti ki m-əli. Itəl rɔi go ti ki kanji kun ki madi je ə kiyə njé ki nungi, ki kanji kər kəm dije dana. 22 Ne ki sɔbi kadi igər ə to kin: Oti kadi ində ji dɔ dəw ti kalangi ba mba kadi təl nje ra kilə dan njé kaw-naa je ti. Maji kadi ində rɔi-naa ti ki dəw dɔ majal ti lie al. Ningə, j wa ay rɔi njay dɔ majal ti.

23 NGa ningə, maji kadi ay man ki ndul wa kare ba par al, nə kadi ay kasi kandi nju ndəy ndəy mba kadi ra maji ki moy ki mei ti ki ra adi rɔi ta kati al ki dəkagilo je pəti kin. 24 Dije madi je gin majal ləde to taga kəte bəy taa kadi ta ki gangi re dode ti. Nə njé ki nungi, majal ləde to lo bəyɔ ti biti kadi ta ki gangi taa a ɔr ginde ndɔ ki gogi ti. 25 Kilə ra je ki maji ka to be tɔ. Yə njé ki madi to taga pay pay. Ningə njé ki nungi, re yade to taga pay pay al ka, a toi lo bəyɔ ti ratata al.

6

Ta dɔ bəəje ti

1 Dije pəti ki adi mede ki əi bəə je, sɔbi kadi iləi dode gin tɔgi ti læ bade je. Fləi dode gin tɔgi ti læ bade je mba kadi dəw əl ta ki mal dɔ tɔ Luwə ti al, taa dɔ ne ndo ti ki ji ndo səsi kin al tɔ. 2 E go ti al kadi bəə je ki bade je adi mede Luwə, uni girə dɔ ke ngakonaa me ta ti læ Luwə ə mbati kadi iləi dode gin tɔgi ti læ bade je. Kede ngakonaa me ta ti læ Luwə ka kin ə sɔbi kadi rai kilə adi-de ki kəte noo bəy, tadɔ e ngakode je ki njé kadi-me je ə isi rai kilə adi-de.

Njé ne ndo je ki ngom ki ra ta ne kingə

3 Ta ki m-aw tə m-əli kam, e ta ki sɔbi kadi indo dije ə indəji-de kadi rai kilə. Re dəw madi ndo dije ne ki rangi, ə iyə go rəbi ta ki rɔjeti læ Bəbe laje Jəju Kirisi, ki go rəbi ne ndo ki go kadi-me ti laje kin ningə, 4 e dəw ki kun dɔ ta təl-e, taa e dəw ki isi day tɔ. Ne ki gər e ta ki naji ki to rəe ti tə moy. E nje sangi ta me ta ki naji ti dɔ ta je ki ndade goto. Ningə lo kin ə, jangi je, ki gaki-naa je, ki taji-naa je, ki ta ki təti dɔ-naa ti je tɔje ti. 5 Ta ki naji ki gine gangi al, mbɔ dije ti ki ku dode goto, ki ngon gir ta ki ndəy ki ɔji dɔ ta ki rɔjeti goto dode ti, tɔje lo kin ti noo. Ningə məri kadi, kadi-me Luwə e rəbi kingə ne. 6 Təki rɔjeti, kadi-me Luwə e ne kingə ki bo ngay, re dəw ra rənəl dɔ ne ti ki to me jie ti. 7 Təki ji re-n me duniya ti ki jije kare, be tɔ ə j-a ji təl-n ki jije kare. 8 E be ə, re j-ingəi ne kusoje ki kibi rəje ningə, kadi

☆ 5:18 Dətarənom 25.4; 1Kər 9.9; Mt 10.10; Lk 10.7

ji ra rɔnəl dɔ ti. ⁹ Dije ki sangi kadi n-təli njé ne kingə ki ngay ki rəbi je ki dangi dangi, osi me gum ne na ti. Osi me gum ti ki go rəbi ra ta ne ki to mbə, ki ki majal, ki aw ki dije me ne ti ki majal, ki me tuji ti. ¹⁰ Tado ra ta la e ngirə majal je pəti. Njé ki madi uni rɔde ba pəti indəi ta sangi la ti, adi ndəmi say go rəbi kadi-me ti. Ningə əi je wa adi kɔ ndilde.

Rɔ rɔ ki maji

¹¹ Nə j̄ ki j̄ dəw lə Luwə, ay gədi ne je ti kin ki rangi, sɔbi kadi isa rəbi ne ra ki dana, ki bəl Luwə, ki kadi-me, ki ndigi-naa, ki kore me, ki səl ləm. ¹² Irɔ rɔ ki maji ki ɔji dɔ kadi-me, uwə kaji ki to ratata kin səm, tado Luwə bari mba kadi igər ta kaji kin, dəkagilo ti ki un ndui taa ima-n naji ki maji dɔ ti nɔ kosi dije ti. ¹³ M-ndəji ta kəm Luwə ti ki nje kində ne je pəti, taa ki nɔ Jəju Kirisi ki un ndune ki taa man naji ki rojeti nɔ Pɔsi *Pilati ti[☆], ¹⁴ kadi ingəm go ndu-kun ki ingə kin maji, me kay njay ti ki kanji ta madi dɔi ti bitɪ kadi Babe Jəju Kirisi təl re-n. ¹⁵ Babe Jəju Kirisi a re dəkagilo ti ki Luwə ɔji,

Luwə ki nje maji-kur, ki e ki karne ba e ɔa rɔne,
E NGar lə ngar je ki Babe lə bəbe je,

¹⁶ E ki karne ba e nje koy al,
Isi me kunji ti ki dəw asi kadi tɛɛ kadi ti al.

Dəw kare ki dɔnangi ti ne ki oo-e ki kəmne goto.

Dəw ki asi koo-e goto.

Tɔba ki tɔgi ki to bitɪ ki nɔ ti e yəe! Amen!

Ta ki ɔji dɔ njé ne kingə je

¹⁷ Əl njé ne kingə je ki dɔnangi ti ne kadi indəi gude al. Əl-de kadi uwəi kul ne kingə je ki a tuji kin al, nə kadi uwəi kul Luwə ki nje kadi-je ne je pəti ki to mbar mbar, jie ɔy al, mba kadi j-isi-n me rɔnəl ti. ¹⁸ Əl-de kadi rai maji, kadi ne kingəde e kilə ra ki maji. Ningə kadi əi dije ki jide ɔy al, kadi kəki ne kingə je ləde ki dije ki rangi. ¹⁹ Re rai be ningə, isi kawɪ ne maji je ləde indəi lo ngəm ne ti ki maji ki ngə mba ndɔ ki lo ti ti, kadi ingəi kaji ki rojeti.

Ta ki dɔbɔy ti ki kuwə ji-naa

²⁰ I Timote, sɔbi kadi uwə go ndu Luwə kin səm. ɔsi rɔi kɔ kadi ta je ti ki kəl ki ndae goto, ki ɔsi ta ta lə Luwə, ɔsi rɔi kɔ kadi ta je ki naji ti ki go ne gər ti ki ngom ki dɔnangi ti ne. ²¹ Dije madi uwəi kul ne gər kin, adi ndəmi go rəbi kadi-me ləde.

Kadi me-maji lə Luwə e naa ti sasi. Amen!

[☆] 6:13 Jə 18.36-37; 19.11

Makitibi ki koo joo ki Pol ndangi adi Timote

*Ta ki do makitibi ti ki koo joo
ki Pol ndangi adi Timote*

Makitibi ki koo joo ki Pol ndangi adi Timote kin, ndange Rom ti, loki to-n ta koo ti me kay dangay ti (1.17; 2.9). E dokagilo ki madi-kilə je la Pol tusi-e iyəi-e (4.10, 16). Pol e ta tol ta kilə ti ləne (4.6), ə ndangi makitibi adi madi-kiləne ki ngay Timote, ade-n ngan ndu je ki dɔbəy ti (1.2). Makitibi ki koo joo ki Pol ndangi adi Timote kin a e dɔbəy makitibi la Pol ki ndangi.

Kilə ngirə ta ti, nje kaw kilə Pol, ra oyo Luwə mbata kadi-me ki ndigi-naa ki to me Timote ti. NGa ningə, ɔji-n do koo ki a ingə ɔəə kilə je la Luwə lo ti ti, ki rə ki a ingə-de me kilə kilə mbe Poy Ta ki Maji ti la Kirisi, Pol ilə dingəm me Timote ti kadi uwə tɔgine ba, rə tə asigar la Jəju Kirisi ki a do njane ti (1.3-2.13). Dəje kadi ɔsi rəne ngərangi kadi dije ti ki njé ge ta ki maji ki ndae goto, ki njé tidə ta je ki galala ki ɔsi ta Poy Ta ki Maji. Pol ndəji Timote kadi oo do njane n-e Pol, ningə kadi ində kəme go ne ndo ti ki rɔjeti ki n-ade (2.14-4.5). Ta tol ta ta ti, Pol əl ta ki do rəne ti ɔji-n do dokagilo ki ngə ki e me ti, ningə iyə ta ra oyo Babe Luwə ki isi ində

kəme gone ti me koo je ti kin, al (4.6-22).

Nje kaw kilə Pol rə rə ki maji mba ta la Luwə, biti tol tae (4.7). NGa ningə, ɔbi kadi njé kadi mede Kirisi, rəi ko rə la Pol kin, ki kanji ɔəl. Kadi rəi ki kadi-me, ki kore me, ki ndigi-naa, taa ki kuwə tɔgi ba to.

Kuwəji-naa

¹ Mi Pol ki nje kaw kilə la Jəju Kirisi ki go ndigi ti la Luwə. Kilə ram e mba kadi m-ilə mbe ta kaji ki Luwə un ndune adi do ti ki takul kində rə naa ti ki Jəju Kirisi. ² M-ilə ki makitibi kin madi j Timote[☆] ki j ngon ndigi ləm. M-uwə jii ə m-dəji kadi me-maji ki koo kəm-to-ndoo ki kisi-maje la Luwə ki Bawje əi ki Babe ləje Jəju Kirisi e səi naa ti.

Pol ra oyo Luwə

³ M-ra oyo Luwə ki m-isi m-ra kilə made ki ngəme ki ay njay təkə kam je[☆] rai kəte be to. Kondə ki kada loki m-isi m-əl ta ki Luwə ningə, mem ole dɔi ti. ⁴ Loki mem ole do no ti ləi[☆], ɔo koo-i ra-m ngay mba kadi rənəl ləm rosi. ⁵ Mem ole do kadi-me ti ləi ki rɔjeti. Kadi-me kin j rə kai Loyisi ti ki bəlme ɔəy taa to rə koo Enisi ti to. M-ɔadi al kadi kadi-me kin e ngəmei ti to.

*Pol dəji Timote kadi ingə koo
səne mbata Poy Ta ki Maji*

⁶ MBata kin ə, m-ole mei do ta ti kin kadi ində kəmi maji go kadi-kare ti la Luwə ki ingə ki go me-maji ti lie, loki m-ində jim dɔi ti. ⁷ Təkə rɔjeti,

NDil ki kay njay ki Luwə adi-je, e NDil ɓal al, nə e NDil ki rosi ki tɔgi ki ndigi-naa. Taa e NDil kində dɔ rɔ ti tɔ. ⁸ Adi rɔi sɔli mba ma naji dɔ Babe ti ləje al. Taa adi rɔi sɔli dɔm ti, mi ki mi kəy dangay ti mbata lie kin al tɔ. Nə kadi ingə kɔ səm mbata Poy Ta ki Maji ki go tɔgi ti ki Luwə adi. ⁹ Luwə ki aji-je ə ɓar-je, mba kadi kisi ki dɔ taa ləje e kisi ki dɔ taa ki ay njay. Ra ne kin be mba kilə raje je al, nə e ki go ndigi ti ki go ki me-maji ti lie. Me-maji kin Luwə adi-je me Jəju Kirisi ti kəte ɓəy taa kadi ində duniya. ¹⁰ Me-maji ka kin j-oi ki kəmje ngəsine ki takul re lə Nje kaji-je Jəju Kirisi. E ə təl koy ne ki kare ti. Ningə ki takul Poy Ta ki Maji, ra adi ji gəri kaji ki kisi kəm ba ay njay njay tɔ. ¹¹ E ki mbata Poy Ta ki Maji kin ə Luwə ində-m tə nje kilə mbɛ nim, nje kaw kilə nim, taa ki nje ndo ne dije nim tɔ. ¹² E kin ə, e gin kingə kɔ ləm ki ngəsine kin. Nə rəm sɔl-m dɔ ti al. Təki rɔjeti, m-gər Luwə ki m-ində mem dɔe ti kin ɓəti. M-gər maji kadi tɔgi Luwə asi naki kadi ində kəmne go ne ti ki adi-m biti dɔbəy ndɔ ti. ¹³ Ne ndo ki ingə rəm ti, un tə ne ndaji me kadi-me ti ki me ndigi-naa ti ki Jəju Kirisi adi-je me kində rɔ naa ti sie. ¹⁴ Ingəm go ne ndo ki adi-ni ki takul NDil Luwə ki isi meje ti kin maji.

Kuwə rɔ ba lə Onəsipər

¹⁵ Igər kadi njé ki dɔnangi Aji ti mbati mi. Pijəl əi ki Ermojan əi mbode ti tɔ. ¹⁶ Ki

ɔji dɔ Onəsipər, kadi ra maji lə Babe e dɔ me kəy ti lie. Təki rɔjeti, ilə dingəm mem ti taa taa. Taa rɔe sɔl-e dɔm ti me keem kəy dangay ti kin al tɔ. ¹⁷ Dɔkagilo ki tɛɛ Rom ti taa ə, sangi-m ki rɔ ki tɔ kati kadi ingə-m. ¹⁸ M-kəy Babe Jəju kadi adi Babe Luwə oo kəm-to-ndoo lə Onəsipər ndɔ gangi ta ti. Taa j wa ki dɔi, igər itə ndəgi dije pəti, kilə je pəti ki Onəsipər ra adi-m dɔnangi Epəji ti.

2

Nje rɔ lə Kirisi ki maji

¹ J ngonm Timote, maji kadi uwə tɔgi ba me me-maji ti ki j-ingəi ki takul kində rɔ naa ti ki Kirisi kin. ² Ningə ne ndo ki ingə rəm ti ta kəm kosi dije ti, maji kadi indo dije ki dana ki asi naki kadi əi je ka, uni ndoi dije ki rangi kəte tɔ. ³ Ingə kɔ səm tə nje rɔ ki maji lə Jəju Kirisi. ⁴ Nje rɔ madi dan njé rɔ je ti ki ge kadi n-nəl ki bo ki dɔne ti, ki ində rɔne ta ne je ti ki rangi yo goto. ⁵ Nje kay ngodi ki a ingə ne kingə go jine re ay ngodi ki go ndu-kun ti al goto. ⁶ Nje ndɔr ki nje ra kilə ki tɔgine ə a ra rɔnəl dɔ kandi ko ti kəte. ⁷ Maji kadi imər ta dɔ ta ti ki m-əli kin maji ningə, Babe a adi tər kadi igər-n ndəgi ne je pəti tigə.

Adi mei ole dɔ Jəju Kirisi ti

⁸ Adi mei ole dɔ Jəju Kirisi ti ki e gin ka ti lə *Dabidi, Jəju Kirisi ki j taa dan njé koy je ti ki go Poy Ta ti ki Maji ki m-isi m-ilə mbɛe. ⁹ E ki mbata Poy Ta ki Maji wa kin ə, m-isi

m-ingə-n kq. Dooi-mi ki kulə gindi tə dəw ki nje təl dəw be. Nə ta lə Luwə dəw ki asi dō-e goto. ¹⁰ Be ə, m-tigə tam njaki dō ne je ti pəti mbata njé je ki Luwə mbəti-de, mba kadi əi je ka, ingəi kaji ki e me Jəju Kirisi ti, naa ti ki kəsi-gon ki ratata tō. ¹¹ Ta ki m-a m-əl kam e ta ki rōjeti:

Re j-oyi naa ti ki Kirisi ə,
J-a j-isi kəm ba naa ti sie tō.

¹² Re j-uwəi tōgije ba sie ə,
J-a j-qi be naa ti sie tō.

Re j-ə nə ji gəri-e al ə,
E ka a ə nə n-gər-je al tō.

¹³ Re je j-a dō njaje ti al ə,
E a dō njane ti.

Tadō a naji ta gər rone al ratata.

Nje ra kilə ki rəe səl-e al

¹⁴ Maji kadi inay ki lo kole mede dō ta je ti kin taa taa. Ki nq Luwə ti, əl-de ki tōgi mba kadi gaki-naa dō ku ta je ti ki ndade goto kin al. E kin a ra ne madi al, nə a tuji dije ki njé ko dōe tə tuji yo. ¹⁵ Ində dō rōi ti kadi iteē nq Luwə ti tə dəw ki asi, nje ra kilə ki rəe səl-e dō kilə ti lie al, ki ilə mbə Poy Ta ki Maji ki rōjeti lə Luwə ki go rəbe ti. ¹⁶ Imbati ta ki naji je ki ndade goto ki əsi ta kadi-me. Təki rōjeti, njé je ki ta je ki be kin nəl-de, ndade ngal ki Luwə par par. ¹⁷ Ne ndo lade to tə do bay ki aw ki kəte kəte kin be. Iməne[☆] əi ki Piləti əi mbq dije ti kin tō. ¹⁸ Əi say kadi ta ti ki rōjeti. Ningə əli əi nə, njé koy je ii taa lo koy ti ngata. E be ə, tuji ki kadi-me lə njé ki nā je. ¹⁹ Be ka, ngirə kəy ki ngā ki Luwə ində isi lo kise

ti. Luwə ndangi ta je kin dō ti ə nə: «Bəbe gər dije ki əi yəe je bəti, ningə maji kadi dəw ki ra ki ə nə n-e ya Bəbe, kadi ay say kadi majal ti.» ²⁰ Me kəy ki bo ti, dəw a ingə ne ra kilə je ki ra ki or ə se ki ningə kasi par al, nə a ingə njé ki madi je ki rai-de ki kagi ə se wanji tō. NJé je ki nā je, e ki mba ra kilə ndō madi je par. NJé je ki nungi, e ki mba ra kilə ki ndō je pəti tō. ²¹ Re dəw madi ay rone njay dō majal je ti kin ə, a to tə ne ra kilə kəsi-gon, ki kində ta dangi, ki ndae to ti mbata bəe, ki kində dō dana mbata kilə je pəti ki maji.

Nje ra kilə lə Bəbe

²² Maji kadi or rōi kə me ngur darō ti ki dəkagilo basa ti. Isangi rəbi ra ne ki dana, ki kadi-me, ki ndigi-naa, ki kisi ki naa maje, ki njé je ki isi əli ta ki Bəbe ki me ki ay njay. ²³ Imbati ta ki naji je ki to mbə ki ndae goto. Ta ki naji je ki be kin a re ki gaki-naa. ²⁴ Təki rōjeti, dəw ki nje ra kilə bəə kadi Bəbe, e dəw ki a gaki dije al, nə e dəw ki a oji ndigi-naa ləne ki rō dije ti pəti nim, dəw ki asi ndo ne dije nim. A e dəw ki a isi dō ta ti tō. ²⁵ Ki mindi ki səl ləm ə a tur-n ta dije ki njé kəse ta. Dəmaj i ə Luwə a ra adi tui kalde mba kadi tēēi me gər ta ki rōjeti ti, bə a təli uni angal ki maji gogi. ²⁶ A tēēi me gum je ti lə su ki uwə-n-de dangay ti, gin tōgine ti mba kadi rai ndigi lie.

3

Nə je ki a rai ne dōbəy ndō je

☆ 2:17 1Tim 1.20

ti

1 Maji kadi igar tæki me ndo je ki dɔbɔy ti, kagi lo je ki nga a rai. 2 Dije a tæli njé ra ta ne, njé ndigi la. A æi njé kindæ gude, njé kun dɔde taa, ki njé kæl ta ki mal dɔ tɔ Luwæ ti. A æi njé tæl rɔde go ta ti læ njé koji-de je al. Ningæ, a asi kadi rai oyo Luwæ al tɔ. Taa a ilæi koji dɔ ne je ti læ Luwæ al tɔ. 3 Koo to dæw a goto rɔde ti, koo kæm-to-ndoo a goto rɔde ti, a æli ta ki rɔjeti al dɔ-naa ti, pa njiyæde a ale mba. A æi njé tæl ne ki kanji koo kæm-to-ndoo, taa a æi njé kasi ta ne ra ki maji tɔ. 4 A æi njé kun dɔ-naa, njé ra ne ki dɔ gu ti, kun dɔ taa a tæl-de njé kæm tɔ je ti. A ndigi rænæl ki duniya ti itæ Luwæ. 5 A oji gidi rɔde ti tæki n-æi njé bæl Luwæ, næ tæki rɔjeti, naji ta gar tægi kadi-me. Or rai kɔ kadi ko dije ti ki be kin. 6 MBQ ko dije ti kin, a ingæ njé je ki isi uri me kæy ti læ dæne je ki njé tægi goto, uwæi-de me gum je ti læde. Æi dæne je ki majal dum dɔde, adi iyæi rɔde adi ngur darɔ je ki dangi dangi. 7 Isi ta ndo ne je ti ki dɔkagilo je pæti, næ lo kadi asi tæe me gar ta ti ki rɔjeti goto ratata. 8 Tæki dɔkagilo ti ki kæte, Janæsi æi ki Jambiræsi osi ta *Mojika kin æ*, njé je kin ka osi ta, ta ki rɔjeti tɔ. Æi dije ki ne gar læde aw sæde me ne ra ki majal ti yo, taa kadi-me læde ka, ndæe goto tɔ. 9 Lo kaw kæte læde ki ngay a goto, tadɔ dije a gari ne rade je ki majal tæki ndo je ti ki kæte, dije gærii ne ra je ki majal læ Janæsi æi ki

Jambiræsi ka kin be tɔ.

Pol ndæi Timote kadi ngæm go ne ndo ki ingæ ræne ti

10 Næ i, indæ kæmi o-m me ne je ti pæti: me ne ndo ti læm, me pa njiyæm ti, me kɔji ta ra je ti læm, me kadi-me ti læm, me kisi dɔ ti læm, me ndigi-naa ti læm, taa me kuwæ tægi ba ti læm tɔ. 11 Igar ræbi ki dije indæi kæm-ndoo ki mbata Poy Ta ki Maji, ki kɔ je ki ngay ki m-ingæ me be bo ti ki Atiyosi, ki Ikoniyom, taa me be ti ki Lisitir tɔ*. Tæki rɔjeti m-ingæ kɔ ngay wa, næ taa taa, Babe isi or-m me ne je ti kin kɔ. 12 Tæ ki rɔjeti, dije pæti ki gei njiyæ me bæl Luwæ ti ki takul kindæ rɔ naa ti læde ki Jæju Kirisisi a ingæi kɔ. 13 Næ dije ki njé me ndul, ki njé ndo te je a awi kæte kæte me majal ki ra ti par par. Me kilæ rade je ti, a ædi ndægi dije tæki æi je wa ka dije ki rangi ædi-de be tɔ. 14 Næ ki oji dæi, maji kadi uwæ go ne je pæti ki indo æ itaa tæ ne je ki rɔjeti kin sæm. Tadɔ igar dije ki ingæ ne ndo kin rɔde ti bætæi*. 15 Dɔkagilo ki ito ki dui ba bæy æ igar ta je ki ndangi ki ay njay læ Luwæ kin. Ta je kin a asi kadi-ni ne gar ki rɔjeti, ki a tæe sæi kaji ti ki takul kadi-me Jæju Kirisisi. 16 Tadɔ makitibi ki ndangi læ Luwæ pæti, Luwæ to NDilne ki ay njay sæm ti. Ningæ ndæe to ti mba ndo ne dæw, mba kadi oji dæw adi mbati ne ra ki majal, mba kær dæw ta ræbi, taa mba ndo ne dæw mba kadi pa njiye e go ndigi ti læ Luwæ tɔ. 17 E be mba kadi dæw

* 3:8 Tæe ki taga 7.11, 22 * 3:11 Knjk 13-14 * 3:14 1.5; 2.2

lə Luwə e ki kasi naa bərərə me ne je ti, mba kadi ra-n kilə je pəti ki maji.

4

Kilə mbə Poy Ta ki Maji

¹ E be ə, ta kəm Luwə ti ki ta kəm Jəju Kirisi ti ki a gangi ta dō dije ti ki isi ki dōde taa ə se njé koy je, ki mbata təl re lie ə se kōbe lie, ² m-dəji kadi ilə mbə Poy Ta ki Maji kin par par, dəkagilo ti ki maji ə se ki majal. Ɔr dije ta rəbi, ikəl dō hal ti ki majal, ilə dīgəm me dije ti ki takul ne ndo ləi, ki kisi dō ti ki kanji kiyə tae. ³ Tado dəkagilo a re nō kadi dije a mbati ne ndo ki rōjeti, ə a rai ne je ki go me ge je ti ləde. A sangi njé ndo ne je ngay ki a gugi dōde wuki mba kadi ndoi-de ne je ki mbide ndigi koo. ⁴ A uti mbide dō ta ti ki rōjeti, ə təli rōde go su ki kidə ti yo. ⁵ Nəj, maji kadi ində dō rōi ti me ne je ti pəti. Uwə rōi ba me kō je ti. Maji kadi ira kilə kilə mbə Poy Ta ki Maji ləi kin maji. Ində kəmi go ra kilə bəə ti lə Luwə maji tō.

Pol təl ta ngədi

⁶ Ki oji dəm, dəkagilo re kadi m-ilə rəm kadi-kare ti m-adi Luwə ngata. Dəkagilo koy ləm re nga. ⁷ M-rō rō ki maji, m-təl ta ngədi ləm, m-ngəm go kadi-me ləm. ⁸ NGəsi ne, ne kigə go ji njé tətə rō je, adi e ne ra ki dana ki a to ratata isi ngəm-m. Bəbe ki e nje gangi ta ki dana, a adi-m ndō dangi ta ti.

A adi-m mi par al, nə dije pəti ki ndigi təl-e, ə isi ngəmi ndəe kərangi.

Poy ta je ki dəbəy ti

⁹ M-dəji kadi ində dō rōi ti, ə re kalangi ingə-m. ¹⁰ Tado Dəmasi iyə-m kō, ə aw Təsaloniki ti, mbata ne maji je ki dənangi ti, ki dəkagilo ti ki bōne uwə me. Kirəsasi aw dənangi Galasi ti. Ningə Titi aw Dalmasi ti tō*. ¹¹ Luki ki karne ba par ə e səm ne. Ire ki Marki kəmi ti adi-m tado a ra səm maji ngay me kilə bəə ti ki e jim ti*. ¹² M-ilə Tisiki me be bo ti ki Epəji*. ¹³ Dəkagilo ki a re ə, un kibi kul ləm ki m-iyə me kəy ti lə Karpusi, me be ti ki Tirowasi* kin jii ti ire-n adi-m. Ɔy makitibi je ləm jii ti tō. Ki bo ngay, e makitibi nda je kin. ¹⁴ Aləgijandır* ki kōdi ko ne je adi-m kō ngay, nə Bəbe a ige ki go kilə rae ti. ¹⁵ I ka, maji kadi ində kəm-kədi dō rōi ti rəe ti tō, tado mbati ta je ləje ki təgine ngay. ¹⁶ NDō gangi ta ti ləm ki dəsəy, dəw kare ki re a gom ti goto, dije pəti iyəi mi kō. Ningə kadi Luwə tidə majal kin dōde ti al. ¹⁷ Nə Bəbe e səm naa ti. E ə adi-m təgi mba kadi m-ilə-n mbə Poy Ta ki Maji lie m-təl tae, mba kadi dije pəti ki əi *Jipi je al ooi dəe. Luwə ə ər-m kō ta bəl ti. ¹⁸ Bəbe a ər-m kō ta ne je ti ki majal pəti. Ningə a aji-m mbata kōbe lie ki dərə ti tō. Təji e lie ki dəkagilo je ki dəkagilo je! *Amen.

Kuwə ji-naa ki dəbəy ti

* 4:10 Kol 4.14; Plm 24; 2Kor 8.23; Gal 2.3; Tt 1.4 * 4:11 Knjk 12.12, 25; Kol 4.10

* 4:12 Knjk 20.4; Ep 6.21-22; Kol 4.7-8 * 4:13 Knjk 20.6 * 4:14 1Tim 1.20

* 4:19 Knjk 18.2; 2Tim 1.16-17

19 Uwə ji Piriſika nım, Akila nım adi-m. Taa uwə ji dije ki me kəy ti lə Onəsipər tə☆. 20 Erasi nay 6e bo Korəti ti. Tirovim e ki moy adi m-iyə Mile ti☆. 21 Isangi rəbi kadi ire kəte nō nay kul ti. Ebulu, ki Pudaſi, ki Linusi, taa Kilodiya ki ndəgi ngakō je je pəti uwəi jii.

22 Kadi Ba6e e səi, ningə kadi me-maji lie nay səsi pəti tə.

☆ 4:20 Knjk 19.22; 20.4; 21.29; Rm 16.23

Makitibi ki Pol ndangi adi Titi

Ta ki dɔ makitibi ti ki Pol ndangi adi Titi

Titi ki Pol ndangi makitibi ade kin e Jipi (Gal 2.1-3). Titi e ki kare dan madi-kilə Pol je ti. E e ə ilə rone nangi ra adi Pol əi ki njé kaw-naa je ki Koreti ti tɔli iləi noji naa ti (2Kor 7.6-16). Pol ndangi makitibi kin adi Titi loki Titi e dɔ dər ti ki Kirəti. Pol ade kilə kadi ində kəmne go njiyə maji ti lə njé kaw-naa je ki Kirəti ti (1.5).

Lo kilə ngirə ta ti, Pol əl Titi ne ki uwə mee ə ndangi-n makitibi kin ade (1.1-4). Go ti, əl-e ne je ki sɔbi kadi dəw oo rɔ njé kər nɔ njé kaw-naa je ti (1.5-16). Ta ki re go ti, Pol adi Titi ta kɔji ɔji-n dɔ buti dije je ki dangi dangi ki toi dan njé kaw-naa je ti, kadi ində kəmne gode ti. Adi e dingəm je ki tɔgi, ki dəne je ki tɔgi, ki ngan basa je, ki ngan mandi je ki sɔbi kadi dəne je ki tɔgi a indəi kəmde gode ti, ki ɔəə je (2.1-15). Go ta kɔji ti, Pol ɔji Titi rəbi kilə lə njé kun go Kirisi ki sɔbi kadi ɔji-de adi rai, kadi isi ki naa ki lapiya ki kanji ganginaa (3.1-11). Pol tɔl ta ta ləne ki ngan ndu je ki kadi ra ki Titi me kilə ti nim, ki ta kuwə jinaa nim tɔ (3.12-15).

Ta ki to me makitibi ti ki Pol ndangi adi Titi kin, e ta ki un njé kaw-naa je pəti, ɔi e ta ki dɔkagilo ti lə Titi par al. Ta dɔ kində-naa dɔ kilə ti ki goe goe

dɔ njé kaw-naa je ti, ə se kində kəm go njé kaw-naa je ti kadi njiyəi maji, ki ta ki dɔ pa njiyə njé kər nɔ njé kaw-naa je ti, ki kilə ki sɔbi kadi njé kaw-naa je wa rai kin, e ta ki sɔbi dɔ njé kaw-naa je pəti ki lo je ti ki dangi dangi.

Kuwə ji-naa

¹ Mi Pol ki ɔəə kilə lə Luwə, mi ki nje kaw kilə lə Jəju Kirisi ə m-ndangi makitibi kin. Mi nje kaw kilə mba kadi dije ki Luwə mbəti-de adi mede. Taa kadi m-ɔji-de kadi gəri ne ki rɔjeti ki go ndu Luwə ti tɔ. ² Be mba kadi indəi mede dɔ kaji ti ki biti ki nɔ ti, ki Luwə ki nje ngom al, un mindine adije dɔ ti kəte nɔ ne je ti pəti. ³ Luwə ɔji ta lə ne adi dije gəri ki takul kiyə ki iyə jim ti kadi m-ilə mbeə dɔkagilo ti ki e wa ɔji. M-ilə mbeə ki go ndigi ti lie e ki NJe kaji-je.

⁴ M-ndangi makitibi kin m-adi j Titi* ki j ngonm ki rɔjeti. j ngonm ki rɔjeti me kadi-me ti, ki je kare ba dɔ ti. Kadi me-maji ki kisi-maje lə Luwə ki Bawje əi ki Jəju Kirisi ki NJe kaji-je e sɔi naa ti.

Kilə ki kadi Titi ra me ɔe ti ki Kirəti.

⁵ M-iyəi gogi dɔnangi ti ki Kirəti mba kadi tə itɔl ta kilə je ki nay. Ningə kadi ində ngatɔgi je dɔ njé kaw-naa je ti me ɔe bo je ti kare kare pəti. Ində-de ki go kɔji ti ki ndɔ ki m-ɔjii. ⁶ Ningə sɔbi kadi dəw ki ngatɔgi e dəw ki ta goto dɔe ti, e ngaw dəne ki kare ba, kadi e dəw ki ngane je əi njé kadi-me

* 1:4 2Kor 8.23; Gal 2.3; 2Tim 4.10

je, ki kadi dāw indā ta dāde ti
 ɔji dō hal ki majal ə se dō nga
 al. ⁷ Sōbi kadi nje kər nō njé
 kaw-naa je e dāw ki ta goto
 dāe ti, mbata e nje ngəm nē lə
 Luwə. Kadi e nje tō rō al, e nje
 wongi al, e gō kasi al, e nje rō
 al, taa kadi e nje ge nē ki go
 rābi ti ki dana al, al tō. ⁸ Sōbi
 kadi e nje ra mba, kadi e nje
 ge nē ra ki maji, e nje kəl ta
 ki go rābe ti, e dāw ki dana,
 e dāw ki ay njay, e nje kuwə
 rōne gin tōgine ti. ⁹ Maji kadi
 uwə rōne ngame ta ti ki rōjeti,
 ki aw naa ti ki nē ndo ki ingə.
 Lo kin ti, a asi kadi ilə dīngəm
 me ndəgi dije ti ki nē ndo ki
 rōjeti. Taa a asi kadi ɔji njé je
 ki isi ndoi nē je ki rangi kadi
 gəri təkī ndəmi rābi tō.

¹⁰ Dije ngay dan *Jipi je ti
 əi njé mbati təl rōde go ta ti
 ki rōjeti, isi tidəi ta je ki biriri,
 isi ədi dije ki ta ki ndae goto.
¹¹ Adi uti tade dō ta je ti lāde.
 MBata tui dō dije me kəy je
 ti ngay ki nē ndo ki kadi dāw
 ndo al. Rai be mba kadi ingəi
 nē kingə ki go rābe ti al ji dije
 ti. ¹² Dəw kare dande ti, adi e
 nje kəl ta ki tade ti əi je wa ə
 nā: «Dije ki Kirəti ti əi njé kəl
 ta ki ngom ki ndō je pəti, əi da
 je ki mande majal, əi njé ra ta
 mede, ki njé dabi je.» ¹³ Ningə
 ta ki əl kin e ta ki rōjeti, ə maji
 kadi indangi-de ki rō tii, kadi
 əi njé kadi-me je ki rōjeti. ¹⁴ Bi
 kadi təli rōde go su je ki kidə ti
 lə Jipi je ki go ndu-kun ti lə dije
 ki njé mbati ta ki rōjeti kam al.
¹⁵ Ki rō dije ti ki ayi njay, nē
 je pəti ayi njay tō, nə ki rō dije
 ti ki ayi njay al, ki dije ki njé

kadi mede al, nē ki ayi njay
 goto rōde ti. Nē ki ayi njay
 goto rōde ti, tadə nē gər lāde,
 ki mede ki kadi uwə-de ki ta
 tuji. ¹⁶ Dije kin, əli tade ti təkī
 n-gəri Luwə, nə kilə rade naji
 ta gər-e. Əi njé ra nē ki to nje,
 əi njé tə rō je, asi kadi rai nē
 madi kare ki maji, al.

2

*Ta dō dije ti ki tōgi, ki ngan
 basa je ki mandije, ki bəə je*

¹ Ningə ki sōbi dōi, maji kadi
 indo nē ki aw naa ti ki nē ndo
 ki rōjeti. ² Əl baw dīngəm je
 kadi əi dije ki njé kuwə rōde
 gin tōgide ti, dije ki asi ta kōsi-
 gon, dije ki njé ra nē ki go rābe
 ti, dije ki awi ki kadi-me ki tōge
 to, kadi əi dije ki awi ki ndigi-
 naa mede ti, dije ki njé kore
 mede.

³ Əl kō dāne je kae ti wa kin
 be tō. Əl-de kadi pa njiyəde e
 pa njiyə dije ki ayi njay, kadi
 əi njé kəl ta ki majal dō dije
 ti al, taa kadi əi gō kasi je al
 tō. Ningə, kadi əi njé ndo nē ki
 maji. ⁴ Maji kadi ndoi dāne je
 ki du kadi ndigi ngawde je ki
 ngande je. ⁵ Kadi əi njé ra nē
 ki go rābe ti, əi njé ngəm rōde,
 əi njé kində kəmde go me kəy
 je ti lāde maji, əi dije ki maji, əi
 njé kilə dāde gin ngawde je ti.
 Re rai be ningə, dije a əli ta ki
 mal dō ta ti lə Luwə al.

⁶ Əl ngan basa je ki ngan
 mandije tō, kadi awi ki hal ki
 maji me nē je ti pəti. ⁷ Ningə j
 wa ki dōi, sōbi kadi j nē ndaji
 me nē ra je ti ki maji mbata ti
 lāde. Kadi nē ndo ləi e nē ndo
 ki tōgi gangi ki ndam goto me
 ti. ⁸ Kadi ta kəli e ta kəl ki ay

njay, ki dəw asi kadi a əl yəne əsi-n kade al. Re ira be ningə, njé kəsi-je ta a gəri ne ki kadi rai al, kadi awi ki ta ki majal kare kadi əli dəje ti al.

⁹ Əl bəə je kadi iləi dəde gin tɔgi ti lə bade je me ne je ti pəti. Kadi bade je ingəi maji rəde ti. Kadi naji ta bade je ti al, ¹⁰ taa kadi bəgi-de al tɔ. Kadi nayi-naa ki lo ka dana ti ki asi-naa bərəre, kadi bade je adi-de mede. Be ə, me ne je ti pəti, a adi-de kəsi-gon dɔ ne ndo ti lə Luwə ki nje kaji-je.

Me-maji lə Luwə

¹¹ Luwə tɔji me-maji ləne, ki e gin kaji lə dije pəti ki taga wangi. ¹² Me-maji lə Luwə kin ndo-je kadi ji tusi ne ra ki go bəl Luwə ti al, ki ngur ne lə duniyā j-iyə kɔ. J-iyə kɔ mba kadi j-isi ki dəje taa dəkagilo ti ki bəne kin me njiyə ti ki go rəbi ti ki dana, ki təl rɔ go ndu Luwə ti. ¹³ Ji rai be taa kadi ji nginəi maji ki j-indəi meje dɔ ti, kadi ji nginəi ndɔ ki Luwə ləje ki bo, ki nje kaji-je Jəju Kirisi a tɛɛ-n me tɔba ti ləne. ¹⁴ Kirisi ki un rəne adi ki mbata ləje, mba kadi gangi-n dəje ta ne ra ti ki majal pəti. Gangi dəje kadi ji təli dije lie ki kay njay. Dije ki kay njay, ki tingəi bil me ne ra je ti ki maji. ¹⁵ E kin ə, e ne ki kadi indo dije, kadi ilə-n dingəm mede ti. Tɔgi kər nɔ dije ki aw-n kin, kadi indangi-n-de ki rɔ ki tɔ kati. Ira adi dəw madi kidi al.

3

Pa njiyə njé kadi-me je

¹ Ole me njé kadi-me je kadi iləi dəde gin tɔgi ti lə ngar je ki njé kəbe je. Kadi təli rəde go ta ti ləde, ningə kadi əi bəsi ta ra ne je ti ki maji maji pəti. ² Əl-de kadi əli ta ki majal dɔ dəw madi ti al, kadi əi njé ge kəl al, kadi əi njé kilə noji naa ti, kadi dije pəti gəri səl ləm ləm ləde tɔ. ³ MBata je wa ka, kəte dəje goto, je njé təl rɔ go ta ti al, ji ndəm rəbi, je gin tɔgi ti lə ngur darɔ je, ki koo maji rɔ je ki dangi dangi. J-isi ta ra me ndul ti ki ta ndingə ne ti, dije mbati je, taa je wa ka ji mbati-naa tɔ. ⁴ Nə lokɔ Luwə ki nje kaji-je tɔji maji ki ndigi ləne ki taga mbata ti lə dije kin ə j-ingə-n kaji. ⁵ Luwə aji-je ki go rəbi kilə raje je ki dana al, nə e ki go koo kəm-to-ndoo lie e wa. Aji-je ki ta rəbi lə man batəm koji ki sigi, ki ta rəbi lə NDile ki təl-je dije ki sigi ti^φ. ⁶ Luwə buki NDil ki kay njay kin dəje ti ki tae ba, ki takul Jəju Kirisi ki nje kaji-je. ⁷ Luwə buki NDil ki kay njay dəje ti ki go me-maji lie, mba kadi ər-n ta dəje ti. Ɔr ta dəje ti kadi ji nginə-n kaji ki to bitɔ ki nɔ ti ki j-ində meje dɔ ti.

⁸ Ta kin ə e ta ki rɔjeti. Ningə m-ndigi kadi a dɔ ti ngə, mba kadi dije pəti ki adi mede Luwə, indəi rəde ta ne ra je ti ki maji maji. E kin ə e ne ki maji ki ndae to ti mbata lə dije pəti. ⁹ Ningə, ta ki naji-naa ti ki to mbə, ki kər gin noji je, ki gangi-naa, ki kəl-naa

də ndu-kun je ti kin, əi ne ki ndade goto, ə maji kadi əsi rəi ngərəngi kə kadide ti[☆]. ¹⁰ Dəw ki nje re ki gangi-naa dan nje kaw-naa je ti, maji kadi indər mbie nja kare, indər ki kə joo, ə re oo ta ləi al ningə, səbi kadi əse ngərəngi. ¹¹ Igər maji kadi dəw ki be kin, e dəw ki ndəm rəbi. Ə re nay ki lo ra majal ti ningə, isi gangi ta də rəne ti e wa.

Ta je ki dəbəy ti

¹² NDə ki m-a m-ilə Artəmasi ə se Tisiki[☆] wa, ə tēē rəi ti 6a, kadi i kalangi ire ingəm Nikopolisi ti. Tadə m-ndigi kadi nay kul osi dəm ti Nikopolisi. ¹³ Maji kadi ində kəmi go Jənasi ti, ki nje gər rəbi gangi ta je əi ki Apolosi[☆] maji. Ira səde də rəbi mba ti ləde. Ira səde kadi ne madi du-de al. ¹⁴ Maji kadi dije ki əi dije ləje, ndoi kaw kəte me ne ra je ti ki maji. Be ə, a gəri lo ra ki dije ki ne to rəde. Ningə, kiši ki də taa ləde a e kare ki ndangi al tə.

¹⁵ Dije pəti ki əi səm naa ti ne uwəi jii. Uwə ji madije je, ki əi nje kadi-me je.

Kadi me-maji lə Luwə e naa ti səsi pəti. Amen!

Makitibi ki Pol ndangi adi Piləmq

*Ta ki də makitibi ti ki Pol
ndangi adi Piləmq*

Piləmq e dəw kare ki təe 6a ki adi mene Jəju Kirisi. Ningə a e ki kare dan njé kaw-naa je ti ki Kolosi. Piləmq e madi Pol (1). Aw ki 6əə kare ki təe nə Onəjim, ki tēē me kəy ti lie ay. Ningə dəw gər nē ki ra nē ə Onəjim ay-n al nim, taa dəw gər rəbi ki ingəi-naa ki Pol ki dəkagiloe ti noq kin to dangay ti kin al nim tō. Nē kare 6a, j-ingə kadi Onəjim təl nje kun go Kirisi. NGa ningə, Pol un ndune kadi n-ilə ki Onəjim rō Piləmq ti gogi. E be ə, ndangi-n makitibi kin ade kadi uwə Onəjim ki rəne ti. Kadi oo-e tə 6əə al ngata, nə kadi oo-e tə ngokəe ki me kadi-me Kirisi ti.

Pol ilə ngirə makitibi ləne ki ta kuwə ji Piləmq nim, kuwə ji njé ki isi me kəy ti lə Piləmq nim (1-3). Ba go ti, ra oyo Luwə mbata tingə bil lə Piləmq (4-7). Go oyo ki ra ti nga 6a Pol ində nē dəji ləne ki mbata lə Onəjim ki nq Piləmq ti, tadō Pol ndigi kadi Onəjim təl aw rō 6ane ti gogi (8-22). Me ta kuwə ji-naa ti ki Pol təl-n ta makitibi ləne kin, tidə tō dije ngay ki tōde to me makitibi ti ki ndangi adi Kolosi je (Kol 4.10, 12, 14). J-a j-ingə tō dəw tə Arsipi ki j-o təe Plm 2 tō Kol 4.17 tō kin. Dəmajj ə e darō Onəjim ə wa ə aw ki

makitibi lə Kolosi je tō e ki ya Piləmq tō.

J-ingə me makitibi ti ki Pol ndangi adi Piləmq kin kadi əl-e ta ki mindi ki səl ləm ləm 6i ində tōgi dəe ti al nim, taa maji tōgi ki Piləmq aw-n dō Onəjim ti al nim tō. Nē kare 6a, ole me Piləmq tō, me dije pəti ki a tidai makitibi kin tō dō ndigi-naa ti lə Kirisi ki a ra kadi ta ri ə to dan dije ti ka, a təliləi noji naa ti me Kirisi ti.

Kuwə ji-naa

¹ Mi Pol ki mi dangay ti mbata Poy Ta ki Maji lə Jəju Kirisi, naa ti ki ngokəje Timote, j-ilə ki makitibi kin j-uwə-n jii j Piləmq ki j madije ki ngay taa j madi-kilə je tō[☆].

² J-uwə ji konanje Apiya, taa Arsipi ki e madi rō ləje ki mbata lə Kirisi kin tō[☆]. Ningə j-uwə ji njé kaw-naa je ki isi me kəy ti ləi j Piləmq tō. ³ Kadi me-maji ki kisi-maje lə Bawje Luwə əi ki Babe ləje Jəju Kirisi e naa ti səsi.

NDigi-naa ki kadi-me lə Piləmq

⁴ M-ra oyo Luwə ləm mbata dəkagilo je pəti ki m-isi m-əl sie ta ningə, mem ole dōi ti j Piləmq. ⁵ Tadō m-o poyi kadi indigi ngan lə Luwə pəti. Ki oji dō kadi-me ningə, adi mei Babe Jəju Kirisi tō. ⁶ M-dəji Luwə kadi kində rō naa ti ləi səje dō kadi-me ti tēē ki kandi nē ngay. Kadi-me kin a tōji kadi dije gəri kilə je pəti ki maji ki j-asi ra ki takul kində rō naa ti ləje ki Jəju Kirisi. ⁷ NGokom, m-ingə rənəl ki me-səl ngay ki

☆ 1:1 13, 22, 23 ☆ 1:2 Kol 4.17

mbata ndigi lai, tadə ngan lə Luwə ingəi me-səl ki go rəbi ndigi lai kin.

Nə dəji lə Pol mbata Onəjim

⁸ E be ə, re m-ingə təgi ji Kirisi ti mba kadi m-əjii ne ki səbi kadi ira ka, ⁹ m-ge kadi, ki takul ndigi-naa ki to danje ti kin, m-dəji ne tə dəji yo. Təki o-n, mi Pol mi ngatəgi, taa dəkagilo ti kin mi me kəy dangay ti mbata lə Jəju Kirisi, ¹⁰ m-dəji ne kare ki mbata ngonm ki me Kirisi ti Onəjim. NGəsine, m-təl bawe ki go ta ti lə Jəju me kəy dangay ti ne[☆]. ¹¹ Kəte e dəw ki ndae goto ta kəmi ti, nə ngəsine, təl dəw ki ndae to ti mbata ləje joo pu.

¹² M-təl m-ile ki rəi ti gogi, e ki e dəw rəm. ¹³ M-ge ngay kadi m-ngəm-e rəm ti ne mba kadi ra kilə adi-m toi ti, dəkagilo ti ki mi-n dangay ti ki mbata Poy Ta ki Maji lə Jəju kin. ¹⁴ Nə m-ndigi ra ne madi ki kanji koo yəi, al. Mər ta ləm e ki mba kadi ra maji lai e ki go me ndigi ti lai j wa, bi e ki təgi ti ki kində də ti al.

¹⁵ Dəmajə ə, Onəjim gangi-naa səi dəkagilo ki ndəy be, mba kadi re inge gogi ningə, isi səi ratata. ¹⁶ A inge gogi tə bəə al ngata. A o-e tə dəw ki gate e ngay itə bəə. A e ngokəi ki nje ndigi lai me Kirisi ti. M-ndige ngay, nə m-gər kadi ndigi ki a indige a itə yəm bəy, ki go darə ti, ə se ki go rəbi ti lə Luwə.

¹⁷ E be ə, re o-m tə madi-kiləi ningə, uwe rəi ti təki e mi wa

ə uwə-m rəi ti be. ¹⁸ Re ra səi ne madi ki nəl-i al, ə se re aw ki bəngi lai dəe ti ka, ində dəm ti. ¹⁹ Mi Pol wa ə m-ndangi ta kin ki jim. M-a m-igə-i bəngi kin. Maji kadi igər təki m-aw ki bəngi dəi ti, adi e darəi j wa. ²⁰ Oyo NGokom, m-dəji mba kadi ira kilə kin adi-m me tə Bəbe ti. Ira adi mem səl me tə Kirisi ti.

²¹ Məm ole də təl rə go ta ti lai dəkagilo ti ki m-isi m-ndangi-n makitibi kin m-adi. Ningə m-gər kadi a ira təki m-dəji. Dəmajə ə, a ira itə e ki m-dəji kin bəy. ²² Ningə m-dəji mba kadi ində də kəy madi dana adi-m. Tadə m-ində mem də ti kadi, kəl ki isi əli ta ki Luwə ki mbata ləm kin, a ra adi njə kəbe je a iyəi mi taa adi səsi.

Kuwə ji-naa ki dəbəy ti

²³ Epaпіrasi uwə jisi. E səm naa ti kəy dangay ti ne ki mbata lə Jəju Kirisi[☆]. ²⁴ Madi kiləm je, Marki[☆] əi ki Arisitarki[☆], taa Dəmasi[☆] əi ki Luki[☆] uwəi jisi tə.

²⁵ Kadi me-maji lə Bəbe Jəju Kirisi e naa ti səsi.

☆ 1:10 Kol 4.9 ☆ 1:23 Kol 1.7; 4.12 ☆ 1:24 2Tim 4.11 ☆ 1:24 Knjk 19.29; 27.2; Kol 4.10 ☆ 1:24 Kol 4.14; 2Tim 4.10 ☆ 1:24 Kol 4.14

Makitibi ki ndangi adi Ebirə je

*Ta ki də makitibi ti ki ndangi
adi Ebirə je*

Dəw ki ilə rəne səl ləm ə tidə makitibi ki ndangi adi Ebirə je kin 6a, a oo kadi e makitibi ki dəw ndangi səbi də dəw ə se dije madi al, nə to tə mbe Poy Ta ki Maji ki kilə kam be par. E ta kuwə ji-naa ki ta təl ta ta ti kin par ə ra kadi dəw gər-n təkı e makitibi ki ndangi kadi dəw ə se dije madi. NGa ningə, e makitibi ki dəw gər nje ndange al nim, dəw gər dije wa bangi ki dəw ndangi adi-de kin al nim tə. Ne kare 6a, to tə ne ki nje ndangi makitibi ka kin isi Itali ti ə ndangi be (13.24). Ningə ndangi adi njé kun go Kirisi ki rə je ki dangi dangi isi re dode ti. Rə je ka kin ra adi dije madi isi sangi kadi iyəi ta kun go Kirisi. E be ə, nje ndangi makitibi, ndangi adi-de, ilə-n dingəm mede ti kadi ai də njade ti, ningə təji-de kadi gəri təkı Kirisi ki isi uni goe kin e ki bo də dije pəti, ki də ne je ti pəti.

Lo kilə ngirə makitibi ti wa 6əy 6a, nje ndangi makitibi əl təkı Luwə oji rəne ki taga kadi dije gəri-e ki rəbi lə NGone Jəju Kirisi (1.1-3). To kadi dəw a gangi kəy kəm makitibi kin asi joo kare:

Kəy kəme ki dəsəy (1.4-10.18) ilə kagi də ke ki bo ti lə Kirisi. Kirisi e ki bo də njé kəl

ta je ki ta Luwə ti par al (1.1-3), nə e ki bo də malayka je ti nim (1.4-2.18), də Moji əi ki Jojuwe ti nim (3.1-4.13). Kirisi e ki karne ba ə e Nje kijə ne məsi kadi-kare ki bo ngay me kun mindi ti ki sigi. Ningə e ki bo də ki bo je ti lə njé kijə ne məsi kadi-kare je pəti ki me kun mindi ti ki kəke (4.14-7.28). Məse ki ilə nja kare par ə təl-n ta ne pəti adi asi-naa kin, itə məsi je pəti ki njé kijə ne məsi kadi-kare je pəti iləi (8.1-10.18).

Kəy kəme ki kə joo (10.19-13.19) ilə dingəm me dije ti ki makitibi kin səbi dode, kadi uwəi təgide ba me njiyə go Kirisi ti (10.19-39). Lo kin ti noq, j-ingə ta lə njé kadi-me je ki me kun mindi ti ki kəke, ki to kadi njé kadi-me je ki 6one ndaji-de (11). NGa ningə nje ndangi makitibi dəji dije ki ndangi makitibi adi-de kadi adi kəmdə e də Jəju Kirisi ti, kadi tətı rə təkı Kirisi tətı-n be tə (12.1-11). Go ngan ta je madi ti, ki ndəji-naa (12.12-13.19), nje ndangi makitibi təl ta makitibi ləne ki njangi də nim, ki kuwə ji-naa nim (13.20-25).

Kadi tə dije ki a tidəi makitibi kin ingəi təgi me ne je ti ki ngə ki a tēē dode ti, nje ndangi makitibi kin a də ta je ti ki kadi adi təgi par al, nə əl tə təkı kisi nje ndole go Kirisi dan dije ti ki gəri Kirisi al e ne ki ngə ngay. Nə re e be ka, səbi kadi njé kadi-me je goi Kirisi də kagi-dəsi ti, ə ai də njade ti, mai naji lie mbata kaji ki bitı ki nq ti ki to isi nginə dije ki njé təl rəde go ta ti lie kin.

Luwə əl ta dije ki takul NGonne

¹ Dəkağilo ti ki kəte, Luwə əl ta ki kaje je nja bəy bəy, taa ki rəbi je ki dangi dangi tə ki takul njé kəl ta je ki tae ti. ² Ningə ki ngəsine kin, dəkağilo ki dəbəy ti, Luwə əl-je ta ki takul NGonne. E ki takule ə Luwə ra-n dərā ki dənangi ki ne je pəti ki me ti, taa ade e ɓa ne je pəti tə. ³ Kunji ki əti ɓəl lə Luwə ɔji rəne ki taga rə NGone ti. Ningə titi-naa ki darə Bawne wa ay njay njay. Ki takul ta lie ki aw ki tɔgi, ra adi ne je toi lo tode ti me dənangi ti ne. Lok i ay dije njay də majal je ti ləde ngata ningə, aw isi də ji kə Luwə ti ki nje tɔgi ki əti ɓəl, me dərā ti*. ⁴ Be ə, NGon Luwə e ki bo itə malayka je say. Taa Luwə ade tə ki e dəde ti pəti tə.

NGon Luwə e də malayka je ti

⁵ Malayka madi kare ki Luwə əl-e ta dan made je ti ə nə:

«*ɪ ə ɪ ngonm,*

M-təl bawi me ndə ti ki ɓone»
goto.

Taa, ta ki ə nə:

«*M-a mi bawe,*

Ə e, a e ngonm» kin ka, tɛɛ ta-e ti ki rə malayka ti madi al ratata tə*.

⁶ Nə dəkağilo ti ki Luwə aw kadi ilə ngonne ki kare ba me dənangi ti ningə, əl ə nə:

«*Kadi malayka je ləm pəti ɔsi məkəside nangi nɔe ti.»*

⁷ Luwə əl ta ki ɔji də malayka je ə nə:

«*Malayka je rai kilə adi-mi tə nəl je be,*

Taa tə ndon por je be tə.»*

⁸ Ningə ki ɔji də ngonne, Luwə ə nə:

«*ɪ Luwə, a ɔ be ratata.*

Nɛ ra ki dana e gəl kəbe ki a ɔ-n be də dije ti ləi.

⁹ *ɪ nje ndigi ne ra ki dana, ə nje mbati ne ra ki go ti al tə.*

Be ə, ɪ ki ɪ Luwə, Luwə ləi, kəti dan ngar madi je ti,

Ur yibi rənəl dəi ti.»*

¹⁰ Ningə təl əl ɓəy tə ə nə:

«*E ɪ Babe ə, lo kilə ngirə ne je ti, ira dənangi,*

Ningə dərā e ne ra ji tə.

¹¹ *Nɛ je kin pəti a gotoi, nə ɪ, a isi lo kisi ti ratata.*

Dərā ki dənangi a ngisi tə kibi be.

¹² *A dole-de tək i dəw a dolə-n tuwə kam be,*

Oyo, a mbəli-de tək i dəw a mbəl-n kibi kam be.

Nə ɪ, a mbəl al ratata.

Ningə a isi ki dəi taa, ki də ɓal je, ki də ɓal je.»*

¹³ Malayka madi kare dan malayka je ti lie ki Luwə əl-e ə nə:

«*ɪ re isi də ji kəm ti,*

Biti kadi m-ilə njé bə je ləi gin tɔgi ti, goto.»

¹⁴ *Ki ɔji də malayka je, əi ndil je ki njé ra kilə kadi Luwə par. Luwə ilə-de mba kadi rai ki dije ki a aji-de.*

2

Adi ji kidi ta ki Luwə əl je al

¹ *Be ə, maji kadi ne ndo je ki j-ingəi kin, adi ji rai ji ndami al, re ji rai ji ndamii ə, j-a*

ndəmi rəbi. ² Ji gər kadi ta ki ndə ki malayka je rəi əli kaje je e ta ki rəjeti[☆]. Ningə dije pəti ki njé kal də ndu kin nim, njé təl rəde go ti al nim, Luwə adi-de kində kəji ki səbi kadi ingəi. ³ Təki rəjeti, j-əi wa ka j-a nali kində kəji lə Luwə kin al, re j-oi ta kaji ki əti bəl be kin tə ne ki kare. Ta kaji kin, Bəbe Jəju wa ə ilə mbəe dəsəy. Ningə njé je ki ooi ta-e ti, rəi mai naje adi-je, təki e ta ki rəjeti. ⁴ Luwə wa ki dəne ma naji də ta kəl-de ti kadi e ta ki rəjeti ki takul ne kəji je ki əti bəl nim, ne ra je ki dəw asi ra al nim, ki mbəli je ki ra ki rəbi je ki dangi dangi nim tə. Taa Luwə təji ne ki rangi bəy, adi njé ma naji je ka kin, kadi-kare je ki dangi dangi ki go NDile ti, ki go ndigi ti lie.

Jəju oi mbata lə dije ki dənangi ti ne pəti

⁵ J-isi j-əl ta də kisi ki də taa ti ki sigi ki a re. Ningə kisi ki də taa ki sigi ka kin, e malayka je ə, Luwə a adi təgi də ti al.

⁶ Makitibi lə Luwə ə nə:
«J Luwə, nda dəw e ri ə kadi to rəi ki mbata lie be ə?
Ə se, ngon dəw e ri ə kadi ində kəmi goe ti be ə?

⁷ Ra-e adi malayka je əi dəe ti mbata ngon dəkagilo ki ndəy be,

Ningə ilə jəgi piti ki kəsi-gon dəe ti.

⁸ Əsi gone mba kadi o be də ne kində je ti pəti[☆].»

Loki Luwə ilə ne je pəti gin təgi ti lə dəw, ne madi kare ki iyə taga goto. Ningə ki ngəsine kin, j-o kadi o be də ne je ti

pəti al bəy. ⁹ Nə j-o Jəju ki kəte, malayka je itəi-e ki mba dəkagilo ndəy, ki mba kadi ki takul me-maji lə Luwə, ki ade oy mbata lə dije pəti. Ningə e ki tadə kə ki koy ki Jəju ingə kin ə, Luwə ilə-n jəgi piti ki kəsi-gon dəe ti.

¹⁰ Təki rəjeti, Luwə e nje ra ne je pəti, taa ne je pəti əi yəe je tə. Luwə təl Jəju dəw ki asi naa bərəre ti go rəbi kə je ki ingə, mba kadi dije ngay ki təli ngane je, indəi rəde naa ti sie də piti ti lie tə. Tadə Jəju e njé kor nəde kaw səde kaji ti.

¹¹ Ningə Jəju ki nje təl dije ki kəsi-naa bərəre ti də majal je ti ləde, taa njé je ki təli-de ki kay njay ti ba pəti, Bawde e kare ba, adi e Luwə. Be ə, rə Jəju səl-e al kadi bəar-de ngakone je. ¹² Jəju əl Luwə ə nə:

«Ma m-əl ta ki əji dəi ngakom je,

Ta kəm kəsi dije ti ləi,
M-a m-osi pa m-ilə-n təji dəi ti[☆].»

¹³ Ningə əl bəy:
«M-a m-adi mem Luwə ba pəti,
Bəy taa, m-a ne ki dije pəti ki Luwə adi-m-de,
Ki toi tə nganm je be[☆].»

¹⁴ Təki dije ka kin awi ki darə ki məsi ka kin ə, Jəju wa ka, təl rəne dəw ti ki rəjeti tə əi be tə. Ra be mba kadi ki takul koye, su ki aw ki təgi lə koy jine ti, təl ne ki kare. ¹⁵ Jəju oy mba kadi taa dije ilə-de taa tə. Dije ki dəkagilo kisi ki də taa ləde pəti, isi tə bəə je me bəl koy ti. ¹⁶ Təki rəjeti, Jəju re mba kadi ra ki malayka je al,

☆ 2:2 Knjk 7.53 ☆ 2:8 6-8: Pa je 8.5-7

☆ 2:12 Pa je 22.23 ☆ 2:13 Ejay 8.17

nə re ki mba kadi ra ki dije ki gin koji ti lə *Abirakam. ¹⁷ E be ə, me ne je ti pəti, kadi to tə ngakone je be, mba kadi təl nje kijə ne məsi kadi-kare ləde ki bo ki nje ndigi dije ki əti ɓəl, taa ki nje ka dɔ njane ti njururu dɔ kilə ti ki Luwə ade tɔ. E ə, a bər majal lə dije nim, taa a ilə-de noji naa ti ki Luwə nim tɔ. ¹⁸ Oyo, Jəju wa ki dɔne ingə ne na nim, ingə kɔ nim tɔ. Be ə, ngosine kin, asi kadi a ra ki njé je ki ne na je tɛɛi dɔde ti.

3

Jəju e ki bo dɔ Moji ti

¹ NGakom je ki njé kadi-me je, səi ki Luwə ɓar səsi, maji kadi uri kəmsi ki dɔ Jəju ti. E ə, Luwə ilə sie adi-je, mba kadi e nje kijə ne məsi kadi-kare ki bo. E ki takule ə, j-adi-n me je, ə j-isi j-əl ta dɔ ti taga ta kəm dije ti. ² Təki rojeti, Luwə kəti Jəju mba kadi e nje kijə ne məsi kadi-kare ki bo. A dɔ njane ti ki rɔ Luwə ti ki nje mbəte, kadi ra kilə kin, təki ndɔ ki *Moji a-n dɔ njane ti me kilə je ti pəti ki ra me kəy ti lə Luwə kin be tɔ*. ³ Təki rojeti, Jəju asi ta piti ki itə yə Moji say təki ji gəri kadi nje kində kəy aw ki kəsi-gon itə kəy kin be. ⁴ Kəy ki aw ki nje kində ne al goto. NGa ningə nje ra ne je pəti e Luwə. ⁵ Moji a dɔ njane ti me kilə je ti pəti ki ndɔ ki ra me kəy ti lə Luwə. Nə ke ə e ngon nje kilə kare. Kilə lie e ki mba kadi əl dije ta ɔji dɔ ne je ki Luwə a əl me ndɔ ti ki lo ti ti. ⁶ Nə Kirisi a dɔ njane ti tə NGon

lə Luwə, ki Luwə un-e inde dɔ kəy ti ləne. J-əi ə, j-əi kəy je lie, re j-uwəi tɔgi je ba, taa ji rai rɔnəl dɔ ne kində me dɔ ti ləje tɔ.

Kər kəɔ lə dije lə Luwə

⁷ Maji kadi uri mbisi oi dɔ ta ki NDil Luwə əl kin:

«Dəkagilo ki ɓone kin, re oi ndu Luwə ningə,

⁸ Oti kadi adi mesi ngə təki ndɔ ki kasi je tɔi-mi rɔ kin be,

Dəkagilo ti ki nai mi me dilə lo ti.

⁹ Oyo e dəkagilo ti ki kasi je indəi kadide səm ə nai mi,

Go ɓal ti ki kuti sɔ ti ki m-ra ne je m-adi oi ki kəmde kin.

¹⁰ E be ə, wongi ra-m ngay ki gin koji kin,

Adi m-əl m-ə nə, mede nay ki lo ndəm ta rəbi ti.

Lo kadi gəri ne ki m-isi m-ngəm rɔde ti goto.

¹¹ Be ə, me wongi ti ləm, m-un-n mindim m-ə nə:

A uri me ɓe kər kəɔ ti ki m-isi m-ra ki mbata ləde kam al ratata*.»

¹² Be ə, ngakom je, maji kadi indəi kəm-kədi dɔ rəsi ti, mba kadi dəw madi kare dansi ti aw ki me ki majal ə se me ngə ki kadi aw sie adi təl gidine adi Luwə ki nje kisi kəm ba al.

¹³ Təki ɓone Luwə nay ki lo kəl səsi ta ti ɓəy kin, maji kadi ilai dingəm me na ti ki ndɔ je kare kare pəti, dəkagilo ti ki isi oi dɔ ɓar lie ɓəy kin. İrai be mba kadi majal ədi dəw kare dansi ti adi təl nje me ngə al. ¹⁴ Təki rojeti, je ki kində rɔ naa ti ki

Jəju Kirisi. Nə ke ə, kadi-me ki ndo ki j-adi-e, ə ji təli njé kadi-me je kin, kadi j-uwəi ba bita ta təl ta ne je ti. ¹⁵ Makitibi lə Luwə ə nə:

«Dəkagilo ti ki bone kin, re oi ndu Luwə ə,

Oti kadi adi mesi ngə təki ndo ki kasi je təi-n rə dilə lo ti kin be.»

¹⁶ Se nə je ə, ooi ndu Luwə ə təli təi rə dilə lo ti wa? Əi njé je ki *Moji or nōde ə tēē səde me be ti ki Ejipi ti wa kin. ¹⁷ Ə se njé je ki ra tə ə, wongi ra Luwə səde bal kuti sə wa? Wongi ra Luwə ki njé je ki rai majal ə ninde a də-naa ti bisiri dilə lo kin. ¹⁸ Ə se njé ki ra tə ə, Luwə ibi rone kadi a uri be kər kəə ti al ratata wa? E njé ki mbati kadi təli rōde goe ti kin*. ¹⁹ J-o kadi asi kur me be kər kəə ti lə Luwə al, tadə mbati kadi adi-e mede.

4

¹ Be ə, təki dəkagilo kun mindi kur me be kər kəə ti lə Luwə nay bəy kin ba, maji kadi j-indəi kəm-kədi də rōje ti mba kadi dəw madi kare njae nay gogi al. ² Tadə je ka, təki iləi mbə Poy Ta ki Maji adi kaje je wa kin tə ə, iləi mbə kin adi je tə. Nə ke ə, Poy Ta ki Maji ki kaje je ooi kin, to tə ne ki kare rōde ti, mbata taai ki kadi-me al. ³ Ningə je ki j-adi me je, j-a j-asi kadi j-ur me be kər kəə ti kin, təki makitibi lə Luwə əl-n ə nə:

«Me wongi ti ləm, m-ibi rəm m-ə nə:

A uri me be kər kəə ti ləm al ratata*.»

NGa ningə, təki rōjeti, Luwə təl ta kilə ləne mari nu lo kilə ngirə dənangi ti. ⁴ Təki rōjeti, makitibi lə Luwə əl ta oji-n də ndo ki kō siri ə nə: «Luwə or kəə me ndo ti ki ko siri də kilə je ti pəti ki ra*.» ⁵ Makitibi lə Luwə əl bəy ə nə: «A uri me be kər kəə ti ləm ki m-isi m-ra ki mbata ləde kin al ratata*.»

⁶ NJé je ki iləi mbə Poy Ta ki Maji adi-de kəte, adi mede də ta ti ki Luwə əl-de al. Adi lo kadi a uri me be kər kəə ti lə Luwə kin goto. Re to be ka, ta rəbi to tagira bəy kadi njé ki rangi a uri ti. ⁷ E be ə, Luwə ində də ndo ki rangi dana, bəre ə nə: «NDə ki bone.» Luwə əl ta je kin bal ngay kəte go ta je ti ki kaje je mbati tae ti. Əl ta je ka kin ki ta *Dabidi, me makitibi pa je ti lie ki ndangi kəte ə nə:

«Bone kin ə, oi ndu Luwə ə, Oti kadi adi mesi ngə,» təki m-əl-n səsi kəte.

⁸ Təki rōjeti, re Jojuwe or nō *Isirayəl je aw səde me be kər kəə ti lə Luwə ə, Luwə a əl ta lə ndo kər kəə ki rangi gogi al ngata*. ⁹ Be ə, ndo kər kəə ki rangi lə dije lə Luwə to nōō bəy. A e ndo kər kəə ki titi-naa ki ndo ki kō siri ki Luwə or-n kəə kin be. ¹⁰ Tadə dəw ki ur lo kər kəə ti lə Luwə ə, a or kəə də kilə ti ləne, təki Luwə or-n kəə də kilə ti ləne kin be tə. ¹¹ Be ə, maji kadi j-indəi tōgi də rōje ti mba kadi j-uri me be kər kəə ti kin. Adi j-indəi kəm-kədi də rōjeti mba kadi dəw madi

* 3:18 16-18: Kər Isirayəl je 14.1-35; Pa je 95.11 * 4:3 Pa je 95.11 * 4:4 Kilə ngirə ne je 2.2 * 4:5 Pa je 95.7-8 * 4:8 Dətarənom 31.7; Jojuwe 22.4

kare dan je ti təl nje mbati ta ki ta Luwə ti adi osi təkı kaje je osi kəte kin be al ngata.

¹² Ta lə Luwə e ta ki isi kəm, aw ki tōgi ngay tō. Tae ati itə kiyə kasigar ki ta kate e dam joo. Ta lə Luwə a ur rōjeti maki maki. A aw ɔdi dan bəngirə je nu. Ningə ta rōje je ki rōti-naa, ki wuy dōje je ka aw ɔdi tō. Kōji ta ra je ləje ki maji, ki ki majal ki mər ta je ki dō bəngirə je ti ka, ta lə Luwə tēē ki gine. ¹³ Ne kare ki mbō ne kində je ti lə Luwə ki bōyō rōne ta kəme ti goto. Ne je pəti naji rōde ta kəme ti ay njay njay. Ningə e nō Luwə ti tō ə nā nā a ɔr gin kilə rane je.

Jəju e nje kijə ne məsi kadi-kare ki bo

¹⁴ Adi j-uwəi kadi-me ləje ki j-əli ta dō ti nō dije ti taga kin ba, tadō, təkı rōjeti, j-awi ki nje kijə ne məsi kadi-kare ki bo, ki nje tōgi ki aw bitı tēē lo kisi Luwə ti. Adi e Jəju Kirisi ki NGon lə Luwə. ¹⁵ Nje kijə ne məsi kadi-kare ləje ka kin, asi naki kadi ingə kō səje dō tōgi kasi al je ti ləje. Təkı rōjeti, e wa ka, nai-e me ne je ti pəti tə je be tō. Nə ke ə, e osi me majal ti nja kare al. ¹⁶ Adi j-ɔti bəsi ki nō kimbər kōbe ti lə Luwə ki nje me-maji, ki me ki tı kati. Lo kin ti ə, Luwə a iyə-n go majal je ləje kō nim, taa me-maji lie ka a nay səje nim, mba kadi tə ra səje dəkagilo ti ki me je ge.

☆ 5:3 Ləbatiki 9.7 ☆ 5:6 5-6: Pa je 2.7; 110.4 ☆ 5:7 Mt 26.36-46; Mk 14.32-42; Lk 22.39-46

5

¹ Təkı rōjeti, njə kijə ne məsi kadi-kare je ki bo, kare kare pəti, Luwə ə mbəti-de dan dije ti. Ningə Luwə ində-de mba kadi rai kilə ləne mbata maji lə dije ka kin. Kilə ləde e mba kadi adi kadi-kare nim, taa ijəi ne məsi kadi-kare adi Luwə mbata majal je lə dije ki rai nim tō. ² Nje kijə ne məsi kadi-kare ki bo wa ki dōne ka, aw ki kasi al je ləne ngay tō. Be tō ə, a asi kadi gər ə ra ki dije ki njə ra ne ki majal ki go me ndigi ti ləde al, adi ndəmi ta rəbi. ³ E mba kasi al je lie ka kin ə, a ilə məsi kadi-kare adi Luwə mbata majal je ləne wa nim, taa ki mbata majal je lə dije nim tō☆. ⁴ Ra kilə kijə ne məsi kadi-kare e kəsi-gon, nə ke ə dəw a ində rōne ki dō rōne mba kingə-n kəsi-gon kin al. Dəw a ingə kəsi-gon kin ki takul bər ki Luwə bər-e taa. Ne kin ə ra, dəkagilo ti ki bari-n *Arō.

⁵ E be ə, yə Kirisi ka to be tō. E e wa ə adi rōne tōba mba kadi n-təli-n nje kijə ne məsi kadi-kare ki bo ki itə ndəge je al. Nə ingə ji Luwə ti ki əl-e ə nə:

«İ ə, j ngonm,
Hə ngire bōne, mi m-təl Bawi.»

⁶ Me Makitibi ti lə Luwə, loki rangi ti, Luwə əl bəy ə nə:

«İ nje kijə ne məsi kadi-kare ki
a isi ratata,
Tə Məlsisədəki be☆.»

⁷ Dəkagilo ti ki Jəju e dōnangi ti ne bəy, əl ta ki Luwə ki rəbi je ki dangi dangi, taa əl sie ta ki go kare ki səl dō,

ki ndune ki bo taa ki man no kəmne ti, Luwə ki asi kadi taa-e ta koy ti⁸. Ningə Luwə oo do ndue mbata kilə ki ilə done gin tōge ti. ⁸ Təki rōjeti, E NGon Luwə wa, nə ki go rəbi kō je ti kin pəti, ndo kadi təl rone go Luwə ti. ⁹ Loki Jəju təl ta kilə je pəti ki ra mba kadi ra ngata ningə, Jəju təl rəbi kaji ki a to ratata mbata dije pəti ki njé təl rōde goe ti. ¹⁰ Təki rōjeti, Luwə inde nje kijə ne məsi kadi-kare ki bo tə Məlsisədəki be.

NDər mbi do kiyə go rəbi ki maji ti

¹¹ Ne je toi ngay kadi j-əl do ta ti kin, nə ke ə, lo kadi j-ər mee kadi ay njay dəsi ti goto, tadə ngə səsi ngay kadi igəri me ne je kalangi. ¹² Təki rōjeti, dəkagilo ki rai me ta ti lə Luwə kin e ngay nga, adi maji kadi itəli nje ndo dije ndu Luwə ngata. Nə bitı bone ka, igei kadi dije ki rangi ə ndoi səsi ne oji do ta lə Luwə ki indoi lo kilə ngire ti nu wa kin bəy. Igei mba tə ngan je ki kasi be bəy bi ne kuso lə ngatōgi je ki tōge to ti al. ¹³ Dəw ki nay ki lo kay mba kone ti e ngon ki kasi. Gər kəl ta do ne ti ki rōjeti al. ¹⁴ NGata ningə, ne kuso ki tōge to ti e ki mbata ngatōgi je. Tadə ki go kilə je ti ki isi rai ki ndo je kare kare pəti me kisi ki do ta ti ləde, asi kadi ərı mbo ne ki maji ki ne majal naa ti.

6

¹ E be ə, maji kadi j-ai do ne ndo ti ki oji do ta lə Kirisi ki j-ingəi lo kilə ngirə kadi-me ti

ləje nu kin par par al. Adi j-awi ki kəte kəte me ne ndo je ti lə dije ki tōgi gangi me kadi-me ti. Adi ji təli ji rai do ne ndo je ti ki lo kilə ngire ti nu, tə ra ne je ki majal ki a awi ki dəw koy ti, ə se kiyə ta kadi-me kə kin al, ² taa kadi ji təli ji rai do ne ndo je ti ki oji do ra dəw batəm je ki dangi dangi, ə se kində ji do dəw ti, ə se ki njé koy je lo koy ti, ə se ta ki gangi ki dəbəy ti kin al ngata tə. ³ J-a ji ndoi-naa ne lə dije ki tōgi gangi ngata, re Luwə adi-je ta rəbi.

⁴ Adi j-uni tə ne ndo, ta lə njé je ki təli osi me pa njiyəde ti ki kəte: kəmde e ki tēē ki takul kunji lə Luwə. Nai kadi-kare ki dərə ti ooi nim, taa ingəi NDil ki ay njay nim tə. ⁵ NDigi Poy Ta ki Maji lə Luwə kadi e ta ki maji ngay, taa gəri ne ki oji do tōgi je ki a rai naa ti ki dəkagilo ki Luwə a ilə-n ngirə kōbe ki a re nim tə. ⁶ Nə re e be ka, təli osi me pa njiyəde ti ki majal ki kəte kin gogi. Ko dije ka kin, lo kadi dəw a təl re səde ki nja joo bəy kadi yəti pa njiyəde goto. Təki rōjeti, bəi NGon lə Luwə do kagi-dəsi ti təkı rangi bəy. Ningə iləi rəsəl dəe ti ta kəm dije ti.

⁷ Adi j-uni ne ndo ki do lo ndər ti, loki dənangi ay man ndi ki isi ədi ki dəkagilo je pəti, ə tēē ki kandi ki maji adi njé je ki ndəri ki mbata ləde tə ningə, tōji ki taga kadi Luwə njangi do lo ndər ka kin. ⁸ Nə re dənangi ibə tone je ki kon je yo ningə, e dənangi ki ndae goto. Luwə a ndəle ə təl ta

dɔnangi kin e kadi ilai por dɔe ti par.

⁹ NGakoje je ki njé ndigi je laje, re j-əl ta kin be mindi ka, ji gar me je ti maji kadi səi, səi dɔ rəbi ki maji ti. Dɔ rəbi ki a tɛɛ səsi kaji ti. ¹⁰ Təki rɔjeti, Luwə e nje ra ne ki dana ki dɔkagilo je pəti. Adi mee a oy dɔ ne ki maji ti ki irai al. Irai ki njé kadi-me madi je, ningə isi ta ra ti ne bəy. Ne ra je ki maji ki isi rai kin tɔji kadi indigi Luwə. ¹¹ Nə ndigi laje e mba kadi dəw ki ra dansi ti uwə tɔgine ba, ə nayi ki lo ra maji ti təki isi rai kin biti ndɔ ki dɔbəy ti. Ningə a ingəi ne je pəti ki indəi mesi dɔ ti. ¹² Ji ndigi kadi itəli njé dabi je al. Nə kadi indaji pa njiyə njé je ki adi mede Luwə ə awi ki kore me. Njé je kin ə, ingəi ne maji je ki Luwə un-n mindine kadi n-adi-de.

Nə kində me dɔ ti ki rɔjeti

¹³ Loki Luwə un mindine adi *Abirakam, dan go kun mindi ka kin ki kibi rɔ me tɔne ti wa. Təki rɔjeti, dəw ki rangi ki ite kadi ibi rɔne ki tɔe goto. ¹⁴ Luwə ə nə: «M-a m-jangi dɔi təki rɔjeti, ə m-a m-adi gin kai je bəyi-naa*.» ¹⁵ Abirakam ngəm go kun mindi la Luwə ki kore me. Be ə, ingə-n ne ki Luwə un-n mindine ade. ¹⁶ Loki dije ibi rɔde ningə, ibi rɔde ki tɔ dəw ki boy itə-de. Kibi rɔ ka kin a tɔji kadi ta je ki n-əli əi ta je ki rɔjeti. Adi a ində gangi ta je ki tade asi-naa dɔ ti al. ¹⁷ Ningə Luwə ge tɔji njé je ki a ingəi ne maji je ki un-n mindine ka kin ki taga

ay njay bəy, kadi ndu-kun je ləne a yəti al. Be ə, dan go kun mindi ləne ki kibi rɔ bəy. ¹⁸ Kun mindi əi ki kibi rɔ əi ne je ki joo ki dəw a yəti-de al. Be ə me kun mindi ti ə se me kibi rɔ je ti la Luwə kin, a əi taje ki ngom al ratata, adi ta je kin ilə dingəm me je ti ngay, j-əi je ki j-iyəi ne je pəti mba kadi j-uwə ne kində me dɔ ti, ki e ki kadi-je kin ba. ¹⁹ Nə kində me dɔ ti kin ra adi kisi ki dɔ taa laje to tə kəy ki kində dɔ mbal ti be. E ne ki dəw a badi dɔ ti al nim, taa e ne ki ngə nim tɔ, ningə ində kibi gangi lo ki me kəy ti la Luwə ki to dɔrə ti gangi, ə ur me lo ti ki ay njay njay itə made je. ²⁰ E lo kin ə, Jəju ur ti kəte noje ti tə nje tɛɛ ta rəbi noje ti. Jəju təl nje kijə ne məsi kadi-kare ki bo ki ratata tə Məlsisədəki be.

7

Məlsisədəki nje kijə ne məsi kadi-kare

¹ Məlsisədəki ka kin e ngar ki be bo Salem ti, taa e nje kijə ne məsi kadi-kare la Luwə ki e dɔ ne je ti pəti tɔ. E ə ingə *Abirakam lo ki təl lo tətə rɔ ti ki tətə ngar je, ə njangi dɔe tɔ. ² E ə, Abirakam ade ki kare me ne ki dɔgi ti, me ne je ti pəti ki təl-n ta rɔ ti. Ki dɔ kəte, kər me tɔ ki nə Məlsisədəki e «ngar ki nje ra ne ki dana». Bəy taa, Məlsisədəki e ngar ki be bo Salem ti tɔ, kər me tɔ ka kin nə: «NGar ki nje lapiya*.» ³ Makitibi la Luwə əl ta la baw Məlsisədəki ə se ta la kɔe al, nim taa əl ta la gin kae je al

* 6:14 Kilə ngirə ne je 22.16-17 * 7:2 1-2: Kilə ngirə ne je 14.17-20

nim tɔ. Bəy taa, əl ta dɔ koje ti ə se dɔ koye ti al ratata nim tɔ. Titi-naa ki NGon lə Luwə, ningə e nje kijə ne məsi kadi-kare ki a isi ki dɔkagilo je pəti.

⁴ Igəri maji kadi Məlsisədəki e dəw ki ndae e ngay. Be ə, kaje Abirakam wa ka, ade ki kare me ki dɔgi ti, me ne je ti pəti ki təl-n lo rɔ ti*. ⁵ NGan *Isirayəl je, ki go ndu-kun ti lə *Moji, e gu dɔde ti kadi adi ki kare me ki dɔgi ti me ne je ti pəti ki ingəi, dije ki əi gin koji ti lə *Ləbi ki əi njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki əi ngakode je wa, tado əi je ka, əi gin ka ti lə Abirakam tɔ. ⁶ Məlsisədəki e gin koji ti lə Ləbi al, nə Abirakam ade ne kare me ki dɔgi ti me ne je pəti ki ingə. Adi Məlsisədəki njangi dɔ Abirakam ki Luwə un mindine ade. ⁷ Ningə təkɪ rojeti, ngatɔgi ə a njangi dɔ ngon ki du. ⁸ Gin ka je lə Ləbi ki njé taa ki kare me ki dɔgi ti, me ne maji je ti ji ndəgi Isirayəl je ti, əi dije ki a oyi. Nə ki oji dɔ Məlsisədəki, Makitibi lə Luwə əl kadi e, isi kəm ba. ⁹ Ki dɔbəy ti, ta ki kadi j-əl ən: dɔkagilo ti ki Abirakam adi ki kare me ki dɔgi ti me ne kingəne je ti pəti kin, Ləbi ki gin kae je əi njé taa ki kare me ki dɔgi ti me ne je ti pəti kin ka, adi tɔ. ¹⁰ Təkɪ rojeti, dɔkagilo ti ki Məlsisədəki ingə-n Abirakam kin, oji Ləbi al bəy, nə ke ə, e məsi kane Abirakam ti ngata.

¹¹ Me ndu-kun ti lə ngan Isirayəl je, e dije ki gin koji ti lə Ləbi ə sɔbi kadi dije kɔti-de

tə njé kijə ne məsi kadi-kare je. Əi njé kijə ne məsi kadi-kare je tɔ *Arɔ be. Nə rəbi ra kilə kijə ne məsi kadi-kare ləde to asi-naa bərəre al. Re e be al ə, dəw a sangi nje kijə ne məsi kadi-kare ki rangi tɔ Məlsisədəki be bəy al ngata. ¹² NGa ningə, re rəbi ra kilə lə njé kijə ne məsi kadi-kare ki gin ka ti lə Ləbi yəti ningə, e go ti kadi ndu-kun ka yəti tɔ. ¹³ Ningə Bəbe ləje ki ta je kin oji dɔe, e gin ka ti lə Ləbi al, nə e gin ka ti ki rangi. Ningə gin ka ti kin, dəw madi ki ra kilə tɔ nje kijə ne məsi kadi-kare dɔ dingiri lo ti goto. ¹⁴ Dije pəti gəri kadi oji Bəbe ləje gin koji ti lə Juda. Ningə ki oji dɔ gin koji kin, Moji əl ta madi dɔ ti al, loki əl ta ki oji dɔ njé kijə ne məsi kadi-kare je.

Nje kijə ne məsi kadi-kare ki rangi ki titi-naa ki Məlsisədəki

¹⁵ NGosine ne je toi ay njay nga. Nje kijə ne məsi kadi-kare ki rangi ki e gin koji ti lə *Ləbi al, ki to tɔ Məlsisədəki be re. ¹⁶ E təl nje kijə ne məsi kadi-kare ki go rəbi koji ki darɔ ti al, nə ki go tɔgi kisi ki dɔ taa ti ki a to ratata. ¹⁷ Təkɪ rojeti, makitibi lə Luwə əl ə nə: «*! nje kijə ne məsi kadi-kare ki ratata,*
Təkɪ ndɔ ki Məlsisədəki isi-n be.»

¹⁸ Be ə, kun-ndu je ki kəte, e ki buji kɔ mbata tɔge goto, taa ndae ka goto tɔ. ¹⁹ *NDU-kun je lə *Moji asi kadi rai adi dije asi-naa bərəre ta kəm Luwə ti al. NGa ningə ne kində me dɔ ti ki maji tɔi ndu-kun je lə Moji

e ki kadi-je. Ningə ki takule j-asi kadi ji re ki rə Luwə ti. ²⁰ Ne ki rangi bəy, ne je kin pəti rai ne ki takul kibi rə lə Luwə. Nə ndəge je tēji njé kijə ne məsi kadi-kare ki kanji kun mindi lə Luwə. ²¹ Nə ki oji də Jəju, Luwə un mindine, loki əl ə nə: «Mi Bəbe ma m-yəti ndum al, M-un mindim m-ə nə: I nje kijə ne məsi kadi-kare ki ratafa.»

²² Be ə, ki rəbi kibi rə lə Luwə kin, ji ti meje kati kadi j-ingə kilə mindi ki sigi ki maji itə e ki kəte kin say ki takul Jəju.

²³ Ne ki rangi bəy, njé kijə ne məsi kadi-kare ki gin koji ti lə Ləbi bəyi-naa. Nə ke ə, yo təl-de taa taa adi lo kadi rai kilə kijə ne məsi kadi-kare kin ratata goto. ²⁴ Nə Jəju e nje kisi ratata, ningə kilə kijə ne məsi kadi-kare lie a to ki none ti tə. ²⁵ E be ə, Jəju asi kadi kaji ki ratata dije ki njé re ki rə Luwə ti ki takule. Təki rəjeti, e nje koy al adi a əl ta ki Luwə ki dəkagilo je pəti ki mbata ləde.

²⁶ Jəju e nje kijə ne məsi kadi-kare ki bo ki səbi kadi j-inge. E ay njay nim, ra ne ki majal nja kare al nim, taa Luwə ɔse ngərangi kadi njé ra majal je ti nim tə. Ningə, un-e inde adi isi ngərangi dərə ti nu, də ne je ti pəti. ²⁷ Jəju to tə ndəgi njé kijə ne məsi kadi-kare je ki bo kam al, adi e ne ki ndae goto rəe ti kadi ijə ne məsi ki ndə je kare kare pəti ki mba kadi Luwə iyə-n go majal je ləne wa nim, taa mba kadi iyə-n go majal je lə kosi dije pəti kə tə. Jəju ijə

ne məsi kadi-kare nja kare ba par ə asi naki. Adi e kadi-kare darəe wa ki adi də kagi-dəsi ti kin. ²⁸ Tadə ndu-kun lə Moji ində jine də dije ti madi ki kilə rade asi-naa al, tə njé kijə ne məsi kadi-kare je ki bo. NGA ningə kun mindi lə Luwə ki re go ndu-kun ti, ində jine də NGone ti tə nje kijə ne məsi kadi-kare ki bo, e ki asi-naa bərəre ki none ti.

8

Jəju e nje kijə ne məsi kadi-kare ki bo

¹ Ta ki bo ki kadi j-əl də ta ti kin ə to kin: J-aw ki nje kijə ne məsi kadi-kare ki bo, ki isi me dərə ti, də ji kə lo kisi kəbe ti lə Luwə, ki təge e də təgi je ti pəti*. ² Isi ra kilə kijə ne məsi kadi-kare ki bo ləne me kəy ki ay njay ti, adi e me kəy kaw-naa ti ki rəjeti ki e dərə ti nu. E kəy ki Luwə wa ə ra bi e dije ə rai ki jide al.

³ *NJé kijə ne məsi kadi-kare je ki bo, kare kare pəti, kilə ləde e mba kadi adi ne je Luwə nim, rai ki kadi-kare məsi je nim tə. Be tə ə, e go rəbe ti kadi Jəju ka, aw ki ne kadi adi kadi-kare ti tə. ⁴ Təki rəjeti, re Jəju e dənangi ti ne ningə, a e nje kijə ne məsi kadi-kare al, tadə njé kijə ne məsi kadi-kare je ki isi rai kilə kin ki go ndu-kun ti lə *Moji, isi dənangi ti ne ə bəlme ngata. ⁵ NJé kijə ne məsi kadi-kare je ka kin, isi rai kilə me kəy kaw-naa ti. Nə kəy kin e ndil kəy ki rəjeti ki to dərə ti. Təki rəjeti, loki Moji ilə ngirə

kadi ra kəy kibi, Luwə əl-e ə
nə: «Ur mbi maji o-n dɔ ta ki
m-a m-əli kam: maji kadi ira
kəy kibi kin təkɪ ndɔ ki m-ɔjii
dɔ mbal ti[☆].» ⁶Nə ngəsine, Jəju
aw ki kilə ki ndae e ngay itə
kilə lə njé kijə ne məsi kadi-
kare je. Adi e ə, e nje ka mbɔ
lo ti ki mbata kilə mindi ki
maji, ki ngire e ki kində dɔ kun
mindi ti ki maji tɔ.

*Luwə adi mindi ne mbata
kilə mindi ki sigi*

⁷Təkɪ rɔjeti, re ne ki majal
goto me kilə mindi ti ki kəte ə[☆],
Luwə a re ki e ki rangi ki kɔ joo
al. ⁸Nə, Luwə kəl ki dije ləne
mbata majal je ki rai, ə nə:

«Oi ndɔ je a rəi nɔɔ,
Ki m-a m-ilə mindim kilə ki
sigi,

Ki dije ki Isirayəl ti nim,
Ki dije ki Juda ti nim tɔ.

⁹Kilə-mindi kin, a to tə kilə
mindi,

Ki ndɔ ki m-ilə ki kade je,
NDɔ ki m-uwə-n jide,
MBa kadi m-tɛɛ-n səde
dɔnangi Ejipi ti kin al.

Lo kadi ay dɔ njade ti səm me
kilə mindi ti kin goto.

Be ə, mi Bəbe, m-a m-təl gidim
madide tɔ.

¹⁰Bəbe ə nə:

Kilə-mindi ki m-a m-ilə
Ki dije ki Isirayəl ti go ndɔ je ti
kin ə to kin:

M-a m-adi-de ne gər
MBa kadi gəri ndu-kun je ləm,
M-a m-ndangi ndu-kun je ka
kin dɔ bəngirəde ti.

M-a mi Luwə ləde,

Ə a əi dije ləm tɔ.

¹¹Dəw madi kare ki a aw
NDoo dəw ki me be ti ləne,

Ə se ngokone kadi gər-m goto,
Tadɔ dije pəti,
Flə ngire dɔ dije ki tɔgi ti biti
tɛɛ-n dɔ ngan je ki du ti,
A gəri mi.

¹²M-a m-iyə go ra go ti al je
ləde kɔ,

Mem a oy dɔ majal je ti ləde
ratata[☆].»

¹³Loki Luwə əl ta dɔ kilə
mindi ki sigi ti ningə, e kin ɔji
kadi təl e ki kəte tə ne ki kəke ti.
Ningə j-əi pəti ji gəri kadi re ne
to kəkɪ ningə nay ngay al kadi
a goto.

9

*Rəbi kəsi məkəsi nangi nɔ
Luwə ti ki kəte*

¹Kilə-mindi ki kəte ka, aw ki
ndu-kun je ki tɔji dije go rəbi
kəsi məkəsi nangi nɔ Luwə
ti, ə se aw ki lo kaw-naa ki
dɔnangi ti ne tɔ. ²Kəy kibi
ki gangi mee joo e ki ra. Me
kəy ti ki dəsəy, ki bari-e lo ki
ay njay, lo kində lambi ki ba-
jie e siri isi me ti. Taa tabilə
ki mapa kadi-kare ki dije adi
Luwə e dɔ ti, isi ti nɔɔ tɔ.

³Ningə kəy ki kɔ joo ki kibi
gangi lo e ta ti, e lo ki bari-e lo
ki ay njay itə ndəgi lo je. ⁴Lo
kin ti ə dingiri lo ki ra ki ɔr e ti.
Ningə dɔ dingiri ti ka kin ə, yibi
ki baye əti mbi e ki kilə por dɔ
ti. Me lo ti ki kɔ joo ti ka kin tɔ
ə, sanduki kilə mindi ki gide e
ki ra ki ɔr e ti. Me sanduki ti ka
kin ə, ku madi ki man rosi mee
e səm ti. Ku ka kin gide e ki ra
ki ɔr tɔ. Bəy taa, me sanduki
ti ka kin ka, kagi təsi lə Arɔ
ki ibə mbine e me ti tɔ. Bəy
taa, me sanduki ti wa ki kare

☆ 8:5 Tɛɛ ki taga 25.40

☆ 8:7 Tɛɛ ki taga 24.3-8

☆ 8:12 Jərəmi 31.31-34

kin ə, mbal je ki ndangi ta je ki ɔji dɔ kilə mindi ti e me ti tɔ. ⁵ Dɔ sanduki ti ka kin ə, tɔli kagi je joo ki toi tɔ *Malayka je ki bari-de nə serube je, ki awi ki kəsi-gon ngay indəi-de dɔ ti. Malayka je ka kin naji bagide dɔ lo kadi-kare məsi ti ki ɔji go kiyə go majal je lə dije kɔ. Nə ke ə, e dəkagilo ki kadi dəw ɔr-n gin ta je kin pəti al bəy.

⁶ Kəy kibi ka kin e ki gangi lo joo. *Njé kijə ne məsi kadi-kare je uri me kəy ti ki dəsəy ki ndɔ je kare kare pəti mba ra kilə ləde*. ⁷ Nə me kəy ti ki kɔ joo, nje kijə ne məsi kadi-kare ki bo ki karne ba par ə, a ur ti nja kare me bal ti kare. Lo kin ti ə a re ki məsi da mba kadi adi Luwə kadi-kare ti kadi iyə-n go majal je lə nje kijə ne məsi kare ki bo wa kin kɔ nim, taa yə ndəgi kosi dije ki rai ki go me ndigi ti ləde al nim tɔ*. ⁸ NDil ki ay njay ndo-je ki takul ne je kin kadi dəkagilo je pəti ki me kəy ki dəsəy kin to ningə, ta rəbi kur me lo ti ki ay njay njay itə made je kin e ki tɛɛ al bəy. ⁹ Ne kɔji je kin əi ndil ne je ki dəkagilo ti ki bone. Kor me nə: kadi-kare je ki ne məsi je ki j-isi j-adi Luwə kin asi kadi rai adi me dəw ki nje ra kilə kadi Luwə kin asi-naa bərəre al. ¹⁰ Təki rɔjeti, ne je kin əi ndu-kun je ki ɔji dɔ ne kuso ə se ne kəy ki kuji ne ra je ki ɔji dɔ kay rɔ ki man par. Ne je kin əi kuji ne ra lə dije ki dɔnangi ti ne. NDade to ki mbata dəkagilo ki ndəy be par, biti dəkagilo ti ki Luwə a

ində-n gin ndu-kun je ki sigi.

Kirisi adi rone kadi-kare ti

¹¹ Nə Kirisi re tə nje kijə ne məsi kadi-kare ki bo mba kadi adi-je ne maji je ki toi ne ngata. Kirisi ur me kəy kibi ti ki bo ngay nim, asi-naa bərəre nim tɔ. E kəy kibi ki dije ə rai ki jide al nim, taa e kəy ki goto dɔnangi ti ne nim tɔ. ¹² Kirisi ur me kəy ti ki ay njay njay itə made je ka kin nja kare ba par. Ur me kəy ti ka kin ki məsi bal biyə ə se ki məsi ngan mangi je al, nə ki məsine wa. E ki rəbi kin ə, Kirisi gangi-n dɔje nja kare ba par ratata dɔ majal je ti. ¹³ Təki rɔjeti, ki go ne jibəl be ti, dije a tɔli bal biyə je ki ngan mangi je, ə a sikəi məside je ki bu ngon kɔ mangi ki kilə por dɔ ti dɔ dije ti ki rai majal*. Rai ne je kin be mba kadi dije ka kin tɔli ki kay njay gogi ki go ne jibəl be ti. ¹⁴ Re ne kin e ki rɔjeti kadi məsi da je awi ki togi ningə, məsi Kirisi, toge a itə məsi da je səy ngay bəy. Nə Kirisi wa un rone adi Luwə tə ne kadi-kare ki ay njay ki togi lə NDil ki nje kisi ratata. Məse ka kin a togi ngəmeje adi ay njay mba kadi ji ra ne je ki majal ki a aw səje koy ti al. NGata ningə, j-a j-asi kadi j-a ra kilə j-adi Luwə ki nje kisi kəm ba.

Kilə-mindi ki sigi me məsi ti

¹⁵ Be ə, Kirisi e nje ka mbɔ dije ti ki Luwə ki rəbi kilə mindi ki sigi. MBa kadi njé je ki Luwə bar-de ingəi ne nduwə ki a to ratata ki Luwə

* 9:6 Kor Isirayal je 18.2-6

* 9:7 Ləbətiki 16.2-34

* 9:13 Ləbətiki 16.14-16;

Kor Isirayal je 19.9-17

un-n mindine adi-de. Ne kin a ra ne, tado Kirisi oy ningə məse taa dije ilə-de taa ta ne je ti ki majal ki isi rai ne dəkagilo ti ki əi gin tōgi ti lə kilə mindi ki kəte.

16 J-ingə kadi re dəw ra makitibi kilə mindi ki oji dō ləbi ne nduwə tone ti ningə, maji kadi dəwe ka kin a oy bəy taa, noje je a ləbi-naa ne nduwə. 17 Təki rōjeti, re dəw e ki dō ne taa bəy ba, nda makitibi kilə mindi ki oji dō ne nduwə goto. Loki dəwe ka kin oy ngata ningə ndae to. 18 Be tō ə, kilə mindi ki kəte ka, lo kadi aw ki tōgi ra kilə kəte goto nō məsi ti ki ay. 19 Loki *Moji or me ndu-kun je pəti təkı ndangi-n me makitibi je ti ki mi nō kosi *Isirayəl je ti pəti ningə, un məsi ngan mangi je ki məsi bal bati je ki pote-de ki man jine ti. Ningə un baji kagi madi ki ul njuki ki əti maji ngay ki bari-e nə ijopi. Baji kagi ka kin e ki bir gine ki kibi ki rai ki bəl bati je adi səl ləm ləm ə kər njir njir tō. Ningə kagi ka kin ə, ilə me məsi ti ba sikə dō makitibi je ti ki ndangi ndu-kun je me ti nim taa dō kosi dije ti nim tō. 20 Dəkagilo sikə məsi ti, Moji ə nə: «E kin e məsi kilə mindi ki Luwə un ndune dō ti adi səsi, kadi itəli rōsi go ti*.» 21 Be tō ə, sikə-n məsi ka kin dō kəy kibi ti ki dō ne ra kilə je ti pəti ki me ti tō. 22 Təkı rōjeti, ki go ndu-kun ti, ne je ngay a təli ki kay njay ki takul məsi par. Ningə ki kanji məsi ki sikə, kiyə go majal je a goto tō.

Kun rō kadi lə Kirisi or majal je kə

23 Ne je ki titi-naa ki ne je ki rōjeti ki dōrə ti pəti səbi kadi e ki təl-de ki kay njay ti ki rəbi kin. Ningə ki oji dō ne je ki rōjeti ki me dōrə ti wa ka, gei ne kadi-kare məsi ki maji itə məsi da je say. 24 Təkı rōjeti, Kirisi ur me kəy kibi ti ki dije rai ki jide ki e ndil e ki rōjeti ki me dōrə ti kin al. Nə e aw me dōrə ti, oji rəne ta kəm Luwə ti, isi əl sie ta ki mbata ləje. 25 Jəju aw me dōrə ti mba kadi adi rəne kadi-kare ti Luwə nja bay bay al. Nə nje kijə ne məsi kadi-kare ki bo ur me kəy ti ki ay njay itə made je ka kin ki bal je kare kare pəti, ki məsi da je. 26 Re e be al ə, Kirisi a ingə kō nja bay bay lo kilə ngirə dōrə ki dənangi ti nu. Nə təkı rōjeti, Kirisi re nja kare ba dəkagilo ki dəbəy ti, mba kadi bər majal kə, ki takul darəe ki un adi Luwə ne məsi ti. 27 Ningə e ki kində dō dana kəte, kadi dəw ki ra ra a oy nja kare par, ningə go koye ti, Luwə a gangi ta dəe ti. 28 Be tō ə, Kirisi adi rəne nja kare ba par, mba kadi bər majal lə kosi dije. Ningə a oji rəne ki kō joo bəy, nə ke ə, e ki mba bər majal al ngata, nə ki mba kadi aji njə je ki isi nginəi ndō təl-e.

10

Kirisi adi rəne kadi-kare ti nja kare ba par

1 *NDu-kun je lə *Moji əi ndil ne je ki rōjeti ki a rəi, bi əi darə ne je wa al. Be ə, lo kadi ayi dije ki isi rəi rō Luwə ti

njay goto. Re ijai ne məsi kadi-kare ki bal je kare kare pəti ka loe goto. ² Re e be al ə, njé je ki isi ijai ne məsi kadi-kare adi Luwə kin, Luwə a iyə go majal je ləde kə pəti nja kare ba par. Lo kadi mede a ole də majal je ti ləde gogi bəy a goto. Ningə gin kijə ne məsi kadi-kare ka, a gangi tə. ³ Nə təkı rəjeti, ki rəbi kijə ne məsi wa kin ə, me dije ole-n də majal je ti ləde bal je kare kare pəti. ⁴ Tado məsi ngan mangi je ki məsi bal biyə je asi kadi bər majal je kə al.

⁵ E be ə, loki Kirisi isi re me dənangi ti, əl Luwə ə nə:

«İge ne məsi al nim, kadi-kare al nim tə,

Nə ibə darəm.

⁶ İra rənəl də da je ti ki kilə por də ti də dingiri ti al nim,

Taa ne məsi mbata bər majal je ka nəl-i al nim tə.

⁷ Ningə m-əli m-ə nə:

Mi ne, m-re dənangi ti kadi m-ra ndigi lai,

Təkı ndangi me makitibi ti ki kay njay əji-n dəm*.»

⁸ Ta ki dəsəy ki Kirisi əl ə to kin: «İge ne məsi al nim, kadi-kare al nim, da je ki kilə por də ti də dingiri lo ti al nim, taa ne məsi mbata bər majal je al nim tə». NGa ke ə, ne məsi je kin pəti, e ki rade ki go ta je ti ki e ki ndangi ki go ndu-kun ti.

⁹ Kirisi təl əl bəy ə nə: «O, m-re dənangi ti mba kadi m-ra go ndigi lai». Kirisi buji ne məsi je ki kəte, ə un rone tə ne məsi ki sigi ində to ti. ¹⁰ Jəju Kirisi ra ne ki Luwə ndigi. Be ə, adi rone kadi-kare ti, nja kare ba

par, mba kadi taa-je ilə-je taa də majal ti.

¹¹ Ningə njé kijə ne məsi kadi-kare je kare kare pəti, awi ki njade taa, ndə je kare kare pəti mba ra kilə ləde nq Luwə ti. Adi kadi-kare ne məsi ki kare wa kin ki dəkagilo je pəti. Nə ne məsi kin asi bər majal je lə dije al ratata*. ¹² Nə Kirisi, adi rone kadi-kare ti nja kare ba par mbata bər majal je, ə aw isi də ji kq Luwə ti ki nqne ti. ¹³ NGəsine ki isi də ji kq Luwə ti, isi ngəm kadi Luwə ilə njé bə je lie gin njae ti tə kimbər kində nja be. ¹⁴ Be ə, ki kul ne məsi ki kare wa kin, təli-n dije ki ay-de də majal ti ki kasi-naa bərəre ti ratata.

¹⁵ NDil ki ay njay ka ma naje ay njay tə, ningə ta ki dəsəy ki əl ə to kin:

¹⁶ «Bəbe ə nə:

Kilə-mində ki ma m-ilə səde, Go ndə je ti kin ə to kin:

M-a m-ində ndu-kun je ləm də bəngirəde ti,

M-a m-ndangi-de mede ti, me mər ta je ti ləde.»

¹⁷ Ningə təl əl bəy ə nə:

«M-a m-adi mem ole də majal je ti ləde al nim, taa də kilə rade je ti ki go rəbe ti al al nim tə*.» ¹⁸ NGa ningə loki majal je e ki kiyə go kə, nda ne məsi ki kadi dəw a ra bəy taa a bər-n majal goto.

Ji rəi basi ki rə Luwə ti

¹⁹ Be ə, ngakom je, ji gər kadi ta rəbi e ki tēē noje ti kadi j-ur lo ki ay njay njay itə made je ki takul məsi Jəju Kirisi ki

* 10:7 5-7: Pa je 40.7-9

* 10:11 Tēē ki taga 29.38

* 10:17 Jərəmi 31.33-34

ay. ²⁰ Tee ta rəbi ki sigi ki a to ratata ki takul kibi gangi lo ki ində gangi, adi e darəe wa ki adi ne məsi ti də kagi-dəsi ti. ²¹ J-aw ki nje kijə ne məsi kadi-kare ki bo ki e ki kinde də kəy ti lə Luwə. ²² Adi ji rəi basi ki rə Luwə ti ki me ki rəjeti, ki kadi-me, ki badi al, ki me ki ay ki uwə-je ki ta al, ki rə ki togi ki man ki ay njay. ²³ Adi j-ai də ne kində me də ti ki j-isi j-iləi mbe kin nga, tadə ne je ki Luwə un mindine kadi n-a ra n-adi-je, a ra təkı rəjeti. ²⁴ Adi j-indəi kəm je go-naa ti yo je ki ne je, ki go rəbi kilə dingəm me naa ti mba kadi ji ndigi-naa nim, ji rai ne je ki maji nim tə. ²⁵ Adi j-iyəi ta re lo kaw-naa je ti ləje təkı njé ki nə je isi rai be kin al. Nə adi j-iləi dingəm me naa ti yo je ki ne je, tadə təkı oy, ndə re lə Babe e basi.

²⁶ Ji gər ta ki rəjeti ə bəlme. Ningə, go gər ta ki rəjeti kin ə, ji ra majal ki go me ndigi ti ləje ə, kadi-kare məsi ki rangi ki a bər majal je ləje goto ngata. ²⁷ Ne kare ba ki nay ki mbata ləje, e ngəm ki rə dadi par par ta ki gangi lə Luwə ki por ki əti bəl ki a o njé mbate je. ²⁸ Re dəw madi mbati kadi təl rəne go ndu-kun je ti ki *Moji ndangi ə, a ingə yo ki kanji koo kəm-to-ndoo, re dije joo ə se mitə mai naji də mbati təl rə go ndu-kun je ti lie kin. ²⁹ Təkı rəjeti, dəw ki kidi NGon lə Luwə ə, a ingə kində koji ki ngə ngay bəy. Ne ki ra kin oji kadi ilə koji də məsi kilə mindi ki taa-e ile taa də majal ti kin al. Taji NDil ki ay njay ki ra-

je adi ji gər me-maji lə Luwə. ³⁰ Təkı rəjeti, ji gər Luwə ki ə nə:

«Mi ə, mi nje dal bə nim, taa nje kadi ne dəw ki ra ra ki go kilə rae ti nim tə!

«Taa ilə də ti bəy ə nə:

Babe a gangi ta də dije ti ləne*.»

³¹ E ne ki əti bəl ngay kadi dəw osi me ta ki gangi ti ki ngə lə Luwə ki nje koy al.

³² Adi mesi ole də ne ti ki ra ne kəte, dəkagilo ti ki ingəi lo kunji lə Luwə. Kalangi ba go ti par ə, ingəi kə ngay, nə ke ə uwəi təgisi ba ta rə ti ki bo kin. ³³ Njé ki nə je dansi ti, dije taji-de je adi-de kə je ta kəm kosi dije ti. Ningə njé ki nungi əi basi mba kadi əsi gin njé je ki isi ingəi ko kə je kin. ³⁴ Təkı rəjeti, ingəi kə ki njé je ki əi kəy dangay ti. Taa ndigi ki rənal mba kadi dije taai ne maji je ləsi də gu ti, tadə igəri kadi awi ki ne je ki Luwə un mindine kadi n-a n-adi səsi, ki ne je ki ndade itə ne maji je ləsi, taa a toi ratata tə. ³⁵ Oti kadi iyəi ta kadi-me ləsi, tadə ki go rəbi kadi-me kin, a ingəi ne kigə go ji ki bo ngay. ³⁶ Maji kadi inayi ki lo kuwə təgi ba ti, mba kadi irai ne ki Luwə ndigi ə ingəi ne ki un-n mindine mba kadi n-a ra.

³⁷ Təkı rəjeti, makitibi lə Luwə əl ə nə:

«Me dəkagilo ki goji ngay ti, nay ngay al nga,

Nje re a re təkı rəjeti, a ər ndə aw-n kəte al.

³⁸ Ningə, Luwə ə nə, dəw ki nje ra ne ki dana ta kəmne ti,

A isi ki dāne taa ki takul kadi-me.

Nə re təl gogi me majal ti ə, rəm a nəl-m sie al[☆]»

³⁹ Nə je, je dan dije ti ki njé təl gogi ki mba ti ta rəde al. Nə je mbo njé je ti ki adi mede, ə əi dō rəbi kaji ti kin.

11

Ta dō kadi-me ti lə kaje Isirayal je

¹ Tadō kadi-me Luwə, e kaw ki badi al dō ne kində me dō ti, taa e tii me kati dō ne ki rōjeti ki dəw oo ki kəmne al tō. ² E ki takul kadi-me ləde ə, ngatōgi je ki kəte, me Luwə nəl-e dōde ti.

³ Ki takul kadi-me ə, ji gər-n kadi dōrə ki dōnangi ki ne je ki me ti, Luwə rade ki ta ki tane ti. Be ə, Luwə ra ne je ki j-o-de, ki takul ne je ki j-o-de al.

⁴ Ki takul kadi-me ə, Abəl adi-n kadi-kare Luwə. Kadi kare lie maji itə yə Kay. Ki takul kadi-me lə Abəl ə, Luwə ndigi-n kadi-kare je lie, ə ma naji lie kadi e dəw ki nje ra ne ki dana. Təki rōjeti Abəl oy wa, nə ki takul kadi-me lie, ne je ki ra isi əli-je ta biti bōne[☆].

⁵ Ki takul kadi-me ə Luwə un-n Enoki ki rōne ti ki kanji kadi oy. Lo kadi dəw inge goto, tadō Luwə un-e aw sie rōne ti dōrə ti nu. Makitibi lə Luwə ə nə: «Kəte bəy taa kadi Luwə un-e aw sie dōrə ti, Enoki nəl Luwə[☆]» ⁶ Dəw ki a nəl Luwə ki kanji kadi-me goto. Ningə dəw ki isi re bāsi ki rō Luwə ti, kadi gər mene ti maji təki Luwə isi nō təki rōjeti

nim, taa isi igə go ji njé je ki isi sangi-e nim tō.

⁷ Ki takul kadi-me lə Nuwe ə, Luwə ndər-n mbie dō ne je ti ki a rai ne, ki dije ooi ki kəmde al bəy. Nuwe mbati ta kōji lə Luwə al, adi ra bato mba kadi aji-n rōne nim, aji-n gin dije ki me kəy ti ləne nim. Ki go rəbi təl rō go ta ti lə Nuwe kin ə, ndəl re-n dō dije ti ki dōnangi ti. Ningə ki takul kadi-me lie ə, Luwə tide-n dəw ti ki nje ra ne ki dana[☆].

⁸ Ki takul kadi-me lə *Abirakam ə, loki Luwə bār-e ningə, ndigi tae ti. Abirakam ndigi ta bār ti lə Luwə ə i taa osi dō rəbi ti ə aw me be ti ki gər nja kare al, ki un ndune kadi n-a n-ade ne nduwə ti. ⁹ Ki takul kadi-me ə, i aw isi-n tə be dōnangi ti ki Luwə un ndune kadi n-a n-ade. Abirakam aw isi gin kəy kibi ti naa ti ki *Isaki əi ki *Jakobi. Əi je ka, əi njé kingə ne nduwə wa ki kare ki Luwə un-n ndune adi Abirakam kin tō[☆]. ¹⁰ Abirakam ngəm kadi n-isi me be bo ti ki ngire ngə maji, ki Luwə wa mər ta dō rəbi ra-e ti kəte bəy taa, ində be bo ka kin ki darōne wa tō.

¹¹ Ki takul kadi-me lə Sara ki e kuji dāne tō ə, dōkagilo ti ki bigə yipi ə bəlme ka, Luwə ade tōgi ade oji ngon, tadō badi al kadi Luwə a ra ne ki un-n mindine kadi na ra. ¹² E be ə, ki takul dəw ki kare wa ki bigə yipi adi ndəe nay ngay al dōnangi ti wa kin ə, gin koji ki bayi-naa tə mee je ki dōrə ti ə

☆ 10:38 Abakuki 2.3-4 ☆ 11:4 Kilə ngirə ne je 4.3-10 ☆ 11:5 Kilə ngirə ne je 5.24 ☆ 11:7 Kilə ngirə ne je 6.13-22 ☆ 11:9 8-9: Kilə ngirə ne je 12.1-5; 23.4; 35.12, 27

se yangira ki ta ba ti ki dum tidə kərde, tēēi ti.

13 Dije pəti ki adi mede Luwə ka kin oyi ki kanji kadi ingəi nē maji je ki Luwə un-n ndune kadi n-a n-adi-de ka kin. Nə ke ə, ooi nē je ki ndə ki a rai nē nim, rai rənəl də ti ngay nim tə. Ningə gəri maji kadi n-əi mba je ki njé njiyə mba dənangi ti ne. 14 Njé bar rəde mba je ki njé njiyə mba je dənangi ti kin, oji ki taga ay njay kadi isi sangi be ki səbi dəde təkə rəjeti. 15 Giri ta də be ti ki tēēi me ti kin al, tadə re giri də ti ə, nē ki a əgi-de kadi təli awi me ti gogi goto. 16 Təkə rəjeti, isi sangi be ki səbi dəde ki maji itə be ki tēēi me ti, adi e be ki dərə ti. E be ə, rə Luwə səl-e al kadi bari-e Luwə ləde, be ə, ində də be bo madi dana ki mbata ləde.

17 Ki takul kadi-me lə Abirakam ə, Luwə ge kadi n-a n-oo nē ki Abirakam a ra, adi dəje kadi adi Isaki nē məsi ti. Be ə, Abirakam e bəsi kadi adi ngonne ki kare ba wa kin. Nē je kin rai nē go kun ti ki Luwə un-n mindine ade-n kin*. 18 Təkə rəjeti Luwə əl-e ə nə:

«E ki takul Isaki ə, a ingə-n gin
koji ləi ki m-un mindim
madi*.»

19 Abirakam əl təkə Luwə asi naki kadi a ndəl Isaki lo koy ti. E be ə, Luwə təl ki ngone ade, tə nē ki Isaki oy ə ndəl lo koy ti be.

20 Ki takul kadi-me ə, Isaki tər-i-n ndune də Jakobi ti əi ki Esuwa oji də ji kiside ki lo ti ti.

21 Ki takul kadi-me ə, Jakobi, loki e bəsi kadi oy, tər ndune də ngan je ti lə Jisəpi kare kare pəti. Ində təgine də kagi təsi ti ləne, əsi-n məkəsine nangi nə Luwə ti. 22 Ki takul kadi-me ə, loki Jisəpi e bəsi kadi oy, əl ta də tēēi ti ki ngan *Isirayəl je a tēēi dənangi Ejipi ti kə. Ningə adi ngan Isirayəl je ndu je ki oji də singə ninne*.

23 Ki takul kadi-me lə nje koji *Moji je ə, bəyəi-e-n nay mitə go ndə koje ti. Nje koje je ooi kadi ngon ka kin kurə ngay. Be ə, bəli mbati ra go ndu-kun ti lə ngar al. 24 Ki takul kadi-me lə Moji ə, loki təgi gangi nga ningə, mbati kadi dije gəri-e tə ngon koji Parawo ki dəne. 25 Moji oo maji ngay ta kəmne ti kadi n-ingə kə naa ti ki dije lə Luwə, itə kadi n-isi me-maji ti dan majal ki ra ti, mbata ngon dəkagilo ki ndəy be. 26 Moji oo kadi dije kidi-e tə Kirisi be, e nē ki ndae to ti ngay itə nē maji je ki Ejipi ti, tadə ur kəmne də nē kigə go ji je ti ki a ingə me ndə je ti ki a re. 27 Ki takul kadi-me ə, Moji əti-n me be ti ki Ejipi ti kə, ki kanji kadi bəl wongi lə ngar. Ningə kəme e kəte də rəbi ti ləne tə nē ki oo Luwə ki dum koo ki kəm kin, ki kəmne be. 28 Ki takul kadi-me Luwə ə, Moji ində-n ndə ki a bari-e nə Paki, ə adi Isirayəl je sikəi məsi ta kəy je ti ləde, mba kadi malayka ki nje tuji ngan dər je ki Ejipi ti, tuji ngan dər je lə Isirayəl je al.

29 Ki takul kadi-me lə

* 11:17 Kilə ngirə nē je 22.1-14

* 11:18 Kilə ngirə nē je 21.12

* 11:22 Kilə

ngirə nē je 50.24-25; Tēēi ki taga 13.19

Isirayəl je ə, gangi ba kasi tə dənangi ki tuti kurim be. Ba, loki dije ki Ejipi ti nai kadi n-irai tə Isirayəl je be ningə, man ba ka kin, tibi dəde pinim. ³⁰ Ki takul kadi-me lə Isirayəl je ə, loki njiyəi gugi də ndogi bər ki də be bo Jəriko ti ndə siri ningə, ndogi bər ka kin budi nangi mur mur. ³¹ Ki takul kadi-me ə, Rakabi ki e kaya dənə ingə yo təkə njé kəsi ta Luwə ingəi kin, al, tadə uwə njé kində manji be je ki rəne ti maje.

³² Ningə ta ki kadi m-əl nay ngay bəy, nə dəkagilo asi-m al kadi m-əl kidi ta je ki əji də Jədiyo je, ki Baraki je, ki Jəpiti je, ki *Dabidi je, ki Samiyəl je, ki njé kəl ta ki ta Luwə ti je. ³³ Ki takul kadi ki dije kin adi mede Luwə ə, tətə rə gin dije ki rangi je, gangi ta ki dana je, ingəi ne je ki Luwə un-n mindine adi-de je, taa adi bəl je təli da je ki təgide goto ti nim tə. ³⁴ Təli por je ki kəde əti bəl adi oyi bəm bəm nim, tēēi ta koy ti lə kiyə kasigar ki dije gei təlii-de nim tə. Taa me təgi goto ti je ləde ki ngay, ingəi təgi ki al də maji. Dəkagilo rə je ti, təli gə rə je ki əti bəl, adi indəi ngədi nja njé rə je ti ki mba. ³⁵ Ki takul kadi ki dənə je madi adi mede Luwə kin ə, ingəi dije je ləde ki oyi ə ndəli.

Ningə njé ki nə je mbati kiyə tae, adi dije adi-de kə biti tēēn koy dəde ti. Rai be mba kadi ingəi tēē lo koy ti ki dəbəy ti ki maji itə e ki taji-naa ti ne kin. ³⁶ Njé ki madi je təli ne kogi je, tindəi-de ki ndəy je. Təi njé ki nungi ki kulə gindi, ə buki-

de kəy dangay ti. ³⁷ Təlai-de ki gajə mbal je təli-de je, tijəi-de ki si gangi-de dana joo je, təli-de ki kiyə kasigar je. Njé ki nə je iləi lo ta gəngi gəngi, ningə kibi kəde je e ngirə biyə je ə se ngirə bati je. Ne je pəti nal-de. Adi-de kə ngay nim, taa rai-de majal ki əti bəl nim tə. ³⁸ Dije ka kin əi dije ki maji ngay, nə ke ə dije ki dənangi ti ne ooi-de tə dije ki ndade goto be. Adi toi tə dije ki rə tuwə-de be ləde be adi njiyəi ki dilə lo je, ki də mbal je, awi ki bole mbal ti je, ki bole be ti je.

³⁹ Əi je pəti Luwə ma naji ləde maji ki takul kadi-me ləde, nə ke ə, ingəi ne je ki Luwə un-n mindine adi-de kin al bəy. ⁴⁰ Təkə rəjeti, Luwə ində də ne madi ki maji tətə dana ki mbata ləje. E be ə, lo kadi Luwə təl-de ki kasi-naa bərərə ti ki kanji je kəte goto.

12

Kuwə təgi ba me ngədi ti

¹ J-əi je ka, təkə njé ma naji də kadi-me ti ləje gəi gidije wuki ka kin ə, adi ji mbati ne je pəti ki a əgi-je kəti kəte. Ki bo tətə adi ji mbati majal ki isi bəndi je bəndi bəndi kin. Adi j-əyi-naa ngədi ki kuwə təgi ba me na-naa kəy ngədi ti ki to nə je ti kin. ² Adi j-uri kəmje də Jəju ti, ki e nje kində gin kadi-me ləje, taa e nje ra-e kadi asi-naa bərərə tə kin. NDigi kadi oy də kagi-dəsi ti ki kanji kadi tur go rəsəl ki ko koy je ki be kin a re-n. Təkə rəjeti, oo rənəl ki a ingə kəte. Be ə, ngəsine kin isi də ji kə Luwə ti ki isi də kimbər ngar ti ləne.

³ Oyo, adi mesi ole dɔ Jəju ti, ki dije ki njé ra majal je adie kɔ ki ətɪ ɓal, nə oo tə ne ki kare. Jəju ra be mba kadi iyəi rɔsi adi me tuji je taai tɔgisi al.

⁴ Me rɔ ti ləsi ki isi rɔi ki majal ki ra, uwəi tɔgisi ba me rɔ ti bitɪ adi tɛɛ koy dəsi ti al ɓəy.

⁵ Mesi oi dɔ ta kɔji ti ki Luwə adi səsi ki to me makitibi je ti ki ay njay, tə ta kɔji ki baw ngon adi ngonne ki ə nə:

«NGonm, oti kadi ikidi kində kɔji ki Luwə isi ində-i oji,

Ningə, loki kəl səi ə, adi ɔr tɔgi al.

⁶ Dəw ki Luwə ndige, a oje ne je ki ra majal ade oo ki kində kɔji,

Ningə dije pəti ki Luwə gər-de tə ngane je,

Ində-de ki ndəy tɔ*».

⁷ E ki mba kadi kəmsi tɛɛ dɔ ne ra je ti ki majal ki isi rai, ə isi ingəi kɔ. Luwə ra səsi tə ngane je be. Tado e ne ki go rəbe ti kadi baw ngon oji ngonne ne je ki majal ki isi ra. ⁸ Luwə isi ində nganne je pəti oji-de,

re ində səsi oji səsi al ningə, oji kadi səi nganne je ki rɔjeti al, nə səi ngan lə dəw ki rangi yo. ⁹ Adi meje ole dɔ bawje je ki go darɔ ti ki dɔnangi ti ne,

ki indəi-je oji-je, ə j-isi təli rɔje go ta ti je ləde mbata kində ki indəi-je oji-je. Be ə, maji kadi ji təli rɔje go Bawje ki dɔrɔ ti ki itə bawje je ki dɔnangi ti ɓəy, mba kadi j-ingəi kaji. ¹⁰ Bawje je indəi-je oji-je ki mbata ngon dɔkagilo ki ndikiri ba par, ki go koo ti ki oi maji ta kəmde ti. Nə Luwə ində-je oji-je ki

mbata maji ləje ki rɔjeti. Ge kadi ji təli dije ki ayi njay tə e be tɔ. ¹¹ Təki rɔjeti, taji-naa ti ne, kində kɔji a adi dəw rənəl al, a re ki me tuji yo. Nə me ndɔ je ki rangi ti, njé je ki njé təl rɔde go ti, a təli dije ki nje ra ne ki dana nim, dije ki nje kisi ki lapiya nim tɔ.

¹² E be ə, maji kadi imbati kadi səi dije ki njé tɔgi goto je, ə kadi təli dije ki nje tɔgi je.

¹³ Maji kadi uni go rəbi ki a njururu, mba kadi njé məti je tɔi dɔ rəbi ti al, nə kadi ingəi rɔ nga.

Kisi ki dɔ ta ki maji lə nje kadi-me

¹⁴ Maji kadi indəi tɔgi dɔ rɔsi ti mba kadi isi ki lapiya ki dije pəti. Ningə kadi kisi ki dɔ ta ləsi e me ne ra ti ki ay njay. Re injiyəi me ne ra ti ki ay njay al ə, dəw madi ki a oo Luwə goto. ¹⁵ Indəi kəm-kədi dɔ rɔsi ti, kadi dəw madi dansi ti tu gidine adi me-maji lə Luwə kin al. Kadi dəw madi kare dansi ti təl to tə kagi ki ati ki mane majal, ki a tɔgi ningə, a tuji dije ngay ki manne ki majal kin be al. ¹⁶ Kadi dəw madi kare dansi ti e nje ra kaya al.

Taa kadi dəw madi kare dansi ti e nje kidi ne je ki kɔr kində ta dangi mbata Luwə al. Oti kadi irai tə Esuwa ki, un ke ngon ki ngatɔgi ləne ndogi-n ne kuso ki nja kare par kin al.

¹⁷ Igəri ɓəti kadi-me ndɔ je ti ki rangi go ne ti ki ra kin, ge kadi n-ingə njangi dɔ ji bawne ti, nə loe goto. Esuwa sa rəbi ki man nɔ kəmne ti mba kadi

n-aw ki bawne kadi yəti kəji ta ra ləne, nə loe goto.

¹⁸ Irəi basi kadi ne madi ti ki dəw asi kədi, tə mbal Sinay ki tinge to tə por ki o bilim bilim, ə se kil ndi ki ndul kururu, ə se lo ki ndul, ə se nəl ki ilə ki təgine, ¹⁹ ə se ndu təbi, ə se ndu ta madi, al. Loki *Isirayəl je ooi də ndu kin ningə, dəji kadi n-ooi ta ki rangi kare də made ti gogi al ngata. ²⁰ Təki rəjeti, təgi Isirayəl je asi kadi rai go ndu-kun ti ki Luwə adi-de ə nə: «Dəw ki ra ra, dəw ə se da, ki ədi mbal ə, a tiləi-e ki gəji mbal təli-e», kin al. ²¹ Ne ki oi əti bəl ngay adi *Mojı ə nə: «Bəl ra-m ngay adi m-dadi».

²² Nə səi irəi ba, irəi basi ki rə mbal *Siyo ti, taa ki rə be bo ti lə Luwə ki nje kisi kəm ba ti. E Jorijaləm ki dərə ti, loki malayka je dibi bay bay isi rai rənəl ti. ²³ Səi irəi basi ki lo kaw-naa ti lə njé je ki toi tə ngan je ki ngatəgi je lə Luwə, ki təde e ki ndangi me dərə ti. Səi irəi basi ki rə Luwə ti ki nje gangi ta də dije ti pəti. Taa irəi ki rə dije ti ki njé ra ne ki dana ki ndə ki kəte oyi, ki təli asi-naa bərəre təki Luwə ge. ²⁴ Səi irəi basi ki rə Jəju ti ki buki məsine mba kadi təl-n je ki kay njay ti. E nje ka mbə dije ti ki Luwə ki mbata kilə mindi ki sigi ki Luwə ilə səje. Ningə məse ki buki ka kin əl ta ki təgine itə yə Abəl.

²⁵ İndəi kəm-kədi də rəsi ti, Oti kadi imbatı koo də tə lə nje kəl səsi ta! Isirayəl je ki dəkagilo ti ki kəte, mbati koo də ta lə Mojı ki nje kəl-de ta

dənangi ti ne, kində kəji nal-de al. Ningə j-əi je, Luwə ki isi me dərə ti nu ə isi əl-je ta. Re ji təli gidi je ta ta ti lie ə, kində kəji a ədi-je kədi ki rəjeti! ²⁶ Luwə ki dəkagilo ti ki kəte ndue yəki dənangi ka kin ə, un ndune dəkagilo ti ki bone bəy ə nə: «NJa kare bəy ma yəki dənangi bəy, nə ke ə, a e dənangi par al, dərə ka ma yəke tə».²⁷ Ku ta ki ə nə: «NJa kare bəy» kin əji kadi ne je ki Luwə ində-de kin a tuji-de pəti kə mba kadi gotoi. Ningə ne je ki dum tuji par ə a nayı.

²⁸ Ningə j-əi je, kəbe ki j-ingəi e kəbe ki dəw ki a asi tuwə-je me ti goto, ə adi ji rai oyo Luwə, ə ji rai kilə j-adi-e ki go rəbi ti ki nəl-e, ki təji ki kilə dəe ti ki bəl. ²⁹ Təki rəjeti, Luwə ləje e por ki nje ro ne je.

13

Kilə dingəm me naa ti ki dangı dangı

¹ Majı kadi inayı ki lo ndigi-naa ti ki yo je ki ne je tə ngakonaa je be. ² Adi mesi oy də kuwə mba je ki rəsi ti al. Tadə njé ki madi je, lo kuwə mba je ti kin ə, uwəi malayka je ki rəde ti kanji kadi gəri go.³ Adi mesi ole də dije ti ki toi kəy dangay ti, tə ne ki səi je wa ka, səi dangay je naa ti səde be tə. Adi mesi ole də njé je ti ki dije adi-de kə, tə ne ki səi je wa ə dije isi rai səsi majal be.

⁴ Majı kadi taa-naa ingə koji ki kilə də ti rə dije pəti. Ningə kadi njé taa-naa je, dingəm

☆ 12:20 Tee ki taga 19.12-13 ☆ 12:21 Dətarənom 9.19 ☆ 12:26 Aje 2.6 ☆ 13:2 Kilə ngirə ne je 18.1-8; 19.1-3

ki dāne ngāmi rōde mbata lə naa. Tadō Luwə a gangi ta dō njé ra kaya je ti ki njé kuwə marim ti. ⁵ Me kisi ki dō ta ti ləsi, oti kadi irai ta la ki al dō maji. Irai rōnəl dō ne ti ki awi jisi ti. Tadō Luwə wa, ə nə:

«Jagi, m-a m-iyə-i kō al ratata*»

⁶ E be ə, j-a j-asi kadi j-əli ta ki me ki ti kati j-əi nə:

«Babe e nje ra sām,
Nə ki a ra-m bəl goto,
Nə ki dāw a ra sām goto*!»

⁷ Adi mesi ole dō njé kər nōsi ti je ki əli səsi ta lə Luwə kəte. Inayi ki lo mər ta dō ji kiside ki dōde taa ti biti koyde ti, ə indaji kadi-me ləde. ⁸ Jəju Kirisi a yəti al ratata, isi lo kisine ti, dōkagilo ti ki kəte ti nu nim, dōkagilo ti ki bone ti nim, taa dōkagilo je ti ki a re nim tō. ⁹ Oti kadi ne ndo je ki mba ki dangi dangi ədi səsi adi itōi dō rəbi ti ki maji. Nə ki a maji, e kadi me-maji lə Luwə ə ilə dingəm mesi ti bi e ndu-kun je ki oji dō ne kuso, ki a ilə dingəm mesi ti al kin al. Tadō ndu-kun je kin, njé je ki isi njiyəi go ti, ne ki ra səde maji me ti nōo goto.

¹⁰ *Njé kijə ne məsi kadi-kare je ki rai kilə me kəy ti lə Luwə ki rai ki kibi, awi ki tōgi kadi usoi ne ki e ki kilə dō dingiri lo kadi-kare ti ləje kin al. ¹¹ Təki rōjeti, ki bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je, re ki məsi da je lo ti ki ay njay itə ndəge je, mba kadi adi kadi-kare kiyə go majal lə dije kō. Nə darō nin da je e ki kilə por

dō ti gidi be ti. ¹² Be ə, Jəju ka, oy gidi be bo Jorijaləm ti, mba kadi bər-n majal lə dije kō ki məsine*. ¹³ Adi j-awi j-ingəi-e gidi be ti, ə adi ji ndigi kadi dije kidi-je tə e be. ¹⁴ Tadō dōnangi ti ne j-awi ki be ləje ki kadi j-isi ti ratata al. Be ə, j-isi sangi kadi j-ingə e ki a re lo ti ti. ¹⁵ Ki rəbi lə Jəju Kirisi, adi j-iləi tōji dō Luwə ti ki dōkagilo je pəti, tə ne məsi be, adi e kadi-kare pa je ki tēji taje ti, ə gəri-e kadi e Babe. ¹⁶ Adi mesi ole dō ra ne je ki maji ti taa taa, ə maji kadi ikayi ne maji je ləsi ki madisi je tō. Tadō kadi-kare je ki be kin ə, maji ta kəm Luwə ti.

¹⁷ Maji kadi itəli rōsi go njé kər nōsi je ti, ə iləi dōsi gin tōgi ti ləde. İsi indəi kəmde gosi ti ki dōkagilo je pəti, tadō Luwə a dəji-de kadi oji-e go kində ki isi indəi kəmde gosi ti kin kade oo. Be ə, re itəli rōsi gode ti ningə, a rai kilə ləde ki rōnəl. Re e be al ə, a rai kilə ləde ki ba ta, adi ne ki a ra səsi maji me ti nōo goto.

¹⁸ Əli ta ki Luwə ki mbata ləje. Ji gər ay njay kadi meje uwə-je ki ta dō ne madi ti al. Təki rōjeti, ndigi ləje e kadi pa njiyəje maji ki dōkagilo je pəti. ¹⁹ M-dəji səsi ki ngamem ba pəti kadi əli ta ki Luwə ki mba kadi m-təl m-re dansi ti gogi kalangi ba.

Kuwə ji-naa

²⁰ Luwə ki nje kadi lapiya, adi Jəju Kirisi i taa dan njé koy je ti ki go rəbi məsi kilə mindi ki a to ratata. Kirisi ki e Babe ləje, e ki e nje kul ba ti je ki bo.

* 13:5 Dətarənom 31.6, 8; Jəjuwe 1.5

* 13:6 Pa je 118.6

* 13:12 Ja 19.17, 20

²¹ Kadi Luwə ka kin ra adi asi rai kilə ki maji par par, mba kadi irai ndigi lie. Kadi ində kilə ra ki nəl-e meje ti ki takul Jəju Kirisi. Ningə kadi dije piti-e ki dəkagilo je, ki dəkagilo je! *Amen!

²² NGakom je, m-dəji səsi kadi itaai ta kilə dingəm me naa ti kin ki kisi dɔ ti. Təki rɔjeti, makitibi ləm ki m-ndangi m-ilə-n m-adi səsi wa ka, ngal ngay al tɔ. ²³ M-ge kadi m-əl səsi madi igəri təki ngokɔ je ki me kadi-me ti Timote tɛɛ kəy dangay ti[☆]. Re re kalangi ingə-m ə, m-a m-aw sie naa ti kadi m-o səsi.

²⁴ Irai lapiya njé kər nɔsi je, ki njé kaw-naa je pəti. *NJé kaw-naa je ki dɔnangi Itali ti ka uwai jisi tɔ.

²⁵ Kadi me-maji lə Luwə e səsi naa ti pəti.

Makitibi ki Jaki ndangi

Ta ki dɔ makitibi ti ki Jaki ndangi

Makitibi ki Jaki ndangi kin, ta je ki ɔsi go-naa go-naa me ti e ta je ki kadi ɔr ta rabi dije lə Luwə ki sanai-naa ki lo je pəti ki dɔnangi ti ne (1.1). E ta ki tɔge e ngay, ningə Jaki un ne je ki dije ooi ki kəmde ne ki kadi re əl-n-de ta ə a ra kilə rɔde ti maji kin ə ndangi-n makitibi adi njé kun go Kirisi ki sanai-naa ki lo je ki dangi dangi. NDangi makitibi adide, ilə-n jine dɔ pa njiyəde ti ki majal ki rɔ-naa ti əi je wa ə se ki rɔ dije ti ki gəri Kirisi al.

Nə ki dɔsay, Jaki əl ta lə gosi ki e ne ki j̄ rɔ Luwə ti ə sɔbi kadi e ki dɔje ki kadi-me (1.2-8). Go ti, əl ta ki dɔ ndoo ti əi ki ne kingə, ta ki dɔ ne ki ngə ti əi ki ne na lə su, ta ki dɔ njiyə ki rɔjeti go Luwə ti, ki kadi daw a oo kande me kilə ki ra ti (1.9-27). Go ta je ti kin, Jaki əl ta ki tɔgine ngay dɔ gangi-naa ti ki to dan njé kaw-naa je ti (2.1-13), ɔəy taa kadi təl re dɔ ta ti ki ra rɔne tə kɔ ta ki me makitibi ti lie kin be, adi e ta lə kadi-me ki kadi njiyə naa ti ki ra kile (2.14-26). Go ti, Jaki un ne je ngay tɔjin ndonje ki isi ra majal je ki əti ɔal (3.1-12). Ningə təl re əl ta ki dɔ gosi ti ki rɔjeti (3.13-18). Jaki ndər mbi dije ki njé re ki gangi-naa, dije ki ne ra ki dɔnangi ti ne nəl-de ngay, dije ki isi j̄i dɔ rɔde ba gangi

ta dɔ madide je ti, taa ilə jine kəm njé ne kingə ti ki isi rai njé ra kilə je ləde ɔəə ti tɔ (4.1-5.6). Ta təl ta ta ti, Jaki dɔji dije ki ndangi makitibi adi-de kin kadi əi dije ki njé kore mede, kadi əi njé kuwə tɔgide ba me kəl ta ti ki Luwə, kadi əi njé ra ki naa me kilə ti lə NDil (5.7-20).

Ta ki makitibi lə Jaki əl njé kun go Kirisi ne kin, e ta ki ay njay, tadɔ kun go Kirisi e ta kadi dəw əl ə nə: «Oyo m-adi mem Poy Ta ki Maji lə Jəju» tane ti ne be par al, nə kadi tɔji me pa njiyəne ti ki taga adi dije ooi. Re tɔji ki taga adi dije ooi ningə, e kin e go rəbe ti, tadɔ «kadi-me ki kile goto e kadi-me ki koy» (2.26).

Kuwə ji-naa

¹ Mi Jaki, ki nje kilə ɔəə lə Luwə əi ki Bəbe Jəju Kirisi, ə m-ndangi makitibi kin madi səi gin ka lə *Isirayəl ki dɔgi gide e joo ki isanai-naa dɔnangi ti ki tae ba. Nə ki dɔsay m-uwə jisi.

Kuwə tɔgi ba me ne na je ti

² NGakom je, loki ne na je ki dangi dangi tɔɔi dɔsi ti ningə, maji kadi irai rɔnəl ngay dɔ ti.

³ Tadɔ səi je wa igəri ɔəti, loki kadi-me Luwə ləsi, tɔge itə tɔgi ne na je kin ningə, a ra kadi uwəi tɔgisi ba. ⁴ Ningə maji kadi kuwə tɔgi ba ləsi, təl tane maji, mba kadi səi dije ki kasi-naa bərəre, kadi ne ki majal ilə ɔal rɔsi ti al, taa kadi ne kare ka du səsi al tɔ.

⁵ Re dəw kare dansi ti, kəm-kədi du-e ningə, kadi kəy Luwə, ə Luwə a ade. Tadɔ Luwə e nje kadi dije pəti ne

kare ki n̄o, ki me-nda, ki kanji nd̄ar mbi d̄aw. ⁶ Ninḡa kadi d̄awe kin k̄oy ki me joo al, n̄a ki kadi-me taa. Tado d̄aw ki nje me joo, to t̄a pulum man, ki n̄al un-e, isi aw sie ki yo je ki n̄e je be. ⁷ Kadi d̄aw ki be kin ḡar mene ti, t̄aki a inḡa n̄e madi kare r̄o Luw̄a ti al. ⁸ Tado e nje me joo, ḡar r̄abi n̄e rane al.

Nje ndoo ki nje n̄e kinḡa

⁹ Maji kadi j̄ ngokom ki nje kadi-me ki j̄ nje ndoo, ira r̄on̄al d̄o kun ti ki Luw̄a un d̄ai taa. ¹⁰ Be t̄o ə, kadi j̄ nje kadi-me ki j̄ nje n̄e kinḡa, ira r̄on̄al d̄o s̄al ti ki Luw̄a s̄al d̄ai t̄o. Tado nje n̄e kinḡa a j̄ore t̄a puti kam be. ¹¹ Loki kadi əsi ki t̄ogine ninḡa, kam ndole, pute j̄ore adi maji lie goto, be t̄o ə nje n̄e kinḡa a goto-n ta n̄e je ti lie ki isi ra[☆].

N̄e na je

¹² D̄aw ki uw̄a t̄ogine ba me n̄e na ti, e nje r̄on̄al. Tado loki dum d̄o n̄e na je p̄ati ninḡa, a inḡa j̄ogi kaji ki Luw̄a un mindine kadi n-adi dije ki ndigi-e. ¹³ Loki n̄e na t̄eɛ d̄o d̄aw ti ninḡa, kadi ə n̄a: «E Luw̄a ə na-m al, tado majal asi na Luw̄a al, taa Luw̄a wa a na d̄aw al t̄o.» ¹⁴ T̄aki n̄e na t̄eɛ d̄o d̄aw ti ninḡa, e k̄am-nda lie e wa ə ade, ɔr-e aw sie me ti. ¹⁵ NGata ninḡa k̄am-nda j̄ s̄am t̄aki d̄ane j̄ s̄am be, ɓa oji majal, nga ninḡa loki majal t̄ogi ganḡi ɓa t̄eɛ koy. ¹⁶ NGakom je ki nj̄e ndigi l̄am, kadi ədi r̄osi ki ta je ki ngom, al. ¹⁷ N̄e kadi ki maji ki kadi-kare ki asi-naa, j̄i r̄o Luw̄a ti ki nje ra kunji je ki

d̄ora ti. Luw̄a mb̄al r̄one al, taa k̄am ndile a ȳati r̄one, t̄aki k̄am ndil a ȳati-n r̄one ki go kadi be kin al t̄o. ¹⁸ E ki go me ndigi lie wa, ə oji-n-je koji ki sigi ki ta ki r̄jeti. Oji-je koji ki sigi mba kadi j-əi n̄e kind̄a je ki d̄osay dan n̄e kind̄a je ti lie.

Koo d̄o ta ə ra go ti

¹⁹ NGakom je ki nj̄e ndigi l̄am, kadi oi ta ki m-a m-əl s̄asi kam maji: kadi d̄aw j̄ lanḡisi oo d̄o ta, n̄a kadi əl ta kalangi al, taa ra wongi kalangi al t̄o. ²⁰ Tado wongi l̄a d̄aw a ra n̄e ki dana n̄o Luw̄a ti al. ²¹ Gin n̄e kin ə, kadi imbati n̄e ra je ki to nje, ki kil̄a ra je ki majal al d̄o, ki re ki go me ndul. Ninḡa itaai ta l̄a Luw̄a ki dib̄i mesi ti, ki d̄o ki s̄al l̄am, tado e ta ki asi kaji s̄asi.

²² Ta l̄a Luw̄a kin kadi oy mbisi ti par al, n̄a kadi oy ɓa it̄ali r̄osi go ti taa. Loki isi ta koo d̄o ti t̄a koo par ninḡa, e k̄adi ə isi ədi r̄osi s̄ai wa. ²³ Tado re d̄aw oo d̄o ta, ə ra go ti al ninḡa, to t̄a d̄aw ki go ta k̄amne me k̄otirongi ti be. ²⁴ Loki go r̄one ə ɔti aw ninḡa, ta naa ti n̄oɔ par ə me oy d̄o r̄oe ti ki k̄ate oo. ²⁵ N̄a d̄aw ki nd̄ar gin ndu-kun l̄a Luw̄a ki asi naa b̄ar̄are ki taa-je il̄a-je taa, ki isi uw̄a r̄one ba me ti, ɓi ra r̄on̄al d̄o ko d̄e ti par, adi me oy d̄o ti al, n̄a ra go ti, d̄awe kin a inḡa maji-kur me kil̄a ti p̄ati ki a ra.

²⁶ Loki d̄aw madi oo r̄one t̄a nje kun go Luw̄a, n̄a asi kuw̄a ndonne gin t̄ogine ti al ninḡa, isi ədi r̄one t̄a k̄adi, kun go Luw̄a lie e n̄e ki k̄ame goto. ²⁷ M-əl s̄asi kadi iḡari t̄aki kun

☆ 1:11 T̄eɛ ki taga 40.6-7

go Luwə ki maji ki ki rəjeti ki Luwə ki Bawje ndigi, e koo go ngan kal je ki njé ngaw koy je me kə je ti, ki isi teę dəde ti, ki kəsi rə ngərangi kadi ne je ti ki to nje ki dənangi ti ne.

2

Kər kəm naa dana e majal

¹ NGakom je, səi ki adi mesi Babe Jəju Kirisi ki tɔji e lie, səbi kadi kər kəm-naa goto dansi ti, tadə e ne ki uwə-naa ki kadi-me al. ² Tə kin ə ɓone, dəw ki nje ne kingə kare, ilə kibi ki ndole maji rone ti, ki ningə ki ra ki ɔr jine ti, re lo kaw-naa ti ləsi. Ningə dəw ki nje ndoo, ki ilə ngisi kibi rone ti, re lo kaw-naa ti ka kin tə. ³ Loki iləi kəmsi oi nje kilə kibi ki ndole ningə, iɓuki-e ti ə əli-e əi nə: «tre, isi nangi lo ki maji ti kin.» Ningə əli nje ndoo əi nə: «I a ki taa nɔɔ» ə se «isi njam ti nanga ne be.» ⁴ Təki isi rai be ningə, se oi kadi e kər ə isi ɔri kəm-naa dana dansi ti, ə isi təli njé gangi ta də dije ti ki kəji ta je ləsi ki majal al wa?

⁵ NGakom je ki njé ndigi ləm, uri mbisi oi ta kin: Se oi kadi Luwə mbəti njé ndoo je ki dənangi ti ne mba kadi təli njé ne kingə je, ki go kadi ki adi mede Jəju Kirisi, al wa? MBəti-de kadi ingəi kəbe ki Luwə un mindine adi dije ki ndigi-e. ⁶ Ningə səi je isi kidi-de. Se njé ne kingə je ka kin ə isi adi səsi kə al wa? Taa isi awi səsi nɔ njé gangi ta je ti tə al wa? ⁷ E əi je wa kin ə isi əli ta

ki majal də tə ti ki maji ki Luwə ində dəsi ti kin.

⁸ Təki rəjeti, re itəli ta ndu-kun lə Luwə ki itə ndəge je ki ndangi me makitibi ti ə nə: «A indigi dəw madi tə darəi i wa be,» kin ningə, irai go rəbe ti. ⁹ Nə re irai ki go kər kəm-naa dana ti ningə, e majal ə isi rai, ndu-kun lə Luwə uwə səsi ki ta tə njé kal də ta je. ¹⁰ MBata re dəw təl rone go ndu-kun je ti lə Luwə pəti, nə al də ndu-kun ki kare ningə, təl nje kal də ndu-kun je pəti. ¹¹ Tadə nje kəl kə nə: «A uwə marim al,» ka kin ə əl ə nə: «A təl dəw al tə.» Ə re uwə marim al, nə itəl dəw ningə itəl nje kal də ta*. ¹² Gine kin ə, kadi ta kəlsi je, ki ne rasi je, tɔji kadi səi dije ki səbi kadi a gangi ta dəsi ti ki ndu-kun ki nje taa kilə taa. ¹³ Tadə dəw ki nje koo kəm-to-ndoo lə dije al, Luwə a oo kəm-to-ndoo lie ndə gangi ta ti al tə. Ningə koo kəm-to-ndoo e ne ki uti də ta ki gangi.

Kadi-me Luwə ki kanji ra kile e ki koy

¹⁴ NGakom je, loki dəw madi ə nə n-e n-aw ki kadi-me, ningə tɔji kadi-me Luwə ləne, ki kilə ki ra, al, se maje e ri wa? Maje goto. Kadi-me Luwə ki be kin asi kaje al. ¹⁵ Tə kin ə ɓone, ngokəje ki dingəm ə se ki dāne awi ki rəde kare, taa asi kingə ne kusode ki ndə je pəti al tə. ¹⁶ Ningə dəw madi dansi ti əl-de ə nə: «Awi ki maje, kadi rəsi tingə rututu, ə usoi ne mesi dan.» Ki kanji kadi adi-de ne ki kadi ra səde, se maje e ri wa? ¹⁷ Kadi-me

* 2:11 Teę ki taga 20.13, 14; Dətarənom 5.17, 18

Luwə ka to be tɔ, re tɔji rɔne me kilə ki ra ti al ningə, e ne ki koy.

¹⁸ Dəw madi ə nə: «I aw ki kadi-me Luwə, ə mi m-aw ki kilə je ki ra tɔ.» Ba m-a m-ə-l-e m-ə nə: «Maji kadi ɔji-m kadi-me Luwə lai ki kanji kilə je ki ra adi-m m-o, ə mi m-a m-ɔji kadi-me Luwə ləm ki kilə je ki m-ra m-adi oo tɔ.» ¹⁹ I adi mei təkɪ Luwə e kare ba al wa? E ne ki maji, ningə kadi igər təkɪ ndil je ki majal ka gəri-e be tɔ. Bəl rade adi dadi nɔe ti. ²⁰ I dəw ki dɔi goto, indigi kadi igər se e ki mba ri ə kadi-me ki kile goto a ra ne kare al wa? ²¹ Se oo kaje *Abirakam ki Luwə ɔr ta dɔe ti ki takul kilə rae je, mbata ndigi kadi n-təl ngonne *Isaki dɔ dingiri kadi-kare ti lə Luwə, n-ade kadi-kare ti kin al wa? ²² OO, kadi-me Luwə lie awi naa ti ki kilə rae je. Kilə rae je tɔli ta kadi-me Luwə lie adi asi naa bərəre. ²³ E be ə tɔl-n ta ta ki ndangi me makitibi ti lə Luwə əi nə: «Abirakam adi mene Luwə, loki Luwə oo kadi-me lie ningə tide tə dəw ki dana.» Adi ɓar-e madine[☆]. ²⁴ Oi ne maji, təkɪ Luwə ɔr ta dɔ dəw ti ki takul kilə rae je, ɓi e ki takul kadi-me lie par kare ba al.

²⁵ Adi mesi ole dɔ Rakabi ti ki e kaya dāne kin. Rakabi uwə njé kilə je lə *Isirayəl rɔne ti, ningə ra səde adi tɛɛi uni rəbi ki rangi ayi-naa awi. E ki mbata kilə rae kin ə Luwə ɔr-n ta dɔe ti[☆].

²⁶ Be ə, təkɪ j-o-n kadi darɔ ki kɛɛ goto ti e ki koy ka kin ə,

kadi-me Luwə ki kile goto ka e ki koy tɔ.

3

Kadi njé ndo ne dije ooi go ndonde

¹ NGakom je, kadi dije ngay dansi ti, ɓuki-naa me ndo ne dije ti al, tadɔ igəri maji kadi Luwə a gangi ta ki ngə ngay dɔje ti itə ndəge je, j-əi ki j-əi njé ndo ne dije. ² J-əi pəti ji rai majal ki go rəbi je ki dangi dangi. Re dəw madi ra majal me ta kəlne ti al bitɪ ningə, e dəw ki tɔgi gangi me ta kəlne ti, asi kuwə rɔne ba pəti gin tɔgine ti. ³ Re j-ləi jam ta sində je ti mba kadi təli rɔde go ndigi ti ləje ningə, j-awi ki tɔgi dɔ rɔde ti ba pəti tɔ. ⁴ Oi ne kare to ne ki ɔji dɔ bato je: re bato bo-n tə ri, ə nəl ki bo ɔse-n ki tɔgine tə ri ka, ki ngon ngande ki ndəy wa kin ə nje kuwə ngandi bato, a aw-n ki bato lo ti ki mee ndigi kaw sie ti. ⁵ E be ə, ndon dəw ka to be tɔ. E ngon rɔ ki ndəy ba, nə ɔji rɔne kadi n-asi ra ne je ki to ɓəl. Təkɪ oi, ngon por ki ndəy be par asi kadi o ku ki bo inde nangi rapɪ be. ⁶ E be tɔ ə, ndon dəw ka to tə por be tɔ. E ə e lo ki majal isi ti dan ngan rɔje je ti, ningə un majal ində-n ngan rɔje ba pəti. Isi ində por ki j lo kingə kɔ ti dɔ ndɔ kisi ki dɔ taa ti lə dəw.

⁷ Dəw asi kuwə gin da je ki dangi dangi pəti ki me mu ti, ki gin yəl je, ki gin da je ki njé kagi nangi, ki gin da je ki isi me ba ti, gin tɔgine ti. ⁸ Nə

☆ 2:23 Kilə ngirə ne je 15.6; Ejay 41.8

☆ 2:25 Jojuwe 2.1-21

ndon je, dāw kare ki asi kuwe gin tōgine ti goto. E ne ki nje tuji lo ki dum kuwe nangi gin tōgi ti. NDonje rosi ki kangi ne ki nje təl dāw bətate. ⁹ Ki ndonje ə j-isi j-ilə-n tōji dō Babe ti ki Bawje, ningə ki ndonje ki kare wa ka kin ə ji təl j-isi ji man-n dije ki Luwə ində-de adi titi-naa sie kin tō[☆]. ¹⁰ Taje ki kare wa kin ə isi ilə tōji dō Luwə ti, ningə taje ki kare wa ka kin ə isi man dije tō. NGakom je, sōbi kadi irai be al. ¹¹ Se man ki nəl əi ki man ki ati a tēēi naa ti ta bole ti ki kare wa? Jagi a tēēi ta bole ti ki kare al. ¹² NGakom je, kagi mbay-kote asi kadi andi siyə al, taa kagi mati asi kadi andi mbay-kote al tō. Re e be al ningə, e be tō ə ta bole ki man ki kati isi tēē ti, man ki nəl asi kadi a tēē ti al.

Kəm kadi ki dōnangi ti ki kəm-kadi ki dōra ti

¹³ Dāw ki ə nə ne nje kəm-kadi ki nje ne gər dansi ti ningə, maji kadi tōji kəm-kadi ki ne gər ləne me pa njiyə ti ki maji, ki dō ki səl ləm. ¹⁴ Nə kin ə re, ni ki ati bangi ki hal jangi e mesi ti ningə, indəi gusi əi nə səi njé kəm-kadi, kare al, taa kadi əli ta ki ngom əsi ta, ta ki rōjeti al tō. ¹⁵ Tadō ko kəm-kadi ki be kin, e kəm-kadi ki dōnangi ti ne, e kəm-kadi lə dāw, e lə su, bi e kəm-kadi ki j rō Luwə ti al. ¹⁶ Ningə loki ni ki jangi əi ti, ne ra ki go rəbe ti al, ki ko ne ra je ki majal pəti əi ti nōō tō. ¹⁷ Nə dāw ki aw ki kəm-kadi ki j rō Luwə ti, dō kəte,

e dāw ki ay njay, e nje re ki lapiya, e dāw ki səl ləm, e nje kilə dije noji naa ti, e nje koo kəm-to-ndoo, isi tēē ki kandi ki maji maji, gangi-naa goto rōe ti, ta kadi kəm-naa ka goto rōe ti tō. ¹⁸ Dije ki njé sangi rəbi lapiya, isi rai kile tō ko ne ə isi dibi gəi gidide be, ningə kande ki a təti e ne ra ki dana.

4

Dāw ki ne je ki dōnangi ti ne uwə me ngay e nje kōsi ta Luwə

¹ NGakom je, rō-naa je, ki kəl-naa je ki dansi ti kin tēēi ki ra? Loki tēēi səm ti, e me ngur darō je ti ki rōsi ti, ki isi rōi-naa. ² Isi rai kəm-nda ne je, nə asi kingəi al, ningə isi tōli dije, isi ndingəi ne, nə lo kadi ingəi goto, lo kin ti, itəli njé kəl-naa ki njé rō-naa. Ikōyi ne, ə ingəi al, tadō igəri kōy Luwə al. ³ Ə re ikōyi ne Luwə ka, adi səi al, tadō ne kōy ləsi e ne kōy ki majal, isi kōyi ne Luwə kadi re ingəi ningə, itindəi tī kō dō koo maji rō ti lə darō. ⁴ Səi njé kuwə marim! Maji kadi igəri təki dāw ki ne je ki dōnangi ti ne uwə me ngay, e nje kōsi ta Luwə. Re dāw madi, ne je ki dōnangi ti ne uwə me ngay ningə, isi ra rōne nje bə ti lə Luwə. ⁵ M-əl kadi igəri təki, ta lə Luwə ki to me makitibi ti e kare ki ndangi al. Makitibi lə Luwə əl ə nə: «Jangi ra Luwə ngay dō NDil ti ki inde meje ti.» ⁶ Nə me-maji ki adi-je, e ne ki bo ngay itə ne je pəti. Tadō makitibi lə Luwə əl ə nə: «Luwə tə rō dije ki nje kun dōde taa,

☆ 3:9 Kilə ngirə ne je 1.26-27 ☆ 4:6 Tər ta je 3.34

ə adi me-maji ləne e ki dije ki njé səl dəde tə[☆].» ⁷E be ə, kadi isəli dəsi gin tōgi ti lə Luwə, itaj rə su, ə su a ay kə say kadisi ti. ⁸Irəi ngəsi rə Luwə ti, ə Luwə a re ngəsi rəsi ti tə. Səi njé ra majal je, itogi jisi adi ay njay; səi njé me joo, ɔri majal mesi ti kə. ⁹Maji kadi igəri təkisi səi njé kəm-to-ndoo, uwəi ndo rəsi, ə inqi ki man kəmsi; kadi kogi ləsi təl nq, kadi rənəl ləsi təl ndoo ki kuwə. ¹⁰Səbi kadi isəli dəsi nq Luwə ti ə Luwə a un dəsi taa.

Kadi dəw gangi ta də ngokone ti al

¹¹NGakom je, səbi kadi əli ta ki majal də-naa ti al, dəw ki isi əl ta ki majal də ngokone ti, ə se isi gangi ta dəe ti ningə, e ndu-kun lə Luwə ə isi əl ta ki majal də ti nim, isi gangi ta də ti nim. Ningə re isi igangi ta də ndu-kun ti lə Luwə ɓa, j nje təl rəi go ndu-kun ti al, nə j nje gangi ta də ti yo. ¹²Ji gər təkisi Luwə ki karne ba par ə e nje kadi ndu-kun ki nje gangi ta. E ki karne ba ə aw ki tōgi kadi aji-n dəw nim tuji-n dəw nim tə. NGA j, j nq ə kadi igangi ta də ngokoi ti ə?

Kəji ta ra

¹³Oi də ta ləm maji, səi ki njé kəl kə nə: «Bone ə se lo ti ə j-a j-aw me ɓe bo ti ki be, j-a ji ra ɓal kare me ti, j-a ji ra gati, j-ingə-n la.» ¹⁴Əli yəsi be, ə igəri ne kare ki a ra ne me ndə ti ki lo ti ti də kisi ki də taa ti ləsi al tə. Itoi tə sa ki su luy luy adi o-e, ningə njaba par ə goto kin be[☆]. ¹⁵Ta ki re a əli

ə to kin: «Təkisi re Bəbe ndigi, ə j-isi ki dəje taa ə, j-a ji ra ne ki yo, j-a ji ra ne ki ne.» ¹⁶Nə ngəsine, isi ɔji rəsi me ndigi ra ti ləsi ki dəsi. Kəji rə ki be kin e kəji rə ki majal. ¹⁷Re dəw gər rəbi ra maji ɓəti, nə mbati ra ningə, dəwe kin e nje ra majal.

5

Kə ki a re də njé ne kingə je ti

¹Səi ki səi njé ne kingə! Maji kadi inqi ki ndusi ki bo, mbata kə je ki a rəi dəsi ti. ²Ne kingə je ləsi ndumi kə, yə je ɔi kibi je ləsi. ³Or je ki la je ləsi nqi mikiri mikiri, ningə nqde ki mikiri a ma naji ɔsi-n səsi ta. A ɔ darəsi tə por be. Imbqi ne kingə je ki naa ti naa ti, dəkagilo ki je ti, ki e dəkagilo ki dəbəy ti. ⁴Dije ki njé ra kilə me ndər ti ləsi, ɔgi-de ne kigə go ji ləde, adi nqi, ndu nqde aw ratata tē mbi Luwə ti ki Nje tōgi pəti. ⁵Kisisi dənangi ti ne, isi lo ki ndole ti, isi usoi je ayi-naa je me maji ti. Iboi mbul mbul, itoi tə da je ki uli-de adi a ngəmi ndə təl-de be. ⁶Dije ki rai ne madi al, igangi ta dəde ti, itəli-de, nə taji səsi rə al.

Kore me nginə-n kire Bəbe

⁷NGakom je, səbi kadi ɔrai mesi biti, kadi Bəbe re-n. Oi nje ndər, a nginə kandi ne ki maji ngay ki a tē dənangi ti, ki kore me də ti ngə. A ore mene biti kadi ndi binə ədi, ndi ki dəbəy ti ədi, ɓəy taa kadi ijə ko ləne. ⁸Be tə ə, səi je ka,

kadi orəi mesi, uwəi təgisi ba, tadə Baḅe e ɓasi.

⁹ NGakom je, iḅai ta dɔ-naa ti al, mba kadi Luwə gangi-n ta dɔsi ti al. Nje gangi ta a ta rəbi ti. ¹⁰ Sɔbi kadi oi go nja njé kəl ta je ki ta Luwə ki kəte nu kin maji. Oi go njade tə ne ndaji ləsi, go rəbi kɔ ti ki go rəbi kore me ti. ¹¹ J-əl ta dɔ njé kuwə təgide ba me kɔ je ti j-ə nə əi njé rənəl. Adi mesi ole dɔ kuwə təgi ba ti lə Jobi dan kɔ je ti pəti ki tɛɛ dɔe ti. Igəri kadi go ti gogi, Luwə ade ingə maji, tadə Luwə e nje me-maji ki ngay, ki nje koo kəm-to-ndoo[☆].

¹² NGakom je, ne ki bo ngay ki kadi igəri ə to kin: sɔbi kadi ibi rəsi al, se e ki ndi, se e gɔji ki kuso, se e kibi rɔ madi ki rangi. Re e oyo ə əi nə oyo, re e jagi ə əi nə jagi tɔ par, mba kadi osi me ta ki gangi ti lə Luwə al.

¹³ Re, dəw madi dansi ti, ingə kɔ ə, kadi nɔ dɔ Luwə ti. A re rɔe nəl-e ə, kadi osi pa ilən tɔji dɔ Luwə ti. ¹⁴ Re, dəw madi dansi ti, rɔe to-e ə, kadi ɓar ngatəgi je lə njé kaw-naa je, kadi nɔi dɔ Luwə mbata ti lie ki yibi ki kɔy-n rɔe me tɔ Baḅe ti. ¹⁵ Kəl ta ki Luwə ki kadi-me a aji dəw ki nje rɔ to, Baḅe a un-e taa, ningə re ra majal madi ka, Luwə a iyə go majal je lie kɔ. ¹⁶ Be ə, kadi itəri ndusi dɔ majal je ti ləsi ki rɔ-naa ti. Ningə əli ta ki Luwə mbata lənaa, kadi ingəi rɔ nga dɔ rɔ to je ti ləsi. Kəl ta ki Luwə lə dəw ki dana, tɔge e ngay. ¹⁷ Oi Eli ki nje kəl ta ki ta Luwə

ti e dəw tə je be tɔ, nə kɔy Luwə ki rɔ tɔne kadi ndi ədi al, ningə ndi ədi dɔnangi ti al ɓal mitə ki nay meḅe tɔ. ¹⁸ Ba, təl kɔy Luwə gogi təkɔ sigi, ə yə Luwə adi ndi təl ədi dɔnangi ti gogi, adi dɔnangi tɛɛ ki kandi ne je[☆].

Dəbəy ta

¹⁹ NGakom je, təkɔ re dəw madi dansi ti ndəm go rəbi ki rɔjeti, ur wale, ə dəw madi ki rangi ɔr-e təl re sie go rəbi ti ki dana gogi ningə, ²⁰ kadi igəri təkɔ dəw ki təl ki nje ra majal dɔ rəbi ti ki ndəm re sie go rəbi ti ki dana kin, a aji nje ra majal ta koy ti. Ningə Luwə a iyə go majal je lə nje ra majal ka kin pəti kɔ tɔ. Amen!

Makitibi ki dəsəy ki Piyər ndangi

*Ta ki də makitibi ti ki dəsəy
ki Piyər ndangi*

Makitibi ki dəsəy kin Piyər ndangi adi njé kun go Kirisi ki sanəi-naa ki lo je ki dangi dangi dənangi Aji ti ki du (6one bari-e Turki). Njé kawnaa je ki dije kin əi dande ti, əi njé kawnaa je ki Pol əi ki madi-kiləne je indəi ginde. Dəmaji ə Piyər a isi Rom ti ə ndangi-n makitibi kin. Rom ki Piyər ində təe nə Babilon (5.13). Ta ki Piyər əl əji də dije ki ndangi makitibi adi-de kin təji kadi dije ki əi njé kun go Kirisi al ki gəi gidide, isi kidi-de nim, isi indəi ta je ki majal dəde ti nim, taa isi sangi kadi n-adi kə darəde nim tə. Ningə e mbata kin ə nje kaw kilə Piyər ndangi makitibi, ilən dīgəm mede ti kadi adi kəmde e də Bade Jəju Kirisi ti ki isi ingəi kə lie kin.

Me kəl ta ti ki Luwə ki re go ta kuwə ji-naa ti, Piyər ole mede də rəbi ti ki Luwə aji-nde, taa adi-de ne kində me də ti ki bo ngay ki takul koy Kirisi ki kje lo koy ti tə (1.3-12). Piyər ilə dīgəm mede ti nim, kadi isi də njade ti nim, dəji-de kadi pa njiyəde ay njay me kində rə naa ti ki Kirisi nim (1.13-2.10). Dəji-de tə kadi ooi ne je ki tēē də Kirisi ti, ningə əi je kadi təji təkə ai də njade ti me ta ti lie ki rəbi kilə rade je nim, ki rəbi

kuwə təgi ba me ne je ti ki nga ki a tēē dəde ti nim. Piyər adide ta kəji je ngay də kilə je ti ki səbi dəde kadi rai dan dije ti me be ti ləde, də kulə noji ti ki kadi to dan bəə je ti ki bade je, də buki-naa ti ki kadi to dan ne-naa je ti ki ngaw-naa je, də ji kisi ki naa ti lə kosi njé kawnaa je, ki də pa njiyəde ti ki rə njé kun go Kirisi al je ti (2.11-4.19). Lo kaye ti ki 5, Piyər adide ngan ndu je madi ki əji də ngatəgi je (njé kər nə njé kawnaa je) nim, basa je ki mande je nim, taa njé kadi-me je pəti nim tə, kadi pəti, ai də njade ti me kə ti ki isi tēē dəde ti. Piyər təl ta makitibi ləne ki ta kuwə ji-naa.

Kin ə Piyər dəji dije ki ndangi makitibi adi-de kin kadi re e kə ki ban ə tēē dəde ti ka kadi uwəi rəde ba me kadi-me ti bə, e mbata naji ki ma ki səbi kadi mai dənangi ti ne. Səbi kadi ji kiside ki dəde taa, ki pa njiyəde, ki kilə rade pəti ilə mbe kilə je ki əti bəl ki Luwə ra-de (2.9), kadi tə dije ki njé kun go Kirisi al, gəri kilə rade ki maji ngay ki isi rai, ə kadi iləi təji də Luwə ti ndə ti ki a re-n tə (2.12).

Kuwə ji-naa

¹ Mi Piyər ki nje kaw kilə lə Jəju Kirisi, m-ndangi makitibi kin madi səi je ki Luwə mbəti səsi, ki isanəi-naa, adi isi tə mba je dənangi je ti ki Pə, ki Galasi, ki Kapadosi, ki Aji, ki Bitini. ² Luwə ki Bawje mbəti səsi kəte, ki go ndiği ra ti ləne, kadi səi dije lie ki takul NDile,

kadi itəli rəsi go Jəju ti, ə kadi məse togi səsi adi ayi njay[☆]. Kadi me-maji ki kisi-maje lə Luwə to mbar mbar ki dəsi ti.

Ra oyo Luwə tadə kaji ki tēē dəe ki takul Jəju Kirisi

³ Təji ki də Luwə ti ki Baw Bəbe ləje Jəju Kirisi, tadə me-maji lie ki ngay ki oji-n-je koji ki sigi, ki go rəbi kī Jəju Kirisi dan njé koy je ti. Lo kin ti, j-aw ki ne kində me də ti ki to ratata, ⁴ tadə j-aw ki ne maji je ki Luwə ngəm dərā ti mbata ləje. E ne ki a ndum al nim, a uwə yoro al nim, taa ndolee a goto al nim tə. ⁵ Ne je kin Luwə ngəm-de dərā ti mbata ləsi səi je ki tōge isi ngəm səi ki takul kadi-me, mbata kaji, adi e kaji ki e bəsi kadi dəe a tēē ndə ki dəbəy ti. ⁶ E kin ə isi adi səsi rənəl, loki ne na je ki dangi dangi ki dəkagilo ndəy be adi me-kə ra səsi. ⁷ Or ki e ne ki a tuji ka, nai-e me por ti kadi ooi-e. Be tə ə, ne na je ka kin isi nai kadi-me Luwə ləsi ki gate itə or, kadi ooi se e ki rəjeti wa. Re e ki rəjeti ningə, a ingəi piti, ki təba, ki kəsi-gon loki Jəju Kirisi a tēē həy. ⁸ Jəju ki oi-e ki kəmsi al, nə indigi-e, oi-e al bəy, nə adie-mesi. Ningə isi rai rənəl, adi e rənəl ki bo ngay, dum kəl tae. ⁹ Tadə ingəi ne ki adi mesi ki dəe, adi e kaji rəsi. ¹⁰ Ki oji də kaji kin, njé kəl ta je ki ta Luwə ti, ndəri gine, taa dəji ta də ti ngay tə. Adi e njé kəl ta je ki ta Luwə ti də kadi-kare ti ki Luwə ində dəe dana kəte adi səsi. ¹¹ *Njé kəl ta je ki

ta Luwə ti sangi kadi n-gəri se dəkagilo ki ra ə ne je kin a rai ne, ə ne je ki ban ə a rai ne dəkagilo ti ki NDil Kirisi oji-de wa? Tadə NDil Kirisi ki mede ti təji-de dəkagilo kin kəte, loki əl ta də kə je ki Kirisi a ingə ki təji ki a re go kə ti[☆]. ¹² Luwə adi nje kəl ta ki tae ti gəri təki, mbe ki n-ində tade ti kin e ki mba maji ləde əi je wa al, nə e ki mba maji ləsi ə iləi mbe kin. NGəsine njé kilə mbe Poy Ta ki Maji iləi səsi mbe kin ki takul təgi lə NDil Luwə ki Luwə ilə sie adi j dərā ti re. Mbe kin, malayka je ki dəde ka sangi kadi n-gəri gine tə.

Kində me də ti ki a ge ne ra ki ay njay

¹³ Tadə kin ə, kadi adi tagasi isi kəm, adi kəmsi ay njay kadi or mbə ne ki maji ki ne ki majal naa ti. Kadi kində me də ti ləsi ba pəti e də kadi-kare ti ki Luwə a adi səsi, loki Jəju Kirisi a tēē həy. ¹⁴ Səbi kadi səi njé təl rə go ta ti lə Luwə, bi uni go ngur darə ki kəte isi ndər səsi, loki isi day də rəsi ti bəy kin al. ¹⁵ Ningə, təki Luwə ki bəar səsi e nje Kay Njay ka kin ə, səi je ka, kadi ayi njay me pa njiyəsi je ti pəti tə. ¹⁶ MBata makitibi lə Luwə əl ə nə: «A səi dije ki kay njay, tadə mi ki Kay Njay[☆].» ¹⁷ Re me kəl ta je ti ləsi ki Luwə, isi bari-e Bawsi, e ki e Luwə ki nje gangi ta də dəw ti ki ra ki go kilə rae ti bi, or kəm dəw dana al ningə, maji kadi ne rasi e ki go bəl Luwə ti, dəkagilo ti ki isi tə mba je dənangi ti ne kin. ¹⁸ Ningə

☆ 1:11 Pa je 22; Ejay 53; Lk 24.25-26

☆ 1:16 Ləbatiki 19.2

igəri maji tæki e ki la ə se ɔr ki əi ne je ki a tuji kin ə Luwə igə-n dəsi me ne ra je ti ki majal, ki kasi je iyəi adi səsi kin al. ¹⁹ Nə e ki məsi Kirisi ki gate dum ndogi, ə Luwə igə-n dəsi. Kirisi ki e tə ngon bati ki ne madi ra-e al, ta ne ki majal ɔde al tɔ. ²⁰ Luwə mbəte, ində dɔe dana kəte nɔ kilə ngirə duniya ti nu ki mbata kadi-kare kin, ningə tɛɛ ki dɔe dɔkagilo ti ki dɔbəy ti, mbata maji ləsi. ²¹ E ki takul Kirisi ə, uni mesi adi Luwə, ki tɛɛ sie dan njé koy je ti, ə ade tɔba, mba kadi kadi-me, ki kində me dɔ ti ləsi e ki dɔ Luwə ti.

Njiyə lə ngan lə Luwə me ndigi-naa ti

²² Tæki ayi rəsi njay, ki go rəbi təl rɔ go ta ti ki rɔjeti, mba kadi indigi ngakəsi je ki me Kirisi ti, ki kanji kədi kəm-naa, sɔbi kadi indigi-naa dansi ti, ki yo ki ne, ki me ki kay njay. ²³ Koji ki oji səsi sigi, e ki ta rəbi lə bawsi je ki njé koy kin al, nə e ki takul ne dibi ki a oy al, ki takul ta koy al ki a to ratata.

²⁴ MBata makitibi lə Luwə əl ə nə:

«Dije pəti toi tə mbi kam be, Ningə majide pəti, to tə puti kam be tɔ.

Kam ndole, pute jɔre,

²⁵ Nə ta lə Bəbe to lo tone ti ratata ki nɔ ti[☆].» Ta kin e Poy Ta ki Maji ki iləi səsi mbɛ.

2

MBal koy al ki dije ki kay njay

¹ Sɔbi kadi imbati ne ra je ki majal pəti, ki ta je ki ngom, ki kədi kəm-naa, ki jangi, ki kəl-naa ta ndil-naa ti. ² Adi ɔo ta lə Luwə ra səsi, tæki ɔo mba a ra-n ngan je ki kasi be. E mba ki go ndil ti, e mba ki ay njay kadi ra səsi adi itɔgi, itɛɛi kaji ti. ³ Tæki makitibi lə Luwə əl-n: «Inai Bəbe ki rəsi adi oi maje ki ngay[☆].» ⁴ Irai ki rɔ Bəbe ti ki e mbal ki isi kəm ba ki dije mbati-e tə ne ki majal, nə Luwə mbəte tado gate e ngay ki rɔe ti. ⁵ Səi je ka, səi mbal je ki isi kəm ba. Kadi əsi rəsi ki naa ti kadi itəli kəy lə Luwə ki go ndil ti, kadi səi buti njé kijə məsi mba kijə ne məsi kadi-kare ki go ndil ti nəl Luwə ki takul Jəju Kirisi. ⁶ Tado ndangi me makitibi ti lə Luwə əi nə: «Oi m-mbəti mbal ki gate e ngay, m-inde ɔe bo *Siyo ti. E mbal ki dɔ kum lo ti. Dəw ki un mene ade ə ne ki rɔsɔl e tɛɛ dɔe ti al[☆].» ⁷ MBal kin e mbal ki gate e ngay rəsi ti səi je ki uni mesi adi-e. Nə ki rɔ dije ti ki uni mede adi-e al, e mbal ki njé ra kəy je mbati, ki təl mbal ki dɔ kum kəy ti. E mbal ki nje tigə dəw jigə ti ki nje kadi dəw osi[☆]. ⁸ Tigəi-e jigə ti osi tado mbati kun mede kadi ta ki rɔjeti. Ningə e ne ki sɔbi kadi a re dɔde be[☆]. ⁹ Nə səi je, səi gin dije ki mbəti, səi njé kijə ne məsi je lə NGar, səi gin dije ki kay njay, səi dije ki Luwə ində səsi dɔ jine mba kadi iləi mbɛ kilə je ki əti ɔəl ki ra. E ki ɔar səsi lo ki ndul tɛɛ səsi lo kunjə ti ləne ki ay njay

☆ 1:25 Ejay 40.6-8

☆ 2:3 Pa je 34.9

☆ 2:6 Ejay 34.9

☆ 2:7 Pa je 118.22

☆ 2:8 Ejay 8.14

☆ 2:9 Tɛɛ ki taga 19.5-6; Ejay 43.20-21; Dətərənɔm 4.20; 7.6

njay[☆]. ¹⁰ Səi ki kəte səi dije lə Luwə al, nə ngəsine səi dije lie, səi ki kəte ingəi koo kəm-to-ndoo lə Luwə al, nə ngəsine ingəi koo kəm-to-ndoo lie[☆].

Kisi nje kadi-me dan dije ti ki gəri Luwə al

¹¹ NGakom je ki njé ndigi ləm, təkı səi mba je ki isi dənangi ti tə 6e ləsi al, m-ilə dıngəm mesı ti kadi imbatı ngur ne ra lə darɔ ki to rəsi ti, isi rɔ ki rəsi ki me ti. ¹² Səbi kadi awi ki hal ki maji dan dije ti ki uni mede al, mba kadi re isi təti ta dəsi ti tə njé ra majal je ka, ooi kilə rasi je ki maji ningə iləi tɔji dɔ Luwə ti ndɔ ti ki a re. ¹³ Ki mbata lə Luwə, səbi kadi iləi dəsi gin tɔgi ti lə dije pəti ki isi dɔ kɔbe ti, adi e ngar ki bo ki isi dɔ kɔbe ti pəti, ¹⁴ ki njé kɔbe je ki gine ti, ki ində-de mba kadi indəi njé ra ne je ki majal ɔji-de, ə ɔsi gon njé ra ne je ki maji. ¹⁵ Tado e ndigi lə Luwə kadi irai ne ki maji uti ta ta ki kəl ki dɔ day ti lə dije ki mbə. ¹⁶ Kadi kilə rasi e kilə ra dije ki taa kiyə taa, ningə kadi taa kiyə taa ləsi təl ne kuti dɔ majal al, nə kadi kilə rasi e kilə ra bəə kilə je lə Luwə. ¹⁷ Kadi ɔsi gon dije pəti, indigi ngakɔsi je ki njé kadi-me je, awi ki bəl Luwə mesı ti, ɔsi gon ngar.

Bəə je ki njé kadi-me

¹⁸ Səi bəə kilə je, kadi iləi dəsi gin tɔgi ti lə bəsi je ki bəl ki rɔjeti. Kadi iləi dəsi gin tɔgi ti lə njé ki kalde maji ki səlɩ ləm ləm par al, nə kadi iləi dəsi

gin tɔgi ti lə njé ki kalde nga tɔ. ¹⁹ Tado e ne ki maji kadi, ki takul bəl Luwə, dəw uwə mene nga me kɔ je ti ki ingə ki kanji kadi ra ne madi ki majal. ²⁰ Loki indəi səsi kində ne ra ki majal, ə uwəi mesı nga ə, se tɔba ri ə to ti noɔ wa? Nə kin ə re e ne ra ki maji ki isi rai ə re ki kɔ dəsi ti, ə uwəi mesı ngame ti ningə, e ne ki maji ki ta kəm Luwə ti. ²¹ E ki mbata kin ə Luwə bar-n səsi, tado Kirisi e wa ki dəne ingə kɔ mbata ləsi. Ningə iyə ne kɔji kin adi səsi mba kadi tə uni dɔ njae. ²² Kirisi ki ra majal al, taa ta ki ngom tɛɛ tae ti nja kare al tɔ. ²³ Loki dije taji-e, təl taji-de gogi al; loki dije adie kɔ, təl tɔ-de rɔ al. Nə iyə rone ji Luwə ti ki nje gangi ta ki dana. ²⁴ Kirisi ki ɔy majal je ləje dəne ti dɔ kagi-dəsi ti mba kadi j-oy dɔ majal ti ə j-isi ki dɔje taa mbata ne ra ki dana. E ki takul ndunə dɔ je lie ə ingəi rɔ nga. ²⁵ Tado kəte itoi tə bati je ki ndəmi rəbi be[☆], nə ngəsine, itəli ki rɔ nje kul-si ti ki nje ngəm darəsi ti gogi.

3

Ta ki ɔji dɔ dəne je ki ngawde je me kəy ti

¹ Be tɔə, səi dəne je, səbi kadi iləi dəsi gin tɔgi ti lə ngawsi je, mba kadi re njé ki nɔ je dande ti mbati taa ta lə Luwə ka, ingəi-de adi Luwə ki takul pa njiyəsi, ki kanji kadi əli-de ta. ² Tado isi ooi ne rasi je ki to ay njay ki buki ki isi buki-de ti. ³ Səbi kadi mandi ki ra ləsi e ki gidı rɔ ti taga ne al.

☆ 2:10 Oje 1.6, 9; 2.1, 23, 25 ☆ 2:25 Ejay 53.4-6

Adi e dɔ ki kuwə ki ndɔji ta, ki ningə je ki ra ki ɔr, ki kibi je ki gatide e ngay. ⁴ Sɔbi kadi mandi ki ra ləsi e ki ngame ti kəy, ki e mandi ki a tuji al ki hal ki sɔl ləm ləm, ki kisi-maje ki e ne ki gate e ngay ta kəm Luwə ti. ⁵ E be ə, dāne je ki kay njay ki kəte nu, ki indəi mede dɔ Luwə ti rai mandi, iləi dɔde gin tɔgi ti lə ngawde je. ⁶ J-o dāne kare tə Sara ki təl rone go ta ti lə *Abirakam adi ɓar-e ɓane. NGɔsine itəli ngane je, təkɪ re irai ne ra ki maji, ki kanji kadi ne madi kare ra səsi ɓal. ⁷ Be ə, səi ngaw dāne je ka sɔbi kadi isi ki nesi je, indəi kəmsi gode ti maji, tado əi dije ki tɔgide goto. Ɔsi gonde tado a ingəi kadi-kare kisi ki dɔ taa lə Luwə naa ti səsi. Irai be mba kadi ne madi kare ɔgi səsi ta rəbi kəl ta ki Luwə al.

Rəbi ndigi-naa lə ngakonaa je

⁸ Ta təl ta ti, sɔbi kadi səi pəti, mər ta ləsi e kare, ta ki ga ləsi e kare, kadi indigi-naa tə ngakonaa je, kadi səi njé koo kəm-to-ndoo lənaa, ki njé dɔ sɔl. ⁹ Sɔbi kadi ugəi kirə majal ki majal al, ta kirə ne taji ki ne taji al tɔ. Sɔbi kadi səi njé njangi dɔ yo taa, tado e kin ə e ne ki Luwə ɓar səsi ki mbae. Luwə ɓar səsi mba kadi ingəi njangi dɔ ki un mindine kadi n-adi səsi.

¹⁰ Ningə ne ki makitibi lə Luwə əl ə to kin:
«Dəw ki ge kadi n-isi ki dōne taa maji,
ə n-oo maji ndōne je ki dōnangi ti ne ɓa,

Sɔbi kadi ngəm ndonne dɔ kəl ta ti ki majal,

ə ngəm tane dɔ kəl ta ngom ti tɔ.

¹¹ Kadi ɔsi rone ngərangi kadi majal ti ə ra ne ki maji,

Kadi sangi kisi-maje ə uwə rone ba me ti.

¹² Tado kəm Ɔabe e dɔ dije ti ki dana,

Taa mbie to tagira kadi oo-n dɔ ta ki isi əli sie tɔ,

Nə isi ɔsi ta njé ra ne je ki majal*».

Kuwə tɔgi ba me kɔ ti

¹³ Nə ə ra səsi majal, loki itɪ rɔsi kati me ra maji ti ə? ¹⁴ Re dije adi səsi kɔ mbata ne ra ki dana ki irai ningə, səi njé rɔnəl, ə kadi iɓəli-de al, ta kadi mər ta ləsi aw ki yo je ne je al. ¹⁵ Nə kadi ɔsi gon Kirisi ki e Ɔabe mesi ti. Kadi səi ɓasi ki dɔkagilo je pəti kadi dəw ki ra ki daji səsi gin kində me dɔ ti ləsi ɓa əli-e. ¹⁶ Ningə kadi əli-de ki mindi ki sɔl ləm, ki ɓuki-naa ti. Kadi awi ki me kuwə ki ta ki ay njay, mba kadi re isi təti ta dɔsi ti tə njé ra majal je be ka, njé kəl ta je ki majal dɔ ne ra ti ki maji ki isi rai kin, rɔde sɔl-de. ¹⁷ Re e kin ə e ndigi lə Luwə ningə, kingə kɔ mbata ne ra ki maji e soti itə ne ra ki majal.

Jəju Kirisi ingə kɔ mbata lə dije pəti

¹⁸ Tado Kirisi e wa ingə kɔ nja kare ba ki nɔ ti mbata majal je lə dije. E ki e dəw ki dana, nə ingə kɔ mbata lə njé ra ne ki dana al, mba kadi re səsi rɔ Luwə ti. Təli-e me darəe ti, nə NDil ki kay njay

təl tōse ndəl adi isi ki dōne taa. ¹⁹ E ki tōgi NDil ka kin ə aw-n biti ilə-n mbe Poy Ta ki Maji ndil dije ki isi dangay ti koo. ²⁰ Adi e ndil dije ki ndo ki kate taji ro Luwə, loki isi-n səde do ti dəkagilo ti ki Nuwe isi ra-n bato. Me batoe ti kin, kər dije ndəy ba, adi dije jijoo par ə awi ti ə aji ki takul man ki unde ki taa[☆]. ²¹ Man kin oji do batəm ki isi aji səsi ngəsi. E mbata kər yoro je ki ro dəw ti ko al, nə e kun ro kadi Luwə ki me kuwə ki ta ki ay njay. Aji səsi ki takul ki Jəju Kirisi lo koy ti. ²² I lo koy ti aw dərə ti, isi do ji ko Luwə ti, o be do malayka je, ki ndəgi ne kində je ki go ndil ti ki awi ki ko be, ki tōgi.

4

Gangi-naa ki majal

¹ Təki Kirisi ingə-n ko me darone ti, səi je ka kadi awi ki mər ta kin mesi ti tə ne kati ləsi. Tado dəw ki ingə ko me darone ti e dəw ki goto me majal ti ki ra ngata. ² Goto me ti mba kadi ndəgi ndo je ki nay noe ti, kisi ki do taa lie e ki go ndigi ti la Luwə bi ki ndigi ti la daro al. ³ Adi asi be, dəkagilo ngay isi ta ne ra ti ki majal tə dije ki gəri Luwə al be. İrai majal me kaya ti, me ngur daro ti, me kasi ra ti, me kuso ki kay kədi ti, ki me yo ki ra ti ki to ra al. ⁴ Njə kun mede kadi Luwə al, ooi kadi e ne ki go ti al kadi imbati buki rōsi me ne ra ti ki majal ki al do lo kin səde, ə yə isi taji səsi. ⁵ Nə a ərı gin ne rade ki majal no

Luwə ti ki e basi kadi a gangi ta do njə kisi ki dode taa ki njə koy je ba pəti. ⁶ E mbata kin ə njə koy je ka iləi-de mbe Poy Ta ki Maji la Luwə mba kadi go ta ki gangi ti ki Luwə gangi dode ti tə dije pəti, kadi isi ki dode taa ki takul NDil təkı Luwə wa isi-n ki dōne taa be.

Maji kadi njə kaw-naa je isi kəm

⁷ Dəbəy ne je pəti e basi, ə kadi isi ki kəm-kədi ki kəm ki ay njay mba kadi əli ta ki Luwə. ⁸ Nıngə kate no ne je ti pəti, kadi indigi-naa ndigi ki tingə bil dansi ti yo ki ne. Tado ndigi-naa uti do kosi majal je[☆]. ⁹ Səbi kadi uwəi-naa ki ro-naa ti me kəy ti je lənaa ki yo ki ne, ki kanji ba ta. ¹⁰ Təkı dəw ki ra dansi ti taa-n kadi-kare ki Luwə ade, səbi kadi unı ırai kilə mbata maji la ndəge je, tə dije ki njə ngəm ne ki maji, adi e njə ngəm kadi-kare je ki dangi dangi la Luwə. ¹¹ Re dəw isi əl ta ıngə, kadi əl ta ki ta Luwə ti, re dəw isi ra kilə bəə ıngə, kadi ra ki tōgi ki Luwə ade, mba kadi Luwə ıngə tōba me ne je ti pəti ki takul Jəju Kirisi ki tōba ki tōgi e lie ki dəkagilo je ki dəkagilo je. *Amen. ¹² NGakom je ki njə ndigi ləm, re ne na ki ngə ngay tē dōsi ti ka, kadi əti səsi bəl adi oy tə ne ki mba al. ¹³ Nə kadi ırai rənəl yo tado ko ki ıngə Kirisi, ə isi ıngəi sie, mba kadi tə səi me rənəl ti ki bo ngay, ndo ti ki a re me tōba ti ləne. ¹⁴ Re dije taji səsi mbata la Kirisi ıngə, səi njə rənəl, tado NDil tōba, ki e NDil Luwə

☆ 3:20 Kilə ngırə ne je 6.1-7.24

☆ 4:8 Tər ta je 10.12; Jk 5.20

isi dōsi ti. ¹⁵ Sōbi kadi dāw madī dansi ti ingə kō ki be kin al, adi e kō təl dāw, ə se kō bōgi, ə se kō ne ra ki majal, ə se kō kində rō ta ti lə dije. ¹⁶ Nə re ingə kō mba kee nje kun go Kirisi ningə, kadi rəe səl-e al, kadi ilə tōji dō Luwə ti tə kilə mbata tō Kirisi ki 6a dōe ti. ¹⁷ Tado e dōkagilo kadi ta ki gangi ilə ngirəne, ningə a ilə ngirə dō dije ti lə Luwə. NGa kin ə re a ilə ngirəne dōje ti ningə, dije ki njé mbati təl rōde go Poy ta ti ki Maji lə Luwə kam dōbəyde a to ban ə? ¹⁸ Makitibi lə Luwə ə nə: «Re ngə ki dāw ki dana ngay bəy taa kadi ingə kaji ningə, dāw ki nje me ndul ki nje ra majal, se yəe a to ban wa*?» ¹⁹ Be ə, kadi njé ki isi ingəi kō ki go ndigi ti lə Luwə, iyəi rōde ji NJe kində ne je ti, ki e nje ka dana, ə nayi-naa ki lo me-maji ki ra ti.

5

Kilə lə nje kər nō njé kaw-naa je

¹ Ki ngəsine kin, m-ilə dingəm me ngatōgi je ti ki isi dansi ti. Mi ki mi ngatōgi madide, ki m-o lo kō je ki ingə Kirisi ki kəm, mi, m-a mi lo tōba ti ki dōe a tē tō. ² Kadi uli njé kaw-naa je tə bati je ki Luwə ilə-de jisi ti. Kadi uli-de ki go kində dō ti al, nə ki go me ndigi ti təkī Luwə ndigini. Uli-de mba kingə-n la al, nə kadi e ki kadi rō ki tingə bil. ³ Kadi irai ngar dō njé ti ki Luwə ilə-de gin jisi ti kin al, nə kadi səi ne ndaji mbata ti ləde

yo taa. ⁴ Ningə loki NJe kul bati je ki bo a ində lo tē hōy 6a, a ingəi jōgi tōba ki ndolee a goto al. ⁵ Be tō ə, səi ngan je, sōbi kadi iləi dōsi gin tōgi ti lə ngatōgi je. Ningə səi je pəti, kadi dō səl to dansi ti ki rō-naa ti. Tado makitibi lə Luwə əl ə nə: «Luwə tə rō dije ki njé kun dōde taa, ə adi me-maji ləne e ki dije ki njé səl dō*.» ⁶ Sōbi kadi isəli dōsi gin tōgi ji Luwə ti ki NJe tōgi, kadi tə un dōsi taa dōkagiloe ti ki oji. ⁷ Ōri taga je ləsi iḅuki dō Luwə ti, tado e ə isi ində kəmne gosi ti. ⁸ Sōbi kadi isi dō njasi ti ki kəm ki kay njay, tado nje bə ləsi, nje majal a njiyə ki lo, nō tə bəl ki a sangi dāw kadi tə n-ribe be. ⁹ Ai dō njasi ti ngame kadi-me Luwə ti ləsi, itai-e rō. Tado igəri 6əti, ngakōsi je ki njé kadi-me je pəti ki dōnangi ti, isi ingəi ko kō ki isi ingəi kin tō. ¹⁰ A ingəi kō dōkagilo ndəy be, nə Luwə ki me-maji pəti e lie, ki 6ar səsi ki me tōba ti ləne ki dōbəye goto, ki takul Kirisi, a təl ində səsi maji gōgi, a adi ngirəsi ngə, a adi səsi tōgi, ta a adi ai dō njasi ti ba tō. ¹¹ Kadi tōgi e lie ki dōkagilo je ki dōkagilo je. *Amen!

Dōbəy ta ki kuwəji-naa

¹² NGon makitibi ki m-ndangi m-adi səsi kin, nje ra səm kadi m-ndangi e Silbē (Silasi)*, ki m-o-e tə ngokōje ki a dana. M-ndangi m-adi səsi kadi m-ilə-n dingəm mesi ti, ə m-ōji səsi m-adi igəri təkī e me-maji ki rōjeti lə Luwə ə uni rōsi adi ki mbae. ¹³ *NJé

kaw-naa je ki *Babilon ti, ki
əi njé ki Luwə mbəti-de, uwəi
jisi, taa ngonm Marki[☆] ka uwə
jisi tɔ. ¹⁴ M-dəji səsi kadi uwəi
ji-naa kuwə ji ki tɔji ndigi lə
ngakonaa je. Ningə kadi kisi-
maje lə Luwə e səsi naa ti, səi
pəti ki səi lə Kirisi.

☆ **5:13** Knjk 12.12, 25; 13.13; 15.37-39

Makitibi ki kō joo ki Piyər ndangi

*Ta ki dō makitibi ti ki kō joo
ki Piyər ndangi*

Dije ki Piyər ndangi makitibi kin adi-de, əi njé kun go Kirisi wa ba pəti (1.1). NGA ningə, ne ki bo ngay ki uwə me Piyər, e rə ki dije ki njé kilə lo ki ne ndo ki əsi ta Poy Ta ki Maji ki rəjeti. Dijee kin turi dan njé kaw-naa je ti, ra adi pa njiyə njé kaw-naa je to biriri. Ne kare ba ki a ra kadi dəw a dum-n-de, e ta kadi dəw gər Luwə əi ki Jəju Kirisi gər ki rəjeti, təkı njé ki ooi Kirisi ki kəmde nim, ooi ne ndo lie ki mbide nim, əlii tae.

Go ta kuwə ji-naa ti (1.1-2), Piyər a dō hal ti ki kadi nje kun go Kirisi aw-n me pa njiyəne ti nim, a dō təl rə go ndu Luwə ti nim, təkı njé ki ooi Kirisi ki kəmde əlii tae (1.3-21). Ningə go ti, Piyər əl ta ki təgine ngay, ər-n gın njé kilə lo ki ne ndo ki ngom (2.1-22). Əl ta dō ne kare ti ki to ta dangi me ne ndo ti ləde lo kaye ti ki 3, əji-n dō mbə ki isi mbəi ki dije ki njé nginə təl Kirisi. MBəi səde əi nə dəw oo Kirisi ki a təl re al. Ningə dō ta ti ləde kin, Piyər əl ə nə kin ə re Kirisi təl law al 6a, əji dō kore me lə Luwə ki iyə dəkagilo adi dije ngay kadi əli ta dō rəde ti ingəi kaji.

Njé kilə lo ki ne ndo je ki ngom kin toi ki dəkagilo je pəti, adi ta ki Piyər ndangi me makitibi ti ləne ki kō joo kin,

e ta ki təge to ki dəkagilo je pəti. Piyər ilə dingəm me njé kadi-me je ti kadi awi ki kəte kəte me gər Babe ti, 6i kadi iyəi rəde adi dəw buki-de wale ki ne ndo je ki kəme goto kin al.

Kuwə ji-naa

¹ Mi Simō Piyər ki nje ra kilə 6əə, ki nje kaw kilə lə Jəju Kirisi ə m-ndangi makitibi kin. M-ndangi makitibi kin m-ilə-n madi səi njé je ki, ki go rəbi ne ra ki dana lə Luwə, ə se Nje kaji-je Kirisi, ingəi kadi-me ki maji ngay tə yaje be. ² Kadi me-maji ki kisi-maje lə Luwə to mbar mbar ki dəsi ti, ki go rəbi gər ki igəri Luwə əi ki Babe ləje Jəju Kirisi təkı rəjeti kin.

Bar ki Luwə 6ar-je ki kəti ki kəti-je

³ Me təgi Luwə ti kin ə, Babe adi-n-je ne je pəti ki j-awi ki ndoee mbata kisi ki dō taa ləje me 6əl Luwə ti. Təkı rəjeti, ra adi ji gər-e e ki 6ar-je mba kadi je naa ti sie dō kəsi-gon ti lie ki kilə rae ki maji. ⁴ E be ə, adi-je ne maji je ki ndoləi ngay taa ki ndade e ngay tō ki un-n mindine, mba kadi loki ingəi-de 6a, a asi kadi aji rəsi ta ngur ne je ti ki njé tuji dije ki dənangi ti ne. Ningə a indəi rəsi naa ti ki Luwə dō ji kise ti ki go kee Luwə ti. ⁵ Ki mbata kin ə, irai ki təgisi ba pəti kadi dō kadi-me ti ləsi, iləi pa njiyə ki maji dō ti, ningə dō pa njiyə ki maji ti, iləi gər Luwə ki rəjeti dō ti. ⁶ Dō gər Luwə ki rəjeti, maji kadi iləi kində dō rəsi ti dō ti, dō kində dō rəsi ti, iləi kuwə təgi ba me ne na je ti dō

ti, ningə dɔ kuwə tɔgi ba me ne na ti, ilai ne ra ki go lo ɓal Luwə ti dɔ ti. ⁷ Dɔ ne ra ki go ɓal Luwə ti, maji kadi ilai ndigi ngakoje je dɔ ti, ningə ilai ndigi-naa dɔ ndigi dije pəti dɔ ti. ⁸ Re awi ki hal je kin mesi ti ngay, ə re tɔgi ki kəte kəte ningə, Luwə a adi səsi tɔgi me kilə ki ra ti. Ba a asi kadi awi ki kəte kəte me gər Babe ti ləje Jəju Kirisi. ⁹ Nə re dəw madi aw ki hal je kin rone ti al ə, lo kadi a oo lo ay njay goto. Ba a to tə dəw ki nje kəm tɔ be. Mee oy dɔ ti kadi Luwə tɔgi majal je lie ki isi me ti kəte kin kɔ. ¹⁰ E be ə ngakom je, uwai tɔgisi ba mba kadi irai adi ɓar ki Luwə ɓar səsi ki kɔti ki kɔti səsi kin to tə ne ndam al. Re irai be ningə, ne ki a ra ne kadi a osi me majal ti a goto. ¹¹ Be ə, ta rəbi kɔbe ki a to ratata, a tɛɛ tati pay pay nosi ti, adi e kɔbe lə Babe ləje ə se Nje kaji-je Jəju Kirisi.

¹² MBata kin ə, m-a m-ole mesi dɔ ne je ti kin taa taa. Təki rɔjeti igəri-de adi ingangi me ta ki rɔjeti ki itaai kin ki bəlme ngata. ¹³ Nə m-o kadi e ne ki go rəbe ti kadi m-ole mesi dɔ ne je ti kin taa taa kadi isi kəm ba ki dɔkagilo je pəti, ki mi-n ki dɔm taa dɔnangi ti ne ɓəy. ¹⁴ M-gər kadi dɔkagilo koym nay ɓasi. Babe ləje Jəju Kirisi wa ə tɛɛ ki dɔe adi-m gər. ¹⁵ M-a m-ində tɔgi dɔ rəm ti ki rəbi je ki dangi dangi mba kadi re go koym ti ka, asi kadi olai mesi dɔ ne je ti kin par par.

Ta lə dije ki njé koo tɔji lə Kirisi

¹⁶ Təki rɔjeti, loki j-adi igəri ta lə re me tɔgi ti lə Babe ləje Jəju Kirisi, j-ində ngirəje dɔ su je ti ki kidə ki maji maji lə dije kam ə, j-əl-n səsi ta je kin al. Nə j-o ndole ki əti ɓal ki kəm je. ¹⁷ Oyo, Luwə ki Bawje ade kəsi-gon nim, taa ilə tɔji dɔe ti nim tɔ, dɔkagilo ti ki Luwə ki aw ki piti kə əti ɓal ade oo ndu ta ə nə: «E kam e NGonm, nje ndigi ləm, ki rəm nəl-m dɔe ti ngay.» ¹⁸ Ningə je wa j-o dɔ ndu ki j dɔrə ti kin ki mbije, loki je naa ti ki Jəju dɔ mbal ki ay njay ti*.

¹⁹ Bəy taa, j-aw ki ta je lə njé kəl ta je ki ta Luwə ti ki asi kadi j-ində ngirə je dɔ ti nga. Maji kadi uri mbisi go ta ti kin maji. Təki rɔjeti, ta kin to tə por lambi ki unji lo ki ndul kururu ti be. Unji ratata kadi kunji lə kadi re. Ningə kadi kunji lə Kirisi unji ngamesi, təki me ki ta gin lo ti, adi lo unji-n dɔ dɔnangi ti kin be.

²⁰ Kəte nɔ ne je ti pəti, maji kadi igəri ta kin ay njay: dəw madi kare ki asi kadi ɔr me ta ki e ki ndangi me makitibi ti lə Luwə kin ki ne gər ləne ki sɔbi dɔne goto. ²¹ Təki rɔjeti, njé kəl ta je ki Luwə ti ki əli, əli ki go ndigi ti lə dəw al. Nə e NDil ki ay njay ə səsi dije adi əli ta ki ta Luwə ti.

2

Njé ndo ne je ki ngom

¹ Dɔkagilo ti ki kəte ka, njé ngom je ki njé kəl kə nə n-ai njé kəl ta je ki ta Luwə ti əi dan

* 1:18 17-18: Mt 17.1-5; Mk 9.2-7; Lk 9.28-35

ngan *Isirayəl je ti nōō; be tō ə, njé ndo ne je ki ngom a tēēi dansi ti tō. A rai ki ne ndo je ki ngom dan dije ti ki kanji kadi gəri, kadi a buki-de kō, ningə a mbati Bade ki nje taa dōde ji majal ti. Lo kin ti, a ndəri tuji ki a re ta ji naa ti ne ki dōde ti. ² Dije ngay a uni gode me kaya je ti lāde, ningə kilə rade a ra adi dije a indəi njade dō ne ki rōjeti, ibəi nangi. ³ Ki mbata ra ta la lāde ki ngay, a ədi səsi ki taje ki tade ti kadi taai ne maji je ləsi jisi ti. Ningə dōkagilo ti ki mari nu bəy ə, Luwə ində dō ta ki gangi lāde naa ti taa tuji a ibə-de nangi busi tō. ⁴ Təki rōjeti, malayka je ki rai majal kəte, Luwə iyə-de kare ki kanji gangi ta dōde ti al, nə buki-de lo kingə kō ti ki əti bəl. Dō-de ki kulə gindi me lo ki ndul kururu ti. Ningə lo kin ti ə, isi ngəm-de ti mba ngəm-n ndō gangi ta. ⁵ Taa Luwə iyə dije ki kəte ki kanji gangi ta dōde ti al tō. Be ə adi man kō ki əti bəl re tuji dije ki majal ki rosi dōnangi. Nə ke ə, aji Nuwe ki ilə mbe ne ra ki dana, taa aji dije ki rangi ki me kəy ti lie siri tō*. ⁶ Luwə gangi ta koy dō bə bo je ti ki Sodom ki Gomər, ningə tuji-de ki por ki ro-de raki raki adi təli bu por. Ne kin to tə ne ndo ki a re dō dije ti ki njé bəl Luwə al*. ⁷ Nə aji Loti ki nje ra ne ki dana, ki to rəe ngay ki mbata hal njé sangi-naa kaya ti ki osi dō ta ti je ki njé təl dije ki me bə bo je ti kin*. ⁸ Dōkagilo ti ki Loti ki nje ra ne ki dana ka

kin isi-n dande ti, oo ne je ki isi rai ki ta je ki isi əli, kada je ki kondō je, adi me tuji mbata hal kilə rade ki to lo ra ti al. ⁹ Be ə, Bəbe asi kadi taa dije ki njé bəl-e ilə-de taa dōkagilo kō je ti. Ningə asi kadi ngəm dije ki njé ra ne ki majal mba kadi ində oji-de ndō gangi ta ti tō. ¹⁰ Ki bo ngay, a gangi ta dō njé je ti ki njé təl rōde go ngur darōde ti ki go ji kiside ti yo, ə kidi tōgi kōbe ki dana lə Luwə. Əi dije ki njé kuwə kul rōde, ningə ne ində ta ki ngə tade ti, adi bəli al kadi əli ta je ki mal dō ne kində je ti lə Luwə ki isi dōrə tə ne piti je lie. ¹¹ Nə malayka je wa ki tōgide itə tōgi njé ndo ne je ki ngom say kin ka gangi ta dōde al nim, taa taji-de nō Bəbe ti al nim tō. ¹² NGa ningə dije ka kin rai tə da je ki wale, ki ku dōde goto be, ki oji-de mba kadi e ki kuwə-de ə kaw tōl-de par. Əli ta ki mal dō ne je ti ki gəri-de al. Luwə a tuji-de təki dije isi tōli da je kam be. ¹³ Kilə rade je ki majal ki isi rai wa kin ə a təl ne kigə go jide. Əi dije ki nəl-de ngay kadi ooi maji rōde dan kadi nda ti. Kiside ta ne kuso je ti səsi, loki isi ədi səsi ki ngan ta je ki tade ti kin e ne ki to nje, e ne ki to rōsəl.

¹⁴ Re ə nə igō kəmde 6a, 6o sangi-naa kaya ti ə rosi mede. Bə ra majal to mede ti par par, isi buki dije ki tōgide ki go ndil ti goto, wale. Mər ta je lāde e dō rəbi kingə la ti ki go rəbe ti al ki dōkagilo je pəti.

* 2:5 Kilə ngirə ne je 6.1-7.24 * 2:6 Kilə ngirə ne je 19.24 * 2:7 Kilə ngirə ne je 19.1-16

Ɖi dije ki ndol la Luwə e dɔde ti. ¹⁵ Lokɪ tusi rəbi ki rɔjeti iyəi ka kin ɓa, uri wale, uni rəbi ki go Balam ti ki ngon la Bewor. Balam ki nəl-e ngay kadi taa la ra-n majal, ¹⁶ nə Luwə kəl sie ki mbata majal lie ki ra. Be ə ngon kɔ koro ki e da, əl ta al, nə əl ta gangi-n nje kəl ta ki ta Luwə ti Balam, dɔ kilə ra ti ki mbə lie*. ¹⁷ Dijee kin toi tə man ki ii kam be, toi tə kil ndi ki nəl ndr-e aw sie kam be. Luwə ində dɔ lo ki ndul kururu dana mbata ti ləde. ¹⁸ Əli ta je ngay ki kəme goto ki dɔ-naa ti. Uni kilə rade je ki go koo ngur darɔ ti, ədii dije ki ta ji naa ti ne ɓəy, tɛɛi pati pati ta kuwə madi ti ki dije ki njé njiyə njiyə ki go rəbe ti al. ¹⁹ Əli-de təkɪ e rəbi kingə dɔ, nga ningə əi je wa əi ɓəə je la ngur darɔ ki isi tuji-de kɔ yo. Tado dəw ki ra ka e ɓəə la ne ki uwe gin tɔgine ti. ²⁰ Ki oji dɔ dije ki tɛɛi kɔ gin ne ra je ti ki to nje ki dɔnangi ti ne ki go rəbi gər Babe ləje ki e Nje kaji-je Jəju Kirisi kin, re təli awi iləi dɔde gin ne je ti kin gogi ɓəy, adi oɪ ɓe dɔde ti ɓa, ji kiside ki gogi ne kin a majal ngay itə e ki kəte ɓəy. ²¹ Tado e soti ngay mbata ti ləde kadi gəri rəbi ne ra ki rɔjeti al, kadi gəri ɓəy taa təli tusi ndu-kun ki ay njay ki ingəi kin iyəi. ²² Ningə ne ki tɛɛ dɔde ti kin e ta ki rɔjeti ki to me tər ta ti ki ə nə: «Bisi təl aw ta tɔmɔ ti ləne gogi*,» ə se «Kɔsongi, tɛɛ ki lo ndogi man ti be par ə təl aw rogi bər ti gogi.»

3

Babe Jəju Kirisi a təl re

¹ Njé ndigi je ləm ki ngay, e kin e makitibi ki kɔ joo ngata ə m-ndangi m-adi səsi kin. Ningə me makitibi ti ki joo ki m-ndangi m-adi səsi kin, m-sangi kadi m-ole mesi dɔ mər ta ti ki maji ki ne ndo je. ² Mdəji səsi kadi adi mesi ole dɔ ta je ti ki njé kəl ta je ki ta Luwə ti, ki əi dije ki dana əli kəte kin nim, taa dɔ ndu-kun ti la Babe ləje, Nje kaji-je, ki njé kaw kilə je adi səsi kin nim tɔ. ³ Ne ki dɔsəy, maji kadi indəi dɔsi ti maji təkɪ me ndo je ti ki dɔbəy ti ə, a oi dije ki kilə rade e kilə mbə ki naa par ki a tɛɛi kadi mbəi səsi. A rai ne je ki go ndigi ti la darɔde, ⁴ ningə a əli əi nə: «E al ə əl ə nə n-a n-re a? NGa a ra ban tɔy ə j-o-e al ə? Ka je je oyi mari nu ba, nə ne je pəti toi təkɪ toi lo kilə ngirəde ti nu wa kin ba ə toi kin!» ⁵ Lo kin ti, gəri ɓəti, nə mbati kadi gəri təkɪ e Luwə ə ində dɔrə əi ki dɔnangi ki ta ki tane ti mari nu ba. Luwə gangi dɔnangi naa ti ki man, ningə adi dɔnangi tɛɛ a dangi dan man ti. ⁶ Ba e be tɔ ə, ndo ki Luwə tuji-n dije ki kəte kɔ ki man kɔ ki bo ngay*. ⁷ NGa ningə ki oji dɔ dɔrə əi ki dɔnangi ki ɓone kin, ta la Luwə ki kare wa kin əl təkɪ Luwə ində-de adi isi nginəi por ki kadi a o-de. Toi isi nginəi ndo gangi ta ki kadi Luwə a tuji-n dije ki njé mbati təl rɔde go ndue ti. ⁸ NGa ningə ne kare ki kadi səi njé

* 2:16 Kər Isirayal je 22.4-35 * 2:22 Tər ta je 26.11 * 3:6 5-6: Kilə ngirə ne je 1.6-9; 7.11

ndigi je ləm indəi dəsi ti maji, e kadi igəri təkı ki rə Babe ti, ndə kare to tə bal ki dibi, ə bal ki dibi to tə ndə ki kare be tə. ⁹Babe əy lo kəji ndigi ra ti ləne, təkı dije madi gai kin al. E kisi ə isi də ti səsi, tadə ndigi kadi dəw madi tuji al, nə kadi dije pəti ingəi dəkagilo kadi iyəi rəbi njiyəde je ki majal kə.

¹⁰NDə lə Babe a re təkı nje bogi a re-n kam be. Ningə ndəe ti kin, dərə a goto kə ki tōgi ki to bəl ngay. Nə kində je ki dərə ti por a ro-de kə, ningə dənangi ki nə je ki dije rai-de me ti kin, Luwə a gangi ta dəde ti tə. ¹¹E be ə, təkı nə je kin pəti a gotoi, səbi kadi səi a səi dije ki toi ban ə? A səi dije ki pa njiyəsi e dana, dije ki njé bəl Luwə. ¹²Səbi kadi a ingəmi ndə lə Luwə, ningə kadi isangi rəbi kadi re kalangi. NDəe ti kin, e ndə ki por a o dərə ro-e raki, ningə nə kində je ki dərə ti a ləi me por ti jipi tə. ¹³J-əi je 6a, təkı Luwə un-n ndune adije, j-a ji nginəi ta dərə ki sigi əi ki dənangi ki sigi* ki kadi nə ra ki rəjeti a o be me ti.

¹⁴E mbata kin ə, njé ndigi je ləm, me nginə ta ndə re Babe ti kin, maji kadi indəi tōgi də rəsi ti kadi səi dije ki kay njay, dije ki ta goto dəde ti nō Luwə ti, kadi lapiya e dansi ti sie. ¹⁵Maji kadi igəri təkı kisi də ti lə Babe kin adi səsi dəkagilo kadi ingəi kaji. Ningə e ko ta wa kin tə ə ngokoje, nje ndigi ləje Pol ndangi-n makitibi adi səsi ki gosi ki Luwə ade. ¹⁶Ningə e wa kin tə ə e ta ki ndangi me

makitibi je ti lie pəti, loki əl ta ki də ta je ti ki m-əl kin. Ta je lie ki madi, lo gər mee nga ngay, adi dije ki isi day, dije ki ai də njade ti me kadi-me ti al, mbiri me ta lie təkı mbirii ndəgi ta je ki me makitibi ti lə Luwə ka kin be tə. Ra-e ki be kin a re ki tuji də darəde ti əi je wa.

Ta kəji ki dəbəy ti

¹⁷Ki əji dəsi, səi njé ndigi je ləm ki ngay, m-ndəji səsi ngata. Ningə maji kadi adi kəmsi ədi də rəsi ti, 6i adi dije ki njé mbati təl rəde go ndu Luwə ti, ki uri wale kam, ndəri səsi gode ti, ki ta ngom je ləde, adi iyəi də rəbi ki maji ki ai ti kin kə al. ¹⁸Nə ki kadi irai, e ta kadi awi ki kəte kəte me nə ra ti ki nəl Babe ləje Jəju Kirisi ki e nje kaji-je, ki me gər-e ti. Ningə kadi dije iləi tōji dəe ti, 6one ki lo ti, biti ki nō ti! *Amen!

Makitibi ki dɔsay ki Ja ndangi

*Ta ki dɔ makitibi ti ki dɔsay
ki Ja ndangi*

Dəw ində tɔ Ja dɔ makitibi ti kin al, nə njé ki kəte gəri maji kadi makitibi je mitə e Ja ə ndangi-de. E ki dɔsay kin ɔji-je ne madi kare dɔ dije ti ki nje ndangi makitibi ndangi adi-de al. Ne kare ki ɓa, nje ndangi makitibi tɔji ndaji ne je madi ki rɔ njé kaw-naa je ti ki makitibi kin sɔbi dɔde adi j-o. Njé kaw-naae je kin, njé ki əli əi nə n-əi njé ra kilə lə Luwə, ki ndəmi rəbi kadi-me Kirisi rai-de majal ki ne ndo je ki ngom. Rai-de majal təkɪ j-o-n rɔ njé kaw-naa je ti lə Kirisi ngay go koy Kirisi ti. E mbata kin ə, nje ndangi makitibi ilə jine dɔ ne je ti joo me makitibi ti ləne:

Kilə dingəm me dije ti ki ndangi makitibi adi-de kadi njiyəi me kində rɔ naa ti ki rɔjeti ki Luwə nim ki NGone Jəju Kirisi nim. Ningə e ne ki sɔbi kadi a tɔji me ndigi-naa ti dande ti.

Rɔ ki ne ndo ki go rəbe ti al ki ə nə dɔnangi ki je me ti kin e dɔnangi ki rosi ki majal ɓi Kirisi ki e NGon lə Luwə asi kadi a təl rɔne dəw ti re me ti al. Njé ndo ne je ki ngom kin əli təkɪ Jəju ki dɔnangi ti ne e dangi ki Kirisi ki e dəw ki Luwə mbəte. Əli əi nə Kirisi e dəw ki me ndil

ti par ɓi dəw a oo-e al. Taa təli əli ɓəy tɔ təkɪ re dəw gər Luwə ki rəbi ne gər ləne, ɓa ingə kaji par ngata, ɓi e ta kadi go ti ə dije ndigi-naa je, rai ne ki go rəbe ti wa taa al ngata. Ningə əi je kin əi ne ndo je ki go rəbe ti al ki ilə kagi nɔ Poy ta ti ki Maji, ə kadi e ki rɔ səde.

Nje ndangi makitibi ilə ngirə ta ləne ki ne ki uwə mee ki e kadi tɔgi njé kadi-me je me kində rɔ naa ti ki sɔbi kadi indəi-naa ti ki Luwə nim ki Jəju Kirisi nim kin, taa me kində rɔ naa ti dande ti nim tɔ (1.1-4). Lo kin ti, sɔbi kadi ai dana me naji ki ma ti ki njé ki ooi Kirisi ki kəmdə nim, ooi ta lie ki mbide nim mai kin. Nje ndangi makitibi dɔji njé ki dangi makitibi kin adi-de kadi njiyəi me kunji ti, tadɔ Luwə e kunji. Ningə e mbata kin ə, sɔbi kadi rai kilə ki ndu-kun ki dɔ ndigi-naa ti (1.5-2.17). Go ti, nje ndangi makitibi əl təkɪ njé tɔ rɔ Kirisi ki tɔgide ngay a jji taa, ningə əi njé ngom je ki a naji təkɪ Jəju e Kirisi ki Luwə mbəte kin al (2.18-29). Ba a nɔɔ ole mede dɔ ti təkɪ njiyə me ne ra je ti ki rɔjeti, me ndigi-naa ti yo je ki ne je, ki me ka dɔ nja ti ki Jəju Kirisi kin ə e ne je ki tɔji kadi je ngan lə Luwə təkɪ rɔjeti (3.1-24). Go ti, nje ndangi makitibi tɔji-de rəbi kər kəm ne ki rɔjeti al ki ne ki rɔjeti naa ti, ɓa təl re dɔ kɔ ta ti ki dɔ ndigi-naa ti ka kin ɓəy. Əl-de təkɪ ke dəw lə Luwə e ndigi-naa, tadɔ Luwə e nje ndigi dije (4.7-21). Ja təl ta makitibi ləne ki kilə ji dɔ ne

ti ki ɓari-e kadi-me ki nje tati rɔ, taa tɔl re dɔ ngongi ta je ti madi tɔ (5.1-21).

Makitibi kin e makitibi ki ila jine dɔ rabi njiya ki Kirisi ti adi ay njay. Adi tɔgi njɛ kun go Kirisi me mɔr ta je ti lade, taa ra sade kadi asi ne ndo ki go rabe ti al ki a ur ki daw wale kin ngarangi nim, ila dingam mede ti kadi gari lo dɔɔ rɔde naa ti ki Jaju nim, ki ndigi-naa nim tɔ.

Ta Kaji

¹ Ne ki e lo kilɔ ngirɔ ne je ti[☆], ne ki j-o ki mbije, ne ki j-o ki kamje, ne ki ji go kori kori, ne ki jije adi, e ta kaji ki biti ki no ti. ² Kaji kin adi rone adi j-o-e ki kamje; ji ma naji lie. Ninga e mbata kin a, j-isi j-ilɔ sasi mbe kaji ki kate e kadi Bawje Luwa ti, ba go ti, e ki tee ki dɔe kadi-je. ³ Ne ki j-o ki kamje nim, j-o ki mbije nim, a sai ka j-ilɔ sasi mbee tɔ. Lo kin ti, a indai rasi naa ti saje dɔ me kasi-naa ti ki j-aw-n ki Bawje Luwa nim, ki NGone Jaju Kirisi nim kin. ⁴ Ninga ji ndangi makitibi kin j-adi sasi kadi ronɔl laje asi-naa tapi.

Njiya me kunji ti

⁵ Luwa e kunji, ngon til ki nday be ka goto rɔe ti, ninga e kin a e ta kilɔ mbe ki j-inga ta Jaju Kirisi ti a je j-ilɔ sasi mbee. ⁶ Kin a re j-ali j-ai na meje e naa ti ki Luwa, ninga j-ai noo ji njiyai me til ti bay a, j-ai njɛ ngom je, ne ki rojeti goto rɔje ti. ⁷ A re ji njiyai me kunji ti taki Luwa wa e-n me kunji kin be ba, me je e naa ti ki naa

nim, taa masi Jaju ki NGone togɔ majal je laje pati ko tɔ.

⁸ Kin a re j-ali j-ai na ji rai majal al a, j-isi j-adi rɔje j-ai je wa, taa ne ki rojeti goto rɔje ti tɔ. ⁹ Na re ji tee taje dɔ majal je ti laje a, Luwa ki e daw ki yati ndune al nim, e daw ki dana nim kin a iya go majal je laje ko, taa a bor ra go ti al je laje pati ko tɔ. ¹⁰ A kin a re j-ali j-ai na j-ai njɛ ra majal je al a, ji bari Luwa nje ngom, ninga ta lie ka goto meje ti tɔ.

2

Kirisi, nje ra saje

¹ NGanm je, m-ndangi makitibi kin m-adi sasi mba kadi osi me majal ti al. A kin a re daw madi osi me majal ti a, j-awi ki nje naji ta doje ti ki isi kadi Bawje ti no, adi e Jaju Kirisi, ki e daw ki dana. ² Tada e e a un rone ila ko adi koy mbata majal je laje. Ninga e mbata majal je laje par al, na mbata majal je la dije pati ki donangi ti ne.

Tal rɔ go ndu-kun ti ki bo ngay, ki e ndigi-naa

³ Re ji tal rɔje go ndu-kun je ti ba, j-asi kadi j-ali ki me ki ti kati taki ji gari Luwa. ⁴ Daw ki al a na: «M-gar Luwa», na tal rone go ndu-kun je ti lie al, dawɛ kin e nje ngom, ta ki rojeti goto rɔe ti. ⁵ Na re daw tal rone go ndu Luwa ti ba, ndigi Luwa adi asi-naa tapi. Lo kin ti, j-a ji gari ki me ki ti kati kadi meje e naa ti ki Luwa. ⁶ Daw ki al a na mene e naa ti ki Luwa ba, sɔbi kadi

dawe kin njiyə təkı ndo ki Jəju njiyə-n kin be.

⁷ Madım je, njé ndigi je ləm ki ngay, e ndu-kun ki sigi 6a m-ndangi m-adi səsi al, nə e ndu-kun ki to mari nu, ki ingəi lo kilə ngirə kində ne je ti nu wa kin[☆]. NDU kune ki to mari nu kin, e ta wa ki osi mbisi ti kəte nu kin. ⁸ Nə m-təl m-əl 6əy to m-ə nə e ndu-kun ki sigi ə m-ndangi m-adi səsi. Ningə kee ki rəjeti, dəw oo ki rə Kirisi ti nim ki rəsi ti nim, tado til də kə, adi kunji ki rəjeti ngata ə isi unji.

⁹ Dəw ki ə nə n-isi n-njiyə me kunji ti, nə a do ti noq isi əsi ngokone ta 6a, dəwe kin e me til ti wa 6əy. ¹⁰ Dəw ki ndigi ngokone, e me kunji ti, ne madi kare ki to rəe ti ki kadi a ra adi osi goto. ¹¹ Nə dəw ki isi əsi ta ngokone, e me til ti; isi njiyə me til ti, gər lo ki isi aw ti al, tado til dibi kəme ti.

Kəsi rə ngərangi ki ne ra je ki dənangi ti ne

¹² NĞanm je, m-ndangi makitibi kin m-adi səsi tado majal je ləsi e ki kiyə go kə ki takul Jəju Kirisi. ¹³ Njé kojim je, m-ndangi makitibi kin m-adi səsi tado igəri dəw ki e kəte lo kilə ngirə ne je ti. NĞan basa je ki ngan madi je, m-ndangi makitibi kin m-adi səsi tado itəti rə nje majal.

¹⁴ NĞanm je, m-ndangi makitibi kin m-adi səsi tado igəri dəw ki e Bawje. Njé kojim je, m-ndangi makitibi m-adi səsi tado igəri dəw ki e kəte lo kilə ngirə ne je ti. NĞan

basa je ki ngan madi je, m-ndangi makitibi m-adi səsi tado təgisi e ngay, ta lə Luwə uwə lo kisi mesı adi itəti rə nje majal. ¹⁵ Adi ne ra je ki majal ki dənangi ti ne kin uwə mesı al, taa adi mər ta je ki dənangi ti ne uwə mesı al nim to. Kin ə re ne ra je ki dənangi ti ne uwə me dəw ə, dəwe kin lo kadi a ndigi Luwə goto. ¹⁶ Tado, ne ra je ki majal ki dənangi ki əi: ngur ra ndigi lə darə, ki kəmənda, ki kində gu ki ne kingə je ki dənangi ti ne kin, ne je kin pəti ii rə Bawje Luwə ti al, nə ii dənangi ti ne. ¹⁷ NĞa ningə dənangi ki ngur ne ra je ki majal ki me ti kin pəti a dəi, nə dəw ki nje ra go ndigi ti lə Luwə a isi ki done taa bitı ki no ti.

¹⁸ NĞanm je, j-əi dəbəy ndo ti ngata. Ningə əli adi oi təkı nje tə rə Kirisi a re, nga ningə ki basine kin, dije ngay ki njé tə rə Kirisi a njiyəi ne. Lo kin ti, ji gər kadi je dəbəy ndo ti ngata. ¹⁹ Əi dije ki tēji danje ti ne ə awi, nə ke ə əi dije ləje ki rəjeti al. Kin ə re əi dije ləje ki rəjeti ə re a isi səje ne. Nə tusi-je iyəi-je be ə awi, kadi təji ki taga təkı dəw kare dande ti ki e dəw ləje ki rəjeti goto.

²⁰ Səi 6a, ingəi NDil Luwə ki Kirisi adi səsi, ə ra adi igəri ne ki rəjeti. ²¹ NĞa ningə, kin ə m-ndangi makitibi m-adi səsi 6a, e mbata gər 6a igəri ne ki rəjeti al al, nə e mbata gər ki igəri ne ki rəjeti ka kin ə m-ndangi-n makitibi m-adi səsi. Ningə igəri majı kadi ne ki ngom a tēj me ne ki rəjeti al to. ²² Nə

ə e nje ngom ə? Nje ngom e dəw ki nje kəl kə nə: «Jəju e Kirisi al» kin. Nje tə rə Kirisi e dəw ki mbati Baw NGon əi ki NGon. ²³ NGa ningə, dəw ki mbati NGon, dəwe kin uwə Baw NGon ki rone ti al jagi tə.

²⁴ Səi je 6a, maji kadi ingəmi ta ki osi mbisi ti lo kilə ngirə ne je ti nu kin maji. Kin ə re ingəmi ta ki osi mbisi ti lo kilə ngirə ne je ti nu kin maji 6a, mesi a e naa ti kare ba ki NGon nim ki Bawe nim. ²⁵ Ningə kun mindi ki Kirisi un adi-je e kaji ki biti ki nō ti.

²⁶ Ne ki m-a də ti ngay ə mndangi-n makitibi kin m-adi səsi e ta lə dije ki isi sangi kadi n-6uki səsi wale kin. ²⁷ NGa ningə səi, NDil Luwə ki Kirisi adi səsi kin isi mesi ti, adi awi ki ndoo kadi dəw ndo səsi ne al. Ki rəjeti, NDil Luwə ndo səsi ne je pəti, ningə ndo səsi ne ki rəjeti 6i ndo səsi ngom al. E mbata kin ə, kadi irai ne ki ndo səsi, adi mesi e naa ti ki Kirisi.

²⁸ Oyo, nganm je, adi mesi e naa ti ki Kirisi, mba kadi ji ti meje kati lo ki a tē hōy, taa kadi j-ilə dəje nangi ki rəsəl nōe ti, ndə ree ti al tə.

²⁹ Təki igəri kadi Kirisi e dəw ki dana, maji kadi indəi dəsi ti tə təki dəw ki nje ra ne ki dana e ngon lə Luwə.

3

¹ Oi ndigi ki əti 6əl ki Bawje Luwə ndigi-je kin! NDigi-je ndigi ki 6ar-n-je ngane je. Ningə j-əi ngane je təki rəjeti wa ka tə! Kin ə re dije ki gei ne je ki dənangi ti ne ngay gəri-je al ə, təji kadi gəri Luwə. ² Njé

ndigi je ləm ki ngay, ki 6asine kin j-əi ngan lə Luwə, nə ne ki j-a ji təl lo ti ti, to lo 6əyō ti 6əy. Ningə ne kare, ji gər kadi ndə ki Kirisi a tē hōy 6a, j-a ji to titi-naa sie, tadə j-a j-o darəe wa təki rəjeti. ³ NGa ningə, dije pəti ki awi ki kində me ki be kin də Kirisi ti 6a, a 6gi rəde ra majal təki Kirisi wa tē kadi majal ti al kin be.

⁴ Dəw ki ra ki ra majal, əsi ta ndu-kun lə Luwə, tadə majal ki ra e tə rə ndu-kun lə Luwə. ⁵ Igəri maji kadi Kirisi re mba kər majal je ləje, ningə e, dəw oo majal rəe ti al. ⁶ Lo kin ti, dəw ki a də Kirisi ti, e dəw ki a nay ki lo ra majal ti al, nə dəw ki nay ki lo ra majal ti, e dəw ki oo Kirisi al nim, gər-e al nim tə.

⁷ NGANm je, indəi kəm-kədi də rəsi ti, adi dəw ədi səsi al. Kin ə re dəw ra ne dana 6a, e dəw ki dana təki Kirisi e-n dəw ki dana kin be tə. ⁸ Dəw ki nay ki lo ra majal ti, e dəw lə su, tadə su e nje ra majal lo kilə ngirə ne je ti nu. Ningə kire NGon lə Luwə e ki mba kadi tuji kilə rae je.

⁹ Dəw ki təl rone ngon Luwə ti, e dəw ki a iyə ta majal ki ra, tadə təgi ki j rə Luwə ti e rəe ti. Asi kadi a nay ki lo ra majal ti al, tadə Luwə e Bawe. ¹⁰ Rəbi ki kadi dəw a gər-n ngan lə Luwə ay njay dan ngan lə su ti ə to kin: dəw ki mbati ra ne ki dana nim, mbati ndigi ngokone nim e dəw lə Luwə al.

NDigi-naa

¹¹ MBē ta ki osi mbisi ti lo kilə ngirə ne je ti, e ta kadi

indigi-naa ki yo je ki ne je[☆].
 12 Ningə kadi irai təkı Kay ra-n
 kin al. Kay e dəw lə nje majal ə
 təl ngokone. Ningə e mbata ri
 ə təl-n ngokone ə? Təl-e mbata
 kilə rae e Kay majal, nə kilə ra
 ngokə e kilə ra ki dana[☆].

13 NGakom je, kin ə re dije
 ki ne ki dənangi ti ne nəl-de
 ngay ədi ta ləsi al ə, adi əti
 səsi bəl al. 14 J-ai, ji gəri kadi
 ji tēēi me koy ti j-uri me kaji
 ti, tadə ji ndigi ngakoje je. E
 be tadə dəw ki ndigi ngokone
 al, e dəw ki isi gin tōgi ti lə
 koy. 15 Dəw ki me majal ki
 ngokə e dəw ki nje təl dije.
 NGA ningə igəri maji kadi dəw
 ki nje təl dije, kaji ki bitı ki nō
 ti goto rəe ti. 16 Ne ki kadi ji
 gər-n ne ki bari-e ndigi-naa ə
 to kin: Jəju Kirisi un rəne ilə kə
 mbata ləje, e be ə, je ka maji
 kadi j-un rəje j-ilə kə mbata ti
 lə ngakoje je tə. 17 Ne kare,
 kin ə re dəw aw ki ne kingə je
 ki dənangi ti ne, ə oo ngokone
 me ndoo ti, nə uti kəmne dəe
 ti ningə, ndigi Luwə to ra be
 rəe ti ə? 18 NGakom je, adi ji
 ndigi-naa ki bal ta je ki taje ti
 ne par al, nə adi ji ndigi-naa
 ki kilə ji kadi-naa, me ne ra
 ti ki rəjeti. 19 Lo kin ti, j-a ji
 gəri kadi j-ai dije lə ta ki rəjeti,
 ngata ningə, ta kəm Luwə ti,
 j-a j-iləi meje nangi. 20 Təkı
 rəjeti, re meje uwə-je ki ta ka,
 ji gər kadi Luwə itə meje taa,
 gər ne je pəti tə. 21 NJé ndigi
 je ləm ki ngay, kin ə re meje
 gangi ta dəje ti al ə, j-a j-əl ta
 ki Luwə ki me ki tı kati. 22 Ne
 je pəti ki ji dəje, j-a j-ingə rəe ti,

tadə ji təl rəje go ndu-kun je ti
 lie nim, ji ra ne je ki nəl-e nim.

23 NGA ningə, ndu ki un adi-
 je ə to kin: e ta kadi j-ade meje
 ki tə NGone Jəju Kirisi, taa
 kadi ji ndigi-naa ki yo je ki ne
 je təkı Kirisi adi-n-je ndune[☆].

24 Dəw ki ngəm ndu-kun je
 kin, e dəw ki a də Luwə ti nim,
 Luwə isi mee ti nim tə. Ne ki
 kadi ji gər-n təkı Luwə isi meje
 ti, e ki takul NDilə ki adi-je.

4

*Gər NDil Luwə ki ndil ki ma-
 jal*

1 NJé ndigi je ləm, dije ki isi
 əli əi nə n-awi ki ndil mede ti
 kin itaai mede pəti al, nə kadi
 nai-de oi bəy taa se NDil ki awi
 e NDil ki j rə Luwə ti wa. Tadə
 njé ngom je ngay ki njé kəl
 kə nə n-ai njé kəl ta je ki ta
 Luwə ti, sanəi-naa dənangi ti
 ne. 2 Dəw ki ra ki gər kadi Jəju
 Kirisi təl rəne dəw ti aw ki NDil
 Luwə mene ti, ningə e kin ə e
 rəbi ki kadi igərii NDil Luwə.
 3 Ningə dəw ki mbati kadi gər
 təkı Jəju Kirisi təl rəne dəw ti,
 aw ki NDil Luwə mene ti al, nə
 e ndil nje bə lə Kirisi yo ə aw-n
 mene ti. Əli adi oi ki mbisi təkı
 nje bə lə Kirisi a re, ningə ki
 basine kin, re e dənangi ti ne
 ngata.

4 Səi nganm je, səi dije lə
 Luwə, ningə səi itəti rə dije ki
 njé kəl kə nə n-ai njé kəl ta ki
 ta Luwə ti kin, tadə NDil ki awi
 mesi ti itə ndil ki isi me dije ti
 ki njé kədi ta lə Luwə al. 5 NJé
 ngom je ki njé kəl kə nə n-ai
 njé kəl ta ki ta Luwə ti ka kin
 əi me ne ra ti ki əsi ta Luwə,

☆ 3:11 Ja 13.34

☆ 3:12 Kilə ngirə ne je 4.1-8

☆ 3:23 Ja 13.34; 15.12; 17

taa ta kəl-de ka e ta kəl ki ɔsi ta Luwə tɔ. E mbata kin ə dije ki njé kɔdi ta lə Luwə al ooi ta ləde maji ngay. ⁶ NGa ningə, j-əi, j-əi dije lə Luwə adi dəw ki gər Luwə ɓa a oo ta ləje, nə dəw ki e dəw lə Luwə al, a oo ta ləje al. Lo kin ti, j-a ji gəri NDil ki rɔjeti ki ndil ki ngom.

NDigi-naa j rɔ Luwə ti

⁷ NJé ndigi je ləm ki ngay, adi ji ndigi-naa ki yo je ki ne je, tadɔ ndigi-naa j rɔ Luwə ti. Dəw ki nje ndigi madine e ngon lə Luwə, taa e dəw ki gər Luwə tɔ. ⁸ Nə dəw ki ndigi madine al, gər Luwə al, tadɔ Luwə e dəw ki nje ndigi dije. ⁹ Oi tɔji ki Luwə tɔji-je ndigi ki ndigi-je kin: Luwə ilə NGonne ki kare ba be dɔnangi ti ne kadi tɔ ki go rəbi lie ɓa j-isi-n ki dɔje taa. ¹⁰ E je ɓa ji ndigi Luwə al, nə e e ə ndigi-je, ə ilə NGonne ki un rɔne ile kɔ kadi-kare ti mbata kigə-n dɔ majal je ləje*.

¹¹ NJé ndigi je ləm ki ngay, kin ə Luwə ndigi-je be ningə, sɔbi kadi j-əi ka ji ndigi-naa ki yo je ki ne je tɔ. ¹² Dəw ki oo Luwə ki kəmne goto, nə kin ə ji ndigi-naa ki yo je ki ne je ɓa, Luwə isi meje ti, ningə ndigi dije lie tɔji rɔne ki taga rɔje ti tɔ.

¹³ Ne ki a ra kadi ji gəri-n təkɪ j-isi me Luwə ti nim Luwə isi meje ti nim e NDile ki adi-je. ¹⁴ NGa ningə, je j-o ki kəmje nim, ji ma naje nim təkɪ Bawje Luwə ilə ki NGone kadi aji dije ki dɔnangi ti ne. ¹⁵ Kin ə re dəw gər kadi Jəju e ngon Luwə ə, Luwə isi mee ti nim, e isi

me Luwə ti nim. ¹⁶ Ba j-əi, ji gəri maji nim, j-adi meje nim təkɪ Luwə ndigi-je. Luwə e nje ndigi dije, adi dəw ki njiyə me ndigi-naa ti, Luwə e mee ti nim, e e me Luwə ti nim tɔ. ¹⁷ Kin ə re ji ndigi-naa j-adi osi rəbə pəy ɓa, j-a ji tɪ meje kati ndɔ gangi ta ti. J-a ji tɪ meje kati tadɔ ji kisi ki dɔ taa ləje dɔnangi ti ne to tə yə Kirisi be tɔ. ¹⁸ Bəl goto me ndigi-naa ti, ndigi-naa ki rɔjeti ɔr ɓəl kɔ. Bəl e ne ki tɔji kində kɔji ki kadi a re, ningə dəw ki nje ɓəl e dəw ki ndigi-naa goto rɔe ti.

¹⁹ J-əi ɓa, ji ndigi-naa tadɔ e Luwə ə ndigi-je kəte. ²⁰ Kin ə re dəw madi əl ə nə: «M-ndigi Luwə», ningə təl ɔsi ta ngokone ə, e dəw ki nje ngom kare. Kin ə re ngokɔi ki o-e ki kəmi ne kin indige al ə, Luwə ki o-e ki kəmi al kin asi kadi a indige al. ²¹ *NDu-kun ki j-ingə rɔ Luwə ti əl ə nə: «Dəw ki ndigi Luwə ɓa, sɔbi kadi ndigi ngokone tɔ.»

5

Kadi-me NGon Luwə e ngirə ndigi-naa

¹ Dəw ki adi mene kadi Jəju e *Dəw ki Luwə mbəte e ngon lə Luwə. NGa ningə, dəw ki ndigi baw ngon, ndigi ngone ki oje tɔ. ² Kin ə re ji ndigi Luwə, ə ji rai kilə ki ndu-kun je lie ningə, lo kin ti ə j-a ji gəri-n təkɪ ji ndigi ngane je. ³ Tadɔ ndigi Luwə e ta kadi ji ngəmi go ndu-kun lie. Ningə ndu-kun je lie ɔy al tɔ, ⁴ mbata ngan lə Luwə pəti təti rɔ ndigi ra ki dɔnangi ti ne. Ningə ne ki

ji tėti-n rɔ ndigi ra ki dɔnangi ti ne e kadi-me ləje. ⁵ Nə ə asi kadi tėti rɔ ndigi ra ki dɔnangi ti ne ə? Dəwe ɓa e dəw ki adi mene kadi Jəju e ngon Luwə kin par.

Naji ki ma ki dɔ Jəju ti

⁶ E Jəju Kirisi ə re dɔnangi ti ne ki man batəm ləne nim ki məsi koyne nim. Re ki man par al, nə re ki man əi ki məsi. Ningə NDil ə e nje ma naji, mbata NDil e ta ki rɔjeti. ⁷ Ba ki ne kin, njé ma naji je əi mitə, ⁸ adi e NDil Luwə nim, man nim, taa məsi nim tɔ. Ningə nə je ki mitə kin ndude e naa ti. ⁹ Ji taa naji ki ma lə dije maji, nə naji ki ma lə Luwə tɔge e ngay wa ɓəy tɔ; ningə e naji ki ma ki ma dɔ NGonne ti. ¹⁰ Dəw ki adi mene NGon Luwə aw ki naji ki ma kin mene ti, nə dəw ki taa ta lə Luwə al, ra-e nje ngom ti, tado taa naji ki ma ki Luwə ma dɔ NGonne ti kin al.

Kaji ki biti ki nɔ ti

¹¹ Naji ki ma ki kadi ji gəri maji e kaji ki biti ki nɔ ti ki Luwə adi-je kin. Ningə e kaji ki adi-je ki takul NGone. ¹² Dəw ki e me NGon ti ingə kaji, nə dəw ki e me NGon ti al, kaji lie goto. ¹³ NGa ningə, ki ne kin, m-ndangi makitibi kin m-adi səsi, səi ki adi mesi NGon Luwə, kadi igəri təkɪ ingəi kaji ki biti ki nɔ ti.

Kəl ta ki Luwə mbata lə njé ra majal je

¹⁴ Kin ə re ji dɔji Luwə nə ki go ndigi ti lie ə, a oo dɔ nduje, ningə lo kin ti, j-a ji t̄i meje kati. ¹⁵ Təkɪ ji gər kadi oo dɔ

nduje, ji t̄i meje kati kadi j-a j-ingə nə ki ji dɔje tɔ.

¹⁶ Kin ə dəw madi oo ngokone me majal ti ki asi kadi t̄eɛ koy ə, maji kadi əl ta ki Luwə ə Luwə a aje. E dije ki majal je ləde a t̄eɛ koy al ə ta kin sɔbi dɔde. Ta kare, majal madi e noɔ a t̄eɛ ki koy, ningə e ko majal ki be kin ɓa m-dɔji səsi kadi əli ta ki Luwə dɔ ti al. ¹⁷ Nə ra ki go ti al pəti e majal, nə majal pəti ɓa t̄eɛ koy al. ¹⁸ Ji gər kadi dije ki əi ngan lə Luwə, a nayi-naa ki lo ra majal ti al, tado NGon lə Luwə ngəm dɔde, nje majal asi ra səde nə madi al. ¹⁹ Ji gər kadi je dije lə Luwə, nə dɔnangi ba pəti e gin tɔgi ti lə nje majal. ²⁰ Ji gər ɓəy tɔ kadi NGon lə Luwə re, adi-je nə gər ki kadi ji gər-n Luwə ki rɔjeti. Ningə je, j-ində rɔje naa ti ki Luwə ki rɔjeti ki takul NGone Jəju Kirisi. E ə e Luwə ki rɔjeti, e ə e kaji ki biti ki nɔ ti.

²¹ Nганm je, ɔgi rəsi kun go kagi yo je.

Makitibi ki koo joo ki Ja ndangi

*Ta ki do makitibi ti ki koo joo
ki Ja ndangi*

Nje ndangi makitibi kin ba rone ə nən-e «NGatōgi». Ningə ta kələ tōji kadi e dəw ki aw ki ngon tōgi madi do dije ti ki ndangi makitibi adi-de kin. NDangi ta adi «Dəne ki Luwə mbəte nim adi ngane je nim». Ningə Dəne əi ki ngane je kin, ki rōjeti ba, əi njé kaw-naa je ki lo madi ti (1).

Hə dīngəm mede ti kadi njiyəi me ta ki rōjeti ki me ndigi-naa ti (1-6); taa ndəji-de kadi indəi kəm-kədi do rōde ti ki rō dije ti ki njé ndo ne ki go rəbe ti al təkī əl-n me makitibi ti ki dōsəy kin be to (7-11). Nje ndangi makitibi to ta makitibi ləne ki ta kaw mba ki ndigi kadi n-a n-aw ki dōde ti, taa əl-de ta kuwə ji-naa lə njé kaw-naa je ki e səde indəi tae ti to (12-13).

Təkī əl-n me makitibi ti ki dōsəy, dəji dije ki ndangi makitibi kin adi-de kadi indəi kəm-kədi do rōde ti nim, kadi uwəi tōgide ba me kadi-me ti ki rōjeti nim to.

Kuwə ji-naa

¹ Mi NGatōgi lə njé kaw-naa je, m-ndangi makitibi kin madi j Dəne ki Luwə mbəti, taa madi ngani je ki səi səde je, m-ndigi səsi ndigi ki rōjeti. Ningə e mi par ba m-ndigi səsi al, nə e dije pəti ki gəri ne ki

rōjeti ə ndigi səsi. ² Ji ndigi səsi mbata ne ki rōjeti uwə meje, ningə e ne ki a to meje ti ki ndo je ndo je. ³ Ba ji dəji kadi me-maji, ki koo kəm-to-ndoo, ki lapiya lə Bawje Luwə əi ki NGone Jəju Kirisi e səsi naa kadi isi me ne ra ki rōjeti ki me ndigi-naa ti.

Ne ra ki rōjeti əi ki ndigi-naa

⁴ Rəm nəl-m ki dum biti kadi m-o təkī ngani je madi isi njiyəi do rəbi ti ki rōjeti, təkī Bawje Luwə dəji-n-je. ⁵ Ningə ki basine kin, Dəne ki nje ndigi ləm, ne ki m-dəji, e ta kadi ji ndigi-naa ki yo je ki ne je. E ndu-kun ki sigi ba m-adi al, nə e ndu-kun ki j-ingəi lo kilə ngire ti nu wa kin[☆]. ⁶ NDigi-naa e njiyə go ndu-kun ti lə Luwə. NGA ningə, ndu-kun ki osi mbisi ti lo kilə ngire ti nu, e ta kadi injiyəi me ndigi-naa ti.

⁷ Njé kədi dije kilə-de kə ngay sanəi-naa ki lo pəti dōnangi ti ne, ningə mbati kadi n-əli təkī Jəju Kirisi təl dəw təkī rōjeti. Lo kin ti a oi dəw ki nje ngom, ki nje tə rō Kirisi. ⁸ Indəi kəm-kədi do rōsi ti səi je wa, mba kadi kandi kilə rasi nay kə kare al, nə kadi ingəi ne kigə go jisi ki asi loe ti bərəre. ⁹ Ningə dəw ki a do njane ti me ne ndo ti ki oji do Kirisi al, nə to a dam kare yo, e dəw ki ne madi ki dō-e naa ti ki Luwə goto. Dəw ki a do njane ti me ne ndo ti ki oji do Kirisi, e dəw ki dōi-naa naa ti ki Luwə nim ki NGone nim. ¹⁰ Kin ə re dəw madi re rōsi ti ki ne ki rangi bi ki ne ndo kin al ba, uwəi-e ki rōsi ti al

[☆] 1:5 Ja 13.34; 15.12, 17

nim, uwəi jie al nim. ¹¹ Tado re uwəi jie 6a, irai madi-naa sie do kilə rae ti ki majal.

Ta ki dɔbɔy ti

¹² M-aw ki ne je ngay 6əy kadi m-əl səsi, nə m-ndigi kadi m-ndangi ki man ndangi ne me makitibi ti al. Tado m-ində mem ti kadi m-a m-aw rəsi ti kadi m-əl səsi ta ki tam, kadi tə rənəl ləje osi taga pay. ¹³ Dije ki dan njé kaw-naa je ti ki ne, ki əi dije ki Luwə mbəte uwəi jii.

Makitibi ki kō mitə ki Ja ndangi

*Ta ki dō makitibi ti ki kō mitə
ki Ja ndangi*

Makitibi kin ka e «NGatōgi» ə ndangi tō (3 Ja 1; 2 Ja 1), ningə ndangi adi Gayusi. Ji gər ne madi kare dō Gayusi ti kin al, nə ne kare 6a, nje ndangi makitibi toje kadi e dəw ki a dō njane ti me ne ki rōjeti. Hale e dangi ki hal Diyotirəbi ki e dəw kare ki aw ki hal ki ngā dan njé kaw-naa je ti. Diyotirəbi əl ta lə «NGatōgi» majal nim, taa e dəw ki uwə mba je ki rone ti al nim tō.

Nje ndangi makitibi piti Gayusi maji ngay oji dō ka dō nja ti lie nim oji dō maji ki isi ra ki njé kadi-me je nim tō (1-8). NGatōgi nō rone oji dō hal Diyotirəbi (9-10), nə əl ta lə nje kun go Kirisi madi ki tōe nə Dəmetirusi maji ngay, təki e dəw ki kile rae maji (11-12). Go ti 6a, əl ta kaw mba ki ndigi kadi n-a n-aw ki dōde ti, taa əl-de ta kuwə ji-naa lə made je ki indəi tae ti tō (13-15).

Təki j-o-n me makitibi ti ne, ji gəri kadi ra mba ki kuwə ngakoje je ki rōje ti e ne madi ki toji ndigi-naa nim, toji ka dō nja ti me ne ki rōjeti nim tō.

Kuwə ji-naa

¹ Mi NGatōgi lə njé kaw-naa je, m-ndangi makitibi kin madi j nje ndigi ləm ki ngay Gayusi, ki m-ndigi ndigi ki

rōjeti. ² Madim ki ngay, m-ndingə kadi ne je pəti ki rōi ti awi maji ki kəte kəte. M-dəji kadi darəi e ki lapiya təki ndili e-n ki lapiya kin be tō.

Gayusi e nje ra ne ki maji

³ Təki rōjeti, rəm nəl-m ngay, tadō ngakoje je ki rai tēēi ne, mai naji dō ne ki rōjeti ki ooi rōi ti. Əli ta dō njiyə ti ki isi njiyə me ne ki rōjeti. ⁴ Ne ki adi-m rənəl ngay e ta kadi m-o təki nganm je isi njiyəi dō rəbi ti ki rōjeti. ⁵ Madim ki ngay, isi toji ka dō nja ti ləi me kində ti ki isi ində kəmi go ngakoje je ti, ki əi mba je wa 6əy. ⁶ NGakoje je kin, mai naji ndigi ki indigi-de kin ki ta kəm njé kaw naa je ti. Kadi inay ki lo ra ti səde ra ki asi ta tō Luwə kadi uni ta mba ləde ki kəte. ⁷ E ki mbata tō Kirisi ə osii dō rəbi ti ki kanji taa ne ji dije ti ki gəri Luwə al. ⁸ J-əi 6a, səbi kadi j-əsi gin dije ki be kin, mba kadi j-indəi rōje naa ti səde dō kilə kilə mbe ne ki rōjeti ki isi rai.

Hal Diyotirəbi

⁹ M-ndangi ngon makitibi m-adi njé kaw-naa je, nə Diyotirəbi ki e dəw ki ge kadi n-e taa n-isi dō dije ti ra kilə ki ta ləm al. ¹⁰ E mbata kin ə, ndō ki m-a m-tēē rōsi ti ə, m-a m-əl kilə rae ki majal kin ki taga, e ki isi ində dōje lo ti ki ta je ki majal. Ningə ne kare ki to ngay, e wa mbati kuwə ngakoje je ki mba ki rone ti, taa dije ki ndigi kadi n-uwəi-de ki rōde ti ka ogi-de dəe tō. Dije ki uwəi ngakoje je ki rōde ti 6a, e tuwə-de kō dan njé kaw-naa je ti. ¹¹ Nje ndigi ləm

ki ngay, indaji majal ki ra al,
 nə kadi indaji maji ki ra. Dəw
 ki nje ra maji e dəw lə Luwə,
 nə dəw ki nje ra majal e dəw
 ki gər Luwə al.

¹² Re e Dəmetirusi 6a, e dije
 pəti ə mai naji ki maji dœ ti.
 Nę ra ki rəjeti ki j rə Luwə ti,
 ki isi təl rəne go ti wa kin ka
 ma naji lie. Taa je wa ka ji ma
 naji lie tɔ. Nɨngə igər kadi naji
 ki ma ləje e naji ki ma ki rəjeti.

¹³ M-aw ki nę je ngay kadi
 tə m-əli, nə m-ndigi kadi m-
 ndangi ki man ndangi nę ki
 kagi ndangi nę al. ¹⁴ Tadɔ m-
 ində məm ti kadi kagi lo ngay
 al ə j-a j-o-naa, kadi j-əl-naa
 ta ki taje. ¹⁵ M-dəji kadi isi ki
 lapiya. Madije je ki ne uwəi
 jii. Nɨngə kadi uwə ji madije je
 ki nɔɔ kare kare adi-je tɔ.

Makitibi ki Judi ndangi

Ta ki dɔ makitibi ti ki Judi ndangi

Makitibi lə Judi kin, ndangi adi njé kaw-naa je ki lo madi ti gin kare be par al, nə ndangi adi dije pəti ki njé kun go Kirisi. Ta ki me makitibi ti kin aw naa ti basi ki makitibi ki kɔ joo ki Piyər ndangi (2Pi. 2). Makitibi lə Judi əi ki Makitibi ki kɔ joo lə Piyər joo pu rəi ki dije ki njé ndo ne ki majal. Dije kin dəw a gər-de ki rəbi kaya rade.

Go kilə ngirə ta ti (1-2), nje ndangi makitibi ilə jine ki tɔgine kəm njé njiyə taa ki ne ndo ki ngom ti, ki turi dan njé kaw-naa je ti, ba əl-de adi gəri təkɪ ta ki gangi ki bo to isi ngəm-de nɔɔ (3-16). NGA ningə, dam ti lə njé kadi-me je ba, Judi dəji-de kadi ai dɔ njade ti me kadi-me ti (17-23). Go ti, təl ta makitibi ləne ki kilə tɔji dɔ Luwə ti ki e ki karne ba par ə e Luwə. Luwə ki e nje kaji dije ki go rəbi lə Jəju Kirisi (24-25).

Kin ə re makitibi kin tɛɛ ki gin tɔgi ta ki ngom ki e ne ki dəw a maji al ba, ilə jine maji ngay dɔ tɔgi ti əi ki ne kində me dɔ ti ki njé kun go Kirisi ingəi ki rɔ Luwə ti, me tɔ Jəju Kirisi ti ki rəbi lə NDil Luwə kin (20-21).

Kuwəji-naa

☆ 1:1 Mt 13.55; Mk 6.3
Kilə ngirə ne je 19.1-25

☆ 1:5 Tɛɛ ki taga 12.51; Kər Isirayal je 14.29-30 ☆ 1:7

¹ Mi Judi, bəə kilə lə Jəju Kirisi, ki mi ngokɔ Jaki[☆], ə m-ndangi makitibi kin m-adi səi ki Luwə bar səsi, ki Bawje Luwə ndigi səi, ki Jəju Kirisi ngəm səsi tə ne ləne kin. ² Ningə kadi koo kəm-to-ndoo, ki lapiya, ki ndigi-naa lə Luwə to mbar mbar ki dɔsi ti.

Njé ndo ne je ki ngom

³ Njé ndigi je ləm ki ngay, m-ndingə ngay kəte kadi m-ndangi makitibi madi səsi ɔji dɔ kaji ki j-əi kare ba dɔ ti kin. Ningə ki basine kin, e tɔgi madi ki isi dəm ti kadi m-ndangi makitibi kin m-adi səsi, m-ilə-n dingəm mesi ti kadi irəi dɔ kadi-me ti ki Luwə adi dije ləne nja kare ba par goe gangi kin. ⁴ M-əl be mbata dije madi ki ta ki gangi ki dɔde ti e ki ndangi me makitibi ti lə Luwə kəte nu kin, turi dansi ti, isi mbiri ta me-maji lə Luwə kin, təl-e ta ra kaya ti ləde, taa mbati dəw ki e karne ba ə e Nje kun dɔje, ki e Babe ləje Jəju Kirisi kin tɔ.

⁵ M-gər kadi igəri ne je pəti maji, nə m-ndigi kadi m-ole mesi dɔ ti təkɪ, loki Babe tɛɛ ki dije ləne be bəə ti Ejipi ti, go ti, tɔ ko njé je ki rai rɔde tə njé me ngə je[☆]. ⁶ Ningə m-ndigi kadi m-ole mesi dɔ ti bəy təkɪ, malayka je ki ai dɔ tɔgi ti ki Luwə adi-de kin al, nə mbati lo kiside, Luwə uwə-de dangay ti lo ti ki koo, dɔɔ-de ki kulə gindi ki kadi a toi biti ki nɔ ti, mbata ta ki gangi ki boy ki a re. ⁷ E be tɔ ə, Sodom ki Gomər[☆] ki be je ki gəi gidide,

ki uni rōde ilāi me kaya ki ra ti, kae ti lā malayka je wa ka kin tō, adi sangi-naa ki lo sangi ti al kin, Luwə uwə-de dangay ti me por ti ki a to biti ki nō ti. Ningə e kin e ndəji-naa ki to mbata lə dije pəti.

8 E be ə, njé ndo ne je ki ngom ka kin, me dō majal ti ləde, buri ki rōde, kidi tōgi lə Luwə, taji malayka je ki əi ne piti je. 9 Ne kare, Misəl ki nje kun dō malayka je[☆], loki isi naji-naa ta ti ki su, isi kōli-naa dō nin Moji ti kin ka[☆], sangi kadi n-gangi ta madi tə ne taji dōe ti al, nə ta ki əl 6a, əl ə nə: «Kadi Babe indəi oji[☆].» 10 Nə dije ki njé ndo ne ki ngom kin, ne ki gəri-e al ka taji-e, nga ningə, ne gər ki ojii-de tə ya da je be par kin 6a, e ne ki kadi tuji-de tə tuji yo. 11 Tuji e dōde ti, tadō uni rəbi lə Kay[☆]; mbata lə la ə uri wale tə Balam[☆] be; tuji tadō taji rō tə Kore[☆] əi ki dije ləne be. 12 Kiside səsi ta ne kuso ti lə ngakonaa je, ra adi ne kuso ləsi təl ne ki to nje. Usoi je ayi-naa je adi asi-de ki kanji rōsəl, gōi ta tide əi je wa. Toi tə kil ndi ki nəl ər-e aw sie adi lo kadi ədi goto kin be, toi tə kagi je ki nay kandidate ti ka andi al, adi loki dəw ər-de ki ngirəde ba kō 6a, təli oyi koy ki kō joo kin be. 13 Naji kilə rade je ki to rōsəl ki taga tə pungi ba ki 6uki pulumne ngangi ba ti kin be. Taa toi tə mee je ki gəri lo kawde al, ki lo ki ndul kururu to mbata ləde biti ki nō ti kin be.

14 E əi je ə nje kəl ta ki ta Luwə ti Enoki[☆] ki e kaje ki nje kō siri go Adam ti ndō ndil dōde ti ə nə: «Oi, Babe a re ki malayka je dibi kuti bay bay, 15 kadi gangi ta ki bo dō dije ti pəti. A uwə njé ra majal je pəti dangay ti oji-n dō kilə rade je ki majal pəti ki rai əsii ta Luwə, taa oji-n dō ta je ki to kəl al pəti ki əli dō Luwə ti tō.» 16 Əi dije ki rənəl ləde goto, isi 6ai ta ki dōkagilo je pəti. Rai ne je ki mede ndigi, ta ki isi tēē tade ti e rō ki kōji, ningə re o-de isi toi dəw pe pe kin 6a, e kadi ingai ne ki to soti ki darōde rō dəwe ti kin.

Ta kōji ki rō njé ndole go Kirisi ti

17 NGA ningə, ki oji dəsi, səi njé ndigi je ləm ki ngay, m-dəji səsi kadi adi mesi ole dō ta ti ki njé kaw kilə je lə Babe ləje Jəju Kirisi əli səsi kəte nu kin. 18 Əli səsi əi nə: «Dōkagilo ki dōbəy ti ə a ingai dije ki a ibai səsi kogii nim, a njiyai ki go ndigi ra ti ki majal ki mede ti nim tō.» 19 Kadi igəri, e əi je ə əi njé re ki gangi-naa. Ningə mər ta je ləde e mər ki go darō ti, 6i e mər ta ki j rō NDil Luwə ti al. 20 Nə səi, njé ndigi je ləm ki ngay, m-dəji səsi kadi adi ngirə kisi ki dō taa ləsi e dō kadi-me ti ki rōjeti ləsi kin. Əli ta ki Luwə ki tōgi NDile. 21 Ningə kadi uwai tōgisi ba me ndigi ti ki Luwə ndigi-je. Uwai tōgisi ba inginai ta Babe ləje Jəju Kirisi ki me me-maji ti lie, a adi səsi

☆ 1:9 1Təsa 4.16; Daniyəl 10.13, 21; 12.1; Ntd 12.7 ☆ 1:9 Dəterənom 34.6 ☆ 1:9 14-15 ☆ 1:11 Kilə ngirə ne je 4.3-8 ☆ 1:11 Kər Isirayəl je 22.1-35 ☆ 1:11 Kər Isirayəl je 16.1-35 ☆ 1:14 Kilə ngirə ne je 5.18, 21-24

kaji ki biti ki nɔ ti kin. ²² Njé ki mede isi tɔsi, maji kadi oi kəm-to-ndoo lade. ²³ Aji-de ki rəbi nagi ta por ti taa. Njé ki rangi bəy, maji kadi oi kəm-to-ndoo lade, nga ningə oi rəsi maji kadi ilati rəsi ki kilə rade je ki majal kin al, nə kadi ɔsi kilə rade je ki majal ngərangi. Ɔsi ngərangi, biti kadi kibiri ɔde ki kilə ki go darɔ ti təl-e ne ki to nje ti kin ka kadi ɔsi ngərangi bəy.

Kilə tɔji dɔ Luwə ti

²⁴⁻²⁵ Kadi kilə tɔji e ki dɔ Luwə ti ki e ki karne ba ə e Luwə, e ki asi kadi ngəm səsi adi osi me majal ti al, e ki kadi a ra adi iteɛi rəi me kunje ti ki rɔnəl ki kanji yoro, e ki aji-je ki rəbi lə Babe ləje Jəju Kirisi kin. Ningə kadi tɔba, ki kəti bəl, ki tɔgi, ki kɔbe, e lie, dəkagilo ti ki də, ki dəkagilo ki ɔone, ki dəkagilo ki a re biti ki nɔ ti!
*Amen.

Makitibi Ne ki tee ki dœ

Ta ki dœ makitibi Ne ki tee ki dœ ti

Tō ki «Apokalipisi» ki j-ingə me makitibi ti e ta Girəki ki kər mee ki ta Nanginda nə «Ne ki tee ki dœ». Ningə e Ja ki e ki kare dan njé kaw kilə je ti ki dōgi gide joo ə Bəbe Jəju Kirisi tee ki dœ ne je ki rojeti ki to lo bōyo ti ade ndangi (1.1-2).

Ja ndangi Makitibi kin a e basi ki bal ki bu kare go koji Kirisi ti be. NGa ningə, e dōkagilo ti ki nje kōbe ko bo ki Rom ti ndigi kadi dije ōsi makəsidi nangi nōne ti tə yo madi be. Njé kun go Kirisi ki mbati kōsi makəsidi nangi nōe ti, adi-de kō ngay. Be ə, uwəi Ja awi iləi-e dangay ti dō dər ti ki Patimosi, mbata lə Poy Ta ki Maji ki ilə mbee. NDangi makitibi kin adi njé kaw-naa je ki siri ki dōnangi Aji ti ki bari-e Aji ji du (bone bari-e Turki).

Njé kun go Kirisi ingəi kō mbata gər ki gəri kadi Bəbe ləde e kare ba ə e Jəju Kirisi. E be ə, me kō ti kin, Ja ndangi makitibi adi-de, ilə-n dingəm mede ti kadi ai dō njade ti. Me makitibi ti ki Ja ndangi kin, ne ki əl tae ngay me ti e ne je ki oo me ndil ti, ki ndaji ne je ki tōji ne je ki to ki kəme kəme. E ndaji ne je ki to me makitibi kun mindi ti ki kōke nōo. Je dōkagilo ti ki tōgi je ki majal isi ōdi rōde, nə Jəju Kirisi ki e Bəbe a re kadi a budi-de mur mur.

Lo kilə ngirə ta ti, Ja əl ta ki dō rōne ti tə nje kaw kilə lə Kirisi ki nje ki lo koy ti (1.1-8).

Ne ki dōsay, Ja tōji ne koo me ndil ti lie ki dōsay ki Jəju əl-e ta me ti kadi ndangi adi njé kaw-naa je ki siri ki dōnangi Aji ti ki bari-e Aji ki du (1.9-3.22).

Go ti, Ja əl ta lə kun ki uni-e awi sie dōrə ti adi oo ne je ki dangi dangi ōsi go-naa me ndil ti. OO ne kində je ki me dōrə ti ki isi ōsi kurə Luwə əi ki Jəju Kirisi (4-5); oo makitibi ki ne kuwe je ki siri (6.1-8.1); oo tabi je ki siri (8.2-11.19); oo dirago əi ki da je ki joo (12.1-13.18); oo NGon bati əi ki dije ki kigə dōde ki dibi bu ki dibi kuti ki dibi sō dō ti (144.000), taa ta ki gangi ki a re ki malayka əl ta dō ti tō (14.1-20); oo kōpi je ki siri ki a rəi ki wongi lə Luwə (15.1-16.21); oo tuji ki a ōsi dō Babilon ti, ki rō a tətə da, ki nje kəl ta ngom kə nə n-e nje kəl ta ki ta Luwə ti, ki rō ki a tətə su (17.1-20.10); taa oo dōrə ki sigi, ki dōnangi ki sigi, ki Jorijaləm ki sigi tō (21.1-22.5).

Makitibi Ne ki tee ki dœ təl tane ki ndu ki ndəji ki ngə ngay ki Kirisi, Nje ki lo koy ti ndəji, ki ndue ki un ə nə: «M-a m-re basine» (22.6-21). E makitibi ki ra rōne tə makitibi ki ngə ngay ə se to bəl wa be. NGa ningə Ja ndangi mba kadi ilə-n bəl me njé kadi-me je ti al, nə ndangi kadi ilə-n dingəm mede ti dōkagilo je ti

ki ngɔ. Nɛ je ki koo me ndil ti kin tɔji kilɛ ki Kirisi ra mbata maji lɛ dije lie ki njɛ ndole goe.

¹ Makitibi kin e nɛ ki to lo ɔyɔ ti ki Jɔju Kirisi tɛɛ ki dɔe. Ningɔ e Luwɔ ɔ ade kadi tɔji ɔɛ kilɛ je lɛne, kadi gɛri nɛ ki a ra nɛ basi. E be ɔ, Jɔju Kirisi ilɛ ki malayka lɛne kare adi aw tɛɛ ki dɔe adi ɔɛ kilɛ lie Jɔ gɛr. ²Jɔ ma naji dɔ nɛ je ti pɛti ki oo kin tɛki e ta lɛ Luwɔ, tɛki e ta ki rɔjeti ki Jɔju Kirisi tɛɛ ki dɔe.

³ Maji-kur e dɔ dɔw ti ki tidɔ makitibi kin, ki dɔ dije ti ki njɛ koo dɔ ta je ki tɛɛ ta Luwɔ ti kin, ɔ tɛli rɔde go ti. Tado dɔkagilo ki nɛ je kin a rai nɛ e basi.

Ta ki sɔbi dɔ njɛ kaw naa je ki siri ki dɔnangi Aji ti

⁴ Mi Jɔ, ɔ m-ndangi makitibi m-adi sɛi njɛ kaw naa je ki siri ki isi dɔnangi Aji ti[☆].

M-dɛji kadi Luwɔ ki isi nɔɔ ɔone, ki isi mari nu, ki e nje re nim, kadi ndil je ki siri ki ai nɔ kimbɛr ngar ti lie nim, ⁵taa kadi Jɔju Kirisi ki e nje ma naji ki rɔjeti, ki e dɔw ki dɔsɔy ki j dan njɛ koy je ti, ki e NGar lɛ ngar je ki dɔnangi ti ne kin nim, pɛti kadi me-maji lɛde ki lapiya lɛde e sɛsi naa ti.

Jɔju Kirisi ndigi-je, ɔ taa-je gin tɔgi ti lɛ majal ki mɛsine, ⁶ɔr-je indɔ ta dangi tɛ ngar je, tɛl-je njɛ kijɛ nɛ mɛsi kadi-kare ti mba kadi ji ra kilɛ j-adi Luwɔ ki Bawne. M-dɛji kadi tɔji ki tɔgi e lie ki dɔ ɔal je ki dɔ ɔal je, *Amen!

⁷ Oi-e, isi re me kil ndi ti,

Dije pɛti a ooi-e ki kɛmde[☆],
Njɛ wa ki njɛ kɔsi kade ki ningɔ kin ka a ooi-e ki kɛmde,

Gin ka je ki dangi dangi ki dɔnangi ne a nɔi ndoo mbata lie.

Oyo, Amen!

⁸ Baɓe Luwɔ ɔ nɔ: «Mi Alpa ki Omega, nje kisi nɔɔ ɔone, nje kisi mari nu, ki nje re, mi nje kisi dɔ tɔgi je ti pɛti.»

Jɔ oo Kirisi me ndil ti

⁹ Mi ngokɔsi Jɔ, ki mi sɛsi naa ti me kɔ ti, mi dansi ti sɛi ki Luwɔ indɔ sɛsi tɛ ngar je, mi m-uwɔ tɔgim ba sɛsi me kindɔ rɔ-naa ti ki Kirisi. Dije ilɛ-mi dangay ti dɔ dɛr ti ki Patimosi ki mbata ta lɛ Luwɔ ki m-ilɛ mɛɛ, taa ki mbata naji ki ma ki m-ma dɔ ta ki rɔjeti ki Jɔju Kirisi tɛɛ ki dɔe. ¹⁰NDɔe ti kin, e ndɔ lɛ Baɓe, ɔa NDil re ur dɔm ti, adi m-o ndu ta madi tɛɛ gom ti ki tɔgine tɛ ndu tɛbi be, ¹¹ɔl-m ɔ nɔ: «Nɛ ki o kin, indangi me makitibi ti, ɔa go ti, ilɛ-n adi njɛ kaw naa je ki siri, adi e Epɔji, ki Isimir, ki Pɛrgam, ki Tiyatir, ki Sardi, ki Piladɛlpi, ki Lawodise.»

¹² Lo kin ti, m-yɛti rɔm kadi m-o dɔw ɔ wa ki a ɔl-m ta kin ɔa, m-o lambi je, ki rai-de ki ɔr ɛi siri. ¹³ Ningɔ dan lambi je ti ka kin, dɔw madi ki to tɛ *NGon dɔw be isi ti nɔɔ. Hɛ kibi ngal rɔne ti, ɔa dɔ kadine ki kulɛ ki rai ki ɔr. ¹⁴ Dɔe je, ki bisi dɔe je, ndai bal bal tɛ buy, ɔ se bu wa be. Kɔ kɛme ndoy tɛ por be. ¹⁵ Njɛ je toi tɛ andi ki ndole, ki kɔdi o kam be, ɔa

☆ 1:4 2Kɔr 1.8 ☆ 1:7 Daniyɛl 7.13; Jakari 12.10 ☆ 1:15 13-15: Daniyɛl 7.9, 13; 10.5-6

ndue 6a tę pungi ba kam be tę[☆]. ¹⁶ Uwę mee je siri ji kone ti, ningę kiyę kasigar ki tae ki taa ati soy soy, taa ta kate e dam joo nim, tęę tae ti. Kęme unji tę kadi ki dan kada kam be. ¹⁷ Loki m-o-e 6a, m-osi njae ti tę dęw ki oy, m-to. Nę indę ji kone dęm ti ę nę: «t6ęl al, mi ki dęsęy, ę mi ki dębęy ti tę[☆], ¹⁸ mi nje kisi kęm ba, m-oy, nę m-tęl m-isi kęm ba, kadi m-isi biti ki dę 6al je, dę 6al je. M-aw ki lakęle lę koy ki lo ki koo jim ti. ¹⁹ Ningę, kadi indangi nę ki o, nę ki isi ra nę 6asine, ki nę ki a ra nę go ti gogi. ²⁰ NGa ningę, ki ęji dę mee je ki siri ki o ji kom ti, ki lambi je ki siri ki rai-de ki ę, kęr mede ę to kin: mee je ki siri, ęi malayka je lę nję kaw naa je ki siri, ningę lambi je ki siri, ęi nję kaw naa je ki siri tę.»

2

Makitibi ki ndangi kadi nję kaw-naa je ki Epęji ti

¹ Nje kuwę mee je ki siri ji kone ti, nje njiyę dan lambi je ti siri ki rai-de ki ę ęl-m mi Ja ę nę: «tędangi makitibi kin adi malayka lę nję kaw naa je ki Epęji ti, ęl-e tęki nje kuwę mee je ki siri ji kone ti, nje njiyę dan lambi je ti siri ki rai-de ki ę ęl ę nę: ² M-gęr nę ra je lęi, m-gęr kilę rai, ki kuwę tęgi ba lęi. M-gęr kadi j ilę bandi ta naa ti ki nję me majal je al. Dije madi ki isi 6ari ręde nję kaw kilę je, nę ęi nję kaw kilę je al kin, j ina-de adi igęr-de

tę nję ngom je. ³ J nje kuwę tęgi ba, ingę kę mbata lęm, nę be ka, iyę tae al. ⁴ NGa ningę, nę kare ki m-aw-n sęi ki ta, e ta lę kiyę ki iyę ta ndigi ki indigi-m kęte kin kę. ⁵ Ө adi mei ole dę lo ki osi ti, iyę pa njiyęi ki 6asine kin kę, ę itęl ire dę njai ti ki kęte gogi. Re iyę pa njiyęi ki 6asine kin kę al ę, m-a m-re kadi m-ęr lambi lęi lo kise ti kin kę. ⁶ Ningę ki 6asine kin, nę kare ki m-o maji, ręi ti, imbatil kilę ra Nikolayiti je, tęki mi m-mbatil-n kilę rade ka kin be tę. ⁷ NGa ningę, dęw ki aw ki mbine 6a, kadi oo-n dę ta ki NDil Luwę ęl nję kaw naa je kin!

«Dęw ki nje tęti rę, m-a m-ade uso kandi kadi koy al ki a me 6e ręnęl ti lę Luwę[☆].»

Makitibi ki ndangi kadi nję kaw naa je ki Isimir ti

⁸ «Makitibi kin indangi adi malayka lę nję kaw naa je ki Isimir ti: Ta ki dęw ki dęsęy, ki e dęw ki dębęy ti tę, dęw ki oy nę tęl isi kęm ba, ęl me ti ę to kin: ⁹ M-gęr kę lęi ki ndoo lęi, nę ki ręjeti, j nję nę kingę. Taa m-gęr ta je ki majal ki nję ki 6ari ręde ęi nę n-ęi *Jipi je, nę ki ręjeti, ęi Jipi je al, isi ęli dęi ti: ęi nję kaw-naa je lę *Satę. ¹⁰ A ingę kę, nę maji kadi i6ęl al. Su a 6uki dije madi dansi ti dangay ti kadi na-n tęgisi, a ingęi kę asi ndę dęgi, nę ai dę njasi ti biti koy, ę m-a m-adi sęsi jęgi tęti rę, ki e kaji ki biti ki nę ti.

¹¹ «Dęw ki aw ki mbine 6a, kadi oo-n dę ta ki NDil Luwę ęl nję kaw-naa je kin maji!

☆ 1:17 16-17: Ejay 44.6; 48.12; 49.2; Eb 4.12 ☆ 2:7 Kilę ngirę nę je 2.8-9

«Dəw ki nje tətı rɔ, kɔy ki nje kɔ joo a tēj kade ti al.»

Makitibi ki ndangi kadi nje kaw naa je ki Pərgam ti

12 «Makitibi kin indangi adi malayka lə njé kaw naa je ki Pərgam ti: Ta ki dəw ki nje kotı kiyə kasıgar ki tae ki taa ati soy soy, taa ta kate e dam joo nim tɔ, əl me ti ə to kin: 13 M-gər lo ki isi ti kin; e lo ki *Satə ɔ be titi, nə be ka, bitı bone, ı uwə rəi rəm ti adi ngə, inaji ndui al. Dəkagilo wa ki ndɔ ki tɔli bəə kilə ləm ki rɔjeti, Atipasi, lo ti wa ki Satə isi ti kin ka, inaji ndui al. 14 Ningə, ne kare ki m-aw səi ki ta dɔ ti, e ta lə dije ləi madi ki uwəi go ne ndo ki to tə yə Balam be ngə kin. Balam ki nje kɔji ngar Balaki kadi iyə gum uwə-n ngan *Isirayəl je ki rəbi kuso da ki pəli yo je nim, sangi-naa kaya ti nim*. 15 E be tɔ ə, ı ka aw ki dije ki njé kuwə go ne ndo lə Nikolayiti je noo tɔ. 16 Ə kadi iyə pa njiyəi kɔ. A re e be al ə, m-a m-re basine kadi m-rɔ ki dije kin ki kiyə kasıgar ki tēj tam ti kin.

17 «Dəw ki aw ki mbine ɔa, kadi oo-n dɔ ta ki NDil Luwə əl njé kaw naa je kin!

«Dəw ki nje tətı rɔ, m-a m-ade man ki e ne kuso ki ɔəyɔ ləki, m-a m-ade kəsi mbal ki nda, ki e ki ndangi tɔ ti ki sigi* ki e tɔ ki dəw gər al titi. Dəw ki mbal kin ədi jie par ə gər tɔ kin.»

Makitibi ki ndangi kadi nje kaw naa je ki Tiyatir ti

18 «Makitibi kin indangi adi malayka lə njé kaw naa je ki Tiyatir ti: Ta ki dəw ki kə kəme ndoy tə por be, taa njae je toi tə andi ki ndole, ki kədi o kam be, əl me ti ə to kin: 19 M-gər ne rai je, ki ndigi-naa ki to rəi ti, ki kadi-me ləi, ki ra kilə kadi dije, ki kuwə tɔgi ba ləi. Ne rai je ki gogi ne maji al dɔ ki kəte je. 20 Nə ne kare ki m-aw səi ki ta dɔ ti, e kiyə ki iyə Jəjabəl, ki ə nə n-e dəne ki nje kəl ta ki ta Luwə ti kin, adi isi buki ɔəə kilə je ləm wale: isi əsi-de ki me kaya ki ra ti, ki me kuso da ti ki pəli yo. 21 M-iyə dəkagilo m-ade kadi iyə-n pa njiyəne kɔ, nə mbati kiyə rəbi kaya ki ra. 22 E be ə, m-a m-ile nangi dɔ tirə rɔ kɔ ti, naa ti ki njé sange kaya ti je. A re iyəi ta pa njiyəde je ki majal kin kɔ wa taa, tə m-iyə ta ne ki m-ɔji kadi m-ra səde kin. 23 M-a m-adi ngane je oyi. Ba, lo kin ti, njé kaw naa je pəti a gəri kadi mi dəw ki m-gər mər ta je, ki ndigi ra je lə dije. Dəw ki ra dansi ti, m-a m-ra-e ki go kilə rae ti*. 24 NGa ningə, səi ndəgi njé kaw-naa je ki Tiyatir ti, ki uwəi go ne ndo ki ngom kin, al, taa indoi ne ki əi je ɔari-e “ne ɔəyɔ kaki lə Satə” kin al tɔ, m-əl səsi kadi igəri təki m-a m-ində ne kɔy madi ki rangi dəsi ti al ngata. 25 NGa ningə, ne kare ɔa, maji kadi, ne ki ai dɔ ti kin, uwəi ba, bitı kadi m-re.

26 «Dəw ki nje tətı rɔ, dəw ki uwə go kilə je ləm bitı dɔbəy ti, m-a m-ade tɔgi kɔbe dɔ gin

* 2:14 Kər Isirayəl je 31.16; Kər Isirayəl je 22-24 * 2:17 Tēj ki taga 16.14-15, 33-34; Ejay 65.15 * 2:23 Pa je 7.10; 62.13; Jərəmi 17.10

dije ti ki dangi dangi. ²⁷ A o-
de be ki gəl gindi, a tō-n dōde
təki dəw a tō-n ngoo wanji kin
be. ²⁸ E be ə, mi wa ka m-ingə-
n tōgi ki rō Bai ti. Taa m-a m-
ade mee ki nje kibə ta gin lo ti
tō*.

²⁹ «Dəw ki aw ki mbine 6a,
kadi oo-n dō ta ki NDil Luwə əl
njé kaw naa je kin!»

3

*Makitibi ki ndangi kadi njé
kaw naa je ki Sardi ti*

¹ «Makitibi kin indangi adi
malayka lə njé kaw naa je ki
Sardi ti: Ta ki nje ndil je ki siri
lə Luwə ki mee je ki siri əl me
ti ə to kin: M-gər kilə rai je:
ira rōi adi dije ooi-ni tə dəw ki
isi kəm, nə ki rōjeti 6a, j dəw
ki koy. ² Isi kəm dō rōi ti, adi
tōgi ndəge je ki isi oyi, tadō m-
o kilə rai kare ki asi naa ta kəm
Luwə ti goto. ³ Adi mei ole dō
ne ndo ti ki ingə je, o dœ je
kin, ningə kadi a dō njai ti ə
iyə pa njiyəi ki majal kō. Kin
ə re indəl dō 6i ti al ə, m-a m-
re m-uwə-i nangi busi tə nje
6ogi be ki kanji kadi igər dō
kade. ⁴ NGa ningə, dije madi
je dani ti Sardi noq wa, lati ne
ki majal kibi je ti ləde al. A iləi
kibi ki nda rōde ti kadi dani-
mi, tadō əi dije ki asi. ⁵ Dije
ki njé tətī rō, a iləi kibi ki nda
rōde ti, ningə m-a m-buji tōde
kō me makitibi kaji ti al. M-
a m-gər-de tə dije ləm ta kəm
Bai ti ki ta kəm malayka je ti
lie. ⁶ Dəw ki aw ki mbine 6a,
kadi oo-n dō ta ki NDil Luwə əl
njé kaw naa je kin!»

*Makitibi ki ndangi kadi njé
kaw naa je ki Piladəlpi ti*

⁷ «Makitibi kin indangi adi
malayka lə njé kaw naa je ki
Piladəlpi: Ta ki nje kay njay,
dəw ki rōjeti, e ki uwə lakəle
lə *Dabidi jine ti, e ki uwə tēj
ə dəw asi kuti al, e ki uwə uti
ə dəw asi tēj al, əl me ti ə to
kin: ⁸ M-gər kile rai; m-gər
kadi tōgi e ngay al, nə ingəm
ta ləm maji, inaji ndui al. NGa
ningə, ki ne kin, m-tēj ta kəy
noji ti, ki dəw ki asi kadi uti
goto. ⁹ Ningə ne ki m-a m-ra ki
dije ki njé kaw-naa ki tō *Satə,
ki əi njé ngom je, ki əi nə n-əi
*Jipi je, nə əi Jipi je ki rōjeti al ə
to kin. M-a m-ində tōgi dōde ti
kadi rəi əsi dōde nangi noji ti.
Lo kin ti, a gəri kadi m-ndigi.
¹⁰ Təki ingəm-n ndu ki m-adi
kadi uwə-n tōgi ba, mi ka m-a
m-ngəm-i dəkagilo kō ti ki a re
dō dije ti ki dōnangi ti ne pəti
kadi na-de kin tō. ¹¹ M-a m-re
basi, ə uwə ne ki to ji ti kin ngə,
kadi dəw madi taa ne kigə go ji
ləi al.

¹² «Dəw ki nje tətī rō, m-a
m-ra-e tə kagi ngadan kəy me
kəy ti lə Luwə ləm, ningə a tēj
taga al ratata. M-a m-ində tō
Luwə ləm nim tō be bo lie ki e
Jorijaləm ki sigi kin nim dœ ti.
Jorijaləm ki j dōrə ti rō Luwə ti
ləm, re ur nangi. Taa m-a m-
ində tōm ki sigi dœ ti tō.

¹³ «Dəw ki aw ki mbine 6a,
kadi oo-n dō ta ki NDil Luwə əl
njé kaw naa je kin!»

*Makitibi ki ndangi kadi njé
kaw naa je ki Lawodise ti*

¹⁴ «Makitibi kin indangi adi
malayka lə njé kaw-naa je

ki Lawodise: Ta ki dāw ki e *Amen, dāw ki nje ma naji ki a dō ndune ti, dāw ki rōjeti ki e dō nē kində je ti lə Luwə pəti, əl me ti ə to kin: ¹⁵ M-gər kile rai; m-gər kadi isəl al nim, itingə al nim. Kin ə re isəl al 6a, re a tingə! ¹⁶ Nə ki ne kin, isəl al nim, itingə al nim, ilala, adi m-a m-təmō-i kō. ¹⁷ I əl ə nə j nje nē kingə, ira gati ingə-n nē ngay, aw ki ndoo nē madi al. NGA ningə, kei nje kəm-to-ndoo, kei dangiti, nē ləi goto, a ki rōi kare, kəmi oo lo al kin ə, o al. ¹⁸ E be ə, m-adi ta kōji kadi ire indogi səm ər ki por ndir-e maji kin kadi indu-n, kadi indogi səm kibi ki nda uti-n dō ka ki rō kare ləi kin kadi rōi səl-i al, ə kadi indogi nē kilə kəm ti ilə kəmi ti kadi kəmi oo lo maji gogi. ¹⁹ Dije pəti ki m-ndigi-de, m-ndangi-de ə m-inde-de m-ōji-de. Maji kadi itingə bil, ə iyə rəbi njiyəi ki majal kō. ²⁰ O maji, mi m-a ta kəy ti, m-ində ta kəy. Re dāw oo dō ndum ə tēj ta kəy 6a, m-a m-ur kəy goe ti, m-a m-uso sie nim e a uso səm nim.

²¹ «Dāw ki nje tətəi rō, m-a m-ade isi səm dō kimbər ngar ti ləm, təki mi m-tətəi rō ə m-aw m-isi ki Bai dō kimbər ngar ti lie kin be tō. ²² Dāw ki aw ki mbine 6a, kadi oo-n dō ta ki NDil Luwə əl njé kaw naa je kin!»

4

Kilə tōji dō Luwə ti me dōrə ti

¹ Go nē je ti kin 6a, m-o nē ki rangi me ndil ti 6əy: m-o ta rəbi tēj dōrə ti, ningə ndu dāw ki əl-m ta kəte ka kin, təl 6a tə təbi be əl-m ə nə: «İre taa

ne, ə m-a m-tōji nē ki a ra nē lo ti ti m-adi o.» ² Ta naa ti nōq, NDil Luwə tətəi-m uwə-m aw səm dōrə ti. Ningə yə, m-o kimbər ngar tēj isi, 6a dāw madi isi dō kimbər ngar ti ka kin. ³ Dəwe ndole tə mbal je ki 6ari-de jasipi ki sarduwan kin be. NGA birəndi ki kunje to tə mbal əmerodi be unji gə kidi kimbər ngar ka kin. ⁴ Ningə kimbər je kuti joo gide sō isi gəi gidi kimbər ngar ka kin, 6a ngatōgi je kuti joo gide sō ki ər kibi ki nda isi dō kimbər je ti ki kuti joo gide sō ka kin, iləi jōgi kəsi-gon ki rai ki ər dōde ti. ⁵ Kunji je, ki ndu dije, ki ndangi ndi je tēji kimbər ngar ti. Lambi je siri ɔi ta kəm NGA r ti, adi əi ndil je lə Luwə ki siri. ⁶ Nō kimbər ngar ti, nē madi ki titi-naa ki man ba ki ay njay njay tə bər be a titi.

Nē je ki njé kisi kəm əi sō, kəmde rosi rōde ki kəte je ki gogi je, isi dana nō kimbər ngar ti nim, gəi gide nim. ⁷ Nē ki nje kisi kəm ki dəsəy titi-naa ki 6əl, e ki kō joo titi-naa ki ngon baw mangi, e ki kō mitə, ta kəme to tə ta kəm dāw be, ningə e ki kō sō, to tə soro ki isi nal be tō. ⁸ Nē je ki njé kisi kəm kin, ki kare aw ki bagine mehe mehe, 6a kəme rosi lo dō bage ti je gin bage ti je. Kondō je ki kada je isi ta kosi pa ti əi nə: NJe kay njay, nje kay njay, nje kay njay e Bəbe Luwə ki aw ki tōgi dō nē je ti pəti. E ki isi mari nu, isi 6one, e ki a re. ⁹ Dəkagilo je pəti ki nē je ki njé kisi kəm ki sō ka kin osi pa, iləi tōji dō nje kisi dō kimbər ngar ti, nje kisi

biti ki nę ti, ęsi kure, rai-e oyo 6a, ¹⁰ *NGatęgi je ki kuti joo gide sę ęsi mękęside nangi nę nje kisi dę kimbęr ngar ti, ęsi gon nje kisi biti ki nę ti, ęuki jęgi kęsi-gon je lęde nę NGar ti ningę ęli-e ęi nę: ¹¹ Bębe Luwę lęje, i ęsi kadi dije ilęi tęji dęi ti, ęsi kuręi, taa ęsi kingę tęgi tę, tadę i ę ira nę je pęti, nę je ki koo ki kęm kin toi ki go ndigi ti lęi.

5

Makitibi lę NGon bati

¹ M-o makitibi ki kuu gidi-naa ti to da ji kę nje kisi dę kimbęr ngar ti. E makitibi ki ndangi nę me ti je gidi ti je, ningę uwęi lo siri ki nę kuwę makitibi je. ² M-o malayka ki nje tęgi kare un ndune ki taa ę nę: «Nę ę ęsi kadi ręy nę kuwę makitibi je ę tęę makitibi kin ę?» ³ Nę ki me dęrę ti, ki dęnangi ti ę se gin dęnangi ti, dęw ki ęsi kadi tęę makitibi kin, ę se kadi ilę kęmne me ti goto. ⁴ Lo kin ti, m-nę ngay, tadę dęw ęsi kingę dęw ki ęsi kadi tęę makitibi kin ę ilę kęmne me ti al. ⁵ Ba dęw kare dan ngatęgi je ti ęl-m ę nę: «tņę al, o ęęl nda ki gin kęji ti lę Juda, dęw ki tęę gin *Dabidi ti, ki tęti rę, e ęsi kadi ręy nę kuwę makitibi je ki siri ę tęę makitibi kin.»

⁶ Lo kin ti nęę, m-o NGon bati a taa dana nę kimbęr ngar ti, ningę nę je ki nję kisi kęm ki sę ki ngatęgi je ki kuti joo gide sę gęi gide. NGon bati ka kin to tę nę ki dęw iję męnde be. Gaje je ęi siri, taa kęme

je ęi siri tę, tę ndil je ki siri lę Luwę ki ilę-de ki dęnangi ba pęti. ⁷ NGon bati isi re ęasi ki rę nje kisi dę kimbęr ngar ti kadi taa makitibi jie ti. ⁸ Taa naa ti nęę, nę je ki nję kisi kęm ba ki sę ki ngatęgi je ki kuti joo gide sę ęsi mękęside nangi nę NGon bati ti. Dęw ki ra uwę kęnde ki kępi je ki rai ki ęr ki nduji kagi ki ęti maji jine ti. Nę je kin ęi ta je ki dije lę Luwę isi ęli ki Luwę. ⁹ NJę kisi kęm ba ki sę ki ngatęgi je ki kuti joo gide sę, ęsi pa ki sigi ęli ęi nę:

«I ęsi kadi un makitibi,
 ę iręy nę kuwe je.
 Tadę dije tęli-ni, i ęgangi dę gin
 kęji je ki dangi dangi,
 NDon ta je ki dangi dangi,
 Dije ki dangi dangi,
 Gin ęe je ki dangi dangi ki
 męsi, adi Luwę.
¹⁰ Gin dije ki dangi dangi kin,
 İndę-de ta dangi tę ngar je,
 İtęl-de nję kiję nę męsi kadi-
 kare ti mbata lę Luwę
 lęje,
 Ningę ęi je ęi ęe dęnangi ti
 ne^ę.»

¹¹ Lo kin ti, m-gę lo ęa, m-o ndu kosi malayka je ngay, ki ęi dibi kutide dibi kutide^ę, gęi gidi kimbęr ngar, ki nę je ki nję kisi kęm ba, ki ngatęgi je. ¹² Ningę uni ndude ki taa ęli ęi nę:

«NGon bati ki dije tęli-e,
 ęsi kadi ingę tęgi, ki nę kingę,
 ki gosi, ki ngangi, ki
 kęsi-gon, ki tęba, ki kilę
 tęji!»

¹³ Taa m-o ndu nę kindę je pęti ki dęrę ti, ki dęnangi ti, gin

dɔnangi ti, ki me ba bo ti osi pa
 ɔi nɔ:

«Kilɔ tɔji, ki kɔsi kurɔ, ki tɔɔa,
 ki tɔgi,

E lɔ nje kisi dɔ kimbɔr ngar ti
 ɔi ki NGon bati biti ki nɔ
 ti!»

¹⁴ Lo kin ti nɔɔ be, nɛ je
 ki njɛ kisi kɔm ba ki sɔ ɔli ɔi
 nɔ: «Amen!» Ba ngatɔgi je ɔsi
 makɔside nangi nɔ nje kisi dɔ
 kimbɔr ngar ti ɔi ki ngon bati,
 ɔsi gonde.

6

*NGon bati ɔi ki nɛ kuwɔ
 makitibi je mehe*

¹ M-o NGon bati uwɔ nɛ
 kuwɔ makitibi ki dɔsɔy lɔ nɛ
 kuwɔ makitibi je ki siri ɔr,
 ningɔ m-o ndu nɛ ki nje kisi
 kɔm ba ki dɔsɔy dan nɛ je
 ki njɛ kisi kɔm ba ti ki sɔ
 un ndune ki taa, ndue ɔa tɔ
 ndangi ndi be ɔ nɔ: «tɛre!» ² M-
 gɔ lo, ningɔ m-o sindɔ kare
 ki nda. Nje kale uwɔ kagi
 kunduru jine ti, adi-e jɔgi kɔsi-
 gon. E dɔw ki tɛti rɔ ngata,
 nɔ aw tɔ tɛti rɔ ki rangi ɔɔy.

³ Loki NGon bati uwɔ nɛ kuwɔ
 makitibi ki kɔ joo ɔr ningɔ, m-
 o ndu nɛ ki nje kisi kɔm ba ki
 kɔ joo ɔl ɔ nɔ: «tɛre!» ⁴ Lo kin ti,
 sindɔ ki rangi, ki kɔr tɔ por be
 tɛɛ re. Nje kale aw ki tɔgi kadi
 ɔr-n lapiya dɔnangi ti kɔ, kadi
 dije tɔli-naa dande ti. Adi-e
 kiyɔ kasigar ki ngal.

⁵ Loki NGon bati uwɔ nɛ
 kuwɔ makitibi ki kɔ mitɔ ɔr
 ningɔ, m-o ndu nɛ ki nje kisi
 kɔm ba ki kɔ mitɔ ɔl ɔ nɔ: «tɛre!»
 ɔ m-gɔ lo ningɔ, m-o sindɔ
 kare ki ndul. Nje kale uwɔ
 nɛ mbɔji nɛ jine ti. ⁶ Ningɔ

m-o ndu ta madi j̄ ki dan njɛ
 kisi kɔm ti ki sɔ ɔ nɔ: «Gɔme
 ngon ngo mbɔji nɛ kare be
 par e lo kilɔ ti ki ndɔ kare, ɔ
 ɔrji ngon ngo mbɔji nɛ mitɔ be
 par e lo kilɔ ti ki ndɔ kare tɔ; nɔ
 kadi ituji yibi ɔi ki kasi kandi
 nju al.» ⁷ Loki NGon bati uwɔ
 nɛ kuwɔ makitibi ki kɔ sɔ ɔr
 ningɔ, m-o ndu nɛ ki nje isi
 kɔm ba ki kɔ sɔ ɔl ɔ nɔ: «tɛre!»
⁸ ɔ m-gɔ lo ningɔ, m-o sindɔ
 kare ki ɔale tɔ tɔ mbi kɔm be.
 Nje kale tɔɛ nɔ «Yo», ɔa lo ki
 koo isi njiyɔ goe ti. Adi-de tɔgi
 dɔ dam dɔnangi ti ki kare me
 ki sɔ ti kadi tuji dije ki me ti ki
 rɔ je, ki ɔo je, ki mɔy tɔ ko dije
 ki da je ki majal ki dɔnangi
 ti ne. ⁹ Go ti, loki NGon bati
 uwɔ nɛ kuwɔ makitibi ki kɔ
 mi ɔr ningɔ yɔ, m-o ndil dije
 ki ndɔ ki tɔli-de ɔ ai gin dingiri
 kadi-kare ti lɔ Luwɔ. ɔi dije
 ki tɔli-de mbata ta lɔ Luwɔ ki
 ai dɔ ti, mai naje. ¹⁰ Dije ka
 kin uni ndude ki taa, ɔli ta ki
 tɔgide ɔi nɔ: «Babe, j̄ ki j̄ nje
 kay njay, j̄ ki j̄ dɔw ki rɔjeti, a
 ngɔm biti dɔkagilo ti ki ra taa
 a gangi ta dɔ dije ti ki dɔnangi
 ti, ɔji-n dɔ mɔsije ki buki kɔ ɔ?»

¹¹ Ba lo kin ti nɔɔ, adi dɔw ki
 ra kibi ngal ki nda, ningɔ dɔji-
 de kadi orɔi mede ndɔy ɔɔy,
 biti kadi tɔ ndɔgi ngakɔde je,
 ki madi-kilɔde je, ki nayi-naa
 nɔɔ, kadi tɔ a tɔli-de tɔ ɔi je be
 kin, kɔrde re dɔ made ti, tɔl tɔɛ
 ɔɔy taa. ¹² Ningɔ m-o NGon
 bati uwɔ nɛ kuwɔ makitibi ki
 kɔ mehe ɔr, ɔa dɔnangi yɔki
 yɔki ki ɔti ɔɔl ngay. Kadi tɔl
 ndul kururu tɔ kibi sirɔ be, ɔ
 nay ba pu tɔl tɔ tɔ mɔsi be tɔ.

¹³ Mee je j̄i dɔrɔ ti tosi ki nangi

tə kandi mbay-kote ki mbuji al bəy, ə nəl gange ki nangi kin be. ¹⁴ Dəra a goto kə tə tuwə ki dəw a kuu gidi-naa ti kin be; ningə mbal je, ki də dər je a ndui rəde kə. ¹⁵ NGar je ki dənangi ti ne, ki njé təba je, ki bo je lə asigar je, ki njé nə kingə je, ki njé təgi je, ki ndəgi dije pəti, bəə je ki dije ki kare, a ayi-naa kadi bəyoi rəde bole lo je ti ki gidi mbal je ti ki təti. ¹⁶ A əli mbal bo je ki mbal je ki təti əi nə: «Itosi dəje ti, i bəyoi-je say ta kəm nje kisi də kimbər ngar ti, ki ta wongı ti lə NGon bati». ¹⁷ Tadə ndə wongı ki bo re ngata, dəw ki asi kadi ə nə mi ə m-a am goto».

7

Dije ki 144.000 ki Luwə ində mbə ləne nəde ti

¹ Go nə je ti kin, m-o malayka je sə ai taa də kum dənangi ti ki sə. *Malayka je ka kin uwəi nəl je ki sə ki dənangi ti ne kadi tə iləi dənangi ti al nim, də ba ti al nim, taa də kagi je ti al nim tə. ² M-təl m-o malayka madi ki rangi bəy i ki lo kibə kadi ti be, uwə mbə lə Luwə ki nje kisi kəm ba jine ti. Ningə un ndune ki taa əl malayka je ki sə ki ingəi təgi kadi adi kə nə kində je ki dənangi ti ne ki me ba ti ə nə: ³ «Oti kadi adi kə nə kində je ki dənangi ti, ə se me ba ti, ə se də kagi je ti, bitı kadi j-ində mbə nə bəə kilə je ti lə Luwə bəy taa.» ⁴ Adi-mi kər dije ki e ki kində mbə lə Luwə nəde ti əi dije dibi bu kare ki

dibi kuti sə ki dibi sə də ti, gin koji je ti lə ngan *Isirayəl je pəti. ⁵ Adi e: gin koji ti lə Juda, dije dibi kuti ki dibi joo; gin koji ti lə Rube, dije dibi kuti ki dibi joo; gin koji ti lə Gadi, dije dibi kuti ki dibi joo; ⁶ gin koji ti lə Asər, dije dibi kuti ki dibi joo; gin koji ti lə Nəpıtali, dije dibi kuti ki dibi joo; gin koji ti lə Manase, dije dibi kuti ki dibi joo; ⁷ gin koji ti lə Siməyo, dije dibi kuti ki dibi joo; gin koji ti lə *Ləbi, dije dibi kuti ki dibi joo; gin koji ti lə Isakar, dije dibi kuti ki dibi joo; ⁸ gin koji ti lə Jabilə, dije dibi kuti ki dibi joo; gin koji ti lə Jisəpi, dije dibi kuti ki dibi joo; gin koji ti lə Bənjame, dije dibi kuti ki dibi joo.

Gin dije ki dangi dangi

⁹ Go ti, m-gə lo bə, m-o kosi dije ki əti bəl ngay ki dəw asi kadi tidə kərde al. Əi dije ki gin bə je ti ki dangi dangi, gin koji je ti ki dangi dangi, gin dije ki dangi dangi, ki ndon ta je ki dangi dangi. Dije kin ai nə kimbər ngar ti, ki nə NGon bati ti, ai ki kibi ngal ki nda nda rəde ti, taa uwəi baji tan je jide ti tə. ¹⁰ Ningə uni ndude ki taa əli əi nə: «Kaji i rə Luwə ti ləje ki e nje kisi də kimbər ngar ti əi ki NGon bati.» ¹¹ *Malayka je pəti ləinaa gəi gidi kimbər ngar, ki ngatəgi je ki nə je ki njé kisi kəm ba je, osı ki ta kəmde nangı nə kimbər ngar ti, əsi kurə Luwə, ¹² əli əi nə: «Amen! Kilə təji, ki təba, ki gosi, ki oyo ki ra, ki kəsi-gon, ki təgi,

ki ngangɪ e lə Luwə ləje ki dɔkagilo ki dɔkagilo, bitɪ ki nɔ ti! *Amen!»¹³ Lo kin ti nɔɔ, ki kare dan ngatɔgi je ti un ta əl-m ə nə: «Dije ki ɔi kibi ngal je ki nda nda kin əi nɔ je ə? Ə ii ra be ə rəi ə?»¹⁴ Ə m-ile ti m-ə nə: «Babe, i igər maji!» Ba əl-m ə nə: «Əi dije ki tɛɛi me kində kəm-ndoo ti ki bo. Əi togi kibi ngal je ləde, togi adi nda me məsi NGon bati ti.¹⁵ E mbata kin ə, uwəi rɔde ai nɔ kimbər ti lə Luwə, ɔsi kure kondɔ je kada je me kəy ti lie. Ba nje kisi dɔ kimbər ngar ti a dəbi bagine dɔde ti gin kəy kisine ti.¹⁶ Bo a ra-de al ratata, kində man a ra-de al ratata, taa por kadi ə se kunji nɛ madi a ndabi-de al ratata tɔ,¹⁷ tado NGon bati ki nje ka dadan lo ti nɔ kimbər ngar ti a e nje kul-de, kadi a aw sɔde lo man ti ki maji kadi ayi-naa. Luwə a bər man nɔ lay lay kəmde ti*».

8

Nɛ kuwə makitibi ki kɔ siri

¹ Lokɪ NGon bati ɔr nɛ kuwə makitibi ki kɔ siri, lo ki dɔrɔ ti təl to ndingɪ asi ngan kadi dɔ mitə. ² Ningə m-o malayka je ki siri ai ta kəm Luwə ti, adi adi-de təbi siri.

³ Malayka madi kare re ilə rone a kadi dingiri ti, uwə bay por ki nduji kagi ki əti maji e me ti jine ti. E bay ki rai-e ki ɔr, ningə adi-e nduji kagi je ngay ki əti maji, kadi aw-n ki ta je ki dije lə Luwə isi əli ki Luwə. Aw-n dɔ dingiri ɔr ti ki a nɔ kimbər ngar ti. ⁴ Ba

sa nduji kagi ki əti maji su ji malayka ti ta kəm Luwə ti aw ki taa ki ta je ki dije lə Luwə isi əli ki Luwə. ⁵ Ningə go ti, malayka un bay por ki nduji kagi ki əti maji e me ti ka kin, buki por dingiri rosi, ɔa igə ilə ki dɔnangi ti, par ə ta naa ti nɔɔ, ndangi ndije, ki ndu dije, ki təl ndi je tɛɛi, taa dɔnangi yəki tɔ.

Təbi je ki sɔ ki dɔsɔy

⁶ *Malayka je ki siri ki uwəi təbi je ki siri jide ti indəi dɔ rɔde dana kadi kəli-de.

⁷ Malayka ki dɔsɔy kəl təbi ləne ɔa, kəsi, ki por ki pole-naa ki məsi ə ədi ki dɔnangi ti. Ningə lo kin ti nɔɔ be, dam dɔnangi ki kare me ki mitə ti ɔ por, kagi kare me ki mitə ti ɔ por, taa mbi kam kare me ki mitə ti ɔ por tɔ.

⁸ Malayka ki kɔ joo kəl təbi ləne ɔa, nɛ madi ki boy tə mbal ki a taa be, ɔ por, ɔningə osi me ba ti, adi dam ba ki kare me ki mitə ti təl məsi. ⁹ Nɛ kində je ki kare me ki mitə ti me ba ti oyi, taa bato kare me ki mitə ti tuji tɔ.

¹⁰ Malayka ki kɔ mitə kəl təbi ləne ɔa, kəkirə mee kare ki ɔ tə por be, i dɔrɔ ti osi nangi dɔ ki kare me ki mitə ti lə mbo je ki wol man je. ¹¹ Tɔ mee ka kin nə «nɛ ki ati.» Ki kare me ki mitə ti lə man je təli ati kanana, ningə dije ngay ki ayi-naa man je kin oyi tɔ, tado təl ki təli ati kanana.

¹² Malayka ki kɔ sɔ kəl təbi ləne ɔa, dam kadi ki kare me ki mitə nim, dam nay ki kare

* 7:17 Ejay 25.8; 49.10; Pa je 23.1-2; Ejəkəl 34.23

me ki mitə ti nim, taa mee je ki kare me ki mitə ti ingəi kində adi lo kadi damde ki kare me ki mitə ti unji goto. Dam lo ki kada kare me ki mitə ti nim, dam lo ki kondə kare me ki mitə ti nim, kunji goto dode ti*.

¹³ M-təl m-gō lo bəy ningə, m-o soro kare ki nal taa say dan nəl ti un ndune taa ki tagine ə nə: «Kəm-to-ndoo! kəm-to-ndoo! kəm-to-ndoo a e dō dije ti ki dōnangi ti ne, loki ndəgi malayka je ki nayi-naa mitə kin a kəli təbi ləde.»

9

Təbi ki kō mi ba

¹ Malayka ki kō mi kəl təbi ləne ba, m-o mee kare j dōrə ti osi dōnangi ti. Adi mee ka kin lakəle ta lo ki koo. ² Tēj ta lo ki koo ningə, sa por su ti tēj ki taga tə sa por ki me pur ti ki boy be. Sa ka kin uti kəm kadi əi ki dōrə. ³ Bəti je tēji me sa por ti ka kin, sanəi-naa dōnangi ti. Əi bəti je ki adi-de tōgi ki to tə yə ni be. ⁴ Ŷgi-de kadi adi kō wale je, ki kam je, ki kagi je, nə kadi adi kō dije ki awi ki mbō lə Luwə nōde ti al kin par. ⁵ Adi-de ta rəbi kadi tōli dije kin al, nə kadi adi-de kō ngay tə kadi yo par asi nay mi. ⁶ Dəkagiloe ti kin, dije a sangi koy, nə a ingəi koy al. A ndigi kadi n-oyi, nə koy a ay say kō kadide ti.

⁷ Bəte je kin, toi tə sində je ki dəw dō nē rō rōde ti, adi əi bəsi lo kaw rō ti kin be. Nə je ki dode ti toi tə jōgi kəsi-gon ki rai ki ər be, ningə ta kəmde

to tə ta kəm dije be tō. ⁸ Bī dode to tə bī dō dəne je be, ba ngangide to tə ngangī bəl be tō. ⁹ Ningə toi tə nē ki dəw ilə nē rō ki ki gindi nō gude ti be, ba ka bagide ba tə ka pusi rō je ki sində je bay bay ndōride ki ngədi dode sōbi lo rō kin be*. ¹⁰ Ta mongide ati tə ta mongi ni be, ningə e mongide ti kin ə awi ki tōgi ki kadi adii kō dije nay mi titi. ¹¹ Awī ki malayka ki dō lo ki koo ti tə ngar dode ti. Tō ngar ləde ka kin nə «Abidoq» ki ta ebirə, ə «Apoliyō» ki ta girəki tō. Kər me tō kin nə «Nje tuji lo». ¹² Kō ki dōsay də ngata, ningə nay kō je ki rangi joo kadi rəi go ti bəy.

¹³ Malayka ki kō mehe kəl təbi ləne, ningə m-o ndu dəw madi j dōngiri ti ki rai ki ər ki isi nō Luwə ti, j dō kume je ti ki sō re. ¹⁴ Ba ndu ka kin əl malayka ki kō mehe ki uwə təbi jine ti ə nə: «Ŷyə malayka je ki sō ki dōi-de ki sən dō ba Epirati ti kin taa.» ¹⁵ Ningə iyə malayka je ki sō ka kin taa. Əi malayka je ki isi dō njade ti mbata dō kadi wa kin, me ndō ti wa kin, me nay ti wa kin, ki me bəl ti wa kin tō, kadi tə tuji dije ki kare me ki mitə ti kō, dōnangi ti ba pəti. ¹⁶ Adimi kər asigar je ləde ki awi ki sində əi mīliyo bu joo. ¹⁷ NGa ningə yə, m-o sində je ki njé kal-de je me ndil ti: awi ki nē rō kuti dō nō gude ki kər tə por be, to tə bəl dōrə be, taa to tə bəl kadi-man sində be tō. Dō sində je ka kin to tə dō bəl be,

* 8:12 10-12: Ejay 14.12; Jərəmi 9.14; Tēj ki taga 10.21-23 * 9:9 Juwəl 2.4-5; 1.6

ningə por je, ki sa je, ki nɛ je ki njé taa por ki tɔgide je tɛɛ tade ti. ¹⁸ E ki nɛ tuji lo je ki mitə, ki əi por je, ki sa je, ki nɛ je ki njé taa por ki tɔgide je, ki tɛɛi tade ti kin ə ko dije ki kare me ki mitə ti dɔnangi ti ba pəti a tɔ-n. ¹⁹ Tado tɔgi sində je e tade ti nim mongide ti nim tɔ. Mongide to tə li be, ningə ta mongide to tə dɔ nɛ be kadi adii kɔ dije. ²⁰ NGa ningə, ki ɔji dɔ ndəgi dije pəti ki tɛɛi ta yo ti lə nɛ je ki njé tuji lo kin ɓa, mbati kadi iyəi ta kaw nɔ kagi yo je ti ki əi nɛ je ki rai-de ki jide. Nayi-naa ki lo kɔsi məkəsidi nangi nɔ ndil je ti ki majal, ki nɔ kagi yo je ti ki rai-de ki ɔr je, ki la je, ki ningə-kasi je, ki gaji mbal je ə se ki kagi je ki asi koo lo al nim, asi koo dɔ ta al nim, taa asi njiyə al nim tɔ kin. ²¹ Taa iyəi ta təl dije al nim, ta ra kimə al nim, ta kuwə marim al nim, ta ɓogi al nim tɔ.

10

Malayka əi ki ngon makitibi

¹ Go ti, m-o malayka ki rangi kare ki nje tɔgi j dɔrɔ ti risi ki dɔnangi ti. Kil ndi tibi dɔe, taa ngabirəndi isi dɔe ti tɔ jɔgi ngar be, ɓa ta kəme ɔsi tə kadi be tɔ, ningə njae je toi tə bar por be. ² Uwə ngon makitibi jine ti, ində nja kone dɔ ba ti, ə ində nja gəlne dɔnangi ti tɔ. ³ Un ndune ki taa ki tɔgine, nɔ tə ɓəl be, ningə go ndue ti, ndangi ndi siri ɓa. ⁴ Ə loki m-aw kadi m-ndangi ndude me makitibi ti ɓa, m-o ndu ta

madi ki j dɔrɔ ti əl-m ə nə: «tngəm ndu ta lə ndangi ndi je kin mei ti, ɓi indangi me makitibi ti al.»

⁵ Lo kin ti, malayka ki m-o-e, njae kare e dɔ ba ti, ə e ki nungi e dɔnangi ti ka kin, un ji kone ilə ki dɔrɔ ti, ⁶ ningə un mindine ki tɔ Luwə ki nje kisi biti ki nɔ ti, ki nje kində dɔrɔ, ki dɔnangi, ki ba bo, ki nɛ je ki mede ti ə nə: «Dəkagilo ki rangi kadi dəw a iyə adi man goto ngata. ⁷ NDɔ ki malayka ki kɔ siri a ilə ngirə kadi kəl təbi ləne kin ɓa, Luwə a təl ta ndigi ra ləne ki to lo ɓɔyɔ ti, təkəi əl-n tae ɓəə kilə je ləne ki əi njé kəl ta je ki tae ti*.»

⁸ NDU dəw ki kəte m-o j ki dɔrɔ ti ka kin təl əl-m ta ki rangi ɓəy ə nə: «Aw itaa ngon makitibi ki tɛɛ mee kin ji malayka ti ki ində njane kare dɔ ba ti ə ində ki nungi dɔnangi ti kin.» ⁹ M-aw ɓasi ki rɔ malayka ti ka kin, m-dəje kadi adi-m ngon makitibi ningə, ilə-m ti ə nə: «Itaa uso, a ati kanana kandai ti, nə a nəl tai ti tə təji be.» ¹⁰ M-taa ngon makitibi ka kin ji malayka ti m-uso, ningə nəl tam ti tə təji be, nə loki m-tibi mem ti ɓa, ati kandam ti kanana. ¹¹ Ningə go ti əli-mi əi nə: «Maji kadi əl ta ki ta Luwə ti ki əl ɔji-n dɔ nɛ je ki a ra gin dije ki dangi dangi, ki gin ɓe je ti dangi dangi, ki ndon ta je ti ki dangi dangi, ki ngar je ngay, kin ɓəy.»

11

* 10:7 Tɛɛ ki taga 20.11; Dətarənom 32.40; Daniyəl 12.7; Amosi 3.7

Njé ma naji je ki joo

¹ Dəw adi-m gakira ki to titi-naa ki kagi mbəji nə be, ningə əl-m ə nə: «I taa imbəji kəy lə Luwə nim, dingiri nim, taa itidə dije ki njé kəsi məkəsıde nangı nq Luwə ti me kəy ti kin tə. ² Nə ta mba lo ki taga ne 6a, kadi iyə dam kare, imbəji al, tadə e lo ki e ki kadi dije ki gəri Luwə al, ki a tuji ki 6e bo ki ay njay lə Luwə asi nay kuti sə gıde joo. ³ Ningə mi m-a m-ilə ki njé ma naji je ləm ki joo ki kibi kuwə ndoo rəde ti kadi əli dije ta ki ta Luwə ti ndə dibi ki 6u joo ki kuti mehe (1260).»

⁴ Njé ma naji je ki joo əi kagi bini ki joo, ki lambi je ki joo ki ai ta kəm Ba dənangi ti. ⁵ Kin ə re dəw madi ge kadi n-ra səde nə ki majal ə, por a tēē tade ti kadi tuji njé bə je ləde kin kə. E be ə, dəw ki ge kadi n-ra səde majal a ingə-n yo oy. ⁶ Njé ma naji je kin awi ki təgi kadi uti ta dərə kadi ndi ədi al, dəkagilo ti ki a əli dije ta ki ta Luwə ti kin. Awi ki təgi kadi təlii man ki ndul məsi ti, taa kadi adi kə je ki dangi dangi dije ki dənangi ti ne, ki dəkagilo ki ra ki mede ndigi tə.

⁷ Nə loki a mai naji ləde gine gangi ningə, da ki a tēē koo a ilə-de rə, a tətı-de rə, a təl-de. ⁸ Ninde a a ta mba lo ti, lo ti ki ndə ki 6əi Badi kagı-dəsi ti titi, me 6e bo ti. E 6e bo ki a 6ari-e ki tə ki ndəi ndil dœ ti əi nə Sodom ki Ejipi. ⁹ Dije ki dangi dangi, ki gin koji ki dangi dangi, ki ndon ta je ki dangi dangi, ki gin 6e je ki dangi dangi a rəi kadi gəi ninde ndə mitə ki nusi, ningə a

əgi kadi dəw dibi-de. ¹⁰ Rə dije ki dənangi ti ne a nəl-de ngay mbata koy ki oyii kin. A rai rənəl ngay, a mbəli-naa kadi-kare je, tadə njé kəl ta ki ta Luwə ti ki joo kin adi-de kə ki al də maji.

¹¹ Nə go ndə je ti ki mitə ki nusi kin 6a, kəə ki i rə Luwə ti re ur mede ti, adi ii isi taa. Lo kin ti, dije ki kəte a gəi-de ka kin, 6əl təl-de. ¹² Ningə ooi ndu dəw madi ki 6a ki təgine ngay i dərə ti ə nə: «I rəi taa ne!» Ba ii, awi ki dərə ti me kil ndi ti, ta kəm njé bə je ti ləde ki isi gəi gode. ¹³ Taa naa ti nqə, dənangi yəki yəki ki əti 6əl, adi dam 6e bo ki kare me ki dəgi ti budi nangı mur mur. Ko dije dibi siri tə me ti. NDəgi dije ki isi ki dəde taa, mede gangi man adi iləi təji də Luwə ti ki nje kisi dərə ti.

¹⁴ Tuji ki kə joo də, ningə e ki kə mitə a re nqə basi.

Təbi ki kə siri

¹⁵ Malayka ki kə siri kəl təbi ləne ningə, ndu dije 6a ki təgi ngay dərə ti ə nə: «Kəbe ki də dənangi ti e yə Badi ləje əi ki Kirisi ki e wa mbəte kin ngata. A 6e ki də 6al je ki də 6al je.» ¹⁶ Ningə ngatəgi je ki kuti joo gıde sə ki isi də kimbər ti, osi ki ta kəmdə nangı nq Luwə ti, iləi təji dœ ti ¹⁷ əi nə:

«Badi Luwə ki nje təgi pəti,
I ki isi nqə 6one, i ki isi nqə
mari nu,
J-ilə təji dəi ti mbata un kilə
kəti 6əl ləi ki jii ti,
İndə-n gin kəbe ləi.

¹⁸ Gin 6e je ki dangi dangi ii ki wongı,

Nə ki basine kin, e wongi ləi
ngata ə isi tōji rōne.

Dəkagilo gangi ta dō njé koy je
ti re ngata,

Dəkagilo ki kadi igə-n dō nja
bəə kilə je ləi,

Ki əi njé kəl ta je ki tai ti re
ngata,

Dəkagilo kigə dō nja dije ləi,

Ki njé kaw ki bəl NDili mede ti,
Ki du je ki ki tōgi je, re ngata.

E dəkagilo ki kadi ituji-n dije ki
njé tuji dōnangi.»

¹⁹ Go ti, me dōrə ti, ta kəy
lə Luwə tēē, adi sanduki kun
mindi isi ki taga. Lo kin ti, ndi
təl je, ndangi nē je, ndu dije
ba ki taa, dōnangi yəki, taa ndi
kəsi ki əti bəl ədi tō.

12

Dəne əi ki da ki bari-e dirago

¹ Nə kōji madi ki əti bəl tēē
dōrə ti. Ningə e dəne ki kadi
uti dō rōe tə kibi ti, ba nay
isi gin njae ti. Mee je kuti
gide joo ə indəi rōde naa ti tə
jōgi kəsi-gon isi dōe ti. ² Dəne
ka kin naye ngay al kadi oji
ngon, ə loki to ndoo ra-e ba,
un ndune ki taa nō. ³ Nə kōji
madi ki rangi bəy tēē dōrə ti.
Ningə e kəkirə da madi ki bari-
e dirago, kər tə por be ə tēē a.
Dōe e siri, ə gaje e dōgi tō, ningə
jōgi kəsi-gon isi dōe je ti ka kin
kare kare. ⁴ Un mongine ba,
itə-n me je ki kare me ki mitə
ti dōrə ti buki-de ki dōnangi
ti. Re a ta dəne ti ki aw tə oji
ngon ka kin kadi tə re oji ngon
taa ba, n-ribə ngon n-uso-e.

⁵ Dəne oji ngon ki dingəm ki
kadi tə a isi dō gin be je ti pəti ki
dōnangi ti ne, a o-de be ki kōbe
lie a ngə tə gindi be. E mbata

kin ə, loki oji ngon taa par ə,
uni ngon ka kin awi sie kadi
Luwə ti, kadi kimbər ngar ti
lie. ⁶ NGA ningə dəne taa ay
yane aw dilə lo ti ki e lo ki
Luwə ində dō lo madi dana titi
kadi tə isi ti adi tə ngəmi-e ki
nē kuso asi ndō dibi ki bu joo
ki kuti mehe (1260).

⁷ Lo kin ti, rō j dōrə ti. Misəl
əi ki malayka je ləne rōi ki da
ki bari-e dirago ka kin. Dirago
ka əi ki malayka je ləne jii səde
ki rō tō, ⁸ nə rō tətə. Lo ləde əi
ki malayka je ləne goto dōrə ti
ngata. ⁹ Jsi kəkirə dirago iləi-
e nangi. E ki e bigə li ki bari-e
su je ki *Satə je, e ki e nje kədi
dije pəti ki dōnangi ti ne. Jsi-e
iləi nangi, naa ti ki malayka je
ki goe ti.

¹⁰ Lo kin ti, m-o ndu
dəw madi ba ki tōgine ə
nə: «Dəkagilo kaji re ngata,
dəkagilo kadi Luwə oji tōgine
re ngata, dəkagilo kōbe lie re
ngata. E dəkagilo ki tōgi e ji
Kirisiti ngata. Tadō dəw ki nje
kində ta dō ngakoje je ti ka əsi-
e dōrə ti iləi-e dōnangi ti. E ki
nje kində ta dōde ti kondō je ki
kada je nō Luwə ti ləje. ¹¹ Nə əi
je tətə-e rō ki takul məsi NGon
bati nim, ki takul ta lə Luwə ki
mai naje nim. Bəli rōde al, əi
basi ngay kadi ndigi koy. ¹² E
mbata kin ə,
Maji kadi j dōrə ira rōnəl,
Ə səi ki isi me dōrə ti ka irai
rōnəl tō!

NGA ningə j dōnangi, səi ki ba
bo, tuji e ləsi,

Tadō su risi nangi ki rōsi ti nōo,
Wongi təl-e,

MBata gər kadi dəkagilo ləne
nay ngay al ngata.»

¹³ Loki dirago oo kadi ɔsi-ne ilai-ne nangi ɓa, ɔr ngɔdi ki go dɔne ti ki nje koji ngon ki dingam ka kin. ¹⁴ Nɛ adi dɔne ibɔ bagine joo tɔ bagi kɛkirɔ soro be, kadi ʒi-n aw osi lo ti ki Luwɔ indɔ dɔe dana ade dilɔ lo ti, kadi tɔ ngɔmi-e ki nɛ kuso asi ɓal mitɔ ki nusi, say, kadi li ndɔti kade al. ¹⁵ Lo kin ti, li ilɔ man tane tɔ man ba be ki go dɔne ti nɔɔ kadi tɔ tɔgi man ka kin inde aw sie. ¹⁶ Nɛ dɔnangi re rɔ lɔ dɔne, tɛɛ tane tibi-n ndɔɔ man ki li tɔmɔ ka kin yiki. ¹⁷ Lo kin ti, wongi tɔl dirago dɔ dɔne ti, adi aw rɔ dɔ gin koji ti lie, ki ɛi njɛ tɔl rɔde go ndu Luwɔ ti, njɛ ka dana dɔ nɛ ki rojeti ki ʒɔju tɛɛ ki dɔe ki taga.

¹⁸ Go ti, aw ilɔ rɔne a ta ba bo ti.

13

Da je ki joo

¹ M-o da madi kare ki gaje e dɔgi, ɔ dɔe e siri tɛɛ me ba bo ti. ʒɔgi kɔsi-gon isi ta gaje je ti kare kare, ningɔ tɔ kɛl ta ki mal dɔ Luwɔ ti ɛ isi jam dɔe je ti tɔ. ² Da ki m-o-e ka kin to titi-naa ki kaga be, ningɔ njae je toi tɔ nja da ki ɓari-e ursi kin be, ɓa tae to tɔ ta ɓɔl be tɔ. Dirago tɔl ki tɔgine, ki kimbɔr ngar lɔne, ki tɔgi kɔɓe ki ɛti ɓɔl ade. ³ Jam dɔe kare to tɔ nɛ ki ingɔ do ki asi koy be, nɛ ɓasine do ka kin idi ngata. Lo kin ti, dije ki dɔnangi ti ne pɔti, kilɔ ra da kin ɛti-de ɓɔl, adi uni goe. ⁴ ʒsi mɛkɛside nangi nɔ dirago ti, tadɔ tɔl ki kɔɓe adi da ka kin. Ningɔ ɔsi mɛkɛside

nangi nɔ da ti tɔ ɛi nɔ: «Nɔ ɔ asi kɔji rɔne kadi da ti kin ɔ? Nɔ ɔ asi kadi rɔ sie ɔ?»

⁵ Adi ta rɔbi da kadi tɛɛ tane ɔl-n ta je ki ngɔ ngɔ ki ta je ki mal dɔ tɔ Luwɔ ti. Ningɔ ingɔ ta rɔbi kadi ra-n ndigi lɔne nay kuti sɔ gide joo (42). ⁶ Hɔ rɔne ɔl ta je ki mal dɔ Luwɔ ti, taje je, taji lo kise je, taa taji dije pɔti ki isi dɔrɔ ti tɔ. ⁷ Adi-e ta rɔbi kadi rɔ-n ki dije lɔ Luwɔ kadi tɔti-de rɔ, taa adi-e tɔgi dɔ gin koji je ti ki dangi dangi, ki gin dije ti ki dangi dangi, kin gin ndon ta je ti ki dangi dangi, ki gin ɓe je ti ki dangi dangi*. ⁸ Dije pɔti ki dɔnangi ti ne ɔsi mɛkɛside nangi nɔe ti. Adi ɛi dije ki lo kilɔ ngirɔ dɔrɔ ti ki dɔnangi ti nu, ɔ tɔde e ki ndangi me makitibi kaji ti al. Dɔw ndangi tɔde me makitibi kaji ti lɔ NGon bati ki dije tɔli-e kin al.

⁹ «Dɔw ki aw ki mbine ɓa, kadi oo-n dɔ ta ki m-aw tɔ m-ɔl kin maji: ¹⁰ Dɔw ki sɔbi dangay ɓa, a aw dangay ti; dɔw ki sɔbi tuji ki kiyɔ kasigar ɓa, a tuji ki kiyɔ kasigar tɔ. Ningɔ e dɔ kadi ki kadi dije lɔ Luwɔ uwɔi tɔgide ba, ɔ kadi awi ki kadi-me tɔ.»

¹¹ Go ti, m-o da madi ki rangi tɛɛ nanga. Gaje e joo tɔ gaji ngon bati be, ningɔ ɔl ta tɔ dirago be tɔ. ¹² Da ka kin ra kilɔ ki tɔgi da ki dɔsay pɔti ta kɔme ti. Ba indɔ tɔgi dɔ dije ti adi ɔsi mɛkɛside nangi nɔ da ti ki dɔsay ki ingɔ do ki asi koy, nɛ do ka kin tɔl idi kin. ¹³ Da ki kɔ joo kin ra nɛ kɔji je ki ɛti ɓɔl. Aw biti ra adi por ʒ dɔrɔ

* 13:7 5-7: Daniyal 7.8, 25; 11.36; 7.21

ti, risi dōnangi ti, ta kəm dije ti pəti. ¹⁴ Ədi dije ki dōnangi ti ne buki-de wale ki ne kōji je ki adi-e kadi ra ta kəm da ti ki dōsəy. Ɔsi-de kadi tə tōli kagi yo madi əsii gon da ki ingə do kiyə kasigar ə təl aji gogi kin. ¹⁵ Da ki kō joo ingə tōgi kadi ra adi kagi yo kōsi-gon da ki dōsəy kin təl ne ki isi kəm, mba kadi tə əl ta, ə adi tōli dije pəti ki a mbati kōsi məkəside nangi nō kagi yo kōsi-gon da ki dōsəy ti. ¹⁶ Da ki kō joo ində tōgi dō dije ti pəti, ngan je ki dije ki tōgi, njé ne kingə je ki njé ndoo je, dije ki kare ki bəə je, kadi taai ndaji ji kōde ti əl ə ji gəlde ti. ¹⁷ Kin ə re dəw aw ki ndaji tō da kin ə se kər ne je ki tōji tōe əl bə, a asi kadi ndogi ne əl nim, gati-n əl nim tō.

¹⁸ E dəkagilo kəm-kədi. Dəw ki aw ki ne gər, a asi kadi gər me kər ne ki oji dō da kin, tado e kər ne ki tōji dəw madi. Kər ne ka kin e kər ne ki bu mehe ki kuti mehe gide mehe (666).

14

NGon bati əi ki dije ki kigə dōde

¹ M-go lo bəy, bə m-o NGon bati a taa dō mbal *Siyō ti, ningə dije dibi bu ki dibi kuti sō gide sō (144.000) ki awi ki tōe nim, tō Bawe Luwə nim, ki ndangi nati nōde ti əi sie. ² M-o ka ne madi bə j ki dōrə ti tə ka man ba ki isi lo kam be, bə tə ka ndi ki ndangi ne ki tōgine ngay kam be. Ka ne ki bə ə m-o kin, bə tə ka kundi je ə dije a indəi be. ³ Ningə kosi dije kin pəti osi pa ki sigi nō kimbər ngar ti, ki nō ne je

ti ki njé kisi kəm ki sō, ki nō ngatōgi je ti. Dəw ki asi kadi ndo pa kin goto. Dəw bə, e dije ki dibi bu ki dibi kuti sō gide sō (144.000), ki əi dije ki əi ki kigə dōde dōnangi ti kin par. ⁴ Əi dije ki lati rōde ki majal sangi dəne je əl, tado gəri dəne əl. Uni go NGon bati lo je pəti ki aw ti. Əi dije ki e ki kigə dōde dan dije ti ki dōnangi ti ne tə kandi ne ki dōsəy ki kun kadi Luwə nim kadi NGon bati nim. ⁵ Əi dije ki dəw oo ta ki ngom tade ti əl. Ta ki kadi dəw ində dōde ti goto.

Malayka je iləi mbə ta ki gangi ki a re

⁶ Go ti, m-o malayka kare ki nal dan nəl ti taa səy ngay. Poy Ta ki Maji ki biti ki nō ti e jie ti kadi ilə mbi dije ti ki isi dōnangi ti ne, adi e gin bə je ki dangi dangi, ki gin kōji je ki dangi dangi, ki ndon ta je ki dangi dangi, ki gin dije ki dangi dangi. ⁷ Malayka ka kin un ndune ki taa ə nə: «İləi dōsi gin tōgi ti lə Luwə, ə iləi tōji dōe ti, tado dəkagilo ta ki gangi lie re ngata. Ɔsi məkəsisisi nangi nō nje ra dōrə ki dōnangi ti, nje ra ba bo ki lo je ki dangi dangi ki man isi ibə ti.»

⁸ Malayka ki rangi bəy un go e ki kəte ka kin ningə əl ə nə: «Osi ngata, osi ngata, *Babilon ki e bə ki boy. E ki adi gin bə je pəti kasi kaya ki ra ləne ki əti bəl adi-de ayi-naa.»

⁹ Malayka ki rangi bəy ki kō mitə un gode ningə əl ə nə: «Dəw ki əsi məkəisine nangi nō da ti, ki nō kagi yo ti lie, ə taa ndaji nōne ti, ə se jine ti bə,

¹⁰ e ka a ay kasi wongilə Luwə ki kanji kilə man ti ki Luwə a buk i me kōpi wong i ti ləne kin tō. Ko dije ki be kin a ingəi kō ta kəm malayka je ti ki kay njay ki ta kəm NGon bati ti. A ingəi kō kin me por ti ki me nę ti ki o por rigi rigi. ¹¹ Sa por ki nje kadi-de kō kin a su taa ki dō bal je, dō bal je. Ningə kondō ki kada, lo kadi dije ki njé kōsi makəs i de nang i nō da ti ki nō kagi yo ti lie, ə taai ndaji nōde ti ə se jide ti kin a ɔri kəə goto. ¹² E dōkagilo ki kadi dije ki əi yə Luwə, ki njé ngəm ndu-kun lə Luwə, ki njé kadi mede Kirisi, uwəi tōgide ba.»

¹³ Go ti m-o dō ndu madi j dōrə ti əl-m ə nə: «Indangi tā kin ə nə: NJé maji-kur je ə əi dije ki isi oyi me ndō ti ki bone me kilə ti lə Babe. NDil Luwə əl ə nə: əi njé maji-kur je tadō uwəi kō rōde dō kō je ti ləde, ningə kilə rade je ki maji ki rai a ndole gode.»

Ta ki gangi ki dō dije ti ki dōnangi ti ne

¹⁴ M-gō lo ba m-o kil ndi ki nda, ningə dəw ki titi-naa ki *NGon dəw isi dō ti. Jōgi ngar ki ra ki ɔr isi dēe ti, ningə uwə ngorongi ki tae ati jine ti. ¹⁵ Malayka madi ki rangi tęę me kəy ti lə Luwə, ningə un ndune taa ki tōgine əl nje kisi dō kil ndi ti ə nə: «flə ngorongi ləi ijə-n ko, tadō ko ki dōnangi ti mbuji asi kijə ngata.» ¹⁶ Ba lo kin ti, nje kisi dō kil ndi ti ilə ngorongi ləne ijə-n ko je ki dōnangi ti ne.

¹⁷ Go ti, malayka ki rangi bəy tęę me kəy ti lə Luwə, dōrə, ti ki ngorongi ki ati ngay jine ti tō.

¹⁸ Go ti, malayka ki rangi bəy ki aw ki tōgi dō por ti, tęę ki dō dingiri ti, ba un ndune ki taa ki tōgine ngay əl nje kuwə ngorongi jine ti ə nə: «flə ngorongi ləi ijə-n dō nju je ki dōnangi ti kin, tadō kande je mbuji ngata.» ¹⁹ Ə malayka ilə ngorongi ləne dōnangi ti ijə-n dō nju je ki dōnangi ti, ningə bi ilə me be mbore kandi nju ti, ki e be ki boy ki wongilə Luwə e me ti. ²⁰ MBisəi kandi nju ka kin me be mbore kandi nju ti, gidi be bo ti gogi, ningə məsi lo tęę me be mbore kandi ndu ti ka kin ki taga, j bati ɔdi ta sində je taa, ba ngale asi kulə mətər bu mitə kare.

15

Malayka je ki siri ki nę tuji lo je ki dōbəy ti e jide ti

¹ M-o nę kōji madi ki rangi ki bo, to əti bəl dōrə ti. *Malayka je siri uwəi nę tuji lo je siri tō jide ti. Əi dōbəy nę tuji lo je, tadō e əi ə wongilə Luwə a təl-n tane.

² Go ti, m-o man ba ki to tə bər be, pole naa ki por. Ningə dō man ti ka kin, njé tət i rō da, ki kagi yo lie, ki kər nę ki tōji tōe, uwəi kənde lə Luwə jide ti.

³ Osi pa lə *Moji ki bəə kilə lə Luwə, ki pa lə NGon bati əi nə: «Babe Luwə ki nje kisi dō tōgi je ti pəti, Kilə rai je bo ngay, əti bəl ki dum! J NGar dō gin be je ti pəti,

Kɔji ra je laɪ e kɔji ra ki dana, e
ki rɔjeti[☆].

⁴ ɪ Bɔbe, nɔ ə asi kadi bəl ndili
al ə?

Nɔ ə a mbati kilə tɔji dɔi ti ə?

Tadɔ ɪ ki kari ba ə ɪ dɔw ki ay
njay,

Gin ɓe je pɔti a rɔi kadi ɔsi
mɔkɔside nangi nɔi ti.

Tadɔ kilə rai je ki dana toi ki
taga ta kɔmde ti[☆].»

⁵ Go ti, m-o ta kɔy lə Luwə ki
kɔy kibi kulə noji lə Luwə e me
ti, tɛɛ tane dɔrɔ ti. ⁶ Malayka
je siri ki uwai nɛ tuji lo je ki siri
jide ti tɛɛi, me kɔy ti lə Luwə ki
taga. ɔi kibi lɛ ki nda, nda ki
ɔti bəl, ningə dɔi rɔde ki nda
ɔr. ⁷ Ki kare dan nɛ je ti ki njé
kisi kɔm ki sɔ adi malayka je ki
siri kɔpi je ki rai-de ki ɔr siri, tɔ
kɔpi je ki wongi lə Luwə ki nje
kisi biti ki nɔ ti, rosi. ⁸ Sa rosi
kɔy lə Luwə tɔ nɛ ki tɔji tɔba ki
tɔgi lə Luwə. Dɔw asi kadi ur
me kɔy ti lə Luwə al biti kadi
nɛ tuji lo je ki siri ki malayka
je ki siri uwai jide ti kin tɔli ta
kilə lɔde ɓɔy taa.

16

*Kɔpi wongi je lə Luwə ki əi
siri*

¹ M-o ndu ta madi ki tɛɛ ki
tɔgine me kɔy ti lə Luwə, əl
malayka je ki siri ə nɔ: «Awi
mbəli kɔpi wongi lə Luwə ki
siri dɔnangi ti.» ² Malayka
ki dɔsɔy aw mbəl kɔpi ləne
dɔnangi ti. Lo kin ti nɔɔ, do
bay ki ɔti bəl, ki to ngay ɔsi dɔ
dije ti ki njé kaw ki ndaji lə da
nim, kɔsi mɔkɔside nangi nɔ
kagi yo ti lie nim.

³ Malayka ki kɔ joo mbəl
kɔpi ləne dɔ ba ti, adi man təl
to tɔ məsi dɔw ki oy be. Lo kin
ti, nɛ je pɔti ki ɔdi rɔde ki isi me
ba ti oyi.

⁴ Malayka ki kɔ mitə mbəl
kɔpi ləne dɔ man mbo je ti, ki
lo je ki dangi dangi ki man isi
ibə ti, adi tɔli məsi. ⁵ Ba m-o
ndu malayka ki aw ki tɔgi dɔ
man je ti əl ə nɔ: «ɪ NJe kay
njay, ɪ ki isi ɓone, ɪ ki isi mari
nu. ɪ itɔji be tɔki ɪ nje gangi ta
ki dana. ⁶ Tadɔ əi je ɓuki məsi
dije laɪ ki məsi njé kəl ta je ki
tai ti kɔ, ə adi-de məsi wa ka
tɔ kadi ayi-naa. Asi ta kadi nɛ
kin ra-de be wa.» ⁷ Ningə go ti,
m-o ndu ta madi ɪ ki dɔ dingiri
ti əl ə nɔ: «Oyo, Bɔbe ki NJe kisi
dɔ tɔgi je ti pɔti, ta ki gangi laɪ
e ta ki gangi ki rɔjeti nim, e ta
ki gangi ki dana nim.»

⁸ Malayka ki kɔ sɔ mbəl kɔpi
ləne dɔ kadi ti, ade tɔgi kadi
ɓuki-n porne dɔ dije ti kadi ɔ-
de. ⁹ Ba lo kin ti, kunji kadi
ki dum kəl tae ɔ dije. Dije kin
əli ta ki mal dɔ Luwə ti ki aw
ki tɔgi dɔ nɛ tuji lo je ti kin,
ə mbati kiyə pa njiyade je ki
majal kɔ ə kulə-n tɔji dɔ Luwə
ti.

¹⁰ Malayka ki kɔ mi mbəl
kɔpi ləne dɔ kimbər ngar ti lə
da, adi kɔbe lie təl lo ki ndul
kururu. Dije ingəi kɔ, usoi
ngangide mur mur. ¹¹ Nə be
ka, mbati kiyə rəbi kilə rade
je ki majal kɔ, əli ta ki mal
dɔ Luwə ti ki dɔrɔ ti, par par,
mbata kɔ ki isi ingəi, ki mbata
lə do bay ki rɔde ti.

¹² Malayka ki kɔ mehe mbəl
kɔpi ləne dɔ ba ti ki ɓari-e

☆ 15:4 Jɔrəmi 10.7; Pa je 86.9

Epirati. Ba ka kin ii ə iyə lo kadi ngar ki nje kǝ lo kibə kadi ti də ti. ¹³ Go ti, m-o ndil je ki majal mitə ki toi tə kaǝ je be, tęęi ta dirago ti nim, ta da ti nim, ta nje ngom ki nje kəl kə nə n-e nje kəl ta ki ta Luwə ti nim tə. ¹⁴ Əi ndil je lə su ki njé ra nę kǝji je. Ningə awi rə ngar je ti ki dǝnangi ti ne pəti, kawide mbata rə ki a re ndə ki bo ti lə Luwə ki nje kisi də tǝgi je ti pəti.

¹⁵ Ningə Bəbe əl ə nə: «Oi, m-a m-re tə nje bogi be. Nje rənal ə e dəw ki isi kəm, taa ngəm kibi je ləne maji tə, kadi tə dəw oo-e ki rəe kare ba rəe a sǝle-n al.»

¹⁶ NDil je ki majal kawi ngar je ka kin lo ti madi ki bari-e ki ta Ebirə nə Armagədoq[☆].

¹⁷ Malayka ki kǝ siri mbəl kǝpi ləne dan nəl ti, ningə ndu dəw bə me kəy ti lə Luwə, j ki lo kisi kimbər ngar ti, əl ə nə: «Gin nę je gangi ngata!» ¹⁸ Lo kin ti, nę je ǝdi rəde, adi e təl ndi je, ki ndu dije, ki ndangi ndi je, taa dǝnangi yəki yəki ki əti bəl ngay tə. Lo kilə ngirə kisi ki də taa ti lə dije nu kin, dəw oo ko dǝnangi ki yəki be kin nja kare al bəy. ¹⁹ Kəkirə be bo gangi rəne dana mitə, ningə be bo je ki me be je ti ki dangi dangi ki dǝnangi ti ne budi ki nangi. Me Luwə ooi də be bo *Babilon ti al, Luwə ade ay kǝpi, ki kasi wongi lie ki ngə ngay isi ole me ti. ²⁰ Də dər je pəti ayi-naa, adi dəw oo mbal je al. ²¹ Kəkirə kǝsi je ki ayi tə mbal bo be ii taa tosi

də dije ti. Dije əli ta ki mal də Luwə ti ǝji-n də kəkirə kǝsi je ki njé tuji lo, tadə tuji lo tuji ki əti bəl ngay.

17

Ta ki gangi ki də dāne ti ki nje kaya ki dum

¹ Malayka kare dan malayka je ti ki siri ki uwai kǝpi je ki siri jide ti re əl-m ə nə: «tre, m-a m-tǝji ta ki gangi ki a re də dāne ti ki nje kaya ki dum, ki isi kadi man ba je ti kin, m-adi o. ² NGar je ki dǝnangi ti ne buki rəde ta sange lo kaya ti, ningə kosi dije ki dǝnangi ti ne ayi-naa kasi kaya lie adi rade tə[☆].»

³ Be ə, NDil un-m aw səm dilə lo ti. Ningə m-o dāne kare isi də da ti ki kər pir pir, ki tə je ki əl ta ki mal də Luwə ti rosi rəe. Da ka kin dęe e siri ə gaje je e dǝgi tə. ⁴ Dāne ǝ kibi je ki ndole, ki kər pir pir, ningə, ningə ǝr je, ki ningə ki gate e ngay je, ki madi-kǝsi je, rosi rəe. Uwə kǝpi ki rai ki ǝr, ki nę je ki to koo al, ki nę ra kaya je lie ki to nję rosi mee. ⁵ Nę ki isi nati nęe ti, e nę ki ndangi əi nə: «Babilon ki boy, kǝ kaya dāne je, ki bə nę ra je ki to koo al ki dǝnangi ti ne.»

⁶ M-o kadi dāne ka kin məsi dije lə Luwə ra-e kasi ti. Adi e məsi dije ki tǝli-de mbata kede njé ma naji lə Kirisi. Loki m-o-e, e nę madi ki əti-m bəl. ⁷ Ə malayka əl-m ə nə: «Ra ban ə əti bəl ə? M-a m-ǝr-i gin nę ki to lo bǝyə ti ǝji də dāne əi ki da ki dęe e siri ə gaje je ə

☆ 16:16 Njé gangi ta je 5.19; 2 NGar je 23.29 ☆ 17:2 1-2: Jərəmi 51.7, 13; Ejay 23.17

dœgi, ki oti dæne gidine ti kin. ⁸ Da ki o-e kin kæte e nœœ, nə basine goto ngata. A tēj koo kadi aw tuji ti. NGa ningæ, dije ki dœnangi ti ne ki lo kilæ ngiræ dœræ ki dœnangi ti nu, tæde e ki ndangi me makitibi kaji ti al kin, loki ooi da kin 6a, a æti-de 6æl, tadœ kæte e nœœ, nə basine goto, ningæ a tæl tæ re gogi.

⁹ «E dœkagilo kœm tēj ki dœkagilo kaw ki gosi. Dœ da ki siri æi mbal je ki siri ki dæne isi dœ ti. Taa æi ngar je ki siri tœ. ¹⁰ NJé ki mi osi, e ki kœ mehe isi dœ kimbær ngar ti dœkagilo ti ki j-a-n ne kin, ningæ e ki kœ siri re al 6øy. NDœ ki a re 6a, a isi dœ kimbær ngar ti dœkagilo ki ndøy be par. ¹¹ Da ki kæte e nœœ, æ basine goto kin, e wa æ e ngar ki kœ jijoo. E ki kare dan ngar je ti ki siri, ningæ isi aw ki tuji ti. ¹² Gaji da ki dœgi ki o, æi ngar je ki dœgi ki isi dœ kimbær ngar ti al 6øy, nə a ingæi tœgi kadi œi be kadi-kare be ki da. ¹³ Mær ta læde æi ki dœgi kin pæti e kare ba, adi e ta kadi uni tœgide ki kœbe læde rai kilæ adi da. ¹⁴ A rœi ki NGon bati, nə NGon bati a tæti-de rœ, tadœ e Bæbe læ 6æbe je, e NGar læ ngar je. NGa ningæ njé ki 6ari-de, njé ki mbæti-de, ki njé ka dœ njade ti, a tæti rœ sie tœ.»

¹⁵ Malayka tæl æl-m 6øy æ nœ: «Man je ki o-de lo ki kaya dæne isi ti kin, æi gin dije ki dangi dangi, æi kosi dije ki dangi dangi, æi gin 6e je ki dangi dangi, ki ndon ta je ki dangi dangi. ¹⁶ Gaji da je ki dœgi ki o-de, ki darœ da wa, a œsi ta kaya dæne, a rœyi kibi je ki rœe ti kadi a ki rœne kare. A usoi dae taa

a adi por œ-e tœ. ¹⁷ Tadœ Luwæ indæ ndigi ra læne mede ti kadi rai go ti. Tade a e naa ti kare ba kadi uni tœgi kœbe læde rai kilæ adi da, biti kadi ta je ki ta Luwæ ti tœli tade.

¹⁸ «NGa ningæ, dæne ki o-e, e 6e bo ki boy ki isi dœ ngar je ti ki dœnangi ti ne.»

18

Babilon osi

¹ Go ti, m-o malayka madi ki rangi j dœræ ti risi ki nangi. Aw ki tœgi ki bo, ningæ kunje unji, taa dœnangi pæti. ² Malayka ka kin un ndune ki taa æl æ nœ: «Babilon osi, *Babilon osi, Babilon ki boy osi; ningæ ki basine kin, tæl lo kisi ndil je læ su, ki lo 6øyœ rœ læ ndil je ki majal pæti. E e æ yæl je pæti ki toi nje, ki da je ki njé ra nə ki to koo al, rai tœ lo 6e læde. ³ Tadœ gin 6e je pæti ayj-naa kasi kaya ki ra lie ki dum kin. NGar je ki dœnangi ti ne sangi-e kaya ti, ningæ njé ra gati je ki dœnangi ti ne, ndui ki mandi ki ra lie ki dum kæl tæe kin.»

⁴ Go ti, m-o ndu ta madi ki j dœræ ti æl æ nœ: «Htœei kœ me 6e bo ti kin sæi dije læm, nə tœ ij indæi rœsi naa ti sie dœ majal rae je ti, kadi tœ tuji ki a re dœe ti kin ingæ sæsi sie. ⁵ Tadœ majal rae je oji-naa, awi biti tœei rœ Luwæ ti, adi me Luwæ ole dœ nə rae je ti ki majal. ⁶ Irai sie nə ki ndœ ki e ra ki dije kin tœ. Irai sie be nja joo. Me kœpi ki 6uki kasi je ti adi dije ayj-naa kin æ, i6uki ti nja joo adi-e ay tœ. ⁷ Kæe ti wa ki rœe næl-e-n me rœ ki tœji ti nim, oo-n maji rœne nim ka kin æ, maji

kadi adi-e ingə kə je, ndingə ndoo je tə. MBata əl mene ti ə nə: “M-isi də kimbər ngar ti tə ngar, ningə mi nje ngaw koy al, tadə m-a m-uwə ndoo yo al ratata.”⁸ E mbata kin ə, ne tuji lo je ki toi isi ngəmi-e kin a buki-naa dōe ti pəti ndə kare ba. Adi e koy, ki kuwə ndoo yo, ki 6o bo, ningə por a 9-e tə. Tadə Ba6e Luwə ki gangi ta dōe ti e NJe təgi*»

⁹ Lo kin ti, ngar je ki njé sange kaya ti, ki njé koo maji rōde sie, a nqi je, a uwəi ndoo yoe, loki a ooi sa por ki 9-e su ki taa. ¹⁰ A ai say, mbata 6əli kə ki isi inge kin, ningə a əli əi nə:

«Kə ri ə to be ə! kə ri ə to be ə!
I Babilon, 6e bo ki boy, ki nje
təgi!

Kadi kadi-kare ba be par ə ta
ki gangi osi dəi ti be a?»

¹¹ Njé njijə ra gati dənangi ti ne, nqi ki mbata lie nim, uwəi ndoo yoe nim tə, tadə dəw kare ka ndogə səde ne gati je ləde al. ¹² Nə gati je, ki ɔr je, ki la je, ki mbal ki gate e ngay je, ki mədi-kəsi je, ki lə je, ki kibi ki kər pir pir je, ki kibi je ki ndoy, ki kagi je ki bayde əti maji je, ki ne je ki rai-de ki ngangə kədi je, ki kagi je ki gatide e ngay je, ki ningə kasi je, ki gindi je, ki ne je təli mbal je ki ndole, ¹³ ki kadi kagi ndir tay je, ki yibi kagi je ki əti maji, ki nom kagi je ki əti maji, ki nduji kagi je ki əti maji, ki kasi, ki yibi, ki nduji, ki gəme je, ki mangi je, ki bati je, ki sində je, ki pusi rə je, ki

6əə je, ki dangay je. ¹⁴ Kandi kagi ki ndili ndigi kuso ka ay say kadi ti. Nə kingə je ləi ki ne koo maji rə je ləi təli ne ki tuji kə, ningə dəw a ingə-de gogi al ratata. ¹⁵ Njé ra gati je ki rai gati kəte me 6e ti kin ingəəi ne, əsi rōde ngərangi, tadə 6əli kə je ki isi inge kin. Nqi, uwəi ndoo yoe, ¹⁶ ningə əli əi nə: «Kə ri ə to be ə! kə ri ə to də 6e bo ti kin be ə! E ki kəte ɔ kibi lə, ki kibi ki kər pir pir, ki kər njir njir, ki ɔr je, ki ningə ki gate e ngay je, ki mədi-kəsi je, rosi rəe. ¹⁷ Nə kəm kadi ki kare wa par ə ne kingə je kin pəti gotoi kə!»

Njé kuwə ngandi bato je, ki dije ki me bato ti, ki njé ra kilə də bato ti, ki njé ra gati də ba ti, əsi rōde ngərangi, ¹⁸ ningə loki ooi sa pore ki isi su 6a, əli əi nə: «Dəw oo 6e bo ki əti 6əl tə 6e bo kin be al 6əy!» ¹⁹ Jyi ba bur ki dəde ti, ningə nqi, uwəi ndoo yoe, uni ndude ki taa əli əi nə: «Kə ri ə to be ə! kə ri ə to də 6e bo ti kin be ə! E ne kingə je lie ə dije pəti ki awi ki bato je də ba ti isi ingəi. Nə kəm kadi ki kare wa par ə ne kingə je kin pəti gotoi kə!»

²⁰ I dərə, ira rənəl də tuji ti ki inge kin! Səi dije lə Luwə, ki njé kaw kilə je, ki njé kəl ta je ki ta Luwə ti, irai rənəl, tadə ta ki Luwə gangi dōe ti kin, e səi je ə Luwə gangi ta adi səsi.

²¹ Lo kin ti nqo, malayka ki nje təgi kare un mbal ki to tə kəkirə mbal kusi ko be, ige ile ba, ningə əl ə nə: «E ki ka təgi kin ə, a igəi Babilon, 6e bo ki

* 18:8 4-8: 4: Ejay 48.20; Jərəmi 50.8; 51.6, 45; 5: Kilə ngirə ne je 18.20-21; 6: Pa je 137.8; Jərəmi 50.29; 7-8: Ejay 47.7-9

boy kin kadi ilāi-e kō, kadi dāw a oo-e gogī al ratata. ²² Dāw a oo ndu kānde je, ki njé kosi pa je, ki njé kəl nal je, ki njé kəl tēbi je, 6e lāi gogī al ratata. Dāw a ingə kōdi ra nē madi, ə se a oo ndu mbal kusi ko al ratata. ²³ Dāw a oo por lambi ɔ 6e lāi al, taa dāw a oo ndu njé taa-naa sigi al tō, tadō njé ra gati je lāi ə əi njé tōba je ki əti 6əl dōnangi ti ne, taa ki mbəli ki ra lāi ə, i6uki-n gin dije ki dangi dangi ki dōnangi ti ne kō.» ²⁴ E Babilon ti ə məsi njé kəl ta ki ta Luwə ti, ki məsi dije lə Luwə, ki məsi dije pəti ki tijəi mindide dōnangi ti ne, ay titi.

19

Pa təti rō ki 6a me dōrə ti

¹ Go nē je ti kin 6a, m-o dō ndu ki 6a tō ndu kosi dije ki ngay be dōrə ti ə nā: «Aleluya! Kaji, ki tōba, ki tōgi e yā Luwə ləje. ² Ta ki gangi lie e ta ki gangi ki rōjeti, e ta ki gangi ki dana, tadō gangi ta dō kaya dāne ti ki tuji lo ki dōnangi ti ne ki kaya ki ra lāne. Luwə ade igə kirə tōl ki tōl 6əə kilə je lie.» ³ Ningə tēli əli 6əy əi nā: «Aleluya! Tōji ki dō Bəbe ti! Sa por 6e bo su ki dō 6al je, ki dō 6al je!» ⁴ *NGatōgi je ki kuti joo gide sō, ki nē je ki njé kisi kəm ki sō, ɔsi məkaside nangi nō Luwə ti ki NJe kisi dō kimbər ngar ti, ɔsi kure, ningə əli əi nā: «Amen! Aleluya! Tōji ki dō Bəbe ti!»

Lo taa-naa lə NGon bati

⁵ Go ti, m-o ndu ta madi j ki dō kimbər ngar ti be əl ə nā: «İlāi tōji dō Luwə ti ləje, səi pəti

ki səi 6əə kilə je lie, səi ki səi njé 6əl-e je, səi ngan je ki dije ki tōgi.» ⁶ Ningə m-o dō ndu ki 6a tō ndu kosi dije ki ngay be. NDU ka kin 6a tō ka man ba ki isi lo be, taa 6a tō ka ndangi ndi ki 6a ki tōgine ngay kam be tō, ə nā: «Aleluya! İlāi tōji dō Bəbe ti, tadō Luwə ləje ki NJe tōgi pəti ində ngirə kō6e lāne. ⁷ Adi ji rai rōnəl, ji tilāi kole ə j-İlāi tōji dōe ti, tadō dōkagilo taa-naa lə NGon bati re ngata, ningə dāne lie ka isi dō njane ti tō. ⁸ Adi-e kibi ki ndole ngay ki rai ki kulə lē.» Kibi lē ki əli tae, tōji kilə ra je ki dana lə dije lə Luwə.

⁹ Malayka kare əl-m ə nā: «İndangi ta ə nā: NJé je ki 6aride lo taa-naa ti lə NGon bati əi njé rōnəl je.» Ningə ilə ti 6əy ə nā: «E kin ə e ta je ki rōjeti lə Luwə.»

¹⁰ M-osi nangi njae ti kadi m-osi kure, nā əl-m ə nā: «O rai kadi ira nē kin! Mi 6əə kilə tə j je ki ngakōi je ki ai dō njade ti me nē ki rōjeti ki Kirisi tēē ki dōe, kin be tō. E Luwə ə sōbi kadi ɔsi kure!» Tadō nē ki rōjeti ki Kirisi tēē ki dōe kin ə, adi dije kosi əli ta ki ta Luwə ti.

Rō ki təti lə Kirisi ki e dāw ki Luwə mbəte

¹¹ Go ti, m-o dōrə tēē tane, ningə sində ki nda ə tēē a. Dāw ki nje kale, tōe nā NJe ka dana nim, Dāw ki rōjeti nim. E NJe gangi ta, ki NJe rō rō ki dana. ¹² Ka kəme je tēēi por bilim bilim, ningə nē je ki ndole ndole isi dōe ti ngay tə jōgi kōsi-gon, taa tō ki ndangi dōe ti e tō ki e ki karne ba par ə gər tō. ¹³ ɔ kibi ngal ki məsi

rosi, ningə təe nə «Ta lə Luwə.»
 14 Asigar je ki dora ti uni goe,
 isi do sində je ti ki nda, ningə
 əi kibi lę ki nda, ki nę ki majal
 ɔde al. 15 Kiyə kasigar ki tae
 ati soy soy, ki sɔbi do tigə-n gin
 6e je ki dangi dangi tęę tae ti.
 O 6e do dije ti ki donangi ti ne
 ki tɔgi ki ngə tə gindi be. Njiyə
 do nju ti, tal-e mbasi mbasi me
 6e mbore kandi nju ti, ki kasi
 wongi lə Luwə ki Nje tɔgi pəti
 e me ti. 16 NDangi tɔ kare kibi
 ti lie nim, njae ti nim əi nə:
 «NGar lə ngar je, Babe lə 6abe
 je.»

17 Go ti, m-o malayka kare
 a taa me kadi ti. Un ndune ki
 taa ki tɔgine, əl yəl je pəti ki isi
 nali dan nəl ti say ə nə: «Irai,
 ikawi-naa ki mbata nę kuso
 ki bo lə Luwə! 18 Irai usoi da
 ngar je, ki da ki bo je lə asigar
 je, ki da asigar je wa, ki da
 sində je ki njé kal-de je, da dije
 pəti, dije ki kare je, ki 6əə je,
 ngan je, ki dije ki tɔgi je.»

19 Go ti, m-o da ki m-əl ta
 lie kəte, ki ngar je ki donangi
 ti ne, ki asigar je ləde, kawinaa
 mba kadi rəi ki nje kisi
 do sində ti əi ki asigar je ləne.
 20 Lo kin ti, uwəi da ka kin
 dangay ti, naa ti ki nje ngom
 ki nje kəl kə nə n-e nje kəl ta ki
 ta Luwə ti. Nje ngom ki nje kəl
 kə nə n-e nje kəl ta ki ta Luwə
 ti ki ra nę kɔji je ləne ta kəm
 da ti, ɔki-n dije ki njé kaw
 ki ndaji lə da rɔde ti nim, ɔsi
 məkəsidi nangi nɔ kagi yo ti
 lie nim, wale. Uwəi-de, ɔki-
 de joo pu kəm ba me dilə por
 ti, ki e por nę ki nje kɔ rigi
 rigi. 21 Kiyə kasigar ki tęę ta
 nje kisi do sində ti təl asigar je

ləde pəti, adi yəl je pəti usoi
 dade ndani.

20

Bal ki dibi kare

1 Go ti, m-o malayka kare
 ki j dora ti risi ki nangi, uwə
 lakəle ta wol 6e ki doɔbəye goto
 nim, sən ki boy ngay nim jine
 ti. 2 Uwə dirago, 6igə li, ki e
 su ki ɔari-e *Sata, doo-e ki sən
 ka kin kadi to 6al dibi kare.
 3 Malayka un-e ile wol 6e ti ki
 doɔbəye goto, uti tae ki lakəle,
 ɔr nę tae ti landangi, kadi tə
 ingə rəbi ɔuki-n dije wale al,
 biti kadi gin 6al ki dibi kare
 gangi. Go ti 6a, sɔbi kadi iyəi-e
 taa ngon doɔkagilo ki ndəy be.

4 Go ti, m-o kimbər ngar je
 isi, 6a adi njé kisi do ti tɔgi kadi
 gangii ta. Ningə m-o ndil dije
 ki ndo ki gangi doɔde ki kiyə
 mbata ma naji lə Kirisi, ki ma
 naji ta lə Luwə kin tɔ, taa njé
 ki mbati kəsi məkəsidi nangi
 nɔ da ti nim, nɔ kagi yo ti lie
 nim, adi əi dije ki taai ndaji lə
 da nɔde ti al nim, jide ti al nim
 kin. Dije kin təli isi ki doɔde taa
 gogi, ningə a ɔi 6e ki Kirisi 6al
 dibi kare. 5 NDəgi njé koy je
 6a, a təli isi ki doɔde taa gogi
 al, biti kadi 6al ki dibi kare kin
 gine gangi 6əy taa. Lo kin ti,
 e kɔ taa ki doɔsay lə njé koy je
 lo koy ti. 6 NJé ke me kɔ taa
 ti ki doɔsay lo koy ti kin əi njé
 maji-kur, əi dije lə Luwə. Koy
 ki nje kɔ joo aw ki tɔgi doɔde ti
 al. A əi njé kijə məsi kadi-kare
 lə Luwə əi ki Kirisi, ningə a ɔi
 6e naa ti ki Kirisi 6al dibi kare.

Rɔ təti Sata

7 Loki 6al ki dibi kare a asi
 6a, a ɔri *Sata kəy dangay ti

21

lie, ⁸ ningə a aw kadi ədi gin be je ki dangi dangi ki dọ kum dɔnangi ki sọ, adi e Gogi ki Magogi[☆]. A ɔsi njade naa ti kadi aw rɔ-n. Bayi-naa tə yangira ki ta ba bo ti be. ⁹ Uni lo ki dɔnangi ti ki ta tate, ilai-naa gai gidi lo kisi dije lə Luwə ki be bo ki Luwə ndige, nə por a i dɔrɔ ti kadi osi dode ti ɔ-de. ¹⁰ NGA ningə, su ki e nje kadi-de, a uni-e kadi ilai-e dilə por ti, me nẹ ti ki nje kọ por rigi rigi, go da ti əi ki nje ngom ki nje kəl kə nə n-e nje kəl ta ki ta Luwə ti. Lo kin ti, a ingəi kọ ki dum kəl tae, kondɔ je ki kada je, ki dọ bal je ki dọ bal je.

Ta ki gangi ki dɔbɔy ti

¹¹ Go ti, m-o kimbər ngar ki bo ki nda, ki dəw ki nje kisi dọ ti. Dɔrɔ əi ki dɔnangi ayi-naa kọ ta kəme ti, ki kadi dəw a oode gogi al ratata. ¹² Ba m-o njé koy je, dije ki tɔgi ki ngan je ki du, ai taa nọ kimbər ngar ti ka kin. Lo kin ti, makitibi je əi ki tẹẹ. Makitibi madi ki rangi kare e ki tẹẹ, ningə e makitibi kaji. Njé koy je ingəi ta ki gangi ki go lo kilə rade je ti ki rai. E ta ki gangi ki go lo ta ti ki ndangii me makitibi ti. ¹³ Ba bo təl ki njé koy je ki oyi mee ti adi gogi. Koy ki lo ki koo təli ki njé koy je ki ngəmi-de adi gogi. Ba dije pəti ingəi ta ki gangi ki go lo kilə rade je ti ki rai. ¹⁴ ɔyi koy əi ki lo ki koo buki-de dilə por ti. Dilə por kin ə e koy ki nje kọ joo. ¹⁵ NGA ningə dəw ki tɔe e ki ndangi me makitibi kaji ti al, a ilai-e dilə por ti kin tɔ.

Dɔrɔ ki sigi ki dɔnangi ki sigi

¹ M-o dɔrɔ ki sigi əi ki dɔnangi ki sigi, tadɔ dɔrɔ ki kəke əi ki dɔnangi ki kəke gotoi kọ, taa ba bo ka goto tɔ. ² Ningə m-o be bo ki ay njay, adi e Jorijaləm ki sigi ə i dɔrɔ ti rɔ Luwə ti, tə dəne ki ra mandi maji isi-n dọ njane ti isi nginə ngawne kam be. ³ Ba m-o ndu ta madi i ki dọ kimbər ngar ti, əl ta ki tɔgine ə nə: «Oi lo kisi Luwə ə re isi dan dije ti kin. Luwə a isi dande ti, ningə əi je a əi dije lie. A isi dande ti tə Luwə ləde. ⁴ A bər man nọ lay lay kəmde ti. Koy a goto, ndingə ndoo yo a goto, nọ kuwə ndoo a goto, kọ a goto, tadɔ dɔrɔ ki dɔnangi ki kəke ki nẹ je ki me ti gotoi kọ.»

⁵ Lo kin ti nọq be, nje kisi dọ kimbər ngar ti əl ə nə: «Ki basine kin, m-ra nẹ je pəti təkɪ sigi ngata.» Ningə təl əl-m ə nə: «Indangi nẹ je kin, tadɔ ta je ləm e ta je ki rɔjeti, e ka kəm ta.» ⁶ Ba ilə dọ ti bəy ə nə: «Gin ta gangi ngata! Mi Alpa ki Omega, lo kilə ngirə nẹ ki lo təl ta nẹ. Dəw ki kində ra-e ə, m-a m-ade man ki ngire e dọ kaji ti kade ay kare. ⁷ Ningə dəw ki nje təti rɔ, m-a m-ade kadikare kin: mi m-a mi Luwə lie, ə e a e ngonm tɔ. ⁸ NGA ningə, njé me ndul je, ki njé naji ndude, ki njé ra nẹ je ki to ra al, ki njé təl dije, ki njé ra kaya je, ki njé ra mbəli je, ki njé kaw nọ kagi yo je ti, ki njé ngom je, pəti, lo ləde e me dilə por ti, ki e por ki ɔ rigi rigi. Lo kin ə, e koy ki nje kọ joo.»

Jorijalęm ki sigi

⁹ Malayka kare dan malayka je ti ki siri ki uwęi kępi je ki siri ki rosi ki nę tuji lo je ki siri ki dębęy ti jide ti, re ęl-m ta ę nę: «tre, m-a m-tęji nje nongę lę NGon bati, adi e dęne lie m-adi o-e.»

¹⁰ NDil tęti-m uwę-m, ęa malayka aw sęm taa dę mbal ti ki boy, ngal, ningę tęji-m ęe bo ki ay njay, adi e Jorijalęm ki j dęra ti rę Luwę ti, risi nangi. ¹¹ Tęba lę Luwę unji dęe ti. Kunje to tę kunji mbal ki gate e ngay kin be, ndęy tę kunji mbal ki ęari-e jasipi kin be, taa dęw oo lo me ti tę bęr be tę. ¹² NDogi bęr ki gę gide ndęę nim, ngal nim. Ta kęy kur me ti e dęgi gide joo. Ningę malayka je dęgi gide joo ngęmi ta kęy je ki dęgi gide joo ka kin. Ba ndangi tę gin kęji lę ngan *Isirayęl je ki dęgi gide joo, kare kare, ta kęy je ti ki dęgi gide joo. ¹³ Kaw ki lo kibę kadi ti ta kęy e mitę, lo kur kadi ti ta kęy e mitę, jam dę ęe ti ta kęy e mitę, gin ęe ti ta kęy e mitę tę. ¹⁴ NDogi bęr ki gę gidi kęy, ngire e ki kindę dę mbal je ti dęgi gide joo, ki tę nję kaw kilę je ki dęgi gide joo lę NGon bati e ki ndangi titi, kare kare.

¹⁵ Malayka ki nje kęl-m ta ka kin uwę nę mbęji nę jine ti, adi e gakira ki rai-e ki ęr mba mbęji-n ęe bo, ki ta kęye je, ki ndogi bęr ki gę gide. ¹⁶ Be bo kin dame je ki sę asi-naa, adi ngale asi-naa ki tate. Malayka mbęji ęe bo ka kin ki gakira lęne, asi kun nja dęw dibi kuti gide joo (12.000). MBęji ngale nim, tate nim, kawę ki taa

nim, asi-naa. ¹⁷ MBęji ndogi bęr ki gę gidi ęe bo ka kin ęa, ra ngal ji dęw tęę kosile ti ęu ki kuti sę gide sę, tę nę mbęji nę ki dije isi rai kilę. ¹⁸ Nę je ki indęęi ndogi bęr ka kin e mbal ki ęari-e jasipi, ningę ęe bo wa e ki kinde ki ęr dęręe, adi ndęy tę bęr be. ¹⁹ Gin ndogi bęr ki gę gidi ęe bo ka kin e ki ra ręe ki mbal je ki dangi dangi ki gate e ngay, kadi ndole. Gine ki dęsęy e ki ra ki mbal ki ęari-e jasipi, ki kę joo e ki ra ki mbal ki ęari-e sapir, ki kę mitę e ki ra ki mbal ki ndęy, ki ęari-e agati, ki kę sę e ki ra ki mbal ki ęari-e emęrodi, ²⁰ ki kę mi e ki ra ki mbal ki ęari-e onisi, ki kę mehe e ki ra ki mbal ki ęari-e sarduwan, ki kę siri e ki ra ki mbal ki ęari-e kirijoliti, ki kę jijoo e ki ra ki mbal ki ęari-e bęril, ki kę jikare e ki ra ki mbal ki ęari-e topaji, ki kę dęgi e ki ra ki mbal ki ęari-e kirijopiraji, ki kę dęgi gide kare e ki ra ki mbal ki ęari-e yasęti, ki kę dęgi gide joo e ki ra ki mbal ki ęari-e ametisiti. ²¹ Ta kęy je ki dęgi gide joo lę ndogi bęr, e mędi-kęsi je dęgi gide joo tę. Ningę ta ndogi ki ra e ki ra ki mędi-kęsi kare par ki dęne. Ta mbalo ki ęe bo ti e ki ra ki ęr ki dęręe, adi dęw oo lo me ti tę bęr be. ²² Dęw oo kęy lę Luwę me ęe bo ti kin al. Kęy ęa, e Bębe Luwę wa ki nje tęgi pęti tę, NGon bati tę par. ²³ Be bo ka kin aw ki ndoo kadi ę se nay ki kadi oo-n lo al jagi, tadę kunji Luwę unji dęe ti, ningę NGon bati e lambi ki kadi oo-n lo. ²⁴ Gin ęe je ki dangi dangi njiyęi kunje ti, ę

ngar je ki dɔnangi ti ne rəi ki ne kingə je ləde me ti tɔ. ²⁵ Ta kəy je ki kur me 6e bo ti kin a ai tagira ba ki ndɔ je pəti, dəw a uti-de al, tadɔ lo a ndul me 6e ti kin al. ²⁶ NGa ningə, dije a rəi ki ne kingə je ki ne tɔba je lə gin 6e je ki dangi dangi me ti. ²⁷ Nə madi kare ki to nje a ur me ti al, taa dəw ki nje ra ne je ki to koo al, ki nje ngom a ur me ti al tɔ. E dije ki tɔde e ki ndangi me makitibi kaji ti lə NGon bati par ə a uri me ti[☆].

22

¹ Malayka tɔji-m man ba kaji, ki ndoy tə bər be ki isi ibə ki tɔgine lo kisi Luwə ti əi ki NGon bati. ² NGa ningə, dana ngadan 6e bo ti, ki dan ba ji man ti ki tɔ joo, kagi kaji ki tēj ki kandine nja dɔgi gide joo me 6al ti ki kare a noɔ. Nay kare ə tēj ki kandine, nay kare ə tēj ki kandine, 6a mbie e kɔ kaji gin 6e je ki dangi dangi tɔ. ³ Nə madi ki kadi tə Luwə a man-e goto.

Kimbər ngar kisi Luwə əi ki NGon bati a e me 6e bo ti, ningə 6əə kilə je lə Luwə a awi noe ti kadi tə ɔsi kure. ⁴ A ooi ta kəme, ningə tœ a e ki ndangi nati nɔde ti. ⁵ Lo ki ndul a goto, dəw a aw ki ndoo kunji lambi al nim, kunji kadi al nim, tadɔ Babe Luwə a buki kunjine dɔde ti, ningə a ɔi 6e ki dɔ 6al je ki dɔ 6al je.

Re Jəju Kirisi

⁶ Go ti, malayka əl-m ə nə: «Ta je kin e ta je ki rɔjeti, e ka

kəm ta. Ningə Babe Luwə ki nje kadi gosi njé kəl ta je ki tae ti, ilə ki malayka ləne kadi tɔji 6əə kilə je ləne ne je ki a rai ne basi adi-de gəri.»

⁷ Lo kin ti, Jəju əl ə nə: «Oi, m-a m-re basine, ningə dəw ki nje ngəm go ta je ki tēj ta Luwə ti ki to me makitibi ti kin e nje rɔnəl.»

⁸ Mi Jə, m-o ne je kin ki kəm nim, ki mbim nim. Ningə go ko-e ti ki m-o ki kəm je, ki mbim je, m-osi nangi nja malayka ti ki tɔji-m ne je ka kin kadi m-osi kure. ⁹ Nə e əl-m ə nə: «Onoi kadi ira ne kin. Mi 6əə kilə tə j je, tə ngakɔi njé kəl ta je ki ta Luwə ti je, ki dije pəti ki njé ngəm go ta je ki me makitibi ti kin maji, be tɔ. E Luwə ə sɔbi kadi ɔsi kure.»

¹⁰ Ningə ilə ti 6əy ə nə: «Ta je ki tēj ta Luwə ti ki to me makitibi ti kin, onoi kadi ibɔyɔ adi to, tadɔ dɔkagilo ki kadi ne je kin a rai ne e basi ngata.» ¹¹ NGa ningə kadi dəw ki nje ra majal, nay ki lo ra majal ti ləne, ə dəw ki nje ra ne je ki to ra al, nay ki lo ra-e ti tɔ; ningə dəw ki nje ra ne ki maji, nay ki lo ra ne ki maji ti, ə dəw ki ay njay, nay ki lo kay rɔne njay ti tɔ.

¹² Lo kin ti, Jəju əl ə nə: «Oi, m-a m-re basine! M-a m-re ki ne kigə go ji kadi m-adi dəw ki ra ki go kilə ti ki ra. ¹³ Mi Alpa ki Omega, mi ki Dɔsəy ki ki Dɔbəy ti, mi Lo kilə ngirə ne ki Lo tɔl ta ne[☆]»

¹⁴ NJé rɔnəl je ə əi dije ki njé togɔ kibi je ləde kadi tə ingəi ta

☆ 21:27 23-27: Ejay 60.19-20; 60.3-5; 60.11; 52.1; Ejəkəl 44.9 ☆ 22:13 12-13: Ejay 40.10; 62.11; Pa je 28.4; Jərəmi 17.10

rębi kuso kandi kagi koy al, ę kadi uri ki ta kęy me ęe bo ti.
 15 Nęngę kadi dije ki nję ra kilę lę bisi je, awi gidi ęe bo ti, naa ti ki dije ki nję mbęli, ki dije ki nję sangi-naa kaya ti, ki dije ki nję tól dije, ki dije ki nję kaw nę kagi yo je ti, ki dije ki ngom nęl-de ki nję kęl ta ki ngom.

16 «Mi Jęju, m-ilę ki malayka lęm kadi ma naji nę je ki ręjeti kin ki rę nję kaw-naa je ti. Mi dęw ki gin koji ti lę *Dabidi, mi NGawnde ki nje kibi gin lo ti.»

17 NDil Luwę ęi ki dęne ki nje ngaw ęli ęi nę: «Ire!»

ę kadi dęw ki oo dę ndu ta je kin ę nę: «Ire!»

Kadi dęw ki kindę man ra-e, re, ę kadi dęw ki ge kay man kaji, ingę kare ki kanji ndogi tę.

Tól ta ta

18 Mi Ję m-ilę ndum dę ta je ti ki tęę ta Luwę ti ki to me makitibi ti kin be: Dęw ki ilę nę madi dę ti, Luwę a ęuki tuji je ki e ki kęl tae me makitibi ti kin dę kę ti lie. 19 A re dęw ęr nę madi me ta je ti ki tęę ta Luwę ti ki to me makitibi ti kin tęba, Luwę a ęr nę maji ki sębi dęe kę me kagi koy al ti nim, me ęe bo ti ki ay njay nim. Adi e kagi koy al ęi ki ęe bo ki ay njay ki e ki kęl ta lęde me makitibi ti kin^ę. 20 Nęngę dęw ki nje kaw ki ndu dę ta je ti kin tęki e ta je ki ręjeti ęl ę nę: «Oyo, m-a m-re ęasine.»

Amen! Ire, Bębe Jęju!
 21 Kadi me-maji lę Bębe Jęju e sęsi naa ti pęti.